VZDĚLAVACÍ

KNIHOVNA KATOLICKÁ.

POŘÁDAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. ✻ Dr. ANT. PODLAHA.

Se schválením

nejd. kníž. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

SVAZEK VI. SVAZEK VI.

Dr. F. X. KRYŠTŮFEK:

DEJINY CÍRKVE KATOLICKÉ

ve státech rakousko-uherských

s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české.

(1740—1898.)

DÍL II.

V PRAZE 1899.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

DĚJINY CÍRKVE KATOLICKÉ

VE STÁTECH RAKOUSKO-UHERSKÝCH

S OBZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM

K ZEMÍM KORUNY ČESKÉ

OD DOBY SLAVNÉHO PANOVÁNÍ CÍSAŘOVNY MARIE TEREZIE AŽ DO ČASŮ J. V. CÍSAŘE A KRÁLE FRANTIŠKA JOSEFA I. (1740—1898).

SEPSAL

Dr. FRANT. XAV. KRYŠTŮFEK.

DÍL II.

V PRAZE 1899.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA.

NA PAMÁTKU

PADESÁTILETÉHO JUBILEA PANOVNICKÉHO

JEHO VELIČENSTVA CÍSAŘE A KRÁLE

FRANTIŠKA JOSEFA I.

1848—1898.

DÍL II.

DOBA SLAVNÉHO PANOVÁNÍ J. V. CÍSAŘE A KRÁLE FRANTIŠKA JOSEFA I.

1848—1898.

SVOBODA CÍRKEVNÍ, ZALOŽENÁ KONKORDÁTEM.

BOJ CÍRKVE S LIBERALISMEM.

Císař František Josef I.

Císařovna Alžběta.

PŘEDMLUVA.

Přistupujeme k vypravování dějin církevních, které se udály za vlády Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Jsou to poměry a události, kterých jsme sami svědky a v nichž posud žijeme. V událostech těchto vystoupí jako činitelé osoby nám známé, z nichž mnohé dosud žijí. Tu pak pravíme, že nechceme ani lichotiti, ani haněti, nýbrž objektivně dle nejlepších pramenů vypravovati. Kdyby pak někdo průběh některých událostí náhodou lépe znal a zprávy naše opraviti chtěl, budiž již napřed ujištěn naší vděčností.

Jelikož církevní dějiny naší doby úzce spojeny jsou s převraty na poli občanském, jest nám pro vhodné jich posouzení přihlížeti i k dějinám občanským. Občanské dějiny nejnovější v našich vlastech dělí se na čtyři období, která podstatně od sebe se liší: 1. Trvání zásad z r. 1848 až do ukončení sněmu kroměřížského 7. března 1849. 2. Období ústavy ze dne 4. března 1849 až do jejího odstranění 31. prosince 1851. 3. Panování absolutismu, který propuštěním ministra Bacha v srpnu r. 1859 za své vzal. Konečně 4. období ústavního života, které dle postupu ministerstev vylíčíme.

S tímto rozdělením občanských dějin souvisí též rozvrh dějin církevních. I tu máme čtyři doby, z nichž každá církevním poměrům docela jiný ráz udělila: 1. Církevní otázka na sněmu kroměřížském, který ji dle zásad r. 1848 panujících rozřešiti chtěl. 2. Začátek církevní svobody na základě březnové ústavy. 3. Doba konkordátu, jímž svoboda církevní nabyla právního výrazu. Konečně 4. život církve za ústavních poměrů novějších.

I. OBDOBÍ.

TRVÁNÍ ZÁSAD Z R. 1848 AŽ DO UKONČENÍ SNĚMU KROMĚŘÍŽSKÉHO DNE 7. BŘEZNA 1849.

CÍRKEVNÍ OTÁZKA NA SNĚMĚ KROMĚŘÍŽSKÉM.

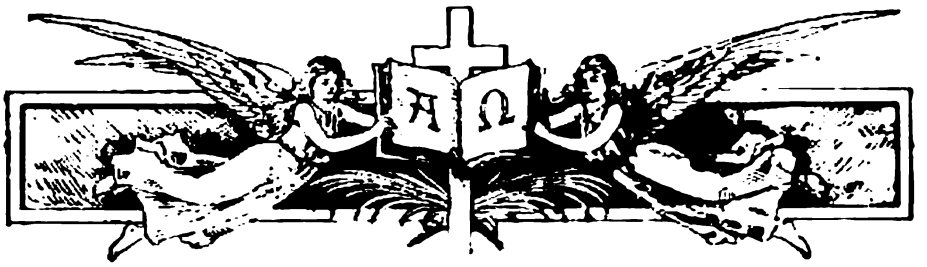

§ 1. Krátký nástin života J. V. císaře a krále Františka Josefa I. až do nastoupení trůnu.

Arcivévoda František narodil se dne 18. srpna 1830 jako nejstarší syn arcivévody Františka Karla a arcivévodkyně Žofie, rozené princezny bavorské. Jelikož Jeho strýc arcivévoda (později císař) Ferdinand byl bezdětek, obraceli se zrakové všech na něho jakožto budoucího panovníka. Jeho děd, císař František I., miloval svého vnuka, dával ho denně k sobě přivésti, hrál si s ním a cvičil ho ve vojenském kroku a pochodu. Po smrti císařově byl hlavním rádcem při jeho vychování arcivévoda Ludvík, bratr zesnulého císaře.

Vrchní dozor na vychování arcivévody Františka a zároveň dvou mladších bratří, Ferdinanda Maxa (nar. 1832) a Karla Ludvíka (nar. 1833), měl hrabě Jindřich Bombelles, aristokrat v pravém slova smyslu, muž obsáhlých vědomostí. Každý princ měl svého zvláštního vychovatele. Arcivévoda František měl za vychovatele hraběte Jana Křt. Coroniniho, muže přímé povahy, ale vojáka, který největší váhu kladl na zevnitřní držení těla a vnější formy. Mladý princ měl vlohy a dobrou vůli, jevil bystrý rozum, byl při vyučování pozorný a miloval pořádek. Hrabě Bombelles vyznamenával se upřímnou zbožností; proto položil náboženství za základ celého vychování a dbal toho, aby učitelé princovi též měli náboženství.

R. 1848 roznášela se pověst, a to nikoliv bez úmyslu, že prý císař od maličkosti ukazoval zvláštní lásku k vojenskému stavu. Tak, jak se to vypravovalo, není to však pravda. Jeho vychovatel vštěpoval mu sice ustavičně myšlenku, že ať se stane, co stane, bude hráti první úlohu, ale tato slova zůstala více v paměti arcivévodově, nežli aby byla vešla do srdce. Že princ později zvláštní náklonnost k stavu vojenskému jevil, jest následek rozumné methody, kterou jeho učitel v tomto oboru, plukovník Hauslab, sledoval. Hauslab, byv vyhlídnut za učitele vojenských věd pro prince, podal rodičům jeho 1843 svůj program a začal s princem čtyřletý kurs. Arcivévoda byl do sebe pohroužen a mlčeliv; nejevil k sobě žádné důvěry, před koněm měl velikou bázeň, a stálo to mnoho slz, nežli poprvé na koně vsedl. Ale zkušený plukovník začal svého chovance do vojenských věcí uváděti tak prakticky a soustavně vědecky, že mladý princ brzy sebevědomí, neohroženosti a duchapřítomnosti nabyl jako nějaký starý voják. Toto moudré vedení Hauslabovo vštípilo princovi lásku k vojenskému stavu.

Vedle tohoto vzdělání pokračovalo se i v ostatních vědách a všude se ukázalo, že na učitelích záleželo, co z nadaného jinocha učiní. V přírodních vědách vyučoval prince výtečný Leydolt, v chemii duchaplný Schrötter, v technologii a obchodnictví Reuter, všichni tři professoři z polytechnického ústavu. Nespokojili se pouhou přednáškou, nýbrž navštěvovali s princem sbírky a industriální závody a činili pokusy doma i v laboratoři techniky.

Závěrek vědeckého vzdělání měly tvořiti filosofie a právnicko-politické studie. Kníže Metternich a hrabě Bombelles vyhlídli si pro toto studium radu státní kanceláře Jarcke, muže to nadaného a katolického. Avšak Jarcke nebyl Rakušan, a tu, jak se zdá, k radě hraběte Coronininiho bylo vedení onoho studia svěřeno státnímu radovi Pilgramovi. Pilgram odevzdal vyučování v občanském trestním právu dvornímu radovi Lichtenfelsovi a vyučování v statistice a politické vědě vládnímu radovi dr. Fränzlovi. Církevní právo měl přednášeti učený ředitel orientální akademie Rauscher,

který již vyučoval filosofii, ale zdál se Pilgramovi tuze »ultramontanem«; proto zvolen pro církevní právo kanovník dr. Josef Columbus. Vyučování v právnických oborech nastalo r. 1847; na konci roku musil se princ podrobiti zkoušce, která stkvěle dopadla. Mimo to chodil ten rok každou neděli do státní kanceláře ke knížeti Metternichovi, kterýž ho do tajností státnického umění zasvěcoval.

Mladý arcivévoda musil zmoci takové množství učebné látky, jako snad žádný jinoch toho času. Rozuměl jazykům všech národů své říše. Praktický smysl arcivévodův byl proniknut hlubokým citem zbožnosti, který také vyšší stránku v lidském životě náležitě oceniti dovedl.

Obecenstvo jmenovalo jej »korunním princem« a »nástupcem trůnu«, ačkoliv mezi ním a císařem stál jakožto nejbližší následník trůnu otec jeho.

Poprvé vystoupil princ ve veřejném životě dne 16. října r. 1847 jako kr. kommissař a zástupce Jeho Veličenstva při installaci svého příbuzného arcivévody Štěpána za vrchního župana pešťské stolice. Maje na sobě uniformu pluku císařských husarův oslovil shromáždění plynnou maďarštinou, těše se tomu, že svůj první úřad v milovaném Uhersku předsebéře. Ohnivé volání »Eljen«, radostné rachocení šavlemi, veliký potlesk a vyskakování se sedadel provázelo řeč arcivévodovu. Když měl Košut dne 3. března r. 1848 ve sněmě svou filipiku a v ní se zmínil, kterak nadějná ratolest domu Habsburského, František Josef, hned prvním svým vystoupením dovedl si získati důvěry všech: následoval při této upomínce všeobecný potlesk sněmovníků. Podobný výjev opakoval se o deset dní později na dvoře zemského domu ve Vídni, když Tyrolák Putz četl se střechy studně pobuřující řeč Košutovu. Když přišel k onomu místu, nastalo plesání, mávání klobouků povětřím a radostné pokřiky; ono místo musilo býti čteno ještě jednou, a ještě jednou nastalo plesání a pochvala. Již před 13. březnem 1848 mluvilo se mezi lidem, že císař složí korunu ve prospěch arcivévody Františka Josefa, a arcivévoda Ludvík že povede vládu až do jeho zletilosti.

Císařská rodina zamýšlela vytknouti princovi záhy úkol ve veřejném životě. Tak na počátku dubna 1848 ustanovila se na tom, že mu svěří správu království Českého, a nejvyšší purkrabí hrabě Rudolf Stadion oznamoval plakátem z 5. dubna, že »nejjasnější arcivévoda František Josef jest jmenován místodržitelem království českého«. Jemu ku pomoci byl ustanoven za místopředsedu gubernia hrabě Lev Thun. Ale zdá se, že z počátku byl určen pro arcivévodu větší úkol; neboť jeho podobizna vyšla v oněch dnech litografována a tištěna ve dvou vydáních. První vydání mělo německý podpis: »Franz Joseph, Erzherzog von Oesterreich,« druhé vydání mělo český podpis: »František Josef, arcivévoda rakouský, místokrál český«. Dvůr totiž s nelibostí pozoroval hnutí, které zachvátilo Uhry na velikou újmu jednoty říše, a tu zdál se býti vhodným prostředkem pro udržování rovnováhy státoprávní poměr českého království. Proto měl býti v čelo správy českého království postaven nástupce trůnu a snad k jeho vladařství i Morava se Slezskem připojena. Avšak Čechové neměli toho štěstí dojíti. Krátkozrací lidé rozumovali, že není na svém místě, aby koruna česká tak neobyčejných věcí dosáhla; dosti prý na tom, že se Uhrům tak mnoho povolilo, proč prý má se totéž dávati Čechům? Ke krátkozrakosti přistoupila pak nepřízeň mnohých proti všemu, co jest české. A tak k veliké škodě národa českého nebylo poslání arcivévody Františka do Čech uskutečněno.

Mezi tím doprovázel princ se svým otcem 10. a 11. dubna císaře do Břetislavi (Prešpurku); několik dní potom zasedal v korunní radě, kde se za předsednictví jeho otce zkoušel naposled návrh oktroyované ústavy, ale arcivévoda neúčastnil se činně v poradách ani v konečném uzavření, jsa zde spíše přítomen jen jako posluchač.

Všichni přátelé dynastie přáli si, aby budoucí panovník co nejvíce vzdálen byl strannické směsice, a proto byli tomu rádi, když 29. dubna v úřadní části »Wiener Zeitungu« četli, že si arcivévoda František Josef od svého otce vyprosil dovolení, aby směl navštíviti italské bojiště. Princ okřál, když se dostal

z dusivého povětří vídeňského na čerstvý vzduch vpravdě rakouského tábora v Italii. Tam však starý polní maršálek Radecký přijal ho nevlídně. Tázalť se: »Císařská Výsosti, co tady chcete? Vaše přítomnost působí mně jen těžkosti. Potká-li vás neštěstí, jaká bude moje zodpovědnost! Budete-li zajat, budou všechny prospěchy, kterých moje vojsko dobylo, ztraceny.« »Pane polní maršálku,« odvětil princ, »nazvete to neprozřetelností, že mne sem poslali; ale nyní jsem již zde, a moje čest mi zakazuje, abych s nepořízenou domů se navrátil.«*) Tato slova odzbrojila sešedivělého vojína; Radecký měl oči plné slz, stiskl ruku svému mladému druhovi a o návratu nebylo více řeči. Princ obdržel svůj křest ohně v boji u Santa Lucia, kde dlel po boku polního podmaršálka d' Aspre a velikou neohrožeností se vyznamenal. Poněvadž se arcivévoda dešti kulí vystavoval, poslal jej podmaršálek s oddělením jízdy na místo méně nebezpečné. Radecký psal ministrovi války: »Byl jsem očitým svědkem, jak dělová koule v malé vzdálenosti před arcivévodou padla, který při tom ani nejmenšího pohnutí na sobě neprojevil.« Po přesídlení dvora do Inšpruku byl tam povolán též arcivévoda František Josef.

Mezi tím změnilo se okolí princovo. Když 25. dubna Vídeň opustil, nebyl jeho průvodčím hrabě Coronini, který obdržel velení brigády v jižním Tyrolsku, nýbrž hrabě Alexandr Mensdorf-Pouilly, který byl tenkráte majorem u husarů. Odchod dvora z Vídně rozhodl též nad osudem hraběte Bombellesa. Nenávist, kterouž ho radikálové pronásledovali a jež po cestě pouličními výstupy v Linci a jinde proti němu se jevila, pohnula ho, že se hned po příchodu do Inšpruku svého úřadu vzdal, a žil pak poblíž Bozenu. Z učitelů císařských princů doprovázel dvůr jen kanovník Columbus. Posavadní učitel dějin Dr. Jan Fick složil svůj úřad zároveň se svým příznivcem Bombellesem. Komořím arcivévody Františka stal se nyní plukovník hr. Karel Grünne, který tuto hodnost dříve u arcivévody Štěpána zastával a jeho náklonnosti si dobyl.

---

*) Helfert, Thronbesteigung str. 382, 383.

Vídeňské události květnové a loyalní chování Prahy pošinuly opět v popředí záměr, postaviti arcivévodu Františka v čelo správy Čech, a hrabě Grünne měl pro tento případ státi po jeho boku; bohužel však osudní dnové svatodušní, vyvoláni byvše cizími štváči a nerozumnými živly domácími, zmařili na mnohá budoucí léta úmysl dvora a zároveň všechny oprávněné naděje českého národa.

Princ navrátil se z Italie do Inšpruku dne 8. června, poslouchal opět přednášky kanovníka Columbusa o církevním právu, slyšel výklad rakouských zákonův od Karla Abanedra a někdy navštěvoval též dějepisné výklady, které pro mladší bratry konal prof. Albert Jaeger. Žije v Tyrolsku stal se Tyrolanem, liboval si v tyrolském kroji, nosil národní tyrolskou zelenou kazajku a horský zelený klobouk a pušku přes rameno přehozenou. Někdy přicházel i do střelnice na horu Isel, a trefil-li do terče, byli selští střelci z toho plni nadšení.

Když se dvůr vracel do Vídně, přibyl tam s Mensdorfem a Grünnem též arcivévoda. Ve Vídni sešel se opět s některými svými učiteli. Lichtenfels a Columbus pokračovali ve vědách právnických, Rauscher vykládal oběma mladším bratřím dějiny anglické ústavy a francouzské revoluce, kterýchžto výkladů často i František Josef se účastnil. Ku předešlým předmětům přistoupila nyní též polština, ve které mu byl učitelem Zaleski. Dne 7. října 1848 časně ráno vypravil se dvůr za příčinou revoluce vídeňské ze Schoenbrunnu do Olomouce. Mladí princové jeli touto dlouhou cestou na koních podle vozů svých rodičův a císaře s císařovnou. Na Františka Josefa činila tato cesta přetrapný dojem, jelikož se vykládala za útěk. Ještě v Olomouci byl všecek zaražen, a to tím více, poněvadž z Vídně docházely samé smutné zprávy. Veškera žluč radikálů, lůzy a svedeného obyvatelstva vypukla nyní nejsprostším způsobem. Zuřivci chtěli císařský hrad zapáliti, těla zemřelých Habsburků z rakví vyházeti a po ulicích rozmetati a rakví ku stavbě barrikád užiti. Lůza vyzvala 31. října kapucíny, jakožto strážce hrobky Habsburské, aby ji otevřeli. Že velební otcové žádosti

lůzy nevyplnili, rozumí se samo sebou, jsouce hotovi raději smrt podstoupiti, nežli posvátný poklad sobě svěřený lůze vydati. Jeden kapucín vyjádřil se později, že, kdyby dobytí města bylo se jen o dvě hodiny opozdilo, sotva by byl někdo z konventu kapucínského zůstal na živu.*) Že ostatky našich panovníkův a celého jich rodu zůstaly netknuty a před zneuctěním zachovány, jest zásluhou kapucínů vídeňských, kteří pro věrnost k rodu Habsburskému byli odhodláni i hrdel svých nasaditi.

Asi v polovici listopadu byl František Josef zasvěcen do tajemství svého blízkého určení. Zevnitř šlo všechno svým obyčejným krokem. Arcivévoda poslouchal přednášky právnické professora Helma. Též prelát Rauscher a kanovník Columbus dostavili se do Olomouce ku konání přednášek.

---

§ 2. Nové ministerstvo Schwarzenbergovo a Stadionovo.

Vídeňské povstání říjnové stalo se hrobem ministerstva Wessenbergova a Doblhoffova. Latour byl zavražděn, Bach prchl, Doblhoff a Hornbostel zadali za propuštěnou; jediný Kraus měl tu odhodlanost, že zůstal ve Vídni, aby chránil státních peněz a papírův, a opět jediný ze všech ministrů Wessenberg zachoval takovou věrnost k císaři, že ho do Olomouce následoval. Ministerstva se svými kanceláři stála prázdna, sem tam ukázal se v nich některý rada. Jen finanční úředníci vidouce neohroženost svého náčelníka setrvali v ministerské budově a zabarikádovali se tam jako v nějaké tvrzi, hájíce státního majetku před útokem lůzy. O ústřední vládě nebylo ani řeči.

Prvním mužem říše, v jehož rukou veškera moc spočívala, byl kníže Windischgraetz. Byl přímý, otevřený charakter, v každém ohledě vojín. V politických věcech byl monarchistou a velmi přísným konservativcem, ale

---

*) Historisch-politische Blätter z r. 1849 sv. 23. str. 656. »Kabinetstück.«

nikoliv absolutistou ani centralistou. Po jeho rozumu mělo se Rakousko vyvíjeti a uspořádati na svém historickém základě. Proto byly mu základními kameny říšské ústavy zemské sněmy a taková zřízení, která mají dynastický princip, t. j. panovníka, který vládne, a jehož hlavní podporou jest šlechta.

Nyní strojil se zkrotiti vídeňské povstání, a tu bylo hlavní jeho starostí, aby se mohl opírati o silné ministerstvo. Za tou příčinou upozornil dvůr na svého švakra Felixe knížete Schwarzenberga, Františka Stadiona a Kübecka a způsobil, že 19. října, právě když k armádě odcházel, Felix Schwarzenberg obdržel od císaře rozkaz, aby sestavil nové ministerstvo. Vše chovalo se přísně v tajnosti. Jak se zdá, neměl dosavadní ministrpresident Wessenberg ani zdání o tom, že jeho nástupce jest již jmenován.

V čele nového ministerstva stál kníže Felix Schwarzenberg. Narodil se 2. října 1800 na zámku Krumlovském, vstoupil r. 1818 jako kadet do pluku kyrysníků velkoknížete Konstantina, jemuž velel jeho švakr kníže Alfred Windischgraetz, který mladého veselého kadeta často přísně napomínal, tak že Felix po všechen svůj život jakousi ostýchavost před Windischgraetzem jevil. Jako rytmistr opustil r. 1824 vojenskou službu a dostal se jakožto attaché k vyslanectví do Petrohradu. Zde přišel zcela nevinným způsobem v podezření, jako by byl věděl o spiknutí, které proti caru Mikulášovi bylo zosnováno. Hrál totiž na hlavní stráži s jedním ze spiklenců, který tam právě službu konal, když policie přišla ho zatknout. Byl prý to kníže Sergius Trubeckij. Z té příčiny byl Schwarzenberg v říjnu 1826 z Petrohradu odvolán. Navštíviv Brasilii a po té Portugalsko, přišel v březnu 1828 jako attaché k vyslanectví do Londýna.

Schwarzenberg byl muž ve vznešeném světě oblíbený, vždy veselý, výborný společník. V neděli a ve svátek neopomenul nikdy jíti časně z rána na mši sv. A kdykoliv cestoval, dal svému tajemníkovi rozkaz, aby vložil do jeho zavazadel zlatou knížečku »O následování Krista« od Tomáše Kempenského, ve které rád či-

tával. Z toho patrno, jak hluboká zbožnost v domě otcovském byla do jeho srdce vštípena.

R. 1839 stal se mimořádným vyslancem na dvoře Turinském a r. 1844 byl povýšen za vyslance při Neapolském dvoře; mezi tím postupoval v důstojnostech vojenských a byl r. 1842 jmenován generálem.

Jako diplomat byl muž otevřený, projevoval bez obalu své mínění, neznal oklik diplomatických a podobných titěrností, ve které mnozí diplomatické umění kladou. V posuzování poměrů byl klidný, odstraňoval se vší ráznosti všechny překážky, které se mu v cestu stavěly, a tím zjednal sobě u všech vážnosti a důvěry.

Když v Italii vypukla revoluce, opustil Neapoli a dostavil se do ležení hraběte Radeckého. Velel předvoji sboru, v jehož čele stál Nugent, přešel 14. dubna řeku Isonzo a zvítězil v bitce na to svedené; dne 24. května řídil palbu na Vicenzu, dne 29. května súčastuil se jako místo-divisionář ztečení hradeb Curtony; den po tom byl raněn do ruky a musil opustiti bojiště. Radecký dal mu s sebou do Vídně list, týkající se Italie.

S Lombardy spojil se tehdáž Karel Albert, král Sardinský, který 1. dubna Rakousku vypověděl válku. Hrabě Ficquelmont žádal od anglického kabinetu, aby převzal úkol prostředníka; zatím ministerstvo poslalo hraběte Hartiga jako mimořádného kommissaře do Lombardie. Hartig sliboval Lombardům národní správu, svobodu tisku, odpuštění daní, účastenství v zákonodárství; ale vše nadarmo, Lombardové nechtěli o rakouské vládě slyšeti. Anglický kabinet chtěl prostředkovati v ten způsob, aby Rakousko vydalo celou Lombadii i Benátsko! Anglie stála tehdáž po boku Italie. Když Ficquelmont odstoupil, začal jeho nástupce Wessenberg vyjednávati s provisorní vládou v Miláně; Lombardie měla býti samostatnou, převzíti část státního dluhu a uzavříti výhodnou obchodní smlouvu. Radecký obdržel rozkaz, aby vyjednával s králem Albertem o příměří. Ale provisorní vláda Milánská zavrhla 18. června tyto návrhy.

Než Radecký ku provedení rozkazu přistoupil, bojoval sám s sebou těžký boj; zápasilať v něm po-

slušnost vojínova s věrností k císaři. Již namočil osudné péro, ale jeho psaní ke Karlu Albertovi proměnilo se v důtklivé představení k císaři, jemuž vylíčil osudnost tohoto kroku, ukazoval ke blízké vyhlídce na vítězství a prosil císaře, aby svůj rozkaz odvolal. S tímto psaním poslal generala Felixe Schwarzenberga do Inšpruku, aby je císaři odevzdal a svou výmluvností tento neblahý krok zamezil.*) Schwarzenberg maje ruku zavázanou předstoupil před Doblhoffa, který mu krátce řekl, »že věc jest odbyta a dále ničeho změniti nelze.« Ale snaha Schwarzenbergova nebyla přece u dvora marna, který se jeho působením na dobro vzdal záměru odstoupiti Lombardsko.

Schwarzenberg přišed do Čech chtěl býti zvolen za poslance do říšského sněmu, ačkoli mu to jeden z vyšších úředníků knížecích zrazoval. Při volbě však propadl a místo něho byl zvolen rolník Jan Kaim z Meiselschlagu, muž opilství oddaný.

Uzdraviv se bojoval Schwarzenberg opět v Italii v důstojnosti polního podmaršálka a stal se po dobytí Milána (6. srpna) místodržitelem tamtéž a přednostou diplomatické kanceláře hraběte Radeckého. Brzy potom vzal si dovolenou a přišel 23. září do Vídně. Windischgraetz poslal k němu podplukovníka svob. p. Langenaua, aby s ním o převzetí ministerského křesla vyjednával. Kníže nedal ani záporné ani přisvědčující odpovědi. Brzy po tom vypuklo ve Vídni povstání říjnové. Kníže Felix byl povolán ke dvoru a přišel 14. října do Olomouce. Sem dostavil se též jeho švakr Windischgraetz; Felix žádal od něho velení, ale Windischgraetz potřeboval pro své záměry věrné rádce kolem císaře, proto musil Schwarzenberg, ač nerad, sestavení nového ministerstva na sebe vzíti. Především pohnul Stadiona, aby převzal ministerstvo vnitra.

Hrabě František Stadion byl třetí syn státního a konferenčního ministra Jana Filipa Stadiona. Narodil se r. 1806 ve Vídni; r. 1830 stal se krajským kommissařem v Rzeszově. Toho času začala v Haliči zuřiti asiatská cholera, která všecko obyvatelstvo hrozným

*) Erinnerungen eines österreichischen Veteranen, str. 211.

strachem naplnila. Nikdo nechtěl se nemocného, tím méně mrtvého dotknouti; ano i hrobaři zastavili svou práci. Tu uchopil Stadion jednu mrtvolu, naložil si ji na záda a donesl na hřbitov. Tato hrdinská neohroženost mladého šlechtice a úředníka pohnula hrobaře, že se opět ke své povinnosti vrátili. V r. 1832 přišel Stadion jako gubernialní tajemník do Inšpruku. Brzy potom byl jako c. k. tajemník povolán ke komoře dvorní do Vídně a stal se 1834 skutečným dvorním radou. V r. 1841 byl jmenován místodržitelem v Přímoří, odkudž r. 1847 povolán za místodržitele do Haliče. Do Lvova měl se dostati 31. července, právě v týž den, kdy Wśniowski, jeden z vůdců haličské vzpoury r. 1846, a Kapuśćinski, vrah měšťanosty Markla z Pilsna, měli býti oběšeni. Stadion neměl ani tušení o této beztaktnosti, a když se to dověděl, cestoval nějaký čas po zemi a psal do Vídně, »jak to mohli učiniti, aby on, maje zemi přinésti pokoj a smíření, do hlavního města vstoupil v záři katanské.« Uvázav se v úřad vystupoval rázně a odhodlaně jak v lidu, tak mezi úřednictvem. Za jeho náměstnictví pracovali v guberniu hrabata Lev Thun a Agenor Goluchowski. Svou rázností zachoval Stadion Halič před výstupy revolučními. Když 22. března r. 1848 zástupové lidu k němu přišli a za vydání zbraně žádali, jevíce při tom chuť učiniti útok na zbrojnici: zůstal pevným, nepovolil a pravil, »že složí vládu do rukou vojenských, nepostačí-li jeho vážnosť.« Když mu odpověděli: »Poteče krev« pravil: »Ano, poteče krev; ale zodpovědnost za to nepadne na mne, nýbrž na vás. A lépe jest, aby dnes tekla krev několika rušitelů pokoje, nežli aby za několik měsíců krev v potocích se prolévala.« Náhodou vypukl v nějaké chalupě oheň, a tu dle obyčeje lvovského musila celá posádka vytáhnouti a vojensky se rozestaviti. Lid byl odpovědí místodržitelovou rozdrážděn a chystal se k odboji. Avšak posádka nabíjela klidně své ručnice a obsluhovala děla. Pohled na to působil jako studená lázeň, a lid se rozešel; v noci dal místodržitel některé odbojníky zatknouti, zakázal všeliké shluknutí, a od té doby nestala se ve Lvově žádná výtržnost. Taktéž potlačil »národní rady«, které po

venkově se tvořiti začaly, sedlákům zrušení robot slibovaly, pánům vyhrožovaly a k zařízení národní obrany po všech místech vybízely. By polskou revoluční stranu na dobro odzbrojil a neškodnou učinil, zrušil Stadion sám robotu v Haliči a učinil stav rolnický svobodným, tak že se rolnictvu odňala všeliká záminka k revoluci. Z téže příčiny stal se ochráncem Rusínů, učinil z nich národ a postavil ho jako protiváhu proti choutkám polských stranníků. Toto »vynalezení Rusínů« nemohli Poláci Stadionovi nikdy zapomenouti; ba vyslali zvláštní deputaci do Vídně, která žádala, aby Stadion byl odvolán, avšak nevyřídili ničeho.

Po dnech květnových dostal Stadion pozvání do Inšpruku za tím účelem, aby nové ministerstvo sestavil. Odebral se tam přes Vídeň, kde se osobně přesvědčil, kterak věci se mají. V Inšpruku panovala rozháranost. Arcivévoda František Karel čekal toužebně na Stadiona, kdežto arcivévoda Jan byl proti němu a působil pro Doblhoffa. Stadion za takových okolností oznámil, že ministerstva nepřijme. Zadal za propuštěnou z místodržitelství a byl skutečně propuštěn. Pillersdorfovi radil ku přísným opatřením, a když ten o nich slyšeti nechtěl, poněvadž prý by se to »bez krveprolití« neskončilo, odvětil Stadion jako v březnu ve Lvově: »Vy se bojíte nyní rázného zakročení?! Brzy bude vám proudy krve prolévati.« Dříve ještě nežli Halič opustil, byl ujištěn, že bude ve dvou neb třech volebních okresích zvolen za poslance do sněmu říšského. Přijal volbu za Ravu.

Na říšském sněmě zasedal Stadion ve středu; po pravici měl surového maloměšťáka hornorakouského, jménem Herndla, který den po dni hrubými urážkami ho zahrnoval. Jednou pravil mu Stadion: »Ale, pane Herndle, je-li vám moje sousedství tak protivné, proč nezaměníte své sedadlo s jiným?« »O to jsem se již pokoušel,« odvětil Herndl, »dával jsem za to pět zlatých; ale nikdo mně místa svého postoupiti nechce.«

Poláci postarali se o to, aby se stal Stadion záhy jedním z mužův od revoluce proskribovaných. A přece zasedal Stadion na sněmě a chodil pilně do schůzí. Přišly říjnové události; česká pravice opustila sněm;

nastalo bezvládí v městě. Dne 6. října nebyl Stadion v sedění, avšak dne 7. října opět odebral se do sněmu. Sotva usedl, dostal důvěrné pokynutí, aby se měl na pozoru. Touž dobou obdržel také hrabě Clam-Martinic, který před chvílí Stadiona doprovázel, důtklivé napomenutí, aby ho někam odstranil, neboť prý »v aule plete se již provaz, na kterém jako Latour vezme za své.« Takovou zkušenost nechtěl arci Stadion podstoupiti, proto opustil síň, převlekl se, aby nebyl poznán, a uprchl z Vídně do Moravy, kdež 7. listopadu stal se ministrem vnitra.

Ministerstvo spravedlnosti obdržel Bach, ministrem obchodu stal se Karel Ludvík z Brucků. Bruck narodil se r. 1798 v Elberfeldě v Porýnsku; byl syn knihařův a věnoval se obchodu. Jsa 23 léta stár, ubíral se do Řecka, aby s Reky proti Turkům bojoval. Přišed do Terstu, nemohl hned odplouti, a tu ho přemluvil pruský konsul, aby cesty zanechal a při obchodě zůstal. Bruck uposlechl a vstoupil v Terstu do kupecké písárny a byl po osmi letech tajemníkem Aziendy assicuratrice. Oženiv se, založil r. 1833 »Rakouský Lloyd«. Byla to z počátku kancelář, kde důležité zprávy obchodní se sbíraly a vydávaly.

Ústav ten se vzmáhal, těše se ochraně knížete Metternicha. Brzy zařídil si svou tiskárnu a vlastní žurnál a založil roku 1836 společnost pro paroplavbu, jejíž základní kapitál obnášel jeden million zlatých. Lloyd stal se znenáhla ústavem světovým a středem námořního obchodu v Rakousku. Co Lloyd pro povznesení rakouského obchodu vykonal, bylo zásluhou jeho ředitele Brucka. Bruck byl sice rodem Prus, ale smýšlením Rakušan.

Ministr Kraus podržel finance. Ministrem orby a hornictví stal se Ferdinand šlechtic z Thinnfeldu. Thinnfeld byl Štýřan z Feistrice, kde měl svůj majetek, byl dobrý hospodář a horník, který si v těchto oborech značných vědomostí dobyl.

Ministrem války stal se generál-major Cordon.

Schwarzenberg a Stadion byli Rakušané v pravém smyslu slova. Neznali bázlivých ohledů na jiné moc-

nosti a úzkostlivého ptaní, co tomu řekne Anglie, Prusko neb Rusko; jim byla politika zbabělosti neznáma.

---

§ 3. Přeložení říšského sněmu z Vídně do Kroměříže.

Za příčinou vídeňského vzbouření byl říšský sněm přeložen, jak se myslí, dle rady Palackého do Kroměříže jakožto města, kde poslanci beze vší výtržnosti pracím svým věnovati se mohli; arcibiskup postoupil sněmovníkům prostranné místnosti. Levice, nejsouc s přeložením sněmu spokojena, zadala protest či adressu k císaři, namítajíc, že poslancové zvoleni jsou na sněm do Vídně, a ne mimo Vídeň; přeložením prý může snadno povstati občanská válka.*) K naléhání říšského sněmu činil ministr Kraus představení u dvora i u Wessenberga, aby sněm ve Vídni byl ponechán. Avšak rozhodnutí císařské proto přece nebylo odvoláno, a sněm měl se dne 22. listopadu sejíti v Kroměříži.

Větší díl českých poslanců opustil 15. listopadu večer Prahu a přišli 16. do Kroměříže. Levice vidouc, že vláda se jí nebojí, taktéž se dostavila. Někteří ze selských poslanců z Haliče ubytovali se ve stodolách, jen aby hodně mnoho ze svých diét ušetřili. Před zahájením sněmu sloužil dne 21. listopadu kníže-arcibiskup Sommerau-Beckh slavnou pontifikálku k výslovné žádosti Jeho Veličenstva, jak veřejné ohlášení oznamovalo, »aby Dárce všeho dobra byl vzýván, by říšské shromáždění při poradách, které ve svých následcích tak jsou závažny, osvítiti a k zdárnému ukončení celého díla posilniti ráčil.«

Dne 22. listopadu byl sněm kroměřížský zahájen. Předsedou zvolen Polák Smolka 131 hlasem proti Čechu Strobachovi, který 124 hlasy dostal; bylo to vítězství

---

*) Verhandlungen des österreichischen Reichstages nach der stenographischen Aufnahme. Wien. Aus der k. k. Hof- u. Staatsdruckerei, sv. III. str. 352—354.

vídeňského revolučního ducha. Když se sněm ustavil, oznámil Smolka, že nově utvořené ministerstvo vstoupilo do říšského sněmu a ministrpresident že chce předložiti svůj program.

Schwarzenberg začal čísti program slabým hlasem a s bledým obličejem; stálť zajisté ve svém životě poprvé naproti říšskému sněmu, jemuž byl za svou činnost zodpovědným. Když však následovaly potlesky sněmovníků, vrátila se přirozená jeho zmužilost.

Ministerstvo vyslovilo se pro ústavní monarchii, rovnost všech státních občanů, rovnoprávnost všech kmenů a narodností, veřejnost správy ve všech odvětvích, svobodu obce, svobodné zřízení jednotlivých zemí ve všech vnitřních záležitostech, silnou ústřední vládu a nezávislost na Frankfurtě. O náboženské a církevní otázce není v řeči Schwarzenbergově ani slova; mělo se o církevní otázce jednati zvláště a v dohodnutí s autoritou církevní.

S programem ministerským byli v celku všichni spokojeni. Nyní záviselo vše na tom, jak vláda své úmysly provede a kterak sněm úkolu sobě vytknutému dostojí.

Sněm však neměl veliké schopnosti ku provedení ohromné úlohy, jakou bylo vypracování ústavy, která by na základě historickém všechny byla uspokojila a pravou svobodu občanů založila. Hornorakušané byli z větší části radikalisty; sedláci z Haliče a Bukoviny nevěděli ani, oč jde; levice byla svými revolučními snahami namnoze kompromitována; pravice stála sice na půdě historického práva, ale když se o církevní otázce jednalo, ukázalo se, že jest taktéž prosáknuta ideami novomodního liberalismu. Jelikož u ní neplatilo právo principu monarchického ani právo, na které církev katolická v příčině svobody své nárok činila, nemohla pravice důsledně žádati, aby podobné právo království a zemí nalezlo uznání u protivníků jejích.

Kluby, které se ve sněmě utvořily, byly: českomoravský, ke kterému přistoupili později všichni Slované; klub německých Rakušanů, který smýšlel centralisticky; pak klub ministerský čili středu (centra), a po-

sléze klub levice, jehož předsedou byl appelační rada Pretis, mluvčím však ve sněmě Schuselka.

Sněm začal svou činnost tam, kde ve Vídni přestal, totiž třetím čtením jednacího řádu, o němž se jednalo až do 19. prosince. Tento jednací řád tvořil hlavní předmět sněmovního jednání; vše jiné pokládáno bylo za věc vedlejší.

---

§ 4. Nastoupení císaře a krále Františka Josefa I. na trůn. Některé znamenité doby z jeho života.

Císař Ferdinand I. Dobrotivý vzdal se trůnu dne 2. prosince r. 1848 a na jeho místo vstoupil jeho synovec František Josef I.

O 8. hodině téhož dne obdržel předseda říšského sněmu Smolka od knížete Schwarzenberga depeši, aby ustanovil na dvanáctou hodinu mimořádné sedění. Příčiny, proč se to státi má, nemohl nikdo v Kroměříži udati; proto činily se nejrozmanitější konjektury. V určitou hodinu sešli se poslanci ve sněmovně.

Schwarzenberg vstoupil na tribunu a četl protokol právě sepsaný. Když přišel k místu, kde se mluvilo o poděkování císaře Ferdinanda, opanovalo sněmovnu všeobecné zděšení. Avšak manifest císaře Františka Josefa opět vzbudil nový život ve sněmovnících a na konci čtení nastalo tleskání a pochvala. Sněmovna k vyzvání předsedy Smolky volala: »Ať žije konstituční císař a král František Josef.«

Usneseno, aby sněm sepsal dvě adressy: jednu, která by obsahovala blahopřání novému císaři, a druhou, jež měla vysloviti díky odstupujícímu císaři, kterému se k návrhu poslance Klaudyho též provolala »Sláva«.

Schwarzenberg nechtěl, aby Smolka byl členem deputace, která měla jíti do Olomouce, neboť Smolka byl předsedou revolučního říjnového sněmu ve Vídni. Poukazováno k tomu, že sněm bez předsedy zasedati nemůže. Ačkoli však také Palacký a Rieger Smolkovi domlouvali, že by jeho objevení se před císařem na tohoto špatný dojem učinilo, poněvadž ho v Olomouci

posud »revolučním předsedou« jmenují: zůstal přece Smolka neustupně na tom, že jakožto předseda říšského sněmu do Olomouce půjde.

Dne 3. prosince jela 30členná deputace říšského sněmu, majíc Smolku v čele a ve svém středu ministrapresidenta, do Olomouce. Čechy byly zastoupeny Palackým, Starkem a Strobachem. Císař přijal deputaci, jsa doprovázen ministrpresidentem a ministrem války. Smolka četl adressu říšského sněmu. Císař mluvil pevným hlasem, a jmenovitě důrazně pronesl poslední významná slova: »Na vás jestiť, pánové, abyste svou velikou úlohu brzy ke blahu státu rozřešili. Učiňte, abych návrh ústavy, na kterou národové už s netrpělivostí čekají, brzy mohl zkoušeti a jemu své císařské potvrzení uděliti.« Tato poslední slova zarazila poslance říšského sněmu, jelikož poněkud ochladila pojmy, jakých měli doposud o své neobmezené svrchovanosti.

Z Olomouce odebrala se deputace do Prahy, kde jí Smolka dne 6. prosince slyšení u císaře Ferdinanda I. vymohl a jemu adressu díků přečetl. U večer téhož dne vrátila se deputace do Kroměříže.

Z ostatního života J. V. císaře a krále připojujeme toto:

J. V. císař a král podnikal časté cesty po své rozsáhlé říši, aby poznal poměry a potřeby svých poddaných, jako r. 1850 do Terstu a Vorarlberku, r. 1852 po Uhrách a r. 1853 do Benátek, a vzbudil všude svou laskavostí největší nadšení Proto všichni byli zděšeni a velikým bolem zachváceni, když 18. února 1853 maďarský fanatik Libenyi učinil vražedný útok na jeho posvátnou osobu. Na památku zachránění J. V. byl ve Vídni položen základ k votivnímu chrámu sv. Salvatora, který milodary z celé říše byl vystaven a hlásá lásku všech rakouských národů k svému panovníku a spolu jejich zbožnou mysl. Císař a král, uzdraviv se z poranění na krku mu způsobeném, snažil se své národy oblažiti, zrušiv stav obležení v Praze a ve Vídni.

Dne 24. dubna 1854 slavil sňatek s bavorskou princeznou Alžbětou, vynikající krásou a duchem, dcerou vévody Maximiliana, narozenou 24. prosince r. 1837. Dítky z tohoto manželství jsou na živě: 1. Arci-

kněžna Gisela, narozená 12. července 1856, která byla 20. dubna 1873 zasnoubena s Jeho král. Výsostí princem Leopoldem Bavorským; 2. arcikněžna Marie Mathilda Valerie, miláček otcův, narozená 22. dubna r. 1868, která byla zasnoubena 31. července r. 1890 s arciknížetem Františkem Salvatorem Toskánským.

Korunní princ Rudolf (František Karel Josef), c. a k. polní podmaršálek, generální inspektor pěchoty a viceadmirál, čestný doktor university vídeňské a pešťské, narozený v Laxenburgu dne 21. srpna 1858, zemřel dne 30. ledna 1889 a měl vojenský pohřeb c. a k. podmaršálka. Při této hrozné ráně, smrti to jediného syna, ukázal se J. V. císař a král býti pravým učeníkem Kristovým; hledalť ve svém nesmírném bolu a žalu útěchu ve sv. náboženství: přijal svátost pokání a přistoupil ke stolu Páně, co tělesná schránka milovaného syna byla ještě ve hradě vystavena.

Korunní princ Rudolf měl za manželku Štěpánku, dceru J. V. belgického krále Leopolda II., narozenou dne 21. května r. 1864, s kterou byl zasnouben dne 10. května 1881. Z tohoto manželství jest princezna Alžběta, narozená v Laxenburgu dne 2. září 1883.

Zesnulý korunní princ Rudolf byl bystrá hlava a odkryl všechny podvody a kejkle spiritismu, kterýž i v nejvyšších kruzích nalézal stoupencův a mátl hlavy. Korunní princ přichystal si totiž před produkcí spiritisty Bastiana, kterou měl v přítomnosti nejvyšší aristokracie i císařského domu, padací dvéře a když volaný čili Bastianem citovaný duch se objevil, stiskl péro, dvéře zapadly, duch nemohl zmizeti, byl chycen, a tu objevilo se, že jest Bastian sám. Spiritista Bastian, který z věčnosti duchy citoval, byl sprostý kejklíř a podvodník, který byl potom z Rakouska vypovězen. Jeho cís. Výsost usvědčil spiritismus ze sprostého podvodu a dokázal, že jest to dryáčnictví a podvodnictví. Od té doby zmizel spiritismus z vysokých kruhů.

Pro nástupnictví na trůn jsou nejbližšími příbuznými J. V. císaře a krále synové jeho bratra arcivévody Karla Ludvíka († 19. května 1896): 1. František Ferdinand, nar. 1863, c. a k podmaršálek, a 2. Otto,

nar. 21. dubna 1865, c. a k. plukovník, jenž se dne 2. října 1886 v Drážďanech zasnoubil s princeznou Marií Josefou, dcerou saského prince Jiřího, narozenou 31. května r. 1867, z kteréhož manželství jsou dva princové: Karel František (narozen 17. srpna r. 1887) a Maximilian (nar. 13. dubna 1895).

Při svém sňatku udělil J. V. císař a král částečnou amnestii a vydal se s chotí na cestu po svých zemích. Dne 1. června 1854 obrátili se přes Brno do Prahy a položili v Karlíně základní kámen k chrámu sv. Cyrilla a Methoděje. Dne 1. května 1854 byl zrušen výminečný stav v Uhrách, Haliči, Vojvodině, Lombardii a Benátsku a konečně 15. prosince v Sedmihradsku. Po narození princezny Gisely byla udělena amnestie všem odsouzeným pro trestné činy politické a pro urážku Veličenstva.

Po nešťastné válce s císařem Napoleonem III. Francouzským a s Italií vydal J. V. císař a král neodvolatelný diplom z 20. října 1860, kterým svým národům ústavu udělil a stal se ústavním panovníkem.

J. V. císař a král František Josef I. jest pravým otcem svých národů, kteří za jeho moudrého panování vysoko se povznesli v každém ohledě a proto s pravou láskou k němu lnou.

---

§ 5. Ministerstvo Schwarzenbergovo a kroměřížský sněm říšský.

Ministerstvo Schwarzenbergovo a Stadionovo vystupovalo všude sjednoceně a rázně, vytknuvši sobě úkol, učiniti konec revoluci. Od úřadníků žádalo rozhodnou podporu své politiky; proto musil žid Fischhof vzdáti se místa rady v ministerstvu vnitra, jelikož kladl ministerstvu odpor. Místodržitel štýrský hrabě Wickenburg byl sesazen, protože se ukázal tak slabým, že na doléhání shluklého lidu zavolal zemskou hotovost, aby táhla ku pomoci revolucionářům vídeňským. Poněkud obmezeno bylo ministerstvo knížetem Windischgraetzem, jemuž každou důležitější věc nejprve sděliti a jeho roz-

hodnutí očekávati musilo. Ministerstvo ve všech odvětvích správy jevilo velikou činnost, odstraňujíc ještě před vydáním nových zákonů cestou ústavní prozatímními nařízeními všechno, co se novým poměrům příčilo a rychlé opravy vyžadovalo. Proto také na všech stranách potkávaly se snahy ministerstva s uznáním a pochvalou, což četné adressy a deputace osvědčovaly.

Vedle statného ministerstva chřadl říšský sněm se svým mladičkým parlamentarismem a hrál jenom vedlejší úlohu. Mluvilo se tam bez účelu, jeden návrh čelil proti druhému, činily se interpellace, které k žádnému prospěchu nevedly; mnozí poslanci z levice dostávaly adressy nedůvěry od svých voličů, kterých však nedbali; bojíce se totiž vojenských soudů, chytali se křečovitě svých mandátů. Zkrátka: sněm kroměřížský nežil, ale jen živořil.

Práva, která nyní »v státních zákonech základních« obsažena jsou, nazývala se r. 1848 vůbec »základními«. Porada o nich stála nejvíce práce a přinesla nejméně užitku. A je též pochopitelno, že jednání o těchto právech nemohlo stálého ovoce přinésti, pokud v té věci rozhodovali lidé, kteří stát a církev a vůbec každou autoritu pokládali jenom za obtížnou ohradu, která každého občana zbytečně obmezuje a jemu v působnosti jeho vadí. Byl to názor z revoluce plynoucí.

První nástin základních práv rakouských byl vypracován ještě za plného nátlaku revoluce ve Vídni od užšího výboru, který z poslanců Riegra, Goldmarka a Heina se skládal, a zněl tudy docela radikálně. Neboť dle nástinu tohoto měla býti zrušena šlechta a statky svěřenské čili fideikomisse; žádná církev neb společnost náboženská neměla dojíti uznání státního; občanům poskytnouti se mělo nejširší právo petiční a spolčovací; mělo se vůbec dovoliti nošení zbraně a všeobecná svoboda tisku.

V Kroměříži poznali mnozí poslanci, že návrh ten jest příliš radikální, a hleděli jej v přepracování zmírniti. Byv přepracován a zmírněn, čítal 29 paragrafů,

z nichž pro náš účel jsou důležity §§ 13.—19. Znějí takto:

§ 13. »Každému rakouskému občanu jest pojištěna svoboda víry a veřejného vykonávání náboženství.«

§ 14. »Žádná náboženská společnost nepožívá od státu výsady před jinou. Nikdo nesmí býti od státu nucen k náboženským úkonům a slavnostem.«

§ 15. »Poměry mezi státem a církví, zvláště co se církevního jmění a volení církevních představených tkne, jakož i podmínky, za kterými duchovní řádové a kláštery potrvati neb pominouti mají, určí se zvláštními zákony.«

§ 16. »Různost náboženství nečiní žádného rozdílu v právech a povinnostech občanů.«

§ 17. »Ku platnosti manželství vyžaduje se řádného svolení ženicha a nevěsty před úřadem, ku přijímání smlouvy manželské ustanoveným. Církevní oddavky mohou se teprve po vstoupení v občanské manželství předsevzíti. Různost náboženství není občanskou překážkou manželství.«

§ 18. »Věda a její učení jsou svobodny. Každé nařízení, jež by svobodu vyučování obmezovalo, se zapovídá.«

§ 19. »Žádné společnosti náboženské nepřísluší rozhodný vliv na veřejné ústavy učebné.«

---

§ 6. Olomoucký arcibiskup Sommerau-Beckh.

Sotva František Josef I. na trůn dosedl, vystoupil arcibiskup olomoucký Sommerau-Beckh, aby za svobodu církve rázné slovo promluvil. Docela ústavně si počínaje, obrátil se nejprve na říšský sněm 6. prosince r. 1848 a poslal mu 1. memorandum své církevní provincie; 2. listinu souhlasu olomouckého diecésního duchovenstva s týmž memorandem; 3. představení proti návrhu ministerstva o upravení veřejného vyučování; 4. listiny würzburské konference biskupův, a prosil, aby říšský sněm listiny tyto v úvahu vzal a dle nich poměry mezi církví a státem určil; 5. konečně prosil

za upravení kongruy duchovenstva, jelikož prý výnos ministerský jest v tomto ohledě nedostatečný. Dle tohoto výnosu z 26. srpna 1848 měli beneficiáti, kteří desátkem škodu utrpěli, dostati náhradu, když se vykáží, že jejich kongrua po ztrátě desátku ani 300 zl. stříbra neobnáší. Co jim do 300 zl. chybí, mělo se jim nahraditi z náboženské matice. Ale do těchto 300 zl. čítal se nejen výnos pozemků, nýbrž též všechny fundace a štola. Sněm moravský zrušil desátek a císař Ferdinand potvrdil jeho usnesení; lhůtou, kdy přestati měl, byl 1. den měsíce července 1848; však osadníci neodvedli desátku ani za první polovici roku. Na to všechno moravský metropolita upozorňuje říšský sněm, ukazuje, že beneficiát se 300 zl. živ býti nemůže, a žádá tedy za upravení kongruy času přiměřené.

Dobře věda, že při upravení církevní otázky mnoho na tom záleží, jaké stanovisko ministerstvo zaujme, obrátil se arcibiskup 12. prosince k ministerstvu vnitra, v jehož obor tenkráte církevní záležitosti spadaly. V listě tom oznamuje 1. že ke konferenci biskupů ve Würzburgu poslal arcikněze Pavla Aug. Vahalu; usnesení biskupů tam shromážděných předložil Sommerau ministerstvu. Při tom žádal, 2. aby v Rakousku byla katolické církvi propůjčena ona ochrana, která v sousedním království pruském církvi ústavně slíbena jest, aby totiž samostatně své záležitosti upraviti mohla, zůstanouc v držení a užívání ústavův a fondů, které k účelům kultu, vyučování a dobročinnosti určeny jsou. Tím nežádá církev nic jiného, nežli co každému státnímu občanu i celým obcím a společnostem jiným zákonitě jest zaručeno. 3. Stran občanského manželství pronáší se metropolita v ten smysl, aby snoubenci napřed se vykázali, že všechny církevní požadavky vyplnili, chtějí-li, aby jejich spojení i státně bylo uznáno. Konečně 4. žádá za upravení kongruy, jímž by postavení duchovenstva trvalým způsobem bylo zlepšeno.

Arcibiskup obrátil se též ke koruně samé, zaslav uctivý list ze dne 13. prosince 1848 císaři Františku Josefovi I., jehož prosí, aby svobodu všem národům a státním občanům pojištěnou také církvi katolické propůjčiti ráčil, jelikož ona doposud svobody té ve

mnohých věcech úplně pohřešovala. K tomuto listu připojil memorandum moravské církevní provincie a listiny würzburské konference německých biskupů.

---

§ 7. Adressy církevních provincií vídeňské a přímořské ke sněmu říšskému.

Biskupové církevní provincie vídeňské: Vincenc Milde, arcibiskup vídeňský, Řehoř Ziegler, biskup linecký, a Ant. Buchmayer, biskup svato-hippolytský, podali říšskému sněmu memorandum ze dne 12. prosince 1848, které jest ohrazením proti základním právům, pokud jsou církvi na újmu. Memorandum to obsahuje sice mnoho pravdy, ale v celku nevyniká rázností, ano spíše za ochranu státní žebroní. Úvod k memorandu zní: »Státní ústava potřebuje ke své působnosti a svému trvání náboženského základu. Jen vyšší mravní a náboženská sankce uděluje zákonům vnitřní sílu a pojišťuje jim zachovávání i v oněch případech, kde zevnitřní násilí to způsobiti nemůže. Státní ústava, kteráž jen na hmotné síle jest založena, bývá velmi snadno opět hmotnou silou ztroskotána. Dějiny všech časů nás poučují, že všechny státní ústavy měly náboženství za svůj základ, a jednotlivé pokusy nejnovějšího času, založiti stát bez náboženství, se nezdařily a tím znova objevily nutnost náboženského základu.«

O manželství občanském píší biskupové: »Římané pokládali jen ono spojení, které ve chrámě uzavřeno bylo, za pravé manželství. Národové, které jmenujeme »divochy«, uzavírají svá manželství při náboženských obřadech, a netoliko všechna křesťanská vyznání, ale i židé pokládají manželství za úkon náboženský.«

Konečně vyslovují biskupové naději, že řádným tiskovým zákonem učiní se přítrž hanám a potupám proti církvi chrleným, aby nesměl leckterý lehkovážný pisálek nejsvětější nauky a obyčeje směšnými činiti, kněze snižovati a náboženství u lidu podkopávati.

Episkopát přímořské provincie církevní poslal též

říšskému sněmu adressu ze 17. prosince 1848, ve kteréž hájí rozhodně svobodu církve. Praví hned v 1. článku: Episkopát nechť jest oprávněn dle církevních provincií neb diecésí vlastní zástupce církve na říšský sněm voliti, aby tam církevní prospěchy hájili. Mimo to navrhují biskupové, aby se učinil se sv. Stolicí konkordát. Oni toho želí, že bez svolení Apoštolské Stolice (viz Trid. sess. XXV. cap. 12.) desátek jednostranně byl zrušen, žádají náhradu za desátek a ohrazují se proti dalšímu jednostrannému útoku na ono jmění, které ještě kostelům, duchovním osobám a klášterům zbývá. Kromě toho žádají bisknpové, aby obsazování beneficií, nad kterými stát posud právo patronátní ve jménu náboženské matice vykonával, diecésnímu biskupovi připadlo, zákony o stavební konkurrenci aby se změnily a kongrua farářův a kooperátorů přiměřeně se zvýšila.*)

Bohužel, všechny tyto adressy zůstaly beze všeho účinku, jak z dalšího vypravování o jednání sněmu říšského se ukáže.

---

§ 8. Rokování říšského sněmu o prvním článku základních práv.

Jak hluboko vštípen byl v mysli poslanců říšských planý rationalismus, ukázaly liché debatty o 1. článku základních práv. Krátký smysl celého toho rokování (dle »Historisch-Politische Blätter« z roku 1849) byl tento: »Já jsem suverénní bytost; ty jsi suverénní bytost; on jest suverénní bytost; my poslanci jsme suverénní bytost; my všichni jsme suverénní bytost; stát může jen tenkráte vzniknouti, když se všechny tyto suverénní vůle sčítají a v jedno spojí.« **) K čemuž jmenovaný list dodává: »Rationalismus popírá fakt, že každý člověk, vcházeje do tohoto života, nalézá zde

*) Viz celou adressu v »Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis.« Friburgi Brisg. 1879. T. V. str. 1324—1331.

**) Svazek 23., str. 223. a 224.

moc, společnost, zákony a zařízení, kterých neučinil, které bez jeho svolení vznikly a jichž uznání se od něho nežádá a na něm také nezávisí. Společnost, která se nazývá rodinou, státem a církví, uchopí ho dříve, nežli k sebevědomí přijde, podřídí si ho, a on se jí podrobiti musí, nechce-li v boji se vším, co zákonem a pořádkem se jmenuje, hned v prvním okamžení svého života zahynouti.«

Debatta o prvním článku začala 4. ledna 1849 a trvala do 10. ledna. Zpravodajem byl dr. Rieger. Vláda nesouhlasila s tímto článkem a proto vystoupil ministr vnitra, hrabě Stadion, prvé nežli byla zahájena generální debatta, na řečniště a podal ohražení »proti zásadě, která se skutečnými a právními poměry říše se nesrovnává«, a byla pramenem politování hodných poblouzení a nepořádků. Pod praporem této theorie, která dle návrhu kommisse v čelo ústavy má býti postavena, byly zákony porušeny, výkonné orgány nalezly odpor, ulice staly se jevištěm výtržností, prolila se krev šlechetného Latoura. Dědičné právo monarchické jest v ústavní monarchii posvátným a nezadatelným pramenem nejvyšší moci. V ústavní monarchii jest zhola nemístno původ vládní moci teprve stanoviti a tu, která zde jest, na novém potvrzení závislou učiniti.« Ministerstvo prý doufá, že vysoký sněm článku toho neschválí; v uznání jeho musilo by prý ministerstvo spatřovati porušení nezměnitelného základu principu monarchického.*)

Po řeči Stadionově odročena delší debatta, až by vyjádření ministerstva bylo tištěno a mezi poslance rozdáno, aby je náležitě uvážiti mohli. Dne 8. ledna byl předsednictví podán nutný návrh od 178 poslanců podepsaný, kterýmž se sněm vyzýval, aby vyjádření ministrovo prohlásil za takové, jež ani s důstojností svobodných zástupců lidu, ani s postavením ústavodárného sněmu se nesrovnává. Návrh ten hájil Pinkas. V průběhu debatty uchopil se Stadion ještě jednou slova a odmítl výčitku, jakoby svým vyjádřením svobodě slova překážeti chtěl. Konečně byl návrh ten

*) Reichstagsverhandlungen von Kremsier, sv. IV. str. 267.

196 hlasy proti 99 přijat, po čemž zahájena obecná debatta o základních zákonech. K 1. článku zapsati se dalo 15 řečníků pro návrh, proti němu 30.

V jakém smyslu se o 1. článku mluvilo, o tom klademe zde jen některé ukázky.

Pitteri pravil: Pánové, všechna moc pochází z lidu. Dějiny svědčí(?), že za prastarých časů lidé měli život kočovnický. Hledajíce potravy, bloudili z kraje do kraje. Tenkráte panoval kosmopolitismus, tenkráte byl každý pánem celého světa. Lidé přivlastnili si zemi, která pána neměla. By této země v pokoji požívati a sebe před nepřáteli hájiti mohli, spojili se, učinili mezi sebou smlouvu, utvořivše občanskou společnost, a udělili jednomu ze středu svého plnomocenství, aby se o pokoj, pořádek a bezpečnost staral. Lidé, kteří si přivlastnili zemi, jež nyní rakouský stát tvoří, udělili ono plnomocenství potomkovi hraběcího rodu Habsburského, kterýž opět dle řádu prvorozenství právo to na své potomky přenášel. Jeden z potomků jasného rodu Habsburského vložil zákonodárnou moc do rukou lidu a ponechal si jen právo, vůli lidu svými ministry vykonávati. Proto neužíval v patentech slov »z Boží milosti«, nýbrž »konstituční císař«, poněvadž ona slova »z Boží milosti« znamenají dle pojmu středověkého neobmezenou moc, absolutismus a despotismus.*)

Brauner pokládal svrchovanost národa »nikoliv za nějakou státní theorii, nýbrž za věčnou, nad hvězdami uzavřenou, po širém světě platnou a nepopíratelnou pravdu.«**)

Schuselka mluvil takto: »Bylo vám řečeno, že § 1. jest abstraktní theorií, která se hodí do školní knihy, ale nikdy do positivní ústavy. Ale není tomu tak. Tato věta není abstraktní theorií, naopak vyslovuje, co každý viděti může, kdo má oči a zúmyslně jich nezavírá. Věta »z Boží milosti« jest čistě dogmatická; k ní patří víra, a sice slepá víra, že některým rodinám od Boha bylo uděleno právo k panování. V 19. století nevěří nikdo v božské právo monarchů.

---

*) L. c. IV. str. 311—313.
**) L. c. IV. str. 316.

Kdo tohoto dogmatu se přidržeti chtějí, jako na př. naši ministři, těm se stane při této praktické větě totéž, co se děje v příčině náboženství; chce-li někdo dogmata, která se rozumu protiví, tvrdošíjně udržeti, přivede věc tak daleko, že lidé zavrhnou i to, co vězí v dogmatech moudrého.« *)

Schuselkova řeč jest důkazem liché osvěty, která mysli četných poslanců říšských naplňovala. Zásady, jimž se na vysokých školách učilo, přenesli revolucionáři ze školy na ulici a prakticky je prováděli.

Zpravodaj Rieger stál též na stanovisku společenské smlouvy (contract social). Pravilť mimo jiné: »Odpůrcové paragrafu 1. pravili, že stát jest postulátem praktického rozumu. Ale, pánové, též tato věta: »Všechna moc vychází z lidu,« jest postulátem praktického rozumu. Pochází-li stát z rozumu a nikoliv z lidí, ptám se vás, kde byl tento rozum? Snad byl v libře zlata, několika drahokamy ozdobené, která se korunou jmenuje, neb ve vycpané lenošce potažené červeným aksamitem a zlatem okrášlené, která se jmenuje trůnem? Nikoliv, tento rozum byl v lidu, a když z rozumu lidu stát vyšel a s ním všechna pravomocnost, tuť pochází tato pravomocnost z lidu.« Mimo to bojoval Rieger proti výrazu: »z Boží milosti«. Věta, že veškerá moc z Boha vychází a od knížat dědičných z milosti Boží se vykonává, hodila prý by se velmi dobře do katechismu, ale nikoliv do vyznání víry zkušeného státníka a dospělého národa. Tato theorie »z Boží milosti« jest prý nejnebezpečnější pro dynastii, jelikož není ničím jiným nežli theorií »fait accompli« (dokonaného skutku). Každý může prý přijíti a říci: Já jsem nástrojem Božím, a má-li k tomu moc, aby svou vůli provedl, pak stává se i on vladařem z milosti Boží.**)

Avšak po všech debattách zvítězilo posléze přece ministerstvo, ježto byl většinou přijat návrh poslance Ullepitsche, aby se paragraf první vynechal, a výboru se uložilo, by o rozdělení a vykonávání státní moci

*) L. c. IV. str. 326—329.
**) Celá řeč l. c. IV. str. 348—358.

jiný návrh vypracoval. Ministr Bach pochválil pak sněmovnu, že ministerskou zásadu přijala.*) Jak nebezpečna jest theorie v návrhu § 1. obsažená, ukázalo se nejlépe v Uhrách, kde právě na základě této theorie revolucionáři prohlásili, že dům habsburský jest zbaven trůnu uherského.

§ 9. Všeobecné jednání o upravení poměrů církevních.

Když první adressy biskupů rakouských byly říšskému sněmu předloženy, dány do tisku, aby každý poslanec svůj výtisk obdržel. Debatta o § 13. a následujících, které o náboženských věcech mluví, zahájena 12. února. Zahájil ji poslanec z Haliče, kněz Bielecki, jenž zavrhoval veškeré poručníkování státu nad církví, přimlouval se za církevní svobodu a ukazoval na Belgii a Severní Ameriku na důkaz, že svoboda církve není státu nebezpečnou.**)

V témž smyslu mluvil Call***) a po něm poslanec za březnický okres, kněz Kratochvíl, kaplan v Starém Sedle, když o církevním jmění jednal, řka: »Ve všech ústavních státech jest uznanou zásadou, že státem garantované církve úplné právo mají, majetku nabývati a nabytý držeti. Jen v Rakousku by mělo býti jinak? Právo majetku nemění své přirozenosti, ať jej drží jednotlivec nebo celá společnost. Stát sám to uznal, maje ve vážnosti majetek obcí, měst a spolků. Církev katolická dobyla si právním titulem svého jmění. Vezměte je a hoďte je do bezedné propasti státu; ono zmizí beze stopy pro církev i stát, po čemž udržování bohoslužby a výživa duchovenstva uvrhne se bez milosrdenství na státní občany. Přijmete-li, pánové, § 15., nalézáte se v největším odporu netoliko s předcházejícími paragrafy, ale i sami s sebou, jelikož upíráte církvi svobodu. To přece nechcete a chtíti nemů-

*) L. c. IV. str. 359—361.
**) L. c. V. str. 73—78.
***) L. c. V. str. 78—80.

žete. Pryč s nerozhodným faraonovým odkládáním! Nový Mojžíš, duch to svobody, máchá vysoko kouzelnou holí, tluče neustále na dvéře a žádá za propuštění tak dlouho porobené církve. K čemu jest potřebí nového zákona, který by poměry mezi církví a státem upravoval? Stát a církev jsou dva na sobě nezávislé, samosprávné ústavy, které stojí k sobě v poměru koordinace. Učiňte církev svobodnou, a tato z nejmenšího zrnéčka vyrostlá květina rozkvete v kráse nikdy nevídané a bude žehnati svým synům.*)« Tuto řeč, důstojnou katolického kněze a horlící pro pravou svobodu, poslouchala sněmovna mlčky; ani jediné slovo pochvalné jí neprovázelo. Takové smýšlení panovalo ve sněmovně kroměřížské!

Nyní povstal obchodník Szábel, poslanec za Olomouc, a hřímal za všeobecného potlesku komory proti hierarchii, pronášeje otřepané fráze o absolutismu, hranicích, žalářích a klatbách.**)

Poslanec za Solnohrad Halter, doktor theologie a konsistorní sekretář solnohradský, prohlásil se za všeobecné pochvaly stoupencem josefinské soustavy.***)

Po něm mluvil poslanec z Haliče, kněz Szaszkiewicz, řka: »Občané rakouského státu jsou, až na malý úryvek, křesťané, a přiznávají se u veliké většině k církvi katolické. A tu církvi přísluší právo žádati, aby se na její přání měl takový ohled, jaký se na jiné béře. Církev byla státem uvržena v porobu; nyní dýchá vše svobodně, jen svoboda církve má býti obmezena, jako kdyby byla dravcem, který nesmí ze železné klece býti propuštěn. Jsou ve světě liberálové, kteří by raději propůjčili svobodu sektě indických Thugů, jichž náboženství vraždu zákeřnickou schvaluje, nežli aby udělili svobodu církvi katolické.«†)

Proti svobodě církve katolické mluvil Tomek, poslanec za okres opočenský, řka: Prohlásí-li stát svobodu náboženskou, nemůže se mu proto činiti výčitka

*) L. c. V. 80—81.
**) L. c. V. 81—85.
***) L. c. V. 85—88.
†) L. c. V. 90—94.

indifferentismu. My tím uznáváme, že každé náboženství jest dobré, poněvadž každé pěstuje mravnost, to, co v člověku jest čistě lidského. Církev ať má v tom, co pouze vnitřní jest, svobodu; ale § 15. zůstaniž v platnosti. Svou řeč ukončil slovy: »Kdybyste uznali petice biskupův, byli byste nanejvýš zproštěni práce vydati zákon o zrušení Liguoriánův a Jesuitů; neboť byste na jejich místo posadili celou posavadní katolickou církev jakožto velkolepý řád jesuitský, jakého svět posud neviděl.« *)

Po Tomkovi mluvil kněz Prato, poslanec za Roveredo. Doufal prý, že v posavadní debattě uslyší zásady, kterými se komora v podrobné debattě říditi hodlá. Zatím však viděl, jak mnozí této příležitosti použili, aby veškeru žluč svou vylili proti hierarchii, i pravil dále: »Otevřete si stolní řeči Lutherovy, vezměte do rukou francouzskou encyklopedii, a při článcích: církev, hierarchie, papež, biskup, naleznete tam o něco duchaplnější útoky proti hierarchii, než jaké zde byly činěny.« **)

Poslanec za Rossavu, Brestl, mluvil proti chlapeckým seminářům, které prý se protiví svobodě a a pravé otroctví duchovní pěstují. ***)

Poslanec z Haliče Ziemialkowski jakožto demokrat hájil absolutní svobodu náboženství; každý nechť se přiznává k náboženství kterémukoli, nebo k žádnému; s tohoto stanoviska ať jest církev tak svobodna, jak si biskupové přejí. Řečník si přeje svobody církve na ten účel, aby upravovala život společenský a tak platně pomohla k rozřešení otázky sociální. †)

Poslanec kutnohorský Klaudy mluvil se stanoviska »socialního kontraktu« a nechtěl ničeho slyšeti o svobodě církve. Církevní hierarchie nenáleží prý k podstatě náboženství. Rozdíl mezi biskupem, knězem a nekněžem pochází prý z pozdější doby atd. ††) Mluvili

---

*) L. c. V. 97—99.
**) L. c. V. 99—102.
***) L. c. V. 102—108.
†) L. c. V. 108—110.
††) L. c. V. 118—122.

ještě Borrosch, Wiesenauer, Neumann, Kudler a Wildner, ale nepronesli nic nového. Tím skončena všeobecná debatta dne 14. února.

---

§ 10. Podrobná debatta o §§ 13., 14. a 15. práv základních.

Dne 14. února byla zahájena podrobná debatta o § 13. Tyrolští poslanci pracovali o to, aby pro Tyrolsko jedině víra katolická za dovolenou se prohlásila. Ačkoli československá pravice horovala jinak pro samosprávu, nepodporovala přece Tyrolanů v tomto snažení. Mezi debattou o § 13. radil Goriupp, aby se chránila svoboda církve katolické. Neboť lid obdařiti nevěrou, nebude zajisté požehnáním pro lid. Náboženství jest základem ctnosti v rodině i ve státu. Náboženství nemůže býti státu něco lhostejného. Kam náboženská lhostejnost vede, ukázalo se při první francouzské revoluci. Pod praporem náboženství spáchalo se ovšem mnoho, což politování hodno, ale to nedokazuje ničeho proti němu, jako svobodu nesluší zavrhovati proto, že pod jejím praporem spáchaly se největší výstřednosti. Tíž řečníci chtějí, bez ohledu na to, že nevěru potvrzují, zavésti všeobecnou formuli přísežní pro všechny občany státní. Jaký však smysl může míti přísaha bez náboženství, bez víry v Boha, nemůže prý pochopiti. A jak se má užiti přísahy jako důkazu proti atheistům? Stát potřebuje Boha a proto nemůže býti lhostejným k veřejnému vyznávání nevěry. Proto nechť uznaná náboženství požívají ochrany od státu a s neuznanými ať se zachází dle zásad spolčování.*)

Poslanec z německých Tyrol Klebersberg poukazuje ve své řeči k petici, 125.000 podpisy opatřené, a žádá, aby se pro Tyroly jediné katolické náboženství za dovolené prohlásilo.**) Taktéž Strasser, posl. Wiltenský v Tyrolsku, varoval sněmovnu, aby ve svém liberalismu

*) L. c. V. 171—173.
**) L. c. V. 173—176.

neurážela náboženského citu veliké většiny rakouských státních občanů.*)

Ke konci ujal se slova zpravodaj dr. Rieger, rozebíraje 15 dodatků které k § 13. podány byly; Rieger hájil návrh výboru. Po řeči dra. Riegra byl § 13. přijat v následujícím znění: »Každému rakouskému občanu státnímu jest svoboda víry zabezpečena. Nikdo nemá býti obmezován v domácím nebo veřejném vykonávání náboženství, pokud vykonávání to práv a mravů neporušuje a občanským povinnostem se neprotiví.«

Debatta o § 14. začala dne 22. února. Proti § 14. dalo se zapsati celkem 15 řečníků, pro něj 18. První obdržel slovo Tyrolan Hasselwanter, který ráznými slovy hájil svobodu církve. Vylíčiv porobu, do kteréž uvedena byla církev josefinismem, jenž trval od druhé polovice 18. století až potud, pravil: »Císař Ferdinand odřekl se velkomyslně absolutismu a svrhl jej císařským slovem i dovolil vystavěti budovu konstitučního zřízení, ve kteréž netoliko svoboda, ale i spravedlnost vládnouti má.« Protož budiž i církvi propůjčena svoboda. Ke konci učinil následující návrh: »Katolické a každé jiné, od státu uznané církvi pojišťuje se svoboda učení, kultu, kázně, ústavy, obcování s vrchními představenými, jakož i držení a užívání ústavů, nadání a fondů, které pro její kult, vyučování a dobročinné účely jsou určeny.«**)

V dalším průběhu debatty ujal se slova slezský poslanec Schneider, protestantský pastor, aby se přimlouval za udělení náboženské svobody evangelíkům v Rakousku.***)

Dr. Brauner vzpomněl si při této debattě na celibát duchovenstva a řeholní sliby a učinil k § 14. dodatek: »Od státu nevykonává se žádné donucování, aby někdo závazky, které svěcením neb řeholními sliby převzal, též zachovával.« Smysl jeho krátké řeči

*) L. c. V. 176—180.
**) L. c. V. 199—204.
***) L. c. V. 200—210.

byl ten, aby každý, kdo celibát a řeholní sliby zachovati chce, je zachoval, kdo nechce, nebudiž mu bráněno, když by do stavu laikálního vstoupiti chtěl.*)

Sidon, katecheta na gymnasiu jičínském, poslanec za Jičín, navrhl též dodatek k § 14., který zněl: »Není žádné státní církve,« a odůvodňoval jej velmi nejasnými důvody.**)

Ke konci debatty o tomto paragrafu ujal se slova zpravodaj dr. Rieger, posuzoval a vyvracel učiněné opravní návrhy a hájil návrh výboru.

Posléze přijat návrh dr. Braunera, jenž zněl: »Žádná náboženská společnost nepožívá v státě přednosti. Nikdo nemůže k náboženským úkonům neb slavnostem vůbec a zvláště k povinnostem kultu, k němuž se nepřiznává, státem býti donucován. Rovněž nesmí býti násilí používáno, aby někdo plnil závazky, které duchovním svěcením neb řeholními sliby převzal.«

Debatta o § 15. začala 1. března a trvala až do 6. března, kde sněm byl rozpuštěn. První mluvil Wieser, který hájil svobodu církve. Týž navrhoval, aby právo voliti církevní představené uděleno bylo církevním obcím a synodám, ke kterým též obce své zástupce vyšlou.***)

Goriup, ač jinak cenu náboženství a církve uznával, nechtěl o trestním právě církve slyšeti. »Trestní právo vykonává jen stát a žádná jiná společnost. Kdybychom církvi udělili trestní právo, které by se na zevnitřní obor (forum) vztahovalo, učinila by se svoboda víry a svědomí pouhým přeludem.« Církev nesmí proto žádného vyobcovati čili exkommunikovati, nad žádným suspensi vyřknouti a žádnému pohřeb odepříti.†)

Poslanec Wierzchlejski, biskup z Přemyšlu, ukazoval k nedostatkům navrženého § 15., jelikož se tam způsob správy církevního jmění a volba představe-

*) L. c. V. 214—215.
**) L. c. V. 216. 217.
***) L. c. V. 257—259.
†) L. c. V. 259—263.

ných církve neurčuje, aniž o trvání řádů duchovních něco jistého stanoví. Proto prý musí tento paragraf každého katolíka zarmucovati. Všechna práva občanské společnosti jsou v našich základních právech pojištěna, jen práva církve ponechávají se v nejistotě. Zdá se, jakoby všecky společenské poměry měly se urovnati, jen v poměrech církevních má trvati starý zmatek. Katolická církev nevstupuje poprvé do státu, ona trvá v Rakousku od staletí a čítá ohromnou většinu obyvatelstva mezi své vyznavače.*)

Velmi nejasný pojem o církevní svobodě jevil kněz Kosakiewicz, poslanec za Myslenice v Haliči. Vypisoval ve své řeči bohatství biskupův a chudobu kaplanů a navrhoval, aby církevní jmění od státu bylo spravováno.**)

Poslanec za Jičín, gymnasijní katecheta Sidon, mluvil jako muž, který o svobodě a zřízení církve nemá jasného názoru. Vychvaloval josefinismus do nebe a pohrdavě mluvil o episkopátu, řka: »Doufám, že brzy vydáte potřebné zákony v tomto ohledě, nestarajíce se o adressy biskupův a konsistorní kurrendy, ač tu a tam sbírají se podpisy na ten účel, aby se kněžím ponechaly farní pozemky, štola, desátek a jiné příjmy« (t. j. Sidon chtěl, aby se kněžím vzaly polnosti a dal se jim plat peněžitý). Podle všeobecné mody vylil Sidon (ač kněz) také svou žluč na jesuity a jiné řehole, řka: »Poslední generál jesuitů, Ricci, pravil, když šlo o zrušení jesuitského řádu, papeži Klimentovi XIV.: Sint, ut sunt, aut non sint. (Buďte, jak jsou, nebo nebuďtež.) Já však pravím o klášteřích vůbec: Non sint, ut sunt, aut non sint.« Posléze si přál Sidon, aby synoda z kněží a laiků (nevěřících?) složená rozhodovala o katechismu, kázni, liturgii atd.***)

Svobodu církve hájil Helfert, poslanec tachovský, řka: »Jen s barvou ven, pánové! Chcete-li uděliti církvi svobodu, pak vyslovte tuto zásadu. Nechcete-li, nýbrž chcete-li výjimečně církev pod poručnictvím státu po-

*) L. c. V. 263—273.
**) L. c. V. 273—275.
***) L. c. V. 284—290.

nechati, musíme býti upřímni a zřejmě to vysloviti. Potom uvidíme, jak tato zásada bude vypadati uprostřed paragrafů, které všechnu svobodu udělují rakouským občanům, jenom ne církvi katolické.« V další řeči přimlouval se za to, aby se práva, kterých stát ve příčině správy církevního jmění, jmenování představených a školství nabyl, podržela a vyvrací námitky některých řečníků: »Církev prý žádá svobody, poněvadž jest jí před naší svobodou úzko. Pánové, církvi není tak snadno úzko. Církev ze svého 1800letého trvání již mnoho přežila. Onať šťastně přežila revoluci francouzskou, ona přežije také filipiku ctěného poslance olomouckého (Szábela). Z jeho řeči vysvítalo, že jest mu před mocí církve úzko. Pánové, dejme církvi, nač právem nárok činí, a nebude nám před její mocí úzko. Neboť byla by sama proti sobě, aby nechovala lásky k ústavě, která jí propůjčuje to, co jí předešlá soustava odpírala. Odepřeme-li však církvi, čeho na nás žádá a co všechněm udělujeme, pak ovšem může nám býti úzko před její mocí; pak nemůžeme očekávati, aby svou vážností přispěla ku pomoci ústavě, kteráž jí její svaté právo upírá.« Praví se: Církev ať se ve svých opravách navrátí v ty formy, ve kterých za prvních století křesťanského letopočtu žila. Nejjednodušší odpověď na to jest: nechť se utvoří poměry, jaké byly v prvních stoletích křesťanských. Rád bych viděl, kdyby od nás někdo žádal, abychom své státní poměry na ty formy uvedli, ve kterých naši předkové před 1000 lety v pralesích žili. Jakož to jest holou nemožností, tak nelze také od církve žádati, aby se navrátila k poměrům, v nichž jí bylo žíti před 1000 lety. »Vyzývám vás, přijměte v čelo paragrafu 15. zásadu svobody, vyzývám vás k tomu krásnými slovy šlechetného Börnea, který praví: »Není člověka, který by svobodě nechtěl; ale spravedlivý žádá jí pro všechny, nespravedlivý jen pro sebe.« Nechtějte svobodě jen pro sebe, nýbrž pro všechny, a tudíž i pro katolickou církev.« *)

Jízlivou řeč proti církvi měl Pinkas, který haněl

*) L. c. V. 295—300.

papeže, vychvaloval josefinský liberalismus a tupil biskupy i celou církev.*)

Pinkasovu jizlivou řeč odbyl rázně poslanec z Haliče, kněz Bielecki. Pravil: »Poslanec Pinkas bojoval proti strašáku, který dávno zmizel. Kdyby pan Pinkas byl svou filipiku konal před 300 neb 400 lety na koncilu jako orator regius (královský posel), kdyby byl s řečí svou předstoupil před sněm kostnický jako obhajce M. Husa, bývala by více na svém místě a snad se neminula účinkem. Ale když někdo duchy Řehořů, Jindřichů a Barbarossů z hrobu vyvolává a vás jimi straší proto, abyste církvi svobody neudělili: tu zdá se mi, pánové, takové počínání býti velmi zpozdilým. Mezi stavem církve v 19. století a stavem, jejž od stol. 11.—13. zaujímala, jest velikánský rozdíl. Což vystupuje církev v panovničím rouchu středověkém? Či neobjevuje se spíše na prahu této komory jako služka od státu pokořená v rouchu otrockém, aby od vás svůj podíl z oné svobody obdržela, kterou všem občanům uděliti chcete? Pan poslanec tvrdí, že církev svobody sobě propůjčené zneužije. Toto tvrzení jest trochu předčasné. Odkud pak to ví, že církev svobody zneužije? Stal se již pokus s církevní svobodou? To samé by se mohlo říci i o svobodě, občanům propůjčené, že jí zneužijí.«**)

Zpravodaj výboru dr. Rieger hájil § 15. a upravení poměru církve k státu, jak většina sněmu si ho přála. Jeho řeč byla polemikou proti biskupovi Wierzchlejskému, Helfertovi a knězi Bieleckému. Církev prý sluší pokládati za soukromou společnost, s kterou stát nemůže činiti žádné smlouvy či konkordát. Urovnání všelikých poměrů, týkajících se církevního jmění, jest prý úlohou státu. Biskupové prý zhola bezprávně činí nárok na obsazování far náboženské matice, jelikož oni těchto far nezaložili. — V další řeči stěžoval si dr. Rieger, že se nekněžím pražádný vliv neponechává u vyřizování záležitostí církevních. Jako na poli politickém, tak i na půdě náboženské přešlo prý panství

*) L. c. V. 361—364.
**) L. c. V. 382—386.

jen na některé. Tito, aristokrati na poli politickém a aristokrati na půdě náboženské, hleděli prý se navzájem podporovati. Tak církev znenáhla stala se na státě závislou. Domnívám se — pravil — že by súčastnění se věřících v církevních věcech bylo nejmocnější pákou ku povznesení náboženské horlivosti a zdaru církve. Pánové, jest to přirozený běh, že každý svou péči věnuje tomu, nač nějaký vliv vykonává. Ku konci pravil dr. Rieger: Dejte svobodu církvi, dejte jí svobodu v celém a úplném smyslu slova. Nedávejte svobody jen některým, dejte svobodu všem, a pak jste učinili po spravedlnosti.*)

Nyní formuloval předseda dr. Strobach podané návrhy. Přijat jest návrh Wieserův, který zněl takto:

»Poměr státu k jednotlivým náboženským společnostem (církvím) upraví se organickým zákonem, který bude míti následující články za svůj základ: a) Každá církev stojí pod zákonem a ochranou státu. b) Každá církev spravuje své vnitřní věci samostatně. c) Právo, církevní představené svobodnou volbou ustanovovati, uděluje se církevním obcím a synodám, ke kterým i obce vysílají své zástupce. d) Církevní jmění spravují zřízencové, od církevních obcí neb od diecésních neb provinciálních synod zvolení, pod ochranou státu.«

Co komora takto nepřátelsky naproti církvi si počínala, nežila již sama více; bylť již nad ní vynesen ortel smrti, která ji týž den, kdy se svou prací proti církvi byla hotova, zachvátila.

Budoucí sedění ustanovil předseda na den 15. března, kde návrh říšské ústavy měl býti poprvé čten; ale v tutéž noc byla sněmovna zavřena a poslanci musili se rozejíti.

---

§ 11. Jednání o ústavě. Rozpuštění říšského sněmu.

Hlavní úlohou říšského sněmu bylo, vypracovati ústavu pro říši. Ústavní otázka přišla poprvé k řeči ve Vídni 31. července 1848, po čemž se vykonala volba

*) L. c. V. 410—418.

výboru, jenž měl návrh ústavy vypracovati. Členy výboru byli pro Čechy: Palacký, Pinkas, Rieger; pro Moravu a Slezsko: dr. Hein, měšťanosta opavský, Kajetán Mayer a Fejfalík; z ostatních členů buďtež ještě jakožto známější osobnosti jmenováni: Lasser, Ziemialkowski, Smolka a Miklosić. Ústavní výbor ustavil se v prvních dnech měsíce srpna, zvolil si za předsedu Fejfalíka a zřídil dvě kommisse; první měla vypracovati základní práva, druhá z pěti členů se skládající, mezi nimiž byl Palacký, ústavu. První kommisse byla se svou prací brzy hotova, majíc před sebou vzory ústav cizích; těžší byl úkol kommisse druhé. Zde spočívala téměř celá práce na Palackém, který také celou píli svému úkolu věnoval. Návrh ústavy, který již ve Vídni vypracoval, přikazoval říšskému sněmu a ústřední vládě záležitosti císařského domu, zahraničné, vojenské, pak říšské finance, obchod a kommunikační prostředky; zemským pak sněmům a vládám přikazoval politickou správu země, soudnictví, kultus a vyučování, zemské finance, domácí průmysl a vůbec všechno, co výslovně říši vyhrazeno nebylo. Jest to známý program rakouských federalistů, jmenovitě Čechů. Návrh Palackého přišel teprve v Kroměříži na přetřes, ale zde nenalezl souhlasu. Nyní vypracovali Mayer a Gobbi, advokát z Terstu, nové návrhy, po čemž předmětem úvah a rokování v celém ústavním výboru staly se návrhy Mayerův a Palackého.

Výbor skončil svou práci dne 1. března r. 1849 a Lasser s Mayerem a Pinkasem obstarali vydání tohoto návrhu tiskem. První čtení návrhu určeno na den 15. března, jakožto den udělení ústavy.

Mezi tím časem Windischgrätz se Šlikem porazili 26. a 27. února 1849 u Kápolny Uhry, kteří za Tisu ustoupili. Po tomto vítězství doufalo ministerstvo, že Uhry snadno získá a povolalo k sobě uherské důvěrníky, aby s nimi pojednalo. Vyjednávání nevedlo však k žádnému cíli. Ministerstvo seznalo také jalovost a zároveň radikálnost posavadních debatt v říšském sněmě, jehož úlohou bylo vlastně vypracování ústavy jen pro země v něm zastoupené. Proto zamýšlelo nyní po

porážce Uhrů zavésti jedinou ústavu pro celou říši a rozhodlo se pro státní převrat.

Pozdě u večer 6. března přišel nenadále ministr Stadion, jsa doprovázen Helfertem, do Kroměříže a povolal k sobě vynikající členy pravice a středu. Mezi pozvanými byli Hornbostl, Mayer, Lasser, Palacký, Rieger, Brauner, Strobach a Pinkas, nemajíce ani tušení, co se bude díti. Ministr pravil, »že císař vzhledem na uherské zmatky oktrojoval ústavu pro celou říši.« Znění oktrojované ústavy bylo čteno a překvapilo poslance u vysoké míře. Žádali, aby se státní převrat odvolal, avšak Stadion odejel z Kroměříže, k ničemu určitě se nezavázav.

Na druhý den 7. března ráno spěchali poslanci do zasedací síně; doufalit, že sněmu alespoň tolik času bude dopřáno, aby své věci uspořádal, a pak že bude rozpuštěn a oktrojírka prohlášena. Ale zklamali se velice. Ke svému ustrnutí nalezli zámecký dvůr proměněný ve vojenské ležení, schody ku prostorám sněmovním vedoucí byly obsazeny vojskem, dvéře zavřeny a na rozích četli císařské manifesty, kterými konec ústavodárného sněmu byl oznámen*) a oktrojovaná ústava pro celou říši prohlášena, jsouc datována ze dne 4. března 1849.

Za oktrojované ústavy počaly se poměry náboženské v Rakousku vyvíjeti způsobem utěšenějším než doposud, o čemž další vypravování naše poskytne patrných důkazů.

---

§ 12. Tak zvaní „Němečtí katolíci" (Rongeani).**)

Trevírský biskup dr. Vilém Arnoldi, chtěje vyhověti žádosti svých diecésanů, dal po 6 neděl, od 18. srpna až do 6. října 1844, vystaviti roucho (sukni) Kristovo, které v tamějším stoličním chrámě jako drahý poklad se chová a od r. 1810 vystaveno nebylo. Dle bully

---

*) L. c. V. 429. 430.

*) Srv. můj »Všeobecný círk. dějepis« III. 896—899. — Ostatní literaturu viz l. c. str. 897. n. 1. — Časopis katol. duchovenstva. 1880. str. 600 sq. článek »Deutsch-katolicism v Německu«.

Lva X. z 26. ledna 1514 dosáhne každý plnomocných odpustků, kdo do Trevíru k tomuto sv. rouchu putuje, z hříchů se kajicně vyzná a nějakým dárkem k okrase kathedrálky přispěje. Nával poutníků se všech stran byl ohromný; bylot jich přes 600.000, k velké mrzutosti a nelibosti nevěreckého a protestantského časopisectva.

Když sv. roucho zase do své skříně uloženo bylo, vystoupil proti této poctě Jan Ronge a stal se tak, aniž původně to zamýšlel, s Janem Czerským zakladatelem sekty tak zvaných »Německých katolíků«.

Jan Ronge narodil se dne 16. října 1813 v Bischofswaldě ve Slezsku. Studoval od r. 1837 na universitě vratislavské, byl r. 1840 na kněžství posvěcen, stal se r. 1841 kaplanem v Grottkavě, ale byl již v lednu r. 1843 pro urážlivý článek »Rom und das Breslauer Domcapitel« (Řím a vratislavská kapitola), kterýž uveřejnil, suspendován a převzal potom místo domácího učitele v Laurahüttě v Horním Slezsku.

Jan Czerski narodil se 12. května r. 1813 ve Varlubii, v západním Prusku. Byv r. 1842 v Poznani na kněžství posvěcen, byl 1½ roku vikářem při tamějším stoličním chrámě, přišel v březnu r. 1844 za kaplana do Schneidemühlu, byl pro souložnictví suspendován, prohlásil dne 22. srpna r. 1844 svůj odpad »od římské dvorní církve« a založil v Schneidemühle »křesťansko-katolickou« obec, kterou 19. října 1844 otevřel.

Z příčiny výstavy sv. roucha Kristova v Trevíru a pouti k němu konané vydal Ronge 1. října r. 1844 list k biskupu Arnoldimu proti oné výstavě a poctě. Dojem tohoto listu byl v celém Německu veliký. Ronge, posud neznámý světu, stal se v očích nevěrců, svobodomyslníkův a protestantů velikánem a byl prohlašován za druhého Luthera a velikého reformátora. Ruch tohoto hnutí a zpráva ve veřejných listech o založení nové »křesťansko-katolické« obce přivedla účastníky na myšlenku, zakládati podobné osady. Začátek učinili odpadlí katolíci ve Vratislavi, kteří v prosinci 1844 prohlásili Ronge, »německo-katolického kněze«, za svého »pastýře a duchovního správce«, začali se 26. ledna r. 1845 za jeho vůdcovství upravovati v »německo-

katolickou« obec, a Ronge konal 9. března za assistence Czerského a jednoho odpadlého kaplana, Kerblera, první »německo-katolické« služby Boží. Sekta měla ve Vratislavi asi 2000 vyznavačů. Brzy utvořily se »německo-katolické« osady v Berlíně, Lipsku, Drážďanech, Magdeburce, Hildesheimu, Brunšviku, Elbersfeldu, Offenbachu, Kreuznachu, Wiesbadenu, Wormsu a na jiných místech, jmenovitě ve Slezku a v Sasku. Od 23.—26. března 1845 konal se »první německo-katolický sněm« v Lipsku, kamž 15 osad vypravilo své vyslance.

Hlavním mluvčím byl zde Robert Blum, tajemník lipského divadla, kterýž roku 1848 jakožto úhlavní revolucionář po stanném právu ve Vídni byl zastřelen. Oba reformátoři dostavili se teprve ke konci sněmu do Lipska. Sněm zavrhl 5 svátostí, podržev jen dvě, křest a Večeři Páně, tuto pod obojí způsobou; zavrhl primát papežův, bezženství duchovenstva, vzývání svatých, poctu obrazův a sv. ostatkův, odpustky, posty a pouti. Nová církev přijala zde jméno »německo-katolické církve«; jenom polské a východo-německé obce mohly se nazývati »křesťansko-katolickými«. Ronge konal ke konci roku 1845 agitační cesty po severním a středním Německu, byl v četných městech slavně vítán a oslavován, nabyl četných stoupencův a ještě téhož roku 1845 vzrostl počet obcí »německo-katolických« na 170 se 41 kazatelem. Protestanté poskytovali nové sektě ochrany a hmotných prostředkův. Naproti tomu věrní katolíci opírali se hned od počátku s odhodlanou rázností nové sektě, biskupové vydávali proti ní pastýřské listy, a četní katoličtí spisovatelé bojovali proti ní svým obratným pérem. Přívržencem této sekty byl mimo jiné též známý vídeňský literát Schuselka, který se však později, r. 1850, stal protestantem, ale před svou smrtí v únoru 1879 navrátil se do lůna katolické církve.

Sekta měla r. 1846 200 obcí se 60.000 vyznavači. Roku 1847 konal se druhý německo-katolický sněm od 25.—29. května v Berlíně, ale s menší nadšeností pro sektu, proti níž začaly vlády, vidouce její podvratné snahy, zjevně vystupovati. V Rakousku ustanovil kníže

Metternich r. 1848, že každý »německý katolík« má býti ze země vypověděn; též v Bavorsku byla sekta zapověděna; Badensko, Hanoveransko, Prusko, které sektě zprvu přálo, Sasko a Würtembersko kladly jejímu rozšíření různé překážky.

Revoluční rok 1848 byl sektě příznivý, tak že se mohla šířiti všude bez překážky. Ve Vídni stal se hlasatelem německého katolictví Pauli, nešťastný kněz, který si chtěl založiti slávu. V srpnu r. 1848 vydal proti církvi spisek a nalezl několik set posluchačů. Ráno na den Nanebevzetí Panny Marie, 15. srpna r. 1848, byl na zeď chrámu sv. Štěpána přilepen list, ohlašující »nové náboženství ve Vídni« a osvědčující, že tato nová německá víra v ničem neliší se od víry katolické leč tím, že neuznává papeže, koná mši sv. v jazyku německém, dovoluje kněžstvu se ženiti a zavrhuje zpověď, odpustky a kláštery.

Stoupenci Rongeovi učinili počátek v jedné hospodě na předměstí Mariahilf a v Gumpendorfě, posléze přišli do velkého sálu Odeonu, kde se asi 2000 lidí shluklo. Vídeňané hrnuli se tam, aby slyšeli nového apoštola Pauliho.

Čech, kněz Václav Gärtner, vybídl Pauliho veřejným listem k disputaci; Pauli přibil onu ceduli na zdi, a jeden německý novinář psal z Vídně, že se dne 15. srpna zachvěly sloupy chrámu sv. Štěpána onou cedulí. Pauli, místo aby se dostavil k disputaci, bouřil v Odeonu proti církvi. Dr. Veith, hned jak Pauli povstal, oznámil, že každou neděli odpoledne bude kázati o článcích víry, a chrám byl posluchači naplněn. Gärtner kázal proti nové víře každou neděli v chrámě vysokých škol; zvláštní kázaní měl též proti bludu výmluvný dr. Hasle.

Paulimu ubývalo posluchačstva, které skládalo se ze studentův a židů, jmenovitě, když své řeči začal vydávati tiskem. Pauli a jeho druh Hirschberger povolali si tedy na pomoc Jana Ronge. Tento kázal v Odeonu z jehož řečí však posluchači nic si nevybrali. Dne 24. září r. 1848 bylo přilepeno na rozích vtipné návěstí o počínání Rongeově, řkoucí: »Do Vídně přijel lékař, kterýž ani na tepnu nesahá, ani na jazyk se

nedívá, ale recepty nosí v kapse a každému pacientovi za groš dá vytáhnouti jeden.« Z Vídně vydal se Ronge na cestu do Štýrského Hradce, kde podobně si počínal. Působením těchto novotářů vznikla ve Vídni obec s 3200 členy a ve Štýrském Hradci se 300 členy; v Bavorskn utvořily se obce, mimo Mnichov se 300 členy, ještě na 20 místech, které měly úhrnem 2300 členů. Za to však utrpěla sekta jinde velice tím, že její náčelníci, mezi nimi Ronge a Dowiat, vrhli se zcela na stranu radikálních demokratů a náboženských zájmů valně si nevšímali.

Po přemožení revoluce nastaly »Německým katolíkům« smutné časy. Jejich obce ve Vídni a v Štýrském Hradci byly r. 1851 potlačeny a zřizovati takovéto náboženské obce císařským ediktem ze 16. listopadu r. 1851 zakázáno; totéž stalo se v Bavorsku, Prusku a jinde. Mnozí kazatelé této sekty odešli do Ameriky, hledat tam svého štěstí. Dowiat však navrátil se r. 1865 v americkém městě Buffalo do lůna církve katolické a odvolal slavně vše, cokoli byl dříve proti církvi mluvil nebo napsal.

Ronge opustil r. 1849 jako politický utečenec Německo, bydlil od r. 1850 v Anglii, navrátil se následkem amnestie v Prusku udělené r. 1861 opět do Německa a založil s pomocí Czerského k boji proti všemu popství »náboženskou opravnou jednotu« (»religiöser Reformverein«), která konala r. 1863 svou první valnou hromadu ve Frankfurtě n. M., ale brzy opět zanikla. Od té doby pak žil Ronge v Darmštatě a zemřel ve Vídni 26. října r. 1887. Tato sekta měla za dob svého rozkvětu asi 70.000 členů; nyní však scvrkla se asi na 10.000 členů v Prusku (4800), v Hessensku (2958) a v Sasku (1876).

II. OBDOBÍ.

TRVÁNÍ ÚSTAVY ZE DNE 4. BŘEZNA R. 1849 AŽ DO JEJÍHO ODSTRANĚNÍ DNE 31. PROSINCE R. 1851.

ZAČÁTEK CÍRKEVNÍ SVOBODY NA ZÁKLADĚ BŘEZNOVÉ ÚSTAVY. 1849—1851.

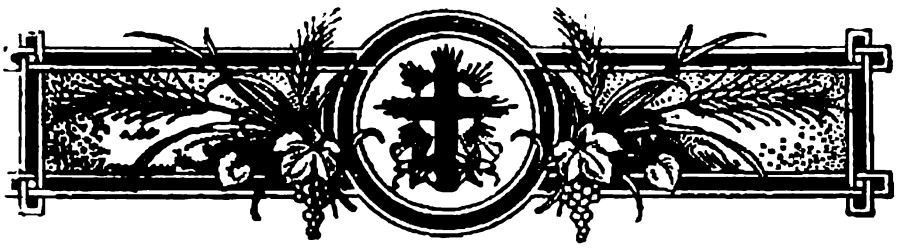

§ 13. Ústava březnová z roku 1849 a poměry politické v Rakousku po rozpuštění sněmu kroměřížského.

Březnová ústava z r. 1849 skládá se ze dvou patentů; první obsahuje listinu ústavy, druhý základní práva státních občanů. Obě listiny mají datum ze 4. března 1849 a jsou mimo císaře a krále Františka Josefa podepsány ode všech ministrů: Schwarzenberga, Stadiona, Krausse Bacha, Brucka, Thinnfelda a Kulmera.

Ústavní listina jmenuje všecky korunní země, mezi nimi též Uhersko, a prohlašuje všecky za jednu samostatnou, nerozdílnou, konstituční, dědičnou, rakouskou monarchii; stanoví rovnoprávnost všech národů v říši přebývajících a pojišťuje jim právo, pěstiti vlastní řeč a národnost.

Říšský sněm měl se skládati ze dvou komor. Komoru vyšší tvoří poslanci, které tam za každou zemi korunní vyšle zemský sněm. Každý sněm zvolí nejprve dva poslance do vyšší komory; ostatní poslance volí zemský sněm z těch, kteří nejméně 500 zlatých přímých daní platí. Nižší komora skládá se z poslanců přímo od lidu volených; na 100.000 obyvatelů přijde vždy jeden poslanec. Mandáty vyšší komory měly trvati 10 let, nižší komory jen 5 let.

Druhý patent obsahuje základní práva občanská, a tu jsou pro nás důležity §§ 1., 2. a 4., jelikož tvoří základ církevní svobody.

Znějíť takto:

§ 1. »Úplná svoboda víry a právo domácího vykonávání náboženského vyznání jest každému pojištěno. Požívání občanských a politických práv nezávisí na vyznání náboženském.«

§ 2. Každá zákonně uznaná církev a náboženská společnost má právo společně a veřejně své náboženství vykonávati, řídí a spravuje své věci samostatně, zůstává v držení a užívání ústavů, nadání a fondů, které k účelům bohoslužby, vyučování a dobročinnosti jsou určeny, jest však jako každá jiná společnost všeobecným zákonům státním podrobena.«

§ 4. »Vyučování náboženství ve školách národních obstarává příslušná církev neb náboženská společnost. Stát má vrchní dozor na celé vyučování a vychování.«

S těmato dvěma patenty ústavními vyšel ještě třetí téhož data, který potvrzoval znova zákon ze 7. září r. 1848 o zrušení svazku poddanství a vymanění půdy a určoval podrobněji jeho provedení.

Vnitřní poměry rakouské nebyly po rozpuštění sněmu kroměřížského příliš utěšené. Ve Vídni trval doposud stav obležení, za něhož zanikly celkem 172 denní listy, z nichž u mnohých bylo nomen zároveň omen, jako »Ohnehose«, »Der politische Esel«, »Höllenstein« atd.; četné listy cizozemské byly zakázány. V lednu r. 1849 byl prohlášen stav obležení též v Haliči a Bukovině pro rejdy politické tam se objevivší.

Sněmovníci kroměřížští rozešli se bez velikého hluku. Proti výčitkám, které jim císařský manifest činil, podepsali jen 33 členové slabé ohražení, které list: »Constitutionelle Blätter aus Böhmen« uveřejnil. Mnozí vstoupili do státní služby, jiní dělali ještě nějakou opposici a pak utichli. V krátkém čase nemyslil již na Kroměříž nikdo.

V Praze spojili se čeští radikálové, většinou to mladší mužové, s německými demokraty a strojili nové povstání. Jelikož Palacký se svou vážností jim překážel, ustanovili buřičové, aby byl sprovozen sé světa. Avšak nežli ještě došlo ke skutkům, bylo v květnu r. 1849 spiknutí prozrazeno a v Praze prohlášen stav obležení.

Smutné byly poměry v Uhersku. Kníže Windischgrätz porazil sice ke konci února Uhry, kterým velel Dembinski, u Kápolny, ale utrpěl tak velikých ztrát, že ne-

moha svého vítězství platně užiti, ustoupil nazpět a oblehl Komárno. Pevnost bránila se statečně; mezi tím sbírali Maďaři vojsko a již za měsíc po bitvě u Kápolny sami výbojně vystoupili. Rakouští generálové Schulzig, Götze, Jelačič, Šlik a Windischgrätz utrpěli porážky, potom byla celá armáda 6. dubna u Vsi Zagyva čili nynějšího Gödöllö poražena a ustoupila až k Pešti. Windischgrätz byl odvolán a vrchní velitelství obdržel polní zbrojmistr Welden, jenž byl guvernérem ve Vídni. Leč ani pod novým vůdcem nebylo štěstí válečné Rakušanům příznivo. Musili ustoupiti přes Váh a Ráb, načež Maďaři zmocnili se Pešti a dobyli pod Görgeyem Budína, kterého hájil hrdinský jenerál Hentzi, až konečně 21. května přemoci podlehl a sám v boji padl.

Sněm uherský v Debrecíně domníval se, že moc rakouská jest již zničena, i přijal 14. dubna 1849 návrh Košutův, »aby se prohlásilo, že dynastie Habsbursko-Lotrinská jest uherského trůnu zbavena«. Sesazení dynastie a prohlášení samostatnosti Uher stalo se ve chrámě reformovaných. V čelo národní vlády postaven byl jakožto guvernér a předseda Košut, který hned své vlastní ministerstvo jmenoval, v němž Michal Horvát, maďarský historik, jmenovaný ale nekonsekrovaný biskup Čanádský, převzal obor kultu. Jakým duchem naplněna byla vláda Košutova vzhledem ke katolické církvi, vysvítá z toho, že jmenovala 870 státních úřadníkův a mezi nimi pouze 80 katolíků. Bohužel přáli revoluci mnozí biskupové a kněží uherští, stavše se rodu habsburskému nevěrnými. Kdo z duchovenstva zůstal císaři věrným, byl pronásledován; tři faráři katoličtí byli pro svou věrnost k císaři zastřeleni.

Vláda vídeňská seznavši, že není s to, aby Maďary pokořila, obrátila se o pomoc k Rusům. Císař František Josef měl v květnu r. 1849 schůzi s carem Mikulášem ve Varšavě a tam ujednáno, že Rusko poskytne Rakousku pomoc válečnou. V červnu vtrhl Paskěvič se 130.000 Rusy z Haliče a Slezska do Uher a druhý ruský jenerál Lüders se 36.000 muži z Multan do Sedmihradska. Welden byl z velitelství odvolán a navrátil se do Vídně a jeho nástupcem stal se polní

zbrojmistr Haynau. Rusové a naši jenerálové Haynau, Nugent a Jelačič svírali v úplném kruhu voje maďarské.

Vláda maďarská, vidouc hrozící nebezpečenství, snažila se namluviti lidu, že odboj proti dynastii proměnil se nyní ve válku za víru a prohlásila svatou válku proti Rusům. Za tou příčinou vydal ministr kultu Horvát okružník k duchovenstvu, kde poroučí, aby od 27. května každou neděli a každý čtvrtek konaly se služby Boží s kázaním, ve kterém se lid k rázném odporu pro zachování vlasti vybízeti má. Nařízeno také, aby se konala processí; jakmile se prohlásí zemská hotovost, kráčejtež biskupové a faráři v rouchu církevním a s křížem v ruce v čele věřícího lidu; neboť prý jest to křižácká výprava země, v níž proti Rusům všichni povinni jsou se súčastniti. Avšak tato křižácká výprava dopadla pro Maďary špatně. Haynau po tuhých bojích s Görgeyem zmocnil se Pešti a Budína, po čemž revoluční vláda utekla z Pešti do Szegedina. Revoluční jenerálové Görgey, Dembinski, Perczel a Bem utrpěli ránu za ranou. Vláda revoluční odstěhovala se do Aradu, kamž se zbytky vojska svého dostavil se Görgey. Košut seznav, že vše jest ztraceno, složil svou moc dne 11. července na Görgeye jakožto diktátora. S Košutem poděkovala se i celá výkonná vláda. Téhož dne ještě oznámil diktátor Görgey ruskému jenerálu Rüdigerovi, že se mu vzdá beze vší výjimky, nebudou-li při tom Rakušané! Dne 13. srpna složil Görgey s 28.000 muži a 142 děly zbraň na rovině u Vilagoše před Rusy, vzdav se na milost a nemilost. Po Görgeyovi vzdali se též mnozí jenerálové, jiní prchli za Košutem do Turecka; jen Klapka bránil se ještě v Komárně se 20.000 muži, ale i on kapituloval 4. října, když mu volný odchod byl pojištěn. Dne 5. října vtáhli Rakušané do Komárna. Tím byla revoluce na dobro potlačena a Uhry dynastii zachovány.

---

§ 14. Činnost ministerstva na základě ústavy.

Když na konci roku 1851 vláda rakouská i formálně k absolutismu se vrátila, pravil kníže Schwarzenberg v okružní depeši: »Oktrojovaná ústava ze dne 4. března 1849 tvořila jen půdu, na kteréž autorita trůnu opět měla býti zbudována. Nebylo času, aby základy ústavy byly se mohly zkoušeti; bylyť jen vypůjčeny z ústav jiných zemí, tak že listina ze 4. března byla vlastně pouhým napodobením cizích vzorů. Takovéto dílo nemohlo míti žádného výsledku a skutečně také nemělo.« Byť vláda takové mínění na konci r. 1851 vyjadřovala, přece myslíme, že jinak tomu bylo na počátku; neboť, pozorujíce všestrannou činnost ministerstva, musíme uznati, že vláda pomýšlela se vší opravdovostí na provedení ústavy.

V březnu 1849 vydán provisorní zákon tiskový, jakož i provisorní zákon o zřízení obcí místních, okresních a krajských; říšský zákonník začal vycházeti ve všech jazycích rakouských, čímž učiněn počátek k zavedení práva všech národností při úřadech; zavedeno ústní a veřejné řízení soudní s porotami; ve všech odvětvích správy veřejné jevila se blahodárná činnost ministerstva. Že ministerstvo opravdu na provedení ústavy myslilo, jest patrno též odtud, že žádného útoku na ústavu netrpělo. Když Havlíček v »Národních Novinách« ústavu ostře posuzoval, byl dán v obžalobu, avšak při veřejném přelíčení, které ve Svatováclavských lázních se odbývalo, byl od poroty prohlášen za nevinna; nicméně brzy potom bylo vydávání »Nár. Novin« zastaveno rozkazem vládním ze dne 18. ledna r. 1850, když panoval již v Praze stav obležení.

Ministerstvo obrátilo se též k církvi katolické, žádajíc, aby mu ku provedení ústavy podala pomocné ruky. Biskupové dostali hned na počátku března od ministerské rady císařské manifesty a patenty, aby je ve svých diecésích prohlásili a k tomu působili, by duchovenstvo se jim neprotivilo, ale naopak vládu horlivě podporovalo.

---

§ 15. Vídeňský sjezd biskupův a jednání jeho s vládou.*)

a) Povolání biskupů do Vídně. Žádost řeholních představených a duchovenstva lineckého.

Po prohlášení březnové ústavy někteří biskupové rakouští usnesli se na tom, že se sejdou, aby se o § 2. základních práv poradili a ministerstvu vhodné návrhy učinili. Čas schůze byl určen na dobu mezi dnem 29. dubna a dnem 20. května; dle návrhu arcibiskupa olomouckého měl se sjezd konati v Kroměříži.

Avšak ministerstvo učinilo samo v té věci počátek, jsouc přesvědčeno, že jen církev katolická jest s to, aby učinila přítrž zhoubným živlům revolučním. Dne 31. března 1849 vydalo ministerstvo okružník ke všem biskupům, zvalo je na třetí neděli po Velikonoci do Vídně a naznačilo výslovně §§ 2. a 4. patentu ze 4. března r. 1849 »základem«, na kterém »porady o budoucím poměru církve k říši přímo s oprávněnými zástupci katolických zájmů díti se mají«.

Tento ministerský list vyvolal radostné hnutí v diecési statečného obhajce svobody církevní, Zieglera, biskupa lineckého. Opatové a jiní představení klášterů sešli se v Linci na poradu, jak by prospěchy řeholního duchovenstva měly býti hájeny. Výsledkem porad byla žádost k lineckému ordinariátu ze dne 18. dubna 1849, kde řeholníci žádají, aby jim schůze biskupská vymohla tyto věci: 1. Řádům ať se udělí právo volné korrespondence s Apoštolskou Stolicí, s generáli řeholí, jakož i s jinými řeholemi ve věcech kázně, vědy a v hospodářských záležitostech. 2. Josefinské zákonodárství, týkající se vnitřních poměrů klášterů, budiž odstraněno; generální kapitoly ať vydávají pro řehole nařízení, jež se pak ordinariátu oznámí; installace na fary inkorpo-

---

*) Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis. Friburgi Brisg. 1879. T. V. 1331—1393. stať: »Conventus episcoporum Austriae Viennensis a. 1849.«

rované ať se zruší, poněvadž farářem jest sám prelát; kláštery visituj biskup sám a nikoliv jeho kommissaři. 3. Každý klášter ať spravuje sám své jmění, jsa podroben toliko všeobecným státním zákonům; ať přestane kontrola státní účtárny, vinkulování obligací; sestavení inventáře nechť koná jako u soukromníka okresní úředník, a volba opatův ať není spojena s tolikerými obtížemi jako až dosavad; na počátku minulého století obnášela volební taxa sotva 1000 zlatých, nyní při větších klášteřích činí 30—40.000 zl.; ať se zruší zvláštní dávky klášterů k náboženské a studijní matici, k trestnicím atd.

Podobnou žádost předložili kongressu biskupskému také opatové a představení řádů v Čechách.

Linecké duchovenstvo konalo 23. dubna 1849 konferenci, kteréž předsedal Dr. Rieder, scholastik kathedrální kapitoly, jenž, maje zastupovati ve Vídni stařičkého biskupa, slíbil, že pamětní spis duchovenstva s sebou vezme a žádosti duchovenstva bude podporovati. Promemoria obsahuje 14 článků. 1. Zavedení synod diecésních a dekanátních (vikariatních) konferencí. 2. Volba biskupa děj se od kanovníkův, opatův a dekanatů (vikariatů), z nichž by každý po jednom voliči k volbě vyslal; pakli Jeho Veličenstvo s Apoštolskou Stolicí se smluví a právo jmenování biskupů podrží, nechť církvi tolik svobody se dopřeje, aby voličové císaři podali terno, z něhož by jednoho biskupem jmenoval. 3. Kanovníky ať jmenuje biskup srozuměv se s kapitulou a zvoleného ať ohlásí vládě. 4. Venkovské děkany (vikáře) vol si duchovenstvo samo; zvoleného potvrzuje biskup. 5. Církevní obročí nděluje biskup ke presentaci patronů, když tito skutečně břemena nesou; zvolený oznámí se zemské vládě, ale odevzdávání kostelního a obročního jmění vládním kommissařem budiž zrušeno, když církev své jmění samostatně spravuje. 6. Nebudiž rozdílu mezi faráři, lokalisty a exposity; všichni buďtež investováni za faráře a mějtež tutéž kongruu. 7. Zkouška farního konkursu děj se pouze dle předpisů církevních. 8. Církevní jmění ať se spravuje dle kanonických předpisů; stát ať je chrání, ale žádných zvláštních předpisů pro ně nevydává a tak se

k němu chová, jako ke jmění ostatních společností ve státě správně uznaných. 9. Plat ať obdrží beneficiati z církevního jmění, k němuž i náboženská matice se čítá. 10. Korrespondence s hlavou církve budiž zcela svobodná. 11. Budiž zrušen § 291. občanského zákonníka, který prohlašuje, že řeholníci nejsou schopnými, aby byli svědky při závětech. 12. Záležitosti manželské buďtež odevzdány církvi. Jen hmotné záležitosti, na př. jmění se týkající, ať vyřizují se před soudem světským. 13. V příčině vyučování zůstaň národní škola pod dozorem státu i církve. Na fakultách theologických bez přivolení biskupa nikdo nebuď ustanoven professorem; při biskupských ústavech theologických budiž jmenování professorů, jakož i správa seminářů zanechána biskupům. 14. Biskup nechť vykonává svobodně církevní moc tresní jak nad duchovními tak nad věřícími.

b) Zahájení sjezdu biskupského. List papežský. Slyšení u císaře.

Ministerstvo původně chtělo, aby biskupské porady děly se v budově ministerstva vnitra a zamýšlelo biskupům předložiti návrh, jak by poměry katolické církve k státu uspořádati se měly. Ale biskupové ustanovili se na tom, že nejprvé sami budou se raditi a pak teprve že vejdou v poradu s vládou, a zvolili si za místo svých porad palác arcibiskupský.

Kongress započal 30. dubna 1849. Hlahol zvonů s věže Svatoštěpánské slavně zazníval a oznamoval důležitost kroku, jejž biskupové pro svobodu církve podnikali.

Arcibiskup Milde sloužil slavnou pontifikálku s »Veni Sancte« a podal všem biskupům Tělo Páně, aby se posvětili k těžké práci, která na ně čekala. Po ukončených službách Božích modlili se biskupové hlasitě symbolum na znamení své sjednocenosti u víře a svého obcování s církví.

Předsedou sjezdu byl zvolen kardinál Bedřich Schwarzenberg, arcibiskup solnohradský, který moudrým řízením porad velikých zásluh o zdar kongressu

sobě dobyl. Téhož dne, 30. dubna, ustavili se biskupové jakožto řádné církevní shromáždění, oznámili to ministerstvu, vyložili mu své zásady a prosili za sdělení pomůcek a vysvětlení, kterých jim při společném vyjednávání bude třeba.*)

Církevní věci náležely tehdáž v obor ministerstva vnitra, které za příčinou onemocnění hraběte Stadiona spravoval Bach, ministr spravedlnosti. Bach odpověděl biskupům listem z 2. května, a to způsobem velmi důstojným a vlídným. Díť mimo jiné: »Poněvadž v rakouském státě většina obyvatelstva ke katolické církvi se hlásí, chová právní postavení církve v sobě největší důležitost pro všechen budoucí čas. Církev katolická za svého skoro dvoutisíciletého trvání vždy nalézala dosti síly v sobě, aby největším útokům odolala, a dějiny učí, že církev každému útvaru státnímu přizpůsobiti se dovede. Přátelské spolupůsobení církve a státu k tomu, by se nejsvětější prospěchy člověčenstva hájily, nebylo nikdy takovou nutností, jako právě dnešního dne a jenom na půdě vzájemného dorozumění může idea svobodné církve státi se skutkem, všechny oblažujícím. Vláda Jeho Veličenstva očekává tudíž výsledek porad této důstojné schůze a návrhy z nich plynoucí, které naleznou u vlády zajisté nejobsáhlejšího ocenění. Protož jest také vláda ochotna podati všechny potřebné pomůcky a vysvětlení a zástupce ministra vnitra zůstane za tím účelem ve spojení s důstojným shromážděním, aby jeho přání v každém směru vždy mohl vyplniti.« **)

Bach nemluvil zde pouze jako ministr z vůle mocnáře svého, nýbrž slova, k biskupům tuto pronesená, byla jeho vnitřním přesvědčením, jak ukážeme tam, kde bude řeč o konkordátě.

Sedění biskupského kongressu odbývala se denně, ráno od 9.—2. hodiny a večer od 6.—8.

Do 7. května byly ve schůzi biskupů zastoupeny 34 diecése, a sice byli tam přítomni: Bedřich Schwarzenberg, kardinál a arcibiskup solnohradský; Milde,

*) L. c. str. 1331—1333.
**) L. c. str. 1333. 1334.

arcibiskup vídeňský; Sommerau-Beckh, arcibiskup olomoucký; arcibiskup gorický; arcibiskup zaderský; arcibiskup lvovský lat. obřadu; biskup lublaňský; Jan Scitovský, biskup pětikostelský, jediný to biskup uherský; Leonhard, apoštolský vikář c. k. vojska; Hanl, biskup královéhradecký; Hille, biskup litoměřický; Lindauer, biskup budějovický; Schafgotsche, biskup brněnský; Haulik, biskup záhřebský; biskup tarnovský; Jachimowič, biskup přemyšlský řeck. obřadu; biskup dubrovnický; Rauscher, biskup sekovský; Wierzchlejski, biskup přemyšlský lat. obřadu; biskup Poreči-Pulje (Parenza-Poly); biskup kotorský; biskup tridentský; biskupové: svatohippolytský, z Veglie, ze Splitu a Makarsky, ze Sebenika; Lidmansky, biskup kerský; Melchior Diepenbrock, biskup vratislavský; Antonín Martin Slomšek, biskup labudský; biskup terstský; Tippmann, biskup ze Sataly in part. a kapitulní vikář pražský; místo arcibiskupa lvovského řeck. obř. zastupoval kanovník Lewicki; Zieglera, biskupa lineckého, kanovník Rieder; biskupa brixenského Galuru kanovník Habtmann; biskupa z Lesiny Dubocović, probošt kapitulní.

Vláda přála si, aby biskupským poradám byl přítomen vládní kommissař, avšak návrh ten biskupové zamítli, úplnou svobodu slova sobě zachovavše.

Biskupové měli všichni ochotnou vůli k dílu, které jim nastávalo, ale jejich sjednocení zůstalo přece v mnohém ohledu za vzorem biskupské schůze ve Würzburku konané. Otázky, které zde na přetřes byly vzaty, zdály se mnohým biskupům věcí neznámou, jelikož ani nejdůkladnější známost zákonů in publico-ecclesiasticis a mnoholetá činnost při dvorních, guberniálních a biskupských kancelářích zde nestačila. Nyní najednou požadovati úplnou svobodu církve, to zdálo se mnohým státníkům býti věcí státu nebezpečnou a mnohým biskupům aspoň věcí neobyčejnou. Nicméně sluší vyznati, že biskupové úkolu svému většinou porozuměli a mnoho dobrého ve prospěch církve v Rakousku vykonali.

Jelikož tolik biskupů do Vídně se sjelo a o nejdůležitějších předmětech církevních se radilo, mohla

Apoštolská Stolice snadno se domnívati, že se v Rakousku slaví říšská synoda bez jejího svolení. Proto poslal kardinál Schwarzenberg Jeho Svatosti Piu IX. jménem biskupů list z 25. května 1849, v němž příčinu a povahu schůze biskupské objasňuje řka, »že schůze není žádnou synodou, poněvadž by biskupové v tomto případě byli žádali apoštolského svolení ke svému podniku. Porady mají ráz jen předběžný a příčinu ke konání porad zavdala vláda světská. Biskupové byli vesměs toho náhledu, že o zájmy církevní nejlépe se postarají, jestliže společně o nejdůležitějších věcech se poradí, zásady katolické společně vyloží a nezadatelných práv církve hájiti budou. Až budou s prací svou hotovi, neopominou vše Apoštolské Stolici ve známost uvésti.« Ke konci listu prosí kardinál Jeho Svatost za apoštolské požehnání k započaté práci.*)

Papež listem datovaným v Gaetě 9. července 1849 a adressovaným ke kardinálu Schwarzenbergovi**) schválil počínání biskupů podotýkaje, že se těší na zprávu, jaký výsledek jejich namáhání míti bude, a udělil jim všem apoštolské požehnání.

První prací biskupů bylo sestavení adressy oddanosti k císaři a volba deputace, která by mu adressu v Olomouci odevzdala. Mezi tím vrátil se císař 2. května z Olomouce do Vídně, po čemž vyžádali si všichni biskupové slyšení u císaře a obdrželi je 7. května 1849 v Schoenbrunně. Kardinál Schwarzenberg oslovil císaře v přítomnosti všech biskupův a četl adressu datovanou z 2. května 1849, ve které mimo jiné takto se dí: »Shromáždili jsme se, abychom s Boží pomocí katolické smýšlení utvrdili a obživili, a za tím účelem všechna zařízení, jimiž katolická církev o víru, zbožnost a věrné plnění povinností pečuje, ku platnosti přivedli. Proto jsme se shromáždili, abychom trůn Vašeho Veličenstva upevnili, a pokoj a blahobyt národů, Vašemu Veličenstvu svěřených, utvrdili. Čím dokonaleji budeme moci v úřadě svém působiti, tím vydatněji postaráme se o to, aby

*) L. c. str. 1335. 1336.
**) L. c. str. 1336. 1337.

poddaní zachovávali povinnou věrnost k Vašemu Veličenstvu.« *)

Císař vyslechnuv milostivě čtení adressy odpověděl: »Důstojní Pánové! Děkuji Vám za smýšlení, které jste mně ve jménu katolických velepastýřů Rakouska vyjádřili. Říšskou ústavou jest církvi pojištěno postavení, kteréž jí náleží a jímž své vznešené povolání důstojně ke blahu národů plniti může. Čekám se vší důvěrou na výsledek Vašich porad a poroučím sebe a svou říši Vašim zbožným modlitbám.«

c) Nepřátelé sjezdu biskupského.

Jest nápadno, že vládní list ani adressy biskupův ani císařské odpovědi neuveřejnil, ačkoliv adressu vídeňské městské rady a moravských židů za několik dní po jejich podání se čtenáři sdělil. Tak nelibě nesli to mnozí státníci v rozhodujících kruzích, když se o svobodě církve mluvilo.

Sjezdu biskupskému nepřáli vůbec všichni duchovní i světští josefinisté, kteří patenty in publico-ecclesiasticis pokládali za hlubokou moudrost, při níž se církvi i státu dobře vede. Nepřáteli kongressu biskupského byli všichni »svobodomyslní«, jejichž svobodomyslnost spočívala však v tom, aby víra a dobré mravy byly zviklány, a oni všem prostopášnostem oddávati se mohli, nejsouce náboženstvím nikterak vyrušováni. Tací věru přejí si obyčejně, aby z náboženství se podrželo jen tolik, co jest nutno, aby lidé nekradli, neloupili a nevraždili. Neboť kde jde o krk a o peníze, jsou tací liberálové nejhorlivějšími konservativci.

Bohužel také v Čechách nepřáli sjezdu biskupskému mnozí, kdož »za práva vlasti« bojovali a v tomto směru velikých zásluh sobě dobyli. Kterak liberální časopisectvo o sjezdu biskupův psalo, o tom svědčí »Národní Noviny« Karla Havlíčka. Přinesly 7. dubna 1849 článek: »Sjezd biskupský«, jehož začátek jest hned perfidní: »Král Lev, jak praví bajka, svolal kdysi, když přestal

*) L. c. str. 1334. 1335.

absolutně vládnouti a konstituci byl udělil, všechny kočky na poradu, aby ustanovily, čeho jest pro budoucí, časné i věčné blaho myší třeba. Co tomu myši řekly, protestovaly-li aneb nemohly a nesměly-li protestovati, o tom bajka nic nepraví.« Nyní obrací se článek proti upřímnosti ministerstva, upírá biskupům schopnost provésti opravy a končí: »Kdyby ministerstvo ty světské vady naší církve, které každý pravý, ale svobodomyslný její přítel zná, skutečně odstraniti chtělo, neptalo by se na to biskupů.« Havlíček by tomu byl rozuměl lépe! Přejizlivý jest článek »Národních Novin« ze dne 6. července 1849 o pastýřském listě biskupů k věřícím. Má nápis: »Proti shromáždění biskupů rakouských.« Motto: »Viz ps. Davidův XXI. 13.« (Tento verš zní: »Obklíčila mne telata mnohá: býkové tuční obstoupili mne.«) Z tohoto motta může každý se dovtípiti, jaká jizlivost vane celým článkem. A to byla duchovní potrava pro mnohé v národě československém!

d) Návrhy biskupů v příčině matice náboženské, školní a studijní.

Biskupové sdělili výsledek svých porad s vládou způsobem návrhů všestranně odůvodněných.*) Při tom hned z počátku vyslovili biskupové politování své nad tím, že v ústavě nebyla katolická církev zřejmě jmenována. Neboť v zemích rakouské říše čítá se na 56 katolíků 1 protestant a na 46 katolíků 1 rozkolnický Řek. Jestliže dle práva jeden hlas nadpoloviční většiny rozhoduje v otázkách, na kterých osud vlasti závisí, nelzeť zajisté ohromné většině katolíků v Rakousku odepříti zvláštního vzhledu. V Prusku, kde katolíci tvoří pouze dvě pětiny veškerého obyvatelstva, uvádí článek 12. ústavy z 5. prosince 1848 práva náboženských společností a jmenuje výslovně jak evangelickou tak i katolickou církev.**)

---

*) Část oněch jednání byla uveřejněna s titulem: Aktenstücke die bischöfliche Versammlung zu Wien betreffend. Wien 1850. Wilhelm Braumüller.

**) Acta et Decreta etc Collectio Lacensis l. c. str. 1337—1339.

V zadání z 30. května 1849 k ministerstvu vnitra žádali biskupové nejprve, aby rakouské josefinské manželské právo vrátilo se zase na stanovisko církevní, a ukazují, kterak a v čem od církevního práva manželského se odchyluje.*)

Dříve, nežli biskupové počali o matici náboženské a studijní jednati, vyžádali si na vládě výkaz o jmění obou těchto matic. A tu se bohužel přesvědčili, že náboženské a školní matice jsou passivní. Viděli, že v preliminář náboženské matice na r. 1849 měly jen tři matice přebytek, a sice: dolnorakouská 217.152 zl., česká 267.149 zl., moravská a slezská 191.150 zl.; hornorakouská kryla svým příjmem zrovna vydání. Všechny ostatní byly passivní; nejvíce haličská 228.967 a dalmatská 93.534 zl.

Biskupové ve svém dopise k vládě ze 6. července r. 1849 dokládají, že matice náboženské proto jsou passivní, jelikož se církevní statky s velikým spěchem zabavovaly a prodávaly daleko pod cenou; mimo to správa statků, pokud ji vláda vedla, byla drahá, za utržené peníze koupeny byly státní papíry, jež finančním patentem z r. 1811 v ceně klesly, z kteréžto rány matice náboženské nikdy více se nezahojily. Takovýto úpadek náboženské matice stal se beze vší viny církve, poněvadž biskupové ze správy matice náboženské dekretem ze 17. března 1791 č. 201. na dobro byli vyloučeni. Tato passivita byla příčinou, že stát k vydáním náboženské matice přispívati musil. Činil to pod názvem »půjčky«, která již dostoupila výšky 20,519.818 zl. 56 kr. konv. měny.

Církevní jmění jindy ke krytí potřeb církevních úplně postačilo; teprve, když bylo zabaveno a do správy státní se dostalo, začalo trpěti schodkem, který dnes takové výše dosáhl; proto pokládají biskupové ony příspěvky od státu poskytované za spravedlivou náhradu a nikoliv za dluh, jímž by církev státu byla povinna. Výkupem desátku se příjmy matice náboženské ztenčí a vydání zvýší, upraví-li se kongrua. Proto nechť stát dále spravuje náboženskou matici a k ní ze státní po-

*) L. c. str. 1339—1347.

kladny přispívá, jak se to posud dělo. Avšak vláda uznej 1. náboženskou matici za majetek církevní a dej zhotoviti výtah o kmenovém jmění; 2. státní správa v pravý čas předložiž každoroční rozpočet v každé zemi biskupům, aby v něj nahlédnouti a svá poznamenání učiniti mohli; 3. vyskytne-li se průběhem rokn vydání, které v rozpočtu není, budiž učiněno od vlády v dorozumění s biskupy; 4. závěrka ročních účtů budiž biskupům každé země korunní předložena, aby do účtů nahlédnouti a se o nich vyjádřiti mohli.

Také při školních maticích (Normalschulfond) seznali biskupové, že vyjma dolnorakouskou s přebytkem 12.554 zl. a českou se 6224 zl. byly vesměs passivní, tak na př. moravská a slezská 34.204, haličská s bukovinskou 45.799 zl., dalmatská 22.875 zl. I poukázali biskupové k tomu, že školní matice vznikla větším dílem ze jmění zrušených bratrstev, a proto by vlastně měla v jedno splynouti s náboženskou maticí. Ale jelikož škola jest dcerou církve a přáti si jest, aby podržela dosavadní svůj ráz, proto budiž zachována matice školní, ale užívej se jí pouze pro katolické školy, a biskupům buďtež rozpočet a závěrka účtů každoročně předloženy.

Výkazu o matici studijní nepodalo sice ministerstvo biskupům, poznali však ze státního rozpočtu pro r. 1849, že přebytek vykazují Horní Rakousy 12.173 zl., Korutany 753 zl., Morava a Slezsko 2.408 zl.; ostatní země byly passivní, Čechy 825 zl., Tyroly a Vorarlberg 47.999 zl., Dalmacie 33.579, ale nejvíce Halič s Bukovinou 274.543 zl.

Biskupové poukazují k tomu, že studijní matice vznikla ze jmění zrušeného řádu jesuitův, a jest tedy jměním církevním. Proto musí biskupové se vší rozhodností na tom státi, aby z ní jen katolické ústavy byly vydržovány. Takovými ústavy jsou katolická gymnasia, filosofické ústavy a pak ústavy theologické, jak diecésní tak při lyceích a universitách se nalézající. Avšak zcela bezprávně vydržuje se ze studijní matice polytechnický ústav ve Vídni, lesnická škola v Mariabrunnu, ústav zvěrolékařský, všechna ranhojičská, lékařská a právnická studia a zvláště protestantský ústav theologický ve Vídni. Taková zajisté nebyla

vůle dobrodinců, kteří jmění své jen pro katolické účely věnovali.

Shromáždění biskupové vyslovují se rozhodně proti tomu, by nekatolík na katolickém gymnasiu neb filosofickém ústavě za professora byl ustanoven a z katolické matice školní placen.*)

e) Návrhy biskupův o správě jmění církevního.

Biskupové sobě přejí, aby zádušní jmění od duchovního správce, dvou zádušníků od osadníků zvolených a patrona dle zákonů církevních bylo spravováno, a spolu aby zrušeny byly četné formality a zbytečné kontroly, jimž doposud správa církevního jmění podléhala. Mimo to žádají biskupové zvýšení kongruy, neudávajíce číslice, vyjma deficienty, pro něž biskupové navrhli plat 400 zl. k. m., a upravení konkurrence při stavbách kostelních. Jmění obroční budiž jako dosavad od beneficiatů samých spravováno.**)

f) Návrhy biskupů v příčině vyučování.

Ve svých návrzích o vyučování ukazují biskupové k tomu, že vyučováním bez náboženského základu se mravnost pěstiti nemůže.

1. V příčině vychovávání kněží žádají biskupové úplnou samostatnost. Ústavy theologické nechť jsou o čtyřech ročnících a na každém ať přednáší nejméně šest professorů, při ústavech diecésních ať jmenuje professory biskup, dříve však nechť podá vládě jméno kandidáta, zdali jest persona grata. K dosažení professury požaduje se zkouška konkursní, aneb práce vědecké. Theologické domácí studium klášterů podléhá dozoru biskupovu. Představený kláštera navrhne professora biskupovi, který ho zkouší, vládě oznámí a pak mu veniam docendi udělí. Při rigorosech ať jmenuje biskup polovici examinatorův, a doktorand nechť před

*) L. c. str. 1347—1353.
**) L. c. str. 1353—1359.

svou promocí učiní vyznání víry dle formule tridentské. Zvýšení platu professorů theologických jest žádoucí a vládě se doporučuje. Každá diecése měj svůj seminář a kde to není možno, alespoň čtvrtý ročník, aby biskup znal ty, které posvětiti má. Zřizování chlapeckých seminářů jest církvi i státu prospěšno.

2. Náboženské vyučování vůbec podléhá dohlídce úřadů církevních, a to nejen na školách národních, ale též na školách středních. Žádoucno jest, aby také při fakultách filosofických byla stolice vědy náboženské, kteráž by v dorozumění s biskupem se obsazovala. Při universitních kostelích nechť se ustanoví kazatel, jehož biskup k úřadu tomu za způsobilého uzná.

Šestiměsíční kurs nestačí pro učitele národních škol, aby se na svůj budoucí úřad řádně vzdělal; proto zařiďtež se učitelské semináře, kde by se dosti vědomostí chovancům podávalo a zvláště k náboženskému a mravnímu vzdělání jejich pilně se přihlíželo. Poněvadž učitel katolickou mládež vychovává a církvi nemůže býti lhostejno, je-li učitel pravověřící křesťan a člověk mravný čili nic, proto budiž církvi popřán vliv na ustanovování učitelův, a to tím spíše, jelikož veliká část školní matice z jmění zrušených církevních bratrstev pochází, tak že by dle toho vlastně církev mohla činiti nárok na úplně volné jmenování. Také jest nutno, aby se plat učitelů ve školách národních zvýšil a o výslužné vdov bylo postaráno.

Bude-li ustanovena zemská školní rada, jak ministerstvo zamýšlí, nemohou její členové ani duchovní ani světští míti vlivu na vyučování a vzdělání náboženské. Proto bylo by zbytečno, ustanoviti při oné radě někoho, do jehož oboru by náboženské vyučování a vzdělání spadalo.*)

g) Žádosti biskupů v příčině církevní správy, duchovních úřadův a bohoslužby.

1. Co do správy církevní žádali sobě biskupové právo svobodného obcování s hlavou církve a s věří-

*) L. c. str. 1359—1366.

cími. Dále oznamují, že usnesli se o slavení provinciálních a diecésních synod.

2. Co do úřadův a obročí duchovních praví biskupové: Právo jmenovati biskupy jest katolickým zeměpánům propůjčeno od církve na důkaz vděčnosti a důvěry a musí se pokládati za ryze osobní. Jest však žádoucno, aby císař poradil se vždy s biskupy, a jmenovitě s biskupy té církevní provincie, do které uprázdněný prestol náleží.

Státní nařízení, aby se nikdo nestal kanovníkem, leč po desítileté službě církevní, jest prospěšno a přenese se do zákonodárství církevního. Vůle zakladatelova nemůže při podmínkách, které ke zdaru církve jsou stanoveny, činiti výjimku. Církev nesla vždy nelibě podmínku šlechtictví při kanonikátech. Shromáždění biskupové budou k tomu působiti, aby kanonikáty, pro něž se doposud šlechtictví žádá, budoucně nejvhodnějšímu žadateli bez ohledu na rod se udělovaly. Taktéž buďtež zrušeny domicilární kanonikáty.

Jmenování čestných kanovníků, pokud zeměpán neb někdo jiný práva k tomu nenabyl, náleží biskupovi. V příčině kollegiátních kapitol bylo by si přáti, aby se pokládaly za místa odpočinku pro zasloužilé duchovní správce.

Přípřeže a vojenského ubytování nechť jest duchovní správce zproštěn; studující bohoslovci pak ať zproštěni jsou branné povinnosti.

Co do práva patronátního uznávají biskupové, že převeliké jeho rozšíření jest na úkor nejdůležitějším stránkám duchovní správy. Neboť jakkoli dle církevního práva jest pravidlem, že biskup všechny duchovní úřady a obročí ve svém církevním okrese svobodně zadává, přece toto právo v Čechách, na Moravě, v Rakousích a Haliči skoro úplně zmizelo, tak že ve mnohých rozsáhlých diecésích nemá biskup ani jednoho obročí, které by svobodně uděliti mohl. Protož nechť při upravování patronátních poměrů ministerstvo k tomu působí, aby zjednán byl biskupům větší vliv při obsazování far, tak aby dle míry zásluh a schopností každému knězi beneficium přiměřené opatřiti mohli.

Co do farního konkursu učinili biskupové návrh,

který se v celku srovnával s praxí josefinskými zákony zavedenou.

3. V příčině bohoslužby praví biskupové: »Rakouské zákonodárství upravilo na této půdě všechno až do nejmenších podrobností. Shromáždění biskupové odvolávajíce se na § 2. základních práv, prohlašují, že budoucně bohoslužbu a všechno, co se k ní vztahuje, v mezích všeobecných zákonů samostatně zařídí a při tom pouze duchem a zákony katolické církve spravovati se budou. Nicméně jsou ochotni vše, co nynější řád služeb Božích dobrého v sobě chová, podržeti a žádných změn bez přivolení provinciální synody nečiniti.« Také žádají biskupové, aby vláda bděla nad náležitým svěcením neděle a svátkův a odstranila všeliké překážky v cestě stojící.

Tyrolští biskupové vznesli zde prosbu k císaři, aby v jejich zemi jenom katolická církev zůstala zákonně uznanou náboženskou společností a protestanté by tam práva veřejné bohoslužby neobdrželi. Ostatní biskupové připojili se k nim, prosíce císaře, aby v Tyrolsku, maje zření k tamějším zvláštním poměrům, z důvodů státní moudrosti výjimku učiniti ráčil.*)

h) O duchovní pravomoci.

V druhé listině ze dne 16. června 1849 činí biskupové své návrhy o duchovní pravomocnosti v tento smysl:

Má-li nastati čilý život církevní, budiž biskupům ponechána úplná pravomocnost, zejména aby pokuty církevní vynášeti mohli. Jelikož nyní církevní tresty žádného vlivu na práva občanská nemají, není stát oprávněn, u vykonávání trestní moci klásti církvi nějaké překážky.

Co se církevního pohřbu týká, budiž církvi ponechána úplná volnost, aby odepřela posvátný pohřeb tomu, jemuž dle zákonův od církve vydaných odepříti se má. Biskupovi budiž ponecháno právo, neposlušné

*) L. c. str. 1366—1373.

kněze dle předpisů církevních a v cestě kanonického processu sesaditi aneb církevních příjmů je zbaviti.*)

ch) Návrhy biskupů v příčině klášterů.

Dne 16. června r. 1849 předložili biskupové vládě ještě třetí listinu, týkající se klášterův. Biskupové žádají, aby stát řeholní kommunity čili společnosti uznal za korporace právní; co však se schválení neb zrušení některého řádu týká, o tom ať jedině církev rozhoduje, a byla-li některá řeholní kommunita zrušena, tuť opět jenom církvi ať přísluší právo o statcích a osobách takového kláštera dle církevních zákonů rozhodovati. Při zrušení Redemptoristů, Redemptoristek a Jesuitů r. 1848 bylo jednáno libovolně, a práva netoliko církve, ale i státních občanů zle porušena.

Biskupové žádají pro kláštery zejména tato práva: Představení ať svobodně spravují své kláštery a svobodně korrespondují se svými generaly v Římě. Představený kláštera a řádu ať má na vůli přijmouti tolik kandidátů, kolik jich pro svůj klášter potřebuje a kolik jich klášter uživiti může.

Biskupové slibují, že se o náležitou reformu klášterů postarají. Při úmrtí doživotně voleného představeného řehole smluví se biskup s vládou, aby nebyla zvolena persona ingrata; zvoleného ať biskup potvrdí a jmění mu odevzdá, neboť odevzdávání jmění plnomocníkem státním pochází z lénních poměrů, které nyní pominuly. Daně a volební taxy buďtež přiměřeny jmění klášternímu.**)

i) Ukončení sjezdu. Listy pastýřské.

Biskupové skončili své porady dne 16. června a zvolili ze svého středu pětičlenný výbor, aby ve jméně jejich dále s ministerstvem vyjednával. Do výboru byli mimo jiné zvoleni: Milde Vincenc, arcibiskup vídeňský, a Maximilián Sommerau-Beckh, arcibiskup olomoucký,

---

*) L. c. str. 1375. 1376.
**) L. c. str. 1373—1375.

kteří však volby pro vysoké stáří a tělesnou churavost nepřijali. Protož vykonala se volba nová, a do výboru byli zvoleni: 1. Bedřich Schwarzenberg, kardinál a arcibiskup solnohradský; 2. Josef Othmar Rauscher, kníže-biskup sekovský; 3. Antonín Wolf, kníže-biskup lublaňský; 4. Jan Michal Leonhard, biskup diokletianopolský in part. a apoštolský vikář c. k. vojska; a 5. Antonín Arnošt Schaafgotsche, biskup brněnský. Výbor zvolil za svého předsedu kardinála Schwarzenberga, který volbu ministerstvu oznámil a žádal, aby vláda ve všech církevních otázkách s výborem tímto se dorozuměla.*)

Slavnými službami Božími s »Te Deum« byly 17. června ukončeny porady biskupův.

Ještě dříve, než se rozešli, vydali však biskupové dva pastýřské listy, jeden ke všechněm věřícím, druhý k duchovenstvu zvláště. Oba mají datum 17. června r. 1849.

1. List k věřícím obsahuje napomenutí biskupův, aby se věřící lid pevně držel praporu Kristova a nedal se v tom másti od nepřátel církve. Obzvláště varují biskupové lid, aby netoužil po oddělení školy od církve, kterým se nic jiného nezamýšlí, než odtrhnouti dítky od Krista, aby jeho víra v nich se nezakotvila a ovoce nepřinášela. O heslu tehdejší doby, o svobodě, praví biskupové: »Svoboda jest v pravdě vznešený a drahý statek, ač nestane-li se pláštíkem zloby,« jakýmž jest »u tolika hrdin svobody, kteří si nesvědomitě počínají.« I pozdvihují biskupové hlasu svého k držitelům vlády, zástupcům národův, rodičům, hospodářům, učitelům a představeným vysokým, i nízkým, lidu venkovskému, chudým a dělníkům, vojínům a matkám, a napomínají všechny dle jejich povolání ku pravé křesťanské svobodě a ku křesťanskému životu.**)

2. V pastýřském listě k veškerému duchovenstvu svých diecésí oznamují biskupové, že své návrhy v příčině církevních věcí císaři podali a že, jak doufají, práce jejich radostným výsledkem bude korunována.

---

*) L. c. str. 1376. 1377.
**) L. c. str. 1386—1394.

Biskupové že budou k tomu působiti, aby církevní zákony po veškeré říši opět platnosti nabyly a životem katolickým se jevily; ze státních nařízení, kteráž o předmětech církevních vydána byla, že podrží církev to, co v nich jest dobrého. Spolu oznamují biskupové, že se budou konati synody provinciální a diecésní.*)

Vratislavský kníže-biskup Melchior svobodný pán z Diepenbrocku, navrátiv se domů, zaslal oba dva pastýřské listy svému pruskému králi Bedřichu Vilému IV., kterýž je s velikou radostí přijal a zvláštním listem za ně biskupovi poděkoval.**)

---

§ 16. Biskupové pruští.

Pruští biskupové vyjednávali na základě oktrojované ústavy nějaký čas se svou vládou o svobodě církve, leč seznavše, že celá práce k ničemu nevede, sestavili pamětní spis o svobodě církevní, podali jej ministerstvu a uveřejnili hned v časopisech. Stalo se však, že pamětní spis dříve byl v časopisech uveřejněn, nežli se dostal do rukou ministerstva. Ministr duchovních záležitostí Ladenberg nepřál však adresse biskupův, kteráž hájila svobod církve se vší rozhodností, i hledal příčinu proti ní a též ji našel. Vyjádřilť se, že na adressu žádný ohled míti nelze, poněvadž vláda Jeho Veličenství »nemluví o spisech, které jí cestou knihkupectví dojdou«.

Smýšlení ministerstva nebylo však smýšlením lidu. Uveřejnění pamětního listu působilo velmi blahodárně na povzbuzení katolického vědomí; četné adressy se zasílaly biskupům, v nichž věřící přistupovali úplně k názorům svých biskupův. Biskupové měli za sebou věřící a časopisectvo; ministerstvo nemohlo tedy veřejnému mínění na odpor se postaviti, a komora přijala 12. článek ústavy dne 14. listopadu 1848 v následujícím znění: »Evangelická a římsko-katolická

---

*) L. c. str. 1377—1386.
**) Viz jej l. c. str. 1394.

církev, jakož i každá jiná náboženská společnost řídí a spravuje své věci samostatně a zůstává v držení a užívání všech svých ústavů, nadací a fondů, které pro její kult, vyučování a dobročinné účely jsou určeny.«

Z toho jest viděti, že pruští biskupové jednali velmi moudře, když zanechali všelikého žebronění u vlády, nechtíce hledati svobod v cestě milosti, nýbrž obrátivše se k věřícím, s nimi utvořili jeden mocný a pevný šik. Nyní bylo vládě jednati s milliony státních občanů, kteří se k svému právu hlásili a jichž vůle dbáti se musilo.

---

§ 17. Průtah ve vyřízení návrhův od biskupů rakouských podaných.

Ministerstvo rakouské, opisujíc paragrafy o náboženské svobodě, jmenovitě § 2., z cizích ústav, nebylo si obsahu jejich vědomo. Domnívalo se ovšem, že se mnohé věci v zákonodárství církevním musí změniti, ale nenadálo se, že celé posavadní politicko-církevní zákonodárství i se svým základem musí býti ztroskotáno a na těchto troskách nová budova postavena. Proto byla vláda rakouská nemálo překvapena, když návrhy biskupů do rukou dostala a z nich poznala, že obnovení a oživení pravého náboženského života, který by byl základem a sloupem monarchického principu, nelze očekávati od několika nových paragrafův, ale že jest k tomu třeba plné platnosti církevního práva, o kterém světští právníci té doby neměli ani pojmu, znajíce pouze učebné knihy od Rechbergra a Helferta, a že jest k tomu třeba zvláštní smlouvy s Apoštolskou Stolicí, kterou státníci vídeňští »cizí mocností« jmenovati byli uvykli.

Mezi tím stala se změna v ministerstvu. Hrabě Stadion musil pro chorobu z ministerstva vnitra na dobro odstoupiti, a na jeho místo nastoupil Bach. Ministrem spravedlnosti stal se Schmerling. Z oboru ministerstva vnitra bylo odděleno vyučování a kult, a sa-

mostatným ministrem osvěty stal se dne 29. července r. 1849 hrabě Lev Thun.

Od Antonína Schmerlinga nebylo lze pro svobodu církevní mnoho očekávati. Neboť Schmerling toho dovedl, že svádění k odpadnutí od křesťanství a rozšiřování učení, která se zásadám křesťanství protiví, nepokládá se vůbec ani za trestní skutek, tím méně za zločin. Za to byl Lev Thun rozhodným obhajcem církevní svobody. Ministerstvo nevědělo si rady, kterak naložiti s návrhy biskupů; někteří radili, aby se návrhům těm úplně vyhovělo, jiní opět vší silou se tomu opírali. Ministerstvo, jsouc v tom ohledě nesjednoceno, nevyřizovalo ničeho, a tudíž otázka církevní byla opět do spánku ukolébána. Výbor biskupů již se domníval, že veškeré úsilí biskupů zůstane bez výsledku. Trpkou kritiku o tomto jednání ministerstva pronesl dvorní rada Hurter ve svém listě k prelátovi z Muri-Griesu: »Naši ministři jsou mužové, kteří nad nemocí státního tělesa vzdychají a po všech bylinách, kořínkách a vodičkách sahají, jenom ne po té, která jediné uzdraviti může. Domnívají se, že povznesou Rakousko protestantsko-pruským zařízením gymnasií, a jsou ochotni každé hnutí podporovati, jen když není přesně katolické.« *) A měl pravdu. Neboť ministerstvo nepřálo katolickým jednotám, kladlo jejich působnosti a rozšíření všemožné překážky a vyloučilo konečně z oboru jejich činnosti veškeré zabývání se politikou. Vláda nepopřála vzniku katolickému politickému časopisectvu a přece tvrdila, že chce znovu zříditi Rakousko na základě náboženském a katolickém. Konečně zjednal sobě v těch věcech ministr-president kníže Felix Schwarzenberg jasný názor a poznal, že žádosti biskupů neobsahují nic přepjatého, nic, co by s důstojností státu se nesrovnávalo, a rozhodl se, že bude návrhy biskupů podporovati. Jakmile pak Schwarzenberg s velikou rázností svou pro církev se vyslovil, musili

---

*) Friedrich von Hurter, k. k. Hofrath und Reichshistoriograph und seine Zeit. Vom Jahre 1844 bis zu dessen Tode 1865. Von Heinrich von Hurter, Curat-Benefiziat. 2 Bände. Graz 1877. Druck und Verlag der Vereins-Buchdruckerei. 2. sv. str. 251. 252.

protivníci v ministerské radě umlknouti, a to tím spíše, poněvadž císař na to naléhal, aby mu ministerstvo podalo své návrhy v příčině žádostí od biskupů pronešených, a netajil se tím, že jest sám pro jejich splnění.

---

§ 18. Přednáška ministra kultu Thuna o církevní otázce, konaná před císařem a králem Františkem Josefem I.

Smýšlení rakouského úřednictva o církvi nebylo nikdy tuze přátelské; bylot úřednictvo napájeno jenom nedůvěrou k církvi a názory protestantskými přecpáváno. Proto přednáška ministra Thuna musí vzbuditi podivení u každého, kdo poměry a smýšlení onoho času zná; ukazujeť se tu nesmírný obrat, který se stal v nejvyšším kruhu úřednictva. Žádný úředník nebyl by to r. 1847 pokládal za možné, aby někdy listina podobného obsahu se císaři předložila.

Ministr Thun konal tuto podivuhodnou přednášku před J. V. císařem a králem Františkem Josefem I. dne 7. a 13. dubna 1850. Jakým duchem přednáška tato jest prodchnuta, nejlépe poznáme, když některá místa její uvedeme. Praví tam ministr:

»Nejmilostivější Pane! Mezi četnými důležitými otázkami, jichž rozluštění při znovuzřízení Rakouska, nesnadné to sice, ale vznešené úloze vlády V. V., nelze obejíti, jest otázka o poměru státu k církvi jednou z nejdůležitějších, neboť dotýká se náboženského přesvědčení, nedotknutelné to svatyně jednotlivce a zároveň nejsilnější a nejtrvalejší ze všech mocí, které vývoj národův a státův určují. Tací národové a státové, při nichž náboženské přesvědčení pozbylo své vlády nad duchem lidským, spějí vnitřnímu rozkladu vstříc. Kde však náboženství posud vládu svou vykonává, tam zasahuje církev mnohostranně do života občanského. Stát a církev obírají se týmiž lidmi. Církev pracuje k tomu, aby svědomí lidskému byl vytknut jistý směr, stát má povinnost, aby právního

řádu, kde třeba i mocí, chránil. Jestliže však svědomí podporou není nařízením státním, jest moc státní ochromena. Na druhé straně jest církvi v činnosti její potřebí zevnitřních pomůcek, a v tom ohledě žádá ochrany státní. Se všech stran stýkají se stát a církev; proto musí každé veliké hnutí, které se v jednom oboru stalo, jeviti svůj účinek i v oboru druhém, a v poměru jedné společnosti ke druhé způsobiti jisté změny. Hnutí, které Rakousko zachvátilo, dotklo se tudíž také poměru státu k církvi. Za dnů rozkvašenosti volalo se po oddělení církve od státu, a tyto hlasy neutichly ještě ani nyní. Ale oddělení takové neosvědčilo se ve státech, kde stoletá zkušenost o něm panuje, a v Rakousku protiví se všemu historickému vývoji, učinilo by nesmírný zmatek, zbavilo by panovníka práv dobře nabytých, k čemuž vláda V. V. nikdy raditi nemůže. Žádost církve, aby jí udělena byla svoboda, kteréž ve všech oborech občanského života dovoliti bylo třeba, nelze zamítnouti, při tom však musí se hleděti k tomu, aby spojení s minulostí na dobro se nepřerušilo a nic se neslibovalo, čeho provésti nelze. Toto vše stalo se patentem ze 4. března r. 1849. Vláda, chtějíc všem zmatkům předejíti, svolala biskupy k poradě, aby cestou obapolného srozumění kráčela. Shromáždění biskupové odevzdali vládě své návrhy ze dne 30. května, 6., 13., 15. a 16. června, a zvolili výbor, aby dále s vládou vyjednával. Biskupové snažili se sice, aby církevní právo uvedli v souhlas s prospěchem státu, ale přece není tak snadno všem jich žádostem vyhověti. V příčině náboženské, studijní a školní matice jest třeba zevrubnějšího vyšetření, které se právě koná; uspořádání správy církevního jmění a patronátních poměrů jest spojeno s opravami, které nejprve v jiných oborech provedeny býti musí; oprava kázně řeholní žádá bedlivého uvážení; v otázce manželské přejí si biskupové změn podstatných v zákonodárství státním. Též superintendenti a evangeličtí důvěrníci, které vláda V. V. ku poradě svolala, podali svá přání, ke kterým zřetel míti dlužno. Vláda V. V. všechny otázky tyto prozkoumá bedlivě a bude dále vyjednávati s výborem biskupův. Avšak jednání to nemůže ke konci býti při-

vedeno bez dorozumění s Apoštolskou Stolicí. I v jiném ohledě jest tohoto dorozumění potřebí; neboť sjezd biskupů ve Vídni konaný nebyl církevní synodou, a proto usnesení jeho nezavazují ani přítomných členův ani nástupců jejich. Jenom když se stane dorozumění s Apoštolskou Stolicí, nabudou tím úchvaly biskupův a srozumění církve s vládou platnosti i pro budoucnost.

Z důvodů mnohých jest však radno nečekati, až veškery sem spadající otázky s dorozuměním s Apoštolskou Stolicí budou vyřízeny. Přátelé církve toužebně žádají, aby připovědi v patentě ze dne 4. března učiněné ve skutek vešly; kdyby se s tím déle odkládalo, zvrátila by se důvěra v dobré úmysly vlády. Nerozhodnost působí záhubně na vnitřní život církve, jehož statný vývoj jest den ode dne větší potřebou; a konečně úřadům se musí dáti pevná pravidla, jak by se v církevních věcech měly chovati, jelikož starý řád nesouhlasí se zásadami od vlády V. V. nyní přijatými.

Proto budiž vyřízeno vše, co již nyní vyřízeno býti může; v ostatním pak ať se vedou další rozpravy s výborem biskupův a činí se přípravy k uzavření konkordátu s Apoštolskou Stolicí, a vláda prosí v nejhlubší uctivosti, aby jí Vaše Veličenstvo na ten účel plnou moc uděliti ráčilo.«

Tato přednáška ministra Thuna ve jméně celé ministerské rady konaná jest hrobem soustavy febronianské a státní církve rakouské a jest vzkříšením církve katolické, kteráž měla opět vstoupiti v úzké obcování se svou hlavou, papežem, jenž byl sice dosud hlavou církve rakouské v theorii, v praxi však byl jí cizí mocí, která neměla v Rakousku poroučeti. Od časů Marie Terezie nemluvil žádný rakouský státník před panovníkem tak o svobodě církevní, jako ministr Thun, a můžeme směle říci, že bylo málo úředníkův a státníkův onoho času, kteří by tak hluboko do otázky církevní byli vnikli a ji tak jasně byli pojali, jak to učinil ministr Thun.

§ 19. Patenty císařské z dubna 1850 o svobodě církevní.

Císař František Josef, uváživ slova svého ministerstva a sám žádostem biskupů nakloněn jsa, vydal dva patenty, které tvořily základ církevní svobody v Rakousku a rozdrtily okovy, jimiž život církve doposud byl svírán.

První patent z 18. dubna r. 1850 stanovil poměr katolické církve k moci státní. Biskupům propůjčeno bylo právo svobodné korrespondence s papežem i s věřícími; taktéž nemělo se biskupům překážeti u vykonávání pravomocnosti trestní, ano, úřadové měli je v tom podporovati.

Druhým patentem z 23. dubna r. 1850 byla stanovena pravidla vyučování náboženského. Ustavoveno, že na nižších a vyšších ústavech veřejných nikdo nemůže působiti jako katolický učitel náboženství neb professor theologie, pokud neobdržel k tomu poslání od biskupa; toto poslání může biskup opět odvolati, ale pouhé odvolání nezbavuje učitele nároku na pensi; biskup jmenuje polovici kommissařů při rigorosech theologických, kdo pak se doktorem státi chce, ať složí dříve před biskupem neb jeho kommissarem Tridentské vyznání víry.

Na základě patentů právě zmíněných vyhověla vláda i v jiných věcech žádosti biskupův. Listinou z 29. dubna r. 1850 danou k výboru nejdůst. pp. biskupů ministr kultu Thun slibuje, že císař užije svého práva jmenovati biskupy vždy jen po úradě s biskupy příslušné provincie církevní. K návrhu, aby šlechtictví nebylo v kapitolách nutnou podmínkou k dosažení kanonikátu, vláda přisvědčuje. Co do správy seminářů ponechává se biskupům uplná volnost a taktéž se jim zůstavuje na vůli, zřizovati semináře chlapecké.

Zvýšení služného professorů při ústavech diecésních jest prý sice žádoucí, může se však provésti teprve tenkráte, až vyjednávání o náboženské matici bude ukončeno.

Ustanovování katechetů bude se díti tímto způsobem: Kdykoli místo katechetské se uprázdní, rozpíše se konkurs, a biskup pojmenuje zemskému úřadu školnímu nejschopnějšího kandidáta. Nebude-li se proti jmenovanému se stanoviska politického nic namítati, schválí po pravidlu vláda návrh biskupův; jen jako výjimkou musí se vládě ponechati právo, aby také jiného zvoliti mohla, jejž biskup za schopného uznává. — Při universitách ustanoví se akademický kazatel. Co do konkursu farního vláda vyslovila přání, aby se bez přivolení vládního nic neměnilo. Bohoslužbu ať zařídí každý biskup v diecési své dle zásad sjezdem biskupským schválených. — K náležitému svěcení neděl a svátků bude prý vláda se vším úsilím přihlížeti.

Biskupové a s nimi všichni věrní katolíci uvítali s nadšením císařské patenty, jakož i výnosy ministra kultu, neboť v nich spatřovali začátek církevní svobody, první červánky pravého katolického života. Kardinál Schwarzenberg podal císaři ve jméně biskupův adressu díků ze dne 19. května 1850, v níž episkopát vřelými slovy za svobodu církvi propůjčenou jasnému panovníku děkuje. Praví se tam mimo jiné: »Dnové 18. a 23. dubna r. 1850 zůstanou věčně památnými v dějinách. K bojišti, na němž za hřímání děl osudy národů se rozhodují, jsou obráceny oči všech a stkvělý jest vavřín, jenž zdobí hlavu vítěze; tišším krokem berou se na své dráze činové zákonodárství, ale zasahují-li hluboko do života národů, vyvolávají větší změny, nežli jakých meč vybojovati může; směřují-li ke spáse, náleží jim palma, která svým leskem vavřín převyšuje.« Končí pak adressa slovy: »Pod slavným žezlem V. V. budiž znovuzrozené Rakousko vzorem Evropy a štítem víry, mravův a pokoje.«

Tuto svobodu rakouským národům udělenou velebí dvorní rada Hurter (v článku: »Gedanken über die kaiserlichen Kundmachungen von 21. April 1850« v »Hist. polit. Blätter« 1850) řka: »Dnové vítězství u sv. Lucie, Novary a Világoše budou se v dějinách stkvíti jako dnové, kteří otřesenou monarchii co do zevnějšího trvání znova upevnili; ale den prohlášení

patentů císařských bude v letopisech zaznamenán jako den, kdy uznána jest nutnost vnitřního posvěcení říše, kteréž jediné může přinésti uzdravení.«

Ministerstvo kultu dostávalo se všech stran adressy díků za svobodu církvi udělenou. Ano i za hranicemi vzbudila událost ta mocné hnutí. Hrabě Metternich vyzval všechny katolické spolky Německa, aby císaři Františkovi Josefovi vyslovily veřejné díky za slavný jeho skutek. Dříve ještě, než vyzvání to bylo učiněno, zaslal »Mnichovský hlavní spolek pro ústavní monarchii a náboženskou svobodu« císaři z vlastního popudu vřelou adressu díků ze 16. května 1850. Z adressy té stůjtež zde některá slova; díť se tam: »Císařské slovo Vašeho Veličenstva navrátilo katolické církvi její práva, její samostatnost, její svobodu. Soustava, jak státu tak církve nedůstojná a oběma záhubná, se zřítila, soustava nedůvěry a nucenosti, která k záhubě knížat a národů jen despotismu, byrokracii a tyranství revoluce sloužila, ve svých koncích jen k duchovní tuposti a vlažnosti vedla a namnoze čirou bezbožnost zplodila. Co naši naději v lepší budoucnost nejvíce oživuje, jest poznání, že Rakousko nemá toliko svých obhajců mezi vojevůdci a státníky, ale že také dnes naplňuje bujarý život členy starého domu císařského, a udatnost a obětavost že jsou ctnostmi jeho synů; důkazem toho jest arcivévoda Albrecht, který vavřínů Novarských dobyti pomohl; důkazem toho i dobrota císaře Ferdinanda, který sám sebe zapřel a svou korunu na hlavu Vašeho Veličenstva vložil. Také Vaše Veličenstvo bylo hotovo život obětovati a súčastniti se nebezpečenství války; ale ještě více proto, co jste, nedbaje křiku nepřátel bystrozrakých a přátel krátkozrakých, učiniti ráčil pro naši sv. církev, pozdravujeme s radostí tohoto starého, při tom pak věčně nového ducha Habsburků, který ve štěstí i neštěstí vždy neohroženě hledí k nebesům. Za to Bůh nikdy ho neopustil, a vždy, když byla nouze největší a všechno po lidském rozumu již bylo ztraceno, poslal mu ochránce a vysvoboditele. Tohoto Boha budeme prositi, aby svou milostí po boku V. V. stál, a jeho požehnání aby povždy na císařském domě spočí-

valo.«*) Podobné adressy obdržel císař z Luxenburgu, Essenu a jiných měst.

Ale jakož na jedné straně veliká byla radost pravých katolíků, tak zase na druhé straně veliká zuřivost se zmocnila všech nepřátel církve, kteříž svobody jí nikterak nepřáli. Zejména židovská žurnalistika sápala se proti ministerstvu, mluvila o panství popů, tupila a zlehčovala duchovenstvo a za podvodníky je vyhlašovala. I slušnější listy, jako »Wanderer«, »Ostdeutsche Post« a jiné, činily totéž. V »Augsburger Allgemeine Zeitung« vytištěny byly dopisy z Vídně, Štýrska, Inspruku a odjinud, v nichž se prorokovalo, že církevní svoboda přinese říši záhubu. Proti tomuto liberálnímu vzteku hájil »Oesterreichischer Correspondent«, jakožto orgán ministerský, církevní politiku ministerstva způsobem důstojným.

Štvaní žurnalistiky neslo brzy vydatné ovoce; nastaloť ve Vídni kvašení myslí, a po hospodách, kavárnách a domech sbírány podpisy k žádosti, aby císař svobody církvi udělené zase odvolal. Policie si toho nevšímala a zakročila teprve, když jistý žid, který podpisy sbíral, při krádeži byl dopaden. Někteří ministři usmívali prý se, slyšíce o rozdrážděnosti chasy liberální, a jeden prý se vyjádřil: »Tím lépe; Vídeň stane se tím rychleji protestantskou.« Lidé byli veřejně vyzýváni k odpadnutí od církve, a úřadové nezakročovali a nevšímali si tohoto brojení proti císařskému slovu. Vždyť byrokrati vůbec nepřáli tehdy svobodě církevní, odvolávajíce se na moudrost piemontského ministra Siccardiho, který svým nepřátelstvím proti církvi pověstným se stal; onť prý dobře ví, co národům prospívá, a čeho národové potřebují. Ale všechno toto štvaní nepřekáželo ministerstvu v provádění císařských patentův. Dne 15. června oznámil ministr kultu hrabě Thun úřadům, že dosavadní kommisse pro disciplární vyšetřování duchovních se zrušují; všechny stížnosti v příčině osob duchovních aby se odevzdaly biskupovi, jenom při světských zločinech že zakročí úřad světský. Dne 30. června oznámil Thun okružníkem, že si J. V.

*) Hist. polit. Blätter z r. 1850 sv. 25. 731—734.

císař přeje, aby uskutečněna byla usnesení biskupů v příčině diecésních a klášterních ústavů theologických. Vedle theologické fakulty že má každá diecése míti svůj theologický ústav, pro kterýž ordinariát professory zkouší a ustanovuje, jestliže vláda proti dotyčné osobě ničeho nenamítá. Ve své odůvodňovací zprávě praví Thun, že theologické fakulty byly posud jenom přípravou pro duchovní správu, nyní pak že budou ústavy pro vědu theologickou; proto že postará se vláda o rozmnožení učitelských stolic v dorozumění s biskupem, jehož alumnové fakultu navštěvují.

Dne 22. června r. 1850 poručil ministr kultu ve jméně J. V. všem úřadům, aby pilně k tomu dohlížely, by v místech, kde katolíci činí většinu obyvatelstva, neděle a katolické svátky žádnými hřmotnými pracemi neb veřejným provozováním obchodu rušeny nebyly. V březnu r. 1851 vydal ministr spravedlnosti Kraus rozkaz, aby úřadové proti katolickým duchovním, kteříž od církve odpadli a pak ženiti se chtěli, zakročili, poněvadž svěcení a slavné sliby činí každého neschopným k uzavření manželství. Téhož roku obdrželi biskupové právo, že mohli nutná vydání na účet náboženské matice činiti, nečekajíce, až by schválení jich od ministerstva došlo.

Z toho vidíme, že vláda se své strany všemožně se přičinila, by císařské patenty skutkem se staly. Avšak není na tom dosti, aby svoboda církve patentem vládním byla zaručena, nýbrž vyžaduje se dále, aby tato svoboda prodchnula celý život biskupův, duchovenstva i věřících. V tom ohledě vše záleželo na biskupovi a jeho rádcích. Kde seděli na stolcích vychovanci josefinismu, tam žilo se, jakoby císařských patentův ani nebylo, což platí zejména o diecésích vídeňské a svatohippolytské, kde biskupovali Milde a Buchmayer.

Arcibiskup Milde zůstal při starém. Tu někteří katoličtí měšťané vídeňští zadali proti němu žalobu u nuntia Viale-Prela v prosinci 1850, načež Milde od »svého kollegy z Říma«, jak říkával papeži, dostal přísnou důtku, kteráž jím však nehnula. Za to velebila vídeňská žurnalistika jeho mírnost a bystrozrak, a

ubohý Milde těšil se tomu, nepováživ, že chvála takové žurnalistiky jest vlastně pro biskupa hanou. Kterak to ostatně s církevním smýšlením při vídeňské kanceláři konsistorní vyhlíželo, lze nejlépe poznati z toho, že jeden její ředitel stal se protestantským kazatelem v Magdeburce a jeho nástupce starokatolíkem.

Zcela týmž způsobem počínal si Buchmayer, biskup svatohippolytský. Vypravuje se o něm následující událost: Když byl ještě guberniálním radou ve Vídni, chtěl při jakési hostině jistý světský úředník zavésti s ním rozmluvu a pravil k němu, že se mu mnohdy zdá býti nesnadno, aby rakouské zákony s Tridentinem v souhlas uvedl. Tu odpověděl kněz-vládní rada s velikým důrazem a slavně: »Pro mne není žádného Tridentina, já znám jen nejvyšší výnosy!« (Für mich gibt es kein Tridentinum, ich kenne nur die allerhöchsten Erlässe!) Nad tímto vyjádřením světský úředník nemálo užasnul. A v tomto smýšlení Buchmayer také jakožto biskup setrval i nechtěl zejména o missiích nic slyšeti a nedovolil, aby se v Eggenburce zdržovalo více Redemptoristů nežli tři.

Jiní biskupové užili však udělené svobody v hojné míře a snažili se jmenovitě missiemi katolické vědomí lidu probuditi a upevniti.

Církev, mohouc se volněji pohybovati, přikročila k vyobcování svých nehodných členů, kteří dali pohoršení. V Praze byl 24. dubna r. 1850 z církve vyobcován Dr. Augustin Smetana. Narodil se v Praze dne 14. června r. 1814 jako nejstarší syn kostelníka při chrámě sv. Jindřicha na Novém Městě; odbyv svá studia vstoupil do řádu křižovnického, kde 29. října r. 1835 slavné sliby učinil a potom 6. srpna 1837 na kněžství posvěcen byl. Dne 4. srpna 1841 byl povýšen na doktora filosofie, stal se r. 1842 adjunktem filosofie v Praze, suppleval r. 1846 a 1847 professora filosofie Dr. Exnera, který byl do Vídně k poradě o novém studijním řádě povolán a přednášel ve smyslu liberálním a nevěreckém, rozloučiv se s katolickým náboženstvím v srdci. R. 1848 byl zvolen za děkana filosofické fakulty. Rok 1848 uvítal s nadšením a měl

13. března smuteční řeč za padlé studenty vídeňské. Dostav na podzim r. 1848 prozatimní učitelské místo při nově zřízeném gymnasiu novoměstském, opustil proti vůli svého velmistra Dr. Beera klášter a bydlil v domě soukromém. Příchodem Piaristů ztratil koncem školního roku své místo na gymnasiu; podobně musil zastaviti své přednášky jako supplent dějepisu filosofie. Aby měl od čeho býti živ, přijal na podzim r. 1849 redakci německého časopisu »Union«, byv k tomu Františkem Palackým vyzván. Velmistr řádu Dr. Beer snažil se Smetanu pohnouti k návratu do řádu, ale Smetana oznámil 22. března 1850 svému faráři výstup z katolické církve. Když farář toto oznámení přijati nechtěl, prohlásil Smetana ve svém listě »Union« dne 23. března 1850, že vystupuje z katolické církve a přestává býti knězem a údem rytířského řádu křižovnického. Jeho vystoupení z katolické církve způsobilo jakýsi hluk, který však brzy se utišil. Arcibiskupská konsistoř Pražská snažila se přiměti ho k návratu do lůna církve. Když však to bylo marným, byl 23. dubna r. 1850 vyobcován z církve. Jeho vyobcování s krátkým nástinem jeho života, proč se tak stalo, bylo s kazatelen ohlášeno. Zemřel na prsní neduh 30. ledna r. 1851 a byl 1. února na evangelickém hřbitově v Karlíně pochován. Pro uvarování demonstrací nesměl se průvod živějšími ulicemi pohybovati.*)

Roku 1850 byl vyobcován z církve v Brně kaplan Juranek a v Králové Hradci bývalý praemonstrátský kněz ze Želiva Klejzar.

---

§ 20. Missie.

Missiím bylo v Rakousku z počátku zápasiti s různými obtížemi, nežli poněkud zdomácněly. O jich významu budiž zde podotknuto jen tolik, že v mimo-

---

Smetana sepsal své paměti, které vydal Alfred Meissner pod názvem: »Geschichte eines Excommunicirten.« Leipzig. 1863; do češtiny přeložil je Bambas pod názvem: »Zápisky z církve vyobcovaného kněze Dra. Aug. Smetany.« V Praze. 1863.

řádných časech jest třeba také mimořádných prostředků, má-li se vydatně proti nevěře bojovati a mravní zkáze lidu předejíti. Ostatně důkazem toho, že missie jsou něco výborného, jest právě štvaní nepřátel, které se všude proti missiím ozývá.

Ve státech rakouských konaly se první missie ve Štýrsku, kdež je výtečný biskup Zängerle zavedl pode jménem »exercicií lidu«. V Čechách pak konaly se první missie r. 1849 v diecési královéhradecké, kde je biskup Karel Bor. Hanl taktéž pode jménem »exercicií lidu« dovolil.

První missie konala se tu snahou faráře Kukly v Kocléřově, kde 3000 lidu přistoupilo ke stolu Páně. Druhá pak missie konala se v Chotějovicích (Kotwitz), kde byl lokalistou Jan Weber, pozdější sídelní kanovník v Králové Hradci. Kněží, kteří tuto práci podstoupili, byli: Dr. Karel Průcha, spiritual kn. arcib. semináře v Praze, později světící biskup pražský, Jan Christoph, supplující professor německé pastorálky, později děkan trutnovský, Antonín Mastalíř a Šefl, redemptoristé, a pak jesuita Blažej. Missie trvala od 25. srpna až do 2. září a konala se obyčejným způsobem. Jmenovitě jednotlivé stavy každý pro sebe vyučovány byly v pravdách, které se jenom jich dotýkaly. Sršeň, vrchní v Hostinném, dověděv se o missii, psal 28. srpna 1849 vikariátnímu úřadu, stěžuje si, že »cizí duchovní«, pustivše mužské a svobodné osoby z chrámu, jen vdané tam podrželi a při zavřených dveřích k nim kázaní měli, které prý slušnost uráželo! Vikariátní úřad ať prý tuto věc vyšetří a zprávu o ní podá; jestli pak tomu tak, že se to musí oznámiti biskupské konsistoři a vládě zemské. Vikariátní úřad v Hostinném odpověděl však vrchnímu, že rodičové nemohou přece důkladně a obšírně o svých povinnostech k dětem býti poučováni v přítomnosti dítek; spolu pak vikář podotkl, že zavříti dvéře kázala opatrnost a že to není skutek státu nebezpečný. S odpovědí vikariátního úřadu nebyl však Sršeň spokojen i obrátil se ke krajskému úřadu do Jičína. A z Jičína přišla skutečně krajská kommisse, aby vyšetřila věc na místě samém, ale byla tak moudrá, že přišla až po odchodu missionářů. Vý-

sledek vyšetřování zněl pak v ten rozum, že missie v horách, kde jest hodný lid, konati se mohou, ale v kraji že prý by mohly snadno vésti k nemilým výstupům. Krajský kommissař jevil vůbec velikou horlivost, ale nikoliv pro missie, nýbrž proti nim, ano odebral se do Forstu a Vlčic (Wildschütz), aby faráře tamější od úmyslu konati missie odvrátil; než cesta jeho se zdarem se nepotkala.

Sršeň oznámil věc tu až do Prahy zemské vládě; ale odtud došlo vyřízení, že, dovolil-li missie diecésní biskup, nelze proti nim ničeho namítati.

Brzy potom bylo však českému guberniu v největší tajnosti oznámeno, že missionáři za drahý peníz prodávali v Chotějovicích amuletty. I vyzvala vláda biskupa Hanla, aby věc vyšetřil. Avšak ukázalo se, že vše bylo planým výmyslem a pouhou pomluvou. Dověděv se o tom lokalista Weber, vystoupil na kazatelnu a vyzval celou osadu svou, aby se přihlásil ten, kdo amulett za drahé peníze koupil. Nepřihlásil se ovšem nikdo, poněvadž vystoupiti nemohl, i nastalo mezi osadníky nad takovou drzou pomluvou všeobecné rozhořčení.

Oba farářové, Kukla i Weber, vidouce, jak nepřátelé proti missiím zuří, přičinili se, aby ministerstvu zjednali o missiích jasný názor. Mezi tím tedy, co vrchní Sršeň s krajským úřadem své stížnosti proti missii k zemské vládě zadali, odebrali se Kukla a Weber do Vídně k ministru Thunovi, podali mu úplné vysvětlení a ukázali, že missie jsou nejvydatnějším prostředkem k tomu cíli, aby lid v dobrém byl upevněn. Ministr, dostav od obou ujištění, že missie děla se s přivolením diecésního biskupa, ujistil je, že v té věci svoboda církve zkracována nebude. A od těchto dob nekladly se skutečně missiím se strany úřadů žádné překážky.

Z krajin majících obyvatelstvo české jmenována budiž Sloupnice blíže Litomyšle, kde snahou tamějšího horlivého kaplana a později faráře Jana Dremla první missie v březnu 1850 se konala. Počasí bylo velmi nepříznivé, ale účastenství přehojné; i evangelíci vyznání helvetského chodili na kázaní missionářův a měli v něm

zalíbení. Přes 2000 lidí přistoupilo ke stolu Páně, mezi nimiž mnozí byli z cizích osad. — Druhá missie česká konala se v Třeboni, kde byl děkanem a arciknězem Sádlo. Zaopatřiv si dovolení ordinariátu povolal na svou osadu Redemptoristy. — Brzy potom konána missie v nedalekém městečku Lomnici. Tu budějovičtí osvícenci hrozili se tak blízké přítomnosti missionářů-Redemptoristův, a strojili se, že je nepěkně uvítají. Ale strachovali se nadarmo: missionáři nepřišli.

Na jaře r. 1850 konala se missie v Litoměřicích. Augustin Bartoloměj Hille, biskup litoměřický, uzavřel, že dá missii konati ve svém sídelním městě. Sotva osvícenci litoměřičtí o tom se dověděli, začali hned lid bouřiti; měšťané prý nejsou žádnými pohany, aby je musili teprve missionáři na víru obraceti! Mezi lidem roztrušovali pak liché báchorky o otrávených hostiích, také na studně jest prý třeba míti pozor, by se do nich jedu nenasypalo atd. V této rozkvašenosti radili mnozí biskupovi, aby od missie upustil, ale týž toho neučinil. V prvních dnech missie, kteráž trvala od 29. května do 9. června 1850, nebylo účastenství valné; jen nejchudší třída přicházela do chrámu Páně. Missionáři však setrvali, a Bůh žehnal práci jejich, tak že znenáhla přibývalo posluchačův. Ale jednostejnou měrou rostla i zuřivost protivníkův. I sepsali adressu, kterou krylo celých 20 podpisů (!), a vytýkali biskupovi, že již do diecése povolal jesuity, že tam zavedl milosrdné sestry a nyní že docela missie způsobil; i žádali, aby missionáři ihned odešli. Biskup však odložil petici stranou, a missie pokračovala, účastenství na ní rostlo, a dobrá věc zvítězila nade všemi nepřáteli. Dnové, kdy biskup se svou kapitolou a svými alumny Tělo Páně přijal, kdy se missijní kříž zarazil, a kdy se Matce Boží obyčejná pocta missijní děla, byli dnové vítězoslávy.

S takovými předsudky bylo missiím zápasiti, než zjednaly si obecného uznání. Kterak česká žurnalistika o missiích smýšlela, o tom se každý přesvědčí, kdo si přečte první epištolu Kutnohorskou.

Ve Vídni konala se první missie v prosinci 1852 v trestnici působením podmaršálka Kempena a měst-

ského hejtmana Weisse. Arcibiskup Milde však missiím nepřál, vyjádřiv se o nich, že jsou »ein Hirschhorngeist, eine Tinktur, welche die sinkenden Lebensgeister zu momentanem aber rasch vorübergehendem Aufblitzen bringt. (Líhem z jeleního rohu, tekutinou, která klesající životní síly k okamžitému, ale brzy pomíjejícímu rozbřesknutí přivádí.)«

---

§ 21. Katolické jednoty a časopisy.

Katolický veřejný život jeví se obzvláště jednotami a časopisy, jimiž katolické idee mezi lidem se šíří za tím účelem, aby při správě obecní, zemské a říšské, jmenovitě pak při volbách do rozličných zastupitelstev přesvědčení katolické rozhodný vliv vykonávalo. Za tím účelem vznikly katolické jednoty ve Vídni, v Linci, v Brně a v Praze.

Pražská jednota vzala počátek svůj dne 4. března r. 1849, kdež 200 údů k ní se přihlásilo. Předsedou zvolen hrabě Otakar Černín, jeho náměstky Ják. Beer, velmistr křižovníkův, a Jos. Hellich, akademický malíř. Dne 25. března představili se zvolení přednostové v řádné schůzi jednoty, kdež o důležitosti a účelu založeného spolku výmluvně řečnil česky kanovník Jirsík, později biskup budějovický, a německy kněz Christoph, později děkan trutnovský. Prvním dílem jednoty bylo, že podala adressu oddanosti Jeho Svatosti Piu IX.

Bohužel však činnost katolických jednot valně obmezena byla zákonem o spolcích, který zakazoval zřizování filiálek, vzájemné dopisování spolkův a jednot mezi sebou.

Pražská jednota, chtějíc po vlastech českých se šířiti, vyloučila ze svého působení směr politický, stala se jednotou pouze náboženskou, a učinila svým orgánem český list »Blahověst«, jejž redigoval kněz Štulc, později probošt vyšehradský, a německý list »Wahrheit«, jejž redigoval kněz Václav Frost, ředitel ústavu hluchoněmých v Praze.

Linecká jednota chtěla směr politický sjednotiti s náboženským a poslala k ministerstvu zvláštní de-

putaci, aby podala ohražení proti nezákonnému obmezování práv ústavních. Avšak i tato jednota musila směru politického se vzdáti, chtěla-li se udržeti.

Toto jednání ministerstva ostré kritice podrobujíc, praví »Wiener Kirchen-Zeitung« (1850 č. 24.): »Katolické jednoty nemají se politikou zabývati, t. j. nemají k tomu působiti, aby smysl pro právo, řád, spravedlnost a zákonnou svobodu byl probuzován a upevňován; nemají k tomu působiti, aby v radě císařské, v říšském sněmě a zemských zastupitelstvech zasedali mužové pevného politického a církevního smýšlení, jak se dosažení cíle tohoto katolickým spolkům na Rýně stkvělým způsobem podařilo.«

Katolická jednota vídeňská usnesla se vysloviti císaři zvláštní adressou díky za svobodu církvi udělenou, ale ministrpresident odmítl to 5. května r. 1850 slovy, že císař deputací soukromých spolků nepřijímá. Mimo to bylo působení této jednoty ochromeno stavem obležení, který ve Vídni ustavičně trval, a proto již v prvním pololetí r. 1850 se rozešla.

Co se týče katolického časopisectva politického, jest nám vyznati, že nebylo žádného. Náš »Blahověst« byl listem obsahu náboženského a jen mimochodem dotýkal se ve svých místních zprávách otázek politických. Ve Vídni vydávala katolická jednota týdenník »Volksfreund«. Avšak četní katolíci přáli si míti denník, který by katolických zájmů hájil. Duchovní i hmotný kapitál na vydávání listu byl opatřen, při čemž si velikých zásluh získali farář Poppenberger, dvorní rada Hurter a měšťan Altmann. Potřebovali ještě toliko svolení vlády, a nikdo nepochyboval, že bude uděleno; ale zklamali se. Dne 12. června r. 1850 odebrali se dvorní rada Hurter a Dr. Fick k polnímu podmaršálku Weldenovi prosit za koncessi. Podmaršálek však zamítl žádost jejich, poněvadž prý Vídeň jest »veliké hnojiště, na kterém nic pořádného dařiti se nemůže, a jen tyranská vláda jest s to, aby společnost zachovala.« K tomu praví Hurter, že podmaršálek má sice pravdu, ale tím že hnojiště nevyčistí, když zúmyslně připouští, aby se zvětšovalo, a když se vší pilností hniloba se podporuje. Stav obležení že pořádnému člověku ne-

škodí mnoho, a kdyby děla nebyla k městu obrácena nikdo že by ani nevěděl, že stav obležení panuje.

Zůstalo vše při starém; církev neměla své žurnalistiky a musila dále snášeti všecky útoky listů nepřátelských, neboť ty mohly beztrestně hlásati nevěru i kázati nemravnost; musily se jen chrániti, aby se vlády světské nedotkly anebo nelibě o vojsko nezavadily.

V tom ohledě ministerstvo, ač snad chtělo církvi příznivým se jeviti, valně se kolísalo. Byloť zvítězilo nad revolucí a nyní se bálo, že by snad v jiném rouše, třeba v pláštíku katolickém, revoluce znova vypěstovati se mohla. V tom arci velice se mýlilo.

§ 22. Úmrtí pražského arcibiskupa Schrenka. Jeho nástupce kardinál Schwarzenberg.

Arcibiskup pražský Alois Josef Schrenk, maje dobré rádce a sám jsa ducha bystrého, vpravil se brzy v novou dobu a ovládal ji důkladně. Vida však hrozné bouře, které r. 1848 proti církvi se zdvihaly, začal ztráceti důvěru, že bude s to, aby ve všem úřadu svému dostál. Tato úzkost položila základ k nemoci, kteráž ho usmrtila. V polovici října r. 1848 roznemohl se na silné bolení hlavy, k němuž připojila se brzy neobyčejná těžkomyslnost. Po delší nemoci zesnul v Pánu 5. března 1849 změknutím mozku, maje věku svého pouze 47 let. Pohřební průvod vedl probošt Svatovítské kapitoly Václav rytíř Václavíček dne 7. března u přítomnosti četného duchovenstva a nesčíslného lidu, jímž celé Hradčany a veškeré dvory c. k. hradu byly přeplněny. Sám císař Ferdinand I. byl přítomen v kostele při pohřbu a slavné zádušní mši sv.*)

Zesnulý arcibiskup byl vtělená vlídnost, veselé mysli a miloval žert. Jeho nelíčená zbožnost a ště-

*) Dr. Borový: Dějiny diecése Pražské, str. 442. 443.

drost jsou posud u těch, kteříž ho znali, v dobré paměti. Po Bohu a církvi miloval svou vlast a těšil se, jak jsme z pastýřského listu a jiných jeho nařízení viděli, udělené svobodě, ale s veškerým úsilím pracoval o to, aby svoboda neproměnila se v bezuzdnost. Že jeho úsilí bylo marné, že viděl dny svatodušní a vše, co měly v zápětí, bylo příčinou jeho smrti.

Vlády osiřelé diecése pražské ujal se světící biskup František Vilém Tippmann, kterého metropolitní kapitola zvolila kapitolním vikářem. Avšak výnosy kapitulární konsistoře vzhledem k politickým poměrům uchylují se velice od bystrozrakosti slavného arcibiskupa Schrenka, neboť ve své povolnosti k vládě šla ještě dále, než ministerstvo si přálo; chtělať býti ministerštější nežli ministerstvo samo, tak že sama »Augsburger Allgem. Zeitung« nad jedním výnosem jejím se pozastavovala.

Pro uprázdněný stolec arcibiskupský vyhlédla si vláda arcibiskupa solnohradského kardinála Schwarzenberga a to k velikému zármutku jeho diecésanů, kteří ho z upřímného srdce prosili, aby jich neopouštěl a dále mezi nimi biskupoval. Kardinál Schwarzenberg napsal papeži 6. ledna r. 1850 pokorný list, v němž vypisuje velikou bolest, kterouž nad tím pociťuje, že má svou milovanou diecési opustiti, a dává na jevo, že by nejraději v Solnohradě zůstal; ve všem pak podrobuje se vůli Jeho Svatosti. Papež Pius IX., ač uvážil důvody kardinálovy, přece, veden jsa vyššími ohledy, obzvláště nadějí, že v Čechách právě Schwarzenberg blahodárně bude působiti, potvrdil postulaci císařskou a praekonisoval ho 20. května 1850 v konsistoři kardinálů za arcibiskupa pražského. Byl-li žal Solnohradčanů nad ztrátou vrchního pastýře veliký, byla za to rovněž veliká radost duchovenstva a lidu českého, že slavného bojovníka za svobodu církevní budou míti svým arcibiskupem. Den vjezdu a nastolení Jeho Eminencí kardinála Bedřicha Schwarzenberga, kterým byl den 15. srpna r. 1850, byl den vítězoslavný, jakého Praha od dávných časů neviděla. Na stolec sv. Vojtěcha byl dosazen od papežského vídeňského nuntia Viale-Prelà. Při nastolení Jeho Eminencí byli přítomni

ostatní velepastýři české provincie církevní, a sice: Karel Hanl, biskup královéhradecký, Augustin Bartol. Hille, biskup litoměřický, a kapitulární vikář budějovický (biskup Lindauer zemřel 4. června 1850).

§ 23. Krátký životopis Bedřicha kardinála Schwarzenberga, knížete-arcibiskupa pražského,*) a Jana Valeriana Jirsíka, biskupa budějovického.

Bedřich Josef kníže ze Schwarzenbergů narodil se ve Vídni 6. dubna r. 1809 jako nejmladší syn knížete Josefa Jana ze Schwarzenbergů, vévody Krumlovského, a matky Pavlíny, rozené vévodkyně z Arenbergů. Leč na krátko těšil se novorozený princ laskavé péči mateřské. Kněžna Pavlína byla v Paříži přítomna stkvělému plesu, jejž dával švakr její kníže Karel ze Schwarzenbergů, vyslanec rakouský při dvoře francouzském, ku poctě zasnoubení císaře Napoleona I. s Marií Ludovikou, arcivévodkyní rakouskou, dceron císaře Františka I. Mezi plesem vznikl z nenadání hrozný pokřik: »Hoří! Hoří!« V málo okamženích byla taneční síň prudkým požárem uchvácena, povstal všeobecný zmatek; nemohouc vyváznouti ubohá kněžna Pavlína v plamenech život svůj skončila. To se stalo 1. července r. 1810. Bedřich tedy jako dítko pět čtvrtí roků staré osiřel. Avšak na místě matky nad dalším vychováním jeho bděla s velikou obezřetností starostlivá teta jeho, kněžna Eleonora, sestra knížete Josefa Jana. Vychovatelem mladého knížete zvolen Dr. Vavřinec Greif, rodem ze Švábska, kněz výtečnými dary ducha i vroucí zbožností vynikající. Studia gymnasijní jakož i filosofická konal mladistvý Bedřich ve Vídni s prospěchem výtečným, načež jeden rok věnoval studiím právnickým. Jelikož však v sobě poznával mocné

*) Bedřich kníže ze Schwarzenbergu, kardinál-arcibiskup pražský. Napsal Dr. Klement Borový. V Praze. 1875 Hlasy kat. spolku tiskového. 1875. č. 4. — Týž: Bedřich kníže ze Schwarzenbergu, kardinál kníže arcib. Pražský. V Praze. 1883. Hlasy kat. spolku tisk. 1883. č. 3.

povolání ke stavu kněžskému, oddal se studiím bohosloveckým, a sice 3 léta v Solnohradě a čtvrtý rok ve Vídni. Dne 25. července r. 1833 byl Bedřich v Solnohradě od tamějšího arcibiskupa Augustina Grubera na kněžství vysvěcen. Podstoupiv s výsledkem stkvělým přísné zkoušky (rigorosa), dosáhl též hodnosti doktora bohosloví. Téhož r. 1833 v prosinci zesnul v Pánu otec jeho, kníže Josef Jan, jemuž novosvěcenec na loži smrtelném sv. svátostmi posloužil.

Již r. 1830 byl jmenován kníže Bedřich od císaře Františka I. kanovníkem domicellarem metropolitní kapitoly solnohradské. Po vysvěcení svém působil 2 léta jakožto kooperátor ve správě duchovní při metropolitním chrámě solnohradském. Brzy však Prozřetelnost božská povolala jej k důstojenství mnohem vyššímu. Když v měsíci červnu r. 1835 zemřel arcibiskup Gruber, byl dne 24. září 1835 zvolen Bedřich kníže ze Schwarzenbergů arcibiskupem solnohradským. Protože však dle zákonů církevních má biskup míti aspoň 30 let věku svého, kníže Bedřich však teprve 26 roků čítal, bylo nutno požádati Apoštolskou Stolici, aby prominutí této překážky udělila. Papež Řehoř XVI. také ochotně žádosti té vyhověl a 1. února 1836 nového arcibiskupa potvrdil, po čemž týž v metropolitním chrámě svatého Ruperta v Solnohradě v den 1. května 1836 od knížete-biskupa tridentského Tschiederera na biskupství slavně byl posvěcen. Celých 14 let spravoval kníže-arcibiskup Bedřich diecési solnohradskou s apoštolskou horlivostí. Zřídil v Solnohradě seminář chlapecký pod názvem »Borromeum«, aby tudy postaráno bylo o dostatečný počet čekatelů stavu kněžského; taktéž uvedl do svého arcibiskupství r. 1844 řád milosrdných sester a jejich správě svěřil chorobinec ve Schwarzbachu, jejž s velikým nákladem z vlastních prostředků byl založil.

R. 1841 odebral se do Říma, kdež sv. Otci Řehoři XVI. v prosinci podrobnou zprávu o své diecési předložil. Že zpráva ta papeže úplně uspokojila, osvědčilo se brzy stkvělým způsobem. Neboť Řehoř XVI. v sedění papežské konsistoře dne 24. ledna 1842 povýšil arcibiskupa knížete Bedř. ze Schwarzenbergů na vznešené důstojenství kardinála církve římské, chrám

sv. Augustina v Římě mu přikázav. Vyznamenáním tímto projevil papež především uznání zásluh, jež sobě kníže Bedřich o blaho církve získal; mimo to však mělo ono povýšení sloužiti za důkaz nevšední úcty, jakouž choval papež Řehoř XVI. k jasnému domu rakouskému a obzvláště ke zbožnému císaři Ferdinandovi I.; chtěla pak též Apoštolská Stolice v osobě knížete Bedřicha odměniti zásluhy, jichž sobě rod knížat ze Schwarzenbergů o blaho katolického státu rakouského zvláště v 19. století vydobyl.*)

Když se úmrtím biskupa Františka Kutnara uprázdnil biskupský prestol labudský, po celé diecési šel jeden hlas od duchovenstva i lidu, že Slomšek, opat Celjský, jest nejhodnějším státi se biskupem labodským. Bylť Slomšek všude znám a milován. A hle! nejinak smýšlel metropolita solnohradský, Bedřich kardinál Schwarzenberg; neboť po právu jemu příslušném jmenoval skutečně dne 30. května 1846 Antonína Martina Slomšeka knížetem-biskupem labudským, z čehož po všech vlastech slovinských povstal jásot všeobecný. Zamilovav sobě velice apoštolského muže tohoto a národovce slovinského, byl mu arcibiskup solnohradský nápomocen i v tom, když se Slomšek snažil přeložiti biskupské sídlo ze sv. Ondřeje v Korutanech do Mariboru v dolním Štýrsku. Neméně byl metropolita solnohradský přízniv snahám Slovinců štýrských, když tito r. 1848 žádali, aby byli přivtěleni k diecési biskupa Slomšeka, kdežto zase jako v náhradu měly k diecési sekovské připadnouti některé německé části biskupství labudského. Leč pro rozmanité překážky, které v tehdejší bouřlivé době se úmyslům těmto v cestu stavěly mohlo se teprve v r. 1856 za arcibiskupa solnohradského Maxmiliána Josefa Tarnoczyho přikročiti k uskutečnění obojího úmyslu tohoto.

Léta až do konce r. 1847 uplynulá mohou se pokládati za nejpokojnější dobu biskupského úřadování

---

*) Budiž připomenuto, že spojené vojsko rakouské, ruské a pruské dobylo pod velením statečného maršálka Karla knížete ze Schwarzenbergů (týž byl strýcem Bedřichovým) v bitvě u Lipska od 16.—19. října 1813 stkvělého vítězství proti vojům Napoleona I.

kardinála Schwarzenberga. Nastaly nepokoje r. 1848, kde kázala potřeba, aby zejména biskupové katoličtí se všelikým úsilím k obraně církve Kristovy přispěli. Od 31. srpna do 10. září r. 1848 shromáždil kardinál Schwarzenberg okolo sebe nejprve všecky biskupy církevní provincie solnohradské, konaje s nimi poradu o nejdůležitějších předmětech náboženského života. Náhledy své vyjádřili biskupové společnou adressou ze 14. září r. 1848,*) kterouž konstitučnímu sněmu říše rakouské předložili.

Kardinál Schwarzenberg měl jakožto arcibiskup solnohradský spolu hodnost primasa říše německé a za tou příčinou odejel do bavorského biskupského města Würzburku, kdež od 21. října do 16. listopadu r. 1848 porady německých biskupů pod jeho předsednictvím se konaly. Arcibiskup olomoucký poslal tam své zástupce: svobodného pána Maximiliana Josefa Sommerau-Beckha a čestného kanovníka a arcikněze mohelnického Augustina Wahalu.**)

K účelu podobnému konala se následujícího roku 1849 schůze biskupů rakouských ve Vídni za jeho předsednictví, o níž jsme v paragrafu 15. mluvili.

Sotva na svůj nový úřad arcibiskupský v Praze nastoupil, připravil již arcipastýř duchovenstvu svému hody duchovní, jakých před tím účastno nebývalo. Míníme zde kněžské exercicie čili duchovní cvičení, kteráž od 19. do 23. srpna 1850 poprve se konala v semináři pražském za vedení dvou professorů z Lince, Rechbergra a Reitera, a jichž se súčastnili 64 kněží; od té doby konávaly se téměř každého roku. Při oněch prvních cvičeních byl založen k návrhu probošta rytíře Václavíčka zvláštní fond peněžní na ten účel, aby také kněží nedostatečnými příjmy opatření a od Prahy vzdálení duchovních hodů těchto účastniti se mohli.

Brzy potom vydal se na cestu, aby místa některá

---

*) Viz ji v Acta et decreta s. conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis. Friburgii Brisg. 1879. T. V. p. 1318—1324. stať: »Conventus Salisburgensis«.

**) Veškeré jednání viz v »Acta et decreta s. conciliorum recentiorum«. Collectio Lacensis. T. V. 956.—1143. stať: »Conventus Episcoporum Herbipolensis«.

své arcidiecése shlédnul. Nejdříve v Marianských Lázních vysvětil nový chrám a navštívil blízký klášter Teplský; odtud jel do Chebu, Plzně a Klatov, kterážto města byla vyhlédnuta, aby v některém z nich zarazilo se sídlo biskupa nové diecése, která dle přání sv. Otce Pia IX. měla v Čechách býti zřízena, jelikož nyní biskupství česká (počtem čtyři) příliš jsou rozsáhlá, anoť každé čítá nad 1 million a pražská diecése bezmála 2 milliony duší. Bohužel nedošlo ke zřízení nové diecése.

Kardinál konal potom každý rok generální visitaci v několika vikariátech. Pastýřským listem z 1. listopadu 1850 schválil snahy »Katolické Jednoty« o zbudování důstojného chrámu v Karlíně, který byl bez kostela, a vyzýval duchovenstvo a věřící ku podpoře. Prozatím byla v Karlíně zbudována dřevěná kaple a při ní ustanoven exposita se dvěma kooperátory. V den 2. března 1851 kardinál Bedřich kapli ke cti sv. Cyrilla a Methoděje, apoštolů slovanských, vysvětil a při té příležitosti první svou veřejnou řeč jazykem českým vykonal.

Roku 1851 od 21. června — do 20. července slavil milostivé léto, které r. 1850 konati se mělo.

Dne 19. října 1851 posvětil kardinál Bedřich jakožto metropolita ve chrámě sv.-Vítském na biskupství kanovníka téhož chrámu Jana Valeriana Jirsíka, jenž byl v březnu téhož roku od císaře Františka Josefa I. jmenován biskupem v Českých Budějovicích, kdež dne 1. listopadu 1851 slavně byl nastolen.

Papež Pius IX. svěřil kardinálu Schwarzenbergovi listem z 25. června 1852 visitaci všech klášterů v Čechách, na Moravě, v Rakousku, Solnohradsku, Polště, Gorici a Zadru. Tento úkol plnil plných sedm let, přibrav sobě některé jiné biskupy za spoluvisitátory, z nichž v tomto ohledě vynikli Antonín Martin Slomšek, biskup labudský, a Jirsík, biskup budějovický. Z veliké části podařilo se mu obnoviti přísnou řeholní kázeň.

Maje péči o důkladné vědecké vzdělání svého kněžstva, způsobil to kardinál Bedřich, že r. 1852 povolán do Prahy chvalně známý učenec Dr. Jan Ehrlich, z řádu piaristského, jenž byl dříve professorem mo-

rálky ve Štýrském Hradci a nastoupil nyní na stolici téhož předmětu na theologické fakultě v Praze. Dne 6. ledna r. 1856 byl od ministerstva jmenován professorem fundamentální theologie, nově to zřízené stolice, a stal se otcem této vědy. († 23. října 1864.)*) Již o něco dříve přičiněním téhož jasného knížete-arcibiskupa povoláni ze Solnohradu Dr. Jan Fabian a Dr. Jan Jindřich Löwe, z nichž první se stal professorem pastorálky s vyučovacím jazykem českým na theologické fakultě, druhý pak professorem filosofie na fakultě filosofické. Ježto však záleželo velepastýři na tom, aby čekatelé kněžství i v oboru filosofickém širšího rozhledu a důkladnější známosti nabyli, než jak se děje na gymnasiích, svěřil témuž křesťanskému učenci Dru. Löwovi úkol, aby v semináři samém každoroční přednášky pro alumny konal.

Dne 6. dubna 1853 vykonal kardinál Schwarzenberg pohřební obřady nad zemřelým kardinálem a knížetem-arcibiskupem olomouckým Maximilianem svob. pánem ze Sommerau-Beckhu, a v témž roce dne 4. srpna posvětil za jeho nástupce Bedřicha lantkraběte z Fürstenberku na biskupství v metropolitním chrámě olomouckém za assistence biskupa brněnského a světícího biskupa olomouckého.

R. 1854 posvětil kardinál základní kámen k novému chrámu karlínskému sv. Cyrilla a Methoděje u přítomnosti J. V. císaře a krále Františka Josefa I. i jeho vznešené choti císařovny a královny Alžběty.

V prosinci r. 1854 nalézáme kardinála Bedřicha opět v Římě, kdež v den 8. prosince u přítomnosti 200 kardinálův, arcibiskupův a biskupů ze všech končin světa Pius IX. slavně za věročlánek prohlásil nauku, že blah. Panna Maria bez poskvrny dědičného hříchu byla počata.

V srpnu 1856 vydal se kardinál poprvé na visitační cestu do nejvzdálenější části své diecése, do

*) Srv. článek: »Ohlas vzpomínající na Jana Nep. Ehrlicha« od Prokopa Dvorského, v »Časopise katol. duchov.« 1874. str. 417.—436. Dr. Ehrlich stal se otcem základního bohosloví svou výtečnou knihou: »Fundamentaltheologie.« 2 Th. Prag. 1859—1862. My posluchači milovali jsme ho velice a s upřímnou láskou.

hrabství Kladského v Prusku, kde byl od katolického obyvatelstva způsobem nad očekávání slavným uvítán.

Pod ochranou a přízní kardinálovou vznikla v Praze nová kongregace ženská pro obsluhování nemocných v příbytcích soukromých, hlavně působením horlivého kněze křižovníka Karla Havránka, která r. 1859 dostala od arcipastýře název »Panny třetího řádu svatého Františka«, již však lid dle jejich roucha nazval »Šedivými sestrami«. Svůj mateřinec mají v Praze na Starém Městě při kostele sv. Bartoloměje v domě zvaném »Jerusalém«, r. 1897 přestavěném, a rozšířily se velice po celých Čechách, jsouce hledány od katolíkův i nekatolíkův.

K nemalé radosti arcibiskupa Bedřicha konala se 17. května 1859 první ustavující schůze jednoty pro dostavění hlavního chrámu svato-Vítského na hradě pražském.

Počátek svůj vzala jednota vlastně již roku 1842, kdy kanovník svato-Vítský Václav Pešina s deputací měšťanů pražských vznesl žádost k hraběti Františkovi z Thunů-Hohensteinů, aby se postavil v čelo jednoty, kteráž by se o opravu a dostavění chrámu svato-Vítského postarala. Ačkoli však hned r. 1843 byla podána žádost, aby řečený spolek se ustaviti směl, byla přece od úřadů celá věc dlouho zdržována, tak že teprve r. 1850 stanovy došly úředního stvrzení. Ale ani tu k žádoucímu dílu přikročiti se ještě nemohlo. Zadržel podniknutí to sám kardinál arcibiskup Bedřich. Právě v ten čas počaly se totiž po širé vlasti konati sbírky na chrám karlínský, a proto pečlivý arcipastýř projevil přání, aby se sbírkám těm újma nečinila. Teprve r. 1859 přikročilo se k ustavení spolku a v nadzmíněné schůzi byl jednohlasně za starostu zvolen hrabě František Thun, jemuž přísluší zásluha, že vedle kanovníka Pešiny nejvíce k posvátnému podniknutí tomu podněcoval a že s neunavnou pílí a obětivostí o zdar jednoty se přičinil. Od r. 1861 počala jednota sbírati po celých Čechách milodary dobrodincův a podnes ve šlechetné horlivosti své pro ozdobu a dokonání domu Páně neochabla.

V září r. 1860 slavil kardinál Bedřich se svými

suffragány provinciální sněm pražský a pak r. 1863 a r. 1873 se svým duchovenstvem diecésní synody.

R. 1862 zřídil kardinál Dědictví sv. Vojtěcha čili matici diecésní pro podporu chudých, chorobou nebo neštěstím stížených kněží. Dne 18. května 1862 odebral se z chrámu Týnského, kde se s duchovenstvem a věřícími rozloučil, na cestu do Říma k slavnosti svatořečení 23 mučeníků Japonských, které se konalo způsobem nad míru slavným 8. června o hodu Božím svatodušním. V příbytku jeho podepsalo 21 kardinálův a 244 biskupův adressu oddanosti papeži, kterou potom v pondělí dne 9. června kardinál děkan Mattei v konsistoři papeži přednesl a podal.

Počátkem října r 1862 zavedl kardinál pro universitní studující dvoje kázaní: jedno jazykem českým, druhé německým v universitním chrámě sv. Klimenta.

Oslava jubilea Cyrillo-Methodějského s největší okázalostí slavila se na Velehradě Moravském, kamž tenkráte statisíce zbožných poutníků spěchalo svatých apoštolů pozdravit. Sem zavítal i metropolita český, kardinál Schwarzenberg, aby v den slavnosti 5. července 1863*) ve svatyni velehradské sloužil pontifikální mši sv.

K oslavě jubilea byl vydán Dědictvím sv. Jana Nep. v Praze kancionál čili kniha zpěvů duchovních.

Bohumilý zdar školství na srdci chovaje vydal kardinál Bedřich r. 1865 pastýřský list k učitelstvu své arcidiecése a pozval je k posvátným exerciciím čili cvičením duchovním do Prahy. Učitelé katoličtí uposlechli hlasu otcovského; dostavili se do Prahy v počtu tak hojném, že cvičení duchovní ve trojím oddělení konati se musila (dvoje české, jedno německé); byloť všech účastníků 454. Výlohy za pohostění a z veliké části i útraty za cestu šlechetný arcipastýř z vlastní své pokladny zapraviti rozkázal. Byla to první, bohužel však i poslední duchovní cvičení učitel-

*) Pius IX. r. 1863 přivolil k tomu, aby místo 9. března se příště konala památka ss. Cyrilla a Methoděje vždy 5. července.

stva, neboť změna školství po roce 1869 pokračování v blahodárném díle tom zamezila.*)

Počátkem r. 1866 byla provedena znova úprava čili reorganisace starobylé kollegiátní kapitoly ve Staré Boleslavi snahou kardinála Bedřicha, tamějšího probošta Padlesáka a kanovníka Dra. Průchy. Po mnohaletém usilování bylo hmotné postavení kanovníků značně zlepšeno, a probošt i děkan k tomu zavázáni, aby dle předpisů církevních stále v Staré Boleslavi přebývali. Arcibiskup pražský jmenuje všechny kanovníky dotčené kapitoly.

Po bitvě u Králové Hradce přitáhly voje pruské 7. července ku Praze; téhož dne vyjel arcipastýř s purkmistrem Drem. Bělským a některými zástupci města do Chval v ústrety vojsku nepřátelskému, aby za ušetření hlavního města prosili. Od té doby mnoho zakusili jak obyvatelé pražští tak i venkovští od nadutých nepřátel, až posléze 23. srpna byl mír ujednán, a Prušáci brzy potom z Čech se vyklidili.

Mezi válkou byl pro větší bezpečnost odstraněn stříbrný hrob sv. Jana Nepomuckého, který se nalézá v chrámě svato-Vítském, a ostatky posvátné zavezeny až do Solnohradu, provázeny jsouce kanovníkem kapitoly svato-Vítské Janem Nep. Bernardem. Po odchodu nepřátel přivezen do Prahy stříbrný hrob a v průvodě kanovníků Dra. Karla Průchy a Bernarda též ostatky sv. Jana Nep., kteréž 21. října 1866 v přeslavném průvodě z Vyšehradu doneseny jsou na Hradčany. Kardinál Bedřich sám vedl průvod, nesa v rukou jazyk sv. Jana. Příštího r. 1867 byla též královská koruna svato-Václavská z Vídně do Prahy nazpět přinesena a ve slavném průvodě Jeho Eminencí vedeném do korunního archivu vedle kaple svato-Václavské (v chrámě sv. Víta) dopravena. Dne 24. ledna r. 1867 konána 25letá památka povýšení knížete Bedřicha na důstojnost kardinála sv. církve římské.

Až do r. 1867 byl zachováván obyčej, že na Zelený čtvrtek arcibiskup pražský umýval členům kapi-

---

*) Teprve poslední dobou konávají opět katoličtí učitelé a učitelky tato cvičení duchovní.

toly svato-Vítské nohy, jak předpis starodávný kázal. Že však nikdy neshledáno 13 účastníků dle církevního předpisu, (jelikož kapitola jen 12 členů čítá, z těch pak chorobou neb povinnostmi bohoslužebnými někteří zadržáni bývali) zaveden od r. 1868 obyčej takový, že arcibiskup umývá nohy 13 chudým starcům z rozličných farních okršků v Praze vybraným.

Od r. 1868 bojoval kardinál statně proti liberalismu a jeho zákonodárství na poli náboženském i školním, a snažil se škody jím učiněné co možná zmenšiti.

R. 1869 a 1870 účastnil se kardinál všeobecného sněmu vatikánského a slavil r. 1873 s velikou slávou 900letou jubilejní slavnost založení pražského biskupství. Dne 30. srpna 1870 byl chrám sv. Víta po 12letém uzavření zase slavným službám Božím odevzdán, a kardinál vysvětil nový hlavní gothický oltář. Dne 1. října r. 1873 posvětil základní kámen k dostavění chrámu sv. Víta.

Dne 15. srpna roku 1875 slavil kardinál a s ním celá arcidiecése 25letou památku nastolení za pražského arcibiskupa, v kterýžto den shromáždilo se duchovenstvo počtem asi 200 v paláci a odevzdalo prostřednictvím generálního vikáře Vojtěcha Hrona svému arcipastýři dar 15.000 zl. v obligacích státní renty stříbrné se zbytkem 63 zl. pod názvem »Nadace Bedřichovy«, aby úroky té nadace vždycky 15. srpna chudým jubilárům kněžským nebo jiným potřebným kněžím uděleny byly.

Působením kardinálovým schválil papež Pius IX. r. 1874 úctu blahoslavené Anežky Přemyslovny a ustanovil, aby se její památka konala vždycky 2. března. Poprve stalo se to 2. března r. 1876, a týž rok byla k její cti vystavěna první kaple v Pistech blíže Budyně nad Ohří.

Dne 15. února přivítal kardinál u sebe v Praze hraběte Mečislava Ledóchowského, arcibiskupa hnězděnsko-poznaňského, kterýž jako mučeník za svobodu církevní odbyl si dvouletý žalář v Ostrově a odebíral se do Říma; a potom 15. září hostil vídeňského

nuntia Ludvíka Jakobiniho, arcibiskupa soluňského in part.

Dne 3. června 1877 slavil papež Pius IX. své 50leté jubileum biskupské. Horliví katolíci putovali do Říma ze všech končin světa; i z Čech vypravili se poutníci do Říma počtem asi 60, ze zemí koruny České celkem 200 a z ostatního Rakouska a Uherska 800. Arcipastýř vydal se na cestu 21. května a přibyl do Říma 26. května. Dne 27. května měli všichni poutníci z Rakousko-Uherska slyšení u sv. Otce Pia IX.; kardinál Schwarzenberg přednesl papeži jménem všech poutníků blahopřání a podal mu adressu.

Na podzim dne 13. září 1877 pochoval kardinál litoměřického biskupa Pavla Wahalu († 10. září).

Papež Pius IX. zemřel 7. února 1878 v 86. roce svého věku a byl prozatím 14. února v chrámě sv. Petra pochován. Kardinál účastnil se jeho pohřbu, a potom volby nového papeže, za něhož 20. února 1878 zvolen byl kardinál Jáchym Pecci, arcibiskup v Perugii, který se nazval Lvem XIII., jemuž kardinál Schwarzenberg při holdování sboru kardinálského rybářský prsten podal, k čemuž jej nový papež zplnomocnil.*)

Papež Lev XIII. propůjčil na počátku r. 1879 plnomocné odpustky na způsob milostivého léta. V době milostivého léta konala se v Čechách ještě jiná památka, a sice 150leté jubileum svatořečení sv. Jana Nepomuckého, patrona země České. Předešlá jubilea svatořečení (1779 a 1829) byla zvláště v Praze slavena. Nyní však dorozumění stalo se mezi kardinálem Schwarzenbergem a budějovickým biskupem Jirsíkem, aby jubileum roku 1879 na dvou místech touž dobou se konalo, a sice v Praze, kde tělo sv. Jana odpočívá, a v Nepomuku, světcově rodišti. O slavnosti té vydali oba zvláštní pastýřské listy, věřící k hojnému účastenství vybízejíce. V Praze i v Nepomuku trvala slavnost jubilejní po celý měsíc květen V den 16. května

*) Tento úkon jest právem kardinála-komořího (Camerlengo); kardinál Pecci byl však sám kardinálem-komořím; jeho volbou za papeže byl tento úřad uprázdněn; proto zplnomocnil papež kardinála Schwarzenberga ze zvláštní úcty k tomuto úkonu.

konal se v Praze po náměstí Hradčanském slavný průvod se sv. tělem Jana Nep.; Jeho Eminencí nesl posud zachovaný jazyk téhož sv. mučeníka ve zlaté monstranci, po čemž sloužil pontifikální mši sv. Průvodu súčastnilo se přes 50.000 nábožných poutníků. Svaté tělo zůstalo až do 22. května k veřejnému uctění ve chrámě svato-Vítském vystaveno. Každou neděli a svátek během května konala se u sv. Víta slavnostní kázaní jazykem českým i německým a slavné služby Boží; 1. června zakončena slavnost sv.-Janská a zároveň též jubileum papežské. V Nepomuku sloužil kardinál Bedřich dne 25. května pontifikální mši sv.; za celou dobu slavnosti sv.-Janské zavítalo do Nepomuku přes 150.000 poutníků; přišli z Čech, Moravy, Rakouska, Bavor, až i ze vzdálené Ameriky.

Biskupem v Litoměřicích stal se kanovník kapitoly sv.-Vítské Dr. Antonín Frind; dne 8. června 1879 byl od Jeho Eminencí v chrámě sv.-Vítském slavně na biskupství posvěcen. Leč na krátko jen dopřáno bylo novému biskupu spravovati diecési sobě svěřenou; uprostřed prací povolání svého zachvácen chorobou, zesnul Dr. Frind v Pánu 28. října 1881; dne 31. října doprovodil ho metropolita Bedřich k poslednímu odpočinku na hřbitově litoměřickém. Nástupcem Frindovým stal se velmistr řádu křižovnického, Dr. Emanuel Schöbel, jejž dne 6. srpna 1882 kardinál Schwarzenberg ve chrámě sv.-Vítském na biskupství posvětil.

Za příčinou rychle postupujících prací při další stavbě velechrámu sv.-Vítského ukázala se potřeba sbourati kapli sv. Vojtěcha, kteráž od r. 1673 před tímto chrámem stála. Po odstranění hořejší části oltáře přišlo se na mramorový kámen. K otevření hrobu, dle obecného mínění pod tímto se nalézajícího, svolal jeho Eminencí četnou kommissi, jíž vedle metropolitní kapitoly místodržitel svob. p. Weber a učení dějepisci i umělci proslulí se súčastnili. Dne 15. března r. 1880 byl u přítomnosti kommisse otevřen hrob, a nalezen v něm sarkofag, v němž byla podlouhlá skříň olověná a zapečetěná pečetí Arnošta z Pardubic, prvního arcibiskupa pražského, pak na olověných plot-

ničkách dva nápisy. Z obsahu obou nápisů bylo na jisto postaveno, že se ve skříni nalézají ostatky sv. Vojtěcha, biskupa a mučeníka, kteréžto kosti za Arnošta I. byly spolu s kostmi svatých Pěti Bratří a jiných svatých roku 1346 v hrobě sv. Vojtěcha nalezeny; pak za arcibiskupa Olbrama r. 1396 byla skřínka ta s ostatky sv. Vojtěcha ze starého kostela do středu nového (arci nedostavěného) chrámu přenesena, kdež bezmála 500 let klidně odpočívala. Po radostném objevení tom zvolal kardinál Bedřich pohnutým hlasem: »Bohu díky!« Také z očí mnohých přítomných kanuly slzy radosti. Ve slavném průvodě neseny posvátné ostatky do chrámu sv.-Vítského, kdež Jeho Eminencí uložil je v kapli Šternberské; nyní jsou v kapli Vlašímské či sv.-Janské.

Ke zvláštnímu přání J. V. císaře a krále požehnal kardinál Bedřich dne 10. května 1880 sňatek korunního prince Rudolfa s princeznou Štěpánkou, dcerou belgického krále Leopolda II., ve Vídni. — Dne 18. září r. 1881 posvětil kardinál základní kámen k chrámu sv. Václava na Smíchově.

Ku pozvání papeže Lva XIII. odebral se kardinál Bedřich dne 26. listopadu 1881 do Říma, kdež 8. prosince účastnil se slavného úkonu, jímž od papeže za svaté prohlášeni jsou čtyři světcové, mezi nimi kapucín Vavřinec z Brindisi, kterýž o utvrzení víry katolické v Čechách velikých zásluh si získal a řád kapucínský u nás zavedl. Dne 12. prosince měli všichni v Římě přítomní kardinálové a biskupové slavné slyšení u sv. Otce, a tu jménem všech oslovil sv. Otce kardinál Schwarzenberg díky za svatořečení jemu vzdávaje a jménem shromážděných srdečná přání pronášeje.

Národ český, národ svatováclavský a svatojanský, byl vždy a jest doposud horlivým ctitelem Bohorodičky. Ku projevení úcty této naskytla se vítaná příležitost od 18.—25. června 1882, v kteroužto dobu konala se na Svaté Hoře u Příbrami jubilejní slavnost 150leté korunovace Panny Marie Svatohorské; v tu dobu každodenně činěna jsou ve svatyni i pod širým nebem kázaní jazykem českým i německým, a slavné pontifikální služby Boží konány dne 18. června od J. Emi-

nencí kardinála Bedřicha, 22. června od papežského nuncia J. Excellencí Monsignora Vanutelliho, pak od biskupů českých Jirsíka, Haise, Průchy, Schöbla; přes 100.000 věřících súčastnilo se s nábožností slavnosti té, radujíce se z úpravy svatého místa, péčí řádu Redemptoristů stkvostně zřízeného.

Dne 23. února 1883 zemřel v 85. roce svého věku budějovický biskup Jan Valerián Jirsík, spravovav svou diecési s velikou moudrostí 32 roky, jehož smrti želeli nejen věřící jeho diecése, ale celý český národ, jemuž svou činností, jmenovitě zřízením českého gymnasia v Budějovicích, toto město, které by nutně bylo poněmčení propadlo, zachoval. Pochoval jej kardinál Schwarzenberg za assistence biskupů Haise z Králové Hradce, Schöbla z Litoměřic a Průchy, světícího biskupa z Prahy.

Dne 17. února 1885 odebral se kardinál do Vídně ke konferenci biskupů, která hlavně upravením kongruy se obírala. Předsedal těmto poradám biskupů, pak účastnil se rokování panské sněmovny, a vyřizoval při tom ustavičně věci své arcidiecése. Všechny tyto práce přemohly konečně neunavného skoro 76letého kmeta, který 20. března ulehl, dostal horečku (typhus abdominalis) a skonal o 11. hodině v noci dne 27. března r. 1885 přijav hned na počátku nemoci svátost pokání a Oltářní a potom 27. března poslední pomazání.

U přítomnosti samého císaře a krále Františka Josefa I., kralevice Rudolfa, arcivévodů a četných zástupců kruhů nejvznešenějších bylo bezduché tělo jeho v pondělí 30. března ve Vídni ve chrámě sv. Augustina vykropeno a drahou císaře Františka Josefa I. v čestném průvodě tří kanovníků metropolitní kapitoly pražské do Prahy převezeno. Dne 31. března dopraveno v slavnostním průvodě a za účastenství veškerého obyvatelstva na Hradčany do paláce arcibiskupského, odkudž dne 1. dubna vyzdviženo a po zádušních službách Božích, sloužených od J. Excellencí apoštolského nuncia arcibiskupa Vanutelliho v přítomnosti arcibiskupa solnohradského a biskupů z Králové Hradce, Litoměřic, Budějovic a Brna, metropolitní kapitoly, kapitol kathedralních i kollegiatních z celé církevní provincie české,

velikého počtu duchovenstva, vysokých úřadů civilních i vojenských a nepřehledného množství věřících uloženo v kryptě arcibiskupské, která se nalézá v kapli Kinských či Marianské (podle kaple sv.-Anenské) v sv.-Vítském velechrámě.*)

Byl to velepastýř všemi ctnostmi ozdobený, horlivý bojovník za právo církve a českého království.

* * *

Jan Valerian Jirsík narodil se v Kácově 19. června roku 1798, studoval gymnasium a filosofii v Králové Hradci, v Praze a Litomyšli a theologii v Praze. Byl 28. prosince 1820 na kněžství vysvěcen, stal se kaplanem v Citově u Mělníka, pak v Roudnici, r. 1828 zámeckým kaplanem u knížete z Lobkoviců v Železné Hoře (Eisenberg), a r. 1832 stal se farářem v Minicích u Velvar. Dne 28. února 1846 byl zvolen kanovníkem metropolitní kapitoly u sv. Víta na hradě pražském, v kterýžto úřad 22. března slavně byl uveden či installován. Jakožto kazatel vynikal vzácnou výmluvností. S neunavnou pílí účastnil se Jirsík prací konsistorních a náležel mezi první zakladatele a nejhorlivější řečníky tehdáž vznikající »Jednoty katolické«; ve výboru této jednoty pilně pracoval o to, aby předměstí Karlín dostalo samostatného správce duchovního, a na základě sbírek po celých Čechách konaných stavba důstojného chrámu Cyrillo-Methodějského v témž městě se podnikla. R. 1848 převzal Jirsík po Pešinovi redakci »Časopisu pro katol. duchovenstvo«, a vzorně list ten vedl i sám hojnými články obohacoval; za jeho redakce dospěl »Časopis« na nejvyšší počet odběratelstva a vykonal zejména v oněch nepokojných dobách církvi i vlasti mnohé důležité služby. Když se po nedlouhém biskupování Josefa Lindauera uprázdnil biskupský prestol v Budějovicích, byl Jan Val. Jirsík dne 25. března 1851 od J. Vel. císaře a krále Fran-

*) Srv. »Časopis kat. duch.« 1885 str. 181. 182. stať: »Úmrtí J. Em. Bedřicha knížete ze Schwarzenbergů, kardinála a knížete-arcibiskupa pražského.«

tiška Josefa I. biskupem jmenován, dne 5. září od sv. Otce Pia IX. potvrzen a 19. října ve chrámě sv.-Vítském od J. Eminencí Bedřicha kardinála Schwarzenberga na biskupství posvěcen, po čemž dne 1. listopadu 1851 byl nový biskup v budějovickém kathedrálním chrámě slavně nastolen čili inthronisován.

Prvním jeho značnějším skutkem bylo zřízení studentského konviktu roku 1854. Po 32 léta spravoval diecési sobě svěřenou s láskou milujícího otce a se spravedlností nestranného soudce. Byl vždy věrným Čechem, nadchnutým pro vzrůst a zvelebení národa svého. Toho nejvýmluvnější důkaz podal roku 1868, kdež nebezpečenství poněmčení celému jihu českému hrozilo; tu zřídil Jirsík svým nákladem české gymnasium v Budějovicích a vydržoval je z nevelikých příjmů svých až do r. 1871, kdež za ministerstva Hohenwarthova a ministra kultu Dra. Jirečka státem převzato bylo, vydav na ně 90.000 zl.

Roku 1871 zřídil ústav pro hluchoněmé a povolal do Č. Budějovic kongregaci školských sester, která na podzim otevřela českou dívčí školu. Dále vystavěl svým nákladem kostel sv. Václava.

Roku 1860 súčastnil se Jirsík sněmu církevní provincie české v Praze konaného, po čemž v diecési své tři synody diecésní konal s duchovenstvem svým. V témž r. 1860 súčastnil se bedlivě též porad, jež se konaly tehdáž na ostrově Žofínském v Praze za příležitosti valného sjezdu katolíků z Rakouska a Německa. Roku 1861 byv zvolen poslancem do rady říšské, přidržel se věrně vždy praporu národního. Ku pozvání sv. Otce Pia IX. pospíšil r. 1869 do Říma, aby súčastnil se obecného církevního sněmu Vatikánského, odkudž v červenci 1870 do vlasti se navrátil.

Dokud zdraví stačilo, bedlivě a rád konával generální visitace celé diecése své; teprve za posledních let pro neduh dny jej skličující častěji obracel se s prosbou k věrnému příteli svému, biskupu Dru. Karlu Průchovi, kterýž několikráte v úřadě apoštolském šlechetného kmeta zastupoval, visitaci konaje a sv. biřmováním a svěcením kněžstva přisluhuje.

Pro četné zásluhy své byl jmenován r. 1855 od

papeže Pia IX. domácím prelátem a papežského trůnu assistentem. Roku 1866 jmenoval jej J. Vel. císař a král František Josef I. skutečným tajným radou, a r. 1872 propůjčil mu velkokříž řádu Františka Josefa I. Od fakulty theologické v Praze byl jmenován r. 1848 čestným doktorem bohosloví, četná města i obce české vzdaly mu poctu zvolením za čestného měšťana neb občana. Zemřel 23. února 1883.

Jirsík byl i literárně činným, a práce jeho vyznamenávají se jasným slohem a jadrným čistým jazykem. Jeho spisy jsou: Škola nedělní (1826); Říp a jeho chrám (1826); Bohomil (1835, 1843, 1850; vyšel též po německu: Gottlieb 1838); Proč jsem katolíkem (1836 dvakráte; 1840, 1850); Zdravé, pravé a čisté učení Lutherovo, Kalvinovo a j. (1838); Kázaní na slavnost korunování císaře Ferdinanda I. za krále českého (1836); O postu (1839); Populární dogmatika (čtvero vydání: 1840, 1846, 1852 a 1866; farář Vilém Švelec přeložil ji do charvatštiny, a Bruno Schoen do němčiny); Dvacatero přátelských listů k evangelíkům v Čechách bytujícím (1842); Smíšená manželství (1842); Kázaní na všecky neděle a svátky celého roku; 3 díly (1850; 3. vydání 1891—1892). Nejoblíbenější jsou: Bohomil, Dogmatika a Kázaní.

Jirsík byl horlivý biskup a veliký Čech, jehož památka bude vždycky požehnanou.*)

Stoleté narozeniny jeho byly v Čechách r. 1898 oslavovány, ale připadly se stoletými narozeninami Fr. Palackého v jednu dobu, a tudíž ustupovaly v pozadí

§ 24. Zrušení oktrojované ústavy.

Ústava byla sice udělena, avšak ve mnohých věcech nebyla posud náležitě provedena. Zejména ozývalo se na mnohých stranách přání, aby svolány byly sněmy zemské. Takové žádosti přicházely v říjnu r. 1850 z Tyrolska; ze Štýrska pak podalo 168 obcí touž žádost

*) Srv. článek: »Jan Val. Jirsík« od Dra. Borového v »Časopise kat. duchov.« 1883 str. 129.—133.

a štýrskohradecká rada městská poslala adressu téhož smyslu k zemskému výboru, ačkoli vládní listy upíraly obcím právo k takovým žádostem. V prosinci r. 1850 odepřel občanský výbor roveredský vyslati důvěrníka ku poradě o novém zákoně v příčině zemské obrany, poukazuje k tomu, že tato věc do zemského sněmu náleží. V únoru r. 1851 zadalo opět 15 obcí wippského a adižského údolí žádost za brzké svolání sněmu tyrolského, a v srpnu téhož roku obrátilo se 87 obcí z německé části Tyrolska přímo k císaři s touž prosbou.

Co do vnitřní správy zřízeny jsou r. 1850 nové politické a soudní úřady, kteréž vstoupily na místo úřadů vrchnostenských čili patrimoniálních; zákon obecní byl proveden a obce dle něho zařízeny; ale ke zřízení okresních a krajských obcí tenkráte nedošlo.

Nařízením ministerstva války z 27. listop. r. 1850, bylo rozkázáno, aby vojsko více na ústavu nepřísahalo; v září r. 1851 pak nařízeno, že také úředníci státní nejsou povinni na ústavu přísahati.

Schmerling vzdal se ministerstva 24. ledna r. 1851, Bruck 23. května r. 1851. Nástupcem Schmerlingovým stal se Karel Krauss, nástupcem Bruckovým rytíř Baumgartner. O vánocích r. 1851 odstoupil ministr financí svobodný pán Filip Krauss, bratr ministra spravedlnosti, poněvadž nebyl s to, aby upravil valutu, a na konci roku 1851 objevil se veliký schodek. S novým rokem 1852 převzal Baumgartner též správu financí.

Ministerstvo Schwarzenbergovo nahlíželo, že ústava, jsouc z cizích vzorův opsána, pro státy rakouské se nehodí; ale nechtělo se také rozhodnouti pro foederaci, obávajíc se, že by tím ústřední moc ochábla, a foederace že by snadno choutky separatistické zplodila. Z obavy, že by živlové radikální, nedávno zkrocení, v sněmovnách opět vrchu dosáhli a nové povstání zosnovali, rozhodlo se ministerstvo, že se navrátí ke staré absolutní monarchii, jaká byla za císaře Františka I.

Dříve ještě nežli ke zrušení ústavy se přikročilo, vyšel 13. dubna r. 1851 statut o utvoření říšské rady, kteráž byla jakýmsi druhem rady státní s hlasem porad-

ným a měla býti podrobena přímo koruně. Jejím předsedou stal se dřívější president dvorní komory Kübeck, členy rady říšské byli baron Buol, kníže Hugo Salm, baron Krieg, hrabě František Zichy, pán ze Szögönyi a Purckhartlu, Baumgartner a Salvatti; v prosinci přibyl k nim odstupující ministr finanční Filip Krauss.

Ke zrušení ústavy směřovaly především tři listy císařské, dne 20. srpna 1851 vydané. První byl adressován knížeti Schwarzenbergovi; jím odstraněna odpovědnost ministerstva, které mělo odtud býti jen koruně zodpovědno; kontrasignace zákonů neměla od této doby míti jiného významu, nežli že jisté předepsané formy se zachovaly. Druhý list oznamoval tuto změnu svobodnému pánu Kübeckovi; listem tím byl statut říšské rady přiměřeně změněn. Třetí list vyzýval knížete Schwarzenberga, aby předložil návrhy o dalším trvání a provedení ústavy, aby však vždy na zřeteli podržel, že princip monarchického zřízení a státní celistvosti říše musí býti zachován.

Výsledkem dalších návrhů ministerstva bylo úplné odstranění ústavy. Dne 31. prosince r. 1851 vydány jiné tři listy císařské ke knížeti Schwarzenbergovi. Listem prvním zrušena ústava březnová s tím obmezením, »že rovnoprávnost všech občanů před zákonem jakož i zrušení selské poddanosti a dávek s ní spojených zůstane nadále v platnosti.« Druhý císařský list odvolal základní práva ze 4. března 1849, avšak s podotknutím, »že každá uznaná církev a náboženská společnost bude chráněna v právu společných veřejných služeb Božích, v samostatné správě svých záležitostí, jakož i v držení a spravování ústavů, nadání a matic, které ke službám Božím, k vyučování a dobročinným účelům jsou určeny.« Třetí list obsahoval v 36 paragrafech hlavní rysy organického zákonodárství, které nyní mělo nastati. Místodržitelským a krajským úřadům měly býti přidány zvláštní výbory, skládající se ze zástupců velkých a malých statkův a průmyslu; rovněž nařízeno, aby u úřadův okresních představení obcí a držitelé velkostatků, kteří ve svazku obecním nestáli, zvláště otázáni byli ve věcech, které se jich dotýkaly. Porotní soudy byly odstraněny; občanský a trestní zákonník císaře

Františka I. byl zaveden pro celou říši (i Uhry). Ku provedení této organisace říše rakouské byla určena osmičlenná kommisse, které předsedal Kübeck; jí po boku stála druhá kommisse, která měla vypracovati správní organismus korunních zemí, a té předsedal ministr vnitra Bach. Dne 1. ledna 1852 byla absolutní monarchie zavedena v celé říši rakouské.

Ostatně tohoto zrušení oktrojované ústavy neželel nikdo. Zmizela beze stopy. Mysl veškerého obyvatelstva korunních zemí rakouských byla obrácena po veškerý tento čas k úpravě politických a soudních úřadů; každé město se snažilo státi se sídlem úřadu, a vesnice zase pilně dbaly o to, aby neměly daleko na úřad. Tyto věci pro svou místní důležitost napínaly všeobecnou pozornost u vyšší míře nežli ústava.

Církev zachovala i při nastalé změně všechna sobě udělená práva, která pevného utvrzení došla konkordátem.

V březnu r. 1852 byla sestavena kommisse, která měla za úkol přehlédnouti a opraviti manželské právo. Skládala se z říšského rady Salvattiho, státního rady barona Pilgrama, hraběte Wolkensteina a knížete-biskupa sekovského Rauschera, který nový návrh zákona vypracoval. (V březnu r. 1853 stal se vídeňským arcibiskupem.)

III. OBDOBÍ.

ABSOLUTNÍ VLÁDA. (1852—1859.)

KONKORDÁT.

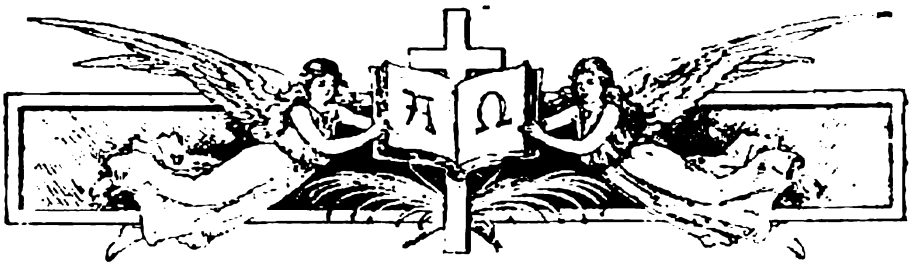

§ 25. Politické poměry za absolutní vlády.

Po zrušení oktrojované ústavy vstoupila 1. ledna r. 1852 absolutní vláda v život. Němčina opanovala všechny c. k. úřady a soudy, veškeré školství bylo poněmčeno a veškeren politický veřejný život přestal, podobně veškera samospráva; patentem z 21. února r. 1852 bylo řízení posavadních stavovských výborů zemských přeneseno na příslušná c. k. místodržitelství.

Dne 5. dubna r. 1852 okolo 5. hodiny odpoledne zemřel ministrpresident kníže Schwarzenberg. Navrátiv se ze zasedací síně z ministerské rady vstoupil do svého pokoje, kdež ho komorník očekával. Zde klesl, jsa raněn mrtvicí. Služebník všecek zděšený běžel ven a potkal jednoho ministra na schodech, který běžel hned nahoru, ale nalezl již knížete ve smrtelném zápase bez vědomí. Nástupcem jeho stal se hrabě Buol-Schauenstein, posavadní vyslanec v Londýně, který předsedal sice v ministerských konferencích, ale místo presidenta se více neobsadilo. Ministerská rada nestála více nad jednotlivými ministeriemi, v ní se více nehlasovalo a neusnášelo, nýbrž ona jenom se radila, a panovník sám rozhodoval. Dne 5. května bylo stvořeno ministerstvo policie a prvním ministrem stal se přednosta četnictva a vojenský guvernér Vídně, podmaršálek baron Kempten. Roku 1852 stal se Bach baronem, a zvolil si za znak kříž s nápisem: In cruce spes mea.

V lednu r. 1853 byl ministr Thienfeld do říšské rady přesazen, a ministerstvo orby přešlo na ministerstvo financí. Dne 10. února bylo zrušeno ministerstvo války, a třetí generální pobočník generálmajor Bamberg převzal řízení vojenské administrace dle přímých na-

řízení císařových, a veškera organisace byla skončena v květnu. Vrchní vojenské velitelství, které na 4 sekce bylo rozděleno a v jehož čele stál 26letý arcivévoda Vilém, bratr Albrechtův, převzalo pouze vojenské operativní, administrativní věci a vojenské vzdělavací účely. Ministr financí nestál při rozpočtu vydají naproti kollegovi, nýbrž přímo proti císaři.

Od prosince r. 1853 až do října r. 1854 vyšly definitivní politické a soudní organisační zákony pro jednotlivé korunní země; nejprve pro Istrii, naposledy pro Čechy; Uhersko bylo rozděleno na pět správních obvodů, Halič rozdvojena na dvě místodržitelství: lvovské a krakovské. V březnu r. 1854 byl zřízen nejvyšší účetní kontrollní úřad, jehož přednosta pro svůj obor seděl v radě ministerské a říšské; úřad stál přímo pod císařem v hodnosti ministeria a dopisoval si s ostatními účtárnami přímo, bez mísení se do toho správních úřadů. Povinností jeho bylo, míti přehled všech příjmův a vydání. Že v celku neprospěl, vysvítá z toho, že finanční ministr Bruch národní půjčku o 110 millionů překročil.

Ministerstvo činilo v těchto dobách vyhlídku na novou ústavu. Dne 16. července 1854 podala »Oesterreichische Correspondenz« základní rysy zemských zastupitelstev, které v korunních zemích měly býti zavedeny s rázem poradním pro obecné účely korunních zemí. Měla býti stvořena zemská zastupitelstva a zemské výbory dle vzoru předbřeznových stavovských, a obor jejich působnosti měl se určiti později. Deset dní před tím byl uveřejněn patent o národní půjčce ve »Wiener Ztgu.«.

Rakouské finance byly v neutěšeném stavu, poněvadž po potlačení revoluce musila býti vydržována veliká branná moc vojenská, aby Uhry, Benátky a Lombardii v poslušnosti udržovala a spolu nespokojenost v jiných zemích na uzdě držela; dále, poněvadž nové c. k. úřady správní i soudní velikých nákladů vyžadovaly, kdežto správa dříve před r. 1848 ústřední vládu mnoho nestála, ježto spadala na vrchnosti. Státní příjmy nestačily na vydání, tudy dostavoval se rok za rokem schodek, a k tomu ještě vzrůstal.

Roku 1853 vypukla válka rusko-turecká (východní čili krimská 1853—1856); dne 12. března 1854 učinily Francie a Anglie spolek s Tureckem k zachování jeho celistvosti a poslaly mu loďstvo a vojsko na pomoc; Rakousko klonilo se k Západu a postavilo se proti Rusku. Z příčiny tohoto chování musili Rusové vykliditi podunajská knížectví, která pak rakouské vojsko v září r. 1854 obsadilo. Tato politika naplnila Rusko velikou nenávistí k Rakousku, vzbudila velikou radost v Prusku, stála velikých obětí na penězích a lidstvu a nepřinesla Rakousku žádných výhod.

Financím mělo se pomoci národní půjčkou, jejíž první myšlenka vyšla z Tyrol od zemského hejtmana Klebelsberga, a kterou vláda přijala za svou. Vyšel o ní cís. patent z 26. června r. 1854 a líčil ji jako »nutné opatření, aby byl uhrazen schodek, opravena byla měna a opatřeny prostředky k ukrytí mimořádných státních potřeb, které politické poměry na jihu svou hrozebnou tvářností vyvolaly.« Upisování dálo se cestou veřejnou. Měla býti uzavřena půjčka 350 až 500 millionů s 5% ve stříbře, kursem 95 na cestě veřejného upisování, a splátka měla se díti v 5 letech. Výsledek byl zevnitř stkvělý; bylot upsáno 507 millionů; 15½ mil. upsalo duchovenstvo katolické. Z toho přišlo na vojsko a Vojenskou Hranici 8 mil., 20 na Halič a Bukovinu, 28¼ na Krajinu a Pomoří, 107½ na země koruny České, 152⅓ na vnitřní německé země Rakouska, 123½ na uherskou polovici říše, 62½ na Lombardii a Benátsko. Ovšem děl se nátlak; každý obdržel arch, kde měl upsati, a nedoplatky čili nedržení lhůty vymáhaly se exekučně; nařízení okolo nového roku 1855 upravovalo takové exekuční vymáhání.

Avšak naděje se nesplnily: schodek nebyl uhrazen, valuta nebyla zlepšena; zbrojení v Haliči a podunajských knížectvích pohltilo veliké summy, takže ke konci r. 1854 nová výpůjčka od banky 155 millionův obnášela. Novými papírovými penězi se valuta nezlepšila, naopak agio chtělo svůj normální kurs per 20% překročiti. Schodek pro rozpočet r. 1855 obnášel 139 mil. (příjmů bylo 264, vydání 403 mil.). Roční úrok státního dluhu, který r. 1847 obnášel jen 50 mil.,

vystoupil r. 1851 na 60 mil. a nyní obnášel 77½ mil Úrok národní půjčky bylo platiti ve stříbře, které bylo koupiti. Proto v poslední den r. 1854 byly státní dráhy prodány pařížskému Crédit-Mobilier. Vystavěné, v stavbě stojící a navržené linie v délce 174 mil, — linie od Podmokel do Brna a Olomouce, od Marcheggu až do Solnoku a Szegedina, od Szegedina až do Temešváru a Baziaše s komplexem státních statků, dolův a hutí obdržela francouzská společnost na 99 let k používání za 200 millionů franků, z kteréž summy jí pojistil stát 5½% úroku.

Ačkoli v krimské válce Rakousko ke své veliké škodě Francii dobré služby prokázalo, brojil od té doby císař Napoleon III., který se spojil s králem sardinským proti Rakousku. Sardinský král Viktor Emmanuel se svým ministrem brabětem Kamillem Cavourem sáhl opět k záměrům svého otce, aby sjednotil pod svým panstvím Italii. Cavour učinil s Napoleonem r. 1858 v lázních Plombiéreských smlouvu a dráždil Rakousko, tak že mu poslalo ultimatum. Vypukla válka r. 1859, která pro Rakousko dopadla nešťastně. J. V. císař a král doufal, že hlavní těžiště války bude přeneseno na Rýn, jelikož německý spolek měl povinnost vypraviti pomocné vojsko a vpadnouti do Francie, ale perfidní Prusko smluvilo se se Sardinií: Německo nedalo pomoci Rakousku, porušivši vlivem a vystoupením Pruska svou spolkovou povinnost. Těžiště války zůstalo v Italii. Další průběh války a její následky jsou vylíčeny v §§ dalších tohoto díla, kamž laskavé čtenáře odkazujeme.

---

§ 26. Zřízení záhřebského arcibiskupství r. 1852. — Ďakovský (bosensko-srěmský) biskup Dr. Josef Jiří Strossmayer.

Záhřebské*) biskupství založil sv. Ladislav, král uherský, který okolo r. 1091 vtrhl do země a opanoval

*) Papež Jan IV., rodem Dalmatinec, poslal r. 640 k Charvatům opata Martina, který knížete Porgu s částí národa pokřtil r. 640, a papež vzal je pod ochranu sv. Petra. Papež Martin I. pokračoval v započatém díle a poslal do Charvat kněze Jana

ji od Drávy až do Gvozdanska († 29. srpna r. 1095). Založení tohoto biskupství klade se obyčejně do r. 1093. Objem jeho byl mnohem větší, nežli jest objem dnešní

---

z Ravenny s jinými ještě duchovními. Jan Ravenčan stal se arcibiskupem solinským a přeložil své sídlo z rozbořené Solině do Splitu. Ve svém novém sídle posvětil pohanský chrám boha Joviše ke cti Panny Marie a přenesl do něho ostatky sv. Dujma, prvního biskupa solinského, a sv. Anastasia. Dále byla za něho zřízena biskupství v Duvně (Delminium) a Sisku (Siscia).

Za Karla Vel. poslouchali Charvaté Franků. Avšak vláda francká byla velmi krutá; proto vzbouřili se Charvaté, povraždili knížata, od Franků nad nimi ustanovená, a dobyli si v sedmileté válce (825–832) politické samostatnosti. Stalo se to za panování knížete Porina. V těchto dobách obnovili Charvaté své spojení s Římem, a část národa dosud pohanská dala se za splitského arcibiskupa Petra III. pokřtiti.

Za panování Trpimíra (837—868) přišel do země z Francie, kteráž jest mezi Charvatskem a Benátskem, tedy z Istrie nebo Krajiny, nábožný poutník, jménem Martin, který, jsa chromotou a neduhem sklíčen, byl od čtyř mužů nošen, konal divy, potvrzoval lid u víře a napomínal jej k zachování smlouvy s papežem uzavřené. Mezi lety 868—878 stal se Sedeslav čili Sdeslav, příbuzný Trpimírův, přičiněním císaře Basilia Macedonského s odstrčením synů Trpimírových knížetem charvatským. Tento císař, rodem Slovan, pohnul Charvaty, že netoliko v jeho ochranu se dali, ale též od římského patriarchátu se odtrhli a cařihradskému poddali. Avšak brzy vznikla v nich touha po opětném spojení s Římem, kterou v nich vzbudil bezpochyby sv. Method, apoštol slovanský, jenž po smrti Kocelově nějaký čas v krajinách pomořských se zdržoval. Tato touha stala se skutkem za knížete Branimíra, vraha a nástupce Sdeslavova. Papež Jan VIII., těžce nesa ztrátu Jihoslovanů pro svůj patriarchát, poslal zvláštního legáta do Bulhar, aby krále k návratu do římského patriarchátu pohnul. Poněvadž legát skrze Charvatsko cestovati musil, žádal papež r. 879 pro něho svobodného průchodu na Sdeslavovi, u něhož bezpochyby legát o totéž, oč u bulharského krále Borisa, pokusiti se měl. Sdeslava zavraždil r. 879 Branimír, který dosedl tak na prestol knížecí. Tu bylo mu přirozeně hledati jiné podpory nežli v Cařihradě, a proto uzavřel spojiti se s Římem, při čemž byl mu nápomocen jáhen Theodosius, toho času zvolený biskup ninský. Právě v té době z jara r. 879 cestoval posel krále moravského Svatopluka kněz Jan Benátský (de Venetiis) přes Nin do Říma ve věcech sv. Methoděje a jeho slovanské liturgie. Tohoto posla použili Branimír a Theodosius a dali mu zvláštní listy k papeži, v nichž kníže za spojení s Apoštolskou Stolicí a zvolený biskup za její přízeň a požehnání prosili. Z tohoto úmyslu Charvatů byl papež velice potěšen, děkoval Bohu za to při hlavním oltáři v kostele sv. Petra a žehnal Branimírovi a veškeré jeho zemi. Potom poslal po témž poslu listy k Theodosiovi, biskupu ninskému, ke

arcidiecése; rozkládaloť se daleko za Drávou a Murou v Uhersku, za Sávou a Unou a až k dolním částem Slavonska. Části za Drávou a Murou v Uhersku byly

---

knížeti Branimírovi, k duchovenstvu a lidu charvatskému a konečně k duchovenstvu solinskému. Theodosia napomínal papež, aby od nikoho biskupského svěcení nepřijímal, leč od Apoštolské Stolice, Branimíra s jeho duchovenstvem a lidem chválil, že se k poslušnosti Apoštolské Stolice vrátili, a Solinským kladl na srdce, aby arcibiskupa, kterého zvolí, pro svěcení a pallium do Říma po starém obyčeji poslali. Zvolený biskup Theodosius odebral se skutečně do Říma a byl tam na biskupství posvěcen, ale četné duchovenstvo zůstalo při patriarchátě cařihradském, a nový arcibiskup splitský Marinus dal se posvětiti snad po rozkaze Fotiově, nebo ku prosbám domácího duchovenstva místo v Římě od Walperta, patriarchy voglejského. Tu začal Theodosius samostatně bez ohledu na metropolitu spravovati církevní věci Slovanův, a toliko římští poddaní podléhali splitskému arcibiskupovi. V této době přijali Charvaté slovanskou liturgii sv. Methoděje, panující v sousední Pannonii.

Nástupcem Branimírovým stal se Mutimír čili Muntimír (asi r. 882—900), mladší syn Trpimírův. Týž byl stoupencem Řekův a přidržel se po příkladě svého otce splitského arcibiskupa, a tudy patriarchátu cařihradského, a nedovoloval biskupu ninskému, aby svou pravomocnost na cizí diecése rozšiřoval. Avšak církevní spojení s Cařihradem přestalo bezpochyby s jeho smrtí, a církev charvatská přivinula se k Římu na vždycky.

Za panování Tomislava (920—940), který si dal název krále, jejž mu i papež dával, vznikly veliké rozbroje mezi duchovenstvem latinského a slovanského obřadu. Latinští biskupové církevní provincie splitské nechtěli Slovany světiti na kněžství, aby tak nedostatkem slovanského duchovenstva slovanský obřad vymřel. Tu sáhl ninský biskup Řehoř k nekanonickému prostředku a světil Slovany nejen své diecése, než i Slovany cizích diecésí na kněžství. Tohoto přehmatu, kterýž ovšem byl nutnou obranou, použili latinští biskupové a žalovali Apoštolské Stolici, chtějíce rázem konec učiniti slovanskému obřadu, že prý jakési cizí učení v jejich diecésích pučí, pak že vážnost Methodějova jde mnohým nad učení sv. evangelia, církevní zákony a nařízení Apoštolské Stolice, a toto přílišné cenění Methoděje tím se jeví, že Slované sv. oběť v jazyce slovanském konají. Papež Jan X. poslal Jana, biskupa ankonského, a Lva, kardinála-biskupa palestrinského, jakožto své legáty do Charvat a dal jim listy k arcibiskupu splitskému Janovi a ke králi Tomislavovi. Arcibiskupa a jeho podřízené biskupy napomínal papež, aby všechny zlořády vykořenili a o to se přičinili, aby bohoslužba ne v cizí, ale v latinské řeči se konala; neboť syn nemá jinak mluviti, nežli jak jej matka učila; Slované pak že jsou výhradně syny církve římské. V podobném smyslu psal papež králi Tomislavovi, Michalu Záchlumskému (Záchlumsko bylo částí charvatského království), všem županům, duchovenstvu

teprve r. 1776 od záhřebské diecése odtrženy a k nově zřízeným biskupstvím kameneckému (Stein am Anger

a celému národu slovanského území a Dalmacie, pravě tam, že slovanská království k prvotinám apoštolův a všeobecné církve náležejí, přijavše hned v kolébce pokrm kázaní církve apoštolské s mlékem víry; pročež že nikdo z nich, kdo jest výhradně synem církve římské, nemůže míti zalíbení v konání oběti jazykem slovanským, a tedy nechť uposlechnou nařízení jeho legátů, nechtějí-li býti z jeho obcování vyloučeni. Po vůli papežově slavil se r. 925 církevní sněm provinciální ve Splitě, k němuž se všichni biskupové provincie solinské čili splitské se župany charvatskými i záchlumskými dostavili. I bylo kanonem desátým ustanoveno, že žádný biskup nesmí se opovážiti nikoho posvětiti na nijaký stupeň duchovenský, kterýž jenom slovansky umí; kdo jest již posvěcen, má jenom v nižších stupních a v stavu mnišském Bohu sloužiti; žádný kněz, který jenom slovansky zná, nemá býti k sloužení připuštěn, a jenom z nouze o latinské kněze smí biskup s dovolením Apoštolské Stolice pouhého Slovana k sloužení mše svaté připustiti.

Avšak ne všichni byli na synodě s kanonem desátým srozuměni. Menšina biskupů, jmenovitě Řehoř Ninský, odvolali se k papeži, poslali mu list, kde poukazovali ke schválení slovanského obřadu Janem VIII. a činili jej pozorným na škodu, jakou křesťanství v Charvatsku ze zákazu slovanského obřadu ponese, a na reptání lidu. Účinek tohoto statného vystoupení byl, že papež kanon 10. suspendoval čili zastavil, a Jana, arcibiskupa splitského, vyzval, aby buď sám nebo jeden z jeho suffraganů s Řehořem Ninským do Říma se odebrali, a tam celou věc řádně vyložili, aby papež s biskupy, t. j. na sněmě, spor rozřešiti a, co právem jest, ustanoviti mohl. Ostatní ustanovení splitského sněmu papež potvrdil. Co se dále stalo, nelze s jistotou říci. Poněvadž však slovanský obřad skoro 140 let v pokoji trval, musil slovanský biskup Řehoř Ninský jeho schválení od papeže Jana X. dosáhnouti; neboť jinak jeho pokojné trvání v Charvatsku vyložiti nelze.

Veliká pohroma stihla však slovanský obřad za panování krále Petra Křesimíra IV. (II.) Král Petr Křesimír, syn Štěpána I., byl nejslavnějším panovníkem charvatským. Rozšířil hranice své říše, získav pomořskou Dalmacii, od r. 995 Benátčanům poplatnou. Arcibiskup i město splitské uznali jej za svého pána; pročež připojil k svému titulu ještě název krále dalmatského. Zřídil dvě nová biskupství: v Bělehradě na pomoří a v Kninu. Kninský biskup, jehož diecése dosahovala až ke Dráve, obdržel název charvatského biskupa a stal se nejvyšším kancléřem, který dlel stále u dvora. — Za krále Petra Křesimíra nastaly osudné časy slovanskému obřadu. R. 1068 slavila se splitská synoda, které předsedal jakožto papežský legát Maynard, kardinál-biskup ze Silvy Kandidy, a na níž bylo uzavřeno: aby budoucně nikdo neopovažoval se konati služby Boží v jazyce slovanském, ale toliko v latinském nebo řeckém, a aby žádný Slovan nebyl připuštěn k sv. svěcení (který by neuměl též latinsky). Pravili na sněmě, že slo-

Sabaria) a bělohradskému (Alba RegalisS—zékes-Féjérvár) přivtěleny. Prvním biskupem učinil král Ladislav

vanské písmo je gothské, kteréž jakýsi bludař Methoděj vynašel, v němž mnoho proti katolické víře psal, a proto za trest Boží náhlou smrtí prý zemřel. Toto usnesení potvrdil papež Alexander II., a bylo také provedeno. Slovanští kněží byli naplněni velikým zármutkem, poněvadž jejich kostely byly zavřeny, a služby Boží v jejich jazyce umlkly. Tu vypravili se z jejich středu pos ové do Říma, aby papeže k odvolání onoho usnesení pohnuli. Bohužel panovala veliká nevědomost jak u slovanských kněží, tak i v Římě. Slovanští kněží nemohli pro svou nevědomost zachovati čest našeho velikého apoštola a vyvrátiti papeži jeho bludný náhled o sv. Methoději, jeho obřadu a Slovanech. Myslil, že Slované jsou národem gothským, a že sv. Methoděj byl arianem. Tak zostudili nepřátelé Slovanův Slovany, jejich apoštola a slovanský obřad u Apoštolské Stolice.

Od těchto časů slovanský obřad živořil; v krajinách, které připadly pod vládu benátskou, zahynul, a trval toliko v krajinách, kterým panovali králové charvatští, později charvatsko-uherští, jmenovitě ve Slavonii. Nového potvrzení dostalo se mu od papeže Innocence IV. (1243—1254) v Lyoně 19. března 1248. Nově povýšený biskup seňský, jehož jméno známo není, jsa latinkem věděl, že v jeho diecési konají se služby Boží po slovansku, a tu prosil papeže, aby sám také mohl je po slovansku vykonávati, a tak sjednotil se s obyčeji své diecése; spolu odůvodňoval tento obyčej tím, že písmo, kterého duchovní slovanského ob adu užívají, jest, jak oni praví, písmem sv. Jeronyma. Papež maje zření, jak sám praví, k tomu, že řeč jest podrobena věci, a nikoli věc řeči, dovolil biskupovi, aby tam, kdež onen obyčej se zachovává, též nadále se zachovával, jenom aby pro různost písmene smysl nebyl porušen, t. j. aby překlad liturgických knih byl věrný. Bezpochyby slovanští duchovní, chtějíce slovanského písma proti svým protivníkům hájiti, vydávali je za písmo vynalezené svatým Jeronymem, poněvadž myslíce, že Slované a Gothové jsou jedno, věděli, že Jeronym byl rodem ze Stridonu, který Gothové ztroskotali, a že s učenými gothskými duchovními obcoval Jako nemohli Slované vyvrátiti bludného náhledu latiníkův o sv. Methoději, tak opět tito nebyli s to, aby vyvrátili jejich domněnku o sv. Jeronymovi.

Po smrti Petra Křesimíra Velikého zmocnil se žezla Slaviša (1074—1075), o jehož rodě nic se neví. Avšak již v druhém roce svého panování byl od normanského vůdce přepaden, jat a do Apulie zaveden. Po něm byl za krále zvolen Demetr Zvonimír, bývalý od Slaviše sesazený bán charvatský. Synovec Petra Křesimíra IV., Štěpán, kterého strýc nemaje dětí již r. 1066 za nástupce ustanovil a Slaviše k trůnu nepřipustil, vstoupil na radu velmožů do kláštera, odloživ název kraleviče. Zvonimir (1075—1087) chtěje vládu svou upevniti, poddal se dle rady solinského arcibiskupa Vavřince pod ochranu Apoštolské Stolice; začež mu papež Řehoř VII. dle žádosti jeho po třech vyslancích znaky krá-

r. 1093 Ducha, rodem Čecha, »muže ctihodného života« (venerabilis vitae vir).*)

Král Ladislav položil bezpochyby též základy k stoličnému chrámu, který však teprve r. 1217 byl dostavěn za krále Ondřeje II., jenž jej »skrze ctihodné biskupy posvětiti dal.« **) Nové biskupství bylo podřízeno uherské metropoli kaločské, ačkoliv jeho území z největší části bylo před tím náleželo k církevní provincii splitské.

Vřelým přáním Charvatův od starodávna bylo, aby biskupství záhřebské bylo povýšeno na metropoli a tak z vlivu maďarského vymaněno. Charvatský sněm usnesl

---

lovského důstojenství, totiž meč, prapor, žezlo i korunu poslal. Slavné korunování bylo vykonáno 9. října 1076 v chrámě svatého Petra v Starém Solině. Zvonimír zavázal se papeži k ročnímu placení 20 byzantských dukátův a daroval klášter sv. Řehoře ve Vrané, aby byl jeho legátům vždy za byt. Úmysl papeže Řehoře VII. byl velikolepý. Jako bystrý politik předvídal nutný pád východního císařství, a tu snažil se katolickou říši Charvatův upevniti a s Apoštolskou Stolicí pevně spojiti, aby jednou stala se dědicem Konstantinopole, chránila Západ na Východě, a byla hradbou proti islamu. Bohužel zmařili Řekové záměry papežů s Jihoslovany na velikou škodu těchto.

Panování Zvonimírovo pokládá se za jednu z nejšťastnějších dob dějin charvatských. Po jeho smrti byl za krále zvolen Štěpán II., synovec Křesimíra IV., jenž z kláštera vystoupil, a byl v Šibeníku 8. září 1089 za krále korunován. Po brzkém skonání (okolo r. 1090) tohoto, jak se zdá, na těle i na duchu slabého panovníka, posledního z královského rodu Držislaviců, nastalo v říši dokonalé bezvládí. Ve všeobecném zmatku povolal jeden z charvatských županů, nepochybně jménem své strany, mohutného a ctnostného krále uherského Ladislava na trůn charvatský, který přijav toto povolání, vtrhl okolo r. 1091 do země mezi Drávou a Sávou a dobyv jí, ustanovil svého synovce Alma za knížete země. Po jeho smrti zmocnil se Koloman, bratr Almův, brannou rukou Bělehradu (r. 1097). Pochybuje o vítězství, začal s Charvaty vyjednávati o mír a dosáhl toho, že byla smlouva s obou stran řádně uzavřena a přísahou stvrzena. Charvati uznali Kolomana a potomky jeho za krále, tento pak jim přislíbil zachování a hájení všech práv, svobod a zřízení. Potom byl Koloman roku 1102 od arcibiskupa splitského Krescentia v Bělehradě na charvatského krale korunován. Od této doby náležejí Charvaty ke koruně uherské. — Srv. můj »Všeobecný církevní dějepis« II. 1, 322.—330., stať: »Obrácení Charvatů.«

*) Praví o něm »Schematismus cleri Archidioecesis Zagrabiensis pro anno Dom. 1898.« Zagrabiae. 1898. str. IX.

**) L. c. VII.

se o tom r. 1848. Jeho přání vyplnil J. V. císař a král František Josef I., vyjednávaje o tom s Apoštolskou Stolicí, a papež Pius IX. bullou z 11. prosince roku 1852 vyňal biskupské stolce: záhřebský, bosenský (ďakovský a srěmský), senjský a modrušský čili krbavský a řecko-sjednocený křížský a biskupství bělehradské se smederevským z metropolitní pravomoci kaločské a ostřihomské, utvořil z nich církevní provincii charvatsko-slavonskou, povýšil biskupský stolec záhřebský na arcibiskupský a metropolitní, jeho kostel Nanebevzetí Panny Marie a sv. uherských králů Štěpána a Ladislava na metropolitní, podřídil nové metropoli za suffraganní biskupství: 1. bosenské čili ďakovské a srěmské (Sirmium); 2. senjské a modrušské čili krbavské; 3. řecko-sjednocené svato-křížské a 4. bělehradské a smederevské (Smederevo, Semendra, Semendria), a povýšil tehdejšího záhřebského biskupa Jiřího Haulika a jeho nástupce na metropolitu.

Jiří Haulik z Varallye, dle záhřebského schematismu 68. biskup*) a teď první arcibiskup, narodil se 20. dubna 1788 na Slovensku v Trnavě, studoval gymnasium v Ostřihomě, filosofii v Trnavě, kde vstoupil do klerikálního semináře, a byl poslán do Pazmanea do Vídně. Byv r. 1811 vysvěcen na kněžství, stal se později doktorem theologie, a osvědčiv se v různých duchovních úřadech, byl r. 1825 jmenován kanovníkem ostřihomským. Stal se potom po sobě radou a referentem při uherské vládě, titulárním biskupem pristinským, referentem při král. uherské kanceláři, r. 1831 velikým proboštem kapitoly záhřebské, byl 8. května r. 1837 jmenován biskupem záhřebským a byl 6. ledna r. 1838 slavně nastolen. Roku 1838 a pak r. 1845 zastupoval jako místodržitel bána. Jako arcibiskup byl slavně 8. května r. 1853 od nuntia vídeňského Viale-Prelá za intervence kr. kommissaře bana Jelačiče nastolen a r. 1856 od papeže Pia IX. za kardinála povýšen. Zemřel nábožnou smrtí 11. května 1869. Byl nesmírně dobročinný a zanechal po sobě množství bo-

*) L. c. str. XXXVII.

hatých nadání. Schematismus praví o něm, že jest »věčné paměti hoden« (perenni dignus memoria).*)

Charvaté očekávali, že nástupcem jeho stane se ďakovský biskup Jiří Strossmayer, avšak vlivem uherského ministerstva stal se arcibiskupem Josef Mihalovič, rodem z Tvrdy (nar. 16. ledna 1814), jenž za časův uherské revoluce stál na straně této. Byl jmenován arcibiskupem 4. května 1870, posvěcen ve Vídni 17. července od vídeňského nuntia, od Pia IX. za kardinála 22. června 1877 povýšen a zemřel 19. února 1891.

Jeho nástupcem stal se Jiří Posilovič, rodem z Ivaničgradu, který se narodil 24. dubna 1834, byl na kněžství vysvěcen 8. srpna 1858, stal se professorem theologie při universitě záhřebské, byl r. 1876 učiněn biskupem senjským a modrušským a r. 1894 za arcibiskupa povýšen.

Diecése bosenská a srěmská vznikla r. 1773 sjednocením obou starých biskupství, bosenského a srěmského. Biskupové bosenští utekli se před Turky v 15. století do Ďakova, který náležel k diecési pětikostelské, a spravovali malé území mezi Drávou a Sávou nejprve jako vikáři, pak jako vlastní biskupové, a byli podrobeni arcibiskupu koločskému. (Srov. níže v tomto díle stať »Bosna a Hercegovina«.)

Sirmium (Srěm) bylo za času Konstantina Velikého sídlem prefekta praetorio a spolu hlavním městem Illyrika. Když Illyricum bylo rozděleno na východní a západní, připadlo ono jako zvláštní prefektura při dělení říše za císaře Theodosia I. r. 395 k východnímu císařství, toto jako diecése illyrská k italské prefektuře, a Sirmium stalo se hlavním městem a sídlem vikáře illyrské diecése čili západního Illyrika. V Srěmě vzniklo biskupství již za časův apoštolských. Za prvního biskupa pokládá se sv. Andronikus, který byl příbuzný sv. Pavla, jeho spoluvězeň, znamenitý mezi apoštoly a před ním v Kristu (list k Řím. 16, 7.) t. j. dříve křesťanem, a dle pozdějšího podání jeden ze 72 učeníků Páně.

Ve čtvrtém století bylo srěmské biskupství pový-

*) L. c. str. XXXIX.

šeno na arcibiskupství, jehož církevní provincii zevrubně určiti nelze. Srěmský metropolita byl spolu papežským vikářem oněch krajin. Když Avaři r. 582 Srěmu se zmocnili, zaniklo město, a nazývána jménem tím okolní krajina. Papežský vikariát přenesl císař Justinian I. se svolením papeže Vigilia do Ochridy čili Justinianopole.*)

K žádosti knížete pannonského Kocela povýšil papež Hadrian II. (867—872) našeho sv. apoštola Methoděje, arcibiskupa, na stolec sv. Andronika t. j. na stolec srěmský. Tímto obnovením dávno zaniklé srěmské metropole dostalo Methodějovo arcibiskupství žádoucí historický a právní základ proti nárokům solnohradským a pasovským, které pouze na rozhodnutí moci světské se odvolávati mohly. Method byl arcibiskupem srěmským, tedy metropolitou celého západního Illyrika, o jehož mezích ovšem v Římě sotva výměr znali, k němuž však na určito Pannonii a Moravu počítali. Metropolita srěmský byl spolu papežským vikářem Illyrika; a tu jmenuje papež Jan VIII. Methoda legátem Apoštolské Stolice. Nebyl-li jím Method schválně jmenován, byl s obnovenou metropolí srěmskou obnoven spolu její papežský vikariát.

Dějiny obnovené methodějské metropole srěmské jsou neznámy. Biskup srěmský s obřadem řecko-slovanským propadl rozkolu. V první polovici 13. století rozeznávalo se dvoje Srěmsko, přední a zadní (citerior a ulterior Syrmia); ono náleželo k Uhrám, toto leželo mimo Uhersko. V Srěmě uherském zřídil na počátku r. 1229 kaločský arcibiskup Ugolinus čili Ugrinus latinské biskupství s názvem »Srěmského« (episcopatus citerioris Syrmiae) se sídlem v klášteře Enferu, který měl býti spolu jeho kapitulou. Když sestra uherského krále Ondřeje II. r. 1228 nabyla Srěmska zadního a přivtělila je k Uhrám, dostal Ugolinus tuto krajinu do své pravomoci církevní, ustanovil tam jednoho kněze za správce a tázal se papeže Rehoře IX., co jest činiti se srěmským biskupem řecko-slovanského obřadu, který

*) Srv. Thomassini, Vetus et Nova Eccles. disciplina I. libri I. c. 19 n. 2. et 3.

Apoštolské Stolice neposlouchá, a navrhoval, aby toto biskupství bylo zrušeno a k nově zřízenému biskupství latinskému (citerior Syrmia) přivtěleno. Papež Řehoř IX. poslal tam svého legáta Egidia (Jiljího) s listem z 3. března r. 1229, v němž mu nařídil, »aby, jest-li v oné církvi biskup a chce-li býti v poslušnosti Církve Římské (v unii), jej bez ublížení práva cizího přijal; není-li tam biskup, nebo nechce-li býti poslušen Apoštolské Stolice, nechť pak jmenovanou církev papežskou autoritou k novému biskupství připojí.« Ze všeho plyne, že srěmský řeckoslovanský rozkolnický biskup přijal unii, ale později zmizel z dějin. Však i latinský biskup měl trudné poměry; neměl ani stálého sídla, bydle v Iljaku, potom v Banoštovu (banov monastir). Když Turci krajinu srěmskou zabrali, neměl biskup ani obydlí; nezlepšilo se to o mnoho, ani když větší část krajiny srěmské opět k Rakousku připadla; ještě dne 19. října r. 1735 psal srěmský biskup Ladislav Szörenyi císaři Karlu VI.: »Od té doby, co krajina srěmská k Rakousku připadla, jsem já již pátým biskupem, a posud nemám obydlí.« Teprve r. 1743 vystavěl si jmenovaný biskup na vlastní útraty residenci v Petrovaradíně. Posledním biskupem srěmským byl Jan Paxi; po jeho přesazení do Záhřebu bylo bullou papeže Klementa XIV. ze dne 9. července r. 1773 biskupství srěmské s biskupstvím ďakovským čili bosenským kanonicky sloučeno, tak že nyní biskup ďakovský sluje: »episcopus dioecesium Bosnensis seu Ďacovensis et Sirmiensis canonice unitarum«. (Biskup diecésí bosenské čili ďakovské a srěmské, kanonicky spojených.)

Spojené biskupství ďakovsko-srěmské spravuje jako šestý bisup Dr. Josef Jiří Strossmayer. Narodil se v Oseku ve Slavonii dne 4. února r. 1815 z měšťanských rodičů, studoval gymnasium v Oseku, tehdejší filosofii o dvou rocích v Ďakově a theologii na universitě v Pešti, jsa v tamějším ústředním semináři, a byl tam za doktora filosofie a theologie povýšen. Byl výtečným žákem a vynikal řídkými schopnostmi a vzácnou pilností. Na kněžství byl vysvěcen od svého biskupa Josefa Kukoviće v Ďakově 16. února 1838, a byl poslán, aby se ve vědách bohosloveckých zdoko-

nalil, do Vídně do Frintanea. Byv potom rok kaplanem v Petrovaradíně, stal se professorem při biskupském lyceu v Ďakově. Později byl učiněn místoředitelem a spiritualem Frintanea a r. 1847 dvorním kaplanem. V bouřlivém roce 1848 přidal se veřejně k straně národní a protimaďarské, a byl stále spojen s bánem Jelačičem, chorvatským ministrem baronem Františkem Kulmerem a jinými národními vůdci. Vždycky a všude podporoval národní věc. Když r. 1849 biskup Kuković vzdal se biskupství, byl Strossmayer od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. 18. listopadu 1849 jeho nástupcem jmenován, dne 20. května 1850 od Pia IX. potvrzen a 8. září 1850 od vídeňského nuntia, arcibiskupa in part. Viale-Prelà, za assistence řecko-sjednoceného biskupa Velko-Varadínského Basila Erdeljie a světícího biskupa olomouckého barona Rudolfa Thyseboerta ve Vídni v kostele sv. Augustina na biskupství posvěcen, a zasedl na svou biskupskou stolici v Ďakově dne 29. září, maje věku svého 34 roky. Jeho heslem jest: »Sve za věru i domovinu« (Všechno za víru a vlasť).

Nejprve zavedl pořádek v hospodářství na svých panstvích a užíval svých příjmů k dobru církve a vlasti. Byl štědrým podporovatelem charvatské literatury a pečoval o povznesení školství. Jeho péčí byl zřízen učitelský ústav v Ďakově, jemuž vystavěl budovu, dal pozemek na zahradu a věnoval kapitál 11.000 zlatých na vydržování učitele a katechety. V klášteře milosrdných sester zřídil ústav, jemuž daroval 40.000 zlatých.

Jeho hlavní péčí byl dorost kněžský. Za tím účelem založil v Ďakově chlapecký seminář a složil na něj hned 70.000 zl. Upravil též studium bohoslovecké a filosofické ve svém sídle; daroval semináři 6000 zl. a knihovně v něm kapitál 5000 zl. Roku 1857 založil pro bosenské kleriky seminář, darovav mu obnos 40.000 zl. Na Bulhary, kteří studovali v semináři sjednoceného biskupství křiževského v Záhřebě, složil kapitál 9000 zl.

V 15. století založen ústav sv. Jeronyma v Římě pro národ charvatský, kterýž by byl zahynul, kdyby Stross-

mayer nebyl pohnul tehdejšího professora seňského Františka Račkeho, aby šel do Říma za kanovníka sborné církve svatého Jeronyma, a nebyl spolu zvětšil kapitál téhož ústavu darem 20.000 zl. Rački vypěstil se v Římě na prvního jihoslovanského dějepisce.

Školství vůbec nalezlo ve Strossmayerovi nejštědřejšího podporovatele. Nezapomněl však ani na duchovenstvo ve správě duchovní: zvětšilť hned v prvních letech diecésní fond o 10.000 zl., daroval fondu pro nemocné duchovní 10.000 zl. a věnoval na zlepšení platu kaplanů 5000 zl.

O charvatské písemnictví získal si nesmrtelných zásluh. Za trudných nakladatelských poměrů dřívější doby obraceli se spisovatelé nákladných děl na něho za hmotnou podporu, kteréž v hojné míře dosahovali.

Nejen doma, ale i za hranicemi podporoval vlastenecké slovanské podniky; tak daroval větší obnosy dalmatské matici v Zadru, slovinské v Lublani, učené společnosti v Bělehradě a českému museu v Praze.

Jeho největší zásluhou jest, že zřídil jihoslovanskou akademii věd a umění. V bánské konferenci dne 10. prosince 1860 daroval k tomuto účelu 58.200 zlatých, k čemuž přidal později ještě nových 20.000 zl. jako zvláštní fond na podporu umění. Avšak pro nepřízeň vlády Schmerlingovy nemohla akademie býti otevřena, což se stalo teprve 28. července 1867 stkvělou jeho řečí. Listinou z 2. října r. 1868 daroval jí svou drahocennou sbírku obrazů, která ho stála vysoko přes 100.000 zl. a položil tak základ k záhřebské umělecké galerii. Jemu připisuje se právem hlavní zásluha o založení záhřebské university, na niž sám daroval 50.000 zlatých, a pohnul ostatní vlastence ke značným obětem. Za jeho dozoru a vedení vypracovány byly stanovy pro národní museum.

Ve svém sídle zbudoval nádherný stoliční chrám dle plánu professora Rösslera v románském slohu lombardském, jak se tento vyvinul mezi druhou polovicí 12. a koncem 13. století, ohromným nákladem ze svých příjmů.

Co do politického směru, když po nešťastné válce italské Bach odstoupil a císařským patentem ze dne

5. března 1860 svolána byla tak zvaná rozmnožená říšská rada, byl mezi 38 pozvanými členy Strossmayer. Na ní zastával s uherskými státníky a českým hrabětem Clam-Martinicem historicko-politickou samostatnost jednotlivých království a zemí Rakouského mocnářství, a žádal ve 4. a 5. sedění za federativní zřízení říše. Proti hraběti uherskému Jiřímu Majláthovi, který v Uhrách po maďarsku jenom jeden národ uherský (ve smyslu politickém) znáti chtěl, zastal se rovnoprávnosti všech národů v Uhersku. Od této doby byl hlavou národní strany v Charvatsku a Slavonii. Po vydání říjnového diplomu byla svolána bánská konference ke dni 26. listopadu 1860, aby podala návrh, kterak by ústava obnovena byla. Její duší byl Strossmayer, a skrze ni bylo vymoženo charvatsko-slavonské dikasterium, které později v charvatsko-slavonskou dvorní kancelář se proměnilo. Charvatský sněm nepřijal r. 1861 Schmerlingova patentu z 26. února 1861 a byl 8. listopadu 1861 rozpuštěn. Zde byl Strossmayer v rozporu s kardinálem Haulikem, svým metropolitou, který byl pro obeslání říšské rady vídeňské, a byl pro své politické stanoviště očerňován ve Vídni i v Římě. Po pádu Schmerlingově hájil na sněmě roku 1865 samostatnost trojjediného království proti Vídni i proti Uhersku. Byl předsedou regnikolární deputace charvatské vyslané v dubnu 1866 do Pešti, aby s deputací peštského sněmu o poměru trojjediného království se smluvila. Smlouvání při nárocích maďarských nevedlo k cíli. Když však po nešťastné válce prusko-rakouské politika maďarská dostala vrch, a vídeňská vláda pro dualistické zřízení říše se rozhodla: dostal Strossmayer z Nejvyššího místa pokyn, aby na sněm nechodil, pročež odejel v květnu do Paříže. Avšak i bez něho hájil sněm ve své adresse z 18. května 1867 své dřívější stanoviště a byl 27. května rozpuštěn. Teď nastal převrat věcí. Bán baron Sokčevič byl propuštěn a krutý maďaron baron Rauch stal se nástupcem jeho, muž to násilnický a bezohledný. Nastalo kruté pronásledování všech lidí jakkoli na vládě závislých a národně smýšlejících, které, seč byl, Strossmayer tajně hmotně podporoval,

aby v bídu neupadli. Uherská vláda pohlížela nelibě na biskupa, a jejím přičiněním otevřely se všechny propasti kalu a hany, aby veřejný i soukromý život biskupův byl pokálen a zostuzen. Úplatné časopisectvo, majíc v čele »Debatte«, zápasilo v této hanebné práci o palmu. Když však charvatská vláda poznala, že ani tak Strossmayera a národní strany nezničí, byl zemi oktrojován z brusu nový volební řád z 20. října 1867. Na jeho základě provedl bán Rauch volby s hrůzou a namnoze i s pomocí vojska po maďarsku ve smyslu pešťské vlády. Do takovéhoto sněmu nevstoupil biskup, podobně učinila národní strana, kolik jejích členů ještě zvoleno bylo, podavši ohrazení proti nezákonitosti sněmu. Nový sněm začal se 9. ledna 1868 a měl vládní unionistickou většinu, hlavně pomocí virilních hlasů. Sněmovní adresa z 29. května prohlásila jednotu všech království a zemí koruny Svatoštěpánské a žádala za přivtělení Dalmacie a Vojenské Hranice. Králevinské deputace sněmu uherského a charvatského ujednaly 21. července vyrovnání, které sněm charvatský 69 hlasy proti 4 hlasům dne 25. září a sněm uherský 28. září jednohlasně přijaly. Rjeku, o kterou nebylo lze se shodnouti, zabrala prostě pešťská maďarská vláda. Dřívější charvatskou kr. kancelář ve Vídni převzal charvatský ministr při uherském ministerstvu, a prvním byl 1. února 1869 Bedeković jmenován. Biskup Strossmayer nezasahuje více do veřejného politického života, ale jeho zásady jsou zásadami všech pravých upřímných vlastenců charvatských; jeho smýšlení o Pešti je také jejich smýšlením.

Uherská vláda chtějíc zničiti blahodárné působení biskupovo, uvalila jeden čas na jeho statky sekvestraci, poněvadž prý příliš rozhazuje a církevní statky ničí, jmenovitě lesy pustoší; ale i toto bezpráví přežil Strossmayer, jakož i dvoje pominutí k arcibiskupství záhřebskému. Papež Pius IX. vážil si ho velice. Při jedné své návštěvě v Římě přišel do paláce papežského, při kteréž slavnostní příležitosti povstal papež Pius IX. se svého trůnu a zvolal, obrátiv se ku přítomným světským i církevním hodnostářům: »Ejhle apoštol!« Při

těch slovech sestoupil s trůnu, šel mu vstříc a objal jej v otcovskou svou náruč.

Název »Apoštola« zasloužil si Strossmayer svým působením, aby rozkolníky slovanské s církví smířil. Jsa správcem čili administratorem biskupství bělehradského a smederevského v bývalém knížectví, nyní v království Srbském, byl v Bělehradě r. 1868 slavně vítán a ctěn.

Na všeobecném sněmě Vatikánském byl sice proti »papežské neomylnosti s kathedry«, ale navrátiv se domů, nedbaje okružníku bána barona Raucha ze dne 26. srpna 1870, prohlásil dekrety vatikánské ve své diecési v říjnu r. 1872.

Dne 16. února 1898 konal 60letou památku svého posvěcení na kněžství,*) a sloužil svou »diamantovou mši sv.« způsobem slavným. Slavnost započala v Ďakově již 15. února v úterý večer. Hojnost deputací dostavila se se všech stran Charvatska, zvláště byla zastoupena všecka města. Město bylo ozdobeno národními prapory. Tu nebylo znáti rozdílu stran. Přišlo mnoho telegramů, mezi nimi od starosty pražského a z cizozemska. Sv. Otec Lev XIII. poslal prostřednictvím kardinála Rampolly nejen svoje blahopřání, nýbrž i zvláštní breve, kterým udělil biskupu největší vyznamenání, totiž nošení pallia po čas života (usus sacri pallii ad vitam). Odpoledne byl koncert ve chlapeckém semeništi. Za večera bylo slavnostní osvětlení a pochodňový průvod. Měšťan Asperges pozdravil biskupa, který radostně dojat děkoval. Ve středu ráno byl budíček. O 10. hodině ubíral se biskup do chrámu za hlaholu zvonů špalírem dívek bíle oblečených, školské mládeže a spolků s prapory. Kostel byl přeplněn, též úřady byly zastoupeny. Biskup zpíval pak slavnou mši svatou po vzývání Ducha sv. Po sv. evangeliu předčítáno bylo breve papežské, kterým se uděluje jubilantovi pallium. Potom měl biskup k lidu kázaní, ve kterém odůvodňoval nerozlučnou lásku k Ježíši, církvi a národu, a zakončil modlitbou za sv. Otce a žádal

*) Srv. článek »Strossmayer« a feuilleton »Josef Jiří Strossmayer« v »Katolických Listech« ze dne 16. února 1898. Č. 46.

lid, aby se modlil za jeho zdraví. V kázaní vyjádřil biskup svoje přání, aby ještě před svou smrtí pozdvihl chlapecké semeniště, aby pomohl lidu k věrným a důstojným kněžím. Po mši svaté následovalo slavnostní »Tě Boha chválíme«. V residenci pak přijímal deputace. — Slavnostní mši svatou v Záhřebě sloužil vsdp. opat Suk za přítomnosti arcibiskupa záhřebského dra. Jiřího Posiloviče, biskupa seňského dra. Antonína Mauroviče, převora vranského Pavla Guglera a četných hodnostářů duchovních i světských. Vládní kruhy tu však zastoupeny nebyly, též ne členové vládní většiny sněmovní. — Universitní studentstvo bylo hojně přítomno, též spisovatelé a básníci charvatští. Kostel byl též přeplněn. — O 11. hod. konala se slavnostní schůze Jihoslovanské akademie, jíž byla přítomna elita charvatská, mezi níž též arcibiskup záhřebský a biskup seňský. Předseda akademie dr. Josef Torbar měl delší vroucí pozdrav, pak dr. Ant. Bauer konal slavnostní řeč, v níž líčil za všeobecné pozornosti zásluhy jubilantovy. Pak předčítal dr. František Markovič věnec znělek k oslavě národního dobroděje. Jménem university odeslal rektor dr. Jiří Dočkal zdravici, mládež universitní pak sestavila zvláštní adressu, jakož i sjednocená omladina akademická. *)

Strossmayer jest veliký biskup, poslušný syn církve, věrný poddaný J. V. císaře a krále, veliký národovec charvatský a chlouba veškerého Slovanstva.

Novější charvatské dějiny církevní, politické a národní jsou dějinami života Strossmayerova.

---

*) Původní zpráva »Katolických Listů« ze dne 19. února 1898, č. 49. »Jubileum Strossmayerovo.«

Konkordát. *)

§ 27. Krátký dějepisný nástin konkordátů vůbec.

Ve křesťanské starobylosti nenalézáme žádných konkordátů v novějším smyslu slova.**) Plyne to z tehdejších poměrů. Neboť pohanští císařové římští pronásledovali křesťany a chtěli církev zničiti, ale aby se do církevních věcí míchali, jim ani nenapadlo. Křesťané, byť i nejvybranějšími mukami trápeni byli, přece zachovávali státní zákony, pokud nevelely zapříti Krista, a nepomýšleli nikdy na revoluci, aby sobě pomohli.***)

Když císař Konstantin Veliký, poučen byv nebeským znamením sv. kříže, pohanství chráněné císařem Maxentiem a později Liciniem, porazil, uznal on a jeho křesťanští nástupcové zákony církevní a prohlásili je za část zákonodárství státního, ano, nadali církev hojnými výsadami. Z těchto dob pocházejí již tak zvané církevní immunity osobní, věcné a místní.

Jaký duch v zákonodárství římském zavanul, lze spatřiti v zákonníku Theodosiově a Justinianově. Zákonník císaře Theodosia mluví v poslední své části (Codex Theod. lib. 16.) jenom o právech a přednostech

---

*) Srv. mou rozpravu: »Císař František Josef I.«; stať »Konkordát« v »Časopise kat. duch.« z r. 1881, str. 129 nn.

**) Mluví se někdy v církevních dějinách »o konkordátu císaře Justina I.« (r. 519); ale nebyl to konkordát v našem slova smyslu, nýbrž pokoj za jistými podmínkami učiněný mezi papežem Hormisdou a východním císařem Justinem I.

***) Tak praví sv. Justin M. (Apol. I. n. 17.): »Daně a berně těm, jež jste ustanovili, před jinými platiti se vždy snažíme, jak jsme od Krista vyučeni byli. A proto my Bohu jedinému se klaníme, vám pak v jiných věcech se rádi propůjčujeme, králi a knížaty lidí vás býti vyznávajíce a prosíce, abyste s důstojností královskou spolu i mysl zdravou míti shledáni byli. Jestliže však námi, již vás prosíme, opovrhnete, my sice v ničem škody bráti nebudeme, věříce, ano přesvědčeni jsouce, že každý podle zásluhy skutkův pokutu vezme v ohni věčném, a podle poměrů mohutností od Boha dosažených počet vydá.« (Srv. Tertull. Apolog. c. 33. 35.) — Eusebii Chronicon praví k roku 17. císaře Hadriana: »Barcochebas (původce veliké vzpoury Židů proti Římanům ve 2. století) ubíjel křesťany všeho druhu mukami, poněvadž nechtěli ho vojensky proti Římanům podporovati.«

katolického náboženství, biskupů, duchovních, kostelův a tak dále. Zákonník císaře Justiniana I., znamenitým právníkem Tribonianem vypracovaný, mluví v první knize o týchž právech a přednostech katolického náboženství a katolické církve. Tato první kniha má nadpis: »De summa Trinitate et fide catholica« (O nejsvětější Trojici a víře katolické), a první slova tohoto zákonníka znějí: »Všichni našemu panství podrobení národové mají vyznávati náboženství, které sv. apoštol Petr Římanům podal, a které až do dnešního dne po jeho návodu trvá.« *) V jiném zákoně praví císař, »že ctí papeže jako otce, a vždy snažil se, aby s jeho Apoštolským Stolcem jednotu zachoval a všechny biskupy celého Východu Apoštolskému Stolci podrobil a s ním spojil.« Jinde praví císař: »Přijímáme rozhodnutí čtyř synod u víře tak, jako Písmo sv., a nařízení těchto synod posloucháme jako státních zákonů.« »Naše zákony chtějí tomu, aby církevní zákony tak v platnosti byly, jako státní.« **) Vnitřní i zevnitřní život církve byl dle platného zákonodárství svobodný. Ovšem vedli si mnohdy východní císařové po násilnicku proti církvi a vyvolali stesky mužů církevně smýšlejících, ale obyčejně nastalo brzy opět smíření a pokoj v církvi; konkordátů třeba nebylo.

Brzy vzešly na Západě jiné časy. Na troskách západní římské říše vznikly říše křesťansko-germánské, které své zákonodárství vlivem křesťanských ideí tak utvořily, že bylo jimi konečně docela proniknuto a křesťanským učiněno. Zákonodárství těchto říší, především francké za Merovingův a Karlovců, bylo křesťanské a nikoliv, jako někdy v Římě, jen do pohanského vštípené. Biskupové spravovali církevní věci, a měli též u věcech občanských v radě královské a na sněmích slovo rozhodné; a tím také u veškerém zákonodárství zavládl mírný a smířlivý duch křesťanský. Školy byly v rukou církve; nad zákony manželskými bděli biskupové; věřící poslouchali biskupa a biskup papeže; s ex-

*) Cod. Justin. lib. I. tit. 1. lex 1.

**) Just. Nov. 131. c. 1. — Cod. Just. de episcopis et cler. I. tit. 3. l. 45.

kommunikací čili s vyobcováním z církve byly spojeny občanské tresty, jako na př. žalář a zabavení jmění; ano, samo obcování s exkommunikovaným bylo zakázáno. Odvádění desátku učinil Karel Vel. státním zákonem a prováděl jej velmi přísně.

Karel Vel. prohlašoval sebe ve svém zákonodárství za »oddaného obhájce sv. církve Boží« *) a připojoval ke svým zákonům slova: že mají platiti »salva canonica auctoritate«. Svobodná volba biskupů zůstala za něho a jeho nástupců v plné platnosti, a státní zákony braly ji pod svou ochranu. Toto karlovské zákonodárství schválil r. 847 papež Lev IV. **) a tím vyslovil úplnou shodu obou mocí.

Nelzeť ovšem upříti, že někteří králové, jak z rodu Merovingů, tak i z rodu Karlovců, přehmatů proti církvi se dopouštěli. Ale když pozdější císařové, jmenovitě z rodu Salického, království Božímu tak rozuměli, aby císaři veškerá moc, jak duchovní, tak světská, podrobena byla a císař náměstkem Božím na zemi se stal, a proto papeže a biskupy po libosti dosazoval a sesazoval: vznikl veliký boj o investituru mezi papeži a císaři, který se skončil uzavřením prvního konkordátu ve Vormsu dne 23. září r. 1122 mezi papežem Kalixtem II. a císařem Jindřichem V. Císař vzdal se práva investovati biskupy berlou a prstenem, a dovolil, aby biskupové v celé říši kanonicky byli voleni a se vší svobodou svěceni; mimo to slíbil, že bude církvi římské a ostatním církvím navrácen veškeren majetek, který jim byl odňat. Za to svolil papež, aby v říši německé kanonická volba ve přítomnosti krále nebo jeho zástupce beze všeho svatokupectví a násilí se děla; nastala-li sporná volba, tu aby král ji rozhodl, a zvoleného (v Německu) nechť císař ještě před vysvěcením investuje žezlem, čímž

*) Capitulare Aquisgranense z r. 789 začíná slovy: »Ego Carolus gratia Dei ejusque misericordia donante rex et rector regni Francorum et devotus sanctae Dei Ecclesiae defensor humilisque adjutor.« (Capitul. Reg. Franc. ed. Baluz. I. 209.) Četná kapitularia začínají slovy: »Apostolicae Sedis hortatione«, »monente pontifice«, »ex praecepto pontificis«.

**) Decret. Gratiani, c. 9. Dist. X.

mu propůjčí právo regalií. Jinde (v Italii a Burgundsku) zvoleného a posvěceného ať císař v šesti měsících žezlem investuje. *)

Císaři propůjčen vliv na volbu biskupů v království německém, jelikož biskup tam nebyl pouze duchovním hodnostářem, ale též mocným manem a držitelem rozsáhlé moci territorialní; o vliv na volbu biskupů v Italii a Burgundsku císařové se nezasazovali, jelikož politická moc těchto biskupů byla nepatrná.

Od sporu investiturního dosáhli papežové nevídané moci, potáhli k sobě obsazování církevních obročí ve všech zemích a udělovali je často cizozemcům. Mimo to ke správě římské kurie měli potřebí velikého nákladu, a proto žádali na národech rozličné daně pod rozmanitými jmény. Z toho vznikly nářky a přání, aby papežská moc byla opět obmezena. Papež Martin V. uznal oprávněnost těchto žádostí a uzavřel s národem německým, francouzským a anglickým na sněmě Kostnickém r. 1418 konkordáty **) na pět let, jelikož po jich uplynuti měl se opět všeobecný církevní sněm sejíti, aby o církevní opravě rokoval. Dle těchto konkordátů mají kardinálové býti muži zbožní, učení a, pokud jest možná, ze všech národů vybraní; biskupství a opatství může papež jenom v jistých případech, které zevrubně jsou vypočteny, obsazovati, ostatně děje se kanonická volba, a papež zvoleného jenom potvrzuje; polovici kanonikátův a ostatních obročí zadává papež; annáty (taxy při udělování obročí) byly na polovici ročního příjmu z obročí sníženy; řád instancí byl určen; odpustky nechť se zřídka udělují, aby v nevážnost nevešly. Angličané žádali a též toho dosáhli, aby nižší preláti neužívali pontifikalií, totiž mitry, sandalií a jiných ozdob. (O pedum

---

*) Concordatum Wormatiense (též Pactum Calixtinum) u Pertze, Monum. German. Leg. T. II. p. 75. 76. Hefele, Concilien-Geschichte V. 333. 334.

**) Viz tyto konkordáty u Herm. Hardta: Magnum oecumconcilium Constant.; Francof. et Lips. 1697—1700, 6 T. f. německý: T. I. p. 1055—68; francouzský: T. IV. 1566—79, který však od parlamentu nebyl přijat; anglický: T. I. 1079—82.

není zmínky, poněvadž práva toho zmínění preláti tenkráte neměli).

Po pěti letech přestala platnost těchto konkordátův, a obecný sněm nesešel se, aby tyto věci urovnal. Nové úmluvy mezi papežem Eugeniem IV. a knížaty německými vedly r. 1446 ke konkordátu s knížaty, který sluje Frankfurtský, jenž však dlouho v platnosti nezůstal. Císař Bedřich III. obdržel r. 1447 na sněmě v Aschaffenburku plnou moc, aby s papežem mír učinil. Tento mír byl učiněn ve Vídni dne 17. února r. 1448 s papežem Mikulášem V., a sice konkordátem, který sluje Vídeňský nebo též Aschaffenburský.*) Dle něho připadá pak volba biskupův a opatů papeži v sedmi do podrobna určených případech, ostatně děje se kanonicky, papež potvrzuje řádnou volbu; při každé kapitole propůjčuje papež první hodnost čili dignitu; ostatní dignity a kanonikáty obsazuje papež v lichých měsících, v sudých činí to ten, který k volbě, presentaci nebo propůjčení jest oprávněn; annáty jsou mírně počítány, a obročí, jichž roční důchod nepřesahuje 24 dukátů, jsou annátů prosta.

Francouzský král František I. uzavřel s papežem Lvem X. konkordát **) dne 18. srpna r. 1516, jímžto propůjčeno králi právo biskupy jmenovati; papež byl králi proto po vůli, poněvadž kapitoly při volbě velikých zlořádů se dopouštěly.

Poměr církve k státu utrpěl podstatných změn v 16. století protestantstvím. Druhou pak ránu do církevního práva zasadila gallikánská deklarace (1682), která později zplodila občanskou ústavu duchovenstva. Gallikanismus, byv z Francie zanesen do Německa, zplodil febronianismus, který jest otcem josefinismu ve státě rakouském. Febronianismus a josefinismus učinily konec církevnímu právu a nahradily je zeměpanskými patenty.

Když revoluce francouzská byla přemožena, poznal Napoleon Bonaparte, že bez Boha vládnouti nelze,

---

*) Koch: Sanctio pragm. Germanorum illustrata. Argentorati 1789; p. 201 sq.

**) Viz tento konkordát u Harduina T. IX. p. 1867—90.

a že národ francouzský jest a zůstane národem katolickým, a proto uzavřel s papežem Piem VII. konkordát*) dne 15. července r. 1801.

Po válkách napoleonských musily rozervané církevní poměry ve všech státech znova býti upraveny. Všude bylo nutno ohraničiti diecése, zříditi nová biskupská sídla s kapitolami a semináři a vykázati jim nové dotace; neboť válkami pohlceno bylo jmění církevní. V tom způsobu vznikly nové konkordáty s Bavory r. 1817, s Francouzi a Neapolskem r. 1818.

Když dvory nekatolické s Apoštolskou Stolicí se dorozuměly, byly zevnější církevní poměry papežskými bullami cirkumskripčními upraveny v Polsku r. 1818, v Prusku r. 1821, v Hannoversku r. 1824, v horní Porýnské církevní provincii r. 1821 a 1827, v Hollandsku r. 1827 a ve Švýcarsku r. 1823 a 1828. Sardinie a Modena uzavřely konkordáty r. 1841. Důležitější těchto byly konkordáty španělský a toskánský, uzavřené roku 1851, nejdůležitější však a jediný ve svém způsobu jest Rakouský konkordát ze dne 18. srpna r. 1855.

Konkordát není nic jiného, nežli jedna část svobody, která se církvi navracuje; neboť jiná část této svobody se srozuměním církve pouští se státu pro zachování shody mezi státem a církví.

---

§ 28. Nutnost konkordátu pro Rakousko.

V prvním díle těchto svých dějin ukázali jsme, že zákonodárstvím císaře Josefa II. stala se církev ve státech rakouských církví státní, kteráž jenom dle jména ještě s hlavou celé církve byla spojena. Papež vykonával zde pravomoc jenom poskrovnou, tolik, co vláda právě dopouštěla; papežské bully a Corpus juris canonici ustoupily sbírce patentův in publico-ecclesiasticis, Rechbergrovi a Jakschovi.

Když císař František I. byl r. 1819 v Římě, podal mu Pius VII. pamětní spis o církevních poměrech ra-

---

*) Viz tento konkordát po německu u Gamse: Die Geschichte der Kirche Christi im 19. Jahrh.; Innsbruck, 1853. I. 114—117.

kouských a opravách, které by se zavésti měly. Císař otázal se v té věci svých radů, kteří se rozhodně proti jakékoli změně vyslovili; a proto zůstalo vše při starém, ačkoliv od této doby lze pozorovati, že vláda rakouská počínala si vůči církvi mírněji než dříve.

V letech třicátých doufal císař, že vyjednávání s nuntiem Ostinim, arcibiskupem tarským, který po jeho přání pro Vídeň byl ustanoven, ke zdárnému konci dospěje. Téhož času musil Aristaces Azaria, arménský arcibiskup caesarejský a generální opat Mechitaristů, muž to Rakousku a jeho vládci z celé duše oddaný, do Říma za příčinou svých krajanů Arménů cestovati, a tu vyjednával dle tajného rozkazu císařova s papežem Piem VIII. o spořádání církevních poměrů rakouských. Dne 19. června r. 1830 vyzval ho státní sekretář kardinál Albani, aby se sekretářem kongregace pro mimořádné církevní věci, Monsignorem Frezzou, arcibiskupem chalcedonským, v rozpravy vešel. Z té příčiny Aristaces Azaria odebral se hned k Frezzovi a začal s ním rozprávěti o církevních věcech rakouských. Tyto rozpravy měly tvořiti jakýsi podklad pro vlastní vyjednávání, které se ve Vídni díti mělo,*) a skutečně se tamtéž konalo r. 1833 a 1834 za papeže Řehoře XVI. Ale vůli císařově protivila se nejenom byrokracie světská, nýbrž také vysoce postavení byrokrati duchovní, a tak zmařeny jsou úmysly šlechetného mocnáře. K církevní otázce směřovala slova, která císař na smrtelném lůžku promluvil ke knížeti Metternichovi: »Svůj pokoj v hrobě skládám do rukou vašich.« Ovšem tato naděje Františkova se nesplnila. Na půdě josefinského zákonodárství musila nejprve vyrůsti revoluce a ukázati státníkům rakouským, že tou cestou znovuzrození Rakouska jest věcí nemožnou.

Tuto pravdu poznali kníže Felix Schwarzenberg a hrabě František Stadion. Oba nikterak nechovali »ultramontanních choutek«,**) ale ovšem dospěli k jas-

---

*) Aus dem Leben des Aristaces Azaria, Generalabtes der Mechitaristen-Congregation; durch Friedrich von Hurter. Wien, 1855, str. 101—103.

**) Bernhard Ritter von Meyer. Wien und Pest; 1875; sv. I. str. 364.

nému názoru, že sesílení Rakouska jen v přátelském spolupůsobení církve a státu, tedy ve srozumění s papežem, jest možné. S obyčejnou rázností svou uchopil se Felix Schwarzenberg této věci, jsa vydatně podporován Stadionem, ministrem vnitra, do jehož oboru kult náležel. Stadion svolal biskupy listem z 31. března r. 1849 na třetí neděli po Velikonoci do Vídně, aby se s vládou radili, jaké postavení církev katolická dle základních práv v říši budoucně zaujímati má. Těmito poradami vyšlo zřejmě na jevo, že upravení církevně-politických poměrů bez srozumění s Apoštolskou Stolicí provésti nelze; a tu sama sebou naskytla se otázka, nebude-li to výhodné státu, když uzavře s Římem konkordát. Vláda, uváživši věc bedlivě, rozhodla se pro konkordát. Nejvyšším rozhodnutím z 2. prosince r. 1851 obdržel tehdejší ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun rozkaz, aby, přibera si na poradu sekovského knížete-biskupa Josefa Othmara Rauschera, říšského radu rytíře Salvattiho, tajného radu a bývalého presidenta zemského soudu Karla hraběte Wolkensteina a bývalého státního a konferenčního radu svob. p. Pilgrama, vypracoval návrh nejvyššího patentu, který by byl základem pro vyjednávání s Apoštolskou Stolicí. Při tom měl se ministr dorozuměti s výborem biskupů, k němuž náleželi kardinál Bedřich Schwarzenberg, arcibiskup solnohradský; kníže-biskup sekovský Josef Othmar Rauscher; kníže-biskup lublaňský Antonín Alois Wolf; biskup brněnský Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsche a Jan Michal Leonhard, biskup diokletianopolský in part. a vikář apoštolský c. k. vojska.

---

§ 29. Obapolné vyjednávání a konečné uzavření konkordátu.*)

Podrobné vyjednávání o uzavření konkordátu začalo, když císař František Josef I. dne 14. září r. 1852

*) Srv. Das Concordat in Oesterreich. Vom Grafen Eduard Lubienski. Aus der französischen Handschrift übersetzt von F. P. — Wien, 1868, str. 18 seqq

knížete-biskupa Rauschera jmenoval plnomocníkem pro uzavření konkordátu, kdežto plnomocníkem Stolice papežské byl nuntius Viale-Prelà, arcibiskup karthaginský in part. Spolu zřízen výbor, který se skládal z ministra zahraničních věcí hrab. Buol-Schauensteina, ministra vnitra Dr. Bacha, ministra kultu hrab. Lva Thuna, a říšského rady rytíře Salvattiho; předsedou výboru byl president říšské rady svob. p. Kuebeck. S tímto výborem měl císařský plnomocník pokaždé o všech důležitých věcech se srozuměti. Později účastnil se tohoto výboru též finanční ministr svob. p. Bruck.

Biskup Rauscher byl po smrti Mildeho († 15. března r. 1853) jmenován arcibiskupem vídeňským a 15. srpna r. 1853 nastolen. Rauscher vypracoval návrh konkordátu, který došel schválení vládního výboru, a předložil jej jako maximum ústupků, které prý stát církvi učiniti může; ale Viale-Prelà nepokládal návrh ten ani za minimum ústupkův a odeslal jej do Říma. V Římě byl tento návrh odevzdán kongregaci pro mimořádné věci církevní, kteráž v sedění 16. června a 21. července r. 1853 jej s veškerou pílí a důkladností prozkoumala. Výsledkem těchto porad byla instrukce ze dne 9. srpna r. 1853, kterou státní sekretář kardinál Antonelli kardinálovi Viale-Prelà zaslal a papežský prelát Ferrari sám do Vídně přinesl, spolu s římským návrhem konkordátu.

Kongregace přála si, aby byl uzavřen takový konkordát, který by jiným státům sloužiti mohl za vzor, zastaralé zlo z kořene odstranil a katolické náboženství zvelebil. Při tom mělo se dle možnosti přihlížeti k tomu, aby Uhry svých církevních svobod nebyly zbaveny.*) Vyjednávaje přál sobě Řím, aby zrušena byla celá řada zákonů, které katolickému právu církevnímu odporovaly, na př. v příčině přestoupení k jinému vyznání, sňatků smíšených, zvonění protestantům a jejich pochovávání na společných čili smíšených hřbitovech. Svobodné obcování věřících i pastýřů jejich s Římem, ačkoliv již zákony z r. 1850 bylo obnoveno,

*) Viz Čas. katol. duchov. 1891 str. 200 nn.

mělo býti pojištěno konkordátem, kterým se také zrušení královského placeta vysloviti mělo.

Největší váhu kladla kongregace na obnovení a zachování vlivu duchovenstva v příčině nábožensko-mravního vychování mládeže. U věcech manželských — tak dí — nechť duchovní soudové rozhodují. Právo jmenování biskupů není s královskou důstojností spojeno, nýbrž na znamení přízně vladařovi od papeže propůjčeno. Presentace staniž se nejdéle ve třech nebo čtyřech měsících a nebudiž obsazení za účely fiskálními na léta protahováno. Papež Pavel V. dovolil sice, že biskupské stolice v Indii mohou celý rok býti uprázdněny, ale u státu tak blízkého, jako jest Rakousko, připustiti toho nelze. Právo jmenovati kanovníky nechť z polovice přináleží papeži a z polovice biskupům, a sice po šest měsíců v roce ať obsazuje papež, a šest měsíců biskup.

Nikterak nelze prý připustiti, aby kněží, kteří jsou »personae minus gratae«, mohli býti z obročí odstraněni. »Události« (tak dí římská instrukce) »uplynulých časů nejsou takové, aby ospravedlnily zásadu, kterou by církev na vždycky vázána byla: události ty jsou náhodné, nebo musí se alespoň větším dílem vládě samé připisovati, která biskupům ruce svázala, duchovní nutila, aby studovali na universitách, kde se záhubné nauky přednášely, zkrátka, která duchovenstvo k tomu měla, aby církevní zákony, jež autoritou z Boha vycházející vydány byly, přestupovalo. Kterak se může vláda diviti, když duchovní, kteří zákony Boží přestupovati uvykli, též císaři věrnými nezůstali?« Rovněž tak má se věc při statcích církevních. »Vlády, které v dřívějších časích nešetřily neporušitelných práv církevního majetku, prohlásily křivou zásadu, že církevní statky jsou statky národní a státní, zmocnily se jich, zvrátily takto svým příkladem právo vlastnické a razily dráhu socialismu a kommunismu, který lidskou společnost přivedl až na pokraj rozkladu, kamž za našich dnů dospěla.« Ku konci praví instrukce: »Konkordáty jsou úmluvy dvou samostatných, na sobě nezávislých mocí a stojí nad zákonem tak, že není více v moci panovníka, aby obsah úmluvy změnil.«

K této instrukci dostal kardinál Viale-Prelà ještě dodatek, v němž kardinál státní sekretář o to usiloval, aby veškeré vyučování ve školách a na universitách bylo katolické, a činil námitky proti § 66. instrukce hraběte Lva Thuna, který protestanty ku professurám připouštěl. Nebude-li toto nařízení zrušeno, pozbudou university oněch výsad, které jim od papežů (vídeňské r. 1365 od Urbana V., pražské r. 1348 od Klementa VI., olomoucké r. 1572 od Řehoře XIII., krakovské r. 1364 od Urbana V. a nejstarší ze všech padovanské r. 1225 od Honoria III.) propůjčeny byly.

Vyučování v bohosloví a církevním právu nechť na biskupovi jest závislé a děje se jazykem latinským; jenom při východních obřadech dovoluje se odchylka. Státní sekretář praví: »Jest to bolestnou, ale skutečnou událostí, že zmínění národové bez ohledu na to, že všechna apoštolská nařízení východní obřady zachovávati velí, myslí, jakoby Apoštolská Stolice je polatiniti zamýšlela; zajisté neznali těchto nařízení a měli jenom před očima chování latinského duchovenstva, které, majíc nechuť k jejich obřadům, velikou část Rusínů pohnulo, aby k latinskému obřadu přestoupili, a tím k veliké škodě náboženství hradbu mezi oběma národy zbudovalo, jelikož rozkolníkům podalo příležitost, aby sv. Stolici osočovati mohli. Toť pro Polsko rána velmi těžká dle svědectví událostí, které od časů Urbana VIII. se přihodily; neboť rusínská aristokracie přestoupila znenáhla k latinskému obřadu a lid obecný, byv sám sobě ponechán, přesnadno do rozkolu jest stržen.«*)

K instrukci z Říma dané zaslal kardinál Viale-Prelà odpověď ke kongregaci, podávaje některá vysvětlení potřebná. Kongregace pro mimořádné církevní věci konala nyní od 22. října r. 1853 až do 12. března r. 1854 devět schůzí, aby se o návrzích pronuntiových uradila.

Pronuntius podal v červnu r. 1854 rakouské vládě notu, v nížto žádal, aby změněny byly zákony týkající

*) Jistě jsou to upřímná a pravdivá slova a spolu trpká pro Poláky, jichž heslem bylo: fiant catholici, ut fiant Poloni (ať se stanou katolíky, aby se stali Poláky).

se přestoupení od jednoho vyznání k druhému, pak zákon ze 4. července r. 1796 o adopci nalezenců, zákony o smíšených manželstvích, o povinnosti, že má katolické duchovenstvo při pohřbech jinověrců spolupůsobiti a je na katolických hřbitovech pochovávati. Také stěžoval si do pronásledování katolíků v diecési velkovaradínské, kde jim rozkolníci 20 kostelů odňali. Též si pronuntius stěžoval do některých článků trestního zákona, které kněze, jenž soudem světským odsouzen byl, již tím též i církevního obročí zbavovaly a jej bez císařské dispense neschopným ke každému jinému obročí prohlašovaly, což se církevnímu právu protiví. Mimo to pronuntius žádal, aby v korunních zemích, kde katolické náboženství výhradně panuje (v Haliči, Lombardsko-Benátském království a Tyrolsku), tam též výhradně bylo zachováno, a nekatolíkům aby veřejná bohoslužba a užívání občanských práv povoleny nebyly.

Tyto žádosti a stížnosti pronuntiovy odevzdány radě ministerské, po čemž ministr vnitra Dr. Bach odbornému radovi rytíři Meyerovi uložil, aby o nich dobrozdání vypracoval. Odpověď Meyerova obsahovala asi tyto věci: V příčině žádosti, aby veřejná bohoslužba nekatolíkům v některých korunních zemích povolena nebyla, a užívání občanských práv jim bylo odňato, odvolával se Meyer k § 16. akty spolkové, který má též platnost pro země rakouské k Německému Spolku náležející a zabezpečuje jinověrcům užívání občanských a politických práv. Co do Haliče, z níž jenom okres osvětimský a zátorský k Německému Spolku náležely, ukazoval Meyer k traktátu Varšavskému z 18. září r. 1773, kde Rakousko vzalo na sebe povinnost, dissidenty a rozkolníky in statu quo v příčině věcí náboženských i občanských zůstaviti a je chrániti. Při tom poopravil Meyer bludné domnění pronuntiovo, který myslil, že Halič jest zemí úplně katolickou, kdežto jest tam přes 30.000 protestantů, bydlících ve 22 církevních obcích se superintendentem ve Lvově. Hlavně však poukázáno na císařské patenty z 31. prosince r. 1851, z nichž první »rovnost všech občanů státních« před zákonem prohlásil, a druhý výslovně praví, »že každá

v korunních zemích zákonitě uznaná církev a náboženská společnost v právu společného veřejného vykonávání náboženství zachována a chráněna bude.« Apoštolské Stolici zajisté na sesílení Rakouska nemálo záleží. Ale právě to, čeho v příčině svrchu zmíněné římská kurie žádá, musilo prý by k seslabení říše vésti. Rakousko čítá okolo 7 millionů nekatolíků; co by tito si musili mysliti, čeho se obávati, kdyby tak slavná ujištění, jaká jsou v cís. patentě z r. 1851 obsažena, rázem byla odvolána. Kdyby se odvolání jenom pro některé země stalo, zmocnila by se nejistota všech myslí. Ač pravda jest, že Rakousko svou podporu v katolickém obyvatelstvu hledati má, přece nelze s druhé strany neuznávati, že přátelství nebo nepřátelství, pokojné chování nebo rozhořčené zášti sedmi millionů poddaných vládě lhostejno býti nemůže.

Ostatně též se stanoviska ryze náboženského musí prý vláda co nejvydatněji s takového kroku zrazovati. Čeho by v tom ohledě v Tyrolsku, Haliči a Lombardsko-Benátském království bylo lze dosíci? Pro Tyroly byla již vydána císařská rozhodnutí, která protestantům nesnadným činí tam se usazovati a jim veřejnou bohoslužbu zakazují. Tato císařská nařízení způsobila nejprve mnoho hluku, ale teď panuje ticho, a jistě by ani zemi ani katolickému náboženství z toho zisk nevzešel, kdyby se věcí znova hnulo a nová příčina ke hřmotným stížnostem se zavdala. V Haliči pak také nelze se obávati, že země pro 30.000 protestantů ztratí katolický ráz. Ačkoliv jest pravda, co kardinál pronuntius praví, že v Lombardsko-Benátském království, jako vůbec v celé Italii, převedení obyvatelstva z katolické víry na protestantskou jest prostředkem, kterého strana revoluční užívá, aby se rozšířila, přece nelze dokázati, že by se tak věci měly co do obou samostatných protestantských obcí v Benátkách.

Dobrozdání o této náboženské stránce končilo následující úvahou: »V 16. a 17. století byl protestantismus mocí výbojnou. Tenkráte bylo úlohou Rakouska, aby proti němu s mečem v ruce bojovalo. Ale v přítomnosti nezáleží již úkol státu v tom, aby vzrůstu

katolické církve svou podporou ku pomoci přispěl. Rakousko bude proti protestantismu nejlépe bojovati, když nebude svobodnému hnutí katolickému žádných překážek klásti, spíše o to pečujíc, aby budoucí pokolení v pravdě katolické vychováno, pokolení pak nynější u víře katolické utvrzeno bylo. Učení církve sv. jest samo o sobě mocí výbojnou; uděliž se církvi potřebná svoboda, a ona vyplní své božské poslání. Všechny jiné prostředky jsou proti tomuto jednomu malicherny, a obyčejně nevedou k cíli. Sem náleží zjevné násilí státu proti nekatolíkům, zákaz veřejné bohoslužby atd. Takové prostředky přinesly by větší škodu než užitek. Mírné a spravedlivé nakládání s nekatolíky v Rakousku více jest ve prospěch katolictví, nežli jich odstrkování neb utlačování.«*)

Dobrozdání Meyerovo přijal ministr Bach za své vlastní a přednesl je v ministerské konferenci, kteráž o něm od 23.—26. září r. 1854 rokovala a až na nepodstatné úchylky s ním se srovnávala.

Co do stížnosti stran sesazení kněží s obročí pro zločin, které bylo § 26. trestního zákona vysloveno, uznala vláda, že výraz »sesazení« není vhodný a také v starém trestním zákonníku ho nebylo. Proto nabídla se vláda, že ke všem soudním stolicím vydá nařízení a je také biskupům oznámí, že tento dvacátý šestý paragraf, pokud o katolických duchovních mluví, své platnosti pozbývá, a kdykoliv takový případ se přihodí, že vždycky jest se srozuměti s biskupem v příčině odstranění takového duchovního s obročí. Pronuntius byl s tím spokojen.

Jednou z hlavních obtíží, která srozumění Apoštolské Stolice s Rakouskem překážela, byla instrukce arcibiskupa Rauschera o manželství. Dle této instrukce měla pravomoc u věcech manželských přejíti od soudů světských na soudy církevní. Ale tyto duchovní soudy manželské byly povinny míti ohled netoliko na církevní, nýbrž také na státní zákony. V Římě usneseno, že papežská Stolice bude tuto instrukci ignorovati, nemohouc ji za všeobecně platný zákon potvrditi a schváliti.

---

*) Meyer, l. c. I. 367—378.

Tuto instrukci prozkoumali římští bohoslovci Monsignoři: Vavřinec Valenzi, Vavřinec Nina, Hannibal Capalti, Alois Tomassetti a generál jesuitů P. Petr Beckx, aby pronuntius arcibiskupovi vídeňskému a jiným biskupům, kteří ji přijati chtěli, říci mohl, že se dle této instrukce s pokojným svědomím říditi mohou.*) Jednoho článku instrukce arcibiskupa Rauschera nemohla sv. Stolice ignorovati: totiž upravení appellačních soudů v rozepřích manželských; neboť odvolání v poslední stolici náleží k Apoštolské Stolici, a o tom instrukce ničeho nevěděla. Tudíž musil papež sám appellačního práva svého hájiti, což se stalo jmenováním delegovaných apoštolských instancí čili stolic.

Vyjednávání mezi arcibiskupem Rauscherem a pronunciem Viale-Prelà děla se s velikými obtížemi. Viale-Prelà měl na zřeteli prospěch církevní; Rauscher však měl větší ohled na stát nežli na církev. Dle jeho vůle musila správa církevních matic zůstati v rukou státu, a biskupové obdrželi toliko dozor na tuto správu, který však v praktickém životě se nevykonával, a tak zůstalo vše při starém.

Za těchto okolností přála si sv. Stolice, aby císařský plnomocník přišel do Říma, a to tím spíše, jelikož ku prohlášení článku víry »o neposkvrněném početí Panny Marie« biskupové z celé katolické církve se tam sešli (počtem přes 200). O tomto přání sv. Stolice zpravil velevyslanec hrabě Moric Eszterházy v srpnu r. 1854 císařskou vládu, po čemž Rauscher koncem října r. 1854 vydal se na cestu do Říma.**) Tím bylo vyjednávání značně urychleno, jelikož arcibiskup Rauscher s kardinálem Santuccim, zástupcem kongregace pro mimořádné církevní věci (jejímž předsedou byl kardinál-vikář Patrizzi), a s kanonisty, jimž zkoušení jeho instrukce o manželství svěřeno bylo, v osobní styk vešel. Nicméně i nyní ještě naskytovaly se veliké obtíže. Rauscher chtěl, aby církev se zavázala, že nebude ob-

*) Tuto instrukci o 251 paragrafu viz v »Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum.« Collectio Lacensis T. V. 1286—1315.

**) Friedrich von Hurter und seine Zeit. Vom Jahre 1844 bis zu dessen Todesjahre 1865. Von Heinrich von Hurter; sv. II. str. 413.

sazovati církevní obročí takovými osobami, které důvěry vlády nepožívají (čili jsou »personae ingratae«). Po této zásadě nepostoupili v Římě a naznačili ji známkou: »josephinismum sapit.« Arcibiskup však od ní neupustil a dal jí toliko jiné roucho,*) neboť dovedl toho, že něco podobného přišlo do papežského breve, které později podáme.

Ostatně arcibiskup Rauscher nedobyl si svou známostí církevního práva veliké slávy u římských kanonistů. Msgre Valenza, který jeho instrukci zkoušel, vyjádřil se o něm, že má sice bystrého ducha, ale důkladné známosti zákonů církevních prý pohřešuje.

Vystupování Rauscherovo potkalo se s překážkami též u některých rakouských prelátů. Kardinál Scitovský naléhal na papeže a kardinály, aby k žádnému konkordátu nepřivolovali, poněvadž prý jím uherská církev ztratí svobody, kterých od starodávna požívala. Z Olomouce byl do Říma vyslán jistý kanovník, aby v témž směru působil.

To arci mrzelo arcibiskupa Rauschera tím více, poněvadž prý jeho návrh konkordátu Scitovský s arcibiskupem olomouckým ve Vídni schválili a spolu podepsali. Proto k naléhání Rauscherovu poručil císař hraběti Thunovi, aby uherskému primasovi vyslovil císařskou nelibost (arcibiskup olomoucký kardinál Sommerau-Beckh zemřel r. 1853).

V Římě obzvláště hrabě Lukáš Gozze, poslední vévoda z Casy-Sorga a Allmanzy, rytíř řádu maltanského a legační rada při c. k. velevyslanectví v Římě, muž církevně smýšlející, kladl na srdce arcibiskupu Rauscherovi, aby více prospěch církve v Rakousku na zřeteli měl. Rauscher však netoliko rady jeho nedbal, nýbrž aby jej za smělost jeho potrestal, způsobil to, že Gozze byl ihned do Neapole přeložen. Rauscher vyjádřil se v tato slova: **) »Ich gebe nicht nach; wenn die päpstliche Curie nicht nachgibt, so sieht sich Oesterreich

*) Briefe aus Rom von Dr. Alois Flir, weil. Rektor der deutschen Nationalkirche St. Maria dell'anima in Rom, herausgegeben von Ludwig Rapp, Insbruck; 1864; str. 23.

**) O těchto slovech praví Hurter l. c. 414, že svědkové ještě žijící mohou je dosvědčiti.

gezwungen, zu den traditionellen Hostilitäten gegen die päpstliche Curie zurückzukehren« (Nepovolím; nepovolí-li papežská kurie, bude Rakousko přinuceno, navrátiti se k tradicionálnímu nepřátelství proti papežské kurii), ku kterýmžto slovům dokládá Hurter: »d. h. zur Staats- und Reichskirche, die später im Reichsprimas zu Wien ihre Verwirklichung finden sollte.« (t. j. ke státní a říšské církvi, která by později v říšském primasu ve Vídni ve skutek vešla).

Nicméně přes všeliké obtíže šlo vyjednávání, které kardinál Santucci řídil, přece ku předu. V květnu r. 1855 stalo se dohodnutí o nejpodstatnějších článcích. Vystoupení Jeho Veličenstva učinilo zde rozhodný obrat. Týž vyslovil přání, aby se vyjednávání ke konci přivedlo; proto utichly odporné hlasy v radě ministerské.

Dne 9. června r. 1855 předložil Rauscher J. V. císaři a králi v hradě smlouvu. Smlouva byla zkoumána kommissí, která v ministerstvě kultu zasedala, a jejíž předsedou byl hrabě Buol, a členy Thun, Bach, Rauscher a president říšské rady Kübeck.

Po rozkaze císaře a krále Františka Josefa I. odebral se na počátku června r. 1855 jeho bratr arcivévoda Ferdinand Max do Říma, aby Jeho Svatosti za konkordát díky vyslovil.*) Ke konci toho roku přibyli do Říma arciknížata Rainer a Albrecht a jedna arcikněžna. Když pak se Rauscher z Říma navrátil, byl obsah konkordátu mezi ním a kardinálem Viale-Prelà na dobro stanoven, text redigován, od obou podepsán a císařské vládě podán právě v den narozenin Jeho Veličenstva císaře a krále našeho, 18. srpna r. 1855.**) Jistotně nemohl mu v tento slavný den býti podán vznešenější dar, než jakým jest pokoj mezi církví a státem a vespolné jejich přátelství. Dne 23. srpna odevzdal uditore z vídeňské nuntiatury papeži v Římě tuto listinu v přítomnosti kardinála-státního sekretáře Antonelliho. Císařským kabinetním listem z 30. srpna obdržel hrabě Buol rozkaz, aby ratifikaci vykonal.

---

*) Flir, l. c. 30.
**) Hurter l. c. 414.

§ 30. Znění konkordátu.*)

Konkordát, ač nebyl takový, jak si ho Stolice Apoštolská přála, poskytoval přece církvi velikou míru svobody, a kdyby se byl věrně provedl, byl by tvářnost církve v Rakousku na dobro změnil.

Skládá se ze 36 článků, které v doslovném znění podáme, při čemž v poznámkách na poměry, jaké byly před konkordátem, poukážeme.

1. »Římsko-katolické apoštolské náboženství bude v celém rakouském mocnářství a ve všech zemích, ze kterých se skládá, vždy ve své neporušenosti zachováno se všemi právy a výsadami, kterých z nařízení Božího a dle církevních zákonů požívati má.«**)

2. »Jelikož římský biskup primát jak cti tak i pravomocnosti nad veškerou církví po celém světě božským právem drží, nebude vzájemné obcování biskupů, duchovenstva a věřících se sv. Stolicí co do věcí duchovních a církevních předmětů podrobeno královskému placetu, ale bude docela svobodné.« ***)

3. »Arcibiskupové, biskupové a všichni ordináři budou svobodně s duchovenstvem a věřícími své diecése obcovati u vykonávání svého pastýřského úřadu, rovněž svobodně budou své instrukce a svá nařízení o církevních věcech prohlašovati.« †)

4. »Arcibiskupům a biskupům bude volno konati vše, co jim pro správu diecése po vyjádření a ustano-

---

*) Jest po latinsku v »Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum«. Collectio Lacensis. T. V. str. 1221—1226. v stati »Conventio Austriaca a. 1855 cum actis et documentis, quae ad eam pertinent« str. 1221—1317.

**) Článek v tomto nebo jiném znění bývá vždy v čele konkordátu. Náš článek neprohlašuje církev katolickou za státní nebo panující, než uznává ji toliko za samostatnou společnost, která se svými zákony řídí a do jejíž správy světské zákonodárství míchati se nemá.

***) Tímto článkem stala se církev v Rakousku vskutku opět katolickou, neboť před tím záviselo vždy na libovůli vlády, ustanoviti, v kterých věcech nařízení papežské má míti platnost a v kterých nikoli.

†) Veškeré toto obcování dělo se dříve jenom s povolením zemské vlády, která listinám biskupů své »placetum« udělovala.

vení sv. kánonů na základě nynější, od sv. Stolice schválené kázně přináleží; především bude jim volno:

a) za vikáře, rádce a pomocníky ve správě zvoliti si duchovní, kterékoli za schopné k řečeným úřadům uznají;

b) přijímati do stavu duchovního a udíleti sv. svěcení dle kánonů těm, které za potřebné a užitečné svým diecésím uznají; a naopak vylučovati od sv. svěcení, kterékoli za nehodné budou pokládati;

c) zřizovati menší obročí a ve srozumění s Jeho Veličenstvem, jmenovitě pokud se vykázání vhodných příjmů týká, fary zakládati, děliti nebo spojovati;

d) nařizovati veřejné modlitby a jiné zbožné skutky, když toho prospěch církve nebo státu a lidu žádati bude, ohlašovati prosební průvody nebo pouti, pořádati pohřby a veškery jiné sv. úkony, zachovávajíce při všem kanonické předpisy;

e) svolávati a slaviti dle nařízení sv. kánonů*) sněmy provinciální a synody diecésní a jejich akta u veřejnost podávati.«

5. »Veškeré vyučování mládeže katolické ve všelikých školách veřejných i soukromých bude se srovnávati s učením katolického náboženství; biskupové pak budou z povinnosti vlastního svého úřadu pastýř-

*) Odstavec a) není zbytečný. Dle dvorního dekretu z 13. května r. 1782 musilo ustanovení generálního vikáře od vlády schváleno býti; ad b) V těchto věcech musili se biskupové vždy dříve srozuměti s vládou; posílali listinu kandidátů s podpisem jich osobnosti a s originály vysvědčení zemské vládě; vláda ustanovila dobu trvání theologických studií, udělovala dispensi od irregularity nedostatečného stáří, určovala způsob zkoušek; a biskup musil prositi za udělení titulu mensae z církevního jmění; ad c) Vláda osobila si zřizování far a obročí; ještě dvorní dekret z r. 1843 prohlásil zásadu, že právo zřizovati fary náleží vládě; ad d) Pouti do cizozemska bez dovolení vlády byly trestány, pouti do Říma byly za Marie Terezie pokutovány u chudých čtyřnedělním žalářem, u bohatých 5—100 dukáty. Císař Josef II. zakázal všechny pouti a průvody, jelikož však lid pouti si vzíti nedal, měli kněží proti nim kázati a je takřka za pověru prohlašovati. Kazatel z cizí diecése nesměl býti od žádného faráře na kazatelnu puštěn bez svolení biskupa a policejního úřadu (dvorn. dekr. z 23. července r. 1816); ad e) O synodách za vlády josefinismu nemohlo býti ani řeči.

ského říditi náboženské vychování mládeže ve všech ústavech veřejných i soukromých a pilně toho dbáti, aby v žádném učebním předmětě nebylo ničeho, co by katolickému náboženství nebo počestnosti mravů se protivilo.«*)

6. »Nikdo nebude přednášeti sv. bohosloví, katechetiku nebo náboženství na nějakém ústavě veřejném nebo soukromém, leč obdrží-li poslání a zplnomocnění od biskupa diecésního, který je odvolati může, když by to za vhodné uznával. Veřejní professoři theologie a učitelé katechetiky budou jmenováni z těch, o jejichž víře, vědomostech a zbožnosti se biskup vyslovil a jimž jest hotov dáti poslání a plnomocenství k úřadu učitelskému. Když však biskup od některých professorů theologické fakulty vyučovati dává alumny svého semináře v theologii, stanou se takovými professory jenom mužové, které uzná biskup nad jiné schopnějšími ke zmíněnému úřadu. Pro zkoušky těch, kteří důstojnosti doktora bohosloví nebo církevního práva dosáhnouti chtějí, ustanoví diecésní biskup polovici zkoušejících z doktorů bohosloví nebo sv. kánonů.«

7. »Při všech pro katolickou mládež určených gymnasiích a středních školách vůbec budou jenom katolíci professory neb učiteli jmenováni, a veškeré vyučování bude dle povahy toho kterého předmětu tak uspořádáno, aby zákon života křesťanského do srdcí vštěpovalo. Kterých učebných knih pro nábo-

---

*) Národní školu přivlastnil si před tím stát a prohlásil právo církve ke škole za usurpaci. R. 1770 byly zřízeny normální školy, které učitele po svém způsobě vychovávaly. Vláda jmenovala vrchní dozorce, dala katechismy skládati, a duchovní jako katecheta obdržel své poslání od vlády. R. 1804 obdrželi duchovní dozor nad školami, ale jenom jako státní úředníci, jsouce podřízeni konsistořím, které měly císařská nařízení o učebné látce a methodě a učebných knihách prováděti. Teprve r. 1808 obdržel biskup přímý dozor nad těmito školami, ale zůstal podroben školnímu úřadu a duchovním referentům. Konečně r. 1821 obdržely biskupské konsistoře veškeru správu vyučování v národní škole, ale opět jenom jako státní, a ne biskupští vrchní školní úřadové. Teprve 15. června r. 1849 žádali biskupové rakouští, aby jim propůjčena byla pravomocnost nad veškerým vyučováním v národní škole, a vláda jim ji udělila již r. 1850. Konkordát urovnal tuto věc nadobro článkem 5. a 8.

ženské vyučování užívati jest, ustanoví na základě společné porady biskupové V příčině ustanovování učitelů při veřejných gymnasiích a středních školách zůstanou v platnosti předpisy dosavadní ku prospěchu té věci vydané.«*)

8. »Všichni učitelé škol národních pro katolíky určených podrobeni budou církevnímu dozoru. Vrchní školdozorce diecésní jmenovati bude Jeho Veličenstvo z mužů, které biskup ponavrhne. V případech, kde v těchto školách o náboženské vyučování dostatečně postaráno není, může biskup ustanoviti duchovního, který by žákům katechismus vykládal. Kdo za učitele ustanoven býti má, musí býti u víře a mravech bez poskvrny. Ze svého místa bude odstraněn, kdo by od pravé dráhy se uchýlil.« **)

9. »Arcibiskupové, biskupové a všichni ordináři budou zcela svobodně svou vlastní moc v tom vykonávati, aby knihy náboženství a počestnosti mravů škodlivé pokutami církevními stíhali a věřící lid od jejich čtení odvracovali. Ale též vláda všelikým vhodným

---

*) Mnohá gymnasia byla co do založení svého církevními ústavy. Od r. 1762 byla gymnasia podrobena dozoru státnímu, a později bylo biskupům i vedení náboženského vyučování odňato. R. 1802 byla gymnasia nejprve v místech, kde byl spolu biskupský seminář, dozoru biskupův a prostředečně dozoru zemské vlády podřízena. Jelikož však vláda sama učebnou látku, methodu a knihy určovala, a biskup byl pouhým orgánem vlády, nezískalo se tímto nařízením mnoho. Teprve dekret z 23. července r. 1808 ustanovil, aby náboženské vyučování přímo se podřídilo biskupovi, který však jenom jako státní plnomocník tento dozor vykonával; nesměl učitele náboženství ustanoviti, ale jenom své dobré zdání v této věci podati. Teprve J. V. císař a král František Josef I. odpomohl zde svým nařízením z 18 dubna r. 1850. kterým církvi právo jí přináležející navrátil. Dle konkordátu nejsou gymnasia pouze státními ústavy vědeckými, ale též ústavy církevními, které právě z té příčiny také vlivu církve podléhají. Při nich mají biskupové jako biskupové, a ne jako státní úředníci, náboženské vyučování ve svých rukou, biskup učitelům náboženství uděluje poslání a plnomocenství.

**) Tímto článkem vrátila se národní škola ve svůj normální poměr k církvi; biskup jest nejvyšším dozorcem, orgánem jeho jest konsistoř, která jest spolu orgánem vládním. Škola týká se církve i státu, proto obě moci zde svůj vliv vykonávají.

opatřením zamezí, aby takové knihy v císařství nebyly rozšiřovány.«

10. »Jelikož všechny církevní věci a zvláště ty, které se víry, svátostí, posvátných úkonův a povinností i práv k posvátnému úřadu připojených týkají, jediné před církevní soud náležejí, bude o nich církevní soudce rozhodovati, který tudy také o věcech manželských dle sv. kánonův a jmenovitě dle tridentských dekretů rozsudky vydávati bude, kdežto občanské účinky manželství světskému soudci se ponechávají. V příčině zasnoubení bude církevní moc rozhodovati o tom, kdy skutečně existuje a jaké má účinky co do překážky manželství, a zachová při tom, co ustanovuje týž sněm Tridentský, jakož i list apoštolský, začínající slovy: »Auctorem fidei«.

11. »Biskupové mají toho volnost, proti duchovním, kteří slušného duchovního oděvu jich důstojnosti a stavu přiměřeného nenosí, neb jakýmkoli způsobem pokárání hodnými se učiní, zakročiti tresty, které církevními zákony jsou stanoveny a ještě jinými, které biskupové sami vhodnými býti uznají, a je v klášteřích, seminářích anebo domech k tomu zvláště určených pod dozorem chovati. Žádným způsobem nebude se jim překážeti, aby zakročili pokutami církevními proti věřícím, kteří církevní předpisy a zákony přestoupí.«*)

---

*) Zákonodárstvím josefinským byla trestní pravomoc církve, pokud se oboru zevnitřního týká, zničena. R. 1765 bylo konsistořím zakázáno, aby trestů církevních, které se juris publici dotýkaly, nevynášely; kdyby to přece učinily, měly »forti manu sub comminatione sequestrationis temporalium« přidrženy býti k odvolání těchto censur. — Když se jednalo o exkommunikaci, měla se dle dvorních dekretů vykonati společným vyšetřováním od duchovních a politických kommissařů; ordináři vynesou sice rozsudek, ale podají jej »zemské vládě, by jemu placetum regium udělila«. Proto přestaly všechny exkommunikace. Dle dekretů z 13. března a 23. listopadu r. 1791 dělo se sesazení duchovních s obrůčí sice s vědomím biskupovým, ale přece od politických úřadů, »poněvadž vynášení světských trestů náleží jenom světským úřadům«. Každý bohoslovec arci ví, že sesazení s duchovního úřadu není světským trestem. Dvorní dekret z 27. února r 1779 rozkázal, že vyloučení od sv. přijímání v kanonických případech »nesmí se bez vědomí a spolupůsobení zemské vlády díti«.

12. »O právu patronátním bude církevní soudce rozhodovati. Avšak sv. Stolice svoluje, aby, když jde o laikální patronát, světské soudy o posloupnosti v něm soudily, ať se již spory vedou mezi pravými nebo domnělými patrony, nebo mezi duchovními, kteříž od týchž patronů jmenováni byli.«*)

13. »Přihlížejíc k poměrům časovým svoluje Jeho Svatosť, aby právní věci duchovních, pokud jsou ryze občanské, jako smlouvy, dluhy, dědictví, vyšetřovali a rozhodovali soudcové světští.« **)

14. »Z téže příčiny neprotiví se tomu sv. Stolice, aby duchovní pro zločiny nebo přečiny, které trestními zákony císařství se stíhají, postaveni byli před světského soudce, který však bude povinen biskupa o tom ihned zpraviti. Při zatčení a uvěznění obžalovaného zachovají se všechny ohledy, kterých úcta k stavu duchovnímu žádá. Vynese-li se nad duchovním trest smrti nebo žaláře dobu pěti let přesahujícího, podají se vždy soudní akta biskupovi a opatří se mu možnost, aby odsouzeného slyšel a seznal, zdali jest nutno, aby též církevním trestem stížen byl. Totéž stane se k žádosti biskupově i když menší trest byl stanoven. Duchovní odbuďtež si trest svůj žalářní pokaždé v místech, která od světských odsouzenců jsou oddělena. Byl-li však duchovní pouze pro přečin nebo přestupek odsouzen, nechť v klášteře neb jiném duchovním domě se uvězní.«

»V nařízeních tohoto článku nejsou nikterak obsaženy ony důležitější případy, o kterých posvátný sněm Tridentský sess. XXIV. cap. 5. de reform. nařízení vydal V takovýchto případech sv. Otec a Jeho Veličenstvo císař učiní vhodná opatření.«

15. »Aby dům Hospodina, který jest Král králův a Pán pánů, se ctil, zachová se immunita chrámů, pokud to veřejná bezpečnost a péče o konání spravedlnosti připouští.«

---

*) Duchovní soudce rozhodoval, kdykoli šlo o patronát církevní.

**) Duchovní ve věcech světských už dříve byli podřízeni soudům světským, a při tom zůstalo též dle konkordátu.

16. »Jeho Veličenstvo nebude trpěti, aby katolická církev, její víra, liturgie a zařízení slovem nebo skutkem, nebo písmem se tupila, a biskupům neb kněžím překážky se činily u vykonávání úřadu jejich, jmenovitě, když jde o hájení věrouky, mravouky a kázně církevní. Ano, bude-li třeba, poskytne též vydatnou pomoc, aby provedeny byly rozsudky od biskupů vynesené nad duchovními, kteří proti povinnosti své se prohřešili. Jelikož mimo to jest vůle císařova, aby služebníkům svatyně čest, která jim dle rozkazu Božího náleží, se zachovala, nepřipustí, aby se něco stalo, co by jim k necti sloužilo nebo je v potupu uvrhovalo, nýbrž rozkáže, aby všichni císařští úřadové arcibiskupům, biskupům a duchovním při každé příležitosti vážnost a úctu, která jejich stavu náleží, prokazovali.

17. »Biskupské semináře se zachovají, a kde nadání jejich nestačí k účelu, kterému dle ustanovení sněmu Tridentského sloužiti mají, bude vhodným způsobem o rozmnožení dotace postaráno. Biskupové budou je dle ustanovení zákonů církevních plným a svobodným právem říditi a spravovati. Proto budou rektory zmíněných seminářův a professory čili učitele při nich jmenovati, a kdykoliv to uznají za dobré nebo za nutné, je odstraňovati. Budou jinochy nebo hochy do nich ku vzdělání přijímati, jak za vhodné ku blahu svých diecésí v Pánu uznají. Kdož v těchto seminářích studiím se věnovali, budou po předchozí zkoušce způsobilosti moci býti přijati do každého jiného ústavu a ucházeti se o každou stolici učitelskou i mimo seminář, zachovají-li platné o tom předpisy.«

18. »Sv. Stolice, užívajíc vlastního práva, zřídí nové diecése a vykoná nové jich ohraničení, pokud toho duchovní blaho věřících vyžadovati bude. Kdykoli však se to stane, bude o tom vyjednávati dříve s císařskou vládou.«*)

19. »Jeho Císařské Veličenstvo u volbě biskupů, které dle apoštolské výsady, od přejasných předků zdě-

*) Právo zřizovati a ohraničovati diecése připisovalo zákonodárství josefinské výhradně jenom státu.

děné, sv. Stolici navrhuje nebo jmenuje, aby kanonicky dosazeni byli, užije také budoucně rady biskupův, jmenovitě biskupů téže církevní provincie.«*)

20. »Metropolité a biskupové, dříve nežli se ve správu svých diecésí uváží, složí před Jeho Veličenstvem přísahu věrnosti v tato slova: »Přísahám a slibuji při sv. Božím evangeliu, jakž na biskupa sluší, poslušnost a věrnost Vašemu c. k. Apoštolskému Veličenstvu a V. Veličenstva nástupcům; též přísahám a slibuji, že nebudu míti žádného společenství a nesúčastním se žádné úrady, která by veřejnému pokoji byla ke škodě, a nebudu udržovati žádného podezřelého spojení ani v mocnářství samém ani za hranicemi jeho; a kdybych zvěděl, že státu nějaké nebezpečenství veřejné hrozí, neopomenu ničeho, co by k odvrácení jeho sloužiti mohlo.«

21. »Ve veškerých částech císařství arcibiskupové, biskupové a duchovní vesměs mají úplnou svobodu s tím, co při smrti zanechají, naložiti dle posvátných kánonů, jejichž předpisy povinni jsou zachovati také dědicové, kterýmž po zákonu přísluší právo na pozůstalost, když by kněz bez závěti zemřel. V obou však případech budou vyňaty odznaky a biskupská roucha biskupů diecésních, kteráž vesměs za příslušenství mensy biskupské pokládati sluší a kteráž tedy na nástupce v biskupství přejdou. Totéž zachová se v příčině knih, kde to obyčejem jest«**)

22. »Při všech metropolitních aneb arcibiskupských a biskupských chrámech bude Jeho Svatost první dignitu čili hodnost propůjčovati, není-li soukromého práva laikálního, ve kterémžto případě nastoupí na její místo dignita druhá. K ostatním hodnostem a

---

*) Josefinisté vyhlašovali jmenování biskupů za podstatné právo koruny. V tom, že císař se má s biskupy poraditi, jest sice jakýsi ústupek církvi, avšak, ačkoli císař s biskupy se raditi má, nemusí přece jejich radou se říditi, a může jmenovati biskupem, koho chce, i proti návrhu biskupů conprovinciálních.

**) V Rakousku měli duchovní právo, činiti závěti, ale nemusili při tom dbáti církevních předpisů. V Uhersku panovalo při biskupské pozůstalosti j u s s p o l i i. Biskupové nesměli činiti závěti, a když ji činiti chtěli, musili si od vlády za drahý peníz k tomu opatřiti svolení.

kanovnickým praebendám bude i příště Jeho Veličenstvo jmenovati, vyjímajíc ony, které jsou biskupské collationis liberae anebo podléhají právu patronátnímu, které zákonitým způsobem bylo dosaženo. Za kanovníky zmíněných chrámů budou bráni kněží, kteří mají vlastnosti církevními zákony vůbec předepsané a v duchovní správě, nebo v úřadě církevním, nebo v učitelském úřadě theologickém s chválou působili. Mimo to za zrušený se pokládej požadavek šlechtického původu nebo šlechtických titulů; avšak podmínky, které při samém založení jsou stanoveny, zůstaňtež nedotknuty. Chvalitebný pak obyčej zadávati kanonikáty veřejným konkursem, zachovejž se tam, kde už nyní jest v platnosti.«*)

23. »Při chrámech metropolitních a biskupských budou, kde jich dosud není, jak možná nejdříve ustanoveni kanovník poenitentiář a theologus, při kollegiátních pak kanovník theologus způsobem od posvátného sněmu Tridentského předepsaným (sess. V. cap. 1. et sess. XXIV. cap. 3. de reform.), a biskupové budou zmíněné praebendy dle určení téhož sněmu a nařízení papežských propůjčovati.«**)

24. »Všechny fary budou se obsazovati po vypsání veřejného konkursu a dle předpisů sněmu Tridentského. Na fary církevního patronátu budou presentovati pa-

---

*) Papežové reservovali si znenáhla obsazování přečetných obročí, biskupství, kanonikátův a far. Papežské reservace byly však stálým předmětem sporův a stesků. Vídeňský konkordát z r. 1448 stanovil, že, vyjma vyšší hodnosti v kapitolách a obročí patronátu laikálního, všechna v nerovných měsících, v lednu, březnu atd., uprázdněná obročí papež obsazovati bude, jakož i první hodnost v kapitole. Na toto ustanovení stěžoval si ustavičně národ německý, ale mír vestfálský uznával ještě oprávněnost papežskou. R. 1782 zrušil císař Josef II. papežské měsíce (menses papales) v rakouských státech nadobro. Od těch dob neobsazovali papežové v Rakousku žádných kanonikátů. Článkem 22 konkordátu byly de jure zrušeny papežské reserváty až na první hodnost, nebo kde tato jest práva laikálního, na druhou. Ze jmenování císařského jsou vyňaty kanonikáty liberae collationis anebo řádného patronátu; takovéto patronáty má na př. vídeňská universita při kapitolách vídeňské a linecké.

**) Tento článek zůstal bohužel téměř ve všech diecésích mrtvým písmenem, tak jako dřívější předpisy Tridentské.

tronové jednoho ze tří, které biskup dle způsobu svrchu naznačeného jim navrhne.«

25. »Jeho Svatost na znamení zláštní blahovůle k Jeho Veličenstvu císaři a králi Františku Josefovi uděluje Jemu a Jeho katolickým nástupcům v císařství výsadu jmenovati ke všem kanonikátům a farám, které podléhají patronátnímu právu náboženské nebo studijní matice, avšak na ten způsob, aby vyvolil jednoho ze tří, které po předchozím veřejném konkursu biskup za nejzpůsobilejší prohlásí.«*)

26. »Při takových farách, které nemají dosud kongruy poměrům časovým a místním přiměřené, kongrua co nejdříve se zvýší a spolu bude postaráno o katolické faráře východního obřadu týmž způsobem, jako o faráře obřadu latinského. Ostatně to, co zde řečeno, netýká se far duchovního nebo laikálního patronátu zákonitě získaného, jejichž břímě příslušní patroni nésti jsou povinni. Kdyby patronové povinnostem, které jim církevní zákony ukládají, úplně nevyhověli, jakož jmenovitě kdykoli z náboženské matice faráři plat jest vykázán, stane se po uvážení všech okolností vhodné opatření.« **)

27. »Jelikož právo požívati církevních statků z kanonického dosazení se odvozuje, proto všichni, kdož k jakýmkoliv obročím, větším nebo menším, budou jmenováni nebo presentováni, nebudou moci převzíti správu statků k nim připojených jinak, leč na zá-

*) Josef II. odňal biskupům skoro všechna obsazování liberae collationis a udělil patronát vrchnostem, a kde nebylo vrchnosti, náboženské matici. I při obročích zrušených klášterů, která měla se státi liberae collationis, přivlastnil si stát patronátní právo jako správce náboženské a studijní matice. Když následkem nového regulování far ze 27. října r. 1783 množství far a lokalií bylo z náboženské matice zřízeno, i tu stal se stát patronem. A tak stát nabyl přerozsáhlého patronátu. Toto patronátní právo náboženské a studijní matice bylo nekanonické; teprve článek 25. učinil je kanonickým. Avšak i biskup obdržel zde zvláštní právo, jelikož se císař zavázal, že zvolí jednoho z navrženého terna. Dříve se sice též podávalo terno, ale vláda na ně vázána nebyla, ačkoli zhusta dle terna se řídila.

**) Finanční nesnáze říše způsobily, že o tom článku nikdy doopravdy jednáno nebylo.

kladě dosazení kanonického. Mimo to při uvazování se v kathedrálky a statky k nim připojené zachovejtež se všechny církevní předpisy, jmenovitě co v pontifikálu a ceremoniálu římském předepsáno jest, a všechny způsoby a obyčeje, které tomu odporují, buďtež zrušeny.«*)

28. »Řeholníci, kteří dle stanov svého řádu generálním představeným při Apoštolské Stolici sídlícím podrobeni jsou, buďtež jimi dle týchž stanov spravováni; při tom však zůstaňtež nedotknuta práva, která dle ustanovení církevních zákonů, jmenovitě dle úchval sněmu Tridentského, biskupům přináležejí. Protož zmínění generální představení budou svobodně obcovati s podřízenými ve všech věcech, které se jejich úřadu týkají, a svobodně je visitovati. Taktéž budou řeholníci bez překážky stanovy řádu, ústavu nebo kongregace, kam náležejí, zachovávati a dle předpisů sv. Stolice kandidáty do noviciátu přijímati a ke skládání slibů připouštěti. Toto všechno bude se též zachovávati u řeholnic, pokud se to pro ně hodí.«

»Arcibiskupům a biskupům bude volno zakládati ve svých diecésích duchovní řády nebo náboženské kongregace obojího pohlaví dle církevních zákonů; avšak srozumějtež se dříve o této věci s císařskou vládou.«**)

29. »Církev bude oprávněna nabývati všelikým zákonitým způsobem nového majetku, a všechen její majetek, který nyní má nebo kterého v budoucnosti získá, bude úplně nedotknutelným. Proto ani při starých ani při nových nadacích církevních nebude se moci státi žádné jich zrušení nebo spojení bez plnomocenství Apoštolské Stolice, při čemž však zůstanou v platnosti

---

*) Právo užívati církevního obročí nemůže vycházeti z praesentace, ale z biskupské instituce, kterou »jus in re« začíná Naproti tomu josefinisté odvozovali u patronátních far často jus in re již z praesentace, ano připisovali zeměpánu moc, temporalie vůbec udělovati; článek 27. hájí kanonickou zásadu.

**) Poměry klášterní za císaře Josefa II. vypsali jsme v díle I. str. 153—166; pak za císaře Františka I., str. 333 nn., 391 nn., ke kterým odkazujeme.

práva, která biskupům od sv. sněmu Tridentského udělena byla.«*)

30. »Správa církevních statků bude při těch, kterým dle církevních zákonů náleží. Avšak vzhledem ku příspěvkům, které Jeho Veličenstvo ze státní pokladny dobrotivě uděluje a udíleti bude k zapravení potřeb církevních, nebudou moci tyto statky býti prodány, aniž značnějším břemenem obtíženy bez svolení jak Jeho Svatosti tak Jeho Veličenstva, nebo těch, kterým od nich plnomocenství na ten účel bude uděleno.«

31. »Statky, které tvoří tak zvanou matici náboženskou a studijní, náležejí svým původem k vlastnictví církve a budou se ve jménu jejím spravovati, při čemž biskupové náležitý dozor vykonávati budou způsobem, o nějž se Jeho Svatost s Jeho Cís. Veličenstvem smluví. Příjmy náboženské matice, dokud se Apoštolská Stolice a císařská vláda nesrozumějí a nerozdělí této matice v stálé a církevní dotace, budou se vynakládati na bohoslužbu, stavby chrámové, semináře a všechno to, co úřadování církevního se týká. K doplnění toho, co chybí, bude Jeho Veličenstvo

---

**) Již císař Leopold I. ustanovil, že církev bez svolení vlády nemovitého majetku nabývati nesmí. Marie Terezie prohlásila patentem z 25. srpna r. 1771 za neplatné všechny úkony, kterými by kláštery movitého nebo nemovitého jmění nabyly. Přínos novicův nesměl převyšovati 1500 zl. Když duchovenstvo jiným titulem, nežli koupí, statků nabylo, musilo je během roku laikům prodati. R. 1782 byla zřízena »náboženská matice«, která se utvořila z jmění asi 700 zrušených klášterů, z interkalárních příjmův obročí, z příjmů redukovaných kanonikátů, ze zabavených feudálních statkův a kapitálů zrušených filiálních kostelův a kaplí, z mešních nadací zrušených klášterů, ze zbožných nadání bratrstev.

Výkup církevního desátku a robot r. 1848 a 1849 po celé říši (vyjma Sedmihrady a Bukovinu) provedený ublížil znamenitě církevnímu jmění. Děl se v cenách co možná nejnižších a vynesl celkem 78,985.323 zl., a to: pro Dolní Rakousy: 14,398.211 zl., pro Horní Rakousy: 7,197 417 zl., pro Uhry: 14,418.951 zl., pro Vojvodinu: 3,175.670 zl., pro Charvatsko: 1,595 815 zl., pro Čechy: 8,477.128 zl., pro Moravu: 8,624 000 zl., pro Halič s Krakovem: 6,775 462 zl., pro Štýrsko: 5,214 976 zl., pro Korutany: 1,957.475 zl., pro Krajinu: 1,789 567 zl., pro Tyroly a Vorarlberg: 2,742 127 zl., pro Solnohrady: 1,071.720 zl., pro Přímoří: 832 710 zl., pro Slezsko: 714.024 zl.

i budoucně dobrotivě přispívati týmž způsobem, jako dosud, ano, pokud časové poměry připustí, jest ochoten větších ještě příspěvků poskytnouti. Podobně též příjmy matice studijní vynaloží se jediné na vyučování katolické a dle zbožné vůle zakladatelů.«

32. »Příjmy uprázdněných obročí odvedou se, pokud už dříve v obyčeji bylo, do náboženské matice, kteréžto Jeho Veličenstvo odevzdá z vlastní vůle příjmy uprázdněných biskupství a světských opatství v Uhersku a zemích jindy s ním spojených, kterých Jeho předchůdcové v království Uherském po dlouhou řadu století klidně požívali. V oněch provinciích, kde náboženské matice není, ustanoví se pro každou diecési smíšená kommisse, která statky biskupství jakož i všech obročí v čas jich uprázdnění bude spravovati dle způsobu a pravidel, o něž se Jeho Svatost s Jeho Veličenstvem dorozumí.«*)

33. »Jelikož za minulých bouří na přečetných místech Rakouského mocnářství církevní desátky světským zákonem zrušeny jsou a za příčinou zvláštních okolností odvádění jich v celém císařství zavésti nelze: proto k žádosti Jeho Veličenstva a vzhledem k veřejnému pokoji, kterýž pro rozkvět náboženství jest předůležitý, dovoluje Jeho Svatost a stanoví, aby právo žádati desátku tam zůstalo, kde posud trvá, ale na jiných místech aby za tento desátek jakožto náhrada od císařské vlády byly vykázány důchody buď z nemovitých statků nebo na státním dluhu zjištěné a vykázané, a důchody ty aby se vyplácely jednomu každému z těch, kdož měli právo žádati desátku; spolu prohlašuje Jeho Veličenstvo, že tyto důchody, tak jak budou vykázány, budou se pokládati za právo smlouvy s úplatkem učiněné, a že týmž právem jako desátek, na jehož místo vstupují, budou se přijímati a držeti.«

34. »Všechno ostatní, co se osob a věcí církevních týká a o čem v této smlouvě zmínka učiněna není,

---

*) Interkalární příjmy uprázdněných obročí náležejí dle církevního práva příslušným kostelům. Ale v Rakousku plynuly dle ustanovení vlády do náboženské matice. Tento obyčej konkordátem schválen.

bude se říditi a spravovati dle učení církve a panující kázně, Apoštolskou Stolicí schválené.«

35. »Touto slavnou úmluvou pokládají se zákony, nařízení a předpisy jakýmkoli způsobem a formou v císařství a jednotlivých zemích, ze kterých se skládá, vydané, pokud jí odporují, za zrušené, a tato úmluva bude napotom vždy míti platnost státního zákona. A proto slibují obě smlouvající strany, že ony samy a jejich nástupcové všechno i každou jednotlivou věc, o které se smluvily, zachovávati budou. Kdyby příště nějaká obtíž vznikla, srozumí se Jeho Svatost s Jeho Veličenstvem, by věc urovnali.«

36. »Výměna ratifikací této úmluvy vykoná se ve dvou měsících, počítajíc ode dne k těmto článkům připojeného, anebo, možno-li, i dříve.«

Dáno ve Vídni dne 18. srpna r. 1855.

Mich. kard. Viale-Prelà. *Josef Othmar z Rauscherů,*
arcibiskup vídeňský.

Císař ratifikoval konkordát v Ischlu dne 23. září r. 1855 a připojil k ratifikaci list vlastnoruční k svatému Otci, díky mu vzdávaje. Dne 25. září roku 1855 byly ratifikace konkordátu v ministerstvu zahraničních věcí vyměněny.«*)

Dne 13. listopadu roku 1855 prohlásila úřední »Wiener Zeitung« konkordát, podávajíc jeho znění v jazyce německém a latinském spolu s doprovázejícím jej cís. patentem z 5. listopadu 1855, čímž stal se konkordát říšským zákonem.

---

§ 31. Přílohy konkordátu.

Mezi smlouváním o konkordát vznikly otázky, které do textu přijaty býti nemohly, ačkoliv srozumění

*) O výkladu konkordátu srv.: (Fessler) Studien über das österreichische Konkordat vom 18. Aug. 1855. 3. Aufl. Wien, 1856; Buss, Oesterreichs Umbau im Verhältnisse des Reichs zur Kirche, Wien 1862, str. 217—329; pak články v Historisch-politische Blätter »Die Kirche in Oesterreich einst und jetzt« z roku 1856, str. 345—1194.

o nich mezi církví a státem státi se musilo. To bylo učiněno v diplomatické listině »Ecclesia catholica« ze dne 18. srpna r. 1855 ve formě listu arcibiskupa Rauschera ke kardinálovi Viale-Prelà. Tento list tvoří doplněk konkordátu, a proto jej tuto v překladě podáváme:

»Katolická církev jest vždy archou, do které se všichni utíkají, kteří věčného spasení dojíti chtějí: za našich však časů poučil Pán svět, zaslíbení Kristových zapomenuvší, přejasnými důkazy, že též statky časného života nejhorší zkázou ohroženy jsou, neutvrzuje-li blahodárný vliv církve základů společnosti občanské. Na druhé straně bouře, kterými zmítáni jsme, jasně ukazují, jak důležito jest pro církev Boží, aby světská vláda silnou rukou krotila bezuzdnou volnost náruživostí, neboť za našeho času jest církvi činiti se stranou, která nejenom víru Bohem zjevenou, ale též přirozený náboženský smysl z kořene vyvrátiti se snaží, důvěřujíc ve výmysly, jež uměním zlolajným tak vyšnořeny jsou, že duchem, který, co jeho jest, hledá, mocně hýbají.

Kde hlasatelům převrácenosti poskytuje se volnost podnikati vše, aby národy omámili, tam se nebude nikdy nedostávati lidí, kteří, zdravého rozumu nedbajíce, na slova učitelů přísahají, a obnoví se ohavnost spuštění, která před několika lety i na samém sv. místě, sídle totiž knížete apoštolů, se objevila.

Za těchto okolností jest více nežli kdy jindy si přáti, aby vláda světská s církevní vládou se spojila a království Božího na zemi věrně chránila. Přejasný císař rakouský, veden jsa zbožností svých předků, neměl nic tak velice na srdci, jako aby svornost mezi církevní a světskou mocí v rozsáhlých zemích, které jeho žezlu podrobeny jsou, neporušenu chránil a nezvratně upevnil. Hospodin pak, všehomíra vládce, žehnal dobrotivě tomu, co ku posvěcení jeho jména bylo podniknuto, a proto stala se úmluva o článcích, které beze vší pochybnosti jak od sv. Otce tak od Jeho Veličenstva schválení dojdou. Jelikož však při díle tak důležitém a vážném některé věci zbývají, na které po-

mysliti sluší, dalo mně Jeho Veličenstvo rozkaz, abych Vaší Eminencí toto oznámil:

1. Jeho Veličenstvu leží velice na srdci, aby víra a zbožnost na universitách kvetla. Mnohonásobný užitek, jejž lidská věda plodí, byl jmenovitě četnými bludy z 18. století jako mraky zatemněn, a bude to lidské společnosti velice prospívati, když světlem pravdy mraky ony budou rozehnány. Jeho Veličenstvo předsevzalo si, že tak důležitou věc při obecném uspořádání universitních studií bude míti na zřeteli. Z mnohých důvodů vidí se býti prospěšno, aby biskupové byli arcikancléři nebo kancléři při universitách. Pokud by obtíže v té příčině nastaly, budou vykonávati zvláštní vliv na bohosloveckou fakultu s vyloučením kancléře jiného, kde by snad takový byl zřízen.

2. Při zkouškách doktorandů theologie nebo církevního práva užívalo se v Rakousku vždy jenom katolíkův a také příště se jich výlučně užije.

3. Vidělo-li by se býti prospěšno, aby některým biskupům propůjčila se Apoštolskou Autoritou moc udělovati theologický doktorát, svolí k tomu snadno Jeho Veličenstvo; věc však projedná se obapolnou poradou mezi Apoštolskou Stolicí a císařskou vládou.

4. Biskupům bude volno založiti katolickou universitu, která by na nich závisela. Jelikož však jest nutno, aby v příčině politických poměrův a občanských práv, která takovému ústavu by se uděliti měla, jistá rukojemství dle potřeb věcných a místních se podala, musí se dříve státi dorozumění o tom s císařskou vládou.

5. Dříve, nežli professor při právnické fakultě obdrží dovolení vykládati církevní právo, žádej se za mínění biskupa diecésního o jeho víře a učení.

6. Peštská universita děkuje své založení církevnímu nadání, které za vlády císařovny Marie Terezie církevními statky bylo rozmnoženo. Nicméně ke konci minulého století stalo se v několika velmi řídkých případech, že na řečené universitě nekatolíci ku přednášení světských věd připuštěni byli. Císař však uznává to za dobré, aby tam za professory voleni byli pouze

katolíci; ale tím nezamýšlí zkracovati práv nekatolíků, kteří tamtéž úřadu učitelského již dříve dosáhli.*)

7. Studující theologie, jsou-li od biskupů mezi alumny semináře přijati nebo řeholním rouchem oděni, jakož i novicové klášterův od církve schválených budou ve všech částech císařství od vojenské služby osvobozeni.

8. Dle zákonů v Rakousku platných ustanovují se při gymnasiích a středních školách, které světská vláda založila, učitelé náboženství tím způsobem, že diecésní biskup vypíše konkurs a kterého za nejhodnějšího pokládá, vládě oznámí, připoje spolu konkursní akta; ten pak z pravidla dostane uprázdněné místo učitelské. Kdyby pro zvláštní poměry byl odmítnut, bude přece jen ten pro toto místo ustanoven, koho biskup za schopného prohlásí.

9. Na potlačení knih náboženství a počestnosti mravů nebezpečných záleží církvi i státu jednostejně, a přejasný císař neopomine ničeho, čím by se docíliti dalo, aby spisy takové byly z říše vyloučeny. Postará se tedy o to, aby zákony, které obsahují vydatné prostředky k potlačení bezuzdného tisku, přísně se prováděly, a ku přáním, jež by biskupové v tomto ohledě projevili, náležitě se přihlíželo. Ovšem jest v této příčině veliké opatrnosti třeba, aby se věci nezhoršily. V mnohých krajinách Evropských třídy, které se vyšší vzdělaností a vědou honosí, trpí vnitřní nemocí, se kterou po způsobu moudrého lékaře naložiti sluší. Až do r. 1848 vykonávala se v Rakousku censura před-

*) University rakouské byly svým původem katolické. Avšak v Rakousku byl ráz katolický s universit rozličným způsobem setřen. Dle dvorn. dekr. z 3. června r. 1782 odpadla povinnost skládati přísahu na článek víry »O neposkvrněném Početí Panny Marie«, pak vyznání víry Tridentské a přísahu poslušnosti k Apoštolské Stolici. Zákonem z 3. února r. 1785 musil se každý, maje býti za doktora theologie povýšen, zavázati ke snahám reformačním formulí (od r. 1785—1848), která zněla: »Spondeo — me religionem christianam a spuriis cultibus integram servaturum, disciplinas theologicas a jejunis scholasticorum opinionibus repurgaturum, veram, quae ad mentem Jesu Christi sit, theologiam exculturum, illamque ad usus vitae humanae constanter ac sollicite traditurum.«

stižná (praeventivní), a to s úplnou přísností. Tak zvaní liberálové naříkali, že ochrana, kterou vláda katolické církvi propůjčuje, všechny meze práva a spravedlnosti přesahuje. Vskutku však nebyla tehdejší censura s to, aby zlo předstihla neb je potlačila. Hranice Rakouska jsou přerozsáhlé a nesčíslných úskokův užilo se ke zmaření dozoru policejního. Knihkupci nalezli vždy dosti cest, aby zakázané knihy způsobem podloudnickým do země vpravili; a čím více byly zakazovány, tím dychtivěji se hledaly a četly a tím dráže se prodávaly, tak že obchodníci ti, byvše dopadeni, pokutu snadno zaplatiti mohli; a zahraniční knihkupci plesali, kdykoliv dílo, které svým nákladem vydali, v Rakousku bylo zakázáno. Tyto poměry však nejsou ve všech částech císařství jednostejné. V Benátsku a Lombardsku lze spíše záhubné knihy zakázati, nežli v německých krajinách, které se zeměmi tolika protestantských knížat hraničí, nebo v Uhersku a Sedmihradsku, kde takový počet nekatolíků bydlí. Ostatně jest mnohá věc, která v Německu, jsouc stále opakována, ošklivost vzbuzuje, v Italii novou a proto ještě svůdnou.

10. Kdykoliv některý duchovní před světský soud obeslán bude pro zločin nebo přečin, který se týká náboženství a trestá se dle říšského zákona trestního, nečiní Jeho Veličenstvo žádných obtíží, aby akta od soudní stolice první instance před vynesením soudního výroku biskupu se podala, který by obžalovaného vyslechl a všechno potřebné zařídil, aby věc dle kánonů rozhodnuta byla. Když biskup na svém soudě výrok vynesl, oznámí jej světskému soudci, který napotom o přestoupení světského zákona dle ustanovení zákonů světských souditi bude.

11. Ostatně stanovení 14. článku konkordátu vztahují se jenom k těm, kdož od řádných soudů byli odsouzeni; výjimky musí nastoupiti, jde-li o zločin, který na jistý čas pod mimořádný soud či tak zvané »stanné právo« spadá. Jeho Veličenstvo očekává mimo to, že biskupové k uvěznění duchovního, který od světského soudce pro přečin nebo přestupek byl odsouzen, takový dům vyvolí, se kterým vláda bude srozuměna. Zdaž ti,

kdož byli pro zločin odsouzeni, v duchovním domě uvězněni býti mohou, závisí na zvláštnosti případu a milosti Jeho Veličenstva.

12. V tak zvané Hranici Vojenské panuje zvláštní způsob správy, tak sice, že táž osoba jest vojenským velitelem, soudcem a civilním úředníkem; zde tudíž řádní soudcové, k nimž výnosem ze 7. srpna r. 1852 občanské rozepře duchovních jsou odkázány, jsou spolu veliteli vojska. Jelikož však ve větší části Vojenské Hranice nekatolíci činí většinu, stává se, že úředníci ti nejsou katolíci; proto Jeho Veličenstvo vyňal katolické duchovenstvo z pravomoci řádných soudův oněch krajin a zřídil pro ně zvláštní delegovaný soud v Záhřebě, kde civilní a vojenský guvernér Charvatsko-Slavonský sídlí. Podobné zařízení stane se též v ostatních částech Vojenské Hranice.

13 Jelikož Jeho Veličenstvo si přeje, aby vážnost kázně církevní se zachovala, proto jest vždy hotov světským ramenem k tomu pomáhati, aby výroky biskupů, nad podřízenými duchovními vynesené, skutkem provedeny byly. Očekává však, že biskupové, světského ramene za pomoc žádajíce, vhodná vysvětlení podají, budou-li se na nich žádati; v takovém případě užije císař rady kommisse, ve které bude předsedati některý biskup, a která z biskupů nebo jiných duchovních bude se skládati.

14. Zákony rakouské nařizují, aby svědkové, jejichž obydlí přes dvě míle od vyšetřovacího soudu vzdáleno jest, svědectví své vydali před soudem okresu, v němž přebývají. Mimo to se zněním zákona a vůlí Jeho Veličenstva se srovnává, aby, když na kněžích svědectví se žádá, pokud věc sama to připouští, měl se na to pilný zřetel, aby se jim u vykonávání sv. úřadu žádné překážky nekladly. Kdyby se stalo, že některý soudce nenáležitě by si počínal, obraťtež se biskupové k císaři, který se o to postará, aby se věc dle Jeho vůle a ducha zákona spořádala.

15. Jelikož r. 1849 péče o ubytování vojska politickým obcím svěřena byla, přihodilo se začasté, že faráři, kteříž ani prostranného bytu, ani příjmů kongruu převyšujících neměli, vojsko ubytovati musili.

Jak jest to nespravedlivo, ukázali několikráte biskupové. Jelikož Jeho Veličenstvo této neshodě odpomoci chce, a ježto právě nyní jedná se o reformu pravidel ubytování vojska se týkajících, rozkázal císař, aby v dotyčných pravidlech vzat byl slušný zřetel k duchovenstvu.

16. V příčině osob, které na duchovní obročí dosazeny býti mají, jest Jeho Veličenstvo toho úmyslu, nechati všechno tak, jak jest, a doufá, že nikdy nebude nutno užívati větších rukojemství, nežli doposud se dělo.

17. Rakouští panovníci vykonávali patronátní právo jménem koruny, jakož i ve jméně veřejných matic, vždy na ten způsob, že laskavou péči o to měli, aby duchovní správa s prospěchem se konala; a Jeho Veličenstvo ve své zbožnosti a moudrosti potvrdil z vlastního popudu, co v této věci od jeho předchůdců stanoveno bylo. Jeho vůlí jest, aby i v budoucnosti tak zůstalo, a spolu článek 25. konkordátu se zachovával; přeje si totiž, aby pokaždé nejschopnější kandidát k úřadu farářskému zvolen byl, a má velmi dobře na paměti, jak vysoko úsudku biskupova ceniti sluší, kdykoliv týž kněze nad jiné způsobilejší navrhuje.

18. Kdyby se snad stalo, že by některá církevní korporace zákonitě byla zrušena, tuť obročí, na které praesentovala, stanou se liberae collationis biskupské, pokud to církevní právo předpisuje.

19. Jeho Veličenstvo nechce žádným způsobem činiti překážky, aby se bratrstva nebo spolky, které církev schvaluje a doporoučí, nezařizovala a spojenými silami skutky nábožnosti nepěstovala. Ale předejíti se musí nebezpečenství, aby pod pláštíkem zbožných bratrstev neskrývaly se pikle na záhubu státu a církve; proto jest v té příčině potřebí jistých rukojemství. Úsudek biskupův o schválení nějakého bratrstva vždy bude míti zvláštní váhu.

20. Arcibiskupům a biskupům nebudou se klásti žádné překážky, aby ve zbožných ústavech všeho toho mocí svého pastýřského úřadu nenařizovali, co se náboženství a neporušenosti křesťanského života týká. Jak Jeho Veličenstvo si přeje, aby ve všech ústavech

pravým a zbožným způsobem všechno se vedlo, vysvítá z toho, že i trestníci v nejnovější době z veliké části péči duchovních kongregací svěřeni jsou.«*)

Sv. Otec Pius IX. byl šťastným výsledkem vyjednávání o konkordát velice potěšen a vyslovil kardinálům svou radost v tajné konsistoři allokucí ze dne 3. listopadu roku 1855 »Quod pro apostolica nostra.« Praví tam mezi jiným: »Čeho jsme ve své apoštolské péči o veškeré stádo Hospodinovo, ve své otcovské lásce k věřícím přáli národům císařskému žezlu podrobeným hned od počátku svého pontifikátu, a nejvíce toho, abychom o zájmy a práva sv. náboženství v oné veliké říši pečovati mohli, toho dosáhli jsme, ctihodní bratří, zvláštním darem Božím a výtečnou zbožností svého přemilého syna v Ježíši Kristu, Františka Josefa, císaře rakouského a krále apoštolského, a těšíme se tomu velice. Neboť tento zbožný kníže od časů, co převzal vládu v říši svých předků, neměl nic důležitějšího na práci, než aby vyhověl přání našich předchůdcův, a dobře poznávaje, že na našem božském náboženství a jeho blahonosném učení pravé štěstí národů závisí, svobodu katolické církve ve svých velikých státech k největší slávě svého jména a při hojném blahopřání všech dobrých vyslovil a chránil. Naše snahy podporoval vždy s radostí a synovskou zbožností den ode dne vzrůstající; žádal nás snažně, abychom s ním konkordát uzavřeli a tak v jeho říši církevní věci spořádali. Ctihodní bratří! snadno můžete poznati, jakou vnitřní radostí nás tato žádost Jeho c. k. Apošt. Veličenstva, která jest vší chvály hodna, naplnila! Neboť, srovnávajíc se s přáním a záměry našich předchůdců, jakož i s našimi, dokazuje jasným způsobem, jakou lásku k náboženství toto vznešené kníže chová. Nižádného času netratíce obrátili jsme veškeru svoji péči k tomu, aby toto spásonosné vyjednávání bylo ukončeno, a uzavřeli jsme s pomocí Boží žádaný konkordát se svým v Kristu milovaným synem. I nezbývá nám leč v tomto

*) Viz tento list jako přílohu V. ve »Studien über das österreichische Concordat«, str. 246—252. — Acta et Decreta s. Conciliorum recentiorum. Collectio Lacensis. T. V. str. 1230—1232.

četném shromáždění hlasitě a veřejně svou radost vysloviti, kterou z této události cítíme, neboť nyní jsme s to, abychom, co důstojnosti, vážnosti, učení a zaručeným právům katolické církve a sv. Stolice v tomto velikém státě jest nejvíce přiměřeno, zařídili.«

Sděliv sv. Otec krátkými slovy obsah konkordátu končil takto: »Toť jsou hlavní články této nejnovější úmluvy, a my jsme je, ctihodní bratří, proto v krátkosti opakovali, abychom Otci milosrdenství a Bohu všeliké útěchy společně děkovali, že našemu v Kristu nejmilejšímu synu Františku Josefovi, císaři rakouskému a králi apoštolskému, moudré a rozumné srdce udělil. Prosmež pokorně všemohoucího Hospodina, aby pro Matku Boží, od hříchu prvotního předochráněnou, a všechny blažené nebešťany, jichž památku jsme nedávno radostně konali, všechny bludy a strasti od církve zapudil a lidu křesťanskému svou milost vždy hojněji udělovati ráčil.«

Téhož dne 3. listopadu r. 1855 potvrdil (ratifikoval) papež konkordát bullou*) »Deus humanae salutis auctor«, z níž alespoň některé úryvky podáme. Papež praví: »Bůh, původce lidské spásy, který na skále založil církev, působí v ní svým duchem rady, moudrosti a statečnosti zázračné věci, aby se svízelův a protivenství nebála, ano, v nich jsouc postavena, pevnější se osvědčovala. Tímto způsobem vedeni jsouce, vykonávali sv. Petr a římští biskupové, nástupcové jeho, svůj apoštolský úřad a konali vždy to, co křesťanskému lidu k pokoji a životu věčnému slonžilo. I nám, kteří jsme řízením Božím za takové bouře a takového převratu veřejných věcí, jak každému známo jest, ke správě všeobecné církve povoláni byli, zmírnil svým přemilostivým přispěním úzkost a trápení, ano zjednal mocnou příčinu k radosti a útěše. Důkazem božského milosrdenství jest, že nejnověji postavil v čelo rozsáhlého císařství rakouského knížete výtečného, který zúplna o tom přesvědčen jest, že Bůh věci smrtelníků tak uspořádal, aby kněžství a císařství ke blahu lidského pokolení se spojila. Těžké a staré zlo, kterého

*) Příloha III. ve »Studien« l. c. str. 234—240.

v zemích císařství Rakouského církev Boží zakoušela, snažili se papežové, naši předchůdcové, zhojiti. Milostí Boží a výtečnou zbožností našeho předrahého v Kristu syna Františka Josefa, císaře rakouského a krále apoštolského, stalo se, že jsme způsobem příznivým církevní a náboženské věci tohoto znamenitého císařství spořádati mohli.«

Sděliv nejdříve stručně krátký obsah konkordátu a potom celé jeho znění, končí sv. Otec slovy: »Doufajíce, že předobrotivý Pán, jehož silou veškerá církev se posvěcuje a spravuje, svou milostí naše snahy o spořádání církevních poměrů císařství Rakouského sprovázeti ráčí, po svém dobrém vědomí a zralém uvážení, plnou apoštolskou mocí svrchu řečené koncesse, smlouvy a konkordát touto listinou schvalujeme, potvrzujeme a přijímáme. S největší vroucností duše napomínáme všech biskupů, kteří nyní v Rakousku žijí, jakož i těch, kteří tam od nás ustanoveni budou, a veškerého duchovenstva, aby všechno předcházející, co jsme k větší cti Boží, užitku sv. církve a spáse duší uzavřeli, pokud jich se to týká, pilně a snažně zachovávali a své myšlenky, snahy, rady a úmysly k tomu obraceli, aby čistota učení katolického, velebnost služeb Božích, neporušenost kázně církevní a počestnost mravů mezi věřícími vždy více se šířily.«

Papež, chtěje některé mezery konkordátu vyplniti a uděliti instrukci o jeho užívání, vydal po ratifikaci konkordátu breve*) ke kardinálům, arcibiskupům a biskupům říše rakouské ze dne 5. listopadu r. 1855 začínající slovy: »Optime noscitis«. Praví tam:

»Vaší věcí jest, milovaní synové a ctihodní bratří, abyste bedlivě o to pečovali, by poklad sv. katolické víry ve vašich diecésích neporušený se zachovával; abyste s největší horlivostí o dobré vzdělání duchovních se starali, kázeň duchovenstva udržovali, fary a jiná duchovní obročí jenom hodným, schopným a váženým kněžím udělovali, mládeži spasitelné vyučování

*) Viz: »Studien über das österreichische Concordat«, příloha IV. str. 241—245. — Acta et Decreta s. Concil. recentiorum. Collectio Lacensis. T. V. 1238—1240.

pojistili, a stádce vám od Boha svěřené hlásáním slova Božího a spasitelným poučováním i vhodnými listy pastýřskými řídili, provinciální a diecésní synody slavili, a tak o dobro svých věřících pečovali. Ostatně máme za svou povinnost, abychom vám o některých článcích této úmluvy vůli svou oznámili, přejíce si, abyste to provedli, by takovým způsobem žádoucí svornost mezi tímto katolickým státem, církví a Stolcem Apoštolským vždy více se upevňovala.

Především vás vybízíme, abyste, podávajíce své pastýřské listy a jiné písemnosti na veřejnost, vždy c. k. vládě jeden exemplář k vědomosti předložili a jí oznámili, kdy synody slaviti se budou, a pak jí jeden exemplář synodálních akt zaslali.

Jelikož jsme jisti, že této katolické vládě na tom záleží, aby náboženství vzkvétalo, pročež, když vám vláda svá přání v příčině formy a methody náboženských knih, jichž ve školách k vyučování mládeže užívati se bude, oznámí, mějte k nim zření, zachovávajíce neporušeně svůj úsudek nad učením, jež v těchto knihách obsaženo jest. Věnujte veškeru péči knihám, kterých se při vyučování katechismu ve školách národních užívá, aby všichni téže nauce se přiučili a v knihách těch žádné změny, alespoň ne bez důležitých příčin a vaší společné rady, činěny nebyly.

Jelikož ze zkušenosti vám známo jest, že církvi a státu velmi na tom záleží, aby klerikové od nejútlejšího mládí v zbožnosti, ctnostech a církevním duchu důkladně vychováváni a všestrannou vzdělaností ve svatých vědách před nebezpečenstvím každého bludu chráněni byli: vzájemně se poradíce, přísně nad tím bděte, aby ve vašich seminářích panoval důkladný způsob církevního vychování a nejlepší methoda studijní, která by církvi ku prospěchu byla, jakož také aby duchovenstvo spasitelnými a důkladnými vědomostmi vynikalo.

Za příčinou známých smutných událostí mohlo by se snad státi, že kněz Jeho c. k. Veličenství méně příjemný mohl by se mezi duchovenstvem nalézati; abyste se tedy všem obtížím vyhnuli, propůjčujíce fary nebo jiná církevní obročí, o to pečujte, aby při nich ne-

byli ustanoveni kněží, Jeho Císařskému a Apoštolskému Veličenství méně příjemní. To můžete poznati z povahy a poměrův oněch kněží, z předcházejících činů vlády nebo jinými vhodnými způsoby. Z téže příčiny dříve než zvolíte učitele a professory při semináři, bedlivě zkoumejte, zdaž Jeho Cís. a Apošt. Veličenstvo v ohledě politickém ničeho proti nim nenamítá.«

Podobnou radost jako papež měl z konkordátu Jeho Veličenstvo náš císař a král, jak patrno z listu italským jazykem sepsaného, jejž papeži zaslal a v němž praví: »Od onoho okamžení, kde mne nejvyšší Pán nebe a země trůnem mých předkův obdařil, snažil jsem se skutkem dokázati katolické církvi svou oddanost a věrnost, jelikož jest mou chloubou, že jsem jejím synem, a věci tak spořádati, aby v mé říši bez překážky své božské poslání plniti mohla.

V tom smyslu vydal jsem již r. 1850 některá nařízení. K dokonání však díla tak spasitelného bylo třeba, některá stará nařízení změniti. Z té příčiny obrátil jsem se ke stolci sv. Petra, jako nepřemožitelné skále, na které Pán církev svou založil. V den mých narozenin vyplnila se přání mého srdce, neboť 18. srpna podepsali plnomocníci obou stran konkordát, který Vaše Svatost, jak o tom nepochybuji, potvrdí. Víra, bázeň Boží, dobré svědomí a mravní síla jsou rukojemstvím věčné spásy a základem každého pozemského zdaru. Ochranou a rozšiřováním těchto statků vykonávám jednu z nejšlechetnějších a nejsvětějších povinností panovnických, neboť nejšlechejtnější a nejsvětější povinnosti knížete jsou ony, které se k největšímu dobru jeho poddaných vztahují. Tím přesvědčením jsa proniknut nařídil jsem vyjednávati o konkordát, a budu nad tím bdíti, aby dokonale byl proveden. Staniž se úrodným pramenem slávy Boží, útěchou otcovskému srdci Vaší Svatosti a největším blahem 30 millionům katolíkův, kteří mojí péči jsou svěřeni.

Prose Vaši Svatost za apoštolské požehnání pro sebe, svou rodinu a své národy, jsem Vaší Svatosti nejposlušnější syn František Josef.« *)

---

*) Lubienski l. c. str. 63—65.

J. V. císař a král dal konkordát prohlásiti ve svých státech patentem z 5. listopadu r. 1855, který takto zní:

»Od té doby, co jsme z řízení Nejvyššího na trůn svých předků vstoupili, obraceli jsme svou snahu stále k tomu, abychom mravní základy společenského řádu a štěstí svých národův obnovili a upevnili. Tím více pokládali jsme za svatou povinnost, abychom poměry státu k církvi katolické se zákonem Božím a prospěchem své říše v souhlas uvedli. Za tím účelem vydali jsme pro velikou část své říše, srozuměvše se s biskupy oněch zemí, svá nařízení z 18. a 23. dubna r. 1850, jimiž odpomoženo nutným potřebám církevního života.

Chtějíce spásonosné dílo dokonati, srozuměli jsme se s Apoštolskou Stolicí a učinili dne 18. srpna b. r. s hlavou církve obšírnou smlouvu. Oznamujíce ji svým národům přikazujeme, srozuměvše se se svými ministry a slyševše svou říšskou radu, toto:

1. Nařídíme, co jest nutno, aby správa katolického školství v korunních zemích s článkem 8. se srovnávala.

2. Jest naší vůlí, by manželské soudy biskupské i v oněch zemích, kde jich není, co nejdříve v život vešly a o manželských věcech našich katolických poddaných dle 10. článku konkordátu rozhodovaly. Čas, kdy jest jim v činnost vstoupiti, oznámíme v dorozumění s biskupy. Mezi tím prohlásí se nutné změny občanských zákonův u věcech manželských. Až dotud zůstanou v platnosti dosavadní zákony o manželství našich katolických poddaných a naše soudy budou o nich rozhodovati.

3. Ve všem ostatním mají ustanovení, která ve smlouvě s Apoštolskou Stolicí učiněné obsažena jsou, v celém objemu naší říše ode dne prohlášení tohoto patentu v plnou právní platnost vstoupiti.«

Provedení tohoto patentu a tudy konkordátu bylo svěřeno ministru osvěty hraběti Lvu Thunovi, který se měl srozuměti s ostatními ministry a vrchním vojenským velitelstvím, pokud do jejich oborů zasahoval.

Tento patent znepokojoval kardinála Viale-Prelà

obzvlášte proto, že se zde zřízení duchovních soudů manželských odkládalo. Arcibiskup Rauscher spěchal uspokojit pronuntia stran úmyslů císařových; duchovní soudy budou prý co nejdříve o věcech manželských rozhodovati; jelikož však od 70 let soudů těch v Rakousku nebylo, že jest delšího času k náležitému jich zřízení potřebí.

Důležitou přílohou konkordátu jest »Navedení pro duchovní soudy císařství Rakouského o věcech manželských,« které sepsal arcibiskup Rauscher. Jak výše zmíněno, byla instrukce ta zvláštní kommissí prozkoumána a nabyla v době konkordátu platnosti pro celé Rakousko.

V odměnu za uzavření konkordátu byl v září r. 1855 arcibiskup Rauscher jmenován kardinálem.

---

§ 32. Tajné články konkordátu.

Vedle článků konkordátu samého a jeho příloh byly ještě články tajné, o které srozuměly se obě vlády, papežská a císařská. Jsou to listiny, vyměněné mezi kardinálem pronuntiem Viale-Prelà a knížetem-arcibiskupem vídeňským Ranscherem, kterými se níže uvedené poměry upravují. Avšak listiny ty veřejně prohlášeny nebyly; proto zůstala tato úmluva v tajnosti, ale obě strany zavazovala.

I. První jest list arcibiskupa Rauschera »Quum Majestati Suae quam maxime cordi sit« ke kardinálu Viale-Prelà ze dne 18. srpna r. 1855,*) kde se mluví 1. o zrušení desátku v Uhersku, 2. o jmenování biskupů králem uherským a formuli při tom užívané, 3. o právním postavení klášterů, 4. o ustanovování kanovníků při olomoucké kapitole, 5. o prodeji a zadlužení církevního jmění a 6. o instrukci pro církevní soudy manželské.

Obsah 1. a 2. čl. podali jsme výše (str. 174. a 170.)**)

---

*) Acta et Decreta etc. Collectio Lacensis T. V. 1232—1234.

**) Zde doplňujeme, co později v tom ohledu se sběhlo. Náhrada za desátek děla se v Uhersku za velikých obtíží, jmenovitě za příčinou zmatkův ústavních, které r. 1860 nastaly. Císařským

Ke článku 3. praví císařský plnomocník: »Nejjasnější císař, který snažně po tom touží, aby všichni rakouští řeholníci duchem v pravdě řeholním si vedli, zachová všechno, co článkem 28. konkordátu bylo stanoveno; ale předpokládá, že řeholníci ve všem opatrně a moudře jednati budou, a žádný vrchní představený v politické podniky se nezaplete. K tomu jest poznamenati, že ve větší části rakouské říše z náboženské matice dává se sustentace mnichům žebravým, avšak pod tou podmínkou, aby po almužně nechodili a v duchovní správě vypomáhali. Kdyby této podmínky nezachovávali, přestala by dotace.«*)

Ad 4. »Co do kanovníkův olomouckých není pochybnosti, že dle článku 22. konkordátu všechny olomoucké kanonikáty mají se propůjčovati jenom kněžím, a že zrušena jest nutnost šlechtictví dle rodu pro tyto kanonikáty všechny a jeden každý zvlášť, o nichž nelze dokázati, že již při samém založení vytčena jest podmínka, že jenom pro šlechtice určeny jsou.**) Instituce domicellářů jakož nepotřebná se zrušuje.«

Ad 5. »V příčině extravagantu »Ambitiosae« se praví, že, jelikož řečená dekretála ve větší části Rakouska v obyčej přijata nebyla, stanoví se článkem 30. konkordátu pro největší část Rakouska nové právo. Proto žádá Jeho Veličensrvo a předpokládá, že Jeho Svatost arcibiskupům a biskupům vhodné fakulty udělí, aby ku prodeji nebo zadlužení církevních věcí z dů-

---

patentem z 11. března 1862, který teprve r. 1864 byl proveden, obdrželo 1759 far tři milliony zlatých náhrady na státním dluhu pojištěné, z nichž braly 150 000 zl. úroku. Za desátek prelátů, který měl cenu cenu jednoho millionu zlatých, byla v náhradu určena summa 500.000 zlatých, z níž bylo 25 000 zlatých úroku, kterýž však brali jenom pět let, a potom ničeho více nedostali. Za urbární povinnosti dostalo vyšší duchovenstvo náhradu císařským patentem z 2. března r. 1852, kteráž byla do r. 1859 provedena vyvazovacími obligacemi na týž způsob, jako při jiných vrchnostech, avšak ke slosování přišly teprve po obligacích soukromníků roku 1866.

*) Věc tato stala se opět důležitou, když ministr kultu Stremayr chtěl odníti kapucínům a františkánům příspěvky z náboženské matice.

**) Olomoučtí kanovníci proti tomuto článku v Římě i ve Vídni bojovali, aby uskutečnění jeho zamezili.

ležité příčiny svoliti mohli. Dále žádá toho veřejné blaho, aby v platnosti byl zachován zákon o vyvlastnění nuceném (expropriaci), ovšem za tu náhradu, jako při majetku soukromníkův.«

Ad 6. »Nejjasnější císař, prozíraje k okolnostem, které v Rakousku panují, pokládá za nutné, aby všechny církevní soudy v císařství, rozebírajíce manželské věci, přesně zachovávaly instrukci; a proto doufá, že z této věci žádná obtíž nevznikne.«

II. Kardinál Viale-Prelà odpověděl cís. plnomocníku druhou listinou z téhož datum 18. srpna 1855, kteráž jest parafrasí první listiny, a kterouž všechny návrhy císařské v plném znění přijímá.*)

III. Třetí důležitou listinou jest list arcibiskupa vídeňského »Litteris, quibus Eminentia Vestra« ku pronuntiovi ze 6. srpna r. 1855,**) jednající 1. o přestoupení od jednoho křesťanského vyznání ke druhému, 2. o vychování dítek ze smíšených manželstev, 3. o pohřbu nekatolíkův a 4. o nesjednocených Řecích.

Ad 1. Císařský plnomocník praví: »Provisorním ministerským nařízením z ledna r. 1849 bylo stanoveno, aby ten, kdo od katolické církve odpadnouti chce, dostavil se ke svému katolickému faráři a před ním prohlásil, že církev katolickou opouští; farář vydej o tomto vyjádření vysvědčení; když by však vysvědčení takového vydati nechtěl, dostačiti mají oba svědci, které odpadlík s sebou přivedl na důkaz, že občanskému zákonu jest dosti učiněno. Někteří sice se domnívají, že jest prospěšno, když odpadlík se musí dvakráte dostaviti k faráři, a když mezi obojím dostavením se jest mezera šesti neděl: však zřídka se stalo, že by k odpadnutí se chystající uposlechl hlasu faráře, kterému se představiti musil. Proto chce Jeho Veličenstvo věc tak urovnati, aby ti, kdož od katolické církve odpadnouti chtějí, k úřadu občanskému se dostavili, při čemž mezi prvním a druhým dostavením se uplynouti musí šest neděl; občanský úřad bude povinen oznámiti zamýšlené odpadnutí vlastnímu faráři, který tím

*) L. c. str. 1235, 1236.
**) L. c. str. 1226—1228.

způsobem nabude příležitosti hledati ztracenou ovci a užití vhodných prostředkův, kdyby nějaké nástrahy seznal.

Zákonem Marie Terezie z r. 1765 jest stanoveno, že židé, mající přes sedm let věku svého, mohou přijati katolickou víru, byť byli ještě nedospělí, a rodiče tomu odporovali; mladší sedmi let že lze jenom tenkráte proti vůli rodičů ke křtu připustiti, když mají rozum tak vyvinutý, že o věcech víry souditi mohou. Ač ustanovení to Josefem II. bylo zrušeno, nicméně r. 1806 obnoveny jsou zásady Terezianské co do stáří, ve kterém děti židovské proti vůli rodičů ke Kristu přiznati se mohou.

Nařízením ze 30. srpna r. 1772 stanoveno, že, kdyby nekatolík nemanželské dítky, které na útraty státu se vychovávají, za vlastní přijal, může je v nekatolickém náboženství vychovati. Toto nařízení však bylo zákonem Františka I. z 21. června r. 1831 odvoláno. Za nynější doby jest vláda toho daleka, aby takové děti nekatolíkům na vychování v nekatolickém náboženství svěřovala.«

Ad 2. »Dle rakouských zákonů, posud platných, ve smíšených manželstvech, když manžel jest katolíkem, mají všechny děti ve víře katolické býti vychovány; když jest muž nekatolikem, musí děvčata ve víře katolické vychována býti; stát však dovoluje, aby chlapci ve víře nekatolické se vychovávali. Z té příčiny žádá se slib o vychování všech dětí v katolickém náboženství jenom tehdy, když muž jest nekatolíkem, kdežto při muži katolickém stará se o to zákon sám. Poněvadž okolnosti času nedovolují, aby se zákonem občanským stanovilo, že všechny děti ze smíšených manželstev ve víře katolické vychovány býti musí, jest zákonem právě vyloženým o věc katolickou lépe postaráno, nežli kterýmkoli jiným zařízením. Co do reversů, kde muž nekatolík slibuje, že všechny dítky ze smíšeného manželství ve víře katolické vychovány budou, jest postaráno zákonem z 3. července r. 1842, kterýž, aby v platnosti zůstal, jest vůlí Jeho Veličenstva.«

Ad 3. »R. 1783 bylo stanoveno, aby nekatolíci na

témž hřbitově jako katolíci se pochovávali, též aby se při pohřbech nekatolíků zvonilo, a když není po ruce, kdo by pohřeb dle obřadu vyznání nebožtíkova vykonal, aby zesnulého doprovázel katolický farář, jsa oblečen v roucho obyčejné, nemaje ani znamení svého úřadu a nekonaje nijakého výkonu. Avšak od r. 1850 neukládá se katolickému faráři povinnost, aby pohřeb nekatolíka doprovázel nebo dovoloval, aby při pohřbu nekatolíků katolickými zvony se zvonilo. Mimo to postará se císařská vláda, pokud bude možno, o to, aby ku pohřbům nekatolíků buď zvláštní hřbitovy nebo oddělená místa na hřbitovech byla vykázána.«

Ad 4. »Ostatně radí Jeho Veličenstvu jak zbožnost tak veřejné blaho císařství, aby vhodnými prostředky zabránil všemu, čím by víra katolická újmy trpěla. Leč pamatovati sluší, že císařství Rakouské čítá 7,400.000 obyvatelův, kteří se k církvi katolické nehlásí a kteří v některých krajinách k veřejným smlouvám právem se odvolávají. V diecési Velko-Varadínské odpadli četní Řekové katolického obřadu, byvše rozličným způsobem oklamáni, a kde byli počtem valnější, zmocnili se kostela, farních budov a pozemkův. Ovšem, stalo se to v době, kde zuřilo povstání a kde občané vzájemně se vraždili a žádné právo, ni božské ni lidské, se nezachovávalo. Ani před těmito nepokoji ani po jejich utišení netrpěla rakouská vláda nic podobného. Ale nyní by zajisté s nebezpečím bylo spojeno, kdyby, sotva že se mír navrátil a kdežto spory ještě doutnají, tolik lidí násilím bylo přinuceno napraviti, v čem chybili. Vláda však bude o to pečovati, by katolíkům navráceny byly statky církevní, které jim proti právu odňaty byly.«

IV. Čtvrtou listinou jest list arcibiskupa vídeňského »Respectu eorum« ze 6. srpna r. 1855 k pronuntiovi,*) mající na zřeteli odsouzení kněze pro zločin. Zde se praví, »že Jeho Veličenstvo nařídilo všem soudcům, že v případě, kde katolický kněz pro zločin jest odsouzen, není ještě rozsudkem tím vysloveno jeho sesazení s obročí církevního, ale že jest věcí biskupa,

*) L. c str. 1228.

kterému jest podřízen, aby ho s obročí sesadil anebo dle povahy skutku vzdálil.«

V. Konečně náleží k tajným článkům dodatek ke článku 14. textu konkordátního takto znějící: »Jeho Veličenstvo doufá sice pevně, že žádný biskup nikdy nesúčastní se piklů, které by veřejnému pokoji nebezpečenstvím hrozily; nicméně přece si ponechává právo, kdyby některý biskup velezrady neb uražení Veličenstva se dopustil, aby císař, neporadě se o to se svatou Stolicí v příčině soudního zakročení, všechno, čeho potřebí, prozatím nařiditi mohl, ovšem vždy bez újmy článku 14. konkordátu.«

---

§ 33. Schůze biskupů ve Vídni.

Když konkordát byl uzavřen, sešli se rakouští biskupové, aby se v tuto smlouvu společně uvázali a o jednomyslném provedení rozličných článků se uradili.

Ještě před zahájením porad vznikly různé náhledy mezi biskupy samými a nedorozumění mezi některými biskupy a vládou. Tak na př. žádal ministr kultu hrabě Lev Thun, aby biskupové kandidáty, kterým obročí církevní uděliti chtějí, dříve vládě oznámili, aby poznala, zdali tito kněží jsou personae gratae čili nic. Proti této žádosti ministrově povstal se vší rozhodností biskup bergamský Petr Alois Speranza, poněvadž práva, něco takového žádati, ani v konkordátě, ani v instrukci Pia IX. k biskupům neshledával, i vyslovil se, že by tento poměr byl mnohem horší, nežli předešlý, raději že by si přál, aby vláda seznam jí nelibých kněží biskupům podala, a oni takto napřed již znali jména kněží, kteří z obročí vyloučeni jsou; pak že budou s to, aby nespravedlivé nařknutí a obvinění vyvrátili a svým vlivem nepokojné kněze napravili.« Toto rázné vystoupení biskupovo potkalo se s dobrým výsledkem. Vláda nežádala více takové věci a nemluvila o ní. Duchovní byli k obročím od patronů jako dříve praesentováni, a biskupové v konkretních případech žádného dotazu k vládě nečinili.

Provedení konkordátu uchopili se s rázností bi-

skupové vlaští. Ke konci r. 1855 sešlo se 9 arcibiskupů, biskupův a generálních vikářů lombardsko-benátských ve Rhu (Rho) u Milána, aby se o provedení konkordátu uradili. Dne 5. ledna r. 1856 vydal arcibiskup milánský Romilli okružník v »Amico cattolico« ke všem knihtiskařům a knihkupcům v diecési milánské, vyzývaje jich, aby jako věrní synové církve všechny knihy a rukopisy, které tiskem vydati chtějí, arcibiskupskému úřadu k prohlédnutí předložili. Kdyby tohoto vyzvání neuposlechli, musil prý by se obrátiti k vládě, aby taková díla zakázala. Rovněž měli si církevní povolení zaopatřiti při prodeji knih, které z cizozemska přicházely. Podobné prohlášení učinil 8. ledna biskup bergamský Speranza, a 10. ledna patriarcha benátský Mutti. Toto rázné a samostatné vystoupení, které bylo úplně v duchu konkordátu, nelíbilo se však vídeňské vládě. Dne 15. ledna vydal ministr kultu hrabě Thun okružník k arcibiskupům a biskupům lombardsko-benátským, aby svá prohlášení odvolali a očekávali, až vláda za nutné uzná, platné zákony změniti neb i nové vydati. Aby pak nic podobného v jiných církevních provinciích se neopakovalo, uchopila se vláda sama iniciativy, a ministr kultu hrabě Thun pozval biskupy rakouské okružníkem ze dne 25. ledna r. 1856 ke konferenci do Vídně na druhou neděli po Velikonoci, aby se s vládou o provedení konkordátu uradili, předložil jim články, o kterých se na sjezdě vysloviti měli, a napomínal je, aby předčasných opatření nečinili. V témž okružníku se praví, že zavedení nových knih náboženských toliko se souhlasem veškerého episkopátu státi se smí; co do biskupské censury knih, nechť se děje jenom za spolupůsobení vlády; kandidáti theologické professury buďtež pojmenováni zemskému přednostovi, aby vláda vyjádřiti se mohla, zdali proti nim v politickém ohledě ničeho nenamítá; při obsazování far patronátu matice náboženské budou zemské vlády po pravidlu praesentovati toho, kdo v biskupském terně na prvním místě navržen; ke složení slavných slibů v klášteřích rakouských ať se připustí jenom ten, kdo 24. rok svého věku dokonal, nebo ač teprve 21. rok svého věku skončil, již tři léta v klášteře žil; v mno-

hých provinciích dostávají mendikanti podporu z náboženské matice pod výminkou, aby po almužně nechodili, za to však ve správě duchovní vypomáhali, biskupové dbejtež o zachování poměru toho. Ministr praví též, že zvýšení dotace obročí nedostatečně nadaných bude tvořiti předmět zvláštního vyjednávání, které zavésti jest již vládám zemským přikázáno. Ke konci klade list váhu na upřímné srozumění mezi oběma mocnostmi, žádá důvěry a při smíšených předmětech obapolného srozumění, a přeje si, aby při důležitých věcech správcové diecésí a zemí přímo mezi sebou vyjednávali a nikoli prostřednictvím podřízených úřadův.

Papež Pius IX. ustanovil brevem ze 17. března r. 1857 kardinála Viale-Prelà předsedou tohoto biskupského sjezdu a spolu mu oznámil, že jest pro arcibiskupství bolognské určen. Viale-Prelà předsedal při čtení papežských listin; v obyčejných seděních střídali se v předsednictví kardinálové Schwarzenberg, Scitovský a Rauscher. Vídeňské redakce časopisův a listů dostaly policejní rozkaz, »aby se všeho rozhovoru o biskupské schůzi varovaly, žádných běžných pověstí a sem spadajících článků z cizozemských novin neotiskovaly a veřejné polemiky se vystříhaly.« Tento policejní zákaz vzbudil arci veliký žal v liberálním a židovském časopisectvu, které tak rádo proti katolické církvi štvalo.

Ve 2. neděli po Velikonoci dne 6. dubna brali se biskupové za hlaholu všech zvonů o 9. hodině ráno v slavném průvodě z arcibiskupské residence do chrámu sv. Štěpána. Nejprve kráčeli alumnové, za nimi kněží a kapitola svatoštěpánská, pak arcibiskupové a biskupové, konečně korunní kardinál Haulik, kardinálové Schwarzenberg, Scitovský a Rauscher a pronuntius Viale-Prelà. Ačkoliv pršelo, přece bylo náměstí davy lidu naplněno. Ve chrámě zapěl pronuntius »Veni s. Spiritus« a sloužil pontifikální mši sv., po níž říkali biskupové za pronuntiem tridentské vyznání víry. Po službách Božích, při kterých městská rada s měšťanostou přítomna byla, bral se průvod v témž po-

řádku do veliké zasedací síně v arcibiskupském paláci.

Viale-Prelà prohlásil konferenci *) za zahájenou a dal čísti papežské breve k biskupům ze 17. března

*) Konferenci byli přítomni následující biskupové: 1. Z metropole vídeňské: arcibiskup kardinál Rauscher; biskup ze Sv. Hippolyta Feigerle; biskup linecký Rudigier. 2. Z metropole solnohradské: arcibiskup solnohradský Tarnoczy; biskup tridentský Tschiderer; biskup sekovský hrabě Attems; biskup labodský Slomšek. 3. Z metropole pražské: kardinál Schwarzenberg; biskup královéhradecký Hanl; biskup litoměřický Hille; biskup budějovický Jirsík. 4. Z metropole olomúcké: Bedřich lantkrabě Fürstenberg; biskup brněnský hrabě Schaaffgotsche. 5. Vratislavský knížebiskup Jindřich Förster. 6. Z metropole lvovské rit. lat.: arcibiskup lvovský rytíř Baranecki; biskup z Přemyšlu Wierzchleyski; biskup tarnovský Pukalski; generální vikář a administrátor diecése krakovské Gladyszewicz. 7. Z metropole lvovské rit. graeci: biskup z Přemyšlu svob. pán Jachimowicz. 8. Z metropole gorické: arcibiskup Gollmayr; biskup lublaňský Wolf; biskup z Terstu a Koparu (Capo d' Istria) Legat; biskup z Poreči a Pulje (Parenza a Poly) Peteani; biskup z Veglije Vitezich. 9. Z metropole zaderské (Zara): arc biskup Godeassi; kapitulní vikář diecése dubrovnické Resketar; biskup ze Splitu Pini; biskup ze Šibenika Maupas, biskup kotorský Zubranich. 10. Z metropole milánské: arcibiskup Romilli; biskup bergamský Speranza; generální vikář biskupství kremského Ferré; biskup kremonský Novasconi; biskup mantovský Corti; biskup z Pavie Angelo Ramazotti. 11. Z metropole benátské: biskup z Adrie Jakub Bignotti; biskup z Belluna Veltse Renier; biskup z Cenedy Bellati; biskup z Konkordie Casasola; biskup veronský Riccabona; biskup treviský svob pán Farina. 12. Videmský (Udine) arcibiskup Josef Trevisanato. 13. Z metropole ostřihomské: arcibiskup kardinál Scitovský; biskup bělehradský Farkas; řecko-katolický biskup prešovský (Eperies) Gaganecz; biskup rábský Karner; řecko-katolický biskup velkovaradínský Erdélyi; biskup bystřický (Neusohl) Štěpán Moyses; biskup pětikostelský Girk; biskup kamenecký (Steinamanger) Szency; biskup vácovský Roskovanyi; biskup vesprimský Ranolder; arciopat svatomartinský Rémely. 14. Z metropole koločské: arcibiskup Kunszt; biskup čanadský Csajaghy; biskup velkovaradínský Szaniszlo; biskup sedmihradský Haynald. 15. Z metropole jágerské (Erlau): arcibiskup Bartakovics; biskup spišský (Zips) Zaboiszky; biskup košický (Kaschau) Fabri. 16. Z metropole fogarašské a Alba-Julijské rit. graec.: arcibiskup Sterka-Szulutz; biskup szamosujvárský Alexi; biskup lugošský Dobra. 17. Z metropole záhřebské: záhřebský arcibiskup Haulik z Varallye; řecko-katolické biskupství sv.-Křížské zastupoval sede vacante Jiří Smičiklas; biskup ďákovský (bosenský a srěmský) Strossmayer; biskup seňský (Zeng) Ozegovich z Barlabasseveczu. 18. Apoštolský polní vikář c. k. vojska: biskup diokletianopolský Jan Michal Leonhard.

r. 1856,*) kde papež vyslovuje přání, aby rakouští biskupové, provádějíce konkordát, touž cestou se brali, majíce ustavičně zření k rozmanitým poměrům různých zemí.

Za vhodný prostředek, aby se kázeň v duchovenstvu a lidu obnovila, prohlásil papež provinciální synody a přál si, aby se konference dohodla o předmětech, o kterých by se na synodách rokovati mělo; připomenul jim, aby toho dbali, by ve chrámech stoličních a kollegiátních kůr řádně se držel, by duchovní brevíř se modlili, při sv. úkonech dle pontifikálu a rituálu římského se řídili a pilně studovali, jmenovitě vědy posvátné; doporoučel duchovní cvičení pro duchovenstvo, přísně katolický směr studií v seminářích, zřizování chlapeckých seminářů, missie pro lid; nastupoval na časté visitace biskupské, diecésní synody, pastorální a kasuistické konference a svědomité konání správy duchovní.

Odvolávaje se k listu »Allatae« Benedikta XIV. z 26. července r. 1755 a ke svému vlastnímu »In suprema Petri apostoli sede« ze 6. ledna r. 1848 napomínal papež obzvláště řecko-sjednocené biskupy, aby katolickou unii zachovávali, s Apoštolskou Stolicí v pevném spojení trvali a každý čtvrtý rok zprávy o stavu svých diecésí ke kongregaci de propaganda fide zasílali.

Po přečtení papežského breve skončila se schůze Vlastní porady začaly 9. dubna a trvaly do 17. června.

Shromáždění biskupové spěchali listem ze 6. dubna r. 1856**) vyslovit díky sv. Otci za výtečnou snahu jeho, kterou katolickou církev z bývalé služebnosti povznesl k svobodě, jež uzavřením konkordátu svého dovršení nabyla.

Dne 12. dubna podala konference v slavné audienci J. V. císaři adressu v jazyce latinském, při čemž kardinál Schwarzenberg císaře oslovil. Adressa velebila císaře jako vítězitele nad revolucí a obnovitele života církevního.

---

*) L. c. str. 1241—1248.
**) L. c. str. 1249, 1250.

Císař odpověděl v tato slova: »Smlouvou, kterou jsem s Apoštolskou Stolicí učinil, vyplnil jsem povinnost panovnickou jakož i křesťanskou. Pokládám si za čest, že jsem svou víru a naději v Toho, skrze něhož králové panují, skutkem vyznal, a vím velmi dobře, jak vydatně páska občanské společnosti vroucností a něžností náboženského přesvědčení se upevňuje. Co jsem slíbil, vyplním s věrností, která muži a císaři přísluší. Ale takové dílo může jenom spojenými silami ku všestranné dokonalosti dospěti. Bude vaší povinností, nejdůstojnější biskupové, abyste se mnou a mezi sebou spolupůsobili, by víra a mravní síla u nás kvetly a bohaté ovoce spásy a pokoje přinášely. Důvěřujte ve mne, jako já důvěřuji ve vás. Bůh bude s námi.«

Po celý čas, co konference trvala, věnovali biskupové veškeru péči upravení poměrů církevních, vyplnivše při tom všechna přání vlády, kteráž okružník hraběte Lva Thuna obsahoval. Usnesli se, že budou často slaviti synody provinciální a diecésní a že k nim povolají členy kapitol kathedrálních a kollegiátních i jiné duchovní, kteří zbožností, vědou a zkušeností vynikají, a mimo to i provinciály řádů. Biskupové jednali též o vychování a vzdělání duchovenstva. Kdo chtějí ke studiu theologickému býti připuštěni, musí odbýti všechny třídy gymnasijní. Studium bohoslovecké trvá čtyři roky, přednáší se nejméně od šesti professorův a skládá se z dogmatiky, morálky, pastorálky, duchovního řečnictví, ze studia Písem sv., církevních dějin, círk. práva a hebrejského jazyka; v případě nutnosti může Ordinarius od studia tohoto jazyka dispensovati. K těmto studiím připojí se dle možnosti patrologie a ještě některé jiné theologické předměty. Všechny přednášky budou se konati jazykem latinským s některými řídkými výjimkami pro jisté předměty. Při gymnasiích ustanoví se dva učitelé náboženství, a kde jest jenom jeden, ustanoví se zvláštní exhortátor. Učebné knihy náboženství budou společným shodnutím biskupů voleny. Učebné knihy světských předmětů budou kontrolovány dozorcem, kterého ordinariát ustanoví. Při tomto článku velevhodně po-

dotkli biskupové italští, že vyučování v náboženství bude marné, když professoři ostatní předměty v duchu církvi nepřátelském vykládati budou. Okresní školdozorce na školách obecných bude jmenovati biskup, učitele konsistoř. I tam, kde patronové mají právo učitele praesentovati, může biskup vyloučiti nehodné. Visitace obecných škol nesmí se bez důležité příčiny vykonávati úředníkem světským. Dětem, které 10. roku věku svého nedokončily, není dovoleno v továrnách pracovati. Biskup nebude židovské školy visitovati a zanechá tuto péči vládě. S pomocí vlády stane se opatření, aby zřízenci železniční v neděli mši sv. přítomni býti mohli; zejména mohly by se ve stanicích kaple zříditi. Fary budou zadávány cestou konkursu kněžím, kteří nejméně již tři léta ve správě duchovní pracovali. Co do volby opatů žádá konference, aby k volbě opatův a abatyší vysíláni nebyli zeměpanští kommissaři, poněvadž nyní po zrušení práv vrchnostenských není příčiny, aby plnomocník státní odevzdával klášterní jmění, a opat nabývá kanonickou volbou práva k jeho správě; státní zájmy budou chráněny, když biskupský kommissař bude s to, aby osobu, Jeho Veličenstvu nelibou, z volby vyloučil.*) O této důležité otázce rozhodl císař 3. srpna r. 1857 takto: 1. Při úmrtí doživotního představeného řádu, které se vždy politické vládě zemské oznámiti musí, přesvědčí se tato o stavu jmění, zdali zesnulý není vinen porušením článku 30. konkordátu a zhoršením jmění klášterního. Při statcích, jež jsou v lenním svazku, zachovají se všechna lenní práva. 2. Řeholní kommunity mohou svobodně voliti doživotní své představené. Výjimku činí Uhersko, kdež zůstanou v platnosti obyčeje dosavadní, po staletí trvající. 3. K volbě doživotního představeného může býti vyslán zeměpanský kommissař opatřený příslušnými instrukcemi, aby volbu osoby vládě nepříjemné zamezil. Nicméně císař zplnomocnil ministra kultu, aby od vyslání zvláštního kommissaře upustil, kde vyloučení nemilých osob jinou

*) Usnesení biskupů viz l. c. stať: »Acta etc.« str. 1251—1255; přípisy k ministerstvu l. c. str. 1260—1286.

cestou ne méně jistou dosíci lze. Totéž platí v Uhersku o volbě kanonické tří osob, z nichž Jeho Veličenstvo doživotního představeného volí. Proto v každém případě takovéto volby nebo návrhu terna opatří si zemský přednosta od ministra kultu instrukci v příčině vyslání zeměpanského kommissaře a podá při této příležitosti spolehlivou zprávu, zdali mezi kapituláry jsou tací, kdož by měli býti vyloučeni z passivní volby. — Po tomto císařském rozhodnutí nebyli k volbám za této doby vládní kommissaři vysíláni.

Biskupům ve Vídni shromážděným bylo od papeže propůjčeno důležité právo. Po celou tu dobu, kde státní zákony manželské s církevními se nesrovnávaly, byly totiž v Rakousku uzavřeny četné sňatky církevně neplatné, jelikož jim zrušující překážka církevní v cestě stála. Aby papež tento neduh zahojil, užil prostředku, kterého se ve francouzské revoluci a lichoreformaci anglické užilo. Pius IX. udělil totiž biskupům v breve ze 17. března r. 1856 právo, aby v příčině těchto neplatných manželství předsevzali úpravu počátkovou (sanatio in radice) a dítky z nich vzešlé za manželské prohlásili.

Sjezd biskupský skončil se dne 17. června. Téhož dne o 9. hodině ráno bral se vznešený průvod, v němž bylo 5 kardinálův a 55 arcibiskupův a biskupův, za hlaholu zvonů z arcibiskupského paláce při krásném počasí do chrámu sv. Štěpána, kde byly konány slavné služby Boží s »Te Deum«.

Když se biskupové do síně konferenční navrátili, četly se výtahy z protokollův, což trvalo celou hodinu. Potom ve jméně papežově pronuntius Viale-Prelà konal řeč závěrečnou. Jménem biskupů děkoval kardinál Jiří Haulik předsedajícím kardinálům a kladl váhu na jednomyslnost biskupův, ačkoliv nejrůznějším národnostem náležejí; obzvláště děkoval kardinálovi Viale-Prelà, že tak velikých zásluh o uzavření konkordátu sobě dobyl, a taktéž Rauscherovi. Ke konci poukázal řecko-katolický arcibiskup fogarašský Alexandr Sterka-Sulucz k bratrské svornosti biskupů latinského a řeckého obřadu a děkoval ve jméně řeckých biskupů předsedovi.

Dne 18. června o 1. hod. odpolední měli biskupové u Jeho Veličenstva slyšení. Kníže Schwarzenberg jako nejstarší kardinál oslovil císaře jazykem latinským v tato slova: »Rozsáhlé a důležité dílo, při jehož započetí jsme se před Vaším Veličenstvem objevili, jest s pomocí Boží skončeno. Při vší rozmanitosti předmětův, o kterých jsme rokovali, při vší různosti národův, k jichž duchovním potřebám jsme zření měli, byli jsme všichni jednoho ducha a jedné mysli; neboť naší jedinou snahou bylo, abychom vše tak spořádali, by z toho vzalo vzrůst náboženství a čistota mravů, tím pak aby též říše Vašeho Veličenství zvelebení došla. Po Bohu směřuje naše naděje a důvěra ke zbožnosti, moudrosti a spravedlnosti Vašeho Veličenstva. Obyčejný průběh věcí lidských učí sice, že, co vpravdě veliké jest, vždy s překážkami se potkává; ale totéž děje se při slunci, když lehkou mlhu, kteráž je obkličuje, výše vystupujíc rozptyluje a čistý paprslek svého světla vysílá. Navrátíce se do svých církevních okresů budeme s neunavenou pílí k tomu působiti, aby úmluva všestranně požehnaného ovoce přinášela. Pán zajisté dílu, které k jeho cti se podniklo, propůjčí utěšeného zdaru, Vašemu pak Veličenstvu koruny slávy, která po všechna budoucí století dějin světových se bude stkvíti, tam však v nebeském Jerusalémě nevybledne, ale vždy větším a větším leskem zářiti bude. Požehnání Nejvyššího budiž s Vaším Veličenstvem a se vznešeným domem V. V. a zůstaniž po všecky časy.«

J V. císař a král odpověděl: »Sláva, po níž toužím, v tom záleží, abych předůležitým povinnostem, které Bůh na mne vložil, dosti učinil. Mezi první povinnosti své kladu však onu povinnost, abych, seč jsem, o provedení konkordátu se přičinil. Co mně v této věci předkládáte, přijmu dobrotivě a uvážím s velikou pečlivostí; vždycky bude mým potěšením, abych vyhověl přáním vašim, kdekoli poměry tomu dovolí. Ostatně poroučím se vaší modlitbě, nejdůstojnější biskupové. Bohaté budiž ovoce vašich snah, jelikož o to pečujete, abyste všechny ke spáse přivedli. Též já si přeji, aby národové mně svěření měli statky časného života a neztratili věčných.«

Po slyšení u císaře odebrali se všichni biskupové ke kardinálovi Viale-Prelà, aby mu za jeho práci při uzavření konkordátu díky učinili. Kardinál Schwarzenberg oslovil pronuntia. Viale-Prelà byl touto něžností překvapen a mile dojat, a chtěl tuto poctu prohlásiti za poctu vztahující se ke sv. Otci a nikoli k osobě pronuntia. Tu však prohlásil kardinál Schwarzenberg, že biskupové jsou povinni jemu osobně tuto poctu vzdáti, a sv. Otci že se ještě zvláště poděkují.

Záhy potom, dne 24. srpna r. 1856, opustil kardinál Viale-Prelà po 12leté činnosti Vídeň, doprovázen jsa několik stanic kardinálem Schwarzenbergem, který za tou příčinou přibyl do Vídně z Haliče, kdež nově jmenovanému kardinálu arcibiskupu lvovskému Michalu Lewickému ve jméně císařově biret kardinálský odevzdal. Viale-Prelà odebral se do Bologně a 15. května r. 1860 zemřel. Lid ctil ho jako svatého. Na jeho místě stal se nuntiem vídeňským Antonio de Lucca, arcibiskup tarský in part.

Na památku svornosti mezi státem a církví dal J. V. císař od professora Radnitzkého zhotoviti pamětní peníz, jejž ministr kultu hrabě Thun všem biskupům doručil. Na jedné straně jsou dvě sedící osoby ženské, stát a církev; první jest oděna oděvem válečným, po straně má meč a v jedné ruce třímá žezlo, v druhé pak drží štít s císařským orlem. Církev vyznačena zahalenou postavou ženskou, která v jedné ruce drží kříž, ve druhé znakový štít sv. Stolice, po straně má klíče sv. Petra s ratolestmi palmovými, na znamení nejvyšší církevní moci, která mír přináší. Druhá strana má v ornamentice nápis: »Imperii cum sacerdotio concordia sancita Viennae 18. Augusti 1855.«

Biskupové, chtějíce též mír státu s církví oslaviti, dali raziti pamětní zlatý peníz od professora Radnitzkého a dne 30. března r. 1857 podali jej kardinálové Schwarzenberg, Scitovský a Rauscher ve zvláštním slyšení císaři Na jedné straně pamětního peníze vyryta jest císařská řeč ze dne 12. dubna k biskupům a kolem ní nápis: »Franc. Jos. Aust. Imp.«; na druhé straně jest obraz Panny Marie s Jezulátkem, u jejíž

nohou klečí Pius IX. a císař; dole nápis: »Via, veritas, vita.«

Vláda schválila hned úplně návrh biskupů o novém studijním řádě pro bohosloví, který hned 1. října 1856 do života vstoupil. Kardinál Schwarzenberg zavedl jej na počátku školního roku 1857 na pražské fakultě. Bohoslovecká studia zůstala rozvržena jako dříve na čtyři ročníky, ale jednotlivé předměty vykládají se jiným pořádkem, nežli tomu bylo dříve.

V prvním roce vyučuje se od té doby fundamentální theologii, kteráž jindy pode jménem generální dogmatiky s věroukou byla v jediný předmět spojena, nyní pak byla dle skutečných potřeb časových za zvláštní odvětví v soustavě theologické ustanovena. Přednášky z fundamentální či základní theologie konal v Praze první professor Dr. Ehrlich. Při tom bylo ponecháno v 1. roce studium Písma sv. Starého Zákona. Druhý rok věnován dogmatice a výkladům o Novém Zákoně. V třetím roce přednáší se historie církevní a morálka. Ve čtvrtém roce posléze vykládají se vědy přímo ku praxi čelící: církevní právo, pastýřské bohosloví a katechetika s paedagogikou. Kdožkoliv poznal starší řád studií a s novým jej srovná, shledá zajisté, že změna tato ve prospěch vědy bohoslovné učiněna byla. Na doklad toho postačí uvésti jediný příklad: Právo církevní jindy už ve 2. roce se přednášelo bohoslovcům, tak že, než kněžími se stali, znalost zákonů církevních jim z paměti vymizela.

---

§ 34. Právo manželské. Manželské soudy církevní. Smíšená manželství. Otázka pohřební.

Lichoreformace 16. věku dotkla se záhubně i svátosti manželství. Dle Luthera jest manželství: »ein leibliches Ding, wie eine andere weltliche Hantierung« (jest tělesnou věcí, jako každá jiná světská věc.) Protestantské vlády dle této zásady zahrnuly manželství v obor světské pravomocnosti. Tento protestantský názor našel obhajcův i mezi bohoslovci katolickými, kteřížto začali činiti rozdíl mezi manželskou smlouvou

a svátostí, pokládajíce smlouvu za věc hlavní, svátost pak za věc vedlejší; smlouva prý náleží v právní obor světské moci, svátost sahá v obor církevní; stát může prý ustanoviti překážky zrušující, církev jenom závady. Toto učení ujalo se též ve státě rakouském. Již Marie Terezie ke konci svého života vydala zákaz, aby nikdo v překážkách manželských nehledal dispense u Apoštolské Stolice: jenom biskup ať ve veřejných i tajných překážkách manželství dispensuje. Josef II. taktéž přikázal biskupům, aby po vlastním právu dispensovali. Ještě dále pokročil patent o manželství ze 16. ledna r. 1783 a zákonník občanský z r. 1787. Občanská smlouva jest zcela oddělena od svátosti, která prý samojediná v obor církve náleží. Stát pokládá manželství toliko za smlouvu o jistém poměru. Názoru tak nízkého o manželství neměli ani pohané. U Řeků bylo manželství »obcování veškerého života« (κοινωνία παντὸς τοῦ βίου), u Římanů pak: »Maris et feminae conjunctio, individuam vitae consuetudinem continens, omnis vitae consortium, divini et humani juris communicatio«*) (manželství jest spojení muže a ženy, nerozdílné obcování života v sobě obsahující, společenství veškerého života, účastenství v právu božském a lidském.) Jakmile manželství pokládá se jenom za smlouvu, vyplývá odtud jiný blud, že totiž stát stanoví impedimenta dirimentia (překážky zrušující), církev pouze impedimenta impedientia (překážky vadící). Stát si též osobil právo dispensační a veškeru pravomocnost o platnosti a neplatnosti manželství, jakož také odloučení od lože a stolu, a tím porušil ustanovení sněmu Tridentského (sess. XXIV. de sacr. matr. can. 4.): »Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonii dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit;« a can. 12.: »Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit.« Tak se stalo, že stát mnohé manželství pokládal za platné, které církev za konkubinát (souložnictví) prohlašovala, a naopak církev považovala sňatek za platný, ale stát nikoli.

---

*) Výňatek ex Institutionibus Justiniani lib. I. cap. 9. § 1.

Leopold II. rozšířil dispensační právo papežovo; ale zákonník občanský z r. 1812 vrátil se zpět k josefinskému názoru. A tak zůstalo to až do konkordátu; jenom císař František I. nařídil ještě na krátko před svou smrtí, aby právní spory o rozvodu příslušným biskupům byly předloženy, by tito o nich podali své dobrozdání.

Toto právo bylo vlastně rozkolnické, a za necírkevní prohlásil je papež Řehož XVI., nechtěje vyjednávati s biskupem Lonovičem, který od císařské vlády do Říma vyslán byl,*) dokud nebudou změněny tyto zásady, které přímo nazval »rozkolnickými«. Teprve konkordát odpomohl v té příčině článkem desátým, který dal církvi, co jest církve, a státu, co jemu náleží. Oboru státnímu připadly všechny světské právní účinky manželství, jako poměry jmění, stavu, výživy atd. Ve smyslu konkordátu musil se manželský občanský zákonník změniti, což se stalo císařským patentem z 8. října r. 1856, a manželské soudy církevní v život vstoupiti. Vyjma Uhry a Sedmihrady nebylo nikde manželských soudů církevních. Ke konci r. 1856 byly tyto soudy všude zřízeny a 1. ledna r. 1857 započaly své působení.

V Uhersku byly církevní soudy r. 1857 zreorganisovány. Dle staletého církevního práva uherského šlo odvolání od biskupa k arcibiskupovi, od arcibiskupa k primasovi a odtud teprv ke sv. Stolici, kteráž pravomocnost svou pomocí delegovaných stolic vykonávala. Byl-li primatiální stolec uprázdněn, přenesl císař jeho soudní moc na některého biskupa. Od arcibiskupa koločského a arciopata svato-Martinského šlo odvolání přímo k sv. Stolici. Jinak tuto věc urovnalo papežské breve z 22. září r. 1857. Odvolání od arcibiskupského soudu, ať v první nebo druhé instanci rozhoduje, má se díti vždycky k Apoštolské Stolici; i byly na dobu 10 let stolice delegované zřízeny, kteréž ve 2. a 3. instanci jménem papežovým rozhodovaly. Celé toto zařízení soudních dvorů v Uhersku bylo působením vídeňské vlády a návodem Rauscherovým namířeno proti

*) Srv. období V. »Ferdinand I.« v díle I. str. 452 nn.

primatiální moci arcibiskupa ostřihomského a snižovalo jeho prestol. Proto také vznikla proti zreorganisování uherských soudů církevních veliká nechuť a odpor všech, kteří historického práva se drželi a účel tohoto zařízení dobře chápali.

Konkordát nečiní zmínky o smíšených manželstvích, poněvadž tato věc konvencí z roku 1841 mezi Apoštolskou Stolicí a císařskou vládou byla již urovnána.

I v Rakousku utvořila se ve příčině smíšených sňatků necírkevní praxe. Zákon z 3. října r. 1781 přikazoval katolickým farářům, aby smíšená manželství i tenkráte žehnali, když katolické vychování dítek pojištěno nebylo. Okružník z 13. října r. 1783 zakazoval žádati reversův o katolickém vychování dítek; za to určovalo nařízení z 13. října r. 1781, že »při smíšených manželstvích, kde otec jest katolíkem, dítky obojího pohlaví po katolicku vychovány býti mají; kde otec jest protestant a matka katolička, mají chlapci v protestantském a dívky v katolickém náboženství býti vychovány.« Za příčinou událostí v Kolíně nad Rýnem sběhlých vyjednávala také rakouská vláda se sv. Stolicí, kteráž vydala 22. května r. 1841 k rakouským biskupům instrukci*) »Cum Romanus Pontifex«. Pro Uhersko a Sedmihradsko byla tato věc urovnána brevem Řehoře XVI. »Quas vestro« z 30. dubna r. 1841 a k němu připojenou instrukcí »Memores officii«, v nížto prohlášeno, že smíšená manželstva, byvše před nekatolickým duchovním uzavřena, pokud jim nestojí v cestě překážka zrušující, jsou sice nedovolena, ale přece platna.

Protestantský uherský patent z 1. září r. 1859, ani patent ze dne 8. dubna r. 1861 pro slovansko-německé země neučinily v tomto ohledě nijaké změny.

Mezi vyjednáváním o konkordát stěžovala si svatá Stolice: 1. že katolíci i protestanté na společném hřbitově se pochovávají, 2. že se při pohřbech pro-

*) Srv. díl I. str. 449 nn.

testantů zvony katolických kostelů zvoní a 3. že katolický duchovní správce mrtvolu protestantovu ke hrobu doprovází.

Dobrozdání*) Meyerovo, které ministr vnitra Bach za své přijal a v ministerské konferenci hájil, uznalo v zásadě stížnost onu za oprávněnou, ale ukazovalo ku překážkám, které vzniknou, bude-li zakázáno protestanty na katolických hřbitovech pochovávati. Pravil, že obyvatelstvo jest na takovéto pochovávání zvyklé a jím se nikterak neuráží; budou-li obce nuceny, aby oddělené hřbitovy zakládaly, že vyvolá to odpor a nevoli pro výlohy s tím spojené, čímž se katolickému náboženství více ublíží, nežli prospěje; konečně ve všech větších městech že jsou rodinné hroby a hrobky, které pokládati dlužno za soukromé jmění, kde expropriaci čili vyvlastnění žádným zákonem ospravedlniti nelze. Proto nechť prý prozatím status quo potrvá a jen pozvolna se mění; ať hledí se k tomu, aby, když se nové hřbitovy zakládají, pro katolíky a protestanty oddělené hřbitovy se založily, zvláště tam, kde to prostředky dovolují; kde však společný hřbitov jest nutností, ať prý pro katolíky a protestanty oddělená místa se vykáží.

Takovéto stanovisko zaujal ministr Bach v ministerské konferenci 22. září r. 1854. Ale k návrhu ministra kultu hraběte Thuna učinila konference další krok a vyslovila zásadu, že se k tomu hleděti musí, aby nekatolické mrtvoly na katolickém hřbitově na zvláštních oddělených prostorách beze zpěvu a pohřebních řečí se pochovávaly. Dne 9. října r. 1854 rokoval biskupský výbor o této věci a přistoupil k návrhu ministerské konference. Toto usnesení bylo pak od presidenta říšské rady svob. pána Kübecka k nejvyššímu schválení doporučeno. Vlastní provedení stalo se však teprve výnosem ministerstva kultu z 21. května 1856. Tento výnos vyslovuje především zásadu, že katolické hřbitovy a zvony jsou majetkem církevním, jehož biskupové dle zákonů církevních užívati mají; všeliká pak nařízení tomu na odpor jsoucí se zrušují. Proto

*) Srv. Meyer, Erlebnisse sv. I. str. 367, 378.

1. nekatolíci po pravidlu nemají nároku na užívání katolických zvonů, kromě kdyby nárok ten ze soukromého práva mohli dokázati. 2. Katolíci i nekatolíci nechť mají vlastní své hřbitovy; pro nekatolíky buďtež vlastní hřbitovy nově zřízeny, nebo ať se pro ně část hřbitova v místě se nalézajícího oddělí a k výhradnému užívání odevzdá. Oddělení provede zvláštní kommisse; kdyby cestou smíru oddělení provésti možno nebylo, budiž celá věc ministrovi kultu k rozhodnutí předložena. 3. Kde nekatolíci nemají vlastního hřbitova, mohou se mrtvoly jejich pochovávati na hřbitově katolickém, avšak na místě pro nekatolíky odděleném. 4. Totéž platí o jednotlivých nekatolících, kteří uprostřed katolických obcí žijí, nebo kteří na cestě zemřeli. 5. Kdykoli však nekatolíci pochovávají se na katolickém hřbitově na místě pro ně určeném (nebylo-li provedeno úplné oddělení dříve společného hřbitova), musí se pohřeb na katolickém hřbitově díti beze zpěvu a bez pohřební řeči. Ministr praví ke konci, že sluší vždy zřetel míti ke smíšeným manželstvím takových rodin, které vlastní místa na hřbitově sobě zakoupily. V těchto případech duchovní vrchnost může připustiti výjimku od obecného pravidla.

Dle ministerského výnosu ze dne 16. srpna r. 1855 bylo zakázáno židy na křesťanském hřbitově pochovávati.

S celou touto choulostivou věcí stala se však veliká chyba. Místo aby se konkordát prováděl u živých, byl v skutek uváděn u mrtvých, a to s velikou rázností. Místo shovívavosti nastalo rozkazování, hřbitovy posud společné rozdělovaly se a přepažovaly zdí, a výlohy s tím spojené nesly obce nelibě. Mnohé ordinariáty stěžovaly si, že při pohřbu nekatolíků na katolickém hřbitově duchovní správcové nekatoličtí vykonávají modlitby a žehnání. K této stížnosti odpověděl ministr kultu listem z 9. října 1857, že vzhledem k té věci jest veliké šetrnosti třeba, uváží-li se, že protestanté přes půl století byli ve společném držení katolického hřbitova. Proto prý v příčině vykonávání obřadů na místě jim vykázaném nemohou se jim žádné překážky činiti. »Prostou modlitbu,« praví ministr, »a

žehnání s ní spojené zakazovati nebylo by po mém náhledu nikterak ospravedlněno. Neboť místo protestantům vykázané jest pochováváním jejich mrtvol dle církevního práva profanováno a přestalo býti zasvěceno katolickým úkonům duchovním. Dovolením modlitby neruší se zásada, aniž dává se katolické osadě větší pohoršení; naopak bylo by větším pohoršením, kdyby mrtvola beze všeho náboženského obřadu byla zahrabána.« Ještě větší chybou bylo, že některé ordinariáty ani rodinných hrobek šetřiti nechtěly a nedovolovaly, aby dítky po boku svých rodičů odpočívaly. Věc tato vznesena posléze k Apoštolské Stolici, která ve příčině hrobek 30. března r. 1859 rozhodla, že nekatoličtí členové rodiny mohou odpočívati ve hrobce katolické. Též v příčině rodinných hrobů nastalo diplomatické vyjednávání mezi Římem a Vídní. Císařský vyslanec, svob. pán Bach, bývalý ministr vnitra, měl toho vymoci, aby dekret z 30. března r. 1859 byl rozšířen též na vlastní hroby. Na základě pamětního spisu, jejž svob. pán Bach sestavil, udělila s. Congregatio Officii dovolení, aby ve vlastních hrobech katolických rodin i nekatoličtí členové rodiny, pro kterou jsou určeny, pochováváni byli.

Výnos ministerský ze dne 11. září r. 1860 ke kardinálu arcibiskupu vídeňskému praví, že slovem »zvláštními hroby« (sepulchra particularia) nemají se rozuměti pouze hroby vyzděné, ale místa hrobová vůbec (Grabstellen, Parzellen), kterých si katolíci na katolickém hřbitově zakupují.

Toto provádění konkordátu v příčině mrtvých dalo nepřátelům jeho podnět ku brojení proti konkordátu vůbec. Snad by bouře ta na každý způsob byla vznikla, ale nyní měli protivníci o jednu zbraň čili záminku více, aby proti konkordátu brojili.

---

§ 35. Nepřátelé konkordátu.

Upřímní katolíci byli s konkordátem spokojeni a očekávali, že nyní nastane znovuzrození církevního života v Rakousku. Tak na př. hrabě Huyn, plukovník

ve Veroně, velebil konkordát a očekával, že z té příčiny veliký nářek v Israeli vypukne. »Konkordát,« pravil, »jest slavná porážka všech snah, které byly říši naší nepřátelské. Trvaltě už 300letý boj — konečně nastalo vítězství.«*) Podobnou radostí nadšen zvolal v Tridentě policejní kommissař Freyberger: »Konečně se vyplnila poslední vůle císaře Františka! Náš zbožný císař ukázal velikou zmužilost, an před celým nevěřícím světem jako věrný syn církve vystoupil a svou vůli projevil.« Ale v příčině provedení konkordátu dí týž Freyberger, »že dosud každý musí si hráti na nevěřícího Tomáše, a že od cechu písařského nelze mnoho dobrého očekávati.«

Katolická žurnalistika zahraniční velebila rakouský konkordát, vyslovujíc naději, že jím povznesen bude duch katolický nejen v Rakousku, ale ve světě vůbec. Tak psaly na př. »La Civiltà cattolica«, »L' Amico cattolico,« »Le Journal de Bruxelles« a všechny katolické listy belgické vůbec, »Das Mainzer Journal«, »Das deutsche Volksblatt«, »Deutschland«, »Augsburger Postzeitung« a j.

S druhé však strany konkordát u všech protivníků katolického života vyvolal prudké útoky, jimž konečně při tehdejší nečinnosti a liknavosti katolíků podlehl.

Nepřátelé trojího druhu bojovali proti konkordátu: prvními byli jinověrci, ve druhé řadě stálo úřednictvo a na třetím místě přívrženci státní církve, kteří s poručnictvím státním a jeho dvorními dekrety nikterak rozloučiti se nemohli.

Hned při samém prohlášení konkordátu začala bouře proti němu v židovsko-liberální žurnalistice ve Švýcarsku, zejména od radikálního listu bernského »Bund«. V Německu nejhanebnější články přinášela »Freiburger Zeitung« po rozkaze bádenské vlády. Pruské listy vrhly se na konkordát velmi zuřivě a rozhlašovaly do světa lež o nátlaku, kterému prý jsou protestanté podrobeni. »Protestantische Kirchenzeitung« tázala se:

---

*) Hurter: »Friedrich von Hurter und seine Zeit«, sv. II. str. 417.

»Proč ujímají se lidé potlačovaných křesťanů v Turecku a ne také protestantů pronásledovaných v Rakousku?«

V Anglicku protestantské listy brojily zle proti konkordátu, majíce v čele list »Times«. To pohnulo kardinála Wisemana, aby jako jeho obhájce vystoupil. Dne 2. prosince r. 1855 konal v katolickém kostele St. Marys v Moorfieldu po nešporách krásnou řeč proti útržkám, kterých rakouský konkordát zakusil.

Ku protestantství přidružil se rozkol. Ruský »Le Nord« divil se tomu, »že koruna před tiarou se sklonila a žezlo kaditelnici ustoupilo.«

Konkordát vyvstal proti duchu nekřesťanskému, který všechno positivní v církvi, státě a společnosti popírá; tento duch nekřesťanský bojoval v celé Evropě proti Rakousku, jako prý »konkordátnímu státu«. Jelikož Rakousko pokládáno vždycky za moc, která legitimitu hájí, strany převratu tím více rozzuřily se na ně, vidouce, že otevřelo pramen čisté vody, ze které znovuzrození národů jistotně vzejíti by mělo.

Druhým nepřítelem konkordátu byl absolutismus, který se jeví v byrokratickém státě a hubí veškeré autonomní čili samosprávní právo. Stát není původcem všech práv, ale má povinnost všechna práva uznati a chrániti, pokud se jeho účelu nepříčí. Stát uznal právo církve; ale nejenom církev, i království, města, stavy a korporace mají svoje práva; uznal-li stát konkordátem práva církve, musil důsledně uznati též všechna práva ostatní. To však příčilo se státu byrokratickému, a odtud povstali četní nepřátelé konkordátu mezi úřednictvem. Vyšší úředníci prohlašovali se skoro vesměs proti konkordátu. »Jednomu nechutnalo od uzavření konkordátu jídlo ani pití; jiný pravil, že Rakušanům nezbývá nic jiného, než aby se stali Lutherány.« *) Proto také nebylo nic podniknuto proti židovsko-liberální žurnalistice a nebylo staráno se o to, aby lid o pravém stavu věci byl poučen. Vše přenecháno biskupům; ale neuvážilo se, že tisícové nebudou jejich hlasu slyšeti, právě poněvadž jest to hlas biskupův.

---

*) Hurter l. c. II. 419.

V této bouři aspoň něco učinilo ministerstvo vnitra, jehožto ponuknutím vyšel v lednu r. 1856 spis: »Studien über das österreichische Konkordat vom 18. August 1885.« Toto dílo pochází z péra Dr. Fesslera, háji konkordát historickými důvody a snaží se čtenáře poučiti, jakých výhod a práv stát konkordátem získal. Spis ten dočekal se několika vydání.*)

Třetím nepřítelem konkordátu byla státní církev a z ní plynoucí netečnost katolíkův i samých církevních orgánův. Mnozí libovali si v onom zdánlivém pokoji, který dříve panoval, i nechtěli býti vytrhováni z tohoto klidu, v němžto se zabývali ustavičným rubrikováním, kancelářováním a číslováním zadaných a odbytých kusů. Tací, byvše na nebezpečenství církvi hrozící upozorněni, říkávali, že Bůh církve neopustí a ji zachová, nepováživše, že taková řeč jest opovážlivé spoléhání na Boha. Neboť jako církev mnohdy v jednotlivcích, rodinách, osadách hyne, tak hyne i v celém národě, zemi a říši. Církev obecná jest nepomíjející, ale v jednotlivých krajích hyne, a také často zahynula i tam, kde přerozkošně kvetla, jako na př. v severní Africe.

Dva mužové, uzavírajíce konkordát, upřímně smýšleli: Pius IX. a František Josef I. A mnozí katolíci drželi se těchto vznešených vzorův. Ale duchovní byrokracie a světské úřednictvo podaly si svorně ruku na ten účel, aby konkordát v niveč byl uveden. Jakoby nebylo císařských patentů z 18. dubna r. 1850 a 30. prosince r. 1851 ani konkordátu, vytahovaly se stále josefinské dekrety z archivův a tak rušil se prakticky druhý článek konkordátu. Na místě církevních zákonů byl měřítkem jednání starý josefinista Rechberger; »Corpus juris canonici« a bullarium odloženo a raději studován Jakschův »Gesetzlexikon«. Všechno odbývalo se jako prve cestou administrativní; na zřízení diecésních soudů se nepomýšlelo; a byl-li v ně-

*) Jiný výtečný spis v tomto ohledě jest: Beitrag zur Verständigung über das österreichische Concordat. Von Martinus Huber, Weltpriester und Redakteur des »Kathol. Repertoriums«. Innsbruck, 1857.

které diecési soud církevní, nerozhodoval po celý rok téměř ani jednoho případu. Nebylo osob, které by se byly svobody církevní rázně uchopily a beze všech lidských ohledů ji uskutečnily; železo nekulo se, dokud bylo žhavé. Ve vyšších kruzích církevních chránili se mužného vystoupení, jakoby bylo nestátnické nebo nevhodné. Železo vychladlo, a bylo veta po všem.

Když lombardští biskupové na základě konkordátu samostatně vystupovali, vzbudili tím velikou nevoli ve Vídni, a musili od toho ustati. Dříve poukazovali Mazzinisté k tomu, kterak je v Rakousku církev utlačována josefinismem a tím způsobem katolický lid podněcovali proti Rakousku. Když byl konkordát uzavřen, zaradovali se mnozí Vlachové ze svornosti mezi císařem a papežem. Konkordát rakouský působil příznivě na Modenu, kde vévoda František V. posavadní josefinské právo manželské odstranil a církevním nahradil. V Parmě postavila se vévodkyně Louisa po zavraždění svého manžela Karla III. pod ochranu sv. Stolice a jevila se v každém ohledě býti katolickou panovnicí. Taktéž na Toskánsko měl konkordát vliv. V Piemontsku, kde tehdáž nevěrec Cavour vládl, vzbudil konkordát u katolíků touhu po církevní svobodě a nové sympathie pro Rakousko. Vše to změnilo se, když vystoupení lombardských biskupův od vlády za nevhodné se prohlásilo. Nebudeme vyšetřovati, zdali biskupové ti opatrně si vedli, že se s ostatními rakouskými biskupy dříve nesrozuměli. Ale tolik jest jisto, že, kdyby ostatní biskupové též tak rázně konkordátu se byli ujali a jej do života uvésti se snažili, nebyl by konkordát tak snadno a beze všeho hluku mohl býti odstraněn.

§ 36. Konkordát a Uhři.

Uhři od samého počátku nepřáli konkordátu. Mnozí lidé církevně smýšlející radovali se sice ze svobody jim udělené, ale želeli výsad, kterým se církev jindy v Uhrách těšila, a které nyní přestaly. Mimo to nesli nelibě, že církev uherská jest nyní s církví v ostatním Rakousku na roveň postavena, a konečně pokládali

konkordát za prostředek od vlády na ten účel vymyšlený, aby církevní jednotvárnost podporovala centralisaci politickou. Původně nemyslila vláda na cosi podobného, majíc ryzí úmysl pro znovuzrození říše na základě církevní svobody. Když však vláda se odhodlala centralisaci francouzskou též v Rakousku zavésti, poznala výhodu, které by tato soustava z církevní jednotvárnosti nabyla, a proto chtěla centralisovanému Rakousku centralisovanou říšskou církev po bok postaviti. Proto usneseno, že po smrti kardinála Scitovského titul říšského primasa (uherského) z Ostřihoma do Vídně se přenese, tak aby arcibiskup vídeňský stal se primasem rakouským a těšil se též pravomocnosti, která z této hodnosti plyne. Bezpochyby byl by také titul českého primasa musil zmizeti, jelikož by se do takovéto říšské církevní soustavy byl nehodil. Od té doby, kdy tento záměr na veřejnost se dostal, nechodili uherští biskupové do schůzí za předsednictví kardinála Rauschera konaných a dávali mu tak na jevo svou nelibost.*)

Odstranění primatiální pravomocnosti soudní neprospělo konkordátu, spíše nýbrž mu uškodilo. Bach žádal docela na kardinálu Scitovském odstranění primatiálního kříže, čemuž Scitovský se ovšem nepodrobil.

V příčině historického práva činili maďarští politikové útok na konkordát, tvrdíce, že celá řada jeho článků protiví se historickému právu krále uherského. Tak 1. že jest král uherský oprávněn papežským disciplinárním dogmatickým bullám své schválení odepříti a odvolání k římskému dvoru dle své vůle obmeziti; to však že zrušuje se druhým článkem konkordátu. 2. Král uherský že má právo bez otázání se Říma biskupství děliti, nová zakládati, starými církevními statky je nadati, fary rozmnožovati, což vše článkem 18. konkordátu že činí se závislým na svolení Apoštolské Stolice.**) 3. Článek 19. a 22. jsou prý na odpor právům

*) Viz Časop. katol. duchov. 1891, str. 201—203.

**) V té příčině se maďarští politikové velice mýlili. Kdykoliv šlo o zřízení nových diecésí, ptali se králové uherští pokaždé v Římě, ano vědouce, že to sami ze sebe učiniti nemohou, prosili za to papeže. Když císařovna Marie Terezie poznala, že

uherským; neboť král uherský jmenuje všechny arcibiskupy a biskupy, opaty, probošty a kanovníky; koho král jmenuje, a uherská dvorní kancelář jako jmenovaného úředně prohlásí, nabývá ihned všech práv a důstojností, které mu přísluší; co do pravomocnosti duchovní musí čekati až dojde potvrzení z Říma. Články 19. a 22. jest prý však král obmezen radou biskupů, pozbývá bývalé svrchovanosti a ztrácí právo obsazovati první hodnost při kapitolách.*) 4. Článek 21. nesrovnává prý se s církevním právem uherským, dle něhož biskup jenom s výslovným dovolením královým o svém jmění závěť činiti smí; bez královského svolení smí jenom s jednou třetinou jmění svobodně naložiti, druhou třetinu musí poručiti farní a seminářské matici a poslední třetina připadne fisku; umře-li bez závěti, připadne celé jmění fisku.**) 5. Dle článků 27. 29. 30. 31. jest prý správa církevního jmění ponechána církvi, která v této příčině nepodléhá dozoru státnímu, kdežto král uherský má prý právo žádati účty o veškeré správě církevních a školních příjmů.***) 6. Konkordát jest prý návrat

---

jest pro duchovní potřeby věřících nutno, aby se rozsáhlá arcidiecése ostřihomská na několik diecésí rozdělila, žádala za to papeže a učinila mu vhodné návrhy. Na základě těchto návrhův oddělil papež Pius VI. »z plnosti apoštolské moci« některé části od arcidiecése ostřihomské a utvořil z nich nové diecése. Tak vznikly r. 1776 diecése: Bystřice, Spiš a Rožnava. O několik let později r. 1780 bylo týmž způsobem zřízeno řecko-sjednocené biskupství velkovaradínské. Totéž stalo se při nově zřízených diecésích Košici a Szathmaru r. 1804.

*) Že ten, jehož král jmenoval biskupem, požíval ihned všech práv uherského magnáta, jest věcí říšské ústavy a nemůže býti zbraní proti konkordátu; avšak biskup králem jmenovaný nemohl ani před konkordátem vykonávati biskupské pravomoci, dokud kanonické instituce nedosáhl. Primas uherský, který jindy sám jediný činíval králi návrhy na obsazení uherských arcibiskupství a biskupství, byl ovšem článkem 19. na svých právech zkrácen.

**) Maďaři horovali zde pro křiklavé bezpráví, jaké jest jus spolii. Toto jus spolii zavedl v Uhrách král Matyáš Korvin. Veliká synoda uherská, která se r. 1611 v Trnavě sešla, pravila, že před několika málo lety byl beze všeho důvodu zákonitého zaveden obyčej zabaviti veškeru pozůstalost po zemřelém biskupu pro fiscus, a žádala, aby král církvi starou svobodu navrátil. To učinil teprve konkordát.

***) Král vykonával sice dozor tento, ale staré právo uherské

k disciplinárním dekretům Tridentským, které však nikdy v Uhersku ani zákonem říšským, ani národní synodou, ani stvrzením krále uherského prohlášeny nebyly.*)

Při všech těchto nevýhodách konkordátu pro Uhry uznávali však uherští biskupové jeho právní platnost jakž učinily provinciální synody ostřihomská r. 1858 a kaločská r. 1863. Když vyšel císařský diplom z 20. října r. 1860, domnívali se někteří právníci,**) že konkordát mlčky pro Uhersko jest odstraněn; leč nebylo tomu tak: konkordát platil v Uhersku dále. Avšak biskupové, vidouce liberální agitace proti konkordátu, neodvolávali se na něj od roku 1860, nýbrž drželi se všeobecného církevního práva a odvolávali se na toto. Obnovením zákonů z r. 1848 přestala r. 1867 platnost konkordátu v Uhersku sama sebou.

---

§ 37. Spolky katolické a jednoty missijní.

Za příčinou konkordátu změněn byl zákon o spolčování vzhledem ke spolkům katolickým. Dne 27. června r. 1856 vyšlo nejvyšší rozhodnutí, které bylo od hra-

---

znělo jinak. Král. Štěpán Svatý stanovil (S. Stephani Regis decretorum lib. I. c. 2. De potestate episcoporum super res eccl.): »Chceme, aby biskupové moc měli, o církevní věci pečovati a s nimi dle církevních zákonů naložiti«.

*) V tom se Maďaři mýlili. Roku 1611 slavil kardinál a arcibiskup ostřihomský František Forgách velikou synodu v Trnavě, které se súčastnili biskupové: kaločský, záhřebský, vesprimský, nitranský, pětikostelský, vácovský, rábský, sirmijský, arciopat svatomartinský a mnoho kanovníkův a proboštů. Tato synoda přikazuje na 30 místech zachovávání dekretů Tridentských, a připomíná králi a jeho radám dekret Tridentský o církevním jmění (sess. XXII. cap. 11., de reform.), jakož i dekrety některých zbožných panovníků, aby se jimi řídili. Tak i nejnovější uherští kanonisté učí platnosti disciplinárních dekretů Tridentských v Uhersku; zejména Porubsky (Jus eccl. Pest. 1853) a Cherrier (Enchiridion juris eccl. Pest. 1855); onen jest schválen od arcibiskupa jaderského Bartákovicse, tento od kardinála Scitovského. Srv. *Fessler:* die Revision des Konkordates, Wien, 1861. — *Buss:* Österreich's Umbau, str. 346 sq.

**) Tak liberální Němec Dr. Václav Lustkandl: Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Wien, 1863, str. 363 sqq.

běte Lva Thuna, ministra kultu, od Alexandra Bacha, ministra vnitra, a od podmaršálka svob. p. Jana Kempena z Fichtenstammu, generálního dozorce četnictva, spolupodepsáno. Ustanoveno, že »spolky katolíků, stojící pod duchovním vedením a mající za účel skutky zbožnosti a lásky k bližnímu, jsou ze zákona o spolčování vyňaty, pokud členům svým právních závazků neukládají. Spolky ty podléhají dozoru a vedení diecésního biskupa, kterýž o nich přednostovi zemskému zprávu podá. Spojení s domácími podobnými spolky jest beze vší podmínky dovoleno; s cizími však jen potud, pokud tím závislost spolku na diecésním biskupovi újmy netrpí.«

Teď vznikla mnohá bratrstva a zřizovány četné spolky za rozmanitými účely

Pro všeobecnou církev byly důležity jednoty: Marianská jednota ku podpoře missií afrických a jednota Neposkvrněného Početí Panny Marie ku podpoře katolíků v Turecké říši a na východě vůbec.

Na podzim r. 1850 přišel missionář Knoblecher, rodem z lublaňské diecése, do Vídně. Tento kněz, věnovav se činnosti missionářské, připojil se k P. Ryllovi, jesuitovi, který se schválením papeže Řehoře XVI. až do vnitřní Afriky vnikl. Dne 11. února r. 1848 přišli tito missionáři do Chartumu, sídla egyptského místodržitele, a zřídili tam ústav missionářský, ve kterém mladé černochy za budoucí missionáře vnitřní Afriky vychovávali. Když P. Ryllo 17. června r. 1849 zemřel, přejal Knoblecher správu missie a pronikl až k černochům zvaným Baryové. Chtěje zjednati vydatnou podporu svému podniku přišel do Rakouska; císař přijal ho velmi laskavě a obdaroval štědře missii. Tu sestoupili se katoličtí mužové, majíce v čele Hurtera, aby utvořili Marianský spolek, který by se po celé říši rozšířil a příspěvky pro toto spasitelné dílo sbíral. Za předsedu zvolen Hurter, za pokladníka hrabě Moric Fries. Jednota obrátila se ke kardinálu Schwarzenbergovi do Prahy, aby protektorát přijal, a to proto, poněvadž byla přesvědčena, že by arcibiskup Milde úřad protektora odmítl. Pak vznesl Hurter k biskupům prosbu za podporu jednoty, podal papeži zprávu o její

činnosti a prosil ho za apoštolské požehnání; papež schválil jednotu brevem z 9. listopadu r. 1854. Výsledky byly stkvělé; sbírka prvního roku 1851 vynesla 25.666 zl.; druhá zpráva z r. 1852 vykazovala 67.665 zl; třetí z r. 1853 43.449 zl.; čtvrtá 30.789 zl.; pátá 31.768 zl. atd. Bedřich Hurter zůstal předsedou spolku až do své smrti († 25. srpna r. 1865) a všechny missijní zprávy této jednoty psal sám až do r. 1865. Missie těšila se ochraně rakouských konsulů v Kairu a Chartumu; ovoce její ovšem nebylo a není tuze vydatné, čehož příčinou jest tamější podnebí, jemuž většina Evropanů podlehne, a povaha tamějších obyvatelův.*) Když Dr. Knoblecher, apoštolský vikář, na své nové cestě evropské v Neapoli 13. dubna r. 1858 v klášteře augustinianském umřel, konala za něho jednota Marianská slavné requiem, které sloužil u sv. Petra ve Vídni nuntius Lucca. Za nástupce Knoblecherova navrhl Hurter propagandě missionáře Kirchnera.

Jiný spolek missijní byla: »Jednota Neposkvrněného Početí Panny Marie ku podpoře katolíků v Turecké říši a na Východě.« Utvořila se z údů spolku Marianského. Dne 20. dubna r. 1857 schválil kardinál Rauscher jednotu, v květnu potvrdilo ministerstvo kultu stanovy, a 31. července svolil císař, aby se sbírky po celé říši na účel jednoty této konati mohly. Předsedou byl Bedřich Hurter, c. k. dvorní rada a říšský dějepisec, a ve výboru zasedali: arcibiskup Bosagi, generální opat Mechitaristů, hrabě Moric Fries, dvorní rada Antonín Hammer, P. Macek O. S. F., generální kommissař svaté země, hrabě Jindřich O' Donnell, prelát Mislin, děkan Horny, Willim od sv. Petra, Josef Lollok, spiritual v Pázmáneu, jenž spolu byl generálním prokuratorem jednoty, a finanční sekretář Leopold Dvořák jako protokollista. Papež vyslovil svou radost nad spolkem v breve z 25. června r. 1858 a udělil členům hojné milosti duchovní.

Příznivé hnutí katolické církvi nastalo mezi Bulhary r. 1860, když papež Pius IX. za arcibiskupa bulharského a vikáře apoštolského ustanovil Josefa So-

*) Hurter, II. 294—301, 460, 461.

kolského. Bulhaři v Cařihradě přijali ho s jásotem, ale ruský vyslanec vylákal ho na parník a dal ho odvésti do Oděsy a dále do vnitřního Ruska. Pak zmizel beze vší stopy.*) Škoda, že naše vláda této věci pro sebe a církev katolickou nevyužitkovala. Výtečný znatel východních poměrů biskup Strossmayer praví, že rozkol jinde nelze vydatně přemoci, leč na thrackém poloostrově; rozkol zde přemožený a do lůna církve uvedený působil by pak svou přítažlivostí i na jiné strany.

Obě jednoty získaly Rakousku v Africe, Asii a Evropském Turecku více sympathií, nežli všichni naši konsulové, kteří byli často protestanté nebo židé.

---

§ 38. Katolické časopisectvo, zvláště politické.

Církevní časopisy měl v této době skoro každý národ. Mezi Čechoslovany byly tři: »Blahověst« v Praze, »Cyrill a Method« nářečím slovenským v Budapešti a »Hlas« v Brně. »Časopis katolického duchovenstva« přestal bohužel roku 1852 vycházeti pro nedostatek odběratelův, a teprve Karel Vinařický, kanovník Vyšehradský, vzkřísil r. 1860 opět tento časopis.

Avšak politické časopisectvo katolické leželo ladem. Mezi Slovany honosili se jenom Poláci výtečným denníkem »Čas«, kterýžto list vynikal oddaností k zásadám katolické církve. Tyrolsko též mělo své katolické listy. Ostatní národové rakouské říše však neměli katolického časopisectva politického, a to byla veliká škoda. Ke konci r. 1855 vznikl působením spolku Severinského ve Vídni »Volksfreund«, kterýž valného rozšíření nenabyl. Stálť sice na půdě církevní, hájil statně zájmů katolických a konservativních, ale v domácích kruzích církevních nedocházel žádné podpory, ano mnozí neradi jej viděli pro statné jeho články a rozhodně katolické stanovisko.

Zatím liberální židovské časopisectvo, žádného

---

*) Viz o tom »Časopis katol. duchovenstva« 1881, str. 17–18, (článek P. Jana Votky).

odporu nenalézajíc, zuřilo dále proti církvi. V říjnu r. 1859 přitovaryšila se k němu i vládní »Wiener Zeitung«, prohlašujíc katolickou víru a vřelou příchylnost k ní za předsudek. Tu napsal dvorní rada Hurter ostrý článek, v němž se tázal, zdali katolíci jsou jenom k tomu, aby daně platili, ale žádné ochrany nepožívali; nepřátelé ustavičně křičí »Ecrassez l'infame«; má-liž to býti heslem budoucí národní hymny, a bude snad trůn tím pevněji státi, čím horlivěji se oltář podkopává? List ten poslal Hurter »Volksfreundu« a katolickým listům tyrolským, které však z bázně před zakročením úřadním listu onoho nepřijaly. Tu opsal Hurter onen článek a poslal jej s přípisem prvnímu ministru hraběti Rechbergovi, aby týž poznal, že jsou ještě lidé zmužilí, kteří se pro katolíky spravedlnosti dovolávají. Ale Rechberg dvornímu radovi ani neodpověděl. V tom ohledu byl zdvořilejší vojenský a civilní guvernér vídeňský podmaršálek svob. pán Welden, který k žádosti za vydávání katolického listu 6. června r. 1850 odpověděl: »Oznamuje se pánům žadatelům, že vysoká vláda jejich žádosti nevyhověla.«

Za těchto poměrů chtěl Hurter s jinými rozhodně katolickými muži zakoupiti »Volksfreund« a učiniti z něho veliký ústřední katolický orgán, ale Breither nechtěl k prodeji svého listu přivoliti. Pročež vznikl úmysl, založiti samostatný nový list. Za tím účelem zvolen výbor, jehož předsedou byl Hurter, a členy polní podmaršálek svob. pán Mayerhofer, rytíř Bernard Meyer, Dr. Jiří Phillips, hradě O'Donell, hrabě Bloome a jiní. Za redaktora chtěli získati biskupského tajemníka Dra. Willibalda Maiera, bývalého redaktora katolického listu »Deutschland«; za tím účelem vyslali v listopadu r. 1859 mladého Jindřicha Hurtera do Řezna. Biskup řezenský Ignác Senestrey byl ochoten tajemníku svému dáti dovolenou ku převzetí redakce; leč Maier, učiniv dříve jako redaktor smutnou zkušenost, zdráhal se redakci převzíti, a tak rozbil se celý podnik.

V listopadu r. 1859 začal vydávati Chovanetz list »Gegenwart«, který vycházel až do konce dubna 1863 a zašel pro nedostatek odběratelů. V téže době odbíralo asi 8000 duchovních liberální »Presse«, 200 bylo jich

předplaceno na »Neueste Nachrichten« a 400 na »Wanderer«; avšak pro katolické listy neměli peněz. Byly kláštery, kde přesně katolický list přístupu neměl; za to poskytovaly židovsko-liberální listy a časopisy řeholníkům zábavné čtení.

Leč ani katoličtí učenci nebyli s to, aby udrželi svůj orgán »Katholische Literatur-Zeitung«, jejíž dějiny jsou prasmutné, jsouce stálým zápasem se smrtí, jíž konečně list podlehl.

Ke konci r. 1853 konal se sedmý valný sjezd katolických jednot z Německa a Rakouska ve Vídni. Vojenský a civilní guvernér vídeňský zamítl sice žádost za dovolení sjezdu, ale zvláštním rozhodnutím císařským byl sjezd nicméně připuštěn a k odbývání jeho redutní sál propůjčen. Schůze byla slavná; přibylo sem mnoho čelných katolíkův uherských, majících v čele primasa a čtyři biskupy, a přítomen byl též nuntius Viale-Prelà. Mluvilo se o založení katolické akademie, a za tím účelem zvolen výbor, jehož předsedou stal se Hurter a členy dvorní rada Phillips, Dr. Fessler, ministerský tajemník Dr. Hoffinger a hrabě Jindřich O'Donnel. Výbor usnesl se na vydávání »Katholische Literatur-Zeitung« a chtěl založiti jednotu katolických učenců. Ku zjednání peněžité podpory vznesl výbor žádost svou k biskupům, prelátům a čelnějším katolíkům rakouským i německým, kteří značné příspěvky zasílali. Redaktorem stal se r. 1854 Jan Brischar, farář v Bühlu ve Würtembergu. Když se Brischar z redakce poděkoval, ujal se výbor sám r. 1855 redakce. Počet předplatitelů r. 1857 byl 626, poměry listu byly politování hodné. Ke konci r. 1861 převzal redakci Dr. Wiedemann. Jelikož Dr. Hoffinger se domníval, že snad titul »Katholische Literatur-Zeitung« mnohé od předplacení zdržuje, byl titul změněn v »Allgemeine Literatur-Zeitung für das katholische Deutschland«, ale ani tak se list nezachoval. Konečně k žádosti Wiedemannově stal se jeho majetkem, avšak při vší píli redaktorově zašel po několika letech, když Dr. Reusch v Bonnu založil svůj »Literaturblatt«, a později když ještě v Monastýru podobný list ve směru ryze katolickém, »Liter. Rundschau«, vycházeti začal; tím ovšem

němečtí předplatitelé v Říši od našeho listu odpadli, a týž zašel úplně. — O katolické akademii a jednotě katolických učenců nebylo dále řeči.

§ 39. Redemptoristé. Jesuité. Ostatní řády.

Řád redemptoristův a jesuitů byl výnosem ministerstva z 8. května r. 1848 pro veškeru říši zrušen a veškerého majetku zbaven. O tomto zrušení pravil předseda ministerstva Pillersdorf,*) ze nevyšlo ze zásadních příčin a nemělo definitivního rázu, ale jenom k tomu sloužilo, aby se utišilo jitření, které proti těmto korporacím povstalo, a tak aby odvráceno bylo jedno z oněch nebezpečenství, která pokoj lidu ohrožovala; také prý členové oněch korporací, proti nimž veřejné mínění se vyslovilo, měli tudy od pohanění a násilí býti ochráněni. Krásná to zajisté byla ochrana státních občanů, když z vlastnictví svého beze vší spravedlivé příčiny byli vypuzeni.

Po utišení revoluce snažila se vláda křivdu na těchto dvou řádech spáchanou napraviti. R. 1850 dovolila jim vrátiti se do království Lombardsko-Benátského a r. 1851 do ostatního Rakouska. Dne 4. dubna r. 1850 oznámil polní maršálek Radecký jako jenerální gubernátor království Lombardsko-Benátského redemptoristům, že se do svých domů v Benátkách a Veroně navrátiti mohou, a spolu zpravil jesuity o ministerském nařízení, dle něhož jim bývalý jejich kostel v Benátkách s hospicem, jakož i chrám sv. Antonína ve Veroně má býti navrácen. V březnu r. 1853 obdrželi jesuité zase veškeren svůj majetek v Lombardsko-Benátsku.

Redemptoristé dostali opět svůj dům v Kocléřově v Čechách a usadili se tam nadbajíce agitace, která v osadě proti nim byla zosnována. Kocléřovští, jsouce agitatory štváni, bránili se jejich návratu. Missie prý náležejí mezi pohany a nevěřící; jim prý jest třeba školy a nemocnice a nikoli domu missijního; jejich návratem nastane prý v osadě zalepování, a mnohý

*) Handschriftlicher Nachlass, str. 40.

osvícenec prý z té příčiny od víry odpadne. Všecky tyto báchorky zůstaly však bez výsledku; vláda navrátila redemptoristům jejich majetek. Později usadili se redemptoristé v Praze na Karlově a na svaté Hoře u Příbramě a působí blahodárně jak mezi lidem českým tak německým.

V lednu r. 1854 byl jim navrácen ve Vídni kostel »Maria Stiegen« i s vedlejším obydlím; v kostele tom konají se služby Boží pro československý lid a káže se českým jazykem.

Když císař v srpnu r. 1852 byl v Uhersku, prohlížel podobizny v paláci kardinála Scitovského, a dívaje se na obraz primasa Pázmányho pravil prý: »Tento byl též jesuitou; od jesuitův očekávám obzvláště katolické vychování mládeže, proto jsem je nazpět povolal.« Kardinál Scitovský prosil za dovolení, aby dva nebo tři jesuity povolati mohl do Trnavy. Císař odpověděl: »Dva nebo tři, to jest málo, musí převzíti více škol v zemi a konati missie.« V září ustanovil primas jesuity za professory na vyšším gymnasiu v Trnavě místo benediktinů. R. 1853 konali v Břetislavi missii, při níž byl měšťanosta břetislavský s celou radou městskou přítomen. Zde koupil arcivévoda Maximilian z Este, velmistr německého řádu, jesuitům r. 1854 překrásný palác, kde pro sebe založili seminář; měšťanosta, jsa jejich oddaným přítelem, učinil s nimi ve jménu obce smlouvu a přenechal jim městský kostel sv. Salvátora. V Szathmaru zřídil jim kollegium biskup szathmarský Haas; v Kaloči odevzdal jim krásný dům arcibiskup tamější Kunszt. Obzvláštním ochráncem jejich v Uhersku byl svob. pán Karel Gabriel Geringer z Oedenbergu, který tam r. 1849 jako adlatus polního zbrojmistra Haynaua přišel, aby za vojenské vlády vnitřní správu zemskou a občanské věci řídil; nazývali ho »jesuitou ve fraku«.

R. 1854 založil řád jesuitský dva vychovávací ústavy, v Cremoně a Padově; do tohoto, který byl určen pouze pro šlechtice, hlásili se hned 54 chovanci, do onoho 38. Podobný ústav pro vychování šlechticů založili jesuité v Kalksburgu u Vídně.

Do Čech zavedl jesuity litoměřický biskup Barto-

loměj Hille. Týž způsobil, že proboštství Bohosudovské (Maria-Schein) navráceno bylo r. 1853 řádu jesuitskému, a poslední probošt Hnojek, známý český spisovatel, odešel jako děkan do Libochovic. Jesuité vystavěli si novou krásnou kollej a zřídili konvikt a gymnasium pro mládež, která se duchovnímu stavu věnovati zamýšlí.

Jelikož jesuité některá státní gymnasia obdržeti měli, obrátil se ministr kultu hrabě Thun ku generálovi řádu a tázal se ho v listopadě r. 1853, zdali řád jest s to, aby se dle nového rakouského plánu vyučovacího pro střední školy řídil, anebo zdaž by se některé úchylky v plánu tom měly učiniti. Generál Beckx odpověděl r. 1854, že řád, jsa restituován, všech práv nabývá, které mu dle nejvyššího rozhodnutí z 18. listopadu r. 1827 a 19. března r. 1836 přináležejí, a tedy že také zvláštní řeholní a studijní řád jesuitský v předešlou platnost svou vstupuje. Jesuité kladou prý hlavní váhu na důkladné vzdělání v literatuře klassické a filosofii a nemohou se spřáteliti se soustavou, která v takových rozměrech už v nižších třídách gymnasijních s naukami přírodopisnými se zabývá. Ztenčení klassických studií jest prý hlavní vadou nové studijní soustavy gymnasijní. Ačkoliv se však generál proti vyučovací soustavě rakouské bránil, musil se řád v celku přece dle ní říditi, chtěl-li míti gymnasia s právem veřejnosti.

První gymnasium obdrželi jesuité v Dubrovníce v Dalmacii. Dne 9. října roku 1852 místodržitel dalmatský, podmaršálek svob. pán Lazar Mamula ze Zaderu, podal ministerstvu zprávu o bídném stavu piaristského gymnasia v Dubrovníce, kdež prý zapotřebí jest nových učitelů. Podestà dubrovnický, Marino di Zamagna, poslal 23. dubna r. 1853 k místodržiteli Mamulovi list, v němž k výtečným silám jesuitův ukazuje a spolu k nutnosti, aby Dubrovničtí lepšího než dosud vědeckého a mravního vzdělání nabyli. S podobnou žádostí obrátil se též k biskupu Jederlinichovi, který se právě chystal na cestu do Vídně k biskupské konferenci. Dne 8. června podal podestà císaři žádost, v níž sobě na piaristy stěžuje a ukazuje, v jak blahé paměti jsou jesuité u obyvatelstva

ještě z oněch dob, nežli byli od Francouzů vypuzeni z Dubrovníka,*) a kterak za jejich řízení školy dubrovnické byly slavnými a kvetoucími. Ve Vídni podal biskup Jederlinich císaři žádost za odevzdání škol jesuitům, kterou J. V. signoval 30. června 1853. Dne 30. července r. 1853 přimlouval se místodržitel Mamula u ministerstva za vyplnění žádosti biskupa i obce. A skutečně v prosinci r. 1853 svolilo ministerstvo, aby jesuité gymnasium v Dubrovníce převzali. Mamulovi byla r. 1854 vyslovena pochvala za obzvláštní péči o školství, a biskupu Jederlinichovi uloženo, aby s jesuity se dohodl o podmínkách, za kterými by ochotni byli osmitřídní gymnasium v Dubrovníce převzíti. Řád jmenoval svým plnomocníkem P. Viscardiniho, který kostel a pohraniční budovy, jež francouzský generál Marmont saekularisoval, nazpět pro řád žádal; dále žádal zvýšení dotace a zálohu. Mamula uznal »nabídky řádu pro stát za výhodné« a podal v tomto smysle zprávu do Vídně. O piaristy bylo se pražskému arcibiskupu kardinálu Schwarzenbergovi, jakožto visitatoru piaristského řádu, postarati, aby jesuitům nepřipadli na obtíž. Tento návrh učinil Mamula. Dne 16. října r. 1854 bylo gymnasium jesuitům odevzdáno.

V roce 1856 obdržel Klement Faber, provinciál jesuitů, dovolení, zříditi vychovavací ústav ve Feldkirchu; téhož roku odevzdal jim hrabě Thun také tamější gymnasium. Když byla r. 1856 vláda biskupskému gymnasiu na Freinbergu u Lince právo veřejnosti udělila, odevzdal je biskup Rudigier jesuitům. Brzy potom r. 1868 obdrželi gymnasium ve Veroně.

V r. 1857 svěřena jesuitům theologická fakulta v Innomostí, a vedle fakulty zřízen i konvikt pro kleriky, v němž četní chovanci, jmenovitě z rakouských klášterův a z Německa, se nalézají.

Ostatní řády měly býti reformovány, ale reforma nemohla býti provedena pro odpor klášterů, jichž členové stále se k tomu odvolávali, že na kázeň teď pa-

*) Francouzové vypudili jesuity z Dubrovníka r. 1808, odevzdali jejich školy piaristům a sehnali potřebný náklad zrušením klášterů.

nující své slavné sliby učinili, a z té příčiny všelikým změnám se protivili; proto byla práce biskupův od Apoštolské Stolice ku provedení reformy delegovaných marna. Jediný řád dominikánský přijal opravu; kláštery, jež opravě podrobiti se nechtěly, určeny jsou k vymření.

---

§ 40. Patenty týkající se protestantů.

Vláda, ukázavši spravedlnost ke katolíkům konkordátem, chtěla býti spravedlivou též ku protestantům; tito však nebyli se vším, co vláda zařídila, spokojeni, jmenovitě protestanté uherští. Protestantští magnáti svob. p. Pronay a dvorní rada Zsedenyi jezdívali ročně do Berlína, krále Bedřicha Viléma IV. za pomoc prosíce. Spolek Gustava Adolfa posílal každoročně do Uher mnoho tisíc tolarů na protestantské modlitebnice a školy. Protestanté snažili se, jmenovitě v Uhersku, svou náboženskou věc spojiti s národní, svému boji dáti směr politický, aby vypadali jako mučeníci, kteří trpí nejen pro náboženství, ale též pro svůj národ a jeho práva. Na uspokojení uherských protestantů vypracoval ministr kultu hrabě Thun návrh církevní ústavy pro Uhry ze dne 8. září r. 1856 a poslal jej uherským a sedmihradským superintendencím, aby o něm podaly svá dobrozdání. Návrh ten obnovil velikou část synodální autonomní ústavy, zřídil však naproti úřadníkům církví jmenovaným vrchní radu církevní, jejíž členy jmenoval císař. Ale už pomyšlení, že církevní věci odjinud nežli od církve samé mají býti spořádány, narazilo zde na tuhý odpor. V říjnu r. 1856 vyslovila se lutheránská superintendence zadunajská v Břetislavi proti návrhu, a totéž učinily obě reformované superintendence předdunajská a zadunajská v Pešti a Debrecíně. V listopadu zasedala lutheránská superintendence předdunajská v Šoproni (Oedenburg), vyslovila se proti návrhu a žádala svolání generální synody. Výsledek tohoto odporu byl, že návrh byl prozatím od vlády položen ad acta.

Protestanté odvolávali se na článek 23. z r. 1791,

odstavec 7., jenž zní: »Evangelíci obou konfessí závisí u věcech víry na představených své konfesse. U věcech víry nemohou usnesení synod, která řádným způsobem učiněna byla, ani výroky nejvyšších soudův, ani resolucemi královskými býti zrušena. Evangelíkům jest svobodno, netoliko jakákoliv konsistoria, ale též synody rozpisovati; avšak nutno, aby sobě dříve svolení Jeho Veličenstva opatřili.«

V následujících letech nastupovali uherští protestanté u vlády na vyřízení otázky náboženské, a opposice jejich od novoročního přání v Tuilleriích, kde Napoleon válkou hrozil Rakousku, stala se o mnoho ostřejší; k nim pak připojili se protestanté ostatních království a zemí. V únoru r. 1859 byla obecnímu zastupitelstvu břetislavskému odevzdána petice se 200 podpisy lidí žádajících, aby na katolické a protestantské školy a kostely z obecného jmění jednostejné obnosy byly věnovány. Obě konsistoře augsburské a helvetské konfesse ve Vídni obrátily se k ministerstvu se žádostí za zrušení překážky vyššího svěcení a slavného slibu pro takové kněze a řeholníky, kteří ku protestantství se přihlásí. Ministr kultu odpověděl záporně, neboť — tak pravil — vyšší svěcení je svátost a vtiskuje nezrušitelné znamení; zařízení dosavadní jest nutným výsledkem uznání, kterého církev katolická povždy v Rakousku užívala, a mohlo by jenom tenkráte býti zrušeno, kdyby rakouská vláda každému náboženskému řádu svou podporu odepřela, nebo v posuzování otázek sem spadajících výlučně na stanovisko protestantské se postavila.

Jelikož uherští protestanté na vyřízení náboženské otázky stále nastupovali, poslal hrabě Thun svůj návrh z r. 1856 znamenitému kanonistovi protestantskému prof. Dr. Richtrovi do Berlína, aby se o námitkách superintendencemi podaných vyjádřil. V červnu roku 1859 Richter odpověděl; dal v mnohých článcích superintendencím za pravdu, a radil k obapolnému dohodnutí. Ministr přepracovav teď svůj elaborát, vydal jej na veřejnost. Patent jest datován ze dne 1. září roku 1859 a má 58 paragrafů; jeho provedení obsahuje 147 paragrafů. Patent dovolává se nejprve ge-

nerální synody, kterouž obě konfesse r. 1791 v Pešti a Budíně odbývaly, přihlíží k některým námitkám, jež superintendence proti návrhu z roku 1856 činily, a odvozuje oprávněnost, upraviti náboženské věci, ze článku 26. r. 1791, a sice z § 4., který králi právo nejvyššího dozoru připisuje. Patent obnovuje starou presbyteriální a synodální ústavu s místními, seniorátními a superintendenčními konsistořemi, jakož i generální konferenci, kteráž jest výkonným orgánem celé konfesse. Nejvyšší dozor náleží zvláštnímu oddělení v ministerstvě kultu, které ze souvěrců se skládá; pravomocnost ve věcech manželských zůstane konsistořím. Národní škola bude státi pod dozorem církevním; vláda bude sice vykonávati dozor, ale vždy prostřednictvím souvěrců; knihy určí ministr, ale při knize náboženství jest vázán generální konferencí, od níž kniha musí býti schválena. Střední školy evangelické zůstanou soukromými, nepřijmou-li státního studijního řádu. Na místě dosavadních osmi superintendencí bylo jich ustanoveno 12, šest augsburských a šest helvetských, kteréž opět na senioráty se dělily. Usnesení synodální podléhají královskému potvrzení. Generální konference a superintendenční konventy veďtež protokoly o svých seděních, a protokoly ty buďtež předloženy ministrovi. Superintendenti a světští kurátoři mají zapotřebí císařského stvrzení.

Tento patent byl 10. září r. 1859 ve »Wiener Zeitung« prohlášen pro Uhersko, Vojvodinu, Banát, Charvatsko, Slavonii a Vojenskou Hranici. V neúřední části vládního listu slíbeno také protestantům ostatních korunních zemí, že prosby jejich dojdou splnění. Spolu oznámeno, že přednostou vídeňské konsistoře jmenován protestant, posavadní ministeriální rada v ministerstvě kultu, Zimmermann ze Sedmihradska.

Patent přijali lutheránští Slováci, ustavili se podle něho, a břetislavská lutheránská superintendence pod Karlem Kuzmánym dlouho byla trnem v očích Maďarů. Proti patentu povstali nejprve augsburští příslušníci tišského okresu na svém superintendenčním konventě v Kežmarku, a poslali 4. října r. 1859 císaři adresu, žádajíce, aby patent až do svolání synody byl o své

míře a váze zůstaven. Právě teď prý synoda jest nutna, jelikož dobrozdání, před 68 lety podaná, nyní nestačí; co pak se tkne práva královského dozoru, vztahuje prý se pouze ke schválení nebo zavržení protestantských statutův, jakož i církevních konventních protokolův, ale nikdy nepřipouští, aby vláda sama návrhy zákonů vypracovala a evangelíky nutila, by je přijali. R. 1791 byla prý odevzdána správa veřejných škol protestantským úřadům, na nichž volba školních knih, vyučovací řeči, methody, předmětův a učitelů závisejí; volba ta předloží se pokaždé k nejvyššímu schválení, ale nikdy nesmí ministerstvo kultu stanoviti nic o zákonité veřejnosti protestantských škol, která mírem vídeňským a lineckým zaručena jest; proto ať Jeho Veličenstvo svolá synodu a jí vypracování církevní ústavy svěří; do té doby ať zůstane církev ve starých poměrech, jelikož patentu přijati nelze. K usnesením Kežmarským přistoupil v Šoproni superintendenční konvent zadunajský augsburské konfesse.

Ministr osvěty ve svém výnose z 8. října praví, že, co evangelíci obou konfessí tak vroucně r. 1791 žádali, a na co sněm uherský r. 1827 nastupoval, nyní se stalo; i zakázal tedy veškeré rokování o patentě na základě starého rozdělení a dovoloval je pouze na základě rozdělení nového; kdyby však přece na základě starého rozdělení se sešli, měli političtí úřadové zakročiti a policejními opatřeními poslušnost si zjednati. K návrhu ministra Thuna vyšlo nejvyšší rozhodnutí z 8. listopadu, které pravilo, že žádosti evangelíkův obou konfessí, co do správy církevních věcí a školství, vydaným patentem jsou vyřízeny.

Z Pešti došel rozkaz do Kežmarku, aby se protokoly zabavily, a proti administrátorovi superintendence Toperzerovi zavedlo se trestní vyšetřování. Tímto vystoupením vlády přešel boj brzy na pole politické, k čemuž vlastně protestanté směřovali. Slovanské seniorátní konventy vyslovily se pro patent, jako Nitranský, Szemeredský církevní, presbyterium Šemnické a jiní; ale Maďaři nechtěli o patentě ani slyšeti. Renitenti usnesli se, že budou distriktuální konvent superintendence v Pešti dle starého rozdělení konati, ač-

koliv úřadové to zakázali. Konvent sešel se 15. prosince r. 1859 dle starého rozdělení v evangelické modlitebnici na Uhelném trhu. Dvéře byly otevřeny, kommissař vešel s assistencí a dal rozkaz, aby přítomní ihned chrám opustili, sice že jej dá zbraní vykliditi; tém vojska táhl okolo, a posádka stála ve zbrani. Předseda, superintendent Székácz, vyzval shromáždění, aby se rozešlo. Tímto skutkem začala v Uhersku nekrvavá revoluce, která po 7 letech zřízením zvláštního uherského státu skončila.

Ministr Thun vydal 10. ledna r. 1860 nařízení, jímž znovu na provedení patentu nastupoval; kde by toho nedbali, tam že přestane býti církevní obec držitelkou korporativních práv, a její orgánové stanou se nezákonitými. Dne 23. ledna r. 1860 přišla četná deputace uherských protestantů, majíc v čele svobodné pány Vaye a Pronaye, do Vídně prosit císaře za odvolání patentu. Žádosť za slyšení byla odmrštěna, a deputace vrátila se do Pešti, čekajíc návratu svých náčelníků Vaye a Pronaye. které císař každého zvláště v slyšení dne 1. února přijal. Oba vrátili se 3. února do Pešti, a depntace čerpala z jejich zpráv látku ke kompromisu; Vay odebral se nazpět do Vídně, aby kompromis učinil. Dne 5. února uveřejnila »Wiener Zeitung« výnos ministerstva kultu v tomto znění: »Jeho Veličenstvo nařídilo důvěrné rozmluvy o tom, kterak by stížnostem evangelíkův odpomoci se mohlo. Samozřejmo jest, že se to státi může jenom způsobem, který s ustanovením patentu srovnati lze. Představení superintendencí se vyzývají, aby se v zachovávání výnosu z 10. ledna mýliti nedali, naopak celého svého vlivu k tomu užívali, aby patent jak možná s největší rychlostí byl proveden.«

Dne 31. března, lhůty to, kde koordinace čili ustavení dle patentu mělo býti provedeno, napočítal Pronay, že z 559 lutheránských obcí 333 obce s 549.000 duší patent zamítly, a 226 obcí s 306.000 duší jej přijalo. Vláda napočítala 247 obcí, které patent úplně přijaly a dle něho se zřídily, 63 obce zřídily prý se neúplně. 30 obcí jej zavrhlo nadobro, 219 obcí doposud se nerozhodlo. Za těchto okolností vzala na sebe agitace

proti patentu brzy ráz revoluční a pokračováno v ní s takovou zuřivostí, že konečně vídeňská vláda povoliti musila.

Dne 15. května vyšel patent, jímž odvolán patent z 1. září r. 1859, a všichni, kteří pro zmatky náboženské byli odsouzeni nebo ve vyšetřování se nalézali, dostali amnestii. V říjnu roku 1860 stal se svob. pán Vay uherským dvorním kancléřem a povolal svého spolubojovníka proti Thunovu patentu, Zsedenyiho, který právě za svůj odpor v žaláři seděl, ze žaláře za prvního dvorního radu uherské dvorní kanceláře. Tak slavili protestanté uherští své vítězství nad Vídní a spolu zahájili boj proti katolické církvi, postavivše se v čelo maďarského hnutí a obsadivše nejlepší místa svými souvěrci.

Konečně byl 15. května 1867 protestantský patent zrušen i pro ony církevní sbory, kteréž jej za ministra Thuna přijaly a u nichž v platnosti zůstal. Vítězství maďarského radikalismu bylo úplné.

---

§ 41. Střední školství. Nový studijní řád. Vliv církve na střední studia.

K reformě školství povolal ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun, jsa nutkán Exnerem, který roku 1845 z Prahy do Vídně byl povolán, aby nový učebný plán pro školství vypracoval, a Enkem, pruského direktora Hermanna Bonitze, protestanta, a propůjčil mu professuru na universitě vídeňské. Když v červenci r. 1851 byl Bonitz od fakulty filosofické zvolen za děkana, ohrazovala se proti tomu theologická fakulta, poněvadž universita dle stanov měla katolický ráz. Filosofická fakulta zvolila sice v říjnu jiného děkana, ale zadala ohrazení (protest) proti fakultě theologické. Po pruských vítězstvích roku 1866 opustil Bonitz své působení v Rakousku a převzal řízení gymnasia »u šedého kláštera« (zum grauen Kloster) v Berlíně. Roku 1875 byl jmenován tajným vládním radou a povolán do ministerstva vyučování († 1888 v Berlíně).

S pomocí Františka Exnera vypracoval Bonitz r. 1849 »Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich«, jehož zásady hrabě Lev Thun do života brzy uvedl. Pěstování jazyků klassických bylo obmezeno, a přírodní vědy jako jednostejně oprávněný živel vychovávací a vzdělavací byly na gymnasia zavedeny. V celku naše střední školství přizpůsobilo se pruskému. Bonitz i Exner pracovali ku povznesení německého živlu. Touto opravou splynuly dosavadní filosofické ústavy s gymnasiemi, kteráž jsou teď o 8 třídách a dělí se na oddělení vyšší a nižší. Následkem této úpravy byly při universitách zřízeny filosofické fakulty v nynějším smyslu slova. Nový učebný plán byl definitivně schválen a do života uveden cís. nařízením ze dne 16. prosince 1854.

V září r. 1851 započalo se s provedením nového školního řádu, že jen ony školy podrží právo vydávati před státem platná vysvědčení, které přísně dle nového plánu budou zařízeny a přetvořeny. Dle tohoto nařízení zbavil hrabě Attems ve správním okrese prešpurském jedno reformované a 13 lutheránských gymnasií, pak evangelická lycea v Prešpurce a Šemnici a reformované kollegium v Losonczi jejich veřejného rázu. Rovněž jedno katolické gymnasium ztratilo právo, vydávati veřejná vysvědčení. Evangelické školy mohly jen tenkráte spoléhati na podporu státní, když své školy odevzdaly do rukou vlády; věděla vláda dobře, že se tam pěstuje radikální směr maďarský.

Gymnasia františkánů, benediktinův a piaristů dostala v Uhrách lhůtu tří až čtyř let, aby zákonným požadavkům dostáti mohla.

Podobně dala vláda středním školám protestantským lhůtu, aby nárokům zákona ze dne 27. června r. 1850 dosti učinily, a když toho opomenuly, ztratily právo veřejnosti nebo byly zavřeny. Následkem toho byla r. 1855 jenom 4 protestantská gymnasia: v Oberschützenu, Debrecíně, Nagy-Körösi a Hold-Mezö-Vasarhely, která státně vysvědčení vydávala. V dubnu 1856 obdržela všechna protestantská gymnasia, která si práva veřejnosti ještě nedobyla, vyzvání, aby svůj studijní plán v souhlas se všeobecným gymnasijním řádem

uvedla a do 15. srpna listinami to dokázala, poněvadž by trvání těchto ústavů budoucího školního roku povoleno nebylo; neboť »když pohřešují potřebných prostředků, nelze na nich všeobecného účelu dosáhnouti.«

V únoru r. 1857 byla zbavena práva slouti gymnasiemi a vydávati gymnasijní vysvědčení: evangelické gymnasium v Prešpurce, evang. lyceum v Šemnici, reformované vyšší gymnasium a lutheránské nižší gymnasium v Losonczi; měla býti pokládána za pouhé soukromé ústavy, pokud zákonitým požadavkům dosti neučiní.

Ke konci r. 1857 bylo zakázáno, židovské děti do protestantských škol přijímati.

Uherští protestanté protivili se vídeňské vládě, kdy a jak mohli.

V únoru r. 1854 dostaly biskupské ordinariáty dozor na vyučování v gymnasiích a směli jmenovati kommissaře pro gymnasia v jejich diecésích ležící, aby dohlíželi na to, zdali vyučování děje se v duchu katolickém.

Nařízení z července r. 1858 stanovilo, že privatisté na gymnasiích a reálkách mohou býti k pololetním zkouškám připuštěni, když se vysvědčením od kněze vykáží, že náboženství od něho vyučováni byli a své povinnosti vzhledem na náboženská cvičení vykonávali.

---

§ 42. Güntherianství.

Původcem soustavy filosoficko-theologické, zvané Güntherianismus, jest Antonín Günther. Narodil se 17. listopadu r. 1783 v Lindavě u České Lípy v Čechách z nuzných rodičů, chodil do piaristské školy v Boru (Hajdě), studoval na gymnasiu v Litoměřicích a potom 1803—1808 na pražské universitě filosofii a práva. Přijav místo vychovatelské u knížete z Bretzenheimu, odebral se do Vídně. S velikou pilností obíral se filosofií a četl spisy Kantovy, Fichtovy, Jacobiovy a Schellingovy, jimiž se zviklal ve víře. Avšak r. 1811 farář Korn v Brunnu poukázal ho ke čtení Písma sv.,

a nadobro utvrdil jej ve víře bl. Klement Hofbauer (Dvořák). Na radu tohoto věnoval se Günther studiu theologie, kterou poslouchal r. 1818 a 1819 v Rábu, kde s princem Bretzenheimem žil, a byl r. 1820 na kněžství vysvěcen. Vstoupil jako kněz k jesuitům, avšak po dvouletém noviciátě v Starovicích vystoupil opět, poznav, že se k nim nehodí. Navrátil se do Vídně a žil až do své smrti jako soukromník ve Vídni, vypomáhaje tam ve správě duchovní a jsa censorem knih filosofických a právnických až do roku 1848, kdy tento úřad zanikl. Při svém úřadě věnoval se hlubšímu studiu filosofie a theologie, podával výsledky svého badání tiskem, stal se plodným spisovatelem *) a dostal název »křesťanského filosofa«. Roku 1833 byl jmenován čestným doktorem theologie od university mnichovské a r. 1848 čestným doktorem filosofie a theologie od university pražské, slavící své pětisetleté jubileum.

Günther vycházeje vlastně od zásad novověké Schellingsko-Hegelovské filosofie, zbudoval svou vlastní soustavu, kterou chtěl tenkráte panující pantheismus potříti a spolu ukázati, že křesťanství úplně s vědou a rozumem se shoduje; při tom chtěl všechna tajemství křesťanství a priori dokázati a rozumem úplně pochopiti. Při tom, jak to ani jinak býti nemůže,

*) Jeho spisy jsou: Vorschule zur speculativen Theol. des positiven Christenthums: 1. sv. Creationstheorie; Wien, 1828; 2. sv. Incarnationstheologie; Wien 1829; II. vydání 1846—1848. — Peregrins Gastmahl, eine Idylle in elf Octaven. Wien, 1830. Süd- und Nordlichter am Horizont der specul. Theologie. 1832. Der letzte Symboliker; Wien 1834. Proti Hegelově filosofii: Thomas a Scrupulis. Zur Transfiguration der Persönlichkeitspantheismen neuester Zeit. Wien, 1835 Eurysthenes und Herakles. Mythologische Kritiken und Meditationen. Wien. 1843. — Günther a Pabst: Janusköpfe für Philosophie und Theologie. 1834. — Günther a Veit: Lydia, philosophisches Taschenbuch. 1848—1854. Poslední spis Güntherův »Lentigòs und Peregrins Briefwechsel. Wien, 1857, nevyšel knihkupectvím, nýbrž byl pouze rozdáván. Z pozůstalosti jeho vydal tiskem Knodt: Anti-Savarese. Wien, 1883. — Sebrané spisy Güntherovy vyšly ve Vídni r. 1882 v 9 svazcích. — Srv. J. Durdíka: Dějiny filosofie nejnovější. V Praze, 1887, str. 400. — Flegel: Günthers Dualismus von Geist und Natur. Breslau, 1880. — Knodt: Anton Günther, eine Biographie. Wien, 1881. 2 sv. Veškerá literatura ap. Roskovány: Rom. Pontif. IV. 804.

upadl v celou řadu bludův o poměru mezi věrou a vědou, o nejsv. Trojici, o vtělení Syna Božího, učení o člověku, o milosti, o svobodě a o poměru mezi filosofií a theologií.

Křesťanství vykazovalo filosofii ono pole, aby tak zvané předchozí články víry (praeambula fidei) stanovila, t. j. dokázala, že Bůh jest, že se mohl zjeviti, že zjevení jest možné a za nynějšího stavu člověka i nutné, aby svého účelu dosáhl. Zdali se Bůh skutečně zjevil, není otázkou filosofie, nýbrž dějin; když Bůh skutečně se zjevil, tu filosofie má potom úkol obsah tohoto zjevení, pokud není přirozenou pravdou a tudíž do jejího oboru nespadá, vysvětlovati a rozumu pokud lze pochopitelným učiniti. Staří vyjadřovali úkol filosofie v theologii větou: philosophiam esse theologiae ancillam (že filosofie je služkou theologie). Avšak proti tomuto poměru vystoupil Günther se svou školou rozhodně, tvrdě, že lidský rozum sám ze sebe může všechny pravdy křesťanské i tajemství pochopiti a celou soustavu katolického učení a priori sestaviti, jelikož jedna věta z druhé nutně plyne. Touto soustavou chtěl dokázati, že není možno, aby někdo rozumně o křesťanství pochybovati mohl.

Vykládaje filosoficky učení o nejsv. Trojici, užil analogie lidského ducha a jeho poznání. Bůh nazírá přímo Sám na Sebe, poznává Sám Sebe od věčnosti, staví svou vlastní bytnost proti Sobě jakožto předmět svého poznání; ale nečiní to ideálně, nýbrž reálně, a tak dává Otec původ Synu. Tito dva (Otec a Syn) kladou nebo staví zase své bytí čili svou bytnost vzájemně proti sobě jako něco třetího a vidí Svou Rovnost čili že podmět jest roven předmětu; jako onino dva jsou skutečně čili reálně, tak i jejich Rovnost je skutečná čili reální, jest to Duch sv.; tak jsou v Bohu tři osoby od věčnosti. Otec vidí Sám Sebe od věčnosti, a jeho názor je skutečný, je to Syn; Otec vidí, že jest roven Synu a Syn Otci, a tato jejich rovnost je skutečná a nikoliv ideální, je to Duch sv. Avšak tento výklad božské Trojice nevykládá, kterak božská podstata jediná je třikrát o sobě, t. j. trojí osobou, nýbrž vede spíše ke třem bohům (tritheismus) nebo k dal-

šímu kladení čili stavění proti sobě, podobnému gnostickému ronění čili emanaci.

Stvoření světa plyne u Günthera nutně z Boží Trojice. Každá božská osoba (božské »Já« — Ego) rozeznává se svým »Já« (Ego) od obou ostatních a popírá je vzhledem na sebe. Poněvadž každá ze tří božských osob od ostatních dvou popírána jest vzhledem na sebe jako jiná, vzniká popírání toho, co jest božské čili absolutní vůbec. Avšak každé popírání božského jest kladení čili posice, t. j. myšlenka konečného; tak myšlenka konečného jest v Bohu nutna, ale musí též ve skutek býti uvedena jakožto konečná podstata (substantia) různá od božské. Bůh musí svou všemohoucnost a lásku osvědčovati. Dle Günthera vyčerpala se všemohoucnost Boží, která nejdokonalejší a nejlepší svět stvořila. Jako v Bohu jsou tři osoby: podmět, předmět a jejich rovnost, podobně ve světě jest duch, hmota a jich vyrovnání: člověk. Člověk skládá se z těla, duše a ducha; duše souvisí s přírodou, vzniká plozením, pozdvihuje se v myšlení až k vytvoření pojmu jakožto představy všeobecné, kdežto duch vzniká stvořením, má rozum, svobodnou vůli a sebevědomí, to jest představu o svém »Já« (Ego); mezi tělem a duchem není působení; styk mezi nimi jest možným jenom tím, že duch na duši působí a duše naopak na ducha, čímž vzniká jakési obcování zvláštností (communicatio idiomatum, Mittheilung der Eigenthümlichkeiten); duch jest nesmrtelný, duše však smrtelná, a umírá s tělem jako u zvířete.

Günther nezná rozdílu mezi stavem přirozeným a nadpřirozeným; prvotní spravedlnost Adamova byla přirozená, které přirozenost lidská vyžadovala, a záležela v tom, že duše byla podrobena duchu a duch Bohu, při čemž tělo účastnilo se nesmrtelnosti ducha. Ale při vší své dokonalosti byl první člověk přece ještě nedokonalý; neboť nebyl ještě úplně sebe vědom, nevěděl o své svobodě a své osobnosti. Aby člověk k úplnému poznání svého »Já«, t. j. k sebevědomí čili ku poznání své osobnosti, dále své svobodné vůle a sebeurčení přišel, dal mu Bůh zákon, aby se rozhodnouti musil, podrobil jej zkoušce, aby se pro Boha

nebo proti němu rozhodl. Při této zkoušce počínal si Adam jako zástupce veškerého lidského pokolení. Adam stal se onou zkouškou sice úplně sebevědomým a přišel k vědomí své svobody a sebeurčení, ale nevyplnil rozkazu Božího, dopustil se prvotního hříchu, kterým onen poměr mezi Bohem a duchem a duší se převrátil: duch odvrátil se od Boha, duše s tělem vymanily se z područí ducha, propadly smyslnosti, bolestem a smrti. Tento stav tvoří dědičný hřích, nelíbí se Bohu a přechází na každého, kdo zrozením stává se členem člověčenstva.

V Kristu rozeznává Günther dvě sebevědomí a tudíž dvě osoby; tyto dvě osoby jsou spolu spojeny jako v člověku duše a duch. Božské sebevědomí čili božská osoba proniká lidské sebevědomí čili osobu lidskou, kterou svým obsahem naplňuje, čímž vstupují v ústrojní jednotu čili spojení, kteréž nazval osobní jednotou (unio hypostatica).

Kristus maje osobu lidskou, musil podrobiti se zkoušce, musil se rozhodnouti buď pro Boha nebo proti němu, aby k úplnému vývoji své bytosti dospěl. Kristus jako zástupce lidského pokolení rozhodl se pro Boha, a tím založil dědičnou zásluhu, která stává se jako Adamův dědičný hřích majetkem veškerého lidského pokolení a tento hřích smiřuje čili odstraňuje. Této zásluhy účastní se každý člověk přicházející na tento svět, a potřebuje toliko posvěcení, ale přece zůstává v něm ona převrácenost, která se Bohu nelíbí. Proto Kristus zasloužil nám Ducha sv., který v ospravedlnění nám udílen bývá. S tímto Duchem sv. má člověk spolupůsobiti, aby následuje příkladu Kristova duši duchu a ducha Bohu podrobil.

Günther byl si úplně vědom toho, že se od článků víry odchyluje, proto připisoval vyměřeným článkům víry pouze dočasnou platnost, pokud totiž pokrok vědy nový výměr čili definici neučiní nutnou.

Mimo úchylky od víry dotýkal se Günther nešetrně sv. Otcův a středověkých scholastikův.

Günther nabyl svou soustavou mnoho stoupencův, jimiž byli ve Vídni vojenský lékař Dr. Papst; znamenitý kazatel Dr. Emanuel Veith; Dr. Karel František

Hock, odborný přednosta v ministerstvě financí; Šebastian Brunner; professoři Trebitsch a Werner; dále professoři Xaver Schmid v Solnohradě, Dr. Ehrlich a Dr. Löwe v Praze, Merten v Trevíru, Baltzer a Elvenich ve Vratislavi, Hilgers a Knoodt v Bonnu, Zukrigl v Tubinkách, Mayer v Bambergu; dále opat benediktinský Gangauf v Bavorsku; Gärtner a jiní. V Rakousku přiznávali se četní nadanější duchovní vůbec ke škole Güntherově, nechtějíce však nijak protiviti se výroku církevnímu. Odpůrci Güntherovými byli: Hast († 1834), Wilhelm Schütz († 1842), potom Volkmuth v Bonně, Frings a Michelis v Paderborně, Mattes v Hildesheimě a jiní. Vznikla delší vědecká polemika v knihách a časopisech, jmenovitě od roku 1853, kdy Clemens v Bonně odpor mezi novou spekulativní theologií a učením katolické církve dokazoval. *)

V Římě zkoumali při Güntherovu bedlivě. Günther byl obeslán do Říma, kamž však pro stáří se nedostavil. Jako jeho zástupcové a obhájcové přišli tam Baltzer z Vratislavě a benediktinský opat Gangauf z Bavor a později místo tohoto Knoodt a vstoupili do kommisse, která jeho pří se obírala.

Trevírský biskup Arnoldi, potom kardinálové: Melchior svobodný pán z Diepenbrocku, kníže-biskup vratislavský, Bedřich kardinál Schwarzenberg, kníže-arcibiskup pražský, a d'Andrea, praefekt kongregace indicis, ujímali se ho z osobní náklonnosti; za to kardinálové: Jan Geissel, arcibiskup kolínský, Rauscher, arcibiskup vídeňský, a Karel August hrabě Reisach, bývalý arcibiskup mnichovský, pracovali o to, aby jeho učení bylo zavrženo. Rozhodnutí bylo nepochybné. Kongregace indexu zakázala dekretem z 8. ledna 1857, prohlášeným 17. února a od papeže Pia IX. schváleným, knihy Güntherovy.

Kardinál d'Andrea vyzval Günthera 13. ledna 1857, aby se výroku církevnímu podrobil, který to učinil 10. února. Papež Pius IX. prohlásil, že se upřímně, zbožně a chvalitebně podrobil (ingenue, religiose ac

*) Clemens: Die specul. Theologie Günthers und die kath. Kirchenlehre. Köln, 1853.

laudabiliter se subjecit). S Güntherem podrobila se největší část jeho učeníkův. Ale poněvadž ve výnosu kongregace jednotlivé věty uvedeny nebyly, myslili někteří z jeho stoupenců, že jeho učení hájiti mohou. Proto vydal papež Pius IX. breve k arcibiskupu kolínskému, kardinálu Geisselovi, z 15. června 1857, v němž bludy Güntherovy vytkl a jeho učení hájiti zakázal.*) Praví tam papež: »Ne bez bolesti dobře víme, že v těchto dílech bludná a velmi záhubná a touto Apoštolskou Stolicí často zavržená soustava rationalismu velice panuje; spolu známe, že v těchto knihách mezi jiným nemálo se čte, což od víry katolické a přesného výkladu o jednotě Božské podstaty ve třech rozdílných a věčných Osobách nikoliv maličko se odchyluje. Rovněž víme, že není lepším ani přesnějším, co se vykládá o tajemství Vtěleného Slova a o jednotě božské osoby Slova ve dvou přirozenostech, božské a lidské. Víme, že těmito knihami porušuje se katolický názor a učení o člověku, který z těla a ducha tak se skládá, že duše, a to rozumná, jest sama sebou pravou a bezprostřední formou těla. Není nám neznámo, že těmito knihami se učí a stanoví, co katolickému učení o nejvyšší svobodě Boží, prosté každé nutnosti při stvoření věcí, se úplně příčí. I to jest co nejvíce pokárati a zavrhnouti, že v Güntherových knihách připisuje se opovážlivě právo učitelské (jus magisterii) lidskému rozumu a filosofii, které ve věcech náboženských jest ne panovati, ale naprostò sloužiti, čímž ovšem všechno se převracuje, co má pevným zůstati jak co do rozdílu mezi vědou a věrou, tak co do stálé nezměnitelnosti víry, kteráž vždycky jedna a tatáž jest, kdežto filosofie a lidské vědy nejsou si vždycky stálé a mnohonásobné změny bludů prosté. K tomu přistupuje, že nezachovává se ona uctivost ke sv. Otcům, kterou kanony sněmů předpisují a které nejstkvělejší světla církve naprosto zasluhují, a nezdržuje se od výroků proti katolickým školám, které (výroky totiž) Náš předchůdce Pius VI. slavně zatratil. Mlčením nepřejdeme, že v Güntherových knihách co

*) Denzinger, Enchiridion, edit. VII. p. 361. nn.

nejvíce se porušuje zdravý způsob mluvy, jakoby bylo lze zapomenouti slov apoštola Pavla (2. Timoth. 13) nebo těch, kterými napomíná co nejpřísněji (gravissime) Augustin: »Nám mluviti jest dle jistého pravidla, aby svoboda slov (verborum licentia) též o věcech, kteréž jimi se naznačují, bezbožného mínění nezplodila« (De civit. Dei lib. X. cap. 23). — Podobně stalo se již před tím v breve k vratislavskému biskupu z 30. března 1857.*)

Po celý tento čas nestala se žádná změna u Günthera v jeho vnějším stavě. Byly mu sice nabízeny professury v Bonně, Vratislavi a Mnichově, ale nepřijal jich doufaje, že se stane professorem ve Vídni, v čemž ovšem se zklamal. Zemřel v nuzných okolnostech nábožnou smrtí 24. února 1863 ve Vídni.

---

§ 43. Provinciální a diecésní synody.

Bohatý církevní život jeví se slavením provinciálních sněmův a diecésních synod; kde kvetou, tam kvete církevní život,**) kde zanikly, tam panuje v církevním životě ztrnulost. Sněm Tridentský poručil slaviti provinciální sněmy alespoň každý třetí rok a diecésní každý rok.***)

Provinciální sněm jest schůze biskupů téže provincie ku poradě a rozhodnutí o věcech církevních do jejich pravomocnosti spadajících; zde mají biskupové hlas rozhodující, ostatní účastníci, kteří dle práva a obyčeje též na něm zasedají, mají pouze hlas poradný. — Diecésní synoda jest řádná schůze svolaná biskupem z kněží a duchovních jeho diecése, na níž se rokuje a rozhoduje o věcech duchovní správy. Rozhodující hlas má pouze biskup; ostatní účastníci mají pouze hlas poradný.

Když církev v Rakousku konkordátem svobody

---

*) L. c. p. 454.

**) Srv. rozpravu Dra Karla Řeháka: »Jaký prospěch přinášejí synody partikulární, zvláště provinciální a diecésní« v Časopise katolického duchovenstva, 1879, str. 410, 513, 602.

***) Sess. XXIV. c. 2. de reform.

nabyla, přikročili biskupové ke slavení provinciálních a diecésních synod. Dobrým příkladem předcházelo Uhersko, a sice ostřihomská církevní provincie.

A. Provinciální sněmy církevní.

a) Ostřihomský provinciální sněm r. 1858.*)

Kardinál Jan Scitovský z Nagy-Ker, metropolita ostřihomský a kníže-primas království uherského, oznámil o slavnosti Zvěstování Panny Marie dne 25. března 1858 biskupům své provincie, že na podzim s nimi slaviti bude provinciální synodu, aby látku, o které si přejí rokovati, jemu podali. Když se to stalo, rozepsal sněm listem z 29. června 1858 na neděli 17. po sv. Duchu, která připadala na den 19. září 1858, do Ostřihoma, a oznámil též svůj úmysl papeži Piu IX., kterýž jej s velikou radostí schválil. O neděli 14. po sv. Duchu a následující neděle konaly se ve všech chrámech modlitby za zdar sněmu a 15. srpna byl na dveřích basiliky ostřihomské přibit dekrét o slavení sněmu dne 19. září.

Dne 16. září dostavili se do Ostřihoma sufragáni ostřihomští: Josef Gaganecz, řecko-sjednocený biskup z Přešova (Eperies); Jan Ranolder z Vesprímа; Štěpán Moyses z Báňské Bystřice; Augustin Roskoványi z Vácova; Emerich Farkas z Král. Bělehradu; Jiří Girk z Pětikostelí; František Szenczy z Kamence; Jan Simor z Rábu; Michal Rimely, arciopat sv. Martinský z Hory Pannonské. Nitránské biskupství bylo uprázdněno, a tu dostavil se tamější kapitolní vikář Ondřej Mészáros, veliký probošt, jako jeho zástupce.

Tito všichni měli rozhodující hlas.

Dále byli přítomni s hlasem poradním: dva světící biskupové ostřihomští: Josef Viber, biskup halyský in part. inf., a Emerich Tóth, biskup tanmaský in part. inf.; 6 opatův a infulovaných proboštů řádů; 14 zástupců (procuratores) stoličních a sborových kapitol;

---

*) Viz jeho acta v »Collectio Lacensis: Acta et decreta sacrorum Conciliorum recentiorum. T. V. Friburgi Brisgoviae. 1879. p. 2—119: »Concilium Provinciae Strigoniensis«.

3 světští probošti; prokurator theologické fakulty pešťské Samuel Markfi, benediktin, professor biblického studia; převor regens cisterciáckých opatství: Ziraz, Pilis a Pásztó (při uprázdněném opatství); 9 provinciálův ostatních řádů a 19 theologův a kanonistů.

Úhrnem: metropolita a 72 členové synodální.

Dne 17. září konaly se soukromé porady u metropolity o veškerém průběhu a pořádku ve sněmě.

Sedění byla čtvera druhu: soukromé porady biskupů; synodální kommisse čili částkové (partikulární) kongregace, v nichž se rozbírala látka vyšlá ze soukromých porad biskupů (takových kommissí bylo šest, mezi něž byli všichni členové sněmu rozděleni, majíce každá za předsedu jednoho z biskupů); valné čili generální kongregace, kde všichni synodální členové za předsednictví metropolity jedno těleso tvořili a o předmětech vyšlých z porad částkových kongregací svůj úsudek pronášeli, a když nikdo více k slovu se nehlásil, prohlásil metropolita, že otcové se postarají (patres provisuros esse); konečně veřejná sedění (sessiones publicae), kde dekrety slavně prohlášeny byly.

Porady biskupů dály se v residenci metropolity; synodální kommisse v bytech předsedů, generální kongregace v kostele u arcibiskupského semináře a slavná sedění v metropolitní basilice. V generálních kongregacích v kostele seminářském byly na stole mezi dvěma hořícími svícemi: Kříž, Písmo sv., Corpus juris canonici a dekréty Tridentského sněmu. V slavných seděních v basilice byly: Kříž a ostatky Svatých: biskupa Vojtěcha a králů Štěpána a Ladislava a vojvody Emericha.

První slavné sedění konalo se v neděli 17. po svat. Duchu dne 19. září. Metropolita oslovil sněm řečí, v níž význam provinciálního sněmu vytkl, litoval, že národní sněm prešpurský z roku 1822 zůstal marným*) a těšil se tomu, že za panování J. V. císaře a Apoštolského krále Františka Josefa I. církev konkordátem svobody nabyla a synody provinciální a diecésní slaviti může. Potom přečetl prokurator sněmu, světící biskup Josef Viber, oslovení lidu synodálními Otci v jazyku maďar-

*) Viz jej v díle I. str. 413 nn.

ském a pak učinil metropolita vyznání víry, k němuž přistoupili všichni členové sněmu jednotlivě krátkou formulí.

Druhá generální kongregace konala se 22. září, třetí 24. září a potom druhé slavné sedění v neděli 18. po sv. Duchu dne 26. září, kde byly prohlášeny dekréty: o nejsvětější Trojici; vyznání víry; dekréty o kanovnících; o životě a počestnosti duchovních; o seminářích větších (klerikálních); o biskupech; o svátostech; o mši svaté za lid.

Čtvrtá generální kongregace konala se 28. září a pátá dne 30. září, a třetí slavné sedění v neděli 19. po sv. Duchu dne 3. října, kde prohlášeny byly dekréty: o svěcení neděle a svátkův; o rozmnožení lesku služeb Božích; o poctě Bl. Panny Marie; o poctě Boží domácí; o papeži; o metropolitovi; o venkovských děkanech; o řeholnících; o synodě provinciální a diecésní; o poslušnosti a uctivosti kanonické; o povznesení zbožnosti v duchovenstvu; o prostředcích k rozmnožení učenosti v duchovenstvu; o závětích; o seminářích chlapeckých; o mravech lidu; o prostředcích k zachování křesťanského života v rodinách; o missiích lidu; o spolku sv. Štěpána; o jednotě řemeslnických tovaryšův; o farních školách; o vyhýbání se obcování s bludaři, rozkolníky a židy; o pôstu a újmě; o hřbitovech a křesťanském pohřbu.

Potom ustanovil metropolita čas budoucího sněmu, totiž za tři léta, a ukončil sněm dojemnou řečí ku přítomným.

Následovaly ještě obyčejné pozdravy čili akklamace na papeže, císaře, metropolitu, biskupy a všechny členy sněmovní, město Ostřihom, věřící provincie ostřihomské a veškeren lid.

Druhého dne, 4. října, v den jmenin J. V. císaře a krále, shromáždili se všichni členové sněmovní opět v basilice a byli přítomni pontifikální mši, kterou za J. V. sloužil kardinál Scitovský. Po mši sv. posvětil kardinál primas v přítomnosti všech kříž, který teď jižní věž basiliky dostavěnou zdobí. Členové sněmovní a ostatní duchovní políbili kříž, který potom od 12 kněží

v jejich průvodě byl nesen na jmenovanou věž a tam zasazen. Potom se všichni rozešli.

Dekréty tohoto sněmu rozdělují se na 10 titulů: I. titul obsahuje dekréty co do formy sněmu; II. jedná o víře, III. o svátostech, IV. o službách Božích, V. o hierarchii, VI. o dokonalosti duchovenstva, VII. o řeholnících, VIII. o dokonalosti lidu, IX. o kázni a X. o účelu sněmu. Každý titul obsahuje pravidelně více dekrétů, jak svrchu v seděních uvedeny jsou.

Dekréty byly listem ze 4. října 1858 podepsaným ode všech, kteří hlas rozhodující měli, poslány papeži Piovi IX. ku potvrzení, který je listem z 31. ledna r. 1859 schválil; kongregace Concilii potvrdila je listem kardinála Cagiana, svého prefekta, z 27. ledna 1859.

b) Vídeňský provinciální sněm r. 1858.*)

Kardinál Othmar Rauscher, arcibiskup vídeňský, rozepsal provinciální sněm listem z 25. července 1858 na den 18. října 1858 do Vídně. V určitý čas dostavili se: Ignác Feigerle, biskup svatohippolytský; František Josef Rudigier, biskup linecký; František Zenner, biskup sareptský in part. inf., světicí biskup vídeňský; dále 17 opatů; 7 zástupců kapitol z Vídně, sv. Hippolyta a Lince; 9 provinciálů řádů; 1 děkan kollegiatní kapitoly a 2 převoři; úhrnem 40 členů.

Generální kongregace konaly se ve velké síni arcibiskupského paláce 17., 20., 23. a 29. října a 3. listopadu; slavná sedění v chrámě sv. Štěpána 18., 25., 30. října a 4. listopadu, v nichž byly dekréty prohlášeny. V druhé valné kongregaci byly zřízeny tři partikulární kongregace, jejichž předsedy byli biskupové, pro rozebírání synodální látky.

Sněm uzavřel kardinál Rauscher v posledním slavném sedění dne 4. listopadu 1858 krásnou, blahopřející řečí. Po chvalozpěvu »Tebe Boha chválíme«, následovaly obyčejné akklamace a prosby.

Dekréty dělí se na sedm titulův, a tyto zase na

---

*) Collectio Lacensis. Tom. V. »Concilium provinciae Viennensis« p. 122—230.

kapitoly. I. titul o 16 kapitolách mluví: »O víře katolické«, II. o 11 kapitolách: »O hierarchii a správě církve«, III. o 12 kapitolách: »O svátostech a svěceninách«, IV. o 16 kapitolách: »O veřejných službách Božích a skutcích křesťanské zbožnosti«, V. o 9 kapitolách: »O životě duchovních a pokroku duchovním«, VI. o 9 kapitolách: »O seminářích a školách«, VII. o 7 kapitolách: »O obročích a církevních statcích«.

Budoucí sněm ohlásil metropolita za tři léta.

Kardinál Rauscher zaslal akta sněmu papeži ku prohlédnutí listem z 30. listopadu 1858; papež schválil sněm listem ze 17. března 1859, a kongregace Concilii listem svého prefekta, kardinála Cagiana, ze 16. dubna 1859.

c) Koločský provinciální sněm r. 1863.*)

Koločský arcibiskup Josef Kunszt rozepsal svůj provinciální sněm 31. května 1863 a oznámil to papeži Piovi IX. listem z 5. září 1863, kterýžto úmysl schválil prefekt Kongregace Sněmu kardinál Caterini listem z 28. září 1863.

Ke sněmu dostavili se: čtyři biskupové: František Szaniszló z Velkého Varadína; Ludvík Haynald, biskup ze Sedmihradska; Alexander Bonnaz z Csanadu a Jan Křt. Nehiba, biskup tinninský in part., světící biskup koločský a veliký probošt kapitoly koločské; dále jeden infulovaný probošt premonstrátský; 8 zástupců stoličních kapitol; 3 vrchní představení řádů; 6 theologův a kanonistů.

Valné kongregace konaly se 7., 12., 17. a 18. září, slavná sedění 8., 13. a 20. září 1863 v metropolitním chrámě. Partikulární kongregace byly tři, z nichž první měla za předsedu biskupa Szaniszló, druhá biskupa Haynalda a třetí biskupa Bonnaza.

Dekréty sněmu dělí se na sedm titulů, z nichž I. o 8 kapitolách mluví: »O víře a učení církve«, II. o 9 kapitolách: »O posvátné moci a správě církve«,

*) Collectio Lacensis. Tom. V. p. 598—722. »Concilium provinciae Colocensis.«

III. o 12 kapitolách: »O svátostech«, IV. o 16 kapitolách: »O dokonalosti duchovenstva«, V. o 1 kapitole: »O řeholnících«, VI. o 16 kapitolách: »O povznesení mravnosti lidu«, VII. o 6 kapitolách: »O kázni«.

Metropolita poslal akta s listem z 29. září 1863 papeži ke schválení; papež Pius IX. blahopřál listem z 26. listopadu 1863 metropolitovi k slavení a ukončení sněmu provinciálního. Kongregace Concilii schválila listem svého kardinála Prospera Cateriniho z 30. září 1864 usnesení sněmu, ale připojila lístek s opravami, o kterých si přála, aby byly učiněny.

d) Pražský provinciální sněm r. 1860.*)

Kardinál Bedřich Schwarzenberg, kníže-arcibiskup pražský, oznámil papeži listy z 21. dubna 1859 **) a 1. srpna 1860***), že činí přípravy ke slavení provinciálního sněmu, což papež listem ze 24. srpna schválil. †) Maje schválení Apoštolské Stolice rozepsal potom kardinál Schwarzenberg provinciální sněm 15. července r. 1860 na slavnost jména Panny Marie na neděli 15. po sv. Duchu, t. j. na den 9. září 1860, a pozval k němu všechny, kteří právo a povinnost měli se dostaviti, †) a oznámil to listem z téhož dne veškerému duchovenstvu arcidiecése, světskému i řeholnímu, a spolu městu Praze. †††)

Dne 2. září 1860 vydal jednací řád ††††): Kongregace měly býti: *a*) soukromé v paláci arcibiskupském; *b*) partikulární v semináři za předsednictví biskupů; *c*) generální všech členů synodálních v chrámě seminářském sv. Salvatora za předsednictví metropolity,

---

*) Collectio Lacensis. Tom. V. »Concilium provinciae Pragensis« p. 385—595. — Acta et Decreta concilii Provinciae Pragensis 1860. Pragae. 1863. Dle těchto akt budeme místa uváděti. — Srv. »Časopis katol. duchovenstva« 1863, str. 360—371: »Synoda provinciální Pražská r. 1860«.

**) L. c. str. I. II.

***) L. c. II. III.

†) L. c. III. IV.

††) L. c. IV.—VI.

†††) L. c. VI.—VIII.

††††) L. c. VIII—XVII.

a *d*) konečně veřejná sedění (sessiones publicae) v metropolitním chrámě v kapli sv. Václava, kterých mělo se konati mimo první ještě čtvero, 13., 16. (v den sv. Ludmily), 20. a 23. září.

První generální kongregace konala se dne 8. září o slavnosti Narození Panny Marie o 4. hodině odpolední v seminářském chrámu Páně za předsednictví metropolity. Metropolita zapěl »Veni Creator Spiritus« a oslovil krátkou řečí*) synodální členy a vyložil účel sněmu, který po tolikaleté přestávce bylo lze slaviti; potom byla čtena jména členův, a zřízeno čtvero kommissí ze členů synodálních.

Na sněm dostavili se členové synodální:

I. Biskupové: Metropolita, kníže-arcibiskup pražský kardinál Bedřich Schwarzenberg; Karel Hanl, biskup královéhradecký; Augustin Bartoloměj Hille, biskup litoměřický; Jan Valerian Jirsík, biskup budějovický; Petr František Krejčí, biskup oropský in part. inf., světící biskup pražský. II. Zástupci stoličních kapitol: a sice jako zástupci pražské kapitoly metropolitní: Dr. Václav rytíř z Václavíčků, probošt u sv. Víta, Dr. Mikuláš Tomek, kapitolní děkan, Dr. Adolf Würfel, kanovník; jako zástupci kapitoly královéhradecké: Jan Rais, kapitolní děkan, Dr. Václav Hrdina, kanovník; za kapitolu litoměřickou Josef Pfeifer, kanovník a generální vikář, Josef Akermann, kanovník; za kapitolu budějovickou: Dr. Vojtěch Mokrý, kanovník a generální vikář; Jan Šavel, kanovník a městský děkan budějovický. III. Preláti řeholí: Dr. Jakub Beer, velmistr křižovníků s červenou hvězdou, Dr. Jeronym Zeidler, premonstrátský opat strahovský, Dr. František Částka, benediktinský opat emauzský, Dr. Marian Heinl, premonstrátský opat teplský, Dr. Jan Rotter, benediktinský opat břevnovský a broumovský, Dr. Athanasius Bernhard, cisterciácký opat z Oseku, Norbert Sychrava, premonstrátský opat želivský, Leopold Wackař, cisterciácký opat vyššobrodský, Jan Jaresch, převor maltézský a generální vikář řádu v Praze, Antonín Joechlinger, provinciál redemptoristů v Rakousku, Theofil

*) Viz ji l. c. XLII.

Matějka, provinciál dominikánů, Leopold Klose, provinciál minoritů, Adeodat Schütz, provinciál augustiniánů-poustevníků, Jan Diener, provinciál františkánů, Volfgang Köhler, provinciál kapucínů. IV. Probošti kapitol kollegiatních: Dr. Jan Padlesák, probošt kapitoly staro-boleslavské, Dr. František Czeschik, probošt kapitoly u Všech Svatých. V. Zástupce kollegiatní kapitoly vyšehradské: Václav Sigmund, kanovník tamější. VI. Zástupce theologické fakulty: Dr. Jan Smutek, professor a kanovník kapitoly u Všech Svatých. VII. Theologové a kanonisté: *a*) metropolitovi: Dr. Jan Mařan, kanovník metropolitní kapitoly, Dr. Frant. Xav. Plaucar, metropolitní kanovník, Dr. Karel Průcha, metropolitní kanovník, Dr. Gabriel Güntner, universitní professor Nového Zákona, Dr. Vincenc Náhlovský, universitní professor dogmatiky, Dr. Salesius Ant. Mayer, universitní professor morálky, Dr. Eduard Tersch, ředitel klerikálního semináře, Jan Gebhard, čestný kanovník vyšehradský, Matěj Heinrich, hlavní farář při chrámě Panny Marie v Týně a čestný kanovník, Antonín Hlavan, arcijáhen plzeňský a vikář plzeňský, Bernard Sorgenfrey, farář nebanický a vikář chebský, Jan Ludwig, farář v Habelschwerdě a arcib. visitátor v Kladsku, Antonín Jandaurek, universitní kazatel, Antonín Reinwarth, docent německého pastýřského bohosloví, *b*) biskupa královéhradeckého: Dr. Jan Stárek, professor morálky při biskupském ústavě královéhradeckém, a František Pokorný, děkan v Holohlavech a biskupský vikář jaroměřský; *c*) biskupa litoměřického: Dr. Jan Řehák, kanovník litoměřický, a Jan Drbohlav, farář ve Velikém Jeseníku a biskupský vikář nymburský; *d*) biskupa budějovického: Dr. František Jechl, professor při bohosloveckém ústavě budějovickém, a František Kamarýt, děkan v Kaplici a biskupský vikář kaplický.

Úředníci synody:

I. Synodální soudcové (judices synodales): Dr. Václav Václavíček, probošt u sv. Víta, předseda; Dr. Jan Mařan, kanovník u sv. Víta, Dr. Vojt. Mokrý, kanovník budějovický, a Dr. Václav Hrdina, kanovník

královéhradecký, přísedící. II. Promotoři sněmu: Dr. František Plaucar a Dr. Karel František Průcha, metropolitní kanovníci. III. Tajemníci sněmu: Jan Gebhard, čestný kanovník vyšehradský, a Dr. Eduard Tersch, ředitel kníž. arcib. semináře. IV. Notáři sněmu: Dr. Salesius Mayer, kněz řádu cisterciáckého a universitní professor, Dr. Vincenc Náhlovský, universitní professor, Antonín Jandaurek, universitní kazatel, a Antonín Reinwarth, universitní docent. V. Ceremonář (magister caeremoniarum): Dr. Eduard Tersch, ředitel semináře arcibiskupského, a na jeho výpomoc: Václav Kratochvíl, sakrista metropolitního chrámu.*)

Bylo zřízeno čtvero kommissí: I. kommisse: Předseda: biskup královéhradecký, místopředseda: Jan Rotter, opat břevnovský; členové: Czeschik, Hrdina, Jaresch, Kamarýt, Ludwig, Mařan, Mayer, Rais, Schütz, Sychrava; notář této sekce: Mayer. II. kommisse: Předseda: biskup litoměřický, místopředseda: Athanasius Bernard, opat osecký; členové: Částka, Gebhard, Hlavan, Jandaurek, Joechlinger, Köhler, Pokorný, Řehák, Tersch, Václavíček, Würfel; notář této sekce: Jandaurek. III. kommisse: Předseda: biskup budějovický, místopředseda: Jeroným Zeidler, opat strahovský; členové: Akermann, Drbohlav, Heinrich, Klose, Mokrý, Padlesák, Plaucar, Reinwarth, Šavel, Tomek, Wackař; notář této sekce: Reinwarth. IV. kommisse: Předseda: světící biskup pražský, Krejčí; místopředseda: Marian Heindl, opat teplský; členové: Beer, Güntner, Jechl, Matějka, Náhlovský, Pfeifer, Průcha, Sigmund, Smutek, Sorgenfrey, Stárek; notář sekce: Náhlovský.**)

Potom prohlásil metropolita dekrét o zachovávání tajemství (de servando secreto), a každý člen přistoupil k metropolitovi a maje ruku na prsa položenu, pravil: »Slibuji a připomínám, že tajemství zachovám.« (Spondeo et promitto, me secretum esse servaturum.)***)

Slavné sedění konalo se potom 9. září 1860 ve

*) L. c. XVIII.—XXI.
**) L. c. XXII. XXIII.
***) L. c. XXIII.

chramě sv. Víta. Biskupové sešli se v paláci arcibiskupském, ostatní členové synodální a hojné duchovenstvo v chrámě sv. Víta, kteří potom o $^3/_4$8. odebrali se pro biskupy do arcibiskupské residence. Velikolepý průvod kráčel za hlaholu zvonů všech pražských kostelů pěje litanie ke Všem Svatým do chrámu sv. Víta, kde metropolita zapěl »Veni Sancte Spiritus« a sloužil slavnou mši sv., při níž podal Tělo Páně skoro všem členům synodálním a četným z ostatního duchovenstva. Po mši pontifikální bral se průvod do kaple sv. Václava. Zde měl metropolita řeč o významu provinciálních synod, jejich užitku a škodě z jejich zanedbání.*a*) Potom byly prohlášeny dekréty o otevření synody,*b*) učiněno vyznání víry,*c*) které první učinil metropolita, odloživ mitru a pokleknuv u oltáře; s ním říkali je ostatní společně a potom dotýkajíce se po řadě evangelia, pravili: »Totéž slibuji a připovídám a přísahám. Bůh mi pomáhejž a toto sv. evangelium«; potom čteny dekréty: o zachování tajemství,*d*) o způsobu života v synodě,*e*) de praejudicio non afferendo.*f*) o nevzdálení se ze synody,*g*) o synodálních soudcích *h*) a úřednících.*ch*) Následoval dekrét o prohlášení dekrétů Tridentských »o sídlení« (de residentia) (Sess. VI. cap. 1. de reform. et Sess. XXIII. cap. 1. de reform.) *i*) načež ke konci byl prohlášen dekrét, že budoucí slavné sedění bude 13. září o 8. hodině. *k*)

V druhé valné kongregaci 12. září byl k rokování předložen titulus I. »De Sacerdotio« (o kněžství), který čtvrtá kommisse ve dvou schůzích upravila, a pak titulus VII. »De regularibus« (o řeholnících), který zhotovila první kommisse ve dvou schůzích.*)

Dne 13. září 1860 konalo se druhé slavné sedění. O 8. hodině odebral se metropolita v slavném průvodu s biskupy ze své residence do chrámu sv. Víta, kde biskup královéhradecký slavnou mši sv. sloužil »de

---

a) Viz ji l. c. XLIII.—XLVI. *b*) l. c. XXXII. *c*) l. c. XXXIII. *d*) l. c. XXXV. *e*) l. c. XXXVI. *f*) l. c. XXXV. *g*) l. c. XXXVI. *h*) l. c. XXXVII. *ch*) l. c. XXXVII. XXXVIII. *i*) l. c. XXXVIII. *k*) l. c. XXXVII. XXXVIII. — Veškeré jednání popsáno l. c. XXIV.—XXVII.

*) L. c. XXVII. XXVIII.

St. Sacramento«; potom v kapli sv. Václava měl biskup litoměřický na žádost metropolity synodální řeč »o nutnosti stálé modlitby«. Potom byly slavně přijaty uvedené dva tituly: »de Sacerdotio« a »de Regularibus.«*)

Třetí valná kongregace konala se 15. září 1860, k níž četní z duchovenstva na svou prosbu připuštěni byli, učinivše slib mlčenlivosti. Čten a rozebírán byl titul třetí »de Cultu divino« (o službách Božích), který druhá kommisse vypracovala, pak titul čtvrtý »de Sacramentis« (o Svátostech), který třetí kommisse zhotovila.**)

Třetí slavné sedění konalo se 16. září 1860 v neděli XVI. po sv. Duchu. O 8. hodině přišli biskupové z arcibiskupského paláce do chrámu, kde jich očekávali nesčíslní zástupové věřících, kteří ze všech pražských far ve společném processí z Týna se svými faráři tam se odebrali. Po slavné mši sv., kterou sloužil biskup litoměřický, odebrali se synodální členové do kaple sv. Václava, kde při zavřených dveřích měl synodální řeč budějovický biskup »o vážnosti církevní« (de autoritate ecclesiastica), po níž byly přijaty a prohlášeny oba tituly »de Cultu divino« a »de Sacramentis«.***)

Valná kongregace čtvrtá konala se 19. září 1860, v níž se rokovalo o titulu II. »de Fide et institutione catholica« (o víře a vyučování katolickém), který první kommisse zpracovala, o titule V. »de Fabrica et suppellectili« (o budovách a náčiní), který čtvrtá kommisse prozkoumala, a o titule VIII. »de Bonis ecclesiasticis« (o církevních statcích), který třetí kommisse probrala.†)

Čtvrté slavné sedění konalo se 20. září 1860 s obyčejným začátkem. Slavnou mši sv. »votiva de B. M. V.« sloužil biskup budějovický, a synodální řeč v kapli sv. Václava měl biskup královéhradecký »o prostředcích proti nevěře a zpustlosti mravů.« Potom byly přijaty a prohlášeny tituly: II. »de Fide

*) L. c. XXVI. XXVII.
**) L. c. XXVII.
***) L. c. XXIX.
†) L. c. XXIX. XXX.

et institutione catholica«; V.: »de Fabrica et suppellectili ecclesiastica«, a VIII. »de Bonis ecclesiasticis«.*)

Pátá valná kongregace konala se 22. září 1860, k níž opět někteří z duchovenstva na svou prosbu připuštěni byli. Metropolita oslovil synodální členy několika slovy, jimiž jim k jejich práci blahopřál a šťastnému ukončení sněmu se těšil. Byl potom čten titul VI. »de Regimine ecclesiastico« a něco pozměněný byl přijat.**)

Páté a poslední slavné sedění konalo se 23. září 1860 v neděli 17. po sv. Duchu s obyčejným začátkem. Metropolita sloužil slavnou mši sv. votivní »de Trinitate«, po níž jeden z promotorův oznámil věřícím plnomocné odpustky, které papež Pius IX. na tento den udělil. V kapli sv. Václava byly potom přijaty a prohlášeny dekréty titulu VI. »de Regimine ecclesiastico«. Pak byly prohlášeny dekréty, jimiž byli jmenováni Testes synodales a Judices in partibus (svědkové synodální a soudcové in partibus zvaní)***), kteří hned byli od metropolity do přísahy vzati. Spolu bylo ustanoveno, že budoucí provinciální sněm bude se za tři roky konati.

Potom otevřely se dvéře kaple, a slavný průvod bral se k hlavnímu oltáři, kde metropolita a čtyři biskupové dekréty podepsali.

Metropolita měl potom řeč synodální, v níž Bohu děkoval za toto velikolepé dílo, děkoval Otcům a všem členům synodálním za jejich práci a namáhání, a doporoučel všem, aby o provedení dekrétů svědomitě se starali.†) Chvalozpěvem »Te Deum laudamus« a obyčejnými akklamacemi na papeže, císaře, metropolitu, biskupy, ostatní členy synody, duchovenstvo, veškeré diecése a všechny věřící††) byl sněm ukončen.†††)

Listem z 23. dubna 1861 podal metropolita zprávu Apoštolské Stolici o slavení sněmu, a žádal za potvr-

---

*) L. c. str. XXX.
**) L. c. str. XXX. XXXI.
***) Viz oba dekréty l. c. p. XXXIX. XL.
†) Viz ji p. XLVI.—XLVIII.
††) Viz je XLVIII.—L.
†††) L. c. XXX. XXXI.

zení jeho usnesení,*) což papež Pius IX. listem ze dne 7. srpna 1862**), a kardinál Prosper Caterini, prefekt kongregace Sněmu, listem z 12. srpna***) učinili.

Maje stvrzení Apoštolské Stolice prohlásil metropolita potom dekréty sněmu veškeré pražské provincii církevní listem z 9. března 1863.†)

Dekréty sněmu dělí se, jak již řečeno bylo, na osm titulů, z nichž I. titul o 10 kapitolách mluví »o kněžství«, II. o 9 kapitolách: »o víře a vyučování katolickém«, III. o 13 kapitolách »o službách Božích«, IV. o 13 kapitolách »o svátostech«, V. o 11 kapitolách: »o budovách a náčiní církevním«, VI. o 10 kapitolách: »o vládě církevní«, VII. o 4 kapitolách: »o řeholnících«, VIII. o 5 kapitolách: »o statcích církevních«.

B) Diecésní synody.

Ustanovení sněmů provincialních stanou se v pravdě užitečnými jenom tenkráte, když je biskupové a kněží jim podřízení jednostejným způsobem zachovávají a do života uvádějí; což, aby v pravdě se dělo, jest starati se synodám diecésním.

a) České synody diecésní.

Za tři léta po sněmě provinciálním roku 1860 v Praze slaveném byly r. 1863 svolány v Čechách tři diecésní synody: v Praze, v Budějovicích a Králové Hradci, za tím účelem, aby usnesení onoho sněmu, mezi tím od Apoštolské Stolice schváleného, prohlásily a nové zákony sestavily, o kterých již prve v poradách vikariátních bylo rokováno. Jelikož všechny tři synody měly jednostejnou příležitost, měly i podobné rokování a usnesení.

Kněžím na srdce kladeno zachovávání dekrétů sněmu provinciálního z roku 1860, nakazují se častější porady duchovenstva, doporučují se jim pro rozmno-

*) L. c. p. L.—LI.
**) LI.—LII.
***) L. c. p. LII. a LIII.
†) L. c. p. LV. LVI.

žení svaté horlivosti duchovní cvičení, nábožná čtení, zdržování se všech pro kněze neslušných zábav. Pro sporné záležitosti kněží ustanovují synody soudní dvory církevní; čas k installaci na nejkratší dobu se vyměřuje, a duchovním správcům se nařizuje, aby pro uvarování sporů s kaplany náležité smlouvy učinili. Pro hmotnou podporu duchovenstva zakládá synoda pražská dědictví sv. Vojtěcha, budějovická jednotu sv. Mikuláše, a obě mnohá, krásná a dobám našim přiměřená činí ustanovení, týkající se větší ozdoby chrámů, zvelebení posvátného zpěvu atd.; zvláště úctu nejsvětější Svátosti doporučují.

Synody z r. 1863, majíce na zřeteli, jak hojných milostí milosrdný Bůh lidu věřícímu udělovati ráčil v posvátných missiích vůbec, vřele jich doporučují; ale ještě zvláště doporučují duchovní cvičení, aby kněží k těžkému povolání svému vydatné pomoci s hůry se dodělali. Vřele napomínána také mládež studující i v továrnách pracující, aby v ctnosti prospívala.

Pražskou synodu diecésní svolal Jeho Eminencí kardinál kníže-arcibiskup Bedřich Schwarzenberg listem z 30. června 1863; konala se po čtyři dny: 31. srpna, 1., 2. a 3. září 1863. Všichni účastníci, počtem 356, byli rozděleni na čtyři sekce čili odbory, které byly takto seřaděny: I. sekce: předseda: Petr František Krejčí, pražský světící biskup; místopředseda: Dr. Karel Průcha, metropolitní kanovník; prokurator (mluvčí-zástupce) duchovenstva: František Brand, arcibiskupský visitator z Kladska; notář: professor Dr. Vincenc Náhlovský, a 69 poradníků (konsultorů); II. sekce: předseda Dr. Jan Rotter, opat břevnovský; místopředseda: Dr. Eduard Tersch, ředitel klerikálního semináře; prokurator duchovenstva: Josef Hlaváček, vikář brandýsský; notář: Antonín Hora, rada manželského soudu, a 77 poradníků; III. sekce: předseda: Adolf Würfel, kanovník metropolitní; místopředseda: Matěj Heinrich, č. kanovník vyšehradský; prokurator duchovenstva: Karel Hušek, vikář kolínský; notář: Ondřej Wilfling, správce vikariátu jáchymovského, a 80 poradníků; IV. sekce: předseda: František Plaucar, kanovník; místopředseda: Antonín Ludwig, čestný ka-

novník a vikář v Kladsku; prokurator duchovenstva: Bernard Sorgenfrey, vikář chebský; notář: František Srdínko, viceředitel klerikálního semináře, a 97 poradníků.

Generální kongregace, počtem tři, konaly se dne 31. srpna, 1. a 2. září. Slavná sedění byla 1., 2. a 3. září.

Látka synodální probírala se v kongregacích partikulárních, t. j. v sekcích, potom v kongregacích generálních za přítomnosti všech členů synodálních; výsledek úrad byl potom v seděních slavnostních (sessiones publicae) prohlášen.

Sedění slavná konala se ve chrámě »Všech Svatých«, začínajíce slavnou mší svatou v metropolitním chrámě; generální kongregace konány v seminářském kostele sv. Salvatora, partikulární v budově seminářské.

Výsledkem úrad jsou »Statuta synodi dioecesanae«, jednající: kap. I. o zachování usnesení provinciálního sněmu; kap. II. o skládání vyznání víry; kap. III. o výročním dnu volby papežovy; kap. IV. o poradách duchovenstva, k čemuž připojen návod pro porady duchovenstva; kap. V. o duchovních cvičeních duchovenstva; kap. VI. o rouchu duchovenstva; kap. VII. o soudu církevním pro věci sporné duchovenstva; kap. VIII. o farním konkursu; kap. IX. o spolku zvaném Dědictví sv. Vojtěcha, k čemuž připojeny stanovy tohoto spolku; kap. X. o závětích duchovenstva; kap. XI. o seminářích učitelův a jejich duchovních cvičeních; kap. XII. o péči mládeže zaměstnané v továrnách; kap. XIII. o spolcích literátských; kap. XIV. o posvátných missiích; kap XV. o zachování předpisů posvátných obřadů; kap. XVI. o uctívání Nejsvětější Svátosti Oltářní s instrukcí synodální »de cultu St. Sacramenti in genere«; o výstavu při čtyřicetihodinné pobožnosti; o výstavu v čase masopustním (t. j. poslední 3 dni masopustní); o uctění Nejsv. Svátosti v pašijovém týdnu; o uctění Nejsvětější Svátosti o slavnosti a v oktávě Božího Těla; kap. XVII. o případech zadržených biskupskému rozřešení; připojena Instructio synodalis de casuum reservatione pro confessariis; kap. XVIII. o povznesení ozdoby chrámů, kdež zařaděny stanovy arci-

diecésního spolku pro povznesení ozdoby chrámů pomocí křesťanského umění a návod pro arcibiskupské konservátory církevních památek; kap. XIX. o zachování výnosů synodálních.*)

Diecésní synodu budějovickou svolal biskup Jan Valerian Jirsík listem ze dne 12. července 1863. Začala se dne 31. srpna 1863 o 4. hodině odpolední v seminářském kostele sv. Anny vzýváním Ducha svatého a biskupovým oslovením. Vlastní jednání konalo se od 1. do 3. září 1863 ve třech generálních kongregacích za účastenství 159 členů synodálních. Dekréty mají 32 hlavy.**)

Litoměřickou diecésní synodu svolal biskup Augustin Bartoloměj Hille listem ordinariátním z 12. července 1863 k prvním třem dnům měsíce září 1863. Synoda začala se 1. září 1863 v kostele biskupského semináře a měla tři slavná sedění 1., 2. a 3. září. Porady čili kongregace konaly se v budově seminářské. Veškeré dekréty přiléhají těsně k rozvrhu provinciální Pražské synody z r. 1860 a mají tentýž rozvrh titulův a kapitol. Tyto dekréty byly vydány v »Ordinariátním listě« z r. 1864 č. 9.

Diecésní synodu královéhradeckou svolal biskup Karel Hanl listem z 12. července 1863, kteráž konala se po tři dny: 15., 16. a 17. září 1863 ve stoličním chrámě sv. Ducha a vydala své dekréty v 18 hlavách, které mají s hlavami pražské synody skoro totéž znění a podobný obsah. ***)

Po uplynutí skoro desítiletí po synodách prvních slaveny opět v těchže sídlech biskupských synody, a sice roku 1872 v Budějovicích a roku 1873 v Praze. Tyto z části znova nakazují některá ustanovení synod dřívějších s rozličnými dodatky, z části dávají zákony

---

*) Acta et Statuta Synodi Dioecesanae Pragensis anno Dom. 1863. Pragae 1864. Druhé vydání statut Pragae 1888. Srv. »Časopis katol. duchov.« 1863: str. 465—468.: Synoda v Praze; a 401 až 407 »Zřízení synody diecésní«.

**) Acta et Statuta Synodi dioecesanae Budvicensis anno D. 1863 celebratae. Budvicii Boh. 1863.

***) Statuta primae synodi dioecesanae Reginae-Hradecii anno Dom. 1863. Reginae Hradecii 1864.

nové. Tak vydávají naučení, jak by mládež, která novými zákony církvi byla odcizena, přece ke spasení věčnému dobře vedena býti měla; doporučují se jednoty »matek křesťanských«; rozpráví se o úctě blahoslaveného Jana Sarkandra a blahoslavené Anežky české; kněžím pro případ neschopnosti ku práci doporučuje se ku pojištění »spolek sv. Josefa«, a správcům duchovním poskytují se některá ulehčení v úřadování.

Druhou pražskou synodu svolal kníže arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg listem z 13. března 1873 na oslavu 900tileté památky založení pražského biskupství ke dni 28. a 29. května 1873, k níž sešel se značný počet duchovenstva arcidiecésního. Neboť, ač velepastýř z každého vikariátu jen dva zástupce: vikáře a jednoho zástupce čili prokuratora duchovenstva k synodě povolal, a mimo to 8 kaplanů k účastenství vybídl, sešel se všeho duchovenstva značný počet 152 (mezi nimi arcidékan a 3 kněží z hrabství Kladského) Metropole pražská byla četně zastoupena jak fakultou theologickou, tak i správci duchovními a katechety.

Synoda tato lišila se v některých věcech od první synody r. 1863 konané, a sice: 1. kratší dobou jednání synodálního, neboť r. 1863 trvala synoda 4 dny: 31. srpna 1., 2., 3. září, druhá však pouze 2 duy: 28. a 29. května; 2. opomenutím některých formalit, což se stalo za tím účelem, aby zbylo více času ke svědomitému uvážení a přetřesu synodálních předloh. Nebylo tudíž konáno žádné processí, aniž slavné služby Boží; Jeho Eminence sloužil dne 28. a opět 29. května o 8. hodině u sv. Salvatora tichou mši sv., po níž 28. května řečí latinskou synodu zahájil; dne 29. května nebyla po mši sv. konána žádná řeč synodální, nýbrž přistoupeno hned k rokování.

Účastníci synody byli rozděleni ve 3 sekce (r. 1863 byly 4 sekce): I. sekce: předseda: Albert Küfler, prelát arcijáhen metropolitní; místopředseda: Antonín Hora, metropolitní kanovník; notář: Antonín Dlask, děkan kouřimský, a 44 poradníci (consultores); II. sekce: předseda: Dr. Eduard Tersch, metropolitní kanovník; místopředseda: Matěj Heinrich, č. kanovník vyšehradský a hlavní farář týnský; notář: Dr. František Hrádek,

vicerektor semináře, a 47 poradníků; III. sekce: předseda: Antonín Frind, metropolitní kanovník; místopředseda: Beneš Kulda, vyšehradský kanovník; notář: Dr. Eduard Knobloch, katecheta, a 50 poradníků.

Odpoledne po oba dva dny tyto konána generální kongregace pod předsednictvím Jeho Eminence jakož i v přítomnosti nejdůstojnějšího pána světícího biskupa a generálního vikáře Dra. Průchy. Slavná sedění (sessiones publicae r. 1863) se tentokráte nekonala; dekréty hned v generální kongregaci od arcibiskupa stvrzeny.

Statuta čili úchvaly diecésní synody jsou. kap. I. o náboženském vyučování mládeže; kap. II. o katechesích odpoledních; kap. III. o zakládání farních knihoven pro lid; kap. IV. o zadržených případech (t. j. hříších); kap. V. o manželství; kap. VI. o knihách farních; kap. VII. o zachovávání předpisů liturgických; kap. VIII. o stanovení a zachovávání pořádku služeb Božích; kap. IX. o poctě blahoslaveného Jana Sarkandra, mučeníka; kap. X. o poctě blahoslavené Anežky; kap. XI. o bratrstvu klanění se Nejsvětější Svátosti Oltářní a zaopatřování posvátného náčiní; kap. XII. o installaci nového obročníka; kap. XIII. o smlouvě farářův a jejich pomocníků; kap. XIV. o duchovním rouchu; kap. XV. o diecésní pokladně pro potřeby duchovenstva (připojeny stanovy pokladny diecésní); kap. XVI. o jednotě sv. Josefa pro potřeby duchovenstva ve výslužbě (připojeny stanovy jednoty sv. Josefa); kap. XVII. o závětěch duchovenstva; kap. XVIII. o zachovávání dekrétův a statutů synodálních.*)

Druhou budějovickou synodu svolal opět Jeho Excellence, biskup Jan Valerian Jirsík, která konala se 24. a 25. září 1872 Účastníků bylo 86 a sice: 5 kanovníků stoličních, 5 arcikněží, 3 představení semináře, 6 professorů theologie, 29 vikářů, 34 děkani a faráři a 4 neobročníci (1 administrátor, 1 prefekt chlapeckého semináře, 1 katecheta a 1 kaplan). Její dekréty týkají se z větší části samého duchovenstva; pro pra-

*) Acta et Statuta Synodi Dioecesanae Pragensis anno Dom. 1873. Pragae. 1873. Srv. »Časopis katol. duchovenstva« 1873, str. 225—232: »Druhá diecésní synoda Pražská«.

ktický život jeví se býti důležitými kapitoly 14. a 15. »o matici diecésní«, kde stanovy diecésní matice svatého Mikuláše podány jsou. Synoda nařizuje faráři, aby svému spolupracovníku ponechal malou štolu, při čemž zároveň určuje, které dávky tímto názvem zahrnuty jsou. Zevrubněji vyměřuje se pojem sustentace kaplana a nařizuje se, že smlouva ve 14 dnech po nastoupení kaplanského úřadu vikáři a dále konsistoři předložena býti musí. V kapitole 10. přikazuje se přísně, aby kaplan u téhož stolu s farářem jídal; jenom s výslovným dovolením biskupským připouští se výjimka.*)

Roku 1875 slavena byla v Budějovicích synoda třetí od Jeho Excellence biskupa Jana Valeriana Jirsíka ve dnech 21. a 22. září, na které byli 84 účastníci: kapitola stoliční, arcikněží, představení semináře, professoři theologie, děkani, faráři a kaplani. Tato synoda stala se předůležitou tím, že na ní bylo rokováno nejen o přáních kněžstva, jež na poradách vikariátních, prve konaných, byla pronesena, ale že zástupcové všech vikariátů podepsali jednomyslně přání veškerého duchovenstva diecése budějovické v petici**) k c. k. ministerstvu, aby, jak spravedlivo, kongrua farářů na 1000 zl. r. č., a kaplanů na 500 zl. r. č. stanovena byla, jakož přiřknuto bylo duchovenstvu v Dolních Rakousích. K této petici přistoupilo potom ostatní duchovenstvo v Čechách. Dále byla vypracována a ode všech účastníků podepsána stížnost k samému Veličenstvu císaři a králi našemu pro neslýchané ztenčování příjmův obročí čili beneficií, kdykoli některé se uprázdnilo a znova obsadilo. Synodou doporučuje se vřelými slovy mnohoslibná, toho roku v Praze založená »Křesťanská akademie ku pěstování věd a umění křesťanského«; »dědictví svatého Prokopa«, velkých již zásluh sobě získavší o vědu bohoslovnou; zpěv chrámový v jazyku lidu; kázaní dogmatická a řeči katechetické, za našich dob tak velice nutné; májová po-

*) Srv. »Časopis katol. duchovenstva« 1872, str. 602—605: »Druhá synoda Budějovická«.

**) Viz tuto petici v Časopise katol. duchovenstva« 1875, str. 398-400.

božnost k blahosl. Marii Panně; dále spolek »křesťanských matek« pro křesťanské vychovávání rodiny, posledního to útulku sv. víry, mocí odevšad vypuzované.*)

b) Diecésní synody na Moravě.

Průběhem křesťanství bylo na Moravě slaveno 12 synod, z nichž poslední byla za knížete-biskupa olomouckého Stanislava Pavlovského r. 1591 v Olomouci.

I na Moravě bylo voláno po synodách, jmenovitě r. 1882 brněnský časopis »Hlas« propůjčoval své sloupce těm přáním; ale pro jakýsi odpor k nim, pěstovaný jmenovitě v listech liberálních, nepřišlo k žádnému slavení synod.**)

c) Synody diecése Labudské.

Labudský kníže-biskup Josef Maximilian Steppischnegg slíbil ve svém pastýřském listě ze dne 25. října r. 1882, že r. 1883 svolá diecésní synodu. Svému slibu dostál a svolal dekrétem z 30. května 1883 synodu do Maribora, svého stoličního města, ke dnům 28.—30. srpna 1883.***) Ve svatvečer dne 27. srpna uvítal biskup účastníky v seminářském chrámě sv. Aloisa latinskou řečí.

Slavná sedění byla tři: 28., 29. a 30 srpna, vždy dopoledne, kdy byly synodální dekréty prohlášeny.

Z různých přání, jež v generální kongregaci, odpoledne dne 28 srpna konané, pronesena byla, uvádíme tato: Aby zákon o dani k matici náboženské z r. 1874 byl zrušen; kongrua aby náležitě byla zvý-

---

*) Acta et Statuta tertiae Synodi dioecesanae Budvicensis anno Dom. 1875 celebratae. Budvicii Bohemorum 1875 o 28 stranách. — Srv. »Časopis katol. duch.« 1875, str. 450—452: »Třetí synoda diecésní v Budějovicích konaná r. 1875.«

**) Srv. rozpravu: »O synodách moravských« od Vojtěcha Růžičky v »Časopise katol. duch.« 1884. str. 65—74; 150—158.

***) Srv. Časopis katol. duch.« 1885, str. 449—457: »Synoda diecése Labudské v Mariboru r. 1883.«

šena; aby katechetům dán byl pokaždé povoz, když do filiální školy dojížděti mají, ať jest to v zimě nebo v létě; aby dovoleno bylo udělovati požehnání sv. Blažeje (které se v rituale tamějším dosud nenalézá); aby slavnost sv. Cyrilla a Methoděje povznesena byla na duplex primae classis; aby pro případ nutné potřeby byla kněžím dovolena binace mše sv.

V druhé a poslední generální kongregaci, konané odpoledne dne 29. srpna, bylo rokováno o těchto návrzích, jež 16 členů synody podalo: a) aby farní matriky se mohly psáti jazykem slovinským (slovenica lingua); b) aby bohoslovcům v semináři se přednášela mluva staroslovanská jako předmět obligátní či povinný; c) aby na příště vědy bohoslovné na ústavě theologickém, doposud jazykem německým přednášené, mateřským jazykem (slovinským) se přednášely. Biskup diecésní slíbil, že se vynasnaží, aby dle možnosti návrhům těmto vyhověl. Taktéž připověděl, že dle přání sv. Otce bude se na ústavě bohoslovném přednášeti filosofie sv. Tomáše Akvinského. O jazyku přednášek bohosloveckých bude prý rokováno na sněmě provinciálním, jenž co nejdříve svolán býti má.

Synoda vydala svá usnesení v 17 kapitolách. Pozoruhodný jest dekrét týkající se poměru katolických křesťanů k židům, jenž zní: »Těžká zkáza hrozí těm, na př. služkám, kteří u židů slouží. Církev to zakazuje a trpí to (tolerari posse declarat), když jest vyloučeno pohoršení a nebezpečenství odpadu (perversionis). Od hospod (a cauponis et diversoriis) židův a obchodův s nimi, sotva naprosto nutných (haud omnino necessariis), zdržujtež se katolíci; ano spíše podporujtež se navzájem jakožto domácí víry (imo potius semet ipsos mutuis auxiliis adjuvent utpote domestici fidei).*)

Druhou labudskou diecésní synodu slavil knížebiskup Dr. Michal Napotnik v Mariboru r. 1896. Z jejích dekrétův jest vytknouti jmenovitě tři kapitoly: 1. o počínání si duchovenstva ve věcech politických, kde

*) L. c. str. 451.

pravý střed duchovenstvu se doporučuje; 2. o řešení otázky socialní a 3. o tom, jak dlužno počínati si ve příčině časopisův.*)

---

§ 44. Rusíni v Haliči. Zřízení nové diecése řecko-slovanské v Stanislavově. Spory mezi obřadem latinským a řecko-slovanským; jejich urovnání tak zvanou »Konkordii«. Boj Rusínů za samostatnou rusínskou národnost a kyrillici. Provinciální synoda z r. 1891.

Metropolita Michal Lewicki poznal, že ani s pomocí světícího biskupa není s to, aby svou rozsáhlou arcidiecési o 851□ míli s obyvatelstvem 1,561.288 duší řádně dle církevních předpisů spravoval; proto podal se svým suffragánním biskupem přemyšlským Řehořem Jachimowiczem (1848—1859) k Jeho Veličenstvu císaři a králi Františku Josefovi I. žádost ze dne 18. března 1850 za zřízení nového řecko-sjednoceného biskupství pro kraje východní Haliče, kteréž od Lvova jsou příliš vzdáleny, a pak pro Bukovinu se sídlem v Stanislavově, a byl hotov odstoupiti nové diecési 440□ mil, tak že by mu zůstalo 411□ mil. Císař a král svolil Nejvyšším rozhodnutím z 8. května 1850 v zásadě ke zřízení Stanislavovské diecése, a ministerstvo kultu oznámilo 22. září 1850, že Apoštolská Stolice k tomu své svolení dala. Zřízení nového biskupství zdálo se býti tak jistým, že v zemském statutu pro Halič z 26. února 1861 v § 3., odstavci 1. bylo ustanoveno, že biskup, který pro Stanislavov bude jmenován, a nežli se to stane, zatím světící biskup lvovský má v zemském sněmě sídlo a hlas. Lvovská metropolitní konsistoř dostavši Nejvyšší rozhodnutí z 8. května 1850, rozdělila hned agendy mezi obě diecése, jakoby již v životě byly.

---

*) Gesta et statuta synodi dioecesanae, quam a. D. 1896 constituit et celebravit Dr. Michael Napotnik, princeps-episcopus Lavantinus. Marburgi. 1897.

Avšak pro finanční tíseň nevstoupilo biskupství do života, a vláda nežádala na Apoštolské Stolici zřizovací bully.*) Teprve r. 1882 byla tato bulla vydána, a nová diecése vymezena, obsahující Bukovinu a největší část východní Haliče, až na město Halič, které náleží k mense metropolitní, tedy 20 dekanátů (vikariátů) s 800.000 duší. Stoliční kapitola má 6 kanovníků, z nichž tři jsou preláti, a byla zřízena Nejvyšším rozhodnutím J. V. císaře a krále Františka Josefa I. ze dne 29. ledna 1884 a 26. prosince 1885 a bullou papeže Lva XIII. »De universo Dominico grege« ze dne 26. března 1885. Plat byl biskupovi vykázán v obnosu 7000 zl., který měl se časem zvýšiti. Prvním biskupem stal se 27. března 1885 Dr. Julian Pelesz, arcikněz při lvovském metropolitním chrámě, který býval farářem u sv. Barbory a rektorem řeckokatolického centrálního semináře ve Vídni a sepsal »Dějiny unie rusínské církve s Římem«. Když byl r. 1890 přeložen na biskupství přemyšlské († 22. dubna r. 1896), byl jmenován druhým biskupem stanislavovským Jan rytíř Sas-Kuilowski, který 15. listopadu 1890 ve vládu své diecése se uvázal.**)

V Haliči byly stálé spory mezi obřadem latinským a řecko-slovanským o vzájemný poměr. Apoštolská Stolice, sama přiznávajíc se k latinskému obřadu, jest upřímnou matkou a věrnou strážkyní všech obřadův a hájí jich proti přemrštěncům z každého obřadu. Papež Urban VIII. vzal dekrétem ze 7. února 1624 řecko-slovanský obřad pod svou ochranu a zakázal přestup z něho k obřadu latinskému duchovním i věřícím; přestup mohl se jenom s dovolením Apoštolské Stolice státi, což papež Pius VII. dekrétem z 13. června r. 1802 opět potvrdil. Avšak latinští preláti nedbali těchto papežských předpisův a chtěli rusínské biskupy, když nemohli býti již odstraněni, alespoň latinským bi-

---

*) Pelesz: »Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom.« Wien 1880. II. 925—928.

*) Schematismus universi cleri Graeco-catholicae Dioecesis Stanislaopoliensis pro anno Dom. 1897. Stanislaopoli. 1897.

skupům podrobiti. Latinský arcibiskup lvovský psal svému jednateli ve Vídni 25. září 1802: »Ale nevím, odkud Řekům neb jejich obřadu se všech stran taková ochrana! Jest však prospěšno státu i nejkřesťanštějšímu (christianissimo) knížeti, aby, ačkoliv jest svatost obou obřadův držeti a zachovávati, přece vždycky činily se pokusy (tamen semper conari), aby latinský obřad jako vznešenější (nobilior), kterého sv. Matka Církev Římská užívá a k němuž se sám kníže přiznává, vždycky měl přednost (semper praevaleat). Proč tolik v jedné a tétéž církvi ordinariátů? Různost, chci říci rozličnost obřadů nežádá rozličnosti ordinariátu. (Cur tot in una eademque Ecclesia Ordinariatus? Disparitas, mallo dicere diversitas, ritus non exigit diversitatem Ordinariatus.«*)

Rakouská vláda stála ve svých nařízeních na stanovisku Apoštolské Stolice (Srv. I. dílu § 11. str. 113 a 114.) Avšak v životě vypadalo to jinak. Latiníci tvrdili, že papežské breve Pia VII. neplatí, poněvadž nemá král. placéta, a latinský arcibiskup Ankwicz vymohl na vládě dvorní dekrét z 15. ledna 1818 (intimace guberniální č. 7897 z r. 1818), který dovoloval přestup z řecko-slovanského obřadu k latinskému z důležitých příčin bez svolení Apoštolské Stolice; při smíšených manželstvích měly dítky následovati obřadu dle pohlaví rodičův; ale když strana řecko-sjednocená chce k obřadu latinskému přestoupiti, oznámiž to svému biskupu, a Jeho Veličenství postará se o to, aby řecko-sjednocení své dovolení udělili. Tento dvorní dekrét příčil se přímo dvornímu dekrétu z 15. února 1777, který měl za svůj základ papežské rozhodnutí Urbana VIII. ze 7. února 1624.

Rusíni nemohli s tímto stavem býti spokojeni; třenice a stesky trvaly dále, a povážliví Rusíni a Poláci litovali tohoto stavu. Proto ministerstvo kultu způsobilo výnosem z 18. května 1850. č. 1048 k urovnání těchto sporů společnou poradu haličských biskupů, latinských i řecko-sjednocených, kteříž učinili mezi sebou smlouvu čili konkordii z 23. prosince 1853, kte-

*) Pelesz, l. c. II. 996—997.

rou potom ve společném zadání roku 1855 papeži Piovi IX. podali. Tam prosili za urovnání obřadních poměrů; jmenovitě navrhovalo se o smíšených manželstvích, aby ohlášky děly se v příslušných farních kostelích obou snoubenců, manželství aby byla od faráře nevěstina dle starého obyčeje žehnána, a dítky dle papežské konstituce Benedikta XIV. »Demandatam coelitus« ze dne 24. prosince 1743 aby následovaly obřadu otcova; ale poněvadž zákon nazpět působiti nemůže, aby dítky v takových stávajících manželstvích dle pohlaví v obřadu otcově a matčině vychovány byly; konečně, aby nemanželské dítky dle obřadu matčina pokřtěny byly.

Tato ujednaná smlouva byla však teprve, když zvláštní kongregace pro východní obřady (Congregatio pro rebus ecclesiasticis et ritibus Ecclesiarum Orientalium) r. 1862 byla utvořena, od této v jejích seděních ze dne 4. a 12. srpna 1862 v úvahu vzata, a spolu usneseno, aby biskupové obou obřadů na některé otázky zevrubná vysvětlení podali, kterých na nich vídeňský nuntius žádati měl. Nuntius obrátil se v tomto ohledu na obojí biskupy; nežli však od nich odpovědi dostal, vypukly obřadní spory s novou prudkostí, jelikož sporu zmocnilo se též politické časopisectvo polské a rusínské; smíření zdálo se skoro nemožným.

Tu zakročila Apoštolská Stolice přímo. Papež Pius IX. napomínal brevem z 2. března 1863 metropolitův, aby své duchovenstvo k lásce a svornosti přidržovali, rychlé prostředky k smíru navrhli a důvěrníka do Říma poslali, který by mohl řádná vysvětlení podati, aby vzájemný poměr obou obřadův Apoštolskou Stolicí mohl býti urovnán. Biskupové uznali za dobré, aby se sami do Říma odebrali a spor jednou ke konci přivedli. Se strany rusínské odebrali se do Říma biskupové Tomáš Polanski z Přemyšlu a Spiridion Litwinowicz, administrátor lvovské metropole; v jejich průvodě byli kněží: Řehoř Szaszkiewicz, c. k. ministeriální rada a čestný kanovník lvovský; Michal Malinowski, kanovník lvovský; Dr. Sylvestr Sembratowicz, studijní prefekt lvovského semináře, a Ladislav Baczynski, spiritual řeckokatolického ústředního semináře ve

Vídni. Přišli do Říma 24. června 1863 a byli po rozkaze papežově u kostela sv. Jeronyma pohoštěni. Opustili Řím teprve 21. července 1863. Z latinské strany odebrali se do Říma lvovský arcibiskup František X. Wierzchleyski a přemyšlský kapitulní vikář Josef Hoppe.

Někteří z příchozích biskupů podali zprávu papeži o stavu svých věcí, všichni však žádaná vysvětlení ku podané konkordii kardinálu praefektu kongregace. Alexandrovi Barnabó. Bylo usneseno, aby lvovští metropolité před kardinálem praefektem a ještě dvěma kardinály upřímně svůj smysl vyložili; co písemně podali, zevrubněji vylíčili, a co by myslili přidati, důvěrně vyslovili.

Onomu usnesení kongregace podrobili se obojí biskupové, vzali za základ svých vyjednávání smlouvu čili konkordii z 23. prosince 1853, a změnivše ji v některých článcích, popepsali ji 17. července 1863 a předložili kongregaci pro rozšíření víry. Kongregace radila se s velikou pečlivostí o ní a schválila ji v generálním sedění dne 30. září 1863. Tajemník kongregace Jan Simeoni (později vídeňský nuntius, pak kardinál a praefekt této kongregace) přednesl 6. října 1863 úmluvu čili konkordii papeži, kterýž ji potvrdil a tak zákonem pro oba obřady v Haliči učinil. Oběma obřadům stalo se po právu.

Z konkordie uvádíme toto:

»Každý musí zůstati v obřadě, ve kterém se zrodil; bez svolení Apoštolské Stolice není nikomu dovoleno k druhému obřadu přestoupiti.« »Kdo chce k druhému obřadu přestoupiti, podá žádost za to s důvody k svému ordinariátu, který, vyslově se o ní písemně, pošle listinu ordinariátu druhého obřadu, k němuž se za přestup žádá, kterýž rovněž písemně se vyjádří a zašle vše Apoštolské Stolici, kteráž o přestupu rozhodne; jenom v nutných případech, kde není odkladu, může ordinariát onoho obřadu, ke kterému se za přestup žádá, vyslechnuv ordinariát druhého obřadu, přestup prozatím a s podmínkou schválení Apoštolské Stolice povoliti.«

Kněží obojího obřadu mohou s dovolením rektora

kostela sloužiti mši sv. v kostele kteréhokoliv obřadu, ale dle svého obřadu a jazyka

»Žádný kněz neopovažuj se křtíti dítko druhého obřadu, leč v případě smrti nebo jiné nutnosti, avšak tento křest nemá v zápětí změnu v obřadu; kněz užívej ritualu svého obřadu; řecko-sjednocený kněz neopovažuj se pod trestem suspense dítku latinského obřadu uděliti svátost biřmování, a křest budiž zapsán do zvláštní knihy pro křest dítek druhého obřadu, a tam budiž zapsáno, že pokřtěné dítko k jinému obřadu náleží.«

Zpovídati se může každý platně a dovoleně knězi kteréhokoliv obřadu; »ale Svátost Oltářní nepřijímej nikdo jinak než ve svém obřadě, totiž latiníci pod jednou způsobou a ve chlebě nekvašeném, rusínští katolíci pod obojí způsobou a ve chlebě kvašeném.«

»Manželství žehná dle starého obyčeje kněz nevěstin.« »Při zaopatřování nemocných, když není kněze vlastního obřadu, může posledním pomazáním, a to sv. olejem, dle svého obřadu užívaným, kněz jiného obřadu posluhovati: avšak Svátost Oltářní (Viaticum) musí nemocnému kněz jeho obřadu podati. Kdyby však nebylo kněze vlastního obřadu, může Latiník od kněze rusínského v kvašeném chlebě a Rusín od kněze latinského v nekvašeném chlebě Svátost Oltářní dle papežského indultu přijmouti.«

»V manželstvích smíšeného obřadu následují dítky obřadu svých rodičů dle pohlaví; v manželství duchovních následují všechny dítky obřadu otcova.«

Co se týče vzájemné výpomoci ve správě duchovní, »může každý kněz slyšeti zpověď věřících kteréhokoliv obřadu, ale při ukládání dostiučinění budiž dbáno různosti obřadu, a jenom takové skutky buďtež voleny, které v obřadě kajicníkově jsou obyčejny.«

»Bez požádání vlastního faráře neopovažuj se žádný kněz mrtvého z druhého obřadu pochovávati. Když věřící si přejí pochovati své mrtvé na hřbitově druhého obřadu, nebudiž tomu překáženo. Když k takovému pohřbu dostaví se vlastní farář, buďtež kněží druhého obřadu ochotni propůjčiti zvony, světla, máry atd. za spravedlivou odměnu.«

»Biskupům visitujícím své diecése prokazujtež kněží druhého obřadu čest a duchovní služby.«

»Co do přednosti (de praecedentiae ordine) mezi kněžími latinského a rusínského obřadu rozhodujž, jako dle dekrétu kongregace obřadů z 16. února 1630 mezi biskupy obojího obřadu, čas posvěcení (stáří dle ordinace) nebo církevní hodnost.«

Obojí preláti prohlásili konkordii v pastýřských listech: lvovský metropolita Dr. Spiridion Litwinowicz de dato 4. prosince 1863; latinský arcibiskup Wierzchleyski de dato 25. září 1864; přemyšlský řecko-sjednocený biskup Polanski de dato 15. listopadu 1864; latinský nový biskup přemyšlský Antonín Josef Manastyrski z Walaginu de dato 15. října 1864; a Tarnovský ordinariát v kurrendě XII. 1864. č. 2273.*)

Vláda byla srozuměna se vším a dala konkordii čili úmluvě svobodný průchod.**)

Jak viděti, nenadržuje sv. Stolice žádnému obřadu, jsouc ke všem spravedlivou.

O státní uznání svých kapitol, lvovské a přemyšlské, pracovali Rusíni za císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II. (srv. díl I. § 11. str. 109—113.), avšak věc se protáhla a teprve za císaře Františka I. byla rozhodnuta, který diplomem z 25. února 1813 lvovskou kapitolu o pěti prelátech a pěti kanovnících potvrdil a její úpravu schválil. Státně uznanou kapitolu installoval slavně 3. října 1813 metropolita lvovský Angelowicz a potvrdil ji dle dvorního dekrétu církevně sám.

Státní potvrzení přemyšlské kapitoly bylo v zásadě povoleno, ale poněvadž tenkráte biskupský stolec byl uprázdněn, protáhla se věc a teprve snahou nového biskupa Michala Lewického byl vydán císařský diplom de dato v Schönbrunnu 20. dubna 1816, který

*) Viz všechny pastýřské listy i s dekrétem »konkordie« ve spise: »Concordia circa correlationes utriusque ritus graeco-catholici Ruthenorum et Latini Polonorum in Galicia. Leopoli. 1865.« Všechno jest po latinsku, rusínsku a po polsku podáno, i název spisu.

**) Srv. Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. II. 996—1018.

přemyšlskou kapitolu potvrzoval Kapitolu takto potvrzenou potvrdil dekrétem daným v Přemyšlu dne 12. června 1817 biskup Michal Lewicki, jsa již metropolitou haličským jmenován a installoval ji. Měla míti 5 prelátův a tři kanovníky sídelní; má však 4 preláty a 4 kanovníky.

Metropolita Lewicki obrátil se 22. května 1844 na papeže Řehoře XVI. za potvrzení obou kapitol Apoštolskou Stolicí. Avšak pro smrt papeže Řehoře XVI. a následující časy protáhla se celá věc. Teprve 5. prosince 1861 začala vídeňská nuntiatura církevní oprávněnost obou kapitol zkoumati; metropolita Jachimowicz podporoval statně věc, za kterou se po jeho smrti za své přítomnosti v Římě r. 1863 metropolita Spiridion Litwinowicz a přemyšlský biskup Tomáš Polanski u Apoštolské Stolice přimlouvali. Papež Pius IX. vyplnil přaní Rusínův a potvrdil brevem ze dne 12. července 1864 kapitoly lvovskou a přemyšlskou.*)

Tak byly konečně obě kapitoly kanonicky Apoštolskou Stolicí zřízeny. Stanovy lvovské kapitoly byly Apoštolskou Stolicí 4 září 1875 potvrzeny. První dva preláti lvovské kapitoly dostali později užívání pontifikalií (usum pontificalium).**)

Rusínům bylo těžký boj podstoupiti za jejich národní samostatnost proti Polákům a Velkorusům a za jejich abecedu: kyrillici.

Dvorním dekrétem z 8. srpna 1805 byla lvovská universita zrušena a s krakovskou spojena; ve Lvově bylo zařízeno lyceum pro bohoslovecké, právnické a filosofické studie a jemu dvorním dekrétem z 3. července 1806 propůjčeno právo povyšovati na doktory theologie a filosofie.***) Při této příležitosti přestaly přednášky v rusínském jazyku docela na filosofické fakultě a z části též na theologické. Tím utrpělo literární

*) Viz je ap. Pelesz II. 980—982.
**) Srv. l. c. II. 978—985.
***) Císařským diplomem ze 7. srpna 1817 bylo toto lyceum opět na universitu povýšeno s fakultou theologickou, právnickou, filosofickou, s kursem medicinsko-chirurgickým a s akademickým gymnasiem.

hnutí Rusínů na poli bohosloveckém velikou ránu, která byla tím citelnější, že povstali mužové, kteří samostatnost rusínského jazyka popírali, jej za nářečí polského jazyka prohlašovali a proto zavedení rusínského jazyka do škol ve protivili. Proto bylo užívání rusínského jazyka rozmanitým způsobem ztěžováno, ano rusínští vlastenci, i sám lvovský metropolita Lewicki, podezříváni, jakoby se klonili k rozkolu a Rusku a pomýšleli na zradu vlasti. Rok 1848 vyvolal veliké hnutí též mezi Rusíny. Byla toho roku založena »Haličsko-ruská Matice«, spolek k rozšiřování dobrých a užitečných rusínských knih. Tento spolek učinil si úkolem pěstovati rusínský jazyk jako jazyk samostatný, rozdílný od jazyka polského a velkoruského.

Tehdejší rusínští učenci nechtěli nic věděti o totožnosti ruského a rusínského jazyka a dělali s metropoliton Lewickim podstatný rozdíl mezi oběma. Tehdejší professor rusínské literatury při lvovské universitě, Jakub Holowacki, dokázal stkvěle samostatnost rusínského jazyka. Bohužel vystěhoval se tento učenec do Ruska, odpadl od víry a stal se z katolíka a Rusína zarytým Rusem a rozkolníkem, a mnozí to učinili s ním a po něm. Mnozí radikální Poláci tvrdili ještě r. 1848, jmenovitě v listě »Dziennik Narodowy«, že není žádných Rusínů, které prý teprve hrabě Stadion jako místodržitel haličský vynalezl. Náruživost Poláků vyvolala u mnohých Rusínův opačnou velikou náruživost, tak že prohlašovali rusínský jazyk za nářečí ruské. Oba směry, polský i ruský, nakazily mnohé učence rusínské, kteří měli za zbytečno skládati vědecké knihy v rusínském jazyku. V Haliči vznikly veliké spory, do nichž i politika a náboženství byly vtaženy. Kdo tvrdil totožnost rusínského jazyka s ruským, byl podezříván z rozkolu a z klonění se k Rusku, tedy z velezrady. Do těchto sporů zakročila též vídeňská vláda, a sice působením tehdejšího místodržitele hraběte Agenora Goluchowského, který nebyl žádným přítelem Rusínů. Tehdejší ministr kultu a vyučování, hrabě Lev Thun, svolal výnosem z 8. května 1859 č. 623 kommissi, která by se radila o zavedení latinského písma (abecedy) do rusínské literatury místo kyrillice. Kommissi

předsedal místodržitel Goluchowski, a jejími členy byli: světící biskup lvovský Dr. Spiridion Litwinowicz; kanovník kustos Michal Kuziemski; kanovník Michal Malinowski; děkan Josef Lozinski; universitní professor Jakub Holowacki; gymnasijní ředitel Dr. Ambrož Janowski; gymnasijní inspektor Dr. Eusebius Czerkawski; gymnasijní ředitel Tomáš Polanski (všichni byli Rusíni); dvorní rada Karel rytíř Morch; místodržitelský rada Dr. Arnošt Selig, a ministerstvo kultu a vyučování zastupoval ministerský tajemník Dr. Josef Jireček (pozdější ministr), který za tímto účelem na rozkaz ministrův sepsal zvláštní rozpravu. *) Kommisse zasedala od 30. května 1859 a usnesla se konečně na tom, aby kyrillice byla podržena a nového, jí sestaveného pravopisu se užívalo. Ale nového pravopisu neužíval nikdo. A když vyšlo první číslo rusínského zákonníka s novým pravopisem a připojeným polským textem, vznikla veliká nevole mezi Rusíny, a ohrazení za ohrazením bylo podáváno. Vláda upustila konečně ode všeho; výnos státního ministerstva z 13. března r. 1861 č. 1476 praví, »že přímé působení na vzdělanost a literární rozvoj některé řeči nenáleží k úkolům státní vlády, a jak mnohá zkušenost ukazuje, též k žádnému uspokojujícímu výsledku nevede.« **) Rusíni podrželi svou kyrillici a svůj pravopis a hájí statně své samostatné maloruské národnosti proti Rusům i Polákům, a spolu tím svého křesťanství, s Římem sjednoceného.

První rusínská provinciální synoda slavena byla r. 1720 za metropolity kyjevského Lva Kiszky v Zamośći.***) Teprve za 170 let byla konána druhá synoda provinciální ve Lvově od 24. září do 8. října 1891.

Předsedou byl Jeho Excellence Msgre Augustin Ciasca, arcibiskup z Larissy in part. a tajemník kon-

---

*) Ueber den Vorschlag das Ruthenische mit lateinischen Schriftzeichen zu schreiben. Im Auftrag des k. k. Ministeriums für C. und U. verfasst von Joseph Jireček. Wien. 1859.

**) Pelesz l. c. II. 1063—1067. — Spis: Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien. Lemberg. 1861.

***) Srv. § 11. v díle I. str. 106 pod čarou.

gregace de Propaganda fide, schválně vyslaný. Přítomni byli: Sembratowicz Silvester, metropolita lvovský; Pelesz Julian, biskup přemyšlský; Kuilowski Julian, biskup stanislavovský, a ještě 154 duchovní.

Výsledkem úrad jsou synodální dekréty, které se dělí na tituly, a tyto zase na kapitoly. Tit. I. mluví o víře katolické (v 8 kapitolách); tit. II. o svátostech a přisluhování jimi (v 7 kapitolách); tit. III. o svátostninách (v 1 kapitole).*)

Apoštolská Stolice potvrdila synodální usnesení dne 1. května 1895. Všechna usnesení směřují k tomu, aby pravá víra a jednota (unie) s Římem byla upevněna.

Tato řecko-slovanská sjednocená církev jest předůležitým článkem v ústrojí a životě všeobecné církve; jest zajisté páskou, kteráž jednou rozkolnickou ruskou církev s církví katolickou v jednotu spojí.

---

*) Všechny dekréty jsou otištěny v »Archiv für d. kathol. Kirchenrecht«. 1898, sv. 78. str. 65—90: »Decreta Synodi provincialis Ruthenae Leopoli anno 1891 habitae.«

IV. OBDOBÍ.

ÚSTAVNÍ ŽIVOT. 1860—1898.

CÍRKEV ZA DOBY ÚSTAVNÍ.

§ 45. Politické a církevní poměry Rakouska a Evropy před říjnovým diplomem. Jednota sv. Michala archanděla.

Mírem Pařížským ze dne 30. října 1856 zahynula stará evropská »Res publica christiana«. Ona smlouva, která Rusko pokořovala a východní otázku, jak se domnívala, na věky rozřešovala, nezačínala již slovy: »Ve jménu nejsvětější a nerozdílné Trojice«, ale slovy: »Ve jménu všemohoucího Boha«.

Pařížského kongressu velmocí užila Sardinie, aby v ostatní Italii revoluční oheň roznítila, a vystoupila tam válečně nejprve proti papežské vládě. Hrabě Camillo di Cavour a marquis di Villamarina, sardinští plnomocníci, podali na kongresse franconzskému a anglickému ministru hraběti Walewskému a lordu Clarendonovi notu ze dne 27. března r. 1856, kde činí návrh, aby »alespoň správa legací od církevního státu byla oddělena«, vláda tam sekularisována, totiž laiky vykonávána, a zákonník Napoleonův zaveden. Plnomocníci připojili k tomu: »Římský dvůr, jak se to samo sebou rozumí, bude se proti tomu brániti a všemožně o to pracovati, aby tyto dva návrhy provedeny nebyly; snad se na oko poddá, ano docela také reformy politické přijme, ale v životě učiní je illusorními, neboť nahlédne dobře, že, kdyby sekularisace a zákonník Napoleonův byly zavedeny v Římě, kde budova jeho světského panství své základy má, tato byla by podkopána a se zřítila, poněvadž by jí odňaty byly základní sloupy, totiž klerikální výsady a církevní práva.

Poněvadž takové opravy ve středu provésti nelze, ať se alespoň tam provedou, kde obyvatelé, jsouce méně ochotni snášeti jho klerikální, tvoří proto stále ohnisko nepokojův a musí býti v poslušnosti posádkami rakouskými udržováni, což však diplomatické zápletky vyvolává a evropskou rovnováhu ruší. Proto ať utvoří se z legací apoštolské knížectví, stojící pod vrchním panstvím papežovým, které by se však řídilo svými zákony a mělo své soudy, finance a vojsko. Tímto zařízením obnoví a upevní se v oněch krajinách pokoj.«

Za příčinou této noty obíral se kongress ve svém sedění dne 8. dubna r. 1856 poměry církevního státu. Prvním řečníkem byl hrabě Walewski, který promluviv o »neurovnaném stavu« Řecka, připojil: »Též církevní stát jest v podobném, neurovnaném stavu, a nutnost, aby země nestala se kořistí anarchie, přiměla Francouzsko a Rakousko k tomu, aby dle přání Apoštolské Stolice Řím a legace svým vojskem obsadily. Francouzsku záleží mnoho na tom, aby pokoj v církevním státě a v celé Italii byl zachován, poněvadž jest úzce spojen se zachováním řádu v celé Evropě. Avšak na druhé straně nelze neuznávati, v jakém nesrovnalém stavu jest mocnost, která ke svému zachování cizích vojsk potřebuje. Neváhám vyjádřiti, že Francie jest hotova své vojsko odvolati, pokud by to bylo možno, aby z toho nevznikly neshody pro vnitřní pokoj země a jistotu papežské vlády, a doufám při tomto svém vyjádření, že rakouský plnomocník hrabě Buol se mnou se srovnává. Bylo by pro evropskou rovnováhu žádoucno, aby římská vláda pevné postavení zaujala, francouzského a rakouského vojska více nepotřebovala, a přece pokoj v jejích zemích žádné škody netrpěl. Výslovné vyjádření kongressu v tomto rozumu nebude bez užitku.«

Po něm mluvil první plnomocník anglický, lord Clarendon, řka: »Nechci se tázati po příčinách, které cizí vojska do některých částí Italie uvedly. Ale byť bych jejich legitimnost uznával, přece plyne z nich nepravidelnost a neurovnaný stav, který jenom zevnitřní nutností ospravedlniti lze, a jenž přestati musí, jakmile ona nutnost velitelsky nevystupuje. Tato nut-

nost bude se vždycky ukazovati, spokojí-li se státníci s ozbrojenou mocí, místo aby pátrali po příčinách nespokojenosti a je odstraňovali. Když toho nečiní, stává se ona soustava stálou a jest pro vládu málo čestnou a národům škodlivou.« On prý myslí, »že vláda církevního státu podává nesrovnalosti, z nichž nebezpečenství vzniknouti mohou, a k jejichž zapuzení má kongress právo. Kdyby se o ně nestaral, pracoval by pro revoluci, kterou přece všechny vlády zavrhují a ji zameziti se snaží. Obtíž v rozřešení přednesené otázky záleží po jeho rozumu v tom, aby odvolání cizích vojsk bylo spojeno se zachováním pokoje; tento však bude zachován, když se zavede vláda, která vzbudí opět důvěru, a tím bude nezávislou na cizí pomoci. Poněvadž tato cizí pomoc jest nedostačitelnou, aby udržela vládu, které jest veřejné mínění nepřátelským: bude blahu církevního státu a suverénitě papežově prospěšno, když se jim odporučí saekularisace vlády a taková vláda, která s duchem století se srovnává a blaho národa za svůj účel má. Takové reformy potkaly by se snad v Římě s nějakými překážkami, ale v legacích lze je bez těžkostí provésti. Bologna jest již od osmi let v stavu obležení a venkov jest kořistí loupežníkův. Proto, kdyby se v těchto částech církevního státu zavedla správa a soudnictví, které by byly v rukou světských a samostatny, a kdyby se zřídila národní obrana: pak by se jistota a důvěra brzo upevnily, a rakouská vojska mohla by odtáhnouti, aniž bylo by se obávati nových nepokojův. Tento pokus může prý se vždy učiniti; protož ať kongres tyto léky proti zlořádům uváží a papeži předloží.«

Jak viděti, není tato řeč anglického plnomocníka ničím jiným, nežli výkladem sardinské noty. Avšak žádný jiný plnomocník nesúčastnil se těchto rozprav; všichni pravili, že jejich plnomocenství jenom k tomu směřuje, aby věci východní do pořádku dali, ale nikoliv, aby církevním státem se obírali. Hrabě Cavour pravil na to, »že nechce popírati práva, které každý plnomocník má, aby se neúčastnil rozprav o věci, která není v jeho instrukcích předvěděna; ale sám prý myslí, že je to věcí důležitou, aby náhled, který některé moc-

nosti ve příčině obsazení církevního státu pronesly, byl vzat do protokollu.« A po přání hraběte Cavoura se též stalo; svrchu uvedená slova byla vzata do protokollu a vytištěna, a tak revoluci předhozena. *) Od této doby přišla »italská otázka« na denní pořádek. Nejprve vrhly se na ni časopisy, přetřepávaly ji den ode dne ve svých sloupcích, způsobily tak papežské vládě doma hrozné nepříjemnosti a těžkosti, a venku popudily proti ní veškery liberální a necírkevní kruhy. Vedle časopisů zmocnily pak se této látky též parlamenty sardinský a anglický.

V sardinském parlamentě vystoupil proti správě církevního státu hrabě Cavour dne 6. května r. 1856 a ospravedlňoval své jednání na kongresse.

Avšak papežské vládě dostalo se proti Cavourovi obhajce se strany, s které by toho nikdo nebyl očekával. Byl to francouzský vyslanec při Apoštolské Stolici, hrabě Rayneval, který osmého dne po řeči Cavourově, t. j. 14. května r. 1856, poslal hraběti Walewskému, ministru zahraničních věcí ve Francii, zprávu »o římské otázce«, v níž všechny výčitky, papežské vládě činěné, vyšetřuje a planými je býti ukazuje, dále návrh sardinských plnomocníků na kongresse o oddělení legací od církevního státu posuzuje a zavrhuje, a vůbec velmi pochvalně o papežské vládě se vyslovuje. Mohlť to zajisté učiniti s dobrým svědomím, poněvadž po léta v Římě dlel a veškery římské poměry na vlastní oči viděl. Tato depeše ze dne 14. května r. 1856 dostala se proti vůli vyslancově a ministra Walewského do anglického listu »Daily News«, a způsobila pravé zděšení u nepřátel Apoštolské Stolice, kteří viděli, jak jejich lži a pomluvy stkvělým způsobem osobou v každé příčině váženou a nestrannou jsou vyvráceny; a proto spěchali, aby její dojem sętřeli a ji ze lži usvědčili.

Anglický parlament rokoval o kongresse pařížském dne 6. a 19. května r. 1856. V sedění ze dne 6. května

---

*) Srv. Die Geschichte der Kirche Christi im 19. Jahrhundert. Von P. Pius Gams, O. S. B. Pontifikat Pius IX. (Supplementband) Innsbruck, 1860 str. 245—251.

měl lord Palmerston dlouhou řeč, kterou dokazoval, že prý »sv. město (Řím) nikdy lépe spravováno nebylo, jako za nepřítomnosti papežovy.« Lord Russel naříkal na papežskon policii a vypravoval při tom nemastnou a neslanou povídku o tyranství papežské policíe, neudav však ani místa, kde se to stalo, ani jména ubohého, kterému se to přihoditi mělo. Podobné stesky vedl Layard. Obhajcem papežského stolce a jeho vlády stal se Jiří Bowyer, který dvě hodiny o poměrech církevního státu mluvil a všechny pomluvy a lži o nich roztroušené vyvrátil. Bowyer ťal Palmerstona, který stál v čele ministerstva, tak do živého, že tento nebyl s to, aby slova jeho vyvrátil, a proto jen podlými úsměšky se snažil ho odbyti.

Od pařížského kongressu stála »italská otázka« v Evropě v popředí a »sjednocená Italie« byla heslem, které se daleko a široko za vlastními hranicemi Italie ozývalo. O provedení tohoto úkolu pracovali čtyři mocní spojenci, samí to krutí nepřátelé církve katolické a legitimity, a sice: biblické společnosti anglické, horliví to zákopníci protestantství, dále politická moc konstitntionalismu nebo liberalismus, potom Sardinsko, snící o svém budoucím velmocenství, a konečně velmoc revoluce, jejíž prapor nesl Mazzini. Cesty byly sice rozdílné, ale účel týž: papežství mělo býti zničeno a s ním i Rakousko, jakožto nosič a štít monarchického principu a úhlavní nepřítel revoluce. Bylo-li Rakousko z Italie vypuzeno, padly potom Toskana, Modena, Parma, Církevní stát a Neapol jako zralá jablka samy sebou oněm čtyřem mocnostem za kořist, a pak mohl se podniknouti útok na církev v jejím středu. Poněvadž pak Italie ku provedení tohoto plánu ukázala se r. 1848 býti slabou, musil Napoleon III., císař francouzský, býti do toho jako pomocník zapleten.

Anglicko podporovalo vydatně Mazziniho v jeho záměrech, buřičských pokusech a zakládání revolučních výborů, které si dopisovaly s výborem londýnským.

V Piemontsku štvalo se proti papežství více nežli kde jinde. Emissaři biblické propagandy anglické, Valdenští a všechny sekty docházely u vlády nápadné ochrany. Židovská »Opinione«, kterou vydržoval Cavour,

a »Constitutionnel Savoisien«, kterou vydržovala biblická společnost, mohly s největší drzostí proti církvi vystupovati; ale za to »Armonia«, »Campanone« a »Unità cattolica« bojovaly s tiskovými processy. Vláda zabavila klášterní a kostelní jmění a utvořila z něho tak zvanou »církevní pokladnu« (cassa ecclesiastica), takovou, jakou jest naše náboženská matice. Ano, zanášela se docela myšlenkou, utvořiti národní církev, která by měla v čele primasa a synodu. Avšak tyto rozkolnické záměry rozbily se o katolický lid, duchovenstvo a biskupy, kteří o tom slyšeti nechtěli. Jmění církevní musilo násilím býti odnímáno, církevní pokladny násilím otvírány, dvéře násilím vypačovány; a tu odpírali přečetní dělníci, zámečníci, zedníci, ano též mnozí úřadníci své spolupůsobení.

V Lombardsku vzniklo veliké jitření, jsouc rozdmychováno ze Sardinie, a rozněcovalo se víc a více neopatrností naší vlády, která svým opatřením velikou nevoli vyvolala. Sem náleží finanční opatření Bruckovo, nové peníze a prodej jižní dráhy. Nejvíce pak rozjitřovalo lid snížení starých dvacetníků na 34 nové krejcary. Dvacetníky ty byly skupovány a stěhovaly se z celé říše do mincoven anglických, francouzských a pruských, kde na nich 9% vydělali. K tomu činil se místodržitel Burger v Miláně nenáviděným.

Tu přišla 14. ledna r. 1858 zpráva o útoku, který podnikl Felix Orsini na Napoleona, když jel s císařovnou večer do divadla. Tři pumy byly vrženy pod vůz, poranily sice mnohé, avšak hlavní osobě, které byly určeny, neublížily. Orsini učinil to proto, poněvadž měl Napoleona za hlavní překážku revoluce. Orsini byl sice odpraven, ale dosáhl přece svého účelu. Napoleon, boje se podobných útokův od revoluce, učinil francouzsko-sardinskou allianci. Orsini stal se hrdinou a mučeníkem v očích všech revolucionářův. V Padue dalo 800 studentů sloužiti za Orsiniho mši sv.; policie dostala zprávu o tom, ale nezamezila této demonstrace. *) V Benátkách bylo náměstí sv. Marka hned

*) Friedrich von Hurter und seine Zeit. Von Heinrich von Hurter. Graz 1877. 2. sv. str. 435.

prázdno, když se na něm ukázal arcikníže Maximilian: v městech nosili černý flór na znamení smutku za Orsiniho.

Po celý rok 1858 připravoval se Napoleon k válce s Rakouskem, která v paláci červeného prince tvořila předmět denní řeči. O tomto smýšlení vládních kruhů francouzských ve Vídni sice věděli, ale ve válku budoucího roku přece zcela nevěřili. *) Tu vyslovil se Napoleon 1. ledna r. 1859 při novoročním přání sboru diplomatického v Tuileriích k vyslanci našemu Hübnerovi proti rakouské politice. Tato slova projela jako blesk Evropou, a každý očekával za nimi vypuknutí války. Na bursách evropských klesly papíry o půl milliardy. Rakousko stálo pro svou obojetnou politiku od r. 1854 samotno proti dvojímu nepříteli a proti podezřelému sousedu, Prusku. Válka s Rakouskem byla však u Francouzů neoblíbenou, a ministr Delangle pracoval proto s prefekty s velikou horlivostí o to, aby pravé smýšlení do ciziny se nedostalo.

Prusko mohlo teď rázně vystoupiti a válku zameziti; ale místo toho odebral se lord Cowley se zbabělými návrhy Pruska a Anglicka do Vídně, a Napoleon vydal svou pověstnou »Moniteurní notu« ze dne 5. března r. 1859, kde žádal za revisi středoitalských smluv, které Rakousko se svými sekundo- a tertiogeniturami o jejich vnitřní a zevnitřní obraně mělo; jinými slovy, žádal na Rakousku, aby Toskanu, Parmu a Modenu na milost a nemilost Sardinii vydalo. Rakousko nemohlo však svou čest zahoditi a nejednalo po rozumu Napoleonově; za to pak vinilo je časopisectvo pruské »z tvrdošijné nadutosti«. **) V Paříži byli s Pruskem spokojeni, a Moniteur chválil je dne 14. března. Aby Rakousko bylo docela osamoceno, bylo také Rusko v kruh prostředníků vtaženo. Tento úkol převzal pruský ministr Schleinitz. Rusko navrhlo dne 16. března kongress pěti velmocí v příčině Italie. Napoleonovi a Sardinii šlo jenom o to, aby nabyli času

*) Erlebnisse des Bernhard Ritter von Meyer. Von seinem Sohne Bernhard Meyer. Wien und Pest. 1875. 1. sv. str. 383.

**) Hurter l. c. str. 436.

a obmezili válku na Italii. Věc se jim podařila. Rakousko, nechtějíc a nemohouc stálým zbrojením se zakrváceti, musilo sáhnouti k meči. J. V. císař a král František Josef I. vydal svůj krásný válečný manifest dne 28. dubna,*) kde líčí časy tehdejší těmito krátkými, ale významnými slovy: »Převrat všeho platného řádu není více hlásán jenom od sekt, ale také s trůnů.« Na Veliký Pátek dne 27. dubna r. 1859 poslalo Rakousko své ultimatum do Turina, v pondělí velikonoční překročilo rakouské vojsko Tessin, a tak započal pašijový týden Rakousku a Piovi IX., který se jeho konce nedočkal. Vojsko doufalo, že bude míti velitelem generála Hessa, ale dostalo neschopného hraběte Františka Gyulaye, c. k. polního zbrojmistra. Grüne nepřál Hessovi a dal přednost svému starému známému, zbrojmistru hraběti Gyulayovi.**)

Gyulay vedl válku velmi lehkomyslně a nemotorně. Místo aby průsmyky pohorské obsadil a Sardiňany rozptýlil, nežli by se s Francouzi spojili, mařil čas v nečinnosti, až byl po nesmyslné bitce u Montebella zahnán přes Tessin nazpět do Lombardska. Velkovévoda toskánský musil prchnouti ze svých zemí, poněvadž jeho generálové a důstojníci, byvše penězi porušeni, s vojskem pro sjednocenou Italii se prohlásili. Vévoda modenský ustoupil na rakouské území; Bologna, která přede dvěma roky s jásotem Pia IX. přijala, vzbouřila se s jinými městy Romagne, ustanovila si prozatímní vládu a prohlásila Viktora Emanuele, sardinského krále, za diktatora. Rakušané přes udatnost vojska ztratili pro neschopnosť Gyulaye a velitelů některých sborův armádních 4. června bitvu u Magenty, vyklidili Milán a táhli k Veroně. Toto zpáteční tažení podobalo se útěku.

V Německu byly sice sympathie pro Rakousko; jmenovitě chovaly je strany katolická a konservativní. Avšak strana Gothánů***) brojila proti Rakousku a pů-

*) O tomto manifestě pracoval ministeriální rada Meyer; srv. jeho Erlebnisse 1. sv. str. 384—390.

**) Hurter l. c. 437.

***) Gotháni jmenovali se ti údové frankfurtského parlamentu, kteří chtěli míti z Německa spolkový stát s Pruskem v čele.

sobila pro revoluci italskou, dobře chápajíc, že vítězství rakouských císařských zbraní, dosažené vydatnou spolkovou pomocí Německa, mělo by v zápětí zachování papeže v jeho světském panství. Prusko postavilo na míru válečnou šest armádních sborův, ale nikdo nemohl říci, stalo-li se to pro Rakousko, nebo proti němu, nebo pro důrazné prostřednictví. Berlínská »National-Zeitung« pravila dne 2. června, »že když Prusko musí tasiti meč, bude to lépe pro Francouzsko a proti Německu, jehož národní cit jest jenom dílem absolutistův a Římanů« (Römlinge). Když Bavorsko a Hannoveránsko učinilo ve spolkové radě návrh na spolkovou pomoc, a Rakousko dne 7. července žádalo, aby všechny spolkové kontingenty byly postaveny na míru válečnou, žádalo Prusko plnou vojenskou a politickou správu beze vší zodpovědnosti, tedy plnou suverénitu nad celým německým Spolkem, a Rakousko mělo býti z ní vyloučeno.

Mezi tím postavilo se rakouské vojsko, místo aby před Veronou očekávalo Francouzův, u Solferina, kde nešťastná bitva, svedená na den sv. Jana Křtitele, dne 24. června, rozhodla nad osudem Italie a dílem také Rakouska. Jeho Veličenstvo císař a král velel sám v bitvě a ukázal opět svou neohroženost, postaviv se v čelo hraničárského praporu se slovy: »Ku předu, stateční, i já mohu ztratiti ženu a dítě.« Avšak při neschopnosti jednotlivých sborových velitelů nebyl výsledek bitvy císaři přízniv. Rakouské vojsko nebylo rozhodně poraženo, neboť císař Napoleon III. nevěděl ještě druhého dne, že jest vítězem, a neútočil na Rakušany, kteří ještě dva dni stáli na Minciu a teprve potom na rozkaz císařův ustoupili za Adiži. K ukončení války učinil první krok císař Napoleon a sešel se s Jeho Veličenstvem císařem Františkem Josefem I. dne 11. července ve Villafrance, kde byl mír učiněn. Císař František Josef I. praví ve svém denním roz-

---

Sluli tak od svého sjezdu v Gothě dne 28. června r. 1849 konaného. Tento směr žil dále, a pruská vláda přála mu velice. Byl však protirakouský, protestantský a úhlavně nepřátelský ke katolické církvi.

kaze ze dne 12. července, že »pro svatost smluv a legitimitu vytáhl do boje, ale bez spojenců«, a ve svém provolání čili manifestu ze dne 15. července dí: »Uzavírám mír, zklamav se ve svých oprávněných nadějích, že v tomto, ne jenom pro dobro Rakouska podniknutém boji nezůstanu sám — byv opuštěn od našich nejstarších a přirozených spojenců«, totiž Pruska a Německa.

Napoleon potřeboval míru Villafranckého, obávaje se horkého počasí, a tudy velikých ztrát před Veronou. Proto ukázal našemu císaři pruskou depeši ze dne 6. července, kde Prusko činí nárok k diktatuře v Německu, a císař vida nevěrnost pruskou, s krvácejícím srdcem učinil mír ve Villafrance, ačkoliv den před tím nechtěl o něm ještě ani slyšeti a jej zamítl, dělaje si nejlepší naděje ve šťastný konec války. Tento mír překvapil Berlín, kde se báli nějaké tajné úmluvy mezi oběma císaři. Vlastní mír byl učiněn teprve v Curychu a dne 17. října r. 1859 podepsán, jímž Rakousko Lombardii ztratilo a o svůj vliv na Italii přišlo. Vina tohoto míru padá na zrádné chování Pruska. (Tuto perfidní politiku provozovalo Prusko r. 1866, aby Rakousko z Německa vypudilo.) Vyhnaní panovníci, Toskánský, Modenský a Parmský, měli se sice do svých zemí navrátiti; ale Sardinie nestarala se o tyto články míru, ponechala vojvodství obsazena svými voji, a provedla tam komedii »tak zvaného svobodného hlasování« pro Viktora Emanuele. Podobnou komedii hrála v Bologni a Romagni, které podobným »svobodným hlasováním« jí připadly.

Útrapy a rány papežovy vyvolaly po veškerém světě soustrast a soucit všech věrných katolíků, kteří z hloubi duše odsuzovali politiku a hrubé násilí dvora turinského, a vyjadřovali adressami své duchovní hlavě oddanost a bolest nad jejím trápením. Rakouští pravi katolíci nezůstali pozadu. Vídeňský spolek Severinský dal Hurterem, dvorním radou a říšským dějepiscem, složiti adressu a vybízel katolíky, jmenovitě arcidiecése vídeňské, ku podpisování; při tom vyzýval katolíky, aby papeže hmotně dobrovolnými dary, tak zvaným svatopetrským halířem, podporovali.

Adressa vyjadřovala nevoli nad oloupením papeže, a svatopetrský halíř měl mu podati prostředky, aby mohl malé sice, za to však oddané vojsko postaviti a vydržovati k ochraně Umbrie, Marek a Říma proti revoluci, kterou Sardinie v oněch krajinách živila. Na adressu tu vyřítili se ihned židé, svobodní zednáři a všichni liberálové ve svých časopisech a hleděli zameziti její podpisování. S podivením jest, že také mnozí duchovní odepřeli vyložení adressy ku podpisu v sakristiích, poněvadž prý toho žádný konsistorní výnos nekáže. Ministr zahraničných věcí hrabě Rechberg prohlásil, že si nepřeje, aby úřadníci z jeho ministerstva adressu podepsali. Učinil to z bázně, aby Napoleon nebyl pohoršen, kdyby dvorní radové z jeho ministerstva podpisem adressy k sv. Otci jeho politiku naproti sv. Stolci zavrhovali. Adressa měla hojnost podpisů, jmenovitě z Tyrol, Horních Rakous a Solnohradska. Kardinál Rauscher, arcibiskup vídeňský, mrzel se, že právě jeho arcidiecése vídeňská, z které pokyn vyšel, nejméně podpisů měla, a že ze 398 venkovských far jenom 204 se súčastnily.

V Čechách uchopila se této věci pražská katolická jednota, majíc starostou hraběte Otakara Černína, a složila adressu oddanosti ke sv. Otci dne 25. ledna roku 1860. Tato adressa, byvši schválena kardinálem Schwarzenbergem, arcibiskupem pražským, byla od 1.—14. února roku 1860 v pražských sakristiích ku podpisu věřícím vyložena a také četně podpisována. I venkovské duchovenstvo bylo vyzváno, aby se o podpisy staralo a je představenstvu jednoty zaslalo. Pro diecési královéhradeckou schválil tuto adressu a její podpisování biskup Karel Hanl a dal ji skrze vikariátní úřady zaslati duchovním správcům, aby ji s kazatelny předčítali a věřící ku podpisování vybízeli. Podepsané archy měly se co nejrychleji do konce měsíce února konsistoři zaslati.*)

Mimo to vydali čeští biskupové: Bedřich kardinál Schwarzenberg, arcibiskup pražský, Karel Hanl, biskup královéhradecký, Augustin Bartoloměj Hille, biskup

*) Výnos konsistorní ze dne 1. února r. 1860.

litoměřický, a Jan Valerián Jirsík, biskup budějovický, společný pastýřský list ze dne 12. února r. 1860, jímž vybízeli věřící, by dobrovolné dárky přinášeli a tak sv. Otce svatopetrským halířem hmotně vedle modlitby podporovali.

Když ona adressa ve vlastech českých byla podepsána, poslal ji kardinál Schwarzenberg jako ohlas oddanosti české církevní provincie k Apoštolskému Stolci do Říma, připojiv k ní svůj list ze dne 16. května. Sv. Otec Pius IX. poděkoval se českým katolíkům listem ze dne 25. června r. 1860, daným ke kardinálu Schwarzenbergovi, kde praví: »Milovaný Synu, nelze nám slovy vylíčiti, jakou útěchou a jakou radostí byla nám uprostřed úzkostí, kterými jsme souženi, překásná a též významná osvědčení pravověrných katolíků veškerého království Českého, kteří způsobem všeliké chvály a slávy hodným na jevo dali svou oddanost k Nám a k této Apoštolské Stolici. Proto žádáme Tě, rozmilý Synu, abys ve jménu Našem důstojnými a srdečnými slovy věřícím českých diecésí oznámil, jak přemilá nám byla tak výtečná svědectví jejich synovské lásky a oddanosti k Nám. Ale neopomeň všech dotčených věřících ve jménu Našem snažně povzbuzovati, aby stále vroucnější horlivostí hleděli Boha nejdobrotivějšího a svrchovaného prositi, by církev svou svatou z tolikerých a tak těžkých strastí vytrhl, ji od východu až do západu slunce novými a stkvělejšími vítězstvími oslavil a rozmnožil, Nám pak pomáhal a Nás ve všelikém soužení Našem potěšoval.« — Biskupové čeští prohlásili tento otcovský přípis Pia IX. věřícím svých diecésí zvláštními pastýřskými listy.

Avšak události v Italii kráčely bohužel ráz na ráz ku předu na záhubu světského panství papežova. Piemont žádal na Piovi IX., aby také v Umbrii a Markách ke svobodnému hlasování přivolil. Pius to však odepřel a zavrhl tuto žádost. Tu byla města emissary piemontskými zpracována a učinila povstání, ale velitel papežského vojska Lamoriciere přivedl je k poslušnosti. Avšak bez opovězení války uprostřed pokoje po způsobu lupičů přepadl ho generál Cialdini s piemontskou přesilou. U Castelfidarda byla dne

18. září r. 1860 svedena bitva. Papežské vojsko bojovalo s plnou chrabrostí, bylo však přesilou udušeno; papežský generál Pimodan padl, a vrchní velitel Lamoriciere musil se v Ankoně vzdáti a upadl se zbytkem papežské armády v piemontské zajetí. Král »Poctivec« (!) dal si v papežských zemích holdovati a táhl do Neapole, aby ve spolku s Garibaldim Františka, krále neapolského, s trůnu svrhl. Zrada neapolského admirála Persana a některých generálův usnadnila dobytí Neapole a obležení Gaëty, která se po hrdinské obraně dne 13. února r. 1861 vzdala. Dne 17. března r. 1861 dal si Viktor Emanuel v Neapoli jako »král italský« holdovati. Papež zůstal ještě v Římě suverénem, a z bývalého církevního státu zbyla mu ještě asi čtvrtina, které panoval z milosti císaře Napoleona, jenž tam měl své vojsko a stále jeho odvoláním hrozil. Bohužel opomenul hrabě Rechberg, náš ministr zahraničních věcí, ujati se ubohého krále neapolského Františka, když byl od Garibaldiho a Viktora Emanuele loupežnicky napaden. Přemnozí doufali ve statné vystoupení Rakouska proti hrabivé Sardinii a s ní spojené revoluci, avšak zklamali se. Věc pomstila se potom r. 1866 ztráton Benátek. Ano, mnohem statněji vedlo si malé Švýcarsko a doplňovalo svou armádu nad míru válečnou, když se domnívalo, že jest ohroženo připojením Savojska ke Francii.

Finanční bída, ve které byla Apoštolská Stolice vinou Sardinska, dojímala věrné katolíky, kteří přemýšleli, kterak by vydatně a stále byli nápomocni sv. Otci, aby nepatrného zbytku církevního státu uhájiti mohl. To vedlo u nás k založení »Jednoty sv. Michala archanděla«. Několik vynikajících katolíkův a spolu věrných synů církve sešlo se ve Vídni v bytě dvorního rady Phillipse, aby se radili, kterak bylo by lze Apoštolské Stolici pomoci. Nejprve učiněn návrh, aby se císařská vláda požádala za dovolení, by se mohl postaviti sbor dobrovolníkův a potom poslati do papežského území. Proti tomu vystoupil rozhodně ministerský rada Meyer a ukazoval k tomu, že císařská vláda k tomu sotva svolí; a kdyby

tahé svolila, že je to věcí nesmírně těžkou, ano zhola nemožnou, aby za těchto poměrů v Italii takovýto sbor do papežského území byl dopraven; proto navrhoval místo toho, aby se Apoštolské Stolici opatřily jenom prostředky k vyzbrojení a vydržování malé armády, pak zajisté že najdou se již lidé, kteří do ní vstoupí. Tato myšlenka se ujala, všichni poznali, že jest života schopna, a celé shromáždění ustanovilo se založiti spolek, který by sbíral příspěvky pro tento účel. A tak vzniklo bratrstvo sv. Michala archanděla. Zakladatelé složili stanovy a obrátili se k papeži Piovi IX. s prosbou, aby je schválil a celému podniku své apoštolské požehnání udělil. Pius IX. učinil to s velikou radostí, vděčností a pokorou, a nadal hojně členy jeho duchovními milostmi. Dále obrátili se zakladatelé obšírnými přípisy k biskupům rakouským, německým a jiným ještě v Evropě, vykládajíce jim svůj záměr a prosíce za jejich podporu. Původní záměr nechtěl se obmezovati na pouhé sbírání prostředků k vydržování malé papežské armády, nýbrž zamýšlel též katolické spolky úžeji spojiti a mezi nimi pravou katolickou organisaci zavésti. To bylo však možno toliko vydatnou podporou biskupův; ale zde se zakladatelé u mnohých přepočítali. Bratrstvo dopracovalo se velikých výsledků, kde biskup činně zasáhl a správu sám vedl. Ale u většiny biskupů zůstalo vyzvání marným, ba někteří ani neodpověděli; jiní sice ku podniku přisvědčili, avšak ničeho neučinili; jiní báli se, aby sbírky svatopetrského halíře, které sami zavedli, újmy netrpěly; jiní pohlíželi nelibýma očima na to, že do této věci zasahují laikové. Při všech těchto nesnázích a překážkách šířilo se však toto bratrstvo a dopracovalo se pěkného ovoce. *)

Ona výčitka, kterou ministerský rada Meyer, jeden ze zakladatelů tohoto bratrstva, tak četným biskupům činí, netýká se biskupů českých, kteří sotva byvše vyzváni, zaváděli je do svých diecésí, poradivše se o jednotný postup a vydavše o věci té společný pastýřský list dne 29. června r. 1861. Biskup králové-

*) Srv. Erlebnisse von Meyer, sv. 2., str. 5—7.

hradecký Karel Hanl zavedl je svým výnosem ze dne 28. listopadu r. 1861 ve své diecési a postavil v jeho čelo svou konsistoř. V Praze skládalo se ředitelství tohoto bratrstva z kanovníků Würfla a Bradáče, Dra. Schiera, prof. Mayera, Dra. Tieftrunka a měšťana Erasma Kracha.

O jeho rozšíření má velikou zásluhu generální schůze katolických spolků, která se dne 25. září r. 1860 v Praze na ostrově Žofínském konala. Zde odporoučel je shromážděným ministerský rada Meyer s velikým zápalem a vyložil celý jeho záměr. Sjezd přijal je s nadšením, a jeho rozšíření v Německu, jmenovitě v krajinách Porýnských, datuje se hlavně od onoho dne.

Tato schůze katolíků v Praze jevila svou horlivost pro Apoštolský Stolec též veřejnou modlitbou. Byvši vyzvána kardinálem Schwarzenbergem, súčastnila se dne 26. září r. 1860 slavného processí, které kardinál Schwarzenberg z auly Karolina do Týnského kostela vedl. V dlouhé řadě kráčeli členové, modlíce se a pějíce litanie ke Všem Svatým, za nimi bral se veškeren episkopát český, shromážděný tenkráte na synodě provinciální; v kostele sloužil kardinál Schwarzenberg za přítomnosti českých biskupův a mnohých prelátů pontifikální mši sv. za papeže, aby Bůh všech útrap ho zbaviti a církvi sv. pokoj uděliti ráčil.

Poněvadž první myšlenka tohoto bratrstva vznikla ve Vídni a ve Vídni první počátky byly učiněny, povýšil Pius IX. bratrstvo vídeňské za »arcibratrstvo«, ačkoliv od jiných bratrstev v každé příčině o mnoho bylo převyšováno.

Při liknavosti mnohých biskupův a duchovních k tomuto bratrstvu byl Pius IX. od mnohých stran častěji žádán, aby zvláštním brevem biskupům a duchovním poručil, by se ho živě ujímali a věřící ku přístupu zvali. Než, Pius nevyhověl této žádosti nikdy, chtěje se varovati i stínu nějakého nátlaku a jakoby nějakou daň uvaloval na věřící, ponechávaje vše horlivosti a lásce, jakou každý, ať duchovní nebo laik, k Apoštolské Stolici plane. Mimo to vyslovoval se ve svých promluvách k poutníkům, že toto bratrstvo má

býti hlavně bratrstvem laiků; duchovní nechť se ho účastní, správa však ať zůstane v rukou laikův.

Bratrstvo sv. Michala pro království České, jehož předsedy byli: hrabě Bedřich Thun-Hohenstein, hrabě Jan Ledebur, hrabě Jaroslav Thun-Hohenstein a nyní princ Karel Schwarzenberg, rozvíjí blahodárnou činnost a odvádí do Říma ročně pravidelně 20.000 lir svatopetrského haléře. Dne 16. dubna 1898 konalo svou 18. řádnou valnou hromadu ve velikém sále Rudolfina, který byl přeplněn, za přítomnosti Jeho Eminence pana kardinála Schönborna, zástupců diecésí kanovníků Dra. Michla (za Litoměřicko), Msgra. Rodlera (za Budějovicko) a Dra. Kryštůfka (za Královéhradecko). Pro churavost předsedy J. J. prince Karla Schwarzenberga předsedal J. M. pan generální vikář Dr. František Hrádek, místopředseda bratrstva.

Končíce tuto kapitolu, musíme vyznati, že toto bratrstvo jest krásným výkvětem katolického života a velikou podporou papeže ve správě veškeré církve, podávajíc mu prostředků k zapravení nákladu na ni. Proto jest každý duchovní, ať si kteréhokoliv stupně, jaksi povinností svého stavu vázán, aby byl členem tohoto bratrstva a o jeho rozšíření se staral, by hlava církve nikdy nutných prostředků nepohřešovala. Nepatrný příspěvek k němu nikomu neublíží, kdežto hojnost nepatrných příspěvků tvoří již značnou podporu.

A) Stránka politická.

Císařský diplom ze dne 20. října 1860.

§ 46. Následky války v Italii. Ministerstvo Goluchowského (1859—1860).

Prvním následkem nešťastné války v Italii bylo propuštění ministra zahraničních věcí hraběte Buol-Schauensteina, na jehož místo vstoupil 17. května r. 1859 posavadní presidiální vyslanec při spolkové

vládě ve Frankfurtě, hrabě Jan Rechberg. Dne 23. srpna r. 1859 odstoupil Bach, a na jeho místo dosedl hrabě Agenor Goluchowski, který dobyl si jako místodržitel haličský (od r. 1849) velikých zásluh o rolnictví, průmysl, obchod a školství. Kempten odstoupil, a ministrem policie stal se svobodný pán Hübner, posavadní pařížský vyslanec. Hrabě Lev Thun podržel kult a vyučování až do zrušení tohoto ministerstva, když 20. října r. 1860 byl propuštěn. Následujícího roku v noci 23. dubna r. 1860 podřezal si baron Bruck žíly a následkem toho skonal; byl totiž v processe polního podmaršálka Eynattena pro podvody, které se při dodávání válečných potřeb děly, před soudy obeslán, aby se vyjádřil o jistých domech, které se jeho přízni těšily, a v zápětí obdržel propuštění z ministerstva, což ho tak dojalo, že si sáhl na život a stal se samovrahem; viny na něm nebylo žádné.

Porážky vojsk v Italii, ony podvody a nespokojenost četných kruhů s absolutismem vyvolaly u dvora a vlády přesvědčení, že jest nutno na poli politickém obrátiti a říši vhodným zastupitelstvem oživiti. Proto byla nejprve tak zvaná říšská rada, kteráž od r. 1851 jako poradní sbor stála, vynikajícími muži ze všech zemí patentem ze dne 8. března r. 1860 rozmnožena. Po dlouhých debattách a poradách tohoto sboru vyšel jako jejich výsledek »Císařský diplom ze dne 20. října r. 1860« a s ním císařský manifest z téhož dne.

Císař František Josef I. prohlásil neodvolatelně pro sebe a své nástupce, že moc zákonodárnou bude vykonávati za spolupůsobení dílem sněmů jednotlivých zemí, dílem říšské rady, do které sněmy své zástupce vyšlou; určil dopodrobna obor působnosti říšské rady, a o všech ostatních věcech měly sněm uherský a ostatní sněmové ve smyslu svých zemských zřízení rozhodovati. Jenom výjimečně vyhradil si císař právo, že předměty, které v zemích neuherských posud společným zákonodárstvím řízeny byly, předloží zastupitelstvu těchto zemí v jedno svolanému, když toho potřebu uzná, nebo když toho sněmové těchto zemí žádati budou.

Pro Uhry a Sedmihradsko zřídily se dvorní kan-

celáře jako nejvyšší správní a politické úřady, jak byly před rokem 1848, a totéž stalo se pro Charvatsko a Slavonii patentem ze dne 5 ledna r. 1861. Ministerstvo vnitra a osvěty bylo zrušeno, a všechny věci v tyto obory spadající přidělily se »státnímu ministerstvu«, vyjímajíc z toho Uhry, Sedmihradsko, Charvatsko a Slavonii, které v této příčině náležely pod své dvorní kanceláře. Státním ministrem stal se Goluchowski, uherským dvorním kancléřem byl jmenován baron Mikuláš Vay, protestant (byl jím až do 18. července roku 1861, kdy po něm nastoupil hrabě Forgách), který svého druha v boji proti Thunovu protestantskému patentu, Zsedenyiho, jenž pro svůj odpor právě ještě v žaláři seděl, po maďarsku vyzývavě za prvního dvorního radu do své kanceláře povolal.

Goluchowski jako ministr vnitra utvořil opět veliké korunní země, odstranil krajské úřady, zrušil okolo nového roku 1860 místodržitelství v Solnohradě a podřídil zemi Horním Rakousům, zrušil místodržitelství v Krakově a Černovicích a podřídil je Lvovu, Krajina připadla k Terstu, Korutany ke Štýrskému Hradci, Slezsko k Moravě. Toto zařízení zrušil až na Halič opět jeho nástupce Schmerling.

Goluchowski byl statný místodržitel, ale s úkol na něho vznesený nebyl. Vstoupiv do ministerstva, jevil nesmírnou pánovitost a dával cítiti podřízenému úřadnictvu, že jest pánem a ministrem, a měl důvěru jenom ke svému presidiálnímu sekretáři, kterého si z Haliče přivedl.

Jako státní ministr, nechtěje a jaksi proti své vůli položil základy k nynějšímu dualismu a zavedl v Uhersku poměry, s které potom žádný ministr při nejlepší vůli nebyl a býti nemohl.

Chtěje totiž ukázati Uhrům svou náklonnost a je si předejíti, odvolal z Uher, Sedmihradska, Charvatska a Slavonie všechny úředníky, které tam Bach v administraci, soudnictví, vyučování a jiné odbory dosadil, nerozváživ si všestranně věci a neuváživ následkův. Jejich místa zaujali horliví Maďaři, nadšení ideami r. 1848, a tak ztratila jeho vláda a vláda všech jeho nástupců veškeren vliv na tyto země a jejich poměry,

Odvolav ono úřednictvo z koruny sv. Štěpána pustil otěže vlády ze svých rukou, a žádný jeho nástupce nedostal jich více do rukou. Od této doby nebylo lze pomýšleti na provedení říjnového diplomu v Uhrách, neboť ve všech úřadech měli tam radikálové a kalvini převahu. Nový krok k dualismu stal se tím, že budovu říšské ústavy na základě říjnového diplomu nestavěla jedna ruka, ale dvě, každá s jiného hlediště a s jinými názory, totiž Goluchowski měl pracovati o ústavě pro země neuherské, baron Vay pro země uherské.

O nových zemských řádech pro země neuherské pracoval Goluchowski se svým presidiálním tajemníkem s velikou pílí, ale sami, netázajíce se žádného rady v ministerstvu po jeho rozumu, ani ministerského rady Lassera, kterého přece odborným přednostou učinil; zkrátka nezasvětili nikoho do své práce. Byli již skoro s ní hotovi, a zemské řády: solnohradský, tyrolský, štýrský a korutanský vydány, když náhle Goluchowski byl propuštěn. Vstoupiv dne 14 prosince r. 1860 do své presidiální kanceláře, nalezl na stole svého tajemníka své propuštění, které z kabinetu J. V. nedávno přišlo a tam položeno bylo. Příčinou propuštění toho byl hrozný křik, jenž se strhl v kruzích liberálních na jeho prohlášené zemské řády, které byly na základě starších zemských zřízení zpracovány a měly tudíž ráz stavovský.

---

§ 47. Emancipace židův.

Za Goluchowského pokročila emancipace židů znamenitě a dosáhla již skoro úplné rovnoprávnosti s křesťany. Nežli ještě ze Lvova odejel, přišla k němu deputace židův a prosila ho za odstranění všech výjimečných zákonův o židech. Goluchowski vyslovil se v zásadě pro emancipaci židův, avšak ukázal žadatelům k potížím, které s tímto vyproštěním spojeny jsou, připomenuv jim různost vzdělanosti židů haličských a vídeňských, kteráž nedovoluje, aby se téhož měřítka při obojích užívalo. Když J. M. císař a král

byl ve Slezsku, obrátili se k němu židé s prosbou, aby jejich právní postavení bylo uspořádáno. Téhož času přikázal andrychowský okresní úřad v Haliči dne 7. září r. 1859 židovskému náboženskému představenstvu, aby zákaz, míti křesťanské služebnictvo, opětně prohlásilo s tím dodatkem, že každý žid, který by jej přestoupil a křesťanské služebníky měl, 50 zl. pokuty zaplatí, a služebník křesťanský hned odstraněn bude. Avšak zákaz netrval dlouho. Dne 22. listopadu 1859 oznámila »Wiener Zeitung«, že zemské vlády potřebné předpisy o zrušení onoho zákazu obdržely. Osm dní potom vyšlo císařské nařízení, které stanovilo, že židé, uzavírajíce sňatek manželský, nepotřebují více svolení krajského úřadu, prohlásilo všechny jejich sňatky, které s pominutím onoho předpisu byly uzavřeny, za platné, a promíjelo tresty stanovené na přestupníky; jenom v oněch korunních zemích, kde k uzavření manželství bylo třeba politického svolení čili konsensu, měli židé týmž předpisům podléhati, jako křesťané. Dne 6. ledna r. 1860 bylo dovoleno, že mohl žid býti svědkem při závěti křesťanově; a pro západní Halič, jižní Tyrolsko a Benátky byly zrušeny ordonance, které svědectví židovo pro žida a proti křesťanu za povážlivé prohlašovaly. Osm dní potom bylo dovoleno židům v Haliči a Bukovině zdržovati se na venkově, jakož i provozovati živnosti šenku, várky, mlynářství a lékárnictví; dále bylo dovoleno židům v Čechách, Uhrách, Charvatsku, Slavonii, Vojvodině, Banatu a Sedmihradsku bydliti v horních městech. Dne 18. února r. 1860 vyšlo nařízení, které v držebnosti stavělo židy v Haliči a Bukovině na roveň s křesťany, když nižší gymnasium nebo podobný jemu ústav odbyli, vyjma školní a kostelní patronátní právo, kterého neobdrželi, jakkoli břemena jeho nesli. Židé, kteří těmto podmínkám se nepodrobili a těchto předepsaných vlastností neměli, mohli prozatím za starších podmínek hospodářství nabývati, a mohli dále statky v zemské desky zapsané najímati, avšak nikoli selské živnosti pod trestem neplatnosti smlouvy a pod pokutou, které obě strany propadnou. V Dolních Rakousích, Čechách, Moravě, Slezsku, Uhrách, Vojvodině, Banatu, Charvatsku, Sla-

vonii, Sedmihradsku, Pomoří a Dalmacii nabyli práva dobývati si nemovitého majetku, avšak s obmezením co do práva kostelního a školního patronátu, které vykonávati nemohou, nesouce jeho břemena. Kde jsou v těchto zemích zvláštní předpisy o selských živnostech, mohou jich nabývati, když se na nich usadí a půdu sami vzdělávají. V zemích, kde posud židů nebylo, totiž v Horních Rakousích, Solnohradsku, Tyrolsku, Vorarlbergu, Korutansku, Štýrsku a Krajině, zůstalo to i za reforem Goluchowského při starších poměrech.

Poslední zbytky výhod a předností křesťanů před židy byly za následujících liberálních ministerstev odstraněny. Dnešního dne má žid tatáž práva jako křesťan, jenom, jsa patronem kostela, nemá práva presentace; ve všem ostatním není mezi křesťanem a židem ni nejmenšího rozdílu.

---

§ 48. Ministerstvo Schmerlingovo (1860—1865) a ústava ze dne 26. února r. 1861.

Po Goluchowském nastoupil Antonín rytíř Schmerling, jelikož se myslilo, že on jediný jest s to, aby spasil Rakousko. A skutečně vstoupil jako deus ex machina 13. prosince r. 1860 na místo Goluchowského, který svého propuštění neočekával a ani nejmenšího tušení o něm neměl, jako státní ministr. Z předešlého kabinetu zůstali v ministerstvu Rechberg, Degenfeld, Mecséry, Wickenburg; nově přistoupili svobodný pán Lasser a Plener. Dne 4. února r. 1861 stal se předsedou tohoto ministerstva 34letý arcikníže Rainer, který byl před tím předsedou říšské rady a pak rozšířené říšské rady. Schmerling zůstal v úřadě až do 27. července r. 1865. Za těchto dvou let a sedmi měsíců stal se Burger ministrem námořnictví 20. července r. 1862, Dr. Hein 20. prosince r. 1862 ministrem spravedlnosti. Dne 23. října r. 1863 odstoupil Wickenburg z ministerstva obchodu, které s ním zašlo, nechtěje býti ve všem Schmerlingovi po vůli, a dne

19. února r. 1864 vstoupil na místo Degenfeldovo polní podmaršálek Frank. Dne 18. července r 1862 odstoupili z uherské dvorní kanceláře kancléř Vay a Szécsen, ministr bez portefeuillu; kancléřem stal se hrabě Antonín Forgách a ministrem bez portefeuillu hrabě Mořic Esterházy.

Ministerstvem Schmerlingovým nastal ihned obrat ve vnitřní politice, avšak, jak dnešní zkušenost patrně hlásá, nikoli k dobru říše. Po několika dnech svého úřadování svolal k sobě nový státní ministr rady, kteří za Bacha o zemských řádech pracovali, a odevzdal jim tutéž práci. Rukovětí měl jim býti říjnový diplom, který obor působnosti říšské rady oproti působnosti zemských sněmů přesně vyznačil, a vedle něho měli stále přihlížeti k návrhům Bachovým o zemském zřízení; avšak pilně měli se chrániti každého stavovského roztřídění zastupitelstva, a na jeho místě položiti roztřídění dle zájmův. Radové vypustili tedy duchovenstvo, vyjma biskupy, z Bachovských řádův a utvořili pak z velkostatkářstva, měst, průmyslu a venkovského obyvatelstva zájmy. Vypracování základních zákonův, říšského zastupitelstva, jakož i všeobecné říšské ústavy ponechal sobě státní ministr sám.

Radové ti měli lehký úkol: vzali do rukou říjnový diplom a Bachovy zemské řády, srozuměli se v několika poradách o šabloně dle naznačení ministrova a byli v krátkém čase s řády zemskými a se zemskými volebními řády hotovi. Ministr nestaral se po celý čas o ně, a oni sami také neměli nijakého tušení o práci, kterou sobě státní ministr ponechal a svému odbornému radovi Pertholerovi přidělil. Onino radové, byvše s prací hotovi, dostali poukázání, aby ji zaslali místodržitelům, kteří měli o ní, jmenovitě o volebním řádě a rozdělení volebních okresův, své dobrozdání a přání pronésti.

Pro Tyrolsko, jehož zemský a volební řád ministerský rada s velikou radostí a vděčností tak zhotovil, že se v něm pravé zastoupení země skoro jeví, byly stanoveny tři virilní hlasy duchovenské, a sice solnohradského arcibiskupa a knížat-biskupů tridentského a brixenského. Avšak zakročením zemského

hejtmana hraběte Wolkensteina a místodržitele arciknížete Karla Ludvíka přivolil Schmerling, že duchovenstvo ještě čtyři hlasy obdrželo, které vycházejí z volby klášterův, proboštův a komthura německého řádu rytířského.

Ústava takto vypracovaná, která měla býti provedením říjnového diplomu, byla dne 26. února 1861 prohlášena, a hned činily se přípravy, aby do života uvedena byla.

Schmerling, stav se státním ministrem, nenašel pro svou ústavu půdy zcela svobodné; ve skutečnosti byl zde již dualismus, který však přemoci a v řádnou kolej uvésti bylo úkolem státníkův. A snad by se byl přemohl, kdyby byl diplom říjnový přesně býval proveden. Tento neodvolatelný diplom znal jenom jediné říšské zastupitelstvo a vedle něho zastupitelstva jednotlivých větších nebo menších zemí s touž kompetencí. Toliko výjimečně v některých případech, když by si toho mocnář přál nebo sami sněmové, mohly věci zemím neuherským společné vyřízeny býti též na společném sjezdě. Od této základní myšlenky diplomu, kteráž jednotu mocnářství pevně držela a zachovávala, Schmerling odstoupil, a stvořil vedle všeobecného říšského zastupitelstva ještě zvláštní stálé ústřední zastupitelstvo pro země neuherské, kterého diplom neznal. Tím vložil skutečně již jsoucí, či lépe řečeno, skutečně se vyvíjející dualismus v ústavu samu a učinil tak právem, co bylo před tím jenom skutkem, ano, abychom tak řekli, co bylo před tím toliko úchylkou od platného práva, nechceme-li zrovna říci — bezprávím. Od této chvíle stál proti tak zvané »užší říšské radě« uherský zemský sněm jako zástupce druhé části mocnářství, jsa oné úplně roveň a maje tutéž kompetenci. Uhersko přestalo býti údem, ač nejmocnějším, říšského tělesa a stalo se jeho druhou částí vedle první; a obě části tvořily říši Habsburskou, říši takořka v tomto tvaru novou, které tu před tím nebylo. Tento dualistický směr byl dokonale proveden převrácením zásad, vyslovených v říjnovém diplomu o všeobecném říšském zastupitelstvu. Dle nich náležely všechny věci, které říšské radě výslovně přiděleny nebyly, v obor zem-

ských sněmův. Ale Schmerling převrátil tento základní zákon zúplna, odkázav v obor užší říšské rady všechno, co nebylo zemským sněmům výslovně přiřčeno, a postarav se v zemských řádech dobře o to, aby obor působnosti zemských sněmů byl nepatrný a neobsahoval více, nežli co jim dříve Bach byl přidělil. Patrně měli sněmové svého významu pozbyti, a veškeré zákonodárství mělo se soustřediti v užší říšské radě. Tímto způsobem bylo vedle uherského říšského sněmu druhé neuherské říšské zastupitelstvo hotovo. Teď bylo ovšem samozřejmo, že Uhři, stavše se »jednou« z obou částí říše, této výhody a tohoto postavení více se nespustí a v plnou říšskou radu, čítající 343 členy, nikdy nevstoupí, poněvadž dobře věděli, že by se v ní se svými 85 zástupci ztratili. Schmerling vyslovil sice zásadu: »My můžeme čekati,« avšak Uhrů se nedočkal nikdy a také ani Charvatův, kteří přece o Uhřích ničeho slyšeti nechtěli, nedostal do říšské rady; toliko několik Sedmihradčanů národnosti rumunské a německé — Maďaři a Sikulové odepřeli volbu — přišlo do Vídně, s kterými potom Schmerling plnou říšskou radu provozoval.*)

O zastupitelstvu, které má základem zájmy, podává Meyer zničující kritiku, v níž dokazuje jasně, kterak tímto způsobem pravé smýšlení země nikdy ku platnosti nepřijde, jak venkovské rolnické obyvatelstvo, které největší daně jak na penězích tak na krvi přináší, proti městům a průmyslu jest pod záminkou zájmův a menší intelligence nesmírně zkráceno, a kterak jenom jisté straně, a to peněžnické, slouží a druhou potlačuje a odírá.**)

Dne 15. května r. 1863 zřídil Schmerling »vyučovací radu«, jejíž předsedou stal se rytíř Hasner, předseda poslanecké komory.

---

*) Dne 5. listopadu r. 1862 byl v Uhersku prohlášen stav obležení; polní podmaršálek hrabě Mořic Pálffy stal se tam místodržitelem.

**) L. c. 15—38.

§ 49. Štvaní proti řeholím. Brojení proti všemu katolickému.

Ministerstvem Schmerlingovým nastala doba liberalismu; každý chtěl býti liberálním čili svobodomyslným, ano též četní duchovní postavili se pod prapor liberalismu, kterýž jako zvláštní výsadu osvojili si přečetní Němci jmenovitě z Čech, Moravy, Slezska, Vídně a Dolních Rakous, Štýrska, Krajiny a Korutan. Svobodomyslnost jevila se opovrhováním všech historických práv a brojením proti všemu, co jest přesně katolické a přesný katolický směr do života uvádí. V tomto ohledě zakusily pravou štvanici řehole, jmenovitě ženské, ve Vídni.

Františkánky obsluhovaly nemocnici ve Wiedenu, předměstí to vídeňském, a tu zažalovali je tamější lékaři, mezi nimiž bylo 16 židů, že prý svých povinností nekonají. O tom rozepisovaly se hned židovské a radikální listy s pravou pochoutkou a vinily ještě sestry, že prý proti všemu domácímu řádu ve zvláštních pokojích cizím duchovním a mužským posluhům byt poskytují,*) čímž patrně byla jejich ctnost v podezření brána, a že prý si ze správy nemocnice velikých kapitálů nadělaly; mají prý již 150 000. Přišla úřední kommisse, která stesky a žaloby lékařů vyšetřovala; sestry obrátily list, postavily žaloby v pravé světlo a dokázaly lékařům četné nesprávnosti.**) Konec všeho vyšetřování byl, že sestry výnosem místodržitelství ze 17. listopadu r. 1861 ze špitálu byly vypovězeny. Že světské úřady byly židům a liberálům po vůli, není konečně nic divného, ale s podivením jest, že duchovní vrchnost se Františkánek neujala, vypovězení jejich ze špitálu nezamezila, neb o zamezení alespoň se nepokusila; s úžasem jest, že prelát, který chtěl býti jejich protektorem, převzal na sebe povinnost, přečísti jim místodržitelský dekrét, kterýž je ze špitálu vypovídal, místo co měl takovou věc se vší

*) Srv. Wiener Kirchenzeitung z r. 1861. Nr. 1., str. 14. 15.
**) L. c. Nr. 23. Beilage str. 362.

rozhorleností od sebe zamítnouti.*) Však jaká to protiva! Tytéž Františkánky obdržely krásně pracovanou a bohatě diamanty, smaragdy a perlami ozdobenou zlatou monstranci za služby, které raněným Rakušanům na bojišti vlaském prokázaly. Osm set paní, majících v čele arcivévodkyni Hildegardu, dalo tento stkvostný dar v Pirmasensu v porýnském Bavorsku zhotoviti.**)

Když byly sestry z Wiedenské nemocnice vyštvány, obrátila se »Presse« proti milosrdným sestrám v Praze, které vedly správu všeobecné nemocnice, že prý dělají kapitály. Představená ohradila se proti tomu tím, že podala holý výkaz, co se sestrám platí, a čeho se na nich za tento plat žádá, tak že každý z číslic přesvědčiti se musil o bídných pomluvách »Presse«. Než, přes to týž osud, jako sestry wiedenské, zachvátil později také sestry pražské, které též žalobám a steskům lékařů podlehly, a všeobecná nemocnice odevzdána správě světské, kteráž ji do dnešního dne vede.

Jiný útok byl učiněn na »Paní dobrého Pastýře«, kongregaci to, která svěřenu měla správu ženských káranců v Neudorfu. Vídeňská »Vorstadtzeitung« přinesla v lednu r. 1861 několik článků pod názvem: »Zbožné sestry Neudorfské, jejich polepšovací methoda a jejich prospěch«, v nichž jim vyčítala, že jsou hlavně Francouzky, že s kárankami nesvědomitě a nerozumně zacházejí, jim špatnou stravu dávají, je až třináctihodinovými pobožnostmi denně moří, na čistotu v ústavě nehledí, duchovní tam přijímají a mužské posluhy umísťují, a proto že vycházejí odtud káranky nepolepšeny a nenapraveny. Tato nařknutí vyvracela a klamnými býti ukázala officielní »Wiener Zeitung«, vzdávajíc sestrám veškeru chválu. Sestry samy vzdaly se veškeré obrany, odvolávajíce se ke své řeholi, kteráž jim zakazuje hájiti se proti patrným pomluvám. O tři léta později bylo sestrám opět podstoupiti krutý boj, kterýž opět jejich vítězstvím, a to slavným, skončil.

---

*) Hurter l. c. str. 451 a nota.
**) L. c., str. 452.

Dne 16. července r. 1864 odebral se tam Leopold Wittelshöfer, doktor lékařství a žid, a podal potom ve svém listě »Wiener medizinische Wochenschrift« o své návštěvě zprávu plnou lži a hany, patrně směřující k tomu, aby klestila cestu k vyhnání řeholnic z trestnice. Avšak týž pro svou zprávu o trestnici byl úředně stíhán a v závěrečném přelíčení, konaném dne 7. listopadu r. 1864, uznán vinným a odsouzen k vězení na 1 měsíc, k pokutě 20 zlatých a k náhradě soudních útrat. Zároveň zakázáno rozšiřování čísel svrchu jmenovaného listu, která závadnou onu zprávu obsahovala. Zajímavé přelíčení to posloužilo k ospravedlnění hrubě napadených řeholnic a odkrylo bídné prostředky, kterých proti nim užíváno k tomu, aby byly z trestnice vyštvány.

Podobně staly se předmětem novinářských nájezdů »Sestry chudého dítka Ježíše« v Doeblingu, které chudé děti buď zdarma nebo za nepatrný peníz na stravu pěstily. Jakási matka, která byla podlou osobou, měla totiž své děvče u sester a pomlouvala sestry, roztrušujíc o nich všelijaké řeči, tak že sestry, aby své cti a dobré pověsti hájily, byly přinuceny u soudu ji zažalovati. Tam pak vinila žalovaná sestry, že prý její osmileté děvče bylo potěhem bito, poněvadž neumělo katechismus, a dva dny a dvě noci v komoře na zelí zavřeno, z které konečně oknem vyskočilo. Na základě těchto výpovědí bylo proti sestrám zavedeno trestní vyšetřování, které byly před okresní soud k výslechu obeslány. Soudní kommisse prohlížela zelní komoru, avšak okna v ní nenalezla, a veškeré výpovědi matčiny ukázaly se býti lží; nemohlať ani sestru pojmenovati, která měla dítě trestati. O těchto věcech rozepsala se se vší zevrubností a nepoctivostí židovská »Tribuene«, zamlčujíc všechno, co bylo ve prospěch sester. Podivno pak je v tomto soudě, že sestry, žádajíce duchovní vrchnost za přímluvu u soudu, aby tento s nimi lépe zacházel, byly se svou žádostí odmrštěny. Za to přimluvil se za ně u místodržitele jeden světský dvorní rada, jehož prosba byla též vyslyšána, a prostý katolický kněz Jindřich Hurter, kooperator při farním chrámě »am Hof« ve Vídni vedl

jejich při a hájil je tak, že byly soudem prohlášeny za nevinné. V náhradu za vytrpěné pronásledování podali jim četní katolíci krásnou adressu.*)

Podobná událost sběhla se v Solnohradě. V tamějším sirotčinci měly totiž sestry 12leté děvče, jež jim otcem odevzdáno, aby nedobrým navyklostem odvyklo, byvši nebožkou matkou poněkud rozmazleno. Vrchní představená vidouc, že se děvčeti pod přísnou dohlídkou v sirotčinci líbiti nechce, hodlala hned po prvním roce dívku vrátiti otci, avšak tento jí uprosil, aby mu dítě ještě rok v ústavě ponechala. To však nebylo dívce po chuti, která proto byla zasmušilou, vzdorovitou a tvrdošijnou. Při těchto nepěkných vlastnostech, když neprospělo napomínání a domlouvání, byla dívka potrestána metlou a ze sirotčince propuštěna. Několik dní potom dověděl se o té věci jistý doktor a hned rozhlašoval, jak ukrutně s ubohými děvčaty v sirotčinci se nakládá. S ním spojily se klevetnice a novináři, a v krátce strašila po městě pověst, kterak prý »milosrdné sestry osiřelé děvčátko zmrskaly až na smrt«. Že se první pokusy dařily, pokročilo se dále. Dotčený doktor zadal k soudu žalobu — a soudcové prohlásili, že sestry, poněvadž trestaly děti metlou, mají též býti potrestány. Milosrdné sestry odvolaly se proti tomuto rozsudku k vyššímu soudu, který svědomitě věc vyšetřiv sestry prohlásil za nevinné.**)

Proti školním bratřím, kteří vedli správu chlapeckého sirotčince, vystoupil v městské vídeňské radě protestantský pastor Gustav Porubský a byl za to židovskými a liberálními listy jmenován Demosthenem. Ty hned rozepisovaly se o vadách správy a o kapitálech, kterých školní bratří již nadělali. Jejich obranu podnikl Albert Wiesinger spiskem: »Hinaus mit den Schulbrüdern; ein Wort an den Gemeiderath der Stadt Wien; von Einem, der kein Gemeinderath und kein Schulbruder ist; bei Selch (früher Leo), Wien, 1861«, (Pryč se školními bratry: slovo k obecní radě města Vídně od někoho, který není žádným obecním radou,

*) Hurter, l. c. 452 a noty 2. a 3.

**) Blahověst z r. 1861. Č. 7. str. 111.

ani žádným školním bratrem), kde drzost všech pomluv proti školním bratřím pronesených ukázal.

Konečně dostalo se řádům v panské sněmovně obhajců v kardinálovi Rauscherovi a baronu Hennetovi, c. k. tajném radovi a presidentu vrchního soudu pražského. Dne 5. ledna r. 1864 mluvil kardinál Ranscher o trestních ústavech a hájil duchovních řádův, zvláště ženských, proti útokům na ně činěným. Po něm povstal svobodný pán Hennet, dokládaje, že i on sám z počátku protivil se tomu, aby mužští zločinci byli dáváni pod správu ženských. Takto smýšleje navštívil prý trestnici v Kartouzích; a tu za jedno půldne že změnil náhled svůj a odcházel odtud s přesvědčením, že tyto slabé panny, s radostí povolání svému se obětujíce, větší moc nad trestanci sobě svěřenými vykonávají, nežli bylo by lze docíliti mužskou dohlídkou. Krásné to zajisté svědectví, které mnoho váží! Ale milosrdné sestry byly přece později z Kartouz vypověděny, když ministerstvo spravedlnosti vedl Hye, a stravu trestanců dostal do nájmu žid.

Co takto proti řeholím se brojilo a s katolickými ústavy tak se nakládalo, těšili se protestanté zvláštní přízni svobodomyslníkův.

Státní ministr Schmerling udělil svým protestantským patentem ze dne 8. dubna r. 1861 protestantům všech tak zvaných dědičných zemí, vyjma Dalmacii, kde žádných skoro protestantů není, takovou církevní svobodu, že svoboda katolické církvi konkordátem udělená daleko pod ní stála. Patent zrušoval všechna obmezení, týkající se zřizování modlitebnic s věžemi nebo bez věží, slavení svátkův a vykonávání duchovní správy, pokud tato obmezení ještě ve skutečnosti byla. Patent a jeho provedení z 9. dubna roku 1861 propůjčovaly protestantům presbyteriální a synodální zřízení s dodatkem, že exekutiva čili výkonná moc má svůj vrchol ve »vrchní církevní radě«, která konsistoře obou vyznání (augsburského a helvetského) obsahuje, jejíž předsedu a členy císař jmenuje. Patent klade dále váhu na konfessijní ráz škol a slibuje, že pravomocnost ve věcech manželských bude církvi odevzdána. Paragraf 17. praví: »Různost křesťanského

vyznání nemůže činiti žádného rozdílu v požívání občanských a politických práv.«

Když deputace vídeňských protestantů přišla státnímu ministru poděkovat, pravil k ní tento: »Musíte nám, pánové, pomoci dobyti ztracených sympathií Němců v říši.« Tyto sympathie protestantů německých v říši musily míti u Schmerlinga zvláštní cenu, že si jich stůj co stůj dobyti chtěl. Když na podzim r. 1862 odbýval se kongress spolku Gustava Adolfa v Norimberce, na němž se kolem 700 členů sešlo, poslal jim Schmerling telegrafické pozvání, aby se kongress příštího roku odbýval ve Vídni. Shromáždění vyslechlo s pochvalou pozvání a vyjevilo povstáním svou spokojenost, ale pozvání přece nepřijalo a usneslo se, že kongress příštího roku sejde se v Lubeku. O sjezdě katolických jednot v Cáchách, kde bylo přes 2000 účastníkův, nevěděl ovšem Schmerling praničeho a nenabízel jim Vídně za budoucí místo schůze, ačkoliv se slavil téhož času jako kongress protestantský.

Než, protestanté nebyli přece ještě s patentem z 8. dubna r. 1861 spokojeni. Obě protestantské obce vídeňské podaly státnímu ministerstvu vyjádření, kde vypočítaly celou řadu požadavkův, které patentem z 8. dubna splněny nejsou. Tak přály si, aby při smíšených manželstvech revers o vychování dětí v katolickém náboženství odpadl a úřadové na jeho zachovávání více nenastupovali; aby při vídeňské universitě byla zřízena protestantská bohoslovecká fakulta; aby při filosofické fakultě byla stolice pro filosofii a dějiny obsazena jedním protestantem a jedním katolíkem; aby vůbec všechny stolice učitelské souměrně katolíky a protestanty obsazeny byly. Ale při této souměrnosti zapomněli žadatelé, že jest v Rakousku proti milionům katolíků jen hrstka protestantů, a že, když souměrnost důkladně se provede, velmi málo míst se jim dostane.

Po protestantsku provedl státní ministr souměrnost tu, když dne 15. května r. 1863 zřídil »vyučovací radu«, jejíž předsedou stal se rytíř Hasner. Jako zástupce bohosloví jmenoval tři členy fakulty katolické a tři protestantské. Na každé straně byli tři, s tím

toliko rozdílem, že tři katolíci zastupovali vědu katolickou 8 universit a tolika bohosloveckých ústavův, a tři protestanté jenom jeden jediný podobný ústav a náboženské přesvědčení asi 300.000 duší, které v rozsahu pravomocnosti oné vyučovací rady žily.

Po protestantsku rozuměl též souměrnosti této ministr války hrabě Degenfeld, protestant. Týž přenechal kostel tak zvaných černých Španělův, který byl vojenským skladištěm, hloučku protestantských vojáků za kostel posádkový čili garnisonní, kdežto 12.000 katolických vojínů mělo své služby Boží buď v kasárnách nebo pod širým nebem. Tento kostel byl vystavěn od císaře Ferdinanda II. ze slibu za vítězství na Bílé Hoře dobyté dne 8. listopadu r. 1620 nad kalvíny a českými protestanty. Josef II. jej zrušil, nedbaje toho, že jest to pomník postavený na památku, že Bůh dynastii a říši Habsburskou jako zázrakem zachoval. O tento kostel ucházeli se u ministerstva někteří vídeňští katolíci a chtěli jej dáti na svůj náklad opraviti; avšak ministerstvo zavrhlo jejich žádost, předstírajíc, že jest na spadnutí. Ale pro vojíny protestantské nebyl na spadnutí, pro ně mohl býti k službám Božím zřízen. Hurter praví zde štiplavě, že se to snad stalo proto, aby protestanté byli odprošeni za to, že je císařští a katolíci na Bílé Hoře porazili.*)

Podobně přála protestantům vídeňská městská rada, povolivši jim r. 1861 7000 zlatých na jejich školství, poněvadž prý jest ve Vídni 1000 protestantských dětí školou povinných. Proti tomu nelze ničeho namítati; avšak táž rada odepřela před tím jednotě katolických tovaryšů 300 zlatých podpory, které měli od předešlé rady ke snadnějšímu krytí svých spolkových výloh povoleny, a to z té příčiny, že prý má tato jednota výhradně katolický ráz a pěstuje výhradně katolické zájmy.**) Než, jednota nevzala tím nijaké škody; našlať jiných dobrodincův. Jistý pán daroval jí k novému roku 1862 v náhradu za to 300 zlatých.

---

*) Hurter, l. c., str. 452—453.
**) W. Kirchen-Z. z r. 1861. Č. 50. str. 787.

Tento liberální duch, nepřítel všeho, co jest přesně katolické, panoval již dávno i na vídeňské universitě, která svým založením jest katolickou, a chtěl se teď světu zvláštním způsobem zjeviti. Po předběžné poradě professorů filosofické fakulty, z níž rektor pro školní rok 1862 měl býti zvolen, navrhovali někteří za rektora Heřmana Bonitze, přivolaného Němce z říše, protestanta, který stál v čele všech protestantských agitací ve Vídni a byl přehorlivým podporovatelem spolku Gustava Adolfa. Druzí však myslili, že by tato volba nedošla potvrzení ministerského, poněvadž se příčí platným předpisům zákona, který prý ovšem sám o sobě jest nespravedlivým; a potom prý takováto demonstrace nemá teď žádného účelu; neboť co nevidět nastane prý revise konkordátu, a s ní odpadnou veškera obmezení, která s konkordátem spojena jsou. Obě strany smýšlely jednostejně, jenom že ona byla radikálnější této, kteráž jaksi cestou zákonitou, vyhýbajíc se demonstracím, katolický ráz vídeňské university chtěla setříti. Po těchto rozpravách sjednotili se všichni na dvou katolících, professorech Lottovi a Fenzlovi, které navrhli za kandidáty rektorství.*)

Tento směr liberální, žurnalistikou dobře pěstěný, šířil se daleko široko po vlastech rakouských, jmenovitě v krajinách německých, vnikal v lid, přivábil k sobě i četné duchovní jmenovitě národnosti německé v krajinách, kde Slované většinu obyvatelstva tvoří, tak že s liberály za jedno stáli a jejich vládu podporovali, a působil na volby tak škodlivě, že skoro úplně ve prospěch liberálů dopadaly. Při volbách stačilo podezření, že kandidát jest ultramontánem, t. j. věrným synem církve katolické, aby, jsa sebe statnějším, propadl v krajinách, kde ani žida ani protestanta není.

---

§ 50. Církevní otázka na říšské radě.

Po krátkém zasedání zemských sněmů byla dne 1. května 1861 otevřena říšská rada. J. V. císař a král

*) W. K.-Zg. z r. 1861. Č. 27. str. 422.

mluvil ve své trůnní řeči, kterou četl, pouze o státoprávních poměrech, které situaci ovládaly. Za to ohlásil státní ministr Schmerling, že podá předlohy, kterými se interkonfessní poměry mezi katolíky a protestanty urovnají.

Biskupové, kteří v říšské radě zasedali, pochopili ihned, kam věc ta povede, a podali všichni, jak v obou komorách zastoupeni byli, císaři dne 6. května adressu, kdež praví, »že nepřátelé Rakouska a církve veřejné mínění porušili a sobě podmanili,« po čemž prosí, »aby J. V. při provádění protestantského patentu ke zvláštním poměrům Tyrolska a jednohlasnému přání věrného národa milostivě přihlížeti ráčil;« potom dodávají: »Mezi hesly, kterých se při uměle zosnovaném podrývání užívá, zaujímá první místo tolerance. Katolická církev vykonává pravou toleranci, avšak proti ní se všech stran vykonává se nejhrubší intolerance, a každé vystoupení katolického přesvědčení zasypává se hanou a potupou. Jest to opovážlivost, když strana hnutí na J. V. žádá, aby katolický ráz císařství Rakouského byl setřen. Napřed se zmůže strana poloviční revoluce, ale pak zvítězí mužové převratu, kteří ve svém chování jsou důsledni. Věc svaté Stolice jest věcí evropského pořádku, který zásadami italské revoluce ve válku všech proti všem proměněn bude«; a proto prosí ke konci, »aby J. V papeže v jeho právech zde na zemi chrániti ráčilo.« Ale časy se změnily. Adressa biskupů byla ve »Wiener Zeitungu« otištěna docela na konci, kdež jest místo pro »Zasláno«, a nedostalo se jí nijaké odpovědi.

V adressní debattě panské sněmovny podal hrabě Lev Thun dne 8. května r. 1861 dodatek čili amendement, »že Rakousko jest štítem katolictví«, který však byl zavržen.

Poněvadž státní ministr s předlohami interkonfessijními prodléval, uchopila se poslanecká komora věci té sama a zvolila si interkonfessijní výbor, jenž by náboženský edikt vypracoval a jí ku poradě a usnesení předložil. Zvolený výbor, jehož předsedou byl Polák Dr. Smolka, svěřil tuto práci vídeňskému advokátu Dr. Eugenu Mühlfeldovi, který vypracoval veliký

náboženský edikt, jímž se všechny církevní a interkonfessijní poměry v životě jak soukromém tak státním urovnávaly, a konkordát úplně rušil. Dne 28. února r. 1862 podal o tom interkonfessijní výbor zprávu plné komoře a odporoučel jí přijetí Mühlfeldova vypracování. Toliko biskupové Jirsík a Litwinowicz, opat mölkský Eder a hrabě Belcredi podali ohrazení proti celému návrhu ostatních členů výboru. Avšak elaborát ten zmizel týž den, kdy byl podán, a neobjevil se nikdy více, bezpochyby pro svou radikálnost. Proti tomuto ediktu přicházely do komory poslanecké petice z Vídně, Horních Rakous, Solnohradska, Tyrolska a jiných zemí. V Uhersku budil edikt ten velmi horkou krev, neboť, byť byl katolík sebe vlažnější u víře, pokud není nevěrcem, jest mu církev přece něčím vyšším, nežli nějakou čítárnou neb akciovým spolkem, mezi kteréž ji Mühlfeldův edikt vřadil. Tento edikt byl veřejnosti podán v »Presse, r. 1861 č. 246«. Zní pak takto:

»Každému jest pojištěna plná svoboda víry a svědomí; žádný nemůže býti nucen, aby své vnitřní přesvědčení ukazoval.

Domácí vykonávání svého náboženského přesvědčení jest každému volno.

Každá zákonitá církev a náboženská společnost má právo veřejného vyznání víry s vymíněním nutných opatření k zachování řádu a pokoje.

Všem církvím a náboženským společnostem propůjčuje se zákonem táž ochrana a totéž právo. Žádné náboženství nemá před státem nijaké výsady.

Každá církev a náboženská společnost řídí a spravuje své věci samostatně a jest v držení a užívání ústavů, nadací a fondů, které jsou pro její kult, vyučování a dobročinnost určeny.

Církve a náboženské společnosti jsou všeobecným státním zákonům podrobeny. Též má stát právo o církevních věcech, které se týkají veřejných zájmův, a pokud se jich týkají, vydávati nařízení.

Obcování mezi představenými a podřízenými služebníky a příslušníky nějaké církve nebo náboženské společnosti jest bez překážky. Prohlášení jejich nařízení jest podrobeno obmezením, kterým veškera ostatní prohlášení podléhají.

Každá církev a náboženská společnost, zřizujíc, měníc neb zrušujíc úřady duchovní správy vyššího nebo nižšího stupně, stanovíc jejich okresy a osady, jakož i spojujíc je a oddělujíc, jest vázána svolením státu.

Sjezdy představených nebo služebníků nějaké církve nebo náboženské společnosti, které nekonají se pravidelně k obstarávání obyčejných věcí, ať se dějí s přivoláním ostatních přísluš-

níků náboženské společnosti nebo bez něho, musí se nejdéle 8 dní před jejich odbýváním vládě oznámiti. Této jest volno vyslati tam zeměpanského kommissaře, který takovému shromáždění přítomen bude.

O každé takové schůzi musí se sepsati protokol, do kterého vláda každý čas nahlédnouti a jehož opis dáti si může. Zeměpanský kommissař má právo v případě, že by o schůzi nebylo se učinilo náležité oznámení, nebo kdyby se tam něco proti zákonu nebo něco státu škodlivého a nebezpečného dělo, ji rozpustiti.

Vliv každé církve a náboženské společnosti jest ve školách obecných a středních obmezen na vyučování příslušného náboženství.

Přednášky o vědě náboženské na universitě jsou svobodny od vlivu představených a služebníků každé církve a náboženské společnosti.

Zákonodárství o zasnoubení a manželství, pokud jde o jejich právní platnosti a občanské účinky, přináleží jenom státu, který tuto pravomocnost v manželských věcech vykonává světskými soudy.

Zeměpánu přináleží ve jmenování, ve volbě nebo v návrhu v nějaké církvi nebo náboženské společnosti ta práva, kteráž jejich předpisy jemu jako zeměpánu přisuzují, nebo ve smyslu jejich se mu zvláště udělí.

Všichni představení a služebníci nějaké církve nebo náboženské společnosti učiní před nastoupením svého úřadu císaři přísahu věrnosti a poslušnosti, jakož i dokonalého zachovávání zákonův a svědomitého konání svých povinností.

Spolky v nějaké církvi nebo náboženské společnosti, jejichž členové z příčiny slavných slibů dle jisté řehole pod vrchní správou společně žijí a obcují, jsou vázány schválením státní moci. Jest potřebí jeho potvrzení jak řehole, tak předpisů každého takového spolku, jakož i každé jejich změny. Toto poslední platí také o stávajících spolcích takovéhoto druhu. Stát může také stávající takové spolky zrušiti, jakmile toho veřejný prospěch žádá.

Občanská platnost manželství závisí jenom na jeho uzavření před úředníky, od státu k tomu ustanovenými. Církevní sňatek může se teprve po onom úkonu předsevzíti.

Různost náboženství není žádnou občanskou překážkou manželství.

Censura o knihách nebo jiných spisech nesmí býti provozována od nijaké církve nebo náboženské společnosti. Tiskový zákon státní sám má svou působnost také na knihy a spisy náboženského obsahu.

O místa pohřební zemřelých má se starati obec, a pohřeb mrtvých jest věcí obce. Každá církev a náboženská společnost řídí jenom náboženské úkony při pohřbech svých příslušníků dle svých stanov.«

Radikálnějšího náboženského ediktu nelze si zajisté ani mysliti; jsou to stanovy, které se hodí kaž-

dému spolku. Když místo slov »církev a náboženská společnost« do ediktu vložíme slova: »čítárna nebo hospodářský spolek«, máme jeho úplné stanovy. Viděti z toho, čím Dr. Mühlfeldovi a jeho druhům náboženství a církev byly. Mühlfeld zemřel dne 23. května r. 1868, a opat strahovský Zeidler, člen komory poslanecké, slavně ho pochoval.

Trnem v oku byl stále říšské radě konkordát, na který se všech stran se doráželo. Veliká debatta strhla se o něm od 25. května — 2. června r. 1861 v komoře poslanecké, když finanční výbor navrhoval »vyjádření, že říšská rada článek 31. konkordátu o majetku církve, kterýž také studijní matici za její vlastnictví uznává, uznati, a tedy za právně závazný pokládati nemůže«; protož »ať se vláda požádá, aby tuto otázku k ústavnímu vyřízení podala v tom smyslu, jak k tomu přednáška spojené dvorní kanceláře z května r. 1844 radila, a tak jednu normální školní matici založila.« Po dlouhých debattách přijat byl 67 hlasy proti 39 dodatek Herbstův: »V uvážení, že studijní matici nelze pokládati za majetek církve, učiniž ministerstvo přípravy, aby tyto poměry majetnosti cestou ústavní vyřízeny byly.« Dne 7. července přistoupila panská komora k usnesení komory poslanecké, vynechavši toliko z uvážení onoho výrok, který konkordát jaksi ze lži vinil.

Schmerling slíbil hned v prvním zasedání říšské radě, že podá předlohy o urovnání interkonfessních poměrův, avšak nežli je podati hodlal, chtěl, aby konkordát po jeho smyslu byl změněn, a proto dal o tom vyjednávati s Apoštolskou Stolicí. Ale komora poslanecká byla netrpěliva. Když říšská rada ke svému druhému zasedání ve Vídni dne 18. června r. 1863 se sešla, v níž 11 českých poslancův, neuznávajících kompetence její, chybělo a proto svých mandátů zbaveno bylo, přála si poslanecká komora v adresse, která 27. června r. 1863 k místu přišla, jakožto nevyhnutelnou nutnost, »upravení spolčovacího práva a poměrů konfessí mezi sebou a k státní moci, které by s nynějšími politickými institucemi se srovnávalo.« Poněvadž pak Schmerling tomuto přání nevyhověl, nastupovala poslanecká komora na ně v třetím zasedání

říšské rady, které začalo dne 13. listopadu r. 1864. V adresse, kteráž asi 124 hlasy proti 40 byla přijata, mluvilo se opět o tom, aby interkonfessní poměry urovnány byly, avšak Schmerling ani po tomto upomínáni nepodal žádaných předloh.

Když Jeho Svatost Pius IX. vydal svou Encykliku »Quanta cura ac pastorali vigilantia« a »Syllabus« ze dne 8. prosince r. 1864 ke všem biskupům katolického světa, v nichž bludy, jimiž nový věk trpí, vytkl a zatratil, a biskupové po vůli papežově je věřícím prohlašovali: byl podán ministerstvu dotaz, co u věci té činiti hodlá. Schmerling prohlásil dne 7. ledna 1865, že vláda dle konkordátu není s to, aby měla vliv na prohlášení oněch dokumentův od biskupův, avšak že vidí v nich pouze názory sv. Stolice, které změny zákonů v Rakousku platných způsobiti nemohou.

Ministerstvo s celou říšskou radou nemělo se valně k církvi katolické, a oba tito činitelé života ústavního každou chvíli vystupovali proti ní nepřátelsky; mimo to Čechové neuznávali kompetence říšské rady a byli protivníky ústavy únorové. Za těchto poměrů neslavili r. 1862 arcibiskup pražský kardinál Schwarzenberg, biskup královéhradecký Hanl a biskup budějovický Jirsík výročního dne únorové ústavy slavnými službami Božími. České místodržitelství mělo jim to za zlé a žádalo na nich vysvětlení a ospravedlnění. Biskupové podali je sice, avšak Schmerling uznal je za nedostatečné a poslal jim důtku listem, kde praví: »Zdráhati se, prositi za požehnání nebes na velkodušný monarchův skutek není držením se objektivního stanoviska, jak pánové ve své obraně k místodržitelství tvrdili: a rozprávěti o věrnosti k ústavě, kteréž Jeho Veličenstvo ochranu proti každému útoku slíbilo, jako o strannické věci není dovoleno; jestiť v tom úmysl podporovati směry ústavě nepřátelské; on prý očekává, že biskupové budoucně nebudou se snažiti, aby mátli úmysl J. V. císaře, který se rozhodně vyslovil, že ústavu říše upevniti chce.« Biskup litoměřický Bartoloměj Hille slavil pro své zvláštní poměry litoměřické výroční den únorové ústavy, a dne 15. března r. 1862 udělil mu císař pán hodnost tajného rady.

---

§ 51. Tyrolsko a protestantský patent ze dne 8. dubna r. 1861.

Tyrolsko bylo posud zemí pouze katolickou, nemajíc žádných protestantů ve svém lůně, a bylo velmi žárlivo na svou jednotu víry. Bodří Tyrolané pokládají víru katolickou za nejdražší dědictví po svých předcích, za nebeský dar, který si nijak porušiti nedají. Společnosti biblické uešetřily biblí, brožurek a peněz, aby alespoň nějakého Tyrolana ulovily; avšak u domorodcův, pravých Tyrolanův, jest to prací marnou.

Protestantský patent ze dne 8. dubna r. 1861 platil také pro Tyroly a stavěl i v této zemi protestanty na roveň katolíkům, uděluje jim právo tam se usazovati, náboženské obce tvořiti a svou bohoslužbu veřejně vykonávati, což všechno protivilo se posavadním právům zemským. Když byl sněm zemský dne 6. dubna r. 1861 ke svému prvnímu zasedání svolán, ozval se ihned proti patentu tomu a musil se také ozvati, poněvadž se všech stran docházely ho petice, aby jednota víry v zemi byla zachována. Dne 14. dubna přijal sněm všemi hlasy proti třem návrh biskupa brixenského Vincence Gassera, aby vznesena byla k císaři prosba, by nekatolíkům vykonávání jejich bohoslužby v Tyrolsku bylo zakázáno, tvoření nekatolických obcí by se nedovolovalo, a protestanté nemohli nemovitého majetku nabývati. Rozčilení rostlo po celé zemi, a Tyrolané podpisovali adressu za jednotu víry.

Věc dostala se do říšské rady. Liberální poslanec z Tyrolska Pfretzschner podal dotaz k ministerstvu, kterak se to má se žádostí sněmu tyrolského proti protestantskému patentu. Schmerling odpověděl dne 19. června r. 1861: »Návrh tyrolského sněmu jest vládou zamítnut, aniž by se vláda pouštěla do podstaty věci, jenom z důvodů formálních, poněvadž se činitelé návrhu neodvolali k náležitému paragrafu. Návrhy o konfessních otázkách nejsou předmětem zemského zákonodárství (§ 17.), ale náležejí do oboru paragrafu 19., který zemským sněmům uděluje právo

rokovati o účincích říšských zákonů na zemi a činiti v tomto ohledě návrhy.« Schmerling pravil dále, že protestantský patent jenom cestou ústavní může býti změněn. Patent vydalo J. V. císař ze své vlastní svrchovanosti jakožto nejvyšší ochránce protestantské církve, a proto prý nepřipouští žádných parlamentárních rozprav. Místodržitel, vrchní státní zástupce a vrchní zemský soud v Inšpruku byli poukázáni, aby snah, které na sebe ráz agitace berou, nepřipouštěli. Kníže-biskup brixenský jest požádán, aby poučil církevní orgány o jejich povinnosti, by obyvatelstvo se vším důrazem a se vší opravdivostí ve smyslu nejvyššího rozhodnutí poučovali, a tak přísnému zakročení předešel.

Kníže-biskup brixenský Vincenc Gasser vydal dne 29. června 1861 pastýřský list k duchovním správcům, kde praví, že usnesení a prosba sněmu nedošly žádoucího schválení, ale také ne zamítnutí, než, vše že jest k budoucnosti odkázáno. Duchovenstvo nechť lid před »přemrštěným pojetím a onou kleslostí mysli chrání a varuje, která snadno v nenávist a nezákonitou poslušnost se proměňuje«, nechť napomíná lid k modlitbě a k důvěře v tyrolský sněm, aby šťastně s pomocí Boží náboženskou otázku rozřešil.

Dne 1. července konala se valná schůze důvěrníků v Inšpruku, kteráž usnesla se, prositi sv. Otce adressou za požehnání, aby věrnost k Bohu a císaři upevněna byla, císaře pak žádati, aby dubnový patent pro Tyroly prozatím zrušil, nebo zemský sněm brzy svolal, a vyslovila nedůvěru Přretzschnerovi a jeho druhům.

Poněvadž místodržitel tyrolský, arcikníže Karel Ludvík, bratr císařův a upřímný katolík, byl státnímu ministru nepohodlným, a jinak s ním se mluviti musilo, nežli s obyčejným místodržitelem, dovedl toho 13. července Schmerling, že s místa svého odstoupil a na ně liberální kníže Karel Jan Lobkovic nastoupil. Avšak změnou osoby místodržitelovy nezměnilo se přesvědčení země.

Dne 9. ledna r. 1863 bylo všech 17 sněmů zemských otevřeno. Ve sněmě tyrolském obnovil kníže-

biskup brixenský dne 26. ledna svůj návrh prosby k J. V. císaři pánu, aby, maje zření ke zvláštním poměrům Tyrolska, k těmto změnám na patentě z 8. dubna r. 1861 přivoliti ráčil: 1. V Tyrolsku není žádné farní osady evangelické církve ani augsburského, ani helvetského vyznání a též v budoucnosti nesmí se žádná nekatolická osada nebo filiálka utvořiti. 2. Evangelíci, kteří se v Tyrolsku zdržují, náležejí co do svých veřejných služeb Božích, chrámů, vyučování, dobročinných ústavů, nadací, fondů, jakož i co do svých shromáždění, svého zastupitelstva a svých presbyterů k nejbližší osadě svého vyznání v některé jiné provincii rakouské. V Tyrolsku samém povoluje se jim toliko soukromé vykonávání náboženství. 3. Protestantská modlitebna v Meraně zůstavuje se tamějším nekatolíkům, aby jí jako privátní modlitebny užívali. 4. Nekatolíci smějí nabývati v Tyrolsku nemovitého jmění, avšak musí si k tomu v každém jednotlivém případě vymoci povolení zemským zákonem. Teď odvolával se návrh k paragrafu 19. zemského řádu o účincích, které zákon říšský na zemi má, a prosil ke konci, aby J. V. císař tuto věc vlastním a přímým uvážením vyříditi ráčil.

Zemský sněm rokoval o tomto návrhu se všestrannou důkladností dne 26. února od 9. hodiny ráno do 1. hod. s poledne, potom od 4. hod. odpoledne do 11. hod. v noci a přijal jej 34 hlasy proti 18.

Okázalou slavností pro zachování jednoty víry byla též slavnost třistaleté památky na ukončení Tridentského sněmu, která byla ze 4. prosince na 26. června přeložena, a o jejížto velikolepost postaral se biskup tridentský Riccabona, podporován jsa mnohými váženými měšťany tridentskými a církevními hodnostáři. Celá slavnost trvala osm dní, od 21. do 29. června, majíc svůj vrch dne 26. Přítomni byli kardinál-legát hrabě Reisach, zvláště Jeho Svatostí Piem IX. z Říma vyslaný, kardinál arcibiskup pražský Schwarzenberg, patriarcha benátský Josef Trevisanato, 32 arcibiskupové, biskupové, mezi nimiž byl Jirsík budějovický, a infulovaní preláti, okolo 300 duchovních a na 60.000 lidu, který se v městě shromáždil. Chrám byl přeplněn, ačkoliv jenom ten tam vstoupiti směl, kdo

se vstupenkou vykázati mohl. Deputace z vlastí tyrolských přednesly shromážděným biskupům prosbu za podporu jejich snah o zachování jednoty u víře.*)

Státní ministr Schmerling dal celé věci té prozatím pokoj, a věc ta teprve za ministerstva Belcrediova po žádosti sněmu tyrolského vyřízena. Toto ministerstvo zavrhlo dne 1. listopadu r. 1865 žádost protestantů meranských, aby se směli jako náboženská obec s veřejnou bohoslužbou utvořiti. Potom podalo tyrolskému sněmu předlohu toho smyslu, že tvoření církví evangelických a veřejné vykonávání protestantské bohoslužby jest závislé na svolení zemského sněmu. Předloha byla 33 hlasy proti 17 přijata a došedši schválení J. V. císaře pána tvořila zemský zákon. Tak upokojila se země, která se po několik let o svou jednotu u víře bála.

§ 52. Státní ministr Schmerling a jesuité.

Jesuité byli stále předmětem útoků liberálního časopisectva, kterým lid, lépe řečeno lůza, podrážděna byvši, svou chuť na jejich oknech a jinými pouličními kousky si spravovala. Jedním trnem v oku liberálů byla okolnost, že jesuité, přednášejíce na gymnasiích, nebyli povinni podrobiti se zkouškám, jakým se professoři středních škol podrobiti musili. Tu žádal státní ministr Schmerling r. 1862 opět na generálu jesuitů Beckxovi, aby professoři z jeho řádu gymnasijnímu plánu se podrobili. Beckx odpověděl, že řád co do plánu vyučovacího milerád nařízením vlády se podrobí, avšak mimo řád že nemůže býti řeholníkům uloženo, aby se učitelské zkoušce podrobili. I sestavil Schmerling dne 8. prosince r. 1862 nejponíženější žádost, kterou dne 21. ledna r. 1863 též arcikníže Rainer podepsal, a kdež prosil J. V. za zplnomocnění, aby jesuitům gymnasia feldkirchské a dubrovnické odníti mohl. Nejvyšší rozhodnutí ze dne 16. března r. 1863

*) Srv. o této slavnosti dopisy v Blahověstu z r. 1863.

znělo pro Schmerlinga záporně. »Přihlédaje k poměrům při gymnasiích v Dubrovníku a Feldkirchu vidím se pohnuta ponechati je Tovaryšstvu Ježíšovu pod tou podmínkou, aby předepsaný plán vyučovací byl zachováván a potřebná schopnost učitelů zkouškou dokázána, kterou řád v přítomnosti vládního kommissaře předsevzíti má. Ke složení této zkoušky budiž řeholníkům, kteří na oněch gymnasiích vyučují, vykázána vhodná lhůta.« Na krátko před otevřením říšské rady, chtěje se této zavděčiti, vrátil se Schmerling znovu ke své žádosti v nejponíženější prosbě dne 10. května r. 1863 předložené, kterouž arcikníže Rainer 15. t. m. kontrasignoval. Resoluce, kterou sestavil, zněla: »Zmocňuji Vás, abyste bez ohledu na rozkaz plynoucí z mého rozhodnutí ze dne 16. března řádu Tovaryšstva Ježíšova vyučování na veřejných gymnasiích ve Feldkirchu a Dubrovníku odňal.« Dne 28. května obdržel všemohoucí ještě ministr ze Schönbrunu kratičkou odpověď, že to zůstane při rozhodnutí ze dne 16. března. Tak zůstal řád jesuitů vlastním rozhodnutím Jeho Veličenstva v držení obou gymnasií a při svých zásadách proti vůli a všemu namáhání státního ministra Schmerlinga.

---

§ 53. Zakročení českých biskupů za vydání církevního jmění do správy církevní.

Biskupové čeští pomýšleli na to, aby článek 30. konkordátu také v Čechách byl proveden a církevní jmění ve správu církevní přešlo, tak jako se to stalo v zemích ostatních. Na počátku roku 1862 vydali přípis k patronům, aby jmění církevní vydali, které od 1. března r. 1862 mělo spravovati duchovenstvo a tak zvaní zádušníci dle pravidel církevního práva. Potřebné návody se tiskly a všechno se připravovalo, aby určitého dne správa jmění církevního od patronů na nové orgány přešla. Místodržitelství slíbilo biskupům, že při tomto odevzdávání církevního jmění novým správním orgánům okresní soudcové budou nápo-

mocni, kdykoliv za to budou požádáni. Avšak celá věc byla za ministra kultu hraběte Thuna prospalá! Když odročená říšská rada opět se sešla, podalo 12 členů v panské komoře dne 11. února r. 1862 dotaz ke státnímu ministru Schmerlingovi se stížností, že »knížecí arcibiskupský výnos pražský vliv patronů na správu církevního jmění obmezuje na nejmenší míru, stanově, že mohou při vydáních toliko představení u Ordinariátu činiti; ostatně má-li se státi změna zeměpanských předpisův od staletí platných, nemůže prý se přece provésti jinak, leč zakročením státu, a musí býti patronům oznámena skrze úřady, nikoli však skrze konsistoře.« Schmerling odpověděl 25. února r. 1862 v ten smysl, že »vláda kardinála Schwarzenberga podporovati nebude; příští sněm český dostane prý předlohu této otázky se týkající; až k budoucímu upravení věci touto cestou myslí prý ministerstvo, že jest to nevhodné, aby se odevzdání církevního jmění provedlo, a proto se usneslo, aby celá věc prozatím odpočívala.« Za takovéhoto smýšlení vlády patronové arci církevního jmění nevydali, z nichž četní, jak tenkráte veřejné listy tvrdily, ho ani vydati nemohli, poněvadž si je vypůjčili a dluhu okamžitě splatiti nemohli, čímž arci jejich odpor snadno jest vysvětliti. A tak zůstaly snahy českých biskupů v podstatě marnými. Něčeho však přece biskupové dosáhli: Schmerling vydal totiž na počátku listopadu r. 1862 výnos k biskupským Ordinaritům, kde svolil, aby biskupové církevní účty revidovali bez rozdílu, je-li patronát zeměpanský, nebo soukromý; tím uznal v zásadě článek 30. konkordátu, ale dodal, že stát má právo přihlížeti k tomu, aby se církevní jmění zachovalo.

---

§ 54. Vyjednávání vlády s Apoštolskou Stolicí o revisi konkordátu.

Císařská vláda, nutkána jsouc komorami, aby podala interkonfessní předlohy, chtěla dříve vyjednávati s Apoštolskou Stolicí o novém postavení protestantů ke katolíkům v ústavním císařství. Na první pohled

zdá se to býti s podivením, co by papeži bylo po tom, jaké postavení protestanté zaujmou. Avšak před uzavřením konkordátu vyjednávalo se mezi císařskou vládou a papežem také o některých zákonech, posud v Rakousku platných, které poměry mezi katolíky a protestanty urovnávaly. Dle platného zákonodárství bylo katolické náboženství náboženstvím státním čili panujícím, vedle něhož bylo vyznání helvetské a augsburské prohlášeno toliko za trpěné čili tolerované; proto sluje také protestantský patent Josefův »tolerančním patentem«. Z této výsady plynuly pak církvi katolické proti protestantům některé výhody, jmenovitě při smíšených manželstvech. O těchto výhodách dal J. V. císař a král František Josef I. Jeho Svatosti Piovi IX. plné ujištění, že budou v celém znění zachovány, a Jeho Svatost je přijala. Tato ujištění pokládaly obě strany za integrující část konkordátu; ona tvořila jeho tajné články, kteréž do textu prohlášeného nepřišly. Daným slibem byla císařská vláda vázána a nemohla tudíž platné poměry jednostranně zrušiti; proto začala s Římem vyjednávati. Chtěla-li císařská vláda vésti si po právu, musila tuto cestu nastoupiti, poněvadž konkordát se všemi svými články veřejnými i tajnými jest smlouvou dvou stran čili bilaterální, kteráž jenom se svolením obou stran může býti zrušena nebo změněna, nebo jinou nahrazena. Ona smlouva, kterou Jeho Veličenstvo jako panovník absolutní učinil, vázala ho též jako panovníka ústavního. Nebo dejme tomu, že ministr Bruck za vlády absolutní nějakou smlouvu s některou železniční společností učinil, tu nemůže jiný ministr za vlády ústavní smlouvu tuto po právu samovolně a jednostranně zrušiti nebo změniti proto, že jest mu nepohodlnou. A tu jistě má katolická církev se svou hlavou papežem jakožto společnost tolik práva k zachování smlouvy s ní učiněné, kolik ho má francouzská železniční společnost se svým náčelníkem.*)

---

*) Die jüngsten Verhandlungen zwischen der österreichischen Regierung und dem h. Stuhle. Geprüft und beleuchtet von einem deutschen Staatsmanne. Mainz, 1863 str. 6. a 7.

V tomto ohledě jest nám uznati, že ministerstvo Schmerlingovo nedalo se strhnouti, nebo snad spíše nesmělo se dáti strhnouti křikem liberálního a židovského časopisectva a bouřlivými filipikami mnohých horkokrevných poslanců, kteří se synovskou oddaností k církvi katolické dávno se rozloučili, aby o své újmě, nesrozuměvši se dříve s Římem, k upravení poměrův interkonfessních přistoupilo a předlohy komorám podalo. Císařská vláda nechtěla, aby se jí činila výčitka, že danému slovu nedostojí a smluv slavně učiněných nedrží. Ministerstvo začalo vyjednávati samo, nedavši si v tomto ohledě vázati ruce nijakým usnešením říšské rady, poněvadž, kdyby říšská rada jednou pro revisi nebo zrušení konkordátu byla se rozhodla, nutně by pak musila nastati roztržka mezi císařskou vládou a Apoštolským Stolcem, protože by císařská vláda v případě, že by Řím po jejích návrzích nepostoupil, nemohla se dáti na zpáteční pochod, aby nepřišla v boj s říšskou radou.

Co z konkordátu se má revidovati, bylo stanoveno ve zvláštní kommissi, ve kteréž zasedali katolíci i protestanté pod předsednictvím samého Schmerlinga.

První vyjednávání děla se v Římě skrze velevyslance svobodného pána Alexandra Bacha, k němuž brzy připojil Schmerling biskupa Jos. Fesslera. Fessler byl při vyjednávání o konkordát ve Vídni tajným tajemníkem a měl na starosti officielní text, neboť tajné články stylisoval arcibiskup Rauscher sám; byv tajemníkem provinciálního sněmu vídeňského, formuloval jeho akta; v květnu r. 1862 stal se biskupem in part. inf. a generálním vikářem vorarlberským, r. 1863 převzal pak poslání, aby provedl v Římě revisi tajných článků konkordátu. Jeho officielní instrukce zněly: Ani v říjnovém diplomě, ani v únorovém patentě není řeči o změně konkordátu; v ústavě nemluví se o rovnoprávnosti všech vyznání, která v ní vyslovena není. To jest mezera, která tím spíše může býti vyplněna, poněvadž se již před uzavřením konkordátu v tomto směru vyjednávalo. Císařská vláda navrhuje tedy:

Přestup od jednoho křesťanského vyznání ke druhému budiž v budoucnosti svobodný;

při smíšených manželstvech budiž, jakož se to v Uhersku již od r. 1841 zákonitě se srozuměním Apoštolské Stolice děje, též v ostatních korunních zemích netoliko passivní assistence dovolena, ale stačiž také ku platnosti manželství vyjádření konsensu před duchovním správcem strany nekatolické;

co do reversův o vychování dítek budiž snoubencům dovoleno, takové reversy vystavovati; tyto však budou míti toliko mravní, nikoli právní závaznost a nebudou tudíž opravňovati k žalobě;

kde není reversův, nebo kde strana jedna danému reversu dostáti nechce, vychovají se synové v náboženství otcově, dcery v náboženství matčině.

Kdyby tyto návrhy přijaty nebyly, musila by císařská vláda jiný prostředek hledati; a tím bylo by fakultativní občanské manželství.

První článek, mluvící o přestupu, zdá se býti podivným. Avšak zde jde o zrušení ministerského nařízení z ledna r. 1849, které podmínky přestupu stanovilo. Zní: »Přestup od jednoho křesťanského vyznání ke druhému jest úplně volný každému, kdo 18. roku svého věku dosáhl; avšak toto musí se zachovati: Kdo chce přestoupiti, má svůj úmysl vyjádřiti svému posavadnímu duchovnímu správci přede dvěma svědky, které si sám vyvolil; po čtyřech nedělích má opět svému duchovnímu správci přede dvěma svědky se vysloviti, že při svém úmyslu trvá. O každém tomto vyjádření jest duchovní správce povinen vyhotoviti mu vysvědčení.« Kdyby toho nechtěl učiniti, mohli ono vysvědčení oni dva svědci sami vyhotoviti. Obě vysvědčení předložil přestupující duchovnímu správci onoho vyznání, ke kterému přestupoval, a tím byl přestup vykonán. Když se uzavíral konkordát, slíbila císařská vláda, že tento předpis o přestupu bude na dále v platnosti zachován, a papež přijal tento slib, maje na zřeteli, že tímto způsobem katolíkovi kladou se překážky, aby lehkomyslně a zkrátka svou víru změniti nemohl. Avšak v ústavním státě měly tyto překážky, které značně přestup stěžovaly, po rozumu státního ministra odpadnouti. V tomto článku povolila Apoštolská Stolice, aby přestup byl úplně volným, přesvědčivši se z řeči

vyjednavatelův, že ony zákonem kladené překážky ukázaly se v praxi marnými.

Co do reversů stanovil dvorní dekret z r. 1842 pro tak zvané německo-rakouské země, že politické úřady třeba násilím mají takovým reversům platnost zaopatřiti, kdyby slibující strana svému slovu dostáti nechtěla.

Co do vychování dítek platilo nařízení císaře Josefa II., že když při smíšených manželstvech, kde nebylo reversův, otec byl katolíkem, musily všechny dítky býti po katolicku vychovány, byl-li otec nekatolíkem, mohli synové býti vychováni v jeho náboženství, dcery však musily následovati náboženství své matky.

Císařská vláda slíbila r. 1855 sv. Stolici, že obě tato nařízení jakožto výhody katolické církve, ke které nesmírná většina obyvatelstva se přiznává, budou v budoucnosti zachovávána.

Fessler podal tyto návrhy s pamětním spisem v Římě; avšak Apoštolský Stolec nepostoupil po přání státního ministra, vyjma článek první, a žádal, aby věc při smíšených manželstvech a vychování dítek z nich pošlých zůstala tak, jak byla smluvena. Vypravuje se, že Fessler měl ještě tajné instrukce, kteréž od státního ministra nepocházely a jež zněly, aby nic nečinil. Jisto jest, že dvorní kruhové žádné změny konkordátu v oné době si nepřáli.

Fessler vrátil se v březnu r. 1864 z Říma a stal se v září r. 1864 bez vědomí a ku zděšení všemohoucího státního ministra biskupem svatohippolytským. Bylť zajisté muž učený a v každém ohledě správný; proto také jmenoval ho papež Pius IX. sekretářem všeobecného sněmu Vatikánského. V politickém ohledě byl odpůrcem liberálních Němcův a veškeré soustavy, kterou zastupovali; proto také, jakkoli byl členem dolnorakouského sněmu a panské komory, vzdaloval se po dlouhá léta veškeré politické činnosti a jenom za vlády Hohenwartovy zasedl v panské sněmovně. Zemřel 25. dubna r. 1872, maje věku svého 59 let.

---

§ 55. Propuštění ministerstva Schmerlingova.

Léta čekal státní ministr Schmerling vstupu Uhrův a Charvatů do říšské rady; tito však nepřicházeli, a sám nebyl s to, aby je tam přivedl. Po baronu Vayovi převzal v červenci r. 1861 hrabě Forgách, bývalý odborný přednosta v ministerstvě vnitra, potom český místodržitel, úřad uherského dvorního kancléře, avšak se svými krajany nepořídil nic. Podobně pracoval o tom nadarmo r. 1864 jeho nástupce hrabě Heřman Zichy. V uherském sněmě dostala znenáhla vrch strana Františka Deáka a dovedla toho proti straně radikální, že v adressách k J. V. císaři a králi zavládla zdvořilejší forma; neboť první adressa dopustila se až té neslýchané drzosti, že upřela panovníkovi jemu náležitý titul královský, oslovivši ho: »Nejjasnější Pane«. Ale zdvořilý a dvorný Deák dosáhl v podstatě, čeho Nyáry ve své drzé adresse žádal. Proti všem královským reskriptům a veškerým úkonům státního ministerstva a královské dvorní kanceláře stavěli Uhři za hradbu heslo, že zákonodárství z r. 1848 má posud svou zákonitou platnost. Toto zákonodárství, které vedlo k revoluci a sesazení dynastie, nebylo uherskému sněmu žádným porušením ani přerušením starého zákonodárství, nýbrž jeho pokračováním, a to právním. Napřed žádali Uhři za jeho uznání korunou, potom slibovali částečnou jeho změnu. Tu náleží Schmerlingovi veškerá čest, že proti této revoluční theorii se vší rázností bojoval.

Avšak každý musí říci, že podobné poměry, jaké panovaly v říši, nemohou trvati na věky. Od 5. listopadu r. 1862 panoval v Uhersku stav obležení, a v čele země stál jako místodržitel polní podmaršálek hrabě Moric Pálffy; podobně vládlo se v Charvatsku, Haliči a Benátkách po vojensku, způsobem příkřejším nebo mírnějším. Z toho plynulo, že v ostatních částech říše nemohlo se vládnouti způsobem ústavním; forma byla sice ústavní, avšak obsahem jejím byl absolutismus. Mimo to Čechové nepřicházeli v užší říšskou radu, která takto stala se ještě užší. Tato přeúzká říšská rada imponovala pouze státnímu ministru, ale vlastní

jeho přívrženci opouštěli ho. Pád Schmerlingův se blížil. Již dřívější jmenování hraběte Morice Eszterházyho ministrem uherským při císařském dvoře bylo znamením, že nějaký obrat nastává, neboť Moric Eszterházy nebyl mužem, který by se byl do ministerstva Schmerlingova hodil. Když na počátku června r. 1865 Jeho Veličenstvo hlavní město Uherska navštívilo, a kardinál primas Scitovský císaři ve jménu země za tuto čest děkoval, pravil císař: »Jest mou rozhodnou vůlí, aby národové uherské koruny co nejdříve byli uspokojeni.« Dne 27. téhož měsíce byli propuštěni uherský dvorní kancléř hrabě Zichy a sedmihradský hrabě František Nádasdy, který jím byl od 7. listopadu r. 1861, a uherským dvorním kancléřem jmenován hrabě Jiří Majláth. Tím byli dnové ministerstva Schmerlingova sečteni; téhož dne zadalo celé ministerstvo za své propuštění. Dne 27. července r. 1865 uzavřel arcikníže Ludvík Viktor, nejmladší bratr císařův, říšskou radu, a týž den dostalo ministerstvo Schmerlingovo své propuštění; byli to ministři: Schmerling, Plener, Lasser, Hein, Mecsery, Burger, sedmihradský dvorní vicekancléř baron Reichenstein, prozatimní správce ministerstva obchodu pán z Kalchbergů, potom odborní přednostové ve finančním ministerstvu, kteří se ve svém oboru posavad velikému vlivu těšili; předseda ministerské rady arcikníže Rainer poděkoval se již dříve. Týž den vstoupilo v život ministerstvo Belcrediovo, kteréž znamenalo obrat ve vnitřní politice a návrat k zásadám říjnového diplomu. Schmerling stal se potom předsedou nejvyššího soudního dvoru až do r. 1891, kdy vstoupil do výslužby, a členem panské komory, zůstal povždy věren svým zásadám centralistickým a zemřel dne 23. května r. 1893, maje věku svého 88 let (nar. 23. srpna r. 1805).

---

§ 56. Ministerstvo Belcrediovo (1865—1867).

Dne 27. července r. 1865 stal se státním ministrem hrabě Richard Belcredi, od 27. května r. 1864 místodržitel český, státník to v každém ohledě a ke

všem spravedlivý. Nežli ještě vládní veslo do svých rukou přijal, kolovala vídeňskými listy zpráva, že prý si k důležitým administrativním místům vyhlédl tři muže. Mimo křeslo ministra vnitra převezme prý také ministerstvo kultu a vyučování a pak ministerstvo policie; ono svěří prý baronu Helfertovi, toto dvornímu radovi Theodoru Weissovi ze Starkenfelsu, a v čelo své presidiální kanceláře postaví prý ministerského radu Meyera, rozhodné to tři katolíky a konservativce. Hrůza pojala liberální časopisectvo, a zimniční horečka lomcovala jím z těchto tří mužův; hrozný křik na černou reakci, která na Rakousko se valí, zazníval ze všech koutů monarchie. Snad Belcredi onoho úmyslu nikdy neměl, nebo snad pro křik liberálův od něho upustil; zkrátka Helfert a Weiss nebyli postaveni v čelo oněch odborův, toliko Meyer stal se přednostou presidiální kanceláře a prvním protokollistou ministerské rady.

S Belcredim byli ministry: polní zbrojmistr hrabě Alexander Mensdorff-Ponilly pro vnější záležitosti, který na toto místo nastoupil r. 1864 po Rechbergově odstoupení; polní podmaršálek Franck pro válku — oba ze starého ministerstva Schmerlingova — Moric Eszterházy, hrabě Jan Larisch pro finance, rytíř Emanuel Komers pro spravedlnost; hrabě Jiří Majláth byl jmenován uherským a hrabě František Haller sedmihradským dvorním kancléřem; Kappel-Savenau a baron Becke stali se všemohoucími odbornými přednosty ve finančním ministerstvu.

Prvním skutkem ministerstva Belcrediova byl císařský patent ze dne 20. září r. 1865, kterým ústava únorová byla zastavena. Toto opatření ospravedlňovalo se tím, že jest vyjednávati se zástupci uherské koruny o přijetí říjnového diplomu a patentu únorového, a tudy že nemohou tyto listiny pro ostatní korunní země býti všeobecným platným zákonem říšským. V provolání císařském, které patentu ze dne 20. září bylo připojeno, odůvodňoval se tento krok důkladněji, a provolání končilo krásnými slovy: »Svobodna jest dráha, která, šetříc legitimního práva, ke srozumění vede, když (čeho s plnou důvěrou očekávám) obětivý a smíř-

livý smysl a zdravý rozum povede úvahy mých věrných národův, ke kterým toto císařské slovo, plné důvěry, se obrací.« Patent zastavil ústavu na tak dlouho, až vláda vyjednáváním s Uhry a Charvaty výsledku se dopracuje, »který potom legálním zástupcům ostatních království a zemí k jejich rovněž závažnému slovu předloží.« Tento patent byl čtěn v 17 sněmích, které dva dni před tím, dne 18. září, byly otevřeny.

Tento statný krok, jakým bylo zastavení únorové ústavy, vyvolal nesmírný křik ve straně liberální; též u lépe smýšlejících, ano i v samém ministerstvu byly bojácné duše, které tento krok na pováženou nalézaly, a raději by byly bývaly, kdyby se na jedné straně bylo začalo vyjednávati s Uhry, a na druhé se bylo pomlčelo o osudu únorové ústavy. Ale státní ministr Belcredi vedl si poctivě a otevřeně, jmenuje věc pravým jménem, tím, čím byla. Uhersko nechtělo slyšeti o únorové ústavě, vidouc v ní zničení své samostatnosti a zvláštnosti, a při dualistickém postavení, které ve skutečnosti zaujímalo, nemohl žádný nástupce Schmerlingův býti s to, aby je k uznání a přijetí únorové ústavy pohnul. S Uhry musilo se vyjednávati na půdě, která mimo ústavu únorovou stála, ano, která po rozumu soudných mužů musila jí býti docela opačnou. Bez takového vyjednávání nebylo lze vyváznouti z ústavních zmatkův a učiniti jim jednou konec.

Kterak mohli poctiví mužové, jakými byli členové ministerstva Belcrediova, v císařském manifestě císařským slovem oznámiti národům začátek těchto vyjednávání a na druhé straně tvrditi, že působnost základního zákona, který pro veškeré mocnářství za platný prohlášen byl, na dále trvá, jenž přece byl v Uhersku beze všeho účinku a tam žádné skutečné platnosti neměl, což právě bylo příčinou k vyjednávání! Vždyť jest holou nemožností vyjednávati o přijetí něčeho, co pro obě vyjednávající strany je již právem. Mlčeti však o věci, skutkem zastaviti ústavu a nevysloviti toho, jest nedůstojno poctivých lidí, a v nejvyšším stupni nesrovnává se to s důstojností císařské koruny.

Vyjednávání s Uhry jakožto úkol svého ministerstva vedl hrabě Belcredi sám.

Uvnitř zanášelo se ministerstvo do opravdy záměrem, v první stolici u okresních úřadův odděliti správu od spravedlnosti. Tato věc byla již jednou provedena za Bacha, avšak vlivem předsedy říšské rady Filipa Krause zrušily se podkrajské úřady a spojily s okresními soudy v okresní úřady. Proto návrat k staršímu zařízení nebyl tak těžký; než obtíže vznikly ze stránky finanční. Státní ministr přál si totiž oddělení správy od spravedlnosti, avšak vydání na to mělo zůstati totéž, státní povolený rozpočet neměl se překročiti, a vykázaná summa měla se rozděliti mezi ministerstvo vnitra a spravedlnosti. Za pravidlo se přijalo, aby politické úřady obdržely dvě pětiny veškeré summy, soudy však první stolice tři pětiny.

Ministerský rada Meyer, jsa vydatně podporován presidiálním úředníkem (později stal se ministerským radou) Brejským, pracoval o nových politických úřadech v první a druhé stolici tak statně, že byl pro tři korunní země brzy hotov, mezi nimiž byla Halič v tomto ohledě nejpracnější zemí; též pro ostatní země měl již organisační návrhy skoro hotovy. Zvětšením politických okresův a zmenšením úřednictva dosáhlo se, že vykázané summy se nepřekročily, ano plat úředníků ještě se zvýšil.

V Haliči jmenoval Belcredi místodržitelem bývalého svého předchůdce v státním ministerstvu, hraběte Goluchowského, kterýž jako místodržitel opět velmi statným se ukázal a novou organisaci rychle a rázně provedl. Ale při tom vedl si jako radikální Polák, odstranil všechny německé a slovanské úředníky, kteří byli jiného kmene nežli polského, poněvadž byli Polákům nemilí. obsadil všechna místa Poláky, neměl žádného zření ke druhému zemskému národu, totiž Rusínům, a ukřivdil jim v tomto ohledě velice.

Potomní ministerstvo, tak zvané občanské, nalezlo novou politickou organisaci dílem již provedenu, dílem hotovu na stole. Učinivši nepatrnou změnu v titulech a jménech, provedlo ji. U nás v Čechách byla okresní hejtmanství zavedena r. 1868.

Co takto administrace pokračovala, nešlo to ku předu s organisací spravedlnosti, poněvadž ministr spravedlnosti rytíř Komers nebyl s těžkost, která se vyskytla, když s určenou summou měl vyjíti. Nutně musila se předsevzíti redukce okresních soudův a soudních úředníkův. Tu myslili v ministerstvu, že redukcí soudův ublíží pohodlnosti občanův a jmenovitě prospěchu advokátův; bez této redukce však nebylo lze vyjíti s vykázanou summou. Redukce sama je hroznou prací, vyžadující nesmírné obezřetnosti. Za těchto okolností váhal ministr spravedlnosti Komers s organisací soudů k veliké mrzutosti státního ministra a nevěděl, kterak si zde pomoci. Jiné pomoci zde nebylo, leč aby byla zmenšena agenda soudův okresních zavedením tak zvaných smírčích soudův, které by občané buď zadarmo nebo za nepatrný poplatek na sebe převzali. Pro veliké těžkosti ty neprovedl Komers organisace spravedlnosti, která přešla plně v ruku občanského ministerstva, jež však neučinilo ničeho. Za něho nesměla se ani nejmenší zmínka činiti o smírčích soudech a redukci soudů první stolice; naopak rozpočet čili budget spravedlnosti byl velice zvýšen. Občanské ministerstvo neznalo slova: úspory, které vypustilo ze svého slovníku.*)

Nešťastnou válku r. 1866, kterou nám neblahá politika Slesvicko-Holštýnská hraběte Rechberga na krk uvalila, a ve které jsme perfidnosti Pruska a císaře Napoleona III. podlehli, pomineme jakožto věc známou, abychom brzy mohli přistoupiti opět k vypisování církevních dějin, jsouce hotovi s vyvinováním ústavních poměrů jakožto jejich základu.

K neblahým následkům nešťastné války z r. 1866 náleží jmenovitě též otřesení ministerstva Belcrediova. Hrabata Mensdorff a Eszterházy, kteří spolu zahraniční věci řídili, poděkovali se brzy po uzavření míru; bezpochyby pozorovali, že jsou někomu třetímu v cestě. Tento třetí byl svobodný pán Beust (Fridrich Ferdinand), rodem Sasík, který dne 30. října r. 1866 jme-

---

*) Srv. Erlebnisse von Meyer 2. sv. str. 41—50. »Unter dem Ministerium Belcredi«.

nován byl ministrem zahraničních věcí. Odstoupením oněch dvou ministrů ztratil Belcredi dvě přestatné podpory, které po rakousku v pravém smyslu slova smýšlely. Eszterházy pravil o sobě: »Já jsem unicum Uhra, u mne předchází před Uherskem celé Rakousko, avšak u mých krajanů jest tomu naopak.« Mensdorff stal se 11. května r. 1870 místodržitelem českým a dobyl si svou vlídností a nestranností všeobecné lásky; zemřel v Praze 15. února r. 1871. Po těchto dvou ministrech odstoupil Larisch, muž to přepoctivý a výborný finančník. Belcredi setrval na svém místě, pokud mohl; ale neklamal se, jaké následky bude míti pro jeho vnitřní politiku jmenování Beusta na místo hraběte Mensdorffa.

Belcredi, nastoupiv na křeslo ministerské, začal opět vyjednávati s Uhry, a zdálo se, že všechno dopadne zase tak, jako za Schmerlinga. Uherský sněm byl svolán na 10. den měsíce prosince 1865; v trůnní řeči poroučely se mu říjnový diplom a patent únorový ke zralému uvážení, poradě a přijetí a kladla se veškera váha na nutnost revise oněch zákonů z r. 1848, které byly na úkor právům panovníka a jeho vlády. Většině uherského sněmu velel František Deák, muž vysoce vzdělaný a v politice výtečný, který byl v tomto oboru až smělým. Ten dostal celé vyjednávání do svých rukou a vedl je ve formě sice uhlazené, avšak přece na témž základě, jako dříve. S veškerou snahou směřoval k tomu, aby Uhersko dostalo vrch v monarchii a v ní rozhodovalo, při tom však na společné vydání co nejméně platilo.

V adresse, jakožto odpovědi ke trůnní řeči, žádal sněm, místo aby zevrubně ke královským proposicím odpověděl, za dosazení zodpovědného ministerstva, tedy za uznání ústavy z r. 1848, potom za obnovení samosprávy municipií, stolic, distriktův a měst. Když císařský reskript ze dne 3. března r. 1866 rozhodně k adresse odpověděl, že zásady vyslovené v trůnní řeči se zachovají, povolil uherský sněm na oko a slíbil 19. března, že vejde v poradu o revisi zákonů z roku 1848, spolu s návrhem, které věci jsou Uhersku s ostatními zeměmi společny.

Válka s Pruskem r. 1866 přerušila další vyjednávání.*) Ale již v polovici července 1866 přišel Deák do Vídně, aby tam zevrubněji o povolení uherského ministerstva promluvil. Císařským reskriptem ze dne 19. listopadu r. 1866 daným ke sněmu bylo Uhrům zvláštní ministerstvo povoleno a s ním samospráva municipií. Uhři popílili si, aby kuli železo, pokud bylo žhavé, a zvolili výbor 67členný, který veškeré vyjednávání do svých rukou vzal a maje za sebou sněm, sám stanovil základní zásady, na nichž mělo se srozumění provésti, a nikoli vláda. Elaborát tohoto 67členného výboru byl od sněmu přijat a jako nějaké ultimatum vídeňské vládě poslán.

To státní ministr Belcredi předvídal; bylť to přirozený průběh událostí, kteréž jinak ani státi se nemohly; proto bylo v císařský manifest ze dne 20. září r. 1865 přijato vyjádření jako zásada, že výsledek vyjednávání s Uhry bude předložen legálním zástupcům ostatních království a zemí, aby o něm svůj rovněž závažný hlas podali. Byla to jediná cesta, na které nesmírné osobivosti a velikému sobectví Uhrů bylo lze statně a vydatně se opříti. Musilo na jevišti vystoupiti zastupitelstvo druhé části říše, která v každém ohledě jest mohutnější a znamenitější, a vzíti samo do rukou další vyjednávání se sněmem peštským a záhřebským. Musilo to býti zvláštní zastupitelstvo s konstitující mocí ad hoc, neboť všeobecný říšský sněm nikdy neexistoval, a tak zvaná užší říšská rada neměla kompetence, aby ústavní formu veškeré říše přetvořila. Zastupitelstvem těchto zákonitých zástupců měla býti, jak se později ukázalo, »mimořádná říšská rada«, to jest ad hoc svolaná.

Belcredi musil věc tak zaříditi, aby Uhři se svými nároky se vytasili, a potom jim naproti postaviti takovou moc, která by jim imponovala. Avšak o tuto jediné státnickou myšlenku ztroskotala se veškera práce

---

*) V této válce zřizoval Jiří Klapka ve Slezsku uherskou legii ve prospěch Pruska a chtěl s ní vpadnouti do Uher a pobouřiti zemi. Legie nevstoupila sice v činnost, ale toto velezrádné počínání zastrašilo císařský dvůr.

Belcrediova; byl dne 7. února r. 1867 propuštěn, a veškerou vnitřní správu převzal Beust, cizozemec a protestant, kterýž o vnitřních rakouských poměrech neměl ani ponětí.*)

§ 57. Ministerstvo Beustovo 1867.**) Změna ústavy. Prosincová ústava.

»Od smrti knížete Felixe Schwarzenberga mělo Rakousko zvláštní nehody s osobami, které jeho zevnitřní politiku řídily. Za nešťastný úkol, který jsme měli ve válce Krimské, jest se nám poděkovati hraběti Buolovi, který si velmi slabě a nerozhodně počínal; zpozdilost, které jsme se dopustili za války Šlesvicko-Holštýnské, musí se připočítati krátkozrakosti hraběte Rechberga; hrabě Mensdorff byl osobou všeho pomilování hodnou, avšak s úřad na něho vznesený při perfidnosti Pruska a Napoleona III. nebyl;« jeho poctivost musila podlehnouti nepoctivosti a ošemetnosti nepřátel Rakouska. Svobodný pán Bedřich Beust, jejich nástupce, vynikal duchem nad ně; avšak když jejich skutky a chyby, kterých se dopustili, srovnáme s jeho skutky a chybami, jeví se mužové ti našim zrakům jako praví velikáni. Není v novějších dějinách rakouských tak neblahého jména, jako jest jméno saského barona, pak rakouského hraběte Beusta. Do Rakouska vpravil prý ho korunní princ saský.

Jeho vstoupením v ministerstvo zahraničních věcí byli dnové ministerstva Belcrediova sečteni. Belcredi vedl sám, neb alespoň hlavně sám vyjednávání s Uhry. Sotva pletichářský (intriguengewandt) saský baron vstoupil v rakouské ministerstvo, začal vyvíjeti svou zákopnickou činnost proti státnímu ministrovi a jeho vyrovnávací politice uherské. Stav věcí byl tento:

Maďaři uložili své žádosti v elaborátu 67členného

*) Srv. l. c. str. 83—89.

**) V této kapitole bude stále mluviti Meyer, až kam jeho »Erlebnisse« sáhají pod záhlavím: »Unter dem Ministerium Beust«; str. 90—105.

výboru; pouhá osobní unie byla by jim bývala milejší, avšak při poměrech říše a pro strany mimo Uhry byla nemožnou; společná páska, kteráž Uhry s ostatními královstvími a zeměmi pojila, byla zde, a byla by se později víc a více vyvíjela. Avšak k tomu, aby se nevyvíjela, a stávající svazek, aby co možná nejvíce státoprávním uzavřením čili aktem byl súžen, a jeho hranice v budoucnosti překročeny býti nemohly, směřovala veškera politická snaha státníkův uherských. Elaborát 67členného výboru uznal za věci veškeré říši společné jenom věci zahraniční a pak válečnictví. Maďarům by to bývalo lichotilo, kdyby bývali měli též své ministerstvo zahraničních věcí a své vyslance při dvorech, ale tolik nahlíželi, že by to byla pouhá komedie, která by všude homérický smích vyvolala. Za to učinili Maďaři průtrž v armádě, která posud byla jednotnou a podřízenou přímo Jeho Veličenstvu, jakožto svému vrchnímu a jedinému pánu. Maďaři roztrhli ji na tři díly a sice: na společnou, podřízenou společnému říšskému ministrovi války, pak na dvě zemské obrany, uherskou čili honvédy a rakouskou, z nichž každá podřízena svému zvláštnímu ministerstvu zemské obrany. Mimo tyto věci neuznal uherský elaborát žádných společných věcí; připouštěl sice, že jsou ještě jiné společné věci, ale odporoval tomu, aby byly delegacemi vyřizovány, a žádal, aby obě polovice říše cestou smlouvy o nich se sjednotily, tak jako se to děje mezi dvěma cizími státy. Přistoupili též ke společnému ministerstvu financí, které však není ničím jiným, leč výplatným úřadem společných ministerstev zahraničních věcí a války. Společného státního dluhu neuznali a zavázali se toliko, že část úroků ponesou. O bankovní otázce, základu to rakouského národního úvěru, nestala se ani zmínka; společné obchodní, celní a průmyslové zájmy měly se rovněž upraviti zvláštními smlouvami.

K rokování o společných věcech, t. j o rozpočtu ministerstva zahraničních věcí a války, byly vynalezeny delegace, unicum to v parlamentárním životě, z nichž každé oddělení, uherské a neuherské, jest tělesem samostatným, o sobě jsoucím a obcuje s druhým jenom

písemně, když difference vzniknou. Když differencí písemně vyrovnati nelze, a každá delegace na svém stojí, sejdou se obě v jedné místnosti a němy, jako ryby, hlasují o sporném článku, kterýž většinou hlasů jest pak rozhodnut.

Uhři věděli dobře, jaký těžký boj bude jim podstoupiti s Belcredim a s mocí, kterou proti nim do pole postaví; proto lze si pomysliti jejich radost, když prvním skutkem nového ministra zahraničních věcí bylo to, že za zády státního ministra s nimi v obcování vstoupil a dal jim na jevo úmysl, že jim všechno povolí, čeho si jen žádají. Již dne 20. prosince 1866 odebral se Beust s uherským dvorním kancléřem Majláthem do Pešti, a celé neblahé roztržení Rakouska ve dvě části bylo tam s vůdci maďarské politiky sosnováno.*)

S jakou lehkomyslností si baron Beust v této životní otázce říše počínal, ukazují dvě události, které Meyer vypravuje takto. »Vím z nejspolehlivějšího pramene, jaký kdo může míti, že Beust toho času, co vyrovnání s Uhry za kulisami uzavřel, elaborátu 67členného výboru ani nečetl — co můj rukojmě tvrdí — neb mu docela nerozuměl. V předůležité otázce rakouské národní banky vyžádal si její guvernér zvláštního slyšení, aby ministru Beustovi ústně vyložil, kterak jest nutno tuto věc ve vyrovnání projednati. Beust, jsa nedbale ve své lenošce natažen, zdál se zprvu, jakoby ho poslouchal, ale později zcela pohodlně — usnul.« **)

»Takový byl muž, v jehož ruce osudy Rakouska byly vloženy. Že takový muž mohl vyrvati otěže vlády z rukou státníka, jakým byl Belcredi, stalo se z následujících příčin. Belcredi chtěl požadavky Uhrů předložiti sněmu ad hoc svolanému; místo vyjednávajícího ministerstva měla zaujati moc, která by uherskému sněmu imponovala. Než, tento záměr měl v zápětí dvě nehody, kterých Beust proti Belcredimu, aby ho ku pádu přivedl, plně využitkoval. Cestou, na kterou Bel-

*) L. c., str. 90—93.
**) L. c., str. 93.

credi nastoupil, bylo uzavření uherského narovnání pošinuto v dalekou vzdálenost; bylo předvídati, že ústřední sjezd království a zemí požadavkům a snahám uherským po rozdvojení Rakouska největší odpor klásti bude. a že o společných říšských zájmech docela jiné zásady postaví, nežli bylo libo Františku Deákovi a jeho straně. Ale tento záměr, obejíti obyčejnou říšskou radu a svolati ústřední sjezd ad hoc, vzbudil hrozný hněv a velikou zuřivost liberální strany, která v říšské radě panovala. S největší jistotou bylo lze mysliti, že tento mimořádný sjezd převážnou většinou z konservativních živlů skládati se bude a zastavené užší říšské radě již svým bytím a potom výslovně projevenou vůlí národů do hrobu posvítí. Sotva tudíž něco z tohoto záměru ve známost vešlo, pozdvihlo veškeré liberální časopisectvo nesmírný křik, a výtečníci posavadní komory poslanecké chtěli podstoupiti boj až do hrdel. Když dne 2. ledna r. 1867 vyšel patent, který mimořádné ústřední zastupitelstvo svolával, a jejž také Beust podepsal, křičelo se hrozně v novinách a klubech, že ústava ve své podstatě jest porušena.

Těchto dvou nehod užil Beust ke svému operačnímu plánu. Tenkráte visel mír evropský na nitce. Prusko přivedlo jihoněmecké státy v závislost na spolku severoněmeckém; zápletky s Francií ve příčině Lucemburska byly sice zaplašeny, avšak hrozná mračna vystupovala zjevně na obzoru evropském. Tu kladl Beust, poukazuje k možnosti srážky, veškeru váhu na to, aby zápletky ústavní v Rakousku rychlým uzavřením vyrovnání s Uhry byly uklizeny.*) ‚Dejž se Uhrům,‘ pravil, ‚čeho si žádají, mír budiž s nimi učiněn, a budou potom spokojeni; toto fait accompli hoď se obyčejné říšské radě na krk, která to bude musit spolknouti, ať již s odporem nebo bez něho; v tom, že nenáviděná ‚mimořádná říšská rada‘ bude odstraněna, a řádná zase svolána, stane se po vůli liberálních náčelníkův, a jest to pro ně jakási captatio benevolentiae. Když tak oběma stranám se dá, čeho si žádají, bude upokojení říše dílem několika dní nebo neděl, kdežto záměr Belcre-

*) L. c., str. 93—95.

diův nemá vyhlídky na brzký konec ústavních zmatků, pošinuje v dalekou vzdálenost upokojení uherské říšské polovice a korunovaci královu a rozněcuje v druhé říšské polovici den ode dne rozhořčenost všech, kteříž ústavy přítomné se přidržují.« *)

Po Slovanech se Beust neptal, ty prý přitlačí ke zdi.

»A tout prix uzavříti, skončiti,« — to bylo heslem saského nováčka v rakouském ministerském křesle. Zdali takovým koncem trvalého pokoje říše nabude, zdaž splněním uherských pretensí nejdůležitější zájmy veškeré říše škody míti nebudou až do zkázy, zdali má vláda právo jednostranně vyrovnání s Uhry uzavříti, a užší říšská rada takové fait accompli přijati, zda takový převrat veškeré říšské ústavy jest na svém místě: to byly otázky, o které se Beust ani v nejmenším nestaral. Nadarmo varoval Belcredi před následky takového ukvapeného skutku: jeho protivník, nemoha tak důležitých, závažných a starostlivých námitek vyvrátiti, přešel je jako hravě s úsměvem vítězovým.

Baron Beust, »veda jednou rukou Maďary a druhou veškeru čeleď (Tross — orig.) liberální na bojiště, učinil se brzy pánem situace. Belcredimu nezbylo nic jiného, než aby odstoupil. Baron Beust provedl rychle svůj plán, a Maďaři obdrželi všechno, čeho si žádali.« **)

»Ze všech státníkův, kteří po revoluci osudy Rakouska řídili, dosáhl baron Beust nejvyšších hodností. Brzy po svém jmenování ministrem zahraničních věcí stal se také ministrem císařského domu, později dne 23. června r. 1868 říšským kancléřem a konečně rakouským hrabětem. Po nějakou dobu měl největší část ministerstev ve své ruce; bylť ministrem zahraničních věcí, vnitra, policie, kultu a vyučování. Největší znalec rakouských poměrův, nejzkušenější, ano nejgeniálnější rakouský státník byl by se z takového nakupení ministerstev zhrozil, ale Beust, jako usmívaje se a hravě fait accompli vyrovnání s Uhry provedl, zacházel

*) L. c., str. 95. 96.
**) L. c., str. 96.

rovněž hravě se svými mnohonásobnými portefeuilly. Mělť tyto portefeuille na sobě nahromaděny, a bylo patrno, že tady již po nějaký čas leží, nebo svého vykoupení čekati budou.«*)

O jeho úřadování a činnosti jenom dvě události: »Jednoho dne kolem 12. hodiny polední byl jsem« — praví Meyer — »obeslán k říšskému kancléři. Sotva jsem vstoupil, dal mi rozkaz, abych pečoval o to, by následujícího dne ve Wiener-Zeitungu tři zákony vytištěny byly. Nemýlím-li se, byly to tři státní zákony: o všeobecných právech státních občanův, o zřízení říšského soudu, pak o provádění vládní a výkonné moci Jeho Veličenstvo prý o 4. hod. odcestuje, proto abych se postaral o jeho podpis. K mé poznámce, že tyto zákony mně dodány nebyly, tvrdil opak toho, že je již delší dobu míti musím. Když jsem chtěl svými úřadníky a protokollem dokázati, že tomu tak není, a domněnku pronesl, že snad budou v jednom z četných neotevřených portefeuillů, dal se skutečně do hledání a otvíral jeden po druhém, avšak nebylo lze je nalézti. Tu vrátil se ke své první řeči, že mi je poslal. Opět jsem odvětil, že mohu opak toho dokázati. — Ve výklenku okna bylo množství novin a akt nahromaděno. Prosil jsem tedy za dovolení, abych tam mohl hledati, a skutečně našel jsem tam pod haldou novin ony tři zákony pochovány. Teď nutil mne ministr, abych rychle šel pro podpis Jeho Veličenstva a do tiskárny. I pravil jsem, že zákony nejsou na čisto opsány, že jsou toliko v návrhu a mají poznamenány na rohu proměny, kterých v obou komorách doznaly; já však že smím toliko čistý opis J. V. ku podpisu předložiti, ale k opsání že pro tu chvíli není času ani osob. V této nesnázi navrhl jsem mu, aby mne zplnomocnil žádati na J. V. podpisu na tento koncept, čistý opis že se mu později ku podpisu zašle, aby tímto způsobem druhý den ve Wiener Zeitungu vytištěny býti mohly. Stalo se po mém návrhu. Nejšetrnějším způsobem přednesl jsem věc Jeho Veličenstvu, z jehož úsměvu jsem soudil, že pravou podstatu věci velmi dobře zpozoroval.« **)

*) L. c., str. 96. 97.
**) L. c., str. 97. 98.

Podobnou nehodu měl s Beustem jeden vyšší policejní úředník.*)

»Když hrabě Belcredi z úřadu státního ministra dne 7. února r. 1867 odstoupil, bylo vyrovnání brzy dokonáno.« **) Dne 18. února bylo uherskému sněmu oznámeno, že ústava z r. 1848 jest obnovena, a hrabě Julius Andrassy dostal rozkaz, aby sestavil uherské ministerstvo. Císařským reskriptem ze dne 24. února byl Andrassy jmenován předsedou jím složeného ministerstva a spolu ministrem uherské zemské obrany. Dne 7. března bylo zrušeno státní ministerstvo, a ministerstvo vnitra zase obnoveno, na které dosedl hrabě Taaffe, který se dne 27. června stal zástupcem předsedy ministerské rady, Beusta. Téhož dne 27. června jmenován Hye ministrem spravedlnosti a správcem ministerstva kultu a vyučování. »Uherští ministři přišli v plném počtu do Vídně a v jednom společném sedění s rakouskými ministry vyřídili celou věc. Všecko bylo již před tím odbyto, jenom věci finanční a vojenské bylo ještě upraviti. Svobodný pán František Becke, kterému na počátku roku 1867 vedení ministerstva finančního a obchodního svěřeno bylo, byl ve věcech finančních k Uhrům náramně vlídným a ústupným, tak jako baron Beust v ohledě státoprávním. O bankovní otázce neučinila se zmínka ani slovem; co do příspěvku Uhrů ke společným říšským vydáním byl z počátku docela s 28% spokojen. Když však věc do veřejnosti přišla a hřmot se činil, podařilo se mu s nouzí vytlouci na panu Lónyayovi, uherském finančním ministru, 30%.

Uhři ukázali se jako státní překupníci a drželi se jednoduše přirozené taktiky; tam, kde se něco na nich žádalo, podávali co možná nejméně, a když sami něčeho žádali, činili nároky co možná největší. Jeden vynikající člen z první uherské delegace vyslovil se v důvěrném kruhu o výsledku vyrovnávacích vyjednávání takto: ‚Věděli jsme v Uhersku ze staré zkušenosti, že, chceme-li něco ve Vídni dostati, musíme velmi

*) L. c., str. 98. 99.
**) L. c., str. 102.

mnoho žádati; tak tomu bylo s elaborátem 67členného výboru, první to naší žádostí; avšak kterak jsme se tomu divili, když nám ji pan Beust celou bez odporu povolil.« *)

Události postupovaly teď hladce jedna za druhou. Dne 8. června byl císař František Josef od primasa Jana Simora korunován za krále uherského se slávou, nádherou a okázalostí minulých století, při čemž byla všeobecná politická amnestie prohlášena. Dne 28. července schválil císař usnesení uherského sněmu o vyřizování společných říšských věcí a o změně zákonů z r. 1848. Ano i staré pojmenování říše Habsbursko-Lothrinské »Rakouskem« a jejího panovníka »Jeho c. k. Apoštolským Veličenstvem, císařem a králem« padlo Uhrům za oběť. Říše nazývá se nyní úředně »Rakousko-Uherskem« a její panovník sluje: »J. V. císař Rakouský a apoštolský král Uherský«. Tak přestalo jednotné »staré Rakousko« a na místo jeho vstoupilo dvojaté »Rakousko Uhersko«; císař Rakouský, král Uherský a Český přestal býti a na jeho místo vstoupil »Císař Rakouský a apoštolský král Uherský«; všechno c. k. proměnilo se v c. a k. Samostatnost Uherska všude přesně a ostře vytčena. Charvatsko a Slavonie musily se s Uhry vyrovnati a s nimi v užší svazek vstoupiti; přece však zachovaly si valnou část vnitřní samosprávy, majíce v čele bána a v Pešti zvláštního charvatsko-slavonského ministra. Špatně vedlo se Sedmihradsku, které hned na počátku říjnový diplom a patent únorový přijalo, poslance do říšské rady vídeňské vyslalo a vyjma půl millionu Maďarů k Vídni lnulo. Dle zákonodárství z r. 1848 ztratilo na počátku r. 1867 svou samosprávu svůj zemský sněm a dvorní kancelář a dostalo se dne 25. února r. 1867 pod správu uherskou proti vůli Rumunův a Sasův, kteří tvoří tam dvě třetiny obyvatelstva.

»Uhři obdrželi všechno, čeho si žádali, a užší říšská rada přijala toto fait accompli čili hotovou událost, avšak tak, že si vůdcové její cestu ku panství a bohaté kořisti urovnali, které také dosáhli.« **)

*) L. c., str. 102. — **) L. c., str. 96.

Jediný muž, který krok za krokem ve svém oboru všeobecných říšských zájmů hájil, byl ministr války (od 6. září r. 1866) podmaršálek svobodný pán František John, bez něhož by byla bývala společné armádě, její jednotě, řízení a velení ještě mnohá bolestná rána zasazena; on však stál na polossutinách staré, císařské slavné armády, poslední to hráze proti ztroskotání veškeré říše, s takovou vytrvalostí, pevností a rázností, že nezbývalo nic jiného, než aby se mu ustoupilo, nebo aby byl propuštěn.*) Toto se též stalo, jak bylo snadno předvídati. John zadal za své propuštění, které také dne 18. ledna r. 1868 obdržel, a stal se zemským velitelem ve Štýrském Hradci.**) Příčinu svého odstupu udal Meyerovi těmito slovy: »Zůstal jsem, pokud jsem mohl; ale když si svobodný pán Beust, spojiv se s uherským ministrem-presidentem a ministrem zemské obrany, učinil úkolem, aby mně za mými zády všude klacky v cestu házel a tím mně často můj cíl zmařil, musil jsem odejíti. Tyto dny jsem se mu poroučel, a poslední slovo, které jsem k němu promluvil, bylo: »Já jdu, já mohu jíti; vy zůstanete, avšak vy jednou nepůjdete, nýbrž padnete (stürzen — orig.)«.«***)

»Tak se též stalo; bez ohledu na velevyslanecké místo londýnské bylo propuštění hraběte Beusta z úřadu říšského kancléře v listopadu r. 1871 pádem. Hluboko v dluzích vězící saský baron a potom v Rakousku zbohatlý hrabě Beust nemá nijakého nároku ani u vrstevníkův ani u potomků k nijaké slávě svého jména.« †) Edmund Görg, vydavatel »Historisch-politische Blätter«, nazval Beusta »hrobařem Rakouska«.

Hrabě Belcredi byl posledním státním ministrem; po jeho pádu bylo z příčiny uherského vyrovnání

*) L. c., str. 102. 103.
**) L. c., str. 104.
***) L. c, str. 104.
†) L. c., str. 104. Odstavcem vděčnosti k J. V. císaři končí se tyto Memoiry, jejichž uveřejnění synem Mayerovým Beustovi bylo velmi nemilé, jak listy o tom se rozpisovaly. Škoda, že nemáme nic podobného o ministerstvě občanském.

státní ministerstvo dne 7. března r. 1867 zrušeno, a obnoveno ministerstvo vnitra, na jehož křeslo téhož dne dosedl hrabě Edvard Taaffe, který dne 27. června téhož roku stal se též zástupcem předsedy v ministerstvě. Téhož dne 27. června byl Hye jmenován ministrem spravedlnosti a správcem ministerstva kultu a vyučování. Celé ministerstvo Beustovo bylo prozatímním zařízením, které trvalo do 30. prosince r. 1867, kdy zavedeno jest ministerstvo Auerspergovo.

O mimořádné říšské radě nechtěli, jak jsme dříve pravili, ústavověrní Němci slyšeti a byli odhodláni odepříti do ní volby, jsouce v této snaze horlivě podporováni ústavověrným časopisectvem. Toto chování a vystupování učinilo hluboký dojem na korunu a podporovalo vydatně Bensta v jeho záměrech. V zemích předlitavských sešly se sněmy dne 18. února r. 1867 a měly vykonati volby do říšské rady. Výnos z téhož dne 18. února ke všem sněmům monarchie obnovil zastavenou ústavu. Němečtí sněmové vykonali volbu do říšské rady, též haličský nebyl proti jejímu obeslání; ale český, moravský a krajinský, kde měly národní strany většinu, odepřely volbu a byly proto rozpuštěny. Úředníci, kteří nedávno horlivě pro Belcrediho působili, musili obrátiti a agitovali teď pro liberální směr Beustův. Velkostatkářstvo volilo většinou liberálně, poněvadž koruna byla do tohoto strannického života vtažena. Poláci nechtěli zprvu ani slyšeti o říšské radě, ale sotva začal Beust s nimi vyjednávati a učinil jim vyhlídky na ústupky ve směru samosprávy, jmenovitě na poli vyučování a administrace, přišli do říšské rady. Skutečně pak jejich zemská vyučovací rada obdržela veškeré školství do svých rukou, a administrace stala se úplně polskou. Poláci užili vydatně těchto ústupků ve svůj prospěch a proti Rusínům, kteří si do oněch ústupků velice naříkají. Co do církevního smýšlení byly mezi Poláky dvě strany: jedna církvi příznivá, majíc v čele krakovského advokáta Zyblikiewicze, a druhá církvi nepřátelská, majíc za náčelníka nepřítele duchovenstva Ziemialkowského. Když se nový český sněm sešel, prohlásil dne 3. dubna Dr. Rieger jménem Čechů, že volby do říšské rady

nevykonají, reklamoval stará historická práva, a Čechové, jsouce v menšině, opusili sněmovní síň.

Říšská rada započala svá sedění dne 22. května r. 1867, majíc předsedou Dra. Karla Giskru, advokáta a spolu purkmistra brněnského, a proměnila patent únorový, který byl pouze zákonem o říšském a zemském zastupitelstvu, v tak zvanou ústavu prosincovou, poněvadž v prosinci dosáhla nejvyššího potvrzení. Debatty o revisi únorové ústavy započaly dne 16. a 17. října, revise byla přijata 119 hlasy proti 46 hlasům Polákův, Slovincův a Tyrolanův, a tolikéž hlasy přijat změněný statut.

Aby pro změnu ústavy v panské sněmovně dvou třetin hlasů se dosáhlo, bylo po návrhu Beustově dne 25. listopadu J. V. císařem a králem jmenováno 21 nových členů do této komory, mezi nimiž byli též dvorní rada Dr. Rokytanský, Čech, rodem z Králové Hradce, kníže Hohenlohe, nejvyšší hofmistr, a jiní, kteří vysoké úřady u dvora kolem osoby panovníkovy zastávali. Jejich hlasování pro vládní politiku mělo býti ostatním zárukou, že J. V. císař a král s názory vlády se shoduje, a proto jeho okolí pro ně hlasuje. Za těchto okolností prošla nová ústava též v panské sněmovně, a dosáhla potom dne 21. prosince potvrzení J. V. císaře a krále.

Částí rakouské ústavy jest »státní základní zákon o všeobecných právech státních občanů pro království a země v říšské radě zastoupené« ze dne 21. prosince r. 1867. Když návrh tohoto zákona z komory poslanecké do sněmovny panské přišel a tato chystala se dne 28. listopadu vzíti jej v poradu, podali biskupové, kteří v panské komoře zasedali, den před tím, totiž dne 27. listopadu, přípis k ministerstvu kultu, kde své obavy o tomto zákoně vyslovují, a udávají příčiny, pro které porady o něm se nesúčastní. Biskupové stěžovali si, udávajíce důvody, jmenovitě na 2. odstavec čl. 6., pak na čl. 15, který sice vzat jest z ústavy ze dne 4. března 1849 a zůstal v platnosti císařským nařízením z 31. prosince 1851, kdy ústava byla zrušena, avšak tam stálo »věci« a zde »vnitřní věci«: tu musila vzniknouti obava, že církevní samostatnost

bude záviseti na dobré vůli vlády, co bude rozuměti »vnitřní věcí« a co nikoli; proti závěrce: »jest podrobena« etc. ohrazovali se biskupové jako se ohradili 30. května, a podali opis onoho ohrazení. Rovněž stěžovali si biskupové na článek 17. Jako biskupové, tak i mnozí šlechticové neměli účastenství v poradách o tomto zákoně, který byl dne 2. prosince přijat, a potom od J. V. schválen.

O čl. 1., který praví: »Všechna pravomocnost ve státě vykonává se ve jménu císařově«, pravil nový ministr spravedlnosti Herbst v debattě o manželském zákoně, že oním článkem veškera pravomocnost církve pro foro externo jest zrušena.

Tento výklad přiměl rakouské biskupy ke společnému ohrazení ve přípise k ministru-presidentovi knížeti Auerspergovi ze dne 30. března 1868, který jim 5. dubna odpověděl ve jménu ministerské rady více vyhýbavě, nežli aby slova ministra spravedlnosti odvolal, řka: »Žádný ze zákonů v těchto zemích platných nepoukazuje a nezplnomocňuje soudův, aby otázky víry nebo svědomí nebo řád a správu vnitřních věcí církve k sobě potahovaly. Za to, aby se to také v budoucnosti nestalo, podávají plné rukojmí čl. 14. a 15. základního zákona o všeobecných právech státních občanů. Když vláda pro návrh zákona o manželství katolíků, který se v říšské radě projednával, též § 1. zákona o soudní moci uvedla, stalo se to proto, poněvadž byla přesvědčena, že k ničemu nečiní nároku pro pravomocnost, která se ve jménu císařově vykonává (?), co by za řádnými (?) mezemi státní moci leželo.«

Dobu nejnovějšího liberalismu zavedl Beust, chtěje, aby se Rakousko velebilo jako štít svobody proti Prusku a jeho severoněmeckému spolku, a bylo opakem soustavy Bismarckovy. Následkem toho bylo »občanské ministerstvo« a přísná centralisace. Němci a Maďaři měli na obraze Rakouska silně vynikati, aby i v Německu touha po stavu podobném vznikla. Avšak touto politikou bylo těžiště říše přeloženo vlastně do Budína a Pešti; převaha Uherska proti vší statistické a finanční oprávněnosti jevila se ve státním životě, a při statném

a zmužilém vystupování Maďarů dávala se koruna, vidouc rozháranost, nesjednocenost a slabost v zemích předlitavských, na jejich stranu. Vliv uherský rozhodoval od r. 1867 i ve vnitřních sporech předlitavských.

---

§ 58. Občanské ministerstvo čili ministerstvo Auerspergovo z r. 1868.

Ministerstvo toto vstoupilo vlivem a snahou Beustovou v život 1. ledna r. 1868. Předsedou byl kníže Karlos Auersperg, hrabě Taaffe byl jeho zástupcem a ministrem zemské obrany a policie, Dr. Karel Giskra ministrem vnitra, Dr. Leopold Hasner rytíř z Arthy ministrem kultu a vyučování,*) Dr. Eduard Herbst ministrem spravedlnosti, šlechtic Ignác Plener ministrem obchodu, Brestel ministrem financí, hrabě Alfred Potocki ministrem orby, a Jan Berger ministrem bez portefeuillu. Hasnerovi měly to liberální kruhy za zlé, že vídeňského světícího biskupa Kutschkera, který byl pravou rukou hraběte Lva Thuna a zářijovou adressu biskupův, o které budeme později mluviti, spolu podepsal, ve svém ministerstvu ponechal. První sedění ministerstva zahájil Karlos Auersperg slovy: »Všichni za jednoho, a jeden za všechny.« O několik měsíců později persifloval Berger ono pořekadlo a heslo: »Jak máme jeden za druhého státi, když se nemůžeme vystáti?«**) Ovace sypaly se na ministerstvo, a dle

*) Ministr Hasner přijel za svého ministrování do Išlu jednou o »Velikém pátku«; sestoupil tu v hotelu »Na poště« (zur Post) a žádal k obědu masa. Poštmistr František Koch, který nebyl žádným ultramontánem, odbyl však ministra kultu Hasnera slovy: »In meinem Hause gibt's am Charfreitag kein Fleisch« (v mém domě není o Velikém pátku masa). Srv. »Volksblatt« ze dne 27. července r. 1893, č. 93. Toto úplně zaručené chování ministrovo bylo veřejnosti podáno, když mu v Išlu, kde rád dlíval, pomník byl postaven. Při odhalení tohoto pomníku v červenci r. 1893 velebil išelský okresní hejtman hrabě Aichlburg Hasnera jakožto tvůrce nového rakouského školního zákona, proti jehož řeči však podali ohrazení konservativní členové okresní školní rady išelské.

**) Oesterreich; von Világos bis zur Gegenwart, von Walter Rogge; Leipzig und Wien. 1872—73. sv. III. str. 84.

»Spenersche Ztg.« poslal hrabě Bismarck blahopřání Giskrovi.*) Dne 1. února odstoupil místodržitel tyrolský hrabě Toggenburg, a na jeho místo vstoupil svobodný pán Dr. Josef Lasser, který přišed do Innomostí, hned se dal zapsati do tamějšího konstitucionálního spolku, a na projev radosti z toho odpověděl: »Vždyť jsem byl vždycky vašincem.« **)

Když se říšská rada dne 10. února r. 1868 sestoupila, zvolila 111 hlasy ze 131 Dr. Mořice Kaiserfelda ze Štýrska za předsedu místo Giskry. V panské sněmovně stali se předsedou a místopředsedou kníže Colloredo-Mansfeld a Schmerling na místě Karlosa Auersperga a Hasnera.

Za tohoto ministerstva nezasedal z federalistických poslanců českých a moravských v říšské radě nikdo; členové historické šlechty české a moravské neúčastnili se sedění panské komory; ze Slovanů byli na říšské radě přítomni Poláci, Rusíni, Slovinci a Dalmatinci.

Když zemské sněmy ke dni 22. měsíce srpna byly svolány, nevstoupili Čechové do sněmu, ale podali mu svou »deklaraci«, ve které důvody svého počínání vyložili, ku právům koruny české se odvolávali a je reklamovali. Místodržitelem byl tenkráte svobodný pán Kellersperg, který pro svůj spor s ministrem Herbstem dne 30. září dovolenou, a dne 31. října propuštění obdržel. Správcem místodržitelství v Čechách a spolu nejvyšším velitelem stal se polní podmaršálek svobodný pán Alexandr Koller, a nařízením veškerého ministerstva ze dne 10. října, které J. V. schválilo, byly články 12. a 13. základních práv suspendovány, a nad Prahou a okresy smíchovským a karlínským prohlášen stav výminečný. Též na Moravě vzdalovali se federalističtí poslanci sněmu. Na sněmě haličském učinil Dr. Smolka návrh, aby říšští poslanci svých mandátů se vzdali. Avšak Dr. Zyblikiewicz navrhl proti tomu, aby sněm ústavu prosincovou toliko přehlédl. Sněm učinil to »resolucí«, která dne 24. září krátce před půlnocí byla přijata. J. V. císař a král

*) L. c.
**) L. c.

zamýšlel cestovati do Haliče, a děly se již nutné přípravy k cestě. Ale pro onu resoluci sešlo s cesty, aby ministerstvo se udrželo a nic povoliti nemusilo. Báloť se zajisté, aby císař a král, obcuje přímo se svými poddanými, nepostoupil po jejich žádostech, a nepřikázal svému ministerstvu pracovati o jejich vyplnění. Resoluce byla datována k ministerstvu, kteréž ji říšské radě odkázalo k vyřízení, kde byla potom jakožto neoprávněná zavržena. Avšak Poláci, sledujíce politiku opportunity čili prospěchu a okamžité vhodnosti, ač s velikým sebezapíráním, zůstali v říšské radě. Poněvadž místodržitel Goluchowski při debattách o resoluci ukázal se býti stoupencem zemské samosprávy, byl úřadu svého zbaven.

Dne 26. září r. 1868 poděkoval se kníže Karlos Auersperg z ministerstva »ze zdravotních ohledů«, pravděpodobno však proto, poněvadž říšský kancléř Beust do vnitřních věcí se míchal a jeho hlas zhusta více rozhodoval nežli hlas ministra-předsedy.

---

§ 59. Ministerstva: Taaffeovo, Hasnerovo a Potockého.

Když Karlos Auersperg odstoupil, byl hr. Taaffe jmenován jeho zástupcem a potom dne 17. dubna r. 1869 skutečným předsedou ministerstva, tak že teď nastoupilo ministerstvo Taaffovo, které však ani celý rok netrvalo. Za něho byl dne 28. dubna roku 1869 zrušen stav výminečný nad Prahou a okresy karlínským a smíchovským, ale podmaršálek Koller zůstal správcem místodržitelství. Ostatně zůstalo všechno v Čechách při starém. Do zemského sněmu, který byl ke dni 30. září r. 1868 svolán, byli proti všemu vládnímu namáhání ve venkovských obcích a městech zvoleni opět deklaranti. Totéž stalo se v sesterské Moravě, a tudíž nebylo ani řeči o vstoupení deklarantů do říšské rady. Z této příčiny pomýšlela vláda na zavedení přímých voleb do říšské rady, ale tu vznikl proto rozpor v ministerstvu. Menšina: hrabě Taaffe, hrabě Potocki a

Berger, byli pro vyjednávání s opposicí, a radili k povolnosti k ní; většina: Giskra, Herbst, Brestel, Plener a Hasner, stála na tom, aby se posavadní stanoviště zachovalo. Většina podala císaři pamětný spis, kde příčiny svého chování vykládala, nutnost přímých voleb do říšské rady dokazovala, ano též násilí proti opposici za vhodné měla. Na vyzvání císařovo podala také menšina svůj pamětní spis, kladouc v něm váhu na dorozumění se s národy, kteříž ústavy prosincové neuznávali. Oba spisy otiskla »Wiener Zeitung« dne 12. ledna r. 1870. Za těchto rozervaných poměrů byla říšská rada dne 11. prosince r. 1869 svolána. Panská sněmovna přijala po dvoudenním rokování návrh centralistické adressy hraběte Antonína Auersperga 59 hlasy proti 27 hlasům.

Dne 15. ledna r. 1870 obdrželi Taaffe, Berger a Potocki propuštění z ministerstva, a ministry stali se dne 1. února r. 1870 vedle starých: Banhans pro orbu, Dr. Karel Stremayr pro kult a vyučování a podmaršálek rytíř Jan Wagner pro zemskou obranu. Tento byl dříve místodržitelem a velitelem zemským v Dalmacii, kde prováděje bezohledně branný zákon po vůli ministerstva, vyvolal v říjnu a listopadu roku 1869 povstání Kotořanů, které nemohl potlačiti, a byl proto přesazen za velitele do Čech, kde toliko 6 neděl velel, stav se ministrem. Hasner obdržel toliko předsednictví ministerstva.

Toto Hasnerovo ministerstvo předstoupilo před říšskou radu dne 3. února r. 1870, ale mělo kratičký život. Návrh volební opravy a odročení porad o polské resoluci mělo za následek krisi v ministerstvu a v říšské radě. Ministr Giskra poslal list Dru. Riegrovi a Dru. Sladkovskému v březnu, vybízeje je ku poradě, kterak by bylo lze provésti vyrovnání s Čechy na půdě ústavní. Ale oba, znajíce Giskru jakožto nepřítele Čechů, nepřijali jeho pozvání. Giskra sám vystoupil dne 22. března z ministerstva, a dne 31. března vystoupili Poláci a potom po nich Slovinci, Tyrolané a poslanci z Bukoviny z říšské rady. Za tuto krisi činili Herbst a Giskra zodpovědným Beusta, poněvadž prý proti nim brojil, jsa srozuměn s bývalou menšinou v ministerstvě

a užívaje k tomu svých disposičních časopisův, a přinutili ho, že se musil listem ke svým libereckým voličům ospravedlniti. Ministerstvo žádalo císaře za svolení, aby mohlo rozpustiti sněmy, jejichž zástupcové z říšské rady odešli. Ale císař to odepřel, a ministerstvo bylo dne 4. dubna r. 1870 propuštěno; Potocki obdržel nejvyšší rozkaz, aby sestavil nové ministerstvo a odročil dne 8. dubna říšskou radu.

Dne 12. dubna r. 1870 bylo nové ministerstvo složeno: Potocki byl předsedou a správcem ministerstva orby; Taaffe ministrem vnitra, kam též policie náležela, a zemské obrany; dvorní rada rytíř Tschabuschnigg z Korutan ministrem spravedlnosti a správcem ministerstva kultu a vyučování; odborný náčelník Distler správcem financí a De Pretis správcem obchodu. Změnu utrpělo toto ministerstvo 6. května, kdy místo nemocného Distlera převzal finance svobodný pán Holzgethan, švagr Plenerův; orbu obdržel svobodný pán Alexander Petrinó z Bukoviny, a zemskou obranu svobodný pán Widmann z Moravy, který býval nadporučíkem ve vojsku. O minulosti Widmannově psala »Grazer Post« dne 7. května, že ve Štýrském Hradci utýral divadelního cukráře Mayera, poněvadž prý důstojníkům peněz půjčovati nechtěl, tak že po půl letě umřel, a on proto quitovati musil. Widmann byl ke své vlastní žádosti dne 28. června z ministerstva propuštěn. Dne 30. června byl Stremayr podruhé jmenován ministrem kultu a vyučování, Petrinó skutečným ministrem orby a Holzgethan ministrem financí.

Státoprávní opposice doufala od tohoto ministerstva změnu ústavy ve smyslu federativním. V Čechách odstoupil místodržitel Koller, a na jeho místo vstoupil dne 11. května roku 1870 kníže Alexandr Mensdorff-Dietrichstein, který svou vlídností a nestranným vystupováním všeobecné obliby a úcty si dobyl, ale již dne 15. února r. 1871 na záškrt umřel. Ministrpresident Potocki odebral se sám dne 17. května do Prahy, předeslav tam dříve barona Petrinó, kterého Smolka doprovázel. Zde měl rozmluvy s Riegrem, s Dr. Pražákem z Moravy a se Smolkou. Když se do Vídně navrátil, byly patentem ze dne 21. května rozpuštěny

říšská rada a 16 sněmů předlitavských. Jenom sněm český, na němž hlavně záleželo, nebyl ke všeobecnému podivení rozpuštěn, nýbrž pouze doplňovací volby rozepsány, při nichž v červenci r. 1870 opět všichni deklaranti byli zvoleni. Totéž stalo se na Moravě. V Horních Rakousích dopadly volby ve venkovských obcích za vedení hraběte Brandeisa a šlechtice Weissa ze Starkenfelsu konservativně, velkostatkáři však volili liberálně a zachovali tak liberální většinu sněmu, kde bylo 30 liberálů proti 20 konservativcům. Vorarlberg, který byl posud liberální, stal se venkovskými volbami konservativním; bylo ve sněmu 14 hlasů venkovských a 15. hlas generálního vikáře proti 5 hlasům liberálním z měst; velkostatkářů tam není. Ve Štýrsku dopadly volby na venkově konservativně; předseda říšské rady Kaiserfeld ztratil svůj starý volební okres Ptuj (Pettau), a chtěl-li přijíti do sněmu, musil se dáti voliti v městě. Podobný osud potkal ve Štýrsku také Stremayra, který tam ztratil svůj mandát, právě když se stal ministrem kultu a vyučování. Teprve při doplňovacích volbách dostal se do sněmu a do říšské rady. Giskra byl zvolen za poslance do sněmu dolnorakouského, který ho 35 hlasy ze 65 do říšské rady zvolil.

V tomto čase vypukla válka francouzsko-německá, a bylo se obávati, že též Rakousko bude do ní strženo. Tu bylo třeba vlastenectví všech stran. Z této příčiny byl český sněm patentem ze dne 29. července též proti všemu nadání rozpuštěn a rozepsán nový ke dni 27. měsíce srpna, který měl do 5. září říšskou radu obeslati. Zvláštním přípisem dovolával se Potocki vlastenectví a věrnosti českého národa. Při volbách zvítězili všude deklaranti, ano, dobyli ještě dvou okresů, ve velkostatkářstvu pak zvítězila historická šlechta nad ústavověrnou, a český sněm dostal tudíž docela jinou tvářnost. Jeho předsedou stal se hrabě Albert Nostitz, a náměstkem tohoto Dr. rytíř Bělský. Čechové podali v tomto rozhodném okamžení Němcům ruku ke smíření, vyslavše do klubu německých poslanců, který své zasedání měl v německém kasině, Riegra, Bělského a Klaudyho, kteří tam sice vlídně byli přijati, ale prak-

tických následků tento krok neměl. Sněm byl dne 30. srpna zahájen, a císařské poselství vybízelo k neprodlenému obeslání říšské rady, a pravilo o státoprávním postavení království Českého k říši jenom tolik, »že jest prozatím předmětem bedlivého uvažování vlády«. K císařskému poselství odpověděl sněm adressou, kde praví, že při státoprávním poměru Čech k říši volba do říšské rady vykonána býti nemůže, ale že jest hotov obeslati společnou rakousko-uherskou delegaci a vyslati několik důvěrníků, kteří by se srozuměli se zastupiteli ostatních sněmův. Adressa byla 142 hlasy proti 73 hlasům německých poslanců přijata, po čemž tito ihned sněmovnu opustili. Druhý den byl sněm rozpuštěn, a rozepsány přímé volby do říšské rady.

Ostatní sněmy byly svolány ke dni 20. srpna r. 1870, a hlavním účelem jich bylo vykonati volbu do říšské rady, což také učinily, i sněm haličský, beze všelikého odporu.

Říšská rada sešla se dne 15. září, a císař zahájil ji dne 17. téhož měsíce trůnní řečí, která slibovala předlohy zákonův »o upravení poměru mezi církví katolickou a státní mocí, které po zrušení smlouvy s Jeho Svatostí staly se nutnými«, kterýžto slib byl však až v březnu r. 1873 splněn. Ale říšská rada byla velmi kusou; z 203 poslanců bylo přítomno kolem 130, nebyl tam nikdo z Čech, též moravští Čechové a Italianissimi z jižních Tyrol chyběli. Při volbách přímých bylo v Čechách zvoleno 30 deklarantův. Ústavní zmatky trvaly dále a zaplétaly se víc a více. Potocki vida, že cestou ústavy nelze smířiti státoprávní opposici a provésti vyrovnání, zadal se svým ministerstvem dne 23. listopadu za propuštění.

Za Potockého potvrdil J. V. císař a král, trvaje s rodinou v Meraně od 20. prosince roku 1870 do 6. ledna r. 1871, zemský zákon o tyrolské zemské obraně s jeho 4. paragrafem, který stanovil, že tyrolské zemské obrany toliko s dovolením sněmu mimo Tyrolsko užiti lze. Potocki jej kontrasignoval, a způsobil tak ústavověrným velikou mrzutost.

B) Stránka církevní.

§ 60. Brojení proti konkordátu v říšské radě. Manželský, školní a interkonfessionální zákon.

Rakouská vláda měla ještě roku 1867 úmysl vyjednávati s Římem o změně některých článků konkordátu. V srpnu r. 1867 byl Dr. Jan Bedřich Schulte, professor církevního práva při fakultě právnické v Praze, od tehdejšího prozatímního ministra kultu a vyučování, Hye, povolán do Vídně, aby návrhy zákonů na změnu jistých článků konkordátu vypracoval, o kterých by potom po boku rakouského vyslance barona Hübnera v Římě vyjednával. Chtěli pak ve Vídni vymoci, aby Stolice Apoštolská dispensovala pro Rakousko od formy tridentské při manželstvích smíšených a protestantských, pokud před forum církevní přijdou, jak tomu jest v Uhersku a Sedmihradsku, a potom od katolického vychování dítek z takových manželství; dále smíšená manželství, jakož i taková, kteráž odpadnutím jedné strany od katolické církve smíšenými se stala, měla býti prohlášena za rozvížitelná, a protestantské straně mělo býti dovoleno, aby v nový sňatek vstoupiti mohla; kromě toho měla smíšená manželství náležeti před soud světský, a konečně měly býti učiněny protestantům ústupky v otázce pohřební dílem výslovně, dílem mlčky. Ministr Hye pracoval o instrukci pro vyslance v Římě, svobodného pána Hübnera. Avšak tato diplomatická cesta k rozřešení žádaných otázek byla vystoupením říšské rady uvedena v jiné koleje.

Říšská rada, sotva že svá sedění dne 22. května r. 1867 započala, přijala ve svou adressu, o které všemi hlasy proti dvěma hlasům poslanců Greutera a Jaegera se usnesla, mezi jinými též článek o revisi konkordátu. Poslanec Dr. Mühlfeld pokročil pak dále a učinil dne 10. července t. r. návrh, aby konkordát byl zrušen a obšírným náboženským zákonem nahrazen. Liberálové však věděli dobře, že zrušení konkordátu tak hladce, jak si Mühlfeld myslí, provésti nelze, a že tudíž jinou cestu jest jim nastoupiti, což také učinili.

Dne 11. července téhož roku učinil Dr. Herbst a 70 druhů návrh, aby se tři návrhy zákonů vypracovaly, totiž: manželský zákon, který by manželské právo občanského zákonníka obnovil a pravomocnost v manželských věcech na světské soudy přenesl, školní zákon, který by školu z církevní pravomoci vymanil, a interkonfessionální zákon, který by vzájemné poměry jednotlivých vyznání urovnal. Když tento návrh dne 20. července přišel k debattě, vyjádřil se ministr Hye, že je v zásadě nutno, aby se poměry interkonfessionální upravily; vláda prý podá co nevidět předlohu o smíšených manželstvech, o výchově dítek z nich pošlých a o přestupu z jednoho vyznání ke druhému; říšská rada nechť prý nenaléhá na okamžité vyřízení tak důležitých věcí, poněvadž jde vládě o to, aby nejprve cestou konciliatorních vyjednávání se brala, a tak od sebe i všeliký stín zapudila, jakoby platnými poměry, které ze smlouvy plynou, opovrhovala. Ministrovo vyjádření vyvolalo velikou bouři mezi liberálními poslanci. Herbst pravil krátkými slovy, že po vyjádření ministrově jest právě na zástupcích lidu, aby svou povinnost konali. Dodatek Jaegerův, aby se nejprve začalo vyjednávati s Apoštolskou Stolicí, byl zamítnut, a návrhy Herbstovy přijaly se 134 hlasy proti 22.

Všeobecný sjezd rakouských učitelů, který vláda povolila, a o němž podřízeným úřadům rozkázala, aby jej všemožně podporovaly, odbýval se od 5. do 7. září r. 1867 ve Vídni a usuesl se, »že národní školy v Rakousku ve své nynější tvářnosti nejsou tím, čím býti mají, a ve formě té že zůstati nemohou, poněvadž potřebují úplné samostatnosti, mají-li svého účelu dosáhnouti.«

V Išlu, kde J. V. císař a král právě na honech se zdržoval, působil pro zachování konkordátu velevyslanec u papežské Stolice svobodný pán Hübner, který na počátku srpna na dovolenou se odebral. Hrabě Beust rozhorlil se nad tím velice, a pravil k jednomu známému: »Tomu dám lekci, jak se má ke svému přednostovi chovati; může se pokládati za propuštěna.« A chtěje vliv Hübnerův učiniti neškodným, prosil pruského korunního prince Bedřicha, který mu byl

nakloněn, aby účastnil se honů išelských, a tam jako domácí přítel působil. *)

Biskupové, vidouce bouři proti konkordátu se zdvihati, složili dne 28. září adressu a podali ji J. V. císaři a králi, vyslovujíce se v ní pro zachování konkordátu a proti návrhům Herbstovým. Kardinál Rauscher ji složil, a 25 biskupů ji podepsalo.

Když se říšská rada dne 23. září opět sešla, oznámil ministr Hye dne 14. října konfessionálnímu výboru, že ministerská rada interkonfessionální zákon složila, aby články, o nichž v konkordátě není zmínky, jako je článek o smíšených manželstvích, svobodomyslně upravila. Tu však vystoupil kardinál Rauscher s tajným generálním plnomocenstvím, kteréž mu vláda za času vyjednávání o konkordát vyhotovila, a kde se zavazovala, že v církevních věcech bez předcházejícího srozumění se s církví žádných změn na »status quo« neučiní. Na otázku ve příčině vyjednávání s Římem odpověděl Hye, že před listopadem na to mysliti nelze, poněvadž prý kongregace nezasedají, a kardinálové při panující choleře do Říma tak snadno se nevrátí. Smích provázel slova ministrova ve výboru, ačkoli tíž poslanci, kteří se smáli, sotva by byli zůstali ve Vídni, kdyby tam byla cholera vypukla. Výbor usnesl se, nečekati vládních předloh, ale přikročiti hned k vypracování tří interkonfessionálních zákonův; nejprve radil se o školním zákoně, který školu až na vyučování svatému náboženství ode všeho církevního vlivu emancipoval.

Mezi protivníky konkordátu postavilo se také vídeňské městské zastupitelstvo, které podalo dne 30. srpna poslanecké komoře petici za jeho zrušení. Když dne 30. září na opětné zakročení se strany svého paedagogia vyhýbavou odpověď od ministra Hye obdrželo, usneslo se dne 4. října v bouřlivém sedění pod přímým vlivem výstupu ve výboru konfessionálním o adresse k císaři všemi hlasy proti jednomu, který jednomu knězi náležel, kde vedou žalobu na pomlouvání, které prý si dovolila biskupská adressa proti snahám obce

*) Walter Rogge, l. c., III. 55.

ve věcech školství pronésti. Dne 8. října byla adressa, příkře znějící, za pochvaly galerií a síně, které byly přeplněny, schválena. Deputace odevzdala ji císaři dne 14. října, který horlivost otců města za povznesení školství uznal.

Adressa biskupská byla dne 16. října nemilostivým listem císařským ke kardinálovi Rauscherovi vyřízena. Císař oznámil biskupům, že »jejich adressu zodpovědnému ministerstvu odevzdal«, uznával »jejich pastýřskou horlivost a dobré úmysly«, ale pravil ke konci: »Musím si stěžovati do toho, že biskupové, místo aby po mém přání opravdové snahy vlády v důležitých otázkách sem spadajících podporovali a tak jejich nutnému rozřešení v duchu smířlivosti v ústrety vycházeli, raději adresu, mysl hluboce rozjitřující, podali, ji uveřejnili, a tak úkol vlády stížili v okamžení, kde, jak sami vhodně dodávají, svornost nám velice je potřebna, a nutně přikázáno jest, aby příčiny ke sporům a stížnostem se nemnožily.«

Druhý den potom zahájil předseda poslanecké komory Dr. Giskra sedění, poukazuje k císařskému listu jakožto dokladu, že všechny pikle proti ústavnímu zřízení svého účelu nedosahují, a v Rakousku nyní svoboda svědomí a náboženský mír panovati bude. Komora povolala třikráte »hoch« císaři. Teď sypaly se po příkladu Vídně z velikých i malých měst, ano i z vesnic petice proti konkordátu a osvědčení čili manifesty proti adresse 25 biskupův. Ale přicházeły též četné petice pro konkordát, kterých ovšem říšská rada si nevšímala.

Po krátkém rokování přijala komora poslanecká dne 23. a 26. října r. 1867 manželský a školní zákony, jak jí od konfessionálního výboru předloženy byly, a spolu usnesla se 70 hlasy proti 57, aby konfessionální výbor nový manželský zákon na základě povinného občanského manželství vypracoval Před tím odkázala dne 11. října velikou většinou témuž výboru návrh Mühlfeldův na okamžité zrušení konkordátu.

Panská komora zvolila dne 6. listopadu konfessionální výbor ku poradě o manželském a školním zákoně, kde mezi 15 členy jenom pět církevně smýšlelo;

vedle kardinála Rauschera byl tam veliký liberál, svobodný pán Lichtenfels.

Když r. 1868 vstoupilo v život ministerstvo občanské, nastalo proti církvi mnohem příkřejší vystupování, nežli dříve kdy bylo. Ministr kultu a vyučování zbavil výnosem ze dne 7. března r. 1868 jesuity vyučování na gymnasiích ve Feldkirchu, Linci a Dubrovníku; koncem školního roku opustili otcové tato tři učiliště. Dne 31. ledna r. 1868 potvrdilo ministerstvo rozhodnutí dolno-rakouského místodržitele hraběte Chorinského, že úplné najímání pro papežské vojsko dovoliti nelze, ačkoli každý občan, šetře platných zákonů, má právo, o svém povolání rozhodovati. Ministerské rozhodnutí přišlo ve formě přípisu představenému bratrstva sv. Michala Archanděla, hraběti Stillfriedovi. Za těchto okolností upustili církevně smýšlející od značnějšího najímání a vypravení vojínů pro papežskou armádu, ponechávajíce to jednotlivým dobrovolníkům, kteří přece valně v papežské vojsko vstupovali. Za to děly se hojné sbírky peněžité v Praze, Brně a jiných městech, kde vznešené dámy z rodů šlechtických a prvních rodin měšťanských v čelo se postavily, a u dveří chrámových svatopetrský halíř sbíraly.

Ministr Giskra vydal r. 1868 okružník k místodržitelům štýrskému a hornorakouskému, a poukázal je »k zavedení rázných opatření proti agitaci, kterou klerikální strana proti nastávajícím ústavním zákonům o manželství a škole připravuje«. *)

Dle officiosních listů dostal policejní ministr zprávy o tajném spolku, který prý od strany klerikální za spolupůsobení konservativní šlechty byl založen, a po všech zemích předlitavských pode jménem Sanfedistů se rozšířiti má. Liberální časopisy rozepisovaly se o tom zevrubně, a ministr policejních věcí žádal na všech zemských přednostech, aby měli pilný zřetel na toto spiknutí a dostali jeho nitky do svých rukou. Ono udání jmenovalo osoby, místa a zařízení spolku. Zemští přednostové divili se však tomu, že mají do-

*) Wiener Briefe z 10. března 1868 v »Historisch-politische Blaetter«. 1868, sv. 61, str. 549.

hlížeti na loyalní osoby, které toliko se smýšlením ministerstva se nesrovnávaly.*) Strašák »Sanfedistů« zmizel ještě r. 1868 s povrchu veřejnosti, jsa zpozdilým výmyslem liberálů, po němž ministerstvo postoupilo, věci neuváživši.

Za takovéhoto smýšlení vlády začala panská sněmovna dne 19. března r. 1868 rokovati o manželském zákoně. Aby výsledek byl zajištěn, sešlo se před tím 60 členů levé strany panské komory, strany to liberální, v rytířské síni zemského domu a dali si slovo, »že při usnesení poslanecké komory setrvají a žádného návrhu na odročení nepřijmou«. Věc byla tedy rozhodnuta již před rokováním. Když sedění počalo, navrhovala většina výboru, aby se zákon manželský tak, jak ze sněmovny poslanecké vyšel, do porady vzal; menšina pak navrhovala, aby se počkalo, až jak dopadne vyjednávání s Římem, které již započalo. Stanoviště vlády naznačili ministři Herbst a Hasner. Herbst pravil, že »císaři a státu musí býti navráceno, co jim ku prospěchu vlasti nikdy odcizeno býti nemělo,« a dodal: »Jako pomník onoho času, kdy všechny naděje ke svobodnému utvoření Rakouska zmizely, vyčnívá konkordát do přítomnosti; a pokud ona zásada pevně nestojí, že cestou zákonodárství může býti změněn, neutvoří se žádná důvěra v ústavní poměry Rakouska. Ministerstvo, které nemá síly, Rakousko od této »můry« osvoboditi, nebude nikdy s to, aby státní základní zákony v skutek uvedlo, a zdali ministerstvo, které není s to, aby to provedlo, v Rakousku možným jest, ukáží dějiny a následek dnešního usnesení.«

Ministr Hasner pravil, »že konkordát nenechává ani kroku svobodného dnešnímu zákonodárství v nejdůležitějších věcech; není prý žádného hnutí na veškeré půdě rakouské správy, kde by tato překážka nestála; všechno musí se zaraziti, zůstaneme-li při této překážce státi.«

Proti novému zákonu manželskému mluvili hrabě Lev Thun, hrabě Rechberg, professor Arndts, hrabě Bloome, kardinálové Schwarzenberg a Rauscher. Hrabě

*) L. c., str. 551. 552.

Rechberg ukazoval ve své řeči, že státní smlouva, byť později škodlivou se ukázala, přece jednostranně zrušiti se nemůže, jelikož by to bylo proti zásadě mezinárodního práva, a varoval komoru, aby nových sporův a těžkostí ke starým nepřidávala. Podobně mluvil hrabě Bloome, a žádal jako věrný syn církve, aby se k bolestem papežovým, kterýmiž od zjevných nepřátel a falešných přátel svírán jest, nové nepřipojovaly, a pravil, že nelze mluviti o svobodě, když se církev v otroctví uvrhuje. Gallerie smály se jeho řeči. Hrabě Auersperg (Anastasius Gruen), mluvě pro návrh většiny, upíral docela císaři právo uzavírati konkordát. poněvadž prý časy 1849—1861 byly časy nevěry k národům, a císař tenkráte nestál ve svém slově národům. Jako hraběti Bloomovi, smály se gallerie též hraběti Lvu Thunovi tak drze, že by dále nebyl mohl mluviti, kdyby předseda nebyl zakročil. Vtipně pravil Thun proti hraběti Auerspergovi, že by důkaz o neplatnosti této smlouvy dobře se hodil finančnímu ministru, aby s cizozemskými věřiteli brzy byl hotov. Ke konci rokování učinil ministerský předseda z přijetí zákona kabinetní otázku: Vláda prý by to těžce nesla, kdyby vysoká komora zákon v poradu nevzala, a ohražuje se již napřed proti zodpovědnosti za následky daleko sáhající, které by z takovéhoto hlasování vznikly.

Dne 21. března odpoledne bylo hlasování. Tu učinil hrabě Mennsdorff návrh, s kterým se knížata církevní srovnávali, aby komora zvolila kommissi a na její zprávu čekala, má-li revise konkordátu takový spěch čili ne. Ale tento návrh byl 65 hlasy proti 45 zamítnut, po čemž zamítnut návrh menšiny 69 hlasy proti 34 hlasům. Nejvyšší hofmistr kníže Hohenlohe hlasoval s většinou »pro«, což platilo za souhlas dvora, ač neprávem. Vídeň byla osvětlena, jako by Rakousko bylo vyhrálo velikou bitvu nad úhlavním nepřítelem.

Dne 23. března nedostavila se knížata církevní do sedění, a 14 jich, majíce v čele kardinály Schwarzenberga a Rauschera, podalo přípis předsedovi panské komory, kde praví, že pro rušení slova nejsou s to, aby se na dále súčastňovali rokování o návrzích zákonů, které mají svůj základ v násilném rušení kon-

kordátu. Týž den začala a skončila se speciální debatta, a zákon manželský byl všemi hlasy proti 17 přijat.

Návrh menšiny, aby kommisse dostala rozkaz, vypracovati nový školní zákon, který by církevní vliv na vychování dítek chránil a školy národní a střední konfessionálními ponechal, byl sám sebou ztracen, poněvadž jeho původce kardinál Rauscher do sněmovny se nedostavil. V debattě o školství hájil hrabě Lev Thun katolický ráz studijní matice. Proti němu vystoupil svobodný pán Lichtenfels tvrdě, že není ani jednoho vládního nařízení, které by oné matice pouze ke katolickým účelům používati předpisovalo nebo výhradním jměním katolické církve činilo, naopak užívalo prý se jí až do r. 1855 pro všechna vyznání, a ona byla v držení vlády.

Rokytanský mluvil poprve proti konkordátu velmi jízlivě, pravě mezi jiným: »Církev již mnohokráte přišla ve srážku s vědou a přijde zase, když další vynálezy na dogmatickém poli činiti bude, za jejichž uznání bude na rozumu žádati. Víra a věda jsou dvě theoreticky úplně nesrovnatelné věci, jejichž vyrovnání bude vždy věcí jednotlivcovou. Právě proto, že nelze jich srovnati, budiž vyučování svobodno, jmenovitě pak školu nesmí nikdy církev poručníkovati.«

Školní zákon poslanecké komory byl dne 31. března všemi hlasy proti 16 přijat.

Interkonfessionální zákon byl komoře poslanecké podán dne 3. dubna, potom přijat, a dne 14. května prošel panskou sněmovnou. Rokytanský mluvil opět velmi jízlivě proti církvi a skončil svou řeč slovy: »Právní stát musí býti bezkonfessní, i když v něm pouze vyznavači jedné církve žijí, jinak klesne na stát, kterému tato církev panuje; neboť církev má tu vlastnost, že po panství touží, a myslí, že jest pronásledována tam, kde panovati nemůže. Já chci stát bezkonfessionální, poněvadž církvi pánovitost a panování nepřísluší, poněvadž státní církev beze všeho práva nad jinými vyznáními stojí a na své vlastní vyznavače škodlivý vliv vykonává, zatemňujíc nejenom jejich ducha, ale naplňujíc též jejich srdce domýšlivostí a

vysokomyslností a zatvrzujíc je, jak to bohužel parlamentární řeči dostatečně dokazují.«

Jeho Veličenstvo císař a král potvrdil všechny tři konfessionální zákony dne 25. května r. 1868, a dne 26. téhož měsíce byly ve »Wiener Zeitung« prohlášeny. Potvrdil je s nechutí a vnitřním odporem a po dlouhém zdráhání. Musil se díti nátlak na mocnáře, nežli ho přiměli k tomu, aby své přesvědčení státnímu blahu za oběť přinesl.*) Officielní a neofficielní listy psaly, že jest výslovnou vůlí císařovou, aby potvrzení zákonů žádnou slavností se neslavilo, a zákony samy nejmírnějším způsobem se prováděly. Tato vůle císařova a jeho pokynutí zplodily asi okružník ministra kultu Hasnera ze dne 1. června r. 1868, kde nejmírnější provádění zákonů slibuje a spolu ujišťuje, »že svobody církve chrániti, a jí náležitou vážnost všemi oprávněnými prostředky zachovati, jest pevným úmyslem vlády, která bude vždycky vzdálena toho, aby se ve vlastní obor církve míchala« — spolu však vyslovil, aby každou pochybnost předešel: že »co do manželských věcí katolíků duchovní manželské soudy, které patentem ze dne 8. prosince 1856 uznány byly, v tomto smyslu budoucně existovati nemohou, ale že na druhé straně beze vší pochybnosti ústavní právo církve, své vnitřní věci samostatně říditi a spravovati, tedy pro svědomí nutná a jenom (?) pro foro interno platná nařízení též ve věcech manželských vydávati, tím úplně nedotknutým zůstává.« Ministr připouštěl tedy též manželské církevní soudy, ale pouze pro foro interno (pro svědomí) Patrně ministři Herbst a Hasner nerozuměli, co jest »externum« a »internum forum«, myslíce, že, když církev svůj výrok občanskými nutícími prostředky a opatřeními v platnost uvésti nemůže, nemá proto žádné »forum externum«.

Hlavní brojitel proti konkordátu Dr. Mühlfeld umřel týž den, kdy Jeho Veličenstvo zákony potvrdilo, totiž dne 25. května, a opat strahovský Dr. Jeronym

---

*) Wiener Briefe v »Historisch-politische Blaetter« z r. 1868, sv. 61., str. 160. a 161.

Zeidler pochoval ho k veliké radosti liberálův a žalosti katolíků s veškerou církevní slávou.

K uvedeným zákonům pojí se dva jiné z 31. prosince 1868.

První týká se pokusů smířiti manžely před soudním rozvodem. Ruší všeobecným občanským zákonníkem uloženou povinnost podrobiti se pokusu smíření před duchovním správcem a stanoví, že soud musí, nejsou-li svědectvím duchovního správce pokusy smíření nadarmo předsevzaté dokázány, před svým soudním jednáním činiti představení na manžely po třikráte ve lhůtách osmidenních.

Druhý zákon týká se uzavření manželství mezi stoupenci rozličných křesťanských vyznání.

Konečně náleží sem zákon ze dne 9. dubna 1870 »o manželství osob, které k žádné zákonně uznané církvi nebo náboženské společnosti nenáležejí, a o vedení rejstříků porodních, kopulačních a úmrtních.«*)

§ 1. praví: »Všechny úkony, které zákony vzhledem na manželství a vedení matrik o manželství duchovním správcům přikazují, pokud se týkají osoby, která k žádné zákonně uznané církvi nebo náboženské společnosti se nepřiznává, jest předsevzíti okresním hejtmanstvím, nebo v místech s vlastním obecním řádem obecnímu úřadu, kterému politické vedení úřadu svěřeno jest.«

§ 2. »Ve příčině rozlučitelnosti manželství stojí osoby v § 1. uvedené na rovni s nekatolickými křesťanskými vyznavači.«

Dle § 3. vedou porodní a úmrtní rejstříky okresní hejtmanství.

---

§ 61. Znění nových zákonů, pokud se Církve týkají.

A) I. Základní státní zákon z 21. prosince 1867.**)

»O všeobecných právech státních občanů království a zemí na říšské radě zastoupených«.

---

*) R. G. B. 1870. Č. 51. vydaný 16. dubna 1870.
**) Reichsgesetzblatt 1867, č. 142.

Čl. 6. Každý státní občan může se na každém místě usaditi a bydliti, usedlostí všeho druhu sobě dobývati, o nich rozhodovati, jakož i za podmínkami zákonnými každou živnost provozovati.

Pro mrtvou ruku jsou dovolena obmezení práva, usedlostí dobývati a o nich rozhodovati, cestou zákona z příčin obecného blaha.

Čl. 14. Plná svoboda víry a svědomí jest jednomu každému pojištěna. Požívání občanských a politických práv nezávisí na vyznání náboženském; však státo-občanským povinnostem nesmí se vyznáním náboženským činiti žádná újma.

Nikdo nemůže býti k církevnímu úkonu nebo k účastenství v církevní slavnosti nucen, pokud po zákonu nepodléhá k tomu oprávněné moci jiného.

Čl. 15. Každá zákonně uznaná církev a náboženská společnost má právo společného veřejného vykonávání svého náboženství, řídí a spravuje své vnitřní věci samostatně, zůstává v držení a požívání svých ústavů, nadac a fondův, určených pro účely kultu, vyučování a dobročinnosti, ale jest jako každá společnost všeobecným státním zákonům podrobena.

Čl. 16. Stoupencům zákonně neuznaného náboženského vyznání jest dovoleno domácně vykonávati své náboženství, pokud se nepříčí právu a neruší mravnosti.

Čl. 17. Věda a učení jest svobodno

Vyučovací a vychovávací ústavy zakládati a při nich vyučovati jest oprávněn každý státní občan, který se zákonným způsobem svou schopností k tomu vykáže.

Domácí vyučování nepodléhá žádnému takovému obmezení.

O vyučování v náboženství ve školách pečuje církev nebo náboženská společnost, které to přísluší.

Státu náleží nad veškerým vyučováním a vychováváním právo nejvyššího řízení a dozoru.

Čl. 18. Každému jest volno voliti si své povolání a pro ně se vzdělati, jak a kde chce.

František Josef,

Beust, Taaffe, John, Becke, Hye.

II. Základní státní zákon »O moci soudcovské.« *)

Článek I. »Veškera pravomocnost ve státě vykonává se ve jméně císařově.«

B) Zákon manželský z 25. května 1868. **)

Čl. 1. zrušil manželské právo konkordátní, obnovil manželské právo obecného občanského zákonníka ze dne 11. června 1811

*) Č. 144.

**) R.-G.-B. č. 47, vydané 26. května 1868.

se všemi jeho pozdějšími dodatečnými zákony a nařízeními až do vydání patentu ze dne 8. října 1856. (R.-G.-B. 185.)

Čl. 2. zavedl občanské manželství pro případ, že by některý duchovní správce snoubence ohlásiti neb oddati nechtěl.*)

Čl 3 odkázal veškeru pravomocnost v manželských věcech světským soudům, jak se vykonávaly před 1. lednem 1857, kdy duchovní manželské soudy v život vstoupily.

Auersperg, Hasner, Giskra, Herbst.

---

*) Roku 1898 jest tomu 30 let, co zavedeno jest občanské manželství. Od r. 1868 do r. 1871 nebyl v Praze ani jediný občanský sňatek uzavřen, a teprve dne 5. března 1871 proveden na staroměstské radnici první občanský sňatek v Praze, při kterémž oddal purkmistr Dittrich Fr. Löstera, 47letého vrchního konduktéra státních drah, bez vyznání. se stejně starou švadlenou, židovkou Františkou Lettenovou. Od té doby byly v Praze uzavřeny následující sňatky: Roku 1871 pět; r. 1872 pět; r. 1873 jeden; r. 1874 osm; r. 1875 čtyři; r. 1876 pět; r. 1877 čtyři; r. 1878 čtyři; r. 1879 pět; r. 1880 deset; 1881 šest; 1882 pět; r. 1883 deset; r. 1884 tři; r. 1885 čtyři; r. 1886 osm; r. 1887 deset; r. 1888 devět; r. 1889 dvanáct; r. 1890 pět; r. 1891 čtyři; r. 1892 devět; r. 1893 patnáct; r. 1894 jedenáct; r. 1895 šestnáct; r. 1896 dvacet šest; r. 1897 třicet; 1898 (až do 21. dubna) šestnáct. Matrika občanských sňatků na staroměstské radnici byla vedena až do r. 1873 výhradně německy, a teprve dne 31. července 1873 zapsáni poprve česky do matriky Václav Lošek, dělník, bez vyznání, a Růžena Poláková, vdova po obuvníku, židovka. Nadále pak vedeny jsou zápisky v matrice pouze česky. Většina sňatků občanských byla uzavřena mezi ženichy a nevěstami. prohlásivšími, že jsou bez vyznání. Obcházením rakouského manželského zákona byly tak zvané »sedmihradské sňatky«. Když někdo své katolické manželství zrušiti chtěl. dobyl si sedmihradského občanství, přestoupil k protestantství nebo unitářství a uzavřel nové manželství. Proti tomuto zlořádu vydalo ministerstvo Taaffe-ovo v listopadu r. 1879 nařízení, kterým evangelickým farářům obou vyznání přísně se zapovídá, aby buď z vlastní moci nebo delegováním jiné osoby jakýmkoliv způsobem účinkovali při sňatcích osob, které byly již v manželství, jež vedle platných zákonů nelze pokládati za zrušené. Co se týče platnosti podobných již uzavřených sňatků cislajtanských příslušníků, ponechává se rozhodnutí o tom kompetentním soudům. Tyto rozhodovaly vždycky pro neplatnost těchto sedmihradských manželství. (Viz čl. Dra Tumpacha: »Sedmihradská manželství« v Časopise katol. duchov. 1894, str. 577 nn.)

C) Zákon ze dne 25. května 1868.

»O poměru školy k církvi.« *)

§ 1. Nejvyšší řízení a dozor nad veškerým vyučováním a vychováváním náleží státu a vykonává se orgány zákonně k tomu povolanými.

§ 2. Bez újmy tohoto práva dozoru přenechává se péče (Besorgung), řízení a přímý dozor nad vyučováním náboženství a jeho výkony (Religionsübungen) pro různé vyznavače v národních a středních školách příslušné církvi nebo náboženské společnosti.

Vyučování v ostatních předmětech ve školách nezávisí na vlivu nějaké církve nebo náboženské společnosti.

§ 3. Státem, zemí nebo obcemi zcela nebo z části založené nebo vydržované školy a vychovávací ústavy jsou přístupny všem státním občanům, bez rozdílu vyznání.

§ 4. Každé církvi nebo náboženské společnosti jest svobodno ze svých prostředkův pro vyučování mládeže jistého vyznání školy zřizovati a vydržovati.

Jsou však zákonům pro vyučování podrobeny, a mohou jenom tenkráte činiti nárok k právu veřejnosti, když všem zákonným podmínkám pro nabytí těchto práv dostojí.

§ 5. Užívati škol a vychovávacích ústavů pro vyznavače jistého náboženství určených není zákonem zakázáno členům jiného vyznání.

§ 6. Úřady učitelské při školách a vychovávacích ústavech naznačených v § 3. jsou státním občanům jednostejně přístupny, kteří se svou schopností k tomu zákonným způsobem vykázali.

Za učitele náboženství smějí býti ustanoveni jenom ti, které za schopné k tomu příslušná konfessionální vrchní vrchnost uzná.

Při jiných školách a vychovávacích ústavech (§ 4.) jsou stanovy jejich rozhodující.

§ 7. Učební knihy pro národní a střední školy, jakož i vzdělávací ústavy učitelské potřebují jenom schválení orgánů, které tímto zákonem k řízení a dozoru nad vyučováním povolány jsou.

Knihy náboženství mohou toto schválení jenom tenkráte dostati, když od příslušné konfessionální vrchnosti budou za připustitelné (zulässig) prohlášeny.

§ 8. Příjmů normálních školních fondů, studijního fondu, jiných založení (Stiftungen) pro účely vyučovací jest užívati bez ohledu na vyznání, pokud nelze dokázati, že pro jisté vyznání jsou věnovány.

§ 9. Nejvyšší řízení a dozor nad veškerým vyučováním a vychováním vykonává ministerstvo vyučování.

---

*) R.-G.-B. č. 48, vydaný 26. května 1868.

§ 10. V každé zemi řídí a vede dozor nad vyučováním a) zemská školní rada, jakožto nejvyšší zemský školní úřad; b) okresní školní rada, pro každý školní okres; c) místní školní rada pro každou školní obec.

Rozdělení země na školní okresy stane se zemským zákonodárstvím.

§ 12. Do zemské školní rady povolají se za předsednictví místodržitele neb jeho zástupce: členové politické zemské správy, deputovaní zemského výboru, duchovní z vyznání v zemi jsoucích a znalci školství.

Složení v § 10. lit. b) a c) naznačených okresních a místních školních rad ustanoví se zemským zákonodárstvím.

Auersperg. Hasner.

D) Zákon z 25. května 1868,*) jímž mezikonfessionální poměry státních občanů ve svých vztazích se upravují.

I. Vzhledem na vyznání dětí.

Čl. 1. Manželské a manželským se rovnající dítky následují vyznání svých rodičů, pokud oba k témuž náboženství náležejí.

Při smíšených manželstvích následují synové náboženství otcova, dcery náboženství matčina. Manželé však mohou před uzavřením manželství nebo po jeho uzavření smlouvou**)

---

*) R.-G.-B. 1868, č. 49.

**) Výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 24. ledna 1882 jest stanoveno toto: Smlouva učiněná mezi manžely, kdež jeden jest katolického a druhý evangelického vyznání, jest platna nejen ve svědomí, ale též před státními úřady. Jeden manžel nesmí ji libovolně rušiti, a duchovní správcové mají právo a povinnost dohlížeti na to, zdali ona smlouva v řečených mezích se zachovává; nezachovává-li se, mají na politických úřadech žádati za její přesné vyplnění, a hejtmanství vykoná, jak rozhodnutí ministerské nařizuje. Celá tato právní věc prošla na základě určitého případu v Královéhradecké diecési všemi stolicemi, a byla ministerstvem kultu v poslední stolici správně a spravedlivě rozhodnuta. (Viz onen případ a jeho průběh v Časopise katol. duchovenstva, 1882; str. 257—262 v mém článku: »Platnost smlouvy a vychování dítek ze smíšených manželstev«.) C. k. evangelická vrchní rada stěžovala si u ministerstva, že při smíšených manželstvích žádá se vždy revers, že všechny dítky budou v katolickém náboženství vychovány. Ministr kultu odpověděl dle »Volksfreundu« Nr. 295. 1870, že konfessionální nařízení mohou býti prováděna a býti pravidlem čili normou v životě, pokud se způsobem trestuhodným neprovádějí a občanských zákonů o uzavírání manželství neruší. (Archiv für das kath. K.-Recht, 1871, sv. 25, str. 306.)

stanoviti, že obrácený poměr nastane, nebo že všechny dítky náboženství otcova nebo všechny náboženství matčina následovati budou.

Nemanželské dítky následují náboženství matčina. V případě, že žádné z uvedených ustanovení místa nemá, určí ten, komu náleží právo vychovávati dítky, jeho náboženské vychování.

Reversy k představeným nebo služebníkům církve nebo náboženské společnosti nebo jiným osobám o náboženském vyznání, ve kterém dítky vychovány a vyučovány býti mají, jsou bez účinku (t. j. neplatné).

Čl. 2. Náboženství dítka nesmí zpravidla potud změněno býti, až ono z vlastní svobodné vůle takovou změnu předsevezme. Však mohou rodičové, kteří dle čl. 1. náboženské vyznání dítek smlouvou určiti jsou oprávněni, je ohledně těch dětí měniti, které ještě 7. roku stáří nepřekročily.

V případě změny náboženství jednoho neb obou manželův jakož i nemanželské matky jest však s dítkami, které 7. roku života ještě nedokonaly, co do náboženského vyznání bez ohledu na smlouvu před změnou náboženství učiněnou tak nakládati, jakoby se teprve po změně náboženství rodičův jakož i nemanželské matky zrodily.

Legitimuje-li se dítě před 7. rokem, jest s ním nakládati dle čl. 1.

Čl. 3. Rodičové, poručníci jakož i služebníci náboženství jsou zodpovědni za přesné (genau) zachovávání těchto předpisů.

V případě jejich porušení náleží nejbližším příbuzným, jakož i představeným církve a náboženských společností právo, volati úřady za pomoc, kteří věc vyšetří, a co jest po zákonu, zařídí.

II. O přestupu od jedné církve nebo náboženské společnosti k jiné.

Čl. 4. Po dokonaném 14. roku života má každý bez rozdílu pohlaví svobodnou volbu náboženského vyznání dle svého vlastního přesvědčení, a úřadům jest ho v této svobodné volbě v případě nutnosti hájiti.

Týž však nesmí býti v duševním stavu, který vlastní svobodné přesvědčení vylučuje.

Čl. 5. Změnou náboženství ztrácí se všechna společenská práva opuštěné církve nebo náboženské společnosti vzhledem na vystupujícího, rovněž nároky tohoto na onu.

Čl. 6. Aby výstup z církve nebo z náboženské společnosti měl zákonný účinek, musí vystupující jej oznámiti politickému úřadu, který představenému nebo duchovnímu správci oné církve nebo náboženské společnosti, kterou opustil, oznámení zprostředkuje.

Vstup v nově zvolenou církev nebo náboženskou společnost musí vstupující příslušnému představenému nebo správci osobně oznámiti.

Čl. 7. Ustanovení § 768. lit. a) obecného občanského zákonníka, dle něhož odpad od křesťanství za důvod vydědění se prohlašuje, jakož i ustanovení § 122. lit. c) a d) trestního zákona, jimiž ten, kdo křesťana k odpadnutí od křesťanství svésti, jakož i blud proti víře křesťanské rozšiřovati se snaží, vinným zločinu se prohlašuje, jsou zrušena.

III. Vzhledem na úkony bohoslužby a duchovní správy.

Čl. 8. Představení, služebníci nebo příslušníci některé církve nebo náboženské společnosti mají se zdržovati úkonů bohoslužby a duchovní správy na příslušnících jiné církve nebo náboženské společnosti, když k jejich předsevzetí (t. j. k vykonávání) od oprávněných osob požádáni nebyli.

Výjimka může nastati pouze pro ony jednotlivé případy, ve kterých dotyčnými duchovními správci nebo služebníky jiné církve nebo náboženské společnosti žádost za předsevzetí úkonu těmto příslušného vznešena byla, nebo stanovy a předpisy této poslední předsevzetí úkonu dovolují.

Mimo tyto případy jest onen úkon za právně neplatný pokládati, a úřadům jest poskytnouti vhodnou pomoc na žádost zkrácených soukromých osob nebo náboženské společnosti.

IV. Vzhledem na příspěvky a dávky.

Čl. 9. Příslušníci některé církve nebo náboženské společnosti mohou ke příspěvkům na penězích a plodinách nebo ke konání práce pro účely kultu a dobročinnosti jiné církve nebo náboženské společnosti) jenom tenkráte býti přidržováni, když mají povinnosti věcného patronátu, nebo když závazek k takovým dávkám na soukromně-právních listinami dokazatelných důvodech spočívá nebo knihovně zjištěn jest.

Žádný duchovní správce nemůže na příslušnících jiného vyznání jemu cizího tax, štóly etc. žádati, leč za skutečně na jejich žádost vykonané úkony, a to pouze dle zákonného výměru.

Čl. 10. Ustanovení předešlého článku 9. platí úplně též vzhledem na příspěvky a dávky pro účely vyučování, vyjma že příslušníci jedné církve nebo náboženské společnosti s příslušníky druhé pro zákonné přiškolení jednu školní obec tvoří, ve kterémžto případě přiškoleným bez rozdílu vyznání jest nésti nutné výdaje ke zřízení a zachovávání společné školy a ke placení učitelů při ní ustanovených vyjma výdaje pro vyučování náboženství příslušníků druhého vyznání.

Nucené přiškolení do školy jiného vyznání není.

Čl. 11. Všechny nároky duchovních, kostelníkův, varhaníkův a učitelův, potom ústavů pro kult a vyučování a dobročinnost některé církve nebo náboženské společnosti na příspěvky a dávky se strany příslušníků jiné církve, které v ustanoveních předcházejících článků 9. a 10. založeny nejsou, jest pokládati za zašlé.

V. Vzhledem na pohřby.

Čl. 12. Žádná náboženská obec nesmí mrtvole člověka, který jí náležel, slušné pochování na svém hřbitově odepříti:

1. když jde o pochování v rodinném hrobě, nebo když

2. v okolí místní obce, kde případ smrti se stal, nebo mrtvola nalezena byla, není pro vyznavače církve nebo náboženské společnosti zemřelého žádný hřbitov.

VI. O svěcení slavností a svátků.

Čl. 13. Nikdo nemůže býti nucen, aby se o slavnostech a svátcích jemu cizí církve nebo náboženské společnosti práce zdržoval.

V neděli jest však mezi službami Božími každou práci veřejnou, která není nutnou, zastaviti.

Dále musí o svátcích kterékoli církve nebo náboženské společnosti mezi hlavními službami Božími poblíž chrámu všechno býti opomenuto, co by rušení nebo obmezování slavnosti mělo za následek.

Totéž musí se zachovávati při obvyklých slavných processích na náměstích a ulicích, kterými se průvod pohybuje.

Čl. 14 Žádná náboženská obec nemůže býti nucena, aby se zdržovala zvonění ve dnech, o nichž dle ustanovení druhé církve nebo náboženské společnosti toto jest opomenouti.

Čl. 15. Ve školách, do kterých příslušníci rozličných církví nebo náboženských společností chodí, jest, pokud to provésti lze, ve vyučování takové rozdělení zavésti, při němž by i menšině bylo možno její náboženské povinnosti plniti.

VII. Závěrečné ustanovení.

Čl. 16. Všechna těmto předpisům se protivící ustanovení posavadních zákonův a nařízení, ať spočívají na kterémkoli základě nebo v kterékoli způsobě vydána byla, jakož i protivné obyčeje, i kdyby zde výslovně zrušeny nebyly, nebuďtež nadále k platnosti přiváděny.

To platí obzvláště o předpisech o náboženském vychování dítek, které do veřejného opatrování převzaty jsou.

Čl. 17. Tento zákon vstupuje dnem svého vyhlášení v působnost.

Čl. 18. Provedení tohoto zákona jest přikázáno ministru kultu a vyučování, jakož i ostatním ministrům, v jejichž obor působnosti předpisy jeho spadají, kteří mají k jeho provedení potřebná nařízení vydati.

E) **Zákon ze dne 31. prosince 1868 o uzavírání manželství mezi příslušníky rozličných křesťanských vyznání.** *)

Čl. 1. Při sňatcích mezi příslušníky rozličných křesťanských vyznání mají se konati ohlášky v bohoslužebném shromáždění farního okresu náboženské společnosti jednoho každého z obou snoubenců v obyčejném zákonném způsobě.

Čl. 2. Slavné vyjádření o manželství musí se při sňatku mezi příslušníky rozličných křesťanských vyznání státi přede dvěma svědky a před řádným duchovním správcem jednoho ze snoubenců neb před jeho zástupcem.

Totéž může se státi, kdyby ohlášky pro zdráhání se jednoho duchovního správce politickým úřadem se předsevzaly.

Snoubencům jest ve všech případech svobodno církevní požehnání svého sňatku, které před jedním duchovním správcem uzavřeli, od duchovního správce druhé strany si vyžádati.

Čl. 3. §§ 71. a 77. všeob. občanského zákonníka a všechny ostatní, smíšených manželství se týkající zákony a nařízení jsou zrušeny, pokud stanovením tohoto zákona se protiví.

Čl. 4. Provedení tohoto zákona jest ministru vnitra, jakož i ostatním ministrům, v jejichž obor působnosti jeho předpisy náležejí, přikázáno.

Biskup královéhradecký Hanl vydal instrukci z 11. února 1869, kde zakázal ohlášky katolické strany v případě, že by manželství se uzavřelo před duchovním správcem nekatolickým; přijdou-li manželé, že již uzavřeli manželství před nekatolickým pastorem, tu jest s nimi nakládati, jakoby právě sňatek uzavříti chtěli.

Ministerstvo vnitra, srozuměvši se s ministerstvem kultu a vyučování a spravedlnosti, vyslovilo se výnosem z 10. dubna 1869 č. 1307. k místodržitelství českému, že ministeriální nařízení z 28. června 1856 č. 122. (R. G. B.) ztrácí svou platnost. Katolické spolky a bratrstva, která se na jeho základě utvořila, uznávají se sice, ale ve své budoucí činnosti podléhají beze vší výjimky spolčovacímu zákonu, nenáležejíce k exempcím v § 3. onoho zákona vypočteným. Nové tvoření takových spolků, jakož i změna jejich posavadních stanov bude se díti dle zákona o právu spolčovacím.

---

*) R. G. B. Č. 4. z r. 1869 vydané 5. ledna 1869.

F) Zákon z 31. prosince 1868 o pokusech smiřovacích před soudním rozvedením manželství.*)

§ 1. Povinnost manželům v §§ 104., 107. a 132. obecného občanského zákonníka uložená, svůj úmysl k rozvodu jejich řádnému duchovnímu správci oznámiti, jest zrušena.

Jest však jim zůstaveno tento úmysl jejich řádnému duchovnímu správci oznámiti a od něho o tom písemní vysvědčení si vymoci, že pokus smíření jím vykonaný (§§ 104., 107. ob. obč. z.) byl marným.

§ 2. K rozvodu manželství příslušný soud má, když žádost za rozvod (§§ 105. a 107. ob. obč. z.) vysvědčením řádného duchovního správce o darmo předsevzatých smiřovacích pokusech (§ 1.) doložena není, před úřadním jednáním o hlavní věci paragrafem 104. ob. obč. z. předepsaná představení k manželům po třikráte ve lhůtách 8denních učiniti.

§ 3. Protokol, který o předsevzetí trojího smiřovacího pokusu vésti jest, má pouze výsledek pokusu smiřovacího obsahovati.

§ 4. Zákon vstoupí v den prohlášení v platnost; jeho provedení jest ministru spravedlnosti přikázáno.

G) Zákon ze 14. května 1869, kterým se zásady vyučování v národních školách stanoví (t. zv. říšský školní zákon = Reichsschulgesetz).**)

§ 1. Národní škola má úkolem, děti mravně-nábožensky vychovati.

§ 2. Každá národní škola, k jejímuž založení nebo vydržování stát, země nebo obec výlohy docela nebo z části kryje, jest veřejným ústavem, a jakožto veřejný ústav mládeži bez rozdílu vyznání víry přístupna.

§ 3. Předmětem vyučování jest: »Náboženství« etc.

§ 5. Vyučování v náboženství obstarávají příslušné duchovní vrchnosti, kterých se týká, a nejblíže doblížejí na ně.

Počet hodin náboženskému vyučování přikázaný určuje učební plán.

Rozdělení látky učebné (učiva) na jednotlivé roční běhy určí se od církevních vrchností.

Učitelé náboženství, církevní vrchnosti a náboženské společnosti mají zachovávati (nachzukommen) školní zákony a v mezích jejich vydaná nařízení školních úřadů.

Nařízení církevních úřadův o vyučování náboženském a náboženských cvičeních jest správci školy skrze okresní školní dozor ohlásiti. Nařízením, která nelze srovnati se všeobecným školním řádem, odepře se prohlášení.

V místech, kde není duchovní, který by vyučoval pravidelně

---

*) R. G. B. Nr. 3. ex anno 1869, vydané 5. ledna 1869.
*) R. G. B. 1869. Č. 62.

v náboženství, může učitel se svolením církevní vrchnosti býti přidržován, aby při tomto vyučování pro dítky svého vyznání dle vydaných nařízení školních úřadů spolupůsobil.

Kdyby některá církev nebo náboženská společnost náboženská vyučování obstarávati opomenula, učiní zemský školní úřad, srozuměv se s těmi, jichž se týká, potřebné opatření.

§ 21. Povinnost choditi do školy nastává dokonaným 6. rokem a končí dokonaným 14. rokem.

§ 32. Veřejné učitelské úřady jsou každému bez rozdílu náboženství přístupny.

§ 38. Při zkouškách učitelských: »Ke zkoušce kandidátů o jejich způsobilosti k vyučování náboženství jest povolati zástupce církve a náboženské společnosti.«

§ 48. Služba při veřejných školách jest veřejným úřadem a jest všem rakouským státním občanům bez rozdílu náboženství jednostejně přístupna.

Taaffe. Hasner.

H) Zákon, daný dne 24. února 1873 *) pro království České, jenž se týče místní a okresní dohlídky ke školám.

S přivolením sněmu zemského Mého království Českého vidí se Mně nařídíti takto:

I. O dohledu místní rady školní ke škole.

§ 1. Za příčinou dohledu k národnímu školství zřídí se v každé obci školní místní rada školní.

*§ 2.**) Místní radu školní činí zastupitelé »společností náboženských,« školy a obce školní. Mimo ně má právo jako člen v školní radu vstoupiti a jednání rady buď osobně aneb skrze zástupce s právem hlasovacím se účastniti, kdo jest v držení školního patronátu.

*§ 3. Zastupiteli společností náboženských v místní radě školní jsou duchovní správcové vyznání víry křesťanské, neb jich zástupcové, kteří jim úřady církevními přidáni byli.

Jsou-li někde dva duchovní správcové téhož vyznání víry, aneb jest-li jich více, ustanoví vyšší úřad církevní, kdo má býti údem místní rady školní.

Za israelskou společnost náboženskou vstoupí zástupce obcí náboženskou ustanovený v místní radu školní

§ 4. Zastupitelem školy v místní radě školní jest ten, kdo školu řídí. Jest-li pod místní radou školní postaveno několik škol, vstoupiti jest v místní radu školní učiteli řídícímu školu dle řádu nejvyšší, a jsou-li školy řádem sobě stejné, učiteli řídícímu službou nejstaršímu.

---

*) Zákonník zemský království Českého. Ročník 1873. Č. 17. Str. 73. nn.

**) Hvězdičkou opatřené paragrafy týkají se církve.

Avšak učitelé řídící ostatních škol mají účastenství s hlasem poradným v jednání ústavu, k němuž sami náležejí.

§ 5. Zastupiteli obce v místní školní radě jsou:

1. Starosta obecní z místa, kde se škola nalézá aneb, bylo-li by tam místní zastupitelstvo osady, jejíž obvod by se srovnával s obvodem obce školní, starosta místní (osadní) jakožto předseda. Jeho v úřadě předsedy zastává ten, kdo k tomu povolán jest podle zřízení obecního, i kdyby osoba tato nebyla členem místní rady školní.*)

2. Zřízenci, které k tomu zvolí obecní (místní) zastupitelstvo.

Náleží-li k téže obci školní několik obcí místních aneb částí takových obcí, volí každé zastupitelstvo obcí (míst), jichž se týče, způsobem v obecním zřízení předepsaným tolik členů do místní rady školní, kolik jich dle poměru přímých daní na každou z obcí těch aneb na jejich části vychází.

Zastupitelé tito budou nejméně dva a nejvíce jich bude šest; kolik jich má býti, ustanoví okresní rada školní; kromě zastupitelů těchto zvolí obecní (místní) zastupitelstvo místa, kde se škola nalézá, dva náhradníky, kteří jsou v místě tom domovem.

§ 6. Každý člen obce školní, který má právo voličské a platí alespoň šestou část veškeré přímé daně v školní obci předepsané, má právo, býti údem místní rady školní, nebyv ani zvolen. Kterak právo toto vykonávati se může, o tom platí ustanovení §§ 17. a 18. zřízení obecního.

§ 7. V místech nečinících školní okres o sobě, kde se nalézají německé i české školy a není možno, by se zřídily vykázáním místních mezí pro ně zvláštní okrsky školní, buďtež dle tuto předeslaných předpisů zřízeny místní rady školní, jak pro německé školy, tak i pro české zvláště; zastupitelstvo zvolí zástupce obce pro obě školní rady místní, kteří rovněž jako místní dozorce školní zvoliti se mají z příslušníků národnosti té, pro kterou zřízena byla škola, již místní rada školní zastupuje.

§ 8. Školní rada místní volí se vždy na dobu 3 roků.

Ti, kdož již jednou zvoleni byli, mohou zase znova voleni býti. Do místní rady školní mohou býti voleni ti, kteří do zastupitelstva některé z obcí, přikázaných k místní radě školní, zvoleni býti mohou. Pozbude-li kdo práva, býti volenu do obce, nemůže zůstati ani údem místní rady školní.

Byl-li kdo zvolen do místní rady školní, může to zamítnouti toliko, když může, byv volen do zastupitelstva obce, toho nepřijímati, anebo když poslední tři léta byl údem místní rady školní.

§ 9. Předseda svolává a řídí sedění, stará se, by usnesení provedena byla, a jest prostředníkem v dopisování a jednání s okresní radou školní a s jinými úřady.

---

*) Dle zemského zákona o místních školních radách ze dne 8. února 1859 § 10. byl předseda místní školní rady od členů volen; nový tento zákon činí předsedou jejím obecního starostu. Pouze v Istrii a v Čechách jest kněz a učitel vyloučen z předsednictví místní školní rady. Srv. článek »Zemské zákony o místním dozoru nad školou« ve »Vychovateli« 1898 str. 5—8, 18—22.

§ 10. V městech, která o sobě činí vlastní okres školní, nezřídí se místní rada.

§ 11. Místní rada školní má pečovati o to, aby zákony školní se provedly a zachovávány byly, aby šetřilo se nařízení vyšších úřadů školních a aby podle toho školství v místě přiměřeně bylo zřízeno.

Jí přísluší zvláště:

1. aby spravovala místní fond školní a nadace školní, ač není-li samou nadací něco jiného ustanoveno;

2. aby přechovávala cenné papíry, listiny, přiznání atd. škole náležející;

3. aby dohlížela ke stavení školnímu, k pozemkům školním, ke školnímu nářadí a k učebním prostředkům a by vedla potřebný inventář;

4. aby vyhotovila roční soupis školní mládeže, rozhodla, zdaž dítky z cizích okresů školních přijati se mají, aby dohlížela ke školní návštěvě a ji všemi zákonem připuštěnými prostředky zvelebovala, aby způsobem zákonem předepsaným spolupůsobila, když se zanedbání školy tresce;

5. aby vyměřila, kdy a jak dlouho se denně vyučovati má, aby dohlížela k tomu, zdali se vyučování řádně dle času vykonává;

6. aby podporovala učitelstvo ve výkonech svého povolání, zvláště pak při vykonávání kázně, by bděla nad tím, jak se mládež mimo školu chová, a nad vším, co má vliv na vychování mládeže školou;

7 aby přihlížela, zdali učitelové svému povolání věrni jsou, a kdyby vzešly odůvodněné stížnosti vzhledem k jejich chování, aby opatřila vše, čeho třeba, by důvod stížnosti byl odstraněn;

8. by vyrovnala, pokud se dělati dá, rozepře učitelů mezi sebou nebo s údy obecními, ač vycházejí-li rozepře takové ze svazku školního, a by hájila prospěch a vážnost školy;

9. by dle ustanovení zakona spolupůsobila, když se obsazují místa učitelská;

10. aby dohlížela k dětským zahradám a k továrním školám zřízeným v okresu školním, a vyššímu úřadu oznámila vše, o čem shledáno bylo, že se zákonům příčí;

11. aby dávala učitelům dovolenou až do tří dnů;

12. aby dávala zprávy a dobrá zdání zastupitelstvím a představeným úřadům školním a jim návrhy činila;

13 mimo to přísluší místní radě školní onen obor působnosti, který jí přidělen jest jinými zákony školními.

§ 12. Z působnosti místní rady školní jsou vyňaty cvičné školy s učitelskými ústavy vzdělavacími spojené; toliko tam, kde zcela aneb z části z obecních prostředků se vydržují, má školní rada místní působnost v § 11., 1—4 poznamenanou, a když se obsazují místa učitelská, která nejsou státem vydržována, působnost zmíněnou v odstavci 9.

§ 13. Ustanovení místní rady školní buďtež oznámena nejen obecn mu zastupitelstvu, jehož se týče, nýbrž i okresní radě školní.

Místní rada školní scházej se alespoň jednou za měsíc k řádnému sedění.

Předseda pak vždy může, a žádají-li za to dva údové, jest povinen, svolati mimořádné sedění, které se odbývati má do osmi dnů.

§ 14. Kdykoliv se sedění odbývá, buďte veškeří členové, kteří slib složili, povoláni. Aby školní rada místní se mohla usnášeti platně, jest zapotřebí, aby byla většina členů přítomna.

Nesejde-li se k sedění tolik členův, aby mohli platná usnesení činiti, a nemůže-li sedění k místu přivedeno býti bezodkladným povoláním náhradníků, má předseda do 8 dnů členy znova svolati a připomenouti, že ten, kdo by do sedění nepřišel a toho dostatečně neomluvil, propadne pokutě 1 až 10 zl., zároveň má pak obeslati náhradníky.

Usnesení se činí nadpoloviční většinou hlasů.

Předseda hlasuje toliko, když jsou hlasy počtem sobě rovny.

Týž má právo zastaviti vykonání takového usnesení, o kterém se domnívá, že zákonu odporuje nebo prospěchy školy v nebezpečí uvádí, má však věc v tom případě do tří dnů předložiti okresní radě školní, aby o ní rozhodla.

Stížnosti na usnesení a opatření, vydaná od místní rady školní, jdou k okresní radě školní.

Stížnosti takové mají býti podány místní radě školní do osmi dnů po tom, kdy o rozhodnutí návěští dáno bylo, a mají účinek odkládací.

§ 15. Žádný úd místní rady školní nesmí býti účasten toho, když se rokuje a hlasuje o záležitostech, jež se týkají osobního jeho prospěchu.

§ 16. Je-li nějaká záležitost tak pilná, že nelze ani čekati nejblíže příštího řádného sedění, ani svolati mimořádného sedění, může předseda o své moci opatření činiti, jest mu však v příštím řádném sedění žádati, aby místní rada školní schválila opatření jeho.

* § 17. K cíli vykonávání bezprostředního dohledu ke školám, místní radě školní náležejícího, jmenuje okresní rada školní některého člena místní školní rady, vyjma duchovního správce *) a učitele, pokud zákonem (§§ 3 a 4.) jako členové do místní rady školní jsou povoláni, místním školním dohližitelem na dobu tří let.

Vztahuje-li se působnost místní rady školní na několik škol, mohou býti zřízeni dva místní dozorci školní; tak se musí státi všude tam, kde jsou školy co do jazyka rozličné.

Místní dozorce školní jest povinen, by školu častěji navštěvoval; týž kontroluje zameškání školy a má trvati v nepřetržitém srozumění s učitelem školu řídícím a nabyté zkušenosti sdíleti s místní radou školní.

Je-li při některé škole několik učitelů, má právo, při konferencích učitelských býti přítomen.

---

*) Všude ve všech zemích může býti duchovní správce místním školním dohližitelem, pouze v Čechách nikoliv.

Také ostatní členové místní rady školní mají právo navštěvovati školy, aby o tom vědomosti nabyli, v jakém jsou stavu.

Ani místní dozorce školní, ani jiný člen místní rady školní nemá práva, mezi vyučováním nebo před žáky poznámky činiti o tom, jak se žáky se nakládá nebo jak se vyučuje.

Nařízení dávati nepřísluší ani místnímu dozorci školnímu, ani jiným členům místní rady školní; právo to přísluší toliko celému sboru v mezích působnosti jemu vyměřených.

§ 18. Členové místní rady školní nemohou žádati žádné náhrady za vyřizování prací svých; za ho ová vydání s vyřizováním prací spojených dostane se členům místní rady školní náhrady z obecních prostředků.

§ 19. Kdyby někdo bez podstatné příčiny nechtěl vstoupiti do místní rady školní, nebo kdyby zastupitelé obce trvale odpírali činnost svou v radě této, potrestá to okresní rada školní peněžitou pokutou až 100 zl.

Porušil-li by předseda místní rady školní své povinnosti, má okresní rada školní právo uložiti mu pokuty pořádkové až do 20 zl.

Kdyby předseda nechtěl převzíti a říditi záležitosti místní rady školní, může mu v případě, že by v odporu setrval, pokuta v § 9. ustanovená do 200 zl. zvýšena býti.

V tomto případě má okresní rada školní ihned a na tak dlouho, dokud předseda odpírá převzíti a říditi záležitosti aneb dokud toho vůbec nečiní, ke spravování týchž záležitostí zříditi zvláštní orgán, a sice nákladem obce školní, kteráž se na předsedovi může hojiti.

Tak se může i tehdy státi, když by předseda porušil povinnosti tak, že by správa záležitostí na něho vznesených beze škody obecného dobra jemu dále nemohla se svěřiti.

Z opatření takového možno se odvolati k zemské školní radě; odvolání toto nemá však odkládacího účinku.

O dozoru okresní školní rady ke školám.

§ 20. Nejblíže vyšší dozor ke školám obecným vykonává okresní školní rada.

§ 21. Okres školní zahrnuje z pravidla veškeré obce školní, jichž školy leží v témže politickém okresu.

Kde však školní obce náležející k témuž politickému okresu co do jazyka vyučovacího od sebe se různí, utvoří se z nich dva školní okresy, z nichž jeden všechny německé, druhý pak všechny české školy zaujímati bude, nebo kdyby školních obcí některého jazyka nebylo tolik, aby mohly tvořiti školní okres, přidělí se tyto školní obce nejbližšímu školnímu okresu téhož jazyka.

Je-li v politickém okrese některá školní obec co do jazyka smíšena a jsou-li v ní zřízeny školy německé i české, aniž by se na dva školní okrsky daly rozděliti, zůstane ve svém posavadním školním okresu.

Dělí-li se však dle předchozích ustanovení posavadní školní

okres na dva školní okresy, rozhodne zemská školní rada, ke kterému okresu tato školní obec má se přidati.

§ 22. Města se zvláštním obecním zřízením činí o sobě zvláštní školní okres Avšak i jiným městům nemůže se odepříti, by činily o sobě zvláštní školní okres, když přijmou na se závazek, že zřídí a vydržovati budou svým nákladem měšťanskou školu buď pro chlapce nebo pro dívky a veřejné obecné školy, potřebné v obvodu své obce, a když prokáží, že mají k tomu prostředky.

Povolení dává zemská školní rada.

Byla-li ve městě, které o sobě školní okres činiti chce, měšťanská škola již nákladem školního okresu zřízena, jest se mu dříve dorozuměti se školním okresem za příčinou náhrady, kterou by školní okres mohl pohledávati.

Chtěla-li by městská obec práva jí daného se vzdáti, má taktéž dříve se smluviti se školním okresem venkovským, s kterým se spojiti chce, a úmluvu pak zemské školní radě podati, by ji schválila.

Nezjedná-li se dorozumění mezi oběma školními okresy, rozhodne zemská školní rada nejen o tom, zdali vzdání se práva může se připustiti, nýbrž i o tom, za jakých podmínek se to může státi.

*§ 23. Ve školních okresech venkovských skládá se okresní školní rada:

a) z představeného politického úřadu okresního jakožto předsedy; toho zastupuje, kdo jej vůbec ve správě politického úřadu okresního zastává;

*b) z jednoho zástupce každé náboženské společnosti, k níž v okresu více než 2000 duší náleží. Jmenovati ho má právo úřad diecésní, jinak seniorát, a pokud se týče náboženské společnosti israelské, jmenují ho představení náboženských obcí v okresu ležících.

c) ze dvou znalců školství. Jednoho z nich zvolí okresní konference učitelská tajným hlasováním.

Jakožto druhý znalec školství vstoupí do okresní školní rady ředitel vzdělavacího ústavu učitelského; není-li v okresu takového ústavu, vstoupí do ní ředitel měšťanské školy v okresu. Je-li v okresu několik takových škol stejného druhu, má ten ředitel do okresní školní rady vstoupiti, který podle služby jest nejstarší.

d) Zástupcové obcí, k okresu školnímu náležejících.

Tito zástupci jsou nejméně 4, a počet i rozvržení jich ustanoví zemská školní rada. Tyto zástupce zvolí okresní zastupitelstvo, kteréžto volby však nemají se účastniti oni členové okresního zastupitelstva, kteří do něho zvoleni byli od některého města, zvláštní okres školní tvořícího, aneb od některé místní obce, jíž přísluší hlas virilní. Každé okresní zastupitelstvo zvolí nejméně jednoho zastupitele.

Přidělí-li se část obvodu některého okresního zastupitelstva ke školnímu okresu již zřízenému, aneb sestává-li nějaký školní okres pouze z částí obvodu okresních zastupitelstev, aneb nalézá-li se nějaký školní okres toliko v části obvodu některého okresního

zastupitelstva, pak zvolí starostové oněch obcí, které náležejí k částem obvodu, jichž se týče, své zřízence pro okresní školní radu ve shromáždění, okresním hejtmanem svolaném.

Počet zástupců, kteří se tímto způsobem voliti mají, ustanoví zemská školní rada, berouc při tom zření k poměru přímých daní.

Každá místní obec, ve které přímé daně dosahují aneb převyšují osmý díl veškerých daní ve školním okresu předepsaných, volí sama v sobě výborem svým jednoho člena aneb větší počet členů, který podle poměru daní v obci placených na ni připadá.

I v případech těchto musí se v okresní školní radě nalézati dohromady nejméně čtyři zástupcové od obcí zřízení.

Zvoleni mohou býti ti, kteří mohou býti voleni do zastupitelstva obce nějaké ve školním okresu ležící. Pozbude-li kdo práva, býti zvolenu, nemůže zůstati ani údem okresní školní rady.

Když ti, kdož povoláni jsou k volbě, volbu nevykonají nebo zamítnou, jmenuje členy, jichž se týče, správce země po návrhu okresní školní rady.

*§ 24. Aby bylo hleděno náboženského prospěchu náboženských společností, které ve školním okresu nejméně 200 duší čítají, zvolí okresní školní rada poradníka, víru tuto vyznávajícího, ač není-li již zastoupena některým členem okresní školní rady.

*§ 25. Všeliké jmenování aneb volení, ježto podle §§ 23. a 24. se vykonalo, má platnost na šest let a musí býti správcem země potvrzeno.

*§ 26. Okresní školní radě podřízeny jsou veškeré veřejné školy národní, jakož i soukromé ústavy a odborné školy, pokud náležejí do oboru národních škol, pak dětské zahrádky ve školním okresu.

Do oboru působnosti okresní školní rady ve školních okresích venkovských příslušejí obzvláště tyto záležitosti:

1. Okresní školní rada zastupuje právně školní okres ve všech záležitostech při soudě a mimo soud;

2. stará se pilně o školství celého okresu, pečuje o to, by školství dle zákona trvalo v pořádku a pokud možno se zvelebovalo;

3. má péči o to, aby zákony o věcech obecných škol se týkajících vydané a nařízení od vyšších úřadů školních vynesená byly vyhlašovány a vykonávány;

4. řídí vyjednávání, když školy již zřízené se upravují a rozšiřují, aneb když nové školy se zřizují; když nějaké místo k nové škole přiděleno, aneb od posavadní školy odloučeno býti má; vede vrchní dohlídku k opatřování věcných potřeb pro školy národní;

5. vykonává právo opatrovnické, jež přísluší státu k místním fondům školním a k nadacím škol, ač nejsou-li k tomu zvláštní orgány zřízeny aneb není-li působnost ta vyhrazena úřadu jinému;

6. chrání školy ve všech hospodářských a policejních poměrech, rozhoduje v první instanci ve všech správních záležitostech, jmenovitě o příspěvcích k účelům školským, ač nejdou-li platy z příjmů státu nebo země; užívá donucovacích prostředků, kde to zákon nařizuje;

7. rozhoduje v první instanci o trestech ve příčině školních věcí;

8. obsazuje prozatímně služební místa, při školách uprázdněná, a překládá učitele prozatímně na jiná místa, když toho žádá potřeba služby;

9. jmenuje výpomocné učitele a industriální učitelky a spolupůsobí při obsazování míst učitelských definitivních, jmenovitě však vykonává právo praesentační, pokud nepřísluší školním patronům, dosud práva toho užívajícím;

10. činí návrhy, aby vyučujícím osobám školního okresu dány byly přídavky na prošlou službu víceletou, přídavky osobní, odměny a výpomoci;

11. vyšetřuje disciplinární poklesky, jichž se dopustil některý učitel, a jiné vady škol a rozhoduje o věcech těch v první instanci aneb, je-li třeba, činí návrhy zemské školní radě;

12. usiluje o to, by učitelé se postupně více vzdělávali, pořádá konference okresních učitelů a dohlíží ke knihovnám školním a učitelským;

13. vydává učitelstvu školního okresu vysvědčení o jich přičinění;

14. propouští na dovolenou, trvá-li déle než tři dny;

15. nařizuje, aby se místní školní rady sestavovaly, jmenuje místní dozorce školní, podporuje činnost jejich, k nimž také přihlíží;

16. opatřuje, aby se konaly mimořádné přehlídky škol;

17. stanoví, vyslyševši místní školní radu, kdy mají býti prázdniny zákonem povolené, aby místním okolnostem byly přiměřeny;

*18. oznamuje ředitelům škol opatření církevních úřadů, týkající se vyučování náboženství a cvičení náboženských, pokud se srovnávají se všeobecným školním řádem;

19. má dávati zemské školní radě svá návěští, dobrozdání, návrhy a občasné zprávy školní;

20. mimo to přísluší okresní školní radě působnost, která jí ostatními školními zákony jest vyměřena.

§ 27. V městech, která činí o sobě školní okres, obstarává správu veřejného školství zastupitelstvo obce a jeho výkonní orgánové.

Obecnímu zastupitelstvu přísluší jmenovitě, by zařizovalo a vydržovalo školní budovy a dohlíželo k nim, aby opatřilo místnosti a ostatní potřeby školní, by sepisovalo školní mládež, staralo se o plat učitelstva, dávalo mu osobní příplatky, odměny a výpomoci, by spravovalo městské školní fondy a nadace, pokud v té příčině nadací samou jinak ustanoveno nebylo. Zastupitelstvo obce vykonává práva, která ve příčině definitivního obsazování míst při školách uprázdněných a ve příčině jmenování výpomocných učitelův a industriálních učitelek příslušejí venkovským školním radám.

Kdyby zastupitelstvo obce povinností, školními zákony jemu uložených, neplnilo nebo jich plniti odepřelo, má zemská školní rada právo, by se postarala o výpomoc na náklad a škodu obce.

*§ 28. Aby se dobližeio ke školství vůbec, budiž v městských okresích školních zřízena okresní školní rada.

V Praze zřídí se za tou příčinou dvě okresní školní rady, jedna pro německé, druhá pro české školy.

Okresní školní radu v městských okresích činí:

a) Starosta jako předseda.

Starosta může, má-li překážky, předsednictví na čas postoupiti tomu, kdo jej dle obecního zřízení nebo dle vlastního statutu městského v záležitostech přenesené působnosti zastupuje.

Kdyby starosta v okresní školní radě činným nebyl, nebo vůbec působení své odepřel, nebo kdyby porušil své povinnosti tou měrou, že by tím prospěchy školy valně utrpěly, má správce země právo, přenésti předsednictví v okresní školní radě na úředníka k tomu ustanoveného.

*b) Vždy jeden zástupce náboženské společnosti, k níž více než 500 duší v okresu městském se přiznává.

Zástupcové křesťanských společenstev náboženských jmenují se od úřadu diecésního, jinak od seniorátu, zástupce israelský volí se od představenstva náboženské obce. V Praze volí diecésní úřad pro každou ze zřízených dvou okresních školních rad vždy jednoho zástupce, představenstvo israelské obce náboženské volí taktéž vždy jednoho zástupce pro obě okresní školní rady.

Zástupce německé obce evangelické vstoupí do okresní školní rady pro německé školy a zástupce české obce evangelické vstoupí do okresní rady pro české školy.

c) Dva znalci školství.

Kterak se tito povolávají, o tom platí ustanovení, daná pro venkovské okresní školní rady (§ 23. odstavec c). Mimo ně vstoupí v Praze do německé školní rady ředitelé německých vzdělavacích ústavův učitelských a do české školní rady ředitelé českých vzdělavacích ústavův učitelských.

d) Čtyři zástupcové volení zastupitelstvem obecním.

Když ti, kdož povoláni jsou k volbě, volbu nevykonají nebo zamítnou, jmenuje členy, jichž se týče, správce země.

*Všeliké jmenování aneb volení, o kterém v tomto paragrafu zmínka se činí, buď správcem země potvrzeno, načež má platnost na šest let.

§ 29. Okresní radě školní v okresech městských přísluší působnost vytknutá v § 26. odst. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18 obledně jmenovaných tam ústavů školních.

Též jest kromě toho oprávněna, by učitele na dovolenou propouštěla, neb městskému zastupitelstvu návrh učinila, by tak se stalo, když by za příčinou dovolené učitel na škole zastupován býti musil.

Okresní rada školní jest povinna, městskému zástupitelstvu a zemské radě školní dávati dobrá zdání, návěští a roční zprávy o školství v okresu školním.

V příčině definitivního usazování na uprázdněná místa učitelská přísluší jí právo návrhu, které ve školních okresích venkovských místní radě školní vyhrazeno jest.

Vzejdou-li rozmišky mezi okresní radou školní a mezi městským zastupitelstvem, má každá strana právo, žádati, by zemská rada v tom rozhodla.

§ 30. Okresní rada školní sbromáždí se alespoň jednou za měsíc k řádné poradě.

Předseda může, je-li toho potřeba, a činí-li dva údové návrh k tomu, jest povinen svolati shromáždění mimořádné, kteréž odbývati se má v osmi dnech.

Všeliké záležitosti, o nichž se má činiti rozhodnutí, dobré zdání aneb návrh, řízeny buďte sborně.

§ 31. Aby okresní rada školní platná usnesení činiti mohla, jest potřeba, aby byla přítomna většina členů, kteří slib složili.

Člen, který by bez dostatečné omluvy k sezení nepřišel, buď od okresní rady školní trestán pokutou 5 až 10 zl.

K usnesení jest třeba většiny hlasů nadpoloviční.

Předseda hlasuje, jen když jsou hlasy počtem sobě rovny. Týž má právo zastaviti vykonání usnesení, o kterém se domnívá, že zákonu odporuje, má však věc nejdéle do tří dnů předložiti zemské radě školní, aby o ní rozhodla.

Týká-li se nějaká věc osobního prospěchu některého údu, nemá býti toho účasten, když se o ní rokuje a hlasuje.

Stížnosti do rozhodnutí okresní rady školní jdou k zemské radě školní. Stížnosti takové mají býti podány okresní radě školní do čtrnácti dnů po tom, kdy návěští bylo dáno o rozhodnutí, z něhož se činí odvolání, a mají účinek odkládací, ač nebylo-li zákonem něco jiného stanoveno.

§ 32. Je-li záležitost pilná (§ 16.), může předseda také v příčině takových věcí, o kterýchž jednati se má sborně, o své moci opatření činiti, avšak má v příštím sezení žádati, aby okresní rada školní opatření jeho schválila.

§ 33. Státu příslušející dohled ke školství v okresu školním vykonává ohledně vzdělávání a vyučování v první řadě okresní inspektor školní.

Okresní inspektory školní jmenuje po dožádaném dobrozdání okresní školní rady k návrhu zemské rady školní ministr duchovních záležitostí a vyučování.

Každému inspektoru školnímu přikáže se jeden okres dohlédací, ve kterém ke školství přihlížeti má.

Dohlédací okres tento může buď jeden neb více okresů školních zaujímati; kde to poměry žádají, mohou se pro týž okres školní dva okresní inspektoři školní i více ustanoviti.

Okres dohlédací ustanoví se ministrem duchovních záležitostí a vyučování; témuž okresnímu inspektoru školnímu mohou se však toliko vždy takové školy přikázati, v nichž se týmž jazykem vyučuje.

Nevyšli-li okresní inspektorové školní bez toho z okresní rady školní, vstoupí na základě ustanovení svého jako řádní členové do okresní rady školní.

Jmenování jest prozatímní.

Osoby vyučující v činnosti jsoucí, byvše jmenovány okres-

ními inspektory školními, buďte, pokud jich funkce trvá, úřadu učitelského zproštěny a na ústavě zastupovány.

Jde-li o učitele na školách obecných, zapravuje se náklad na zastupování z normálního fondu školního, jde-li o professory a ředitele škol středních, zapraví se z prostředků státních. Učitelské osoby na školách středních, které nejsou ústavy státními, mohou toliko s přivolením těch, kdož střední školu vydržují, za okresní školní inspektory jmenovány býti.

Dokud služebné odvětví toto konečně upraveno nebude, budiž zatímním okresním inspektorům školním, kteří povoláni byli ze středu učitelů aneb státních úředníků, ponecháno služné, které posud měli, a budiž jim na stravné a cestné dána přiměřená náhrada z prostředků státních, kterou ustanoví ministr duchovních záležitostí a vyučování po návrhu zemské rady školní.

Na tomto úřadě strávená léta služební vpočítají se jim v čas skutečné služby ne jinak, než jakoby je strávili ve svém pravém úřadě.

*§ 34. Zvláštní povinnosti okresního inspektora školního jsou:

1. Okresní inspektor školní jest povolán, by občasně ke školám přihlížel a je prohlížel, aby nezákonitosti a nepořádky, jež shledá, pokud možno ihned odstranil.

Když školní inspektor okresní navštíví veřejné školy, které mu jsou přiděleny, má zření své zvláště obrátiti k tomu:

a) jaká jest úřední činnost místních rad školních a místních dozorců školních;

b) šetří-li se nařízení zákonem daných, když se děti přijímají a propouštějí;

c) je-li učitelstvo způsobilé, pilné, kterak vůbec se chová, zdali se vědecky dále vzdělává a čím snad vedle úřadu se zaměstnává;

d) kterak se škola navštěvuje, zachovává-li se osnova učebná a způsob, kterým se vyučovati má, jaký prospěch děti vůbec a v každém předmětě zvláště projevují, jaká ve škole panuje kázeň, pořádek a čistota;

e) jakých prostředků a pomůcek vyučovacích se užívá, a jaké jest vnitřní zřízení školy;

f) v jakých hospodářských okolnostech škola jest postavena, v jakém stavu se nachází budova školní, jaké jsou místnosti školní, zahrady školní a nářadí školní, zdali učitelové příjmy jim příslušející náležitě dostávají.

Okresní inspektor školní má právo, nahlédnouti v protokoly místní rady školní a ji, by se sešla, svolati.

On může u věcech didakticko-paedagogických učitelstvu radou býti pomocen a jemu za příčinou odstranění nepořádků, jež v těchto věcech shledá, hned na místě, nikoli však před žáky, ústně nařízení dáti a pakli povinnosti své porušilo, je napomenouti.

Shledal-li něco, o čem se domnívá, že by za tou příčinou učící osoba do výslužby dána, přeložena, neb ze služby propu-

štěna aneb od ní vzdálena býti měla, má o tom ihned okresní radě školní podati zprávu.

Učitelstvu se ukládá povinnost, by okresnímu inspektoru školnímu zprávy dávalo a nařízením jeho dost učinilo, čímž se nezkracuje právo stížnosti, kterouž u okresní rady školní podati jest.

Navštíví-li školní inspektor okresní některý soukromý ústav školní a vychovávací, přihlížej k tomu, zdali vyhovuje podmínkám, pod kterými byl zřízen, a zdali z mezí svého oprávněni nevykročuje.

Okresní inspektoři školní mají, kdykoliv prohlídku škol vykonali, o činnosti své podávati zprávy okresní radě školní, připojujíce návrhy své a návěští o tom, co na místě samém nařídili.

Zprávy tyto buďte při nejbližším sedění v poradu vzaty a bez odkladu zároveň předloženy zemské radě školní, která k nim přiměřené zření míti má, až ministrovi duchovních záležitostí a vyučování zprávu o školách učiní.

*2. Okresní inspektor školní vykonává právo dohlédací, správě státní dle § 2. zák. ze dne 25. května 1868 ohledně vyučování náboženství náležející.

3. Řídí okresní konference učitelské.

4. Zkoumá a schvaluje osnovy učebné a rozdělení hodin, jež ředitelové škol předkládati mají.

5. Zároveň s předsedou podepisuje vysvědčení vyučujícím osobám o tom, kterak službu konaly.

Okresní rada školní má vždy přiložiti dobré zdání okresního inspektora školního, když činí návrh, týkající se definitivního obsazení míst učitelských, přídavků za víceletou službu, výslužby na odpočinku a kárání učitelů.

Prozatímné obsazení uprázdněných míst učitelských a prozatímné přesazení osob učitelských z ohledu na službu může se státi toliko po usnesení se se školním inspektorem okresním.

§ 35. Vzejdou-li rozmíšky mezi okresním inspektorem školním a okresní radou školní, má každá strana právo žádati, by o tom rozhodla zemská rada školní.

§ 36. Vedle okresních inspektorů školních mohou i ostatní členové okresní rady školní, zůstávajíce při tom, co ustanoveno jest v § 17., školy v okresu navštěvovati.

*§ 37. Přivzatí poradníci školní rady okresní (§ 24.) mají v mezích v § 17. vytknutých právo, školy svého náboženského vyznání navštěvovati, aby vědomosti nabyli, kterak jsou zřízeny, oznámiti školní radě okresní, co při tom shledali, a jí návrhy činiti, kterak by se školy ty daly zvelebiti.

Okresní rada školní má poradníky slyšeti ve všech otázkách, jež se jich škol náboženských týkají; vyjednává-li se o takových otázkách, mají tito právo také osobně účastniti se jednání s právem hlasovacím.

§ 38. Okresní radě školní a okresním inspektorům školním přísluší název »císařský královský«.

Předseda rozdělí údům jednací spisy, jež docházejí, aby

je vypracovali, a má na starosti, aby, užívaje pracovních sil c. k. úřadu okresního, běžící práce přivedl k vyřízení.

Okresní rada školní může ostatně za příčinou vypracování spisů jednacích okres školní na více okresů podřízených roztříditi a pro každý podřízený okres z členů okresní rady školní referenta zříditi.

Kancelářské potřeby opatří c. k. okresní úřad.

V městech, která činí zvláštní okres školní o sobě, zapraví se náklad, jehož třeba, aby práce kancelářské se konaly, z prostředků obce.

Členové školních rad okresních, kteří bydlí dále než půl hodiny od úředního sídla okresní rady školní, obdrží z důchodů státních pocestné a stravné, jež jim navštěvováním sedění vzejde (zákon daný dne 19. dubna 1872, zák. říšsk. částka XXV. č. 62.)

Měli-li by jiné výlohy peněžité, nahradí se jim z pokladny okresu školního.

Účetnímu může se za zvláštní přičinění přiřknouti přiměřená náhrada.

Záležitosti pokladen okresních rad školních obstarávají c. k. berní úřadové (zákon daný dne 11. května 1871).

O dohledu země ke školám.

§ 39. Nejvyšším dozorčím úřadem školním jest c. k. školní rada zemská.

Ji jsou podřízeny:

1. Do oboru okresní školní rady přikázané školy a vychovávací ústavy;

2. vzdělávací ústavy pro učitele a učitelky škol obecných i s příslušnými k nim školami cvičnými;

3. školy střední (gymnasia, realná gymnasia a realky), jakož i veškeré do jejich oboru připadající soukromé a zvláštní (speciální) ústavy vyučovací.

*§ 40. Zemská školní rada se skládá:

1. ze správce země aneb ustanoveného od něho náměstka jakožto předsedy;

2. ze čtyř od výboru zemského zvolených zástupců.

Zvolen může býti každý, kdo jest způsobilý, aby byl volen do sněmu;

3. ze dvou referentů pro administrativní a ekonomické záležitosti školní;

4. z osmi zemských inspektorů školních;

*5. ze dvou duchovních katolických, jednoho duchovního evangelického a jednoho vyznavače víry israelitské;

6. ze tří členů stavu učitelského;

*§ 41. Členy zemské rady školní uvedené v § 40. pod č. 3, 4, 5 a 6 jmenuje císař po návrhu ministra duchovních záležitostí a vyučování; ministru tomuto náleží, aby dorozuměl se, pokud týče se jmenování členů duchovních, s příslušnými duchovními úřady vrchními a, pokud týče se jmenování referenta administrativního, s ministerstvem vnitra.

Úřední doba členů školní rady zemské, uvedených v § 40., č. 2, 5 a 6, trvá 6 let.

Úřední postavení a požitky referenta administrativního a školních inspektorů zemských stanoví se způsobem nařizovacím.

Členové stavu učitelského obdrží úřední plat z prostředků státních.

*§ 42. Zemské radě školní přísluší v záležitostech škol jí podřízených působnost zemské vlády, jež jí příslušela až do té doby, kdy zákon daný dne 8 února 1869 platným se stal, a bez újmy práv duchovním úřadům vrchním v zákoně ze dne 25. května r. 1868, zák. ř.šsk. č. 48 vyhrazených, působnost duchovních úřadů vrchních a školních naddozorců.

Mimo to přísluší školní radě zemské:

1. dohled k okresním a místním radám školním, dozor nad vzdělávacími ústavy učitelskými a nad příslušnými k nim školami cvičnými, jakož i jich správa;

2. schválení ředitelův a učitelů na školách středních, jež vydržují se z prostředků obecních, zachovávajíce v tom obce, korporace a osoby soukromé při jejich zvláštních právech;

3. podávání dobrých zdání o plánu učebném, o prostředcích k vyučování a učebných knihách pro školy střední a odborné;

4. podávání výročních zpráv k ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování o školství v zemi.

§ 43. Sedění zemské rady školní jsou buď řádná buď mimořádná.

Řádné sedění odbývá se alespoň jednou za měsíc.

Předseda může dle potřeby a má k návrhu dvou členů svolati mimořádné shromáždění, které odbýváno býti má v osmi dnech.

Záležitosti, o nichž se má buď rozhodnutí, buď dobré zdání aneb návrh ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování podati, vyřizovány buďtež v poradách sborových.

Zemská rada školní může pro dosazování presentovaných učitelů, pensionování učitelů na školách obecných, schvalování zřízení škol soukromých, osvobozování od školného na školách středních, rozhodování o stížnostech na trestní nálezy, jakož i pro osvobozování od školného na školách obecných utvořiti z členů svých odbory.

Avšak zemská školní rada, jakož i předseda její mají právo, takové záležitosti od případu k případu předložiti k rozhodnutí valnému shromáždění.

Veškeré ostatní záležitosti vyřizují se pod odpovědností předsedy, který v každém sedění zemské školní radě sděliti má, jaká opatření mezi tím byl učinil.

Zemská školní rada může si pro jednotlivé záležitosti přibrati znalce, kteří v seděních mají hlas poradní.

§ 44. Aby zemská školní rada mohla usnesení činiti, potřebí, aby byla přítomna většina členů.

Usnesení činí se nadpoloviční většinou hlasů.

Při rovných hlasech rozhoduje předseda, jemuž náleží též právo vykonání takových usnesení, která dle jeho náhledu jsou

proti zákonům, zastaviti a do tří dnů za rozhodnutí ministerstva záležitostí duchovních a vyučování žádati.

Dotýká-li se porada a hlasování osobního prospěchu některého člena, nemá člen takový jich se súčastniti.

Stížnosti na usnesení zemské rady školní jdou k ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování.

Podány buďtež zemské radě školní do 14 dnů po oznámení rozhodnutí, z něhož se děje odvolání, a působí odkladně.

§ 45. V pilných potřebách (§ 16.) může předseda i v takových záležitostech, o nichž konati se má porada sborová (§ 43.), bezprostředně opatření činiti, má však v sedění nejblíže příštím žádati za schválení zemské rady školní.

§ 46. Přímé působení na didakticko-paedagogické záležitosti škol občasnými inspekcemi, řízením zkoušek, dohledem k činnosti školních ředitelstev, jakož i místních a okresních rad školních atd. přísluší předně zemským inspektorům školním, jimž dostává se od ministra záležitostí duchovních a vyučování potřebných instrukcí služebních.

Správce země může však pro jednotlivé případy funkce tohoto způsobu vznésti i na jiné členy zemské rady školní.

Zemští inspektorové školní podávají o této své činnosti zemské radě školní zprávy, kteréž tato, přidavši k tomu oznámení o usneseních a opatřeních ve věci učiněných, předložiti má ministru záležitostí duchovních a vyučování.

Zemští inspektorové školní jsou povinni, dostane-li se jim k tomu rozkaz, podávati zprávy též přímo ministrovi záležitostí duchovních a vyučování.

§ 47. Předseda zemské školní rady rozděluje práce mezi jednotlivé členy a vykonává usnesení.

Potřebné k práci pomocníky a potřeby kancelářské opatří politický úřad zemský.

§ 48. Před nastoupením úřadu svého mají členové zemské rady školní, okresních a místních rad školních složiti přísahu, a sice členové zemské rady školní a okresní školní radové v ruce svého předsedy, členové místních rad školních v ruce okresního hejtmana aneb jeho náměstka, že chtějí císaři věrni a Jeho poslušni býti, základní zákony státní a veškeré jiné zákony zachovávati a povinnosti své svědomitě plniti.

Ustanovení závěrečná.

§ 49. Zákon tento nabude platnosti dnem, kterého bude vyhlášen.

*§ 50. Když zákon tento vejde v platnost, pozbudou moci zákony, dané dne 8. února 1869, zák. zemsk. čís. 26, a 13. prosince 1869, zák. zemsk. čís. 153, uvšak úřadové školní mají na základě zákona daného dne 8. února r. 1869 úřadovati potud, až dle tohoto zákona nově budou ustanoveni.

§ 51. Mému ministrovi záležitostí duchovních a vyučování i Mému ministrovi záležitostí vnitřních ukládá se, aby zákon tento ve skutek uvedli.

Dáno ve Vídni dne 24. února 1873.

Lasser m. p. František Josef m. p. Stremayr m. p.

Ch) **Zákon spolčovací ze dne 15. listopadu 1867.**

§ 3. Zákon nemá svého upotřebení:

a) při duchovních řádech a kongregacích, jakož i náboženských společnostech vůbec, s kterými jest nakládati dle zákonův a předpisův, pro ně stávajících.

I) **Zákon ze dne 15. listopadu 1867 o právu shromažďovacím.**

§ 5. Veřejné zábavy, svatební průvody, národní svátky nebo průvody, pohřby, processí, pouti a ostatní schůze nebo průvody k vykonávání zákonně ustanoveného kultu, když se dějí dávným způsobem (hergebrauchten Art), jsou vyňaty ze stanovení tohoto zákona.

---

§ 62. Vyjednávání vlády s Římem o revisi konkordátu.

Jak jsme výše byli pravili, chtěla vláda o jistých článcích s Apoštolskou Stolicí vyjednávati, aby byly obapolným srozuměním změněny. Prozatímní ministr kultu Hye a professor Schulte z Prahy pracovali o nutných návrzích o věci té r. 1867, když tu nenadále zakročili Beust a říšská rada. Říšská rada začala rokovati o návrzích Herbstových, kterými v podstatných článcích konkordát se rušil, a Beust provedl u císaře v Išlu, že k onomu rokování svolil. Nepříjemně dotekla se adressa biskupův, od nichž se očekávalo, že budou buď mlčeti, neb alespoň statně nevystoupí, a toto namlouvali též J. V. císaři a králi.*) Takto byl osud konkordátu rozhodnut, a poslání Schulteho zbytečným, který za svou práci, jakkoli marnou, obdržel řád železné koruny 3 třídy, a tím rakouské rytířství. Poněvadž svobodný pán Hübner byl přítelem konkordátu a nechtěl se za jeho odpůrce dáti upotřebiti, byl působením Beustovým dne 31. října, právě když J. V. císař a král od 23. října do 2. listopadu r. 1867 v Paříži návštěvou u Napoleona III. dlel, jsa provázen Beustem a Andrassym, ze svého velevyslaneckého místa odvolán, které zaujal hrabě Crivelli,

*) Archiv für das katholische Kirchenrecht 1871; sv. 26, st. 336.

jenž byl posud vyslancem v Madridě; avšak Beust povolal ho do Paříže a určil pro Řím. Crivelli byl přebohatý velmož lombardský, platil za zbožného katolíka a věrného Rakušana a byl u dvora přeoblíbenou osobou. Ne bez jakési nevole převzal na sebe poslání, vyjednávati s Apoštolskou Stolicí o revisi konkordátu. Věc byla od Beusta dobře promyšlena; chtělť ukázati císaři, že proti straně jesuitské v Římě snahy i tohoto nejpoctivějšího vlastence a nejupřímnějšího katolíka se ztroskotati musí; proto prý zproštěno jest svědomí císařovo všech závazkův, a tudy nechť z vlastní iniciativy učiní, co pro blaho státu dál odkládati nelze. *) Ovšem netušil Beust, že hrabě Crivelli proti němu působiti bude. Papež Pius IX. přijal nového velevyslance dne 31. prosince r. 1867. Uprostřed prosince r. 1867 poslal Beust hraběti Crivellimu rozkaz, aby státnímu sekretáři kardinálu Antonellimu navrhl »společné zrušení starého konkordátu a okamžité započetí vyjednávání o nový.« Dne 3. ledna 1868 odpověděl Crivelli: »Aniž by mně to bývalo jasně řečeno, myslím, že, kdyby Rakousko konkordát stranou položilo, sv. Stolec vzal by všechna práva, suverénovi propůjčená, nazpět.« Beust odpověděl dne 15. ledna r. 1868, »aby se sv. Stolec chránil před piklemi a našeptáváním, které k tomu směřují, by se z otázky konkordátní stala politická zbraň pro nepřátele rekonstrukce Rakouska, a papeže jejich spojencem učinily«. Dne 25. ledna odepsal Crivelli Beustovi, »že jest to papeži věcí nemožnou, zrušiti konkordát; s ním (že) srovnává se též francouzský velevyslanec hrabě Sartiges a kardinál Antonelli.« Dne 30. ledna psal Beust Crivellimu: »Pochopujeme těžkosti, s kterými jest Vám bojovati. Avšak tím, že se stavíte ve válečný stav proti svým instrukcím, jich nepřemůžete.« Této notě bylo asi připojeno memorandum předlitavského ministerstva, které posud nebylo veřejnosti podáno, a jež požadavky ve příčině revise konkordátu precisovalo. Beust činil se pouhým dodavatelem tohoto pamětního spisu; vůbec choval se obojetně, a hrál si na nestranného, aby pro případ nezdaru a fiaska kabinetu Auerspergova sám

*) Walter Rogge, l. c. III. 60.

sebe zachoval. »Ale dobře věda, že v Římě po revisi konkordátu v tak rozsáhlém objemu, který se rovnal jeho zrušení, nepostoupí, posílal tam za velevyslance nábožné a horlivé katolíky s úkolem nemožným, aby potom mohl říci koruně a jí podati důkaz, že ani nejnábožnější mužové v Římě nic svésti nemohou.

Dne 8. února 1868 oznámil Crivelli, že pamětní spis státnímu sekretáři kardinálu Antonellimu 2. února podal, a za odpověď obdržel, »že Rakousko k josefinismu se chce navrátiti, ale Stolec Apoštolský že nepřipustí nikdy zásady absolutního panství státu nad církví.« Teď žádal kardinál Antonelli, aby vídeňská vláda pamětní spis zpět vzala, nebo zevrubněji se o něm vyslovila. Beust psal 3. března Crivellimu: »Musím se na to obmeziti, abych tento pamětní spis k vědomosti Stolice Apoštolské podal; Vaše Excellence nepodá Jeho Eminencí žádných návrhů c. k. vlády, ale požádá toliko sv. Stolce, aby náhledy ministerstva dědičných zemí zkoušel a podobným spisem odpověděl.« Dne 10. března psal Beust, »že on, co se týče onoho pamětního spisu, nižádné zodpovědnosti na sobě nemá; může prý býti, že ve formě bylo něco pochybeno; avšak obsah spisu podává prý jasně protivy rakouského a náboženského zákonodárství, jakož i stav veřejného mínění.« Dne 18. března odpověděl Crivelli, »že kardinál Antonelli nemůže činiti rozdílu mezi vládou předlitavskou a zalitavskou, že nemůže Beusta za pouhého dodavatele memoranda pokládati, a že jenom ke kategorickému a officielnímu dotazu říšského kancléře též kategorickou a officielní odpověď dá.« Toho však Beust neučinil, a tak další vyjednávání odpadlo.

Když dne 25. května r. 1868 všechny tři konfessionální zákony císařského potvrzení obdržely, podal papežský nuntius ve Vídni Falcinelli proti nim dne 26. května ohrazení. V něm prohlašuje manželský zákon za porušení konkordátu, znesvěcení svátosti stavu manželského a urážku božských a církevních zákonův; o školním zákoně praví, že svědomí již v nejútlejším věku nejhroznějšímu zlu časovému, totiž náboženské netečnosti vystavuje, o zákoně interkonfessionálním dí, že soustavu nekatolických opatření korunuje, poněvadž

práva církve co do reversů při smíšených manželstvích a ve příčině hřbitovů nohama šlape, a pohoršení co do znesvěcování neděle rozmnožuje. Beust odpověděl nuntiovi dne 30. května, že nebude k ohrazení odpovídati, poněvadž svobodný pán Meysenburg k dalšímu vyjednávání do Říma poslán jest na místě Crivelliho, který náhle 2. května r. 1868, byv mrtvicí raněn, v Římě umřel; on prý ostatně spis k vědomosti ministra předsedy knížete Auersperga a J. V. císaře, jak se samo sebou rozumí, předložil a J. V. zplnomocnilo ho k této odpovědi.

Že poslání Meysenburgovo bude marné, věděl Beust velmi dobře. Již 4. června oznamoval Meysenburg Beustovi, že v Římě na nějaký modus vivendi ani mysliti nechtějí. Dne 14. června telegrafoval, že dosáhl »zmírnění« v allokuci, která však přece, jak zní, jest »ještě vždycky ostrou«, a zdali bude lze dosáhnouti ještě mírnějšího obratu, že jest velmi nejisto. Dne 17. června odpověděl říšský kancléř: »Pochybuji, že přísná allokuce v obyvatelstvu vyvolá události, které by církvi prospěšnými byly; ale jisto jest, že nepřátelé církve z toho zbraň vezmou, aby ostrý boj proti církvi započali. Ještě jednou myslím, že především ve jménu katolických prospěchů mluvím, když žádám, aby představení, která Jeho Svatost naší vládě činiti chce, v mezích mírnosti se držela.« Avšak papežská allokuce byla již v tisku, jak velevyslanec 20. června telegrafoval, a zaslal ji 23. t. m. s depeší Beustovi, kde praví, »že ve spise viděti jest nezvratnost zásad, kterých hájiti jest posláním církve, načež se připraviti bylo nutno.« Beust telegrafoval dne 25. června: »Váš telegram podává allokuci neúplně; litujeme její drsné řeči; ochromuje jenom, jak jsem předpověděl, dobré úmysly vlády, aniž na smýšlení obyvatelstva žádoucí účinek vykonává.«

Papež měl allokuci dne 22. června, kterou později podáme, a Beust odpověděl k ní depeší ze dne 3. července, kde praví: »že církev allokucí zasáhla na půdu, kteráž její pravomocnosti nenáleží; ohrazení kurie proti zákonu manželskému bylo lze předvídati, ale ostatní konfessionální zákony v ohrazení zahrnouti není prý

ani povinností ani právem církve; když sv. Stolec docela k zavržení prosincových státních základních zákonů přikročuje, odmítá tím církev svobodu svého vnitřního života a samostatnost správy svého jmění, což oněmi zákony má zaručeno; takovéto míchání se na půdu ryze státní, která se stanoviště věrných stoupenců víry katolické autoritativnímu posuzování Apoštolské Stolice nepodléhá, musilo by se za všech okolností zamítati; posud jest allokuce ještě pouhým slovem, ať jí ani papežská kurie ani její stoupenci v Rakousku nečiní skutkem; se stanoviště svobodného státu a svobodné církve nebude se svobodnému státu nedostávati smířlivosti.«

Nežli konfessionální zákony císařem byly potvrzeny, použil Beust hraběte Langranda-Duemonceaua, finančníka, který roku 1864 papežské obligace v ceně 29 millionů frankův al pari umístil, k tomu, aby v důvěrném poslání stav císařův papeži vyložil a nutnost a nezbytnost konfessionálních zákonů jemu za panujících poměrů státních vysvětlil.*) Za tímto účelem měl hrabě Langrand-Duemonceau 22. května r. 1868 večer slyšení u říšského kancléře, a 23. t. m. v poledne u císaře samého. Do Říma přišel dne 26. května; dne 27. téhož měsíce měl slyšení u státního sekretáře kardinála Antonelliho a dne 28. u papeže samého. Obsah tajných těchto rozprav těžko jest udati. Uprostřed května r. 1871 vydal hrabě Langrand-Duemonceau své memoiry čili paměti v belgických listech; Wiener Abendpost popírala zevrubnosti onoho memoire, a připouští jenom to, co jsme svrchu podali; ostatní všechno popírá, jmenovitě, že by se císař pán byl vyjádřil, že přijde čas, který se co nevidět dostaví, kdy cislajtanské ministerstvo odstraní a se opět k osobní vládě navrátí, kde bude potom s to, aby pro církev více učinil.

---

*) Wiener Abendpost dne 22. května r. 1871.

§ 63. Sv. Stolice a nové konfessionální zákony.

Apoštolská Stolice věděla dobře, co se na poli náboženském v Rakousku děje, jaké zákony a v jakém rozměru na úkor práv církevních se připravují, v komorách sněmovních procházejí a J. V. císaři a králi k potvrzení se předkládají. Spolu měla plnou známost toho, že veškeré toto počínání a brojení proti konkordátu jest dílem liberálních Němcův a děje se k veliké nelibosti koruny a císařské rodiny, kteráž jenom nátlaku a parlamentarismu povoluje.

Papež Pius IX., jakožto strážce Siona a jeho věčných pravd, musil vystoupiti a ukázati, že nové rakouské zákonodárství velice se odchyluje od zásad, na kterých křesťanský stát po vůli Boží zbudován býti má. Za tou příčinou měl v tajné konsistoři kardinálů dne 22. června r. 1868 allokuci, kterou zmíněné zákony, pokud v obor církevní zasahují, odsoudil a zavrhl. Tato allokuce zní: »Velební bratří! Nikdy nebyli bychom se toho nadáli, že po smlouvě, kterou jsme k radosti všech dobrých lidí před 13 téměř lety s císařem rakouským a králem apoštolským uzavřeli, nuceni budeme stěžovati si dnešního dne do přetěžkých nátiskův a příkoří, kterými nyní v mocnářství rakouském vinou nepřátelských lidí katolická církev způsobem žalostivým jest navštívena a tísněna. Nepřátelé totiž našeho božského náboženství zasadili se všemi způsoby o to, aby řečenou smlouvu zrušili, a proti církvi, Nám a této Apoštolské Stolici křivdy největší páchali. Neboť dne 21. prosince roku minulého byly od vlády rakouské vydány neblahé v pravdě základní zákony státní, jež ve všech částech říše, též těch, které vesměs ke katolické církvi se hlásí, úplnou platnost míti mají. Zákony těmi stanoví se neobmezená svoboda náhledův a tiskových výrobků, neobmezená svoboda víry, svědomí a vyučování, a občanům všelikých vyznání dovoluje se zřizovati ústavy vychovávací a vyučovací, jakož se také všem náboženským společnostem všelikého druhu jednostejná práva udělují a státního uznání se jim dostává. Jakmile jsme o tom ke svému zármutku zpraveni byli, rádi bychom byli hned svého hlasu pozdvihli; avšak shovívavosti místo

davše, uznali jsme tehdáž za dobré mlčeti, jsouce přede vším tou nadějí vedeni, že vláda rakouská nad míru spravedlivým požadavkům našich velebných bratří, biskupů rakouských, sluchu popřeje, zdravějšího smyslu nabude a lepší rady uposlechne. Ale marny byly naděje Naše. Neboť táž vláda dne 25. května t. r. vydala jiný zákon, který všechny, i katolické národy této říše zavazuje a nařizuje, že dítky ve smíšených manželstvích zrozené, jsou-li mužského pohlaví, mají v náboženství následovati otce, jsou-li však pohlaví ženského, matky; dítky do 7 let musí se účastniti odpadlictví rodičův od pravé víry. Mimo to týmž zákonem zničuje se úplně veškera závazná moc oněch slibů, kterých slušně a plným právem církev katolická bez výjimky žádá a je dříve předpisuje, nežli se manželství smíšené uzavře; pak samo odpadlictví od náboženství katolického i křesťanského vůbec povyšuje se za právo občanské, veškera pravomocnost církve nad posvátnými hřbitovy se odstraňuje, a katolíci se nutí, aby na svých hřbitovech mrtvoly bludařů pochovávali, kdekoli tito nemají hřbitovů vlastních. Táž vláda neostýchala se téhož dne 25. května t. r. prohlásiti také zákon manželský, kterýmž se úplně zrušují zákony vydané ve srovnalosti s Naší smlouvou svrchu zmíněnou, a znova se zavádějí staré zákony rakouské, které zákonům církevním naprosto odporují; spolu zavádí a stanoví se nanejvýš opovržení hodné tak zvané občanské manželství pro ten případ, kdyby církevní auktorita nedovolila uzavříti sňatek z příčiny, kteréž státní moc za platnou a zákonitou neuznává. Tímto zákonem zrušila táž vláda veškeru autoritu a pravomocnost církve ve věcech manželských, jakož i manželské soudy. I školní zákon byl prohlášen, kterým všechen vliv církve na školu se odstraňuje a se stanoví, že nejvyšší správa ve věcech vyučování a vychování, jakož i všechen dozor a bdění nad školami přísluší státu, a nařizuje se, aby toliko náboženské vyučování ve školách národních autoritou církevní se řídilo, a všechny náboženské společnosti bez rozdílu aby zřizovati mohly zvláštní a vlastní školy pro mládež téhož náboženského vyznání, ale aby i takové školy vrchnímu dozoru státnímu podléhaly, a učebné knihy

od úřadův občanských se stvrzovaly, vyjímajíc toliko ony knihy, kterých se k náboženskému vyučování užívá, a jež od autority církevní potvrzeny býti mají. Vidíte zajisté, velební bratří, v jaké míře zavržení a odsouzení hodny jsou ony ohavné zákony rakouskou vládou vydané, které co nejvíce porušují učení katolické církve, jakož i ctihodná její práva, její autoritu a božské zřízení, moc Naši a moc této Apoštolské Stolice, jakož i svrchu zmíněnou smlouvu Naši, posléze též samo právo přirozené. Pročež majíce péči o všechny církve, Kristem samým Nám svěřenou, pozdvihujeme v tomto velebném shromáždění Vašem Apoštolského hlasu, a zmíněné zákony, jakož i všechno vůbec a zvlášť, co v těchto neb jiných věcech práva církevního se dotýkajících od rakouské vlády, nebo kterýchkoli podřízených úřadů nařízeno, učiněno, neb jakkoli podniknuto bylo, mocí Naší Apoštolskou zamítáme, odsuzujeme a zákony ty se všemi jejich následky touž mocí Naší za docela nicotné (irrita), a nyní i budoucně neplatné prohlašujeme. Samy však původce těchto zákonů, zejména ty, kteří se jménem katolíků honosí, a kteří zmíněné zákony navrhovati, přijati, schvalovati a vykonávati se opovážili, napomínáme a zapřísaháme, aby byli pamětlivi pokut a trestů církevních, kterými papežské dekréty a stanovení obecných sněmů církevních ipso facto stíhají ty, kdož práva církve porušují. Prozatím však přejeme z plného srdce štěstí a vzdáváme spravedlivou chválu ctihodným bratřím arcibiskupům a biskupům rakouského mocnářství, kteříž biskupskou mocí ústně i písemně zájmy církve a svrchu zmíněnou smlouvu Naši zastávati a hájiti, jakož i stádce své o povinnostech jeho poučovati neustávali. Spolu pak co nejvroucněji si přejeme, aby ctihodní bratří arcibiskupové a biskupové uherští následovali překrásného příkladu svých druhův, a rovněž horlivě a rozhodně hájili práv církve, a zastávali touž smlouvu svrchu zmíněnou. V takých však nátiscích, jakými v této přežalostné době církev se všech stran jest sevřena, neustávejme, velební bratří, s horlivostí dvojnásobnou v pokoře srdce svého prositi Hospodina, aby svou všemohoucí rukou všechny bezbožné záměry nepřátel svých a své církve svaté zničil, jejich snahy

potlačil, jejich útoky zlomil, a ve svém milosrdenství je zpět na cestu spravedlnosti a spásy přivedl.«

Tato allokuce pobouřila všechny liberální kruhy v největší míře. Ve veřejných listech bylo čísti, že ministr vnitra Dr. Giskra na ministerské radě žádal, aby nuntiovi jeho ověřující listy byly zaslány a tak diplomatické spojení s Apoštolskou Stolicí bylo přerušeno. Vídeňská žurnalistika zuřila, vinila svatý Stolec z velezrady, kterou prý na státě páchá, hrozila biskupům, že musí býti zkroceni a jejich statky zabaveny, žádala zavedení královského placeta, jmenovala biskupy »chlapy (Kerle)« a censury římské »blesky kalafunními (Colophoniumsblitze)«.

Vídeňská městská rada vyslovila se, že všechny přehmaty cizí mocnosti v zákonodárství ústavního rakouského státu od každého občana musí býti zavrženy a zamítnuty. Ano, ve Vídni odbýval se i tábor dělníků, do kterého dostavilo se kolem 5000 osob, a sjednotil se na těchto dvou resolucích: 1. schůze dělníkův ohrazuje se proti nově vydaným pastýřským listům a proti papežské allokuci jakožto neoprávněnému míchání se ve státní věci; 2. schůze žádá, aby konkordát co nejdříve byl odstraněn. Ano, v listech kolovala docela zpráva, že též vídeňští sklepníci budou odbývati tábor, aby o poměrech mezi církví a státem porokovali.

V papežské allokuci bylo také, jak svrchu čísti lze, oslovení uherských biskupů, kde sv. Otec vyslovuje naději, že uherští biskupové vstoupí ve šlépěje biskupů rakouských. Tento odstavec allokuce nebyl nadarmo. Právě tenkráte připravovalo totiž uherské ministerstvo Andrassyovo předlohy zákonů na úkor církve, jmenovitě pak chystal ministr kultu a vyučování Eötvös zákon školní. Tu mohli duchovní v říšském sněmě přijíti do velikých rozpaků; neboť opposice byla proti návrhu, poněvadž byl málo radikálním; duchovenstvo pak bylo mezi dvěma ohni. Časopisectvo strany Deákovy, tedy vládní, všimlo si dobře onoho odstavce. Její hlavní orgán »Napló« pravil, že konkordát ani jako smlouva, ani jako dohodnutí v Uhersku platnosti nemá, »ale snad jenom jako obyčej, který se tam podloudnickým

způsobem vetřel«; jeho ustanovení nejsou prý rozhodnými ani pro biskupy uherské, ani pro vládu; a zákony o manželství a škole, které budou podány, podléhaly by prý již napřed anathematu allokuce. Ano »Napló« pravil docela: »Předpokládáme při uherském duchovenstvu, že bude tyto návrhy nejen ctíti, ale že s radostí se přičiní, aby se staly zákony«. List »Pester Lloyd« připomínal duchovenstu, že kdyby pro tyto zákony ve spor se svým svědomím přišlo, musí se jim pro svou státoobčanskou povinnost podrobiti, nechť si tomu říká Řím, co chce. Orgán katolické strany v Uhersku »Pesti Hirnök« odpověděl k poznámce listu »Napló«, že ovšem žádná cizí moc duchovenstvo od zachovávání interkonfessionálních zákonů zdržovati nemůže; avšak papež že není uherským katolíkům ve věcech náboženských cizí mocí, nýbrž hlavou, a když spory a půtky nastanou, že jsou jimi vinni ti, kdož vydávají zákony, katolický cit nešetrně urážející a porušující, a nikoliv ti, kdož přehmatů ve svobodu svědomí dovoliti nechtějí.

---

§ 64. Přísaha na ústavu.

Když byly státní základní zákony císařem dne 21. prosince r. 1867 potvrzeny a za zákon prohlášeny, žádala vláda přísahu na ně. Universitní professoři, učitelé a vůbec každý, kdo nějaký veřejný úřad zastával, byl zavázán k jejich zachovávání, a musil složiti následující slib: »Vyjadřuji se na místě přísahy, že státní základní zákony věrně budu zachovávati.« Tento slib učinili též duchovní ve státní službě ustanovení. Avšak papež Pius IX. svou allokucí ze dne 22. června r. 1868 prohlásil zákazy ony za neblahé, a pokud se církve týkají, také za neplatné. Tu vznikla sama sebou otázka, co má pravý katolík činiti, aby svého svědomí neobtížil. V tomto stavu věcí obrátil se provinciál Jesuitů k sv. Poenitentiarii s otázkou, »zdali jest dovoleno, onen slib, resp. přísahu vykonati čili nic«. Sv. Poenitentiarie odpověděla dne 13. srpna

r. 1869 ústy kardinála Panebianka: »Slib, resp. přísaha jak svrchu jest podána, jest nedovolena.«

Provinciál tázal se dále, zdali onen slib, resp. přísaha jest dovolena s klausulí: »Bez újmy zákonům Božím a církve.« Prosekretář sv. Kongregace pro mimořádné věci církve, Marinus, arcibiskup z Orvieta, předložil tuto otázku ve zvláštním slyšení papeži Piovi IX., který rozhodl, že s touto klausulí může onen slib, resp. přísaha býti učiněna, ale slibující nebo přísahající že musí, jak jest mu to možno, projeviti, že tak činí, jsa k tomu splnomocněn Apoštolskou Stolicí.

Toto rozhodnutí stalo se praktickým v Linci, když je zvěděl tamější biskup Rudigier, který dříve neobmezenou přísahu na ústavu dovoloval, ačkoli to vždy s větší a větší obavou činil. Boje se však, aby v tak důležité a spolu choulostivé věci nechybil a zbytečně sporu nevyvolal, tázal se v červenci r. 1870 za své přítomnosti v Římě kardinála Antonelliho, co jest v této věci činiti, kterýž ho odkázal na kardinála Velikého Poenitentiáře Panebianka, poněvadž ve sv. Poenitentiarii děly se o této věci porady a stala se usnesení. Biskup Rudigier obrátil se ke kardinálu Panebiankovi a přednesl mu všechny důvody, které se za neobmezené vykonání přísahy přimlouvají. Avšak kardinál vyhlásil vzhledem k allokuci ze dne 22. června r. 1868 nepodmínečnou přísahu za úplně nedovolenou, odvolávaje se na podobné rozhodnutí Poenitentiarie, k dotazům jiných rakouských biskupův učiněné.

Nedovoliti předepsanou přísahu vešlo v život, když nově jmenovaný katecheta při vyšší reálce v Linci Matěj Zeilberger po rozkazu svého biskupa byl hotov ji vykonati s obmezením: »Salvis Ecclesiae juribus« (bez újmy práv církve). Vláda pokládala to za odepření přísahy, a linecké místodržitelství poslalo v této příčině dotaz k biskupovi, který na svrchu uvedené rozhodnutí Poenitentiarie se odvolal. Následek toho byl, že místa učitelů náboženství při vyšší reálce linecké od začátku 2. běhu r. 1870 a paedagogia s cvičnou školou od začátku března r. 1870 zůstala neobsazena. Vláda nechtěla připustiti žádného kněze ani provisorně, pokud oné přísahy bez podmínky nevykoná, a biskup, maje

na zřeteli rozhodnutí nejvyšší autority, nechtěl k tomu svoliti, poněvadž »non sunt facienda mala, ut eveniant bona« (nelze činiti zlé, aby z toho vyplynulo dobré).

Po dlouhém vyjednávání o připuštění oné doložky čili klausule, neb o vyjádření se o smyslu oné přísahy poslal Dr. Jireček, ministr kultu a vyučování, dne 23. dubna r. 1871 přípis biskupovi, kdež dí: »Přísaha, která dle své přirozenosti pouze ke státo-občanským poměrům se vztahuje, musí pro všechny, kteří k ní zavázáni jsou, zníti jednostejně. Když vláda při tomto požadavku setrvává, jest vzdálena toho, jak již opětně při mnohých příležitostech se vyslovila, aby učitelům veřejných ústavův, ať jsou jakéhokoli vyznání, závažnost ukládala, by spolupůsobili k seslabení víry a náboženského citu školní mládeže, obzvlášť aby na katolících žádala, by podporovali opatření, jimiž by se náboženské a mravní vychování mládeže ohrožovalo neb porušovalo. Vaše Biskupská Milost pozná z tohoto vyjádření, že vláda nemá na žádný způsob úmyslu onou přísahou někoho k tomu nutiti, aby proti výroku svého svědomí si počínal«

Biskup Rudigier, poradiv se s konsistoří svou a ještě se dvěma přátelskými biskupy, odepsal dne 4. května r. 1871 ministrovi kultu a vyučování, že jeho přípis v podstatě srovnává se s klausulí ke přísaze od sv. Otce určenou: »Salvis legibus Dei et Ecclesiae«, a proto že od výslovného jejího připojení upouští, když smysl oné přísahy, jak pojat býti má, vysoká vláda sama prohlásí, neb jemu dovolí, smysl oné přísahy ohlásiti.

Ministr přípisem ze dne 14. června r. 1871 přistoupil k tomuto poslednímu, aby biskup smysl přísahy ohlásil

Biskup to učinil, dovolil přísahu na státní základní zákony bez výslovného připojení oné klausule a oznámil ministerský výklad sv. Stolici.*)

---

*) Srv.: Linzer Diöcesanblatt 1871, Stück XIV. — Srv. »Leben und Wirken des Bischofes Franz Josef Rudigier von Linz« von Konrad Meindl, Stiftsdekan in Reichersberg. 2. sv. 1891, 1892, sv. II. 154, 155.

Po tomto výkladě ministerstva nečinila již svatá Stolice žádných obtíží; a v tomto smyslu vykonává se přísaha na ústavu, a může se vykonati od každého s dobrým svědomím. Jak se samo sebou rozumí, byla ona katechetická místa hned obsazena.

---

§ 65. Prosincová ústava, jmenovitě říšský školní zákon na sněmech zemských. Účastenství duchovenstva ve školních radách. Náboženství ve školách. Škola v poměru k církvi.

Nová ústava prosincová musila podstoupiti zkoušku na sněmech zemských, které byly svolány dne 22. srpna r. 1868. Církevní hodnostáři drželi se namnoze zpět. Ve Vídni nedostavili se do sněmu kardinál Rauscher a svatohippolytský biskup Fessler; ve Štýrském Hradci knížata-biskupové sekovský a labodský; v Celovci kníže-biskup kerkský Dr. Wiery; v Opavě kníže-biskup vratislavský Dr. Förster; v Čechách všichni biskupové. V Linci dostavil se biskup Rudigier, ve Vorarlbergu generální vikář tamější Amberger, biskup in part., v Solnohradě opat Eder; ale nežli začala porada ve příčině zákona o dozoru nad školami, opustili sněmovnu, podavše ohrazení. Jenom v Praze zůstali Zeidler, opat strahovský, a ještě tři ústavověrní praeláti ve sněmovně, podavše vyjádření, že se rokování o tomto zákoně nesúčastní. Toliko Mareš v Praze a Helferstorffer, opat kláštera Škotů ve Vídni, účastnili se porad o školním zákoně.

Sněm slezský žádal vládu za zřízení zvláštního biskupství pro Slezsko, jehož dotací byly by statky biskupa vratislavského, ležící v Rakousku. V Linci byla podána interpellace k vládě, zdali »rázná nařízení« vydala, aby »vzdorovitost biskupů« zlomila. Místodržitel tamější, hrabě Hohenwarth, odpověděl k dotazu, »že ministr Giskra jemu, když na svůj úřad nastupoval, květnové zákony za předmět obzvláštní a stálé pozornosti doporoučel«. Ve Vídni mluvilo se o návrzích, aby oba virilní hlasy biskupů byly zrušeny, a zemský

maršálek byl vyzván, aby oba praeláty k plnění jejich povinnosti napomenul. Na vyzvání maršálkovo odpověděl kardinál Rauscher, »že se do sněmu dostaví, jakmile svou přítomností bude moci zemi službu prokázati.«

Vládní předlohy o dozoru nad školami byly v duchu církvi nepřátelském zostřeny v Horních a Dolních Rakousích, na Moravě, ve Slezsku a v Terstu; Dalmacie, Gorice, Bukovina, Solnohradsko, Korutany, Vorarlberg, Čechy a Štýrsko přijaly je bez valné změny, chtějíce ministerstvo podporovati. Moravský sněm zbavil duchovenstvo veškerého virilního hlasu ve školních radách; jenom, byvše zvoleni do školních rad, měli v nich duchovní zasedati. Podobný návrh učinila na sněmě českém kommisse pro poradu o školním zákoně; avšak plný sněm nepřijal tohoto návrhu, nýbrž vládní předlohu. Halič měla svou školní radu, v oboru školství samosprávnou. V Lublani vypracovali Slovinci zákon, který byl opakem vládní předlohy, zněje úplně v duchu církevním. Sněm tyrolský vypracoval si úplně katolický zákon o dozoru nad školami. Když o tomto zákoně začala debatta, pravil místodržitel Lasser dne 9. září r. 1868, že tento návrh jakožto zákon nemůže vládního schválení obdržeti, a poukazoval ve své řeči k tomu, co by si asi Netyrolan myslil, kdyby těmto debattám 19. století byl přítomen. Vtipně odpověděl místodržiteli poslanec professor Jaeger: »že jest právě v Tyrolsku«. Dne 10. září byl rozhodný paragraf 30 hlasy proti 21 hlasu přijat; liberální menšina dala do protokollu, že se další porady nesúčastní, potom podal hned hrabě Brandis návrh, aby ostatní část zákona en bloc byla přijata, což se také stalo. Tu vytáhl místodržitel Lasser telegramm z kapsy, kde mu ministerská rada při další vzdorovitosti sněmu proti základním státním zákonům nařizuje sedění hned uzavříti, při čemž si vláda další opatření k provedení říšských zákonů ponechává. Zemský hejtmann Hasselwandter musil sněm hned rozpustiti.

Na sněmě českém podali Čechové, jak jsme výše pravili, svou »deklaraci«, a nevstoupili více do něho; sněm haličský přijal pak dne 24. září svou »resoluci«

Zemské zákony o školním dozoru, které s vládní předlohou se srovnávaly, totiž zákon pro Čechy, Dalmacii, Solnohradsko, Korutany, Vorarlberg, Štýrsko, Gorici, Istrii a Bukovinu, byly J. V. císařem a králem dne 13. února r. 1869 potvrzeny. Halič nespadá sem pro své výjimečné postavení na poli školství. Návrhy zákonů pro Tyroly a Krajinu nebyly schváleny, byvše vypracovány ve smyslu konkordátu. Zákony Horních a Dolních Rakous, Moravy, Slezska a Terstu nebyly rovněž schváleny, poněvadž duchovenstvo jakožto duchovenstvo s virilním hlasem z rad školních vylučovaly. S odvoláním na některá místa ústavních zákonů byla vládní předloha těmto zemím prozatím oktroyována. Ke konci února odepřel tyrolský zemský výbor a liberální hornorakouský každé spolupůsobení při provádění květnových zákonův.

R. 1869 povolili sněmové hornorakouský, terstský, moravský a slezský vládě a udělili duchovenstvu virilní hlas; sněm moravský učinil to s dodatkem, »když učiní přísahu na ústavu«. Ale sněm dolnorakouský zůstal ve svém odporu a nechtěl o virilním hlase duchovenstva slyšeti. Výbor učinil kompromiss, aby nikoliv místní duchovní správce, ale učitel náboženství byl členem místní školní rady; ministr vnitra Giskra přimlouval se jakožto poslanec za vládní předlohu, ale nadarmo; rovněž správce místodržitelství, svobodný pán Weber, přimlouval se za ni a oznámil sněmu, že zákon alespoň bez dodatku výboru císařského potvrzení nedosáhne. Nic nebylo platno; sněm zavrhl návrh výboru 31 hlasem proti 24 hlasům. Teprve r. 1870 povolil sněm vládě a přijal 32 hlasy proti 24 hlasům kompromiss výborem navržený, aby v místní školní radě učitel náboženství měl virilní hlas, v okresní však každé vyznání jednoho zástupce; nadarmo vyčerpal se poslanec Süss svými narážkami a urážkami papežské neomylnosti.

Krajinský sněm nerokoval r. 1869 o školním zákoně, jelikož byl na telegrafický rozkaz pro rozšiřování své kompetence 22. října od zemského přednosty Eibisfelda uzavřen; chtělť ten den rokovati o návrzích výboru, které kultus, spravedlnost, vyučování a vnitřní

zemskou správu z pravomocnosti říšské rady vylučovaly a je generálním sněmům dle národností a historického zákona složeným přidělovaly. Později, když liberálové dostali většinu na sněmě, přijat byl zákon o dozoru nad školami ve smyslu vládní předlohy.

Sněm tyrolský dostal r. 1869 na místo Hasselwandtera, který v létě zemřel, za svého předsedu liberála Grebmera, zůstal ve svém odporu proti školním zákonům, přešel přes říšský elaborát k dennímu pořádku a vypracoval vlastní. Dále vyvolil výbor, aby podal zprávu o poměru Tyrolska k říši a říšskému zákonodárství. Výbor učinil tak, prohlásil státní základní zákony za nesrovnatelné se státoprávním postavením Tyrolska, a říšskou radu za nekompetentní čili neoprávněnou, aby o poměru země k říši bez vůle země rozhodovala, a navrhoval, aby se zákonodárství, které všem zemím společné není, nazpět žádalo, ke kterému náleží zákonodárství ve věcech manželských a školních; ostatně prý jest země hotova své poměry k ostatním zemím na základě říjnového diplomu upraviti. Při rokování mluvil Lasser proti návrhům výboru; vida však, že návrhy budou přijaty, tázal se mezi seděním dne 24. října telegraficky ve Vídni, co jest mu činiti; obdržev odpověď, dal okamžitě sedění skončiti. Tak nehlasoval sněm o návrzích a byl rozpuštěn.

Tyrolsko, majíc stále konservativní většinu ve sněmě, bojovalo bez přetržení proti říšskému školnímu zákonu, až konečně r. 1892 kompromissem snahou místodržitele hraběte Widmanna dostalo školní zákon ze dne 30. dubna r. 1892,*) týkající se školního dozoru, jímž zemi povoleno, co v rámci rakouských říšských zákonů ze dne 25. května r. 1868 a 15. května r. 1869 pro stanoviště katolicko-konservativní dosažitelno jest.

Dle § 2. jest farář členem místní školní rady a má dle § 12. právo: »opatřiti si každou chvíli známost o mravně-náboženském vychování mládeže a učiniti

*) Tiroler Landesgesetz vom 30. April 1892 betr. die Schulaufsicht, jest v »Gesetz- und Verordnungs-Blatt für die gefürstete Grafschaft Tirol und das Land Vorarlberg« z r. 1892, Nr. 7; Veringův Archiv für kath. K.-Recht z r. 1892, sv. 68. str. 125—131.

místní školní radě oznámení o vadách, které poznal, resp. podati návrhy«.*)

Okresního školního inspektora jmenuje z terna zemskou školní radou navrženého ministr kultu a vyučování (§ 30.).

Dle § 32. náleží zástupci církve v okresní školní radě (§§ 23. 24. lit. b) právo, každou dobu o stavu mravně-náboženského vychování známost si opatřiti a o vadách, které seznal, okresní školní radě oznámení učiniti, resp. návrhy podati.

V zemské školní radě zasedají čtyři zástupci katolické církve, a sice jeden z diecése solnohradské, jeden z brixenské, a jeden z německé a druhý z italské části tridentské diecése (§ 35. al. 2).

Když zemské školní radě jest rokovati o školních věcech jiných vyznání nežli katolického, tu jest jí přibrati někoho z onoho vyznání ke spoluporadě (§ 37.).**)

Z uvedených paragrafů tyrolského školního zákona jest viděti, že Tyrolsko značného vlivu katolické církvi na školu obecnou vybojovalo, kterého v ostatních královstvích a zemích v říšské radě zastoupených katolická církev pohřešuje.

Otázku, má-li duchovenstvo účastniti se školních rad a tudy vstoupiti v zemské, okresní a místní rady, uvažovali biskupové pilně již r. 1868 a chtějíce jistě postupovati, předložili ji Apoštolské Stolici, která však žádala na nich dobrozdání. Následkem toho podal kardinál Rauscher, arcibiskup vídeňský, své dobrozdání

---

*) Paragraf 2. říšského školního zákona vylučuje zásadně církev ode všeho vlivu na ostatní vyučování vyjma náboženství, řka: »Bez ohledu na tento dozor (státu »na veškeré vyučování a vychovávání«) zůstává obstarání, řízení a přímý dozor na vyučování náboženství a náboženská cvičení příslušným církvím nebo náboženským společnostem. Vyučování v ostatních předmětech v těchto školách jest nezávislým na vlivu církve nebo náboženské společnosti.«

**) § 12. říšského zákona školního stanoví: »Do zemské školní rady jest povolati duchovní žijících v zemi vyznání (konfessí).« — V Tyrolsku jest jenom katolická církev v zemské školní radě zastoupena. Ostatní vyznání nemají tam stálého zástupce, poněvadž tvoří v zemi nepatrné menšiny.

dne 22. října r. 1868.*) Tam praví: »Církev katolická má povinnost nejen vyučovati náboženství ve školách elementárních, ale též říditi a chrániti vychování mládeže náboženské a mravní, aby ani vinou učitelovou ani špatnými knihami nebylo porušováno. Toto právo bylo konkordátem uznáno. Všechno ostatní, co se školy týkalo, řídilo se vrchní autoritou státu před konkordátem i po konkordátě, a stát neužíval vždycky v těchto věcech mužů stavu duchovního, neboť býval při zemské vládě provincií školní rada, kterýž elementární školy prohlížel ve jméně vlády, a co bylo třeba opraviti, vládě oznamoval. Kdyby jenom tyto státní věci byly přeneseny na školní rady, nemohla by si církev stěžovati do porušení svého práva. Ale poněvadž oněm sborům dána jest moc usnášeti se o náboženském a mravním vychování a nedbáno při tom autority církevní, odporuje to konkordátu a přirozenému právu církve.«

Přece však vyslovil se kardinál Rauscher pro vstup duchovenstva do školních rad, kde má v nich po zákoně zemském hlas virilní, a kde ho po zákoně zemském nemá, pro přijetí volby, kdyby duchovní zvolen byl. »Neboť v prvním případě ví vláda, že mužové stavu duchovního tam zasedají, aby hájili práv církve a katolické mládeže; tam zasedajíce mohou, seč jsou, náboženského rázu škol hájiti a zamezovati vše, co by jej rušilo a co by na zkázu náboženství bylo; obzvláště zmohou skoro všechno na venkově svým vlivem; hůře bude to ovšem v městech. Kdyby se něco na škodu církve usneslo, oznámí to hned biskupovi, který potřebné kroky u vlády učiní; kdyby však tato neodpomohla, podá se ohrazení a kněz z rady vystoupí, dokud zlu nebude odpomoženo. Tytéž důvody přimlouvají se za přijetí volby; neboť kněží budou zvoleni, poněvadž jsou nejschopnější, a kdyby volby nepřijali, volali by nepřátelé: kněží nepřijímají volby, nechtějí pracovati ve škole, poněvadž v ní nemohou více po své libovůli panovati; nepotřebujeme jich, i bez nich pokvete škola; vyloučili se, nechť zů-

*) Viz je v »Archiv f. k. K.« z r. 1871, sv. 25, str. 308—311.

stanou vyloučenými. Vstupem zaměží se tento křik a zároveň se způsobí, že se vláda nevrhne do náručí těch, kteří církev úplně ze správy školy vyloučiti chtějí, a neporoste zmužilost oněch, kteří chtějí, aby světští učitelé náboženství vyučovali«.

Jako Rauscher, kardinál a arcibiskup vídeňský, smýšlela většina biskupů zemí, pro které školní zákon platil; někteří však vyslovili se proti vstupu do školních rad. Při této nesjednocenosti biskupů ponechala to Apoštolská Stolice dle oznámení nunciova ze dne 24. února r. 1869 úsudku biskupů, zdali duchovenstvu svých diecésí vstup do školních rad dovolí nebo nedovolí, ale s dodatkem: »Jeho Svatost však nastupuje na to, aby biskupové, majíce na zřeteli jednotu, kterou toliko přetěžká zla od církve odvrátiti lze, ve svých rozhodnutích o to se snažili, aby, pokud možno bude, svorně si počínali a vliv církve na školy a jejich zařízení dle sil svých zachovali.«

Než jednostejného postupu ve věcech školních nebylo od biskupů docíleno; mnozí dovolili vstup do školních rad svým duchovním ihned, jiní teprve po delším vyjednávání s vládou, jiní jej přímo zakázali.

V Brně chtěl biskup Schaaffgotsche dovoliti duchovním vstup do školních rad, když se přijme do přísahy jejich klausule: »Salvis Dei et Ecclesiae juribus«. Avšak mezi vyjednáváním s místodržitelem zemřel, a kapitulní vikář Ondřej Hammermüller dostal od místodržitelství vyrozumění, že kanovníci Karel Nöttig a Dr. Frant. Janitschek jsou jmenováni členy zemské školní rady. Kapitulní vikář tázal se místodržitele, může-li splnomocniti členy zemské školní rady, aby přísahu vykonali s klausulí: »Salvis Dei et Ecclesiae legibus«. K tomuto dotazu odpovědělo místodržitelství, že výnos správce ministerstva kultu a vyučování ze dne 9. června r. 1870 podalo kapitulnímu vikáři, dle něhož žádný člen školní rady nemusí spolupůsobiti ani v nejmenším, co by náboženské a mravní vychování katolické mládeže porušovalo; každý že má právo úplně dle svého přesvědčení si počínati a mluviti, a kdyby s činností kollegia se nesrovnával, že jest mu volno vystoupiti a tak kollisi ujíti. Po tomto

vyjádření vlády dovolil kapitulní vikář duchovenstvu vstoupiti do rad a upustil od klausule »Salvis Dei et Ecclesiae legibus«. »Neboť, když nelze všechno ono dobré konati, co jest si přáti, nesmí se proto zbytek dobrého, který jest možný, opomenouti, a duchovní budou moci přece svou přítomností v radách něco dobrého způsobiti a něco zlého zameziti«, praví výnos jeho d. d. 23. června r. 1870.

Biskup linecký Rudigier zakázal duchovním vstup do rad školních. Místodržitel horno-rakouský hrabě Hohenwart oznámil to ministrovi kultu, který poslal 18. března r. 1870 přípis*) biskupovi, kde praví: »Nemohu si tajiti, že chování, které Vaše biskupská Milost naproti vládě Jeho Veličenstva, jsouc v odporu s mnohem větší majoritou biskupů říše, zaujímati ráčí, tomuto kroku, kterým chce vstup do nových školních rad duchovním zameziti, malý zdar slibuje. Ale nemohu opomenouti Vaši biskupskou Milost na to upamatovati, že provedení zákona o školním dozoru tím překaženo nebude, a že toliko ona ustanovení v život nevstoupnou, která církevním orgánům důrazné a vydatné působení slibují, ustanovení to, kterýmž průchod opatřiti vládě Jeho Veličenstva v pravdě nebylo věcí snadnou. Důrazně prosím proto V. B. Milost za uvážení, koho za těchto okolností stihne odpovědnost za to, co nastati může, když církev propůjčených práv vykonávati nebude, a zdali oni rádcové dobře činí a náboženských potřeb lidu dbají, kteří V. B. Milosti doporoučejí nevykonávání tohoto práva jakožto prostředek bezohledného válčení proti vládě a zákonům vlasti. Vším způsobem doufám, že k tomuto dotazu brzy odpověď od V. B. Milosti dostanu.«

Než, biskup Rudigier zůstal při svém rozhodnutí, a duchovenstvo diecése linecké nesúčastnilo se školních rad.

Podobně choval se biskup svatohippolytský Dr. Josef Fessler a nedovolil prozatím vstupu do školních rad svému duchovenstvu, »poněvadž toho dobrého, co duchovní jako člen školní rady konati může, může a

*) »Archiv« z r. 1870, sv. 23. str. 449.

také má dosáhnouti horlivějším pastýřským působením; první tři léta ukáží, bude-li kněz s to, aby s dobrým svědomím a bez nebezpečenství pro svůj hlavní úkol jakožto duchovní pastýř budoucně školních rad se účastnil«.

Biskupové české církevní provincie, uváživše věc všestranně, rozhodli se pro vstup do školních rad, ačkoli valná část duchovenstva byla by raději viděla, kdyby biskupové proti vstupu byli se rozhodli a jej zakázali.

Biskupové začali nejprve vyjednávati s vládou o obsahu a objemu slibu místo přísahy dle § 42. o školním dozoru předepsaného, a oznámili vládě přípisem d. d. 24. dubna r. 1869, »že členové rad, duchovní i laikové, tento slib v plné pravdě a s dobrým svědomím učiniti mohou, když s důvodem předpokládají a přesvědčeni jsou, že nijakým způsobem vázáni nejsou, aby schvalovali a prováděli opatření, jimiž by se náboženské a mravní vychování mládeže katolické skutečně a podstatně v nebezpečenství uvádělo. — Vláda jistě nebude na katolických členech jednotlivých školních rad žádati, aby ustanovení, kterými by se po jejich rozumu náboženskému a mravnímu vychování katolické mládeže újma činila, proto schvalovali a je podporovali, poněvadž většina některé školní rady pro ně se vyslovila. — Poněvadž říšským zákonem ze dne 25. května r. 1868 o poměru školy k církvi posavadní konfessionálně upravené náboženské školy podstatně se mění, a tudy bezkonfessní školu zříditi ačkoli není přikázáno, přece není zakázáno — protože dále nařízení jednotlivých školních rad mohla by býti taková, že by jich žádný duchovní, ano žádný katolík s dobrým svědomím schvalovati a podporovati nemohl: jsme zavázáni vysloviti, že zákonitě předepsaný slib na místě přísahy kněžím a katolickým laikům učiniti dovolíme, předpokládajíce, že na nich, jakožto členech školních rad, nikdo nebude žádati, aby podporovali opatření, kterými by náboženské a mravní vychování mládeže, jakož i sem spadající práva a povinnosti církve ohroženy a porušeny byly«.

Ministr odpověděl českým biskupům přípisem

ze dne 3. července r. 1869, kdež dí, že »když členové školních rad zákonům poslušnost slibují, přislibují jenom to, čeho vláda na všech státních občanech, ale jmenovitě na těch, do jejichž rukou část veřejné moci skládá, žádati může a musí. Vlády jest daleko, aby svědomí panovati chtěla. Kdo nemůže se svým svědomím srovnati, aby povinnosti svého úřadu konal, jak toho zákony a úřady k jejich výkladu oprávněné žádají; kdo zvláště myslí, že nesmí se usnesení většiny podrobiti, jak jest toho nutně třeba k trvání a působnosti každého sboru: může vystoupením z úřadu zbaviti se každé kollise. — Ostatně vláda nemyslí na to, aby některého člena školních rad, ať jest kteréhokoliv vyznání, zavazovala ku povinnosti, aby k seslabení víry a náboženského citu mládeže spolupůsobil, nebo na katolících žádala, aby podporovali opatření, kterými by náboženské a mravní vychování katolické mládeže ohroženo nebo porušeno bylo«.

Po tomto vyjádření vlády dovolili čeští biskupové duchovenstvu vstup do školních rad, upokojili je, jakož i svědomité katolíky ve příčině slibu předepsaného na místě přísahy, a vydali dne 26. července roku 1869 k duchovenstvu instrukci

V této instrukci podrobují školní zákony kritice, ukazují, v čem se s církví nesrovnávají, a které obavy vyvolávají, a pak pokračují: »Nelze přece říci, že těmito zákony oddělení školy od církve všestranně se provádí a již dokonáno jest; podávají stále ještě nit k zachování a sprostředkování onoho svazku, tak že konání církevní povinnosti, ač teď za méně příznivých podmínek jest těžší, přece a priori za věc nemožnou prohlásiti nelze«; proto dovoluje se vstup duchovním a věřícím do rad, »aby, seč jsou, práva církve a katolické rodiny s účinkem zastupovali«. Duchovní a laikové mohou předepsaný slib na místo přísahy složiti; zachovávejtež pak následující články:

1. Faráři vstuptež v místní školní rady, a mějte tam své postavení za poslání biskupem sobě dané, snažte se katolický ráz školy zachovati, aby v skutečnosti zůstala školou farní; avšak

2. přikazujeme, aby farář volby za předsedu místní

školní rady, kdyby za něho byl zvolen, nepřijímal, odvolávaje se k tomuto našemu nařízení; tím předejde se zahanbení, kdyby zvolen nebyl; dále těžko by se mnohdy volba za předsedu provedla; pak musil by zhusta nemilá usnesení, která s úřadem pastýřským často srovnati nelze, prováděti, jako zákonitá nařízení o vybírání školního platu, o placení výloh na školní potřeby, o zákonitém chodění dětí do školy a podobných věcech, čímž by se mnohdy stal nemilým a svým osadníkům protivným; ovšem však budiž farář slovem i skutkem místní školní radě nápomocen.

4. Užívej práva choditi do školy a dohlížej tam ve smyslu církevním.

5. Biskupové pošlou zástupce do školních okresních rad, kteří tam jako zvláště vyslaní zástupci církve a plnomocníci biskupovi chovati se budou.

6. Biskupové dovolují kněžím přijímati úřad školních inspektorův; avšak jsouce jmenováni, musí si k tomu vymoci schválení biskupova, nežli jmenování ministrovo přijmou, a povedou svůj úřad ve smyslu církevním.

10. Vikáři ztrativše školní dozor povedou jej dále nad nábožensko-mravním vzděláním a vychováním mládeže, a budou pečovati o to, aby duchovní a učitelé v této příčině své povinnosti konali.

11. K jejich výpomoci a zastoupení chceme pro každý trakt jmenovati jednoho nebo více biskupských kommissařů, kteří by na vyučování a náboženská cvičení zvláště dohlíželi; protož ať vikáři vhodné osoby do konce října navrhnou.

13. Jsouce přesvědčeni o katolickém smýšlení nynějších učitelův, udělujeme jim církevní poslání a splnomocnění, aby při katolicko-náboženském vyučování sv. náboženství spolupůsobili, když od místních duchovních budou za to požádáni, aby náboženství vyučovali nebo je opakovali«.

Biskupové provedli v Čechách svou instrukci zprvu při veliké nechuti duchovenstva, z něhož četní nechtěli ani přijímati členství v okresních školních radách, a když je přijali, vzdávali se brzy radství; rovněž neradi chodili místní duchovní správcové do místních

školních rad, nebo tam ani nechodili. Kdo z duchovních přijal školní inspektorát, byl u svých druhů v jakési nelibosti. Znenáhla však mizela nechuť duchovenstva ke školním radám, a toto v celku se jich účastnilo.

Biskupští kommissaři, o kterých článek 11. mluví, jakožto zbytečná instituce nevešli v život; neboť když dříve stačil vikář a jeho sekretář při rozsáhlé školní agendě, stačil teď, když školní agenda odpadla, úplně; potom pokládalo duchovenstvo tyto kommissaře za ústav policejní, a tak sešlo s celého toho ustanovení, o kterém dále nijaká řeč nebyla.

Poněvadž škola byla dozoru církevnímu odňata a prohlášeno, že církev na světské předměty nemá nižádného vlivu, a spolu duch liberální tenkráte všechny kruhy u veliké míře ovládal, myslili četní vysoko i nízko postavení, že škola jest úplně bezkonfessní, a tudy náboženství se svými pobožnostmi a cvičeními anachronismem, který co nevidět musí býti odstraněn. Mnohá zastupitelstva, jmenovitě větších měst, chtějíce ukázati se svobodomyslnými, jako na př. vídeňské, jihlavské a jiné, ustanovovala židy za učitele při národních školách. Vídeňský městský výbor založil bezkonfessní ústav pro vzdělání učitelův a učitelek, poněvadž dle § 68. říšského školního zákona dovoluje se zařizovati soukromá paedagogia a dle § 69. téhož zákona může jim ministr uděliti právo veřejnosti. Vídeň vymohla svému ústavu právo veřejnosti, a jmenovala jeho ředitelem Dra Friedricha Dittesa, protestanta z Německa.*)

Přečetní učitelé myslili, že lépe své svobodomyslnosti neukáží, leč, když nekřesťanské zásady a opovrhování náboženstvím hodně patrně a zřetelně budou dávati na jevo. Tito radikální a bezkonfessní škole

*) Dittes vydává vychovatelský časopis »Paedagogium, Monatschrift für Erziehung und Unterricht«, list to úplně liberální, který, mluvě o křesťanství, myslí vždycky na křesťanství »čisté«, očištěné všech lidských přídavkův. (!) Známá to praktika všech liberálův.

přející učitelé měli sjezdy a vyvolili ze sebe stálý učitelský výbor, v jehož čelo postavili Bobicze, ředitele občanských škol ve Vídni a spolu c. k. okresního školního inspektora, který se ukazoval velikým agitátorem ve směru nekřesťanském. Tito církvi nepřátelští učitelé a jim zpřízněné mnohé školní úřady činili duchovenstvu co do náboženského vyučování, pobožností a náboženských cvičení veliké obtíže, ačkoli tyto školním řádem byly velice obmezeny a na nejmenší míru uvedeny; tak náboženskému vyučování věnovány byly v každé třídě téhodně toliko dvě hodiny. Podobně dělo se na středních školách, kde byly zhusta třenice mezi katechety a za nimi stojící duchovní vrchností a sbory professorskými, které konečně pohnuly ministra kultu a vyučování k výnosu ze dne 5. dubna r. 1870, »dle něhož v případech, kde o míru náboženských cvičení pro katolické školy mezi sborem učitelským střední školy a duchovní vrchností difference nastanou, vrchní zemský školní úřad samostatně rozhodnouti má, drže se při tom zásady, že služby Boží na počátku a na konci školního roku, pak v neděli a ve svátek, konečně přijímání svátosti pokání a nejsv. Svátosti Oltářní na počátku a na konci školního roku a pak o velikonocích se podržeti musí«. S tímto výnosem nebyly mnohé sbory spokojeny. Učitelský sbor akademického gymnasia vídeňského, s nímž v podstatě srovnávali se sborové reálky v Kremži a v Novém Městě za Vídní, žádal na ministerstvu kultu a vyučování: 1. aby katolická náboženská cvičení mimo gymnasium se konala; pro případ, že by se v gymnasin konala, nechť ústav svou disciplinární mocí nevynucuje účastenství žáků v těchto pobožnostech, a tyto pobožnosti buďtež obmezeny na služby Boží v neděli a ve svátek a velikonoční exercicie; 2. aby známka z náboženství žádného vlivu na všeobecnon známku pokroku a lokaci neměla; 3. aby náboženství přestalo býti předmětem maturitní zkoušky a zapsaná známka z náboženství z druhého běhu do maturitního vysvědčení žádného vlivu na určení stupně zralosti neměla; a konečně 4. aby tři hodiny náboženství byly na dvě redukovány, a takto nabytá hodina mathematice se věnovala.

Ministr odpověděl výnosem ze dne 3. září r. 1870, v němž ad 1. opakoval svůj výnos ze dne 5. dubna a dodal: »Přítomnost a účastnění se žáků v pobožnostech musí každá třída požadovati, a kdo by se súčastniti nechtěl, maje po své straně článek 14. státních základních zákonů, musí to napřed, na počátku každého běhu, oznámiti. Samo sebou se rozumí, že cvičení náboženská netvoří žádného dílu integrujícího náboženského vyučování, a nemají vlivu na známku z něho. Z toho, že náboženství na vyšší reálce (dle § 10. zemského zákona pro Dolní Rakousy d. d. 3. března r. 1870) odpadlo, nelze důsledně odvozovati, že žáci nejsou zavázáni účastniti se náboženských cvičení způsobených od školy«.

Co do žádosti sub 2. a 3. odkázal ministr žadatele k budoucímu zařízení gymnasií, jehož návrh říšské radě podá. Avšak co do maturity z náboženství nečekalo se tak dlouho. Týž ministr kultu a vyučování Stremayr vydal výnos dne 18. června r. 1878 č. 9645 ke všem zemským školním radám a místodržiteli Terstskému, dle něhož zkouška z náboženství při maturitě docela odpadla, a známka z něho zapisuje se na maturitní vysvědčení jako známka z přírodopisu a filosofické propaedeutiky.

Co do žádosti sub 4. zplnomocnil ministr výnosem d. d. 21. prosince r. 1870 zemské školní rady, aby 3 hodiny náboženství redukovati mohly na dvě a hodinu tak nabytou věnovaly mathematice, když sbor učitelský v tomto směru návrh učiní.

Bohužel mnohé zemské sněmy odstranily náboženství z vyšší reálky, obmezivše je pouze na nižší. Tak to učinil český sněm zákonem ze dne 13. září r. 1874. organisujícím reálky, kde praví v § 14. (rozdělení učebných předmětů): »Zde platí ustanovení, že vyučování náboženství a kalligrafii (krasopisu) na nižší reálku, vyučování anglickému jazyku na vyšší reálku obmezeno zůstane«.

Zákon tento byl prohlášen teprve v druhé polovici října, čímž se stalo, že katecheti náboženství na vyšší reálce přednášeti začali, a pak najednou musili pře-

stati k svému velikému zármutku a snížení samého předmětu.

Poněvadž agitace liberálních učitelův a školních rad proti pobožnostem školní mládeže trvaly dále, a učitelé dozor nad mládeží při nich odpírali, musil ministr Stremayr ostře zakročiti. Nejprve sesadil agitatora Bobicze ve Vídni s úřadu školního okresního inspektora, poněvadž ve veřejné schůzi ostře kritisoval a zavrhoval nařízení ministrovo, kterým hájil a stanovil cvičení náboženská. Z toho nastaly demonstrace a agitace, proti nimž ministr se vší rázností zakročil, a vydal dne 11. června r. 1873 ke všem zemským přednostům okružník o náboženských cvičeních ve školách obecných, kdež dí: »Zákonodárství nerozhodlo se dle svého znění pro bezkonfessní školy, neprohlásilo náboženské vychování za předmět škole zcela cizí, který by tvořil vnitřní věc příslušné církve: ale učinilo opatření, která podávají rukojmí, že škola pod vrchní správou církevních úřadů více nestojí a vyučování předmětům každému církevnímu vlivu odňato jest; při tom však tvoří vyučování náboženství a náboženská cvičení pod přímým vedením konfessionálních orgánův a nejvyšším dozorem státu integrující část vyučování a vychovávání na obecných a středních školách. — Nařízený dozor učitelů nad školní mládeží při náboženských úkonech není pro ně náboženským cvičením, ale konáním povinnosti, aby se zachovala kázeň, jako při jiných shromážděních mládeže«.

Dále rozpustil policejní ředitel vídeňský přípisem ze dne 9. července r. 1873 stálý výbor rakouského učitelského sjezdu, jehož předsedou byl František Bobicz, poněvadž si osoboval právo jakési kontroly nad vládními opatřeními.

Od té doby mírnili se četní učitelé ve svém nepřátelském vystupování proti církvi, vidouce, že svou přílišností vzbudili na vyšších místech nelibost, ano docela své postavení ohrozili.

Nové poměry školské, které novým školním zákonodárstvím se vyvinuly, a poměr, v nějž škola k církvi přišla, vylíčíme nejlépe slovy přípisu, který

rakouští biskupové dne 2. května r. 1872 k ministerstvu kultu a vyučování podali. Praví tam: »Kdyby za dřívějšího zákona byla škola tak špatnou, jak se beze všeho důvodu praví, padala by vina jenom na vládu. Církev nečinila nikdy nároku, aby rozhodovala o světských učebných předmětech, jakoby to bylo jejím vlastním právem, a rakouské zákonodárství nepřeneslo ho na ni. Vláda rozhodovala o tom před konkordátem jako po něm samostatně až do maličkostí. V těchto učebných oborech byli duchovní ředitelé a dozorcové škol jak před konkordátem tak po něm úplně závislí na předpisech světské vrchnosti; a že na sebe tuto práci přijali, učinili proto, aby státu a obci službu prokázali. Když tedy obor působnosti světských školních dozorců, jmenovitě školních rad, ustanovených při místodržitelství, obnoven nebo na jiné orgány přenesen byl, nelze proti tomu s právní stránky ničeho namítati. Ale náboženské a mravní vychování mládeže mělo býti církvi zachováno, a vliv její na učitele a školní knihy neměl býti ztenčen. — Kdyby také těžké časy hned nedovolovaly, aby podstatná změna školního zákona (t. j. aby se konfessionální školy obnovily) bez průtahu předsevzala, přece leží v mezích výkonné moci, aby nejkřiklavějším zlořádům odpomohla a netrpěla, aby ona nařízení školního zákona, která se práv církve týkají, školními úřady libovolně se vykládala, nebo docela přestupovala«.

Hlavní stížnosti podávají biskupové takto: 1. »Školní zákon nedává učitelům práva, aby svého postavení zneužívali a nevěře a opovrhování náboženstvím propagandu činili. Přece však množí se počet učitelů, kteří tohoto zločinu na mládeži a společnosti s rostoucí drzostí se dopouštějí. — Ve Vídni prohlásil představený školy ve školní zprávě, kterou podepsal a žákům rozdal, náboženství za podvod kněží, velebil největší materialismus jako pravou moudrost a tvrdil o učitelích, že jsou povinni, aby zbraní velikých, věcných, z přírodních věd čerpaných pravd a silou a mocí přesvědčení zapuzovali báje, legendy a zázračné pověsti dogmat, tradic a drahých obřadů do říše temnosti, z které, přinášejíce nehody, vznikly. Jiný vyslovil se

ve veřejném listě, že, co do původu člověka, stojí na stanovisku Darwinově, t. j., že Boha a stvořeného ducha popírá a v tomto smyslu na mládež jemu svěřenou působí. Důrazné zamezení tak hrubého a záhubného porušování povinnosti jest přece nezbytnou povinností spravedlnosti! Mezi zeměmi, pro které zákon vydán byl, jsou některé, kde škola válkou proti náboženství ještě dotknuta nebyla (jest to Tyrolsko), jinde začala tato válka, ale nepokračuje se v ní všude s jednostejnou opovážlivostí a rychlostí. Když však se zákonem, který školu bezkonfessionální hlásá, spolupůsobí časopisectvo, jaké Rakousko má, a když nejhorší porušení povinností se strany učitelů, pokud platí věčné pravdě, zůstává bez trestu, nemůže se jinak státi, nežli že propaganda nevěry konečně potud pronikne, pokud zákon školní dosahuje, a to jest pouhou otázkou času«.

2. »Stalo se několikráte, že při katolických školách protestanté nebo židé za učitele ustanoveni byli, kdežto přece při rokování v panské komoře (o § 6. škol. zák. d. d. 25. května 1868) tehdejší ministr kultu a vyučování se vyjádřil: »V oněch školách, ve kterých má učitel spolu úkol jako vychovatel působiti, nelze jeho náboženské vyznání pokládati za věc, na které by nic nezáleželo; nekatolíky a nekřesťany nelze míti za způsobilé, aby v katolických elementárních školách vyučovali.« Náboženství zajisté není při vychovateli věcí, na které by nic nezáleželo, má-li konati svou povinnost. — Že však v národní škole učiteli není toliko učiti, ale též jakožto vychovateli působiti, a že toto podstatnou, ano předůležitou část jeho povinnosti činí, nepopíral posud nikdo. — Podati vysvětlení (to jest školního zákona), které nekatolickým a židovským učitelům katolické školy zavírá, zdá se, že by žádné těžkosti nepodléhalo. Dle týchž zásad zdravého vychovatelství jest úplně nemístno, ve školách úplně nebo převahou katolických zaváděti učebné knihy a čítanky, z kterých každá upomínka na učení a zřízení katolické církve, ano na křesťanství samé, pečlivě jest vymýtěna.«

3. »Když státní moc (v zákoně d. d. 25. května

r. 1868) přiznává biskupům právo dohlížeti buď osobně nebo skrze plnomocníky na vyučování náboženské: nemůže jim upírati práva přesvědčiti se, buď osobně nebo skrze plnomocníky, o pokrocích, které žáci v náboženství učinili. Rovněž nelze popírati, že tuto zkoušku předsevzíti jest úkonem, který v právo státem uznané spadá. — Obyčejně koná se takováto zkouška jednou v roce, pravidelně při příležitosti kostelní visitace děkanem (vikářem), čímž pravidelně ročně o půl školního dne, v řídkých případech o dva půldny se přijde. A tu nevedou se děti k tomu, aby ke zkoušce se dostavily, ano, činí se jim překážky, větším dílem vinou učitele, nebo místní školní rady, nebo též obou spolu, někdy též libovolným mícháním se v to purkmistra, kterýž jakožto purkmistr se školou nic činiti nemá. Školnímu světskému inspektoru nepřísluší, aby vyučování náboženství za účelem dozoru nad ním byl přítomen. Myslí-li, že jest si mu stěžovati do učitele náboženství, nechť se obrátí k biskupovi, a je-li stížnost takovou, aby před plnomocníkem biskupovým zkouška se činila, nebude se světskému inspektoru brániti, aby zkoušce přítomen byl. Má-li vláda za nutno odstraniti učitele náboženství ze státního ústavu, budiž pamětliva toho, že pravomocnosti k přednášení věro- a mravouky neobdržel od moci státní, ale od biskupa, a srozumiž se s tímto. Ovšem příslušný úřad jest oprávněn, odníti mu to, co od něho obdržel, totiž místo ve sboru učitelském a jeho plat dle předpisů pro ústav platných. Co do oněch kněží, kteří mocí pastýřského úřadu náboženství v národní škole vyučují, nepřísluší školnímu úřadu nijakým způsobem, aby je z působnosti učitelů náboženství vylučoval, neboť konají to mocí úřadu, o kterém školní úřady pranic rozhodovati nemají. Myslí-li, že jest dostačitelná příčina zde, aby změna v osobě se stala, obraťte se s věcí tou k biskupovi.«

4. »Dle zákona ze dne 14. května r. 1869 jest nařízení církevních vrchností o náboženském vyučování a náboženských cvičeních správci školy skrze školní okresní dozor oznámiti, a nařízením, kteráž nelze se všeobecným školním řádem srovnati, jest prohlášení

odepříti. Toto ustanovení jest školním úřadům nezřídka záminkou, aby se právo církve co do řízení náboženských cvičení činilo závislým na náhledech světských korporací. Z biskupů všech zemí, kde nový školní zákon v platnosti jest, nepředepsal ani jeden náboženských cvičení, která by se nesrovnávala se všeobecným školním řádem. Avšak mnohé školní úřady osobují si soud o vhodnosti náboženských cvičení. Tak zdráhaly se některé prohlásiti, že jest školní mládeži čtyřikráte do roka přijímati svátost pokání a oltářní. — Některé školní úřady zneuznávají tak svého postavení, že o obsahu modliteb před vyučováním a po vyučování nařízení vydávají. Mají-li právo předpisovati modlitby, proč by nepředpisovaly také knihy náboženství, jak nedávno vláda kantonu argavského učinila. Poněvadž nařízení biskupova beze všech obtíží se provádějí, kde je okresní školní rada prohlašuje, jsou diecése, kde v některých okresích náboženská cvičení úplně dle předpisu biskupova jsou spořádána, kdežto v jiných na rozmanité překážky narážejí. Dle různosti náhledu, který si většinu hlasů dovede zaopatřiti, chodí někdy mládež z jedné ze dvou sousedních osad každý den do kostela, v druhé jenom jednou za týden. Aby se těmto zlořádům a přehmatům odpomohlo, srozumiž se vláda Jeho Veličenstva s biskupy o nejmenší míře náboženských cvičení pro národní školy, a učiniž ji potom nezávislou na prohlášení okresními školními radami. Zákon z r. 1868 nezná bez toho tohoto obmezení«.

5. »Učitel při národní škole jest svým úřadem zavázán, aby byl při vychování svých žáků činným, a proto jejich vzdělávání v bázni Boží a svědomitosti nejenom nepřekážel, nýbrž naopak je podporoval. Mimo to ukládá mu školní zákon povinnost, aby v místech, kde není duchovního, který by náboženství pravidelně vyučoval, se srozuměním církevní vrchnosti při tomto vyučování spolupůsobil. Chovanci učitelských ústavů vyučují se netoliko v náboženství, ale jest se jim vykázati též způsobilostí k vyučování náboženství zkouškou ústní, a ještě nedávno učinila Vaše Excellence o tom vhodná opatření nařízením ze dne 5. dubna t. r. Tedy vláda chce tomu, aby učitel náboženství měl,

chce tomu, aby byl způsobilým vyučovati náboženství; tím více musí chtíti, aby svou ostatní činností vyučování náboženství podporoval, ne však proti němu působil. Ale poměry mnohých, a to největších a nejdůležitějších učitelských ústavů stojí s těmito úmysly vlády v křiklavém odporu; neboť jsou takové, jakoby byly proto založeny, aby kandidáta učitelství o katolickou víru, kterou do ústavu přináší, oloupily, místo aby ho v ní potvrdily a způsobilým učinily, by své náboženské přesvědčení mohl dále podati. Vyučují se dle školních knih, které dějiny falšují ve prospěch protestantství a liché osvěty, katolickou církev zpitvořují a božské zjevení na pole báje odkazují. Ovšem vychovatelství nepřednáší se posud nikde se stanoviště materialismu; přece však matný deismus jest dnes méně nežli kdy vhodným, aby živou víru v Boha a nesmrtelnost duše založil. Kromě toho velebí se ve zmíněných ústavech důležitost přírodních věd s přemrštěností, která se za něco liberálního pokládá; při tom říká se chovancům docela jasně: prostorovité jest všechno: Bůh a lidská duše náležejí do říše bájí; nebo klade se jim to takořka do ruky, aby do tohoto blouznění upadli. — Rovněž odporuje to povolání, ke kterému se připravují, když, jak se to na mnohých místech děje, k žádným náboženským cvičením se nevedou. Při námitce, že dle základních práv nikdo ke cvičením náboženským nemůže býti nucen, musilo by se povolání chovanců zneuznávati; nenuceně, ale dobrovolně vstoupil chovanec v učitelský ústav, a věnoval se tím povolání, kterému jest nutno, aby náboženství měl, a byl způsobilým, by mu výpomocně mohl vyučovati. Kdo má náboženství, koná je též: proto přináší to účel ústavu sám s sebou, aby jeho chovanci k náboženství byli vedeni. Každý, kdo se vidí nezpůsobilým k národnímu učiteli, má volnost ústav opustiti. Jest též poznamenati, že sem a tam docela na cvičných školách s učitelskými ústavy spojených náboženská cvičení jsou vyloučena. Že se to zákonům přímo protiví, nebude asi nikdo upírati. Není tak zvaná cvičná škola školou národní? Jak to lze tedy ospravedlniti, když se v ní předpisův o náboženských cvičení nedbá? Tato věc

naznačuje tím více ducha, v jakém takový ústav řízen jest. Když se chovanec stal učitelem, volají ho schůze učitelské, kterým epigonové Diesterwegovi*) panují, ve svůj střed. Zde děje se všechno, seč zneužívání slova jest, aby byl náboženství a svému povolání odcizen. Slyší hlásati, že stav učitelský povolán jest, aby pravým vzděláním mládeže křesťanství konec učinil a všem požadavkům rozumu, ovšem od Boha odpadlého, dráhu razil. Aby jim bylo lze do těchto schůzí choditi, dostávají učitelé dovolenou a někdy také peněžitou podporu.«

»Tak stojí věci, a když žádáme odpomoci, nejsou to toliko zájmy církve, za které hlasu pozdvihujeme.«

Tak nešťastný obrat vzalo školství v církevním ohledě v krátkém čase!

Ministr uznal v sedění poslanecké komory dne 16. května r. 1872, že toto zadání biskupů »smiřlivým chováním se vyznamenává a jakkoli církevního stanoviska hájí, nesměřuje ke změnění platných zákonů, nýbrž naopak béře je za východiště jejich přání. Avšak, jak jsme již výše pověděli, bylo proneseným návrhům a přáním biskupů jenom z části co do náboženských cvičení na školách občanských a obecných vyhověno, v jiných částech docela nic; zůstalo to prozatím při starém.

---

§ 66. Biskupové a nové zákonodárství vůbec. Spor o soudní akta manželská. Matriky a pravomocnost ve věcech manželských. Zrušení článků XIV. a XVI. konkordátu.

Biskupové, jak jsme výše viděli, snažili se bouři proti konkordátu a jeho zákonodárství se zdvihající

*) Dr. Bedřich Adolf Diesterweg, německý paedagog, byl r. 1820 ředitelem učitelského semináře v Mörsu v Porýnsku, odkudž byl r. 1832 povolán za týmž účelem do Berlína. Heslem jeho vychovatelství bylo »Naturgemässheit« (dle přírody), při čemž mu náboženská stránka skoro zmizela; proto přišel ve spor s úřady a byl dán r. 1850 do výslužby. Jeho spisy jsou četny.

zapuditi; bojovalť proti směru nepřátelskému na říšské radě, obrátili se k samému císaři a králi, a poučovali své věřící pastýřskými listy o tom, co se ke škodě církve připravuje. Tak na př. vydal biskup královéhradecký Karel Hanl ve svátek sv. Jana Evangelisty pastýřský list začínající slovy: »Bojování jest život člověka«, v němž platnost konkordátu dokazuje a odmítá výčitku, jakoby konkordát byl vinen pohromami, které Rakousko stihly, a dokazuje jmenovitě prospěšnost článku 10. konkordátu o manželství, pak čl. 5. a 8. o škole, a praví: »Biskupové pokládali to za povinnost svého svědomí, aby svého hlasu ve prospěch zachování smlouvy pozdvihli, kteráž manželství a školy před nepřátelskými úmysly nynějšího, ve víře vlažného času chrániti měla.«

Když konfessionelní zákony v život vstoupily, musili biskupové zaujati pevné stanoviště a pracovati o to, aby tyto co možná nejméně škodlivý vliv na život církevní vykonávaly. Proti nim povstal biskup svatohippolytský Dr. Josef Fessler a vydal kurrendu proti manželskému zákonu; později připojil instrukci proti »bezkonfessním školám«. Kardinál Rauscher a biskup sekovský Jan Zwerger vyjadřovali se ve svých ordinariátních listech proti novému zákonodárství a zavrhovali je, avšak do podrobností se nepouštěli. Biskupové: brixenský Gasser, vratislavský Förster, linecký Rudigier, a arcibiskup lvovský řecko-sjednocený Litwinowicz dali duchovenstvu návod, kterak se chovati má.

V Čechách vydali biskupové: Bedřich Schwarzenberg, kardinál a kníže-arcibiskup pražský, Karel Bor. Hanl, biskup královéhradecký, Jan Valerian Jirsík, biskup budějovický, a Augustin Pavel Vahala, biskup litoměřický, společnou instrukci ze dne 3. června r. 1868 k duchovenstvu a pastýřský list k věřícím, kterak si ve věcech nového zákona manželského počínati mají. Tyto dvě listiny ocitily se, jak brzo uvidíme, před soudy. Dále vydali čeští biskupové, každý pro sebe, návod k duchovenstvu, kterak k interkonfessionálnímu zákonu jest se mu chovati. Kardinál Schwarzenberg

učinil to instrukcí ze dne 3. června r. 1868, biskup královéhradecký Hanl de dato 15. června t. r. Biskupové předepsali, že duchovní správce má při smíšených manželstvích žádati smlouvu o vychování všech dítek v náboženství katolickém, jejíž formulář byl připojen, pak revers o zárukách ostatních; kdyby smlouvy učiniti nechtěli, staniž se pouhá passivní assistence. O hřbitovech praví, že jsou majetkem katolickým, a proto že předpisy interkonfessionálního zákona ve shodě s článkem 15. základních státních zákonů nejsou; přece však budiž pro pohřeb nekatolíků na katolickém hřbitově schválně oddělené a odloučené místo vykázáno.

Podobně vedli si na Moravě arcibiskup olomoucký lantkrabě Bedřich Fürstenberg, a biskup brněnský hrabě Schaaffgotsche, stanovivše, aby duchovní správcové při vedení matrik civilní manželství za souložnictví a z něho zrodivší se dítky za nemanželské pokládali, manželům pouze civilně oddaným absoluce a církevního pohřbu odepřeli a bezkonfessního hřbitova nesvětili.

Dne 1. července r. 1868 vydalo ministerstvo spravedlnosti, kultu a vyučování nařízení ku provedení zákona manželského a žádalo na manželských církevních soudech za vydání akt. Biskupové zdráhali se zprvu je vydati. Ministr spravedlnosti stanovil výnosem ze dne 28. srpna r. 1868, že vrchní zemští soudové mohou žádati za vydání akt i pod peněžitými pokutami, ano též násilnými prostředky.

Na počátku září kázal biskup Schaaffgotsche akta vydati, když císař do Vídně ho povolal a osobně k tomu napomenul. *)

Arcibiskup olomoucký Fürstenberg nechtěl akt vydati, a zaplatil po sobě pokutu 3000 zl., pak 5000 zl., potom 10.000 zl., konečně 20.000 zl. Teprve když mu hrozili pokutou 100.000 zl., vydal akta.

V Litoměřicích dostavili se kommissaři krajského soudu pro akta ke konci srpna do konsistoře, kde byla

*) Walter Rogge, l. c., III. 183.

ve skříni urovnána, podepsali protokol, že akta násilím proti ohrazení čili protestu konsistoře berou, a odešli.

Podobný způsob byl zachováván ve všech konsistořích; všude vzali si světští soudové akta za protestu Ordinariátův a způsobem takovým, který jako násilí vypadal.

Biskupové, vydavše akta manželských soudů církevních, podrželi tyto a musili podržeti na dále jakožto ústavy v zákonodárství církevním založené. Církevní soudy manželské trvaly tedy dále, a vynášely rozsudky v obyčejné formě. Ve Vídni měly tyto rozsudky podpis světícího biskupa Kutschkera, který byl též odborným přednostou v ministerstvě kultu. Tato věc neušla pozornosti liberálův. Baron Weichs podal dotaz čili interpellaci k ministerstvu, týkající se dalšího trvání manželských církevních soudův a světícího biskupa Kutschkera jakožto přednosty odborného v ministerstvě kultu. Tehdejší ministr spravedlnosti odpověděl dne 28. ledna r. 1869 k první části dotazu drže se stanoviště, které při rokování o manželském zákoně zaujal. Pravilť: »Manželská pravomocnost vykonává se ve všech královstvích a zemích výhradně soudy státními, a žádný soud není oprávněn nijakou pravomocnost se závazným účinkem v této příčině vykonávati. Ministerstvo kultu vyslovilo se okružníkem ze dne 1. června r. 1868 ke všem Ordinariátům, že na základě dřívějšího zákona stávající manželské soudy dále trvati nemohou. Není známo, že by byl učiněn pokus vydávati rozhodnutí ve věcech manželských se závaznou platností, a též takové Ordinariáty, kteréž novému zákonodárství jinak na odpor se staví, vyslovily se, že duchovní církevní soudy toliko pro foro interno svá rozhodnutí vydávají. Ovšem stalo se, že některé Ordinariáty týchž formulí a téhož průběhu soudního užívají jako za času jejich nezkrácené pravomocnosti, nepřipojujíce formule »pro obor svědomí«. Avšak vláda nemohla předpokládati, že tyto úkony mají za účel, aby světskou pravomocnost sobě osobovaly, obyvatelstvo o oboru působnosti církevních soudů v blud uváděly a biskupskou pravo-

mocnost za obor svědomí rozšiřovaly. Ale přece nenechala vláda těchto nesprávných událostí bez povšimnutí; odepřelať na jedné straně všem takovým nařízením veškerý účinek právní, a pečovala na druhé straně o to, aby nijaký zájem, ani veřejný ani soukromý, porušen nebyl. Známost manželského zákona jest úřadním prohlášením a časopisectvem tak rozšířena, že sotva budou lidé, kteří by se ve věcech manželských k Ordinariátům obraceli, leč by to činili z popudu svědomí. A takovým osobám v tom překážeti nemá vláda žádného práva, nechtějíc žádného nedovoleného nátlaku na svědomí vykonávati. Ale v oněch řídkých případech, ve kterých z neznámosti nebo z bludu o mezích působnosti duchovních církevních soudů strany na tyto se obrátí, nemůže ovšem vláda za to býti zodpovědnou, poněvadž bloudící brzy se přesvědčí, že církevní rozhodnutí veškeré právní platnosti pohřešují, a kdo se k církevním úřadům obrátil, že jenom čas, peníze a práci ztratil. Když o prohlášení zákonů dostatečně jest postaráno, a žádná příležitost opomenuta není, bludné názory opraviti, jest to domácí věcí účastníků, když zákonem podané svobody užijí. K obzvláštním opatřením sáhla by vláda jenom tenkráte, kdyby se stal případ, že by některý Ordinariát státu příslušející pravomocnosti sobě osoboval, nebo v blud obyvatelstvo svésti se snažil. V tomto případě neopomenula by vláda postaviti se proti takovým státu nebezpečným snahám, a pokud by stávající zákonodárství nepostačovalo, podala by nutné předlohy zákonů k ústavnímu vyřízení«.

Ke druhé části dotazu odpověděl ministr kultu Hasner, řka: »V odpovědi, kterou k první části dotazu podal ministr spravedlnosti, jest již spolu obsažena odpověď na otázku ke mně učiněnou. Pravím, že v mém ministerstvu jest jenom jeden odborný přednosta, laik, činným, a že jeden biskup za referenta pro věci kultu mimořádně ustanoven jest. Nelze zajisté popírati, že v mém ministerstvu více nežli v kterém jiném pro věci kultu, jmenovitě katolického kultu, jest třeba odborné znalecké síly, které nelze pohřešovati. Jako však činnost biskupova, pokud zákonům se ne-

protiví, z mého vlivu se vymyká, tak opět ve svém úřadě neznám žádného biskupa, ale pouze státního občana, který na svůj úřad a ústavu přísahu vykonal. Činím nárok k důvěře, že jsem si v plné míře a každého času vědom zodpovědnosti, pokud jí po zákonech podléhám.« Sněmovna volala »bravo« k řeči ministrově. Že po této odpovědi ministrově mohl biskup Kutschker ještě zůstati referentem v ministerstvě kultu, jest věcí dosti podivnou.

Výnosy církevních manželských soudů, zachovávajíce všechny právní formy, jak církevním právem předepsány jsou, znepokojovaly na dále ministerstvo, jakoby státu nebezpečenství veliké připravovaly a jeho pravomocnost ničily, a tudy nijakým způsobem trpěny býti nesměly. Z té příčiny vydal ministr vnitra Giskra, srozuměv se s ministry spravedlnosti a kultu, okružník ze dne 19. února r. 1869 ke všem místodržitelům, kde praví: »Vláda se dověděla, že některé Ordinariáty ve věcech manželských překročují obor své působnosti pro svědomí a osobují si vykonávati pravomocnost. Mimo to zvěděla vláda, že několik Ordinariátů svým nařízením, která pro obor svědomí vydávati mohou, dává formu úřadních akt. Stalo se to v opětných případech tím, že se při obeslání nebo dorozumění užívalo formy soudního vyhotovení, že nařízení ve formě soudních rozsudků neb výměrů se vydala, že se v nich o »uznání za právo« mluvilo, že výrok odvoláním k instrukci vydané pro bývalé duchovní soudy se odůvodňoval, že odkázání ku příslušnosti světských soudů výslovně jenom pro upravení majetkových věcí se vyslovovalo, a že akta byla pečetí pečetěna, které bylo lze toliko za platnosti manželského zákona ze dne 8. října r. 1856 č. 185 užívati. Tyto věci stojí s čl. I. státního základního zákona a soudcovské moci d. d. 21. prosince r. 1867 Ř. Z. č. 144., jakož i s čl. III. manželského zákona d. d. 25. května 1868 Ř. Z. č. 47 v patrném odporu, poněvadž dle těchto zákonů veškera pravomocnost státu jenom ve jménu císařově se vykonává a zvláště manželská pravomocnost světským soudům výhradně přísluší. Povinnost, abych státní základní zákony provedl a nyní platící zákon manželský

pojistil, vede mne, srozuměvšího se s pány ministry spravedlnosti a kultu, k tomu, abych Vaší Urozenosti ukázal, byste ve svém okrese stávajícímu Ordinariátu (Ordinariátům) oznámil, aby se nezákonitých svrchu jmenovaných věcí chránily, a vůbec vykonávajíce pravomocnost pro obor svědomí veškeré formy se vystříhaly, která by mohla vzbuditi nebo živiti bludnou domněnku, že jim ještě nějaká pravomocnost ve věcech církevních přísluší. K tomu jest připojiti hrozbu, že v případě přestoupení tohoto zákazu proti každému účastníku dle císařského nařízení ze dne 20. dubna r. 1854 Ř. Z. č. 96 jmenovitě dle §§ 7. a 11. zemskou vládou nebo po jejím rozkazu prostředky k účelu vedoucími jakož i tresty dle tohoto zákona dovolenými bude zakročeno.«

Církevní soudy manželské přečkaly všechno toto vystupování ministerstva proti sobě; avšak činnost jejich byla stále menší a menší; strany vždy řidčeji a řidčeji obracely se k nim, spokojujíce se výroky soudu světského ve svých manželských přích a nedbajíce toho, že, má-li jejich rozvod býti též církevně dovoleným, jest třeba výroku soudce církevního.

Nový spor vznikl o matriky křestní, kopulační a úmrtní. Okružníkem ze dne 25. září r. 1868 prohlásil ministr vnitra Giskra matriky za knihy pouze státní a jejich vedení duchovními za pouhý státní úřad, a přikázal soudcům okresním, aby byli bedlivi toho, by matriky řádně se vedly, a při zápise občanských manželstev a křtů a dítek z manželství takových zplozených žádné neslušné poznámky se nepřipojovaly. Proti tomuto ministerskému nařízení vydal Dr. Josef Fessler, biskup svatohippolytský, spisek,*) kde dokazuje, že matriky jsou církevního původu a jejich vedení že stalo se později církevními zákony, předpisy sněmu Tridentského a papežskými dekréty všeobecnou církevní úřední povinností. Teprve později všimlo si světské zákonodárství této věci, a císař Josef II., jako všudy tak i zde, dovolil si libovolných nařízení. Avšak

*) Stand der Frage wegen der pfarrlichen Tauf-, Trauungs- und Sterbe-Bücher in Oesterreich. Wien und Gran. (23 str. v 8°)

ministr vnitra snaží prý se ho předčiti, prohlašuje matriky za majetek státní, o kterém státní moc po své vůli nařizovati může, a proto že žádá, aby duchovní občanská manželství, zrušení manželství světským soudem pronesené, jakož i prohlášení některého manžela za mrtvého do nich zapisovali.

Následující ministerstva držela se zásad Giskrových, biskupové však hájili církevního majetku, a nechtěli dovoliti, aby necírkevní úkony v matriky se zapisovaly. Ale svorného a jednotného počínání si v této důležité věci nebylo. V konkrétních případech nstupovali duchovní moci a zapisovali úkony pouze občanské v matriky, poznamenávajíce, že jsou to úkony pouze občanské.

Nejostřejší spor o matriky byl v olomoucké diecési. Když tam uzavřeno bylo občanské manželství, vyzvalo okresní hejtmanství faráře, aby je v kopulační matriku zapsal. Farář neučinil toho, a okresní hejtman přišel do fary, kázal si matriku podati, a zapsal do ní občanské manželství sám; ale farář musil mu zaplatiti diety a někdy také pokutu. Za chudé faráře zaplatil pokutu arcibiskup sám. Konečně skončil arcibiskup tento spor tím, že zavedl výnosem ze dne 27. července r. 1874 ještě jedny matriky pro úkony pouze občanské, a vláda byla s tím spokojena.

Vedení matrik o narození, manželství a úmrtí takových osob, které nenáležejí k žádné církvi nebo společnosti náboženské zákonem uznané, svěřeno jest zákonem ze dne 9. dubna r. 1870 okresním hejtmanstvím a obecnímu úřadu míst, která mají svá statuta obecní.

Ministerstvo pokročilo na dráze rušení konkordátu zas o krok dále, prohlásivši článek XIV. konkordátu za neplatný.

Nejvyšší soudní dvůr rozhodl několikrát ve svých nálezích, že článek XIV. konkordátu, dle něhož duchovní v případě odsouzení pro zločin, přečin nebo přestupek v některém duchovním domě, který biskup určil, a s nímž náčelník zemské vlády srozuměn byl, svůj trest si odbyl, více platnosti nemá, poněvadž

odporuje § 2. státního základního zákona ze dne 21. prosince r. 1867. Tento výrok učinil ministr vnitra Dr. Giskra svým výnosem d. d. 24. května r. 1869 ke všem zemským přednostům všeobecným pravidlem. Oznámil jim, že svrchu jmenovaná výsada více neplatí, a tudy jejich spolupůsobení odpadá. Od tohoto výnosu musí vinný duchovní svůj trest v žalářích státem určených, jako každý jiný vinník, si odbyti. Dále stanovil ministr kultu Dr. Hasner výnosem ze dne 7. června r. 1869, že biskup své tresty, nad vinným knězem pronesené, jen tenkráte provésti může, když se jim kněz dobrovolně podrobí; ostatně, že veškera pomoc, kterou dříve úřadové biskupovi v tomto případě poskytovali, odpadá úplně. Toto nařízení rozšířilo ministerstvo kultu, vnitra a spravedlnosti výnosem ze dne 7. srpna r. 1869 též na veškeré řeholnictvo obojího pohlaví, a kázalo zemským vládám, aby nad takovými duchovními káznicemi bděly, a seznamy jejich obyvatelův a veškerého zařízení ministru kultu zasílaly; kdyby však biskupové takových seznamů zhotoviti nechtěli, nechť je vyhotoví okr. hejtmané o světském duchovenstvu, a těchto seznamů na představených řeholí žádají; toto nařízení budiž každému, kdo v řád nebo kongregaci vstupuje, před složením slibu ve známost uvedeno, a důkaz o tom v každém jednotlivém případě zemskému přednostovi předložen.

Že těmito ministerskými nařízeními soudcovská moc biskupův valně utrpěla, jsouc závislou učiněna na dobré vůli vinníkově, jest samo sebou patrno.

Duchovenstvo vidouc po celý čas, co se na úkor církve děje, nemlčelo k tomu, nýbrž ozývalo se, a snažilo se, seč bylo, aby učinilo ono nepřátelství k církvi neškodým. Svým však vystoupením popudilo ministerstvo a liberální většinu říšské rady ještě více proti sobě. Ministr vnitra Dr. Giskra vydal v únoru r. 1868 okružník k místodržitelům, kde hrozí duchovenstvu trestním zakročením, bude-li proti »nastávajícímu zákonodárství o manželství, škole, a jiných posud za církevní pokládaných věcech« agitovati, jmenovitě »venkovské obyvatelstvo proti snahám zákonodárství a vlády popuzovati«. Odpor duchovenstva chtěl radikálním

způsobem zničiti budgetní výbor říšské rady, a učinil z té příčiny dne 20. února r. 1869 usnesení, kde vyzýval vládu, aby každému duchovnímu, který se proti vládnímu směru agitace dopouští, všechny osobní příspěvky z náboženské matice a státní pokladny odňala; dále žádal týž výbor, aby vláda co nejdříve smlouvu zrušila, dle kteréž Jesuité bohosloveckou fakultu v Innomostí svými členy obsazovali. Avšak ministerstvo nepostoupilo po smyslu rozpočtového výboru, a nezakročilo proti duchovenstvu, aby mu jmenované příspěvky zastavilo. Ostatně stěžoval si ministr kultu Dr. Stremayer při svém nastoupení na úřad v okružníku, dne 8. července r. 1870 k místodržitelům daném, do »klerikální opposice«, která proti podmínkám existence monarchie, »císařským zákonům a světské moci státu« bojuje. Týž ministr vyzval úřady k zakročení proti duchovenstvu svým výnosem ze dne 10. dubna r. 1872, kde praví, že »došla ministerstva celá řada zadání a petic, které vyjadřují přání obyvatelstva, aby státní moc s důrazem zakročila naproti vystupování, kterého se část duchovenstva, zvláště zneužíváním kazatelny k politickým invektivám, dopouští, a to způsobem často beze vší míry, jenž vážnost zákonů porušuje, a zhusta docela veřejnému pokoji nebezpečným jest«; protož »ať úřady trestné skutky, které samy zpozorovaly, nebo jež jinak k jejich vědomosti přišly, a jež vyšetřovati jest nejen po žádosti žalobníků, bez odkladu trestnímu soudu, v jehož okresu jsou, udají«. Mnozí duchovní ocítili se v oněch letech před trestními soudy, a byli odsouzeni za to, že ukázali k tomu, pokud nové zákonodárství protiví se právům církve.

---

§ 67. Instrukce a pastýřský list biskupů českých o manželském zákoně ze dne 25. května r. 1868 před soudy.

Když nový manželský zákon byl prohlášen, vydali biskupové čeští: kardinál a kníže-arcibiskup pražský Bedřich Schwarzenberg, biskup královéhradecký Karel

Bor. Hanl, biskup budějovický Jan Valerian Jirsík, a biskup litoměřický Augustin Pavel Vahala, po své povinnosti dne 3. června r. 1868 instrukci o 33 článcích k duchovenstvu, kterak k novému zákonu chovati se má. Praví, že »manželství nelze pokládati za pouze právní poměr, jmenovitě ne za pouhý poměr z úmluvy plynoucí«, ale »za svátost, na kterou ji Kristus povýšil, a tudy církvi že jest určovati podmínky, pod kterými věřící manželství uzavírati mohou«. Sněm Tridentský hájil tohoto práva církve proti bludařům, a na opaku učící vydal klatbu. Toto právo církevní platilo v Rakousku, až teprve manželský patent z r. 1783 prohlásil »manželství za smlouvu a pouhý občanský poměr, a tudíž přisoudil státní moci právo zrušující překážky manželské stanoviti a přiřkl výhradně světskému úřadu pravomocnost ve věcech manželských«. Nastal spor mezi církevním a světským zákonodárstvím u věcech manželských, kterýž byl uklizen článkem X. konkordátu a císařským patentem ze dne 8. října r. 1856. Ke starému sporu a odporu navracuje se nový zákon manželský ze dne 25. května r. 1868. Buďtež o něm následující nařízení pro vnitřní i zevnitřní obor církevní v platnosti: 1. a 2. »Církevní zákonodárství ve věcech manželských zůstává beze zření ke změnám, jaké občanský zákon manželský stanoví, v úplné platnosti; jakož i 3. manželské církevní soudy se všemi svými stolicemi potrvají na dále, 4. o čemž duchovenstvo poučujž lid; 5. překážka slibu manželského potrvá dále; 10—12. žaloby za rozvod náležejí k církevnímu soudu; 13. když manželé u světského soudu rozvod od stolu a lože sobě vymohou, má je duchovní správce napomenouti, aby též církevnímu soudu svou žádost za to podali, a za jeho právní nález žádali; kdo by tomu stále odpíral, nemůže býti svátostního rozhřešení účasten; 15. občanské manželství, i když mu žádná kanonická překážka nevadí, jest neplatné, poněvadž se před příslušným duchovním správcem neuzavírá; rovněž neplatna jsou 16. smíšená manželství, uzavřená před nekatolickým duchovním správcem a dvěma svědky v oněch zemích, pro které neplatí instrukce »Cum Romanus Pontifex«,

dne 22. května r. 1841 od Apoštolské Stolice vydaná; za to 17. jsou církevně platna ona manželství, která dle církevních zákonů jsou uzavřena, byť jim občanská překážka vadila; proto nemohou takoví manželé k jinému sňatku církevně býti připuštěni; 19. kdo žijí v občanském manželství, buďtež pokládáni za veřejné hříšníky, a nalož se s nimi jako s veřejnými hříšníky; jejich stav stěžuje se tím, že uzavřením občanského manželství a setrváním v něm své pohrdání církevními manželskými zákony a církevní autoritou na jevo dávají, a k velikému pohoršení církevní osadě jsou; rozhřešení jenom tenkráte mohou obdržeti, když svůj hříšný poměr zruší, nebo v platné manželství zamění, pokud mu žádná nepřekonatelná překážka nebrání; 20. poněvadž občanské manželství není církevně platno, nesmí takové spojení býti církevně požehnáno; též není dovoleno oběť mše sv. v nijakém spojení s oním sňatkem přinášeti; 21. rovněž zapovídá se úvod šestinedělek v občanském manželství žijících, které rovnají se v tomto případě matkám nemanželským; 22. civilní manželé nemohou se za kmotry křestní a biřmovací připustiti; 23. církevního pohřbu mohou jenom tehdáž účastnými se státi, když kajicně v Pánu zesnuli, totiž když před svědky, pokud toho okolnosti dovolily, své kající smýšlení vyznali, a tak pohoršení napravili, nebo kdyby, nemohouce se více zpovídati, dříve byli patrně dali na jevo, že svůj nedovolený sňatek v církevně platný promění, buďto knězi mimo zpověď, nebo jiným zřejmým počínáním, z kterého lze na onen úmysl souditi; 24. kdo v občanském manželství zemřel, jest sice zbaven církevního pohřbu, avšak jest trpěti, aby byl na hřbitově pochován; kněz však nesmí mrtvolu vyprovázeti, žádného úkonu obřadního konati, mši sv. za nebožtíka sloužiti, ani ji nijakým způsobem s pohřbem ve spojení uváděti; že veškeré spolupůsobení hudebníků kostelních, kostelníků, ministrantů, pak zvonění a každé vyžadování štoly musí odpadnouti, rozumí se samo sebou; jest však vybírati poplatek za hrob, máry a pohřební vůz, a hrobař má právo žádati odměny za svou práci; 25. když civilní manželé chtějí vstoupiti v sňatek církevní, oznamiž to duchovní správce mimo případ

blízké smrti biskupskému úřadu; 26. když ve farnosti první případ občanského manželství se přihodí, budiž založena »zápisní kniha občanských manželstev« skromného rozsahu; 27. civilní manželství má vliv na vztahy ke třetím osobám a na jejich potomky před církevním forem, pročež poměr z občanského sňatku vzešlý musí býti při zápisech v křestní a úmrtní matrice vytčen; 28. v prvním ohledu plodí nepočestné švagrovství až ke druhému stupni inclusive; 29. z občanského manželství zrozené dítko budiž do křestní matriky tak zapsáno, že rubriky »manželské« a »nemanželské« zůstanou nevyplněny, ale v poznámce vytkne se, že dítko jest z občanského manželství; 30. při vyhotování křestního listu nebo výtahu z křestní matriky neučiní se žádná zmínka o manželském nebo nemanželském původě dítka, ale rodiče udají se zejména jakožto civilní manželé; 31. když bude nemanželské dítko pouze z uzavření civilního manželství legitimováno, doloží se při zapsání legitimace, že pouze pro občanský obor (pro foro civili) jest platna; 34. při zapisování úmrtí civilních manželů neb jejich dítek do úmrtní matriky musí se vždy poměr civilního sňatku vyznačiti; 35. v pochybnostech konečně obratiž se duchovní správce k biskupskému úřadu.

Pastýřským listem ze dne 24. června r. 1868, který s kazatelen byl čten, obrátili se čeští biskupové k věřícím, poučujíce je o manželství. Praví k nim: »Manželské církevní zákony mají svou platnost samy o sobě bez ohledu na to, zdali státem přijaty jsou čili nejsou. Nelze popírati, že církevní zákony nenabývají pro údy církve platnosti snad teprve tím, když státem uznání došly, jakož naopak platnosti nepozbývají, kdyby jich stát nešetřil. Nikoliv od státu, ale od Boha přijala církev rozkaz a moc, aby manželství svými zákony spravovala; a co Bůh ustanovil, zůstává platno, nechť světské zákonodárství jakkoli naproti tomu si počíná.

Ačkoli světské zákonodárství svým nejnovějším státním zákonem proti onomu sv. Stolicí stvrzenému zákonodárství z roku 1855 jest zjinačeno, přece nezměnilo praničeho v povinnostech, údům církve příslušejících. Dávajíce, co císařovo, císaři, mají ovšem věřící, jakožto

státní občané, podmínek manželského zasnoubení státem vytčených zachovávati, aby státních neboli občanských práv svému sňatku dobyli; ale vedle toho jest se jim jako dříve držeti církve a církevních soudův, aby spolu zákonu Božímu a svému svědomí dosti učinili. Kde však za přítomného sporu mezi zákonodárstvím církevním a světským stát dovolení ke sňatku, rozvodu neb odloučení dává, ale církev ho nedává, nebo dokonce odepříti musí: tam nastává věřícím povinnost, aby neupotřebili povolení světským úřadem daného, ale spravovali se zákonem církevním a rozsudkem duchovní vrchnosti. Kdo by sobě jinak počínal, kdo, jsa v manželství církevně platném, rozsudek na rozvod neb odloučení od soudce světského vynesený by přijal, nebo v případě, kde manželství církevně platné možným není, na tak zvaném občanském manželství by přestal, které však před Bohem a ve svědomí manželstvím není: ten bude vinen těžkým hříchem. Kdyby však ve svém hříchu pokračoval a od něho upustiti nechtěl, stane se neschopným rozhřešení ve sv. zpovědi, a bude tak od stolu Páně vyloučen; a kdyby konečně na vzdor všem napomínáním církve při své převrácené mysli a ve svém pohoršlivém spojení setrval: sám sebe vylučuje z církve, poněvadž jejího učení neslyší, a jejích zákonů nedbá, a musil by konečně zcela a úplně vyloučen a vyobcován býti dle slov Spasitele, řkoucího: Kdo církve neslyší, budiž vám jako pohan a publikán. — Že k oněm dřívějším zákonům, které před r. 1855 platily, znova se sáhlo, musí se pokládati za zpátečnictví, které s vychvalovaným pokrokem nynější doby nikterak se nesrovnává, naopak jest o něm s důvodem se obávati, že bude míti v zápětí zlořády podobné oněm, kterým úmluvou se sv. Stolicí ujíti se chtělo.«

Tento pastýřský list a ona instrukce jsou, jak z podaného hlavního obsahu jest viděti, prací důkladně a všestranně promyšlenou, snažíce se na jedné straně zachovati plnou platnost práva církevního, na druhé pak zase vyhnouti se všem srážkám s novým manželským zákonodárstvím. A vskutku, biskupové čeští dosáhli svého účelu; neboť po tomto návodě nevznikly u nás v Čechách žádné spory a půtky ve věcech man-

želských. Kde duchovní správcové občanského sňatku zameziti nemohli, dali mu svobodný průběh, zapsali jej »do zápisní knihy občanských manželstev« a ostatní zápisy plynoucí z občanského sňatku zapisovali slušným způsobem dle udaných předpisů do matrik.

Pastýřský list byl s kazatelny věřícím přečten a instrukce byla v rukou duchovních; tím pak bylo všechno odbyto. Přinášeje ve svých sloupcích pastýřské listy a instrukce biskupské, otiskl »Blahověst«, jehož redaktorem byl onoho času František Srdínko, ředitel kníž. arcibiskupského semináře v Praze, nyní kanovník kollegiátní kapitoly staroboleslavské, v čísle 27. ročníku XVIII. ze dne 25. září r. 1868 i zmíněnou instrukci, přeloživ ji z originálu německého na jazyk český. Než tu na pokyn ministra spravedlnosti Dr. Herbsta zadalo pražské státní zastupitelstvo žalobu k zemskému jakožto trestnímu soudu na objektivní stíhání pastýřského listu, jak vyšel z knihtiskárny Karla Bellmanna v Praze, a instrukce, jak byla vytištěna v »Blahověstu« z r. 1868 r. XVIII. č. 27. Zemský*) jakožto trestní soud odsoudil obě listiny rozsudkem ze dne 28. září r. 1868 č. 23.785, který všem čtyřem biskupům v českém jazyku, a co do instrukce též Františku Srdínkovi, redaktoru Blahověsta, byl doručen, pro zločin rušení pokoje dle § 65 lit. a) a lit. b) trestního zákonníka, a zapověděl rozšiřování těchto tiskopisů dle § 36 tisk. zákona. Odsouzení jest odůvodněno takto: »V pastýřském listě nejdp. biskupů českých ze dne 24. června r. 1868 praví se, že církevní manželské zákony mají svou platnost samy o sobě bez ohledu na to, zdali státem uznány jsou čili nic. Poroučí se sice věřícím, aby státem stanovené podmínky k uzavření manželství vyplňovali, ale spolu tvrdí se: že občanské zákony, pokud s církevními se nesrovnávají, před Bohem a ve svědomí jsou neplatny, a věřící se vyzývají, aby výroku světského soudu nepřijímali, ale dle výroku duchovní vrchnosti se chovali; a přece této po zákonu

*) Srv. Erkenntnisse der österreichischen Gerichte in Folge der Erlässe des böhmischen Episkopates vom 3. und 24. Juni 1868. Regensburg, New-York und Cincinnati. Druck und Verlag von Friedrich Pustet 1869.

d. d. 25. května r. 1868 č. 47 řádná pravomocnost více nepřísluší.

Dále činí se narážka na ústav občanského manželství, které nový zákon zavádí a které se za hříšné prohlašuje: tvrdí se, že sáhnutím ke dřívějším zákonům, jak před r. 1855 stávaly, učiněn jest krok nazpět; tvrdí se konečně, že stát nemůže církvi odníti právo upravování manželských poměrů svými zákony, poněvadž jí ho nedal.

Směr pastýřského listu jest patrně ten, vylíčiti zákon ze dne 25. května r. 1868 č. 47, kterým předpisy druhého oddílu všeobecného občanského zákonníka o právu manželském pro katolíky opět zákonní platnosti obdržely, tak jakoby se protivily náboženství a mravnosti, dokázati jeho neplatnost před Bohem a ve svědomí, a drážditi tím způsobem k neposlušnosti a vzdoru proti tomuto zákonu; tím jest zde skutková povaha zločinu rušení veřejného pokoje dle § 65 b) trestního zákonníka.

V instrukci*) nejdpp. biskupů českých, dané velebnému duchovenstvu a uveřejněné v časopise »Blahověst« ze dne 15. září r. 1868 č. 27, vyčítá se vládě, že zákonem ze dne 25. května r. 1868 katolickým občanům svým dává podnět k tomu, aby nedbali svého náboženského přesvědčení a hlasu svědomí, že tak oslabuje mravní vážnost a bázeň, umrtvuje moc svědomí, kteréž přece k zachování zákonů v právní obor její spadajících potřebí má.

Tím patrně popuzuje se k opovrhování vládou a nenávisti k ní, i jest tu tedy zločin rušení veřejného pokoje podle § 65 a) trestního zákonníka.

V instrukci té uvádí se, že zákon ten přisuzuje státní moci práva, která přesahují právní obor její, že státním zákonem může opět jen státní zákon zrušen býti, ale rušiti zákony církevní, že nikterak nespočívá v právním oboru moci státní. Hlavní zásada instrukce jest ta, že církevní zákonodárství ve věcech manželských

---

*) Tato část rozsudku vytištěna jest také v »Blahověstu« z r. 1868, roč. XVIII. č. 28, str. 449.

zůstává přese změny, kteréž občanský zákon manželský stanoví, v úplné platnosti své.

Duchovenstvu přikazuje se, aby věřící poučovali, že státní zákon o manželství vydaný jest neplatný, a že církevní předpisy jsou neplatny.

Duchovenstvu přikazuje se, aby, nehledíc k novému zákonu, chovalo se dle předpisů církevních, a aby s katolíky, kteří by občanské manželství uzavřeli, zacházelo jako s nestojícími v sňatku manželském a veřejnými hříšníky. Také co se týče prominutí překážek, rozvedení od stolu a lože a rozloučení manželství, přikazuje se duchovenstvu, aby neuznávalo za platná opatření soudův a světských úřadův, ale řídilo se dle rozhodnutí církevních orgánův. V § 12. instrukce zakazuje se vydávati písemné vysvědčení o předsevzatých smiřovacích pokusech manželův, ucházejících se za odloučení od stolu a lože.

Aby se neplatnost občanského manželství novým zákonem zavedeného tím patrněji prokázala, činí se ve příčině pohřbův a matrik taková opatření, která k tomu směřují, aby osoby v tom poměru stojící byly zahanbeny. Instrukce ta tedy patrně popuzuje k organisovanému odporu proti zákonu ze dne 25. května r. 1868 a jest tu tedy skutková povaha zločinu dle čl. 65 b) trestního zákonníka.

K návrhu c. k. státního zastupitelství dlužno tedy říditi se dle § 16. zákona ze dne 17. prosince r. 1862, č. 7, a § 36. tiskového zákona«.

Aby lhůtu k rekursu nepropásl, zadal kardinál Schwarzenberg, nemoha se ani s ostatními biskupy dorozuměti, odvolání k vrchnímu zemskému soudu osmý den po obdržení výměru první stolice, tedy dne 6. října r. r. 1868. Ve svém odvolání praví kardinál, »že církev má v Rakousku zaručené právo, aby mohla své věci samostatně spravovati. Tato svoboda musí se týkati všeho, co ke článkům víry a mravů, ke kázni a ústrojí katolické církve náleží. Proto má katolická církev v Rakousku svobodu a právo katolíky poučovati, čemu dle katolického učení, jmenovitě co do svátostí, věřiti a co zachovávati mají, když pravými katolíky býti a zůstávati chtějí; katolická církev

má též právo vydávati katolickým správcům předpisy, dle kterých mají sv. svátostmi posluhovati, církevní kázeň prováděti a duchovní správu vésti. Každé obmezení tohoto práva státní vládou protiví se zásadě, že katolická církev, tedy všechno, co k její podstatě náleží, zákonitě uznána jest a své věci samostatně spravuje

Ve zmíněných tiskopisech, jmenovitě v oněch místech, nad kterými se rozsudek zemského soudu ve svém odůvodnění pozastavuje, jest řeč jenom o tom, co dle článků víry a mravů katolické církve katolíci o svátosti manželství věřiti a zachovávati mají, a co dle ustanovení církevních duchovní správce, veda duchovní správu a řídě kázeň, zachovávati má«. Toto dokazuje kardinál mnohými důvody, mezi nimi též listem ministra kultu ze dne 1. června roku 1868,*) kterým se pravomocnost církvi i ve věcech manželských pro foro interno připisuje. Ke konci rekursu praví: »Biskupové nechtěli katolíkům nic jiného říci, nežli: my nemůžeme zabrániti, když ty, jako státní občan, dle občanského zákonníka a dle zákonů ze dne 25. května r. 1868 se řídíš; ale chceš-li býti katolíkem, a činíš-li nárok na požehnání církve, nesmíš spokojiti se pouze manželstvím dle světského zákona uzavřeným, nebo pouze světským rozsudkem o povinnostech manželského života, ale hledej svému spojení vyššího posvěcení církve dle jejích zákonův a řiď se úsudkem církevních představených v tom, co se týká katolické povinnosti manželského spojení. Ještě jednou pravím s důrazem: státní zákon nepřikazuje ani v nejmenším přestupovati církevní zákony, ale dovoluje jenom, co tyto zakazují; když biskup zakazuje, tu zrazuje toliko s toho, co občansky jest dovoleno. V tom neleží žádné popuzování k odporu proti zákonu ze dne 25. května r. 1868, a žádný zločin rušení veřejného pokoje; což jest též z toho patrno, že pastýřský list a instrukce byly v červnu t. r. veřejnosti podány, a nepřihodil se ještě ani jediný případ porušení veřejného pokoje. Čím to jest, že teprve 28. září byl zde spatřen zločin?«

---

*) Srv. § 60. ke konci.

Avšak vrchní zemský soud potvrdil rozsudek první stolice, připojil se k jejím důvodům výnosem ze dne 11. listopadu r. 1868 a odbyl důvody kardinálovy zkrátka, řka: »Pravda jest, že katolická církev má právo své věci samostatně říditi a spravovati. Ale toto právo nemůže býti v tom smyslu pojato, aby J. V. císařem potvrzené a pro všechny státní občany platné zákony nebyly zachovávány, aby tak byly pojímány, jakoby jich nebylo, aby byly snižovány, a státní občané byli vyzýváni přímo nebo nepřímo, by jich nezachovávali.«

Proti tomuto rozsudku vrchního zemského soudu podal kardinál k nejvyššímu soudnímu dvoru ve Vídni stížnost dne 23. listopadu r. 1868, v níž za mimořádnou revisi celého processu žádal, odvolávaje se k tomu, že vrchní zemský soud jeho důvody zkrátka, svrchu uvedenou větou odbyl, že obě dvě stolice co do instrukce neřídily se německým originálem, ale českým překladem, podaným v »Blahověstu«, kterýž jest zhola soukromým časopisem beze všeho úředního rázu, ano ani církevního »Imprimatur« nemá; překlad prý není věrný; tak v originále instrukce (odstav. 3., str. 5., sloupec 1.) stojí: »Indem die Staatsgewalt durch dieses Gesetz den katholischen Staatsbürgern Anlass gibt, sich über die religiöse Ueberzeugung und die Forderung des Gewissens hinwegzusetzen, schwächt sie die sittliche Scheu und die Macht des Gewissens ab, deren sie für die Beobachtung der Gesetze ihres Rechtsbereiches benöthiget«; vrchní zemský soud, překládaje ze soukromého českého překladu nazpět do němčiny, dí: »Dass sie die sittliche Scheu und die Macht des Gewissens ersterben macht«; zajisté není to objektivním chováním, zavrhne-li se něco a netáže se po tom, zdali to, co jest zavrženo, jest authentické. Dále rozvádí a dokazuje kardinál, že, kdyby výroky obou stolic měly v život vejíti, přestalo by každé úřadování biskupův a veškera jejich pravomocnost pro foro ecclesiastico; on mluvil se svými suffragány jako biskup ke svým věřícím jenom o tom, co jest článkem víry a mravův, a co z nich jako kázeň církevní plyne; a v tom podléhá toliko Bohu a úsudku církve a její

hlavy papeže, a nižádné světské moci. »Co v oněch listech jest psáno, nepsal kníže Bedřich Schwarzenberg, ale to promluvili arcibiskup pražský a jeho suffragáni; to jsem promluvil ve věci zhola církevní a biskupské, jakožto zástupce katolické církve své arcidiecése. Ony listiny podali biskupové jakožto biskupové úředně vysoké vládě. Po třech, respective čtyřech měsících spatřuje se najednou zločin v tom, nikoli však na základě textu úředního, ale soukromého otisku. Jest-li zde zločin, nespáchal ho arcibiskup pražský, ale já kníže Bedřich Schwarzenberg. Proč tedy není proti mně podána žaloba; čím jest to, že jest odsouzen arcibiskup pražský, nad nímž, jakožto arcibiskupem nepřísluší ani zemskému ani vrchnímu zemskému soudu nijaké pravomocnosti? Lze říci, že list byl odsouzen? List nemůže žádného zločinu spáchati. Jest přece jasno jako slunce, že v očích jednoho každého zločin jest arcibiskupu pražskému, zástupci katolické církve, připočten.«

Než, nejvyšší soudní dvůr potvrdil jednostejně znějící výroky obou stolic, a nedal místa mimořádnému odvolání kardinálovu, neudávaje, proč tak učinil; patrně tedy připojil se k důvodům obou nižších stolic.

Když hrabě Taaffe stal se definitivním ministrempresidentem, podali mu čeští biskupové pamětní spis, podepsaný kardinálem Schwarzenbergem dne 2. dubna, a biskupy litoměřickým, královéhradeckým a budějovickým dne 10., 18. a 21. dubna r. 1869,*) a připojili k němu ještě list k hraběti Taaffemu. Biskupové stěžují si, že rakouské soudy jim tři výčitky činí, v kterých bojuje se ne proti nim, nebo jejich osobním náhledům, ale proti uznaným článkům víry a mravův. Vyčítají jim, že učí: 1. že církevní zákony mají platnost samy o sobě bez ohledu na to, jsou-li státem uznány čili nic; 2. že věřící jsou povinni též ve věcech manželských držeti se zákona církve a výroku duchovní vrchnosti, a 3. že pouhé civilní manželství jest hříšné a před Bohem a svědomím neplatné. Dále na-

*) Srv. výtah tohoto pamětního spisu v »Archiv für katholisches Kirchenrecht« z r. 1869, sv. 22. str. 162—166.

říkají biskupové nad tím, že soudové činili útok na základní ideu, která jejich instrukci proniká, »že církevní zákonodárství bez ohledu na občanský manželský zákon a změny, které způsobil, v právní platnosti dále trvá, duchovenstvo že budoucně dle církevních předpisů se spravovati a ony katolíky, kteří by snad občanské manželství uzavřeli, za zdánlivé manžely a veřejné hříšníky pokládati a s nimi jako s veřejnými hříšníky nakládati má; a že jejich nařízení o pokusech smírčích při žalobách na rozvod a vedení matrik za popuzování k organisovanému odporu proti zákonu ze dne 25. května r. 1868 se prohlašovalo.«

Ministr-president Taaffe neodpověděl však českým biskupům, jejichž návod přes odpor soudů v život vešel; nikde nestalo se ni nejmenší porušení veřejného pokoje, a soudové nikde nezakročili proti duchovním, kteří se instrukce drželi.

---

§ 68. Biskup Rudigier před lineckou porotou.*)

Žaloba na rušení veřejného pokoje byla vznesena též na biskupa lineckého Františka Rudigiera pro pastýřský list ze dne 7. září r. 1868. Biskup hovořil tam o zákonech d. d. 25. května r. 1868, řka mezi jiným: »Zvláště od několika měsíců jsou to rakouské státní zákony, na kterých lež veškeru svou sílu zkouší. Nelze vysloviti, co bludného již v této příčině od jednotlivcův a schůzí slovem i písmem, jmenovitě v denních časopisech se tvrdilo, a kolika lidí smysl takovými řečmi bídně se zkazil.« Z těchto slov uzavíralo státní návladnictví, že biskup květnovým zákonům vytýká lež a je »za výron lži« pokládá, a dalo dne 12. září celý náklad pastýřského listu 5000 výtisků zabaviti. Zemský soud linecký potvrdil toto zabavení pro zločin rušení

*) Srv. celý process v »Archiv für katholisches Kirchenrecht« z r. 1869 sv. 22. str. 166—174; pak str. 323—347. — Konrad Meindl: Leben und Wirken des Bischofes Franz Josef Rudigier, I. 725—825.

veřejného pokoje a oznámil to biskupovi svým výnosem ze dne 18. t. m. Avšak návladnictví nespokojilo se zde jako u českých biskupů pouhým objektivním stíháním pastýřského listu, nýbrž podalo žalobu proti biskupovi u lineckého zemského jakožto trestního soudu na subjektivní stíhání pro zločin rušení veřejného pokoje, kterého prý se dále tím dopustil, že káral porušení konkordátu, oddělení školy od církve a civilní manželství. Biskup byl odkázán před porotu. Nadarmo ohrazoval se proti kompetenci soudův občanských, odvolávaje se k 2. odstavci článku XIV. konkordátu, kde v případě kriminální žaloby císaři s papežem nutná opatření jest učiniti. Zemský soud prohlásil se ve svém výnose d. d. 25. září r. 1868 kompetentním z důvodův obsažených ve státních základních zákonech ze dne 21. prosince roku 1867: »Před zákonem jsou všichni státní občané sobě rovni; každá zákonitě uznaná církev a náboženská společnost jest, jako každá jiná společnost, všeobecným státním zákonům podrobena; veškera pravomocnost ve státě vykonává se ve jméně císařově. Tyto nové zákony neznají žádné výjimky římsko-katolických biskupův od všeobecných rakouských státních zákonů; dle zásady »lex posterior derogat priori«, jsou těmito novými zákony dřívější zákony zrušeny, pokud jsou v odporu s novějšími zákony; a takový odpor jest mezi novými státními základními zákony a druhým odstavcem článku XIV. konkordátu, kterýž tudy své platnosti pozbývá.«

Proti tomuto výnosu lineckého zemského soudu odvolal se biskup k vrchnímu zemskému soudu, a když tento v podobném smyslu rozhodl, k nejvyššímu soudnímu dvoru, který však v senátě 10 přísedících za osobního předsednictví prvního presidenta svého, rytíře Schmerlinga, »převážnou většinou« rozhodnutí vrchního zemského soudu potvrdil beze zvláštního odůvodnění, tak že lze uzavírati, že nejvyšší soudní dvůr důvody vrchního zemského soudu za své přijal. Dle vrchního zemského soudu nevešla prý nikdy za vlády absolutní v život článkem XIV. konkordátu slíbená opatření o srozumění mezi papežem a císařem co do trestní pravomocnosti nad biskupy, a nebyla

nikdy zákonem prohlášena, a teď, co stává rakouská ústava, nemohou bez spolupůsobení říšské rady býti učiněna, poněvadž tato věc dle § 11. lit. k) a m) státního základního zákona o říšském zastupitelstvu v obor říšské rady náleží. Též nelze srovnati se státními základními zákony výjimečné postavení jednotlivých státních občanů, jaké článkem XIV. konkordátu biskupům uděleno jest, aby totiž v trestních skutcích, kterých se v zemích, pro něž tyto zákony prohlášeny jsou, dopustili, pravomocnosti cizí moci podléhali; a tu ke zrušení takového zvláštního postavení není třeba žádného zvláštního stanovení, nýbrž postačí zákon se svým všeobecným, ke všem budoucím případům se vztahujícím zněním, poněvadž nelze si myšliti, že zákonodárství tomu chtělo, aby výjimečný stav nadále trval téhož času, co normy jemu právě opačné za všeobecné státní základní zákony prohlásilo. Konečně nelze prý dbáti námitek, kteréž činí stížnost biskupova, že státními základními zákony konkordát jakožto smlouva jednostranně změněn býti nemůže, poněvadž dle článku 7. státního základního zákona ze dne 21. prosince r. 1867 soudům nepřísluší zkoušeti platnost řádně prohlášených zákonův.

Touto závěrkou vyvrátil vrchní zemský soud sám celé své odůvodnění. Konkordát byl zákonem řádně prohlášeným, tedy vrchní zem. soud po svém vlastním rozumu neměl práva jeho platnost zkoušeti, a přece ji zkoušel! Dále článek XIV. konkordátu byl lex specialis, a proto dle zásad právnických všeobecně platných nemůže býti zrušen per legem generalem, jakým byl článek 2. státního základního zákona.

Nežli porota proti biskupu Rudigierovi zasedla, obrátil se jeho metropolita kardinál Josef Othmar Rauscher delším přípisem ze dne 2. července r. 1869*) k ministru-presidentovi Taaffemu, v němž dokazoval, že onen pastýřský list nic neobsahuje, co by státní zákony porušovalo. Ministr-president Taaffe předložil dopis tento ihned ministerské radě dodávaje, že má každou odpověď k němu za zbytečnou, poněvadž celá

*) Viz jej v »Archivě« z r. 1869 sv. 22. str. 323—328.

věc, o kterou jde, náleží soudům. Ministerská rada postoupila po smyslu svého předsedy, a list kardinála Rauschera zůstal bez odpovědi, byv položen ad acta.

Biskup, neuznávaje příslušnosti lineckého soudu nad sebou, nedostavil se také k jeho obeslání ze dne 14. května a 1. června r. 1869 k předběžnému vyšetřování.

Dne 2. června o 3. hodině přišel k němu s obsilkou rada zemského soudu Pöchmüller, ale biskup odmítl dostaviti se, odůvodniv své chování. Dne 5. června putoval biskup k »Bolestné Panně Marii« na Pöstlingberg; časně ráno o 5. hodině byl již na cestě a sloužil tam mši sv. Po návratu okolo 12. hodiny dostavil se k němu purkmistr Viktor Drouot jako náčelník policejního úřadu s obecním tajemníkem Edvardem Thumem do biskupského paláce a ukázal mu rozkaz od c. k. zemského soudu mu doručený, aby ho předvedl. Biskup vyložil mu zase důvody, proč se dostaviti nemůže. Purkmistr přemlouval ho, aby se dobrovolně dostavil; když to biskup odepřel, vzdálil se a poručil obecnímu tajemníku, aby svůj úřad jako policejní kommissař konal.

Na ulici bylo viděti policejní stráž, lid sbíhal se kolem paláce, jehož brány byly od strážníků zavřeny. Policejní kommissař chtěl, aby se biskup dobrovolně dostavil; ale biskup odvětil mu, že nemůže před Bohem a svým svědomím jinak si počínati, nežli jak sí počíná. Tu prohlásil kommissař, že musí užiti násilí; otevřel obě křídla dveří přijímacího pokoje, a tři strážníci vstoupili do pokoje. Biskup vstoupil do nejbližší komnaty, oblékl se v církevní roucho, rochetu, mozzett a vzal si náprsní kříž čili pektorale a vrátil se do přijímacího pokoje. O celém průběhu byl sepsán protokol; biskup ohrazoval se proti užití násilí. Po přečtení protokolu biskupským tajemníkem Janem Křt. Spanlangem přistoupil jeden strážník k biskupovi a vzal ho za ruku. Biskupský tajemník prohlásil, že svého biskupa bude doprovázeti. Průvod začal se pohybovati: nejprve strážníci, pak biskup, jemu po boku tajemník, a za nimi policejní kommissař. Při vjezdě stál vůz, do kterého se posadili biskup, jeho tajemník a policejní

kommissař; jeden strážník vyšvihl se na kozlík. Brány se otevřely, a vůz ujížděl letmo Kominickou ulicí, která dva dny před tím dostala název »Biskupské« a poprvé byla projeta. Shromáždění věřící volali »sláva biskupovi« a mávali klobouky v povětří. Též liberálové, kteří měli zprávu, že biskup bude násilně odveden, volali, což jest pamětihodno, »bravo«. Vůz jel do zemského soudu, kde biskup prohlásil, že odpovídati nebude, jelikož zemský soud za příslušný čili kompetentní neuznává. Za pobytu biskupova v zemském soudě shromáždily se dítky z ústavu »Dobrého Pastýře« před soudem. Když biskup ze soudu vystoupil, propukly v hlasitý pláč a následovaly za jeho vozem. Mezi tím přijel vlastní biskupův vůz, v němž se svým tajemníkem navrátil se do svého paláce bez policejního průvodu.*)

Dle vyslýchacího protokolu z 5. června odepřel biskup odpověď na generalie i specialie a dodal, že se chce dostaviti dle čl. XIV. konkordátu před příslušný soud a se ospravedlniti. V Linci stálo ten den vojsko v kasárnách pohotově; tém čili bataillon, ležící ve Vodičkových kasárnách, měl na ostro nabito; policie střežila brány paláce. Avšak v městě i diecési nastalo rozhodné katolické hnutí; obce za obcemi posílaly deputace k biskupovi do Lince. Liberální časopisectvo, jmenovitě židovské, jásalo.

Tiskový process měl svůj obyčejný průběh. Porota zasedla k soudu dne 12. července r. 1869 a to poprvé v Linci v tiskové při. Za stolem soudců seděli: president rytíř Černý jako předseda; rada zemského soudu Achleitner; rada zemského soudu Dr. Hermer; náhradníkem byl rada zemského soudu Eisel z Eiselsburgu; zapisovatelem auskultant rytíř Grünburg.

Jakožto porotcové zasedli: Haefele Karel, c. k. gymnasijní professor; Braumann Bedřich, městský úředník na odpočinku; Knappe Vavřinec, prýmkář; Dr. Krenn František, advokát; Füllinger Karel, kupec; Nebinger, kupec; Frühstück Jos., kupec; Seiffert Fran-

---

*) Tak vypravuje »Linzer Volksblatt« ze 7. června 1868; Meindl: l. c. I. 746, 747.

tišek, optik; Hofstädter Augustin, lékárník; Kaindl Jos., jirchář; Kirchmaier Bedřich, kupec; Krebs František, sedlář; náhradníkem byl Ehrentlitzberger Zikmund, kupec.

Porotce Schopper František, továrník v Linci, nechtěl zasedati v porotě a nedostavil se do ní, »poněvadž« — jak pravil — »se neosměluje před soudem pronésti úsudek o svém biskupu a jeho pastýřském listě, jmenovitě před soudem, který biskup za nepříslušný prohlašuje«. Že se nedostavil, platil 50 zlatých pokuty.

Veřejným žalobcem byl státní návladní Elsner.

Poněvadž biskup upíral příslušnost soudu a vší obrany se vzdal, obdržel od úřadu obhájce Dr. Karla rytíře Kisslinga, dvorního a soudního advokáta.

Jelikož biskup k obsílce do poroty se nedostavil, dělo se soudní řízení dle § 55. zákona ze dne 9. května r. 1869 o jednání při soudech porotních — v nepřítomnosti biskupově; jednání začalo o 9. hodině. Síň byla přeplněna; všechny linecké časopisy měly tam své zpravodaje; z vídeňských: Vaterland, Volksfreund, Presse, Morgenpost, Neues Wiener-Tagblatt, Vorstadtzeitung a Neue Freie Presse.

Státní návladní Elsner přednesl svou obžalobu. Pravil, že měl před sebou trapný úkol, ale že následoval jenom své zákonité povinnosti a žaloval biskupa pro zmíněné již články, vypustiv první o výronu lži, a uznav na druhé straně dobrý úmysl biskupův.

Obhájce biskupův Dr. Kissling hájil svého klienta velmi obratně a důvtipně; avšak o nějakém katolickém přesvědčení není v jeho řeči ani stopy; »katolictví« — pravil — »má bohužel to stanovisko, že jest stále se státem v boji, a potřebuje tedy opravy, o kterou laikové pracovati mají.«

Po replice státního návladního a obhájce bylo sedění o ½3. hodině odloženo k hodině páté. Když bylo znovu zahájeno, předčítal zapisovatel 9 otázek, které se porotcům předložily:

1. Jest biskup Rudigier pro svůj pastýřský list, zvláště co do způsobu, kterým se tam mluví o květnových zákonech, vinen pokusu povzbuzování v tiskopise

k opovrhovaní vládní formou? 2. pokusu podněcování k opovrhování státní správou? 3. pokusu navádění k neposlušnosti proti zákonům d. d. 25. května? 4. pokusu svádění k neposlušnosti etc.? 5. pokusu vybízení ke vzpouře etc.? 6. pokusu svádění ke vzpouře? 7. pokusu vybízení k odporu etc.? 8 pokusu svádění k odporu? — V případě, že k oněm otázkám bude přisvědčeno, 9. odpadlo provedení zločinného skutku jenom proto, že tiskopis byl zabaven?

Po poradě $1\frac{1}{2}$ hodiny trvající prohlásil okolo $\frac{1}{2}$8. večer vrchní porotce Dr. Krenn usnesení porotců takto: Ad 1. Ano, jednohlasně; ad 2. Ano, 11 hlasy proti jednomu hlasu; 3. Ne; 4. Ano; 5. Ne; 6. Ano; 7. Ne; 8. Ano a 9. Ano. (3—9 jednohlasně.)

Teď ujal se státní návladní slova, jsa všecek rozčilen, aby učinil závěrečný návrh. Poněvadž k otázkám předloženým bylo přisvědčeno, jest obžalovaný vinen zločinu rušení veřejného pokoje v pokusu; na to jest v zákoně stanoven trest těžkého žaláře 1—5 let; přitěžující jest zde ta okolnost, že zločin v mnohonásobném ohledě byl spáchán; zmírňující jest posavadní zachovalost obžalovaného a horlivost za církevní věc; proto činí návrh na mimořádné zmírnění, zkrácení trestu a proměnění těžkého žaláře v lehký; a navrhuje tedy jednoduchý žalář šesti měsícův.

Obhájce povstal, rovněž velice jsa pohnut, řka: Jsou prý ještě jiné četné zmírňující důvody, jako: pastýřský list byl psán v čase velikého rozčilení, kde se žádné strany míra se nezachovávala; tu snadno lze pochopiti rozčilení muže, který jest si vyššího poslání vědom; též jest přihlížeti k nešťastnému postavení biskupů k Římu, které zaviuili mužové, již smiřlivě postupovati chtěli, místo aby rázem konkordátu konec učinili. Netoliko bez hany jest život odsouzeného, ale v pravdě čistý a beze vší poskvrny, což i protivníci uznati musí; biskup jest tak dobročinný jako vlastenecký a dokázal to mnohonásobnými způsoby; může chybiti, ale pak chybuje v nejlepším úmyslu; jistotně již dosti těžko jest zasažen výrokem porotcův.

Okolo 8. hodiny odebral se soud do postranní síně, aby se o výměru trestu poradil. Po poradě $\frac{3}{4}$ ho-

diny trvající byl tento rozsudek pronesen: Nejdůstojnější biskup Rudigier jest uznán za vinna pokusem zločinu rušení veřejného pokoje a odsuzuje se k žaláři na 14 dní a k náhradě soudních útrat; pastýřský list jest zničiti.

Obhájce žádal na linecké městské radě, aby na městské radnici mohla býti vyložena petice k podpisům za milost; ale městská rada tuto žádost zamítla.

Avšak již den po odsouzení biskupově vydal Jeho Veličenstvo císař a král, jenž po celý čas velice o věc biskupovu se zajímal, vlastnoruční list, kterým se trest nad biskupem vynesený a jeho právní následky nejmilostivěji odpouštěly. Biskup nezamítl této milosti, jak liberální listy psaly, ale poděkoval se císaři nejprve 17. července písemně (což také linecká kathedrální kapitola učinila) a potom osobně dne 29. července v delším slyšení, které $^3/_4$ hodiny trvalo, o jehož obsahu však nikde nic poznamenáno není.

Po slyšení u J. V. císaře a krále navštívil biskup ze zdvořilosti Beusta, který však tuto návštěvu potom dělal velmi nediplomaticky, řekněme, neomaleně na ministra, směšnou. Beust vypravuje, že biskup k němu pravil: »Nepřicházím k Vám se poděkovat, ale abych Vám své mínění o Vaší depeši v červené knize řekl. Mluvíte tam o jednom článku víry (neomylnosti), a chtěl jsem Vám jenom říci, že z toho nic nerozumíte.« (Ich komme nicht Ihnen zu danken, sondern Ihnen über die Depesche des Rothbuches meine Meinung zu sagen. Sie sprechen da von einem Dogma (Infallibilitaet), und ich wollte Ihnen nur sagen, dass Sie davon nichts verstehen.) Jak řečeno,« pokračuje Beust, »není to přesné slovní znění, ale smysl; neboť vím, že jsem to potom s velikou veselostí mnohým osobám vypravoval.« Úsudek učiniž si každý sám. Beust nazývá Rudigiera »bojovným biskupem lineckým« (den streitbaren Bischof von Linz).*)

Biskup Rudigier kvalifikoval dobře Beusta v listě ke kardinálu Rauscherovi z 8. srpna r. 1868, řka:

*) Meindl, l. c. I. 808, 809. — Meindl, l. c. str. 810.

»Ubohému muži není možno, aby si představil katolického biskupa.«

Dne 19. července podal biskup k nejvyššímu soudnímu dvoru zmateční stížnost proti rozsudku porotního soudu. Mělo se o ní rokovati před nejvyšším soudním dvorem dne 20. srpna r. 1869. Ale biskup vzal zmateční stížnost nazpět, poněvadž mnozí v jejím podání viděli uznání kompetence porotního soudu biskupem.

Biskup Rudigier byl ve své diecési, kdekoli se ukázal, velice oslavován a dostával se všech stran od obcí, od šlechty a z Německa od biskupův adressy. Z pražské diecése vyslovila mu telegraficky porada vikariátu plánského dne 19. července svou úctu a vroucí účastenství; podobně učinil dne 3. srpna toužimský vikariát.

---

§ 69. Velevyslanectví římské před delegacemi.

Vyslanectví při Apoštolské Stolici jest trnem v očích všech liberálův a nepřátel církve, a to ve všech říších. Po jejich svobodomyslném rozumu nemá totiž Apoštolská Stolice ani existovati a existuje-li již, nemá ve veřejném životě býti ani jmenována, ne-li aby při ní zřízeno bylo vyslanectví nebo docela velevyslanectví. I naši liberálové jsou nepřáteli sv. Stolice a nesou nelibě velevyslanectví při ní zřízené, proto při první vhodné příležitosti vystoupili v delegacích proti němu.

Delegace sešly se poprvé uprostřed ledna r. 1868, a ministr zahraničních věcí předložil jim sbírku diplomatických listin, u nás tak zvanou »červenou knihu«. Při této příležitosti přišla k řeči otázka o platu velevyslance v Římě; předlitavská delegace usnesla se, aby se z jeho platu, který obnáší 37.000 zlatých, 17 000 škrtlo.

Avšak ne tak liberálně smýšlela zprvu uherská delegace. Tam pravil kaločský arcibiskup Haynald, že jest to jedno, zdali církevní stát jest veliký nebo malý, poněvadž papež jest církevní hlavou 28 millionů ka-

tolíkův, a konkordát může toliko v Římě býti revidován.

Proti němu povstal Varady: Kdo prý o papeži mluví jako o vládci nad Rakušany, mluví jako muž církve, ale nikoliv jako muž politiky; škrtnutí položky není demonstrací proti Římu, ale obnovení položky jest vyjádření proti Italii.

Tisza, tehdejší ministr-president uherský, vyznáním kalvín, připojil: »Povolení 17.000 zlatých jest osvědčením pro světskou moc papežskou, a politika, která veřejnému mínění odporuje, musí konečně vésti ke srážce s Italií. Z »červené knihy« jest patrno, že naše italská politika ony reakční živly provokuje, které konspiracemi s mocnostmi země národy zraditi chtějí. Když se uherské a římské »non possumus« na roveň staví, jest to přece rozdíl, zdali se od vlastního práva neb od přehmatu v práva jiných upustiti nechce. Ke konci pravil proti Haynaldovi: »S politického stanoviska není to jistě jedno, zdali velevyslanec jest u velmoci ustanoven, neb u duodecního státu; zaujímá-li se zde stanovisko konfessionální, tu musí (prý) říci, že konfessionální věci nenáležejí ke společným, a vystupuje-li konkordát ku předu, tu není to pro Uhersko prážádnou věcí.«

Avšak v uherské delegaci měli Deákisté převahu, a 35 hlasy proti 23 hlasům byla položka 17.000 zlatých obnovena; než předlitavská delegace, majíc převážnou většinu silných liberálů, setrvala při svém uzavření. Uhři konečně povolili, a tak bylo velevyslanci římskému Crivellimu 17.000 škrtnuto.

Dne 16. ledna r. 1880 učinil opět Dr. Gross v rakouské delegaci dotaz k ministru zahraničních věcí Haymerlovi, zdali by pro úspory v rozpočtu nemohlo velevyslanectví při sv. Stolici býti zrušeno. Ministr baron Jindřich Karel Haymerle odpověděl, že není nijaké příčiny, aby proti nynějšímu papeži Lvu XIII., který pro svoje smířlivé chování sympathiím celé Evropy se těší, bylo počínáno méně šetrně, nežli k jeho předchůdci; nesrovnávalo by se to ani s velmocenským postavením Rakouska ani s jeho tradicemi, kdyby učinilo začátek se zrušením velevyslanectva při sv. Stolici; suverénita

(svrchovanost) sv. Stolice jest všestranně uznána, ani Italie jí nepopírá; vliv její neobmezuje se toliko na rozsáhlost jejího území, jelikož každý musí uznati, že ve Vatikáně zastoupena jest veliká a hluboko zasahující moc, jejíž působení na jednotlivé státy nelze popírati.« S rozborem ministrovým byli spokojeni Dr. Grocholski, který pravil, že by zrušení velevyslanectví vyvolalo velikou nevoli v obyvatelstvu, jež většinou jest katolické, a Dr. Rieger, který pravil se býti přesvědčeným o nutnosti tohoto vyslanectví, a debatta byla skončena.

---

§ 70. Zrušení konkordátu.

Všeobecný vatikánský sněm církevní prohlásil ve svém IV. sedění dne 18. července r. 1870 článek víry »o neomylnosti papežově« a byl brzy po tom odročen. Tento článek víry byl v liberálních listech již před definováním rozebírán, zpitvořován až k nepoznání, vykládán jakožto útok na zdravý rozum, moderní společnost, moderní stát, moderní vymoženosti, státníci se vybízeli, aby tento útok papežství se vší rázností odmítli a stát a společnost zachovali před temností a reakcí římskou. Když článek víry »o neomylnosti papežově« byl všeobecným církevním sněmem definován a papežem Piem IX. prohlášen, rozpoutaly se vzteky časopisectva židovského a liberálního po celém světě, a u nás snažilo se toto s veškerou mocí o to, aby nezůstalo pozadu. Naši státníci onoho času viděli též v tomto článku hrozné nebezpečenství pro říši, kterému nutno ještě v čas předejíti. V čas prý jest opatřiti prostředky, kterými by nově prohlášené dogma pro veřejný život stalo se neškodným, a zjednati záruky, aby prý konfessionální pokoj nebyl rušen, a papež své moci v Rakousku zneužívati nemohl.

Sotva tento článek byl prohlášen, hned děly se v ministerstvech porady, které vedly k výsledku, že úmluva, s Jeho Svatostí papežem Piem IX. 18. srpna r. 1855 učiněná a císařským patentem ze dne 5. listopadu r. 1855 prohlášená, z příčiny nejnovějšího vyjá-

dření Apoštolské Stolice o plnomocnosti hlavy katolické církve déle zachovávati se nemůže a proto za neplatnou prohlášena býti musí.*) K tomu však bylo třeba svolení Jeho Veličenstva císaře a krále. Za tou příčinou měl ministr kultu a vyučování Dr. Karel Stremayr přednášku**) Jeho Vel. císaři a králi dne 25. července r. 1870, aby svoliti ráčil ke zrušení patentu d. dne 5. listopadu r. 1855, kterým úmluva z 18. srpna r. 1855 s Apoštolskou Stolicí zákonité platnosti nabyla, a sice z následujících důvodův: »Zákonitá ustanovení, která na této úmluvě jsou založena, nejsou více všechna v platnosti. Nutné ohledy na veřejné blaho pohnuly Vaše Veličenstvo právo manželské, vyučování a relace mezi vyznáními v státě žijícími na nových a jiných zásadách upraviti, nežli byly ty, které patentem ze dne 5. listopadu r. 1855 přijaty byly. Tímto způsobem jest celá řada článkův uvedeného patentu úplně neplatna. Některé jiné předpisy pozbyly platnosti více prostředečně a méně úplně z příčiny rozličných ustanovení státních základních zákonův.«

»Nad to pak vstoupilo v tomto okamžení veřejné právo, vztahující se ke konkordátu, v jinou fási. Prohlášením neomylnosti papežovy dostala v církvi nejkrajnější strana vliv, a jest pro stát nebezpečenství, že tato absolutní pravomocnost mimo obor víry a mravů do státního života zasáhne. K tomu, aby toto nebezpečenství bylo odvráceno, jest prostředkem cesta praeventionis, čili královského placeta, k čemuž však vláda Vašeho Veličenstva raditi nemůže, poněvadž jest to poručníkováním církve, obmezováním individuální svobody, protiví se speciálním základním právům rakouských státních občanův, hodí se více policejnímu státu a ne právnímu, a činí náboženství — ústavem státním.

Avšak nebezpečenství, hrozícímu státu z neomyl-

---

*) Úřední »Wiener Zeitung« ze dne 2. srpna r. 1870.

**) Výtah z ní podává »Wiener Zeitung« ze dne 10. srpna r. 1870; obšírný výtah podává též Friedberg: Sammlung der Actenstücke zum ersten vatic. Concil, str. 630—638.

nosti papežovy, lze dosti vydatným způsobem předejíti a je odvrátiti, když bude patent ze dne 5. listopadu r. 1855 zrušen.

Tomuto zrušení nic nevadí se stanoviska právnického: Neboť podstata konkordátu, jakožto aktu obapolného obmezení a závazku, jest nově prohlášenou vlastností papežovou ve svém útrobí dotknuta. Papež může proto smlouvu dle svého rozumu držeti, vykládati, rušiti, a tu nestojí více — jak to u každé smlouvy býti musí — právo vedle práva, ale právo vedle neobmezeného, žádné kontrole nepodléhajícího arbitria.

Konkordát pozbyl platnosti, uvažuje-li se se stanoviska smlouvy mezinárodní. Taková smlouva platí potud, pokud poměry zůstanou jednostejny: rebus sic stantibus.

Poměr mezi státem a církví změnil se nově prohlášeným dogmatem podstatně: »Compaciscent stal se jiným«. Na místo staré, historické, obmezené církevní moci vstoupila moc nová, neobmezená a neobmezitelná. Mocnost, s kterou se smlouva učinila a o které stát doufal, že si ji zaváže, prohlásila se v těch věcech, ve kterých bylo lze práva vzhledem k ní sobě dobývati, za jediného neomylného soudce. Jest zde skutečně causa gravis, justa et rationabilis, která již dle rozumu kanonistův a scholastiků středověku opravňuje k upuštění od konkordátu.«

V druhé řadě doporučuje se zrušení konkordátu též z příčin politických. »Stát maje úplně volnou ruku bude se moci starati o to, aby přehmatům církevní moci na pole státní zabránil; bude s to, aby, chtěje provésti článek 14. a 15. státních základních zákonův o obecných právech státních občanů, vydal nutné speciální předpisy o poměrech církve katolické, jak se historicky vyvinuly, a o jejich speciálních vztazích ke státní moci, a to způsobem zcela přiměřeným a vhodným«, a upokojí se rozčilené veřejné mínění; katolíci, kteří jsou vzdáleni strannických rejdů strany ultramontánní, při tom však nejsou prosti pravých náboženských pocitů, nabudou vydatné posily a budou moci své vlastenectví s věrou spojiti.

V provedení tohoto opatření nelze spoléhati na

knížata církevní, neboť mají ke konkordátu i k nově prohlášenému článku víry těžké postavení, což jim nepředpojatost zraku odnímá, jakož i svobodu, aby se beze všeho ohledu pro ohroženou státní moc vysloviti mohli.

Konečně musím připomenouti, že zrušením konkordátu práva Vašeho Veličenstva zrušena, ba ani ztenčena nebudou. Neboť dle článku 19. konkordátu jest právo jmenovati biskupy ne teprve konkordátem stanoveno, ale jako výsada po předcích uznáno. Konkordát neučinil nic jiného, nežli že platné právo uznal; a proto dle přesvědčení právnického zůstane též po zrušení smlouvy nedotknutým, a »kdyby Apoštolská Stolice od toho ustoupila, bylo by to veřejným porušením práva.«

Lichost těchto důvodů bije patrně do očí; ministr patrně neznal článku o neomylnosti papežově, nebo nechtěl mu rozuměti, jak mu církev rozuměla, a kdyby tyto důvody přenesly se s pole církevního na pole občanského života, jaký zmatek by tady povstal, nelze sobě ani pomysliti. Kdyby někdo řekl: »Všechny závazky a smlouvy jsou neplatné, které panovník absolutní uzavřel, poněvadž teď jest konstitučním, poněvadž compaciscent stal se jiným,« kam poděl by se veřejný život!

Jeho Veličenstvo císař a král jakožto ústavní panovník svolil k vypovědění konkordátu, a vydal krátký list z 30. července 1870 k ministru Stremayrovi, »aby ony předlohy zákonů pro říšskou radu připravil, které jsou nutny, a tak aby k upravení poměrů katolické církve předpisy císařského patentu ze dne 5. listopadu r. 1855. posud platné dle měřítka státních základních zákonův a se zřením ku poměrům, jak se historicky vyvinuly, přeměnil.« *)

Dále učinil říšský kancléř hrabě Beust potřebné kroky, aby formální zrušení smlouvy Apoštolské Stolici oznámil. Za tou příčinou poslal 30. července r. 1870 c. k. sekretáři vyslanectví rytíři Palombovi

*) Viz tento list ve »Wiener Zeitung« ze dne 10. srpna 1870; Friedberg, l. c. str. 155.

v Římě francouzskou depeši*) o vypovědění konkordátu. Praví tam Beust: »Poněvadž konkordát s požadavky nové situace se nesrovnává, žádali jsme, chtějíce se každého konfliktu varovati, Apoštolskou Stolici, aby k jeho odstranění svolila. Když sv. Otec zdráhal se to učiniti a naše přání splniti, obmezili jsme se na změny, kterých nový řád věcí v Rakousku žádal. Mimo to udržovali jsme platnost konkordátu, nedbajíce útoků důvodně na něj činěných, neohlédajíce se na to, že pohřešuje legální sankce uherskou ústavou podmíněné, a proto v tomto království žádné právní platnosti více míti nemůže. Zapřísáhali jsme sv. Otce, aby dbal podmínek, kterých od existence novověkých společností děliti nelze, a povinností, ku kterým panovník pro své poddané zření míti musí, ukazovali jsme k tomu, že jest třeba, aby se spory tím nevyvolávaly, že církev pod svou kontrolu béře práva, která státu náležejí. Tak jsme se chovali před rokem.«

Dále dí Beust: »My jsme varovali před prohlášením neomylnosti, a moje depeše ze dne 10. února t. r. rozkázala vyslanci Jeho Veličenstva císaře a krále, aby pozornost římské kurie obrátil na smutné následky, které z toho vyplynou, když ono učení za zákon církevní prohlášeno bude. My jsme podporovali ono memorandum, které marquis Banneville Jeho Svatosti podal. Avšak tyto výstrahy jakož i opposice menšiny zůstaly marny. V posledním sedění následovala slavná sankce onoho dogmatu, které jest takořka essencí onoho učení, kterému sv. Stolec přál, aby dosáhlo vítězství.«

»Poněvadž compaciscent stal se jiným, nezbývá nám nic jiného, nežli vysloviti, že všechny konvence, které za panování docela jiných poměrů uzavřeny byly, nemohou dále za platné se pokládati. Konkordát z r. 1855 zřítil se sám sebou, a c. k. vláda pokládá jej za odstraněný.«

»Usnesení v tomto smyslu stalo se již v ministerské radě, a já Vám rozkazuji, abyste papežskou vládu o tom officielně zpravil.«

---

*) Viz ji ve »Wiener Zeitung« ze dne 10. srpna 1870; Friedberg, l. c. str. 626—630.

Palomba vykonal svou povinnost, konkordát byl za vlády ministerstva Potockého zrušen, a tak odstraněna poslední hradba, která ještě liberalismu vadila, aby plným proudem rozlévati se nemohl.

---

§ 71. Pražská universita, 50tileté kněžské jubileum papeže Pia IX. a vatikánský všeobecný církevní sněm.

Papež Pius IX. slavil 11. dubna r. 1869 své 50tileté kněžské jubileum a sloužil svoji »zlatou« mši sv. Se všech stran od panovníkův a upřímných katolíků dostával blahopřejné adressy.

Dle starobylého obyčeje mívaly university na všeobecných sněmích své zástupce, kteří na nich důležité slovo vedli. Když byl vatikánský sněm rozepsán, chtěl tehdejší rektor pražské university Dr. Schulte, professor církevního práva při právnické fakultě a výborný kanonista a spolu statný obhájce práv církevních, býti zvolen za zástupce pražské university a dostati se tak na sněm vatikánský. S veškerým úsilím pracoval o to, aby akademický senát k tomu pohnul, by na tomto zastoupení se usnesl.

Maje pro svůj záměr hlasy pojištěny, učinil v sedění akademického senátu dne 6. března 1869 návrh, aby za příčinou 50tiletého kněžského jubilea papeže Pia IX., které se 10. a 11. dubna 1869 slavilo, byla papeži zaslána adressa s blahopřáním, kterou by všichni professoři a doktoři katolického náboženství podle libosti podepsati mohli, a odůvodnil návrh svůj tím, že Apoštolská Stolice na založení této university a jejím vyznamenání výsadami vliv měla, a že adressa nemá býti ničím jiným nežli úkonem zdvořilosti. Tento návrh byl jednohlasně přijat jakož i rozvrh adressy, který byl přečten.

Dále učinil rektor Schulte návrh, aby právo university, býti zastoupenu na všeobecných sněmech, bylo v prosebném přípise (Bittschrift) k Jeho Svatosti

papeži Piu IX. též pro nastávající sněm v Římě chráněno. Tento návrh byl jednohlasně přijat, a rektor zplnomocněn, aby příslušný list, přibera sobě některého člena senátu, sepsal. Pánové Dr. Löwe a prof. Tomek vyhradili si při tom rokování o způsobu volby zástupce university, kdyby k ní přišlo (verwahrten hiebei die Diskutirbarkeit des Modus einer allfälligen Wahl des Vertreters der Universität). *)

Blahopřejná adressa**) byla vyložena v kanceláři universitní, a rektor okružním listem z. 8. března 1869. jednomu každému katolickému professoru a doktoru zaslaným oznamoval, že tím professorům a doktorům university »oddaným katolické víře« (catholicae fidei addictis) jest podána možnost ji podepsati, což pro fakultu theologickou staniž se 22. a 23. března, pro fakultu právnickou 24., 25. a 26., pro fakultu medi-

---

*) Protokoll akad. senátu Nro IV. ze 6. března 1869 v archivě universitním č. 17065/1429.

**) Adressa zněla:

Sanctissime Pater!

Instat dies, quo Tu, Sanctissime Pater, Sacerdotii corona ornatus, primum Sanctum Sacrificium obtulisti. Quem diem faustum ac felicem digne celebrare quum omnes omnium gentium et populorum homines christiani catholici per totum terrarum Orbem summo Ardore studeant, atque alii alia pro splendore et gloria huius diei moliantur, omnes in eo consentiunt, ut pium erga Patrem Dilectissimum animum profiteantur ac Tibi, Sanctissime Pater, gratulationem faciant amore et veneratione plenam.

Itaque laeti et gratulabundi ad Sanctam Tuam Sedem Apostolicam nos quoque accedimus professores et doctores antiquissimae Litterarum Universitatis, quam ante quinque saecula auspiciis Clementis VI. P. R. fel. mem. Carolus IV. tunc Romanorum rex et Bohemiae rex Pragae in Boëmia fundavit. Precamur autem a Deo optimo Maximo, ut hic dies omnibus iucundissimus Tibi gaudium et laetitiam, omnibus populis pacem, concordiam, salutem afferat: oramus, ut Qui Salvator est mundi, Te salvum faciat et servet, ut tot et tanta qua imminent munera atque officia sustinere, Ecclesiamque tam hoc anno, quam per multos alios regere et tueri valeas.

Haec precibus et votis optantes Benedictionem Tuam Apostolicam nos filii Tui oboedientissimi summa observantia et reverentia imploramus.

Pragae in Boëmia Pridie Nonas Martias
Anno MDCCCLXIX.

cinskou 27., 28. a 29. a pro fakultu filosofickou 30. a 31. března.

Avšak proti této adresse blahopřejné bylo vyloženo v německém kasině ohrazení ku podpisu, a zprávu o tom přinesla »Bohemia« v čís. 72. z r. 1869. To zavdalo rektoru Schultemu příčinu, že podal toto »vysvětlení«:

»Ze zprávy dnešní »Bohemie« č. 72., že v německém kasině vyložen jest protest ku podpisům proti usnesení akademického senátu o blahopřání papeži za příčinou jeho kněžského jubilea, které konati se bude 11. dubna t. r. — z různých článků pražských a vídeňských listů — ze zpráv o opatřeních, jejichž provedení rozliční professoři shánějí, poznávám, že proti usnesení akademického senátu, které na můj návrh se stalo, ona taktika se sleduje, aby svět uvěřil, že onen akt obsahuje politickou demonstraci a má za účel dokázati katolický ráz pražské university via facti. Jelikož jsem jako navrhovatel dle svého úmyslu a výslovným vyjádřením čině návrh jenom chtěl katolickým členům university dáti příležitost, aby papeži své blahopřání čestným způsobem přednesli; jelikož jenom v tomto úmyslu usnesení o listu (adresse) se stalo; jelikož tištěné listy, které jednotlivým katolickým professorům a doktorům, jejichž katolictví z matrik bylo lze zjistiti, zaslány byly, slovné znění listu (adressy) obsahují, aby každý hned mohl posouditi, zdali se mu líbí nebo nelíbí; jelikož tyto listy ani ku podpisu nevybízejí, nýbrž pouze oznamují, kde adressa ku podpisu vyložena jest; jelikož nebylo docela žádné příčiny vyšetřovati, zdali universita jest katolickou čili nic; jelikož tento akt s politikou nemá nic činiti, protože každému katolíku, a tudy též katolickým professorům a doktorům pražské university, jest svobodno, papeži jakožto hlavě katolické církve blahopřáti; poněvadž v této adresse ani není užíváno úředního názvu: »Nos rector et senatus academicus« nebo výraz »sbory professorů-doktorů«, nýbrž jen jednotlivci se naznačují: »professores et doctores —«: jsem oprávněn, abych svrchu uvedené pojetí s rozhodností odmítl, a možné následky agitace

beze všeho základu roznícené jejím původcům připočítal.

V Praze, dne 25. března 1869.

Dr. Schulte, rektor.« *)

Senátní protokol zaslán vysokému c. k. ministerstvu s přípisem ze 24. března 1869 č. 415.

Proti jednomyslnému usnesení akademického senátu podal k ministerstvu kultu a vyučování professorský sbor lékařské fakulty ohrazení z 12. dubna r. 1869 č. 509 a sbor doktorů práv ohrazení z 18. dubna, v němž akademickému senátu upíraly právo vzhledem na oboje uvedené usnesení.

Rektor podal proti nim ministerstvu svou zprávu ze 16. a 22. dubna, kde své počínání v této věci ospravedlňoval.

Ministr kultu a vyučování Dr. Hasner dal ve svém výnosu k akademickému senátu ze 4. května r. 1869 č. 3433 uvedeným ohrazením za pravdu, řka: »Co do prvního usnesení lituji, že při kroku, kterému bez pochyby nejloyálnější úmysl základem byl, jeho dosah a různé přijetí, kteréž mu, jak předvídati bylo, nastávalo, nebylo s onou opatrností na zřeteli, kterou zasloužilo, čímž počínání, které k tomu ustanoveno bylo, aby ke zvelebení slavnosti věřícímu katolíku drahé přispělo, stalo se podnětem k rušícímu zlozvuku (Missklang), který v ně vnesen byl.

Ministr pokračuje dále: »Naproti námitce, že zmíněná adressa vůbec do oboru činnosti akademického senátu nenáleží, staví Jeho Magnificence skutek, že adressy, které v užším oboru činnosti senátu neleží, byly opětně uzavírány a odesílány. Nechci tyto události popírati, ani akademickým úřadům neoprávněné násilí činiti a nejméně tam, kdež o to jde, oprávněné pietě jednotlivých členův university jednáním veškerenstva (durch das Handeln der Gesammtheit) uspokojující výraz propůjčiti. Ale jelikož takový výraz jenom tam jest možný, kde takovému počínání (dem fraglichen Vorgange) souhlasný názor jest základem: proto musí

*) »Prager Zeitung« ze dne 26. března 1869, čís. 73. str. 3. sloupec 4.

si vláda přáti, aby v případech, které dle různosti politických a konfessních názorův a smýšlení různého posuzování zakoušeti musí, hranice vytčené působnosti akademických úřadů co nejpřísněji se zachovávaly, poněvadž jest to na újmu nejenom, jak svrchu podotčeno, účelu, který v přítomném případě sledují, ale též jejich zájmu vůbec, když událost do sporu denních otázek vtažena a náruživou kritikou její vážnost záhadnou učiněna jest (in Frage gestellt wird).«

»Ale usnesení, kteráž akademický senát vzhledem na ochranu (Wahrung) práva university k obeslání sněmu učinil, nemohu za připustitelné (zulässigen) pokládati, poněvadž akademický senát k jeho provedení, beze všeho zření k jeho meritornímu významu, bez prostřednictví vlády na žádný způsob oprávněn není« (ganz abgesehen von seiner meritorischen Bedeutung ohne Vermittelung der Regierung in keinem Falle berechtigt erscheint.)

Ministr Hasner tedy krátkými slovy litoval usnesení o blahopřejné adresse papeži a prohlásil druhé usnesení za neplatné. Tím byla celá otázka vyřízena.

---

§ 72. Vatikánský všeobecný církevní sněm. Rakouští biskupové na něm. Poměr rakouské vlády k němu.*)

Pius IX. obíral se dávno myšlenkou, svolati všeobecný církevní sněm, který by o mimořádné potřeby křesťanstva se postaral, a svěřil se s ní 6. prosince

*) Acta et decreta SS. et oecum. Concilii Vatic. 2 Fasc. Frib. 1871. — Schneemann: Die Canones und Beschlüsse des hochl. öcum. und allgem. Vatic. Conc ; deutsch-lat. Ausgabe. Freib. 1873. — Bischof Martin: Die Arbeiten des Vatic. Conc. Paderb. 1873, a Omnium Conc. Vatic. quae ad doctrinam et discipl. pertinent docum. collectio. Paderb. 1873 — Cecconi: Gesch. der allgem. Kirchenversammlung im Vatican nach den Originalacten. Aus dem Ital. von Molitor. Regensb. 1873 (tři další svazky vyšly vlasky 1878 až 1879). — Das ökumen. Concil, »Stimmen aus Maria-Laach«. Freib. 1869 a 1870. 2 Bde, kde též spisy pro sněm a proti němu uvedeny jsou. — Vering.: Archiv für kath. K.-R.

r. 1864 v nejpřísnější tajnosti kardinálům, žádaje od nich o této věci dobrozdání. Když kardinálové pro sněm se prohlásili, byla zřízena pro nutné přípravy k němu zvláštní kongregace, kterou tvořili kardinálové: Patrizi, Reisach, Panebianco, Bizzari a Caterini, k nimž později ještě Barnabo, Bilio, de Luca a Capalti přistoupili. Tato kommisse, která později ústřední nebo řídící kommissí slula, konala od března 1865 důkladné porady a též výteční biskupové byli důvěrně vyzváni, aby věci, o kterých by sněm rokoval, pojmenovali, jejichž zprávy a žádosti potom jednotlivým výborům odevzdány byly. Dne 24. května 1866 měla řídící kardinálská kommisse své třetí sedění. Avšak válka, kterou Rakousko proti Prusku a Italii vésti musilo, a odchod Francouzů z církevního státu byly hroznou překážkou pro nastávající sněm, a zdálo se, že ve svých účincích sněm také zamezí. Ale Pius IX., důvěřuje se v Boha, svolal 29. června 1868 bullou »Aeterni Patris Unigenitus«*) všeobecný sněm do Říma, který pod ochranou Matky Boží 8. prosince 1868 v basilice vatikánské začíti se měl. Potom byli zvláštními papežskými listy na sněm pozváni rozkolničtí Východané (8. září)**) a protestanté (13. září),***) aby na něm s církví se smířili.

Otázku o pozvání světských panovníků na sněm uvažovala řídící kommisse se státním sekretářem velmi bedlivě, a 23. června 1868 u přítomnosti samého papeže bylo usneseno, aby zvláště pozváni nebyli, ale

---

Bd. 20. sqq. a Bd. 58. str. 303. sqq. — Bischof Fessler: Das vaticanische Concil, dessen äussere Bedeutung und innerer Verlauf. Wien 1871. — Roskovány: Rom. Pontif. Tom. VII. — Olivier: L'église et l'état au Concil du Vatican. Paris 1879. — Protivníci: Lord Acton: Zur Geschichte des vaticanischen Concils. München 1871. — Friedberg: Sammlung der Actenstücke zum ersten vaticanischen Concil. Tübingen 1871. — Friedrich: Monumenta ad illustrandum Concilium Vatic. Nördlingen 1871. 2 Bde. — Týž: Tagebuch, während des vaticanischen Concils geführt. Nördlingen 1871. Geschichte des vaticanischen Concils. Nördlingen 1877. Bd. I. (srv. Hist.-politische Blätter. 1877). Srv. můj »Všeobecný církevní dějepis« III. str. 858 nn.

*) Acta et decreta Ss. Oecum. Conc. Vatic. Frib. 1871 pag. 48—53.

**) L. c. p. 54.

***) L. c. p. 56.

svolávací bulla aby tak zněla, by mohli přijíti, kdyby chtěli.

Tato životní síla katolické církve naplnila všechny její nepřátele velikým ustrnutím a vyvolala u nich hrozný odpor. Rozkolničtí Východťané, jakož i protestanté zamítli papežovo pozvání s mnohým ohrazením.

Řídící kommisse ustanovila v červnu r. 1867 pět zvláštních kommissí, a sice: 1. pro články víry, 2. pro kázeň, 3. pro církevně-politické otázky, 4. pro řeholní věci a 5. pro východní církve a missie, k nimž přistoupila později šestá pro obřady;*) sama sobě ponechala jednací řád a vrchní dozor; potom zvolila konsultory (rádce) dílem z Říma, dílem z různých zemí, kteří byli zavázáni mlčeti. Pražský arcibiskup kardinál Schwarzenberg stěžoval si v listě ze dne 25. května r. 1868 ke kardinálu státnímu sekretáři Antonellimu na tento výběr bohoslovců povolaných k předběžným pracím sněmu, tázaje se, proč tam nejsou povoláni též mužové, kteří »slynou chválou hojnější a více všeobecné vzdělanosti, kteří jsou znamenití hlubšími studiemi, jimiž víru sv. církve, dějiny, život a výmysly bludův objasnili;« když na universitách: mnichovské, bonnské, tubinské, frýburské a vratislavské jsou mnozí (plures), kteří ode všech mezi prvními katolickými theology Německa se chválí, tu prý zdá se to mnohým podivno, že z nich není povolán žádný, ale z jedné university würzburské že jsou povoláni dva, a to ještě chovanci německé kolleje; dovoluje prý si navrhnouti z university tubinské znamenitého dějepisce Hefele, jeho kollegu dogmatikáře Kuhha, nebo samého Döllingera, o jehož pravé víře a výtečném učení, ačkoli se to v Římě méně rádo slyší, v Německu všeobecné přesvědčení jest (persuasissimum habetur)**) Antonelli odpověděl kardinálovi 15. července 1868, »že sv. Stolici to neušlo, že jest z Německa mimo uvedené würzburské theology ještě jiné povolati; »Döllinger byl by býval

*) L. c. p. 59—61.

**) Dr. Friedberg: Sammlung der Actenstücke zum ersten vaticanischen Concil. Tübingen 1872. Str. 64.

povolán, ale papeži bylo ujištěno, že pozvání, aby s nimi ve spojení pracoval, nepřijme.« (Summo pontifici affirmatum esset, ipsum invitationi ad praestandum hic conjunctim cum aliis operam suam minime assensurum.*) — Dle úřad řídící kommisse byli na sněm pozváni též titulární biskupové, generálové řádů, preláti řádů, těšící se quasi-biskupské pravomocnosti, generální opatové a opatové nullius, nikoli však kapitulní vikáři. — Prokuratorům čili zástupcům biskupů nebyl hlas ve sněmě přiřčen, než toliko místo ve slavných seděních, a pak to, že akta podepsati mohli. Primasové obdrželi přednost před arcibiskupy, u biskupů řídila se přednost stářím dle praekonisace, pro biskupy východní, latiny neznající, byli ustanoveni tlumočníci, a potom určeni 24 stenografové Bullou »Nemo certe ignorat« z 11. dubna r. 1869**) rozepsal papež plnomocné odpustky ve způsobě milostivého léta na vyprošení zdaru od Boha nastávajícímu sněmu a vydal konstitucí »Cum Romanis Pontificibus« ze 4. prosince 1869***) předpisy pro ten případ, že by za sněmu Apoštolská Stolice se uprázdnila. Tajemníkem řídící kommisse byl učený a obratný Msgr. Gianelli, arcibiskup sardijský in part., bývalý nuntius a pozdější kardinál. Za tajemníka sněmu ustanovil papež sám učeného biskupa svatohippolytského Josefa Fesslera, který 8. července r. 1869 do Říma přibyl a již 11. července seděním řídící kommisse přítomen byl, a za jeho pomocníka čili podtajemníka statného Msgr. Ludvíka Jacobiniho.

Bullou »Multiplices inter« z 27. listopadu 1869†) ustanovil papež sněmovní jednací řád, dle něhož formální právo podávati předlohy sněmu náleží papeži; ale též biskupové mohou písemně vhodné a odůvodněné návrhy činiti, které zvláštní papežem sestavená kommisse zkoušeti bude; návrhy dekretů, které napřed mezi členy se rozdají, budou v generálních kongregacích za předsednictví pěti k tomu delegovaných kardi-

*) L. c. 65.
**) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vatic. Frib. 1871 p. 62—65.
***) L. c. p. 95.
†) L. c. p. 66—74.

nálů rozebírány a o nich prozatím hlasováno; konečně čili definitivně bude se o nich v slavných seděních hlasovati a učiní se jejich prohlášení; každé schema (návrh) bude otcům tištěné zasláno, aby je prozkoumali; kdož o něm bude chtíti mluviti, oznámí to předsedům; když o něm mínění rozcházeti se budou, odevzdají předsedové ono schema příslušné deputaci, jichž bude čtvero, kteráž opět theology k poradám pozvati může; deputací bude čtvero, každá o 24 členech, kteréž otcové sami zvolí, a to pro věci: 1. víry, 2. kázně, 3. řeholí a 4. missií. V celku podržel tento jednací řád chod sněmu Tridentského a ponechal řečníkům nejširší volnost slova.

Ustanovené kommisse pracovaly s velikou pilností, a jejich práce podávali předsedové řídící kommissi. Ale čím více se blížil den, kdy sněm začíti měl, tím výše stoupaly vlny agitace proti sněmu, v jejíž čele stáli znační učenci, jmenovitě v Německu, Francii a Rakousku. Ale bez ohledu na to byl sněm prvním seděním 8. prosince 1869 allokucí papežovou*) a slavnými službami Božími započat. Dostavilo se k němu 747 biskupů z Východu a Západu; mezi nimi z Rakousko-Uherska 48 otců (průběhem sněmu až 52);**) slavnostní řeč

*) L. c. p. 150.

**) Byli to z Čech: 1. kníže-arcibiskup pražský kardinál Bedřich Schwarzenberg; 2. Jan Jirsík, biskup budějovický; 3. Augustin Vahala, biskup litoměřický; 4. Jeroným Zeidler, opat strahovský; z Moravy: 5. Bedřich lantkrabě Fürstenberg, arcibiskup olomoucký; z Uher: 6. Jan Simor, primas uherský a arcibiskup ostřihomský; 7. Vincenc Jekelfalusy, biskup z Král. Bělehradu; 8. Jan Zalka, biskup rábský; 9. Sigmund Kovács, biskup pětikostelský; 10. Emerich Szabó, biskup kamenecký; 11. Antonín Peitler, biskup vácovský; 12. Jan Ranolder, biskup vesprimský; 13. Gabriel Mariassy, biskup palaeopolský in part. inf., světící biskup jagerský; 14 Jan Perger, biskup košický; 15. Ladislav Biró de Kezdi Polany, biskup szatmarský; 16. Ludvík Haynald, arcibiskup koločský; 17. Alexander Bonnaz, biskup čanadský; 18. Štěpán Lipowniczki, biskup velkovaradínský; 19. Michal Fogarasi, biskup sibíňský; 20 Jan Kruesz, opat z hory sv. Martina; 21. Jan Jiří Strossmayer, biskup srěmský a bosenský; z Krajiny a Istrie: 22. Ondřej Gollmayer, arcibiskup gorický; 23 Bartoloměj Widmer, biskup lublaňský; 24. Jiří Dobrilla, biskup z Poreče-Poly; 25. Bartoloměj Legat, biskup terstský a koparský; 26. Jan Witezich, biskup kerkský (Kerk-Veglie); z Dalmacie: 27. Petr Doimus Maupas,

měl Pulcher Passavalli, arcibiskup ikonský in part. a vikář vatikánské basiliky;*) sněm byl v tomto prvním sedění prohlášen za otevřený, a budoucí sedění na 6. ledna 1870 ustanoveno.**)

V slavných seděních předsedal papež sám, v generálních kongregacích předsedalo pět kardinálů. Za prvního předsedu vyhlédnutý kardinál Reisach umřel 23. prosince 1869; jeho místo dostal kardinál de Angelis; ostatními předsedy byli: de Luca, Bizzari, Bilio a Capalti. Mezi prvním a druhým seděním odbývalo

---

arcibiskup zaderský; 28. Josef Jiří Marchich, biskup kotorský; 29. Jiří Dubocowich, biskup lesiňský; 30. Vincenc Zubranich, biskup dubrovnický; 31. Jan Zaffron, biskup šibenický; 32. Marek Calogerà, biskup splitský a makarský (Spalato-Macarska); z Haliče: 33. Frant. Xav. Wierzchleyski, arcibiskup lvovský latinského obřadu; 34. Antonín Manastyrski, biskup přemyšlský, který zemřel v Římě 18. prosince r. 1869, a jehož nástupcem se stal 27. června r. 1870 Matouš Hirschler; 35. Josef Pukalski, biskup tarnovský; 36. Antonín Galecki, biskup amathunský in part. inf., apoštolský vikář krakovský; ze Solnohradska, Tyrol, Štýrska a Korutan: 37. Maximilian z Tarnoczy, arcibiskup solnohradský; 38. Vincenc Gasser, biskup brixenský; 39. Valentin Wiery, biskup gurkský se sídlem v Celovci; 40. Jakub Stepischnegg, biskup labodský se sídlem v Mariboru; 41. Jan Zwerger, biskup sekovský se sídlem v Štýrském Hradci; 42. Benedikt de Riccabona, biskup tridentský; z Rakous: 43. kardinál Josef Othmar Rauscher, arcibiskup vídeňský; 44. Josef Fessler, biskup svato-hippolytský; 45. František Josef Rudigier, biskup linecký; z východního obřadu, a sice: a) arménského: 46. Řehoř Szymonowicz, arcibiskup lvovský; 47. Jakup Bosagi, arcibiskup caesarejský in part. inf., generální opat Mechitaristů ve Vídni; b) řecko-rumunského: 48. Jan Vancsa, arcibiskup fogarašský a bělehradský (Fogaras-Balasfalva a Alba Julia); 49. Josef Papp Szilágyi de Illesfalva, biskup velkovaradínský; c) řecko-rusínského: 50. Jiří Smiciklas, biskup z Kříže; 51. Štěpán Pancovics, biskup mukačovský; 52. Josef Sembratowicz, arcibiskup nazianzský in part. inf., světící biskup lvovský, který se stal 27. června arcibiskupem lvovským. (Conspectus hierarchiae catholicae tempore Concilii Oecumenici Vaticani (8. Decembris 1869 usque ad 20. Octobris 1870). Concinnavit Dr. Mitterrutzner. Brixinae 1871. Str. 13—15., 44—45.

Bohoslovcem a latere kardinála pražského arcib. Schwarzenberga byl Dr. Salesius Mayer, professor morálky při c. k. theologické fakultě v Praze, z řádu cisterciáckého z Oseka, Němec, kterýž i jinak těšil se veliké důvěře kardinálově.

*) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vat. Frib. 1871, pag. 143—149.

**) L. c. p. 153.

se sedm generálních kongregací, byli zvoleni soudcové pro různé výmluvy, ospravedlňování a spory a pak členové prvních tří deputací.

Dne 2. ledna 1870 podali biskupové z Rakousko-Uherska a Německa dvoje představení k papeži, v nichž si stěžují na místnosti, že nejsou akustické a tudy řečníky slyšeti nelze, a na obmezení v podávání návrhů. První představení jest podepsáno 43 biskupy, z nichž bylo z Rakousko-Uherska 30 otcův,*) a druhé 26 otci, z nichž bylo z Rakouska 14.**)

Dne 6. ledna r. 1870 bylo druhé slavné sedění, v němž dle starého pravidla biskupové vyznání víry Tridentské slavně učinili.***) Dne 14. ledna 1870 napomínal tajemník sněmu otce, aby sněmovních předloh ukvapeně hned veřejnosti nepodávali †) a ve svých řečech větší krátkosti šetřili.††)

Rokování o prvním dogmatickém návrhu čili schematu začalo se 28. prosince 1869, v němž mnoho řečníků se súčastnilo. Schema bylo potom odevzdáno deputaci pro víru, kteráž o něm několik sedění konala. V 9. generální kongregaci dne 10. ledna 1870 přišly disciplinární předlohy k poradě. V desáté generální kongregaci dne 14. ledna byla deputace pro missie

---

*) Byli to: kardinál Bedřich Schwarzenberg z Prahy; kardinál Rauscher z Vídně; Simor z Ostřihoma; Tarnoczy ze Solnohradu; Fürstenberg z Olomouce; Gollmayer z Gorice; Szymonowicz, arménský arcibiskup ze Lvova; Haynald z Koloče; Smiciklas, řecko-sjednocený biskup ze sv. Kříže; Strossmayer z Ďakova; Legat z Terstu; Peitler z Vácova; Jirsík z Budějovic; Wiery z Gurku; Fogarasi ze Sibíně; Widmer z Lublaně; Zalka z Rábu; Perger z Košice; Birò ze Szatmaru; Lipowniczki z Velikého Varadína; Dobrilla z Poly; Kovács z Pětikostelí; Bonnaz z Čanada; Stepischnegg z Labodu (Mariboru); Kruesz, opat z hory sv. Martina v Uhersku; Zubranich z Dubrovníka; Zeidler, strahovský opat z Prahy; Pukalski z Tarnova; Vahala z Litoměřic. Srv. Friedberg str. 410—413.

**) Byli to: kardinál Schwarzenberg; Fürstenberg; Haynald; Wiery; Szymonowicz; Legat; Jirsik; Dobrilla; Stepischnegg; Bonnaz; Fogarasi; Strossmayer; Lipowniczki; Kovács; Smiciklas; Zeidler. Srv. Friedberg str. 413, 414.

***) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vatic. Frib. 1871. pag. 160.

†) L. c. p. 162.

††) L. c p. 163.

zvolena. Poněvadž četní otcové svobody slova příliš a nemírně užívali, jak bylo viděti v 28 kongregacích generálních, konaných do 21. února 1870, byly k jednacímu řádu po přání rozhodné sněmovní většiny učiněny přídavky dekretem pěti kardinálů předsedajících z 20. února 1870, schváleným od papeže. Obsah jeho jest tento: V určité lhůtě podají otcové sněmovní své poznámky a návrhy k předlohám písemně tajemníku sněmu, kterýž je odevzdá příslušné deputaci, jež, k nim přihlížejíc, schema znovu přehlédne, které potom se zprávou deputace o navržených a učiněných změnách opět mezi otce se rozdá; rokovati bude se o schematu nejprve všeobecně, potom o částech jeho; řečníci podají své dodatky čili opravy předsedům písemně, členové deputace mohou po jedné nebo více řečech obdržeti slovo, aby na poznámky řečníkův odpověděli; řečníky od věci se uchylující mohou předsedové pokárati; konec rokování čili debatty nastane, když listina zapsaných řečníků bude vyčerpána, nebo na písemný návrh nejméně 10 otcův usnesením většiny hlasů; po skončené debattě o jednom schematu dají kardinálové předsedové v generální kongregaci hlasovati nejprve o předložených a zkoušených opravách a potom o celém znění návrhu; hlasování o opravách a jednotlivých částech textu děje se nejprve povstáním těch, kteří pro ně jsou, a potom těch, kteří jsou proti; většina rozhoduje; o celém schematu hlasuje se pak slovy: »placet« nebo »non placet« (»ano« nebo »ne«), kdo však chce nějakou podmínku připojiti, musí svůj hlas podati písemně (»placet iuxta modum«).*)

S tímto opraveným jednacím řádem nebyla menšina otců, tvoříc asi šestinu ($^1/_6$) sněmu, spokojena a přála si změn, na které však většina nepřistoupila. Teprve 18. března začaly zase generální kongregace, které od 22. února se neodbývaly. Mezitím konala dogmatická deputace 14 sedění a její opravené schema o víře bylo nyní novým poradám podrobeno, které až do 19. dubna (46. generální kongregace) trvaly.

Bylo lze předvídati, že všeobecný církevní sněm

*) L. c. p. 163—165.

s bludnou soustavou gallikanismu a febronianismu se obírati bude a o neomylnosti papežově se přesně vysloví. O otázce neomylnosti papežovy zmínili se roku 1865 jenom dva kardinálové ve svých dobrozdáních, za to vytkli ji ve svých žádostech mnozí znamenití biskupové francouzští, belgičtí, španělští, angličtí, němečtí a uherští. V dogmatické přípravné kommissi rokovalo se o ní 11., 18. a 25. února r. 1869 a bylo jednohlasně usneseno, že »neomylnost papeže mluvícího ex cathedra« za článek víry prohlášena býti může; ale všichni konsultoři, až na jednoho, myslili, aby věc sněmu k rozhodnutí předkládána nebyla, leč by biskupové sami ji navrhli; z této příčiny byla při přípravě schematu o papeži (22. dubna) přejita. Avšak pro případ zmíněný děla se 18. června porada o zvláštním schematu, které však dokončeno nebylo. Poněvadž mnozí biskupové, obzvláště westminsterský arcibiskup Manning, r. 1869 zvláštními spisy o to pracovali, aby febronianismus a gallikanismus byly zavrženy, a církevní učení o neomylnosti papežově přesně bylo vytčeno, učinili mnozí otcové již v prosinci 1869 návrh na definování neomylnosti papežské, který 13. ledna r. 1870 mnoho podpisů měl a do konce toho měsíce jich přes 400 dosáhl. Proti tomuto návrhu vznikl tuhý odpor ve sněmě i mimo něj. Mnozí biskupové bojovali proti vhodnosti (opportunitě) této žádosti; jiní, počtem nečetní, jsouce gallikány a febronisty, byli proti článku samému. Již 12. ledna 1870 učinili někteří němečtí a rakouští, jakož i francouzští biskupové dvě podání k papeži, aby této otázky sněmu nepředkládal; podání německých a rakousko-uherských otců mělo 45 podpisů, mezi nimiž bylo rakousko-uherských 29;*) tutéž žádost podali 15. a 18. ledna někteří Severo-

*) Byli to: Schwarzenberg, Rauscher, Simor, Tarnoczy, Fürstenberg, Gollmayer, Szymonowicz, Wierzchleyski, Haynald, Smiciklas, Strossmayer, Legat, Peitler, Jirsík, Wiery, Fogarasi, Widmer, Zalka, Perger, Biró, Lipowniczki, Kovács, Bonnaz, Stepischnegg, opat Zeidler, Pukalski, Wahala; Bosagi, arcibiskup caesarejský in part. inf., generální opat Mechitaristů ve Vídni; Vancsa; Jekelfalusi, biskup z Král. Bělehradu (Stuhlweissenburg). Srv. Friedberg str. 472—474.

američané a Východané, opírajíce se hlavně o stanovisko vhodnosti. Dříve hájil francouzský titulární biskup Maret ve svém spise o sněmě zásadu, že papež jest povinen přistoupiti k usnesení většiny, což četným biskupům z opposice zprva se líbilo. Když však opposice viděla, že jest v znamenité menšině, začala hájiti zásadu, že k dogmatickým usnesením třeba jest mravní jednomyslnosti, tak že nic za článek víry prohlášeno býti nemůže, když značná část biskupů s tím se nesrovnává, což ovšem ani theologicky ani historicky hájiti nelze. Vyvinula se přebohatá literatura, kterou většina i menšina svých názorů hájila.

Kommisse pro posuzování návrhů připojila se k návrhu většiny, jak ani jinak býti nemohlo. Dne 6. března byla k rozdanému schematu o církvi dodatečná kapitola připojena a mezi otce rozdána, která, majíc ohled na druhý sněm lyonský a formuli papeže Hormisdy, dle sněmu florenckého neomylnost papežovu ve věcech víry a mravů za zvláštní pomoci Boží vyslovovala. Otcové měli své poznámky v 10 dnech písemně podati.*) Poněvadž proti tomuto návrhu ostrá opposice povstávala, myslili otcové většiny, že právě proto především o něm rozhodnouti jest. Opposice líčila předsedajícím kardinálům černými barvami hrozící nebezpečí, tak že tito chvíli kolísali. Opposice snažila se věc protahovati, dosáhla prodloužení lhůty ku podání svých poznámek,**) žádala, aby pořad kapitol, jak v původní předloze byl učiněn, se podržel; podala, dílem jednotlivci dílem několik pospolu, četné poznámky a dobrozdání, které dílem proti vhodnosti návrhu, dílem proti samé neomylnosti bojovaly a důkazy pro ni vyvracely, a rozšiřovala spisy, v nichž byly mnohé názory církví již zavržené. Dále zastrašovala obhájce učení o neomylnosti, a byla uražena, když je papež chválil, jak to na př. učinil 13. března brevem u opata Guérangera ze Solesmesu. Za tohoto počínání opposice a vzhledem na to, že sněm snad (pro horko)

*) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vatic. Frib. 1871. pag. 166.

**) L. c.

bude odročen, a tato palčivá otázka by nerozřešenou zůstala a duchem křesťanským dále zmítala: žádala většina, aby schema o papežské neomylnosti hned beze všeho průtahu rozebíráno bylo.*) Biskupové většiny, počtem přes 400, vyslali za tou příčinou ze svého středu poselství ke kardinálům a papeži samému, který 29. dubna, vyslechnuv kardinály, k tomu svolil, aby schema o neomylnosti hned se rozbíralo, začež jemu většina ještě v týž den se poděkovala.**)

Mezitím bylo schema »o katolické víře« probráno a hotovo, a slavilo se třetí slavné sedění o bílé neděli 24. dubna 1870 v přítomnosti 667 otců, v němž papež prohlásil konstituci »Dei Filius«, která po úvodě ve 4 kapitolách mluví 1. »O Bohu, Stvořiteli všech věcí«, 2. »o zjevení«, 3. »o víře« a 4. »o víře a rozumu«; následují kanony, kterými opačné bludy a učení zavrženy jsou.***)

Po třetím sedění rokovalo se horlivě o malém katechismu, avšak věc ustoupila v pozadí dogmatické otázce. V 50. generální kongregaci dne 3. května podával biskup poitierský Pie zprávu o první konstituci o církvi Kristově. Několik francouzských, rakouských a německých biskupů podalo 8. května předsedajícím kardinálům ohrazení, že pořad v prvním schematě učiněný ve prospěch otázky o papežské neomylnosti byl převrácen, kteréžto ohrazení ovšem vzhledem na většinu musilo zůstati marným.

Generální debatta o schematu o římském papeži, rozděleném na čtyři kapitoly, začala se 14. května v 51. generální kongregaci. První ujal se slova kardinál-vikář Patrizi, uváděl svědectví církve římské pro učitelskou neomylnost papežovu a snažil se odstraniti a vyvrátiti různá nedorozumění. Ve 14 schůzích (52.—64.) mluvilo 65 řečníků dílem pro návrh, dílem proti němu, a dokazovalo své názory všemi možnými důvody. Poněvadž konečně řečníci se opakovali a do speciální debatty zasahovali, učinilo více než 150 otců

*) L. c. p. 180.
**) L. c. p. 180, 181.
***) L. c. p. 170—179.

návrh na skončení povšechné debatty, který 3. června velikou většinou, k níž též odpůrci dekrétu náleželi, byl přijat, a spolu usneseno, aby speciální debatta se započala, proti čemuž jenom 81 otců se ohrazovalo, z nichž bylo z Rakousko-Uherska 26.*) Speciální debatta konala se v 22 generálních kongregacích (65. až 86.) od 6. června do 16. července. Úvod a první tři kapitoly návrhu (I. »O ustanovení apoštolského primatu v bl. Petru«; II. »O ustavičnosti primatu bl. Petra v římských biskupech«; III. »O moci a smyslu primatu římského biskupa«) byly brzo odbyty; za to čtvrtá kapitola »O neomylném učitelském úřadě římského biskupa« vyžadovala mnoho času; 57 řečníků mluvilo o ní a skoro 100 opravných návrhů bylo podáno, částečně též od většiny, která menšině vstříc vycházela. Mnozí řečníci z obou stran vzdali se konečně slova, aby řečených věcí zase neopakovali; četní přáli si, aby sněm byl odročen, což však bylo zamítnuto. Dne 13. července hlasovali otcové počtem 601 o celém schematě; 451 hlasovalo úplně pro ně; 62 hlasovali »juxta modum«, mezi nimi z Rakousko-Uherska tři,**) přejíce si změn, a 88 bylo proti němu, mezi nimi z Rakousko-Uherska 24.***) Mezi hlasujícími

*) Byli to kardinál Schwarzenberg, kardinál Rauscher, Vaneza, Wierzchleyski, Haynald, Pukalski, Kovács, Gabriel Mariassy, biskup palaeopolský in part. inf., světící biskup z Jageru (Erlau); Peitler, Zalka, Biró, Perger, Fürstenberg, Ranolder, Lipownicki, Bonnaz, Wiery, Jirsík; Szabó, biskup kamenecký; Stepischnegg, Pankovics z Mukačova, Smiciklas, Dobrilla, Legat, Fogarasy, Strossmayer. Srv. Friedberg, str. 770, 771.

**) Byli to: Tarnóczy ze Solnohradu; Pukalski z Tarnova; Marchich z Kotora. Srv. Friedberg l. c. str. 147, 148.

***) Byli to: kardinál Schwarzenberg z Prahy; kardinál Rauscher z Vídně; Simor, primas z Ostřihoma; Fürstenberg z Olomouce; Wierzchleyski ze Lvova lat. obřadu; Haynald z Koloče; Legat z Terstu; Ranolder z Vesprima; Strossmayer z Ďakova; Jirsík z Budějovic; Dobrilla z Poreče-Poly; Smiciklas ze Sv. Kříže v Charvatsku řecko-slovanského obřadu; Wiery z Gurku; Peitler z Váčova; Bonnaz z Čanadu; Stepischnegg z Labodu (Mariboru); Fogarasy ze Sedmihrad; Mariassy, biskup palaeopolský in part.; Biró ze Szathmaru; Pankovics, biskup z Mukačova, obřadu řecko-slov.; Zalka z Rábu; Perger z Košice; Lipownicki z Velkovaradína; Kovács z Pětikostelí; Szenczi z Kamence. Srv. Friedberg, l. c. str. 146, 147.

»juxta modum« byli mnozí, kteří si ostřejšího výměru přáli; jejich návrhy byly v dogmatické deputaci rozebírány, a dva z nich přijaty, mezi nimi též dodatek, »že dogmatické výměry papežovy jsou samy ze sebe a ne ze souhlasu církve nezměnitelny« (irreformabiles). Tímto dodatkem byla všechněm možným výkladům a vytáčkám gallikanů učiněna přítrž. Průběhem debatty o neomylnosti papežově byla tato otázka všestranně biblicky a patristicky probrána, a ohled na události historické a výrazy theologické vzat

Někteří biskupové z menšiny prosili znova papeže, aby tento dekrét prohlášen nebyl, neb alespoň na vhodnější dobu se odložil, kde by s ostatními dekréty o církvi prohlášen byl. Když jejich žádost zamítnuta byla, umínili si mnozí z nich, že před slavným seděním odcestují. Dne 17. července podalo 55 biskupů z Rakousko-Uherska (bylo jich 19),*) Německa a Severní Ameriky papeži list, v němž svůj záporný hlas (votum) obnovovali a prohlásili, že do sedění nepřijdou, aby svého »ne« (non placet) u přítomnosti svého papeže neopakovali.

Dne 18. července 1870 konalo se čtvrté slavné sedění,**) v němž z 535 přítomných otců 533 pro konstituci o papeži hlasovali, mezi nimiž bylo pět z Rakouska: Rudigier z Lince, Gasser z Brixenu, Zwerger ze Štýrského Hradce, Fessler ze Svatého Hippolyta a Maupas ze Zadru; pouze dva, jeden Sicilian a druhý Severo-Američan, hlasovali proti, kteří však brzo potom se podrobili. Žádný Belgičan, žádný Hollanďan, Španěl, Portugalec a Jiho-Američan nechyběli při tomto hlasování; Anglie, Irsko, Francie a Severní Amerika byly hojně mezi hlasujícími zastoupeny, k nimž brzo přes

---

Do sedění nepřišli, ačkoli byli v Římě: Vitězich z Kerku-Veglie; Galezki, biskup amathuntský in part. inf., apoštolský vikář v Krakově; Srv. Friedberg, l. c. str. 148, 149.

*) Byli to: Schwarzenberg, Simor, Haynald, Fürstenberg, Bonnaz, Ranolder, Strossmayer, Peitler, Zalka, Lipownicki, Fogarasy, Kovàcs, Pankovics, Birò, Perger, Szenezi; Mariassy, biskup palaeopolský in part. inf. a světící biskup z Jagru; Smiciklas a Dobrilla. Srv. Friedberg, str. 622, 623.

**) Acta et decreta Ss. et Oecum. Conc. Vatic. Frib. 1871. p. 181—187.

200 biskupů, kteří v Římě přítomni nebyli, se připojilo. Z diplomatického sboru byli ve sněmovní aule přítomni zástupcové Belgie, Hollandska a některých jihoamerických republik; vyslancové velmocí a jiných států vzdalovali se sněmu.

V třetí kapitole praví církev o síle a smyslu primatu papežova, že »papež má nejen dozor a řízení, ale též úplnou nejvyšší pravomocnost nad veškerou církví, a to ve věcech víry, ale též ve věcech kázně a správy veškeré církve; že nemá pouze přednějšího podílu, ale veškeru plnost této nejvyšší moci, a že tato moc jeho jest řádná a přímá (immediata) jak nade všemi jednotlivými církvemi, tak nade všemi a jednotlivými pastýři a věřícími,*) avšak tato moc nejvyššího biskupa není na překážku řádné a přímé (immediatae) oné biskupské pravomocnosti, kterou biskupové, kteříž jsouce od Ducha sv. ustanoveni na místo apoštolů vstoupili, jakožto praví pastýři naznačené sobě stádce pasou a řídí; ano tato moc potvrzuje sesiluje a hájí se od nejvyššího a všeobecného pastýře.«**)

Článek o neomylnosti papežově s kathedry zní: »Římský biskup, když s kathedry mluví, t. j. když úřad pastýře a učitele všech křesťanů zastávaje pro svou nejvyšší apoštolskou autoritu učení o víře neb mravech, jež veškeré církvi držeti jest, vyměřuje (definit), těší se skrze božskou přítomnost jemu ve sv. Petru slíbenou oné neomylnosti, kterou božský Vykupitel církev svou ve vyměřování učení o víře neb mravech opatřenu míti chtěl; proto takové výměry římského Biskupa jsou samy ze sebe, ne však ze souhlasu církve nezměnitelny (irreformabiles)«.***)

Po skončeném čtvrtém sedění a prohlášení konstituce »Pastor aeternus« s jejími dekréty o papeži oslovil Pius IX. přítomné otce krátkou řečí, řka: »Tato nejvyšší vážnost římského biskupa neničí práv biskupův, ale potvrzuje a chrání je. Pročež, kdo nyní o bouři soudí, věztež, že Hospodin není v bouři. Nechť si pamatují, že před několika lety, opačný názor držíce

*) Canon připojený l. c. p. 185.
**) Odstavec 3. v kap. III., l. c. p. 184.
***) L. c. p. 186. ke konci kap. IV.

rozhojňovali se v Našem smyslu a ve smyslu tohoto sněmu, ale tenkráte soudili ve vání mírného větérku. — Bůh osvítiž jejich rozum a srdce, aby všichni mohli přistoupiti k Otci, zástupci Ježíše Krista, kterýž je miluje a přeje si býti s nimi jedno, abychom, jsouce svazkem lásky spojeni, boje Páně bojovali, tak aby nepřátelé nám se neposmívali, ale nás se báli, a zbraně zloby pravdě ustoupily.«*)

Pro letní vedro a válku německo-francouzskou menšil se počet otců, jichž však přece v Římě kolem 180 zůstalo, hlavně z Východu a pak kteří domů obtížnou cestu měli. Dostali předlohy o missiích, o uprázdněných biskupských stolcích a o počestném životě duchovních k poradám. Ale obsazení Říma Piemontskými pohnulo papeže, že bullou »Postquam Dei munere« z 20. října 1870 sněm až na budoucí příznivější časy zastavil čili suspendoval,**) až by církev opět jistoty, pokoje a svobody nabyla.

Ovocem sněmu jest zavržení starého gallikanismu a jeho výběžků, febronianismu a josefinismu.

Proti ohlášení papežské neomylnosti vedeny též mimo sněm veliké agitace, které již před sněmem započaly a mezi jeho průběhem ve velikou bouři vzrostly. V čelo odpůrců papežské neomylnosti čili anti-infallibilistů postavil se v Německu mnichovský professor Dr. Jan Josef Ignác Döllinger, k němuž se připojilo několik professorů theologie, kteří se domnívali, že tímto článkem víry »svoboda německé vědy« ohrožena jest. V Praze vystoupil proti papežské neomylnosti professor při právnické fakultě Dr. Schulte, který pak do Bonnu se dostal, dělaje obhajce státní moci proti papežství.***) Časopisy přinášely o sněmu tendenční zprávy a hanobily jej. Z hanopisů vynikaly jmenovitě dvě anonymní francouzské brožury: »Ce qui se passe

*) L. c. p. 187.
**) L. c. p. 190—191.
***) Proti jeho pamfletu: »Die Macht der römischen Päpste über Fürsten, Länder, Völker und Individuen nach ihren Lehren und Handlungen zur Würdigung ihrer Unfehlbarkeit beleuchtet. Prag. 1870« sepsal Fessler: Die wahre und falsche Unfehlbarkeit der Päpste. Wien. 1871.

au Concile« a »La dernière heure du Concile« (»Co se děje na sněmě« a »Poslední hodina sněmu«) obzvláštní jízlivostí proti sněmu. Toto hanebné počínání časopisectva, jmenovitě oněch dvou uvedených brožur, zatratili předsedající kardinálové v generální kongregaci dne 16. července 1870*) a vyzvali otce, aby svůj souhlas s tím projevili. Spis »Janus«**) snažil se dogmatickými a historickými důvody neomylnost papežskou vyvraceti. Proti »Janusovi« sepsal Dr. Hergenröther výtečnou obranu »Anti-Janus«.***)

V Německu byly od liberálních katolíků, kněží i laiků sepisovány adressy, vyslovující důvěru a souhlas opposičním biskupům, kteří však, vidouce jejich znění, si je konečně zakazovali.

V Rakousko-Uhersku byl v celku s adressami pokoj. V Čechách poslali adressy kardinálu Schwarzenbergovi pražské duchovenstvo, představení semináře, kapitola vyšehradská a pak duchovenstvo vikariátu pardubického a čáslavského. Biskup Strossmayer dostal adressy od pardubických měšťanův a potom ještě od některých českých a moravských obcí. Adressářství nenabylo však žádných značnějších rozměrů; mysli byly v celku klidné.

Časopis katolického duchovenstva 1870, roč. 11., str. 391, 392 postavil se na stranu rakousko-uherských biskupů proti vatikánskému sněmu, ale učinil to pouze jednou a podrobil se potom jako všichni upřímní katolíci.

Agitací proti vatikánskému sněmu účastnila se též diplomacie. Bavorský ministr-president, kníže Hohenlohe, snažil se okružní depeší z 9. dubna r. 1869†) ostatní vlády k tomu pohnouti, aby společné kroky proti sněmu učinily, které však tohoto návrhu nepřijaly, ale přece stále proti němu brojily. Jmenovitě dobyli si v tomto směru smutné slávy kníže Bismarck v Prusku a říšský kancléř hrabě Beust v Rakousko-Uhersku.

---

*) Acta et decreta etc. p. 188.

**) Janus: Der Papst und das Concil. Leipzig. 1869.

***) Anti-Janus. Freiburg. 1870 a Katholische Kirche und christlicher Staat. Freiburg. 1872.

†) Friedberg, str. 296, 297.

Hrabě Beust, protestant, který dle náhledu biskupa lineckého Rudigiera *) nemohl si představiti katolického biskupa, nerceme všeobecný církevní sněm, vystupoval proti němu, jakoby byl ministrem říše ryze protestantské. Na depeši Hohenlohovu z 9. dubna 1869 odpověděl 15. května roku 1869, že vládě rakousko-uherské nelze prozatím k žádným opatřením proti vatikánskému sněmu přistoupiti, poněvadž posud není jisto, že do právního oboru státní moci zasáhne; kdyby to však učinil, pak teprve že byly by nutny porady kabinetův, aby práv státní svrchovanosti hájily; ostatně vzdává on (Beust) nejvřelejší díky knížeti Hohenlohovi, že svou depeší dal podnět k tomu, aby vláda svůj poměr k sněmu si vytkla.**) Podobně vyslovil se v depeši z 23. října r. 1869 k velevyslanci rakousko-uherskému hraběti Trauttmansdorffovi v Římě.***) Avšak z tohoto zdrželivého stanoviska vystoupil Beust, nařídiv depeší z 10. února r. 1870 Trauttmansdorffovi, aby Apoštolskou Stolici varoval před zasahováním v obor státních práv,†) oznámil své zakročení depeší ze 17. února 1870 do Berlína††) a depeší z 19. února r. 1870 do Mnichova†††) a ospravedlňoval tento svůj krok. Kdyby pruská vláda velevyslance se tázala, proč c. a k. vláda, která dříve pro vyčkávací stanovisko se prohlásila a jiné mocnosti svým příkladem předcházela, teď ze své zdrželivosti vystupuje a sama, bez předchozího srozumění s ostatními kabinety, k diplomatickému kroku u kurie se rozhodla: ať odpoví, že se to proto stalo, poněvadž přímo před sněmem konfessionální otázky v Rakousku veliké místo ve veřejném projednávání zaujímaly a mysli velice rozjitřovaly; vláda že nesmí připustiti pochybnost o své rozhodné vůli, že práva státní svrchovanosti proti nárokům katolické hierarchie bedlivě a rázně zastávati nebude; vláda mlčela potud, pokud tady byly pouze domněnky o pro-

*) Viz jeho výrok v § 68. str. 445
**) Friedberg, str. 325—328.
***) L. c. str. 328, 329.
†) L. c. str. 543—546.
††) L. c. str. 546—548.
†††) L. c. str. 549, 550.

grammu sněmu; když však »Augsburger Allgemeine Zeitung« přinesla kanony,*) kteréž jsou předlohami sněmu a podávají o úmyslech římských názor: tu prý on (Beust) nemohl váhati, aby svého varovného hlasu nepozdvihl.

Avšak zakročení Beustovo neučinilo nižádného dojmu na Apoštolskou Stolici, jak mu hrabě Trauttmansdorff depeší z 19. února r. 1870 oznámil.**) Beust snažil se vyjádření kardinála státního sekretáře Antonelliho depeší z 27. února r. 1870 vyvrátiti.***)

Tohoto času vystoupilo obzvláště nepřátelsky proti vatikánskému sněmu Francouzsko. Jeho ministr zahraničných věcí, hrabě Daru, žádal na Apoštolské Stolici se vší rozhodností, že nesmí 17. března začíti rokování sněmu »o neomylnosti« před příchodem francouzského zástupce u sněmu, a vybízel ostatní vlády, aby jeho kroky v Římě podobně podporovaly. Hrabě Beust byl ochoten podporovati kroky francouzského dvora, ale poslati k sněmu zvláštního rakouského plnomocníka nelíbilo se mu; své obavy v tom ohledě vyslovil v depeši z 15. března r. 1870 ke knížeti Metternichovi, velevyslanci rakousko-uherskému v Paříži.†) Hraběte Trauttmansdorffa v Římě poukázal depeší z 10. dubna r. 1870, aby představení francouzského dvora u Apoštolské Stolice podporoval.††) Ale dostal od něho 27. dubna zprávu, že kroky diplomacie byly u Apoštolské Stolice marny.†††) Proti očekávání nastal obrat příznivý Apoštolské Stolici. Francouzský ministr Daru odstoupil, a jeho nástupce, Emil Ollivier, zaměstnával se nově odkrytým spiknutím proti císaři Napoleonu III. a navrátil se ke starému vyčkávacímu stanovisku.*†)

---

*) Byly to kanony potom v sedění III. definované, mluvící o Bohu Stvořiteli, zjevení, víře a poměru víry k rozumu.

**) Friedberg, str. 550, 551.

***) L. c. str. 552, 553.

†) L. c. str. 554—556.

††) L. c. str. 560—562.

†††) Depeše Beustova ke knížeti Metternichovi do Paříže ze dne 27. dubna 1870, l. c. str. 562.

*†) Depeše Metternichova k Beustovi z 1. května r. 1870, l. c. str. 562, 563.

Kardinál státní sekretář Antonelli odpověděl dne 20. dubna r. 1870 na depeši Beustovu a ukázal mu, že oněch 21 kanonů, které zradou úředního tajemství do »Augsburger Allgemeine Zeitung« se dostaly, obsahují staré učení církve.*) Beust vida, že za sebou žádné katolické mocnosti nemá a na ni spoléhati nemůže, obrátil, navrátil se na staré vyčkávací stanovisko a nařídil je depeší z 5. června r. 1870 též hraběti Trauttmansdorffovi v Římě.**) Tak skončila Beustova diplomatická výprava proti vatikánskému sněmu, který proti jeho vůli svůj vytčený úkol vykonal.

---

§ 73. Prohlášení článku víry »o papežské neomylnosti s kathedry« ve státech rakousko-uherských.

Nepřátelé církve, vidouce odpor německých a rakousko-uherských biskupů proti papežské neomylnosti s kathedry, myslili, že někteří biskupové, jmenovitě v Německu, od víry katolické odpadnou, ale zmýlili se; všichni katoličtí biskupové se podrobili.

Nepřátelé církve neznají církevního života. Pokud některá otázka o článku víry jest otevřenou, pokud jest článkem víry materiálním (dogma materiale), může každý věřící, biskup i laik, mysliti o ní a učiti, co chce; když však církev otázku konečně čili definitivně rozhodne, musí se každý věřící, biskup i laik, podrobiti nebo z církve vystoupiti. Pokud otázka o papežské neomylnosti s kathedry byla otevřenou, užívali rakousko-uherští biskupové svého práva v plné míře; když však vatikánský sněm ji rozhodl, tu jako věrní synové uposlechli hlasu církve, podrobili se, prohlásili dekréty vatikánské i s článkem víry o papežské neomylnosti s kathedry ve svých diecésích a zakročovali proti jejich odpůrcům církevními tresty.

V Čechách prohlásil dekréty vatikánské kardinál Schwarzenberg ve svém »Ordinariátním listě« ze dne 11. ledna r. 1871. Ve Vídni učinil to kardinál Rau-

---

*) L. c. str. 564—566.
**) L. c. str. 567.

scher ve svém postním pastýřském listě ze dne 5. února r. 1871, podobně arcibiskup solnohradský Tarnoczy a biskup labodský Stepischnegg, biskup brixenský Gasser, biskup gurkský Wiery, arcibiskup lvovský Wierzchleyski. Biskup sekovský (štýrsko-hradecký) Zwerger, který na sněmě vatikánském pro »papežskou neomylnost s kathedry« hlasoval, vydal krásný spisek o tomto článku k poučení svých diecésanů: »Was lehrt das allgemeine vaticanische Concilium über die Unfehlbarkeit des Papstes?« Graz 1870. (Cemu učí všeobecný vatikánský sněm o papežské neomylnosti.) Výborný tento spisek byl přeložen do vlaštiny.*)

Slavně prohlásil 31. července r. 1870 papežskou neomylnost s kathedry linecký biskup Rudigier, který pro ni v Římě hlasoval. Nejprve měl s veškerou svou kapitolou slavný průvod ze stoličného chrámu ulicemi města Lince do hlavního farního chrámu, a tam potom prohlásil s kazatelny článek o papežské neomylnosti s kathedry v přesném německém překladě a kladl věřícím na srdce, aby jej pevně drželi, by v klatbu neupadli.

Rakouská vláda, t. j. vláda království a zemí v říšské radě zastoupených, nekladla prohlášení papežské neomylnosti s kathedry žádných překážek.

Ministr kultu a vyučování Stremayr navrhl r. 1870 v jednom podání J. V. císaři a králi, aby v královstvích a zemích, v říšské radě zastoupených, nebylo placetum zavedeno, poněvadž nelze je srovnati s ústavní svobodou a právním státem. J. V. císař schválil tento návrh. Ale uherští ministři chtěli míti král. placetum jakožto kr. výsadu. a skutečně královským rozhodnutím z 9. srpna, resp. výnosem ministeriálním z 10. srpna r. 1870 bylo král. placetum v Uhrách zavedeno. Uherský ministr kultu baron Josef Eötvös († 2. února r. 1871) odůvodňoval tento krok tím, aby prý uherští biskupové Římem nuceni býti nemohli, článek víry o neomylnosti papežově publikovati. Uherští biskupové pro-

*) Che cosa insegna l' Ecumenico Concilio Vaticano intorno all' infallibilità del Papa. Risposta diretta a suoi dioecesani da Sua Altezza Reverendissima Dr. Giovanni Zwerger, Principe Vescovo di Seckau, residente in Graz. Trento. 1870.

hlásili na to ve společném odvolání, podaném J. Vel. králi, že jest beze všeho účelu chtíti placetem chrániti biskupů proti Římu a prohlášení papežské neomylnosti, poněvadž biskupové od Říma a víry apoštolského krále nikdy neodpadnou, a papežská neomylnost, byvši vatikáuským všeobecným sněmem přijata a zákonitě prohlášena, jest i bez prohlášení uherskými biskupy platným článkem víry, a král. placetum není s to, aby jej neplatným učinilo.

Též ohrazoval se uherský episkopát vůbec proti opětnému zavedení král. placeta pamětním spisem z 19. listopadu 1870,*) podaným J. V. králi od primasa Jana Simora, a nedal si nijak v tom brániti, aby článek víry o neomylnosti papežské neprohlásil. Bělohradský biskup Vincenc Štěpán Jekelfalusy byl prvním v Uhrách, který onen článek víry ve všech farních kostelích s kazatelny prohlásiti dal. Na dotaz o této události odpověděl ministr kultu Pauler dne 22. dubna r. 1871 v říšském sněmě, že nemá o tom nijakého úředního oznámení, ostatně prý jeho předchůdce (Eötvös) dne 9. srpna r. 1870 přísně zakázal papežské bully bez předchozího dovolení vlády prohlašovati nebo rozesílati; ministerstvo jest odhodláno kr. placetum, které posud právem jest, zachovati a držeti. Když ke konci července r. 1870 13 uherských biskupů papeži své podrobení do Říma poslalo, zakročila vláda, chtějíc ukázati se silnou, proti biskupu Jekelfalusymu. Byl volán do Budína ad audiendum verbum regium (aby poslechl královské slovo), a ministr-president hrabě Andrássy udělil mu 11. září r. 1871 o 1. hodině odpoledne ve shromážděné ministerské radě »královskou důtku«, kterou biskup, ohrazuje se, přijal.**)

Avšak s král. důtkou nebyli svobodomyslníci spokojeni. Dne 23. září tázal se na říšském sněmě Simony z nejkrajnější levice, co si vláda od svého počínání slibuje; dříve prý žádalo se na tom, kdo byl ad audiendum verbum volán, odvolání bully bez povolení prohlášené,

*) Roskovanyi: Roman. Pontif. T. VII. p. 270 sqq.
**) Veringův Archiv für kathol. K.-R. sv. 26 str. CLXXXIV; Friedberg, l. c. str. 781. n. 250.

a on byl sesazen, ano i do kláštera zavřen, když neuposlechl; počínání vlády ukazuje prý její neschopnost a povzbudilo ostatní biskupy až na jednoho (Haynalda) ku prohlášení článku víry. Ministr Pauler odpověděl, že nemá posud žádné vědomosti o tom, že by ostatní biskupové článek víry prohlásili; on doufá, že po výstupu proti Jekelfalusymu placetum regium zachovávati budou. Návrh Simonyův, aby o jeho dotazu a odpovědi ministrově rokování se rozpředlo, zavrhl říšský sněm 66 hlasy proti 51. Jekelfalusy vzdal se r. 1872 biskupství a zemřel v Římě r. 1874.

Dne 8. září r. 1871 vydal kníže-primas Dr. Jan Simor diecésní cirkulář, v němž dokazuje, že v neomylný úřad učitelský papežův v Uhrách vždy věřili a jej hájili.*) Týž vydal 18. prosince 1871 pastýřský list, v němž papežskou neomylnost z Otcův a církevních spisovatelů dokazuje,**) a 15. března 1872 vydal třetí výborný pastýřský list, v němž usnesení vatikánského sněmu prohlašuje a vykládá.***) Proti primasovi neopovážilo se ministerstvo král. placetem zakročiti.

Kaločský arcibiskup Haynald svolal své duchovenstvo 25. a 26. října r. 1871 a prohlásil mu závaznost vatikánských usnesení. Duchovenstvo prohlásilo své podrobení ústy světícího biskupa Jana Nehiby a přistoupilo k ohrazení, které primas ve jméně uherských biskupů proti placetu podal.†) Rožňavský biskup Jiří Schopper (od r. 1872) prohlásil vatikánské dekréty bez král. placeta; uherský sněm rokoval o tom plné dva dny, 20.—30. června r. 1873, ovšem bez praktického účinku. Světská vláda a parlamenty nemohou zajisté předpisovati, co článkem víry jest nebo není.

V Charvatsku vydal bán baron Rauch okružník

---

*) Traditionis de infallibili Rom. pontificis magisterio apud nos testimonia. Strigonii. 62 pp. in 4.

**) Epistola pastoralis, in qua monumenta traditionis catholicae de infallibili magisterio Rom. pontificis recensentur, illustrantur et vindicantur; ed. II. Strigonii 1872.

***) Observationes in ambas constitutiones dogm. s. Concilii Vaticani. 96 pp. in 4.

†) Veringův Archiv sv. 27. str. XXXV.

ze dne 26. srpna 1870 k charvatským biskupům, že »J. V. král rozhodnutím ze dne 9. srpna b. r. zase do života zavedl placetum regium, což prý oznamuje s doložkou, že žádné nařízení římského sněmu nebo J. Sv. papeže nesmí býti ani prohlášeno, ani rozesláno, pokud nebude vládě předloženo a od J. V. prohlášení a rozeslání dovoleno; on, bán, jest přesvědčen, že biskupové budou to pokládati za svou vlasteneckou povinnost, aby tomuto Nejvyššímu nařízení při každé příležitosti platnost zjednávali a výslovně o to se starali, by taková usnesení a nařízení římského sněmu a J. Sv. papeže, která Nejvyšší sankcí (placetum) opatřena nejsou, nebyla prohlášena.« *)

Avšak i charvatští biskupové prohlásili papežskou neomylnost s kathedry; Strossmayer, biskup z Ďakova, v říjnu r. 1872.

---

§ 74. Tak zvaní »Starokatolíci«.

Z odporu proti všeobecnému církevnímu sněmu Vatikánskému vznikla sekta »Starokatolíků«, která nejprve neomylnost papeže jakožto nejvyššího učitele církve popírala, potom vůbec neomylný učitelský úřad církve zavrhla, církevní ústavu a kázeň v podstatných věcech změnila, se všemi nepřáteli církve ve spolek vešla a o světskou moc se opírala, kteráž jí k účelům kulturního, vlastně barbarského boje zneužívala.

Tato sekta vzala svůj počátek v Bavorsku. Jeden bavorský biskup vyslovil se takto: »Bouře proti Vatikánu (sněmu vatikánskému) jest na povel lože (t. j. svobodného zednářstva); proto nepomáhají důvody a listy nic; Bismarck míchá karty ke hře proti církvi, Bavorsko pak má první vyhoditi.« Měl pravdu. Bavorsko vyhodilo první, avšak nikoliv země, nýbrž učenec Dr. Döllinger. Tento professor církevních dějin při universitě mnichovské brojil nejprve proti sněmu vatikánskému a stal se v prvních časech hlavou opposice proti neomylnosti papežově, která z učencův a tak zvaných

*) Friedberg, str. 638, 639.

svobodomyslných katolíků se skládala a doufala, že němečtí biskupové, kteří v Římě proti neomylnosti byli, sněmu vatikánskému se nepodrobí. Když pak se v nich zklamala, podalo 14 professorů (Döllinger, Friedrich, Reischl z Mnichova, Langen, Reusch, Knoodt z Bonnu, Reinkens, Baltzer, Weber z Vratislavi, Michelis z Braunsberka, Schulte z Prahy a ještě tři jiní) 27. srpna 1870 v Norimberce ohrazení proti Vatikánu, k němuž znenáhla též jiní učenci přistoupili. Na vyzvání arcibiskupa mnichovského, aby o svém postavení k sněmu vatikánskému se vyslovili, podali Döllinger (28. března r. 1871), Friedrich a Huber své vyjádření proti němu, začež byla na první dva veliká klatba vydána. Biskup svatohippolytský Fessler cestoval k Döllingerovi a měl s ním 23. dubna r. 1871 rozmluvu plných 8 hodin, aby ho obrátil, ale marně. Biskup linecký Rudigier napomínal ho listem ze dne 19. září r. 1871, ale marně.*) Sjezd nových protestantů v mnichovském museu (10. dubna r. 1871) prosil krále, aby všemi prostředky »státu nebezpečné« učení o papežské neomylnosti odvrátil a zvolil výbor »pro katolické opravné hnutí«. Kongress čili sjezd veškeré strany odbýval se 22.—24. září 1871 v Mnichově za čestného předsednictví professora Dra. Schulte, kterému byli přítomni též hosté z Anglie, Francie, Hollandska, Ruska a Severní Ameriky. Ačkoli nejrůznější dogmatické názory prohlášeny byly, panovala přece proti papeži a ultramontánství jednomyslnost Účastníci sněmu upravili se zde na návrh Schulteův proti výstraze Döllingerově za »starokatolickou církev«.

Döllinger, zvolený r. 1872 za universitního rektora, zdržoval se církevních úkonů; za to konal je Friedrich v chrámě na Gasteigu, kterýž od mnichovské městské rady obdržel, a mimo to ještě v jiných místech a diecésích jako »všeobecný farář«. Podobně počínali si jiní vyobcovaní kněží. Poněvadž bavorské státní ministerstvo nečinně se chovalo, biřmoval arcibiskup jansenský Jindřich Loos z Utrechtu v červnu a v červenci 1872

*) Konrad Meindl: Leben und Wirken des Bischofes Fr. Jos. Rudigier von Linz. 2 sv. Linz. 1891. 1892. II. 94.

starokatolíky v Bavorsku. V Badensku prohlásil ministr Jolly 9. března 1872, že antiinfallibilistických duchovních a osad chrániti bude; následkem této ochrany ztratili katolíci mnohé kostely a církevní ústavy na novou sektu, které potom též zákony přály. Pruská vláda chránila antiinfallibilistických duchovních proti zakročování biskupů, které za to pronásledovala. Schulte udával stále upřímné katolíky německým vládám jako »nevěrné říši!« Avšak při vší ochraně vlád nebylo odpadlíkův od vatikánského sněmu v duchovenstvu mnoho; nebyly zde tisíce, kterých Döllinger očekával. Na počátku r. 1872 bylo těchto kněžských odpadlíků 28, z nichž mnozí kajicně do lůna církve se navrátili.

Na druhém starokatolickém kongresse v Kolíně r. 1872, při němž opět Anglikáni, Rusové a protestanté jako hosté přítomni byli, byl zvolen výbor pro upravení duchovní správy a volbu biskupovn. Když Schulte svolení Bismarckova dosáhl, byl 4. června r. 1873 Josef Hubert Reinkens, vratislavský professor theologie, na sjezdě delegovaných v Bonně za biskupa zvolen a potom od jansenistického biskupa deventerského Heydekampa v Rotterdamě 11. srpna posvěcen. Nový biskup byl 19. září 1873 od Pruska, 7. listopadu od Badenska a 15. prosince od Hessendarmstadtska za »katolického biskupa« uznán, dostal od Pruska 16.000 tolarů platu a usadil se v Bonně. Pius IX. dal jej do klatby 21. listopadu 1873.

Třetí starokatolický kongress v Kostnici 12. až 14. září r. 1873 u přítomnosti nového biskupa konaný přijal synodální a obecný řád většinou hlasů, který potom synoda, od 27. do 29. května 1874 v Bonně konaná, při níž bylo 29 duchovních a 57 deputovaných laiků přítomno, schválila a spolu též soukromou zpověď »opravila«. Druhá synoda konala se 19. až 21. května 1875.

Ačkoli Bismarckova vláda v Prusku starokatolictví přála a na jeho účely 48.000 marek vykázala a tento příspěvek r. 1888 na 54.000 marek zvýšila, a Bádensko k tomu ještě 6000 marek přidalo: nečinila sekta přece žádných pokroků. Bavorsko odepřelo po dobrozdání právnické kommisse z 10. března r. 1874 Reinkensovi

uznání za biskupa. Všech stoupenců této sekty jest v německé říši asi 50.000. Poněvadž v Prusku a Badensku dostali dovolení užívati katolických kostelů, zakázal Apoštolský Stolec v takových kostelích konati služby Boží.*)

Michelis z Braunsberga přišel r. 1871 do Lince a měl tam přednášky. Starokatolictví přivedl do Rakouska Alois Anton, kněz linecké diecése. Byl syn kostelníkův ze Steyru, potom mešníkem ve Steyru a Sarmingsteině na Dunaji. Týž byl jediný kněz světský, kterého biskup Rudigier neznal. Již 6. listopadu 1869 listem k biskupovi odtrhl se od vatikánského sněmu, prohlásil, že jeho usnesení neuzná, poněvadž prý v něm panuje caesaropapismus a poslední zbytky apoštolské ústavy prý zavrhuje; vzdal se církevních úkonův i titulu mensae 210 zl. a usadil se v Penzingu u Vídně. Biskup napomínal ho otcovsky listem z 8. listopadu r. 1869,**) ale marně.

Alois Anton žil dvě léta v Penzingu bez kněžských úkonův a psal jedovaté články proti církvi, sněmu a papeži po ten čas v časopisech: »Der Freimüthige«, »Neue Freie Presse«, šteyrském »Alpenbote«, dále psal brožury a vydal 13. dubna 1871 otevřený list k německo-rakouskému episkopátu ve vídeňské »Vorstadtzeitung«, kde drze mluví o rebellii papežství proti církevnímu obcování; nazývá biskupy »piláty«, kteří víru zfalšovali a »pochodeň náboženských sporů do státu a společnosti uvrhli.« Ke konci dubna vydal nový paličský spis pod názvem: »Deutsche Worte an die Katholiken Oesterreiches« (Německá slova ke katolíkům Rakouska), vybízeje je k odpadu. Vyzvání nalezlo ohlasu všech nevěřících katolíkův. Alois Anton stal se středištěm nevěrců ve Vídni, kteří se seřadili okolo svého faráře. Jako starokatolický farář cestoval do Mnichova, Heidelberga, Kattowic, Znojma, mluvil a kázal jako farář 20—30.000 starokatolíků Vídně a okolí. Mimo to psal starokatolické články do »Alpenbote«, »Vorstadtzeitungu« a jiných listů. Dne 5. a

*) Srv. můj »Všeobecný círk. dějepis« III. str. 899—901.
**) Konrad Meindl: l. c. II. 97—98.

6. srpna 1871 byl na starokatolickém sjezdě v Heidelberku jako zástupce starokatolíků rakouských, 22. až 24. září na kongresse v Mnichově, aby spolupůsobil při upravení učení a starokatolických obcí. Mezitím utvořil se ve Vídni tak zvaný »činný výbor« (Actionskomité), který ke konci července vydal provolání ke všem katolíkům, kteří neomylnosti neuznávají, aby podali své adressy panu faráři Aloisu Antonovi, světskému knězi v Penzingu na Hlavní třídě (Hauptstrasse) č. 57, aby v nejbližším čase všichni starokatoličtí členové mohli býti svoláni k utvoření samosprávné obce. Dne 15. srpna 1871 podal Alois Anton ve jméně 3000 katolických rodin vídeňských ministerstvu kultu žádost, aby jim byl odevzdán »starokatolický dóm sv. Štěpána«; byl ovšem odmrštěn. Dne 25. září r. 1871 dovolilo evangelické presbyterium starokatolíkům spolupoužívati jeho modlitebnice na vídeňském předměstí Gumpendorfě. Dne 6. října r. 1871 usnesla se obecní rada vídeňská, že přenechá knězi Aloisu Antonovi starocthodnou kapli sv. Salvatora v radnici pro služby Boží, nevšímajíc si ohrazení kardinála Rauschera. Ministr kultu Jireček zamítl stížnost Rauscherovu jakožto týkající se vnitřních věcí církve.*) Dne 15. října o posvěcení chrámu měl Alois Anton první starokatolické služby Boží. O 11. hodině vstoupil v rochetě a štóle na kazatelnu a mluvil o účelu starokatolictví: »chce prý prach a špínu od staletí na katolické církvi usazenou odstraniti; chce chlév Augiášův vyčistiti.« Jako v divadle tleskali mu »bravo«. Po kázaní měl mši sv. za tleskání přítomných. Potom doprovázeli jej obecní vídeňští radové a volalo se mu »hoch« ulicemi, až zmizel. Anton křtil, oddával a pochovával po několik měsíců k veliké mrzutosti kardinála Rauschera. R. 1872 vyšla u Eipeldauera ve Vídni brožura »Der neue Reformator Alois Anton und sein Altkatolicismus« z péra faráře Antona Schernera. Anton žaloval spisovatele, a tu byl závoj nad jeho minulostí prostě odhalen. Stal se nemožným a zemřel zapomenut od světa a svých stoupenců. List biskupa Rudigiera v poslední hodině

*) Friedberg, str. 782. n. 252.

k návratu napomínající přišel neotevřen nazpět do Lince.

Nastal ruch pro starokatolictví adressami pro Döllingera a starokatolickými výbory (Actionskomitéty). Dne 14. dubna r. 1871 usnesla se vídeňská městská rada o adresse Döllingerovi a podala zároveň petici k vládě, aby práva státních občanů »proti terrorismu církevní moci chránila«. O 14 dní později podalo 60 professorů vídeňské university adressu souhlasu Döllingerovi. Byla zřízena starokatolická obec v Riedě s 507 starokatolíky, která si najala zrušený chrám sv. Ducha čili špitální kostel. Biskup Rudigier ohražoval se proti názvu »starokatolíků« v postním pastýřském listě z r. 1872, císařovna Karolina Augusta, vdova po císaři Františku I., obstarala pak výtisk tohoto výtečného listu o 1000 exemplářích jako brožuru a rozdala po Vídni.*) Mimo Vídeň a Ried utvořily se starokatolické obce ještě ve Štýrském Hradci, Warnsdorfě a Ústí v Čechách.

Rakouská vláda pokládala starokatolické hnutí za takové, jakoby se obmezovalo pouze na vnitřní věci katolické církve, pokud by jeho vyznavači veřejně a formálně od církve se neodtrhli. S tohoto stanoviska vydal ministr kultu a vyučování Stremayr výnos z 20. února r. 1872, který pokládal starokatolíky, poněvadž z katolické církve formálně nevystoupili a za samostatné obce církevní ve smyslu čl. XVI. státního základního zákona z 21. prosince 1867 se neupravili, za katolíky, prohlásil, že jejich registry (Civilstandsregister), to jest matriky křestní, oddávací a úmrtní, veškeré hodnověrnosti a veřejnosti pohřešují, zakázal je jejich duchovním vésti, hroze trestními následky, a prohlásil, že manželství před jejich duchovními uzavřená od státních úřadů za neplatná prohlášena budou.**) Skutečně též přes 300 sňatků starokatolických ode všech soudních stolic, i od nejvyššího soudu za neplatné prohlášeno. Ve prospěch starokatolíkův usnesl se Pražský »ústavověrný spolek Němců v Čechách«, jehož jádro tvořili židé, o reso-

*) Konrad Meindl, l. c. II. 94—111.
**) Friedberg, str. 782, 783.

luci, a professor církevního práva při vídeňské universitě, Maassen, formuloval právní požadavky starokatolíkův.*)

Ostatně ministerstvo neprovádělo přísně výnosu Stremayrova.**) Dne 11. listopadu 1874 podal poslanec Dr. Klepsch z Warnsdorfu, hlavního to sídla nových protestantův, a s ním ještě jiní poslanci v poslanecké komoře návrh zákona, kterým by »vnější právní poměry starokatolíkův« upraveny byly. Návrh byl 14. listopadu r. 1874 odevzdán konfessionálnímu výboru, aby o něm zprávu podal. Zpravodaj Dr. Kopp doporoučel zpracovaný návrh co nejvřeleji, a poslanecká komora přijala jej 17. března r. 1875. Starokatolíci byli v něm za pravé katolíky uznáni a mohli v objemu stávajících farností samostatné církevní obce tvořiti; avšak panská komora přešla přes toto usnesení k dennímu pořádku. Když vídeňští starokatolíci ve svém podání z 18. října r. 1877 prohlásili, že zákonu z 20. května 1874 »o zákonitém uznání náboženských společností« se podrobí, byli na základě tohoto zákona jednoduchým vládním nařízením v říšském zákonníku (Reichsgesetzblatt) z 8. listopadu 1878 pod názvem »starokatolická církev« uznáni.***)

Biskup Rudigier dal v pašijovou neděli 7. dubna r. 1878 ve farním chrámě v Riedě a celém dekanatě prohlásiti vyobcování s kazatelny tehdejšího starokatolického faráře riedského Jos. Kürzingera (1872 až 1882). Říšský poslanec Fux a 37 druhů interpellovali sice vládu v poslanecké sněmovně, že biskup linecký překročil svou úřední moc, ale darmo.†)

---

*) Friedberg, l. c. str. 776. n. 5.
**) L. c.
***) Můj »Všeob. círk. dějepis« III. 901, 902.
†) Konrad Meindl, l. c. II. 122.

§ 75. Obsazení Říma Italy 20. září 1870. Přesídlení italské vlády a dvora do Říma. Chování se rakousko-uherské diplomacie k tomu.

Když r. 1870 po vypuknutí války německo-francouzské francouzská posádka z papežského státu odvolána byla, a pro Napoleona hrozný pád u Sedanu (2. září r. 1870) nastal, vytrhli Italové se schválením pruského vyslance Arnima proti Římu, stříleli na město pět hodin a vtáhli do něho 20. září 1870.*) V říjnu odbývala se komedie hlasování lidu, který pro přivtělení k Italii se vyslovil. Roku 1871 přesídlil král s úřady do Říma a ubytoval se ve Quirinale. Pius IX. stal se tak zajatcem ve Vatikáně a nepřijal tak zvaného »garančního zákona« z 13. května r. 1871 ani civilní listy. Garanční zákon pojišťoval papeži jakousi suverénitu nad Vatikánem a Lateránem a svobodu pro jeho úkony jakožto hlavy církve, ale ukazuje se ve skutečném životě klamem a mamem.

Po pádu Říma činili rakouští katolíci vládě výčitku, že se stala nevěrnou staleté tradici své, nic neučinivši, aby loupež na dědictví sv. Petra zamezila. Katolíci nežádali vojenského zakročení, ale alespoň diplomatickou cestou vyslovení nelibosti nad tím, co se stalo, a varovati se každého kroku, čím by se právní trvání onoho násilného skutku uznávalo. Adressy 400.000 katolíků přišly do Vídně. Beust tvrdil ve svých časopisech, že všechno učinil, aby tuto těžkou ránu od papeže odvrátil, ale žádný moudrý prý nemůže žádati, aby Rakousko pro papeže válku podniklo. Liberální časopisy útočily na katolíky, že jsou Římany (Römlinge), a vinily je z velezrady, jelikož prý chtějí světskou moc papežovu neštěstím Rakouska zakoupiti. Avšak Beustovy časopisy nemluvily pravdy. Odhalení, kteráž učinila kniha Latoura de Moulin »Autorité et liberté«, ukazují perfidní politiku Beustovu. V depeši z 20. června r. 1870 ke knížeti Metternichovi v Paříži píše Beust

*) Der italienische Raubzug wider Rom im September 1870. Von einem Augenzeugen. Münster. 1871.

doslovně: »V témž telegramu psal jsem Vám o vyklizení Říma, o otázce, která dle našeho náhledu nemůže ponechána býti v povětří, kde by visela, ale musí se hned rozřešiti. Zářijová smlouva,*) o tom nesmějí se činiti žádné illuse, nesrovnává se více se stavem. Nemůžeme sv. Otce nedostatečné ochraně jeho vlastních pluků ponechati. Ten den, který Francouzi papežské státy opustí, musí Italové s plným právem a souhlasem Rakouska a Francie do nich vtáhnouti. Nikdy nebudeme míti pro nás Italy se srdcem a duší, když jim nevytáhneme jejich římský trn.«**) Tak vydal Beust papeže na pospas Viktoru Emmanuelovi, králi italskému.

Dne 12. května r. 1871 podalo 28 rakouských arcibiskupův a biskupů (bez uherských) císaři adressu, kdež ho prosí, aby svou nelibost vyslovil nad tím, co se stalo proti papeži, a aby papeži Řím s náležitým územím byl navrácen a o navrácení veškerého církevního státu se pracovalo.

Beustova zahraniční politika v otázce římské došla v sedění delegací od 22. května do 19. července 1871 ve Vídni veliké pochvaly. Na otázku, kterak se vláda zachová při přesídlení dvora italského do Říma, pravil »uherské delegaci« Beust 17. června, že si přeje zachování vyslanectva ve Vatikáně; tím prý důvěrná shoda mezi vládou císařskou a italskou nebude v nejmenším porušena, naopak podržení vyslanectví bude prý důkazem, že papež není žádným zajatcem, nýbrž jako suverén ve Vatikáně sídlí. Totéž sdělil o tři dny později s rakouskou delegací; a na další otázku pravil, že zadání rakouského episkopatu za obnovení církevního státu nebude míti žádného praktického účinku.

---

*) Dne 15 září 1864 byla mezi Napoleonem a Italií bez vědomí papežova učiněna smlouva, že sídlo vlády z Turina do Florencie přeloženo bude, a že císař své voje za dvě léta z Říma nazpět, domů povolá; za to slíbil král Viktor Emmanuel, že sám na papežský stát útoku činiti nebude, také nedovolí, aby to někdo jiný učinil. a nic proti zařízení samostatného papežského vojska míti nebude.

**) Historisch-politische Blätter 1874. sv. 73. str 773.

Katolíci přáli si, aby rakouský vyslanec u Viktora Emmanuele svou přítomností při vchodu a vjezdu italské vlády a Viktora Emmanuele, který se stal v posledních dnech měsíce června a prvních dnech měsíce července r. 1871, oné skvrny nepotvrzoval. Ale svobodný pan Kübeck, vyslanec při dvoře Viktora Emmanuele, dostal od říšského kancléře rozkaz, aby se s ostatními diplomaty do nového hlavního města Italie odebral, když tam vláda a král se přesídlili. Avšak Kübeck dostal svou působností, obrátiv se na samé okolí císařovo, instrukci, která mu dovolovala, aby se mohl od velkého vjezdu diplomatického sboru a slavného přijetí od krále Viktora Emmanuele v Quirinalu 3. července ve zdálí držeti a teprve později do Říma se odebrati, když by král do Florencie se navrátil. Choval se tak jako vyslanec francouzský. Jako tento tak i on zdržoval se co nejméně »ze zdravotních ohledů« v Římě. Uprostřed srpna žádal za přesazení do Konstantinopole. Avšak delegace stály na tom, aby Kübeck svou návštěvu v Římě učinil a tak přátelské poměry mezi Italií a Rakouskem potvrdil. Věc však neměla více žádného významu.

---

§ 76. Zásady ministra kultu a vyučování Stremayra ve příčině nových interkonfessních a školních zákonů, směřujících proti duchovenstvu. Jeho vystoupení proti středním školám řeholí. Zaniknutí těchto škol.

Stremayr,*) stav se 30. června 1870 po druhé ministrem kultu a vyučování, teď v ministerstvě Potockého, vydal již dne 8. července 1870 ke všem místodržitelům okružník, v němž své názory a zásady vzhle-

*) Stremayr provdal své dvě dcery za protestanty, pruské důstojníky, aniž byly dány záruky pro vychování dítek v katolickém náboženství. Církevní vrchnost, totiž vídeňský ordinariát, postarala se ovšem o »passivní« assistenci se zvláštní ochotností (mit auffallendem Entgegenkommen). Hist. pol. Blätter 1898, sv. 122, str. 343, pozn. 1.

dem na nové církevní zákonodárství uvádí. Praví: »Zákony interkonfessní a školní, které na základě ostatních základních zákonů nezfalšovaně prováděti, vyvíjeti a doplňovati k nejdůležitějším úkolům ministerstva kultu a vyučování přináleží, jsou, jakož i ústava říše sama v mnohých jejích částech ještě posud předmětem živého boje. Neostýchajíť se mnozí ústavu a s ní trvání monarchie, jakož i působnost právně platných zákonů činiti záhadnými, a dělají to bohužel mužové, kteří svým postavením především jako apoštolé míru jsou povoláni, aby si císařských zákonův a světské moci státu vážili a s vládou v mezích, propůjčených každému náboženskému vyznání, ruku v ruce ku podporování největších zájmů člověčenstva kráčeli.

»Budu to vždy k nejdůležitějším úkolům své vlády počítati, abych prospěch náboženství hájil a podporoval a byl při tom spravedliv obzvlášť k rozmanitě se pronikajícím poměrům církve katolické, jak se historicky utvořila, až do jejího, času přiměřeného přetvoření. Zákonná ochrana, na kterou náboženský zájem právem činí nárok, musí dle mého náhledu netoliko proti opovrhovatelům každé positivní víry, jejichž útoky obecnému blahu i pravému vzdělání lidu těžkých ran zasazují, nýbrž i proti rušitelům náboženského pokoje a proti těm se obraceti, kteří nebeského daru náboženství k účelům světským zneužívati chtějí.

»Jsem dalek toho, sahati na nezávislost politického smýšlení, pokud se na zákonné půdě pohybuje a jeho působení s povinnostmi přísežnými v odpor nepřichází. Též oddávám se odůvodněné naději, že přesvědčení, že vlády nic není více vzdáleno, jako náboženství a jeho služebníkům škodu činiti, vzbudí v kruzích náruživými předsudky nepříliš zaujatých rakouské sebevědomí, pravé vlastenectví a loyalitu ke vznešené osobě našeho císaře opět k živějšímu výrazu, než se to ve zmatcích posledních let stávalo. Kde však zaslepenost strannické vášně nevšímá si zákonných mezí, tu nemůže žádný stav a žádná důstojnost podati svobodný průvodní list pro velezrádné pikle, jejichž následky by byly tím žalostnější, kdyby zároveň s mocí státu též vážností církve otřásaly.«

Vzhledem na školní zákony chce prý on, ministr, veškerým požadavkům a žádostem oprávněným dostiučiniti a též hmotným obětem, které spolu nově byly uloženy, ulehčiti, pokud v mezích zákona bude s to; ale zjevný odpor proti nim, pokud jsou v platnosti, nesmí ze žádné strany býti trpěn.*)

Ministr Stremayr obrátil svůj zřetel též ke gymnasiím a reálkám, které měly v rukou řehole. Tato duchovní gymnasia a reálky byly ode dávna trnem v očích všech svobodomyslníků, kteříž si přáli, aby přešly z rukou duchovních professorů do rukou světských, až na katechetu. Neboť pokud duchovní na nich veškeré vyučování měli, vyučovali v duchu katolickém a snažili se v témž duchu mládež též vychovávati. Byli učiteli a vychovateli zároveň. O nějakém nevěreckém směru nebylo u žádného professora řeči; nic podobného nebyli by vyšší řeholní představení trpěli. Duch času obrátil se však proti těmto středním školám řeholí.

Dle nového gymnasijního studijního řádu, který provedl ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun, přestali třídní professoři, a na jejich místo vstoupili professoři odborní, kteří pro svůj odbor musili býti zkoušeni. Pokud nebylo sil zkoušených, vyučovali též síly nezkoušené jak na gymnasiích a reálkách světských, tak duchovních; mnohé nezkoušené síly na gymnasiích duchovních osvědčily se tak, že dostávaly od vlády pochvalné dekréty.

Za tohoto stavu věcí vydal ministr Stremayr dne 1. srpna 1870 okružník ke všem náčelníkům jednotlivých zemí ve příčině duchovních gymnasií, aby vyšetřili, jak brzo budou řehole s to neb jsou-li vůbec s to, aby gymnasia obsadily zkoušenými silami, totiž členy svými, kteříž ostatní zkoušky pro professuru gymnasiální složili, jelikož na tom bude záviseti, zdali jejich ústavy dále podrží právo veřejnosti, nebo bude-li jim odňato. Dále měli ministrovi podati zprávu, zdali tito professoři jsou dobře placeni, alespoň tak, jako jejich spolubratří, zaneprázdnění ve správě duchovní, při ho-

*) Archiv für das kath. Kirchenrecht. 1870. Sv. 24., stránka 268—270.

spodářství atd., »jelikož jinak nepůsobí s horlivostí, nýbrž z poslušnosti, a jejich hmotně horší postavení přináší to s sebou, že jejich nestrannost proti žákům a nezávislost na rodičích jejich se béře v pochybnost, a oni v jednotlivých případech berou útočiště k dávání hodin zákonně zakázaných.« *)

Tento okružník a další nastupování vlády staly se středním ústavům řeholí osudnými. Vláda stála na tom, aby duchovní střední školy byly obsazeny zkoušenými silami, a žádala, aby každý odbor měl zkoušenou sílu, jinak že gymnasium a reálka, které se jimi vykázati nemohou, ztratí právo veřejnosti a nebude lze skládati tam maturitu. Řehole těchto sil neměly a nedostaly ani času, aby si je mohly opatřiti, a pak právě v těchto letech nastal nedostatek duchovenstva vůbec; a pro řehole zvláště. Katastrofa, náhlá rána se dostavila; přečetná řeholní gymnasia a reálky musily býti od řeholí opuštěny a přešly na světské professory. Tento osud zachvátil v Čechách, na Moravě a Slezsku všechna gymnasia a reálky řeholní; pouze gymnasium benediktinů broumovských v Broumově bylo prozíravostí a obětavostí opata Jana Rottera zachováno. Ztráty řeholí v koruně české byly v tomto ohledu veliké.

Hluboko klesl se své výše řád Piaristů.**) Měl

---

*) L. c. str. 271—273.

**) Piaristé, řeholníci pobožných škol (lat. Ordo clericorum regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum), vzali svůj původ v Římě r. 1597 od Josefa Kalasanského. První poměry této řehole nebyly příznivy. Sotva se roku 1617 v Římě a okolí rozvíjeti a jen poněkud zmáhati počala, bylo jí hned zápasiti s řevnivostí světských učitelův, újmy na své výživě od řehole se obávajících; více však ji hubily sváry a zmatky, piklemi závistníkův uvnitř řehole u některých popudlivých a ctižádostivých povah způsobené. Za tou příčinou se stalo, že, ač papež Řehoř XV. r. 1621 tuto kongregaci na důstojnost pravé řehole byl povýšil, přece r. 1646 výrokem papeže Innocence X. na prosté jméno pouhé společnosti zase byla snížena a teprve r. 1669 papežem Klimentem IX. opět jména a stupně pravé řehole dosáhla. Než, přes všechny ty nesnáze vešla přece tato řeholní společnost pro svůj dobročinný cíl u obecenstva v takovou vážnost, že se již za věku svého původce v těch rozlehlých zemích, kteréž jsou až posud jevištěm její činnosti, rozšířila. Z Říma a z papežského státu přešla r. 1621—1640 téměř do všech krajin italských, pak r. 1631 do Moravy, r. 1640 do Čech, r. 1642 do Polska a Uher,

r 1865 v Čechách, na Moravě a v rakouském Slezsku 20 kolejí a 4 residence čili osady. Jejich sídla v Čechách byla: Litomyšl, založ. roku 1640 šlechtičnou Febronií z Pernšteina (kolej s vyšším gymnasiem a

---

r. 1639—1648 do Španěl, r. 1657 do Dolních Rakous a konečně r. 1716 do německé říše, t. j. do Bavor a Badenska. Z počátku vládl z Říma celým řádem jediný ministr generalis, nemaje žádného provinciála sobě k ruce podřízeného pro jednotlivé, ač odlehlé krajiny. Když však řehole překročila meze italských zemí, vidělo se za dobré jednu až posud (1634) spojenou provincii na dvě části rozděliti, t. j. na provincii předhorskou a záhorskou (provinciae cis et ultramontana). K provincii předhorské náležely Italie a Španěly; všechny druhé země: Moravu, Čechy, Dolní Rakousy, Uhry, Polsku a Německou říši, zahrnovala v sobě provincie záhorská čili provincia Germaniae, která byla pod vládou provinciála v Mikulově na Moravě sídlicího, generálovi v Římě podřízeného. Rozmnožily se však záhy piaritské koleje v takové vzdálenosti v Čechách, Polsku, Uhrách a v Německé říši, že jednomu provinciálovi nesnadno bylo tyto koleje tak často navštěvovati, jak řehole velí. Tato vzdálenost kolejí od sídla provinciálova stala se příčinou, že se podotknuté části jedné provincie (subprovincie) takměř ze svazku celkového vybavily, a sice r. 1662 polská, r. 1748 rakouská, r. 1751 česko-moravsko-slezská a konečně r. 1763 švábsko-rýnská provincie povstaly, a k samostatnosti dospěvše, každá pro sebe svého provinciála obdržela, přece však vždy s generálem v Římě ve svazku trvajícího. V Dalmácii byla až do r. 1848 piaristská kolej s gymnasiem v Dubrovníku, po čemž učitelové za příčinou nových školních změn se do Italie navrátili, a jeden české provincii se přivtělil. Ve Španělích zůstali piaristé i v té době, když druhé řehole byly zrušeny, výnosem ze dne 9. března r. 1836. zároveň s bratry milosrdnými beze vší pohromy, měvše tehdáž 30 kolejí s 287 řeholními údy. — V Němcích, v Bavořích a Badensku (Kempten, Altöttingen, Rastadt atd.) zanikly piaristské koleje teprv na počátku nynějšího století za příčinou změněných politických poměrů, z jejichž údů někteří teprv okolo r. 1842 zemřeli. — V království Polském, do kterého zvláště úsilím králů Vladislava IV. (1632—1648) a jeho bratra Kazimíra (1649) ve Varšavě 1642, v Řešově 1656, ve Vilně a jinde piaristé zavedeni byli, aby u vyučování mládeže přechod ze škol jesuitů k universitě usnadňovali, udrželo se několik kolejí z části až podnes. Vynikal nad jiné tehdáž z uvedené řehole Konarski (v l. 1700—1773), který svými opravami v oboru vychovatelském a školním způsobil úplný převrat; pak Dogiel (1715—1760) ve Vilně svými diplomatickými sbírkami proslulý. Ještě r. 1804 bylo v provinciích od Polska odtržených a Rusi přivtělených 11 piaristských kolejí s 147 údy, a tolik i v království Polském. Ukazem však r. 1832 vydaným jsou až na 6 zrušeny. Nejčetněji zastoupena jest piaristská řehole v Uhrách a v části zemí k ní přináležejících. Dle seznamu z r. 1865 čítá uherská provincie 27 kolejí a 313 ře-

s hlavní školou; 14 řeholníků); Slané, založ. r. 1658 hrabětem z Martinic (kolej s nižším gymnasiem a hlavní a hudební školou; 7 řehol.); Ostrov z r. 1666—1832, založ. vévodkyní ze Sachsen-Lauenburgu a roku 1863

---

holníků. Mnohem slabší jest provincie rakouská. Měla r. 1865 tři koleje ve Vídni, pak po jednom řeholníku v Rohu (Horn), v Kremži a Freistadtě. Mimo tyto koleje zastávali jednotliví údové místa učitelská na vojenských akademiích a jiných ústavech. Úhrnem bylo 97 rakouských piaristů. Ve Štýrsku zanikly piaristské koleje v Gleissdorfě a jinde mezi r. 1820—1830. — Česko-moravsko-slezská provincie piaristské řehole vznikla nejdříve ze všech provincií mimo Italii povstalých v letech 1631—1640. Již mezi rokem 1612—1618 vyzval kardinál a vídeňský biskup Khlesl sv. Josefa Kalasanského, aby koleje ve Vídni, Vratislavi a v Opavě zařídil, podobně i r. 1622 byli piaristé pražským arcibiskupem a kardinálem Harrachem do Prahy vybídnuti; nedostáli však té žádosti, nemajíce dosti řeholních údů pro veliký nával příznivců v Italii, tento řád pro své krajiny a města si vyžadujících. Než r. 1631 přišli piaristé přece, zvláště na usilování kardinála a olomuckého arcibiskupa Dietrichsteina, nejdříve na Moravu do Mikulova a r. 1634 do Lipníka, po čemž se kardinálu Harrachovi přání vyplnilo, že r. 1640 v Čechách, a sice na žádost paní Febronie šlechtičny z Pernšteina do Litomyšle přibyli, pak se dále rozšířivše na Moravě a po Čechách, až r. 1752 též v Praze své sídlo zarazili. — Vzhledem k zevnějšímu zdaru této řeholní společnosti za novějšího věku budiž zde podotknuto, že r. 1804 česko-moravské provincii Terezínská akademie ve Vídni, pak r. 1830 Novoměstský konvikt v Praze byly odevzdány. Od r. 1832 stíhaly řeholi některé nehody. Jelikož fundace některých kolejí finančním patentem z r. 1811 velmi zchudly, musila řehole výnosem vládním r. 1832 některé gymnasijní ústavy na čas zastaviti, jmenovitě v Čechách v Doupově, Mostě, Slaném, Mladé Boleslavi, Benešově, Rychnově a v Ostrově, pak na Moravě v Třebové a v Příboře, ve Slezsku v Bílé Vodě, z nichž pak řehole téměř všechny v novější době opět k životu přivedla. Od r. 1832 dostalo se naší provincii dvou nových ústavů v Čechách, totiž realných škol v Rakovníce (1832) a v Liberci (1834), nadáním Pražského arcibiskupa Chlumčanského zařízených, kteréž pak obě, podrževši Liberec až do roku 1843 a Rakovník až do r. 1849, nikoli pro nedostatek způsobilých učitelův, aniž z finančního ohledu, nýbrž za příčinou jiných protivných okolností samovolně premonstrátské řeholi na Strahově k obsazení přepustila. Rok 1849 zasadil provincii hlubokou ránu, z níž nikdy se nezotavila. Rokovaloť se tehdáž na říšském sněmě v Kroměříži o zrušení řeholních řádů. Obávaje se nepříznivých proměn a přenábliv se, tehdejší provinciál Kajetán Vrána (1844 až 1855) propustil všechny kleriky z řehole, aniž kdo od té doby až do r. 1856 v řeholi byl přijat. Řehole tím, jakož i každoročním úmrtím 10—12 údů, za dobu sedmi let velmi seslábla. Nad to všechno se od r. 1849 ještě od ní vyžadovalo, aby vyšší gymnasia

znovuzříz. velkovévodou Toskánským (kolej s nižším gymnasiem a hlavní školou; 4 řeh.); Kosmonosy z r. 1688—1786, založ. hrabětem Černínem z Chudenic, přelož. do Mladé Boleslavi 1786; (kolej s nižším gymnasiem; 4 řeh.); Benešov z r. 1704, založ. hrabětem Přehořovským z Kvasejovic (kolej s nižš. gymnasiem a s hlavní školou; 6 řeh.); Rychnov z r. 1714, založ. hrabětem Liebstejnským z Kolovrat (kolej s nižším gymnasiem a hlavní školou; 5 řeh.); Praha z r. 1752, založ. řádem (kolej s vyšším gymnasiem a s hlavní a podreální školou, sídlo provinciála; 25 řeh.); Brandýs nad Labem z r. 1759, založ. Magdalenou Budinskou (residence s hlavní a podreální školou; 3 řeh.); Budějovice z r. 1762, založ. budějovickou obcí (kolej s vyšším gymnasiem, s hlavní školou a s přípravnou pro učitele; 11 řeh.); Hayda z r. 1763, založ. hrabětem Kinským a městskými obchodníky (kolej s farou, s hl. a průmyslovou školou; 4 řeh.); Most z r. 1768, založ. Ant. Eliášem a městskou obcí (kolej s vyšším gymnasiem; 11 řeh.); Beroun z r. 1773, založ. Ludmilou Rudolfovou s městskou obcí (residence s hlavní školou; 2 řeh.); Doupov z r. 1775—1832, založ. šlechticem z Klementů, znovu zříz. 1864 obcí (kolej s nižš. gymn. a hlavní školou; 5 řeh.); v Kadani zaniklo gymnasium r. 1823. — Na Moravě: Mikulov z r. 1631, nejstarší kolej mimo Italii, založ. kardinálem Dietrichsteinem (kolej s vyšším gymnasiem, hlavní a podreální školou a se seminářem pro zpěv; 22 řeh.); Strážnice, založ. r. 1633 hrabětem Magnisem (kolej s farou, s nižším

---

v Praze, v Litomyšli, v Mostě, v Česk. Budějovicích, v Kroměříži a v Mikulově učiteli četněji než posud (místo 8 alespoň 12—14) opatřila. Tyto věci uvrhly provincii v ohromnou nesnázi, ze kteréž za nástupce Vránova, provinciála Vavřince Linka (r. 1855 až 1875), nevybředla, ano ještě hlouběji klesla. Roku 1849 byl vychovávací ústav čili konvikt Novoměstský v Praze vládním výrokem zrušen a chovancům připadly peněžné fundace. Podobně i ve Vídni Terezínská akademie pro šlechtice po roce 1849, jsouc s veřejným gymnasiem spojena, přešla do rukou světských učitelů, jakmile provinciál své řeholníky odtamtud povolal, aby doma, t. j. v Čechách a na Moravě, na svá vyšší gymnasia potřebné učitele dosadil. (Srv. Riegrův »Naučný Slovník«, VI. 338—341; článek: »Piaristé«, od rektora pražské kolleje P. Prokopa Dvorského.)

gymnasiem a s hlavní školou; 8 řeh.); Lipník z r. 1634, založ. kard. Dietrichsteinem (kolej s řeholním noviciátem, s podreální a hlavní školou; 26 řeh.); Kroměříž z roku 1687; založ. hrabětem z Liechtensteina (kolej s vyšším gymnasiem a s podreálkou a hlavní školou, seminář pro hudebníky; 22 řeh.); Stará Voda z r. 1690, založ. hrabětem z Liechtensteina (kol. s farou a s hl. školou; 5 řeh.); Příbor z r. 1694, založ. hr. z Liechtensteina (kolej s nižším gymnasiem a hlavní školou; 10 řeh.); Hustopeč z r. 1757, založ. městskou obcí (residence s podreální a hlavní školou; 4 řeh.); Kyjov z r. 1759, založ. městskou obcí (residence s hlavní školou; 4 řeh.); Moravská Třebová, zal. r. 1765 Jiřím Zechou, znovuzř. 1833 městskou obcí (kolej s nižším gymnasiem a podreální a hlavní školou; 10 řeh.); Krumlovská kolej založená r. 1644 zanikla 1647. — V rakouském Slezsku: Bílá Voda založ. r. 1727 hrabětem Jak. z Liechtensteina (kolej s farou a hlavní školou; 4. řeh.); Bruntál, zal. r. 1731 Františkem, arcibiskupem Mohučským (kolej s podreální a hlavní školou; 4 řeh.). Úhrnem bylo r. 1865 všech piaristů v této provincii 228, a to 138 kněží, 70 klerikův a 1 laik, a čítalo se r. 1864 na všech těchto ústavech 9341 žák. Z piaristů české provincie přináleželo r. 1865 141 k české a 87 k německé národnosti. Česky se všem předmětům vyučovalo na ústavech ve Slaném, Benešově, Rychnově, Boleslavi, Brandýse n. Labem, Berouně, Strážnici, Lipníku, Příboru, dále byly v Praze, Litomyšli a Budějovicích paralelní třídy.*)

Z příčiny výnosu ministra kultu a vyučování ze dne 1. srpna 1870 následovala ztráta jednoho gymnasia po druhém, a sice v Čechách: v Budějovicích gymnasium přešlo do státní správy 11. června 1871, v Litomyšli dne 1. října 1874, v Rychnově 1. ledna 1881, v Mladé Boleslavi 1. ledna 1881; v Mostě převzala je obec v září 1873; ve Slaném stalo se gymnasium r. 1878—79 kommunálním, načež 1. září 1891 přešlo do státní správy; v Doupově bylo zrušeno r. 1876. — Na Moravě v Kroměříži přešlo gymnasium ve státní

*) Riegrův Nauč. Slov. VI. str. 339.

správu 1. října 1873; v Mikulově dne 25. července 1873; v Moravské Třebové dne 1. října 1874.*)

Dle katalogu řádu piaristského na rok 1893 **) měl řád tento v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 15 domů s 39 kněžími, 13 kleriky a 1 fratrem-laikem; mimo koleje žilo ještě 20 kněží a jeden klerik. V Čechách bylo 8 domů: v Praze (10 kněží, 5 kleriků), v Benešově (4 kněží, 1 klerik), Doupově (1 kněz), v Brandýse n. L. (1 kněz), v Mladé Boleslavi (2 kněží, 1 klerik), v Litomyšli (3 kněží), v Rychnově (2 kněží), v Nepomuku (2 kněží, 5 kleriků); na Moravě bylo pět domů: v Strážnici (2 kněží), v Staré Vodě (2 kněží), v Třebové (1 kněz), v Kyjově (2 kněží), v Mikulově (4 kněží, 1 klerik, 1 frater-laik); v rakouském Slezsku: v Bruntále (Freudenthal, 1 kněz) a v Bílé Vodě (2 kněží).***)

Co škol se týče, měl řád na konci školního roku 1892 nižší gymnasium v Benešově se 121 žáky; v Praze pětitřídní německou obecnou školu se 350 žáky a v Nepomuku trojtřídní českou měšťanskou školu se 101 žákem a s ní spojenou pětitřídní školu obecnou s 201 žákem.†) Nižší gymnasium v Benešově přešlo počátkem školního roku 1897—98 do správy obecní. —

Strahovský premonstrátský klášter ztratil za opata Vojtěcha Hrona gymnasium v Žatci koncem školního roku 1873; dále školního roku 1872 reálné školy v Liberci a Rakovníku.

Želivský premonstrátský klášter ztratil gymnasium v Německém Brodě, které stalo se fakticky státním 1. října 1885.††) Emauský benediktinský klášter ztratil

---

*) Výpis z piaristského archivu provinciálního P. Juliana Waltera, zástupce provinciálova, z 10. prosince 1897.

**) Catalogus religiosi ordinis Clericorum regularium Scholarum Piarum provinciae Bohemiae, Moraviae et Silesiae. Pro anno scholastico 1893. Pragae.

***) L. c. str. 22, 23.

†) L. c. 25.

††) Formální převzetí stalo se teprve podepsáním smlouvy se strany c. k. vlády. Tuto smlouvu podepsala biskupská konsistoř Králové-Hradecká dne 5. dubna 1894, c. k. místodržitelství v Praze 13. dubna 1894, a v zastoupení c. k. aeraru c. k. zemská školní rada pro Čechy v Praze 7. listopadu 1894. (Želivský archiv.)

gymnasium v Klatovech, Teplský klášter premonstrátský gymnasium v Plzni a Augustiniáni pražští u sv. Tomáše gymnasium v České Lípě dne 1. září 1882 za provinciála Adeodata Schütze.

Království a země na říšské radě zastoupené měly ve školním roce 1897 187 gymnasií, z nichž bylo 16 od církve vydržovaných: tři od biskupův a třináct od řeholí. Byly to: v Čechách 1: Broumov, gymn. benediktinů se 209 žáky; v Dol. Rakousku 4: Vídeň, gymn. u Škotů-benediktinů se 355 žáky, Kalksburg, soukromé gymn. jesuitů se 207 žáky, Molk, gymn. benediktinů se 226 žáky, a Seitenstetten, gymn. benediktinů se 423 žáky; v Hor. Rakousku 1.: Kremsmünster, gymn. benediktinů se 376 žáky; v Solnohradsku 1: Solnohrad, kníž.-arcib. soukromé gymn., Borromaeum, se 188 žáky: v Tyrolsku 5: Bolzano (Bozen), gymnasium Františkánů se 328 žáky, Brixen, gymn. augustiniánů se 292 žáky a soukromé kníž.-arcibiskupské gymnasium se 281 žákem, Hall, gymn. františkánů se 245 žáky, Meran gymn. benediktinů se 313 žáky; ve Vorarlbergu 1.: Feldkirch, soukromé gymnasium jesuitů, Stella matutina, se 179 žáky; ve Štýrsku 1.: Št. Hradec, soukromé gymn. biskupské při chlapeckém semináři se 281 žákem; v Korutansku 1: sv. Pavel, gymn. benediktinů se 115 žáky; v Haliči 1: Bąkowice-Chyrów, soukromé gymnasium jesuitů se 335 žáky.*) Reálných škol nemá církev ve svých rukou žádných.

---

§ 77. Ministerstvo Hohenwartovo r. 1871. Ústavní a církevní poměry.

Ministerstvo Potockého padlo, poněvadž chtělo cestou ústavní provésti vyrovnání s českou státoprávní opposicí a ústavu s ní smířiti. Krise trvala skoro čtvrt

---

Opat Norbert Sychrava († 1890) vzdal se tohoto gymnasia velmi nerad, a starší členové nesli to velmi nelibě. (Nutné to nebylo; byly zde zkoušené síly.)

*) Srov. Verordnungsblatt des Ministerium für Cultus und Unterricht. Jahrgang 1897. Wien 1897. Str. 4 a 7.—9.

roku. Po ukončení delegací a povolení říšského rozpočtu vstoupilo 7. února 1871 do života ministerstvo Hohenwartovo, právě ten den, kdy před 4 roky Belcredi vstoupil na křeslo. Nové ministerstvo tvořili hrabě Karel Hohenwart z Gerlachsteina jako předseda a spolu ministr vnitra, dr. Josef Jireček jako ministr kultu a vyučování, professor Dr. Karel Habětínek jako ministr spravedlnosti, professor Dr. Schäffle jako ministr obchodu a orby, a generál Scholler jako ministr zemské obrany; Holzgethan podržel ze starého kabinetu finance.

Jakmile Jirečkovo jmenování ve »Wiener Zeitungu« oznámeno bylo, složili universitní professoři Harum a Rokytanský svá místa v ministerstvě vyučování. I kardinál Rauscher nebyl přízniv Jirečkovi a okolí Rauscherovo prý se vyjádřilo, že Stremayr*) jest kardinálovi milejší, poněvadž jest gentlemanem, t. j. mužem uhlazených mravů.**)

Toto ministerstvo bylo ministerstvem koruny, mělo uvésti mír mezi národy a jmenovitě Čechy uspokojiti, a vše na půdě ústavy provésti. Dr. Jireček sestavil 15. března 1871 enquêtu, aby »přání lidu o nových zákonech slyšel.«

V poslanecké komoře chtěli Herbst a jeho druhové odepříti ministerstvu státní rozpočet, ale rázným a státnickým vystoupením Hohenwartovým bylo to zamezeno; návrh Herbstův byl 7. června 1871 77 hlasy proti 66 zavržen, a říšská rada vešla v podrobnou čili speciální poradu. Při rozpočtu kultu byla přijata resoluce 10. června, aby slíbené konfessionální zákony neprodleně byly předloženy, jelikož Stremayr podal zprávu, že již z času jeho úřadování jako ministra jsou skoro hotovy; zároveň byla přijata resoluce, aby lineckému biskupu Rudigierovi pro jeho odpor proti náboženským zákonům jeho temporalie byly uzavřeny.

Resoluce prošly i v panské sněmovně, kamž se

---

*) Kdykoli byl ministr Stremayr od kardinála Rauschera v soukromém slyšení přijat, vždycky mu políbil ruku.

**) Rogge: Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart. Leipzig. 3. sv. 1872, 1873 III. 399.

opět biskupové dostavili; proti nim hlasovali biskupové a arciknížata Albrecht a Karel Ludvík, bratr císařův, pro ně s většinou arciknížata Rainer, bývalý předseda ministerstva Schmerlingova, a Arnošt. Dne 10. července byla říšská rada odročena.

Hohenwart učinil hraběte Goluchowského místodržitelem v Haliči a hraběte Taaffe místodržitelem v Tyrolsku, odstraniv zde hraběte Lodrona, který slov ústavy se držel a ji prováděl. V Čechách zemřel v únoru 1871 místodržitel kníže Mennsdorff, a na jeho místo byl určen hrabě Chotek, vyslanec Petrohradský, syn slavného nejvyššího purkrabí Chotka. Tou dobou 13tiletý korunní princ Rudolf cestoval po Čechách.

U dvora křižovaly se dvě strany: Beust-Andrassyova a Hohenwartova.

Mezitím děla se vyjednávání ministerstva se zástupci národa Českého. K vyzvání ministra Schäffle podal nejprve Rieger tomuto ústně vysvětlení, které změny sobě Čechové ve správě ústavní přejí; potom byl od ministra Hohenwarta povolán do Vídně a předložil tomuto rozsáhlé promemoria čili pamětní spis, obsahující celý plán změn práva ústavního, kteréž uznání a šetření státního práva českého a uznání státoprávní osobnosti vyžaduje. Tyto první rysy fundamentálních článků byly přijaty od Hohenwarta za podklad dalšího jednání a na vyšším místě oznámeny. Když pak hr. Hohenwart mezitím s ústaváckou radou říšskou byl statně provedl zápas dosti tuhý, odebrali se ku pozvání jeho Dr. Rieger, náčelník české národní strany, a hr. Clam-Martinic, náčelník strany historické šlechty české, do Vídně a konali tam s ministerstvem Hohenwartovým mnohé a vícekrát opakované důkladné a namáhavé porady o upravení státního práva českého, kterak by konečně dlouhotrvající spory s vládou k obapolnému spokojení rozřešeny býti mohly, aniž by práva ostatních zemí dosavadní ústavou nabytá byla zkrácena. Výsledek těchto porad byla celá řada státních aktův a předloh zákonních pro sněm český a pro radu říšskou, do níž měli Čechové jen k vůli vyrovnání a zákonnému změnění ústavy vstoupiti,

avšak jen s ohrazením proti všemu praejudikátu od samé říšské rady výslovně uznaným.

Když císař navrátil se 4. července z Išlu do Vídně, předsedal ministerské radě, kde podrobnosti vyrovnání byly ujednány, a den potom přijal Dra. Riegra a hraběte Jindřicha Clama-Martinice ve tříhodinném slyšení.

Beust a kruhy německé postřehly brzy, že by vyrovnáním českým přátelské styky s novým císařstvím německým, o kterých pracovaly, ochladly, a proto působily s veškerým úsilím proti němu.

Dne 11. července cestoval J. V. císař a král německému císaři Vilémovi I, který byl na cestě z Emsu do Gastýna, až do Welsu naproti a odtud s ním do Išlu. Uprostřed srpna přišli do Gastýna též Bismarck a Beust a konferovali spolu až do 21. srpna. Když na zpáteční cestě Viléma I. J. V. císař a král František Josef I. ho zase v Solnohradě 6. září pozdravil, zavolal sem Beusta, Andrassyho a Hohenwarta, jelikož Bismarck byl u císaře Viléma I.

Při uvítání na nádraží solnohradském zvolal německý vyslanec při vídeňském dvoře Schweinitz k Andrassymu, když vystupoval ze železničního vozu: »Bez vás měl by náš buben díru; Bohudíky, že jste zde!« (»Ohne Sie hätte unsere Paucke ein Loch. Gott sei dank, dass Sie da sind«) potřásaje mu rukou.*)

Solnohradský místodržitel kníže Adolf Auersperg použil rovněž pln radosti této příležitosti a podal u přítomnosti císařovy Hohenwartovi právě z města došlou depeši, že velkostatkáři země ústavověrně volili.

Dne 11. srpna vyšel patent, který říšskou radu a ústavověrné sněmy solnohradský, korutanský, štýrský, slezský, moravský, horno- a dolno-rakouský a konečně i tyrolský rozpouštěl; zde zbavila se vláda svobodomyslného zemského hejtmana Dra. Grebmera. Čechové vstup do říšské rady slíbili ad hoc. Strana liberální pozdvihla se a odbývala sjezd strany ve sv. Hippolytě, volala po zachránění ústavy a pravila ve svém provolání ke kněžstvu, kterémuž jindy na jméno

*) Rogge l. c. III. 435.

přijíti nemohla: »Též k vám, vy kněží, obracíme své slovo; když tlak vašich představených vám překáží, abyste při nás stáli, zdržte se alespoň boje, nepáchejte zrady na svém lidu.« *)

Ozvěnu našel tento hlas na všeobecném sjezdě učitelů v Linci od 28.—31. srpna a v Chebu na sjezdě českých Němců, kde se ohrazovali proti vyrovnání s Čechy.

Jak církevní konservativní život za krátké doby Hohenwartovy se rozmohl, líčí Rogge, III. 442 takto: »Na počátku r. 1871 byl v Cislajtanii 341 politický spolek, z nichž polovina byla liberální, polovina klerikální. Devět měsíců Jirečkova regimentu připojilo k tomu 20 ústavověrných a 128 katol.-politických spolků, takže proti 190 německo-liberálním spolkům stálo 299 ultramontansko-federalistických spolků. Působení těchto spolků na venkov bylo nesmírné.« »Již za ministerstva Potockého vyrvala katolicko-politická kassina ústavověrným radikální sněm vorarlberský, utvrdila panství věrojednotníkův v Tyrolsku, v Horních Rakousích dobyla venkovskou kurii a federace závisela jen na volbě velkostatkářů, v Solnohradech a Štýrsku vzrostly klerikální menšiny.« **) Při volbách do sněmů získala vláda jen dva sněmy, moravský a horno-rakouský, v Tyrolsku ustanovila místo ústavověrného Grebmera konservativce a horlivého katolíka Dr. Rappa za zemského hejtmana. Ve Štýrsku byli 44 liberálové proti 19 konservativcům a Slovincům, v Solnohradsku 17 liberálů na 9 konservativců.

V Dolních Rakousích podlehla vláda úplně; velkostatkáři měli mezi sebou opata škotského Helfersdorffera, na venkově byli toliko dva konservativci zvoleni, jeden rolník a děkan Renk. Biskup svato-hippolytský nemohl zde nic činiti. Kardinál Rauscher byl nepřítelem tvoření se katolicko-politických kassin s nádechem federalistickým, ano prokazoval na venkově ústavověrným dobré služby.***) Helfersdorffer stal se zemským maršálkem.

---

*) L. c. III. 439.
**) l. c. III. 443.
***) L. c. 449, 450.

Dne 14. září byly zahájeny zemské sněmy. V Linci na horno-rakouském sněmě ohrazovalo se 16 liberálních poslanců, že prý volby jsou nezákonné, a tedy sněm nezákonný, a opustili síň. Místodržitel Konrad z Eibisfeldu, švagr Lasserův, však pravil, že sněm jest legální. V Lublani nedostavilo se 13 poslanců německých a podali ohrazení; totéž stalo se v Brně. V Solnohradsku pravil místodržitel kníže Adolf Auersperg ve své řeči: »Německá věrnost k císaři a držení se říše a ústavy, toť historicko-politická individualita Solnohradčana. Ať se stane, co se stane, jako poctivý muž přišel jsem do země, jako poctivý muž chci jednou s vámi se rozloučiti.« »Wiener Ztg.« tento odstavec z řeči místodržitelovy vynechala.

Hlavní pozornost obrátil na sebe sněm český. Nejvyšším maršálkem byl jmenován kníže Jiří Lobkovic a místodržitelem hrabě Bohuslav Chotek. V prvním sedění přečetl místodržitel Chotek památný královský reskript z 12. září 1870, který uznával práva království českého, jež král chtěl svou korunovací a korunovační přísahou potvrditi, a vyzýval zástupce, aby tato práva s uvedeným postavením říše a oprávněnými nároky ostatních království a zemí v souhlas přivedli.*)

---

*) Reskript zní: »Sněmu království Českého! Když jsme patentem Naším, daným dne 20. července 1870, sněmy království a zemí Našich do míst, ke shromáždění jich zákonem ustanovených svolali, pohnuli Nás k tomu nejvíce příběhové veledůležití, jichž dějištěm Evropa se stala a k jichž skončení a dalekosáhlým účinkům všechen Náš zřetel byl obrácen. Pod ochranou Boží podařilo se Nám naproti těmto bouřlivým událostem zachovati říši Naší pokoj blahodárný; můžemeť nyní opět s myslí spokojenou oddávati se pracím, jimiž by říše uvnitř se upevnila. Jest žádostí Naší, aby nejprve svazky Našeho království Českého s veškerou říší, jichž revisi jsme reskriptem Naším, daným dne 25. srpna r. 1870, slíbili, způsobem všestranně spravedlivým a uspokojujícím konečně se uspořádaly. Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země České každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi je přísahou Naší korunovační obnoviti. Avšak My nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, ve které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Naším, daným dne 20. října 1860, základními zá-

Reskript, zejména pak slib, že panovník, uznávaje práva tohoto království, jest hotov uznání to přísahou korunovační obnoviti, způsobil ve sněmovně jásot nesmírný, který sdílela celá česká Praha, když se radostná zpráva o tom rozlétla. Vláda předložila sněmu osnovu zákonů, týkajících se změny řádu volebního pro sněm a ochrany národností v Čechách. Reskript i obě předlohy přikázány po návrhu hraběte J. Clama-Martinice 30tičlenné kommissi, aby o nich zprávu podala. Němečtí poslanci, kteří prvního sedění se súčastnili, nedostavili se 16. září do sedění druhého a poslali zemskému maršálkovi pamětní spis, který od Hasnera pocházel, kde praví, že nynější sněm jako konstitující čili upravující nemá žádného právního nároku a oni držíce se ústavy, nemohou se v něm účastniti. Po vystoupení Němců zbylo na sněmu 143 členů.

Centralisté svolali na den 17. září poradu všech ústavověrných poslanců ze všech zemí do Vídně, kterak se sněmům a říšské radě zachovají. Usnesli se, že zároveň s otevřením říšské rady se všichni němečtí poslanci do Vídně sejdou, aby ohrazení jednotlivých sněmů v jednu velikou, společnou deklaraci německých Rakušanů sestavili. Hlavní články této deklarace měly býti: Rozhodné držení ústavy prosincové a národní svazek mezi Němci v Rakousku;

---

kony státními, vydanými dne 26. února 1861 a dne 21. prosince 1867, a přísahou korunovační, vykonanou Našemu království Uherskému. S uspokojením tedy u vědomost béřeme okolnost v nejponíženějších adressách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870, vyslovenou, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, ve srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše a správy jiných království a zemí. Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a střízlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, který, kdyby ještě déle trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečenství by uvedl. Jelikož pak jsme Naší vládě dále uložili, aby sněmu předložila nový řád volební do sněmu, připomenutý již v reskriptě Našem dne 26. září 1870, a zákon pro ochranu obojí národnosti v zemi, vzkazujeme sněmu milostivě Naše císařské a královské pozdravení. Dáno ve Vídni 12. září 1871. František Josef — Hohenwart.«

ohrazení proti každému protiústavnému nebo ústavu měnícímu usnášení illegitimní říšské rady, jmenovitě ohrazení proti každému finančnímu opatření kusého parlamentu, obzvláště, že Němci žádné, od říšské rady povolené půjčky za závaznou neuznají a jejího zúročení a úmoru nepřipustí.

Dne 20. září podal ohrazení dolno-rakouský sněm, proti němuž byly jenom dva hlasy; zpravodaj Granitsch činil jizlivé útoky na ministerstvo, ano dovolil si narážky i na J. V. císaře; místodržitel žádal maršálka opata Helfersdorffera, aby kázeň chránil, ale tento neměl pro zpravodaje slova pokárání.*) Týž den učinila totéž obecní rada vídeňská.

Giskra a někteří jiní členové strany ústavověrné odebrali se do Pešti, aby přesvědčili Maďary, že jde též o jejich ústavu. Proti českému vyrovnání vystoupilo v Uhersku svobodné zednářstvo; hlavním hrojitelem stal se Fr. Pulszki, který v uherském svobodném zednářství hrál veliký úkol. K dolno-rakouskému sněmu připojil se sněm slezský, pak korutanský, 28. září štýrský, 2. října solnohradský, které proti reskriptu Čechům danému se ohrazovaly.

Mezitím vyjednávala vláda dále a výbor 30tičlenný dokončil svou práci a mohl s ní 7. října vystoupiti na světlo. Navrhl: aby v odpověď na reskript císařský podána byla panovníkovi adressa. Zároveň předložil tak zvané fundamentální články o právech země koruny České a o poměru k ostatním zemím rakouským, dále zprávu o volebním řádu a o zákoně na ochranu národností. Zpravodaji byli hrabě Jindřich Clam-Martinic o fundamentálních článcích, Dr. Rieger o zákoně na ochranu národností, Zeithammer o volebním řádě a hrabě Richard Clam-Martinic o adresse. Veškery návrhy přijaty jednohlasně dne 10. října.

Sněm moravský přistoupil k fundamentálním článkům dne 13. října. Sněm krajinský srovnával se v celku s fundamentálními články ve své adresse z 13. října až na kvotu, nad kterou se pozastavoval. Poláci na sněmě chovali se právě pro kvotu tak, ja-

*) Rogge l. c. III. 461.

koby oněch článků nebylo. V Dalmacii podala italská menšina 29. září ohrazení proti reskriptu na český sněm. Sněm horno-rakouský vyslovil se ve své adresse ze 26. září proti liberalismu, a přál si odstranění školních a konfessionálních zákonů. V Bregenci vyslovil se sněm vorarlberský ve své adrese ze 3. října pro návrat od prosincové ústavy ke starým základům, a přál si zbudování státu na zásadách katolických, odstranění květnových zákonů, které svědomí katolíkův obtěžují, totiž zákonův o konfessi, manželství a škole, přál si dále ochranu proti nectnému tisku, čehož všeho se dosáhne samostatnou správou dle zásad křesťanských, a prosil, by císař osobně holdování země přijal. Sněm vypracoval hned školní zákon v duchu církevním. Sněm tyrolský ve své adresse z 13. října přivlastnil si úplně fundamentální články pro Tyroly. Dolnorakouský sněm předsevzal volbu do řádné »ústavné říšské rady«; tento dodatek učinily též ostatní ústavověrné sněmy. V Inšpruku zavrhla tento dodatek většina a menšina opustila hned síň. Ve Vídni nastalo rozjitření proti ministerstvu. Dne 10. října byli Beust a Jireček přítomni installaci nového universitního rektora Dra. Hye v aule. Studující provolávali »sláva« Beustovi a »pereat« Jirečkovi. Jireček odebral se hned pryč, Beust však zůstal pokojně až do konce slavnosti.

Vliv doby Hohenwartovy ukázal se i na Charvatsko, kde volby tak národně dopadly, že pešťská vláda tam jen nepatrnou menšinu pro sebe měla; proto také svolání sněmu odročovala. V zářijovém manifestu formulovala charvatská strana svůj program takto: svobodná volba bána sněmem, vlastní finanční správa, zvláštní odpovědné zemské ministerstvo, obeslání delegací přímo ze sněmu, tedy úplné rovné právo s Uhry.

Při vtělování Vojenské hranice do Uherska a Charvatska povstalo mezi Hraničáry jitření, v místě zvaném Rakovica vypuklo malé povstání, kde asi 300 ozbrojenců povstalo a proti Karlovci (Karlstadt) táhlo. Dne 10. října vytáhli proti nim generálové Mollinary a Rust, obsadili Rakovici, obklíčili povstalce, kteří se rozprchli; 30 bylo jich jato. Kvaterník, Bach a Ra-

kias, náčelníci, byli na útěku na turecké hranice jati a vojenským soudem k smrti odsouzeni a zastřeleni. Andrassy žil na svém statku tuto chvíli v Terebesi v stálém telegrafickém spojení s Mollinarym.

Proti fundamentálním článkům nastaly se strany centralistův a všech svobodomyslníků tuhé boje. Hned jak se pražský sněm o nich usnesl, poslal kancléř Beust císaři do Išlu pamětní spis, kde ony články fundamentální naznačil jako takové, s nimiž svou posavadní, od obou delegací a Jeho Veličenstva schválenou zahraniční politiku v souhlas uvésti nemůže. Tím dosáhl Beust tolik, že císař nepodepsal hned reskriptu jako odpovědi na českou adressu, kterýžto reskript byl mezi Hohenwartem a náčelníky Čechů smluven. Rozhodnutí odložilo se, až se císař do Vídně navrátí a tam mínění říšských ministrů, jakož i hraběte Andrassyho, který telegraficky do Vídně byl povolán, uslyší.

Nastalo váznutí ve vyjednávání. Dne 20. října usnesl se český sněm, že zastaví svá sedění, pokud nepřijde královský reskript s odpovědí na adressu, kde potom bude lze ve státoprávní akci pokračovati. Ve Vídni stalo se rozhodnutí. Beust a Andrassy stáli za jedno, a v podmaršálku Kuhnovi, ministru války, našli velikého a přehorlivého spojence. Vypravuje se, že ve veliké korunní radě Beust a Andrassy Kuhna mezi sebe posadili, aby jej mohli tahati za šos, by přenáhlením dobré věci neuškodil. Když fundamentální články přišly do Vídně, vyhledal prý Kuhn Holzgethana a oslovil jej rozhorleně: »Vy, nerozumím celé věci pranic; ale zdá se mi, že má býti v Rakousku docela jinak.« (»Sie, verstehen thu' ich von dem Zeug kein Wort, aber mir scheint, dass soll jetzt alles anders werden im Oesterreich.«) »Ovšem, nezůstane jeden kámen na druhém,« zněla odpověď. (»Freilich, es bleibt kein Stein auf dem anderen.«) »Tedy se věcí zcela kuriosně chopíme,« řekl Kuhn. (»Nun, da werden wir uns denn aber ganz curios ins Zeug legen.«)*)

V korunní radě byli proti fundamentálním člán-

*) Rogge l c. III. 482.

kům Beust, Andrassy, dílem Lonyay; obhájcem jich byli Hohenwart a Schäffle. Dne 20. října podal Beust v sedění ministerské rady námitky říšských ministrův a uherských státníků takto: 1. Uherské vyrovnání nesmí žádnému novému uznání čili kognici sněmů býti podrobeno; 2. všechny jeho se týkající zákony mohou jen tak, jak povstaly, totiž vídeňskou říšskou radou a peštským říšským sněmem býti změněny; 3. o státoprávním postavení rakouských zemí jest již ústavou rozhodnuto; 4. odpověď na adressu českého sněmu nesmí slíbiti, že fundamentální články jako vládní předloha říšské radě předloženy budou. Pro reskript v tomto smyslu mluvili říšští ministři Beust, Lonyay, Kuhn, Andrassy a Holzgethan, pro reskript, jak byl s vůdci českými umluven, Hohenwart a Schäffle, kteří se ovšem oněm čtyřem článkům protivili. Jelikož shody nebylo lze docíliti, byly oba návrhy předloženy císaři, který se 21. října pro Beusta a proti Hohenwartovi rozhodl. Jelikož Hohenwart reskript v tomto smyslu podepsati nechtěl, aniž by Čechové k tomu svůj souhlas dali, byli Clam-Martinic a Rieger do Vídně povoláni, kam se 24. října na výslovné přání císařovo odebrali. Andrassy dalšímu zakročení úzkostlivě se vyhýbaje, navrátil se 24. října do Uher.*) Clam-Martinic a Rieger podali císaři 24. října pamětní spis, kde praví, že posavadní vyjednávání děla se pod auspiciemi Jeho Veličenství, a v ně bylo vstoupeno pod tou podmínkou, že císař ony závazky, které vláda na sebe vezme, potvrdí; tak byl reskript druhý od obou stran přijat, který měl býti pro ten případ vydán, když sněm volby do říšské rady vykoná; kdyby nyní vyšel jiný reskript, který český národ ponižuje, jelikož příkré uznání stanoviska ústavního v popředí staví, tu jest to tolik, jakoby se zrovna žádalo, aby národ český znění reskriptu zamítl; tu jest vlastně ode všeho vyrovnání upuštěno; přijde-li navržený reskript na sněm, nevykoná volby do říšské rady, nit vyrovnání bude přetržena, a národ český musí se k staré opposici navrátiti.

*) l. c. III. 486.

Když pamětní spis neměl účinku, zadalo 26. října ministerstvo za své propuštění, vedlo však běžné věci ještě čtyři dny; dne 30. října vedli je odborní přednostové pod předsednictvím Holzgethana, který jediný s Grocholským zůstal v úřadě.

Dne 4. listopadu přišel do pražského sněmu od Holzgethana kontrasignovaný reskript ve smyslu podmínek Beustových, kde se praví, že smlouvy s Uhry úplně právně jsou uzavřeny a jen shodou obou parlamentů mohou býti změněny, nebo po jejich vypršení obnoveny, a změny mohou jen usnesením obou parlamentů se státi; sněm nechť vyšle své zástupce do říšské rady, aby tam při velikém díle smíření spolupůsobili. Sněm přijal reskript nelibě.

Dne 8. října odpověděl sněm resolucí, kde praví, že státoprávní postavení království českého reskriptem z 12. září jest výslovně uznáno; sněm že trvá na své zákonnosti a samostatnosti koruny české, nad kterou žádnému sboru zákonodárnému žádné právomocnosti nepřipisuje a nedopouští, a proto volby do říšské rady odpírá a se ohrazuje, aby tato o ústavě Čech rozhodovala. Týmž okamžením byl sněm uzavřen; den před tím složil Chotek svůj úřad místodržitelský.

Ale i ve Vídni zaplatil Beust své vítězství svým pádem. Již dávno nepožíval důvěry císařovy; dne 6. listopadu ráno dostavil se k němu z císařského kabinetu Braun a zvěstoval mu rozkaz císařův, aby za svou propuštěnou zadal. Beust byl překvapen, doufaje vítězstvím nad Hohenwartem své postavení upevniti. Uposlechl a zadal za propuštění »pro sesláblé zdraví«. Dne 8. listopadu obdržel své propuštění a 9. listopadu byl jmenován velevyslancem v Londýně.

Andrassy stal se pánem situace; v posledních dnech říjnových jezdil ustavičně z Pešti do Vídně a z Vídně do Pešti. Dne 8. listopadu přijal ministerstvo zahraničních záležitostí, a Uhrům nelibý titul říšského kancléře zašel. Dne 9. listopadu pohnul své kollegy v uherském ministerstvě a stranu Deákovu, aby Lonyaye přijali za předsedu ministerstva uherského.

Proti českému vyrovnání bojovali všichni liberá-

lové na všech sněmích, pro ně byli všichni konservativci a upřímní katolíci.

Hohenwart byl největší státník, kterého Rakousko v tomto století mělo. Jako ministerský předseda poznával jasně, že historické rázovitosti Rakouska činí se soustavou r. 1867 zavedeného německo-liberálního centralismu násilí. Proto chtěl historické individuality k větší a rozsáhlejší platnosti přivésti a z Rakouska utvořiti života schopný »stát národů«. On to byl, který první jako státník u vládního vesla odvážil se poukázati nejen na vnitřní nepravdu celé té liberálně centralistické soustavy, ale též na přirozené základy velmocenského postavení Rakouska: historické právo, a na katolický a mnohojazyčný ráz jeho obyvatelstva. Kdyby jeho záměry se byly podařily, byli by upokojení národové rakouští jinak Maďarům imponovali nežli teď, a nebyli by od nich vykořisťováni. Upokojení rakouští národové byli by vykonávali veliký vliv na různé národnosti v Uhrách, jež by se byly hlásily k podobným vymoženostem. Jinak by tam stály věci nežli dnes. Maďaři nemohli by terrorisovati své národnosti, nerceme ještě nás. Státnická moudrost Hohenwartova vyznačuje se na tomto základě jako monumentální stavba.

Hohenwart nezoufal ani po svém trapném pádu; v říjnu 1873 byl zvolen od venkovských obcí kranjských do říšské rady a založil zprvu dosti neúhlednou »stranu práva«, skládající se z německých alpských konservativců, Slovincův a Jihoslovanův, a pracoval v parlamentě o to, čeho u křesla ministerského dosíci nemohl. Jeho »strana práva« stala se jádrem mocné koalice stran. Jeho snahou utvořily s ním polský a český klub »železný kruh pravice«, který po jistý čas za ministerstva Taaffova tvořil vládní většinu. Hohenwart, jako předseda klubu po něm tak nazvaného, náležel k výkonnému výboru tohoto sdružení, a podporoval vydatně katolické, české a všecky samosprávní požadavky. Všechno, co dobrého se stalo pro blahobyt národů, jest spojeno s jeho jménem.

Hrabě Karel Hohenwart, který byl od r. 1885 předsedou rakouského nejvyššího účetního dvoru, ze-

řel ve Vídni 26. dubna 1899. Jest »největší státník« rakouský devatenáctého století a chlouba katolické církve, který byl jejím statným obhajcem a pevnou skalou proti všem jejím nepřátelům.

Jeho dílo: »většina pravice«, přetrvalo všechny bouře a krise a stalo se baštou státu národů rakouských. Úplný ústup liberalismu a stálé mohutnění zásad samosprávných a konservativních a vzrůst katolického hnutí jest dílem jeho parlamentární úpravy »pravice«. Jeho dílo jej přečkalo. Boj pravice a Hohenwartových snah není dosud vybojován ani dobojován. Dnes jako dříve zápasí liberální centralismus německý a maďarský šovinismus o každý kámen z budovy z roku 1867.*) Jest však oprávněna naděje ve vítězství spravedlivé věci.

---

§ 78. Ministerstvo Auerspergovo. Jeho slib konfessionálních zákonův a nepřátelství proti jesuitům. Přímé volby do říšské rady.

Nejdříve bylo svobodnému pánu Kellerspergovi svěřeno utvoření ústavověrného ministerstva. Kellersperg chtěl přejíti přes požadavky polské, ale tomu odporoval hrabě Andrassy. Císař povolal potom místodržitele solnohradského knížete Adolfa Auersperga, který vůdce ústavověrné pozval na konferenci do Vídně a přijal za svůj program přímé volby do říšské rady; týž program předložil Polákům. Dne 25. listopadu r. 1871 přinesla »Wiener Ztg.« nové ministerstvo. Grocholski byl propuštěn a jen všeobecně mluvil císařský list o obsazení jeho místa. Kníže Adolf Auersperg převzal předsednictví v ministerské radě, Lasser vnitřní věci, Stremayr kult a vyučování, Bannhaus obchod, Chlumecký orbu, prof. dr. Glaser spravedl-

---

*) Srv. článek: »Graf Karl Hohenwarth« v »Historisch-politische Blätter«. 1899 sv. 123 str. 727—785; výtah z něho v »Katolických Listech« ze dne 4. června 1899. Č. 152 ve stati: »Od Hohenwarta k Thunovi«.

nost, podplukovník Horst zemskou obranu, professor dr. Unger stal se ministrem bez portefeuillu, který měl poměr vlády k časopisectví upravovati a býti řečníkem za vládu. Finance převzal uprostřed ledna r. 1872 de Pretis, poněvadž Holzgethan se stal říšským finančním ministrem. Zároveň byly sněmy moravský, krajinský, hornorakouský, vorarlberský a bukovinský rozpuštěny, a říšská rada na den 27. prosince svolána. Dne 16. listopadu byly pro Čechy rozepsány přímé volby, a ministerstvo jmenovalo podmaršálka barona Kollera místodržitelem a velitelem v Čechách. Při volbách velkostatkářů zvítězili 19. prosince konservativci 226 hlasy proti 202 hlasům, kteříž ovšem do říšské rady s ostatními Čechy nevstoupili. Říšská rada byla ve svém 7. zasedání od císaře trůnní řečí zahájena, oznamovala zabočení opět do kolejí ústavních, naznačovala zavedení přímých voleb, slibovala předlohy konfessionální k vyplnění mezer zrušením konkordátu učiněných, a připovídala zlepšení platův úředníkův a nižšího duchovenstva.

Koller dal zabaviti provolání konservativních velkostatkářů pro potupení ústavy, čtyři dni později rozpustil vlastenecko-hospodářskou jednotu v Praze, jejíž předsedou byl kníže Bedřich Schwarzenberg, pro potupení prý vládního kommissaře. Porota chebská byla ustanovena od ministra spravedlnosti pro tiskové přečiny a zločiny české. Kolín dostal vojenskou posádku, poněvadž okolní velkostatkáře žádal za volbu konservativců.

V březnu roku 1872 byl sněm český rozpuštěn; v českých městech a obcích byli zvoleni Čechové deklaranti, v německých a obchodních komorách Němci ústaváci; většina sněmu závisela na volbě velkostatkářů, kteří 70 členů do sněmu vysílají. Utvořilo se německé ústavácké družstvo, od Čechů »chabrus« zvané, které kupovalo a vysoko přeplácelo velkostatky, lákajíc tak držitele, aby výhodně prodávali. Chabrus ústavácký měl své sídlo ve Vídni, obětoval na koupi velkostatků v Čechách ohromné peníze, prováděl koupě zvláštními agenty, a přemnohý kupec nevěděl, co a

kde koupil. Při tom byly provozovány hrozné podvody, ano různými šmejdy přišli i sirotci o peníze.*) Vláda činila na voliče velkostatkářské zvláštní nátlak; k opatu kláštera Želivského Norbertu Sychravovi přijel místodržitelský rada a okresní hejtman z Čáslavi baron Voith a nabízel mu baronství, když s ústavověrnými voliti bude; ale opat Norbert odmítl

*) Vyšel spisek »Lasser gennant Auersperg. Eine cisleithanische Zeitstudie. Amberg und Leipzig 1876«, který posvítil na počínání ústaváckého chabrusu a činil vládu spoluvinnou v něm. Dne 30. ledna 1877 podalo 33 poslanců, z nichž náleželo 31 ku pravému středu a 2 k liberální straně, mezi nimi Greuter z Tyrol, Hohenwart, Karlon ze Štýrska, Pražák z Moravy, dotaz k ministerstvu spravedlnosti, kde praví: »Tato brožura obsahuje těžkou obžalobu proti nynější vládě, uvádějíc celou řadu obchodů, které za spolupůsobení vlády k těžké škodě akcionářův, jejich věřitelův a veškerého obyvatelstva uzavřeny prý byly. Brožura uvádí přesně data; byla sice na návrh státního návladnictví výnosem zemského soudu pražského, jakožto tiskového z 31. prosince 1876 č. 34.140 zakázána a její zničení nařízeno, aniž zločiny tam precisně se jmény vinníkův uvedené staly se, jak se zdá, předmětem trestního vyšetřování, ačkoli to bylo povinností návladnictví. — Stalo se bezohledné pronásledování ne proti uvedeným sprostým zločinům, než proti tiskopisu je udávajícímu, ačkoli sám trestní soud v tomto tiskopise žádné pomluvy neuznal, a spáchané zločiny nestanou se zákazem jejich uveřejnění neučiněnými než pouze zákonným potrestáním mohou býti smířeny — proto táží se: 1. Bylo již zavedeno trestní vyšetřování pro trestné skutky v brožuře »Lasser genannt Auersperg« jasně, přesně a podrobně uvedené, nebo dá je Jeho Excellence zavésti? 2. pakli zavedení tohoto stíhání není v úmyslu, kterým důvody a kterou zákonní oprávněností myslí pan ministr spravedlnosti toto nezavedení ospravedlniti.« — Ministr spravedlnosti dr. Glasser odpověděl 31. ledna 1877 velmi chabě na dotaz takto: »Dle náhledu c. k. vlády nesrovnává se to s postavením ministra spravedlnosti, aby se na místo státního návladnictví postavil a jeho povinné zkoušení otázky, zdali v určitém případě trestní řízení zavésti jest, předbíhal poukazováním, pro něž mu každý spolehlivý základ chyběti musí; tím méně jest povolán, aby zjevy periodické a neperiodické denní literatury zkoumal. Učiněný dotaz musím dle jeho věčného obsahu pokládati za úřadně mně podané udání a odevzdávám jej k zákonnému a řádnému jednání c. k státnímu návladnictví ve Vídni a sice právě jemu, poněvadž vídeňský státní návladní uveřejněním interpellace vzal si příčinu mně oznámiti, že věc v interpellaci zmíněná jest buď totožná nebo ve spojení s předmětem, který právě vyšetřuje.« Dotaz i odpověď vrhly podivné světlo na ministerstvo Auerspergovo; nestalo se nic; patrně vláda bála se nemilých odhalení.

baronství a zůstal věren zásadám církevně konservativním;*) podobně nabízel velký řád generálnímu vikáři a kapitulnímu děkanu v Králové Hradci Dru Janu Raisovi, když se přidrží strany ústavověrné, místodržitelský rada baron Malovetz, což však onen »otec duchovenstva a veškeré diecése« odmítl.**) Proti ústaváckému chabrusu, který s vládou stál ve spojení, utvořil se i konservativní chabrus český, ale nemaje po ruce peněz, zanechal soupeřství, a konservativní velkostatkáři vzdali se volby a podali místodržitelství ohrazení proti seznamu voličů; tu byli ústavověrní velkostatkáři zvoleni, kteří s německými poslanci tvořili většinu sněmovní; čeští poslanci nedostavili do sněmu.

Dne 24. dubna 1872 sešel se český sněm skládající se pouze z ústavověrných poslanců, jehož předsedou byl kníže Karlos Auersperg. Sněm vykonav 4. května 1872 volby do říšské rady, byl odročen. Čtrnáct Čechů do říšské rady se nedostavilo a ztratili 11. června své mandáty.

V říšské radě interpelloval 16. května Rechbauer, proč náboženské předlohy nejsou podány, upozorňoval Stremayra na to, že sám za Hohenwarta učinil ministra Jirečka pozorným na to, že tyto předlohy již za něho v ministerstvu kultu byly hotovy. Dotaz byl ministerstvu nepohodlným, jelikož učinilo jakýsi pokoj neb příměří s částí episkopátu, která nebyla ústavě nepřátelskou. Ale Stremayr odpověděl přece 2. června, že se to, co nevidět, stane.

Když kníže Bismarck jesuity z německé říše vypudil, vyloučil Stremayr 26. června theologickou fakultu v Inšpruku, která právě byla na řadě, z volby rektora, poněvadž virilní hlas na sněmu tyrolském nesměl přijíti do rukou jesuitů. Dne 12. července vydal Stremayr druhý výnos na místodržitele, by na jesuity ostře dohlíželi a do Vídně hned zprávu podali, kdyby

*) Sdělil se mnou osobně, jsa mým příbuzným.

**) Sdělil se mnou osobně, byv mnou na to tázán. Srovnej jeho nekrolog ode mne v kronice »Časopisu kat. duch.« 1884, str. 46: »† Dr. Jan Nep. Rais« († 24. prosince 1883, maje věku svého skoro 80 let.)

nové usídlení neb sesílení stávajících konventů přistěhovalými cizinci díti se mělo.

Slezský praesident zemský rytíř Summer poručil okresním hejtmanům, »aby nad jesuity bděli, a příchod jednoho každého, jakož i bohoslužbu od nich zařízenou zemské vládě hned oznámili.« Tato horlivost vlády proti jesuitům byla marnou. Provinciál rakousko-uherské provincie P. E. Bülov prohlásil listem d. d. St. Andrae 1. září 1872,*) že žádný z Němec vypuzený jesuita do Rakouska se nepřistěhoval, a že provinciál německých jesuitův ani v nejmenším na to nepomýšlí, aby pro sebe a svoje podřízené v Rakousku útočiště hledal. **)

V zasedání tyrolského sněmu nepřipustil zemský hejtman Rapp rektora Ullmanna ke složení přísahy, poněvadž pocházel z filosofické fakulty, a většina hrozila, že opustí síň, bude-li vláda o připuštění Ullmannovo státi. Vláda stála na Ullmannovi, a ustanovila se na tom, že rozpustí sněm. Ale většina ji předešla a oznámila písemně, že do sedění se nedostaví, a tak byl místodržitel Taaffe přinucen oznámiti rozpuštění sněmu pouze liberální menšině.

Dne 15. února 1872 podal ministr Lasser předlohu o přímých volbách říšské radě; předloha byla dána výboru, přišla 6. března do komory poslanců a byla přijata 120 hlasy proti dvěma ($^2/_3$ hlasů), jelikož všech sedadel obsazených bylo 167. Poláci vzdali se hlasování; všech, kteří měli mandáty, nedostavilo se 45. Panská sněmovna přijala zákon 27. března r. 1872 88 hlasy proti 16. Dne 3. dubna oznámil Auersperg, že císař zákon potvrdil.

Poslanců bylo ustanoveno 350: 85 velkostatkářů, 137 z měst a obchodních komor, 131 z venkovských obcí. Dříve byli 203 poslanci, a sice 58 z velkostatkářů, 67 z měst a obchodních komor a 78 z venkovských obcí.

---

*) Salzb. Kirchbl. 1872. N. 37.

**) Archiv für kath. K. Recht 1872. Svazek 28. CLXXIII až CLXXIV.

§ 79. Státní podpora duchovenstva. Výnos ministra kultu Stremayra proti zneužívání(!) kazatelny.

V sedění sněmovny poslanecké žádal ministr kultu Stremayr 1. března 1872 povolení 500.000 jako zálohu náboženské matici k prozatimní podpoře duchovenstva katolického, nežli jeho kongrua zákonem upravena bude.

Tato podpora 500.000 byla oběma komorami povolena a zákon o tom potvrzen 3. dubna 1872. Místodržitelství vyzvala ordinariaty, aby oznámily duchovenstvu, by své žádosti podalo ordinariatu, který nechť své vyjádření o chování se žadatelů ve správě duchovní, o jejich klerikálním životě a potřebnosti přiloží a místodržitelství zašle. Vídeňský ordinariat oznámil to výnosem z 22. dubna 1872*) duchovenstvu ve správě duchovní a vyzval je, aby své žádosti za podporu podalo, jelikož »ona podpora není na žádnou podmínku vázána, kterou by kněz s dobrým svědomím vyplniti nemohl, neboť se od něho nic více nežádá, než že chtěje za podporu žádati, má svou žádost a její důvody prostřednictvím svého biskupa vládě k vědomosti přivésti.«

»Že se oněch 500.000 jmenuje zálohou pro náboženskou matici, neplyne z toho, že by žadatel skutečně schvaloval jednostranné a libovolné nakládání státu s náboženskou maticí. Neboť vše, co stát přispívá na kult katolický, děje se pod jménem půjčky a zálohy náboženským maticím, biskupové neodmítli této zálohy nikdy, a nikdy nebyli viněni proto z porušení konkordátu. Oni v zálohách vidí obyčejnou formu, kterou stát ku potřebám církevním přispívá; a žádný finančník nemyslí opravdivě na splátku, neboť koncem roku 1869 obnášel dluh náboženských matic 53,635.149 zl.«**) Konference děkanů v Linci, konaná 5. června 1872, rozhodla se, aby 13.900 zl., které z oné zálohy na lineckou diecési připadají, ministerstvo dalo k utvoření fondu, jehož správu by vedl 1 kanovník,

*) Wiener Dioecesanblatt 1872, N. 9.
**) Archiv 1872, sv. 28. str. 86—89.

1 děkan, 1 farář, 1 kooperator; a kdyby na to ministerstvo nepřistoupilo, nechť zadání stojí jednomu každému svobodno.*)

Biskup Rudigier doporoučel žádosti vládě: ale když poznal, že podpora uděluje se ku podpoře vládní soustavy, odepřel své spolupůsobení, oznámil to místodržitelství a obrátil se na Apoštolskou Stolici, která výnosem z 29. května 1876 svolila, aby kněží onu podporu přijali.**)

Na poradě duchovenstva městského v Králové Hradci r. 1876 učinil autor této knihy***) návrh biskupu Dru. Josefu Haisovi, aby podobně jako linecký biskup obrátil se na Apoštolskou Stolici; ale biskup zavrhl jeho návrh. Duchovenstvo nazývalo tuto podporu chabrusem.

V mnohých diecesích byl utvořen podpůrný diecésní spolek.

Ministr Stremayr chystaje nové zákony na úkor církve chtěl, aby duchovenstvo mlčelo. Vydal výnos z 10. dubna 1872 o zneužívání kazatelny k politickým účelům, kde dí, že se »část duchovenstva dopouští zneužívání kazatelny k politickým nájezdům, a to často způsobem nemírným, vážnost zákona urážejícím, ano někdy i veřejný pokoj rušícím;« »prostředek odpomoci tomu jest (prý) trestní zákonník a trestní cesta«; politické úřady nechť prý trestní činy, které samy seznaly neb od jiných známosti o nich nabyly, ohlásí trestnímu úřadu k dalšímu jednání.« †)

---

§ 80. Setření katolického rázu universit r. 1873.

University měly ve státech rakousko-uherských dle svého založení a svých listin katolický ráz, neboť všechny byly od katolických vládců založeny s papež-

---

*) Archiv 1872, sv. 28. str. 113 a 114.

**) Konrad Meindl: Leben des Bisch. Rudigier II. 174—186.

***) Byl jsem tenkráte professorem církevního dějepisu a fundamentálního bohosloví při bohosloveckém ústavě v Králové Hradci.

†) Archiv für k. K.-R. 1872, sv. 28. str. 54.

skou autoritou; ovšem ve skutečnosti pozbyly tototo rázu dávno. V Praze a ve Vídni stál v čele university církevní hodnostář, v Praze kníže arcibiskup sám, ve Vídni kapitolní děkan u sv. Štěpána jako kancléř, maje bdíti nad čistotou katolického učení na universitě. Že katolický ráz universit měl po konkordátu přijíti ku platnosti, pokládalo se za urážku protestantův, ačkoliv jen malou část obyvatelstva tvoří. Než, i po konkordátu byli protestanté ustanovováni za professory při universitách, jsouce vyloučeni jenom od jistých práv a povinností; jmenovitě nemohli býti rektory a děkany.

Avšak již r. 1862 popírali v debattách říšské rady od 28. května do 3. června pražští universitní professoři Dr. Brinz a Dr. Herbst s Drem. Giskrou platnost článku 31. konkordátu: že církev jest majetníkem náboženské studijní matice, a že příjmů studijní matice po vůli zakladatelův jenom ke katolickému vyučování užívati jest. Herbst prohlásil pražkou universitu za ústav světský. Většina poslanecké komory srovnávala se s těmito názory. Státní ministr Schmerling pravil, že vláda jest v držení studijní matice, které ledabylo nevydá, a jíž nikdo na ní nežádá.

V Praze byl na studijní rok 1863—1864 za děkana sboru professorského na fakultě filosofické zvolen prof. Dr. Stein, protestant. Proti této volbě podali k obhájení katolického rázu starobylé university Karlo-Ferdinandovy ohrazení doktorský a professorský sbor bohoslovecké fakulty, akademický senát a čeští biskupové s metropolitou, kardinálem Bedřichem Schwarzenbergem, jakožto kancléřem university,*) ovšem nadarmo.

Protestantská bohoslovecká fakulta, zřízená ve Vídni r. 1821, obdržela od císaře Františka Josefa I. právo promoce čili povyšovati na doktory bohosloví. Od r. 1863 žádal její professorský sbor opětně za přijetí do svazku vídeňské university, a spolu činil útoky na její katolický ráz, které vyvrátili tenkráte katolická

*) Srv. »Časopis kat. duch.« 1863, str. 550: »Zpráva z university pražské«.

bohoslovecká fakulta a kancléř university vídeňské světící biskup Dr. Kutschker,*) a universita sama většinou byla proti zrušení katolického rázu university. Avšak liberálové neupustili od svého záměru, zbaviti university katolického rázu.

Uprostřed listopadu 1872 vznikla v uherském říšském sněmě ostrá debatta o otázce, je-li peštská universita ústavem katolickým či bezkonfessním, státním. Ministr kultu a vyučování Eötvös vystříhal se vysloviti se o této choulostivé otázce. Ale František Deák prohlásil, že peštská universita není ústavem církevním, nýbrž státním, a za touto podmínkou čili supposicí povolila sněmovní většina ministerstvu kultu 50.000 zl. podpory. Roku 1872—1873 byl rektorem peštské university, dle založení katolické, novoprotestantský (starokatolický) professor theologie Petr Hatala.**)

Totéž stalo se v druhé polovici říše. V komoře poslanecké byl přijat návrh ministra kultu a vyučování Dra. Stremayra na organisaci universitních úřadů, jímž důstojnost kancléřská se zrušila a zůstala toliko pro katolicko-theologické fakulty (§ 26); způsobilost býti volenu k akademickým hodnostem činila se nezávislou na vyznání náboženském (§ 11.), a sbory doktorů při universitách pražské a vídeňské vypustily se ze svazku university (§ 23.). Tak byly university výslovně rázu katolického zbaveny.***) Dobře pravil jeden spisek již r. 1861: »Proč žádá se na Rakousku, aby se rázu svých katolických universit vzdalo, když v cizozemsku se pečlivě protestantský ráz universit udržuje, a od rovnoprávných čili paritetských universit katolíci se co možná nejvíce vzdalují? Jest to rovná míra? Na to nechceme klásti žádné váhy, že tyto university vět-

*) Erklärung des Kanzlers der k. k. Universität zu Wien über die Bitte der protestantisch-theol. Fakultät um Einverleibung in die genannte Hochschule, ausgegeben in der Sitzung Venerabilis Consistorji am 12. Mai 1863. Wien 1863. Výtah z tohoto spisku jest v »Časopise kat. duch.« 1863, str. 624 - 626 pod názvem: »Protestantsko-theologická fakulta ve Vídni.«

**) Archiv f. kath. Kirch.-Recht. 1873, sv. 29. str. 269.

***) Srv. zákon z 27. dubna 1873 o organisaci universitních úřadů v Říšském zákonníku 1873. XXII. Č. 63.

ším dílem nikoli ze státního pokladu, nýbrž z katolického církevního jmění se udržují.«*)

V panské sněmovně rokovalo se o onom organisačním návrhu ve dnech 27. a 28. ledna 1873. Darmo mluvili kardinálové Rauscher a Schwarzenberg, tento jako poslední kancléř katolické university pražské, proti návrhu. Návrh byl přijat, za který přimlouval se obzvláště vřele professor Dr. Konstantin Höfler z pražské university. Návrh výboru, aby i od r. 1821 ve Vídni existující evangelická theologická fakulta do svazku universitního přijata byla, proti němuž kardinál Rauscher mluvil, byl zamítnut. J. V. císař a král potvrdil zákon, který 27. dubna 1873 v platnost vešel.

Katolický ráz jest s vysokých škol našich úplně setřen; obřad promoce doktorů, který jindy s nejsv. obětí mše sv. spojen býval, docela je přeměněn: installace rektora Magnifika neděje se více v Praze v památné basilice Marie P. před Týnem, nýbrž v síni Karolinské úplně světsky.

Řečené sbory doktorské při vídeňské a pražské universitě mohly se jako korporace samostatně upraviti. V Praze upravily se ony sbory za samostatné korporace: sbor doktorů lékařství hlavně pro podporu svých vdov; sbor doktorů filosofie rozešel se r. 1883.

Sbor doktorů theologie v Praze upravil se za svého děkana prof. Dra. Vincence Náhlovského ve svém sedění ze dne 15. prosince 1873 za účelem pěstování vědy bohoslovecké. Členem může býti každý doktor katolického bohosloví, byv přijat sborem a zaplativ zápisní čili immatrikulační taxu v obnosu 40 zlatých. Každý člen má právo nositi collare canonicorum, prsten a červený birett; za zemřelého člena jest každý povinen sloužiti mši sv., a jeho rakev v Praze zdobí při pohřbu zlatý doktorský řetěz, doktorský plášť a červený birett.**) Za prvního děkana nově upraveného sboru doktorů theologie v Praze byl zvolen Dr. Josef

---

*) Betrachtungen über die Stellung der Katholiken und der protestantischen Konfession. Prag. 1861., str. 18.

**) Stanovy jsou otištěny v »Časopise kat duchoven.« 1874, str. 34—38.

Schindler, který nynější majetek sboru doktorů theologie proti theolo gické fakultě, která nárokna něj činila, zachránil.

---

§ 81. Pruský kulturní boj proti církvi.*)

Když Prusové císaře Napoleona III. porazili, navrátil se říšský kancléř Karel Otto Eduard Leopold Bismarck ze Schönhausenu ke staré pruské církevní politice, chtěl ji pomocí liberálův a starokatolíků provésti, a začal beze vší příčiny tak zvaný kulturní resp. barbarský boj proti katolické církvi.

Když šlo o prohlášení papežské neomylnosti, hrozilo Prusko svým vyslancem Arnimem v Římě, že svou politiku vzhledem na náboženské poměry katolíků změní, bude-li článek víry o neomylnosti papežově prohlášen. Když pak tento článek roku 1870 byl prohlášen, slíbil bez ohledu na to nový císař německý Vilém I. ve Versaille pozňansko-hnězdenskému arcibiskupu hraběti Ledóchowskému, který k němu v příčině sv. Otce spěchal, a pak maltézským rytířům, kteří k němu za týmž účelem r. 1871 přibyli, že po skončené válce francouzské s jinými knížaty kroky proti »obsazení Říma« učiní, nazval toto obsazení »násilným skutkem a osobivostí se strany Italie,« a ujišťoval spolu, že »jeho smýšlení pro papeže jakožto církevní hlavu jeho katolických poddaných jest totéž.« Ale co císař takto mluvil, podporoval Bismarck dle odhalení italského ministra-presidenta Lamarmory již po léta tajně italskou vládu proti papeži, a r. 1872 stalo se přátelství nového německého císařství a nového italského království již veřejným.

Když němečtí biskupové z Vatikánského sněmu domů se navrátili, prohlásili ke konci srpna r. 1870 společným pastýřským listem článek víry o neomylnosti papežově a odňali některým professorům theologie v Bonně a Vratislavi a některým gymnasijním

---

*) Viz můj »Všeobecný círk. dějepis« III. str. 808—816, kde též literatura a prameny udány jsou.

učitelům náboženství, kteří se vatikánským dekretům podrobiti nechtěli, církevní poslání k vyučování, ale vláda chránila je a ponechala v úřadech a příjmech, ano nutila docela po nějaký čas žáky na gymnasiu braunsberském, aby novo-protestantskému náboženství přítomni byli. Ministr kultu Mühler († 1874) zakázal 10. ledna 1871 katolicko-bohosloveckým fakultám co nejpřísněji, s biskupy přímo si dopisovati.

Přímé vypovědění války církvi stalo se 22. června r. 1871, šest dní po slavném vjezdu vítězných vojů nad Francií do Berlína, v »Kreuzzeitungu«, které sjednocenému Německu hlásalo: »že německa říšská vláda vystoupí teď proti ultramontánní straně s aggressí (útočně). Již přede 300 lety bylo němectví v Německu silnější nežli římanství, oč více dnes, kdy Řím není již hlavním městem světa, než skoro jenom hlavním městem Italie, a kdy německá císařská koruna nespočívá na hlavě Španělově, ale na hlavě německého knížete.« Rukopis měl opravy rukou Bismarckovou učiněné.*) Po vypovědění války následovala rána za ranou. Dne 8. července 1871 bylo kr. nařízením »katolické oddělení v ministerstvě kultu« zrušeno, poněvadž jeho členové, jak později ministr Mühler pravil, sněm Vatikánský uznávali, a nástroji antiinfallibilní vládní politiky býti nechtěli. Dne 28. května r. 1872 byl polní probošt biskup in part. Namszanowski suspendován, což ministr války Roon listem ze dne 29. května 1872 generálním velitelstvím oznámil, a konečně 26. ledna r. 1873 do výslužby dán, poněvadž vzhledem na starokatolíky vládě po vůli býti nechtěl.

Hlavním nástrojem kulturního boje byl ministr kultu Dr. Falk, syn protestantského pastora, jenž po odstoupení Mühlerově roku 1872 tento obor převzal. Za souhlasu protestantsko-liberální většiny obou sněmovních komor byl zákonem z 5. dubna roku 1873 15. a 18. článek pruské ústavy změněn v ten smysl, že církev ve správě svých církevních věcí »státním zákonům a zákonitě upravenému dozoru státu

*) Errinnerungen aus schwerer Zeit von Th. Palatinus. Münster. Alphonsus Buchhandlung. 1897.

podrobena jest.« a že »zákon upraví oprávněnost státu co do vzdělaní, ustanovování a propouštění duchovních a náboženských služebníků, a ustanoví meze církevní disciplinární moci.« Dne 11. května 1873 vyšel zákon »o vzdělání a ustanovení duchovních«; theologové byli podrobeni zvláštní zkoušce z filosofie, dějepisu a německé literatury, a vláda dostala právo »Veta« při ustanovování duchovních, kteří proto vrchnímu presidentovi (místodržiteli) oznámeni býti musili. Dne 12. května 1873 potvrdil král »zákon o církevní disciplinární moci« a »zřízení král. dvorního soudu pro církevní věci«, kterýžto zákon co nejkrutěji do církevního života zasáhl, veškeru církevní pravomocnost na dobré vůli a náhledu místodržitelů závislou učinil, a pravomocnost papežovu z pruských zemí vymýtil, stanově hned v § 1., že »církevní disciplinární moc nad církevními služebníky jenom od německých církevních vrchností vykonávána býti smí.« Dne 13. května 1873 vyšel »zákon o mezích práva vzhledem na užívání církevních, trestních a disciplinárních prostředkův«, a konečně 14. května r. 1873 »zákon o výstupu z církve«, čině jej nesmírně snadným.

Tyto všechny zákony, jmenovitě první tři, protiví se článkům víry, směřují k rozkolu a vlastně zavádějí jej již do života. Proti těmto zákonům, nežli ještě zákony se staly, ohrazovali se biskupové 20. září 1872, 30. ledna 1873 a 5. února 1873 prohlásili společným listem, daným ve Fuldě 2. května 1873, k duchovenstvu a k věřícím, že ony zákony s ústavou Bohem církvi danou se nesrovnávají a tudy jich provésti nelze, a vyslovili se ve svém zadání ke státnímu ministerstvu z r. 26. května 1873, »že nejsou s to, aby ku provedení těchto, 15. května prohlášených zákonů spolupůsobili, poněvadž tyto zákony porušují práva a svobody, které církvi dle božského zařízení náležejí.« Papež Pius IX. psal 7. srpna 1873 vlastní rukou list k císaři, ale nepořídil u něho nic. Císař Vilém nazval ve své odpovědi z 3. září biskupy rebelly, a katolíky, kteří se květnovým zákonům protiví, stranou říši nepřátelskou. Papež vydal 21. listopadu 1873 okružník, kterým tyto nespravedlivé výčitky vyvrátil, a stížnosti

katolíků na vládu vyčítal. Tak zvaný kulturní boj vypukl, který vláda na základě uvedených zákonů s veškerou surovostí, ukrutností a násilností prováděla. V Poznani začali se nejprve duchovní, kteří státnímu vzdělání a zkoušení se nepodrobili, vřaďovati do vojska.

Dne 24. října 1873 vydal ministr Falk okružník k vrchním presidentům, aby proti duchovním, kteří proti květnovým zákonům ustanoveni byli, statněji si počínali; každý jejich jednotlivý úkon budiž předmětem trestního vyšetřování, a oni stále pokutováni, až se zákonům podrobí; a když nebudou moci více pokuty platiti, buďtež vzati do vazby; úplná přísnost zákona budiž prováděna; což se také stalo. Dne 6. prosince r. 1873 byla biskupům předepsána přísaha věrnosti, kterouž učiniti nemohli.

Dne 1. prosince 1873 navrhl poslanec Petr Reichensperger, rada vrchního tribunálu, jsa podporován členy středu, »aby komora poslanců se usnesla, že církevní pokoj, porušený od r. 1871, posavadním pronásledováním zaveden nebude, než jenom návratem ke starým osvědčeným zásadám.« Spolu navrhl poslanec Mallinkrodt se stranou středu, aby zákony z 11., 12. 13. května 1873 byly zrušeny. Za tyto spravedlivé návrhy přimlouval se vřele poslanec Windhorst. Ale sněmovna přešla k dennímu pořádku 288 hlasy proti 95.

Dne 19. ledna 1874 předložil ministr kultu dva nové návrhy církevních zákonů: 1. »o doplňování zákonů ve příčině předběžného vzdělání a ustanovování duchovních«, a 2. »o správě uprázdněných katolických biskupství«. Tyto návrhy, kterými staré zákony byly zostřeny, byly v komorách schváleny a dosáhly královského potvrzení, onen 21. a tento 20. května 1874. Dne 22. dubna 1875 byly dávky státu ke katolické církvi zastaveny, pokud by biskup neb oprávněný přijímač se nezavázal, že státní zákony, t. j. též zákony májové z r. 1873 a z r. 1874, zachovávati bude. Zákonem z 31. května 1875 byly všechny řehole a řeholím podobné spolky zrušeny, a jenom takové, které se ošetřováním nemocných obíraly, ponechány; ale mohly každou chvíli kr. nařízením býti zrušeny. Zákon z 18. června 1875 zrušil na dobro články 15., 16.

a 18. pruské ústavy. Zákon ze 4. července 1875 propůjčoval starokatolíkům právo ke katolickému církevnímu jmění. Zákon z 20. června 1875 a prováděcím nařízením z 8. května 1876 odstranil dobře upravenou katolickou správu církevního jmění a upravil ji dle zásad protestantských. Zákon ze 7. června 1876 dal státní správě rozsáhlá »práva dozoru« na správu církevního jmění. Zákon o školním dozoru z 11. března r. 1872 odtrhl školu od církve, a stát činil nárok i na dozor nad vyučováním náboženství.

Krutost těchto zákonů stala se ještě hroznější jejich bezohledným prováděním. Biskupové obsazovali fary dle starého právního způsobu a dosazovali kaplany, nečiníce žádného oznámení vrchním presidentům; za to byli penězi pokutováni, žalářováni, vyhnanstvím a sesazením trestáni. Podobně dělo se kněžím, kteří proti květnovým zákonům úřadovali a církevní úkony konali. Někteří biskupové byli odsouzeni až k pokutě 50.000 marek. Tyto pokuty dělají sta tisíce marek a ožebračily duchovenstvo.

Do žaláře byli vsazeni arcibiskupové: poznaňsko-hnězdenský hrabě Miečislaw Ledóchowski (od 3. února 1874 až do 3. února 1876), který byl v žaláři od Pia IX. kardinálem jmenován, a kolínský Pavel Melchers (od 31. března až do 9. října 1874); dále biskupové: trevírský Matěj Eberhard (od 6. února až do 31. prosince 1874), paderbornský Konrád Martin (od 4. srpna 1874 až do 19. ledna 1875) a münsterský Jan Bernard Brinkmann, (od 18. března až do 29. dubna 1875). Když biskup paderbornský Martin svůj žalář si vytrpěl, byl zavlečen na pevnost Wesel, a když toto místo 3. srpna 1875 opustil, byl 28. prosince zatykačem pronásledován. Poznaňský světící biskup Janiszewski byl odsouzen k šestiměsíčnímu žaláři proto, že biřmoval, a hnězdenský světící biskup Cybichowski odsouzen k devítiměsíčnímu vězení, poněvadž svaté oleje posvětil (r. 1875).

Nejvyšší soudní dvůr pro duchovní věci sesadil arcibiskupy: poznaňsko-hnězdenského (15. dubna 1874) a kolínského (28. června 1876), a biskupy: paderbornského (5. ledna 1875), vratislavského Jindřicha Förstera (6. října 1875), münsterského (8. března 1876)

a limburského Petra Josefa Bluma (13. června 1877). Za tohoto pronásledování zemřeli biskupové: Krištof Florian Kött z Fuldy (11. října 1873), Eberhard z Trevíru (30. května 1876), Martin z Paderbornu (16. července 1879) a Förster z Vratislavě (20. října 1881).

Zuřivost vlády neznala mezí; i přisluhování sv. svátostmi umírajícím bylo v »zavřených farnostech« trestáno; těžce nemocní, uzdravivše se, byli od vyšetřujícího soudce vyslýcháni, zdali a komu v nemoci se zpovídali, a kdo jim sv. svátostmi posloužil. Přes tisíc osiřelých far nemohlo býti obsazeno. Věřící byli bez služeb Božích a shromažďovali se na mnohých místech sami pouze k modlitbě. Mrtví byli bez kněze a církevních obřadů pochováváni. Na mnohých místech byli vyobcovaní »státní pastoři« dosazeni. Kdo z duchovních k sektě starokatolíkův odpadl, podržel své církevní obročí. Starokatolíci obdrželi spolu užívání chrámů katolických uvedeným zákonem ze 4. července r. 1875. Biskupské semináře, theologické ústavy a konvikty byly od vlády násilně zavřeny. Na katolické theologické fakultě bonnské byli ustanoveni tři starokatoličtí professoři: Reusch, Langen a Menzel, kteří ovšem posluchačů neměli.

Ale veškeré toto hrozné pronásledování neučinilo katolickou církev v Německu německou církví národní či vlastně pruskou, která by potom s protestantskou v jedno splynula. Přes 2000 duchovních zaplatilo svou věrnost k církvi peněžitými pokutami a žalářem. Na počátku roku 1875 bylo přes 1000 katolických duchovních v žaláři. Žádný katolický kněz nepodrobil se podmínkám, na kterých výplata »státního platu« závisela. Oněch málo duchovních, kterým »státní plat« se vyplácel, aniž přímo státní májové zákony uznati musili, vzdali se ho skoro všichni; lid neobcoval se »státními pastory«, nechodil na jejich služby Boží a vydržoval si své kněze sám.

Papež Pius IX. († 1878) přál si smíru, o němž však pruská vláda, resp. říšský kancléř kníže Bismarck, nic slyšeti nechtěla. Bismarck prohlásil, že »do Canossy nepůjde« Nástupce Piův, Lev XIII., nabízel opět ruku ke smíru, i vláda poznávala marnost svého po-

činání, obracela, ale nechtěla přece své násilné soustavy se vzdáti, mírníc se toliko v méně podstatných věcech. Konečně byl Falk z ministerstva kultu propuštěn, a Puttkamer stal se jeho nástupcem. Kníže Bismarck vyjednával r. 1878 o smír s papežským nuntiem Masellou v Kissingách, avšak při jeho požadavcích ovšem bez úspěchu. Potom děla se vyjednávání mezi nuntiem Jacobinim, pozdějším kardinálem státním sekretářem († 1887), a pruským vyslancem, princem Reuszem ve Vídni, jejich hlavním obsahem byla tak zvaná »povinnost oznamovací«. Lev XIII. chtěl trpěti, aby za jistých podmínek kandidáti církevních obročí vládě byli oznámeni, ale chování vlády bylo příčinou, že věc rozřešena nebyla. Malým obratem k lepšímu byl zákon ze 14. července 1880, v němž »sesazení církevních služebníků« bylo proměněno v »neschopnost zastávati svůj úřad«; trestní ustanovení zákonů z 11. května 1873 a 21. května 1874 na vykonávání úřadních úkonů byla změněna; státní ministerstvo mohlo od biskupské přísahy uděliti prominutí a zákon »o zastavení platu« pro jednotlivé okresy zrušiti; též nová usídlení řeholí pro ošetřování nemocných se dovolovala. Dne 20. června 1881 stal se Puttkamer ministrem vnitra a Goszler stal se ministrem kultu. Za Goszlera byla obsazena uprázdněná biskupství: Trevír a Fulda r. 1881, Osnabrück, Vratislav a Padernborn r. 1882; též uprázdněné kanonikáty se obsadily. Dále byl zrušen zákon »o zastavení platu« (Sperrgesetz), nejprve pro nově obsazená biskupství, později též pro ostatní, vyjma však poznaňsko-hnězdenské. Vypovědění biskupové Blum z Limburku (1883) a Brinkmann z Münsteru (1884) navrátili se do svých diecésí.

Roku 1872 bylo diplomatické spojení mezi Apoštolskou Stolicí a Berlínem přerušeno, poněvadž Pius IX. kardinála Hohenlohe za vyslance v Římě císařem Vilémem I. jmenovaného z dobrých příčin přijati nechtěl. Diplomatické spojení bylo obnoveno zase r. 1882. Avšak podstatná změna nebyla v zákonodárství učiněna ani přímým dopisováním mezi papežem a císařem, ani výměnou diplomatických not mezi papežským státním sekretářem a pruským vyslancem Schlö-

zerem, ani návštěvou korunního prince Bedřicha, který předepsané etikettě se podrobil a svou návštěvu ve Vatikáně tak učinil, jakoby italského krále v Římě nebylo a papež Římu posud panoval (r. 1883).

Pokrok k lepšímu stal se zákony z 31. května 1882 a z 11. července 1883, kterýmiž alespoň výpomocná duchovní správa zavedena býti mohla. Onen první zákon stanovil článkem druhým, že »sesazení« biskupové, kteří však »od krále milost dostali«, jsou opět »státně uznanými biskupy svých diecésí«; článek třetí osvobozoval čili dispensoval theology od tak zvaného »kulturního examina«; článek čtvrtý stanovil, že žádní noví faráři státní dosazováni nebudou. Druhý zákon z 11. července 1883 odstranil oznamovací povinnost pro duchovní, kteří ze svých míst jsou odvolatelni, a pro výpomocné kněze, a dovoloval vykonávati biskupské úkony v uprázdněných biskupstvích.

Když papež Lev XIII. k tomu svolil, aby duchovní vládě oznamováni byli, učinila vláda další ústupky zákony z 21. května 1886 a z 29. dubna 1887. Onen zrušil kulturní examen (čl. 1.), dovoloval s jistým obmezením studium theologie na dřívějších biskupských ústavech (čl. 2.) a zřizovati konvikty při gymnasiích (ale ne seminaria puerorum), připouštěl opět papežskou pravomocnost (čl. 6.), a zrušoval kr. soudní dvůr pro církevní věci a odvolání ke státu (čl. 9. a 10.). Druhý zákon zrušil povinnost oznamovati farní administrátory, obmezil právo »Veta« (čl. 2.), zrušil zákon z 13. května 1873 až na článek první (čl. 4.), dovoloval sloužiti mši sv. a přisluhovati svátostmi světským duchovním i členům připuštěných řeholí, připouští řády a řádům podobné kongregace, jejichž členové ve správě duchovní vypomáhají a skutkům křesťanské lásky k bližnímu, vyučování ve vyšších dívčích školách a rozjímání se věnují (čl. 5.), a zrušuje zákon o správě katolických uprázdněných biskupství. V poradě o těchto zákonech účastnil se biskup fuldský Dr. Kopp, který potom knížetem-biskupem vratislavským se stal, byv králem do panské sněmovny povolán, avšak jeho opravné návrhy byly jenom z části přijaty. Biskupové mohli nyní uprázdněné fary obsa-

diti, otevřeli své theologické ústavy, zřídili zase konvikty, a vyhnaní řeholníci mohli se z části za jistých obmezení zase do svých vlastí navrátiti. Tím vším byl jakýsi modus vivendi zaveden, ačkoliv spravedlivé požadavky církve tím posud nijak vyplněny nejsou.

---

§ 82. Květnové konfessní zákony rakouské z r. 1874.

Pruské zákony z května r. 1872 a z nich plynoucí tak zvaný kulturní boj proti církvi nedaly liberálům v Rakousku pokoje, až, ovšem pro zvláštní rakouské poměry v jiné mírnější způsobě, do Rakouska k nám přeneseny byly.

Roku 1873 sešla se říšská rada poprvé z přímých voleb a vyvolila za svého předsedu Dra. Rechbauera, syna chudého kostelníka ze Štýrského Hradce, který, nastupuje svůj úřad, pravil, že lid s netrpělivostí na předlohy k upravení poměrů mezi církví a státem čeká, a metal celé pravici, 85 hlasů čítající, ve tvář výčitku, »že slouží cizí bezvlastenecké mocnosti (einer auswärts stehenden vaterlandslosen Macht), t. j. papeži.

Ministerstvo hospodářského vzletu, jak se ministerstvo Auerspergovo dalo nazývati, poznalo, že vlastní strana s posavadními výsledky spokojena není, a proto pozornost lidu na pole náboženské obrácena býti musí.*)

Ministr kultu Stremayr dal již r. 1871 mladým ministerským úředníkem Drem. Lehmayerem o návrzích náboženských zákonů pracovati, které by mezeru konkordátu vyplnily. Vypracované předlohy**) byly předmětem mnohého a pilného rokování a uvažování v ministerstvech; též byly poslány z Vídně do Berlína do ministerstva kultu, odkudž si rakouská

---

*) Poslanec Greuter z Tyrol pravil dobře v generální debattě 5. března 1874 o konfessních zákonech, že celá předloha jest aktem svépomoci, uměleckým kouskem, jehož často s účinkem se používá, aby se pozornost od rozličného zla odvrátila.

**) Roku 1872 byla předloha o 70 paragrafech o poměru státu a církve sestavena a Schultemu k dobrozdání odevzdána, kterou on tak zpracoval, že nebylo možná ji předložiti.

vláda pruských zákonníků vyžádala.*) Také prý na žádost Stremayrovu podal o nich dobrozdání odpadlík od církve, mnichovský professor Dr. Döllinger, a protestant berlínský professor Dr. Gneist. Dle časopisů žádal císař pro svou osobu dobrozdání vídeňského světícího biskupa Dra. Kutschkera; co neb mnoho-li jeho dobrozdáním v předlohách změněno bylo, nelze říci. Že v poslední chvíli v předlohách změny učiněny byly, jest to patrno z toho, že text předloh a motivní zpráva se vždy nesrovnávají.

Dne 21. ledna 1874 předložil ministr kultu Stremayr v komoře poslanecké uvedené návrhy počtem čtyři a to: 1. návrh zákona »k upravení vnějších právních poměrů katolické církve«, jehož první článek zněl, že »patent z 5. listopadu 1855 (t. j. konkordát) dle svého celého obsahu zrušen jest;« 2. návrh zákona »o vnějších právních poměrech klášterních společností;« 3. návrh zákona »o krytí potřeb katolické bohoslužby příspěvky z obročního jmění k náboženské matici« a konečně 4. návrh zákona »o zákonnitém uznání náboženských společností.« Dále byly slíbeny návrhy zákonů »o theologických fakultách«, o »vzdělání kandidátů duchovního stavu« a »církevním patronátě«.

Bismarckovští dvorní kanonisté, prof. Dr. Friedberg**) a Dr. Schulte***) vyslovili s návrhy zákona a s jejich směrem úplný souhlas. Kterak Schulte na odpor se postavil zásadám, které dříve jako katolický kanonista k hájení rakouského konkordátu v celé řadě spisů složil, ukázal Dr. Laurin, professor církevního práva při vídeňské universitě, rodem Čech, a to upřímný, v 15 článcích ve vídeňském »Vaterlandu« 1874 č. 36—80 str. 94 sqq.

K těmto předlohám přiložilo a předneslo ministerstvo dlouhé odůvodnění, tak zvanou motivní zprávu,†)

---

*) Deutscher Merkur 1874. Nr. 8., dopis z Vídně ze 7. ledna 1874. — Archiv f. kath. K.-Recht. 1874, sv. 31. str. 470.

**) V berlínském týdenníku »Im neuen Reich.« 1874. č. 10., str. 385 sqq.

***) Ve vídeňské »Neue Freie Presse« 1874. č. 3382.

†) Motivní zprávu, zákony samé, pak zprávu konfessního

nejprve všeobecnou ke všem zákonům, pak všeobecnou ke každému zákonu, a konečně zvláštní ke každému paragrafu.

První všeobecné odůvodnění jest kanonický rozbor o poměru církve ke státu, začínajíc josefinismem až ke zrušení konkordátu, s hlediště svobodomyslného.

Důvodní čili motivní zpráva praví: »Již oněmi třemi zákony z 25. května roku 1868 o právu manželském a s ním spojeném ústavu fakultativního občanského manželství, o škole a vztazích interkonfessionálních »bylo státní pole od všeho církevního vlivu osvobozeno a platnost patentu (konkordátu) na pouze církevní věci obmezena. Nemohlo se více mluviti o církevním vlivu na státní pole, naopak mohla povstati otázka o vlivu státním na pole církevní.« *) Pole státní jest tedy úplně očištěno od vlivu církevního.

Motiv připouští, že konkordát r. 1855 uzavřen byl na základě obapolného srozumění mezi státem a církví, jelikož obě moci měly v úplné samostatnosti a nezávislosti vedle sebe státi, a každá ve svém oboru dle svobodného sebeurčení působiti,**) a pokračuje: »Tato dualistická soustava není více časovou. Nynější politický názor a pojem neuznává ve státě žádné jiné souverenity než svrchovanost státní. Ona počítá též církev jenom k životním kruhům individuí, a přisuzuje jí jako všem těmto na jejich zvláštním vlastním poli svobodu a sebeurčení, ale žádnou na státu nezávislou moc. Názoru, že církev na svém poli rovněž tak souverenní jest jako stát na poli svém, nemůže ostatně dnešního dne nikdo přisvědčiti, poněvadž se přehmatné směry a povážlivé důsledky tohoto názoru v usnesení posledního vatikánského sněmu

---

výboru poslanecké i panské komory a řeči ministra Stremayra v obou komorách vydal Pavel Gautsch z Frankenthurnu, ministerský místotajemník v ministerstvě kultu, později ministr kultu a vyučování v ministerstvě Taaffově (1885—1893), pot m v Badeniově (1885—1897), konečně ode dne 1. prosince 1897 ministr-president, pod názvem »Die confessionellen Gesetze vom 7. und 20. Mai 1874 mit Materialien und Anmerkungen«. Wien. 1874.

*) L. c. str. 17.

**) L. c. str. 14.

zjevně objevily.«*) Motiv prohlásiv takto svrchovanost státu nad církví, pokračuje: »Po zrušení konkordátu jest každá pochybnost o tom odstraněna, že i poměry katolické církve, pokud pod státní zákonodárství spadají, výlučně jedině na státní půdě spořádati jest, a že zákonodárná moc žádnými zvláštními závazky zde vázána není. Hranice státního zákonodárství v církevních věcech může jen ve státních zákonech samých, obzvláště v ústavních základních právech uznaných náboženských společností nalezena býti. Stanovení těchto práv (Wahrnehmung) jest výlučnou věcí zákonodárných činitelův, ale nikdy nikoho třetího mimo stojícího.« **) — »Kdekoli tedy církevní stanovení nebo obyčej (Übung) se státním zákonem se sráží, musí tomuto ustoupiti.« ***)

Státní základní zákony, čl. XV., praví. že uznané náboženské společnosti své »vnitřní církevní věci samy spravují. Ale vláda vychází od toho názoru, že vymezení (Abscheidung) vnitřních a vnějších věcí jedině státu přináleží.« — »Plyne to s absolutní nutností z výlučné svrchovanosti státu. Dle této základní věty novověkého evropského státního práva může státní moc jen sama sobě konečný výrok (das entscheidende Urteil) o politických úkolech připisovati. Ona nemůže ani v určení jejich sebe obmeziti, ani v jejich dosažení dáti sobě překážeti, a nemůže obzvláště též žádné náboženské společnosti vlastní posouzení (eine eigene Beurtheilung) a vliv, který by státní plnou moc obmezoval, povoliti« (einen die staatliche Machtvollkommenheit limitirenden Einfluss zugestehen.) †)

Příčiny těchto zákonův udává motivní zpráva takto: »Již papežská encyklika z 8. prosince r. 1864 a k ní přiložený, 80 časových bludů odsuzující syllabus pokládaly se za útok na základy dnešní evropské společnosti; ještě více provokovala usnesení vatikánského sněmu z r. 1870. Obzvláště byly to — přes

*) L. c. str. 23, 24.
**) L. c. str 27.
***) L. c. str. 33.
†) L. c. str. 28. — Názor pohanského státu.

obavy a odpor menšiny sněmu — prohlášené články víry o neomylném úřadě a bezprostřední jurisdikci (pravomocnosti) papeže, kteréž odpor státních kruhů proti církevním aspiracím vzbudily.*) Svrchu již zmíněným prohlášením článku o neomylnosti vyvolalo se v katolických kruzích tolik zmatků, obav a odporu, že každá vláda, katolické poddané mající, proti této novotě postavení zaujati musila. Rakouská vláda všechny ostatní předcházela, jelikož hned jasné, praecisní a rozhodné stanovisko zaujala, které od té doby neústupně (unverrückt) držela, a které též na přítomné zákonodárství nezůstalo bez vlivu. Vláda zdržovala se každého zakročení, které by se proti článku samému bylo obracelo. Materia fidei (články víry) náleží k nejvlastnějším věcem každé církve, a stát nemá ani schopnosti ani práva náboženská mínění (Glaubensmeinungen) zakazovati neb opravovati, jemu náleží pouze odepříti uznání náboženským společnostem pro vnější právní obor nebo jim je odníti. K takovému nejkrajnějšímu kroku nepodávalo učení o neomylnosti již proto žádného podnětu, poněvadž není ještě žádným útokem na státní řád; jeho nebezpečnost může teprve vykonáváním plné moci, koncilem papeži přiznané, býti určena. Proto nezměnila vláda nic na právním stavě katolické církve ani nezamezila prohlášení článku, ano dala průchod všem následkům událostí, že nový článek stal se doplňující částí katolické věrouky. Ale vláda nezneuznávala na druhé straně též povážlivou tendenci a velkou dalekosáhlost nového učení, a proto zvláštního následku právního, který jaksi z církevní novoty plynul, beze všeho ohledu použila. — Z tohoto hlediště vycházejíc, prohlásila vláda na základě nejvyššího rozhodnutí z 30. července 1870 papežské kurii, že následkem nového článku (dogmatu) konkordát z r. 1855 propadá a c. k. vláda jej za zrušený prohlašuje.«**) (Tedy definování článku neomylnosti jest genesí čili původem našich nových církevních zákonů!)

---

*) L. c. str. 15, 16.
**) L. c. str. 18, 19.

Liberalismus hlásá větu: »svobodná církev ve svobodném státě,« a tudy by církev měla požívati tolik práva jako každá soukromá společnost. Motiv však praví: »Jest zkušenost, že tentýž nárok (Anforderung) svobodného individuálního rozvoje u tak rozsáhlé a dobře organisované náboženské společnosti, jakou jest katolická církev, docela jiné výsledky přivádí, než při obyčejné soukromé společnosti, a že tudy postavení této církve (jako vůbec velkých náboženských společností) na roveň s jinými společnostmi k hájení státní praerogativy nepostačuje. Právě že velká církev jest podstatně jiný ústroj (organismus), nežli společnost soukromá, mohla tatáž míra svobodného sebeurčení, která u této docela beze vší obavy zůstala, u oné vésti k úplnému odstranění státního vlivu. Spolu poučily zvýšené církevní nároky o vnitřní protivě, která panuje mezi politickou žádostí za svobodu (Freigebung) náboženského života a mezi církevním nárokem na nezávislost na státě. Z toho všeho vyplynuly snahy, které k tomu směřovaly, aby závislost zevnějšího právního stavu (des äusseren Rechtsbestandes) církve v trvajících, proti církevním přehmatům chránících institucích ku platnosti přivedena byla.« *) »Stát uznává, že trvání a účel církve veřejný užitek přináší, a že proto má nárok na zvláštní spojení s veřejným životem a na zvláštní přednosti, které soukromým společnostem nepřináležejí.« **) »Stát může svým zákonodárstvím vnitřní církevní pole (Gebiet) zevrubněji určiti a obmeziti.« — »Takovýto zákonně spořádaný dozor nezrušuje svobody církve, jest naopak velikým objemem jejím, jakož i mocným a vlivuplným postavením, které tak veliká církevní společnost, jako jest církev katolická, před obyčejnými soukromými společnostmi má, sám sebou ospravedlněn: obmezení, která by u obyčejné takové společnosti byla zbytečným týráním (Plackerei), budou vzhledem na veliké církve jen výrazem nejnutnější státní pečlivosti (Vorsorge). Tak i nynější zákonodárství nemohlo soustavy

*) L. c. str. 15.
**) L. c. str. 28.

evidencí a kontrol pohřešovati, jimiž jest státní moci možno, proti církevnímu životu státních zájmů chrániti.« *)

Vzhledem na kláštery praví motiv: »Vláda nenavrhovala podřízení klášterních společenstev pod všeobecné spolčovací zákony. Takovýto prostředek byl by zásadně rovněž tak nesprávný, jako prakticky nebezpečný. Zásadně nesprávný, poněvadž jde o korporace t. j. o spolky, které jako náboženské společnosti, k nimž přináležejí, na veřejné postavení a obzvláštní veřejná práva nárok činí, a proto též zvláštním veřejným povinnostem podrobeny býti musí; prakticky nebezpečný, poněvadž by takovým na roveň postavením (za které se podivuhodným způsobem liberální strana zasazuje) s jinými spolky církevní společnosti dosáhly svobody pohybování, která jim při jejich závazném vlivu na obecný zájem přisouzena býti nemůže. Církevní společnosti jsou po zkušenosti tak vynikající, důležité a vlivuplné organisace, že státní moc již z obecných ohledů správy na souhlas ku konstituování a na jakýsi dozor nad působností těchto spolků nárok činiti musí. To platí obzvláště o řádech a kongregacích katolické církve, které svým velkým rozšířením, svou organisací a kázní, horlivostí a odevzdaností, s jakou členové její účelu spolku dosáhnouti se snaží, konečně nesmírným (ausserordentlich) vlivem, který každého času na politické, hospodářské a ostatní kulturní poměry měly, staly se beze všeho odporu jedním z nejdůležitějších zjevů národního života.«

Chování časopisectva ku předlohám bylo dle jeho stanoviště různé. Svobodomyslné listy prohlašovaly je za vyplnění vroucího přání obyvatelstva; radikální pohlížely na ně jako na maličkosti, přejíce si rázného pokračování proti církvi; katolické časopisectvo rozdělilo se ve dva tábory, právě když jednoty bylo potřebí. Katolické časopisy zaujaly ku předlohám pevné stanoviště, srovnávaly se v tom, že zásada, na

*) L. c. str. 33, 34.

které návrhy jsou zbudovány totiž bezvýjimečná souverenita čili svrchovanost státu nad církví a podrobení církve pod svrchovanou vůli státu, jest nesprávná a musí se zavrhnouti, a že to jest proto jedno, zdali jednotlivé paragrafy ostřeji nebo mírněji se provádějí čili nic. Toto pojetí jest s církevního stanoviště důsledné. Avšak jinak postavil se proti předlohám »Volksfreund«, orgán vídeňského kardinála Rauschera. Celá jeho snaha od času, kdy předlohy na veřejnost se dostaly, směřovala k tomu, aby dojem, který v katolických srdcích vzbudily, seslabil. Odtud fráze v čísle 31 roku 1874: »Hier ist keine preussische Morgenluft zu wittern.« Číslo 29 praví: »Ostatně závisí všechno na tom, ve které způsobě tyto předlohy říšskou radou projdou; proto klademe dnes více nežli kdy veškeru váhu na povinnosti katolického poslance, aby své sedadlo v říšské radě zaujal, ať jest jeho ostatní politický směr kterýkoliv. Konečně závisí všechno na užívání těchto budoucích zákonů.« Avšak jen povrchní známost mohla »Volksfreund« a jeho stranu poučiti o tom, že, kdyby všichni církevně smýšlející mužové v obou sněmovnách byli zasedli, přece nemohli změniti výsledek, poněvadž panující strana měla pojištěnu většinu. Těšiti se na mírnost v provádění, bylo nemístným kojením se blahou nadějí. Když poslanec Naumovič, Rusín, při speciální debattě o § 1. a § 2. o ustanovení duchovenstva se vyjádřil, že tyto paragrafy se neprotiví jejich náboženskému smýšlení a občanskému smýšlení, tu »Volksfreund« v č. 58 pronesl sice nad těmito slovy nelibost, kterou však jest sotva znáti; v témž č. 58 lituje, že katoličtí deputovaní při započetí speciální debatty opustili sál. Avšak oni výslovně vyjádřili, že celý zákon se stanoviska práva jest zavržení hodný. Jelikož sněmovní řád zakazuje každé zdržování se hlasování a každý přítomný na parlamentární akci se súčastniti musí, katolická strana upírala pak sněmu kompetenci jednati o předlohách: nemohla se súčastniti v speciální debattě.

Katolické spolky, které r. 1867 nejprve ve Štýrsku povstaly, a vyjma Halič po celé říši se rozšířily, tvoří

vlastní kolébku katolického života, a jsou podporou každé politické činnosti čili akce. Že konservativní poslanci v parlamentě zasedají, jest účinkem činnosti těchto spolkův, a kde jich nebylo, děly se volby v opačném smyslu, jmenovitě v Dolních Rakousích.

Tyto spolky kladly poslancům katolickým na srdce, aby se v plném počtu do sněmu dostavili, proti předlohám mluvili a hlasovali, ale do podrobné čili speciální porady se nepouštěli; na druhé straně obrátily se na episkopát, aby solidární vyjádření před trůnem podal, že předlohy stojí v odporu s nezadatelnými právy církve a se zásadami našeho sv. náboženství, že nemohou, kdyby byly potvrzeny, od episkopátu býti uznány a zachovávány, a že za biskupy stojí veškeren katolický lid.

Proti předlohám konfessních zákonů vydal první z rakouských biskupů kníže-biskup sekovský (se sídlem ve Štýrském Hradci) Dr. Jan Zwerger výborný spis »pro své diecésány« pod názvem: »Die confessionellen Gesetzentwürfe« (konfessní předlohy zákona),*) a ukázal tam, jak o nejdůležitějších věcech katolické církve jednostranně státní mocí zákony mají býti dány, aniž by papež byl otázán.

Výtečnou krátkou kritiku předloh obsahovaly »Adressa a pamětní spis k Jeho cís. a král. Apoštolskému Veličenství v příčině předloh zákonů náboženských, podány Katolicko politickou jednotou pro království České« **) Sepsali ji tehdejší universitní professoři Dr. Klement Borový († 31. srpna 1897 jako prelát scholastik při metropolitní kapitole u sv. Víta v Praze) a Dr. František Saleský Bauer, nynější biskup brněnský.

Jako kolísavě a nerozhodně počínal si »Volksfreund«, rovněž tak nerozhodný byl jeho patron a ochránce kardinál Rauscher se svou stranou. »Vaterland«, konservativní to list, přinesl r. 1874 v č. 48 lístek, který

*) Gratz, 1874, 40 str.

**) Tento spisek o 22 stránkách vyšel v Praze 1874 v Cyrillo-Methodějské knihtiskárně nákladem jednoty.

bez podpisu a nápisu se rozsiřoval mezi katolíky vídeňskými, a zároveň týž lístek tištěný byl přiložen k pastýřskému listu kardinála Rauschera a tudy se musí pokládati za náhled vídeňského ordinariátu. Smysl onoho lístku jest: Biskupové rakouští podali své ohrazení proti zrušení konkordátu; o jejich církevním smýšlení nelze pochybovati. Žádostí, aby biskupové svůj náhled o předlohách pronesli, jeví se nedůvěra v soudnost poslanců, kteří z předešlého chování biskupů nemohou býti v nejistotě, a svoji povinnost jistě vykonají. Jaké postavení biskupové proti návrhům zaujmou, závisí na tom, v jakém znění předloženy budou Jeho Veličenstvu ku potvrzení. Že biskupové budou věrně státi při církvi, jest jisto. O jednotlivých věcech nyní podati konečné rozhodnutí jest nemožno. Ovšem v tomto čase společného nebezpečenství byla by společná porada žádoucí, ale než mírnější počasí nastane, jest těžko dosažitelno, aby se biskupové v plném počtu sešli.

Nesprávnost tohoto programmu a malichernost jeho ve příčině cestování biskupů bije každému do očí.

U nerozhodného kardinála Rauschera zakročil s veškerou rázností a otevřeností rozhodný linecký biskup Rudigier, aby konferenci biskupů v tomto pro církev kritickém čase svolal. Psal mu 26. ledna 1874 takto: »Myslím, že brzká konference rakouských biskupův a rozhodné veřejnosti podané prohlášení proti těmto předlohám jest nevyhnutelně nutné. Jsem povinen toto svoje přesvědčení Vaší Eminenci s prosbou za tuto konferenci oznámiti. My jsme povinni takovým brzkým prohlášením svým věřícím, svým kněžím, svým spolubratům biskupům v Prusku a Švýcarsku.«*) Podobně pro svolání biskupské konference působil sekovský biskup Zwerger.**)

Hlavně tedy přičiněním Rudigierovým a Zwergrovým svolal kardinál Rauscher konferenci biskupů,

---

*) Konrad Meindl: Leben des B. Rudigier II. 195.

**) Franz Freiherr von Oer: Fürstbischof Johannes B Zwerger von Seckau Graz. 1897. — Ein Capitel aus der oesterreichischen Kirchengeschichte v »Correspondenzblattě« 1897 str. 622, 623.

k níž se 32 biskupové dostavili. Konference začala 12. března 1874 a trvala do 23. března. Biskupové přišedše do Vídně, nalezli tam list papeže Pia IX. ze 7. března 1874,*) kde se rozhodně vyslovil proti konfessním předlohám, zavrhl zásadu úplné podrobenosti církve pod státní absolutismus, ohrazoval se slavně proti jednostrannému a libovolnému zrušení konkordátu, proti porušení církevní svobody vzhledem na duchovní správu, správu věřících, náboženské vychovaní mládeže, vzdělání duchovenstva a porušení práv vzhledem na duchovní řády a církevní jmění; poukazoval na ohrožení biskupské pravomocnosti předlohami, a vyzýval biskupy, aby srdnatě a rozhodně práv církve hájili. Mimo to vyslovil se Pius IX. o návrzích listem daným k císaři, který pro veřejnost určen nebyl.

V konferenci byly dva směry; jeden pravil, že všechny lidské ohledy jest položiti stranou a říditi se slovy Písma sv., že »více sluší poslouchati Boha nežli lidí« (Sk. Apošt. 5, 29.), pročež ať se sestaví krátké vyjádření, že biskupové, nechtějíce býti nevěrni své kněžské přísaze, ku provedení těchto zákonů spolupůsobiti nemohou. Druhý směr, a to směr kardinála Rauschera, buď z důvodů přesvědčení, nebo spíše z bázlivosti, vyhlašoval to za povinnost mírnosti, aby se vzhledem na vládu až na hranice možnosti a dovolenosti šlo, by se srážka protiv a všechny následky zlé předešly. Tento směr zvítězil a onen poddal se pro pokoj. Původně chtěli biskupové vydati pastýřský list, ale Rauscher prohlásil hned: »Já ho nepodepíši; já musím míti mnoho ohledů.« **)

Biskupové vydali za tohoto smýšlení kardinála Rauschera 20. března 1874 pamětní spis,***) sepsaný

---

*) Archiv für kath. K.-Recht svazek 31, str. 472. — Jeden prelát žádal papeže Pia IX, aby na kardinála Rauschera působil malou sprchou; načež odvětil papež žertovně: »Si, si, non dubitate, questo, farò io, non solamente una piccola spinta darò, ma una spinta molto forte, un spintone.« (Ano, ano, nepochybujte, učiním to, netoliko malou sprchu dám, nýbrž sprchu velmi silnou, liják.) Correspondenzblatt 1897, str. 623.

**) Correspondenzblatt 1897, str. 623.

***) Archiv f. kath. K.-Recht, sv. 32, str. 175 sqq.

kardinálem Rauscherem, k ministru kultu a k panské sněmovně, kde dosti krotce protestují proti státnímu absolutismu, který práva církve pohlcuje, a proti přehmatům do vnitřních věcí církve, a prohlásili, že návrh zákona »o vnějších právních poměrech katolické církve« jenom potud zachovávati budou, pokud se s konkordátem srovnává. Toto prohlášení bylo posláno též papeži listem z 26. března 1874,*) podepsaným ode tří kardinálů: Rauschera, Schwarzenberga a Tarnoczyho. Papež svolil k tomu listem z 29. dubna 1874.**)

Zde budiž dovoleno vysloviti domněnku, že by krátké vyjádření o několika řádkách, na chování německých biskupův ukazujíc, že biskupové nejsou s to, aby při provádění těchto zákonů spolupůsobili a že se již napřed chtějí podrobiti všem následkům neposlušnosti, bylo mělo ve vyšších kruzích větší účinek nežli sáhodlouhý pamětní spis a rozbor.***) Církevní politika kardinála Rauschera, kteréhož arcibiskup solnohradský Tarnoczy nazval »Cunctatorem« (otálečem),†) zvítězila.

Poslanecká komora začala v březnu r. 1874 rokovati o předlohách na základě zprávy konfessního výboru, jehož předsedou byl Hophen; zpravodajem pro první předlohu byl Dr. August Weeber, pro druhou Dr. Russ, pro třetí o klášteřích Dr. Raslag a pro čtvrtou Dr. Wildner.

Generální debatta o první předloze zákona začala 5. března a trvala 6., 7. a 9.; proti předloze bylo zapsáno 36 řečníků, mezi nimiž byli: hrabě Hohenwart, Greuter, Dr. Harrant, Dr. Pražák, Wurm, Pflügl, svobodný pán Giovanelli, Dr. Smolka; pro ni 22 řečníci.

Statně vystoupil hrabě Hohenwart. Pravil, že jest nesnadno dáti odpověď na otázku, kterak jest hranici táhnouti mezi samosprávou církevní a státním zákonodárstvím; vidí v předlohách vzhledem na minulost posledních 20 let snahu vlády, nepohodlných práv po-

*) Archiv sv. 32, str. 194.
**) L. c str 198
***) Hist.-Pol. Blätter, sv. 78, str. 725.
†) Correspondenzblatt 1897, str. 623.

tud šetřiti, pokud nemá moci je odstraniti (unbequeme Rechte so lange zu achten, als man nicht die Macht habe, sie zu beseitigen). Nemůže uznati základ novověkého státního práva, pokud se z něho odvozuje všemohoucnost státní a právo míchati se do vnitřních věcí církve a určovati, zdali nějaká věc jest vnitřní neb zevnější. Jest to veliký odpor, vyhlašovati církev za největší a nejdůležitější společnost a z toho dovozovati, že proto co možná nejméně právy, za to však největšími opatřeními musí býti vyšnořena. Dále ukazuje, že se konfessionální předlohy protiví článku 15. základního státního zákona, který výslovně určuje, že katolická církev své vnitřní věci samostatně spravuje, a jen všeobecným státním zákonům podrobena jest. Těmito předlohami tvoří se zvláštní policejní zákony pro církev, které čl. 15. ničí. Jeho strana súčastňuje se všeobecné debatty, ale zdrží se všeho jednání při debattě podrobné, jelikož zavrhuje v zásadě předlohy, a proto nezáleží jí mnoho na případné změně některých paragrafů.

Hohenwart mluvil tak ne zrovna z náboženského přesvědčení, jako spíše ze státnické moudrosti vzhledem na katolické obyvatelstvo říše.

Greuter z Tyrol pravil: »Andrassy vyslovil se v Pešti v delegacích, »že máme nucený pochod« (dass wir eine gebundene Marschroute haben); po událostech v Německu jest mi jasno, kam tato »gebundene Marschroute« vésti má«, a ke konci praví: »Neklamte se, pánové, nad dosahem předložené otázky; já pravím rozhodně a otevřeně se vší slavností, že my v Tyrolsku nikdy toho zákona neuznáme, ať se stane, co se stane; a když naše zkáza jest určena, zachováme alespoň svoji čest a zahyneme jako katolický národ.«

Svobodný pán Giovanelli dokázal ve své řeči, že sv. Otec nežehnal dobrovolníkům, kteří r. 1848 proti Rakousku táhli. Uváděl provolání arciknížete Jana, který s rozhodností popíral pověst, jakoby papež s Rakouskem byl ve válce, a knihu: »Erinnerung eines oesterreichischen Veteranen aus den Jahren 1848 bis 1849« generála Schönhalsa, přednosty gerálního štábu maršálka Radeckého, kde výslovně stojí, že papež ode-

přel Crociatům žehnati prapor a v důstojné allokucí se vyslovil, že žádné války s Rakouskem nechce.

Z ministerstva mluvili dva, Stremayr a Auersperg. Stremayr hájil předlohu*) dne 9. března 1874 a pravil mezi jiným: »Vlády není nic vzdálenějšího jako přehmat do posvátného oboru svědomí, ale žádná vláda, která si svých povinností jest vědoma, nemůže trpěti, aby se náboženství zneužívalo k rejdům státu nebezpečným (Umtrieben) — vláda nemůže dovoliti, aby ze služebníků Božích stali se mandatáři státoprávní opposice.« **) Avšak ministr zapomněl na to, že státoprávní opposice jest tak dobře oprávněna, jako strana ministerská, a kněz, jako státní občan, že má tak dobře svou občanskou povinnost plniti, jako každý jiný.

Ministr-president Auersperg, chtěje ve své řeči seknouti hraběte Hohenwarta, pravil: »Neměl jsem potřebí, abych si dovezl z cizozemska rádce, kteří by nás teprve nově patentovanému rakouství učili.« (Ich habe es nicht nothwendig gehabt, mir Rathgeber aus dem Auslande zu importiren, welche uns das neue patentirte Oesterreichthum lehren sollen.)***) Narážel tím na ministra Schäffle z ministerstva Hohenwartova, ale zapomněl, že celá nynější ústava jest dílem importovaného cizozemce Sasíka Beusta.

Souhrn důvodů řečníků pro předlohy byl: Ve státě má jen stát právo poroučeti, a církevní poměry musí na základě novověkého práva býti uspořádány. Cizozemské moci (t. j. papeži) nemůže žádná pravomocnost ve státě býti postoupena, aby se čas upalování kacířů nenavrátil. Nevede se boj proti náboženství, nýbrž proti zneužívání náboženství ke světským účelům; aby jeho orgány nestaly se státu nebezpečnými, musí si stát zadržeti právo, aby o jejich vzdělání, ustanovení a odstranění z úřadu rozhodné slovo mluviti mohl.

Po skončené generální debattě bylo hlasováno,

---

*) Viz celou řeč ap. Paul Gautsch, l. c. str. 137 - 143.
**) L. c. 141, 142.
***) Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhauses 1874, str. 966.

má-li komora vejíti v podrobné rokování o předloze, což bylo dne 9. března 224 hlasy proti 71 hlasu přijato.

Podrobné rokování bylo pak ve dnech 10., 11., 12., 13. a 14. března, kdy byl zákon přijat.

O druhém zákoně »o příspěvcích k náboženské matici začala poslanecká komora rokovati 16. března generální debattou, kterouž ukončila 17. března. Proti předloze bylo zapsáno 25 řečníků, mezi nimi Dr. Mezník, Hohenwart, Weber, Wurm, Lienbacher, Dr. Harrant, Karlon, Greuter; pro ni nikdo.

Poslanec Karlon líčil situaci slovy: »Bylo ode dávna mým názorem a jest to smutnou zkušeností, že dorozumění na tomto poli, na němž nyní jsme, diskussí nemůže býti docíleno. Naše zásady stojí v kontradiktorickém a přímém odporu s vašimi, a musili bychom se svých zásad vzdáti, kdybychom očekávati chtěli, že cestou diskusse narovnání se stane. Zdá se mi, že vaše theorie pro praktické pole zákonodárství jsou následující: Základním kořenem veškerého právního pořádku jest pro vás objektivní obecná vůle; stát jest nejvyšší stupeň, kde skutkem stává se absolutní idea, stát jest skutečnost mravní idee; stát jest tedy nikoliv prostředkem, nýbrž konečným účelem, a jednotlivec žije naproti státu v úplné bezprávnosti; pole náboženství jest srdce; jen na tomto poli jest náboženství na nikom nezávislé; jakmile toto pole opustí, zasahuje na pole státu a spadá pod jeho zákony. To jsou vaše pohnutky při zákonodárství; to jest vaše theorie, která musí nutně vésti ku podřízení církve, a netoliko církve katolické, nýbrž celého křesťanství pod policejní dozor státu.

Stremayr, háje svou předlohu,*) vyčítal biskupům, že pro podřízené duchovenstvo nic neučinili, vyjma prý vídeňského kardinála Rauschera, který ze svého jmění 80.000 zl. k nadaci chudého kněžstva věnoval.**)

---

*) Paul Gautsch l. c. str. 193 - 200.

**) Avšak vyjma arcibiskupy vídeňského, olomouckého a pražského mají ostatní biskupové mezi 12—20.000 zl. Cena arcibiskupství olomouckého jest 6 milionů, pražského a vídeňského

Dále, uznávaje nouzi duchovenstva, vinil Stremayr ke konci své řeči jednu část z něho z politických rejdů řka: »Vím, že jsou v duchovenstu též tací, kteří divý hluk politických schůzí výše kladou, bohužel výše kladou (vorziehen) než pokoj Boží svého kněžského působení. Lituji, že obzvláště mezi mladším duchovenstvem jsou někteří, kteří temný dým hospodských světnic (den dumpfen Qualm der Wirthsstuben), ve kterých se agituje, výše cení, než posvátnou vůni kadidla ve svých kostelích. Ale pánové, nezneuznávejte, že tyto smutné poměry jsou v jakési souvislosti se skutečným bídným stavem jistých (gewisser) zástupců stavu duchovního. Odpusťte mnohému (Verdenken Sie manchem nicht), že i k tomuto — s kněžského stanoviska mohu říci — hroznému (entsetzlichen) prostředku sahá, aby takto dle svého mínění vyššímu holdoval a tím své postavení zlepšil.« *)

Po řeči ministra Stremayra byla vládní předloha přijata velikou většinou proti 54 hlasům za základ podrobného rokování, které ihned započalo a 18. března skončeno bylo. Zákon byl potom 20. března ve třetím čtení 192 hlasy proti 38 hlasům přijat.

O třetím zákoně »o klášteřích« začala generální debatta dne 25. dubna a skončila se týž den. Proti ní byli zapsáni za řečníky: Dr. Chelmacki, Rainer, Oeltz, rytíř Krzecnowicz, Wurm, Dr. Klaič, Dr. Rapp, Umlauft, Dr. Vitězič, Bärnfeind, Paulinovič, Fischer, Zeilberger a baron Gudenus; pro ni Fuchs ze Slezska, Fux z Moravy a Dr. Hoffer. Dr. Oelz, poslanec z Vorarlberga, vyznamenal se svou řečí tak, že mu biskup linecký, Rudigier, listem z 30. dubna vřele poděkoval.**)

---

2 miliony, solnohradského jeden milion. Bohaté kláštery jsou v první řadě: Škotov ve Vídni, Klosterneuburg a Mölk v Dol. Rakousích a Teplá v Čechách, v druhé řadě Lilienfeld a Göttweih (Kotvice) v Dolním Rakousku, Admont a Sv. Lambrecht ve Štýrsku, Sv. Florian a Kremsmünster v Horním Rakousku. Z kapitol jest bohatou olomoucká, zámožnými pražská, solnohradská a vídeňská, ostatní jsou nuzny V diecésích bude sotva po 10—12 farách, které by měly základní kapitál po 60—100.000 zl.

*) L c. str. 199, 200.

**) Maindl: Das Leben d. B. Rudigier II. 202.

Dne 29. dubna bylo podrobné rokování ukončeno a spolu celý zákon přijat ve třetím čtení dne 1. května.

Čtvrtý návrh zákona, totiž »o zákonitém uznání náboženských společností«, byl ve 2. a 3. čtení od poslanecké komory beze všeho rokování dne 6. května přijat.

Panská komora začala rokovati o první předloze generální debattou dne 10. dubna na základě zprávy svého konfessního výboru, jehož předsedou byl bývalý ministr kultu Hasner; minoritní votum ohlásilo pět členů, a zpravodajem byl hrabě Falkenhayn. Generální debatta trvala po tři dny: 10., 11. a 13. dubna. Proti předloze mluvili: Rauscher, arcibiskup vídeňský, Gasser, kníže-biskup brixenský, kníže Czartoryski a hrabě Lev Thun.

Do panské sněmovny dostavili se tentokráte netoliko biskupové, kteří jsou členy sněmovny a jí se zdržovali po dlouhý čas, v plném počtu, nýbrž i mnozí vynikající členové státoprávní opposice, kteří chtěli ukázati, že práva církve a prospěchy katolické církve výše jim stojí, nežli každá státoprávní otázka, a že jako věřící katolíci skutečným poměrům se podrobují, aniž tím právní základ uznávají.

Pro předlohy mluvili: dějepisec Arneth; básník hrabě Anton Auersperg (Anastasius Grün), který pravil: »Nemohu to nechati nevysloveno, že jakýsi policejní dech tímto zákonem vane (dass ein gewisser polizeilicher Hauch durch dieses Gesetz weht), který se mne nepříjemně dotýká; ale když v dřívějším čase se státopolicejní pomocí výsadní výjimečné postavení bylo dosaženo (erklommen): tu jest přece strpěti, když normální postavení s policejní čestnou eskortou (mit polizeilicher Ehreneskorte) znovu zavedeno bude;« dále svobodný pán Hye; Dr. Höfler, který sice mluvil konservativně, ale hlasoval liberálně, a Tschabuschtnigg. Stremayr hájil zákony,*) a tu pravil: »Mohl bych řadu zákonných ustanovení sestaviti, která dokazují, že obsah této vládní předlohy církve tak neobmezuje a svědomí neznepokojuje, jak to posud líčeno bylo. Není mi třeba

*) Paul Gautsch l. c. str. 143—150.

toho činiti, neboť nejskvělejší svědectví bylo v tomto ohledu vládní předloze vydáno, z úst prvního z nejdůstojnějších knížat církevních, který v debattě ujal se slova.*) Právě z jeho úst slyšela vysoká komora, že hmotný obsah těchto ustanovení jest takový, že práv a zájmů katolické církve v celku neporušuje.« Potom hájí ministr předlohy proti výčitce libovůle a policejního poručníkování. »Jmenovitě jest to jedno ustanovení, že státní moci jest dovoleno, aby státoobčansky nezávadné chování osobností posuzovala, a v případě, že by vzhledem k tomu nebezpečenství pro stát poznáváno bylo, vhodná opatření učinila. Tím naznačeno jest jádro výčitky, která vládní předloze učiněna byla. To však jest ve spojení s jinou otázkou, totiž otázkou: Může-li a má-li kněz, duchovní správce, pustiti se do politického víru čili nic? Zlatá slova padla v tomto ohledu z úst prvního z pánů řečníků v generální debattě,**) která k tomu směřovala, že není úkolem kněze, aby na toto pole zabočil, a já táži se vysoké komory: Jest to možno, aby kněz do tohoto víru se pustil, aniž by se jádra svého vznešeného úkolu dotekl a ho neohrožoval? Úkolem kněze jest, svou žehnající ruku vztahovati na muže každé strany; jeho úkolem jest posluhovati spasitelnými prostředky naší církve a našeho náboženství každému, ať má jakýkoli politický názor. Kterak by se to mohlo státi bez nebezpečenství pro tento vznešený úkol, když ten, jehož ústa vždy čistě slovo Nejvyššího hlásají, se pouští v křiky politických rejdův a politické náruživosti?«

Takto mluvě, mluvil ministr jako každý svobodomyslník, aby kněz obmezil se pouze na kostel a svobodomyslníkům nechal pole volné, a za to, že na katolickém lidu hřeší, ještě jim žehnal a činnost jejich velebil.

Protivníci zákonů navrhli přechod k dennímu pořádku, který zavržen 77 proti 43 hlasům.

Podrobné rokování bylo téhož dne ukončeno, a celý zákon hned ve třetím čtení přijat, a to ještě proti

---

*) Byl to kardinál Rauscher.
**) Byl to opět kardinál Rauscher.

vládní předloze v ostřejší formě v některých článcích, ke kterým poslanecká komora dne 16. dubna přistoupila.

Druhý zákon přijala panská komora 24. dubna r. 1874 v zostřené formě, ke které poslanecká komora 1. května přistoupila.

Čtvrtý návrh zákona byl přijat ve druhém a třetím čtení 6. května beze všeho rokování, a zákon o klášteřích odevzdán téhož dne kommissi, kde přes půl druhého roku až do ledna 1876 odpočíval.

Dne 7. května 1874 obdržely císařské potvrzení zákony »o vnějších právních poměrech katolické církve« a »o příspěvcích k náboženské matici a na uhražení potřeb na účely církve katolické«, a 20. května 1874 zákon »o uznání náboženských společností«.

---

§ 83. Předloha zákona „o vnějších právních poměrech klášterních společností". Další snahy pokračovati v zákonodárství na úkor církve. Konec církevního zákonodárství.

Předloha zákona »o vnějších právních poměrech klášterních společností« byla, jak jsme v předešlém odstavci viděli, v poslanecké komoře ve třetím čtení přijata dne 1. května 1874, přišla do panské komory a byla odevzdána dne 6. května konfessnímu výboru, aby podal o ní své dobrozdání. V panské komoře odpočívala až do ledna 1876, kdy panská komora o ní rokovati počala, a přijala ji na základě zprávy svého konfessního výboru ještě v ostřejším znění*) ve třetím čtení dne 17. ledna 1876.

---

*) Zněla v hlavních paragrafech takto:

§ 1. Ke zřízení klášterních společností, t. j. takových řádů, kongregací a jiných církevních společností, jejichž údové ke společnému životu se zavazují, pak k novým usídlením takových společenstev neb nového konventu jest potřebí říšského zákona. Ke zřízení společenstev, které se obsluhování nemocných věnují, postačí dovolení ministra kultu.

§ 2. Žádosti za zřízení podá diecésní biskup přednostovi země, který je, zjednav si dobrozdání zastupitelstva obce, kdež

Zostřená předloha navrátila se zpět do poslanecké komory, kteráž ji odevzdala svému konfessnímu výboru, aby o ní podal své dobrozdání. Tento přijal ve svém sedění dne 27. ledna 1876 na návrh svého referenta Dra. Koppa všechny změny od panské komory učiněné en bloc čili šmahem 11 hlasy proti pěti hlasům, ačkoliv ministr kultu Stremayr prohlásil, že »zákon v jeho nynějším znění ku potvrzení Jeho Veličen-

---

jest zříditi klášter, podá ministrovi kultu. Žádost musí míti za přílohu stanovy čili statuta společnosti ve dvou exemplářích.

§ 4. Do rakouských klášterních společností mohou jen rakoušti státní občané vstoupiti; jejich představení (místní, provincialové a generálové) musí býti rakouskými státními občany a v Rakousku sídliti. Spojení se zahraničními představenými, klášterními společnostmi neb usídleními se zrušuje.

§ 7. Nově ustanovený představený musí býti oznámen zemské vládě a teprve po 30 dnech, když se proti němu žádná námitka nestala, může býti installován.

§ 8. Slavné sliby mohou býti učiněny až po dokonaném 24. roce života.

§ 9. Vystoupiti může každý z kláštera, a oznámí jen svůj výstup politickému úřadu, a od toho dne přestanou všecky jeho práva, povinnosti a závazky, které ke klášteru a klášter k němu měl.

§ 10. Představení kláštera musí každý rok podati seznam členův a změny, které se ten rok v stavu osob staly.

§ 11. Při provádění kázně nesmí se žádného zevnitřního nucení užívati; též nesmí se kázně užívati, aby se zachování zákonů, nařízení úřadův a vykonávání státoprávních práv zamezilo. K vykonávání disciplinární moci neuděluje se státní pomoci.

§ 13. Klášter neb společnost, chce-li přijmouti dědictví nebo dar 3000 zl. obnášející, potřebuje k tomu svolení státní, které dle § 14. uděluje ministr kultu. Též když řád chce nabýti nemovitého jmění koupí, která 3000 zl. přesahuje, jest k tomu potřebí svolení ministra kultu (§ 15.).

§ 16. Představenstva musí ročně podávati státní správě kultu výkazy o stavu spolkového jmění, jakož i roční změny v tomto oboru.

§ 18. Politická zemská správa má právo všechna klášterní společenstva visitovati, aby se přesvědčila, zdali se zákony zachovávají, a všechny obyvatele klášterní vyslýchati. K těmto visitacím jest ordinariát pozvati, ač netrpí-li věc žádného odkladu.

§ 21. Státní správa kultu má na to dohlížeti, aby klášterní společnosti svého statutárního oboru působnosti nepřekročovaly, a určení tohoto zákona a všech na jeho základě vydaných nařízení státních úřadů zachovávaly. Za tou příčinou mohou jim peněžité pokuty býti ukládány a jiných donucovacích prostředků býti užíváno.

stvu doporoučeti nemůže.« Poslanecká komora přijala jej 21. února 1876 130 hlasy proti 32; katolická strana práva, podavši ohrazení proti zákonu, vzdálila se před hlasováním.*)

Rakouští biskupové a arcibiskupové sešli se do Vídně, měli tam od 13.—19. ledna 1876 porady, a podali proti návrhu zákona ohrazení, které však jest opět spíše učenou rozpravou, kde ukazují, kterak úzce souvisí řeholní život se životem církve, kterak všechny jeho poměry právní zákonodárstvím církevním a konkordátem jsou upraveny, kterak boj proti klášterům pochází buď z neznalosti jich anebo z nenávisti a ze závisti pro jejich majetek; tu pak praví: »Závist musí uznati, že příjem klášterů neztráví se záhubnou nepřítomností v cizině, nevyplácí se jako výnos mnohých bank a železnic na cizozemské akcionáře, nýbrž že používá se ho na místě pro orbu, řemesla, umění a vědu, a že plyne též ve způsobě almužny neb laciné půjčky chudým«; ke konci ukazují biskupové, že řády nezasluhují onoho policejního ducha, který zákonem vane.**)

Ministerstvo vědouc, že Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. jest veliký příznivec řeholí a klášterův, a nikdy k tomu nesvolí, aby za jeho panování dostaly smrtelnou ránu, na kterou by zahynuly, neosmělilo se zákon předložiti Jeho Veličenstvu k potvrzení. Zmizel s jeviště; kláštery a kongregace jsou a působí dle starého způsobu a Rakousko nepotkalo proto žádné neštěstí. Motiv ukázal se býti planým, a dnešního dne neodvážila by se žádná strana něco podobného v říšské radě navrhovati.

Liberálové v říšské radě nebyli s rakouskými květnovými zákony ještě spokojeni a přáli si dalšího, a to krutého boje proti katolické církvi. Kopp navrhoval zákon »o upravení konfessionálních poměrů« (novým manželským zákonem), dále zákon »o vedení civilních rejstříků«, (místo matrik, které duchovní vedou), zákon »proti zneužívání duchovní moci«, dále zákony »o upravení státního vrchního dozoru nad nábožen-

*) Archiv f. kath. K.-Recht. 1876, sv. 35. str. 350—354.
**) L. c. str. 354—365.

skými společnostmi«, »o právních poměrech starokatolíkův« a »o předběžném vzdělání kandidátů duchovního stavu« (26. ledna 1874). Fux žádal za vyhnání jesuitů (15. dubna 1874) a Seidl za upravení školních poplatků. Kowalski navrhoval, aby kompetence nejvyššího soudního dvoru ve správních a trestních duchovních věcech zvláštním zákonem upravena byla (12. března r. 1874). Sturm, zpravodaj konfessionálního výboru, vypracoval dle staršího vzoru Rechbauerova zákon o povinném občanském manželství, za něž jmenovitě obecní výborové vídeňský a štýrsko-hradecký žádali. Ale tyto všechny návrhy zůstaly pouhými návrhy, poněvadž J. V. císař a král projevil přání, aby květnovými zákony z r. 1874 církevní zákonodárství v Rakousku uzavřeno bylo a dále se nepokračovalo. Proti rozhodné vůli J. V. císaře a krále neopovážilo se ministerstvo s liberály nic více na úkor církve podniknouti.

---

§ 84. Znění zákonů květnových z r. 1874.

A) Zákon daný dne 7. května 1874,*)

jímžto se vydávají ustanovení, kterými se upravují zevnitřní právní poměry církve katolické.

S přivolením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi nařiditi takto:

Čl. 1. Patent, daný dne 5. listopadu 1855, (č. 195 zák. říšsk.), dle ceého znění svého se zrušuje.

Čl. 2. Zevnitřní právní poměry církve katolické upravují se ustanoveními níže položenými.

Čl. 3. Tento zákon nabude moci ode dne jeho vyhlášení.

Čl. 4. Ministrovi záležitostí duchovních a vyučování a ministrům záležitostí vnitřních a práv uloženo jest, aby tento zákon ve skutek uvedli.

V Budíně a Pešti, dne 7. května 1874.

František Josef m. p.

Auersperg m. p. Lasser m. p. Stremayr m. p. Glaser m. p.

---

*) Zákonník říšský 1874. Č. 50.

Ustanovení, jimiž se upravují zevnitřní právní poměry církve katolické.

I. Co se týče církevních úřadův a prebend.

§ 1. V příčině toho, čeho má zapotřebí ten, kdo chce dojíti církevních úřadův a prebend, pravidlem jsou zákony státní a nařízení církevní v mezích těchto zákonů platnost mající, a v případech zvláštních listiny zakládací.

§ 2. Stát žádá na tom, kdo chce dojíti nějakého církevního úřadu neb prebendy:

aby byl rakouským občanem státním,

aby byl, co mravnosti a státního občanství se týče, bezúhonného chování, a

aby měl onu zvláštní způsobilost, kteréž jest k dosažení jistých církevních úřadův a prebend podle zákonů státních potřebí.

Týchž vlastností žádá se také na duchovních, kteří se povolají k zastupování těchto úřadův, k jich dočasnému spravování aneb k pomáhání při nich.

§ 3. Stolice arcibiskupské a biskupské, též místa kanovnická na veškerých kapitolách budou se obsazovati a biskupští generální vikáři budou se jmenovati týmž způsobem, jako posaváde.

Nezakládá-li se obsazení některého místa na císařském jmenování aneb na volbě kanonické císařem stvrzené, budiž osoba pro některý z jmenovaných úřadů církevních určená oznámena státní správě záležitostí duchovních.

Učiní-li tato správa odpor (§ 2.) nemůže se místo obsaditi nebo osoba jmenovati.

§ 4. V příčině církevních úřadů a prebend, jež propůjčovati přísluší biskupům diecésním, zůstavuje se právo ze zvláštních titulů moci státní nebo někomu jinému příslušející, pojmenovati osobu, kteréž se má úřadu církevního aneb prebendy církevní propůjčiti.

Církevní úřady a prebendy tohoto způsobu, ježto nejsou postaveny pod patronátem soukromým a jsou nadány zcela nebo z větší části z pokladnice státní, z náboženského fondu nebo z jiných důchodů veřejných, propůjčiti se mohou jediné po presentaci moci státní vykonané.

Kterými orgány se toto právo presentační čili podací v každém případě má vykonávati, ustanoví se způsobem nařízení.

§ 5. K obsazení uprázdněných míst kanovnických a prebend duchovenstva světského, s nimiž spojena jest správa duchovní, vypsán budiž konkurs.

Zevrubnější ustanovení o tomto konkursu vydají se způsobem nařizovacím po vyslyšení biskupů.

§ 6. Propůjčuje-li biskup nějaké místo volně aneb má-li presentaci někdo jiný nežli císař nebo některý úřad císařský, anebo zřizuje-li se zástupce nějaké vtělené prebendy farní, povinen jest biskup, oznámiti osobu k tomu místu určenou řízení zemskému.

Tomuto řízení přísluší oznámiti biskupovi své námitky, uvedouc zároveň jich příčiny (§ 2.)

Neučiní-li řízení zemské ve 30 dnech, když mu byla osoba oznámena, žádných námitek proti ní, může se osoba dotčená bez závady ustanoviti nebo prebenda vtělená obsaditi.

Z námitek od řízení zemského učiněných může se biskup odvolati k ministrovi záležitostí duchovních.

Nedá-li ministr odvolání místa, nemůže se duchovní ustanoviti ani prebenda obsaditi.

§ 7. Dosazovati osoby k církevním úřadům a prebendám jmenované v práva duchovní čili spirituální s těmito úřady a prebendami spojená, náleží příslušným vrchním církevním.

Uváděti je v příjmy s těmito úřady a prebendami spojené náleží státní správě záležitostí duchovních za účastenství biskupův a osad farních, a pokud jsou tyto úřady a prebendy postaveny pod patronátem soukromým, také za účastenství církevních patronů.

Způsob tohoto účastenství ustanoví se nařízením zvláštním po vyslyšení biskupů.

§ 8. Pozbyl-li by některý držitel církevního úřadu nebo církevní prebendy rakouského občanství aneb byl-li by vinným nalezen nějakým zločinem vůbec nebo nějakým činem trestným, pošlým ze zištnosti, urážejícím mravopočestnost aneb dávajícím veřejné pohoršení, má státní správa záležitostí duchovních žádati, aby byl z úřadu nebo z prebendy odstraněn.

Dopustil-li by se některý duchovní správce něčeho takového, a vidělo-li by se býti veřejnému řádu na škodu, kdyby byl déle v úřadě církevním ponechán, může státní správa záležitostí duchovních žádati, aby byl od vykonávání úřadu církevního odstraněn.

Co výše ustanoveno, vztahuje se také k oněm duchovním, kteří se povolají k zastupování těchto úřadů neb k dočasnému jich spravování nebo k pomáhání při nich.

Jestliže by církevní představení neučinili žádosti vlády v přiměřené lhůtě zadost, pokládány buďte úřad nebo prebenda, co státu se týče, za uprázdněny, a vláda přihlížej k tomu, aby práce, zákony státními na řádného správce duchovního vznesené byly vedeny někým jiným od ní ustanoveným dotud, až bude dotčený úřad církevní způsobem od státu uznaným znovu obsazen.

Podobně nutno si vésti, kdyby řádný správce duchovní z nějaké jiné příčiny prací výše připomenutých nevykonával.

§ 9. Stane-li se samostatný světský správce duchovní ke službě neschopným, rozhodnuto buď po umluvení příslušného úřadu státního i církevního, má-li se zříditi provisor (administrátor) nebo se mu má přidati kněz na pomoc, anebo má-li se správce duchovní ke službě neschopný prebendy vzdáti a vzíti se mezi duchovní ochuravělé.

§ 10. Nemůže-li některý duchovní funkcionář kromě případu v § 9. uvedeného pro nějakou překážku úřadu svého spravovati, má příslušný církevní představený v čas náležité opatření učiniti.

Má-li se z příčiny takového opatření na nějakém fondu veřejném nebo pod veřejnou správou postaveném žádati nějaké po-

moci, anebo jde-li o trvalé obtížení prebendy, potřebí k tomuto opatření státního přivolení.

K provisorům (administrátorům) některého církevního úřadu (komendy atd.) stále ustanoveným vztahuje se to, co vyměřeno v §§ 6. a 8.

§ 11. Kdykoliv se některý úřad nebo některá prebenda církevní uprázdní, oznámeno to buď ihned řízení zemskému.

§ 12. Každý uprázdněný úřad církevní a každá uprázdněná prebenda obsaditi se má vůbec do roka, ode dne uprázdnění počítajíc.

V případnostech zvláštních může se tato lhůta s přivolením řízení zemského prodloužiti.

§ 13. Smlouvy soukromé o sukcesi čili posloupnost v nějaký církevní úřad nebo prebendu jsou neplatné.

II. Co se týče vykonávání úřední moci a správy duchovní.

§ 14. Arcibiskupové, biskupové a vikáři biskupští spravovati mají vnitřní záležitosti církevní svých diecésí dle nařízení církevních, pokud tato nařízení neodporují zákonům státním.

§ 15. Bez újmy práva biskupův, udělovati posvěcení, propůjčí se titulu stolního z náboženského fondu jenom takovým duchovním, kteří jsou způsobilí, nabýti úřadův církevních (§ 2.).

§ 16. Biskupové jsou povinni, poslati svá vynesení (nařízení, instrukce, listy pastýřské atd.), když je vyhlašují, zároveň politickému řízení zemskému, aby je vzalo na vědomost.

§ 17. Shledala-li by vláda, že jsou některému nařízení církevnímu, týkajícímu se veřejných služeb Božích, příčiny veřejné na odpor, má nařízení ta zakázati.

§ 18. Církevní moci úřední užiti se může jediné proti osobám k církvi příslušejícím, a nemůže se jí užívati k tomu konci, aby se někomu překáželo, zachovávati zákony a úřední nařízení nebo užívati volně práv státoobčanských.

§ 19. Při vykonávání církevní moci úřední nelze užívati zevnitřního donucování.

§ 20. Ke zřizování nových diecésí a osad farních, ke změně v hranicích diecésí a farních osad již zřízených, též ke zřizování, rozdělování nebo ke spojení prebend potřebí jest státního schválení.

§ 21. Přeloží-li se osadníci farní do jiné fary, pozbude posavadní farář práva ke všelikým dávkám, kteréž byli povinni jako osadníci vybývati, pokud tomu nejsou na odpor důvody z práva soukromého odvozené anebo pokud při přeložení do jiné fary nebylo nic jiného umluveno.

Stalo-li se posud někde takové přeložení do jiné fary a bylo-li právo k takovým dávkám zůstaveno předešlému faráři, budiž toto právo, nejsou-li tu výjimky výše dotčené, na nového faráře přeneseno, avšak bez újmy osobního práva nynějšího faráře k týmž dávkám.

§ 22. Státní správa záležitostí duchovních může po vyslyšení ordinariátu učiniti změnu v dotaci úřadů správy duchovní

když se tím některý fond veřejný sprostí nějakého břemene bez újmy řádné kogruy a beze změny nařízení fundačního. Avšak taková opatření mají se kromě zvláštních případů činiti jen tehda, když se stane změna v osobě správce duchovního.

§ 23. K dobývání dávek nebo ke konání jiných povinností k účelům církevním, ježto příslušníkům církevním s přivolením vládním byly uloženy, povoluje se exekuce politická.

To platí také o stálých poplatcích za církevní ohlášky, oddavky a pohřby (o štole), jakož i za písemnosti od farního úřadu zdělané.

Ti, kdož požívají práva chudých, jsou těchto poplatků zproštěni.

§ 24. Vláda má právo, změniti církevní řád štolní, vyslyševši biskupy.

§ 25. Proto, že někdo štoly nezapravil, nemůže se mu, kromě zvláštních případů, výkon úřadu farního odepříti.

Toliko, když se žádá za nějaký výkon v takové způsobě, že za něj jest vyměřen vyšší poplatek nežli jest štola nejnižší (na př. za assistenci více kněží při pohřbu), má se poplatek vyšší za to vycházející k požádání zaplatiti napřed.

Jde-li o vyhotovení nějaké listiny se strany farního úřadu, může se žádati, aby žádající zapravil napřed obnos kolku, pakli ho je potřebí.

§ 26. Přestoupil-li by kdo řád štolní, potrestán bude od úřadu správního po vyslyšení ordinariátu pokutou peněžitou až do 100 zl., ač nehodí-li se případ ten k řízení soudu trestního.

Zároveň s pokutou vyřkne se, jakou náhradu vinník má dáti, kterýžto výrok o náhradě může se exekucí ve skutek uvésti.

Dopustil-li by se některý duchovní takového přestupku znova, může státní správa záležitostí duchovních žádati, aby byl odstraněn od vykonávání svého církevního úřadu (§ 8.).

§ 27. Kromě případu, uvedeného v § 23., propůjčí se k uvedení ve skutek církevních nařízení a rozhodnutí pomocí státní v případech níže položených a jen tímto způsobem:

a) bylo-li by k sesazení nebo odstranění některé osoby z církevního úřadu nebo z církevní prebendy, kteréž nařídil představený církevní v mezích své moci úřední, potřebí nějakého zevnitřního opatření, může řízení zemské toto opatření, pokud se ho vidí býti potřeba, k požádání představeného církevního učiniti, bylo-li před vynesením nálezu provedeno řádné řízení, a neodporuje-li nález ten ani zákonům státním ani nařízením církevním v státě platnost majícím;

b) též se může představeným církevním, když chtějí na některého duchovního zavésti vyšetřování církevní, k provedení toho, bylo-li by toho potřebí, pomoci státní propůjčiti, když, žádajíce za tuto pomoc, zároveň prokáží, že zamýšlené vyšetřování jest dle práva a odůvodněné.

Osoby, které nenáležejí k duchovenstvu katolickému, vyslýchati může jediné úřad státní.

§ 28. Byl-li opatřením některého představeného církevního porušen nějaký zákon státní, může ten, kdo se mní ve svém právu zkráceným, obrátiti se k úřadu správnímu, kterýž, nenáleží-li

věc k pořadu práva civilního nebo trestního, má pomoc opatřiti; náleží-li vše k pořadu práva, může učiniti dočasné opatření.

§ 29. Zavede-li soud proti některému katolickému duchovnímu vyšetřování pro nějaký zločin, přečin nebo přestupek, má to oznámiti představenému církevnímu, který nad tímto duchovním vykonává kázeň církevní.

Témuž představenému má se také poslati rozsudek vynesený i s příčinami rozhodujícími.

Při zatčení duchovních katolických a jich držení ve vazbě šetřeno buď všeho toho, čeho vyhledává vážnost jich stavu náležející.

III. Co se týče katolicko-theologických fakult a vzdělávání kandidátů stavu duchovního.

§ 30. Jak mají býti zařízeny fakulty katolicko-theologické, ustanoví se zvláštním zákonem.

Týmž způsobem se ustanoví, pokud stát předpisuje v příčině kandidátů stavu duchovního zvláštní způsob vzdělávání.

IV. Co se týče společenstev klášterních.

§ 31. Co se dotýče zevnitřních právních poměrů společenstev klášterních v církvi katolické, mají platnost nařízení zvláštní v příčině takových společenstev vůbec vydaná

V. Co se týče církevního patronátu.

§ 32. Poměry patronátní uspořádají se zvláštním zákonem Až do té doby zachovávají v příčině těchto poměrů platnost nařízení posavadní.

Při uvažování však každého případu spravovati se jest povždy pravidlem, že břemena patronátní vztahují se toliko k jistému kostelu a k jisté prebendě pod patronátem postavené, a že se nemohou zvětšiti, kdyby se rozmnožily duchovní potřeby osady k tomuto kostelu neb k této prebendě příslušející.

§ 33. Vzešla-li by rozepře o to, jestli některý kostel nebo některá prebenda postavena pod patronátem, aneb má-li biskup právo, sám prebendu obsazovati, má v příčině toho řádným postupem instancí rozhodnouti státní správa záležitostí duchovních, slyševši prvé úřady církevní.

Jde-li však jen o to, komu přísluší patronát kostela nebo prebendy, rozhodne o tom soudce.

§ 34. V příčině rozepří, vzešlých o nějaké dávky neb jiné povinnosti, jichž kdo žádá z příčiny patronátu, přísluší pořadem instancí rozhodovati úřadům, spravujícím záležitosti duchov í.

Toliko kdyby patron dovozoval, že jest dávek neb jiných povinností zcela neb z části zproštěn ze zvláštních důvodů soukromého práva, má se předsejíti pořadem práva, a úřadům správním přísluší toliko učiniti opatření prozatím, jestli toho třeba (§ 56.)

VI. Co se týče farních osad.

§ 35. Všichni katolíci téhož obřadu, bydlící v jednom okrese farním, činí dohromady farní osadu.

Všeliká práva nějaké církevní věci se týkající, kteráž v zákonech jsou přiřknuta obcím, příslušejí osadám farním, a všeliké povinnosti toho způsobu, kteréž v zákonech uloženy jsou obcím, náležejí osadám farním. Toliko práva patronátní mohou příslušeti také některé obci místní jako obci místní.

§ 36. Nemá-li některá farní osada na uhrazení potřeb vlastního jmění nebo není-li tu jiných prostředků církevních, kterých by se k tomu mohlo užiti, rozepsán buď na zapravení jich příplatek na farní osadníky.

§ 37. Jak se mají farní osady zřizovati a zastupovati, též jak se mají záležitosti jejich spravovati, ustanoví se šíře zvláštním zákonem.

VII. Co se týče práva v příčině církevního jmění.

§ 38. Co se týče hospodaření s jměním církevním, jest pravidlem, že jmění církevní požívá té ochrany státní, kteréž požívají nadání obecně užitečná. Státní správa záležitostí duchovních má zvláště právo, přihlížeti k tomu, aby se základní jmění kostelů a ústavů církevních zachovalo, zjednati si jistotu, zdali toto jmění tu jest, a shledalo-li by se, že něco chybí, učiniti, čeho potřebí, aby se to nahradilo.

Co toho se dotýče, čí jest jmění zádušní a prebendní, a co se dotýče jiných poměrů k tomuto jmění z práva soukromého vycházejících, jest pravidlem to, co o tom vyměřeno v obecném právu občanském; vzešla-li by o to rozepře, rozhodne o ní soud.

§ 39. Jmění každého kostela a církevního ústavu budiž od jmění prebendního odděleno, zvlášť o sobě spravováno a účtováno.

§ 40. Právní závazky, které leží na jmění zádušním neb prebendním, plniti se mají nejprve z užitků, a teprv, kdyby užitky nestačily, z podstaty jmění.

Jsou-li tu však kromě jmění zádušního a prebendního i jiní povinníci, plněny buďte dotčené závazky jen z té části podstaty jmění, jejichž užitků není potřebí na zapravení běžných potřeb kostela neb prebendy; ostatek nechť dají ostatní povinníci dle míry svého závazku.

§ 41. Správa jmění kostelů a ústavů církevních při nich zřízených (fundací a fundacím podobných) zařízena buď vůbec tak, aby v ní měl účastenství správce kostela a zastupitelstvo těch, kteří jsou povinni, kdyby jmění nestačilo, zapravovati náklady na potřeby kostelní, a kteří subsidiárně ručí za závazky kostela nebo církevního ústavu.

§ 42. Podle pravidla, vyřknutého v § 41., spravovati mají jmění kostelů farních společně správce fary, osada farní a patron kostela.

§ 43. Pravidla, daná v §§ 41. a 42., provedena budou blíže zvláštním zákonem

§ 44. Správa jmění biskupského, kapitulního a klášterního řídí se bez újmy státního práva dohlédacího (§ 38.) dle nařízení v té příčině ve statutech vydaných.

§ 45. V mezích ustanovení výše položených zachová se biskupům a jich náměstkům účastenství ve správě jmění církevního v jich okrese se nacházejícího, které jim dle nařízení církevních přísluší, pokud tato nařízení nejsou zákonům státním na odpor.

§ 46. Jmění prebendní spravovati náleží duchovním požívatelům prebend pod dohledem patronů a pod vrchním dohledem biskupův a státu (§ 38.).

Nařízení, vydaná o povinnosti osad farních, opatrovati stavení prebendní, zachovávají se v platnosti.

§ 47. Nadání pouze církevní spravovati budou i příště orgánové církevní.

Vzešla-li by pochybnost, jest-li některé nadání pouze církevní, rozhodne o tom v poslední instanci ministr záležitostí duchovních

§ 48. K vysvědčení právních jednání, týkajících se nějakého kostela nebo církevního ústavu, potřeba podpisu správce kostela a nejméně dvou členů zastupitelstva v § 41. jmenovaného.

§ 49. Stala-li by se nějaká větší změna v podstatě jmění zádušního, prebendního nebo fundačního, oznámeno to buď ihned státní správě záležitostí duchovních.

§ 50 V příčině ukládání na úroky jmění zádušního a prebendního, též jmění církevních ústavů (fundací a zřízení podobných) pravidlem jest, co se týče ukládání a podmínek zjištění, to co nařízeno ke prospěchu osob pod zvláštní ochranou zákonů postavených.

Mají-li sobě vzájemně pomáhati kostely téže diecése, může se po dohodnutí státní správy záležitostí duchovních a ordinariátů z příčin zvláštního zřetele hodných učiniti z tohoto pravidla výjimka.

§ 51. Co ustanoveno v nařízeních ministeriálních, vydaných dne 20. června 1860 (č. 162 zák. říšsk.) a dne 13. července 1860 (č 175 zák říšsk.) o prodeji a zavazování jmění katolických kostelů, prebend a duchovních ústavů, má i příště platnost, až na to, že k takovému prodeji neb zavázání potřebí jest schválení kurie papežské.

§ 52. Až do vydání zvláštních zákonů o spravování jmění zádušního a prebendního (§§ 37. a 43.), ustanoví se to, čeho k uvedení tohoto zákona ve skutek bude potřebí, způsobem nařízení.

§ 53. Pomine-li některé církevní společenstvo nebo zřízení, které má své zvláštní jmění, připadne to jmění fondu náboženskému, ač není-li nějakým nařízením fundačním ustanoveno, nač se má obrátiti.

§ 54. Může-li se dle toho, co z důchodů církevního jmění po mnohá léta přebude, s jistotou míti za to, že jmění k účelům církevním věnovaného v plné míře nebude potřebí, může státní správa záležitostí duchovních po vyslyšení ordinariátu nařiditi, aby část jmění, přiměřená tomu, co v průměru roční přebytek činí, obrátila se na jiné účely církevní, k jichž uhrazení není dostatečného nadání.

Avšak v případě takovém má se předsejíti tak, aby žádná osoba církevní nebyla zkrácena v právu k požitkům, kteréhož byla již nabyla

V nižádném pak případě nedopouští se, aby takovým nařízením porušilo se nějaké průkazné ustanovení nadacího listu.

§ 55. V příčině rozepří, vzešlých o povinnost, přispívati k účelům náboženským, když se takového příspěvku na někom žádá z obecného důvodu, že přísluší k některé osadě církevní, rozhodují úřadové správní řádným postupem instancí; žádá-li se však příspěvku toho z nějakého zvláštního titu u, rozhodují o nich soudové.

Pakli by se takového příspěvku žádalo z titulu patronátního, řídí se příslušnost, rozhodovati o tom, dle nařízení zvláštních v té příčině vydaných (§§ 83. a 84.).

§ 56. Kdykoli vzejde nějaká taková rozepře o příspěvek k účelům náboženským, mohou úřadové správní, vyžaduje-li toho pilná potřeba správy duchovní, učiniti opatření prozatím dle posavadního pokojného držení, anebo, nebylo-li by lze tohoto držení ihned vyhledati, dle skutečných a právních poměrů sumovně vyhledaných.

§ 57. Bez újmy toho, co výše ustanoveno, zachovávají se v moci své nařízení vydaná v každém království a v každé zemi o zřizování a udržování katolických kostelů a stavení prebendních v dobrém stavu, též o opatřování kostelních paramentů, nářadí a jiných potřeb.

V záležitostech právě jmenovaných mají také budoucně úřadové správní učiniti náležitá opatření, aby výlohy potřebné přišly k zapravení, a to, má-li k nim něčím přispěti některý fond veřejný, z povinnosti úřadu, nežádá-li se však na fondu veřejném ničeho, k požádání stran.

Zvláště jsou-li tu, kteří jsou povinni přispívati, má úřad správní nařiditi ústní jednání (řízení konkurenční), při kterémž se má najisto postaviti, je-li výloh těch skutečně potřebí, a potom se má hleděti přivésti všechny účastníky k tomu, aby se shodli, jak se mají ty výlohy zapraviti.

Nelze-li takového shodnutí dosíci, budiž o povinnosti, o kterou jest spor, podle skutečných a právních poměrů při jednání nebo po jednání vyhledaných pravidelným pořadem instancí rozhodnuto, a to dle povahy okolností buď s konečnou platností nebo jen prozatím. (§§ 55. a 56.)

§ 58. Tímto zákonem nemění se nic v nařízeních o posloupnosti v dědictví ze zákona po světských duchovních.

§ 59. Příjmy z uprázdněných prebend světských duchovních jdou do náboženského fondu.

Nařízení, dle nichž prebendy některých korporací světských duchovních byly z tohoto pravidla vyjmuty, se zrušují.

VIII. Co se týče správního dohledu ke správě církevní.

§ 60. Státní správa záležitostí duchovních má k tomu přihlížeti, aby orgánové církevní z mezí své působnosti nevykročo-

vali, a jak tomuto zákonu, tak i nařízením dle něho od úřadův státních vydaným každému požádání mocí tohoto zákona od nich učiněnému dosti činili. K tomu konci mohou úřadové užiti pokut peněžitých v míře majetku přestupcovu přiměřené a jiných prostředkův donucovacích dle zákona dovolených.

B) Zákon, daný dne 7. května 1874,*)

jímžto se vyměřují příspěvky k náboženskému fondu na uhrazení potřeb na účely církve katolické.

S přivolením obou sněmoven rady říšské vidí se Mi nařiditi takto:

§ 1. Držitelé církevních prebend a řeholní komunity či společenstva povinni jsou dávati nížepoložené příspěvky k fondu náboženskému na zapravení potřeb na účely katolické církve, zvláště na zlepšení příjmů duchovenstva na vinici Páně pracujícího předpisy posavadními vyměřených.

§ 2. Za měřítko při vyměřování příspěvku k fondu náboženskému pokládá se cena veškerého jmění prebendy nebo společenstva při vyměřování ekvivalentu poplatkového za základ položená, počítajíc v ni i fundace při prebendě neb společenstvu užívané, avšak vyloučíc bibliotéky a sbírky vědecké a umělecké.

Podle toho nepočítají se části jmění nebo příjmy, z kterých se nevyměřuje ekvivalent poplatkový, ani při vyměřování příspěvku k fondu náboženskému.

Výjimku z toho činí takové části jmění, z nichž ekvivalent poplatkový nevyměřuje se pouze proto, že majetník jich nebyl ještě deset let v jich držení; z takových částí jmění budiž příspěvek k fondu náboženskému ihned vyměřen.

§ 3. Cizím církevním prebendám a společenstvům vyměří se příspěvek k fondu náboženskému podle ceny jejich nemovitého jmění, kteréž leží v zemích zdejších (§ 2).

§ 4. Správa záležitostí duchovních ustanoví po vyslyšení biskupů a hledíc k okolnostem místním, onu částku jmění, kteráž, majíc uhraditi výživu osob duchovních podle jich stavu náležitou, má býti příspěvku k fondu náboženskému zproštěna.

Řeholním společenstvům, jichž účelem jest podle statut, opatrovati chudé nemocné, ponechají se mimo to od příspěvku osvobozeny také ty příjmy, o nichž se prokáže, že se jich k tomu účelu užívá.

Totéž platí o příjmech, kteréž některé společenstvo řeholní obrací na účely církevní či duchovní, pokud, kdyby nebylo takového společenstva, musily by se zapraviti z fondu náboženského, aneb je obrací na účely veřejného vyučování, jež vláda shledá za potřebné.

§ 5. Společenstvům řeholním vyměřeny buďte příjmy, které z důvodů církevní kongruy (§ 4.) zůstati mají příspěvku zproštěny, v sumě všech částek, které náležejí údům korporace dle

*) Z. Ř. 1874. Č. 51.

jich církevního stavu za kongruu. Totéž má platnost o korporacích světských duchovních, které mají dotaci nedílnou (*mensa communis*).

V té i oné případnosti vpočten buď každému údu korporace i takový příjem prebendní, jejž béře odjinud nežli od společenstva.

§ 6. Pravidla, dle nichž se mají pro vyměření kongruy (§§ 4. a 5.) počítati příjmy a vydání osob duchovních, ustanoví se po vyslyšení biskupů způsobem nařízení.

§ 7. Tu, kde k doplnění kongruy (§§ 4. a 5.) dává se subvence z fondů veřejných, nevyměřuje se příspěvek k fondu náboženskému.

§ 8. Příspěvek k fondu náboženskému vyměřen buď rovněž jako ekvivalent poplatkový vždy na deset let napřed.

§ 9. Za tuto dobu (§ 8.) činí příspěvek k fondu náboženskému vesměs:

z jmění až do	. . . . 10.000 zl.	. . . . .		½	procenta
» » mezi	. . . . . 10.000 »	a 20.000 zl.		1½	»
» » »	. . . . . 20.000 »	» 30.000 »		3	»
» » »	. . . . . 30.000 »	» 40.000 »		4	»
» » »	. . . . . 40.000 »	» 50.000 »		5	procent
» » »	. . . . . 50.000 »	» 60.000 »		6	»
» » »	. . . . . 60.000 »	» 70.000 »		7	»
» » »	. . . . . 70.000 »	» 80.000 »		8	»
» » »	. . . . . 80.000 »	» 90.000 »		9	»
z každého jmění výše	. . 90.000 »	. . . . .		10	procent

§ 10. Příspěvků k náboženskému fondu výše ustanovených není dovoleno vyměřovati úhrnkem.

§ 11. Přijde-li na jevo, že by příjem některé duchovní osoby nebo korporace nad církevní kongruu (§§ 4. a 5.) nadané, kdyby se příspěvek k fondu náboženskému vyměřil v sumě zákonem ustanovené, padl pod kongruu, budiž příspěvek dotčený odepsán celý nebo přiměřená část příspěvku.

§ 12. Jestliže by v té době, na kterou jest příspěvek k fondu náboženskému vyměřen, trvale se rozmnožily nebo ztenčily příjmy toho, kdo jest příspěvkem povinen, aneb by se rozmnožilo neb ztenčilo jmění, kteréž bylo při vyměřování příspěvku za základ položeno, má to na povinnost přispívati účinek jen dotud, pokud takovou změnou příjmy toho, kdo jest příspěvkem povinen, zvýší se nad sumu, která činí kongruu církevní, anebo, připočtouc k ní příspěvek zákonem vyměřený čili nic, ztenčí se pod tuto sumu.

V onom případě vyměří se potomně příspěvek za ostatní část doby desítileté, v tomto případě pak odepíše se příspěvek buď celý nebo přiměřená část příspěvku.

Sleví-li se někomu na čas na císařských daních, může se mu také sleviti na příspěvku k fondu náboženskému.

§ 13. Příspěvek k fondu náboženskému vyměřen buď, nehledíc k dobám interkalárním.

Příspěvek k fondu náboženskému vyměřuje politické řízení zemské té země korunní, v kteréž ten, kdo je příspěvkem po-

vinen, řádně bydlí, aneb v kteréž v případě v § 3. uvedeném leží jmění nemovité, z něhož se má příspěvek dávati.

Vyměření děje se podle fassí majetku, zdělaných za příčinou předepsání ekvivalentu poplatkového, a podle dat od úřadův finančních na jisto postavených. Co pak se týče části jmění, v příčině kterých nenastala ještě povinnost, zapravovati ekvivalent poplatkový (§ 2., post. 3.), buďtež k vyměření příspěvku k náboženskému fondu zvláštní fasse zdělány a ve lhůtě způsobem nařizovacím ustanovené řízení zemskému předloženy.

Tyto fasse obsahujtež všechna data, jež předepsána jsou při vyměřování ekvivalentu poplatkového.

§ 15. Způsobem nařízení ustanoví se (§ 6.), které výkazy zvláštní se mají předložiti, když má býti některé jmění z příčiny v § 4. uvedené příspěvku k fondu náboženskému zproštěno zcela nebo z části.

§ 16. Co ustanoveno jest v nařízeních o ekvivalentu poplatkovém, kterak ten, kdo podá fassi, z toho odpovídá, že v ní vše jest dle pravdy udáno, má platnost také ohledně toho, co se udá za příčinou vyměření příspěvku k náboženskému fondu nebo osvobození od něho (§§ 14. a 15.).

Kdo by zamlčel nějaké jmění nebo příjmy, kteréž by mohly míti účinek na vyměření příspěvku k fondu náboženskému, pokutován bude dvojnásobnou sumou toho, oč tento příspěvek byl neb mohl býti zkrácen.

§ 17. Rekurs ve věcech, týkajících se vyměření příspěvku k náboženskému fondu, jde k ministrovi záležitostí duchovních.

Tento rekurs podán buď řízení zemskému ve čtyřech nedělích od toho dne, kdy nařízení neb rozhodnutí popírané bylo popírajícímu dodáno, a nemá odkládacího účinku.

§ 18. Příspěvek k fondu náboženskému placen buď ve čtvrtletních částkách napřed k ruce hlavní kasy té země, v kteréž byl vyměřen (§ 14.).

§ 19. Ze zadržených příspěvků k fondu náboženskému zapravovány buďte pětiprocentní úroky z prodlení od toho dne, kterého k placení dospějí (§ 18.).

§ 20. Když nastane nové desítiletí (§ 8.) a příspěvek k fondu náboženskému nebyl by na ně ještě vyměřen, zapravován buď prozatím dále příspěvek na minulé desítiletí vyhledaný s výhradou potomního vyrovnání.

§ 21. Příspěvky k fondu náboženskému, též propadlé úroky z prodlení a pokuty dobývají se týmž způsobem jako daně a dávky císařské.

§ 22. Pokud příspěvky k fondu náboženskému nejsou přes tři léta zadržené, přísluší jim a poplatkům vedlejším k nim náležejícím zástavní právo ze zákona k užitkům z nemovitého jmění prebendy nebo řeholní komunity příspěvkem povinné, kteréž jde za veřejnými dávkami a poplatky vedlejšími k nim náležejícími, má však přednost před každým pohledáváním z práva soukromého vzešlým.

§ 23. V případě konkursu zapraveny buďte příspěvky k fondu náboženskému a poplatky vedlejší, které nejsou přes tři léta za-

držené, hned po veřejných dávkách a poplatcích vedlejších k nim náležitých.

§ 24. Příspěvky k fondu náboženskému jdou přímo do kasy náboženského fondu té země, v kteréž byly vyměřeny (§ 14.).

§ 25. Tento zákon nabude platnosti dne 1. ledna r. 1875.

Od tohoto dne pominou příspěvky, kteréž posud majetníci církevních prebend a řeholní společenstva k náboženskému fondu dávali.

Též pomine od tohoto dne posavadní povinnost jmenovaných majetníků a společenstev, platiti alumnaticum (seminaristicum). V právu, které má náboženský fond k příjmům interkalárním uprázdněných prebend, tímto zákonem ničeho se nemění.

§ 26. Příspěvky k náboženskému fondu v tomto zákoně ustanovené vyměří se ponejprv na zbývající část doby desítileté (§ 8.), kteráž se dokoná dne 31. prosince 1880.

§ 27. Ministrovi záležitostí duchovních a vyučování a ministrovi financí uloženo jest, aby tento zákon ve skutek uvedli.

V Budíně a Pešti, dne 7. května 1874.

František Josef m. p.

Auersperg m. p. Stremayr m. p. Pretis m. p.

C) Zákon, daný dne 20. května 1874,*)
jenž se týče zákonního uznání společností náboženských.

S přivolením obou sněmoven rady říšské vidí se Mi nařídíti takto:

§ 1. Vyznavači víry, kteráž nebyla posud zákonem uznána, uznáni budou za společnost náboženskou pod těmito podmínkami:

1. Že jejich učení o víře, jejich služby Boží, jejich zřízení a zvolené jméno neobsahují ničeho proti zákonu nebo něco mravnosti závadného;

2. že se zřídí jistotně alespoň jedna obec náboženská podle tohoto zákona zařízená, a že bude míti stálost.

§ 2. Když se podmínkám v § 1. uvedeným učiní zadost, vyřkne ministr záležitostí duchovních, že společnost náboženská jest uznána.

Tímto uznáním stane se společnost náboženská účastnou všech práv, kteráž dle zákonů státních příslušejí společnostem církevním a náboženským dle zákona uznaným.

§ 3. Čeho k tomu potřebí, aby se kdo stal příslušníkem některé uznané společnosti náboženské, a jak se může k ní přistoupiti, ustanoví se zřízením společnosti.

§ 4. Ke zřízení obcí náboženských a okresů, několik náboženských obcí obsahujících, potřebí jest povolení státního, a taktéž ke každé změně v hranicích obcí a okresů.

---

*) Z. Ř. 1874. Č. 68.

§ 5. Aby se dalo povolení státní ke zřízení obce náboženské (§ 4.), potřebí prokázati, že obec má nebo že může způsobem dle zákona dovoleným opatřiti si prostředky dostatečné, z kterýchž by se zřídily náležité ústavy bohoslužebné, vydržoval by se řádný správce duchovní a udělovalo se pravidelné vyučování v náboženství.

Pokud se k tomu nedá povolení, nemůže se obec náboženská zříditi.

§ 6. Není-li již obecným zřízením společnosti náboženské ustanoveno, jak má býti obec náboženská uvnitř zařízena, uspořádáno budiž toto zařízení statuty, kteréž mají v sobě obsahovati tyto články:

1. Mají se v nich poznačiti místní meze obvodu obecního;
2. má se v nich ustanoviti, jak se má zřizovati představený obce, jakou má míti působnost a jaké odpovídání;
3. má se určiti, jak se má ustanovovati řádný správce duchovní a jiní církevní funkcionáři, a jaká mají práva i povinnosti;
4. mají se v nich vyměřiti práva a povinnosti příslušníků obce co se týče správy obecní, zvláště pak mají v sobě obsahovati ustanovení o právech volebních;
5. má se vytknouti, jak se má konati a říditi vyučování v náboženství a jak se má přímo k němu dohlížeti;
6. má se v nich ustanoviti, jak se mají opatřiti prostředky na ekonomické potřeby obce, a
7. jak se má předsejíti, kdyby se měnil statut.

Statuty mají se k žádosti za státní povolení ke zřízení obce náboženské (§§ 4., 5.) připojiti a předložiti ministrovi záležitostí duchovních ke schválení.

§ 7. Má-li se obec náboženská zříditi z osob, které posud nepříslušely k této společnosti náboženské, mají tyto, obdrževše povolení (§§ 4., 5.), před politickým úřadem se prohlásiti, že k obci přistupují, a tento úřad má to oznámiti představenému nebo správci duchovnímu opuštěné církve aneb společnosti náboženské.

Toto prohlášení má týž právní účinek jako prohlášení, nařízené v článku 6. zákona, daného dne 25. května 1868, (č. 49 zák. říšsk.), že někdo vystoupil ze společnosti náboženské.

§ 8. Členy obce náboženské řádně zřízené jsou všichni členové též společnosti náboženské v obvodu té obce bydlící.

Členové společnosti náboženské, kteří nebydlí v obvodě některé obce náboženské, pokládají se za členy nejbližší obce jejich vyznání.

Představenstvo obecní (§ 9.) má k tomu přihlížeti, aby členové obce byli chováni v evidenci.

§ 9. Do představenstva obce náboženské mohou povoláni býti jen ti členové, kteří jsou rakouskými občany státními a jsou v plném požívání práv občanských.

Když představenstvo se ustaví, oznámeno to buď řízení zemskému.

Ke zřízení představenstva, jehož moc se má vztahovati k několika obcím náboženským, potřebí potvrzení ministra záležitostí duchovních.

§ 10. Správcem duchovním v obci náboženské ustanoven býti může toliko občan rakouský, jehož chování mravní a státoobčanské jest bezúhonné a jehož obecné vzdělání zjištěno jest alespoň tím, že dokonal studia gymnasijní.

§ 11. Ti, kdož mají právo ustanovovati správce duchovní, jsou povinni, oznámiti pokaždé řízení zemskému, koho k tomu zvolili.

Řízení zemské může těmto oprávněncům námitky proti tomu oznámiti a důvody své (§ 10.) uvésti.

Nenamítne-li řízení zemské ve 30 dnech po učiněném oznámení ničeho proti osobě vyhledané, může se bez závady za správce duchovního ustanoviti.

Učiní-li řízení zemské nějaké námitky, lze se z nich odvolati k ministrovi záležitostí duchovních.

Nedá-li se odvolání místa, nemůže osoba vyhledaná za správce duchovního zřízena býti.

Měla-li by se působnost některého služebníka náboženského vztahovati k několika obcím náboženským, potřebí k tomu potvrzení od ministra záležitostí duchovních.

§ 12. Byl-li některý služebník náboženský vinen nalezen nějakým zločinem vůbec nebo nějakým činem trestným, pošlým ze zištnosti, urážejícím mravopočestnost nebo dávajícím příčinu k veřejnému pohoršení, nebo pozbyl-li správce duchovní rakouského občanství, může vláda žádati, aby byl s úřadu sesazen.

Dopustil-li by se některý správce duchovní něčeho takového, že by to bylo veřejnému řádu na škodu, kdyby déle byl ponechán v úřadě, může vláda žádati, aby byl z vykonávání úřadu odstraněn.

Pakli by ti, jimž to vykonati přísluší, takového správce duchovního k požádání vlády v příhodné lhůtě neodstranili, pokládán buď úřad duchovní od něho spravovaný, co státu se týče, za uprázdněný, a vláda přihlížej k tomu, aby práce zákony státními na řádného správce duchovního vznesené spravovány byly někým jiným od vlády ustanoveným, a to dotud, pokud dotčený úřad duchovní nebude způsobem státoplatným nově obsazen.

Taktéž se může učiniti, kdyby řádný správce duchovní z nějaké jiné příčiny prací výše připomenutých nevykonával.

§ 13. Chtělo-li by se několik společností náboženských nebo jich zástupců jiným způsobem, nežli v obecném zřízení společnosti náboženské ustanoveno, k nějaké činnosti společné, trvalé nebo pomíjející, spojiti, zvláště chtěly-li by o společných záležitostech nějaké usnesení učiniti, potřebí k tomu v jedné každé případnosti přivolení ministra záležitostí duchovních.

§ 14. K dobývání dávek s přivolením státním rozepsaných a příjmů a platů služebníkům náboženským náležitých poskytne se pomoci státní.

§ 15. Státní správa věcí duchovních má k tomu přihlížeti, aby uznané společnosti náboženské, jejich obce a zřízenci z mezí působnosti své nevykročovali a jak tomuto zákonu, tak i nařízením, kteráž úřadové státní dle něho vydají a čehokoli na nich dle tohoto zákona požádají, dosti činili. K tomu konci mohou jim úřadové pokuty peněžité jmění jejich přiměřené uložiti a užiti jiných prostředků donucovacích dle zákona dovolených.

§ 16. Tento zákon nabude platnosti toho dne, kdy bude vyhlášen.

§ 17. Ministrovi záležitostí duchovních a vyučování a ministrovi záležitostí vnitřních uloženo jest, aby zákon ten uvedli ve skutek.

V Budíně a Pešti, dne 20. května 1874.

František Josef m. p.

Auersperg m. p. Lasser m. p. Stremayr m. p.

---

§ 85. Poměr rakouských květnových zákonů z r. 1874 k zákonům pruským z r. 1872. Ministerský doprovodní výnos k nim z 22. května r. 1874. Chování se biskupů vzhledem na ně. Oznamovací povinnost kandidátů na obročí. Papežský indult o oznamování administrátorů přivtělených far a farních vikářů.*) Drážďanský apoštolský vikář, Ludvík Vorwerk, v Králové Hradci.

Podavše v § 84. znění rakouských květnových zákonů z r. 1874, pravíme o poměru jejich ke pruským květnovým zákonům z r. 1872 toto:

Podstatné články rakouských květnových zákonů z r. 1874 neruší samostatnosti církve v těch rozměrech, jak to činí zákony pruské. Neznají žádného vrchního panství nad církevní pravomocností, žádného nejvyššího soudního dvora trestního na místě papeže, žádného státního sesazení biskupů, žádného státního

---

*) V 17. století a potom bylo mnoho filiálních kostelův od mateřských odtrženo a dostaly svého vlastního duchovního správce: takové duchovní správy slují v Tyrolsku »kuratie« a duchovní správce »kurat«, v solnohradské diecési »vikářství« a »vikář«. Sem náležejí též duchovní správy (lokalie) lokalistů, kteří mají farářskou pravomocnost, na faráři nezávisí, ale názvu a hodnosti faráře nemají.

obsazování církevních úřadů, žádného státního examina kněží. Ačkoliv církev poručníkují, přece nejsou proti ní tak nepřátelské, nevedou proti ní boj klausulemi poenálními (jus fortioris), jak to činí »kulturní« zákony badenské a pruské. »Liberální« hotovost rakouská táhne »pozvolněji« proti církvi, poněvadž na trůně sedí člen Habsburský, a říše nespěchá tak kvapně k centralisaci jako Německo.

Střed církevního sporu leží v zásadě státního absolutismu, která zní: »Zákon jest veřejné svědomí; a zákonu jest každý nepodmíněně podroben.« Jest to státní zásada caesarovské pohanské všemohoucnosti.*)

Ministerstvo kultu a vyučování znajíc rozhodnou vůli J. V. císaře a krále, který žádnému »kulturnímu« boji proti církvi nechtěl, jsa jejím upřímným synem, musilo se k veliké žalosti svobodomyslníků mírniti, mnoho příkrých ustanovení na papíře nechati a všeho se varovati, aby sporu s církví ušlo. Proto vydal ministr kultu a vyučování Stremayr výnos z 22. května r. 1874. č. 311. ke všem přednostům království a zemí v říšské radě zastoupených, kterým, doprovázeje první zákon »o zevnitřních právních poměrech katolické církve«, napomíná je, aby všechny spory s duchovní vrchností co možná zamezovány byly. Praví tam: »Čím jasněji hranice mezi oběma mocnostmi ustanovené vystupují, tím snáze bude lze v jednotlivých případech o nich se dorozuměti, jelikož jest to rakouské státní moci vzdáleno, nějak do církevního života zasahovati; naopak ona klade velikou váhu na zdatný vývoj náboženského života, jakožto nejsilnějšího pilíře veřejné morálky. Vaše Urozenost bude jenom po úmyslu vlády si počínati, když se budete starati o to, abyste všude přátelské poměry s církevními orgány obnovil a zachoval (herzustellen und zu erhalten), pokud se to státi může, aniž byste proti slovu a duchu státních zákonů narazil. Vaše Urozenost ať jmenovitě ve všech

*) Srov. Lehrbuch das katholischen und protestantischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf das Vatikanische Concil, Oesterreich und die Schweiz. V. Vering. Bei Herder. II. vydání 1881, str. 141, 142.

případech, kde zákon ze 7. května vyslechnutí čili slyšení (das Einvernehmen) nebo souhlas (Einverständniss) církevních úřadů žádá, je v pravý čas vyžaduje (anzugehen), došlé vyjádření dobře uváží a církevní potřeby a žádosti potud vyplní, pokud to veřejné ohledy dovolují. Na druhé straně bude Vaše Urozenost starati se o to, aby se zákon všude zachovával a proti každému opovrhování zákonem s rozhodností se vystoupilo. Většina rakouských církevních představených vždy uznávala, že, ať jest smýšlení jednotlivce jakékoli, »zákon ode všech tutéž poslušnost žádá.«

»Kněz může míti své politické smýšlení, může je slušně a skromně (anständig und bescheiden) vyjádřiti, ale musí předpojatosti a náruživosti strannictví za všech okolností býti prost« (allein von der Befangenheit und Leidenschaft des Parteigetriebes muss er sich unter allen Umständen freihalten). *)

Co do chování biskupů k novým květnovým zákonům, setrvali biskupové při svém prohlášení z 20. března r. 1874, že pokládají konkordát za platný církevní zákon i na dále, a zachovávali zákony květnové, pokud se s konkordátem srovnávaly, jmenovitě též v povinnosti oznamovati vládě kandidáty pro církevní obročí. V konkordátě o tom nebylo nic, ale papež vydal breve z 5. listopadu 1855 k rakouským biskupům, aby, obsazujíce faru, ujistili se, že osoba kandidátova jest J. V. milou. Toto breve, které v život nikdy nevešlo, bylo nyní na světlo vytaženo a prokazovalo biskupům dobré služby, aby mohli oznamovati kandidáty obročí dle § 6. zákona ze dne 7. května 1874 zemské vládě a čekati 30 dní, zdali námitek proti nim neučiní, nežli ke kanonickému dosazení přikročí.

Avšak šlo též o obsazení inkorporovaných čili přivtělených far, kde duchovní správcové nejsou faráři; a tu týž § 6. žádal i jejich oznámení vládě. Tu obrátila se vláda sama na Apoštolskou Stolici, aby k tomu svolila, a Ap. Stolice prohlásila, uváživši vše: »non dissentit tolerari posse quod archiepiscopi et episcopi

*) Archiv f. kath. K.-Recht. Sv. 36, str. 287—291.

huius imperii significent etiam nomina illorum sacerdotum, qui ad administrandas parochias sic dictas incorporatas destinantur« (není proti tomu, že lze trpěti, aby arcibiskupové a biskupové tohoto císařství oznamovali též jména těch kněží, kteří ke správě tak zvaných přivtělených far určeni jsou). Tak prohlásil nuntius ke kardinálu Rauscherovi.*) Podobně byla rozřešena obtíž »o předběžném udání neinvestovaných farních vikářů na světské fary«. Dne 8. dubna 1874 oznámil nuntius biskupu Rudigierovi, že »in nominandis ecclesiasticis viris, qui sub titulo vicariorum parochias administrant« (v příčině oznámení církevních mužů, kteří pod názvem vikářů fary spravují) se obrátil na Ap. Stolec, který rozhodl: »Etiam tolerari posse archiepiscopos et episcopos imperii praevie gubernio notificare nomina illorum sacerdotum, qui ad administrationem parochiarum, quae titulum habent vicariae, designati sunt« **) (že též lze trpěti, aby arcibiskupové a biskupové císařství předběžně vládě oznamovali jména oněch kněží, kteří určeni jsou ke správě far, které mají název vikarie). Takovouto povolností Apoštolské Stolice byla srážka mezi církevní a světskou vrchností zamezena. Vláda dostala svým »Vetem« rozhodný vliv na obsazování všech obročí, kterého dříve neměla, mohouc každé obsazení obročí osobou sobě nemilou zameziti.

Zákon ze dne 7. května 1874 o příspěvcích k náboženské matici rovnal se ve svém znění takřka pozvolnému zabavení církevního jmění, které by znenáhla bylo samo sebou zmizelo. Avšak vláda sama uznala příkrost zákona, měla ohled na reklamace obročníků, vyhovovala jim s velikou blahosklonností tak, že konečně zákon takřka přestal. Obročníci velcí (držitelé velkostatkův) i menší vypočítávají, že nemají vlastně kongruy a stavby a udržování obročí v dobrém náležitém stavu ročně tolik a tolik pohlcují, že jim tolik nezbývá, kolik jejich vládou uznaná kongrua vyžaduje. Tak na př. daň k náboženské matici byla

*) Konrád Meindel: das Leben d. B. Rudigier. II. 200.
**) L. c. II. 201.

pro Čechy původně rozpočtena přes čtvrt millionu; následkem reklamací a blahovolností vlády klesala stále, a klesla v preliminář na r. 1899 na 54.112 zl., opět o 634 zl. níže proti r. 1898. Roku 1898 zaplatil klášter Teplský z oné summy přes 28.000 zl. vzhledem na příjem z Marianských Lázní, takže na všechny ostatní obročníky připadlo asi 26.000 zl.

Jmění české náboženské matice obnáší 17 mil. ve státních papírech, a pak jsou zde ještě budovy, jmenovitě staré budovy klášterní. Vydání náboženské matice jest pro Čechy rozpočtěno na r. 1899 takto:

řádné vydání v obnose	1,353.966 zl.
mimořádné vydání v obnose	93 617 zl.
Příjmy řádné v obnose	843.470 zl.
k tomu přijdou některé příjmy mimořádné	
Schodek na rok 1899	519.807 zl.

Roku 1898 měla náboženská matice česká dluh v obnose 5,027.323 zl. Tento dluh poroste ročně ve výši přes půl millionu, a sice vždycky o větší a větší obnos vzhledem na větší kongruu duchovenstva. Nejdéle ve 20ti letech bude dluh rovnati se kapitálu. Tento dluh vede se ve státní finanční správě jako nezúročitelná záloha státu k náboženské matici.*) Ale, pravím, dluh zůstane dluhem, blahosklonnost vlády může přestati; dejž Bůh, aby vídeňský ordinariát jednou se nesklamal (srv. jeho výnos z 22. dudna 1872 v § 79. tohoto svazku).

Jelikož tento zákon ze 7. květua 1874 svým účelem v celku se minul, podal poslanec šlechtic Gorski s 26 druhy v dubnu 1898 v říšské radě návrh na zrušení tohoto zákona o dani k náboženské matici, v němž žádá v § 1., aby zákon ze 7. května 1874 pozbyl své platnosti, a v § 2., aby obročníci a náboženské spo-

*) Celá věc jest mi jasnou, poněvadž od r. 1893 zastupuji Králové Hradecký ordinariát při rozpočtu náboženské matice v c. k. místodržitelství. Šetří se velice, ale nelze výdaje zmenšiti bez ublížení náboženskému životu.

lečnosti koncem desítiletí 1891—1901 zproštěni byli povinnosti přispívati k úhradám kultu.

Správnost tohoto návrhu uznalo ministerstvo Thunovo; ministr kultu a vyučování Bylandt-Rheidt podal poslanecké komoře dne 6. června 1898 osnovu zákona, dle níž se zrušují příplatky k náboženské matici. Jelikož však ministerstvo Thunovo v červenci 1898 prohlásilo říšskou radu za ukončenou, a tím všechny předlohy vyhasly: podala vláda dne 7. října opětně poslanecké komoře předlohu zákona, kterou se zrušuje zákon o přispívání k náboženskému fondu za účelem uhrazení potřeb katolického vyznání.

Náboženská matice potřebovala dle rozpočtu na rok 1898 na úhradu svých výloh rovným počtem osm milionů zlatých; daň k náboženské matici byla na správní rok 1898 rozpočtěna na 387.970 zl.

Druhý paragraf zákona ze 7. května 1874 byl poprvé proveden v Králové Hradci proti drážďanskému apoštolskému vikáři biskupu Ludvíku Vorwerkovi.

Při vysokém věku králové-hradeckého biskupa Karla Hanla nebylo v mnohých vikariatech biřmování kolem 20 let. Chtěje zde odpomoci, požádal generální vikář Dr. Jan Rais r. 1874 apoštolského vikáře drážďanského, Ludvíka Vorwerka, aby v srpnu r. 1874 biřmoval ve vikariátu král.-hradeckém a pardubickém. Biskup Vorwerk svolil a přijel do Králové Hradce, kde mu byl autor tohoto spisu za společníka a ceremonáře přidělen spolu s kanovníkem Eduardem Prašingrem. Těšil se na sv. úkon s nesmírnou radostí, poněvadž většímu množství nikdy sv. biřmováním v Sasku nepřisluhoval. Avšak mezitím přinesla »Neue Freie Presse« zprávu, že prý v králové-hradecké diecési bude cizí biskup bez svolení vlády biřmovati, čímž porušen jest § 2. zákona ze dne 7. května 1874. Ke cti příchozího biskupa byla dávána v místnostech semináře malá hostinka, a tu hned na počátku jejím přišel telegramm z c. k. místodržitelství, který biřmování biskupem Vorwerkem, jakožto cizozemcem, bez svolení vládního přísně zakazoval. Generální vikář přečetl telegram a byl všecken zaražen, podal jej nám ostatním, kteří

jsme podobně ustrnuli, a nastalo velmi trapné ticho a smutná nálada. Generální vikář telegrafoval hned kardinálu Schwarzenbergovi, jakožto metropolitovi, do Prahy, aby do Králové Hradce poslal světícího biskupa Dr. Karla Průchu, by druhého dne mohl biřmovati. Kardinál svolil, a biskup Průcha vydal se okamžitě na cestu, aby drahou večer byl v Králové Hradci.

Celé odpoledne byl jsem průvodčím biskupu Vorwerkovi, ale bylo to smutné a trapné odpoledne, když jsem biskupovi nemohl oznámiti, že již na zákaz místodržitelství biřmovati nebude.

Teprve u večer vešel generální vikář k biskupu Vorwerkovi a sdělil s ním došlý telegram.

S velikou, v pravdě křesťanskou trpělivostí přijal Vorwerk tuto zprávu a žádal, aby mu pobyt byl asi dva dny v městě popřán. Když přijel večer biskup Průcha, točil se hovor při večeři kolem nových zákonů, na které nikdo před tím nemyslil. Vorwerk zůstal dva dny v Králové Hradci, kdež jsem byl jeho společníkem.*) Potom doprovázel jsem s kanovníkem Prašingrem biskupa Průchu na biřmovací cestě v měsíci srpnu 1874.

---

§ 86. Vystoupení ministerstva Auerspergova proti Františkánům, Kapucínům a některým ženským klášterům. Česko-moravsko-slezská provincie františkánská, minoritská a kapucínská. Štýrská provincie kapucínská.

Ministerstvo Auerspergovo špatně pochodivši se svým návrhem zákona o »vnějších právních poměrech klášterních společností«, hrobem to klášterů, chtělo jinou cestou svého účelu dosáhnouti a značnou část klášterů mužských a ženských bez křiku a hřmotu v úplné tichosti pohřbiti. K tomu účelu vyhlédlo si

*) Biskup Vorwerk súčastnil se sněmu vatikánského, kde hlasoval pro článek víry »o neomylnosti papežově ex cathedra«; zemřel r. 1875.

kláštery řádů žebravých (mendikantů), kapucínů a františkánů, a s nimi kláštery ženské.

V říjnu r. 1878 obdržely všechny ordinariáty v podstatě jednostejně znějící oznámení ministerstva kultu a vyučování, že dle Nejvyššího rozhodnutí z 15. září r. 1878 znenáhla zastaví se z náboženské matice udělovaná podpora klášterům mendikantův a jeptišek, pokud nespočívá na právním titulu plynoucím ze založení, tak aby subvence při odchodu, odpadnutí jednotlivých členů podporovaných konventů, se dle toho redukovala, a když všichni, kteří teď jsou podporováni, odpadnou, nadobro se zastavila. Výnosem z 26. září roku 1878, číslo 15.108, nařídilo ministerstvo místodržitelům, aby podali výkaz, které konventy a v kterém objemu budou tímto opatřením zasaženy, a jakého ušetření lze znenáhla pro náboženskou matici dosíci.

Místodržitelé sestavili ony výkazy, žádali za dobrozdání ordinariátův, ale zastavili hned nové dotace (Kopfdotation) novým členům, kteří proto musili býti propuštěni.*)

Proti tomuto zařízení ministerstva obrátili se čeští biskupové zvláštním zadáním z listopadu 1878 k samému císaři, pravíce: »že kláštery mendikantů vždy vydatně vypomáhají ve správě duchovní, lid že k nim zvláštní důvěru chová, u nich se zpovídá, ano i vznešené osoby to činí; že vypomáhají katechetům a vojenským kněžím ve zpovědi, a členové z jistých klášterů že jsou stálými kooperatory při některých farách; jejich kláštery že jsou útočiště chudých, kteří při jejich fortně pokrmů dosahují. Veliký užitek mendikantů uznal i císař Josef II., ponechav největší část jejich klášterův a zakázav jim žebrotu, vykázal jim dotaci z náboženské matice, a to 200 zl. pro Prahu a 180 zl. pro venkov, kterouž jim císař František I. rozhodnutím z 9. května 1824 v konvenční měně vypláceti kázal, což se dělo až do dnešního dne. Kdyby se jim tato dotace odňala, musily by tyto kláštery zajíti; neboť dnes nelze za změněných okolností, za

*) Archiv f. kath. K.-Kirchenrecht 1879, sv. 42, str 122, 123.

panující chůdoby pomýšleti na jejich vydržení almužnou, kteráž z obyčeje vyšla. Kdyby tyto kláštery zašly, musila by se nová místa kooperatorův a duchovních správcův zříditi. Poněvadž kooperator dle navržené kongruy má 350 zl., dělala by ona místa, která mendikanti zastávají, 9000 zlatých; sami mají subvence 15.133 zl. 98 kr., toto plus 6000 zl. může česká náboženská matice snésti bez ublížení. Ostatně tato podpora (subvence) jest spravedlivým skutkem částečné náhrady, poněvadž náboženská matice jest větším dílem utvořena ze jmění zabavených klášterů, též z realit zrušených klášterů kapucínských a františkánských a ze jmění zrušených tertiářů.

Podpora ženských klášterů Voršilek a Anglických panen jest potřebna v zájmu křesťanského vyučování, v kterémžto ohledě nynější bezkonfessní škola nevyhovuje; proto křesťanští rodičové své dítky nejraději v takovéto školy posílají; školy Voršilek, Anglických panen a jiných ženských kongregací jsou hojně navštěvovány. Věřící lid a biskupy naplňuje to zármutkem, že tyto klášterní školy jenom potud mají býti podporovány, jak praví místodržitelství, pokud úplné organisování státního vyučování ženské mládeže provedeno nebude; neboť dobré kandidátky sotva vstoupí do ústavu, který má zajíti, a jaká je to práce, když učitelky vědí, že ústav zahyne, ať sebe horlivěji pracují a působí.

Však pro jednotlivé konventy jsou právní titule. Tak r. 1784 bylo jmění Voršilek na Novém Městě v Praze skládající se ze 111.568 zl. a statku Malého Hostouna k náboženské matici potaženo, za to však pro numerus fixus roční dotace vykázána, což trvá do dnešního dne. Bez porušení právního závazku nelze jim tuto dotaci zastaviti.

Voršilky v Kutné Hoře měly též dostatečné klášterní jmění, které bylo finančním patentem z r. 1811 značně ztenčeno; proto vykázal jim císař František I. r. 1816 z náboženské a normální matice podporu.

Proto ať jim císař jejich dotace ponechá.*) — Podobná zadání přišla též od jiných ordinariátů.

*) Archiv l. c. str. 124—130.

Zadání biskupů podporovala statně katolická veřejnost. Katolické časopisy, jmenovitě vídeňský »Vaterland«, dostaly výnosy místodržitelů do svých rukou, podaly je veřejnosti, a mezi katolíky nastalo veliké znepokojení a pobouření mysli. Ministerstvo Auerspergovo uznalo za dobré obrátiti a dáti se na ústup. Ministr kultu a vyučování Stremayr přikázal výnosem z 18. února 1879. č. 2.532, »aby se zatím všem nově přistupujícím členům oněch řádů obvyklá dotace a subvence vyplácela, poněvadž zkoušení titulů, na kterých dotace mendikantův a ženských klášterův spočívá, delšího času vyžaduje; pak prý nelze hned určiti, které konventy k výpomoci ve správě duchovní nutny nejsou, a pokud jsou nutny pro obecné prospěchy, o které by se musilo z veřejných prostředkův postarati; též prý se ukázalo, že při nouzi o světské duchovenstvo nelze jich pohřešovati při výpomoci ve správě duchovní. Proto prý zůstane prozatím dotace těchto klášterů mužských a ženských.« *)

Vídeňská »Neue Freie Presse« a pražská »Bohemie« kryly ústup ministerstva proti katolické veřejnosti, jmenovitě proti »Vaterlandu«, který rázně si zde počínal.*)

V zemích alpských žijí kapucíni a františkáni hlavně z almužny; jejich dotace na osobu vyměřená obnáší 150 zl., z čehož jest i budovy vydržovati. Mnichové žijí tak, že nikdo ničeho nemá, žádného šatného (vestiaria) nedostává a úplnou chudobu zachovává; za to však všechno od kláštera dostává: řehole sv. Františka jest úplně do slova zachovávána.

Almužna jest hlavní příjem kláštera, vynáší veškeré živobytí kláštera a vrací se chudým jako pokrm fortny. Sběratel almužny (frater) sbírá obilí, uzené maso, máslo, vejce, peníze a dostane za rok v několika sbírkách tolik, že klášter slušně žíti může.

---

*) Přípis místodrž. z 11. března 1879 k ordinariátu Svato-Hippolytskému č. 6208. Archiv l. c. 130, 131.

**) Srv. jeho články: »In Sachen der Mendikantenorden« z 3. března 1879. č. 63 a »Zur Klärung in Sachen der Mendikanten und Nonnenklöster« ze 4. března 1879. č. 64.

Mešní stipendium, při němž jest den a hodina určena, jest 1 zl., když hodina určena není, 60 kr.*)

Však i tu chtěli někteří okresní hejtmané zakročiti, a zakazovali sbírati almužnu: ale jejich zákazy byly v časopisech tepány, lidé reptali, kapucíni a františkáni sbírali almužnu dál, a okresní hejmané vidouce, že u místodržitelův nebo zemských presidentů se nezavděčili, nechali fraterů-sběratelů na pokoji.

Zakladatelem františkánů jest sv. František Serafínský, rodem z Assisi (naroz. r. 1182 a † 4. října r. 1224), který chudobu, jež potřeby k životu si vyžebrává, základním kamenem své řehole učinil, aby touto cestou proti tehdejším bludařům, kteří apoštolskou chudobou se honosili, vydatně jednostejnou zbraní působil. Jeho učeníky nazývali »menšími bratry« (fratres minores). Rozšířili se velmi rychle. Roku 1264 měli v 33 provinciích 8000 klášterův a nejméně 200.000 mnichů. Však již za života sv. Františka, když ve sv. zemi dlel, jeho zástupce, bratr Eliáš z Kortony, zmírnil v mnohých kusech jeho řeholi, jmenovitě onu žebráckou chudobu. Než, sv. František navrátiv se, odstranil šetrně novoty Eliášovy.**) Ale v řádě zůstaly již oba směry, z nichž jeden naprosté chudoby, která žebrotě se rovnala, přísně nedbal, na jejíž však zachovávání praví synové Františkovi nastupovali. Konečně byl řád formálně na dva řády rozdělen: 1. konventuály (mírné — Minority), kteří nějaký majetek míti mohli, a 2. observanty (přísné — Františkány), kteří žádného majetku vůbec neměli. Tím byly spory v řádě ukončeny.***)

Františkáni přišli do Čech snahou bl. Anežky Přemyslovny, dcery slovutného českého krále Přemysla Otakara I. a matky Konstancie. Anežka byla nadšenou ctitelkyní sv. Františka, zakladatele řádu, a sv.

---

*) Celou tuto věc znám z vlastního názoru; neboť po léta trávím prázdniny, jsa ubytován první dobu prázdnin v kapucínském klášteře v Celovci v Korutansku, a druhou část v Knittelfeldě ve Štýrsku.

**) Srv. můj »Všeobecný círk. dějepis« II. 2., str. 277 sqq. »Františkáni«.

***) L. c. str. 285, 286.

Kláry a rozhodla se uvésti jejich řeholi do Prahy a vstoupiti do ní. K jejímu pobádání povolal její bratr král Václav Jednooký r. 1232 menší bratry (Františkány) do Prahy a zbudoval jim klášter u sv. Jakuba na Starém městě. Sama vystavěla za své věno krásný chrám, který nazýval se chrámem »nejsv. Vykupitele«, pak »sv. Františka« konečně i s klášterem po své sv. zakladatelce »sv. Anežky«, a vedle něho dva kláštery, jeden menším bratřím (Františkánům) a druhý Klariskám, do něhož 11. listopadu r. 1234 vstoupilo pět panen, které sv. Klára k žádosti Anežčině z Assisi tam poslala. Dne 25. března r. 1235 přijala Anežka ještě s jinými sedmi pannami z vysoké šlechty z rukou kardinála Kajetána, který jako papežský legát tenkráte v Praze dlel, klášterní závoj, a stala se klariskou. Po výslovném nařízení papeže Řehoře IX. byla první abatyší zvolena, avšak z pokory dala se později od svých sester »starší sestrou« nazývati. Brzy měl její klášter 100 řeholnic, které lid »chudými sestrami« jmenoval. Ač žila v zátiší klášterním, vykonávala přece veliký vliv na veřejné věci, jsouc upřímnou rádkyní svého bratra Václava I. Jsouc vzorem křesťanského života, přežila pád svého synovce krále Přemysla Otakara II., lotrovskou vládu Braniborcův, a skonala smrtí svatých 2. března r. 1282 majíc věku 77 let. Generál menších bratří právě tenkráte v Praze meškající, Bonagarius, pochoval ji v jejím klášteře v kapli Panny Marie před hlavním oltářem. Pražský lid nazýval ji »světicí« a její klášter »klášterem sv. Anežky«.

O její prohlášení za svatou pracovala s velikým úsilím královna Eliška, poslední Přemyslovna, kteráž ji vroucně ctila, a potom její syn, císař a král český, Karel IV., který prosby své matky u Apoštolské Stolice opětoval a na smrtelném lůžku vyřízení této věci svému synu Václavu IV. na srdce kladl. Avšak bouře husitské a jiné nehody zamezily tuto věc; toliko řád křižovnický dostal na počátku 14. století od papeže dovolení, slavnost blahoslavené Anežky konati vždy 2. března. Teprve papež Pius IX. potvrdil přičiněním kardinála Bedřicha Schwarzenberga po návrhu kongregace obřadů 3. prosince r. 1874 úctu blahoslavené

Anežky a svolil, aby se o ní mše sv. sloužila a hodinky modlily každoročně 2. března. Druhý klášter klarisek byl v Panenském Týnci, který tam na počátku 14. století vystavěl Plichta I. ze Žirotína.

Františkáni rozšířili se brzy v Čechách a utvořili zvláštní řeholní provincii českou, která r. 1258 měla 7 klášterů. Od r. 1451 byla provincie česká, obsahujíc Moravu a Slezsko a jsouc spojena s Rakouskem a Polskem, spravována od jednoho vikáře provinciálního až do r. 1467, kdy tyto provincie byly rozděleny na tři: totiž na provincii českou, rakouskou a polskou.

Takto oddělená provincie česká byla řízena kommissařem provinciálním až do r. 1469, kdy »provinciální kommissařství« bylo na »provinciální vikariát« povýšeno. R. 1517 byl P. Krištofor de Forlivio (z Forlivia), generální vikář Observantů, první učiněn Apoštolskou Stolicí generálem (minister generalis) celého řádu, od něhož potom všichni provinciální vikáři Observantů prohlášeni byli za provinciály (ministri provinciales), od kteréhož času byla provincie česká, obsahujíc zároveň Moravu a Slezsko, provinciály spravována.

Roku 1627 byla na provinciální kapitole v Brně u sv. Bernardina slavně přijata oprava čili reforma řádu a všechny konventy byly prohlášeny za reformované (opravené — Reformati). Teprve r. 1755, když největší část Slezska pod vládu pruskou přišla, bylo zákonné oddělení slezské provincie od pražské provedeno, od kteréhož času česko-moravská provincie obsahuje pouze Čechy a Moravu. Tato provincie má dnes 17 konventův a 2 hospice (r. 1897)*) se 104 členy, z nichž jest 49 kněží.

Jejich sídla jsou: α) v Čechách: Praha (od roku 1233 u sv. Ambrože u Prašné brány, potom po bouřích husitských od r. 1603 u Panny Marie Sněžné, kamž císař Rudolf II. Františkány povolal); Cheb (od r. 1260, a opět od r. 1603); Tachov (od r. 1466); Kadaň (od r. 1473); Jindřichův Hradec (od r. 1478);

*) Srv. františkánský »Schematismus almae provinciae Bohemiae et Moraviae S. Venceslai D. et Mart.« pro anno 1897. Pragae. 1897, str. 7.

Plzeň (od r. 1460); Bechyně (od r. 1491); Votice (od r. 1629); Turnov (od r. 1651); Slané (od r. 1662); Hájek u Prahy (od r. 1673); Hostinné (od r. 1666); Zásmuky (od r. 1692); Haindorf (od r. 1698);

β) na Moravě: Hradiště (od r. 1491); Dačice (od r. 1650; v klášteře od r. 1660); Třebová (od r. 1678).

Hospice jsou: v Hořovicích (od r. 1684), a na Skalce u Prahy (od r. 1763).

Generálem veškerého řádu jest tohoto času P. Alois z Parmy (de Parma), byv zvolen 3. října 1889;*) provinciálem česko-moravské provincie jest P. Hippolyt Philipp,**) byv zvolen r. 1890, jsa tak po třetí***) provinciálem, který s veškerou obezřetností svou provincii řídí.

Druhá větev řehole sv. Františka, Minorité, tvoří též v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pro sebe samostatnou česko-moravskou provincii sv. Cyrilla a Methoděje, jejímž provinciálem jest P. Řehoř Veselý, rodem Moravan z Telče, který byl v kapitole slavené v Opavě 11.—13. července 1893 znova pro svou statečnost zvolen, a jest spolu administratorem fary opavské. Provincie má tyto kláštery: 1. v Čechách u sv. Jakuba (od r. 1232); v Mostě (od r. 1240); v Krumlově (od r. 1357); 2. na Moravě: v Brně (od r. 1231) a v Jihlavě (od r. 1241); 3. ve Slezsku: v Opavě (od r. 1234) a v Krňově (od r. 1274); úhrnem 7 klášterů se 41 řeholníkem, z nichž jest 29 kněží (r. 1898). Generálem veškerého řádu jest P. Vavřinec Caratelli ze Signie (de Signia),†) byv 16. září 1891 na 12 let zvolen.

Třetí větví řádu sv. Františka jsou Kapucíni. O řeholní přísnost byly mezi františkány spory, které založení nového řádu sv. Františka v zápětí měly. Matouš de Bassi, přísný observant v klášteře Monte Falco, mysle, že sv. František na svém habitě dlouhou špičatou kapuci nosil, dal si podobnou zhotoviti a

*) L. c. str. 4.
**) L. c. str. 5.
***) L. c. str. 12. — Nyní, od r. 1899, je provinciálem P. Florian Březina.
†) Srv. Album Fratrum Minorum s. Francisci Conventualium almae Provinciae Bohemo-Moravo-Silesiae ss. Cyrilli et Methodii. 1898. Opaviae.

začal vousy nositi, bos choditi a asketický život vésti. Za to pronásledovali ho jeho řeholní bratří, avšak papež Klement VII. dovolil mu r. 1526 tuto novotu, ale pod tou podmínkou, aby i na dále za člena řádu františkánského se pokládal. Získal mnoho druhů, s kterými za moru v obětavé lásce k bližnímu velice se vyznamenal. Svůj záměr založiti novou řeholi předložil papeži Klementovi VII., kterýž jej r. 1528 schválil, a jemu s jeho stoupenci dovolil, aby v jednotlivých celách dle řehole sv. Františka žili, kapuci a dlouhý vous nosili, evangelium hlásali a o spáse těžkých hříšníků pracovali. Nové štípení rozšiřovalo se rychle, a papež Pavel III. dovolil jim všude se usazovati, a nazval je po kapuci »minority kapucíny« (minores capucini). Matouš Bassi byl za prvního generálního vikáře zvolen, z kteréhož však úřadu za 2 měsíce se poděkoval a r. 1537 k observantům se vrátil († 1562). Veliké pohromy utrpěl řád svým třetím generálním vikářem Bernardinem Ochinem, který byl zprvu horlivým kazatelem kajicnosti, později však děvče svedl, a přešed ke protestantství v Genevě r. 1542 se oženil, čímž řád v podezření bludařství přišel a 2 roky kázati nesměl. Ale řád ospravedlnil se brzy svou obětavou činností a rozšířil se, jsa posud na Italii obmezen, i do jiných zemí. Král Karel IX. povolal r. 1573 kapucíny do Francie, kde v Paříži klášter obdrželi a po říši se rozšířili; r. 1587 vstoupil k nim výtečný vévoda Jindřich ze Joyeuse († 1608) a r. 1626 Alfons Este, vévoda modenský. Arcikníže Ferdinand vystavěl jim roku 1593 v Inšpruku klášter a arcibiskup solnohradský Wolf Dietrich v Solnohradě r. 1596. R. 1600 uvedl Maximilian, bavorský vévoda, první kapucínskou osadu do Mnichova. Snahou arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé a Lipého žádal císař Rudolf II. papeže Klementa VIII., aby několik údů tohoto řádu do Čech stranami náboženskými rozervaných odeslal, »aby i tato země účastnou se stala požehnání, jemuž jiné země již dávno se těší.« *) Osadu 12 kapucínů přivedl

*) Papež Pavel V. povýšil r. 1619 jejich posavadního generálního vikáře za samostatného generála. Kapucínský řád věnoval

sv. Vavřinec Brindiský, který 13. listopadu 1599 do Prahy vstoupil, usadil ji téhož roku na Pohořelci, kde posavade klášter kapucínů »Loretto« stojí, a položil tak jako generální kommissař základ k české provincii.*) Vavřinec založil též ve Vídni klášter svého řádu a ve Štýrském Hradci. Když r. 1602 byl za generálního vikáře řádu zvolen, ustanovil pro Čechy r. 1602 místokommissaře (vicecommissarium) P. Amadaea z Verony. R. 1608 stal se podruhé generálním kommissařem, když toho času štýrská provincie s Korutanskem a Krajinou od provincie česko-moravsko-rakouské oddělena byla, kterou r. 1509—1511 spravoval P. Damian z Benátek jako generální místokommissař. Dekrétem generální kapitoly ze dne 1. června 1618 v Římě slavené byl česko-rakouský generální kommissariát zrušen a v pravou provincii řeholní proměněn, za jejíhož prvního provinciála byl ve Vídni 14. října r. 1618 zvolen P. Basil Vincenc. Roku 1673 oddělilo se Rakousko se 17 kláštery a 407 bratřími od provincie české a tvořilo se schválením císaře Leopolda I. a generála řádu P. Štěpána z Ceseny (a Caesena) rakousko-uherskou provincii. České provincii zbylo 19 klášterův a 2 hospice v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, a za provinciála byl 24. srpna 1674 na Hradčanech zvolen P. Marquard z Halbarstadtu.

V provinciální kapitole slavené dne 29. srpna 1783 v Brně byla česko-moravská provincie rozdělena na dvě: českou a moravskou, a každá dostala svého vlastního provinciála. Za provinciála českého byl 29. srpna r. 1783 v Brně zvolen P. Alipius Slanina, rodem Čech z Litoměřic, a za moravského tamtéž a týž den P. Prokop Schober, rodem Moravan z Mikulova. Ná-

---

svou činnost hlavně nižším třídám lidu, vyznamenával se jednoduchostí a prostotou, která lidu velmi milou se stala, pracoval vydatně v Německu proti protestantství, a četní jeho členové byli horlivými missionáři mezi pohany v Africe a Americe. Okolo r. 1700 měl tento řád asi 1600 klášterů a 25.000 členův v 50 provinciích; r. 1890 měl 803 kláštery a 7881 kněží v 54 provinciích.

*) Srv. »Můj všeobecný círk. dějepis« III. str. 391, 392. »Kapucíni«.

sledkem dvorního dekrétu císaře Františka I. z 23. prosince 1826 byly obě rozdělené provincie opět v jednu »česko-moravskou provincii« v kapitole dne 1. května r. 1827 v Brně slavené spojeny a za provinciála zvolen P. Theodor Hinke, Čech z Georgenthalu.*)

Provincie má (r. 1897) 18 klášterův a 3 hospice, a sice: α) v Čechách: v Praze na Hradčanech (od r. 1600), v Roudnici (od r. 1615), v Mostě (od r. 1616), v Litoměřicích (od r. 1638), v Týně Horšově čili Týnici (od r. 1650), v Sušicích (od r. 1651), v Chrudimi (od r. 1656), ve Falknově (od r. 1663), v Kolíně (od r. 1666), v Opočně (od r. 1674), v Žatci (od r. 1675), v Zákupech (od r. 1680), v Rumburce (od r. 1683); úhrnem 13; β) na Moravě: v Brně (od r. 1604), v Olomouci (od r. 1614), ve Znojmě (od r. 1628), ve Fulneku (od r. 1674), ve Třebíči (od r. 1687), úhrnem 5. Hospice jsou v Čechách tři: na Mělníce (od r. 1750), v Maria Sorgu (od r. 1754), a v Praze u svatého Josefa na Novém Městě (založen r. 1630, zrušen 1789 a obnoven r. 1833).

Provincie měla roku 1897 130 členů, mezi nimi 53 kněží.**)

Generálem řádu jest P. Bernard, rodem z Andermattu ve Švýcarsku, který byl 8. května roku 1896 po druhé za generála zvolen a od papeže Lva XIII. na 12 let potvrzen.***) Provinciálem jest (r. 1898) P. Hubert Ettl, Čech, rodem z Bošína, kterýž jím jest od 8. července 1890, jsa 14. července 1896 pro svou výtečnost po třetí zvolen.†)

S českou kapucínskou řeholní provincií byla v úzkém spojení provincie štýrská.

Arcikníže Ferdinand, syn Karlův, pán Štýrska, Korutan a Krajiny, pozdější císař a český král Ferdinand II., chtěl zavedenou katolickou reformaci ve svých

---

*) Srv. Catalogus ordinis minorum S. P. Francisci Capucinorum almae provinciae Bohemiae-Moraviae pro anno 1897. Pragae 1896, str. 41.—49.

**) L. c. str. 7—29.

***) L. c. str. 5.

†) L. c. str. 6, 49. Od r. 1899 jest po něm provinciálem Angelus Jos. Krob.

zemích upevniti, a tu slyše o dobré pověsti kapucínův, usmyslil si, povolati je do svého hlav. města Štýrského Hradce. Obrátil se na papeže Klementa VIII., aby jmenovaný sv. Vavřinec Brindiský byl k němu s několika řeholními bratřími odeslán, kteří by svůj řád nejen ve Štýrském Hradci, ale též v jiných místech Štýrska rozšířili.

Jeho přání, jakož i přání císaře Rudolfa II. vyplnil papež a na jeho rozkaz byl z generální kapitoly sv. Vavřinec vyslán, kteréhož arcikníže ve Štýrském Hradci nejpřívětivěji přijal a jemn pozemek pro vystavění prvního kláštera vykázal.

Provincii spravovali od počátku až do r. 1619 generální kommissaři, a sice od r. 1600—1608 sám sv. zakladatel Vavřinec, z provincie benátské, který téhož roku 1608 po rozkaze generála řádu provincii štýrskou, posud s provincií českou a dolnorakonskou spojenou, od těchto oddělil a za samostatnou provincii ustanovil, kterou jako generální kommissař převzal ke správě P. Fortunát z Verony od r. 1608—1613.

Toho roku vzdali se otcové benátské provincie správy provincie štýrské, kterou na rozkaz generálův převzali otcové provincie ankonské, z níž byl za kommissaře vyslán P. Justus od sv. Justa, který řídil provincii štýrskou od r. 1613—1619.

Teprve 5. května 1619 byl P. Justus z Monte Cassiana první za provinciála zvolen. Potom zůstala provincie pod správou provinciálův a měla znenáhla až do časů císaře Josefa II. 33 kláštery a 1 hospic, jejichž větší část byla v následujících časech zrušena.

Roku 1781 přestal císařským dekrétem klášter v Dambšově. Roku 1783 byly zvláštním dekrétem císařským odděleny kláštery ve Varaždíně, Záhřebě, Rjece a Karlovci (v Charvatsku) a hospic v Lice od štýrské provincie. Klášter v Mariboru musil býti roku 1784 opuštěn; totéž stalo se r. 1785 s kláštery v Gradišce, Kormíně (Cormons) a Terstu, potom roku 1786 v Ptuji (Pettau, Petovium), ve Štýrském Hradci u sv. Jana, Novém Městě (Neustadt) a Kranji (Krainburg); téhož roku shořel klášter v Běláku a nebyl nikdy vystavěn. Roku 1787 byl zrušen druhý klá-

šter ve Štýrském Hradci u sv. Antonína Paduanského a pak v Murecku. Od r. 1810—1820 byly zrušeny 4 kláštery: v Lublani, Radkersburce, Brucku nad Murou a Lubně (Leoben).

Dnes má štýrská provincie 13 konventů: 7 ve Štýrsku: v Celji, Lipnici (Leibnitz), Muravě, Hartberce, Knittelfeldě, Schwanberce (Labodovci), Irdningu; 2 v Korutansku: v Celovci a Wolfsberku; 2 v Krajině: v Kerksku (Gurkfeld), Škofii loce (Bischofslack); 2 v gorické arcidiecési: Gorici a u sv. Kříže; a jeden hospic se správou ústředního hřbitova ve Štýrském Hradci.*) Řeholníci jsou dnešního dne z větší polovice Slovinci, ostatní Němci, též několik Čechů jest tam. Provinciál P. Norbert Brik, rodem Čech z Horšova Týna (1862—1865; 1868—1876) žil v Celovci i potom jako exprovinciál, a byl po biskupu v ohledě náboženském nejdůležitější osobou, jsa duchovním rádcem a zpovědníkem všeho měšťanstva celoveckého a okolní šlechty a stále volán k umírajícím († 9. listopadu 1893 a byl slavným pohřbem s dovolením provinciála P. Ferdinanda místo po obyčeji kapucínském jednoduchém pochován). V tomto ohledě stal se jeho důstojným nástupcem nynější (r. 1898) kvardián P. Lambert Lanzuner (kvardian 1891—94; 1894—95 preses; od 1895 kvardián), rodem Tyrolan.**) Kněží kapucíni jsou spolu zpovědníky Slovinců kolem Celovce a vypomáhají v slovinské duchovní správě. Provinciál P. Ferdinand Plattner, rodem z Laengenfeldu v Oetzthalu v Tyrolsku, (1879 až 1882. 1888—1894) zachoval svou obezřetností provincii od vymření obnoviv v Lipnici ústav pro dorost, kde mladí studující obyčejně po čtvrté gymnasijní třídě přijati bývají, vyšší gymnasium si tam odbývají, žádným zkouškám na veřejném ústavě se nepodrobují a hned potom bohosloví buď v Celovci nebo v Gorici studují. Tímto zařízením zamezuje se výstup z řádu, a řád dostává hojný, statný a doma vypěstovaný do-

*) Catalogus ordinis minorum S. P. Francisci Capucinorum Provinciae Styriae pro anno 1898. Goritiae 1897 str. 5, 6.

**) Od roku 1899 jest kvardianem v Celovci P. Konstantin Škodnik.

rost. Nynější provinciál jest P. Bedřich Inglič, byv 10. srpna r. 1897 zvolen, vzorný to kněz a upřímný Slovinec.

---

§ 87. Bosna a Hercegovina.*)

Ovocem ruských vítězství nad Turky byl mír svato-štěpánský, který chtěl zdravé poměry na poloostrově balkánském zavésti, jmenovitě založiti velké Bulharsko a rozšířiti značně Černou Horu. Avšak toto ovoce bylo znamenitě přistřiženo vlivem knížete Bismarcka na kongressu berlínském, který nezdravé poměry na balkánském poloostrově upravil výhodně pro Turecko. Článkem 25. berlínské smlouvy z 13. července r. 1878 dostalo Rakousko mandát, obsaditi Bosnu a Hercegovinu a spravovati je vyjma sandžak (kraj) novopazarský, kde Rakousko má toliko právo posádky v Prieboji, Prjepolji a Bielopolji.

Bosna bývala druhdy bánovinou k Charvatsku a Dalmacii přiléhající, již jménem králův uherských jako králů charvatských spravovali bánové; bánové tito vládli za neurovnaných poměrů království uherského téměř samostatně, až se konečně bán Štěpán Tvrdko (r. 1353—1391) za samostatného krále prohlásil a r. 1376 v klášteře Milešově za krále korunovati dal, přijav titul: »Rex Bosniae, Rasciae Maritimaeque«.

Ale hvěda slávy bosenského království brzy zašla; vždyť již doráželi na samostatné říše pobalkánské fanatičtí Turci, kteří r. 1389 na den sv. Víta v osudné bitvě na Kosově poli, v níž i 20.000 Bosňáků bojovalo, voje křesťanské potřeli a tím samostatnost slovanských říší podkopali, takže se jedna po druhé v hltanu Turkově octly. Brzy došla řada i na Bosnu; po smrti prvního krále Štěpána Tvrdka nastaly v zemi

---

*) Srv. článek »Katolíci v Bosně« v »Časopise kat. duch.« 1879 str. 46—64 od Jos. Kurky. — Článek »Bosna« v Ottově Slovníku Naučném sv. IV. 428 sqq., kde na str. 444 veškerá sem spadající literatura jest uvedena. — »Bosnien« v »Katholische Missionen« 1884. Freiburg im Br. str. 225 sqq; 246 sqq.

té rozbroje o trůn, čímž se výboje turecké usnadňovaly. Konečně r. 1463 přistál sultán Mohamed II. s velikým vojskem, dobyl zradou několika pevných míst, zajal v Ključi samého posledního krále Štěpána Tomáševiče (1461—1463), jenž pak vyzvati musil velitele ostatních míst hrazených, aby se vzdali. Bosna byla tak pohřbena; král a všechen květ bosenské šlechty, jež se nechtěla poturčiti, odpraven. 200.000 obyvatelů do otroctví prodáno, 30.000 jinochů poturčeno a mezi janičáry vřaděno. Ale ještě neměli Turci panství nad celou Bosnou úplně pojištěno; neb ještě téhož roku dobyl uherský král Matyáš Korvin pevnosti Jajců s celou severozápadní částí Bosny, jež pak k Charvatsku přivtělena byla (t. zv. turecké Charvatsko). Po 64 léta zůstala tato část Bosny v rukou křesťanských; o pevnost Jajce a o prsa chrabrých Charvatů odrážely se útoky Turků; ale po nešťastné bitvě u Moháče (1526) ochably zbraně křesťanské, Jajce byly r. 1527 dobyty, celá Bosna dána Turkům na pospas.

Císařské zbraně byly sice ke konci 17. století vítěznými nad Turky; slavný vojevůdce princ Eugen Savojský spálil v září roku 1697 na osmnáctidenním jízdeckém vpádu Serajevo: ale mírem karlovickým r. 1699 podržel císař Leopold I. pouze Slavonii a Bácku, kdežto Bosna ponechána Turecku. Proti útiskům a ukrutnostem tureckým vzbouřili se r. 1875 Hercegovci a hned po nich Bosňáci, majíce v čele udatné vůdce: Michala Ljubitratiće, Lazara Sovicu, Peka Pavloviće a jiné. Bezbranné obyvatelstvo utíkalo se na území černohorské, srbské a rakouské, kdež počet jich dostoupil záhy 300.000.

Vyjednávání s Tureckem o opravy byla marna. Na kongressu berlínském dostalo Rakousko mandát obsaditi a spravovati Bosnu a Hercegovinu; Novopazarsko ponecháno pod správou tureckou, ale Rakousku vyhrazeno právo vydržovati tam posádky.

Roku 1878 od 29. července až do 28. října byla země od rakouských vojů pod vrchním velením polního zbrojmistra Philippoviche za krutých bojů s povstalými mohamedány, k nimž se pravidelné turecké

vojsko přidalo, nadobro obsazena. Dne 21. dubna r. 1879 byla učiněna s Portou úmluva, dle níž byla svrchovanost sultánova v Bosně a Hercegovině uznána, Rakousku dovoleno vojenské posádky položiti do Plevje, Prjepolje, Bjelopolje v sandžaku novopazarském. Tohoto posledního práva Rakousko nepoužilo, ke své veliké škodě, aby odtud dostalo do své moci cestu do Soluně. Tak dostalo Rakousko do své správy Bosnu a Hercegovinu a má pozadí pro Dalmácii. Proti okkupaci byla na říšské radě ústavověrná levice, ale okkupace přece schválena hlasy pravice a některých z levice. Správa země byla z prvu pouze vojenská a podléhala jako nejvyššímu správci společnému finančnímu říšskému ministru Szlavymu. Jeho nástupce Kallay procestovav obě země, aby se o jejich potřebách přesvědčil, zavedl vedle vojenského guvernéra úřad občanského adláta (baron Nicolić) a upravil nynější způsob politické správy, při čemž dostalo se zemské vládě i nižším úřadům největší samostatnosti.

V ohledě náboženském křižovaly se v Bosně od starodávna dva proudy: latinský, směřující k Římu, a řecký, směřující k stolci patriarchy cařihradského. Mimo to vplížil se sem jed bludu manichejského; ke konci 12. a na počátku 13. století rozmnožili se zde totiž Patareni čili Bohomilci, v dějepise církevním též »Bulhaři« zvaní, poněvadž se blud ten z Bulhar, kamž se z hnízda manicheismu, totiž východu, dostal, dále po západě šířil. Na pobídku papežů podnikli proti nim králové uherští několik křižáckých výprav, jmenovitě r. 1225 a 1246; ale výpravy ty mnoho neprospěly. Teprve když bán Štěpán Kotromanić (k. r. 1334) ke katolické církvi se obrátil a řád františkánský se zde rozvětvil, mizelo ponenáhlu bohomilstvo; ale ještě krátce před pádem Bosny mělo bohomilství mnoho přívrženců, kteříž, ač se na oko ke katolictví hlásili, přece jistou nechuť k církvi katolické v srdci svém chovali; tato nechuť byla také jednou příčinou, proč se později mnozí víry katolické zřekli a islam přijali.

V Bosně bylo od starodávna sídlo biskupské; nelze však s jistotou říci, kdy biskupství to povstalo; to však jest jisto, že již v polovici 11. stol. zde biskup

sídlil. Biskupství bosenské bylo nejdříve podrobeno arcibiskupovi splitskému, jenž slul též primasem Dalmatska a Charvatska; později podřízeno bylo arcibiskupovi barskému (Antivari), pak dubrovnickému a konečně koločskému. Na žádost Bely IV., krále uherského, charvatského a dalmatského, vymanil papež Innocenc IV. r. 1246, tedy v době bojů s bohomilci, biskupství bosenské z područí arcibiskupa dubrovnického a podrobil je arcibiskupovi koločskému, jemuž bylo poddáno až do vztýčení stolce metropolitního v Záhřebě.

Původně sídlili biskupové bosenští v Bosně samé, a sice v Kreševě (západně od nynějšího Sarajeva), později přesídlili se do Ďakova ve Slavonii; nelze však s jistotou říci, kdy se to stalo. Někteří myslí, že biskupové bosenští residovali v Bosně až do zajetí tureckého, po čemž se teprv v Ďakově usadili. (Křížek ve svých synchron. tabulkách říší slovan. praví: »Roku 1436 bylo sídlo biskupské přeloženo z Bosny do Ďakova.«)

Podobným domněnkám vzpírá se však spisovatel rozpravy o biskupech bosenských (ve schematismu diocése Ďakovské z r. 1870) a dokazuje, že již dvě století před vpádem Turků biskupové bosenští v Ďakově sídlili, a končí úsudkem, že když v dobách rozbrojů bohomilských biskupství bosenské arcibiskupovi koločskému podřízeno bylo (roku 1246), biskupové bosenští se změnou svého metropolity také své sídlo změnili a je za Sávu přeložili do hradu Ďakova, jejž uherský král Bela IV. biskupům bosenským v třenicích bohomilských za útulek poskytl; ač sám spisovatel onoho schematismu jinde praví, že se po pokoření bohomilců biskup Vavřinec (r. 1334—1347) do Bosny vrátil a zde se usadil, a že mu bán Štěpán jeho bývalé důchody opět vykázal. Jest tedy pravděpodobno, že se biskupové bosenští pojednou a trvale v Ďakově neusadili.

Když Turci opanovali království bosenské, zůstali řádnými biskupy katolíků v Bosně zbylých i na dále biskupové ďakovští, občas sem přicházející a dle možnosti o duchovní potřeby katolíků se starající. Ale vykonávání biskupských povinností bylo zde vždy s vět-

ším nebezpečenstvím spojeno, a nejeden biskup byl zde od fanatických Turkův usmrcen; jmenovitě biskup Blažej Kovačić, jsa stíhán Turky, utopil se na útěku před nimi ve vlnách Driny r. 1530; r. 1556 byl od Turkův usmrcen biskup Tomáš Skorević; roku 1579 biskup Mikuláš Ugrinović. V takových okolnostech nebylo více biskupům ďakovským lze do Bosny přicházeti a o katolíky bosenské se starati; ustali tedy ke konci 17. stol., po čemž byli katolíci v Bosně svěřeni apoštolským vikářům. Biskup ďakovský však podnes sluje biskupem »bosenským«, což jest pouhý titul; jurisdikci jeho katolíci bosenští nepodléhají.

Od té doby, co biskupové bosensko-ďakovští o katolíky bosenské starati se nemohli, byl ustanoven apoštolský vikář. Bosna stala se missií; tento apošt. vikář, jenž byl zároveň biskupem in part. inf., jakož i ostatní kněží v duchovní správě pracující, byli Františkáni.

Tato provincie sluje: »Provincia Bosnae-Argentinae-Otomanicae«; přívlastek: »Stříbrná« obdržela buď tím, že Bosna vůbec sluje »stříbronosnou«, nebo spíše nazvána tak byla po přednějším konventu v místě Strebernice (Argentina), kterýžto konvent však od r. 1686 v rumech pohřben leží.

Do Bosny přišli Františkáni brzy po založení řádu a volně se zde rozšířili, ale také velmi mnoho dobrého vykonali, a sice nejprve svým působením proti bohomilcům, tak že dějepis o nich praví: »Bratři bosenští pracovali o obrácení kacířů s takovým úspěchem, že kdekoliv se usadili, bludaři hned mizeli jako vosk na slunci;« sám papež Řehoř IV. nazval je v bulle z roku 1444 »murus pro domo Dei inexpugnabilis« (zeď pro dům Boží nedobytná).

Nesmrtelných zásluh o církev katolickou v Bosně dobyli si Františkáni bosenští od té doby, co se země ta v tureckém jařmu ocitla; že až podnes značné množství katolíků v Bosně jest, je zásluhou Františkánů; a že vůbec v oněch krajinách Dalmacie a Istrie, jež Turci zabrali, alespoň zbytky křesťanstva obstály, to přičísti sluší po Bohu nejvíce otcům Františkánům, jejich ostražitosti a namáhání; oni nenechali se odstra-

šiti ani nouzí, ani nepohodlím, ani obtížemi, ani nebezpečenstvím ztráty svobody a života.

Již od bosnobijce Mohameda II. vymohl tehdejší františkánský provinciál Angel Zvizdovič privilej svobodného vyznávání katolického náboženství; dovolení to bylo uděleno bezpochyby proto, aby ve zpustošené zemi přece někdo zbyl »glebae adscriptus« (na hrudu připoután), jemuž by Turci a poturčení begové (páni) poroučeti a jej odírati mohli. Proto však přece věc katolická fanatismem mohamedánským víc a více hynula, jmenovitě když pádem Jajců (1527) Turci neobmezenými pány nad celou Bosnou se stali, konventy františkánské zanikaly, a s nimi zanikala i věc katolická.

Pokud se ví, zaniklo 19 druhdy kvetoucích františkánských klášterův. Mimo ně vzalo za své též množství katolických kostelů.

Ze starodávných klášterů udržely se podnes jenom tři, totiž: 1. v Sudisce (též Sutliska, severozápadně od Serajeva: jméno má od »súditi«, poněvadž zde bánové též sídlili a soudili, pročež slula též »curia bani« — Kraljeva Sutliska); 2. ve Fojnici; 3. v Krešově; k nim přibyly teprv v našem století ještě dva, totiž: 4. v Livně a 5. v Gučie-Goře (severně od Travníka). Jest tedy v Bosně pět františkánských konventův. Mimo Bosnu patří k františkánské provincii bosenské ještě dva konventy, totiž v Cařihradě a v Ďakově od r. 1857; při tomto posledním bylo štědrostí Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. a štědrostí i péčí věhlasného ďakovského biskupa Josefa Strossmayera zřízeno učiliště, tedy jakýsi seminář pro vychování františkánů bosenských.

Zemřel-li apoštolský vikář, měla františkánská provincie právo ze svého středu tři členy Apoštolské Stolici navrhnouti, z nichž tato jednoho apoštolským vikářem ustanovila. Po čas uprázdnění měl všechna práva a povinnosti apoštolského vikáře dočasný provinciál řádu; biskupská konsistoř skládala se ze 7 farářů, kteří byli zároveň biskupskými vikáři okresními. Duchovní správa jest obtížná: osady jsou od farního místa často velmi vzdáleny, věřící chudí, cesty neschůdné;

a považíme-li, že se mimo obtíže tyto i kněží i věřící ustavičně strachovati musili fanatismu mohamedánského, můžeme obtíže katolického života a katolické duchovní správy zahrnouti slovem apoštola svatého Pavla »Foris pugnae, intus timores« (Zevnitř boje, vnitř strachy; 2. ke Korint. 7, 5.).

Fary v Bosně obsazovali řečení klášterové svými členy, a sice stálo pod patronátem každého kláštera několik far, tak že se veškeré fary bosenské dělily na pět »patronátů« čili okresů církevních: Districtus Sudiskaensis, Fojnicensis, Krešovensis, Livnoensis et Gučia Gorensis.

Přehledně počítáno, bylo r. 1864 v Bosně: far 69, kněží v duchovní správě 112, kleriků 85 (z těch studovali 32 v Ďakově a 7 v Uhrách), kandidátů světských 37, bratří laici 4, škol elementárních 22 s 509 žáky; počet všech katolíkův: 132.257.

J. V. a císař a král František Josef I. chtěje se jako katolický panovník o své nové katolické poddané postarati, vyjednával hned s Apoštolskou Stolicí o zřízení řádné hierarchie v Bosně. Následkem těchto úmluv zřídil papež Lev XIII. bullou »Ex hac augusta« z 5. července 1881*) jedno arcibiskupství Vrhbosenské se sídlem v Sarajevě, hlavním městě Bosny, jemuž podřídil tři biskupství za suffraganní: a sice, dvě nově zřízené v Baňaluce a Mostaru, a pak třetí již staré Markano Trebinjské, které by však biskup dubrovnický spravoval, pokud jinak opatřeno nebude; papež nazval novou provincii církevní Vrhbosenskou, poněvadž bosenští biskupové ve Vrhbosně (Vrhbosna = Verbosania), hradu to, který asi 2 a půl hodiny od nynějšího Sarajeva vzdálen byl, někdy před Patareny útočiště hledali a nalezli;**) spolu ustanovil, aby nová diecése mostarská měla též název duvenská neb dalmatská, poněvadž v jejích končinách jest město Duvno,

*) Po česku ji vyložil Václav Vojáček, prof. při c. k. akademickém gymnasii v Praze († 1898) v »Časop. kat. duchov.« 1881 str. 513—534. — Bulla podává též stručný přehled církevních dějin bosenských a jihoslovanských vůbec.

**) L. c. str. 526.

jež staří Delminium nazvali, odkudž jméno Dalmatů vzniklo, a kde dle starých pamětí byla biskupská stolice, která duvenskou nebo dalmatskou slula.

Papež ohraničil přesně onou bullou všechny diecése a zřídil v Sarajevě hned stoliční kapitolu (která má 4 kanonikáty) a vyslovil přání, aby totéž v ostatních diecésích, jakmile okolnosti tomu dovolí, provedeno bylo.

Sarajevským arcibiskupem byl od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. jmenován Dr. Josef Stadler, který (nar. r. 1843) byl 20. listopadu 1881 na biskupství posvěcen a hned veškeru péči tomu věnoval, aby si světské duchovenstvo vychoval.

Nový metropolita nalezl svou církev v ubohém, prachudičkém stavu, a obrátil se r. 1882 ke spolkům pro rozšíření víry za podporu dojemným listem, kde svou bídu takto líčí.*)

»Máme sice biskupa diecése, avšak chudoba a nouze i na dále zůstaly údělem církve bosenské. Dotace biskupů jest tak skrovna, že sotva vystačí na krytí výdajů osobních.**) Far se i ještě nyní nedostává a také při farách doposud zřízených jen zřídka kdy nalezneme důstojné svatyně. Far jest v arcidiecési mé více než 70; avšak sotva 30 z nich má chrám, obyčejně jenom ze dřeva zbudovaný a spíše nějaké stodole se podobající; v ostatních osadách farních obětuje se nejsv. oběť mše sv. ve skrovničkých chýších anebo pod širým nebem. Farářové s příjmy svými odkázáni jsou jedině k dobročinným dárkům věřících, kterým samotným přečasto s trpkou nouzí zápasiti jest.« Posléze zmiňuje se arcibiskup, že všecky 4 diecése bosensko-hercegovské dosud ani jediného semináře nemají, a že taktéž nedostává se tam ústavů vycho-

*) »Katholische Missionsblätter« 1882 str. 213, kde celý list jest uveřejněn v rubrice: »Bosnien«. Výtah z něho v »Časopise kat. duch.« 1882 str. 619: »Chudoba církve katolické v Bosně a Hercegovině.«

**) Plat arcibiskupův obnáší 8000 zl.; bytné čili na nájem 1500 zl., tajemníkův plat jest 1000 zl; mostarský biskup dostává 6000 pro sebe, na byt a pro tajemníka; banjalucký 8000 na všechno.

vávacích, chudobincův a nemocnic; i vyzývá konečně k milodarům pro katolickou církev bosenskou, aby se útokům řeckého rozkolu i tureckého půlměsíce platně vstříc postaviti a šťastně ubrániti mohla.

Založil chlapecký seminář s gymnasiem r. 1882 pro všechny čtyři diecése bosenské v Travníku, který skoro uprostřed země leží a znenáhla v gymnasium naše doplňován byl; každý rok přibyla jedna třída. Správu a vyučování mají jesuité ve svých rukou. Vláda přispěla obnosem 23.330 zl. Dne 4. dubna 1892 byl v Sarajevě položen základ ke kněžskému semináři pro celou církevní provincii.

Arcibiskup Stadler přišel do velikého sporu s františkány ve příčině obsazování far, kteréž až do zřízení řádné hierarchie obsazoval vždycky apoštolský vikář (františkán) s definitory františkány bosenskými. Nový arcibiskup Stadler činil nároky na obsazování*) všech farních beneficií své diecése, čemuž františkáni se však opřeli. Arcibiskup vymohl si v Římě dekrét ze dne 10. prosince 1881, jímžto se mu dávalo právo obsazovati všecky fary, vyjma 10 far s kláštery františkánskými spojených; při tom však Apoštolská Stolice velmi opatrně si počínajíc nařídila, aby prodlením jednoho roku františkáni prokázali své nároky právní na obsazování far, a z té příčiny aby arcibiskup pro první rok ustanovil pouze administratory, ne však skutečné faráře.

Františkáni skutečně podali právoplatné důkazy, že všecky nynější fary katolické v celé Bosně byly výhradně od františkánů zřízeny, nadány a spravovány. Od 600 let pracují františkáni v bosenské správě duchovní a dílem z almužen, dílem z vlastních prostředků klášterních zařídili jednu faru po druhé, koupili pozemky, vystavěli chrámy a farní budovy, dávali dary vznešeným Turkům, aby tito překážek nečinili. Věřící lid, chud jsa a uhněten i vydírán od lakotných a necitelných Turkův, jen velice poskrovnu ke zřízení chrámu nebo fary přispívati mohl. Missionáři franti-

*) Srv. článek »Obsazování far v Bosně« v »Časopise kat. duch.« 1883, str. 495—497.

škánští sbírali milodary nejen doma v Bosně, ale často také cestovali po všech zemích rakouského mocnářství, milodary pro své svěřence vyprošujíce. Františkáni faru každou vystavěli, oni také nábytkem ji opatřili, polnostmi nebo lukami nadali. Jakož listiny v archivě vatikánském uložené dosvědčují, od polovice 13. stol. získali františkáni zákonitým promlčením a nejspravedlnějším titulem právním vlastnictví všech bosenských far i byli za to od samých papežů chváleni a vyznamenáváni, jako od Eugena IV. (1445) a Kalixta III. (1456); ano papežové sami za správce duchovní v oněch krajinách je uznali a potvrdili, jako Jan XXII. (1321), Řehoř XI. (1372), Martin V. (1418), Eugen IV. (1444) a Řehoř XIII. (1578). Františkáni nejen očistili Bosnu od bludařství Bohomilů velice tam rozšířeného, ale oni za krutovlády turecké snášeli žaláře a rány, nahotu, hlad i zimu, dali se na šibenice věšeti a krev svou pod mečem bisurmanským prolévali, jen aby prapor sv. Kříže statečností svou obhájili, což se jim stkvěle podařilo.

Sv. Otec Lev XIII. odevzdal celý spor kongregaci »pro negotiis Ecclesiae extraordinariis« k vyřízení, kterážto dekrétem ze dne 13. března 1883 takto rozhodla:

1. Františkáni zůstavují arcibiskupu vrhbosenskému k obsazování 35 far, kteréž se stanou liberae collationis, a sice jsou 24 fary v arcidiecési vrhbosenské a 9 v diecési banjalucké, k nimž ještě dvě fary přistoupí. Ostatních 58 far v diecésích vrhbosenské a banjalucké zůstane řádu františkánskému.

2. Kdykoliv na farách liberae collationis po faráři řeholním nastoupí za faráře kněz církevní (světský), není řeholní farář povinen odevzdati novému faráři domácí nářadí a nábytek. Když by příslušný biskup některou z těch far svěřil správě řeholníkově, bude řeholník povinen dávky dosavadní odváděti svému konventu, a budiž od provinciála v ten způsob ustanoven, že jak ad nutum Ordinarii, tak i ad nutum Praefecti regularis může býti odvolán (ut sit amovibilis).

Tento dekrét kongregační byl od sv. Otce Lva XIII. téhož dne 13. března schválen a potvrzen, a tím vyřízen neblahý spor.

Nejstarší chrám jest v Podmilaji blíže Jaiky. Každoročně ke slavnosti sv. Jana Křtitele kráčejí sem poutníci ze všech krajin bosenských; nejen katolíci, nýbrž i rozkolníci a mohamedáni jdou na toto místo posvátné, aby se tam modlili. Ve farním obydlí v Brestovsku v dekanátě Fojnickém bývalo jindy sídlo vikáře apoštolského; leč r. 1877 zlolajná ruka zapálila archiv biskupský, čímž mnoho listin pro historii předůležitých za své vzalo.*)

Arcidiecése obsahuje východní část Bosny a má mezi 858 661 duší 160.000 katolíků v 75 farách, které jsou na 9 vicearcijáhenství rozděleny, a v nichž 8 kněží světských a 85 řeholníků správu duchovní vedou; kostelův jest 37, kaplí 36. Mezi řeholníky zaujímají první místo františkáni, pak jesuité v Travníku; dále ze ženských řeholí jsou zde milosrdné sestry a dcery božské lásky.

V Sarajevě jest vojenská fara s 1 farářem, 1 kuratem a 10 kaplany.

Banjalucká diecése obsahuje západní část Bosny, a biskup sídlí v Banjaluce, nejkrásnějším městě bosenském 10.000 obyvatel majícím, kde jsou 44 mešity, ale stoliční chrám je malý. Prvním správcem biskupským stal se farář Marian Marković, františkán (nar. 1840), a byl jako titulární biskup z Danaby vysvěcen 4. května 1884. Diecése dělí se na 4 dekanáty a 32 fary, a má 46.000 katolíků.

Vedle františkánů jsou zde trappisté s infulovaným opatem v klášteře Mariina hvězda (Maria-Stern) u Banjaluky, který r. 1869 byl založen. Prvním opatem byl P. Bonaventura (Josef Ignác Baier rodem z Amorbachu; † 13. prosince 1893); dále jsou zde milosrdné sestry sv. Vincence z Pauly a sestry drahé krve Kristovy.

Mostarská (a duvenská) diecése, zvaná od hlavního města Hercegoviny Mostaru s 13.000 obyvateli, v němž jsou 42 měšity a řecko-nesjednocený biskup, obsahuje severní část Hercegoviny a dělí se na 5 děkanátů a

*) Srv. »Časopis kat. duch.« 1889, str. 50 v článku: »Katolická církev v Bosně a Hercegovině«.

70 far s 80000 katolíků. Biskupem jest františkán Paschal Bukonjić (nar. 1834), který byl za titulárního biskupa z Magidy r. 1880 posvěcen a 30. dubna 1881 nastolen. Biskupská residence není v samém Mostaru, nýbrž v údolí Vukovdole. 64 františkáni pracují v duchovní správě. Mimo ně jsou zde milosrdné sestry.

Diecése Markano-Trebinjská obsahuje jižní část Hercegoviny čili tureckou Dalmacii; byla zprvu spravována biskupem dubrovnickým, ale od r. 1890 má za administratora biskupa mostarského, který pro ni ustanovil provikáře v Trebinji, městě se 1700 obyv. Celá diecése má 9 far, 16.000 katolíkův a 9 kněží.

Ohledně rozkolníkův učinila rakouská vláda s patriarchou konstantinopolským Jáchymem III. prostřednictvím mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra hraběte Dubského smlouvu z 28. března 1880, aby stávající tři biskupství (t. j. metropole sarajevská a dvě biskupství, ve Zvorníku a Mostaru) dále trvala; císař bude je obsazovati, avšak oznámí dříve jméno kandidátovo patriarchátu za příčinou vyplnění kanonických formalit; sv. olej (myron) budou biskupové bráti od patriarchátu; za kanonickou podporu, kterou posud patriarchát z těchto tří diecésí bral, zavazuje se vláda platiti patriarchovi 58.000 piastrů ve zlatě (t. j. 5220 zl. r. č. a agio), kterýž obnos vyplatí pokladně patriarchově c. a k. vyslanectví v Cařihradě.*)

Poněvadž při katolickém arcibiskupství byly zřízeny čtyři kanonikáty, dostal pro rovnoprávnost výnosem ministerstva společných záležitostí z 19. března r. 1882 řecko-nesjednocený metropolita v Sarajevě ke správě církve svou konsistoř: archimandritu konsistorního se služným 2000 zl., tři placené rady, každý se služným 2000 zl., a tři čestné konsistorní rady.**)

Zrovna tolik placených radů, totiž čtyři, dostal Rais-ul-Islam, duchovní hlava mohamedánů.

*) Srv. »Upravení poměrů řecko-nesjednocené církve v Bosně a Hercegovině« v »Časopise kat. duch.« 1891, str. 376—378.

**) Srv. »Řecko-nesjednocená konsistoř v Sarajevě« v »Časopise kat. duch.« 1882, str. 504.

§ 88. Odstoupení ministerstva Auerspergova r. 1879. Ministerstvo Taaffovo (r. 1879—1893), Windischgrätzovo (1893—1895), Kielmannseggovo (1895), Badeniovo (1895—1897), Gautschovo (1897—1898). Hrabě František Thun, ministr-president (od 5. března 1898).

Liberalismus byl Beustem zaveden pod záminkou, pěstovati blaho národův a svobodu, čímž mělo Rakousko býti velebeno jako štít svobody proti Prusku a jeho severo-německému spolku. Po nešťastné válce s Pruskem r. 1866 učinil Beust narovnání s Uhry a zavedl v říši dualismus. Dualismus přijalo ministerstvo Auerspergovo-Lasserovo, pěstovalo liberalismus ve všech státních a hospodářských odvětvích a chtělo býti »ministerstvem hospodářského vzletu«. Udělovalo koncesse na zřizování bank, úvěrních ústavův a společností akciových; všechno tančilo jako židé na poušti kolem zlatého telete a mezi tanečníky a obětníky byli členové obou komor. Spekulace a korrupce zachvátila všechny vrstvy, příklad vznešených působil na nižší; kdo měl peníze a úvěr, spekuloval na burse; každý chtěl rychle a lehce zbohatnouti. Vláda nic nepředvídala a nic nenahlížela a, ač beze všeho zlého úmyslu, přispěla švindlu, který se provozoval. Náhlá rána čili katastrofa přikvapila: nastalť r. 1873 »poprask« čili krach, a liberální státníci nevěděli si rady, a neměli ani myšlenky, kterak by bylo lze zlu odpomoci a následky »poprasku« zmenšiti. Ministerstvo nazvalo tuto ránu »živelní pohromou«. Boj proti církvi a náboženské debatty na říšské radě měly odvrátiti pozornost obecenstva od hospodářského úpadku, a také to na čas učinily.

Ministerstvo provedlo sice nové vyrovnání s Uhry, ale na útraty Rakouska, vzbudilo proto proti sobě veliký odpor a padlo z příčiny této nevole. Čechové trvali v opposici proti říšské radě, do které se nedostavovali; stranili se zprvu též sněmu českého v Praze. Avšak tuto passivní opposici protrhli nejprve Mlado-

češi, vstoupivše počtem sedm 15. září 1874 do sněmu a zpracovali tak zvané veřejné mínění tou měrou, že i Staročeši do sněmu v září r. 1878 vstoupiti musili, jsouce k tomu nuceni svými voliči. Než to nepomohlo ministerstvu, kterému ránu nezhojitelnou zasadila vlastní jeho strana na říšské radě, vyslovivši se proti obsazení Bosny a Hercegoviny (r. 1878), čímž vzbudila velikou nevoli na Nejvyšších místech. Všeobecné nevoli ustoupilo ministerstvo a podalo 6. října r. 1878 žádost za propuštěnou J. V. císaři a králi, které vyhověno 15. února 1879; bylo v úřadě od 25. listopadu 1871.

Dne 15. února 1879 nastoupilo ministerstvo Stremayrovo, v němž byl Stremayr předsedou a ministrem vyučování; Taaffe, místodržitel tyrolský, převzal ministerstvo vnitra; ze starých ministrů setrvali: Depretis pro finance, Dr. Glaser pro spravedlnost, rytíř Chlumecký pro obchod, baron Horst pro zemskou obranu, hrabě Mansfeld pro orbu a Dr. Ziemialkowski jako ministr bez portefeuillu.

Toto ministerstvo, jsouc vlastně totéž jako Auerspergovo, udrželo se do 12. srpna 1879, kdy ustoupilo ministerstvu Taaffovu.

Taaffovo ministerstvo nastoupilo na svůj úřad 12. srpna r. 1879 a jeho členy byli: Hrabě Edvard Taaffe, předseda a ministr vnitra; Dr. Stremayr, ministr spravedlnosti; Horst, ministr zemské obrany; Ziemialkowski, ministr bez portefeuillu; hrabě Julius Falkenhayn, ministr orby; Karel svobodný pán Korb-Weidenheim, ministr obchodu; Sigmund svobodný pán Conrad z Eybesfeldu, ministr kultu a vyučování od 16. února 1880—1885, který musil odstoupiti, jsa velice neoblíbeným u Slovanův a strany katolické, na jehož místo vstoupil 5. listopadu r. 1885 Pavel Gautsch z Frankenthurnu; když Čechové r. 1879 do říšské rady vstoupili, stal se Dr. Alois Pražák ministrem krajanem t. j. bez portefeuillu.

Vstoupením Čechů do říšské rady v říjnu r. 1879, ovšem s ohrazením ve státoprávním ohledu, stala se tato úplnou, a Taaffe dosáhl tak velikého úspěchu; tím však bylo dualistické zřízení utvrzeno.

Ministerstvo Taaffovo chtělo býti v jistém smyslu konservativní a vyhověti všem stranám. Všechny vymoženosti liberalismu měly zůstati, ale neměly se dále vyvíjeti a rozmnožovati, a všechny jeho příkrosti měly se zmírniti. Vše mělo zůstati při starém, a liberální zákony neměly se měniti, ale co možná nejmírněji prováděti.

Utvořila se nová většina z federalistův a konservativců strany práva. Federalisté: Čechové, Poláci a Slovinci kladli váhu na autonomii čili samosprávu, národní školu a jazyk; strana práva jest hlavně z Rakous, Tyrolska a Solnohradu a dostala od liberálů název strany katolické a ultramontanní; kladla váhu hlavní na samostatnost církve a náboženskou školu, pro kterou všemi silami pracovala a pracuje. Utvořil se tak zvaný železný kruh pravice, hlavní opora ministerstva Taaffova, která mnoho dobrého pro blaho národů vykonala.

V poslanecké komoře byla liberální levice, hájící centralismus, a pravice, hájící samosprávu království a zemí na říšské radě zastoupených. Pravice skládala se ze tří klubů: českého, polského a Hohenwartova, kterýž poslední obsahoval Slovince a konservativní a katolické poslance z alpských zemí. Z klubu Hohenwartova vystoupili mnozí a utvořili na schůzi konané 19. listopadu 1881 »klub pravého středu«, jehož předsedou stal se kníže Alfred Lichtenstein a místopředsedou dvorní rada Lienbacher. Jeho utvoření bylo nejdůležitější událostí vnitřní politiky; všechny časopisy rozprávěly o tom na prvním místě. Ustanovení »klubu středu« bylo stálou rubrikou listů liberálních, které dokazovaly, že společná ruka čili solidarita pravice jest rozbita, hrabě Hohenwart zatlačen do pozadí a trvání kabinetu Taaffova vydáno na milost a nemilost výstředním klerikálům. I některé kruhy konservativní hleděly k novému klubu dosti nedůvěřivě, a prohlášení knížete Lichtensteina přijato s nechutí. Nic nezpomáhalo určité vyjádření Lienbacherovo, že nový klub setrvá v přátelském a nezrušitelném svazku s ostatními kluby a že společně domáhati se bude rovnoprávnosti všech národů rakouských a zdravého rozvoje jejich života ve směru samosprávy. Proti novému

klubu rozpisovaly se též »Národní Listy«. Jeho utvoření bylo přirozeným rozvojem věcí, kterýž bylo lze předvídati hned při založení klubu Hohenwartova. Již od počátku kladla jedna část členů tohoto klubu největší váhu na otázky národnostní, kdežto druhá viděla svůj hlavní úkol v tom, aby veškeré právní poměry ve státě a společnosti uvedeny byly na půdu křesťanskou, a na této půdě aby dopřáno bylo národům rozvíjeti se dále v ohledě mravním i hmotném. Teď mohly obě strany samostatněji pracovati.

Ministerský předseda hrabě Taaffe nebyl novou organisací pravice nijak překvapen, a slíbil novému klubu, že vláda ochotně propůjčí rukou svých, aby požadavky klubu ke blahu národů směřující mohly býti splněny.

Polský klub měl schůzi dne 23. listopadu 1881, kde byl čten přípis knížete Lichtensteina, v němž úřadně oznamuje utvoření nového klubu. Dr. Wolski přimlouval se při tom, aby nový klub neměl svých zástupců v 15členné parlamentární kommissi; buďto prý se mu musí položiti příslušné podmínky, nebo musí se odročiti usnesení o připuštění jeho zástupců do zmíněné kommisse do té doby, podaří-li se zříditi klub »levého středu« pod náčelnictvím hraběte Coroniniho nebo Suessa čili nic. Naproti tomu Chrzanowski, Eusebius Czerkawski a Grocholski přimlouvali se za to, aby klub měl své zástupce v parlamentární kommissi. Tento návrh přijat všemi hlasy proti jedinému Dru. Wolskému. Tyrolští poslanci nevstoupili do nového klubu. Greuter řekl: »Já zůstanu ten starý a také v starém klubu.« Nový klub čítal 17 členův, Hohenwartův 41; klub spojené levice čítal 138 poslanců; Coronini do něho nevstoupil.

Hrabě Hohenwart odpověděl klubu středu přívětivým listem; podobně Rieger, jako předseda českého klubu, listem ze dne 23. listopadu 1881, který zní: »Jasnosti, Vaši laskavou zprávu, že nový klub středu na základě dosavadních zásad pravice Český klub podporovati bude, jsem tomuto klubu oznámil, a bylo mi uloženo Vaši Jasnost poprositi, abyste klubu středu s naší strany oznámil ujištění nejloyálnější vzájem-

nosti, i dáváme je tím ochotněji, že jsme také jinak zpraveni, kterak nový klub v organickém svazku s dosavadní většinou zůstati a působiti hodlá, v čemž jedině spatřujeme záruku zdaru našich snah společných.«

V listopadu 1881 jmenoval císař 14 nových členů panské komory, mezi nimi opata Rajhradského Vintíře Kalivodu.

Panská komora neměla až do r. 1879 žádných klubův, a nebylo v ní žádných vlastních ohraničených stran: stála nad stranami, majíc vlastně za úkol držeti poslaneckou komoru v mezích, kdyby v kterémkoliv ohledě se ukvapila. Tu vyzval 11. října r. 1879 rytíř Schmerling členy panské komory, aby utvořili ústavověrný klub na obhájení ústavy. K jeho slovu sešlo se z pozvaných 140 členův asi 50 (asi třetina celé komory) dne 12. října 1879 a utvořili ústavověrný klub; mezi prvními, který programm jeho podepsal, byl arcibiskup vídeňský, kardinál Kutschker, pak přistoupil ke klubu a dostavil se do schůze opat šottský Helfersdorffer.

Proti ústavověrnému klubu Schmerlingovu utvořil v panské sněmovně kníže Karel Schwarzenberg z Vorlíka za tohoto zasedání říšské rady stranu konservativní, jejíž členové zavázali se, že budou pracovati o vyrovnání neshod mezi státem a církví, hájiti každého práva ve všech oborech veřejného života a hájiti velmocenského postavení říše. Do výkonného výboru této strany byli zvoleni Dr. Habětínek, kníže Konstantin Czartoryjski, kníže Sapieha a hrabě Falkenhayn. Vedle ní utvořila se třetí strana, tak zvaná »střední«, jejímž náčelníkem byl kníže Trautmannsdorff.

Proti ministerstvu Taaffovu povstal nepřítel v Čechách ve straně tak zvané »svobodomyslné« čili »mladočeské«, mající za náčelníky oba bratry Grégry, Julia a Eduarda. Tato strana dosáhla většiny proti Staročechům při sněmovních volbách r. 1889, vstoupivši do sněmu počtem 48 poslanců. Aby národnostního smíru v Čechách mezi Čechy a Němci bylo docíleno, byly vlivem ministerstva mezi náčelníky Čechův a Němců sjednány v lednu 1890 ve Vídni úmluvy, které dostaly název »punktace«, proti nimž strana mladočeská vydala prudký manifest, sepsaný Drem Juliem Grégrem.

Když punktační vládní předlohy přišly na sněm a v kommissích byly projednávány, pobouřili Mladočeši veškeru českou veřejnost proti těmto punktacím, z nichž však zákonem se stalo rozdělení zemské školní rady a rady zemědělské na dvě: českou a německou, tak že říšské volby, v březnu r. 1891 konané, skončily úplným vítězstvím Mladočechů a porážkou Staročechův, od kteréžto doby mají Mladočeši vůdcovství národa českého v rukou, slíbivše mu brzké vydobytí státního českého práva a blahobyt v každém ohledě. Avšak od slova ke skutku bylo daleko; na říšské radě byli osamoceni, bez spojenců. Hohenwart se svým klubem podporoval rozhodně požadavky poslanců českých, ale teď byl železný kruh pravice rozbit, a utvořila se nová vládní většina od případu ke případu, skládajíc se z klubu Hohenwartova, do něhož i konservativní čeští velkostatkáři vstoupili, Polákův a spojené liberální levice.

Mladočeši, Dr. Slavík a druhové, podali r. 1892 návrh na zavedení všeobecného hlasovacího práva. Dne 10. října 1893 podal hrabě Taaffe poslanecké komoře předlohu volebního řádu pro říšskou radu, kterou se volební právo rozšiřovalo až skoro po všeobecné právo hlasovací, a jež v zápětí měla krisi parlamentární. Hrabě Hohenwart odvrátil se úplně od Taaffa, jehož politiku věrně až posud podporoval, měl dne 24. října řeč, ve které vytýkal ministerstvu, že ve své volební opravě opustilo zásadu zastoupení zájmův, a prohlásil, že jeho strana jest ochotna pro obhájení zastoupení zájmův dorozuměti se s německými liberály. Nastala krise ministerská; dne 11. listopadu 1893 odstoupilo ministerstvo Taaffovo, v němž byli tito ministři: Taaffe; dr. Stremayr pro spravedlnost; Horst pro zemskou obranu; Ziemialkowski bez portefeuillu; Falkenhayn pro orbu; baron Korb-Weidenheim pro obchod; Dr. Gautsch pro kult a vyučování, a Dr. baron Alois Pražák, ministr krajan pro Čechy. Baron Dr. Pavel Gautsch z Frankenthurnu (r. 1889 byl do stavu baronského povýšen) stal se kurátorem Teresiana, a byl r. 1895 jmenován členem panské komory, kde ke straně střední přistoupil.

Téhož dne 11. listopadu vstoupilo do života tak zvané koaliční ministerstvo s knížetem Alfredem Windischgrätzem v čele. Ministerstvo Windischgrätzovo (od 11. listopadu 1893 do 19. června 1895) tvořili ministři: ministerský předseda kníže Alfred Windischgrätz; hrabě Falkenhayn pro orbu; hr. Welsersheimb pro zemskou obranu; Bacquehem pro vnitro; hrabě Bedřich Schönborn pro spravedlnost; hrabě Wurmbrand pro obchod; rytíř Stanislav Madejski pro vyučování a kult; šlechtic Arnold Plener pro finance; rytíř Jaworski bez portefeuillu (pro Halič). Za tohoto ministerstva podal Hohenwart osnovu na opravu volebního řádu. Celá alliance stran byla nepřirozená, poněvadž zájmy katolické a konservativní nelze spojiti s liberalismem; levice kula ustavičně pikle proti Hohenwartovi, a ministerstvo Windischgrätzovo nebylo s to, aby většinu pohromadě udrželo.

Německo-liberální strana učinila setrvání v koalici závislou na tom, aby položka v státním rozpočtu na celjské nižší slovinské gymnasium nebyla povolena. Avšak rozpočtový výbor přijal tuto položku ve svém sedění dne 18. června 1895; tu oznámila německo-liberální strana své vystoupení z koalice ještě téhož dne 18. června ministru presidentovi a 19. června ostatním stranám. Bylo po většině, a ministerský předseda podal 19. června jménem celého kabinetu J. V. císaři a králi žádost za propuštěnou, která byla téhož dne přijata, a spolu hned téhož dne nastoupilo nové ministerstvo Kielmannseggovo z vlastní iniciativy panovníkovy, a vládlo až do 30. září 1895.

Nové ministerstvo bylo sestaveno takto: hr. Kielmannsegg byl správcem presidia ministerského a zároveň definitivním ministrem vnitra, Welserheimb nadále ministrem zemské obrany, Jaworski ministrem pro Halič. Potom veskrze jmenováni byli první odborovi náčelníci správci jednotlivých ministerstev, a sice: Dr. Rittner správcem ministerstva vyučování; Dr. rytíř Krall správcem ministerstva spravedlnosti; Dr. šlechtic Blumenfeld správcem ministerstva orby; Dr. rytíř Wittek správcem ministerstva obchodu. Dr. Böhm-Bawerk byl ministrem financí.

Hrabě Erich Kielmannsegg pochází z Hannoverska, jest protestantem a synem úředníka hannoverského krále, který svého pána následoval do vyhnanství, nabyl rakouského státního občanství, vstoupil do státní služby, stal se r. 1889 místodržitelem dolnorakouským, vystupoval rozhodně na dolnorakouském sněmě proti antisemitům, u nichž jest osobou velmi neoblíbenou, a jest pokládán za příznivce nebo přívržence německo-liberální strany.

Celé toto ministerstvo bylo prozatímní a přechodné, k tomu povolané, aby úřadní věci obyčejným chodem dále vedlo.

Kielmannsegg vydal tak zvaný úřadnický výnos (Beamtenerlass), v němž prohlásil povinnosti a práva úřadníků při volbách, klada jim na srdce, aby se vší agitace strannické varovali. Liberální časopisectvo chválilo výnos jakožto namířený proti antisemitským úřadníkům; avšak celý výnos zůstal na papíře.

Dne 29. září 1895 bylo J. V. císařem a králem povoláno ministerstvo Badeniovo, v němž zasedali hrabě Kazimír Badeni jako ministr-předseda a ministr vnitra; Welsersheimb, ministr zemské obrany; Gautsch, ministr kultu a vyučování; rytíř Lev Biliński, ministr financí; hrabě Ledebur, ministr orby; hrabě Gleispach, ministr spravedlnosti, a baron Glanz z Eichy, ministr obchodu; ministr-krajan pro Čechy nebyl jmenován.

Ministr-president podal dne 22. října 1895 v obou komorách delší řečí svůj vládní programm s velikým sebevědomím, v němž veškeru váhu kladl na rakouské stanoviště a spravedlnost. Pravil: »Jest třeba vytknouti dvě vůdčí základní zásady, jimž věrnou musí zůstati jak sněmovna tak vláda. Časově oprávněné, nynějšímu stavu vývoje odpovídající a v mezích státoprávní, finanční a hospodářské přípustnosti se pohybující nároky, budou-li cestou zákonnou přivedeny ke platnosti, setkají se vždy s nepředpojatým, nestranným a spravedlivým oceněním (živá pochvala) a ve znamení vzájemné ochoty budou vyřizovány. To však může a má se stávati toliko způsobem, že na historickém momentě spočívající tradicionální postavení a dlouholetá, všem ostatním národům rakouským zářící

kultura německého národa musí stále nalézati náležitého zřetele. (Živá pochvala v levo a odpor u Mladočechů.)

Potom mluvil o »české otázce«, kde prohlásil: »Vláda chová k českému národu plnou důvěru. Ona se pokusí zříci se všech rekriminací a věříc pevně ve vlastenectví českého národa, tak často a tak stkvěle osvědčené a staletími prokázané, podala již první důkaz této své důvěry. Ohrazuji se proti všelikému klamnému výkladu, jakoby vláda zrušení výminečného stavu pokládala za poskytnutou koncessi. (Nepokoj mezi Mladočechy.) Nikoli, velectění pánové, vláda pokládá to za základ ke zřízení pravidelných poměrův a doufá, že český národ poskytne vládě pomocné ruky ke zdárnému pro stát a národy rozvoji poměrů v této zemi.

Oproti stranám je vláda úplně volná a hodlá také zůstati. Pravím-li, že vláda oproti stranám hodlá státi volna a volnou pro budoucnost zůstati, znamenají slova ta, že chceme vésti my a nechceme se dáti vésti.«

O náboženských poměrech pravil Badeni: »Ježto jsem o všech zásadách správy mluvil, pociťovali byste to, ctění pánové, zajisté jako mezeru, kdybych nevzpomněl významu, který ve státním životě náleží náboženskému momentu. Náboženských citů budiž šetřeno (Výborně!) a zejména pěstovány buďtež v mládeži. (Pochvala.) Viděti v těchto snahách nějaké zpátečnické tendence, bylo by opravdu velice mělkým názorem, s jakým — tím jsem jist — v této sněmovně se nepotkám. Četné zjevy v našem politickém a společenském životě musí přiměti každou vážnou vládu, která nežije ze dneška na zítřek, aby tuto stránku kultury nepouštěla se zřetele, a aby chránila mravně náboženský základ při vychovávání našich dítek.« (Hlučná pochvala v pravo.)

Celá sněmovna byla kolem ministerské lavice a naslouchala pilně. Vládní programm učinil na klub Hohenwartův dobrý dojem, a Hohenwart byl mezi prvními, který přál Badenimu, když skončil. Liberální levice zůstala chladnou, majíc řeč »o zářící německé

kultuře« za prázdnou frázi. Mladočeský klub rozcházel se v mínění o řeči ministra-presidenta.

Badeni ujal se rázně opravy volebního řádu ve smyslu všeobecného volebního práva. K posavadním 4 třídám zájmů (velkostatku, obchodu [obchodních komor], měst a venkova) přistoupila pátá třída čili kurie, v níž všeobecné hlasovací právo bylo zavedeno (§ 9. volební opravy), a i ti je obdrželi, kteří ve služebném svazku žijí a v domácnosti zaměstnavatelově jsou, tedy služebníci, čeledíni, pomocníci živnostenští, obchodní a jiní, s tím pouze obmezením, že v době šesti měsíců před vypsáním voleb musí míti stálé bydliště v jedné a téže obci.

K posavadním 353 poslancům přistoupili pátou kurií noví 72 poslanci, z nichž připadá na Čechy 18, na Moravu 7 a na Slezsko 2 poslanci. Poslanecká komora má dnes 425 členův. Od nových poslancův očekávalo se, že hlavně hospodářským zájmům a prospěchům maloživnostníků, malých rolníkův a dělníků, vůbec pracujících tříd, se věnují; avšak posud tato naděje se nevyplnila.

Oprava volebního řádu zavedením páté kurie skoro se všeobecným právem hlasovacím spočívá na dvou zákonech ze 14. června 1896, ř. z. č. 168 a 169,*) »jimiž základní zákon o říšském zastupitelstvu z 21. prosince 1867., ř. z. č. 141, se mění a doplňuje, a volební řád do říšské rady též se mění a doplňuje.«

Za ministerstva Badeniova byla obnovena stará pravice, poněvadž Mladočeši poznali, že pro národ svou osamělostí nic nevymohou, a proto opět se starými stranami pravice ve společný šik vstoupili.

Badeni smluviv se s Mladočechy vydal nařízení jazyková pro království české z 5. dubna 1897, ř. z. č. 12, jež se týkají užívání zemských jazyků při úřadech v království českém, a potom jazyková nařízení z 22. dubna 1897 pro Moravu, snaže se zjednati jazyku českému rovnoprávnost s jazykem německým,

*) Byly prohlášeny 25. září 1896. — Manz'sche Gesetz-Ausgabe. Nro. 31. b. »Die Gesetze vom 14. Juni 1896. Nr. 168. und 169. R. G. B etc. Wien 1896.

který však i při nich v jistých oborech přednost a výlučné panství podržel. Avšak tato spravedlivá nařízení vyvolala hroznou bouři u Němců, jmenovitě tím, že v krajinách německých v Čechách mohl Čech svého práva dosíci svým jazykem, a že všichni úředníci měli býti obou zemských jazyků mocni. Na říšské radě vypukla u liberálních Němců hrozná opposice, která přešla v maření vší parlamentární práce a činila ji nemožnou, což dostalo název obstrukce (maření), až budou ona nařízení naprosto odvolána. V říšské radě tropili liberální Němci všechnu možnou neplechu, nadávali pravici nejsprostšími výrazy, bubnovali na stolky, házeli psacími potřebami, ba poslanec Pfersche, professor římského práva při c. k. německé universitě v Praze, vytáhl nůž na své politické protivníky a ohrožoval tak jejich život. Pod pláštíkem nedotknutelnosti poslanecké děly se skutky spadající pod trestní zákon. Surovostí a sprostotou vyznamenávali se obzvláště Schönerer a Wolf; tento poslední počínal si proti ministru-presidentovi do očí tak drze a nadával mu tak surově, že konečně ministr-president se zapomněl a vyzval jej na souboj, v němž však byl poraněn. Jelikož souboj spadá pod církevní pokuty čili censury, žádal potom hrabě Badeni za rozhřešení od nich. Německá obstrukce zavolala si na pomoc vídeňskou lůzu, která se srocovala, hrozivě i proti císařskému hradu si počínala a revolucí hrozila. Badeni, který 27. listopadu r. 1897 ještě pevně stál a své okolí o důvěře panovníkově ujišťoval, byl již druhého dne (28.) propuštěn. Stal se obětí obstrukce, kteráž nad ním zvítězila.

Liberalismus sliboval ráj zde na zemi, ale prospíval pouze velkopeněžníkům, jmenovitě židům, přivedl střední stav svými liberálními zákony na pokraj propasti a záhuby, a pěstoval náboženskou netečnost, ano až nevěru pod pláštíkem náboženské svobody. Proti němu a jeho stoupencům povstalo hnutí ve městech a v středním stavu, které společnost opět na základy křesťanské postaviti a křesťanství ke platnosti jemu v státním životě náležející přivésti chce.

Za ministerstva Badeniova dosáhlo křesťansko-socialní hnutí volbou Dra. Luegra starostou vídeňským

jaksi svého zakončení dne 29. října 1895. Avšak Badeni nenavrhl jeho volbu J. V. císaři a králi k potvrzení, a Dr. Lueger musil se spokojiti býti náměstkem starostovým. Byl to ústupek liberálům, kteří posud ve Vídni v radnici vládli. Následky jeho byly ty, že kabinet Badeniův stal se neoblíbeným ve všech alpských zemích; klub Hohenwartův se rozpadl založením »katolické lidové strany«; Jihoslované z něho utvořili pro sebe klub jihoslovanský.

Při nových volbách r. 1897 nevystoupil již Hohenwart jako kandidát poslanectví a byl povolán do panské sněmovny. Liberální strana rozpadla se; její místo zaujala strana německo-pokroková, strana německo-lidová, a skupina Schönererova, původně o 5 hlavách, která se nazvala německo-národní (deutsch-national) a největšího vlivu na strany německé dosáhla.

Pozdější potvrzení Luegrovo za starostu nenapravilo již stavu věcí.

Ministerstvo Badeniovo bylo propuštěno císařským listem z 28. listopadu 1897 a císařským listem z téhož dne 28. listopadu 1897 jmenován Dr. Gautsch, posavadní ministr kultu a vyučování, ministrem-presidentem a ministrem vnitra, do jehož kabinetu byli císařskými listy z 30. listopadu roku 1897 za ministry povoláni: Dr. Eugen Böhm rytíř z Bawerku pro finance; hrabě Vincenc Baillet de Latour, synovec hraběte Latoura, v revoluci r. 1848 od lůzy vídeňské oběšeného, pro kult a vyučování; Dr. Arnošt z Koerberů pro obchod; Dr. Ignác šlechtic Ruber pro spravedlnost; hr. Arthur Bylandt-Rheydt, syn bývalého ministra války, pro orbu; polní zbrojmistr hrabě Zeno Welsersheimb pro zemskou obranu, zůstav z předešlého ministerstva; a baron Löbl bez portefeuillu pro Halič.

Gautsch vydal nová nařízení pro Čechy a Moravu ze dne 24. února 1898 s platností ode dne 15. března 1898, avšak výslovně s výhradou zákonného upravení a jen prozatímně;*) dle nich každý obyvatel v Če-

*) Nařízení ministrů vnitra, práv, financí, obchodu a orby ze dne 24. února 1898 o užívání zemských jazyků při úřadech v království českém. S výhradou zákonného upravení vydávají se pro-

chách může hledati a nalézti své právo u všech úřadů v nařízeních uvedených kterýmkoli z obou zemských jazyků. Úřadní a služební řečí úřadů jest ten zemský jazyk, k němužto jako obcovacímu jazyku přiznává se dle výsledku dočasného sčítání lidu přítomné obyvatelstvo okresu svého úřadu. V úřadních okresích jazykově smíšených budiž užíváno jednostejně obou zemských jazyků.

Co do Moravy předpokládá se, že všechny úřady jsou dvojjazyčné.

Co do kvalifikace jazykové úřadů jsou úřady povinny obsazovati jednotlivá místa dle míry skutečné potřeby. Tato nařízení dělila Čechy na území jednojazyčné a smíšené, v onom měla býti vnitřní úřadní a služební řečí čeština nebo němčina; v tomto obojí jazyk.

Avšak i tato nařízení Gautschova, která Němcům vstříc vycházela a podkladem k dalšímu vyjednávání a dohodnutí mezi Čechy a Němci býti mohla, neusmířila obstrukčníků, kteří si poroučeli jednoduché zrušení nařízení Badeniových. Ministerstvo převzalo úkol odstraněním obstrukce učiniti poslaneckou komoru zase schopnou ke práci a vyříditi vyrovnání s Uhry. Nemajíc bezpečné záruky, že sněmovna bude ke práci schopnou, a nemohouc dohodnouti se s uherskou vládou o kvotě t. j. příspěvku na společné věci, pokládalo své poslání za zmařené a zadalo proto za propuštění, které 5. března 1898 dostalo, a téhož dne jmenován hrabě František Thun novým ministrem-presidentem, aby krisi v říši odstranil, t. j. říšskou radu zase ke práci schopnou učinil, autoritu koruny a zákona chránil a vyrovnání s Uhry provedl.

---

zatímně tyto předpisy pro úřady soudní a úřady státních zastupitelstev, jakož i pro ty úřady v království českém, které jsou podřízeny ministeriím vnitra, financí, obchodu a orby.

§ 89. Školství: osmiletá povinná návštěva školy; nepříznivý poměr školy k církvi; částečná náprava školní novellou ze dne 2. května r. 1883. Úmrtí lineckého biskupa Rudigiera. Katolické Jednoty učitelské.

Říšský školní zákon ze 14. května r. 1869 o 78 paragrafech rozhoduje též o méně důležitých otázkách úpravy národních škol zásadně a nepřipouští žádného vývoje. Byl 21. dubna 1869 beze vší podrobné debatty v jednom sedění šmahem (en bloc) za přítomnosti jenom 111 poslanců přijat; jest to plod občanského ministra Hasnera. § 21. praví: »Povinnost ke škole začíná ukončeným 6. rokem a trvá do ukončení 14. roku života. Vystoupení ze školy smí se státi jenom tehdy, když žáci nejnutnější vědomosti pro národní školu předepsané: čtení, psaní a počítání (o náboženství není ani řeči) si osobili.« Avšak ke konci školního roku mohou žáci, kteří 14. roku ještě nedokončili, ale v budoucím pololetí jej dokonají, a předměty národní školy si osvojili, z důležitých příčin od okresního dozoru ze školy býti propuštěny.

O vzniku tohoto článku podal ve veřejném sedění komory poslanců 11. února 1869 vysvětlení dvorní rada Beer, k terý vypracoval motivní zprávu ku předloze říšského zákona o školách obecných. Velebil nucené vyučování a nucenou návštěvu školy jakožto »vynikající a znamenité mezníky v historickém vývoji člověčenstva«; zavedl ji císař Josef II., a sice šestiletou.

Císař František I. zavedl tříletou školu opakovací, do které všichni choditi musili. Když liberální strana r. 1866 přišla k veslu, nepomýšlela na změnu těchto poměrů. První návrh říšského školního zákona, který r. 1868 jednotlivým zemským školním úřadům byl zaslán k dobrozdání, držel se šestileté návštěvy obecné školy a tříleté návštěvy školy opakovací. Teprve dobrozdání těchto úřadů přimělo ministerstvo kultu a vyučování, že upustilo od školy opakovací a zavedlo

8letou povinnost školní. Tehdejší rokování o Gressezově školním návrhu v bavorské komoře mělo zde svůj vliv.

Avšak hned musily činiti se výjimky. R. 1866 nebyla ještě ani 6letá návštěva školní provedena. V Terstu, Gorici, Gradišce a Istrii chodilo r. 1866 47·6% dětí do školy, v Haliči jenom 28·2%, v Bukovině 13·6%, v Dalmacii 29·9%. Proto bylo v § 75 říšského školního zákona ze 14. května 1869 stanoveno, že vzhledem na zvláštní poměry Haliče, Dalmacie, Krajiny, Bukoviny, Istrie, Gorice a Gradišky stanovení délky povinnosti školní se ponechává zemskému zákonodárství.

Všechny sněmy použily tohoto práva ve smyslu 6leté návštěvy školní. V Bukovině začíná povinnost choditi do školy skončeným 7. rokem a trvá do ukončení 13. roku. V Dalmacii a Istrii připojili k šestileté návštěvě školní (od 6.—12. roku) povinnost choditi ještě dva roky do školy opakovací (v neděli). V Krajině začíná povinnost školní skončeným 6. rokem, při zvláštních poměrech teprve 8. dokonaným rokem, a trvá na venkově 6, ve městech a městysech, kde jsou troj a vícetřídní školy, 8 let; avšak i v městě mohou děti po 6 letech ze školy býti propuštěny. Jenom v Gorici a Gradišce připojili se k § 21. říšského zákona, zmocnili však zemskou školní radu, aby obmezila povinnost školní pro jednotlivé okresy.

Osmiletá návštěva školní byla jenom pro Čechy, Moravu, Slezsko, Horní a Dolní Rakousy, Korutany, Štýrsko, Solnohrady, Tyrolsko a Vorarlberg zavedena, a to jednou ranou beze všech příprav a za velikých obětí se strany obyvatelstva, poněvadž bylo třeba více učitelův a školních světnic. Nezkoušené síly neprospěly škole. Paragraf 11. říšského zákona stanovil, že síly učitelské musí se říditi dle počtu žáků; ustanovená učitelská síla může býti zrušena jenom s dovolením zemské školní rady.

Rozmnožení sil učitelských a zvýšení platův jejich uložilo obcím veliké finanční oběti.

Nouzi o učitelstvo hledělo se odpomoci rozmnožením učitelských ústavův, a nová místa obsadila se

nezkoušenými silami. R. 1877 bylo v Cislajtanii 4.247 a r. 1879 ještě 4.117 zřízených míst obsazeno nezkoušenými silami; ještě r. 1880 v Horních Rakousích 46, v Čechách 50, na Moravě 182, v Haliči 238. K úplnému provedení školní reformy chybělo r. 1880 v Horních Rakousích 332, v Krajině 100, v Dalmacii 659, v Čechách 1449, na Moravě 1378 školních tříd; v Haliči 362, v Bukovině 140, ve Štýrsku 77 nových škol a expositur.

To mělo v zápětí nesčíslné přistavování nových budov ke starým a zřizování školních paláců, a to drahých, jelikož se musily stavěti v drahé periodě.

Při starých školních budovách shledávaly se samé chyby: brzo bylo pro žáky málo prostoru dle normale (pro každého žáka 0,6□ m. prostory a 3,8 kubických metrů prostory vzduchu), brzy byla jizba nízká (nejmenší výška 3,8 m.), brzy osvětlení pochybné, brzy položení nepříhodné, brzy kanalisace špatná atd. V případě nutnosti zavolali si na pomoc okresního lékaře, zavedly se protokoly, na starosty se nastupovalo, až se obce poddaly, a s položením základního kamene k nové školní budově položily základ ke svému úpadku finančnímu.*)

Dne 7. června 1873 vydal ministr kultu Stremayr výnos o nových stavbách školních a jejich zdravotnictví, kterýž i nejmenší podrobnosti obsahuje, a jejž jenom s metrem v ruce čísti lze. O pět let později povolil úlevy v tomto oboru tak, že dřívější výnos byl takořka zrušen, v němž se láce, umístění v najatých místnostech, ano i stavba dřevěných budov dovolovala; neboť v Čechách musily některé obce až 655% ke stavbě školy přispívati.

Ministerstvo kultu stanovilo již ve školním řádě z 20. srpna 1870 § 13.: »Zkrácení předepsané návštěvy školní (zmenšením týdních hodin školních, obmezením na vyučování v zimním pololetí, zavedením večerní školy nebo řemeslnických škol, nebo jiným způsobem)

*) Řeč liberálního poslance Dumby v komoře poslanecké 15. února 1881.

jest na čas jenom dovoleno pro mládež posledních dvou let. Podrobnější určení o tom náleží zemskému školnímu úřadu, který bude míti zřetel k návrhům místní a okresní školní rady.«

Roku 1879 dne 25. března vydalo ministerstvo kultu nové nařízení, kde mezi řádky bylo lze čísti, že se zákon s velikou tvrdostí provádí, kde se odvolává k § 13. řádu vyučovacího z r. 1870, aby se oněch úlev vydatně užívalo, ano i dovolovalo, by se v některých školách jenom dvakrát v témdni po tři hodiny vyučovalo, poněvadž ve většině zemských sněmů stěžovali si na 8letou návštěvu školní. Tyto stesky neutuchly. V Cislajtanii bylo r. 1880 15.000 škol národních a měšťanských a z těch přes 9000 jednotřídních; nastala nouze o služebné, a jest otázka, kdy se naučí hoch řemeslu, když do 14. roku chodí do školy a v 21. roce jde na vojnu.

Jelikož nepříznivý poměr škol k církvi, který jsme v § 65 tohoto dílu II. vylíčili, dále trval, pozval knížearcibiskup pražský kardinál Schwarzenberg rakouské biskupy na schůzi do Vídně, kamž se také 16. dubna r. 1877 sešli a o církevních věcech až do 27. téhož měsíce jednali. Nejprve složili přípis k ministrovi kultu, jejž ve jménu a k žádosti shromážděných biskupů kardinál Schwarzenberg zaslal, který schůzi předsedal. V tomto přípise odvolávajíce se k »vyjádření« episkopátu, učiněnému ve schůzi r. 1874, opět se vyslovili, že konkordát za právoplatný pokládají.*)

Pak složili adressu k Jeho Veličenstvu o národní škole. Zde činí nárok, aby církevní orgány svobodně náboženské vyučování vykonávati a duchovní náboženská cvičení dětí svobodně říditi mohli, a pak aby světské předměty v takovém směru se přednášely, by jimi náboženství netrpělo, nýbrž naopak se podporovalo. S těmito nároky nesrovnává se školní zákonodárství se svými nařízeními. Dle něho nezvýšily se vědomosti školní mládeže v podstatných věcech k životu potřebných, za to ubývá náboženského vědomí školní mládeže;

*) Archiv f. kath. K.-Recht. 1878., sv. 40., str. 99, 100.

cvičení náboženská, kázeň a dobré mravy školní mládeže klesají, a s břemeny, které říše, země a obce nesou, není v žádném poměru ovoce, kteréhož od národní školy vším právem očekávati lze. — Z té příčiny obracejí se biskupové k J. V. za pomoc, aby zákon tak změniti dal, by biskupové samostatně na základě svého božského poslání o náboženském vyučování a náboženských cvičeních v národní škole rozhodovati mohli, a veškeren škodlivý vliv světských školních orgánů odvrácen byl.*)

Potom podali čeští biskupové ministerstvu kultu a vyučování pamětní spis z 27. prosince 1879, kdež mu upřímně, beze všeho ohledu, smutný stav nové školy v ohledě náboženském vylíčili. Biskupové si stěžují, »že nové rakouské školní zákonodárství přijalo oddělení školy od církve za zásadu. Proto odňalo školy, které před tím skoro všechny byly katolické, církevnímu dozoru, prohlásilo vyučování ve světských oborech za nezávislé na vlivu církve nebo náboženské společnosti a školní službu za nezávislou na vyznání náboženském, a dovolilo školy konfessní jenom jako soukromé. Toto zákonodárství přenechává sice vyučování náboženství a náboženská cvičení při školách obecných a středních církevnímu dozoru (zák z 25. května r. 1868 § 2.), prohlašuje mravní a náboženské vychování mládeže za úkol národní školy (zák. ze 14. května 1869 § 1.), nařizuje, že v případě místní nouze o duchovní síly učitelské mohou býti učitelé přidržováni, by spolupůsobili při vyučování náboženství (zák. ze 14. května 1869 § 5. odstavec 6.), jakož i že mají vésti dozor při náboženských cvičeních mládeže jejich vyznání (řád školní z 20. srpna r. 1870 § 50); avšak vyučování náboženství bylo na nepatrný počet hodin obmezeno, který bez ohledu na rozmnožení jich ministerským nařízením z 3. dubna roku 1877 č. 518 zůstal přece nedostatečným za panujících poměrův, a stalo se to bez slyšení církevních vrchností. V oněch skrovných hodinách nelze látku vyčerpati a pochopitelnou učiniti; rozmnožení hodin nebylo dovoleno ani

*) Archiv f. kath. K.-Kirchenrecht 1878, sv. 40, str 101—107.

tenkráte, když učitelé náboženství z vlastního popudu více hodin chtěli vyučovati. Nedostatečnost oněch hodin jest tím patrnější, poněvadž učiteli bylo novými školními zákony zakázáno opakovati náboženství; ano v případě nouze o učitele náboženství bylo učitelům každé spolupůsobení při vyučování v náboženství bez schválení a dovolení zemské školní rady zapověděno. Konečně praví zákon z 25. května 1868 § 2. odst. 2., že ostatní předměty jsou nezávislé na vlivu každé církve nebo náboženské společnosti, t. j. otevřeně řečeno: bezkonfessní (bez vyznání); vyučování není nijak vázáno, aby se s nějakou konfessí (vyznáním) srovnávalo. A přece mají tytéž zákony v čele mravní a náboženské vychování mládeže; jest to odpor, jakoby náboženství v pravém smyslu mohlo býti a spolu nebylo konfessí. Náboženství není však pouhým předmětem vyučování vedle psaní, čtení atd., ale má býti kvasem, který veškeré vyučování proniká, jeho základem a korunou. Neboť jednostranným vzděláním rozumu bez náboženského přesvědčení a pouhým nakupením povrchních a nezáživných vědomostí nevypěstuje se šlechetný charakter, (jemuž chce nařízení minist. kultu a vyučování z 20. srpna 1870 § 21.), ale jenom přecenění a sobectví, a pracuje se materialismu do rukou. Na vyšších reálkách v Čechách náboženství přestalo.*)

»Co do oprávněnosti propůjčené církevním vrchnostem ve příčině vyučování náboženství a náboženských cvičení, připouští ji zákon jenom výslovně pod vrchním státním dozorem, který jest vykonávati k tomu povolanými orgány. Pojem státního dozoru lze velmi roztahovati, tak že by poslední zbytek samosprávy církevní v tomto ohledě zmizeti mohl.

»Nařízení církevních vrchností o náboženských cvičeních a náboženském vyučování při obecných školách dosahují své platnosti pravidelně, když k nim přistoupí souhlas — a to podřízené vrchnosti — okresní školní rady, která je má zkoušeti, a může jim prohlášení odepříti, myslí-li, že se s obecným školním řádem nesrovnává; v poslední stolici rozhoduje

*) Zákon o reálkách ze dne 13. září 1874 § 4. odstavec 2.

zde zemská školní rada (výnos zemské školní rady z 3. května 1870 č. 2211 a z 24. prosince 1872 č. 11764). Vždycky prohlašují se nařízení ta ve jménu okresní školní rady, takže dítky musí mysliti, že se to děje autoritou její a nikoli církevní.

»Co do náboženských cvičení, stanovilo ministeriální nařízení z 21. dubna 1870 minimum, které v této věci předepsáno býti může. Dále okolnost, že náboženským cvičením není žádný čas vykázán, jest vhodna k tomu, aby mládeži je znechutila, místo aby horlivostí pro ně ji naplnila. Tak dle ministerského nařízení z 21. prosince 1875 mají se cvičení náboženská konati buď v neděli nebo o svobodném dnu bez zkrácení hodin k vyučování předepsaných. Když se činila představení (Gegenvorstellungen), odpověděl ministerský výnos z 8. května 1876, že přijímání sv. svátostí může se státi, když jest svobodno v sobotu odpoledne a v neděli; nebo ve středu, když svátek po ní následuje; a kde ústavy jsou četné, po odděleních; velkonoční kázaní že se mohou odbývati před vyučováním nebo po něm. Mimo to mohou prý ředitelé dni, kdy mohou dáti svobodno, určiti k náboženským cvičením. Z toho se posud málo bez ohledu na opětná představení změnilo.

»Učebné knihy a čítanky nesmějí obsahovati nic, v čem by se náboženské názory a zásady jevily, ano i jméno, Ježíš bylo vyloučeno; modlitba před školou a po škole nemá se hlasitě a společně, ale jenom zticha konati, jsou-li mezi žáky nekatolíci. Ano i obraz Ukřižovaného má ze školních světnic zmizeti; při tom se neuvážilo, zdali, když Velebnost krále králů stranou se odloží, náležité uctivosti před velebností trůnu z Boží milosti hlavní podpora se neodjímá.

»Jak malá váha klade se na náboženství, jest patrno z toho, že na obecných školách nedbá se při postupu žáků do vyšší třídy na známku náboženství; dále ustanovují se při školách, buď výhradně nebo skoro výhradně od katolické mládeže navštěvovaných, učitelé, kteří k jinému vyznání náležejí, jakkoli zákon úkolem školy prohlašuje mravně-náboženské vychování, a učitel v čas nouze má k vyučování nábožen-

ství býti přidržován, při náboženských cvičeních na mládež má dohlížeti a jí dobrý příklad v náboženském ohledě dávati.

»I hmotně jest učitel náboženství a duchovní správce daleko za světskými učiteli. Když učitel suppluje náboženství, má nárok k odměně, kněz však musí to činiti darmo; jenom při více nežli trojtřídní národní škole a pak při školách měšťanských dává se odměna (renumerace); při měšťanské škole může se katecheta ustanoviti, když a pokud k návrhu okresní školní rady zemská školní vrchnost pro zvláštní poměry potřebu toho uzná (zákon ze dne 20. června 1872 § 1. a 3.). Postavení takového učitele jest prekerní, poněvadž může v každém okamžení svého místa býti zbaven.

»Při školách mimo farní místo může katecheta žádati zapravení dovozu, avšak v mnohých okresech uplyne mnoho času, a jest třeba mnohého vyjednávání, nežli příspěvky se vyplatí; a uplynulý čas mezi vyjednáváním nebývá zhusta počítán.

»Mimo to podrobuje zákon duchovního učitele náboženství a duchovního správce netoliko státnímu dozoru skrze okresního školního inspektora (zákon z 24. února 1873 § 34. odstavec 2.), jakož i ve vykonávání jeho učitelské činnosti disciplinárním předpisům školy (zákon z 20. června 1872 § 7.), ale podřizuje jej v jistém ohledě též správci školy. Ano, není-li definitivně ustanoven, jest na roveň postaven výpomocným a vedlejším učitelům a učitelkám a učitelstvu soukromých škol, a má jenom v okresních konferencích poradný hlas. (Minist. výnos z 8. května r. 1872 § 4. odst. 2.)

»Toto vše jest s to, aby vážnost učitele náboženství u mládeže a obce ztenčilo. K tomu přistupuje ještě jiná závažná okolnost. Výdaje za vyučování náboženství není krýti z týchž prostředků, ze kterých se škola vydržuje, nýbrž z místních a církevních fondův, a kde jich není nebo kde nestačí, od vyznavačů téhož náboženství školní obce nebo školního okresu (výnos zemské školní rady 9. června 1873. č. 6810, ministerský výnos č. 9071); ti však sotva nesou obyčejné daně, a teď přistupují ještě tato břemena.

»Ze všech těchto nařízení plyne velmi malá přízeň k církvi a jejím zástupcům, a nelze se diviti tomu, že ve stavu učitelském se objevuje duch zcela protikřesťanský.

»Jsou sice hodní, statní učitelé přímého náboženského a mravního smýšlení, kteří však náležejí ke staré škole, ale ti vymírají. Co se ostatních učitelů týká, tu ze všech stran vedou se nářky na drzé a domýšlivé chování mladších učitelů — jmenovitě proti učitelům náboženství a duchovním správcům, na jejich beznáboženské a ne zřídka nemravné chování a výpovědi, které si dovolují na veřejných místech i ve škole. Opětně podaly učitelské sjezdy, učitelské spolky a učiteli řízené časopisy patrný, často odstrašující důkaz, že negativní tendence, které prázdný a mělký liberalismus v zápětí má, u veliké části učitelstva nabyly vrchu, a to u takových učitelů, kteří z ústavů učitelských vyšli. Nelze se tomu diviti, neboť i tam panuje zásada oddělení školy od církve a bezkonfessnosti vyučování, a též tam ukázala se cena, která se náboženství připisuje, tím, že se učitel náboženství nečítá ke hlavním učitelům, ale toliko ke cvičným, a vykázalo se mu místo vedle učitelů hudby a tělocviku, opatrovnic a industriálních učitelek (Statut organisační učitelských ústavů § 68.). Zde bylo činiti rozdíl, co jest potřebí pro školy obecné a pro školy měšťanské; pak není třeba tolik rozmanitých věcí (Vielerlei) přednášeti, čeho nebudou potřebovati a čemu náležitě porozuměti nemohou. Tak jsou tyto ústavy semeništěm povrchního polovědění (oberflächlicher Halbwisserei).

»Nucená návštěva školy nevzbuzuje oné lásky ke škole, jako církevní prostředky to činily, kázeň školní klesá, poněvadž vliv náboženství jest na nejužší hranice obmezen; proto jest viděti příklady bezbožnosti a nemravnosti u mládeže, které naplňují obavou pro budoucnost.

»Obyvatelstvo naříká na výši školní daně, na 8letou návštěvu školy, která nižší třídy tísní, na skrovný výsledek prospěchu mládeže, na chování učitelů, nemravnost mládeže: tyto nářky našly cestu do zákonodárných sborů zemí a říše; ministerstvo učinilo sice

nějaké opravy, ale pravé opravy lze docíliti toliko změnou soustavy.

»Biskupové dovolili spolupůsobení duchovenstva vzhledem na poměry, doufajíce ve svorné působení církve a státu. Avšak zástupcové církve ve školních radách zůstávali se svými návrhy osamoceni proti mužům, kteří si myslili, že se musí držeti litery zákona, a mnohdy ještě jej vykládali ve smyslu církvi nepřátelském; a ve výnosech školních rad ukazovalo se na jejich spolupůsobení. Snahy biskupů byly posud marny; proto obracejí se biskupové opět k ministerstvu, aby ráz konfessionální byl školám navrácen, jakož i vliv církvi na vyučování a vychování mládeže náležející; kdyby stesky biskupů nedosly důkladného opravení, nemohli by nadále spolupůsobiti při provádění školních zákonův a dovoliti duchovenstvu účastenství ve školních radách, a musili by učiniti rodiče pozornými na jejich povinnosti, když posílají dítky do škol, kterým je bez škody svěřiti nemohou.

Bedřich, kardinál arcibiskup; Jan Valerian, biskup budějovický; Josef Jan, biskup král.-hradecký; Antonín Ludvík, biskup litoměřický.« *)

Kapitolní vikář brixenský, Dr. Aichner, poslal kardinálu Schwarzenbergovi list z 11. února 1880, kde memorandum českých biskupů jmenuje slovem apoštolským; důležitost tohoto kroku plyne prý z toho, že jisté kruhy nejkrajnějšího směru nepřátelského velice pobouřil; ony zásady jsou prý ze srdce katolického lidu tyrolského mluveny a srovnávají se se zásadami jejich nezapomenutelného knížete biskupa Vincence. **)

Podobný pochvalný list poslal kardinálu Schwarzenbergovi biskup linecký Rudigier a uveřejnil jej ve svém ordinariátním listě ze dne 1. března 1880.***)

Biskupové solnohradské církevní provincie podali memorandum o školních zákonech dne 30. listop. 1876.†)

---

*) Archiv f. kath. K.-Recht. 1880. Sv. 43, str. 430—443. — Podán tu obšírnější výtah onoho pamětního spisu.

**) Archiv l. c. str. 444.

***) Archiv l. c. 455—459.

†) Archiv l. c. 444—455.

Tento předůležitý a věcný přípis českých biskupů byl v únoru 1880 ordinariátním listem pražským uveřejněn, a vzbudil veliký poplach v celém táboře liberálním. Kde který liberální orgán byl, ozvaly se jednosvorně proti choutkám »ultramontánů«, »feudalův« a »klerikálů«, nastal křik a poplach, jakoby nepřítel byl v zemi. »Národní Listy« volaly do zbraně národ Husův proti nástrahám papeženců. »Pokrok« pravil, že biskupové nemají za sebou duchovenstva, jehož smýšlení prý zná, a které si nepřeje žádného panství ve škole; pamětní spis jest prý předčasný a nevhodný; český klub prý nebude a také nemůže hlasovati pro požadavky biskupů; také neměl prý o něm žádné vědomosti. Podobně brojila proti biskupům »Politik« »Presse« dovolávala se koruny, aby císař sám proti »ultramontánům« zakročil a jejich choutkám konec učinil.

Proti pamětnímu spisu vyšla i petice velvarská ohrazující se proti tmářským snahám »ultramontánův« a žádala, aby škola byla rázně chráněna před útoky Říma, aby zachován byl bezkonfessní ráz její; neboť žádost biskupů příčí prý se všem zásadám liberalismu, jest vtíráním se nepovolané instance v práva svobodných občanův, a čelí k uvedení lidu v otroctví a k potupení dobrého jména českého.

V únoru 1880 podalo též chomutovské zastupitelstvo a Jáchymov ohrazení proti pamětnímu spisu biskupův.

Dne 5. února 1880 podal v poslanecké komoře kníže Alois Lichtenstein návrh, aby se školní zákon podrobil revisi, t. j. důkladnému prozkoumání, a vypracovala se předloha zákona, kterouž by přiměřeně vyhověno bylo stížnostem na přetížení obcí a zemí výlohami na školy národní, a ve kteréž by byl žádoucí ohled na práva zemského zákonodárství, stanovená státními základními zákony, jakož i na náboženské, mravní a národní potřeby obyvatelstva. Těmto zásadám vyhovující předlohy zákona buďtež podány pokud možno nejdříve k ústavnímu projednání.

Na téže 43. schůzi ze dne 5. února byl podán od Jiřího Lienbachra (strana práva) a druhů návrh, aby článek 21. říšského zákona o školách národních ze

dne 24. května 1869, ř. z. č. 62., pro budoucnost byl změněn následovně:

Čl. 21. »Povinná návštěva školy počíná dokonaným 6. rokem stáří a trvá až do ukončení roku 12. Zemskému zákonodárství budiž vyhrazeno povinnou návštěvu rozšířiti buď všeobecně či s obmezením až k dokonanému 14. roku.

Vystoupení ze školy smí se státi jenom tehdy, když žáci nabyli pro národní školy předepsaných vědomostí a zručnosti ve čtení, psaní a počítání.

Návrh dej se 15člennému výboru, který by ve formě zákona své návrhy sněmovně předložil.«

Tyto návrhy byly čteny ve schůzi 44. dne 7. února roku 1880

V téže schůzi podal Dr. Menger s druhy dotaz čili interpellaci k ministerstvu ve příčině pamětního spisu českých biskupů, zdali mu známo jest chování jejich, a co proti nim dle zákona učiní.

Zatím stala se částečná změna v ministerstvě; listy císařskými ze 16. února 1880 byl Stremayr sproštěn řízení ministerstva kultu a vyučování, a na jeho místo jmenován baron Sigmund Conrad z Eybesfeldu, místodržitel Dolních Rakous; ministrem financí stal se baron Adolf z Kriegsau, odborný přednosta; Emil Chertek, odborný přednosta, byl odvolán z řízení financí, obdržev řád železné koruny 2. třídy.

Původně mluvilo se, že Kriegsau bude ministrem kultu, avšak záměna stala se k radě Stremayra, který Conrada doporoučel za svého nástupce. Stremayr, louče se s úřadnictvem v ministerstvě, vyslovil mu díky za jeho podporu a pravil, že by mu loučení přicházelo mnohem těžším, kdyby se domnívati musil, že věci kultu a vyučování vedeny budou snad v jiném duchu, než v jakém sám po 9 let je spravoval. Nový ministr Conrad, jsa odborným přednostou Fiedlerem vítán, pravil, že bude zcela v témž duchu pokračovati v řízení oboru kultu a vyučování, jak tomu bylo za jeho velevážené ho předchůdce.

Dne 18. února odpověděl Taaffe k interpellaci poslance Mengra a druhů takto: »Prohlášení toto ode-

vzdané ministerstvu dne 27. prosince 1879 není v podstatě své ničím jiným, než obnovením oněch osvědčení, kteráž od trvání nových školních zákonů z církevních kruhův opět a opět vycházela, a částečně také na veřejnost se dostala. Jest známo, že se zákonu tomu se stanoviska církevního povždy mnoho vytýkalo; prohlášení, o němž tuto řeč, srovnává se zcela s výčitkami těmito, a prozrazuje se obsahem i formou, že vychází z podnětu biskupů. Co pak se týče otázky na konci interpellace učiněné: tu nelze jinak zachovati úctu před zákonem, nežli prováděti zákon, pokud jest v platnosti, avšak na druhé straně neuzavírati se také poznání a zkušenostem (odpor, pohnutí na levici), které se objevily při provádění jeho co do úspěšnosti jednotlivých ustanovení (bravo! na pravo, oho! na levo). Vláda vytkla si za úkol sbírati tyto zkušenosti za 12letého trvání nynějších školních zákonů nabyté a podrobiti je nepředpojatému zkoumání (bravo! na pravo, oho! na levo), a má za svou povinnost tam, kde uznává napravení a zlepšení trvajícího zákona za potřebné, aby tyto opravy provedla cestou administrativní (oho! odpor na levo, bravo! na pravo) nebo cestou legislativní. Za všech poměrů zjedná a zabezpečí si vláda také v tomto oboru úctu a vážnost zákona v mezích ústavní činnosti.« (Bravo! bravo! bravo! na pravo). Levice byla zaražena.

Ku konci sedění vzal kníže Lichtenstein pro odpověď Taaffovu svůj návrh o revisi školních zákonů zpět.

Dne 19. února ve schůzi rozpočtového výboru prohlásil nový ministr kultu Conrad, že se úplně srovnává s odpovědí Taaffovou k interpellaci Mengrově, a že divil se tomu, že jednotlivá místa mohla vzbuditi nelibost.

Dne 20. února odůvodňoval Lienbacher v říšské radě svůj návrh o zkrácení doby navštěvovati školu se stanoviště užitku a mravnosti. Návrh byl dán výboru, jehož volba 24 členů vykonala se 24. února.

Ministr kultu vyslovil se, že takového zákona nemohl by předložiti císaři ke schválení, proto ať prý se vymyslí jiný způsob, aby se nevhodnostem 8leté

návštěvy školní přítrž učinila. Lienbacher vzal svůj návrh 17. března 1880 nazpět a se srozuměním vlády podal nový návrh »aby zemskému zákonodárství se ponechalo, zdali na počátku 7. školního roku místo denního vyučování má nastoupiti opakovací vyučování dvou nebo více let.

Vystoupení ze školy smí se státi, když zákonem ze 14. května 1869 (ř. z. č. 62) stanovený účel co do náboženství, čtení, psaní a počítání jest dosažen.

Při určení sil učitelských (§ 11. onoho zákona) není více třeba přihlížeti k oněm žákům, kteří chodí do opakující nebo odborné školy.«

Nastal tuhý boj parlamentární v poslanecké komoře.

Pro osmiletou návštěvu mluvili Dr. Beer, professor při technice ve Vídni, »aby se úroveň (niveau) vzdělání lidu nesnížila«; Dr. Promber, advokát; Dumba, vídeňský fabrikant; Dr. Karel Hoffer, advokát, poslanec za Vídeň. Zpravodaj liberálů prohlásil, že přijetí návrhů Lienbachrových jest změnou ústavy, avšak předseda hrabě Coronini ukázal z předcházejících případů, že tomu tak není. Pro návrh Lienbachrův z důvodů věcných mluvili: Adámek, rolník Oberndorfer, Dr. Čelakovský, Dr. Kvíčala. Vláda prohlásila ústy ministra barona Conrada z Eybesfeldu, »že tato věc není ani politickou ani státoprávní, ale takovou, která s hospodářskými zájmy se sbíhá; zájmu hospodářskému musí se učiniti dosti, ale škole nesmí se ublížiti.«

Liberálové žádali, aby ministr zde rozhodoval. § 13. měl zníti: »zevrubnější určení přísluší se zřetelem ke přáním a návrhům místních nebo školních úřadův a po slyšení zemských školních úřadů ministru kultu.« Tento návrh byl zavržen a návrh Lienbacherův 160 hlasy proti 148 přijat. Když byl přijat, vyvěsily některé školy ve Vídni černé prapory; avšak návrh Lienbachrův byl v panské sněmovně zavržen.

Roku 1881 byly nářky na říšské radě a ve sněmech na novou školu velmi prudké. Z řečí o škole, konaných v poslanecké komoře vůbec, vynikala důkladností, úplností, dokonalostí a formou řeč barona Dipauliho dne 12. května 1881; i papež Lev XIII. vy-

slovil mu za ni své uznání a sdělil s ním, »že jeho tištěnou řeč mezi svými vlastními si uchová.« *) Ku přednosti řeči té náleží to, že vytkl, kterak jest nekřesťanskou nejvyšší zásada nové školy, a navrhl resoluci, aby veškeré školní zákonodárství bylo důkladně prozkoušeno a oprávněným steskům rodičův, obcí a zemí, jakož i konfessionálním, mravním a národním požadavkům vyhověno, a vláda aby v tomto ohledě předlohy podala. Resoluce byla dostatečně podporována a odevzdána rozpočtovému výboru ku předběžným poradám.

Na sněmě dolnorakouském prohlásil 5. října 1881 poslanec Oberndorfer osmiletou návštěvu školní za veliké břímě, kterého se venkovské obyvatelstvo zbaviti musí, a káral vyhazování peněz na nádherné budovy školní. Ještě ostřeji vystoupil baron Gudenus, který pravil, že jednání zemských školních úřadů podobá se řádění tureckých pašův, a žádal za neodkladnou proměnu školských zákonů.

Na sněmě štýrském opustili konservativní poslanci dne 5. října 1881 při rokování o školském rozpočtu sněmovnu. Při dalším jednání podal slovinský poslanec Zolgar resoluci, aby na zemských občanských školách bylo náboženství věnováno více hodin; avšak resoluce byla zavržena.

Na sněmě hornorakouském vystoupil ostře proti školním zákonům při rokování o rozpočtu školních fondův biskup Rudigier, který mluvil jako nejvyšší učitel mládeže; dále mluvil farář Binder, který žádal katolické školy, stěžoval si do toho, že nynější škola vede statisíce dítek k záhubě, a děkan Pflügel, který nazval přirážky na věci školské nesnesitelným břemenem, jež každým rokem roste a poroste.

Na sněmě českém naříkal Dr. Kalousek dne 14. října při rokování o vládní předloze, týkající se dozoru na školy, na školní inspektory, že jsou pánovití a domýšliví, a že mnozí hledí si diskrecí nikoli millionových, ale přece špinavých.

---

*) Konrád Meindel: das Leben des B. Rudigier von Linz. II. 452.

Na sněmě lvovském přál si dějepisec Szujski, aby povinnost školní návštěvy se šesti let na čtyři byla snížena.

Stálé stesky na břímě nového školního zákona se strany církve a občanstva pohnuly konečně vládu, že něco ve prospěch obou učinila. Chtějíc jíti jistě, podala v panské komoře prostřednictvím ministra kultu a vyučování Conrada dne 24. ledna 1880 návrh na změnu školního zákona školní novellou*) z 20. ledna r. 1880, která byla hned poprve čtena a na návrh Schmerlingův odevzdána kommissi vyučovací ku předběžné poradě; avšak zde dožila se velikých průtahů, kteréž ji chtěly zmařiti. Zpravodaj této kommisse rytíř Arneth vzdal se svého zpravodajství a vystoupil z ní; po něm učinili totéž liberální její členové, a po nich i konservativci. Bylo tedy po vyučovací kommissi. Za tohoto stavu věcí byla na návrh hraběte Falkenhayna dne 18. prosince 1882, tedy skoro po dvouletém průtahu, zvolena zvláštní 15členná kommisse; než kníže Adolf Auersperg, rytíř Brücke, rytíř Hasner, svobodný pán Hye, opat Karel Kellner a kníže Bedřich Lichtenstein, kteří z liberální strany do ní byli zvoleni, složili členství přípisem z 19. prosince 1882, avšak na jejich místo nebyl volen nikdo jiný, poněvadž porady o školní novelle byly již skoro u konce. Panská komora rokovala o ní dne 19. a 20. února 1883; zpravodajem byl hrabě Falkenhayn. Ministr kultu a vyučování Conrad hájil předlohu, proti níž mluvili Hasner a svobod. pán Schmidt, a za niž se přimlouvali kardinál Schwarzen-

---

*) Školní novella pobouřila krev liberalů. »Neue Freie Presse« volala: »Syllabus zvítězil; biskupské memorandum, jímž hrabě Taaffe při svém vystoupení byl pozdraven, jest povzneseno na státní podklad.« Takto volala, poněvadž náboženství bylo novellou zase na hlavní předmět povýšeno a dle § 48. mohou se školními správci státi toliko ti, kdo mají schopnost vyučovati též náboženství, ke kterému většina dítek za posledních pět let se přihlásila. Učitelský spolek druhého vídeňského okresu (Leopoldova) podal proti ní petici k oběma sněmovnám. Zastupitelstvo města Olomouce podalo ke konci ledna 1882 k panské komoře petici, aby dosavadní školní zákony byly pro blaho státu, národa a vzdělanosti zachovány.

berg, rytíř Toggenburg, hrabě Lev Thun a hrabě Belcredi.

Kardinál Schwarzenberg mluvil ve jméně rakouských biskupů, řka: »Biskupové nesúčastnili se porad o nynějších školních zákonech v panské komoře a podali presidentu komory přípis z 23. března 1869, kde prohlásili, že tak činí proto, poněvadž právní stanoviště, kterého hájiti jsou povinni, krátce před tím 21. března od většiny komory zůstalo nepovšimnuto.« Přimlouval se za přijetí novelly, ale spolu ohrazoval se, že tím ostatních článků školního zákonodárství, kterých se novella nedotýká, neschvaluje aniž přijímá. Kardinál pokládal novellu za opravu několika málo nedostatků školního zákona ze 14. května r. 1869.

Generální debatta trvala ještě 20. února, pak následovala ještě týž den debatta speciální, a celý zákon téhož dne ve 2. a 3. čtení přijat, a odebral se do poslanecké komory ku projednání.

Poslanecká komora rokovala o něm všeobecnou debattou ve dnech 14., 16., 17., 18. a 19. dubna. Zpravodajem většiny byl Lienbacher, zpravodajem menšiny Dr. Beer, který navrhoval přechod k dennímu pořádku. Byla zapsána celá řada řečníků proti školní novelle a mezi nimi Tilšer, professor při české technice v Praze, Dr. Menger, Sness, Weitlof, a celá řada pro ni, mezi nimiž horlivě se jí ujímali hrabě Clam-Martinic, Dr. Rieger, Ozarkiewicz, Giovanelli a Pflügel. Dne 17. dubna hájil vřele svou předlohu ministr baron Conrad. Dne 19. dubna bylo všeobecné rokování skončeno, návrh menšiny 174 hlasy proti 158 hlasům zamítnut, a návrh většiny, aby vešlo se v podrobné rokování, při jmenovitém hlasování 174 hlasy proti 164 hlasům přijat. Tilšer, samojediný Čech, hlasoval s liberální levicí, která mu při jeho »ne« tleskala. Podrobné rokování dělo se 20., 21., 23., 24., 25., 26. a 27. dubna. Dne 20. dubna přimlouval se Dr. Kvíčala za § 3. a dne 25. dubna ministr Conrad za § 48. Dne 27. dubna byl zákon ve 2. čtení přijat.

Dne 28. dubna rokovalo se o resoluci k novelle, aby vláda co nejrychleji podala návrh zákona, kterým by ve smyslu státního základního zákona z 21. pro-

since r. 1867 (§ 11. lit. i.) jenom vyučovací zásady ve příčině obecného školství, s vyloučením všech dle § 12. tohoto zákona a dle § 18. II. 2. zemských řádů do oboru sněmů spadajících ostatních ustanovení, určeny byly. Proti resoluci mluvili Chlumecký a Herbst, za ni přimlouvali se Dr. Kvíčala, kníže Czartoryski a zpravodaj Lienbacher, načež byla resoluce většinou přijata.

Potom následovalo třetí čtení zákona (školní novelly), který byl ve jmenovitém hlasování 170 hlasy proti 167 hlasům přijat. Tilšer hlasoval opět s levicí a s ní též P. Kajetán Posselt, převor augustianského kláštera v České Lípě a ředitel tamějšího gymnasia, jimž oběma volali v levo »bravo«.

J. V. císař a král potvrdil školní novellu dne 2. května 1883.

Volby do zemského sněmu horno-rakouského dopadly r. 1884 konservativně: bylit zvoleni 33 konservativci a 17 liberálů; proto též horno-rakouský zákon o školním dozoru byl na něm změněn v říjnu roku 1884 a 4. ledna r. 1885 od J. V. potvrzen, »kterýmžto zákonem některá ustanovení horno-rakouského zemského zákona z 21. února 1870 a zemského zákona z 13. ledna 1873 o školním dozoru změněna byla.«

Dle § 5. tohoto zákona byl farář, a nikoli skutečný učitel náboženství povolán, aby v místní školní radě hájil náboženských zájmů mládeže v jejich celosti a nikoliv pouze náboženské vyučování, buď sám osobně nebo svým zástupcem. Dle § 11. mohl býti farář volen za předsedu místní školní rady nebo místním školním inspektorem. Dle §§ 19. a 20. mohl biskup jmenovati vhodné kněze jako zástupce katolické církve do okresních a městských rad, i když nejsou katechety. Dle § 1. náleží obstarávání, správa a přímý dozor na náboženské vyučování a náboženská cvičení dotyčné církvi nebo náboženské společnosti; proto lze užívati pouze učebnic náboženství církvi schválených a podobně lze ustanovovati církevně approbované učitele náboženství. Potom dovolilo konsistorium linecké po smrti biskupa Rudigiera, který vstup již dovolil, ale ještě ho neprovedl, aby duchovní správcové hned do místních rad vstoupili.

František Rudigier zemřel 29. listopadu 1884 a byl pochován 3. prosince v kryptě dómu Neposkvrněného Početí Panny Marie. Velkolepého pohřbu súčastnil se též generálmajor svob. pán Leonidas a Popp, generální pobočník a zástupce J. V. císaře a krále; průvod vedl kardinál Gangelbauer, arcibiskup vídeňský; duchovenstva bylo přes 600 osob. — Dodáváme z jeho života, že konkordátu i jesuitův ujímal se nejstatněji ze všech biskupův, a to hned ve svém postním listě pastýřském r. 1867. Při debattě o adresse v hornorakouském sněmě hájil sistovací čili stavící politiku hraběte Belcrediho a konkordát krásnou řečí 3. září r. 1866, řka: »Když politika sistovací měla v zápětí porážky na severu, odkud jsou vítězství u Custozzy a Lissy? Kdybych tvrdil, že za vítězství u Custozzy a Lissy děkujeme sistovací politice, měl bych tak pravdu jako Vy.« Adressa byla přijata většinou, ale 26.848 katolíků hornorakouských podalo proti ní ohrazení z 15. prosince 1866.

Rudigier byl největší bojovník za právo Boží a církve proti všem jeho nepřátelům, neznal bázně a lidských ohledův, nekryl se zbaběle za lichou, tak zvanou »pastýřskou opatrnost«, těšil se proto úctě i u liberálův a stál v přízni i v Nejvyšších kruzích.

Bůh oslavil ho zázraky, které se jeho přímluvě připisují, a sbírá se látka, aby byl za blahoslaveného prohlášen.

Tak odměňuje Bůh jeho církevní hrdinství ještě za života jeho vrstevníků.

Poněvadž stesky na školství se strany církve a obecenstva ani po školní novelle neutuchly, podala vláda v panské komoře dne 14. května 1887 návrh zákona ze 4. května 1887, který některé paragrafy zákona školského ze 14. května 1869 a z 2. května r. 1883 ve prospěch církve jmenovitě ve příčině náboženství (§ 5. předlohy) a úlev od osmileté návštěvy (§ 21.) nejen venkovu, ale též městysům poskytoval. Byl odevzdán na návrh hraběte Falkenhayna 21členné kommissi, která byla 19. prosince 1889 zvolena, a jejímiž členy byli též tři církevní knížata, František

kardinál Schönborn, arcibiskup pražský; kníže-biskup Missia z Mariboru a kníže-biskup Zwerger ze Štýrského Hradce. Tito tři církevní knížata pronesli svůj náhled dne 12. března 1890 v sedění této kommisse, jemuž odporoval ministr kultu Dr. Pavel Gautsch. Na základě toho odložila kommisse své porady až do dnešního dne.

Poněvadž na říšské radě za daných okolností nelze provésti opravu školství v tom smyslu, aby škola stala se náboženskou, podal Dr. Alfred Ebenboch, vynikající člen německé konservativní strany, v poslanecké komoře dne 4. května 1897 návrh na opravu školního zákona, kterýž jeho protivníci nazvali »sezemštěním« (Verländerung) školy, poněvadž zařízení obecného školství odkazuje zemím, aby si je podle svých potřeb a smýšlení uspořádaly.

§ 1. praví: Úkolem obecné školy jest, vychovávati dítky »dle jejich náboženství mravně«.

§ 2. »Interkonfessní poměry škol upraví se zemským zákonodárstvím.«

§ 3. Předměty učebnými na školách obecných jsou: Náboženství, čtení, psaní, jazyk vyučovací, počty ve spojení s naukou o tvarech měřických žákům pochopitelnou, přírodopis, zeměpis a dějepis se zvláštním zřetelem na vlast a ústavu její, kreslení, zpěv, tělocvik, jenž jest pro hochy předmětem povinným, pro děvčata nepovinným. Rozsah, v jakém se má předmětům vyučovati, stanoví zemská školní rada ve srozumění se zemským výborem.

§ 5. Vyučování náboženství obstarávají a nad ním též dozor mají příslušné církevní úřady (po případě představenstva náboženských israelitských obcí). Počet hodin, jež pro vyučování náboženské stanoveny býti mají, a jež týhodně nejméně 2 hodiny býti musí, stanoví zemský školní úřad v dohodnutí se zemským výborem a také to předpisuje zemské zákonodárství, též ve srozumění s příslušnými církevními úřady (po případě s představenstvy israel. nábož. obcí). Pokud se týče užívání učitelů k vyučování náboženství, stanoví zem. zákonodárství v dorozumění s příslušnými úřady církevními (představenstvy náb. israel. obcí).

§ 8. O připuštění učebnic a čítanek rozhodne, po vyslechnutí zemského školního úřadu ve srozumění se zemským výborem, a kde to ustanovuje zemské zákonodárství, s příslušnými církevními úřady (představenstvy israel. náb. obcí) ministr vyučování.

Volbu mezi dovolenými učebnicemi a čítankami vykonává zemský školní úřad ve srozumění se zemským výborem.

§ 21. Povinná školní docházka počíná dovršeným 6. rokem věku, a povinné vyučování má trvati aspoň 6 let. Všecka další ustanovení o trvání a způsobu povinnosti školní ustanoví zemské zákonodárství.

§ 35. Učitelský personál na učitelských ústavech sestává z ředitele, který zároveň vede cvičnou školu, pak ze 2—4 zvláštních učitelů, z učitele náboženství a potřebných pomocných učitelův, a mají býti jmenováni na základě ternového návrhu, který učiní zemský školní úřad ve srozumění se zemským výborem. Učitele náboženství jmenuje nejvyšší církevní úřad, v jehož obvodě se ústav nalézá. Učitelé cvičných škol jsou povinni spolupůsobiti ke vzdělání učitelských chovancův jako učitelé pomocní.

O čem posud rozhodoval ministr kultu a vyučování, o tom dle návrhu by rozhodoval zemský školní úřad zemským výborem.

Ale poněvadž tento návrh, který samosprávě zemí v oboru školství veliký obor vykazuje, vyšel ze strany katolické, obořili se naň všichni liberálové se svými časopisy. »Národní Listy« psaly proti němu, jak o něm zaslechly, nežli ještě na říšské radě podán byl, a po nich to činily všechny liberální listy učitelské,*) mluvíce o zpátečnictví, snížení úrovně vzdělání, zatemňování atd.

Proto podal Dr. Ebenboch dne 5. října 1897 nový návrh na změnu školského zákona, kterýž od předešlého ze dne 4. května 1897 liší se pouze v §§ 2., 3. a 21.

---

*) Srv. »Návrh poslance Dra. Ebenbocha na změnu školského zákona« ve »Vychovateli« ze dne 15. května roku 1897, str. 185—187.

Třetí odstavec § 1. má nyní zníti: »O potřebě rozdělení dětí dle jejich příslušnosti k rozličnému náboženskému vyznání nebo rozličné národnosti rozhoduje zákonodárství zemské.« V § 3. připojena jsou k povinným učebným předmětům slova: »Ženské ruční práce pro dívky«. § 21. má zníti: »Školská povinnost počíná dokonaným šestým rokem věku a trvati má vůbec 8 let. — Všecka ostatní ustanovení o trvání a způsobu školní povinnosti přísluší zemskému zákonodárství. Zvláště přísluší mu právo k obmezení vyučování ve venkovských obcích na 7 nebo 6 let. V tomto případě budiž však zákonem postaráno o příslušné pokračování na dobu 1 nebo 2 roků. Zemské zákonodárství může toto pokračování ve vyučování (nedělní škola atd.) rozšířiti také na další léta až do 16. roku věku.«

Proti návrhu Ebenbochovu přijal říšský spolek učitelů škol měšťanských ve Vídni v hromadné schůzi resoluci, vyzývaje »všechny přátele svobodné školy«, aby všemi zákonnými prostředky o to se starali, by návrh Ebenbochův smeten byl v říšské radě s denního pořádku.*)

Otázku náboženské školy přivedl v českém sněmě dne 2. března 1898 k řeči při rokování o kapitole: »Účely vyučovací« hrabě Vojtěch Schönborn, přísedící zemského výboru, který ve jméně velkostatkářů pravil: »My neodstupujeme od svého požadavku, aby škola dosáhla svého vznešeného cíle, jenž dle zákonů nyní platných jest jí přikázán: vychovávati k mravnosti a náboženství« (výborně! na lavicích velkostatkářských). — »Opakuji, jako loni, že škola dnešní tomu nevyhovuje. Nynější škola nemůže přítrž učiniti lákadlům demokracie. Tomu požadavku vyhovuje pouze vzdělání na základě náboženském, kterýž jest s to, aby poskytoval potřebné zásady charakterům.« — »Jest třeba, aby nejen určité hodiny k náboženství byly stanoveny, nýbrž celé vyučování musí býti duchem křesťanské zbožnosti proniknuto.« (Výborně! u velkostat-

*) Vychovatel 1898. Učitelská příloha str. 5.

kářů.) »Zde se nikde nemluví o nijakém snižování úrovně vzdělání. Dosti často ozývají se hlasy, zasazující se o to, aby doba vyučování snížila se z 8 na 7 nebo 6 let, ale tyto hlasy vyvolány jsou příčinami, které neleží na poli náboženském, nýbrž na poli hospodářském. Ohrazuji se proti tomu se vší rozhodností, jako bychom my t. zv. klerikálové chtěli tomu, aby úroveň vzdělání širších vrstev lidských v jakémkoli způsobě byla snižována.« (Výborně! u velkostatkářů.) — »Že však škola skutečně nedává církvi, co její jest, o tom, myslím, mohu ponechati zcela klidně úsudek povolaným soudcům, totiž církvi samé a jejím orgánům.«

Proti hraběti Schönbornovi vystoupil poslanec Josef Sokol, pražský učitel, pravě, že škola nynější vyhovuje potřebám náboženským. Proti Sokolovi vystoupil kanovník Dr. František Krásl a pravil, že nynější škola náboženským potřebám nevyhovuje; jest se jen podívati do školních čítanek, kterak úzkostlivě jest se tam vyhýbáno slovu: Kristus Ježíš, Panna Maria, Anděl Páně atd. Náboženství vyučuje se pouze 2 hodiny v témdni, což nikterak nedostačuje, aby se tak vznešený předmět náležitě probral, ať nedím, aby se dítky nábožensky vychovávaly. Odměna za vyučování náboženství jest nepatrná a přímo nedůstojná. Postavení katechetů v našich školách nikterak se nesnáší se vznešeným předmětem, jemuž vyučují. Na některých školách jest postavení jejich takové, jako industrialních učitelek.

Proti liberálnímu učitelstvu, které četné učitelské spolky pod různými názvy tvoří, sestupují se též katoličtí učitelé a tvoří spolky, aby proti liberálnímu učitelstvu, nasáklému namnoze socialistickými názory, čelili.

V Čechách proti všem agitacím utvořila se »Jednota katolického učitelstva« nejprve v diecési Královéhradecké, kterou neohroženě, čele proti všem nepřátelům církve a veškerému lichému liberalismu českému i německému, spravuje biskup Edvard Brynych, pravý biskup a upřímný syn svého českého národa, a konala

svou ustavující hromadu dne 8. června 1897 v Králové Hradci za účastenství asi 100 členů, v níž byly stanovy přijaty, prozatímní výbor zvolen a časopis »Vychovatel« za orgán Jednoty přijat.*)

První řádná valná hromada Jednoty byla konána 23. srpna r. 1897 v Králové Hradci za sjezdu katolického tam právě odbývaného. Byl zvolen definitivní výbor skládající se z 8 členův a čtyř náhradníkův. Jednota měla za členy 21 učitelku, 117 učitelův a 71 duchovního. Bylo usneseno na návrh Dra. Matěje Kováře, professora gymnasijního z Prahy, aby v Praze byl zřízen odbor.**) Výbor konal schůzi dne 5. září roku 1897 v Kolíně a zvolil za svého předsedu pana Karla Skultétyho, řídícího učitele ze Šestovic, místopředsedou pana Hornofa, řídícího učitele v Pardubicích, a jednatelem p. Františka Frydrycha, katechetu při učitelském ústavě v Kutné Hoře. V mimořádné valné hromadě konané 27. prosince 1897 rozhodl se spolek, aby sídlo Jednoty bylo přeloženo do Prahy, a zřízeny byly odbory v Králové Hradci, Turnově, Mladé Boleslavi a Mnichově Hradišti.***)

Podobně byl utvořen katolický spolek českých učitelů na Moravě, který konal v září 1897 svou první schůzi na posv. Velehradě za předsednictví p. Červenky, řiditele měšťanských škol v Napajedlích, vykonav tam napřed duchovní cvičení čili exercicie u jesuitů. Byl zvolen výbor pro další práce.†) Vlastní ustavující valná hromada konala se 12. dubna roku 1898 v Brně za přítomnosti zástupců Jeho Excellence knížete-arcibiskupa olomouckého Dra. Theodora Kohna a J. M. brněnského biskupa Dra. Frant. Sal. Bauera, kteří tak svou přízeň a lásku ke katolickému učitelstvu projevili. Valná hromada zvolila 11členný výbor, jenž potom zvolil za předsedu spolku naďučitele Kadlčáka z Frýdlantu a za místopředsedkyni sl. Marii Hoffmannovou, odbornou učitelku v Hulíně, která horlivostí pro

*) Vychovatel 1897 str. 229—235; stanovy l. c. 231—235.
**) L. c. str. 331—332.
***) L. c. str. 346, 347.
†) L. c. str. 347, 348.

spolek se vyznamenávala, a jednatelem učitele Kořínka. Spolek má 12 členů zakládajících a 128 činných.*)

---

§ 90. Znění školní novelly.

Zákon, daný dne 2. května 1883,

kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května r. 1869 (Z. Ř. č. 62.).

S přivolením obou sněmoven rady říšské vidí se Mi nařiditi, jakž následuje:

Čl. 1. Následující zde paragrafy zákona ze dne 14. května r. 1869 (Z. Ř. č. 62), jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných, pozbývají v nynějším znění svém platnosti své i mají budoucně zníti takto:

§ 3. Učebné předměty ve školách obecných jsou:

*náboženství;**)

čtení a psaní;

jazyk vyučovací;

počítání, spolu s naukou o formách geometrických;

což by žákovstvu bylo nejsrozumitelnějšího a nejpotřebnějšího z přírodopisu, z přírodozpytu, ze zeměpisu a dějepisu, zvláště hledíc ke vlasti a k ústavě vlasti;

kreslení;

zpěv;

pak:

ruční práce ženské dívkám;

tělocvik chlapcům obligátní, dívkám neobligátní.

V kterém rozsahu má se těmto předmětům vyučovati, záležeti bude na tom, na jakém stupni každá jednotlivá škola se nachází, co se týče počtu sil učitelských. Na tom také záležeti bude, má-li se vyučování rozšířiti ještě i na jiné, tuto nevytčené předměty, jmenovitě na jinou řeč zemskou (§ 6.).

§ 7. Učivo školy obecné rozděleno buď na jednotlivé roky, kdež každé dítě do školy má choditi, podle možnosti tou měrou, aby s každým takovým rokem shodoval se jeden stupeň učební.

Jak se mládež školní má rozdělovati na oddělení nebo třídy, záleží na tom, kolik jest žákovstva a kolik sil učitelských, i může rozdělení toto podle okolností, jmenovitě na venkově, zaříditi se tak, jak toho požadují zásady vyučování polodenního.

§ 8. Které knihy učební a čítací dopuštěny budou, o tom

---

*) Vychovatel 1898. Učitelská příloha str. 45, 46.

**) Paragrafy a odstavce, hvězdičkou poznamenané, týkají se církve a náboženství.

rozhoduje ministr duchovních věcí a vyučování, slyšev o tom zemskou školní radu.

Podle kterých knih učebních a čítacích k užívání vůbec připuštěných má se ve škole učiti, o tom rozhodne zemská školní rada vyslyševši okresní konferenci učitelskou.

§ 10. Při jednotlivých školách mohou podle zvláštních potřeb místních zařízeny býti školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dítek ke škole ještě nepovinných, též obzvláštní učební kursy pro mládež z povinnosti školské odrostlou (§ 59., odstavec 2.).

Pro dívky, školní povinnosti odrostlé, mohou zařízeny býti též kursy učební pro všeobecné další vzdělání (§ 59., odstavec 2.).

§ 11. Kolik sil učitelských na každé škole býti má, řídí se dle počtu žactva.

Bude-li žactva při celodenním vyučování po tři roky po sobě jdoucí průměrem 80, musí nevyhnutelně povolána býti druhá síla učitelská; dostoupí-li čísla 160, síla třetí; a takž podle tohoto poměru musí počet učitelstva ještě dále býti množen.

Při polodenním vyučování počítej se na jednu sílu učitelskou 100 žákův.

Jde-li o určení čísla sil učitelských na takových školách obecných, jež příčinou dětí posledních dvou ročních stupňů, obdrží zřízení jiné nežli jakž nařízeno pravidlem (§ 21., odst. 4.), tedy na děti tyto nebuď hleděno.

Místa učitelská již zřízená nesmějí býti zrušena, leč s přivolením zemského školního úřadu

Zůstaveno jest zákonodárstvu zemskému, má-li nejvyšší číslo žactva jednomu učiteli přikázaného sníženo býti.

§ 15. Učitelky a podučitelky na školách dívčích mají z pravidla vyučovati též v ručních pracích ženských, pro kteroužto potřebu zřízeno buď zvláštní oddělení školní.

Kde škola dívčí odevzdána jest učitelstvu mužskému, musí pro vyučování v ručních pracích ženských ustanovena býti zvláštní učitelka.

Kde samostatných škol dívčích není, buďtež pro dívky školou povinně zařízeny zvláštní školy pracovní, a to o sobě anebo ve spojení se školou obecnou.

§ 17. Škola měšťanská má poskytovati vzdělání vyšší nežli se poskytuje školou obecnou, hledíc jmenovitě k potřebám průmyslnickým a rolnickým. Škola tato poskytuje též přípravu k ústavům učitelským a k takovým školám odborným, které nepožadují přípravy ze škol středních.

Učebné předměty školy měšťanské jsou:

*náboženství;

jazyk vyučovací spolu s naukou o písemnostech;

zeměpis a dějepis, majíc obzvláštní zření na vlast a na ústavu vlasti;

přírodopis;

přírodozpyt;

počtářství spolu s jednoduchým účetnictvím;

geometrie a kreslení geometrické;

kreslení od ruky;
krasopis;
zpěv;
pak:
ženské ruční práce dívkám;
tělocvik chlapcům obligátní, dívkám neobligátní.

Na měšťanských školách neněmeckých dána buď příležitost naučiti se jazyku německému.

Za přivolení zemské školní rady může na škole měšťanské poskytovati se též neobligátní vyučování v jiných živých jazycích, ve hraní na piáně a na houslích.

§ 18. Škola měšťanská skládá se ze tří tříd, a ty se připojují k pátému ročníku školy obecné.

Kdo tuto školu vydržují, těm zůstaveno jest, chtějí-li školu měšťanskou spojiti s obecnou školou pod společným správcem. V takovémto případě slouti bude: »Škola obecná i měšťanská«.

§ 19. Co jest ustanoveno v §§ 4. do 8., 10. do 14., platnost má také o školách měšťanských, avšak s těmito obměnami:

1. Učební plán buď sestaven tak, aby se hovělo obzvláštním potřebám osady školní a okresu.

2. Na škole měšťanské buď žactvo zcela odděleno podle pohlaví.

3. Konference učitelská podává návrhy zemské školní radě, které ze knih učebních a čítacích schválených užívati se má; též může konference tato navrhovati nové knihy učební a čítací.

4. Odpovědný správce školy té slove »ředitel«.

* 5. Učitelských sil buď kromě ředitelů a kromě učitele náboženství nejméně tré.

§ 21. Povinnost školní počíná se životním rokem šestým dokonaným a trvá do dokonaného životního roku čtrnáctého.

* Avšak žáci teprve tehdy smějí vystoupiti ze školy, mají-li nejpotřebnější vědomosti školám obecným předepsané, jako: náboženství, čtení, psaní a počítání.

Na školách obecných mají se dětem na venkově a dětem nemajetných obyvatelů po městech a městečkách po skončeném šestiletém do školy chození na žádost rodičů anebo jich zástupců z důvodů podstatných povoliti jisté úlevy v míře pravidelného do školy chození. Úlevy tyto mají záležeti v obmezení vyučování na jistou část roku, nebo na vyučování polodenní, anebo na vyučování o jednotlivých dnech v témdni

Úlevy tyto poskytnuty buďtež také dětem celých obcí školských na venkově, bude-li za to požádáno od zastupitelstev veškerých přiškolených obcí na základě usnesení výborův obecních. V takovémto případě může plán učební zařízen býti tak, aby učení zkrácené udělováno bylo dětem ve zvláštních, od ostatních žáků oddělených skupinách nejméně do vyplnění čtrnáctého roku životního.

Ve všech případech, o kterých jednají tyto dva odstavce, buď vyučování zařízeno tak, aby ti, kteří jsou školou povinni, tímto vyučováním mohli dosáhnouti účelu učebního vůbec předepsaného.

Na konci školního roku může žákům, kteří čtrnáctého roku životního ještě sice nedokonali, avšak dokonají jej v půlročí nejblíže následujícím, kteří také úplně sobě osvojili předměty školy obecné, povoleno býti propuštění ze školy z příčin podstatných, a to od okresního dozorstva školního.

§ 23. Povinnosti k chození do školy veřejné zproštěny jsou na čas anebo trvanlivě:

Děti, které chodí do školy vyšší, anebo do školy průmyslnické nebo rolnické, anebo do kursův odborných, ač jsou-li školy tyto tak zařízeny, že nahrazují vyučování škol obecných; pak děti, stížené neduhem duševním nebo těžkým neduhem tělesným, jenž vadí účelu vyučovacímu anebo návštěvě školy: konečně takové, jež vyučovány jsou doma anebo v ústavě soukromém.

V případě posledně řečeném jsou rodiče anebo jich zástupcové odpovědni, že se dětem dostane vyučování obecné škole předepsaného, a to měrou dostatečnou.

Je-li o tom pochybnost, tedy okresní dozorstvo školní jest zavázáno, aby se přiměřeným způsobem přesvědčilo, je-li pochybnost tato podstatná čili nic. Příkazům v té věci vydaným rodiče nebo jich zástupcové povinni jsou podrobiti se.

§ 29. Na ústavech učitelských pro učitele bude vyučováno:
* náboženství;
paedagogice se cvičením praktickým;
jazyku vyučovacímu;
zeměpisu;
dějepisu a nauce o ústavě vlasti;
mathematice a kreslení geometrickému;
přírodopisu;
přírodozpytu;
hospodářství polnímu, hledíc obzvláště k povaze půdy té které země;
krasopisu;
kreslení od ruky;
hudbě, hledíc obzvláště k hudbě chrámové;
tělocviku.

Kromě toho učeni buďte chovanci, kde k tomu jest příležitost, methodě o vyučování hluchoněmých i slepých, a poučeni buďte o organisaci opatroven (zahrádek) dětských a vychovatelen pro děti mravně zpustlé.

Jako neobligátním předmětům může vyučovati se, dobudouc k tomu schválení ministra duchovních věcí a vyučování, jiným živým jazykům.

§ 30. Na ústavech učitelských pro učitelky bude vyučováno:
* náboženství;
paedagogice se cvičením praktickým;
jazyku vyučovacímu;
zeměpisu;
dějepisu;
arithmetice a kreslení forem geometrických;
přírodopisu;
přírodozpytu;

krasopisu;
kreslení od ruky;
hudbě;
ručním pracím ženským;
tělocviku.

Kromě toho buďte chovanky, tu kde k tomu příležitost, poučovány o organisaci opatroven (zahrádek) dětských.

Jako neobligátním předmětům může vyučovati se, dobudouc k tomu schválení ministra duchovních věcí a vyučování, jiným živým, jmenovitě cizím jazykům.

Učitelky ženských prací vzdělávány budou buď na ústavech učitelských pro učitelky anebo ve zvláštních kursech vyučovacích.

§ 32. Aby kdo přijat byl do prvního ročníku, k tomu požaduje se kromě tělesné statečnosti, mravné zachovalosti a náležitého vzdělání přípravného z pravidla, aby žadatel měl 15. rok věku svého dokonaný. Z důvodů obzvláště pozoruhodných může ministr prominouti k tomu věku nejvýše šest měsíců.

Průkaz o náležitém přípravném vzdělání podá se přísnou zkouškou přijímací.

Zkouška tato týkati se bude vůbec předmětů učebných, kterýmž se obligátně vyučuje na škole měšťanské. K žadatelům majícím přípravné vzdělání hudební buď při přijímání hleděno obzvláště.

* Veřejné ústavy učitelské přístupny jsou žadatelům, kteříž takovéto průkazy podají, buďtež vyznání náboženství kteréholiv.

* § 36. Právní poměry učitelstva upraveny budou zvláštními předpisy. Učitelé náboženství, definitivně ustanovení, buďte co do práv a povinností na roveň postaveni s učiteli hlavními.

§ 38. Vysvědčení dospělosti (§ 34.) poskytuje způsobilost k prozatímnímu ustanovení za podučitele nebo za učitele.

Má-li kdo definitivně býti ustanoven za podučitele nebo za učitele na školách obecných, vykaž se vysvědčením způsobilosti učitelské pro školy obecné, kteréhož nabyti lze zkouškou způsobilosti učitelské po vykonané k spokojenosti nejméně dvouleté praktické službě školské na některé veřejné anebo na některé právem veřejnosti opatřené soukromé škole.

Má-li kdo definitivně být ustanoven za podučitele nebo za učitele na školách měšťanských, prokaž se vysvědčením způsobilosti učitelské, kteréhož nabyti lze zvláštní zkouškou pro školy měšťanské, po vykonané k úplné spokojenosti nejméně tříleté službě na školách obecných anebo na jiných ústavech učebních. Učitelé techničtí pro zvláštní kursy učební k jednotlivým školám připojené, ve službě učitelské se osvědčivší (§ 10.), mohou této zkoušky od ministra vyučování býti zproštěni.

Ke zkouškám o způsobilosti učitelské ustaví ministr duchovních věcí a vyučování zvláštní kommisse, při čemž buď zásadou, že členy kommisse mají býti především ředitelé a učitelé ústavů učitelských, dozorci školní a důkladní učitelé škol obecných.

* Ke zkoušení čekatelů co do způsobilosti jich k vyučování náboženskému přizváni buďte zástupcové té které společnosti církevní a náboženské (§ 5., odstavec 6.)

§ 41. Kdo nepodnikl a nevykonal kurs učební na některém ústavu učitelském právo veřejnosti majícím, může sobě, vyplniv devatenácte let věku svého, zjednati vysvědčení dospělosti (§ 38., odstavec 1.), jestliže vykázav se o ostatních požadavcích zákonních (§ 32., odstavec 1.), složí zkoušku na některém státním ústavě učitelském.

Za jakých podmínek kandidáti, mající učitelskou způsobilost pro školy střední, dosáhnouti mohou způsobilosti učitelské a způsobilosti k ustanovení na školy obecné, ustanoveno bude od ministra duchovních věcí a vyučování.

Avšak kandidáti takoví definitivně nemohou býti ustanoveni, leč teprve po nejméně jednoroční službě ve škole obecné (§ 38., odstavec 2. a 3.).

§ 42. K vůli dalšímu vzdělání pro povolání učitelské, jmenovitě v předmětech učebních školy měšťanské, zřízeny buďte zvláštní kursy učební.

Podrobné ustanovení o tom vydá ministr duchovních věcí a vyučování.

§ 46. V každé zemi odbývati se budou pokaždé v šesti letech konference vyslanců konferencí okresních, za předsedání jednoho školního inspektora zemského (konference zemské).

* § 48. * Služba na školách veřejných jest úřadem veřejným, jehož dosáhnouti může bez rozdílu každý státní občan, kterýž vykáže způsobilost svou k němu způsobem zákonitým.

* Za odpovědného správce školního (§§ 12., 14., odstavec 2., § 19., bod 4. a 5.) může ustanoven býti jen takový učitel, který také prokáže, že má způsobilost vyučovati náboženství (§ 38., odstavec 5.) onoho vyznání, ke kterémuž přináleží většina žáků té školy, a to podle průměru pěti ročníků předchozích. Při vyšetřování tohoto průměru žákové evangeličtí vesměs buďte kladeni za příslušníky jednoho a téhož vyznání. Správa školní povinna jest účastniti se v dohlídce nad mládeží školní při cvičení náboženském řádně vytknutém skrze učitele příslušného vyznání náboženského.

Vyloučeni z úřadu učitelského jsou ti, kdož vyloučeni jsou následkem odsouzení soudu trestního z volitelnosti do zastupitelstva obecního.

§ 53. Jestliže se při učitelských osobách, majících vysvědčení způsobilosti pro školy obecné, ukáže, že působení jejich jest nedostatečné, mohou zemským školním úřadem přidržány býti k opětnému odbývání zkoušky učitelské způsobilosti. Ukáže-li se při tom opětně nedostatečný výsledek zkušební, pozbude vysvědčení způsobilosti prvé získané platnosti své, i záležeti bude na rozhodnutí školního úřadu zemského, má-li se povoliti, aby takový dále konal službu provisorní anebo odstraněn byl z učitelství.

§ 54. Jestliže by učitelstvo zachovalo se ve škole jinak, než jak povinnost káže, též kdyby chování jeho kromě školy urážel

vážnost stavu učitelského nebo škodlivým bylo působení vychovatelskému a učitelskému, bude užito prostředků disciplinárních, nezávisle od stíhání soudem trestním, kdyby takové snad místa mělo.

Zevrubná ustanovení o tom vydají se zákonodárstvím zemským, při čemž bude zásadou, že propuštění ze služby a odstranění z učitelského povolání naproti ředitelům, též i naproti učitelům a podučitelům definitivně ustanoveným, jinak se státi nemůže, než na základě předchozího řádného řízení disciplinárního.

§ 59. Povinnost k založení školy upraví zákonodárství zemské, při čemž buď šetřeno zásady té, že škola na všechen způsob má býti založena všude, kdež v obvodě jedné hodiny a podle pětiletého průměru více než 40 dětí se nachází, kteréž musí do školy více než čtyři kilometry vzdálené choditi.

Rovněž tak přísluší zákonodárství zemskému, aby učinilo vhodná opatření, co se týče založení škol a vychovatelen zemi potřebných pro děti chabomyslné, pak pro děti mravně zpustlé, též i co se týče závodů a učebních kursů v § 10. připomenutých.

§ 62. O potřebné školy obecné péči má především obec místní, zachovajíc při tom právoplatné závazky a příspěvky osob třetích nebo korporací.

Pokud v tom účastniti se mají okresy, a kterak se má zapravovati náklad na závody a kursy učební v § 10. a v § 59. odstavec 2. připomenuté, o tom ustanovení vydá zákonodárství zemské.

§ 75. Se zřením ke zvláštním poměrům v království Dalmatském, Haličském a Vladiměřském i velkovévodství Krakovském, ve vévodství Krajinském a Bukovinském, v markrabství Isterském a v knížecím hrabství Gorickém i Gradištském, zůstaveno jest tamnímu zákonodárství zemskému, aby dopustilo výjimky ze zásad, vyrčených v § 21. odstavci 1., 8., 4., 5, a 6., v § 22. odstavci 2., v § 28. a v § 38., při království pak Haličském i Vladiměřském i velkovévodství Krakovském též i v §§ 17., 18. a 19.

Ustanovení § 48. odstavec 2. v království Dalmatském, Haličském i Vladiměřském a velkovévodství Krakovském platnosti nemá.

Čl. II. Ministr věcí duchovních a vyučování má nařízeno, aby zákon tento ve skutek uvedl a potřebná ustanovení přechodní vydal.

Ve Vídni, dne 2. května 1883.

František Josef m. p.

Taaffe m. p. Conrad-Eybesfeld m. p.*)

---

*) Ř. Z. 1886. Č. 53.

§ 91. Kongrua duchovenstva.*)

Kongrua čili portio canonica farářů na světských farách obnášela až do císaře Josefa II. 300 zlatých, kaplanův a kooperatorů 150 zl., a plynula z místních pramenů. Matic čili fondů, které by byly doplácely, co na onu kanonickou porci chybělo, nebylo.

Česká solní pokladna (Cassa salis) byl solní důchod, obnášející 15 grošů čili čtvrt zlatého z každé bečky soli v Čechách prodané, který císař Ferdinand II. po dlouhém vyjednávání s kongregací de propaganda fide smlouvou s touto 22. března 1630 učiněnou a papežem Urbanem VIII. dne 5. března 1633 potvrzenou vykázal české církvi jako náhradu za církevní statky duchovenstvu až do r. 1620 odňaté. Tuto pokladnu spravoval pražský arcibiskup, poděloval z ní kostely, kláštery a obročí, a skládal účty kongregaci de propaganda fide v Římě, kteráž je schvalovala. Tuto daň čili solní pokladnu přivtělil císař Josef II. dvorním dekrétem z 28. června (gubernialní nařízení ze 6. července) 1782 k náboženské matici a zakázal veškeren vliv Apoštolské Stolice na ni.**)

Roku 1772 vznikla myšlenka, aby ze jmění obročníků bez závěti (ab intestato) zemřelých a pak z části legitimní (legitima) odporučených pozůstalostí od světských kněží v každé zemi byla utvořena »všeobecná církevní pokladna«; avšak započaté vyjednávání o tom zůstalo bezvýsledným. Teprve císař Josef II., zrušiv r. 1782 velký počet klášterův, měl značné jmění po ruce, které

---

*) Srv. Vládní »Motivenbericht«. Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Abgeordneten-Hauses, IX. Session Nummer. 111. ap. Dr. Burckhard: Gesetze und Verordnungen in Kultussachen.. Wien. 1887 str. 288—321. — Bericht des Congrua-Ausschusses des Abgeordneten-Hauses vom 15. März 1884. »Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Abgeordneten-Hauses. IX. Session Nro. 882«; ap. Dr. Burckhard l. c. strana 321 až 382. Obojí uvedené odůvodnění obsahuje krátké dějiny »Congruy«, pokud vládě zde co činiti bylo.

**) Jaksch, Gesetzlexicon etc. Svazek V. strana 256. »Salzkasse«.

nejvyšším kabinetním listem z 28. února 1782 věnoval ke zřízení »náboženské a farní matice«.*)

Nejvyšším kabinetním listem z 12. března 1782**) byla v každé zemi zřízena správní pokladna, oddělená od kameralu, a zřízena zvláštní kommisse, ke které též zástupce prelátského stavu bylo povolati. Tak vznikla »náboženská matice«, ke které časem ještě jiné jmění přivtěleno bylo, jako na př. fondy vysloužilých kněží (Emeritenfonde), jmění různých bratrstev, jmenovitě literátů při kostelích, jmění četných jednoduchých obročí atd.

Se zřízením »náboženské matice« jest v úzkém spojení upravení, vlastně rozmnožení far (Pfarregulirung), které v letech 1783—1787 důkladně provedeno bylo. Vznikly přečetné nové fary, které na rozdíl od starších nazývaly se »nové« (neugestiftet), kterýžto název měl důležité praktické následky.

V církevně politické soustavě josefinské byl duchovní veřejným funkcionářem, jako státní služebník neb úředník, který jistý počet veřejných věcí zastával a za to od státu placen býti musil. Tuto státní povinnost platiti kněze od státu, vyslovil císař Josef II. přímo v kabinetním listě ke svobodnému pánu Kreslovi ze dne 17. ledna r. 1783: »Zastávání duchovní správy ve všech zemích náleží beze vší pochybnosti obzvláště duchovenstvu. Toto musí pravou hierarchií býti vedeno a řízeno, tedy musí býti zavedena pravá míra (billiges Maas) mezi vyššími, aby své podřízené přehlédnouti mohli, potom vzhledem na vychování mladých duchovních, jakožto dorostu, a pak vzhledem na zaopatření starých a churavých kněží, kteří své povinnosti více konati nemohou. Aby to všechno provedeno bylo, jest beze vší pochybnosti povinností zeměpánovou, a co jest k tomu potřebnému a spasitelnému účelu nutným, musí se bez šetrnosti z příjmů státu (aus den klarsten Einkünften des Staates) vzíti, tak jako má zeměpán k ochraně státu válečnou moc, pro konání spravedlnosti soudní stolice, a ke spravo-

*) L. c. III. 538. »Klöstervermögen«.
**) L. c.

vání politických a obchodních věcí jiné úřadníky a místa.« Císař vyslovil zde přímo povinnost zeměpánovu starati se o výživu církevních služebníkův jako o své státní úřadníky. Avšak o tom, kterak by stát zde zasáhl, nebylo císaři úplně jasno. V kabinetním listě ze dne 17. ledna 1783 praví císař, že jsou »dvě cesty« pro zaopatření duchovenstva ve správě duchovní pracujícího: »buď převezme stát všechny duchovenské příjmy veškeré monarchie a vykáže každému dostatečný plat, nebo vyšetří stav duchovenského jmění, uvidí, pokud s ním vystačiti může, a kde a kdy skutečný schodek proti potřebě se objeví, a žádného přebytku není: pak dosadí ze státních příjmů. Prozatím chci se zdržeti této druhé cesty, a teprve, kdyby nebylo lze s ní přijíti k cíli, bylo by nastoupiti na cestu první.«

Stát rozhodl se pro druhou cestu, že totiž doplní kongruu až do jistého minima (do jisté nejmenší míry), a myslil, že to učiní z přebytku bohatších obročí.

Když byla zřízena náboženská matice, byly všechny »doplňky kongruy« na ni odkázány, a teprve když její příjmy nestačily, pomáhal »kameral« (aerar, stát) »zálohami« ze státních příjmů; avšak tyto »zálohy« byly pouze »zálohami« a »splatné«. Tyto zálohy byly zprvu malé a vzrostly teprve následkem finančního patentu z r. 1811. Z náboženské matice byly placeny pouze »nové« fary; staré byly zásadně vyloučeny, a pouze na své vlastní příjmy odkázány; ovšem proti zásadám vysloveným v kabinetním listě ze 17. ledna r. 1783.

Oběžníky z 28. února r. 1788*) byly poprvé příspěvky k náboženské matici pode jménem »výpomocná daň k náboženské matici« (Religionsfond- oder geistliche Aushilfsteuer) rozepsány. Bylo krýti schodek 400 000 zl. daní 7 a půl procenta z veškerých příjmů světského a řeholního duchovenstva, které byly rozpočteny na 5,518.288 zl. Ona procenta, $7^1/_2$%, zůstala sice nějaký čas, avšak dvorními dekréty z 28. června

*) Jaksch, l. c. V. str. 126, »Religionsfondsteuer«.

r. 1793*) a 19. března 1795 bylo světské duchovenstvo od oné daně osvobozeno a duchovenstvu řeholnímu dovoleno, malými paušalními příspěvky od oné daně se vykoupiti (dvorní dekrét z 2. června 1788 a jiné). Výnos oné daně stal se tak nepatrným a nepadal více na váhu.

Kongrua farářů na »nových« farách prošla svými fasemi. V Dol. Rakousku dostal farář dle dvorního dekrétu z 20. července 1783 600 zl., lokalista 350 zl., kooperator 250 zl. V ostatních zemích dostali faráři 400 zl., lokalisté 300 zl., kooperátoři a exponovaní kaplané 200 zl.; dle dvorního dekrétu z 12. srpna 1790 měla tato menší kongrua též v Dolním Rakousku býti zavedena, což však provedeno nebylo.

Avšak ihned od počátku byly některé vyšší kongruy. Tak již r. 1783 byla pro Vídeň v městě faráři vykázána kongrua 1500 zl., kooperatorům 300 zl.; v předměstích faráři 800 zl., kooperatorovi 250 zl. Roku 1845 byl plat vídeňských kooperatorů zvýšen na ročních 350 zl., v předměstích na 300 zl. V Praze byly též zvláštní kongruy: farář měl 600 zl., kooperator 300 zl.; ve Lvově farář 600 zl., kooperatoři na předměstských farách 250 zl; v Terstu kooperatoři 300 zl.

Ale byly i menší kongruy: lokalisté (kurati) v Istrii a Terstu měli 250 zl.; v Dalmacii faráři 300 zl., lokalisté (expositi) 200 zl., kooperatoři 150 zl.; řecko-katoličtí faráři v Haliči 300 zl., jejich kooperatoři 150 zl.; některé horské fary tohoto obřadu dostaly Nejvyšším rozhodnutím z 31. října 1836 400 zl.

Upravení far bylo však sotva 10 let v životě, a již ukázala se vyměřená kongrua býti nedostatečnou. Dvorní dekrét z 5. října 1792 ke všem guberniím, vyjma Horní a Dolní Rakousy a Halič, sliboval zvýšení kongruy ze 400 zl. na 500 zl. Nejvyšší kabinetní list z 25. března 1802 uděloval vzhledem na tehdejší drahotu lokalistům a kooperatorům, kteří měli 300 zl. a 150 zl., roční přídavek 50 zl. Dvorním dekrétem z 9. října 1807 byla kougrua nově založených, pouze

*) L. c. V. 132.

penězi nadaných far zvýšena na 500 zl., lokalistů na 400 zl. a kooperatorů na 300 zl. a drahotní příspěvek zastaven. Ale již nařízení ústřední finanční dvorní kommisse (Central-Finanzhofcommission) z 28. prosince 1811 velelo, aby kongrua duchovních správců bez rozdílu, jsou-li na starých nebo nových farách, byla uvedena na míru z r. 1798, totiž 400 zl. pro faráře, 300 pro lokalisty, a všechny pozdější přídavky aby přestaly.

Jakési zvýšení příjmů duchovenstva stalo se dvorním nařízením ze 4. listopadu r. 1821, aby všechny řádné příjmy: platy, pense, kongruy etc., které se v papírech vyplácely, v původní výměře kovovou mincí byly vypláceny.

Náboženská matice převzala vydržování nových far a též patronát; staré fary byly zásadně vyloučeny, ale přece převzala náboženská matice placení jejich výpomocných kněží, pokud jejich příjmy k tomu nestačily (dvorní dekrét z 30. července 1785 a z 30. července 1825), podobně platy všech farních administrátorů, pokud nebylo lze je krýti z příjmů obročí (dvorní dekrét z 23. června 1841 č. 19.390), konečně závazky ve příčině dotace arcibiskupů, biskupův a kanovníků.

Ve příčině starých far byla vyslovena zásada, že jejich nejmenší kongrua 300 zl. konvenční mince má zůstati nezkrácenou (dvorní dekrét ze 17. června 1786 č. 1557), a spolu bylo později stanoveno (dvorním dekrétem ze 24. listopadu a 27. prosince 1821 č. 36.901), že veškeru újmu, kterou státním zařízením utrpěly, jest jim nahraditi, ano konečně všeobecně řečeno, aby staré fary až do obnosu 300 zl. podpory z náboženské matice dostávaly (dvorní dekrét z 27. prosince r. 1821 č. 36.901 a ze 14. prosince 1825 č. 37.863). Bylo to nutností pro finanční patent z r. 1811, kterým četné staré fary hluboko klesly pod nejmenší míru kongruy 300 zl., kteráž málo které před tím chyběla. Tak převzala náboženská matice péči o kongruu starých far, ale dosazovala o 100 zl. méně ke kongrue a činila to nikoli pod názvem »doplněk kongruy«,

nýbrž pod názvem »podpory«, udělujíc »milost« a nemajíc k tomu závaznosti.

V životě pominul sice rozdíl mezi »starými« a »novými« farami, ale ona zásada držela se přece v zákonodárství; četné dekréty prohlašovaly, že náboženská matice vzhledem na staré fary nemá pražádných závazkův, a co činí, že jest pouhou milostí, která v každém případě musí býti povolena (srovnej dvorní dekréty ze 17. června 1786, z 13. ledna 1820 č. 579, z 21. března 1822 č. 7009).

Pokus, onen rozdíl docela odstraniti, stal se v Čechách, kde po nějakou dobu staré fary byly na roveň postaveny novým lokaliím a jim jednostejný nárok na náboženskou matici s těmito přiznán (dvorní dekrét z 30. dubna r. 1807 č. 7879 a z 11. února r. 1808 č. 2719); avšak brzy bylo od toho upuštěno (dvorní dekrét z 28. prosince 1811 č. 3422), ano později zase starý rozdíl byl v popředí staven a staré fary vylučovány z péče náboženské matice, která nárokům ze všech stran na ni činěným dostáti nemohla.

V nejnovější době bylo zase prohlašováno, že staré fary nemají žádného nároku na náboženskou matici, leč když státním opatřením újmu utrpěly a pro tuto újmu zvláštním nařízením náhradu pojištěnou mají (ministerialní výnos z 22. června 1869 č. 4336). Avšak tato náhrada byla pojištěna pouze pro schodek štoly při křtu (dvorní dekrét z 18. června 1775 č. 1462), pro pozemkovou daň s přirážkami (dvorní dekrét z 29. března roku 1833 č. 534 a ministeriální výnos z 12. května 1864 č. 3234) a pro kuponní daň (ministeriální výnos z 12. listopadu 1864), ale v různých zemích počínali si úřadové nestejně.

Nařízení z 15. června 1869 č. 4098 ke všem přednostům zemským prohlašovalo, že vláda nemá netoliko žádných povinností doplňovati kongruu starých obročí, ale že podpory, které v cestě milosti těmto obročím se udělují, nemají za účel doplňovati kongruu a nemají se vzhledem na kongruu udělovati.

Než, vláda uznávala záhy, že jest třeba podstatně zlepšiti kongruu duchovenstva a pracovala o tom. Císař František I. stanovil Nejvyšším rozhodnutím

z 25. září 1816, »aby dvorní kancelář tak dlouho opozděný operat o všeobecném upravení kongruy pro málo nadané čili dotované kurátní duchovenstvo co možná nejdříve urychlila.« R. 1822 naléhal císař na provedení svého rozkazu a Nejvyšším rozhodnutím z 18. ledna 1824 vyslovil svou důvěru, že nový operat kongruu vyměřující ve třech měsících předložen bude. Nejvyšším rozhodnutím z 25. dubna 1826 bylo nařízeno, aby tato věc ve zvláštní schůzi s ministerstvem finančním byla uvažována. Nejvyšší rozhodnutí z 5. dubna 1834, ze 7. února 1837 a z r. 1841 jsou nezvratnými důkazy, že císařové František I. a Ferdinand I. tuto věc pilně na zřeteli měli, ale dvorní kancelář přes napomínání z Nejvyššího místa k rozhodnému kroku odhodlati se nemohla.

Patent J. V. císaře a krále Františka Josefa ze 4. března 1849 pojistil katolické církvi, jakož i všem zákonně uznaným církvím, držení a užívání ústavův a nadání určených k bohoslužbě a vyučování a samostatnou správu jejich věcí. Ke konci dubna téhož roku 1849 shromáždili se biskupové ve Vídni, aby vládě svá přání a své návrhy podali. V přípise z 13. června 1849 prohlásili to »za nutnou potřebu, aby kongrua farářů, kaplanův a kooperatorů na přiměřenější, s potřebami času se srovnávající míru byla zvýšena« a »řecko-katoličtí duchovní správcové vzhledem na kongruu s duchovenstvem latinského obřadu na roveň postaveni byli,« a odůvodňovali svou žádost poukázáním na zákon ze 7. září 1848, který zrušiv desátky a jiné duchovní dávky, podstatně i lepší fary poškodil, které nejsou s to, aby kaplany a kooperatory vydržovaly, ano samy ve svém bytí čili své existenci ohroženy jsou. Zákon o náhradě ze 4. března 1849 nemohl úplné náhrady poskytnouti.

Tehdejší ministr kultu a vyučování hrabě Lev Thun obrátil se v prosinci 1852 na finanční ministerstvo, aby onu schůzi naznačenou v Nejvyšším rozhodnutí z 25. dubna 1826 ve skutek uvedl. Finanční ministerstvo odpovědělo 17. ledna 1853 a prohlásilo bez obalu, »že vhodné nadání kurátního duchovenstva v mocnářství jest nejvyššími důvody státní moudrosti

kázané opatření,« a že »u jedné části duchovenstva nestává«, a konečně »že od 30 let, co vyjednávání o tom se děje, hospodářské poměry nižšího duchovenstva dílem následkem změněných poměrův a cen všech věcí, dílem zvýšením daní a zrušením břemen na pozemcích ležících značného zmenšení utrpěly; tedy že již před 30 lety nutná otázka mezitím ve své nutnosti ještě vzrostla«; avšak na druhé straně musí prý finanční ministerstvo míti na zřeteli »výši břemen, které vyřízení tohoto vyjednávání jak pro náboženské matice, tak přímo pro finance státu v zápětí míti bude«; proto prý jest nutno, »aby poměry, o kterých jest rozhodnouti, v jasné světlo postaveny byly, což se může státi pouze sestavením nových a obsáhlých fassí ze všech zemí.« Avšak po radě finančního ministerstva nebylo postoupeno.

Biskupové pečovali ze své strany o zlepšení hmotného postavení duchovenstva. V listopadu r. 1851 podali biskupové čeští žádost k císaři ohledně ubytování vojska na farách. K žádosti této bylo svoleno r. 1856 a faráři dotčeného břemene zproštěni.

Za zvýšení kongruy žádali čeští biskupové r. 1851 u ministra kultu hraběte Thuna a rok potom u samého císaře. Žádali, aby faráři měli alespoň 600 zl., kaplani 300 zl., lokalisté 400 zl., exposité 300 zl. stříbra. Než na první žádost nedostali ani odpovědi. Za příčinou druhé prosby bylo jim řečeno pouze ústně, že vůbec pomoci nelze, avšak v jednotlivých případech že se jejich návrhů šetřiti bude. Následkem této přípovědi pracovali biskupové o zrušení lokalií a expositur, dělajíce z nich fary, opatřené ročním důchodem 400 zl. Takovou měrou zmizely v Čechách lokalie a expositury.

Mezitím pozdvihli biskupové čeští na novo svého hlasu společně žádajíce 7. dubna r. 1856 u vlády, aby kleslá kongrua u starších far a pak u farních administrátorů zvýšena byla u farářův alespoň na 400 zl. Ukázali, že byť měl farář 400 zlatých vypočtených na papíře, odečtou-li se od toho daně, obecné poplatky atd., ve skutečnosti že mnoho od oněch 400 zl. ubude. Než, k této žádosti neobdrželi biskupové nižádné od-

povědi, leč nepřímo tu, že roku 1856 nařízeno státní účtárně, aby počítajíc kongruu neodrážela z ní daní z důchodů, ani ekvivalentu, ani příplatku na seminář ani výloh vikariátních, poněvadž prý to všechno jsou jenom břemena osobní. Jinak neučinila vláda k žádosti biskupů nic, ačkoli se k tomu článkem XXXI. a XXXIII. konkordátu zavázala. Náboženská matice česká skládá se ze samých státních papírův, a v r. 1861 nevybývalo v její pokladně leč 30.000 zl.

Okružníkem z 9. srpna r. 1870 č. 7920 nařídilo ministerstvo kultu, aby sestaveny byly dle fasse čisté příjmy biskupství, kapitol, klášterův a farních obročí; okružníkem z 20. srpna 1870 č. 8351 nařídilo, aby vyšetřen byl majetkový a právní stav náboženských matic, a okružníkem z 2. prosince 1870 č. 578 byli přednostové zemí vyzváni, aby se vyslovili o tom, »o které summy vzhledem na poměry jednotlivých zemí musila by farní kongrua býti zvýšena, aby slušné minimum existence poskytovala, a oč by při tom náboženská matice více vydati musila«. K dotazu byly připojeny ještě dva články, zdali by jinou cestou, jmenovitě upravením štoly, farní příjmy nebylo lze zvýšiti, a pak kterak by bylo lze spolehlivě vyšetřiti duchovní majetek, zdali jako posud fatirováním, a to bezvýjimečným, nebo s modifikacemi, a mnoholi by k tomu bylo třeba času a práce.

Mezi těmito pracemi učinil poslanec, litoměřický kanovník dr. Ginzel, dne 14. března 1871 na říšské radě návrh na zvýšení kongruy duchovních správcův, ale odůvodňuje svůj návrh stěžoval si na kusé vzdělání duchovenstva. Na synodě diecésní neb provinciální mohly takové stešky míti své místo, ale na radě říšské musily nutně vésti k nedorozumění a k neoprávněnému nároku laikův a k míchání se státu do vychování duchovenstva a obsazování obročí. Od poslanecké komory byl zvolen zvláštní výbor, jemuž návrh Ginzlův byl přikázán, a Stremayr, ministr kultu, potřebné zprávy podal.

Výbor navrhl poslanecké komoře resoluci, kterou se vláda vyzývala, aby ku provedení návrhu Ginzlova potřebné předlohy zákonů komoře podala. Tato reso-

luce jest charakteristickou pro postavení tehdejší liberální čili svobodomyslné většiny k církvi.

Kongrua duchovních správcův a deficientů měla se zvýšiti, ale nikoli ze státních prostředků, nýbrž z peněz církve, ze zvýšených daní obročí a klášterův, a teprve kdyby to nestačilo, bylo schodek ze státních peněz doplatiti. Za tuto podpůrnou státní pomoc chtěl výbor určiti požadavky bohosloveckého vzdělání a praktické přípravy správců duchovních a theologické fakulty dle »potřeb přítomnosti« reformovati. Kdo chce býti státním občanem, musí býti státoobčansky zachovalým. Státu tedy má prý příslušeti právo, činiti námitku proti osobám na obročí navrženým a právo patronátní má pomalu fakultativním přenosem na stát, resp. náboženskou matici, dosáhnouti většího objemu. Věc přišla 7. července r. 1871 k řeči ve sněmovně, avšak komora poslanců další poradu na návrh dra. Herbsta odložila na neurčitý čas.*)

Nejvyšší trůnní řeč, kterou 28. prosince roku 1871 sedmé zasedání říšské rady otevřeno bylo, pravila, »že vláda bude pamětliva toho, aby peněžní postavení nižšího duchovenstva bylo zlepšeno, pokud tento úkol v obor státní působnosti spadá.« Dne 28. února 1872 podala vláda návrh zákona za dodatečný úvěr 500.000 zl. na prozatímní podporu nuzných duchovních. Vládní předloha byla v obou komorách přijata a zákon byl 3. dubna roku 1872 potvrzen (ř. z. č. 51). Tato podpora byla též pro následující léta 1873—1875 povolena pod názvem »státní půjčky náboženské matici«. Zákonem z 18. března 1876 byla ona »podpora« zvýšena na 600.000 zl., kterouž bylo krýti výnosem nových daní k náboženské matici.

Ony podpory byly rozděleny takto:

	1872	1873	1874	1875	1876
Čechy	93.790	107.050	104.920	105.540	121.480
Morava	41.130	44.670	44.130	45.920	49.885
Slezsko	14.700	14.740	15.220	15.000	19.950

*) Archiv f. kath. K.-Recht. Sv. 26, str. 341.

	1872	1873	1874	1875	1876
H. Rakousy	49.300	50.510	50.120	49.240	56.200
D. Rakousy	14.050	12.900	13.200	13.000	18.000
Solnohrady	2.500	2.900	4.600	4.640	11.000
Tyroly	14.390	15.190	15.310	14.960	19.885
Vorarlberg	1.200	— 890	—.735	—.990	2.325
Štýrsko	24.990	25.860	24.990	25.300	30.160
Korutansko	17.770	17.650	16.930	16.710	19.860
Krajina	8.360	9.200	6.700	6.350	10.000
Terst	2 600	2.630	4.070	4.150	5.225
Gorice	4.670	7.120	7.950	9.140	11.925
Istrie	11 720	17.250	15.880	15.910	18.650
Dalmacie	19.285	26.195	23.605	24.830	30.170
Halič	130.135	137.130	141.750	138.011	161.229
Krakov	—.300	—.288	—.—	1.312	—.800
Bukovina	6.220	6.850	7.000	7.000	9.080

Zatím přišly návrhy místodržitelů ve příčině zvýšení kongruy, která měla býti zvýšena takto:

V Dolních Rakousích: na 1600 zl. (pro vnitřní město Vídeň), 1200 zl. (pro předměstí vídeňská), 800 zl. pro faráře, 600 zl. pro lokalisty; 500, 450, 400 zl. pro kooperatory;

v Horních Rakousích: na 800 zl. pro faráře bez rozdílu;

v Solnohradsku: na 500 zl. pro faráře, 400 zl. pro vikáře-kaplany;

v Tyrolsku a Vorarlbergu: na 800 zl. pro městské faráře, 600 zl. pro venkovské faráře, 500 zl. pro lokalisty, 300 zl. pro kooperatory;

v Čechách: na 600 pro nové faráře, 500 zl. pro staré faráře, 400 zl. pro lokalisty, 350 zl. pro exposity, 300 zl. pro kooperatory;

na Moravě: na 600 zl. pro všechny faráře, 300 zl. pro kooperatory;

ve Slezsku: na 600 zl. pro všechny faráře, 400 zl. pro kooperatory;

ve Štýrsku: na 800 zl. pro faráře ve Št. Hradci, 700 zl. pro městské faráře, 500 zl. pro venkovské faráře, 400 zl. pro lokalisty, kuraty a vikáře, 300 zl. pro kooperatory;

v Korutansku: na 500 zl. pro všechny faráře, 300 zl. pro kooperatory;

v Krajině: na 500 zl. pro všechny faráře;

v Přímoří: na 1200 zl., 1000 zl., 900 zl. pro faráře, 800 zl., 700 zl. a 600 zl. pro výpomocné kněze;

v Dalmacii: na 600 zl. a 500 zl. pro faráře, 300 zl. pro exposity, 250 zl. pro vikáře při domech a kooperatory;

v Haliči: na 600 zl. pro faráře, 500 zl. pro lokalisty, 400 pro filiální faráře, 400 a 300 zl. pro výpomocné kněze;

v Bukovině: na 600 zl. pro městské faráře, 500 zl. pro venkovské faráře, 400 zl. pro lokalisty, 300 zl. pro kooperatory.

Dle těchto návrhův bylo větší vydání o 2,049.927 zl., z čehož pouze na Halič přišlo 1,014.730 zl.

Mezitím sdělilo ministerstvo kultu a vyučování přípisem ze 17. července 1871 s arcibiskupy návrhy kongruového výboru, aby je se svými suffragány uvážili a potom »účastnili se porad, kteréž o tom od veškerého episkopatu království a zemí v říšské zastoupených by se díti měly.« Avšak přípisem z 19. ledna r. 1872 postavilo se ministerstvo kultu trochu na jiné stanoviště, a žádalo na arcibiskupech, aby se o tom vyjádřili, zdali ve všech diecésích jejich církevní provincie jest neodbytná nutnost zlepšiti dotaci kurátního duchovenstva, a kterak by bylo lze této nutnosti odpomoci, aniž by činil se nárok na pomoc bez toho přetížených státních financí přes míru nejpotřebnější nutnosti.

Vláda spojila upravení kongruy s církevně politickým zákonodárstvím a provedla nejprve toto. Zákonem o příspěvcích k náboženské matici chtěla si opatřiti prostředky, aby nemusila mnoho ze státních příjmů přispívati. Tento zákon vstoupil do života 1. ledna 1875. Nežli se to stalo, vyzvalo ministerstvo všechny zemské přednosty okružníkem z 30. května r. 1874 č. 283 C. U. M., aby, srozumíce se s biskupy, ustanovili přesně tak zvanou »kompetenci«, t. j. příjem, který příspěvkem k náboženské matici nesmí býti obročníku nebo společnosti ztenčen (zákon ze 7. května

r. 1874 § 4. a 5.), a spolu zdali kongrua, kterou jest vyměřiti, t. j. zdali poskytnutí respektive doplnění existenčního minima náboženskou maticí má míti výši jako kompetence, nebo která číslice pro jednu nebo druhou má se stanoviti. Vláda dělala tedy rozdíl mezi kompetencí, t. j. co musí duchovní míti, aby slušně žil, a mezi kongruou, t. j. co má míti, aby nuzně vyšel. Největší část ordinariátů vyslovila se pro to, aby kompetence a kongrua splývaly v jedno, místodržitelství však z ohledu ušetření dělala rozdíl a nechtěla s biskupy se srovnávati.

Vláda, chtějíc urychliti práce o vyměření příspěvků náboženské matici, vydala dvě nařízení, z 25. března 1875 (R. Z. č. 39) a ze 4. dubna roku 1875 č. 4.975, která pro otázku kongruovou byla praejudiciellními. V prvním byly obsaženy pro vyšetření kompetence nové zásady o počítání příjmův a vydání duchovních osob; ve druhém byly udány číslice kompetence jednotlivým obročníkům náležející dle místní různosti a rozmanitých poměrův, a tak řada kategorií stanovena. Poprve byly zde odstraněny třídy duchovních správců (farářů, lokalistů, samostatných kurátů) a činil se pouze rozdíl mezi »samostatnými duchovními správci« a »výpomocnými kněžími«.

Když vláda vyměřením příspěvků k náboženské matici jejich obnos v celku poznala, nařídilo ministerstvo kultu a vyučování okružníkem z 29. prosince r. 1875 č. 20.942 přednostům zemským, aby vyšetřili, který větší náklad by plynul ze zvýšení kongruy na přijatou číslici pro kompetenci. Podané zprávy ukázaly, že požadavek byl mnohem větší nežli vláda dle stavu financí učiniti chtěla. Proto byl nový plán na upravení kongruy učiněn, který sice přijaté kategorie pro kompetenci v podstatě podržel, ale ve příčině dotační číslice značně pod výměru kompetence šel. Okružníkem ministerským z 3. května 1876 č. 7.176 byl tento nový upravovací kongruový plán zemským přednostům podán a jim nařízeno, aby z něho plynoucí větší náklad přesně stanovili. Šlo tedy o to, aby stávající příjmy duchovenstva přesně se vyšetřily, aby potom, co do kongruy chybí, doplniti se mohlo. Přednostové zem-

ští měli požadavek dle jednotlivých far vypočítati a tyto výpočty v tabulkách přehlednými učiniti; měli z výpočtů požadavku všechny výpomocné kněze vyloučiti, jejichž nová kongrua vlastním příjmem čili dotací nebo z příjmu farních kryta byla; dále měli vyloučiti všechny přivtělené fary, jmenovitě všechny fary řeholní.

Tímto způsobem dostala vláda velikou látku a přerůzné návrhy.

V Čechách navrhovala vláda zemská tři kategorie kongruové: *a)* pro Prahu, Smíchov a Karlín; *b)* pro města s 10.000 obyvateli a *c)* pro města pod 10.000 obyvatelův, a sice po 1000 zl., 800 zl. a 700 zl. pro samostatné duchovní správce a po 500, 450, 400 zl. pro kaplany; jeden ordinariát navrhoval tři kategorie pro samostatné duchovní správce (*a)* arcikněží a děkani, *b)* faráři s kaplany, *c)* faráři bez kaplanů) po 1000, 800 a 600 zl.; ostatní tři ordinariáty navrhovaly podobné číslice jako pro kompetenci (samostatní duchovní správcové: 2000, 1500, 1200 a 1000 zl. dle počtu obyvatelstva, výpomocní kněží 500 zl.).

Ve Štýrsku navrhoval Sekovský ordinariát 4 kategorie pro duchovní správce (*a*) hlavní město, *b*) venkovská města a větší městyse, *c*) ostatní fary, lokalisty, farní vikáře a některá kurátní beneficia, *d*) ostatní kurátní beneficia a »Stationskapläne«) po 2000, 1500, 1200 a 1000 zl., a dvě kategorie pro kaplany: ve Štýrském Hradci a mimo něj (po 1000 a 700 zl.); odměnu děkanům (vikářům) 300 zl.

Ordinariát labodský navrhoval tři kategorie pro samostatné duchovní správce (*a*) faráři při dómu, pak proboštští a opatští; *b*) městští faráři; *c*) dosavadní kurati a venkovští faráři) po 2000, 1200 a 800 zl., a dvě kategorie pro kaplany (městské a venkovské) po 600 a 500 zl.; pro administrátory čili provisory 600 zl. Podobně jiné ordinariáty.

Zvláštní poměry ukázaly se v Haliči, kde bylo přes 3000 duchovních správ, které potřebovaly zvýšení kongrny v obnose 1,014.730 zl.; proto bylo prý třeba jíti pod číslici kongruovou; pro úspory navrhl místodržitel, aby všechny fary, které poměrně měly

slušný příjem z pozemků, z upravení kongruy byly vyloučeny.

Některé ordinariáty a největší část zemských vlád byly s navrženým upravením kongruy od ministerstva srozuměny.

Na základě takto ze všech stran sebrané látky podala vláda s přípisem z 20. října 1876 č. 17.101 poslanecké komoře předlohu, která dotaci katolického kurátního duchovenstva z náboženské matice za předmět měla. Předloha dostala se k prvnímu čtení 4. listopadu 1876 a byla konfessionálnímu výboru ku předběžné poradě odkázána, ale nepřišla více v VIII. zasedání říšské rady, které 16. května 1879 ukončeno bylo, ku projednání.

Pro neočekávané průtahy celé věci sáhla vláda opět ku prozatímní podpoře nuzného duchovenstva, pro kterou zařadila obnos 600.000 zl., který vzhledem na výnos příspěvků k náboženské matici poprvé roku 1876 byl povolen, do státního rozpočtu na léta 1877, 1878, 1879.

Až do r. 1876 rozdělovala se »podpora duchovenstva« mezi jednotlivé země dle poměru, ve kterém měly podíl v řádném rozpočtovém titulu (Budgettitel): »dotace a doplňky« (Dotationen und Ergänzungen) pro katolické duchovenstvo; avšak dotace pro jiné kategorie duchovenstva, nežli jest klerus kurátní, jako biskupův a kapitol, odčítaly se od povolené rozpočtové summy a teprve dle procenta tohoto zbytku udělila se podpora duchovenstvu »země«.

Než od r. 1877 snažila se vláda rozdávati »podpory« dle zásad budoucího dotačního zákona, t. j. dle výše místních příjmů kurátních obročí a dle toho připadajícího zvýšení kongruy; totiž chtěla dáti jisté procento budoucího příplatku k místním příjmům kurátních obročí. Učinila to proto, poněvadž ve finančních zákonech žádných direktiv neměla, a tudy volně se pohybovati mohla. I vyšel ministeriální výnos z 12. března r. 1877 č. 3.826 ke všem přednostům zemským, »že jest podělovati katolické duchovní správce« podporou v poměru, ve kterém dle předlohy v říšské radě mají nárok na zvýšení kongruy. Veskeren náklad byl dle

předlohy o zvýšení kongruy duchovenstva rozpočten na 1,137.246 zl.; státní podpora měla se udělovati v poměru 600.000:1,137.246 tedy 60:113 = 53%, t. j. každý duchovní mohl žádati ze státní podpory 53% svého budoucího příplatku ke stávající kongrue.

Při tom bylo místní příjem jednotlivých obročí kurátních vyšetřiti dle nových zásad v nařízení k dotačnímu zákonu stanovených a v řádné číslice ustanoviti. Těmito výpočty dostala vláda poněkud spolehlivější úsudek o potřebném nákladu na zvýšení kongruy. Její výpočty všeobecného nákladu, jakož i účastenství jednotlivých zemí v něm byly v celku spolehlivé; avšak jednotlivé číslice byly opraveny, a náklad ukázal se býti menším, nežli r. 1876 byl preliminován. Stalo se to tím, že příjmy a vydání beneficiatů byly od úřadů vypočítávány bez řádného právního řízení a bez námitek účastníků. Když však účastníci se svými námitkami a svými výpočty příjmův a vydání se dostavovali, rozdávalo se v těchto třech letech při jednostejné číslici subvence čili podpory vždy větší procento nové kongruy, a v posledním roce 1879 přišly dvě třetiny, tedy 66·66%, místo 53% k rozdělení. Při tom zůstal ještě větší zbytek proti dřívějším letům na podporu obzvláště zasloužilých kněží a nepředvídané případy.

V celku bylo rozdáváno, resp. na rok 1879 preliminováno:

	1877	1878	1879
Čechy	85.981	87.419	86.844
Morava	47.115	46.879	50.191
Slezsko	14.000	13.524	11.293
Dol. Rakousy	93.472	87.343	86.100
Hor. Rakousy	21.980	21.065	26.124
Solnohradsko	9.865	9.991	8.748
Tyroly	42 500	42.728	38.517
Vorarlberg	7.500	7.497	5.907
Štýrsko	67.048	71.146	55.136
Korutany	23 376	22.994	17.615
Krajina	8.487	8.939	17.376
Terst	2.906	3.866	2.684

	1877	1878	1879
Gorice	5.743	7.150	4.802
Istrie	15.961	12.954	9.226
Dalmacie	39.970	40.154	31.768
Halič	105.119	104.447	79.575
Krakov	2.057	1.861	1.861
Bukovina	3.500	3.580	3.580

V nejvyšší trůnní řeči, kterou bylo IX. zasedání říšské rady dne 8. října 1879 otevřeno, pravil J. V. císař a král: »Zlepšení hmotného stavu duchovenstva, jehož dorost všem potřebám více nevyhovuje, jest předmětem péče mojí vlády, a co nejdříve budou vám o tom osnovy zákona předloženy.«

Na trůnní řeč odpověděla panská sněmovna adressou své většiny, která byla ústavověrnou, kde se praví o zlepšení hmotného postavení duchovenstva takto: »Zlepšení hmotného postavení světského duchovenstva pokládá sněmovna panská nikoliv jenom za nutnost vůči dorostu nedostačujícímu více potřebě, ale též za požadavek spravedlnosti ke stavu, jemuž se přes značné požadavky duševního rozvoje, jež nutno klásti, nedostalo se strany zákonodárné oné pozornosti, jaká následkem obtížných časových poměrů uznána u jiných stavů za nutnou.«

Podobně odpověděla poslanecká komora adressou vypracovanou od hraběte Hohenwarta a přijatou dne 3. listopadu 1879, jejíž odstavec o duchovenstvu pravil: »Zlepšením stavu duchovních správců vyhoví se nutné potřebě, a zároveň učiní se tak první krok, aby zachráněno bylo obyvatelstvo našich zemí před osiřením chrámů.«

Vláda (ministr kultu Stremayr) podala skutečně dne 15. ledna 1880 poslanecké komoře návrh »zákona o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní«, který v 35. sedění dne 19. ledna r. 1880 k prvnímu čtení přišel a po návrhu Dra. Grocholského 24člennému výboru k poradě odkázán byl. Tento výbor byl v 36. sedění dne 21. ledna 1880 zvolen a jeho členy byli: Richard Clam-Martinic, Fr. Weber, Platzer, Ruczka, Marusziewicz, Ozarkiewicz, Sturm, Kopp, Dobler,

Ig. Giovanelli, Viktor Fuchs, Pflügel, Russ, Beer, Scharschmidt, Jireček, Grosz, Granitsch, Pauer, Prachenský, Bartmanski, Hophen, Fischer a Wieser.

Dne 28. února 1880 měl tento výbor, který za svého předsedu si zvolil hraběte Richarda Clam-Martinice, první poradu, v níž vládu zastupoval ministr kultu Conrad a odborný přednosta Lehmayer. Děkan Pflügel (z Horních Rakous) prohlásil, »že předloha čelí proti církevním právům, rozhodujíc bez biskupův o čistě církevních věcech, a že navrhovaným zákonem nebude pranic zpomoženo duchovenstvu, zvláště deficientům, nejchudobnějším a často nejzasloužilejším kněžím; vláda touto svojí předlohou chce jen o sobě rozšířiti domněnku, jakoby kněžstvu pomoci chtěla. Klamal by se, kdo by se této domněnce oddal; čím dále, tím více nabývá duchovenstvo přesvědčení, že veškeré snahy vládou v tomto ohledě projevené jsou pouhou ironií. Duchovenstvu vede se hůře, nežli nižšímu úřadnictvu, a někdy hůře nežli kancelářskému služebnictvu; na sluhy kancelářské a na podobné síly platí stát ročně 7 millionů zlatých; duchovenstvo odbývá se jedním millionem; duchovenstvo zamítá veškeru pomoc, jak ji navrhuje předběžný zákon«; konečně prohlásil řečník, »že tato předloha jest nedůstojná katolického duchovenstva, poněvadž jest jí katolické duchovenstvo snižováno.« Po něm mluvil Dr. Jireček, bývalý ministr kultu a vyučování, řka, že »malý jest ohled na katolickou církev, která není ani na roveň postavena církvi evangelické. Vláda, nežli se odhodlala tuto předlohu vypracovati, měla se poraditi s biskupy.« Ministr kultu Conrad pravil: »Uznávám, že číslice na některých místech jsou poněkud malé, avšak jsou přece větší, nežli v poměrech dosavadních; ostatně jest to vznešenější, když církev svůj velký úkol malými prostředky vykonává.« Konečně uznáno za dobré, odkázati předlohu užšímu výboru, do něhož byli zvoleni: Jireček, Ruczka a Fischer. Ústavověrní kandidovali jiné své členy, zůstali však v menšině; též se nesúčastnili rokování. Onino tři voleni 11 hlasy. Russ, Sturm a Scharschmid propadli

majíce 8 hlasů. Tomuto výboru byly odkázány došlé petice duchovenstva.

Na říšskou radu přicházelo ze všech stran veliké množství petic od duchovenstva všech národností a zemí. Návrh petice českého duchovenstva vyšel před vánocemi r. 1879 z redakce »Čecha«, a byl na všechny vikariáty rozeslán, aby jej duchovenstvo podepsalo. Petice dostala 3000 podpisů duchovních obou národností, Čechův i Němcův, a byla od vyšehradského kanovníka Dra. Mikuláše Karlacha odevzdána Dru. Františku Ladislavu Riegrovi, jakožto předsedovi českého klubu, kterýž ji v 44. sedění dne 7. února 1880 poslanecké komoře podal.

Rieger poukázal k váze a důležitosti této petice, poněvadž podává ji kněžstvo obou národností a v ní obsaženy jsou stesky, jejichž oprávněnost se všeobecně uznává; nechce však navrhovati, aby se v plném znění četla, věda ze zkušenosti, že nikdo takového čtení neposlouchá, ale navrhuje, aby petice v plném znění připojena byla k stenografickému protokollu. Návrh se přijal. Každý poslanec dostal ji potom tištěnou.

Petice žádala, aby po vyslyšení biskupských ordinariátů: 1. zákony ze dne 7. května 1874 týkající se právních poměrů církve katolické a příspěvků k náboženskému fondu v duchu samosprávy církevní důkladné revisi byly podrobeny; 2. aby správa náboženské matice v duchu svobodné církve a žádoucí samosprávy její odevzdala se příslušným ordinariátům biskupským a ostatním orgánům církevní samosprávou k tomu povolaným; 3. aby bylo stanoveno, by každý samostatný duchovní správce, bez rozdílu, působí-li v městě nebo na vesnici, opatřen byl služným 1200 zl., každý pak kooperator bez rozdílu 600 zl.; neb jest to na ten čas nejnižší míra, jíž slušnému zaopatření kněze jest třeba; a není také podstatného důvodu, pro který by bylo činiti nějaký rozdíl; 4. administrátorům uprázdněných beneficií budiž vedle platu kaplanského povolen měsíčně příspěvek alespoň 15 zl., tak aby jim příslušelo měsíčně 65 zl.; 5. kněžím chorobným a k další službě neschopným budiž dána při nejmenším částka 600 zl. a po prošlých 10 letech v duchovní

správě ztrávených od 1 k 5 letům vždy po 50 zl. více poskytováno; 6. konečně budiž zákonem stanoveno, že slušná náhrada za cesty k vyučování náboženství ve školách filiálních, po případě v místě samém za třídy přes počet zákonní, má býti katechetům vyplácena ze školní pokladny okresní, aby nebyli nuceni na obcích školních mzdy bez úspěchu se domáhati.

Klub český uznával její oprávněnost, rovněž klub práva schvaloval ji; klub polský uznával zvýšení kongruy za nutné, ale rozcházel se o navrácení církevního jmění v samosprávu církve. Poláci byli již v neshodě při jednání rozpočtového výboru, kde šlo o resoluci Jirečkem navrženou. V této resoluci žádalo se, aby vláda k příštímu rozpočtu předložila účty z celé desítileté správy náboženského fondu, a resoluce tato byla přijata. Ale Polákům se nelíbila, poněvadž náboženský haličský fond dluhuje českému přes 25 millionů zlatých.

Užší výbor pracoval na základě látky ministerstvem kultu podané a podal své návrhy všem čtyřem klubům pravice. V českém klubu rokováno o té věci 30. ledna 1882, a to především o kompetenci čili příslušnosti, komu totiž jest se starati o slušnou výživu kněžstva. Pak mluveno o otázce, komu matice náboženská náleží, a kdo jest jejím zákonným správcem. Dr. Rieger hájil zásadu, že obě otázky náležejí v obor synod provinciálních, a že k jejich rozřešení jest svolati synody provinciální. Co do otázky, kdo jest majetníkem matice náboženské, hájili Adámek a Dr. Šrom stanoviště samosprávy, ujímajíce se práv království a zemí. Náhledy jejich podporoval také bývalý ministr Jireček. Bylo tu připomenuto petic kněžstva z Čech a Moravy, které žádalo za přilepšení z domácí »matice náboženské«. Tato pomoc jest možnou, poněvadž prý česká a moravská matice jsou aktivní. Po delším rokování usnesl se klub český, že bude výbor kongruový ve všem podporovati, co navrhne ve prospěch duchovenstva.

Dne 9. února 1882 sešel se večer veškeren výbor pro upravení kongruy, a zpravodaj hrabě Richard

Clam-Martinic podal návrh zákona, který lišil se od návrhu vládního.

Vládní návrh chtěl, aby doplněk kongruy nebyl přesným přídavkem určen, nýbrž aby pro jeho určení čili číslici byl rozhodným úvěr povolený ve finančních zákonech; obnosy kongrny měly se vzhledem na místní poměry cestou nařízení stanoviti a rozdíl mezi starými a novými farami, jakož i mezi římsko-katolickým a řecko katolickým duchovenstvem pominouti; podobně cestou nařízení měly býti vysloveny zásady, dle nichž bylo se přiznávati ke příjmům a vydáním, jakož i stanoveny následky a tresty na opozděné nebo nepravé přiznání. Vládní předloze byl připojen návrh takového nařízení, jakož i celý prozatímní plán na upravení kongruy.

Větší náklad na prozatímní upravení kongruy byl r. 1876 rozpočten v obnose 1,137.246 zl.; po odečtení preliminovaného obnosu daně k náboženské matici na r. 1877 v obnose 671.424 zl. bylo říšským financím doplatiti obnos 465.822 zl. Dle předlohy z r. 1880 byl větší náklad rozpočten v obnose 970 898. zl.; výnos daně k náboženské matici dle preliminář na rok 1880 obnášel 635.436 zl.; zbýval tedy doplatek z říšských financí 335.462 zl. proti r. 1876 méně o 130.360 zl.

Veškerá snaha vlády, jak viděti, směřovala k tomu, aby, vyšetřujíc místní příjem a vydání duchovenstva, tuto kvotu co největší učinila, a finance pak co nejméně doplácely.*)

Vládní předloha byla změněna, a sice její § 3., který výši číslice nechal neurčitou, a pak zásady, které měly přijíti do nařízení, byly vzaty do samého zákona; dále byli do něho pojati provisoři čili administrátoři, které vláda do svého návrhu nařízení § 23. vřadila, a

*) Když vláda 15. ledna 1880 poslanecké komoře podala návrh »zákona o dotaci katolického duchovenstva« a v něm žádné zmínky o professorech při bohosloveckých diecésních ústavech neučinila, obrátil se autor této knihy v únoru 1880 pro svou osobu na říšského poslance Greutera z Tyrol s prosbou, aby se těchto professorův ujal a příslušné návrhy učinil, vylíčiv mu zevrubně veškeru posavadní činnost v tomto ohledě a jejich bídné postavení.

deficienti, kterých vláda vůbec pominula »vzhledem na neblahý finanční stav říše.«

Při upravování kongruy hájili biskupové prospěchů duchovenstva.

1. Čeští biskupové zvěděli z přípisu českého místodržitelství z 22. března 1877 č. 1600, že kongrua jest prozatím počítána pro faráře hlavního města 1200 zl., pro faráře v okolí hlavního města na dvě míle, pro města a městyse přes 5000 obyvatelů a lázeňská místa 800 zl., pro faráře s kaplanem 600 zl., pro ostatní faráře 500 zl., pro kaplana v hlavním městě 400 zl., pro všechny ostatní 350 zl.; potom dostali listem c. k. místodržitelství z 12. června roku 1877 č. 2586 seznam příspěvků, které dle regulačního plánu kongruy na duchovní správce v Čechách připadnou.

Majíce tyto zprávy, podali 26. září 1877 přípis k ministerstvu kultu a vyučování Stremayrovi, kde praví, že tento celý plán nesrovnává se s přáním, ve svém kollektivním zadání z 24. dubna 1872 č. 100 ministru podali: Neboť kongrua 600 zl. pro faráře s kaplanem — tak dí — a 500 zl. pro faráře bez kaplana jest poměrně nepatrná. Potom počítání místních příjmův jest takové, že bude se zdáti, jakoby největší část duchovních správců v Čechách stanovenou kongruu měla, a proto příspěvky jenom několika zlatých dostane.

Výpomocní kněží mají míti 400 neb 350 zl.; avšak nejmenší část dostane nadlepšení z náboženské matice; největší část je odkázána na faráře, který ze svého, vysoko již počítaného příjmu, když 600 zl. převyšuje, má výpomocnému knězi kongruu dosaditi.

O deficientech a administrátorech nezmiňuje se regulační plán kongruy. Dle tohoto plánu obsahovaly by příspěvky všechny pro duchovní správce v Čechách 125.000 zl.; avšak majitelé církevních obročí přispívati musí dle zákona ze 7. května r. 1874 k náboženské matici obnosem 250.000 zl.

Touto regulací neodpomůže se hmotné nouzi duchovenstva; jest tu křiklavý rozdíl mezi platem duchovních a světských úřadníků, což neláká kandidátů do stavu duchovního. Velmi smutné a nepochopitelné jest, že kongrua pro jiné země, jako Dolní Rakousy,

byla vyměřena o mnoho větší, nežli pro Čechy, kde drahota jest táž, snad vyjma Vídeň. K tomu jest v Čechách větší chudoba, zvláště v Krkonoších a Krušných Horách, kde kněz lidu musí dávati, místo co má od něho dostávati. Tato daň k náboženské matici tíží jmenovitě bohatší beneficiáty, že nemohou více podporovati chudší bratry, a tak kasy diecésní samy sebou přestanou. Jest veřejné mínění: »Zámožnějším duchovním byly jejich lepší příjmy odňaty; a nuzní duchovní nedostali skoro nic.« Tak malá kongrua a nepříznivé počítání místních poměrů snad se má tím odůvodniti, že náboženská matice česká má malých příjmův, a proto musí od eráru dostávati výpomoc. Náboženská matice utrpěla konvertováním čili proměněním úroků vídeňské měny v konvenční minci dne 9. listopadu 1841 a pak několikrát udělovanou státní podporou škodu v obnose 120.000 zl.; to dělo se bez svolení biskupů, proto tato podpora měla ráz státního daru a ne dluhu k náboženské matici. Kdyby těchto dvou věcí nebylo, stačila by náboženská matice; ale i při tom dle preliminář českého místodržitelství na rok 1878 nebude třeba zvláštních příspěvků od eráru. Beneficiáti mají platiti 250 000 zl. k matici; ač tuto summu bude zmenšiti, přece i tak bude značně převyšovati 125 000 zl. Ostatně má stát povinnost podporovati církev tam, kde sama nestačí, a činí to u protestantů, kteří větší dotaci mají.

Proto navrhují, aby farář měl pravidelně 1000 zl. a kaplan 500 zl. a aby přenechalo se ordinariátům, kde by toho bylo třeba, za větší kongruu žádati. Potom žádají za spravedlivější počítání místních příjmů; tak čítaly se do těchto příjmů též fundace po r. 1852 založené, které přece cís. zákonem jsou vyňaty; proto ať fundace nečítají se do fasse, poněvadž jsou onus, a fundator chtěl býti dobrodincem kněze a ne ho obtížiti.

V listě českého místodržitelství z 12. června roku 1878 č. 2586 jest vyslovena zásada, že přebytku místního příjmu samostatného beneficiáta s ostatním příjmem výpomocného kněze jest upotřebiti k tomu, aby kongrua výpomocného kněze na dotyčné štaci

byla kryta. Dle této zásady nebyla žádná zlepšující dotace výpomocným kněžím na takové štaci vykázána.

Biskupové v takovémto případě přimlouvají se za to, aby kostelní jmění a beneficiát, který hojný přebytek nad kongruu má, ke kongrue výpomocného kněze přispívali; avšak nejsou srozuměni s onou zásadou, aby bez obětí kostelního jmění případně náboženské matice beneficiát sám kongruu výpomocného kněze ze svého přebytku nesl; neboť beneficiát musí i při kongrue výpomocného kněze jenom přinášeti oběti, aby tento mohl slušně býti živ; nastanou neshody mezi oběma, a četní nebudou ani výpomocného kněze chtíti.

Dále vyslovují zásadu, že vikáři mají za svou práci obdržeti 150 zl. funkčního příspěvku, když tento funkční příspěvek nelze krýti z místních příjmů.

Administrátor ať dostává 40 nebo 50 zl., deficient ať má titulum mensae 250 zl., k tomu po 5 letech 50 zl., tak aby dle let ve službě církevní obdržel po 40 letech 600 zl.*)

2. Biskupové poznali z prelimináře českého místodržitelství ze dne 21. dubna 1877, že vydání za rok 1878 obnáší 784 398 zl., příjem 783.473 zl., schodek tedy kolem 900 zl. Při tom dověděli se biskupové, že daň beneficiátů k náboženské matici, vypočtěna jsouc na 215.000, v tom zahrnuta nebyla; pak že dle výnosu ministerstva kultu ze dne 12. března 1876 č. 3826 pro Čechy byl vykázán obnos 89.200 zl. na podporu chudých štací pro rok 1877. Co se zbytkem daně k náboženské matici se stalo, jakož i o vybrané dani k náboženské matici od 1. ledna 1875 a její správě a upotřebení nedostali biskupové žádné zprávy.

Proto žádali přípisem z 27. dubna 1877 na ministerstvu, aby o této dani a její správě jim zprávu podalo. Dále poznamenali, že tato daň k náboženské matici proti jiným zemím, jako Moravě a Horním a Dolním Rakousům, jest vysoko vzata, a rekursy proti ní bez ohledu na hospodářské nehody r. 1875 a 1876 byly odmrštěny, za to však v jiných zemích že poskytlo

*) Archiv f. kath. Kirchenrecht 1879, sv. 41, str 105—113.

se polehčení, a dodávají, že by to bylo proti výslovnému znění zákona a proti vší spravedlnosti, aby části daně, která z Čech jest, užívalo se pro jiné země.*)

3. Jelikož na toto podání ministerstvo neodpovědělo, opakovali biskupové svou žádost v podání k ministerstvu kultu a vyučování z 31. července 1878, připojivše k tomu, že z účtův a preliminářů náboženské matice pro rok 1878 a 1879 není zjevno, kterak zaplacené daně k náboženské matici bylo použito. Za to vykazuje česká náboženská matice ve svém preliminář na rok 1879 bez daně beneficiátů k náboženské matici značný přebytek.

Pro podporu duchovních správců bylo pro léta 1877 a 1878 pokaždé preliminováno 86.500 zl., což onu daň, která pro Čechy jest preliminována v obnose 215.000, nijak nevyčerpává, byť i tuto summu bylo snížiti. Proto ať ministerstvo oznámí, co se s touto daní běžícího roku 1878 děje a před ním roku 1877 stalo.**)

4. Jinou listinou k ministrovi ze 31. července r. 1878 stěžují si biskupové, že definitivní zlepšení kongruy k žádnému konci nejde a podání biskupů z 24. dubna r. 1872 N. O. 100 a z 26. září r. 1877 č. 5736 žádného ohledu nenalezlo. Ministr určil sice pro r. 1878 opět tangentu 86.500 zl. pro české duchovenstvo; avšak v celku se mu tím málo pomůže. Neboť kongrua 500—600 zl., jak jest čítána, jest úplně nepostačitelna. Prozatím, kde jde o novou fassi, ať panují tyto zásady:

a) Výnos pozemkový čítej se dle výnosu katastrálního; *b*) prekární dávky čili přírodní plodiny nečítejtež se za jisté plodiny čili naturalie; čítejtež se se srážkou 30 proc. a ne 10 proc., poněvadž jakost jejich bývá špatná, a s dovozem rozmanité výlohy jsou spojeny; *c*) štola nečítejž se jakožto prekární příjem nebo v malém obnose; *d*) stipendia mešní a jiné fundace nebuďtež žádným předmětem fasse, poněvadž

*) Archiv l. c. str. 113, 114.
**) Archiv l. c. str. 114.

jsou to mimořádná břemena duchovní správy; *e*) aby duchovnímu správci určená kongrua skutečně zbyla, buďtež od příjmů všechny daně jakéhokoli jména odraženy; *f*) kde má beneficiát kaplana, budiž jeho vydržování čítáno v obnose 350 zl. a jako břímě od příjmův odráženo.

Rozpaky tvoří pro biskupy administrátoři, kteří mají platu 25—30 zl. a fundace mešní musí počítati po 52½ kr., a co jest více fundováno, odvésti interkalaru, což protiví se vůli zakladatele a dvornímu dekrétu ze 16. listopadu 1826 č. 3218. Protož zvýšiž se jejich plat, a oni každou fundační mši sv. počítejtež po 52½ kr., a když jest více fundováno, zůstaniž to jim.*)

5. Na uvedené zadání biskupů ze dne 31. července 1878 odpověděl ministr listem ze 6. listopadu 1878 č. 8437 ex 1877 a výnosem z 13. listopadu r. 1878 č. 11.872, z nichž poznali biskupové, že ministr není ochoten hmotné postavení duchovenstva zlepšiti, a že značné části příspěvků k náboženské matici užívá k zaplacení dluhu, kterým jest náboženská matice povinna eráru.

Biskupové obrátili se znova podáním z 30. ledna 1879 na ministerstvo kultu a vyučování, kde praví: Dle oznámení ze 6. listopadu 1878 obnášel dluh náboženské matice k eráru na konci prosince r. 1876 1,641.786 zl. a 22 kr., a k jeho zaplacení užívá se přebytků náboženské matice po zapravení výloh včetně podpor katolických duchovních správců. Avšak užívání těchto příspěvků k zaplacení dluhu příčí se úmyslům zákona ze dne 7. května 1874. Onen dluh začal vznikati, pokud lze biskupům věc stopovati, finančním opatřením z r. 1811, pak špatnou správou realit, které se prodaly, konečně nejnověji novou daní kuponní 16 proc.; budov fondu užívá stát skoro zadarmo, jako v Sedlici; správa fondu stojí 35—40.000 zl. a jest příliš drahá. Privátní patron musí při nedostatku církevního jmění při stavbách a potřebách kostelních ze svého dopláceti; stát nebo erár při svých patronátech ne-

*) Archiv l. c. str. 115—118.

přispívá ničím, ale uvaluje veškeré břímě na náboženskou matici. Ony podpory duchovenstva v letech 1872 až 1876 děly se proti ohrazení biskupů, a byly takovým způsobem poukázány, že se myslilo, že jsou ze státní pokladnice uděleny. Ze všeho plyne, že jest pokládati všechny podpory za náhradu státu k náboženské matici a nikoli za dluh. Bude-li onen dluh míti se stále v oné výši v evidenci a upláceti z náboženské matice, musí její výplaty duchovenstvu a ke kostelům k veliké škodě církve se zmenšiti. Tak byly všechny stavby, ke kterým náboženská matice má přispívati, až do r. 1890 dle výnosu ministerstva zastaveny, fasse tvrdým způsobem se zvyšují, aby náboženská matice ničím přispívati nemusila, a v případě pensionování faráře beneficium k pensi přispívalo. Příspěvky k náboženské matici hromadí se s ostatními příjmy, a duchovním uděluje se šetrně vyměřeného zvýšení kongruy jenom 69 procent, aby se eráru mohlo spláceti, o čemž ani písmeno zákona ani jeho úmysl ničeho neví.

V druhém oddíle podání svého žádají biskupové za spravedlivé adjustování čili upravení farních fassí, aby faráři skutečně svou fassi také brali a potom k ní náležité zvýšení dostali.

Jak viděti, čeští biskupové, majíce v čele svého metropolitu Bedřicha kardinála Schwarzenberga, ujímali se statně duchovenstva, a vymohli, když ne všeho, alespoň něco, co za daných poměrů na neochotném ministerstvu vymoci mohli.

Poslanecká komora začala o návrhu zákona na základě návrhu kongruového výboru, jehož zpravodajem byl Dr. Jireček, v druhém čtení rokovati dne 30. ledna 1885. V povšechné debattě mluvili proti návrhu Dr. Sturm a Dr. Lustkandl, liberálové; za něj přimlouvali se Ozarkiewicz a ministr kultu Conrad z Eybesfeldu. Dne 4. února, druhého dne gen. debatty, mluvili gen. řečníci, a sice proti návrhu ryt. Kraus, pro něj hr. Rich. Clam-Martinic. Komora usnesla se, že vejde v podrobné rokování, které hned o předloze na základě návrhu výboru kongruového začalo, a trvalo

5. a 6. února. Dne 6. února bylo rokování ukončeno a zákon přijat ve třetím čtení dne 10. února 1885.

Panská komora rokovala o zákoně dne 24. března r. 1885. Před početím rokování podal arcibiskup vídeňský Celestin Josef kardinál Gangelbauer ve jméně biskupů v panské komoře zasedajících a potom jménem všech biskupů vyjádření toho obsahu, že návrh zákona »v mnohém ohledu biskupům náležející vliv na správu a užívání církevního jmění obmezuje; vláda uznala dne 17. července roku 1871, že upravení do tace katolického duchovenstva nepodnikne, pokud se s biskupy nedorozumí; ale zásady, které teď v návrhu zákona prohlašuje, byly »bez spolupůsobení biskupů« sestaveny; návrh zákona spočívá na zákoně o dani k náboženské matici, který jest na úkor právům katolické církve a ohrožuje podstatu církevního jmění a existenci církevních ústavů; biskupové musí svých práv hájiti a proti jejich porušení se ohrazovati, jmenovitě opakují své ohrazení z 20. března 1874; ale poněvadž znají nouzi duchovenstva, a zákon je pouze prozatímním, a biskupové mají možnost definitivní řád dotace na církevně správním základě s vládou smluviti; proto ohrazujíce svá církevní práva vejdou v poradu o tomto zákoně.«

Zpravodajem byl svobodný pán Helfert; proti předloze mluvil v generální debattě Dr. rytíř Hasner; za ni se přimlouvali kníže-biskup brixenský Dr. Aichner, hrabě Belcredi, hrabě Lev Thun a ministr kultu Conrad. Podrobné rokování bylo téhož dne 24. března ve večerním sedění ukončeno, a zákon hned v třetím čtení přijat.

J. V. císař a král potvrdil zákon 19. dubna 1885.

Uvedený zákon z 19. dubna 1885 byl pro výpomocné exponované kněze římsko-katolické a řecko-katolické zlepšen zákonem z 13. dubna 1890. O tomto zákoně rokovala poslanecká komora 28. února a 4. března a přijala jej v třetím čtení dne 4. března r. 1890. Panská komora, kde byl zpravodajem rytíř Miklosich, přijala jej 24. března 1890, a to i ve třetím čtení. J. V. císař a král potvrdil jej 13. dubna 1890.

Uvedený zákon z 13. dubna r. 1890 byl opět ve svém prvním odstavci § 1. zlepšen zákonem ze 7. ledna 1894, dle něhož (§ 1.) onino systemisovaní pomocní kněží, kteří mají sobě svěřené výkony duchovní správy při některém kostele mimo farské místo ležícím a při něm sídlí (to jsou kurati, expositové, lokalisté, farní vikáři), dostali o 60 zlatých více platu, nežli posud po zákoně z 13. dubna 1890 měli (tedy o 160 zl. více, než určoval pro ně zákon z 19. dubna 1885).

O tomto zlepšujícím zákoně rokovala poslanecká komora 16. prosince 1893 a přijala jej týž den hned též ve třetím čtení. Panská komora přistoupila k usnesení poslanecké komory dne 19. prosince 1893. Jeho Velič. císař a král potvrdil zákon 7. ledna 1894.

Při všeobecném upravování kongruy duchovenstva musila přijíti na řadu též kongrua kanovníků.

Kanovníci měli platu, pokud jej z veřejných fondů brali, 1000 zl. stř. (1050 zl. r. č.), a k tomu pouze residenci, kterou si na mnohých místech sami z onoho platu v pořádku vydržovati musili; někde dostali na toto vydržování ročně 50 zl. Avšak oněch 1050 zl. r. č. nebylo pro kanovníka čistých; musil z nich zaplatiti všechny na něho připadající daně a přirážky, tak že mu na ně kolem 100 zl. zmizelo. Preláti kapitol měli obyčejně 1200 zl. V Dalmacii a na jihu byly tyto platy skoro o polovici menší; tam měl kanovník kolem 600 zl.

Vláda podala zde předlohu na zvýšení těchto platův, o které poslanecká komora rokovala 16. prosince roku 1893. Zpravodajem byl Dr. Fuchs. Za předlohu přimlouvali se poslanci Borčić a Biankini; proti ní mluvil ostře demokrat Dr. Kronawetter. Poslanecká komora přijala předlohu týž den ve 2. a 3. čtení, k jejímuž usnesení přistoupila panská komora 19. prosince 1893. J. V. císař a král potvrdil zákon 7. ledna 1894, dle něhož u nás v Čechách, pak na Moravě, v Dolních Rakousích a v Terstě má první hodnostář 2000 zl., ostatní dignitáři 1800 zl. a prostí kanovníci 1600 zl. Jest to arci znamenité zlepšení proti dřívějšímu stavu.

Skrovný byl též plat professorů při bohoslovecký diecésních ústavech. Obnášelť původně 500 zl., dvorním dekrétem z 11. dubna 1804 byl zvýšen*) na 600 zl., a později na 800 zl. stříbra čili 840 zl. r. č. Plat tento zlepšil se, když professor dostal druhý předmět: církevní právo, katechetiku nebo fundamentální bohosloví, za něž dostal roční odměnu 315 zl. r. č., nebo vychovatelství za roční odměnu 210 zl. O přídavcích nebylo řeči; šel-li takový professor do výslužby, obdržel k obyčejné pensi pravidelně per 400 zl. za každých 10 let služby o 100 zl. více. Tak prof. morálky v Hradci Králové, Dr. Jan Stárek, slouživ v činnosti 50 let (1826—1877), obdržel výslužby jako professor morálky 900 zl.; ostatní předměty (katechetiku, methodiku, češtinu a literaturu) přednášel až do své smrti (zemř. 11. listopadu 1883).**)

Že tento plat byl nedůstojným, uznávalo se záhy. Biskupský litoměřický ordinariát zakročil u vlády za zvýšení platu professorů theologie, ale byl odmrštěn dvorním dekrétem ze 17. září 1827, v němž se pravilo, že vláda nemůže takové zvýšení platu povoliti, poněvadž prý professoři theologie po 10leté službě beztoho jsou v první řadě při obsazování kanonikátův a jiných dobře nadaných obročí na zřeteli.***) Než, v životě nebylo tomu tak, tento zřetel se vždycky na staré professory neměl. Professoři českých theologických ústavů obrátili se na české biskupy, aby zlepšení jejich platův jim vymohli. Autor této knihy osobně r. 1872 veškeru tíseň professorů vylíčil Jeho Eminencí p. kardinálu Schwarzenbergovi, který mu slíbil, že celým svým vlivem o zlepšení jejich hmotného postavení bude se starati. Všichni biskupové české církevní provincie s metropolitou učinili to v podání z ledna roku 1873 k ministerstvu kultu a vyučování,

---

*) Jaksch: Gesetzlexikon etc. »Theologielehrer« sv. X. str. 337.

**) Srv. můj nekrolog o něm v »Časopise kat duch.« 1883, str. 616—618 stať »† Dr. Jan Nep. Stárek«.

***) Srv. dvorní dekrét z 1. února 1774. »Pfründenbesetzung« u Jaksche, l c. IV. 425; dv. dekr. z 11. dubna 1804. »Domherrnstellenbesetzung« l. c. VII. 348.

žádajíce, aby jejich plat byl zvýšen, aby dostávali pětileté přídavky a výhodnější výslužné.

České místodržitelství podalo o této žádosti příznivé dobrozdání de dato 7. června 1873 č. 7429, přimlouvajíc se vřele za vyplnění žádosti českých biskupů. Avšak ministerstvo odpovědělo českému místodržitelství výnosem z 15. července 1873 č. 7429, že sice uznává ohledy, které se za zlepšení platů theologických professorů přimlouvají, avšak žádosti biskupů že nelze jinak vyplniti, leč v cestě zákonodárství; při tom jest prý míti zřetel i na theologické ústavy jiných korunních zemí; ostatně prý jest ministr hotov, pokud to nejvyšší resoluce z 8. července 1817 připouští, jednotlivým professorům osobní přídavky vymoci, a jim, když jdou do výslužby, v oboru jeho působnosti ležící polepšení (Vergünstigungen) poskytnouti.

Místodržitelství oznámilo tento výnos J. E. panu kardinálovi Schwarzenbergovi, aby jej s ostatními biskupy české církevní provincie sdělil (de dato 22. srpna r. 1873).

Na základě tohoto výnosu podali professoři žádosti za osobní přídavky, které také mnozí dostali; v Králové Hradci obdrželi je později, a to tři: Antonín Frodl, Dr. Antonín Brychta a spisovatel této knihy, rozhodnutím J. V. císaře a krále Františka Josefa I. z 10. února 1879 výnosem ministerstva z 15. února r. 1879 č. 2139 intimací místodržitelství z 25. února 1879 č. 11192, a to přídavek 100 zl. z náboženské matice.

Roku 1880 obrátili se theologičtí professoři na vysoké ministerstvo za upravení svých platův, a český episkopát podporoval je celým svým vlivem. R. 1885 odebrala se tříčlenná deputace, mezi níž byl z Králové Hradce Dr. Antonín Brychta, nynější sídelní kanovník, k samému trůnu J. V. císaře a krále, kterýž ji co nejlaskavěji přijal a její žádost uznal. Jelikož nový ministr kultu Dr. Gautsch do Prahy zavítal, odebrala se k němu r. 1885 tříčlenná deputace z českých theologických ústavů, v níž za Králové Hradec byl autor tohoto spisu. Byla laskavě přijata, a Jeho Excellence uznal, že hmotný stav musí býti zlepšen.

I veškeren rakouský episkopát ujal se bohosloveckých diecésních professorův a podal k ministerstvu kultu a vyučování podání z 27. února r. 1885, žádaje za zlepšení jejich hmotného postavení.*)

Však již r. 1880 mluvilo se, aby byla podána petice k říšské radě v této příčině. Rázně této věci ujali se r. 1886 professoři litoměřičtí se srozuměním Jeho Excellence p. biskupa Emanuela Schöbla, sestavili petici takovou a zaslali ji po všech diecésních ústavech rakouských. V Králové Hradci zakázal professorům podepsati petici tu biskup Dr. Jos. Hais, který též s velikou nelibostí nesl, když v jeho diecési duchovenstvo petici za upravení svého hmotného postavení k říšské radě podepisovalo. Královéhradečtí professoři byli jediní, kteří nepodepsali.

Petice všech professorů diecésních bohosloveckých ústavův, až na královéhradecké, měla svůj účinek. Ministr kultu a vyučování Dr. Gautsch předložil 25. února 1889 poslanecké komoře návrh zákona z 23. února 1889 na upravení platův a výslužného professorů při bohosloveckých ústavech římsko-katolických a ústředního učiliště v Gorici a Zadru. Byl hned čten a odkázán rozpočtovému výboru. Jeho zpravodajem byl rytíř Gniewosz. Poslanecká komora přijala jej beze všeho rokování ve 2. a 3. čtení dne 27. března 1889. Panská komora odevzdala jej 28. března 1889 rozpočtové kommissi a přijala beze vší debaty ve 2. a 3. čtení dne 9. dubna 1889. J. V. císař a král potvrdil zákon 1. května 1889.**) Theologičtí professoři byli postaveni na roveň professorům středních škol, majíce platu 1000 zl., 200 zl. aktivního přídavku a 5 kvinkvenálek po 200 zl.; jenom že musí professor sloužiti jako professor plných 40 let; avšak i zde byla vláda blahovolná a čítá do těchto 40 let i léta mimo professuru ztrávená, a to vždycky 4 za 3. Vláda byla tak blahosklonna, že každému professoru poukázala všechny kvinkvenálky, které mu dle služebných let náležely, a

*) Archiv f. kath. K.-Recht, sv. 74., str. 133 sqq.
**) Ř. Z. 1889 č. 68.

dala tak zákonu působiti nazpět. Hmotné postavení těchto professorů se tedy zlepšilo.

Když r. 1896 rokovalo se znova o upravení kongruy duchovenstva dle návrhu vládního z 26 března 1896 v rozpočtovém výboru, učinil v něm 10. listopadu r. 1896 poslanec Povše dotaz k ministru Gautschovi, zdali jest hotov podati vládní předlohu, aby též professoři při ústavech theologických dostali zvýšení svého platu. Ministr odvětil, že tito professoři teprve r. 1889 značné zvýšení obdrželi, majíce nyní 1000 zl. a pět kvinkvenálek po 200, kdežto dříve měli 600—800 zl.; proto nepodala vláda v tomto ohledě žádné předlohy.

Avšak proti všemu očekávání podala vláda za ministerstva Thunova dne 7. října 1898 poslanecké komoře předlohu zákona, kterou se mění § 1., 2. a 3. zákona o platech a pensích systemisovaného učitelského personálu na římsko-katolických a řecko-katolických theologických diecésních ústavech a na theologických ústředních ústavech v Gorici a Zadru. Roční plat professorů, kteří zastávají místo se státním souhlasem systemisované, obnáší 1400 zl.; k tomu mají přídavky aktivní, a sice v Linci, sv. Hippolytě, Tridentě, Mariboru, Celovci, Lublani, Gorici, Zadru, Čes. Budějovicích, Litoměřicích, Przemyslu a Tarnově po 200 zl., v Brixenu a Králové Hradci 250 zl., v Brně 300 zl., kromě toho po každých pěti letech nárok na zvýšení služného. Pense stanoví se podle předpisů pro střední školy platných.

Prozatímní zákon o kongrue*) duchovevstva ve správě duchovní ustanoveného uvítala většina kněží s radostí, těšíc se nadějí, že vláda bude zákon blahovolně vykládati jak v prováděcích nařízeních, která mělo ministerstvo k zákonu vydati, tak při upravování fassí. Prováděcí nařízení vydalo c. k. ministerstvo osvěty a vyučování dne 2. července 1885 (ř. z. č. 99),

*) Srovnej »Úvod« ke článku Dra. Jiráka: »Nový zákon o kongrue kněží ve správě duchovní« v »Časopise kat. duch.« z r. 1898 seš. I. a II., str. 9. nn.

ale v takovém směru, že jimi výhody, jež zákon duchovenstvu měl přinésti, byly částečně odstraněny. Mimo to stanovila ona prováděcí nařízení pro budoucnost takovou těžkopádnou a s církevními zákony nesouhlasnou proceduru u věcech přiznání, že bylo nemožno, aby biskupové mohli řádně hájiti práv obročí a konati vrchní dozor jim dle církevních i státních zákonů nad církevním jměním zaručený. Proto podal dne 9. srpna 1885 celý rakouský episkopát zvláštní pamětní spis čili memoraudum tehdejšímu c. k. ministru osvěty a vyučování Conradu z Eybesfeldu, v němžto žádal za změnu dotčených prováděcích nařízení, do nichž si trpce stěžoval hlavně ve třinácti gravaminech:

1. Ohledně upravování farských přiznání, protože tato byla vyšinuta z půdy církevní nařízením, že jest je předkládati u politických úřadů (§ 1. odst 1.), jimž pouze přisuzuje se s velikými útratami spojené vyšetřování obročních příjmů (§ 5.), ano i právo k ukládání trestů za nesprávné údaje (§ 10.); dále že ordinariátu o všem tom jednání jest se dovídati až poslednímu skrze místodržitelství (§§ 4. a 6.); že ordinariát o konečném vyřízení a upravení fassí, jakož i o důvodech, jež vedly vládní orgány k jednotlivým změnám v přiznání učiněným, nemá nic věděti (§ 8.) a spokojiti se musí s pouhým všeobecným výkazem uděleného dotačního doplňku (§ 9.); a konečně že při odvolání se z rozsudku místodržitelského nemá býti ani tázán o dobré zdání své (§ 9.). Toto vše že se nedá sloučiti s tím nepopřeným faktem, že tu přece jde o úřední jednání církevních orgánů ve věcech církevních a k účelům církevním.

2. Co do lhůty ku předložení fasse a odvolačního řízení poukazuje memorandum k tomu, že ani přiznání do konce měsíce září 1885, ani rekurs během 4 neděl po doručení upravené fasse nelze podati.

3. Další stížnost v memorandum týkala se vládního výkladu slova »samostatný správce duchovní« a

4. »přiznání dodatečného« o příjmech kaplanských, jež dle § 1. dotčených nařízení jest povinen skládati

samostatný duchovní správce, ačkoli se ono týká příjmů kněze výpomocného;

5. nařízení, že k novému přiznání má se spolu přiložiti též poslední upravená fasse, čemuž nelze tak snadno vyhověti, protože tato v archivě farním vždycky ani není, jsouc k jiným úředním aktům buď u c. k. místodržitelství neb jinde často přiložena.

6. Dále poukazováno v memorandum i k tomu, že se v prováděcích nařízeních žádá, aby ku přiznání přiložen byl též specifikovaný výkaz o všech příjmech z matice náboženské, čímž snadno může se státi, že soukromoprávní titul pro jednotlivé tyto příjmy platný zařaděním mezi ostatní příjmy z matice náboženské, jež tohoto titulu pro sebe nemají, snadno zmizeti a příjem ten budoucně za pouhé precarium na škodu obročí pokládati se může.

7. § 3. I. lit. *d)* odst. 3. ministerského nařízení povoloval »výjimečně« vydání z ohledu slušnosti nastalé při dobývání úroků jistinných neb důchodův, ale obmezoval to pouze na případy, když tu jde o nutné a pravidelně se opakující, nepoměrně vysoké, zvláštními okolnostmi a místními poměry podmíněné výlohy dobývací. Proto memorandum poukazovalo i k tomu, že se asi sotva kdy podaří na základě této přísné a obmezující doložky, aby srážka oněch dobývacích výloh byla úřady uznána a povolena.

8. Memorandum se dále obracelo proti vyšetření poplatků štolových, jak je ministerské nařízení předpisovalo v § 3. I. lit. *f)*, a žádalo, aby se vláda spokojila s dosavadním úhrnným výkazem za posledních 6 let u beneficií, kde dosud štola vynášela přes 30 zl.; a tam, kde méně bylo štoly než 30 zl., aby prominut byl i dotčený výkaz úhrnný.

K tomuto odstavci přidalo ještě biskupské komité od biskupské konference zvolené ve své poradě za přítomnosti několika sousedních biskupů dne 8. října 1885 odbývané návrh, kterak by bylo při paušalování štoly poplatky dotyčné počítati, navrhujíc:

a) Aby k úkonům bohoslužebným, při nichž štolu platiti jest, byly počítány pouze prohlášky, oddavky a pohřby s vyloučením všech ostatních duchovních úkonů.

Při tom k odůvodnění návrhu poukázáno na § 23. zákona ze dne 7. května 1874, ř. z. č. 50, kde dobře se činí rozdíl mezi »poplatky štolovými«, k nimž počítají se tu jen svrchu uvedené úkony, a mezi matričními výtahy, jež farní úřad vydává (»pfarrämtliche Ausfertigungen«); a poněvadž kongruový zákon mluví pouze o poplatcích štolových, vyvozováno z toho, že nelze k nim počítati poplatek za psaní matričních těchto výtahů (Schreibgebühren).

b) Poplatky štolové mají se — dle dalšího návrhu — počítati pouze z uvedených štolových aktů podle roztřídění stavů a tříd konduktních ve štolových a v té které zemi platných patentech, a jen tam má se státi odchylka od toho, kde s vládou smluven byl zvláštní řád štolový.

c) Obnos dle šestiletého průřezu skutečně vybraných poplatků štolových za poslední šestiletí od roku 1879—1884 má býti po srážce 30 zlatých ve fassi uveden.

9. Výlohy na vedení kanceláře a vikariátního úřadu byly v memorandu označeny jako příliš nízké, a proto žádáno za jejich zvýšení.

10. Dále žehráno na to, že má se přiznání příliš často předkládati, totiž nejen při nastoupení úřadu, nýbrž i z nařízení ministerského v kteroukoliv dobu a konečně při každé změně v místních příjmech obročních nastalé; ano i na modality při tom předepsané vedena stížnost.

11. Jiná stížnost týkala se vyrovnání mezi novou a starou dotací.

12. Poukazováno na případní povinnost farních provisorů, že bezplatně mají sloužiti nadační mše sv., když totiž jejich služné obnáší měsíčně více než 30 zl.

13. Konečně stěžovalo si memorandum též do platu deficientům z obročního důchodu až dosud placeného (§ 17.) z toho důvodu, že při tom mělo i na dále zůstati, čímž prý uvedeni jsou deficienti v nebezpečenství, že nebudou moci z beneficia vůbec své odpočivné bráti v tom případě, kdyby též kaplani a provisoři své služné z beneficia brali, protože by důchody obroční na to všechno ani nestačily.

Na toto memorandum odpověděl ministr Conrad z Eybesfeldu přípisem ze dne 30. září 1885 a objasňoval stanovisko vlády ve všech svrchu uvedených kusech, slibuje zároveň, že vyhoví přání biskupů co do prodloužení lhůty ku předložení fasse a ku podání rekursu proti jejímu upravení (č. 2. memoranda); že nebude na tom státi, aby k fassi nové byla přiložena zároveň i fasse posledně upravená, jestli tato u zemské vlády uložena, a že upustí od předlohy posledně schválených zádušních účtů (č. 5.). V ostatních věcech zůstává odpověď ministrova více méně na stanovisku odmítavém, aneb slibuje odpomoc pouze v jednotlivých případech.

Dle daného slibu bylo vydáno skutečně vynesení c. k. ministerstva osvěty a vyučování spolu s ministerstvem financí dne 30. září r. 1885 (ř. z č. 149), v němž v § 1. upouští se od předložení posledně schválených zádušních učtů za příčinou upravení obročního přiznání a nařizuje se jen v tom případě, že by místodržitelství dodatečně zádušní účty výslovně žádalo. Zároveň se stanoví, že není třeba předkládati poslední adjustovanou fassi, jestli jeden její stejnopis u místodržitelství uložen.

V § 2. prodlužuje se lhůta ku podání fasse do konce listopadu, tedy o dva měsíce, než jak bylo původně ustanoveno.

V § 3 ustanovuje se dvouměsíční lhůta ku podání rekursu u ministerstva proti upravení fasse ode dne jejího doručení.

Po té podal episkopát rakouský dne 20. ledna r. 1886 nové promemoria k ministerstvu osvěty, v němž sice děkuje za částečné vyplnění svých tužeb dotčeným ministerským vynesením ze dne 30. září 1885, ale zároveň znova probírá a naproti vládnímu stanovisku hájí všech svrchu dotčených odstavců svého prvního promemoria a obšírněji než v prvním memorandu ohrazuje se mimo to i proti tomu, že se žádá od vlády předkládání fasse i tam, kde systemisovaný výpomocný kněz dosud své dotace z obročí nebral; dále proti nízkému ve fassovních výdajích oceňování

nadací váznoucích na obročí a normální počet (200) převyšujících. Při tom žádají biskupové, aby do uvedeného normálního počtu směly se započísti též mše dotační, sloužené ve prospěch matice náboženské, protože i tyto patří mezi mše nadační, a dále i tak zvané »obligátní« anebo »immatrikulované« mše, které váznou na jistých dávkách osadníků. Zároveň ohrazují se biskupové i proti nařízení některých vlád zemských, dle nichž nemá se do návrhů nadačních listů, které se teprve po kongruovém zákoně k vládnímu schválení podávají, vkládati klausule o nezapočtení nadačního obnosu v kongruu.

Poněvadž se biskupové z doslechu dověděli, že podřízení úřadové při vyměřování odpočivného pro deficienty ze služebných let odrážeti chtějí léta, jež ten který deficient na dočasném odpočinku trávil, proto ohrazují se dále ve svém promemoriu proti takovému dosud neslýchanému jednání.

Konečně činí tu biskupové i námitky své proti vyloučení kněží z dobrodiní zákona kongruového, kteří nepracují ve všeobecné, nýbrž pouze jen ve zvláštní duchovní správě, jako na př. v nemocnicích a podobných ústavech.

Dne 20. listopadu 1886 podal jménem rakouských biskupů kardinál Ganglbauer k ministerstvu osvěty a vyučování novou žádost ve prospěch duchovenstva, která jest dodatkem k memorandu ze dne 20. ledna r. 1886.

Některé zemské vlády učinily totiž sobě pravidlem při přidělování mší matice náboženské, že zvýšení dotace z matice náboženské má míti za následek i zvýšení počtu mší, jež duchovní správcové ve prospěch náboženské matice sloužiti měli, a dle tohoto pravidla jim též větší počet dotyčných mší ukládaly. Proto ozval se proti tomu kardinál Ganglbauer a dokazoval, že toto nové obřemenění duchovenstva příčí se tendenci zákona ze dne 19. dubna 1885, která se nese hlavně k tomu, aby zlepšen byl bídný stav duchovenstva kurátního, a že také týž zákon ani nejmenšího nedává k tomu podnětu. Tato praxe že nedá se omlu-

viti ani dekrétem dvorní kanceláře ze dne 2. dubna 1802, protože tento nijak nesouvisí s novým kongruovým zákonem z r. 1885, nýbrž s kongruou starou, a sám jiného neměl účelu, než »aby duchovní správcové bezplatnými mšemi matice náboženské nebyli přetěžováni.« Dále poukazuje se v tomto promemoriu i k tomu, že není zřejmo, proč by zvýšení dotace mělo působiti též zvýšení dotčených mší. Neboť tyto mše váznou na jmění k matici náboženské zabraném a měly se sloužiti dle výměry platu z tohoto jmění vykázaného. Však již dávno tvrdí se od vlády, že výtěžek matice náboženské na dotaci již nestačí. Jestli tomu tak, tu třeba za to míti, jelikož nezbyl žádný k dotaci nepoužitý výtěžek matiční, že nezbyly též žádné na tomto výtěžku váznoucí mše, nýbrž že i tyto zároveň s výtěžkem byly rozděleny. A poněvadž na kongrue, po skytované při nedostatku matice náboženské z pokladny státní, mše dotčené neváznou, není správno, jejich počet teď zvyšovati. Proto končilo memorandum žádostí, aby přidělování mší matice náboženské dělo se podle kongruového obnosu před zákonem ze dne 19. dubna r. 1885, a to ještě jenom potud, pokud není těmito mšemi překročen normální počet 200 mší; naproti tomu aby zlepšení a zvýšení dřívější kongruy na vyšší obnos nynější kongruy nebylo stíženo mšemi matice náboženské.

Odpověď ministerstva na toto jaksi dodatečné memorandum a na hlavní memorandum biskupské ze dne 20. ledna r. 1886 nepřicházela dlouho.

Konečně dal ministr Dr. Pavel Gautsch touženou odpověď Jeho Eminencí kardinálu Schönbornovi, arcibiskupu pražskému, dne 29. ledna r. 1890 s tou poznámkou, že jest to odpověď důvěrná a tedy z veřejnosti vyloučena. Ve svém listě oznámil ministr, že vydal po přání episkopátu nová prováděcí nařízení k zákonu kongruovému dne 20. ledna 1890 v ř. z. č. 7, v nichž skutečně na mnohá přání biskupů v dotčených pamětních spisech vyslovených přistoupil. Neboť

1. bylo projevenému přání episkopátu po větším vlivu jeho při upravovacím řízení a jednání o fas-

sích vyhověno novými nařízeními v trojím směru tím,

a) že přiznání mají se předkládati zemskému úřadu skrze ordinariát (§§ 2., 5.);

b) že upravovací nález čili rozhodnutí zašle se od zemské vlády v opise ordinariátu (§§ 7., 8.);

c) že zemský úřad rekurs proti tomuto upravení podaný má předložiti ordinariátu, aby se o něm vyjádřil (§ 8.).

2. Stížnosti biskupů na spolupodpisování fassí kaplanských bylo vyhověno potud, že toto podpisování bylo obmezeno na případ, že knězi pomocnému přísluší důchod z příjmů duchovního správce jemu představeného (§ 3. odst. posl.), aby se dosvědčilo, že kaplanský příjem z obročí farního správně udán jest.

3. Přání, aby zmírněny byly podmínky, pod kterými výlohy dobývací při výnosu jistin neb důchodů podle § 3. I, lit. *d)* alin. 2. zákona mohou se srážeti, vyhověno pouze potud, že slovo »nepoměrně vysoké« (totiž výlohy dobývací) bylo v nových nařízeních vynecháno (§ 4. I. lit. *d*) alinea posl.).

4. Žádosti o zjednodušení předepsaného vyšetření štolového paušálu vyhověno pouze potud, že netřeba — nehledíc ke zvláštním poměrům — předkládati výkazy o poplatcích štolových, když od posledního upravení fasse podle zákona ze dne 19. dubna 1885 neuplynulo ještě 10 let (§ 4. I. lit. *f)* odst. posl.).

5. Stížnosti na příliš časté obnovování a předkládání fassí odpomoženo částečně nařízením, že má se pouze návěstí skrze ordinariát podati o nastalých změnách v podstatě jmění obročního, které mají vliv na doplnění kongruy z matice náboženské (§ 10.).

6. Přání ohledně vrácení matici náboženské obnosu, o který ten který beneficiát na kongrue více přebral při vyrovnávání dřívějšího prozatímního doplňku kongruového s definitivně vyšetřeným vyhověno (§ 13.) v tom směru, že se vrácení má státi ve 12 lhůtách měsíčních, má-li se vrátiti více než 20 zl. r. č.

7. Ohledně žádané náhrady pro administrátory uprázdněných far za odsloužení nadačních mší sv.

ustanoveno, že mají dostati náhradu za odsloužené mše v oné výměře, která v diecési jest obvyklá (§ 14.).

8. Ku přání biskupů upuštěno od dodatečných fassí kněží pomocných a stanoveno za pravidlo, že jen ti duchovní správcové, ať samostatní, ať kněží pomocní, mají fassi předkládati, kteří mají nějaké místní důchody a spolu právo na kongruový doplněk z matice náboženské (§ 1.).

9. Na další přání biskupů, aby nebyl příliš súžován pojem »samostatného správce duchovního«; aby způsobem pro duchovenstvo výhodnějším byly ve vydáních fassovních započítávány mše nadační, normální počet převyšující, jakož i aby do tohoto počtu byly též zahrnuty »obligátní, immatrikulované a podobně pojmenované mše«, a konečně na jiné tužby nebylo zření, protože prý přesahují meze zákona, a nelze je upraviti pouhým prováděcím nařízením.

Na tuto odpověď ministrovu podali kardinálové Schönborn a Gruscha, jakožto předsedové biskupských porad ve Vídni, dne 21. dubna 1892 nové promemoria ministerstvu osvěty a vyučování, v němž s povděkem uznávají výhody nových prováděcích nařízení ze dne 20. ledna 1890 duchovenstvu poskytnuté, ale zároveň znova žádají, aby buď cestou nařízení neb zákonodárství odpomohlo se i jiným ještě tvrdým nařízením zákona kongruového a jeho provádění. Probírají biskupové v tomto memorandu tytéž věci jako dřív, ale mnohem obšírněji, odůvodňujíce důkladněji své požadavky; a proto třeba co do hlavního obsahu opět nastíniti zde jejich vývody:

1. Poněvadž největší obtíže a nejtrpčejší zklamání způsobil výklad § 1. al. 2. zákona o samostatných duchovních správcích, proto obrací se toto třetí biskupské memorandum hlavně na výklad tohoto sporného předmětu a dokazuje, že »státního uznání« není k tomu nezbytně a výslovně třeba, aby byl ten který kněz pokládán za »samostatného duchovního správce« anebo výpomocného kněze systemisovaného.

2. V dalším odstavci žádají biskupové opětně, aby dobývací výlohy při vybírání úroků jistinných anebo důchodů byly zvýšeny, a tak aby větší zřetel byl na

»ohledy slušnosti« či spravedlnosti, o nichž kongruový zákon sám přece zřejmě mluví.

3. Zmiňují se také o tom, že v některých krajinách úřady vládní též užitek ze »železných krav«, úlů atd. do příjmů fassovních zařaditi se snaží, ač tam tyto věci nepatří, protože § 3. 1. kongruového zákona příjmy fassovní taxativně uvádí.

4. Dále pronášejí biskupové trpké stížnosti proti vysokému vyceňování přírodnin, ač zkušenost tomu učí, že tyto duchovním správcům bývají odváděny v jakosti špatnější. Proto žádají, aby byly oceňovány v cenách místních a nikoliv tržních; a mimo to aby byla z ceny místní ještě povolena srážka 20 proc. z důvodu jejich menší hodnoty pro horší jakost.

5. I výnos z práv požitkových dle § 3. 1. c. a závodů průmyslových (zvláště v zemích alpských) zavdal biskupům podnět k tomu, aby žádali, by při oceňování téhož výnosu bylo na duchovenstvo více ohledů.

6. Podobným způsobem měly by více méně prekérní příjmy, jako užitek honební, rybní, letník a p. úplně býti vyloučeny z příjmů fassovních, protože je zřídka kdy povinníci dobrovolně odvádějí.

7. Co do příjmů štolových žádá memorandum:

a) aby byly jakožto pouhé nahodilé příjmy čili akcidence z přiznání úplně vyloučeny, neb aby aspoň poplatky za prohlášky manželské, oddavky a pohřby byly započítány;

b) aby se 30 zl. odráželo z paušálu štolového i tenkráte, když štolu kaplani berou;

c) aby táž srážka 30 zl. ze štoly byla přisouzena i provisorům uprázdněných obročí;

d) aby odpadlo příliš podrobné dokazování štolových příjmův a zvláště od některých úřadů laikům (purkmistru, četníkovi) nařízené přezkoumávání výkazu štolového, ač od vikáře již stvrzeného;

e) aby konečně místo všech výkazů zavedl se k vyšetření štoly způsob kompendiosnější, třebas v tom směru, by na 100 duší počítal se 1 zl. štolového příjmu, jak to některé ordinariáty již dříve navrhovaly.

8. Výlohy na vedení kanceláře vynesením ministerským ze dne 8. prosince 1885, ř. z. č. 170, povo-

lené, jakož i remunerace za vedení vikariátního úřadu prohlašuje memorandum opětně za nízko vyměřené, a proto žádá za jejich zvýšení.

9. Potom mluví memorandum obšírněji o započítání nadací ve fassích a žádá zvláště:

a) aby nadace vůbec byly vynechány z příjmů kongruových, protože jejich zakladatelé měli v úmyslu beneficiátům nadlepšiti a nikoliv jejich důchody zkracovati. Mimo tento úmysl zakladatelů mluví prý zároveň i zřejmá, positivní ustanovení zákonná pro dotčené jich vynechání z příjmů kongruových, aspoň co se týče nadací od r. 1852 zřízených.

Pokud by však ono nezapočtení nadací po r. 1852 samo přece provésti se nedalo, soudí biskupové, že vždy oprávněn jest aspoň požadavek:

α) aby nadace, které se mají v normálním počtu ve fassi zahrnouti, započteny byly v průřízkovém výnose veškerých nadací, které při tom kterém kostele zřízeny a včítatelny jsou, a

β) aby naproti těmto v normálním počtu započteným nadacím smělo se ve vydání započísti obvyklé diecésní běžné stipendium.

b) Dále se opětně žádá v tomto memorandu, aby snížen byl normální počet 200 nadačních mší, aneb aby aspoň do tohoto počtu byly zahrnuty mše »pro populo« a svrchu dotčené mše »obligátní a immatrikulované«;

c) aby též kaplanům bylo dovoleno, nezapočítati ve příjmech mší nadačních normální onen počet převyšující, jsou-li s jich kaplanským místem spojeny.

d) Memorandum prohlašuje dále za protizákonné, když nadační mše při kostelech filiálních, pokud normální počet farních nadačních mší převyšují, uvalují se k sloužení na kaplany, ač pro tyto založeny nejsou.

e) Nespravedlivo jest dle memoranda i to, že často náhrada za cestu neb jízdu k sloužení nadačních mší ve filiálních kostelích nadačním listem určená také do příjmů fassovních se počítá, a nikoliv pouhé stipendium mešní.

f) Ohledně nezapočtení nadací žádá se konečně, aby toto uznáno bylo bez rozdílu, zdali je žádá zřejmě

vyjádřená vůle zakladatelova, anebo přijímací listina, nebo list nadační (stvrzovací listina), dále bez rozdílu, je-li to nadace pro faráře nebo kaplana; žádá-li se nezapočtení zřejmými neb ekvivalentními slovy (ku př. k snadnější výživě a pod.), anebo zakládá-li se nadační bohoslužebný úkon na formální nadaci, nebo snad jen na »donatio sub modo«.

10. Dále žádají biskupové, aby povolován byl též i výdaj na zaopatření potřebné vody, tam kde si nelze ji snadno opatřiti; aby tam, kde dosud tomu tak bylo, i dále povolován byl výdaj na vydržování koně k zaopatřování nemocných; aby zřizování a systemisování míst pro duchovní správce se strany státu nekladly se tak veliké překážky; aby též řeholníci, když exponováni jsou na farách pro kněze světské určených, doplněk kongruový brali.

11. Pomíjejíce ostatní požadavky episkopátu připomínáme jenom, že v témž memorandu žádá se za upravení platů služebných i pro jiné duchovní ustanovené

a) při bisk. ordinariátech a konsistorních kancelářích;

b) při kathedrálních kostelech;

c) při kněžských a studentských seminářích (pro ředitele, spiritualy atd.), při diec. bohosloveckých učilištích (pro praefekty studijní, adjunkty atd.);

d) při nemocnicích, chudobincích, káznicích a podobných ústavech pro duchovní správce tu ustanovené, a konečně

e) pro tak zvané kanovníky kuratní a kanovníky při kollegiatních kapitolách.

Na toto poslední memorandum — pokud nám známo — odpověď nedošla.

Z těchto listin co do hlavnějších věcí obsahem zde uvedených jest viděti, jak důrazně opět a opět biskupové ujímali se nižšího duchovenstva, aby odpomohli hmotné jeho bídě na základě zákona provisorního o kongrue, a jak precisně naznačovali stanovisko pravé, na něž by se vláda při provádění zákona tohoto a při předběžných přípravách k definitivnímu zákonu novému měla postaviti.

R. 1894 bylo vzbuzeno hnutí mezi duchovenstvem, aby samo sestavilo své tužby a podepisovalo hromadnou petici říšské radě o upravení nového zákona kongruového, v níž své žádosti v 28 článcích sestavilo. Petice měla 8180 podpisů ze všech království a zemí na říšské radě zastoupených.

Za tohoto hnutí podal Dr. Fuchs dne 12. listopadu 1894 spolu s klubem konservativních a polských poslanců na říšské radě dvě interpellace, z nichž jedna přímo se týká zákona kongruového a zní takto:

»Zákonem ze dne 19. dubna 1885 (zákonem kongruovým) byla vydána pouze prozatímní ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní. Za desítiletého trvání tohoto zákona objevily se při jeho provádění mnohé nejasnosti a krutosti, které velmi často podnět daly ke stížnostem u c. k. správního soudního dvoru i říšského soudu a vzbudily přání, aby zákon změněn byl. Proto bylo od nejdůstojnějšího episkopátu i od duchovenstva opětně žádáno, aby některá ustanovení tohoto zákona byla pozměněna a jasněji vyjádřena, a c. k. vláda byla požádána o předlohu nového návrhu zákona. Podepsaní si tedy dovolují tázati se Vaší Excellence: Jest Vaše Excellence ochotna předložiti vysoké sněmovně návrh nového zákona o dotaci katolického duchovenstva v duchovní správě, a kdy lze předlohu jeho očekávati?«

Formální odpověď na tuto interpellaci nebyla sice dána, ale dne 8. července 1895 v zasedání říšské rady při rokování o rozpočtu kultu vyjádřil se tehdejší správce ministerstva osvěty a vyučování Dr. Rittner, že ministerstvo uznává, že nutno jest zákon kongruový změniti; že radilo se o dotyčných jednotlivých otázkách s biskupy a návrh zákona již sestavilo, avšak že finanční obtíže činily to nemožným, aby zákon ten sněmovně již předložen byl.

Jest pravda, že vláda předložila tehdy ordinariátům litografovaný návrh zákona kongruového, aby o něm podaly své dobré zdání. Bylo pak na tomto návrhu viděti, že vláda hodlá při novém kongruovém zákoně naproti starému skoro o jednou tolik rozmnožiti sice

počet paragrafův jeho, ale nikoliv povšechně kongruu samu. Budějovický ordinariát nenechal ani jediného paragrafu bez opravy a doplňku v dobrém zdání svém o návrhu, a tak učinily asi i ostatní ordinariáty.

Dne 22. listopadu 1895 prohlásil na říšské radě ministr Gautsch, že vláda přikládá upravení nového zákona kongruového velikou důležitost, a poněvadž předběžné porady a práce v této příčině skoro již ukončeny jsou, že roku 1896 hodlá nový návrh jeho sněmovně předložiti.

Skutečně byl předložen říšské radě v sedění dne 26. března 1896 dotčený návrh, který podstatně lišil se od návrhů, jež činila svrchu dotčená petice duchovenstva říšské radě podaná a tam celkem velmi příznivě přijatá.

Návrh zákona byl odevzdán rozpočtovému výboru. V sedění poslanecké komory tázal se poslanec hrabě Dzieduszycki dne 13. listopadu 1896, co jest s tímto zákonem, o němž posud rozpočtový výbor se neradil. Dr. Kathrein, místopředseda rozpočtového výboru, pravil, že referent o tomto zákoně, Dr. Fuchs, učinil změnu v něm, která má v zápětí průtah.

Mezi tím slezští kněží obou diecésí, olomoucké i vratislavské, usnesli se se svolením svých vrchních pastýřův, arcibiskupa olomouckého Dra. Theod. Kohna a knížete-biskupa vratislavského kardinála Koppa, aby se 26. listopadu 1896 konal valný sjezd delegátů všech diecésí ve Vídni v hotelu »u zlaté kachny«. Vykonavatelem tohoto usnesení byl učiněn Alois Fiček, farář v Neuzechsdorfě.*) Sjezd svolal farář z Nussdorfu u Vídně, Eichhorn.

V ustanovený den 26. listopadu byl valný sjezd delegátů konán. Všech účastníků bylo 150. Někteří z nich byli účastníky pouze pro svou osobu; největší část však byla zástupci duchovenstva. Jedni zastupovali vikariát, jiní více vikariátů, někteří celé diecése, jsouce k tomu zplnomocněni biskupy. Zastoupena byla 21 diecése, jmenovitě četně zastoupeny vzhledem na vzdálenost

*) Correspondenz-Blatt. 1896. Č. 21, str. 762, 763.

řecko-katolické diecése. Byli tam preláti, kanovníci, děkani (vikáři), faráři, professoři a kaplani ze šesti různých národností. Na návrh svolavatele Eichhorna byl zvolen za předsedu vikář Fuchs, za místopředsedy farář Fiček a říšský poslanec professor Spinčič (z Istrie).

Denní pořad byl: 1. Kongrua; 2. zaopatření vysloužilých kněží; 3. hospodářská družstva; 4. organisace první pomoci při živelních pohromách.

Pro krátkost času rokovalo se pouze o 1. článku, t. j. o kongrue. Do schůze dostavil se též referent z říšské rady pro kult, Dr. Viktor Fuchs, který zde duchovenstvu mnohé dobré rady a pokyny udělil. Bylo usneseno, aby byla podána petice poslanecké komoře, ministru-presidentovi, ministrům kultu a financí, předsedům všech parlamentárních klubův a členům rozpočtového výboru. Pro sestavení této petice byl zvolen 13členný výbor, jehož předsedou byl učiněn kanovník Veselý, farář z Nepomuku. Petice obsahuje 19 článkův a žádá pro faráře nejméně 1000 zl. platu a 6 kvinkvenálek po 100 zl.; štolní dávky duchovních správců, jejichž příjem obnos 800 zl. přesahují, počítejtež se do kongruy v obnose, který se mezi politickou zemskou vládou a diecésním biskupem smluví, po odrážce 50 zl. (čl. II.); nadace buďtež úplně vypuštěny (čl. III); podobně mše náboženské matice a dotační (čl. IV.); plodiny (naturalie) nebuďtež počítány do kongruy, poněvadž se špatně odvádějí neb ani neodvádějí, a špatné jsou tak, že ku prodeji se nehodí (čl. IX.); výpomocní kněží mějtež kongruu 700 zl. a 6 kvinkvenálek po 100 zl.; jest to pro ně pokořením, že jsou peněžně postaveni na roveň nádenníkům nebo úředním sluhům (čl. IX.); výslužné (pense) budiž bez ohledu na služebná léta u výpomocného kněze 400 zl, u faráře 500 zl.; toto výslužné rostiž rok od roku až k plné kongrue po skončeném 40. roce kněžství; pro vdovy a sirotky řecko-katolických duchovních budiž utvořen pensijní fond dle pravidel pensijního fondu pro vdovy a sirotky po státních úřednících (čl. XII.); vikáři dostaňtež 200 zl. funkčního přídavku.

Předseda výboru, kanovník Veselý, byl od ministra-presidenta a ministra kultu Gautsche laskavě

přijat. Poslanec Dr. Scheicher, professor morálky ve sv. Hippolytě, který též konferenci přítomen byl, vymohl, že petice do stenografického protokolu poslanecké komory (ze 4. prosince r. 1896) zapsána byla, aby každý poslanec o žádostech duchovenstva přesvědčiti se mohl.*)

Poněvadž však vláda, poukazujíc na finanční stránku a na nedostatek potřebných peněz, nechtěla od své předlohy upustiti, a poněvadž při stavu věci zřejmo bylo, že nelze všem tužbám duchovenstva v petici pronesenym vyhověti: navrhl referent v té věci Dr. Fuchs novou předlohu zákona, v níž za podklad z důvodů finančních vzata byla sice předloha vládní, ale přidány k ní změny duchovenstva v nejednom směru příznivé. Týž referent v rozpočtovém výboru dne 15. prosince 1896 navrhl, aby vládní předloha položena byla jakožto substrát porad, ale zároveň aby se přihlíželo, pokud možno, k jeho vlastnímu návrhu. Příčinu k tomuto návrhu referentovu, podanému ve výboru rozpočtovém, zavdalo zvláště prohlášení tam od ministra Gautsche učiněné, který poukazoval totiž k tomu, že matice náboženské mají oproti 7 milionům vydání pouze 4 miliony příjmů pro rok 1897. Na základě kongruového zákona mají prý se dotace duchovenstva doplniti obnosem 3,571.660 zl., a platy odpočinkové obnosem 418.404 zl. Nový zákon kongruový, kdyby přijat byl zcela jen ve formě předlohy vládní, způsobí prý státní pokladně větší vydání nejméně o 1,800.000 zl. Vláda že jest tedy ochotna přijíti vstříc požadavku výboru rozpočtového v tom způsobě, že slibuje na zvýšení dotace ještě dalších 200.000 zl., v celku tedy o dva miliony zl. více; v rámci tohoto obnosu že lze bráti zřetel na návrh referentův, ale dále že vláda jíti již nemůže. Bylo zvoleno subkomité o pěti členech, které by oba návrhy, vládní i Fuchsův, prozkoumalo a na základě obou konečný návrh sněmovně učinilo. Do tohoto subkomitétu byli zvoleni: Beer, Fuchs, Kaizl, Kathrein a Piniński.

---

*) L. c. č. 23, str. 860—866, kde celá petice jest též otištěna 862—866.

S tímto ministerským výrokem a pak s tím faktem, že zasedání říšské rady již ke konci se chýlilo, protože tato rozpuštěna býti měla, bylo rozpočtovému výboru nezbytně počítati. Vycházeje tedy výbor z přesvědčení, že novou vládní předlohou zákona kongruového přece aspoň poněkud hmotný stav duchovenstva oproti zákonu provisornímu zlepšen bude, vyhověl některým ve svrchu dotčené hromadné petici projeveným tužbám duchovenstva, opraviv §§ 1., 2., 6., 7., 8., 12., 13. a 14. vládní předlohy kongruové a připojiv k ní též § 17.

O předloze, jak vyšla ze subkomitétu, rokoval rozpočtový výbor dne 20. ledna r. 1897: byly činěny opravné návrhy ve prospěch duchovenstva, ale byly zamítnuty, poněvadž ministr kultu, Dr. Gautsch, prohlásil, že zvýšení přes 2 milliony na žádný způsob připustiti nelze; pouze návrh Russův, aby vzdálenost nepočítala se na míle, nýbrž na kilometry, byl přijat (4 míle = 30 kilom., 2 míle = 15 km).

Hrabě Piniński a soudruzi podali votum menšiny, aby Halič byla postavena na roveň Čechám, Moravě, Dolním Rakousům a Terstu.

Poslanecká komora rokovala o předloze dne 21. ledna. Na nedostatečnosti předlohy poukazoval stkvělou a pádnou řečí Dr. Scheicher; po něm mluvil ministr kultu svobodný pán Dr. Gautsch, pravě: že vláda veškeru váhu klade na to, aby předloha stala se zákonem, jelikož hmotné postavení duchovenstva zlepšení požaduje; on připouští, že předloha, ačkoli ve finančním ohledě mnohého zlepšení v subkomitétu dosáhla, ještě v tomto ohledě měla by býti zlepšena (velmi dobře! Sehr richtig! volalo se od poslanců), a že mnohé oprávněné přání, které v kruzích duchovenstva se chová, ohledu v této předloze nedošlo; avšak na druhé straně obsahuje předloha mnohé cenné zlepšení, tak na př. jest třeba nákladu 1 millionu, že nadační mše budoucně do kongruy se čítati nebudou; on myslí, že náklad bude ještě ve skutečnosti větší, poněvadž jednotlivé položky nelze úplně vypočítati; pro duchovenstvo jest v předběžném rozpočtu na rok 1897 vytčeno: 3,571.660 zlatých na doplnění dotací a

418.504 zl. na výslužné (pense), tedy v rovném čísle obnos 4 millionů zl., tedy 50 proc. zvýšení proti dřívějšímu stavu; vláda přidala na základě porad subkomitétu na zlepšení předlohy 200.000 zl.; více za stavu financí učiniti nelze; zákon sice nevyplní všech přání, která k upravení kongruy se nesla, ale bude přece v dotyčných kruzích vděčně pozdraven; proto doporučuje přijetí tohoto zákona.

Poslanec Wachnianyn vytýkal návrhu, že jest nespravedlivý k duchovenstvu haličskému a dalmatskému, které proti duchovenstvu ostatních zemí odstrkuje, a žádal za jeho na roveň postavení. Posl. Dr. Kronawetter brojil proti celému zákonu, přál si, aby si katolíci své duchovní sami platili, nebo biskupové, kteří prý by potom tak stkvěle nežili, a navrhoval resoluci, aby štolní taxa ve farních kancelářích pro publikum byla přibita, a úřady na správné dodržení její dohlížely.

Za předlohu se přimlouvali poslanci: Perić, Dr. Bazanella, hrabě Piniński, kterýž již zde doporoučel své minoritní votum, a Dr. Zurkan, jako generální řečník.

Zpravodaj Dr. Viktor Fuchs doporoučel vřele předlohu, která mnohá zlepšení hmotného stavu duchovenstva obsahuje, a pravil ke konci: »Máme před sebou otázku: buď tento zákon a připlácení vlády v obnose 2 millionů nebo žádný zákon; a tu nemůže nám býti rozhodnutí nesnadné!« proto doporoučel přijetí zákona a zavržení všech návrhů na jeho změnu, jmenovitě zavržení návrhu menšiny hraběte Pinińského a druhů.

Komora rozhodla se pro speciální debattu, ve které všechny návrhy opravné, tedy i návrh menšiny se strany Haliče, byly zavrženy.

Zákon byl téhož dne 21. ledna 1898 hned ve třetím čtení přijat.

Poslanec Treuinfels navrhoval resoluci, aby vláda podala návrh zákona na upravení kongruy oněch duchovních, kteří nejsou faráři a výpomocnými kněžími z duchovní správy, jako kaplanů v seminářích, nemocnicích, sirotčincích, trestnicích, ženských klášteřích, úřad-

níků při konsistořích a tajemníků při ordinariátech, která byla přijata.*)

Zákon, jak z porad poslanecké komory vyšel, přišel do 89. sedění (zasedání XI.) panské komory dne 22. ledna 1897 a byl na návrh opata Karla hned vzat do porady na základě ústní zprávy rozpočtové kommisse, nebyv dán do tisku a rozdán.

Zpravodajem byl svob. pán Helfert, který se vřele za jeho přijetí přimlouval.

V generální debattě povstal kardinál Schönborn, arcibiskup pražský, a podal ve jméně rakouských biskupů toto prohlášení: »Předložený zákon poskytuje sice, jak biskupové s díky uznávají, katolickému duchovenstvu některá zlepšení, jejichž cena netoliko ve finančním účinku, ale i v uznávání správnějších zásad záleží. Nevyhovuje však ani spravedlivému očekávání duchovenstva, na něž rok od roku větší požadavky se činí, ani přáním a návrhům, které biskupové vysoké vládě v průběhu posledních let učinili, ani poměru, v kterém platy jiných ve veřejné službě stojících úřadních osob nejnověji zvýšeny jsou. Biskupové vyslovují své politování nad tím, že vysoké vládě nebylo možno říšské radě předložiti návrh kongruového zákona, ve kterém by skutečně definitivní upravení kongruy duchovenstva ve správě duchovní ustanoveného spatřovati mohli. Litují obzvláště toho, že dle předloženého nového zákona poplatky štolní jakožto příjem jest počítati, poněvadž tím vhodná a nutně žádoucí úprava poplatků štolních bez poškození duchovenstva kurátního stává se nemožnou. Majíce alternativu, buď zákon v předloženém znění přijati, nebo kurátnímu duchovenstvu jím podávané výhody odníti, budou přítomní biskupové hlasovati pro zákon.«

Tím byla generální debatta ukončena, a potom hned paragraf po paragrafu beze vší debatty speciální přijat v druhém a hned potom ve třetím čtení.

Ministerstvo Badeniovo učinilo potvrzení nových

---

*) Veškeré rokování jest skoro slovně též v »Correspondenzblattě« 1897 str. 94 (stať: »Ridiculus mus«), pak »Congruadebatte« str. 136, 176, 220, 260, 303.

zákonů o zvýšení platův úřadnických, professorských a duchovenských J. V. císařem a králem závislým na povolení nových daní z cukru, piva a lihu říšskou radou, které měly býti jejich úhradou. Při panující obstrukci, kterou německá opposice provozovala, a při nechuti říšské rady k novým daním zdálo se, že vlastně ku potvrzení těchto zákonů nedojde, a že budou položeny ad acta.

Dvorní radové a odborní přednostové z ministerstev netajili se těmito obavami, a byvše tázáni, zdali budou tyto zákony potvrzeny, pokrčovali rameny, a to vším právem. Proto mnozí úřadníci šli za tohoto stavu věcí do výslužby dle starého řádu čili normale. Avšak po pádu ministerstva Badeniova a odstoupení ministerstva Gautschova provedl ministrpresident hrabě Thun, že všechny zákony o úpravě platů, pokud byly říšskou radou přijaty, byly od J. V. císaře a krále dne 19. září 1898 potvrzeny. Stalo se to odpoledne kolem 4. hodiny po dvojím slyšení, které týž den ministr financí, Dr. Kaizl, u Jeho Veličenstva měl, a sice jedno dopoledne a druhé odpoledne. Byly zde těžké obavy ohledně úhrady. Zákony vstoupily v platnost dne 1. října r. 1898.*)

---

*) Účinek nového kongruového zákona z 19. září 1898 ukázal se ve prospěch duchovenstva při poradě o preliminář, čili předchozím rozvrhu příjmův a vydání náboženské matice v Čechách, která se konala se zástupci všech čtyř diecésí v místodržitelství dne 4. května 1899. (Spisovatel zastupoval, jako po léta již, diecési královéhradeckou.) Potřeba činila ve vydáních řádných: 1,602.197 zl., o 277.608 zl. více nežli předešlého roku. Potřeba na mimořádné výdaje obnášela 88 321 zlatý, tedy úhrnem 1,690.518 zl. Jelikož veškeré příjmy náboženské matice obnášejí úhrnem 838.129 zl., jeví se schodek 852 389 zl. Obyčejně obnášel schodek asi půl millionu zl.; uvedenými 277.608 zlatými obnáší však na rok 1900 přes tři čtvrti (3/4) mil. zlatých. Jmění české náboženské matice obnáší kolem 18 millionů zlatých; její dluh eráru skoro 5 a čtvrt millionu; tedy vlastně má česká náboženská matice kolem 12 3/4 millionu zlatých kapitálu. Asi v 15 letech bude dluh rovnati se kapitálu. A co potom? Tuto otázku měli by biskupové uvažovati; dluh zůstane dluhem.

---

§ 92. Znění kongruových zákonů.

I. Zákon daný dne 19. dubna 1885,*)

kterýmž se vydávají prozatímní ustanovení o dotaci duchovenstva v katolické správě duchovní.

S přisvědčením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi nařiditi:

Čl. I. Dokavad se zákonodárně nezpořídí konečné upravení dotačních poměrů duchovenstva v katolické správě duchovní, do té doby platnost mají následující prozatímní ustanovení:

§ 1. Katolickým duchovním správcům samostatným a pomocným kněžím systemisovaným doplní se nejnižší příjem jich stavu přiměřený (kongrua) z fondů náboženských, respektive z dotace ode státu těm fondům propůjčované, pokudž kongrua tato není uhrazena ze příjmů s duchovním úřadem spojených.

Slovem »duchovní správce samostatný« rozumějí se všickni ti duchovní, kteří na základě kanonického dosazení od biskupa diecésního v jisté určité církevní obci právo i povinnost mají vykonávati správu duchovní, nebo kterýmž jinak od biskupa diecésního oprávnění dáno jest, aby správu duchovní samostatně vykonávali, jako lokalní kaplani (lokalisté), vikáři farští atd. Slovem »kněz pomocný« rozumějí se ti duchovní, kteří duchovním správcům samostatným přidáni jsou od biskupa diecésního, aby je u vykonávání správy duchovní podporovali.

§ 2. Nejnižší důchod v každém jednotlivém, na radě říšské zastoupeném království i zemi vytčen jest v obrazci I. k tomuto zákonu přiloženém, a to na tu dobu, kteráž připomenuta jest v úvodě ke článku tomuto.

§ 3. Zdali má a pokudž má doplněk dle § 1. v jednotlivých případech dán býti, o tom rozhodovati bude na základě předložených přiznání zemský úřad politický, vyslyše o tom biskupa diecésního.

Co se týče přiznání příjmův a výdajů v příčině doplňku kongruového, o tom platnost mají následující ustanovení:

1. Co se týče příjmův,

tedy započísti se mají toliko tyto příjmy:

a) čistý výnos z pozemkův a půdy v té výšce, ve kteréž výnos tento ustanoven jest z pozemků sem náležejících v příčině vyměření nové daně pozemkové;

---

*) Z. Ř. 1885. Č. 47. vydané 30. dubna 1885. — Výtečný »Výklad nových zákonů o kongrue duchovenstva v katolické správě duchovní« podal prof. Dr. Alois Jirák v »Časopise kat. duch.« r. 1893 str. 108, 162, 232, 278, 368, 397, 473, 562, 582; r. 1894 str. 20, 89, 141, 204, 262.

b) výnos nájemní z pronajatých budov podle skutečné výšky, odrazíc zákonitou částku na udržování budov a na amortisaci;

c) výnos z jistin, ze práv požitkových a ze závodů průmyslových;

d) pevné důchody (renty) a dotace na penězích, na předmětech cenných, anebo na přírodninách (při čemž přírodniny tyto počítány buďte podle cen průměrných, odrazíc 10 procent ze hrubého výnosu, jakožto výlohy na jich dobývání)

Výjimkou lze z ohledů slušnosti povoliti při *c)* a *d)* na účet výloh za dobývání úroků jistinných nebo důchodů (rent) přiměřenou srážku;

e) příjem ze přebytků místního jmění kostelního, pokudž takovéto přebytky vydány býti mohou na dotaci;

f) poplatky štolové, a to v summě úhrnné, kterouž vyřkne úřad zemský vyslyšev biskupa diecésního, anebo ministr věcí duchovních v případě tom, že by dorozumění se nestalo. Z poplatků štolových takto vyměřených částka 30 zl. se odrazí;

g) výnos všech mešních stipendií a fundací za výkony bohoslužebné, kteréž prve, než vyšel zákon přítomný, zřízeny byly v jisté určité summě, ač jestliže by zakládací list neobsahoval ustanovení takovémuto večtení odpírajícího.

Všecka nadací tohoto způsobu, kteráž zřízena budou teprve po nastalé působnosti tohoto nynějšího zákona, naprosto vyloučena jsou z takovéhoto večtení.

2. Co se týče výdajův,

tedy započteny buďte:

a) daně zeměpanské z přiznaných příjmův (1, *a*—*g*) vybírané, přirážky zemské, okresní a obecní, jakož i jinaké příspěvky k potřebám veřejným na základě přítomného zákona dávané, neméně i aequivalent poplatkový;

b) kancelářské výlohy za vedení matrik, leč by výlohy tyto byly uhrazovány ze jmění kostelního, pak výlohy spojené s řízením dekanátu (okresního vikářství) v částce, jež nařízením ustanovena bude;

c) výdaje na penězích a na předmětech cenných, spočívající na závazku, který by na důchodech váznul;

d) jestliže počet mší v 1, *g)* naznačených, které během jednoho roku jest sloužiti, přesahuje určitý počet normální, výnos těch stipendií mešních, jež správce duchovní k vykonání musí postoupiti jiným duchovním; není-li při těch kterých jednotlivých mších listinou zakládací žádná určitá summa ustanovena, tedy započteno buď mešní stipendium podle zvyku diecésního. Počet normální ustanoven buď v každé diecési ve srozumění s biskupem; pakli že srozumění takového se nedojde, položeno buď číslo 200;

e) větší výdaje stavební, jež podle platných zákonů připadají na beneficiata.

Proti tomu započteny býti nemohou výdaje takové, které se vztahují k osobní výživě (k domácímu hospodářství), ani výdaje se vzděláváním pozemků spojené, aniž výdaje, které dle platných předpisů vznikají ze zachovávání farských budov ve stavu dobrém. Výjimkou však při kromobyčejných výdajích, na př. má-li zjištěna býti dostatečná voda, započtení jich může býti dovoleno.

Co se týče lhůty, ve které přiznání podávati se mají, jakož i toho, kterakým způsobem přiznání tato mají býti zřízena, zkoumána a upravována, konečně co se týče způsobu, jakým a doby, od které poukázán bude přiznaný doplněk kongruový, o tom zvláště bude nařízeno.

§ 4. Když by se ukázalo, že některý příjem, jenž dle těchto předpisů měl býti přiznán, byl zamlčen anebo některý výdaj vědomě neprávě započten, tedy osobám za správnost přiznání odpovědným uložena buď pokuta peněžitá až do té summy, o kterouž měl fond náboženský nebo pokladna státní býti zkrácena.

Při jinakých neshodách buď přiznání toliko upraveno, a jen podle okolností buď uložena náhrada útrat, kteréž by z jednání opravovacího vzešly.

§ 5. Zastavatelé (provisorové) uprázdněných beneficií obdrží svůj plat z fondů náboženských. Plat ten řídí se podle výše, kterou má kongrua tomu beneficiu dle § 2. náležející, i obnáší při beneficiích do 500 zl. kongruy třicet zlatých, při beneficiích do 600 zl. čtyřicet zlatých, při beneficiích o 700 až do 900 zl. padesáte zlatých a při beneficiích o 1000 zl. nebo více šedesáte zlatých měsíčně.

Zastavatelé uprázdněných beneficií, jichžto měsíční příjem obnáší 30 zl., nejsou povinni, aby mše nadační vykonávali jinak než za stipendium od biskupa určené.

Zastavatelé přespolní obdrží remuneraci případ od případu vyměřovanou, ta však v nižádném případě nesmí přesahovati dvě třetiny řádného platu zastavatelského.

§ 6 Správcové duchovní, kteří by bez své viny stali se ke službě neschopnými, obdrží plat odpočinkový, který se jim vykáže podle obrazce II. tuto přiloženého, nic nehledíc k soukromým příjmům, kterýchž by snad měli.

Tyto platy odpočinkové uhrazovány budou z fondů náboženských, respektive z jich dotace státní, ač nemohou-li uhrazeny býti z důchodů beneficia samého.

Jestliže by kněz deficient postižen byl zvláštní pohromou tělesnou, tedy ministr věcí duchovních může jemu výjimkou povoliti plat odpočinkový větší, nežli by dle obrazce jemu náležel, avšak toliko do nejvyšší summy 600 zl. samostatnému správci duchovnímu a 400 zl. knězi pomocnému.

§ 7. K místům správy duchovní, kterýmž kongrua s přípomocí fondů náboženských vyměřena byla posud v summě vyšší, nežli by vypadla podle ustanovení tohoto zákona, ustanovení tato vztahovati se budou teprve při novém obsazení jich, a i to jen tehda, jestliže další existence této vyšší kongruy není založena na nějakém obzvláštním titule právním.

Choří správcové duchovní (deficienti), kteří mají vyšší plat odpočinkový, nežli který by jim náležel podle ustanovení tohoto zákona, pozůstanou v požitku svého posavadního odpočinkového platu.

§ 8. O takových místech správy duchovní, která přivtělena jsou některému řeholnímu sboru, ustanovení tohoto zákona žádné platnosti nemají.

Též tak jest i při místech správy duchovní, která přivtělena jsou některému sboru světského kněžstva, pokavad sbor tento má sám dostatečných prostředků, aby z vlastních peněz staral se o náležitý podle stavu nejnižší důchod kněžstva, správu duchovní vykonávajícího.

Čl. II. § 9. Doplňky dotací kněžím pomocným (§ 1.), platy a remunerace zastavatelům (provisorům, § 5.) a odpočinkové platy deficientům (§ 6.), v přítomném zákoně ustanovené, platnosti nabudou dnem 1. ledna 1886 v částce celé, doplňky pak ke kongrue samostatných správců duchovních (§ 1.) dnem 1. ledna 1887 z polovice a dnem 1. ledna 1888 v plné částce své.

§ 10. Ministr věcí duchovních a vyučování i ministr financí mají sobě uloženo, aby zákon tento vykonali.

Ve Vídni, dne 19. dubna 1885.

František Josef m. p.

Taaffe m. p. Conrad m. p. Dunajewski m. p.

Obrazec I.

o kongruách, které ustanoveny byly podle § 1. v jednotlivých královstvích a zemích na čas dotčený v úvodu článku I.

	Duchovnímu správci samostatnému	Knězi pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
I. V Dolních Rakousích.		
1. Ve Vídni	1 800	500
2. V okolí Vídně až do 4 mil:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	1.200	400
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	1.000	—
3. Ve městech a větších osadách léčebních	1.000	400
4. V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	800	350

	Duchovnímu správci samostatnému	Kněží pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	700	—
II. V Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Horních Rakousích.		
1. V Praze a v Brně	1.200	400
2. V Linci (s Urfahrem), v Riedu, ve Steyeru a Welsu, pak v Opavě	1.000	400
3. V okolí pražském a brněnském až do 2 mil, ve městech a městysech majících přes 5000 obyvatelů, pak ve větších osadách léčebních	900	350
4. V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	800	350
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	700	—
III. Ve Štýrsku, v Korutanech, v Krajnsku, v Salcbursku, v Tyrolsku a ve Vorarlbersku.		
1. Ve hlavním městě zemském	1.000	400
2. Ve městech a městysích majících přes 5000 obyvatelů a ve větších osadách léčebních	800	350
3. V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	700	300
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	600	—
IV. V Istrii, v Terstu s okolím, v Gorici-Gradištsku a v Bukovině.		
1. V Terstu	1.200	400
2. V Černovicích	1.000	400
3. V okolí terstském až do 2 mil, ve městech a v městysech majících přes 3000 obyvatelů, pak ve větších osadách léčebních	700	350
4. V ostatních osadách	600	300

	Duchovnímu správci samostatnému	Kněžímu pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
V. V Haliči.		
1. Ve Lvově a Krakově	1.000	400
2. Ve městech majících přes 10.000 obyvatelů, pak v osadách Podgórze (u Krakova) a v Biale	700	350
3. Ve městech a městysech majících přes 5000 obyvatelů a ve větších osadách léčebních	600	300
4. Ve všech ostatních osadách	500	300
VI. V Dalmatsku.		
1. V Zadru	800	350
2. Ve městech a v městysich majících přes 2000 obyvatelů, v Lesině (Hvaru), v Makarsce a v Korčule	600	300
3. V ostatních osadách	500	300

Připomenutí!

»Většími osadami léčebními« vyrozumívají se takové osady, kdež podle zkušenosti návštěva cizích hostí působívá, že ceny věcí k živobytí potřebných značně se zvyšují.

Obrazec II.

o vyměřování platů správcům duchovním pro nezpůsobilost na odpočinek daným.

		při službě				
		do 10 let	přes 10 až do 20 let	přes 20 až do 30 let	přes 30 až do 40 let	přes 40 let
a) Duchovnímu správci samostatnému:						
jestliže kongrua při posledně spravovaném místě duchovní správy systemisovaná činila:	500 zl.	300	350	400	425	450
	600 zl.	300	360	420	450	480
	700 zl.	300	370	440	475	510
	800 zl.	300	380	460	500	540
	900 zl.	300	390	480	525	570
	1000 nebo více zl.	300	400	500	550	600
b) knězi pomocnému .		225	250	275	300	300

II. Zákon, daný dne 1. května 1889,*)

o platech a výslužném systemisovaných učitelů při římsko-katolických a řecko-katolických theologických ústavech dioecesních a při theologických ústavech ústředních v Gorici a Zadru.

S přisvědčením obou sněmoven rady říšské vidí se Mi nařiditi, jak následuje:

§ 1. Roční služné professorů, kteří při římsko-katolických a řecko-katolických theologických ústavech dioecesních a při theologických ústavech ústředních v Gorici a Zadru zastávají místo, se státním svolením systemisované, ustanovuje se na 1000 zl. r. č. Kromě toho přísluší každému professoru těchto ústavův aktivní přídavek 200 zlatých r. č. ročně, který však vyplácen bude toliko z polovice, požívá-li příslušný professor naturalního bytu.

§ 2. Služné v § 1. ustanovené po každých pěti letech, která professor buď před počátkem nebo po počátku působnosti tohoto zákona na řečených theologických ústavech strávil, až včetně do dvacátého pátého roku této služby, zvýší se pokaždé o 200 zlatých r. č.

§ 3. Professoři, v § 1. řečení, kteří by biskupovým nařízením, učiněným ve shodě se státním úřadem duchovním, avšak nikoli následkem vzdání se služby nebo následkem odňatého poslání k úřadu učitelskému, z něho vystoupili a neschopni byli k jiné potřebě ve správě duchovní neb k jinému církevnímu úřadu, buďte poděleni výslužným podle jich služebního času čítatelným.

Výslužné vyměřeno buď po čítatelném služebním čase od dokonaného 10. až do 15. roku $^1/_8$, od dokonaného 15. až 20. roku $^3/_8$, od dokonaného 20. až 25. roku $^4/_8$, od dokonaného 25. až 30. roku $^5/_8$, od dokonaného 30. až 35. roku $^6/_8$, od dokonaného 35. až 40. roku $^7/_8$ platů při vyměřování výslužného čítatelných, totiž ročního služného a pětiletých přídavků, po 40letém čase služebním vyměřeno však buď celou summou těchto platův.

Ti professoři, kteří ještě nedokonavše čítatelného služebního času deseti let, ke každé další církevní potřebě stali by se nezpůsobilými, co do svého výslužného pokládáni buďte za roveň samostatným správcům duchovním podle § 6. zákona ze dne 19. dubna 1885 (Z. Ř. č. 47.) a vzorce II k tomuto zákonu.

Služební léta, jež před nastoupením systemisovaného místa učitelského při některém z těchto theologických ústavů strávena byla professorem v duchovní správě nebo v některém jiném církevním úřadě, při vyměření výslužného systemisovanému professoru při těchto ústavech čítána budou tím způsobem, že čtyři léta v duchovní správě ztrávená počítána budou za tři služební léta učitelská.

Přestoupí-li některý professor těchto ústavů do duchovní správy, pozbude sice nároku na výslužné dle předchozích před-

---

*) Z. Ř. 1889. Č. 68. vydané 9. května 1889.

pisův, avšak při vyměřování jeho výslužného podle § 6. zákona ze dne 19. dubna 1885 (Z. Ř. č. 47.), vztažmo dle vzorce II. k tomuto zákonu tři služební léta v učitelském úřadě ztrávená čítána buďte po každé za čtyři léta správy duchovní.

Obdrží-li professor ve výslužbě úřad církevně nadaný, zanikne jeho nárok na výslužné.

§ 4. Platy za supplování při těchto theologických ústavech upraveny budou způsobem nařizovacím.

§ 5. Náklad, jenž tímto zákonem vznikne, povinny jsou nejprve nésti fondy pro ty které theologické ústavy zřízené a jiné církevní důchody k tomu věnované.

Zbytek nákladu takto neuhrazený přísluší na fond náboženský.

§ 6. Zákon tento nabude moci dne 1. října 1889.

Od tohoto dne zastaveny buďte bez rozdílu všechny dosavadní platy jako služné, osobní a drahotní přídavky atd.

§ 7. Mému ministru věcí duchovních a vyučování a Mému ministru finančnímu jest uloženo, aby ve skutek uvedli tento zákon.

Ve Vídni, dne 1. května 1889.

František Josef m. p.

Taaffe m. p. Gautsch m. p. Dunajewski m. p.

III. Zákon, daný dne 13. dubna 1890,*)
o zlepšení kongruy římsko-katolických a řecko-katolických exponovaných duchovních pomocných.

S přisvědčením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi nařiditi, jak následuje:

§ 1. Nejmenší příjem, v § 2. zákona ze dne 19. dubna 1885 (Z. Ř. č. 47) a v obrazci I. k němu přiloženém pro pomocné duchovní ustanovený, zvyšuje se o 100 zlatých pro ony systemisované pomocné duchovní, kteří svěřené mají sobě výkony duchovní správy při některém kostele mimo farské místo ležícím a při něm své úřední sídlo mají.

Pro expositury, které zřízeny budou teprve po dni, kterého tento zákon moci nabude, dotčené zvýšení platnost míti bude toliko tenkráte, když zřízení jich se stane se státním přivolením.

Ostatně ustanovení zákona ze dne 19. dubna 1885 (Z. Ř. č. 47) o těchto pomocných duchovních zachovávají se v neobmezené platnosti.

§ 2. Zákon tento nabude moci dnem 1. července 1890.

*) Z. Ř. 1890. Č. 65 vydané 26. dubna 1890.

§ 3. Ministrovi věcí duchovních a vyučování a ministrovi financí jest uloženo, aby tento zákon uvedli ve skutek.

Ve Vídni, dne 13. dubna 1890.

František Josef m. p.

Taaffe m. p. Gautsch m. p. Dunajewski m. p.

IV. Zákon, daný dne 7. ledna 1894, *)

o zlepšení příjmů dignitářů a kanovníků při metropolitních, kathedrálních a konkathedrálních kapitolách katolické církve ritu latinského, řeckého a arménského.

S přisvědčením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi nařiditi, jak následuje:

§ 1. Dignitářům a sídelním kanovníkům metropolitních, kathedrálních a konkathedrálních kapitol, kteří jsou v počtu státem uznaném, pokud jejich dosavadní důchody a příjmy nedosahují minimálního příjmu v následujícím přehledě stanoveného, bude tento minimální příjem k jejich žádosti poskytnut z náboženských fondů, vztažmo ze státní jejich dotace, a to:

I. V Dolních Rakousích, Terstě, Čechách a na Moravě:

prvnímu dignitáři částkou . . . . . 2000 zl.
ostatním dignitářům po . . . . . 1800 zl.
a prostým kanovníkům po . . . . . 1600 zl.

II. V Horních Rakousích, Solnohradsku, Štýrsku, Korutansku, Krajině, Gorici a Gradištce, Tyrolsku a v Haliči:

prvnímu dignitáři částkou . . . . . 1800 zl.
ostatním dignitářům po . . . . . 1600 zl.
a prostým kanovníkům po . . . . . 1400 zl.

III. V Istrii a Dalmatsku:

prvnímu dignitáři částkou . . . . . 1600 zl.
ostatním dignitářům po . . . . . 1400 zl.
a prostým kanovníkům po . . . . . 1200 zl.
rak. čís.

§ 2 Oněm kapitolním členům, jejichž ryzí příjem, dle § 3. vyšetřený, nedosahuje minimálního příjmu jim dle § 1. příslušejícího, buďte doplňky dle toho na jevo jdoucí k výplatě poukázány z náboženských fondů, vztažmo ze státní jejich dotace v měsíčních lhůtách napřed splatných ode dne, kterého tento zákon moci nabude, vztažmo při nových obsazeních ode dne investice příslušného člena kapitolního.

§ 3. Zda a pokud v té které případnosti dán býti má doplněk minimálního příjmu v § 1. zaručeného, o tom na základě předložených přiznání, která jednotlivými kapitolními členy ve

*) Z. Ř. 1894. Č. 15 vydané 24. ledna 1894.

srozumění s příslušnou kapitolou mají býti podána, rozhodne politický úřad zemský, vyslechnuv biskupa diecésního.

Proti tomuto rozhodnutí zemského úřadu může do čtyř týdnů po doručení jeho podán býti rekurs c. k. ministeriu věcí duchovních a vyučování.

§ 4. Co se týče přiznání příjmův a výdajův, aby doplněn byl minimální příjem v § 1. ustanovený, mají platnost následující ustanovení:

I. Jakožto příjem buďte čítány:

a) Ryzí výnos z pozemků a půdy v oné výši, ve které ustanoven jest z těch kterých pozemků pro vyměření daně pozemkové;

b) výnos nájemní z pronajatých budov dle své skutečné výšky, odrazíc zákonitou částku nákladů na udržování a na amortisaci;

c) výnos z jistin, ze práv požitkových a ze závodů průmyslových;

d) pevné důchody (renty) a dotace na penězích a předmětech cenných nebo přírodninách (při čemž přírodniny tyto buďte počítány dle cen průměrných se srážkou 20 procent z hrubého výnosu jakožto výloh na jejich dobývání).

Při jistinných úrocích a důchodech pod *c*) a *d*) uvedených mohou odečteny býti výlohy na jejich dobývání.

e) Výnos všech mešních stipendií s určitým obnosem zřízených (po srážce stipendijního obnosu v diecési obvyklého) a jinakých nadací za výkony bohoslužebné, které před působností tohoto zákona byly zřízeny, pokud jejich vpočtení neodporuje ustanovení listu zakládacího, vztažmo doložky přijímací nebo konfirmační; konečně

f) příjmy z tak zvané mensa communis.

II. Jakožto výdaje buďte čítány:

a) Zeměpanské daně jak z přiznaných příjmů (I *a*—*f*), tak i z úhrnného příjmu vybírané, přirážky zemské, okresní a obecní i jinaké příspěvky k veřejným účelům na základě zákona dávané, ekvivalent poplatkový a daň k fondu náboženskému;

b) výdaje na penězích nebo na předmětech cenných, spočívající na závazku, jenž na důchodech vázne;

c) nájemné způsobem nařizovacím ustanovené i se zákonnými přirážkami na ně připadajícími z bytu a jeho příslušenství od toho kterého kapitolního člena k vlastní potřebě najatého;

d) výdaje s vedením dekanatního (vikářského) úřadu spojené v obnose způsobem nařizovacím ustanoveném;

e) větší stavební výdaje v té částce, která náboženskou správou byla schválena;

f) pojistné;

g) náklady a výdaje na opatření potřebné vody, pokud by náboženská správa jich zařadění schválila;
h) výslužné a platy z milosti, pokud se státním schválením spočívají na právním zavazku;
i) úroky i s případnými annuitami z passivních kapitálů.

III. Pokud k ustanovení příjmů jednotlivých kapitolních členů z tak zvané mensa communis (I *f*) jest třeba vyšetřiti a stanoviti výnos její, mají při tom obdobnou platnost ustanovení tohoto zákona.

V tomto směru mohou započteny býti kromě toho ještě jako výdaje:

a) náklad na církevní nebo náboženské účely;
b) náklady na vědecké sbírky a na knihovny kapitolní částkou nařizovacím způsobem ustanovenou.

§. 5. Přiznání příjmů a výdajů, pokud jednotliví kapitolní členové míní, že musí činiti nárok, buďte podána skrze ordinariáta u politického úřadu zemského ve třech měsících po čase, co tento zákon působiti počne, vztažmo jestliže by jednotlivá kapitolní místa znova byla obsazena, ve třech měsících po investici toho kterého kapituláře. Lhůta tato může prodloužena býti ze závažných důvodů.

Jestliže by přiznání opozděně bylo podáno, žádané přidělení minimálního příjmu ve vzorci § 1. stanoveného může státi se toliko ode dne, kdy přiznání bylo podáno.

Způsob, jak přiznání mají býti upravena, zkoušena a opravena, vyhrazen je cestě nařizovací.

§ 6. Příjem z majetku nově přibylého i případné změny jeho buďte skrze ordinariát přiznány u politického úřadu zemského ve třech měsících po dni přírůstku, vztažmo úbytku.

Lhůta tato může býti prodloužena ze závažných důvodů. Politický úřad zemský, vyslechnuv biskupa diecésního, vykonati má nové vyměření ryzího příjmu, i ustanoviti doplněk s právním účinkem ode dne, kterého jmění skutečně přibylo, vztažmo příjmu ubylo.

§ 7. K členům kapitolním, kteří dosud požívali vyšší dotace nežli dle § 1. ustanovené, nevztahují se tuto uvedené předpisy potud, pokud jejich dotace neklesne pod výměru tímto zákonem stanovenou.

§ 8. Zákon tento nabývá moci dnem 1. ledna 1894.

§ 9. Ministrovi věcí duchovních a vyučování a ministrovi financí jest uloženo, aby ve skutek uvedli tento zákon.

Ve Vídni, dne 7. ledna 1894.

František Josef m. p.

Windisch-Graetz m. p. Madeyski m. p. Plener m. p.

V. Zákon, daný dne 7. ledna 1894,*)

jímž mění se § 1. zákona ze dne 13. dubna 1890 (Z. Ř. č. 65) (zlepšení kongruy římsko-katolických a řecko-katolických exponovaných duchovních pomocných).

S přisvědčením obojí sněmovny říšské rady vidí se Mi nařiditi, jak následuje:

Čl. 1 První odstavec § 1. zákona ze dne 13. dubna 1890 (Z. Ř. č. 65) o zlepšení kongruy římsko-katolických a řecko-katolických exponovaných duchovních pomocných pozbývá platnosti a bude příště zníti:

§ 1. Nejmenší příjem, v § 2. zákona ze dne 19. dubna r. 1885 (Z. Ř. č. 47) a v obrazci I. k němu přiloženém pro pomocné duchovní ustanovený, zvyšuje se o 160 zl. pro ony systemisované pomocné duchovní, kteří svěřené mají sobě výkony duchovní správy při některém kostele mimo farské místo ležícím a při něm své úřední sídlo mají.

Čl. II. Zákon tento nabude moci dnem 1. ledna 1894.

Čl. III. Ministrovi věcí duchovních a vyučování a ministrovi financí uloženo jest, aby zákon ten uvedli ve skutek.

Ve Vídni, dne 7. ledna 1894.

František Josef m. p.

Windisch-Graetz m. p. Madeyski m. p. Plener m. p.

Zákon, daný dne 19. září 1898,

jímž vydávají se ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní **)

S přisvědčením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi nařiditi takto:

§ 1. Samostatným katolickým duchovním správcům a pomocným knězím doplní se nejnižší příjem stavu jejich přiměřený (kongrua) z fondů náboženských, vztažmo z dotace státem těmto fondům dávané, pokud kongrua tato není uhrazena příjmy s duchovním úřadem spojenými.

Kongrua samostatného správce duchovního patří těm duchovním, kteří na základě kanonického dosazení biskupem diecésním mají právo a povinnost v určité církevní obci vykoná-

---

*) Z. Ř. 1894. Č. 16.

**) Říšský Zákonník z r. 1898, částka LVIII. Č. 176. Prováděcí ministerské nařízení k němu ze dne 16. listopadu r. 1898 Ř. Z. č. 205. Důkladný rozbor sepsal kanovník Dr. Alois Jirák: »Prováděcí nařízení k novému kongruovému zákonu« v »Časopise kat. duch.« 1899 str. 34 a násled. Výklad zákona podává Dr. Jirák v »Časop. kat. duch.« z r. 1898 str. 9 nn.

vati správu duchovní nebo kteří jinak diecésním biskupem jsou oprávněni, samostatně vykonávati správu duchovní jako lokální kaplani (lokalisté), vikáři farští atd., pokud v té i oné případnosti příslušné místo správy duchovní státem jest uznáno za samostatné.

Kongrua pomocného kněze náleží těm duchovním, kteří samostatným správcům duchovním jsou od diecésního biskupa se státním přivolením přidáni, aby je ve výkonu správy duchovní podporovali.

Že takové státní uznání se stalo, budiž bez dalšího průkazu pokládáno o takových místech správy duchovní a místech kněží pomocných, která v této vlastnosti již byla zřízena, když císařský patent ze dne 5. listopadu 1855, Z. Ř. č. 195, nabyl moci, a od té doby nebyla výslovně zrušena.

Majitelé prostých obročí, zastávají-li systemisované místo kněze pomocného a byla-li tato výpomoc diecésním biskupem ve shodě se státní správou duchovní uznána za nutnou, mají nárok na odměnu výměrou kongruy kněze pomocného, vztažmo na doplnění svého obročního příjmu až do výše kongruy kněze pomocného.

Řeholníci, kteří zastávají systemisované světské duchovní místo kněze pomocného, je-li tento úkon diecésním biskupem ve shodě se státní správou duchovní uznán za nutný, mají nárok na odměnu výměrou kněze pomocného.

§ 2. Nejnižší příjem v každém jednotlivém na radě říšské zastoupeném království a zemi jest vytčen v obrazci I. k tomuto zákonu přiloženém.

Tento nejnižší příjem zvyšuje se o 160 zl. při těch systemisovaných kněžích pomocných, kterým jsou svěřeny úkony správy duchovní při některém kostele mimo farské místo ležícím, a kteří u něho mají své sídlo úřední.

§ 3. Zdali a pokud má doplněk podle § 1. v tom kterém případě býti dán, o tom rozhoduje politický úřad zemský na základě přiznání, která skrze ordinariát buďte podávána.

Co se týče přiznání příjmů a výdajů za příčinou doplňku kongruy, o tom mají platnost zásady tyto:

§ 4. Jakožto příjem buďte čítány toliko tyto požitky:

a) ryzí výnos z pozemkův a půdy v té výšce, ve které jest z příslušných pozemků ustanoven pro vyměřování daně pozemkové;

b) výnos nájemného z pronajatých budov podle skutečné výšky, odrazíc zákonitou částku na udržování budov a na amortisaci;

c) výnos z jistin, z práv požitkových a ze živnostenských závodů;

d) pevné důchody (renty) a dotace v penězích, v hodnotě peněžité nebo v přírodninách; přírodniny buďte čítány se srážkou 20 procent z hrubého výtěžku pro menší jakost a jakožto náklad na dobývání. Výjimkou lze z ohledů sluš-

nosti při *c*) a *d*) za příčinou nákladů na dobývání úroků jistinných nebo důchodů povoliti srážku přiměřenou;

e) příjem ze přebytků místního jmění kostelního, pokud takových přebytků může býti upotřebeno k účelům dotačním;

f) poplatky štolové v sumě úhrnné, kterou určí zemský úřad ve shodě s biskupem diecésním, anebo ministr věcí duchovních, jestliže by dorozumění se nestalo.

Ze štolových poplatků takto vyšetřených srazí se částka 30 zl.

§ 5. Ze započtení jest vyloučen výnos nadací s určitým obnosem zřízených za mše a jiné úkony bohoslužebné.

§ 6. Výnosy z majetku, který po působnosti tohoto zákona štědrými úkony některému obročí přibude, jsou vyloučeny ze započtení.

§ 7. Jakožto výdaje buďte vřaděny:

a) zeměpanské daně z přiznaných příjmů (§ 4.) vybírané. zemské, okresní a obecní dávky a jinaké příspěvky k účelům veřejným na základě některého zákona placené, jakož i ekvivalent poplatkový;

b) kancelářské výdaje na vedení matrik, leč by výdaje tyto byly zapravovány ze jmění kostelního neb od některé jiné osoby k tomu zavázané, pak výdaje spojené s vedením úřadu dekanátního (okresního vikářství) v částce, která bude nařízením ustanovena;

c) výdaje na penězích a hodnotě peněžité, spočívající na závazku, který by na příjmu váznul.

Sem náležejí zejména dávky kněžím pomocným, které na základě určitých titulů právních zavazují příjem obroční;

d) nařízená náhrada za mše náboženského fondu, které na doplňku kongruy váznou;

e) stálé kromobyčejné výdaje na zabezpečení potřebné vody.

Naproti tomu nemohou býti započteny všeliké výdaje, které se vztahují k osobní výživě (k domácnosti), ani výdaje se vzděláváním pozemků spojené, ani výdaje, které podle platných předpisů vznikají zachováváním farských budov ve stavu dobrém.

§ 8. Nařízením bude ustanoveno, jakým způsobem přiznání mají býti zařízena, zkoumána a upravována.

Přiznání buďte podána u ordinariátu ve lhůtě dvou měsíců po dni, kterého samostatný správce duchovní, vztažmo pomocný kněz svůj úřad nastoupil; co se pak týče duchovních správců, kteří nárok na doplnění kongruy majíce, již jsou v úřadě, buďte podána ve dvou měsících po dni, kterého tento zákon nabyl moci. Lhůta tato může býti prodloužena z důvodů důležitých.

Doplněk kongruy budiž dán ode dne nastoupení úřadu, bylo-li přiznání podáno ve lhůtě zákonné nebo prodloužené. Jestliže přiznání bylo podáno, když zákonná nebo prodloužená lhůta uplynula, budiž doplněk kongruy udělen ode dne, kterého přiznání k politickému úřadu zemskému došlo.

§ 9. Když vyšlo na jevo, že některý příjem, který podle

těchto předpisů měl býti přiznán, byl zamlčen, nebo některý výdaj vědomě nesprávně započten, tedy osobám ze správnosti přiznání odpovědným buď uložena peněžitá pokuta až do té sumy, o kterou by byl fond náboženský nebo pokladna státní byla zkrácena.

Při jinakých neshodách buď přiznání toliko upraveno a jen podle okolností buď uložena náhrada útrat, které opravným řízením vzešly.

§ 10. Zastavatelé (provisorové) uprázdněných obročí obdrží svůj plat z fondů náboženských.

Plat tento řídí se podle výše, kterou má kongrua, která tomuto obročí podle § 2. přísluší, i obnáší při obročích s kongruou 600 zl. čtyřicet pět (45) zlatých, při obročích s kongruou 700 zl. pětapadesát (55) zlatých, při obročích s kongruou 800 zl. šedesát (60) zlatých a při obročích s 1000 zl. nebo s kongruou větší sedmdesát (70) zlatých.

Zastavatelé přespolní (excurrendo-provisorové) obdrží remuneraci v každé případnosti zvláště vyměřenou, která však nikdy nesmí přesahovati dvou třetin řádného platu zastavatelského.

Avšak provisorové mají v obojí případnosti nárok na výtěžek z nadačních platů za mše a jiné úkony bohoslužebné.

§ 11. Pomocní kněží, kteří úplně zastávají samostatného duchovního správce ke službě trvale neschopného, obdrží plat v § 10. pro provisory ustanovený. K tomuto platu budiž však v první řadě upotřebeno přebytku kongruy, jejž snad příslušné obročí poskytuje.

§ 12. Má-li samostatný správce duchovní kromě svých povinností také ještě zastávati systemisované, avšak uprázdněné místo pomocného kněze při duchovní stanici od něho spravované, tedy náleží mu za to remunerace měsíčních 15 zl. r. č. z příjmu spojeného s místem kněze pomocného, vztažmo z náboženských fondů, pokud kongrua tohoto místa kněze pomocného není zcela nebo částečně nadána z obročního příjmu samostatného správce duchovního.

§ 13. Duchovní správcové, kteří bez své viny stali se ke službě neschopni, obdrží, nehledíc k jich snad soukromým příjmům a čítajíc služební čas před nezaviněnou dočasnou neschopností vykonaný, plat odpočinkový, který budiž vyměřen podle přiloženého obrazce II.

Tyto platy odpočinkové budou uhrazovány z fondů náboženských, vztažmo z jejich dotace státní, jestliže by nemohly uhrazeny býti z příjmu obročního.

Jestliže by kněz deficient byl stížen zvláštní vadou tělesnou nebo jsou-li tu jiné okolnosti zřetele hodné, ministr věcí duchovních může jemu výjimečně povoliti vyšší odpočinkový plat nežli by mu podle obrazce náležel, avšak toliko do nejvyšší sumy osmi set zlatých samostatnému správci duchovnímu a čtyř set zlatých knězi pomocnému.

§ 14. Duchovní správcové a kněží deficienti, kteří při počátku působnosti tohoto zákona požívají vyššího doplňku kongruy, vztažmo vyššího platu deficientského, nežli který by jim náležel

podle předpisů tohoto zákona, podrží tento vyšší plat pro svou osobu na čas tohoto svého ustanovení, vztažmo neschopnosti.

Místům správy duchovní, kterým na základě zvláštního titulu právního trvale s upotřebením peněz fondu náboženského byla dána kongrua, převyšující položky obrazce I., zůstane tato kongrua vyšší.

Příjem takovýchto míst správy duchovní bude vyhledán také podle zásad tohoto zákona.

§ 15. Ku přivtěleným místům správy duchovní vztahují se toliko potud ustanovení tohoto zákona, pokud se prokáže, že příslušná korporace neb obročí nemůže trvale skutečně zapravovati náležitý podle stavu nejnižší důchod kněžstva, správu duchovní vykonávajícího.

§ 16. Dokud by přiznání, podle tohoto zákona a vydaných nařízení vykonávacích podaná, nebyla upravena, budou vydávány dosud poukázané doplňky kongruy, které však později budou vyrovnány.

§ 17. Zákon tento nabývá moci dnem vyhlašovacím. Týmž dnem pozbývají platnosti zákony ze dne 19. dubna 1885, Z. Ř. č. 47, a ze dne 7. ledna 1894, Z. Ř. č. 16.

§ 18. Ministrovi věcí duchovních a vyučování a ministrovi financí jest uloženo, aby zákon tento uvedli ve skutek.

Ve Vídni, dne 19. září 1898.

František Josef m. p.

Thun m. p. Kaizl m. p. Bylandt m. p.

Obrazec I.

o kongruách, které ustanoveny byly podle § 1. v jednotlivých královstvích a zemích.

	Duchovnímu správci samostatnému	Kněží pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
I. V Dolních Rakousích.		
1. Ve Vídni	1 800	500
2. V okolí Vídně až do 30 kilometrů:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	1.200	400
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	1.000	—
3. Ve městech a větších osadách léčebních	1.000	400
4. V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	800	350

	Duchovnímu správci samostatnému	Knězi pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	700	—
II. V Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Hornich Rakousich.		
1. V Praze a v Brně	1.200	400
2. V Linci (s Urfahrem), v Riedu, ve Steyeru a Welsu, pak v Opavě	1.000	400
3. V okolí pražském a brněnském až do 15 km., ve městech a městysech majících přes 5000 obyvatelů, pak ve větších osadách léčebních	900	350
4. V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	800	350
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	700	—
III. Ve Stýrsku, v Korutanech, v Krajnsku, v Salcbursku, v Tyrolsku a ve Vorarlbersku.		
1. Ve hlavním městě zemském	1.000	400
2. Ve městech a městysech majících přes 5000 obyvatelů a ve větších osadách léčebních	800	350
3 V ostatních osadách:		
a) farářům majícím pomocné kněze systemisované	700	300
b) farářům nemajícím pomocných kněží systemisovaných	600	—
IV. V Istrii, v Terstu s okolím, v Gorici-Gradištsku a v Bukovině.		
1. V Terstu	1.200	400
2. V Černovicích	1.000	400
3. V okolí terstském až do 15 km., ve městech a v městysech majících přes 3000 obyvatelů, pak ve větších osadách léčebních	700	350
V ostatních osadách	600	300

	Duchovnímu správci samostatnému	Knězi pomocnému
	zlatých v rak. čís.	
V. V Haliči.		
1. Ve Lvově a Krakově	1.000	400
2. Ve městech majících přes 10.000 obyvatelů, pak v osadách Podgórze (u Krakova) a v Biale	800	350
3. Ve městech a městysech majících přes 3000 obyvatelů a ve větších osadách léčebních	700	350
4. Ve všech ostatních osadách	600	300
VI. V Dalmatsku.		
1. V Zadru	800	350
2. Ve městech a v městysech majících přes 2000 obyvatelů, ve Hvaru, v Makarsce a v Korčule, pak ve větších osadách léčebních	700	300
3. V ostatních osadách	600	300

Obrazec II.

o vyměřování platů správcům duchovním pro nezpůsobilost na odpočinek daným.

	Při službě v duchovní správě nebo v jiné veřejné církevní službě				
	do 10 let	přes 10 až do 20 let	přes 20 až do 30 let	přes 30 až do 40 let	přes 40 let
a) Duchovnímu správci samostatnému:					
jestliže kongrua při posledně spravovaném místě duchovní správy systemisovaná činila: 600 zl.	400	450	500	550	600
700 zl.	400	450	500	575	650
800 zl.	400	475	550	625	700
900 zl.	450	500	575	650	750
1000 nebo více zl.	500	550	625	700	800
b) knězi pomocnému .	225	250	275	300	350

§ 93. Katolické sjezdy.

Myšlenka pořádati sjezdy katolické není nová; kdykoliv církev byla ohrožena nepřítelem vnitřním anebo vnějším, kdykoliv šlo o nejdražší zájmy lidstva, o víru — vždy katolíci tulili a vinuli se k sobě nejen v síních chrámových u svých oltářův, ale rokovali o věcech všeobecně důležitých také ve schůzích veřejných i soukromých.

Objevil se liberalismus, slibující lidstvu zlaté rajské doby. Nejzvučnější hesla pouštěla se mezi lid. Volnost, rovnost, svoboda — napsalo se na prapor, pod nějž svolával liberalismus své věrné. Bohužel, dalo se lidstvo zaslepiti blýštícím se pozlátkem liberalismu a přijalo zásady jeho za své. Dle těch zásad upraveno bylo také zákonodárství. Náboženství stalo se věcí soukromou, ba řekli bychom věcí vedlejší, a bylo to jedno, vykonává-li kdo povinnosti náboženské neb jich nevykonává. Prohlásila se svoboda živností a všechny možné svobody. Lidstvo čekalo na ty zlaté rajské doby, jak mu byly slibovány, a čeká na ně bohužel až podnes marně. Hlásaná liberalismem volnost zvrhla se ve vykořisťování slabších silnějšími a v důsledcích vedla a vésti musila k bezuzdnosti; hlásaná rovnost ukázala se čím dále tím více býti přeludem, a hlásaná svoboda vedla na konec k boji všech proti všem.

Krátce a dobře: liberalismus rozeštval vše a zničil vše. Přispěl měrou nemalou ke zlehčování a ničení náboženského smýšlení, v úpadek přivedl řemeslo a stav rolnický, v odvislost a porobu stav dělnický, a to vše učinil pod krásným vnadivým heslem volnosti, rovnosti a svobody. Jakožto nejmladší dítko hlásí se k liberalismu sociální demokratismus a anarchismus.

Upřímní katolíci vidouce v posledních desítiletích, kam nevěrecké, liberální nauky a zásady směřují, a obávajíce se smutných následků, k nimž na této cestě dojíti se musilo, opírali se všemožně proudu liberálnímu. Tím způsobem všady, kde státy liberální theorie zaváděly v život pospolitý, nastal nutně boj zásad

liberálních se zásadami katolickými. Boj ten v některých státech byl zjevný, v jiných tichý. Snahou katolíků za těchto neutěšených poměrů bylo, oživiti vědomí katolické a víru podkopanou upevniti. Prostředkem nejvydatnějším dosíci tohoto vznešeného cíle zdály se jim býti právě »katolické sjezdy«. V Německu takových katolických sjezdů měli již celou řadu.

I u nás v Rakousko-Uhersku ujali se někteří mužové věhlasní, majíce v čele proslulého obhájce Stolice Apoštolské, Antonína hraběte Pergena, r. 1876 myšlenky, svolati do Vídně všeobecný sjezd katolíků z celého mocnářství, kterýž rokoval by o prostředcích, kterak by lze bylo již již valící se nebezpečenství zadržeti a potřebné k tomu síly oživiti a osvěžiti. Po pilných poradách, po překonání mnohých překážek a ubezpečivše se schválením sv. Otce Pia IX. v breve z 19. června roku 1876, vydali konečně dne 22. února r. 1877 provolání ke katolíkům celého mocnářství, aby se súčastnili sjezdů, na kterém dle podrobně rozvedeného plánu rokovati se mělo o tisku, škole, umění, stavu sociálním, životě katolickém a o katolicko-politické činnosti spolkové.

Sjezd ten původně ohlášený na 16.—19. dubna stal se skutkem dne 30. dubna 1877 v prostranných síních jednoty hudební za velikého účastenství asi 3000 katolíků všech zemí, národův a stavů říše rakouské, biskupův a šlechty konservativní. K návrhu předsedy přípravného komitétu hr. Pergena zvoleni per acclamationem: za předsedu Egbert hrabě Belcredi (z Moravy), za 1. místopředsedu Dr. Julius Riccabona (z Tyrolska). za 2. místopředsedu Jindřich hr. Brandis (z Horních Rakous); a k návrhu předsedy sjezdu dále zvoleni per acclamationem předsedové odborů: pro věci života katolického svob. p. Maxmilian Gagern; pro věci školské Jan Thurnher (z Vorarlberku); pro věci sociální Dr. Mikuláš Karlach (z Prahy); pro záležitosti tiskové Dr. Karel Otocska, redaktor »Rechtu« (z Prešpurka); pro umění Msgr. Alois Karlon (ze Štýrského Hradce); pro věci spolkové hr. Falkenhayn. Mezi zapisovateli byl Dr. František Bauer, professor

c. k. bohoslovecké fakulty pražské, nynější biskup brněnský.

Z biskupů súčastnili se schůze zahajovací nuncius Jeho Excellence msgr. Jacobini; arcibiskupové: vídeňský Dr. Jan Rud. Kutschker, solnohradský Eder, zaderský Maupas a lvovský Sembratovič; biskupové: Gasser z Brixenu, Rudigier z Lince a Binder ze sv. Hippolyta. Též kardinál Schwarzenberg, kníže-arcibiskup pražský, Dr. Karel Průcha, světící biskup pražský, a Angerer, světící biskup vídeňský, súčastnili se sjezdu v jeho průběhu.

V šesti uvedených odborech bylo po tři dny rokováno a výsledek konaných porad byl zahrnut v několika resolucích. Výtečné a odborné řeči byly konány dílem v odborech, dílem v hlavních třech schůzích, a sjezd skončil se ve čtvrtek dne 3. května 1877.*)

Druhý všeobecný sjezd rakouských katolíků konal se od 29. dubna do 2. května (včetně) r. 1889 ve Vídni.**) Kolem 3000 katolíků shromáždilo se tu, aby porokovali a uradili se o všech potřebných krocích v zájmu církve katolické v Rakousku. Přítomno bylo 18 biskupů. Čeští biskupové přibyli všichni, kníže-arbiskup pražský kardinál Schönborn po boku nuncia Galimbertiho.

V pondělí dne 29. dubna o 7. hod. večerní zahájil hrabě Pergen katolický sjezd ve velkém sále hudební společnosti řečí, v níž, vzpomenuv prvního sjezdu katolického před 12 lety pořádaného, projevil potěšení, že druhý sjezd katolický přes různé obtíže a nesnáze tak četně obeslán byl.

Po návrhu hr. Pergena zvolen akklamací za předsedu sjezdu hrabě Bloome, kterýž, ujav se předsednictví, promluvil ke shromáždění mezi jiným toto: »Bezkonfessní Rakousko bylo by abnormitou, odpad-

---

*) »První valný sjezd katolíků mocnářství Rakouského roku 1877«. Hlasy kat. spolku tiskového. V Praze. 1877. — »Všeobecný sjezd katolíků rakouských« od Dra Bauera v Čas. kat. duch. 1877 str. 296—308.

**) Blahověst z roku 1889. Z Vídně. »Druhý všeobecný sjezd rakouských katolíků« str. 206, 220, 235, 253, 286.

lictvím od historické minulosti a zradou na živé víře rakouských národů. Rakouské národy pojí dvě pouta: společná katolická víra a hluboko zakořeněná příchylnost k panující rodině —« a končil svou řeč: »Sporů národnostních jsme daleci, avšak sociální otázka jest též otázkou křesťanskou. Katolický sjezd má konečně býti také dnem našeho smýšlení. Chceme těm, kteří to zapomněli, dokázati, že v našem táboře jest Rakousko, a že, když naše zásady se budou podporovati, budou podporovány práva, svoboda, vzdělanost a pokrok.«

Přikročeno pak k volbě ostatního představenstva sjezdu. Prvním místopředsedou byl zvolen generální vikář pražský, Antonín Hora, druhým poslanec Hipoliti, zapisovateli říšští poslanci: P. Chotkowski, kanovník Kljun, Dr. Alfred Ebenhoch a advokát Dr. Hagenauer.

Potom uvítal kardinál vídeňský Ganglbauer sjezd, řka: »Víra katolická jest nejprvnější a nejsvětější páskou, jež různé národy víže.« I žádal si řečník, »aby všichni tito národové vedle vznešených slov Kristových za jedno se pokládali; avšak« — pravil řečník — »také zájmy pozemské tvoří svazky a pásky mezi nimi. Potřeba ochrany národnostních zvláštností podmiňuje příchylnost národů k císařskému domu. Církev, která nezná rozdílu národností, propůjčuje této pásce nadpřirozené síly.«

Veškeré rokování bylo důstojné a věcné a usnesení sjezdu byla v resolucích prohlášena.

Třetí všeobecný sjezd rakouských katolíků konal se v Linci od 8.—10. srpna 1892 přičiněním hraběte Pergena za přítomnosti nuncia Galimbertiho, arcibiskupa vídeňského kardinála Gruschy, lineckého biskupa Dra. Doppelbauera, brněnského biskupa Dra. Bauera a jiných biskupův a za účastenství přes 2000 osob. Za předsedu byl zvolen hr. Sylva-Tarouca, za místopředsedy místodržitelský rada Büllau z Lince a kanovník Kljun z Lublaně.*)

---

*) Blahověst 1892. »Z Lince« str. 367, 398, 414, 430.

V sekci školské byl předsedou Dr. Schwarz z Vídně, v sociální sekci hr. Kuefstein, v tiskové Dr. Schindler z Vídně, v sekci pro umění a literaturu sv. p. Helfert, v sekci pro katolický život a tisk kníže Salm a pro missie kanovník Pinger.

Čtvrtý všeobecný katolický sjezd rakouský konal se od 31 srpna až do 2. září 1896 v Solnohradě. Z biskupův súčastnili se ho domácí kardinál kníže-arcibiskup Jan Ev. Haller, potom biskupové: Dr. Kahn z Celovce, Dr. Doppelbauer z Lince a Dr. Říha z Č. Budějovic (tito tři biskupové odjeli po první slavnostní schůzi dne 1. září). Účastníci byli hlavně z krajů solnohradských, Horního Rakouska, Štýrska, Korutan, Tyrol, z Čech a sousedních krajin bavorských. Měšťané z města Solnohradu valně se nesúčastnili.

Hrabě Sylva-Tarouca, který měl hlavní zásluhu, že sjezd se konal, otevřel jej vzletnou řečí. Za předsedu byl zvolen akklamací kníže Karel Clary-Aldringen, za místopředsedy prelát Dr. Schindler z Vídně a Dr. Alfred Ebenhoch. Místodržitel solnohradský hrabě Sigmund Thun pozdravil sjezd vřelou řečí pro věc katolickou, která svobodomyslným a židovským listům, jako »Neue Freie Presse«, dala záminku bouřiti proti místodržiteli, jakoby se byl proti říši a jejím řádům těžce prohřešil.

Slavnostními řečníky byli: kanovník Dr. Baltasar Kaltner o římské otázce; svobodný pán Di Pauli o jednotě katolíků; solnohradský světící biskup Katschthaler o katolické universitě; bývalý ministr orby, hrabě Julius Falkenhayn, o hesle nepřátel církve: »klerikální«; říšský poslanec z Německa, Cahensly, o jednotě sv. Rafaela; farář Dr. Deckert z Vídně o svobodném zednářství a o tridentském protizednářském kongrese; poslanec Dr. Ebenhoch o tisku; prelát Dr. Schindler o sociální otázce; Msgr. Panholzer o škole a P. Viktor Kolb S. J. o marianských kongregacích. Slavnostní sedění byla tři: 1., 2. a 3. září. Ustavující schůze přijala případné resoluce jednomyslně. Rakouský episkopát poslal krásný list ke sjezdu, který 2. září v něm

president kníže Clary sám přečetl. Sjezd zasvětil se božskému Srdci Páně a byl ukončen krásným processím z města do Maria-Plainu.*)

Vedle těchto valných sjezdů měli samostatné katolické sjezdy Poláci v Krakově; Poláci a Rusíni (7.—9. července 1896) ve Lvově, slavíce 300letou památku brestské unie Rusínů s katolickou církví: kardinál Sembratovič, sjednocený arcibiskup lvovský, velebil unii, při čemž kladl váhu na zachování řeckoslovanského obřadu; pak opět 14. května 1899 ve Lvově, kde bylo nejméně 10.000 účastníkův a schváleny resoluce o svěcení neděle.**) Slovinci konali sjezd na konci srpna r. 1892 v Lublani, Uhři v Budíně-Pešti, Dolnorakouští katolíci v listopadu 1894 ve Vídni, kde sjezdu za předsednictví barona Wittinghofa-Schella se súčastnili skoro všichni vyšší hodnostáři duchovenští dolnorakouští s nuntiem v čele, všichni poslanci antisemitští, slovinští, charvatští a z českých kněz Weber z Moravy.***)

Čechoslované z koruny sv. Václava konali z týchž příčin pro povzbuzení a utvrzení katolického života několik sjezdů.

První valný sjezd československých katolíků konal se v Brně ve dnech 30., 31. července a 1. srpna 1894.†) Byl zahájen 30. července o 6. hod. večerní v besedním sále, jenž byl přeplněn, zemským prelátem ze Starého Brna Rambouskem, který přivítal co nejsrdečněji přečetné účastníky z Moravy, Čech, Slezska, Krajiny, Bosny a Haliče. Pak byl zvolen za

*) »Vaterland« — »Morgenblatt a Abendblatt« z 1.—8. září r. 1896. Č. 240—247, kde všechny slavnostní a jiné důležitější řeči slovně uvedeny jsou.

**) Telegram v »Hlasu Národa« z 15. května 1899. Č. 134. »Katolické Listy« z 15. května 1899. Č. 133: »Katolický sjezd ve Lvově«.

***) Blahověst 1894, str. 511: »Sjezd dolnorakouských katolíků ve Vídni«.

†) Blahověst 1894, str. 303, 319, 336, 349, 364, 380, 397. »Prvni sjezd katolíků českých v Brně«. »Zpráva o I. sjezdě katolíků českoslov. v Brně«. Uspořádal P. Tom. Šilinger, O. S. A. v Brně 1894.

čestného předsedu Jeho Exelence hrabě Belcredi, za předsedu skutečného hrabě Otto Szerényi, zemský poslanec; za I. místopředsedu vyšehradský kanovník Dr. Karlach, za II. místopředsedu zemský archivář Vincenc Brandl, za výbory prof. Vlk, P. Stojan, P. Ševčík a Dr. Maxmilian Brandl. Potom uvítal J. M. biskup Dr. Frant. Sal. Bauer, jakožto biskup diecése brněnské, všechny účastníky s pocitem bolesti, že časopisy na Moravě takový mohl býti odpor proti sjezdu katolickému vyvoláván, ale uvítal shromáždění též s pocitem radosti, že i přes tuto politování hodnou agitaci sjezd se vydařil.

Za katolíky z Haliče mluvil jesuita hrabě Badeni, synovec bývalého ministra-presidenta Badeniho, za katolíky charvatské Dr. Jagatić ze Sarajeva, za slovinské professor Dr. Krek z Lublaně atd. Sv. Otci a Jeho Veličenstvu byly zaslány telegrammy holdovací. Potom promluvil Vojtěch hrabě Schoenborn o thematě: »Proč jsme přisli na katolický sjezd?« Pak přednášel redaktor »Vychovatele« Fr. Pohunek o thematě »Národ, církev, škola«.

Druhého dne sjezdu o 8. hodině ráno sloužil za četné assistence slavnou zpívanou mši svatou J. Milost biskup Dr. František S. Bauer. Dopoledne i odpoledne konány schůze odborů.

Účastenství vzrostlo měrou vrchovatou; dostavil se též J. M. biskup Dr. Martin Říha z Čes. Budějovic; byl uvítán nadšeným všeobecným bouřlivým potleskem, začež J. M. biskup Dr. Martin Říha poděkoval vroucí vlasteneckou řečí. Veliké nadšení vzbudila jeho řeč a taktéž ono místo řeči jeho, kde vyslovil naději, že katolíci čeští v brzku se snad sejdou a sjedou i v Praze. Jménem učitelstva promluvil pan Kadlčák z Frýdlantu, dále mluvili: prof. Dr. Neuschl o thematě »Boj za právo«, P. Schillinger o tisku. Taktéž mluvil spisovatel P. Václav Kosmák o thematě »Rolnictvo a živnostnictvo jindy a nyní«.

Po tomto valném sjezdě brněnském byly v Čechách konány tři diecésní sjezdy katolíků.

První z nich byl sjezd katolíků arcidiecése pražské v Příbrami v prostranných místno-

stech městské střelnice ve dnech 9. a 10. září 1895. Prvního dne o 4. hodině odpoledne zahájil sjezd předseda přípravného komitétu hrabě Vojtěch Schönborn, jenž o jeho uspořádání velikých zásluh si dobyl, a uvítal přítomné biskupy, Dra. Bauera z Brna, Dra. Říhu z Č. Budějovic a světícího biskupa Msgra. Kalouse. Za předsedu sjezdu byl zvolen princ Ferdinand Lobkovic, za místopředsedy: Msgr. Antonín Hora, děkan kapitoly sv. Vítské, a Blažej Mixa, příbramský starosta. Josef Havránek, professor náboženství při c. k. akademickém gymnasiu v Praze, měl řeč »o náboženství a národnosti«, a Dr. Rudolf Horský, tehdy kaplan v Ounětiích, »o sociální otázce«. Druhý den 10. září o 7. hod. ranní byl veřejný průvod přes 3000 osob ze všech stavů z Příbramě na sv. Horu, kde sloužil Jeho Eminence kardinál Schönborn mši svatou, po níž odebrali se účastníci zase na Střelnici. Princ Dr. Bedřich Schwarzenberg uchvátil posluchačstvo svou řečí »O poměrech rolnictva«; gymnasijní professor z Prahy, Dr. Matěj Kovář, promluvil »o školství«, a Jos. Janků, obecní tajemník a předseda vikariátní katolicko-politické jednoty v Turnově, »o katolické organisaci«. Schůzi ukončil otcovskou řečí J. Em kardinál Schönborn a udělil všem vrchnopastýřské požehnání.*)

Druhým diecésním sjezdem katolickým byl sjezd diecése budějovické v Táboře v městském divadle ve dnech 9. a 10. září 1896. Za předsedu byl zvolen hr. Vojt. Schönborn, za místopředsedy Dr. Ant. Lenz, probošt vyšehradský, a Sevk, starosta táborský. Řečníky prvního dne byli: prof. Josef Braniš o thematě: »Kdy byl národ český šťastnější, zda v dobách náboženského rozkvětu neb úpadku«, a Dr. Rudolf Horský »o úkolu katolíků v sociální otázce«. Druhý den byl velkolepý průvod do blízkého poutního místa Klokot, kde Jeho Excellence diecésní biskup Dr. Říha tichou mši sv. sloužil. Potom byla opět v městském

*) Zpráva o I. sjezdě katolíků arcidiecése pražské, který se konal v Příbrami dne 9. a 10. září 1895. Uspořádal Dr. Josef Burian. V Praze 1895. — Blahověst, 1895, str. 285, 369, 382, 398, 412, 425. »Katolický sjezd v Příbrami«.

divadle slavná schůze, na níž přednášeli: Tomáš Jiroušek »o poměru sociálních demokratů k živnostníkům, řemeslníkům a rolníkům«, František Pohunek »o škole a náboženství«, a Frant. Šrámek, rolník ze Křtětic, »o příčinách, že mizí blahobyt mezi rolnictvem«.

Třetím diecésním sjezdem katolíků byl sjezd královéhradecké diecése ve dnech 22., 23. a 24. srpna 1897, slavený v Hradci Králové. Za předsedu byl zvolenhr. Kar. E. Nostic, za místopředsedy J. M. Ferdinand Bursík, opat premonstrátského kláštera v Želivě, a Vilém Waldeck, náměstek královéhradeckého starosty. Slavnostními řečníky byli: J. O. Karel Ervín hrabě Nostic »o politice«; školní rada Fr. Lepař »o životě rodinném«; redaktor královéhradeckého listu »Obnovy« Frt. Štábl »o tisku«; prof. bohosloví Dr. Gustav Domabyl »o českých dějinách«; Jos. Krubner, správce velkostatku hořického, »o poměrech rolnických«, a o témž předmětě Josef Ječný, rolník z Běchar; Václav Myslivec, dělník z Prahy, »o otázce dělnické«; J. M. biskup královéhradecký Edv. Brynych »o otázce školské«, jehož důkladná řeč vyšla zvláště v »Časových Úvahách«;*) Dr. Rudolf Horský »o otázce sociální«. Řeč Msgra. Dra. Aloisa Frýdka, kapitolního děkana a generálního vikáře královéhradeckého, ukončila sjezd, jenž se velice byl zdařil. Prvního dne sjezdu byl posvěcen diecésní spolkový dům »Adalbertinum«. Odpoledne v neděli dne 22. srpna shromáždili se účastníci svěcení ve stoličním chrámě sv. Ducha a brali se ve velikolepém průvodě k »Adalbertinu«. Bylo to úchvatné podívání na průvod, v němž bylo 17 praporů, přes 60 rozličných spolkův a jednot a účastníkův jistě kolem 8000. J. M. biskup Brynych měl slavnostní řeč, po níž posvětil dům. Téhož dne uspořádal na Střelnici na podměstí královéhradeckém spolek »Neruda« slavnost ve prospěch povodní poškozených, a před slavností byl průvod městem; ale celá tato slavnost,

*) Roč. II. č. 1. V Králové Hradci 1897. Bisk. knihtiskárna v Hradci Králové. (Str. 33.)

chtějíc uškoditi sjezdu a svěcení Adalbertina, neuškodila jim pranic.*)

Krajinský katolický sjezd litoměřické diecése konal se 20. a 21. srpna 1899 v malebném městě Turnově v městském divadle. Přípravné práce vykonal 14členný výbor, v jehož čele stáli Josef Janků, místní tajemník, jako předseda a děkan městský Jos. Svoboda jako místopředseda. Město bylo krásně ozdobeno a jeho spolkové súčastnili se s prapory sjezdu, až na spolek »Sokol«, který si s ostatními sokoly župy mnichovo-hradištské učinil výlet na Hrubou Skálu. Sjezd zahájil tajemník Janků v neděli odpoledne o 3. hodině krásnou řečí, a po jeho návrhu byli zvoleni J. O. hrabě Karel Ervín Nostic za předsedu, prelát scholastik pražské metropolitní kapitoly Dr. Frant. Krásl za prvního místopředsedu; a Antonín Svoboda, sládek a městský rada v Turnově, za druhého místopředsedu.

První slavnostní řeč měl Dr. Frant. Reyl, ředitel biskupského semináře chlapeckého v Králové Hradci: »O nutnosti spolkového života katolíků«, a druhou JUC. Frant. Cyr. Vlk, redaktor »Rozhledů po lidumilství: »O nutnosti, sjednotiti všechny síly společenské k dosažení hledaného blahobytu pozemského.« Dne 21. srpna v pondělí shromáždili se členové sjezdu v chrámě sv. Mikuláše, odkudž se ve velikolepém průvodě brali do starobylého chrámu Panny Marie, kde probošt Bernart z Mělníka sloužil mši sv. Potom konala se druhá schůze sjezdu, kde městský rada Svoboda pozdravil vřelými slovy sjezd ve jménu města Turnova a nepřítomného starosty; potom promluvili krásné řeči Dr. František Kordáč, ředitel biskupského semináře a prof. bohosloví v Litoměřicích: »O úkolu duchovenstva v naší době«; Dr. Rudolf Horský, farář v Šárce u Prahy: »Kterak pojímají liberálové, sociální

*) »Zpráva o prvním diecésním sjezdě katolíků a diecésním spolkovém domě Adalbertinu v Hradci Králové«. K tisku upravil Dr. Frant. Šulc. V Hradci Králové. 1898. Tiskem bisk. knihtiskárny. — »Časové úvahy«. Ročník II. Čís. 11 a 12. Redaktor Dr. Fr. Reyl.

demokraté a křesťanští sociálové národnost a vlastenectví«, a Dr. Robert Neuschl, professor mravovědy v Brně: »O sociální otázce«. Sjezd zdařil se výborně, ačkoli počasí bylo velmi nepříznivo. Nemocného starostu Radského zastupoval jeho náměstek JUDr. Jar. Svoboda. Sjezd zaslal holdovací telegramy kardinálu Rampollovi do Říma, J. V. císaři a králi a J. Exc. diecésnímu biskupu Dru. Schöblovi.

Případné resoluce byly jednohlasně přijaty.*)

Druhý valný sjezd česko-slovanských katolíků konal se v Praze od 22. do 25. srpna 1898. Uvedené diecésní sjezdy podaly totiž důkaz, že jest mnoho těch, kdož veřejně a bez bázně hlásí se ke Kristu a jeho církvi, ale též že jsou ještě přečetní, kteří jsou bázliví a nerozhodní a potřebují povzbuzení, aby se rozhodně do řady katolíků postavili. Takového povzbuzení bylo jim dostati všeobecným sjezdem katolickým v Praze. První krok k tomu učinil se srozuměním a všestrannou podporou Jeho Eminence Františka de Paula kardinála Schönborna, knížete-arcibiskupa pražského, prozatímní zařizující výbor, v jehož čele byl J. Osv. hrabě Vojtěch Schönborn, a v němž zasedali přední podporovatelé hnutí katolického. Výbor konav několik předběžných porad, svolal ustavující schůzi na den 6. května r. 1898 do veliké dvorany Svatováclavské záložny v Praze. Byli do ní pozváni horliví katolíci počtem asi 100 z různých stavův a povolání, světští i duchovní. Schůzi zahájil Msgr. Dr. Fr. Hrádek, arcijáhen-prelát a generální vikář pražský, nadšenou řečí, vybízeje přítomné ke svorné práci na prospěch sv. víry a ke zdaru naší drahé české vlasti. Potom byly vykonány volby představenstva přípravného výboru sjezdového. Jednomyslně byl zvolen za předsedu J. Osv. hrabě Vojtěch Schönborn, jemuž při tom byla učiněna zasloužená a srdečná ovace, za niž J. Osv. p. hrabě vřele se poděkoval; za místopředsedy zvoleni Dr. Frt. Krásl, kanov-

*) Srovnej »Katolické Listy« z 22. a 23. srpna roku 1899. Čís. 231, 232. — »Hlas Národa« z 21. a 22. srpna roku 1899, Č. 231 a 232.

ník metropolitní kapitoly, a Dr. Matěj Kovář, gymnasijní professor v Praze; za jednatele Dr. Jos. Burian, kanovník král. sborové kapitoly na Vyšehradě; za zapisovatele Dr. Josef Tumpach, universitní professor, a Václav Kotrba, majitel Cyrillo-Methodějské knihtiskárny; pokladníkem František Vaněček, farář a redaktor »Katolických Listů«. Tomuto přípravnému výboru připadl hlavní úkol, který s veškerou pilností a obětavostí a s velikým namáháním také šťastně provedl a valný sjezd k místu přivedl. Jeho práci schválil J. Sv. papež Lev XIII. brevem z 19. července 1898, v němž i sjezdu své požehnání udělil.

Sjezd byl otevřen dne 22. srpna na Žofíně, kamž se dostavilo kolem 2000 katolických mužův a žen, aby dali projev svému katolickému smýšlení, ačkoli svobodomyslné listy varovaly před zámysly »klerikálů«, vyzývajíce všechny strany v Čechách proti nim do boje. Uderem páté hodiny odpoledne vstoupil do slavnostního sálu Žofínského J. Em. František de Paula kardinál Schönborn, hlučně jsa od obecenstva pozdravován; za ním vstoupili J. M. biskupové: Dr. Bauer z Brna, Dr. Říha z Čes. Budějovic, Brynych z Král. Hradce a světící biskup pražský Kalous, jakož i J. J. kníže Jiří Lobkovic, nejvyšší maršálek král. Českého. Město Prahu zastupoval nám. starosty pražského Dr. Vlček. Šlechta a duchovenstvo byly hojně vynikajícími členy zastoupeny, všechny kraje československé vyslaly sem své zástupce. Za předsedu sjezdu byl zvolen J. Osv. hr. Vojtěch Schönborn, za místopředsedy: Msgr. Antonín Hora, děkan metropolitní kapitoly, a Dr. Hruban, advokát z Olomouce. Potom oslovil sjezd J. E. kardinál Schönborn, primas králov. Českého, upřímnými otcovskými slovy, vytkl účel jeho, aby totiž zásady křesťanské byly utvrzeny a život křesťanský byl vzpružen, a dovolával se při tom svědků: našich sv. patronů, jejichž krví vlny Vltavy jsou posvěceny.

Slavnostními řečníky byli v první slavnostní schůzi dne 22. srpna Msgr. Dr. Alois Jirák, kanovník v Čes. Budějovicích: »Jaký význam má pro katolíky letošní jubileum sv. Otce papeže Lva XIII.« a JUDr. Josef

Trakal, ředitel akademie Strakovské v Praze: »Jubileum 50letého panování Jeho c. a kr. Apošt. Veličenstva Františka Josefa I.«; v druhé slavnostní schůzi dne 23. srpna mluvil Frant. Pohunek, farář v Karlíně: »Církev jako vychovatelka v minulosti«, a řídící učitel ve Frýdlantě na Moravě Kadlčák: »Stanovisko církve katolické ve výchově vzhledem k budoucnosti«; v třetí schůzi slavnostní dne 24. srpna řečnil Dr. Antonín Stojan, poslanec a farář na Moravě: »Důležitost tisku pro organisaci katolickou«, JUC. Cyril Vlk, redaktor »Rozhledů po lidumilství«: »Z letopisů křesťanské charity« a Dr. Rud. Horský: »Povinnosti zaměstnavatelů k dělníkům dle encykliky papeže Lva XIII.«; a ve čtvrté slavnostní schůzi dne 25. srpna mluvil Dr. Robert Neuschl, professor bohosloví v Brně: »O otázce ženské«, Antonín Rybníček, redaktor »Dělníka« v Brně: »Křesťanský socialismus a národnost«, a Jos. Havránek, professor náboženství při c. k. akad. gymnasiu v Praze: »Idea pravdy křesťanské v dějinách českých«, kdež jmenovitě M. Jana Husa a novověké dělané husitství v pravé světlo postavil. Závěrečné řeči pronesli místopředseda sjezdu JUDr. Mořic Hruban a Jeho Eminence kardinál Schönborn, který děkoval ze srdce všem, kdo jakýmkoli způsobem o to se snažili, k tomu pracovali a se přičinili, by tento sjezd byl důstojnou manifestací katolíků česko-slovanských, a udělil všem Apoštolské požehnání, jsa k tomu zplnomocněn papežem. Sjezd totiž poslal svůj hold telegramem Jeho Svatosti papeži Lvu XIII. dne 23. srpna po slavnostní řeči Dra. Jiráka a J. V. císaři a králi Františku Josefu I. po slavnostní řeči Dra. Trakala. Z Říma pak přišla Jeho Eminencí kardinálu Schönbornovi tato odpověď: »Svatý Otec přijímaje vděčně projev úcty a oddanosti od sjezdu katolíků českých, přeje, by všechny schůze tohoto sjezdu přinesly hojné ovoce pro věc náboženskou a zplnomocňuje Vaši Eminenci, by udělila shromážděným katolíkům českým v Praze apoštolské požehnání. Marian kardinál Rampolla.«

Z Vídně přišel 24. srpna ve čtvrté slavnostní schůzi tento telegramm, jenž byl čten: »Z c. k. kabinetní kanceláře presidiu českých katolíků. Jeho Veli-

čenstvo vzdává nejmilostivější díky za přednesený hold a podané blahopřání.«

Vedle slavnostních schůzí veškerého sjezdu byly též schůze odborové. Sjezd dělil se na pět odborů: a to odbor 1. školní, 2. sociální, 3. pro organisaci a spolky, 4. pro vědu a umění a 5. pro literaturu a tisk. Každý odbor konal své schůze a měl své odborové řečníky; v prvních čtyřech odborech bylo po čtyřech odborových přednáškách, v pátém byly dvě

Usnášející schůze byly konány dvě, a to na Žofíně vždy o 8. hod. ráno, dne 24. a 25. srpna, kde případné a svým obsahem do života zasahující resoluce, počtem 25, byly jednomyslně přijaty.

Když účastníci v první slavnostní schůzi 23. srpna vzdali povinný a upřímný hold nejvyšší své duchovní hlavě papeži a svému milovanému zeměpánu císaři a králi, odebrali se 24. srpna ráno ve velikolepém slavném průvodě do velechrámu sv. Víta prosit našich sv. patronů za přímluvu u Boha. Účastníci průvodu sešli se ve dvorech Klementina, kamž spolky, korporace a přečetné deputace se dostavily. Zástupy vzrostly na tisíce hlav. Průvod vyšel o 7. hod. ranní. Průvodu tak důstojného a vážného neviděla Praha již dávno ve svých zdech. O jeho velikosti svědčí nejlépe to, že první řady byly již na náměstí Malostranském, kdežto poslední stály ještě v nádvoří Klementinském. Mimo stav kněžský byly nejčetněji zastoupeny stavy dělnický a rolnický. U sv. Víta sloužil pontifikální mši sv. za četné assistence a přítomnosti biskupů z Litoměřic, Brna, Králové Hradce a světícího pražského biskupa Jeho Em. kardinál Schönborn. Po mši sv. rozešly se spolky jednotlivě.

Ačkoli zdálo se pořádání tohoto sjezdu onu chvíli a zrovna v Praze i mnohým stoupencům věci katolické s pováženou, a některým i věcí nemožnou, vydařil se nade vše očekávání a proti všem nadějím živlů nepřátelských.*)

---

*) »Zpráva o II. sjezdě katolíků československých, konaném v Praze od 22. do 25. srpna 1898«. Upravila tisková kommisse přípravného výboru v Praze 1898 (str. 428).

Dolnorakouský katolický sjezd konal se velice slavně dne 29. a 30. listopadu 1898 v hudebním sále ve Vídni, který hostil lid vídeňský a z Dolních Rakous, jenž vyslal sem četné zástupce. K četnému účastenství lidu družila se šlechta a vzácná přítomnost mnohých říšských a zemských poslanců, zejména pak přítomnost papežského nuncia Talianiho, zemského maršálka barona Gudenusa a vídeňského purkmistra Dra Luegra. Do předsednictva zvolen člen panské sněmovny svob. pán Walterskirchen, professor Winkelhofer jako náměstek. Město Vídeň zastupoval rada Brauneis. Do odborů zvoleni: Dr. Porzer (formalie), svob. pán Max Wittinghoff-Schell (katolický život), Dr. K. Schwarz (škola), Schuch (tisk), Dr. Richard Weisskirchner (otázka sociální). Po obvyklém zahájení pozdravil sjezd zem. maršálek, bar. Gudenus, po něm vítal sjezd starosta vídeňský Dr. Lueger, byv nadšeně uvítán. Pravil mezi jiným: »Vídeň jest katolickým městem a ješitnou bázní lidskou by bylo, kdyby starosta se neodvážil, své bratry u víře pozdraviti ve Vídni. My, katolíci dolnorakouští, jsme a zůstaneme dobrými a věrnými Němci. Řeč mateřská jest nám svatá, mravy a zvyky otců jsou nám osvědčeným dědictvím. Ale rovněž tak drahou jest nám i naše dynastie, a právě tato věrnost naše jest příčinou, proč nás k odpadnutí od víry chtějí svésti. S katolickou věrou má býti vyrvána též věrnost k císaři a králi. To se jim nesmí zdařiti a nezdaří! Pevně stojí stráž na Rýně, ale rovněž pevně stojí stráž na Dunaji. My jsme odhodláni hájiti statky lidu: vlast a víru.« Po pozdravu starostově zaslány telegramy Jeho Svatosti Lvu XIII. a Jeho Veličenstvu. Slavnostní řečník, říšský poslanec Fink, mluvil »o rolnické otázce«; po něm ujal se slova P. Abel rozprávěje »o otázce výchovy a školské«. Podotknouti sluší, že korrespondenční tisková kancelář o sjezdě dolnorakouských katolíků žádných zpráv neposlala, ač o každém židovském konventiklu, v kterémkoli koutě, referuje.*)

---

*) »Katolické Listy« z 1. prosince 1898. Č. 330, str. 2 a 3.

Katolický sjezd v Solnohradě*) byl zahájen 5. prosince 1898 a měl nadmíru krásný a povznášející úspěch. Dopoledne sloužena byla v dómě slavná pontifikální mše sv. s kázaním, po čemž odpoledne byla schůze ustavující. Předsedou jednohlasně byl zvolen zemský hejtman Winkler. K jeho návrhu zaslány byly pak za všeobecného nadšeného souhlasu holdovací telegramy Jeho Svatosti papeži Lvu XIII. a Jeho Vel. císaři a králi Františku Josefovi. Odbory podrobně a důkladně rokovaly o otázkách, týkajících se dělnické ochrany, Raiffeisenových a jiných pokladeu a čeledi. Slavnostní schůze, kteráž následovala, byla navštívena nadmíru hojně, a její průběh byl stkvělý. Předseda Winkler mluvil za bouřlivého souhlasu »o císařském jubileu«; učitel měšťanských škol Moser »o školské otázce«; tajemník hornorakouského spolku pro lidový úvěr, dp. Hauser, »o všeobecné situaci«. Za všech řečí panovalo nevylíčitelné nadšení. Schůze súčastnil se také předseda poslanecké sněmovny, Dr. rytíř Fuchs.

Protizednářský sjezd konal se v Tridentě ve dnech 26.—30. září r. 1896. Schůze odbývaly se v seminářském chrámě, jenž byl upraven v aulu, aby mohl pojati účastníky z celé Evropy, jichž bylo kolem 1500, z Francie, Rakouska, Němec, Švýcar, Španěl, Portugal, Holandska, Belgie, Italie a Ameriky; nejvíce bylo Italův a katolíků z tridentské diecése. Z celé Evropy došly přípisy souhlasu a projevy; nejméně z Anglie. Rakouská vláda nebyla úřadním zástupcem zastoupena; Jeho Eminenci kardinála Schönborna, pražského arcibiskupa, zastupovali: Dr. Antonín Vřešťál, prof. při c. k. české bohoslovecké fakultě, a Dr. Josef Zaus, professor při c. k. německé fakultě theologické. Papež Lev XIII. vydal o kongressu breve, v němž chválí katolíky, že se vzchopili k činu proti sektě zednářské, a připomíná v něm svých encyklik proti sektě. Sjezd rozdělil se na čtyři odbory, z nichž prvý

*) »Vlasť«, roč. XV. čís. 4. z 15. ledna r. 1899, str. 413. V Praze 1899.

obíral se učením zednářů, druhý agitací zednářskou, třetí obřady zednářův a čtvrtý akcí protizednářskou. V této čtvrté sekci byla vyslovena pochybnost o pravdivosti některých odhalení protizednářských spisovatelů nebo někdejších zednářů, zvláště v posledních dobách (na př. Mis Diana Vaughanová).*) Sjezd zvolil si mezinárodní kommissi, která by upravila akci protizednářskou. Dne 27. září konal sjezd velikolepé processí, jehož se súčastnilo kolem 50.000 osob se 150 prapory katolických jednot a sdružení.**)

Z těchto sjezdů jest patrno, že katolíci nechtějí více mlčeti, ale povstávají ku pronikavé činnosti ve veřejném životě.

---

§ 94. Frant. de Paula kardinál Schönborn-Buchheim-Wolfsthal, kn.-arcibiskup pražský (1885—1899).***) Čeští biskupové: Dr. Martin Říha z Č. Budějovic (od r. 1885), Edvard Brynych z Králové Hradce (od r. 1893) a Dr. Emanuel Schöbel z Litoměřic (od r. 1882). Návrh Dr. Riegra Apoštolské Stolici na rozmnožení českých diecésí.

František de Paula říšský hrabě Schönborn narodil se 24. ledna 1844 v Praze jako třetí syn Ervína říšského hraběte Schönborna a matky Kristiny, rozené hraběnky Brühlové. Rod Schönbornů byl původně starý rod rytířský, pocházející z Porýnska, který až do počátku 19. století byl říšské vládě bezprostředně podřízen.

Mladý hrabě František studoval na c. k. gymnasiu Malostranském a tamtéž roku 1863 odbyl maturitní

---

*) Srv. »Vlasť«, roč. XIII. 1897, str. 797, »Leo Taxil podvodník«.

**) »Vlasť«, ročník XIII. 1897, str. 382. »Protizednářský sjezd v Tridentě«.

***) Dr. Klement Borový: František de Paula kardinál ze Schönbornů, kníže-arcibiskup pražský. V Praze 1889. Nákladem katolického spolku tiskového. — Vlček Václav: U hrobu arcibiskupa Schönborna. V Praze 1899. Otisk z 8. čísla Osvěty 1899.

zkoušku s vyznamenáním a oddal se studiím právnickým na Karlo-Ferdinandových vysokých školách pražských, byv z počátku určen pro dráhu diplomatickou. Přerušiv právnická studia vstoupil r. 1866 ve válce rakousko-pruské na čas do tehdejšího 6. pluku kyrysníků (nyní pluk dragounský čís. 6), stal se důstojníkem (poručíkem), a měl účastenství v bitvách u Náchoda a Hradce Králové. Po ukončení války, ozdoben jsa válečnou medaillií, navrátil se do Prahy, a složiv předepsané zkoušky státní roku 1868 ukončil studia právnická. Než, nedal se na dráhu diplomatickou, nýbrž rozhodl se pro stav duchovní, oddal se studiím bohosloveckým od r. 1869 počínajíc. Nejprve pobyl v Římě r. 1869 a 1870, kdež učitelem jeho byl proslulý professor, pozdější kardinál Josef Pecci, bratr nynějšího papeže. Od roku 1870—1874 studoval na universitě v Inšpruku, byl 12. srpna 1873 od kardinála Schwarzenberka, knížete-arcibiskupa pražského, na kněžství vysvěcen a slavil dne 15. srpna téhož roku, o slavnosti Nanebevzetí blahosl. Marie Panny, v děkanském chrámě přeštickém, přináležejícím k patronátu hraběcí rodiny Schönbornské, svoje kněžské prvotiny.

Roku 1874 a zase 1875 byl opět v Římě, kdež jmenován členem ústavu nazvaného »Academia ecclesiastica« a byl na universitě Gregorianské v červnu r. 1875 na hodnost doktora theologie povýšen. Navrátiv se do vlasti, byl v měsíci říjnu 1875 ustanoven kaplanem v městě Plané, kdež setrval až do září r. 1879, požívaje nevšední úcty a lásky obyvatelstva.

V roce 1879 povolal ho kardinál Schwarzenberg do Prahy, ustanoviv ho místoředitelem knížecího arcibiskupského semináře, kdež byl tenkráte ředitelem Dr. František Bauer, professor theologie při pražské universitě, nyní biskup brněnský. Po odchodu jeho na biskupství brněnské byl v roce 1882 hrabě František Schönborn za ředitele téhož semináře ustanoven, v kterémžto úřadě setrval až do října r. 1883. Jako představený byl ke všem jednostejně spravedliv a dovedl sobě laskavým, dobrotivým a vlídným počínáním nakloniti v brzku srdce všech mladistvých čekatelů stavu kněžského.

Nejvyšším rozhodnutím Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. ze dne 22. srpna 1883 byl jmenován biskupem budějovickým, nástupcem slavného biskupa Jana Valeriana Jirsíka. Zvláštním brevem Jeho Svatosti papeže Lva XIII. ze dne 28. září r. 1883 byl na biskupství potvrzen; dne 18. listopadu r. 1883 byl v chrámě seminářském u svatého Salvatora v Praze od Jeho Eminence Bedřicha kardinála Schwarzenberka slavně na biskupství posvěcen a dne 25. listopadu téhož roku v kathedrálním chrámě svatého Mikuláše v Budějovicích slavným způsobem nastolen.

Jako biskup budějovický byl dvakráte od papeže Lva XIII. do Říma povolán za tím hlavním účelem, aby tam dle úmyslu sv. Otcem pojatého zřízeno bylo »Collegium bohemicum« (kollej česká) k vědeckému vychování katolických kněží z české vlasti pocházejících. Biskup Schönborn usiloval všemožně o zřízení tohoto kollegia a docílil toho, že dne 4. listopadu r. 1884 byla česká kollej v Římě slavným způsobem otevřena, a že ještě před tím časem několik mladistvých bohoslovců z Čech tam bylo na vychování posláno.

Jako biskup byl jmenován od papeže »assistentem papežského trůnu.«

Po smrti knížete-arcibiskupa pražského, Bedřicha kardinála Schwarzenberka, byl od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. 21. května 1885 jmenován knížetem-arcibiskupem pražským a od papeže Lva XIII. v papežské konsistoři 27. července r. 1885 potvrzen, vjel 15. srpna do Prahy, kteráž ho stkvěle a v každém způsobu důstojně uvítala, a byl téhož dne od vídeňského papežského nuntia Serafína Vannutelliho, arcibiskupa Nicejského in part., za přítomnosti místodržitele barona Krausa, zemského maršálka, knížete Jiřího Lobkovice, velícího generála barona Filipoviče a jiných hodnostářův, jakož i za přítomnosti jeho matky, sestry a tří bratří: Karla, Bedřicha a Vojtěcha, slavně nastolen. Téhož dne vydal svůj první pastýřský list.*)

*) Viz jej v »Blahověstu« 1885, str. 373—376.

Brzy po té, dne 6. září r. 1885, posvětil na biskupa svého nástupce v Budějovicích, Dra Martina Říhu, a dne 27. září 1885 vysvětil nádhernou basiliku svatého Václava na Smíchově, jednu z nejkrásnějších svatyní v Čechách.

Společně s biskupy českými vydal pastýřský list ze dne 19. března 1886, jímž pro Čechy prohlášeno mimořádné jubileum od papeže Lva XIII. na rok 1886 ustanovené. Pro svou pak vlastní diecési vydal nařízení, aby dle rozkazu diecésní synody z roku 1863 konaly se ve všech vikariatech bedlivě pastýřské porady (konference pastorální), na kterýžto účel určeno každoročně několik otázek k zodpovídání.

Dne 15. března r. 1886 nastoupil cestu do Říma, aby podal papeži Lvu XIII. zprávu o stavu své arcidiecése, z kteréžto cesty se dne 21. dubna 1886 do Prahy navrátil. Hned po jeho příchodu uchýlila se k němu představenstva různých spolkův katolických a blahočinných se žádostí, aby protektorát jich milostivě převzal, kteréžto prosbě také ochotně vyhověl, stav se zejména protektorem jednoty svato-Vítské, jednoty katolicko-politické pro království České, bratrstva sv. Michala, jednoty sv. Ludmily a soukromého spolku ku podporování chudých a vrchním ředitelem ústavu pro hluchoněmé.

Velevýznamná slavnost pro celou rodinu církve katolické nastala roku 1887. Neboť papež Lev XIII., byv 23. prosince 1837 na kněžství posvěcen, chystal se ke konání 50letého jubilea svého kněžství. Přípravy k této slavnosti byly zahájeny již koncem r. 1886, když listem kardinála Schiaffina vešlo v obecnou známost, jakým způsobem sv. Otec přijímati hodlá blahopřání a milodary věřících. Na základě pastýřského listu, jejž kníže-arcibiskup pražský 1. ledna 1887 vydal, vylíčiv v něm všestranně padesátiletou památku kněžství sv. Otce a věřící arcidiecése ke slavení památky této vřele vybídnuv, ustavil se hned z jara r. 1887 za vrchního řízení arcipastýře samého výbor mužů katolických, jenž rozvinul brzy vzornou činnost, aby jak možno nejvíce darův, a to takových, jež by vnitřní cenou i vkusem uměleckým vynikaly, pro sva-

tého Otce opatřil. Tenkráte ukázalo se zjevně, že v Praze i v přečetných osadách diecése jest katolické obyvatelstvo, jež převážnou většinou svou věrnou láskou a oddaností lne k církvi svaté a k nejvyšší její hlavě. Několik set přestkvostných darů, jako posvátných nádob, rouch, kostelního prádla atd., bylo vystaveno na ukázku nejprve v Praze, pak ve Vídni a posléze od zimy 1887 až do jara 1888 v galeriích paláce Vatikánského v Římě, kdež zasloužené chvály se jim dostalo. Kníže-arcibiskup súčastnil se horlivě v jednání výboru jubilejního, napomáhal všude radou i skutkem a přičinil takto vydatně ke stkvělému výsledku prací komitétních.

Mezitím byl si kníže-arcibiskup hrabě Schönborn zjednal ve vlasti své značnou zásluhu o svatou věc církve katolické. Bylot od r. 1874 zemským zákonem v Čechách odstraněno vyučování náboženské na veškerých vyšších reálkách, což zajisté nikterak ke zušlechtění mládeže nepřičiňovalo. I podal na sněmě zemském návrh na změnu zákona toho; návrh byl přijat, a zákonem zemským ze dne 1. května 1886 bylo na vyšších reálkách v království Českém opět povinné vyučování náboženství zavedeno. O tom, kterak toto vyučování uspořádati jest, konala se za jeho předsednictví a u přítomnosti biskupů: Dra. Schöbla litoměřického, Dra. Říhy budějovického a světícího biskupa pražského Schwarze a některých katechetů 28. prosince 1886 v residenci arcibiskupské v Praze důkladná porada, jejíž výsledek také od ministerstva osvěty a vyučování došel plného schválení.

Začátkem března 1887 byl arcibiskup Schönborn od Jeho cís. král. Veličenstva jmenován skutečným tajným radou a odebral se 5. března do Vídně, aby tam povinnou přísahu do rukou mocnářových učinil. Při této příležitosti pobyl po tři neděle ve Vídni, účasten jsa porad výboru z arcibiskupův a biskupů zvoleného, aby jménem episkopátu rakouského hájil zájmů církve. K tomu naskytovala se právě tehdáž příležitost, jelikož v letech 1886 a 1887 vykázána byla správcům duchovním na základě zákona z 19. dubna 1885 upravená a zvýšená kongrua, při čemž různé otázky

a pochybnosti vznikly, o jichž urovnání výbor episkopátem zvolený svědomitě se přičinil.

Jako vrchní pastýř hrabství kladského, které ke království pruskému náleží, navštívil v prosinci 1886 císaře německého a pruského krále Viléma I. v Berlíně, kde s velikou ctí byl přijat. Dne 2. října 1887 vysvětil obnovený kollegiatní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

Papež Lev XIII. ustanovil se na tom, že 1. ledna r. 1888 bude konati své padesátileté jubileum kněžské a projevil přání, aby v ten den, pokud možno, knížata církevní v zastoupení různých národů světa katolického byli v Římě přítomni; to pohnulo i metropolitu pražského, že se dne 26. pros. 1887 vydal na cestu a byl přítomen ve velechrámě sv. Petra slavné mši sv. jubilejní, kterou papež Lev XIII. tam sloužil a k níž neméně než 60.000 vstupenek bylo vydáno.

Z nařízení arcipastýřského konáno toto jubileum papežské stkvělým způsobem také v Praze i v celé arcidiecési 1. ledna 1888. V Praze při pontifikální mši svaté u svatého Víta přítomen byl též c. k. místodržitel svob. p. Kraus s členy místodržitelského gremia, nejvyšší maršálek kníže Jiří z Lobkovic se zemským výborem, velící generál svob. p. Filipovič, zástupcové vysokých škol a četná šlechta. U večer téhož dne konala se v Rudolfině slavnostní schůze k oslavě papežského jubilea, při kteréž generální vikář Ant. Hora a světící biskup Karel Schwarz vzletné řeči na oslavu sv. Otce přednesli.

Arcipastýř zůstal v Římě až do 25. ledna 1888: při slyšení, jež měl u papeže Lva XIII, podal mu darem růženec zhotovený z pěkně broušených granátů panství dlažkovického v Čechách (náležejícího rodině hrabat Schönbornů); jednotlivé granáty byly zlatými drátky vkusně spojeny, a růženec ozdoben zlatým křížkem, v němž velkozrnné granáty zasazeny byly. Dne 28. ledna vrátil se metropolita do Prahy.

Následujíce příkladu vrchního pastýře svého, odebrali se četní poutníci z Prahy a diecése pražské dne 4. dubna 1888 na cestu do Říma; ve Vídni přidružili se k nim i poutníci z ostatních diecésí českých a

z Moravy a Slezska, celkem 500. Ubírali se ve vozích rakouských drah až do Říma samého, cestujíce do Padovy, Loretty, Assisi, odkudž 8. dubna do Říma dojeli. Poutníci byli přítomni mši svaté, kterou papež Lev XIII. dne 12. dubna sloužil ve velechrámě svatého Petra, při kteréž užil stkvostného kalicha, jejž knížearcibiskup František de Paula ve spojení s metropolitní kapitolou sv. Vítskou byl papeži k jubileu kněžskému věnoval. Poutníci česko-moravští společně s jinými poutníky z Rakouska byli dne 16. dubna ve zvláštním slyšení od papeže přijati, otcovsky laskavými slovy potěšeni a požehnáním apoštolským oblaženi. Ke konci dubna 1888 vrátili se poutníci opět do svého domova.

Za církevní vlády a pod záštitou arcib. Schönborna vznikl v Praze katolický spolek českých studujících na vysokých školách pode jménem »Družstva Arnošta z Pardubic« a o něco později »Kollej Arnošta z Pardubic«, obé péčí ThDra. Karla Vondrušky; r. 1887 vznikla »Jednota Svato-Václavská«, kteráž si obrala za úkol přispívati všemožně k oslavování veřejných úkonů bohoslužby katolické; vzniklo též »Johanneum« čili útulek pro katolické učeníky, obětavou štědrostí hraběte Sylva-Tarouccy.

Ve velechrámě sv. Vítském obnoven byl r. 1888 nákladem a péčí preláta-scholastika Dra. Eduarda Tersche stříbrný hrob a oltář sv. Jana Nepomuckého; ze zvláštního fondu, stojícího pod správou kapitoly sv. Vítské a pod dozorem arcibiskupa pražského, zjednán byl ke hrobu tomuto stkvostný baldachýn.

Velikých zásluh dobyl sobě český metropolita o »Collegium bohemicum« v Římě; značné jsou dary, jež tomuto blahodárnému ústavu věnoval, a jeho přičiněním přesídlil tento ústav z nájmu r. 1889 do své vlastní budovy na via Sistina, kdež jest i slušný chrám pro bohoslužebné úkony. Hlavně jeho přímluvám jest děkovati za dar, jejž papež Lev XIII. obnosem 300.000 lir na zakoupení domu pro kollej českou věnoval, i za to, že otcovská laskavost téhož papeže výnos haléře sv. Petrského z Čech na potřeby české koleje ponechává.

Kníže-arcibiskup František de Paula byl r. 1887 vyznamenán velkokřížem řádu Božího Hrobu v Jerusalemě a 24. května 1889 jmenován kardinálem-knězem sv. římské církve a to při kostele sv. Jana a Pavla.

I o slušný způsob spolužití mezi církví a státem pečoval J. Em. kardinál Schönborn. Ministr kultu a vyučování rytíř Madeyski prohlásil se 21. dubna 1894 v debattě o položce kultu a vyučování proti oddělení církve a státu a pravil: »Jsem přesvědčen, že církev a stát nejsou proti sobě jednostejně stojící instituce, naopak že jsou na sebe navzájem odkázány, a jako jest žádoucno, aby orgánové církve v křesťanské lásce k bližnímu k vyrovnání protiv ve státních i společenských poměrech spolupůsobili, podobně bude i správa kultu vždycky hotova církevním zájmům v zákonných mezích a dle prostředkův jí po ruce stojících vhodnou podporu poskytovati.« Papež Lev XIII. byl touto řečí velice potěšen a projevil svou radost listem k J. Em. kardinálu Schönbornovi de dato 1. května 1894. Potom dostal J. Em. kardinál Schönborn nejvyšší řád, velkokříž sv. Štěpána, v listopadu 1894.

Za jeho vlády a pod jeho ochranou byli uvedeni do Čech, a sice do Bubenče u Prahy, v dubnu 1898 »Školní bratří« snahou některých kněží pražských, obětavostí a horlivostí Jeho Excellence hraběnky Anny Thunové († 24. prosince 1898), choti tehdejšího místodržitele Jeho Exc. hraběte Františka Thuna, a obětavou podporou a prací preláta Dra. Františka Krásla.*)

---

*) Školní bratry založil bl. Jan Křtitel de la Salle. Narodil se 30. dubna 1651 ve Francii, v Remeši, ze šlechtických rodičů; vstoupil 18. října 1670 do kněžského semináře sv. Sulpice v Paříži, dokonal potom theologická studia v Remeši, byl tam 19. dubna r. 1678 na kněžství posvěcen a o 3 léta později za doktora theologie povýšen. Jako remešský kanovník převzal řízení spolku sester božského Jezulátka, které vyučování ženské mládeže obstarávaly. Roku 1680 najal dům pro pěstování mladých učitelů mužské mládeže, sestavil pro ně stanovy a pečoval o jejich výživu. Poděkovav se r. 1683 z kanonikátu, založil r. 1684 s 12 svými nejlepšími učiteli »kongregaci bratří křesťanských škol«. V dubnu r. 1688 odebral se s dvěma bratřími do Paříže a založil tam ve

V Praze vycházely dva katolické politické listy: »Večerní Noviny«, opírající se o svatováclavskou záložnu (3krát týdně), a večerník »Čech«. Již od delšího času jevila se snaha, spojiti oba listy v jedno a vydávati veliký denník katolický. Konečně utvořil se r. 1896 přípravný výbor, který vedl k založení »Družstva svatého Vojtěcha« pro vydávání katolických časopisův a knih. Družstvo tvoří společenstvo neurčitého počtu s ručením obmezeným na základě zákona ze dne 9. dubna 1873, ř. z. č. 70, a jeden podíl stanoven v částce sto zlatých. Oba jmenované listy splynuly v jedno a 1. ledna 1897 začal vycházeti nový katolický denník pod jménem »Katolické Listy«. Předsedou družstva byl zvolen J. Osv. hrabě Vojtěch Schönborn, místopředsedou prelát-scholastik Dr. František Krásl, jednatelem prof. Jos. Drozd, starosta svatováclavské záložny.

Jeho Em. kardinál Schönborn slavil 15. srpna r. 1898 25leté jubileum svého kněžství a sloužil svou stříbrnou mši sv.; nesčetná byla blahopřání k tomuto významnému dni, jakož i čestné dary, kterých se mu

---

faře sv. Sulpice školu a potom r. 1692 ve Vaugirardě noviciát. Papež Benedikt XIII. potvrdil r. 1724 kongregaci, kterou tvořili laikové s jednoduchými sliby chudoby, čistoty, poslušnosti a bezplatného vyučování. Zakladatel zemřel 7. dubna r. 1719; papež Pius IX. prohlásil jej 1. listopadu r. 1873 za blahoslaveného a Lev XIII. dne 24. května 1900 za svatého. Při jeho smrti měla kongregace 27 domů se 274 bratřími. Kongregace, majíc Paříž za svůj střed a sídlo generálního superiora, rozšířila se po Evropě, Asii, Africe a Americe. (Srv. můj Všeobecný církevní dějepis III., str. 541 a 542, »Školní bratří«.) Koncem roku 1898 měli školní bratří ve Francii 1134 domy, ve Švýcarsku 4, v Monaku 2, v Anglii 15, v Rakousko-Uhersku 14, v Německu 2, v Bulharsku 2, v Rumunsku 1, v Belgii 55, ve Španělích 43, v Italii 23, v Turecku 5, v Egyptě a Sudanu 11, v Alžíru a Tunisu 11, v Africe 9, v Malé Asii 17, ve Východní Indii 10, v Číně 1, v Kanadě 35, ve státech Severoamerických 92, v jižní Americe a Australii 22. Roku 1857 povolal hrabě Lev Thun, tehdáž ministr kultu a osvěty, školní bratry do Vídně, svěřiv jim správu c. k. sirotčince. Za vlády německo-liberální nebylo školním bratřím dovoleno zakládati nové domy. Teprve v novější době oceňuje se působení školních bratří v Rakousku. Roku 1885 byl založen hlavní ústav ve Strebersdorfě u Vídně. Od té doby vyrostlo v Rakousku 13 nových domů školních bratří, V té době jest ve Vídni 5 ústavů, v Praze-Bubenči 1, v Pešti, v Csaczu,

dostalo. Proti všemu očekávání byl však již nedaleko své smrti.

Kardinál súčastnil se totiž 27. května 1899 slavnosti odhalení a posvěcení pomníku postaveného nákladem 30.000 zl. na bojišti u Křečhoře u Kolína na památku vítězství, kterého tam dobyl 18. června 1757 polní maršálek hrabě Daun nad Bedřichem II., králem pruským, jenž potom nemohl Čech nebo znamenité části jejich zabrati, jak na to pomýšlel. Kněžstvo veškerého vikariátu kolínského, majíc v čele svého vikáře, faráře křečhořského Jana Eybla, uvítalo kardinála, který pomník vysvětil. J. V. císaře a krále zastupoval zde arcikníže Otto. Při této slavnosti, při níž se střídal déšť se zimou, nachladil se kardinál. Nedbaje plicního katarrhu na oko nepatrného, bral se hned druhého dne s manifestačním průvodem pražských mužů na sv. Horu u Příbrami na oslavu století a zhoršil si svou chorobu. Místo šetření vydal se v několika dnech na biřmovací a visitační cestu, již před svou chorobou rozepsanou, do krajin německých do

---

v Pressbaumu, Stettenu, Strebersdorfě, Feldkirchu, Gorici. Se všech stran docházejí nové žádosti, zda by řád školních bratří se nemínil tam usaditi. Katecheta na Král. Vinohradech, Frant. Žák, seznav blahodárné působení školních bratří ve Francii a u nás v Rakousku v Strebersdorfě u Vídně, plál touhou, uvésti tuto kongregaci do Čech, získal pro svůj záměr redaktora časopisu »Vychovatele« Fr. Pohunka, který přípisem z 1. února 1894 spisovatele tohoto díla pro záměr ten získal. Byl založen »Spolek přátel katolických škol bratrských« se stanovami de dato 20. dubna r. 1894, potvrzenými výnosem c. k. místodržitelství v Praze ze dne 9. června 1894. Č. 73.731. Jeho Excellence hrabě František Thun, místodržitel český, přál spolku a jeho vysokorodá choť, paní hraběnka, rozená princezna ze Schwarzenbergů, působila pro spolek mezi vysokou šlechtou a získala pro něj J. J. kněžnu ze Schwarzenbergů, choť prince Bedřicha, a J. J. princezny z Lobkoviců, hraběnku z Clam-Martinicův a hraběnku z Nosticů. Byla konána první ustavující hromada, ve které byl za předsedu zvolen autor této práce, za místopředsedu Dr. Kovář, prof. gymn., za jednatele František Pohunek, za pokladníka Edvard Sittler, provisor semináře, dále výbor a dámské komité. Protektorát nad spolkem přijal Jeho Em. kardinál hrabě Schoenborn, za něhož spolek horlivě zastupoval kanovník Dr. Krásl, důvěrník bratří školských. Konaly se schůze výborové a valné hromady, až konečně 13. dubna 1898 přibyli školní bratří do svého sídla Bubenče u Prahy.

vikariátu stříbrského (od 5.—15. června)*) a falknovského (od 16. června do 7. července),**) kterou bylo sice lze odložiti, ale po bedlivé úvaze neučinil toho, aby snad Wolfovci neřekli, že se před nimi arcibiskup dal na útěk. Nemocen konal svůj biskupský úřad, ve čtvrtek dne 22. biřmoval již sedě, a hned potom ulehl v zámku hraběte Ervína Nostice ve Falknově, kdež od 16. června bydlil, dal se v sobotu 24. června v noci o 11. hodině při plném vědomí zaopatřiti svátostmi nemocných a skonal v neděli dne 25. června o 3. hodině 22 minutě ráno. Mrtvola byla od prof. Dra. Hlavy balsamována; pohřební obřady vykonal v kostele falknovském světící biskup Ferdinand Kalous. Potom byla mrtvola do Prahy v průvodu tří metropolitních kanovníků ve středu o 7. hodině ranní přivezena a odpoledne v slavném průvodě, který vedl Msgre. Antonín Hora, probošt svatovítský, do arcibiskupské residence převezena za účastenství nejméně 600 duchovních a obyvatelstva všech vrstev. Průvod začal se pohybovati o 3. hodině odpoledne a dospěl o 5. hod. před arcibiskupský palác; měl 26 praporů, 14 korouhví a 6 křížů; obrovský špalír tvořily spolky, studentstvo, školní mládež a humanní ústavy. Bohužel bylo podvratnými živly vyvoláno na Příkopech veliké zděšení. Vůz s rakví byl právě za hotelem »u modré hvězdy«, když nastal křik a poplach; všichni hrnuli se k domům a do ulic, aby se ukryli. Zmatek a úzkost zachvátily tím více, že nikdo nevěděl, oč jde. Panika valila se od sv. Václavského náměstí až k »modré hvězdě«, při čemž mnozí lidé byli povaleni. Příkopy byly najednou uprostřed prázdny a několik jen lidí z průvodu zůstalo před rakví; vůz s rakví stál sám, před ní vzpínali se koně; i vojáci, tvořící špalír kolem rakve, byli zatlačeni, až na velícího důstojníka.***) Trvalo to

*) Ordinariátní List. 1899, č. 12—13, str. 50.

**) L. c. str. 62, 63.

***) Autor této knihy sám vše na své oči viděl, súčastniv se pohřbu. Výklad paniky denními listy, že se stala tím, že kůň jednoho městského jezdce vjel do špalíru školní mládeže, svědčí spíše o dobré vůli, tuto událost, která nikomu neslouží ke cti, ututlati.

hezkou chvíli, nežli jakýsi pořádek opět nastal a průvod se pohybovati mohl. Však ještě třikráte opakovala se panika: u Můstku, v Ovocné ulici a na Ferdinandově třídě.

Vlastní pohřeb konal se v pátek 30. června 1899 o 9. hod. ranní z arcibiskupského paláce do chrámu sv. Víta. Průvod vedl J. Exc. metropolita olomoucký Dr. Theodor Kohn za účastenství: J. Exc. Dra. Emanuela Schöbela z Litoměřic, J. Exc. Dra. Martina Říhy z Českých Budějovic, Eduarda Brynycha z Králové Hradce, světícího biskupa pražského Ferdinanda Kalouse, J. Exc. Dra. Františka Sal. Bauera z Brna a Dra. Ludvíka Wahla, apoštolského vikáře a biskupa z Drážďan, metropolitní kapitoly, kapitol stoličních a kollegiátních z celé církevní provincie české, velikého počtu duchovenstva, veškerého rodu hrabat Schönbornů, vysokých úřadů civilních, vojenských, university, celé téměř české šlechty a nepřehledného množství věřících, a sloužil pontifikální zádušní služby Boží, po nichž byla rakev v pernštýnské kapli do arcibiskupské hrobky spuštěna. Ku pohřbu dostavili a súčastnili se ho JJ. VV. arciknížata František Ferdinand d'Este, Ludvík Viktor a František Salvator; J. Excellence ministerský předseda hrabě František Thun s ministrem vyučování J. Exc. hrabětem Bylandtem-Rheidtem; Jeho Exc. místodržitel hrabě Coudenhove; J. J. kníže Jiří Lobkovic, zemský maršálek; J. Exc. velící generál polní zbrojmistr Fabini; starosta pražský Dr. Jan Podlipný.*)

Nástupcem hraběte Schönborna na stolci českobudějovickém byl jmenován od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. dne 7. července 1885 Dr. Martin Říha,**) professor mravouky při biskupském bohoslo-

*) Srv. důkladné zprávy v »Katolických Listech« od 26. až do 30. června 1899, č. 174—178; v »Hlasu Národa« od 26. až do 30. června 1899, č. 175—179.

**) Narodil se dne 11. listopadu r. 1839 v Oslavě v okrese píseckém, studoval částečně na gymnasiu v Písku, vstoupil do semináře českobudějovického r. 1858, byl na kněžství od biskupa Jana Valeriana Jirsíka dne 27. července r. 1862 vysvěcen a kapla-

veckém ústavě v Č. Budějovicích, potvrzen od Jeho Svatosti papeže Lva XIII. dne 27. července 1885 a potom 6. září od pražského knížete-arcibiskupa hraběte Schönborna, svého předchůdce, za assistence biskupů Dra. Jos. Haise z Králové Hradce a Dra. Emanuela Schöbela z Litoměřic v Budějovicích v chrámě sv. Mikuláše na biskupství posvěcen a hned nastolen. Svůj první vřelý pastýřský list, kterým se na své diecesány obrátil a jim jako vrchní pastýř se před stavil, vydal 6. září 1885.*) Jako biskup pracuje s veškerým úsilím o to, aby založil fond ke stavbě stoličního chrámu v Č. Budějovicích, jelikož chrám svatého Mikuláše jest vlastně děkanským chrámem městským; podporuje spolkový katolický život a katolický tisk, a těší se pro svou velepastýřskou horlivost oblíbenosti svých věřících, Čechův i Němcův, jak to dosvědčují jeho četná čestná občanství, jako Písku, Horažďovic, Mirotic, Vltavo-Týna, Lišova, Záblatí, Kremže, Plánice a Lomnice.

Dne 11. listopadu 1899 slavil své jubileum 60letých narozenin za vřelého účastenství duchovenstva i věřících a byl při této příležitosti v listopadu 1899 od německého zastupitelstva česko-budějovického jmenován čestným měšťanem Č. Budějovic.

Od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. byl r. 1887 vyznamenán řádem železné koruny druhé třídy a 2. prosince 1898 jmenován tajným radou.

Po smrti královéhradeckého biskupa Dra. Josefa Haise († v Chrasti 27. října 1892) byl od J. V. císaře

noval dva roky v Kovářově. Po té byl poslán do Frintanea do Vídně, aby další hlubší studia bohoslovecká konal. Dne 11. července 1869 byl na vídeňské universitě za doktora bohosloví povýšen, navrátil se 11. srpna do Budějovic a byl hned ustanoven za českého kazatele při seminárním kostele u sv. Anny a zastával spolu prefekta bisk. chlapeckého semináře. Dne 1. října byl jmenován katechetou při budějovickém německém ústavě pro vzdělání učitelův a stal se 10. října 1871 professorem mravouky při bohosloveckém ústavě v Čes. Budějovicích a později též professorem všeobecné paedagogiky. R. 1879 byl jmenován biskupským notářem a r. 1884 radou manželského soudu a přísedícím soudu duchovenského.

*) Viz jej v »Blahověstu« 1885 str. 425—427.

a krále Františka Josefa I. 21. prosince 1892 jmenován jeho nástupcem kanovník vyšehradský Edvard Brynych,*) jenž od J. Svatosti papeže Lva XIII. byl 19. ledna 1893 potvrzen a od J. Eminencí kardinála Schönborna 25. března 1893 v Králové Hradci v stoličním chrámě sv. Ducha na biskupství posvěcen a hned nastolen.

S veškerým úsilím pracuje o to, aby katolický život a směr nezůstal obmezen na kostel, ale též ve veřejném životě ke platnosti přicházel a svůj vliv pak i na zákonodárství vykonával. Proto věnuje bedlivou pozornost katolickému spolkovému životu, zakládá katolické jednoty, povzbuzuje duchovenstvo, by tak ve svých farnostech činilo, jsa výborným řečníkem promlouvá sám v katolických spolcích o látkách do veřejného života zasahujících, a dovedl toho, že diecése katolickými spolky hustě jest poseta. Ovšem za to zakouší nepřátelství četných svobodomyslníků,**) kteří svou nevoli k němu všelijak na jevo dávali, ale konečně vidouce jeho neohroženost, ve svém nepřátelství ustávají.

V Králové Hradci vzniklo »Politické družstvo tiskové«, které od r. 1894 vydává týdenník »Obnovu«, list to velmi obratně za nynější redakce řízený a valně rozšířený.

---

*) Narodil se 4. května 1846 ve Vlásenicích, studoval v Jičíně gymnasium a v Králové Hradci bohosloví; byl dne 4. listopadu r. 1868 na kněžství vysvěcen, kaplanoval v Žlunicích a Králové Hradci, stal se r. 1878 professorem pastorálky a 1883 též katechetiky v Králové Hradci a byl r. 1888 zvolen za kanovníka kollegiatní kapitoly vyšehradské. Jako spisovatel psal do »Blahověstu« a do »Časopisu kat. duchovenstva«, proslul svými časovými povídkami a pak kázáními, která v »Posvátné kazatelně« i samostatně vydal, a z nichž část též v německém překladě vyšla.

**) Biskup vystavěl svým nákladem krásný kostel v obci Opočnici a byl za to jmenován čestným občanem. Obec poslala oděkovací inserát též do »Národních Listů«, které však ho nepřijaly, poněvadž, jak praví ve svém dopise starostovi obce Janu Fialovi z 23. list. 1899, »jej z ohledu politického směru listu uveřejniti nemohou«. Obnova ze 7. pros. 1899, č. 49, str. 5.

Litoměřickou diecési spravuje s veškerou obezřetností J. Exc. Dr. Emanuel Schöbel.*) Jako velmistr řádu křižovnického s červenou hvězdou, těše se v každém ohledě znamenité pověsti, byl po smrti biskupa Dra. Antonína Frinda († 28. října 1881) dne 30. dubna r. 1882 od J V. císaře a krále Františka Josefa I. biskupem litoměřickým jmenován, od papeže Pia IX. dne 3. července r. 1882 potvrzen a 6. srpna r. 1882 od kardinála knížete-arcibiskupa pražského Bedřicha Schwarzenberga za assistence královéhradeckého biskupa Dra. Josefa Haise a pražského světícího biskupa Dra. Karla Průchy v metropolitním chrámě sv. Víta slavně za velikého účastenství posvěcen. Slavnosti posvěcení mimo řád křižovnický a duchovní hodnostáře byli přítomni: místodržitel baron Kraus a pražský starosta Skramlík a jiní světští hodnostáři. Dne 15. srpna r. 1882 vjel do Litoměřic, které svého velepastýře důstojně uvítaly, jsouce slavně vyzdobeny prapory a zelenými ratolestmi, a byl ve své kathedrálce nastolen za účastenství 120 kněží, kteří se z diecése sem dostavili. Jeho první pastýřský list k lidu byl již před tím v neděli dne 13 srpna ve všech kostelích diecése litoměřické čten a obsahuje jeho vyznání nejen náboženské, ale i politické. Praví v něm: »Jsem rodem Němec a uznávám s díkem a radostí německou řeč

*) Narodil se 12. února 1824 v Radvanicích, vstoupil do řádu křižovnického dne 6. srpna roku 1845, učinil slavné sliby 2. března 1848; stal se 30. července 1849 kooperatorem v domě mateřském; podrobiv se čtyřem přísným zkouškám byl r. 1852 za doktora theologie povýšen, stal se 1853—54 supplujícím professorem biblického studia na pražské universitě, pak 1. října r. 1856 katechetou při vyšší obchodní škole v Praze a potom r. 1866 professorem až do 24. května 1875. Roku 1861—62 byl děkanem sboru doktorů theologie. Dne 1. prosince 1866 byl jmenován sekretářem řádu, 20. června 1867 skutečným radou manželského soudu a čestným konsistorním radou, 13. července 1871 kvestorem domu, 1. října 1874 novicmistrem, 24. prosince 1877 podpřevorem a 3. ledna roku 1878 čestným kommandérem řádu. V uznání jeho zásluh, kterých si dobyl, jsa pravou rukou velmistrů Dra. Becra a Jestřábka, byl od generální kapitoly 23. ledna r. 1879 velmistrem řádu zvolen. Byl po dlouhý čas členem výboru katolické jednoty. — Srv. Archiv kláštera křižovnického: seznam členů řádových.

za svou řeč mateřskou; první vychování obdržel jsem však na místě, kde obě zemské řeči jsou obvyklé; tam měl jsem příležitost seznati také druhou řeč a naučiti se ctíti občany jazyka slovanského; proto nikdy nezapomenu, co jsem jim také povinen, a co apoštol klade každému, zejména biskupu na srdce: »Není tu žida, ni Řeka, ani otroka, ani svobodného, ani muže, ani ženy, neboť všichni jedno jste v Kristu Ježíši.« Jako vrchní pastýř smíšené diecése budu příslušníky obou jazyků, kteří mně jsou svěřeni, pokládati za své syny a dcery v Pánu. A dále praví biskup: »Jak v ohledě jazykovém a národním, nebudu ani na poli politickém stranníkem.« »Nejvyšší zásadou bude mně předpis božského Spasitele: Dávejte císaři, co jest císařovo, a co jest Božího, Bohu. Přísahu, kterou jsem J. c. k. apošt. Veličenstvu přísahal, splním s pomocí Boží za všech poměrův až do posledního okamžení. Proniknut vědomím, že biskupa prvním a vlastním úkolem jest, vedení nesmrtelných duší a ne »řešení« státních poměrů, nebudu se nepovolán a bez důležitých příčin míchati do politiky.« »Půjde li však o zřejmé blaho národa neb o dobro svaté katolické církve, neopomenu na pravém místě pozvednouti hlas svůj. Ve vykonávání politických práv nebudu nikomu překážeti, dokud zachová meze zákona a neporuší zjevně nařízení Božího nebo církve.«

Těmto zde vysloveným zásadám zůstal věren; jest spravedliv k Čechům i Němcům, povolává na vyšší diecésní místa Čechy i Němce, pečuje o české menšiny v krajinách německých, aby měly služby Boží ve svém jazyku, pokud to na něm záleží, a nedává se ve své apoštolské práci másti nijakými vedlejšími proudy některých přemrštěnců z německého duchovenstva, kteří mu život dosti ztrpčují. Pro své zásluhy byl od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. jmenován dne 19. října 1895 tajným radou.

Velikost a rozsáhlost českých diecésí bije každému do očí. Povrch země české obnáší 943·93 □ mil (51.948·18 km²) a měl dle posledního sčítání z r. 1890 5,843.250 obyvatelů, z nichž bylo 5,780.000 katolíků.

Tohoto času (roku 1900) bude veškerého obyvatelstva rovným počtem přes 6,650.000 a katolíků přes 6,360.000.

Avšak jsou zde pouze čtyři diecése. Již císař Ferdinand II. chtěl míti v Čechách vedle pražské arcidiecése ještě čtyři diecése: Litoměřice, Králové Hradec, Budějovice a Plzeň, z nichž postupem času Litoměřice, Králové Hradec a Budějovice do života vstoupily.

Pražská arcidiecése má 2,220.504 katolíky; nekatolíků 55.827; židů 50.625.*) Litoměřická diecése, zřízená za císaře Ferdinanda III. bullou papeže Alexandra VII. z 3. července r. 1655, která již za Innocence X. byla hotova, má: katolíků 1,521.449; nekatolíků 25.391; starokatolíků 8.548; bez vyznání 588; židů 17.413.**) Královéhradecká diecése, zřízená za císaře Leopolda I. bullou papeže Alexandra VII. z 10. listopadu 1664. má katolíků 1,503 942; protestantův a starokatolíků 56.345; židů 14.091; bez vyznání 455.***) Českobudějovická diecése, zřízená za císaře Josefa II. bullou papeže Pia VI. z 20. září 1785, má: katolíků 1,123.449; protestantův augsburského vyznání 1216, helvetského 1842; židů 14.982.†)

Dr. František Lad. Rieger podal r. 1879 o své újmě ze své horlivosti pro katolickou církev papežskému nuntiovi ve Vídni, Ludvíku Jakobinimu, který tento úřad zastával od roku 1874—1879, pamětní spis k Apoštolské Stolici, v němž na rozsáhlost českých diecésí poukazoval a nutnost nových dvou diecésí výmluvně dokazoval; za sídla nových biskupství navrhoval Plzeň a Kutnou Horu, pravě, že v Kutné Hoře jest důstojný chrám sv. Barbory pro kathedrálu a vedle něho veliká budova církevního fondu, kde by se i biskupská residence i klerikální semeniště umístiti daly; v Plzni že jest též důstojný chrám Páně, a již samo město má 50.000 ††) obyvatelův. Zároveň poukazoval na

*) Catalogus cleri 1900, str. 556.
**) Catalogus cleri 1900, str. 291.
***) Catalogus cleri 1900, str. 291.
†) Catalogus cleri 1900, str. 285.
††) Tohoto r. 1900 přes 60.000.

prostředky, z nichž by se biskupství dotovati mohla, mysle, že by se důstojnost biskupská dala spojiti s proboštstvím vyšehradským nebo staroboleslavským, což by se snad bez újmy těchto církevních fondův a ústavů provésti dalo. Nuntius přijal blahovolně pamětní spis a rozmlouval dlouho o této věci s Dr. Riegerem. Později vyjednával Dr. Rieger znova o této věci s papežským nuntiem ve Vídni Vincencem Vannutellim a oznámil mu, že v tomto ohledě podal nuntiovi Jakobinimu pamětní spis k Apoštolské Stolici. Za své přítomnosti v Římě na počátku dubna r. 1891 po delším soukromém slyšení u sv. Otce Lva XIII. odebral se Dr. Rieger ke státnímu sekretáři kardinálu Rampollovi a kladl mu na srdce zřízení dvou nových diecésí, vykládaje mu, že by při možnosti dotace nebylo proti zřízení těchto dvou biskupských stolic ani se strany vlády, ani se strany nynějších držitelů stávajících biskupství seriosního odporu, a že jest jenom potřebí uchopiti se initiativy v té věci, a že tato by příslušela Apoštolské Stolici, které před jinými na dobré administraci katolické církve záleží. Kardinál Rampolla poslouchal pozorně Dra. Riegra a slíbil mu, že Apoštolská Stolice tuto věc v úvahu vezme.*) Avšak věc nepokročila, jak se zdá, dále; alespoň nic o tom do veřejnosti nevešlo.

---

§ 95. C. k. česká bohoslovecká fakulta v Praze.

Říšským zákonem ze dne 20. února 1882 (ř. z. č. 24) byla staroslavná Karlo-Ferdinandova universita rozdělena na dvě, českou a německou. Studijním rokem 1882—83 vstoupily do života fakulta právnická a filosofická, studijním rokem 1883—84 fakulta lékařská; fakulta bohoslovecká zůstala nerozdělena a ponechána při universitě německé. Prvním rektorem české university pro r. 1882—1883 byl znamenitý český děje-

*) Toto vše sdělil se spisovatelem baron Dr. Rieger ústně i písemně.

pisec Dr. Václav Vladivoj Tomek. Proti rozdělení bohoslovecké fakulty zpěčoval se J. Em. kardinál kníže-arcibiskup pražský Bed. Schwarzenberg z obavy, aby rozdělením jedné fakulty na dvě duchovenstvo české a německé sobě se neodcizilo. Když návrh zákona na rozdělení university v říšské radě byl podán, prohlásil J. Em. kardinál Schwarzenberg v panské komoře dne 10. února 1882, že předlohou tohoto zákona ohledně přetvoření bohoslovecké fakulty nikterak se neváže. J. Em. kardinál Schwarzenberg mohl takto se prohlásiti, poněvadž byl kancléřem theologické fakulty a tudy mocný vliv na ni podržel, ačkoli zákonem z 27. dubna 1873 přestal býti kancléřem veškeré university.

Poslanci českého klubu na říšské radě pracovali však i o rozdělení bohoslovecké fakulty, a jejich deputace, skládající se z Dra. Riegera, hr. Jindř. Clam-Martinice a Dra. Šroma, odevzdala 5. března 1884 pamětní spis ohledně české theologické fakulty J. Eminenci kardinálu Schwarzenbergovi. Kardinál uznal oprávněnost tohoto požadavku, ale spolu netajil se svými obavami. J. Em. kardinál chtěje přání českého národa vyhověti, učinil vládě sprostředkující návrh: Bohoslovecká fakulta budiž buď samostatnou, na obou universitách nezávislou akademií, nebo zřídiž se jako fakulta nerozdělená, kteráž by byla podstatnou částkou obou universit; professorský sbor její vysílejž střídavě v každém studijním roce svého děkana do senátu německé university a svého proděkana do senátu české university; v druhém studijním roce budiž tomu naopak; k volbě rektorově vysílejž professorský sbor ze svého středu čtyři členy, z nichž dva se súčastní volby rektora university české, druzí dva volby rektora university německé; immatrikulaci bohoslovců vykonávejž děkan; promoce dějž se dle svobodné vůle doktorandů po uděleném svolení kancléřově buď na universitě české, nebo německé. Vláda požádala o těchto návrzích dobrozdání akademických senátův obou universit, které se postavily na půdu zákona z 28. února 1882, tudíž proti těmto návrhům. Přípis ministerstva k české universitě jest z 11 března 1884. Akademický senát české

university rokoval o této věci 20. března 1884. Referentem byl Dr. Emil Ott, professor právnické fakulty, jehož dobrozdání bylo jednomyslně přijato. Toto dobrozdání k vysokému ministerstvu kultu a vyučování z 20. března 1884 č. 624 jest skvělou prací právnickou, která starobylý, historický ráz universit vůbec, zvláště Karlo-Ferdinandovy v Praze o čtyřech fakultách výtečně hájí a dokazuje, že bohoslovecká fakulta dle starodávného obyčeje a výslovného předpisu z roku 1659 přednost přede všemi třemi světskými fakultami má; dále vyvrací obavy, které by z církevního stanoviště proti rozdělení bohoslovecké fakulty proneseny býti mohly. Toto dobrozdání bylo podáno též J. Eminencí kardinálovi, který častěji o této věci s professorem Drem. Ottem rozmlouval a se radil. Jeho obavy začaly znenáhla mizeti, a již na konci života klonil se k rozdělení fakulty. Stanoviště oběma senáty akademickými zaujaté přijala za své také bohoslovecká fakulta vídeňská, byvši za dobré zdání požádána, a to přičiněním dvorního rady professora Dra. Františka Laurina.

Čeští poslanci dovolávali se stále rozdělení bohoslovecké fakulty. Tak přijal rozpočtový výbor poslanecké komory 26. února 1885 resoluci, kterou vyzývala se vláda, aby o provedení zákona ze dne 28. února r. 1882 se postarala a bohoslovecká učení na pražské bohoslovecké fakultě co nejrychleji upravila. Dne 10. března 1885 byla tato resoluce jednohlasně v říšské radě schválena, avšak věc nepokročila dále.

Dne 27. března r. 1885 zemřel J. Emin. kardinál Schwarzenberg ve Vídni a jeho nástupcem na prestolu sv. Vojtěcha stal se 27. července 1885 budějovický biskup František de Paula hrabě Schönborn, jenž byl 15. srpna slavně v Praze nastolen. Nový kníže arcibiskup choval přirozeně tytéž obavy jako jeho vznešený předchůdce, ale záhy nabyl přesvědčení, že okolnosti toho nezbytně vyžadují, aby k rozdělení také této fakulty se přistoupilo.

Vláda nebyla pro rozdělení, poněvadž J. V. císař a král František Josef I. nepřál si rozdělení bohoslovecké fakulty, maje ji podle názorů zvěčnělého kardi-

nála Schwarzenberga posud za pásku, kterou by jednou obě university v jednu spojeny býti mohly. Dr. Emil Ott, jako rektor vysokého učení (1886—87), ve věci té marně se byl pokusil u J. Exc. ministra barona Gautsche způsobiti příznivější obrat. Vším důvodem poukazoval ministr kultu se svého stanoviska na závažné votum arcipastýře české provincie církevní, jež koruna v této otázce za rozhodující pokládala. Jmenovaný rektor nabyv této zkušenosti žádal ve své hodnosti rektorské v jednom svém slyšení knížete-arcibiskupa hraběte Schönborna, aby mocným a rozhodným svým vlivem k tomu působiti ráčil, aby bohoslovecká fakulta rozdělena byla. Kníže-arcibiskup ujistil ho svou všestrannou podporou, pokud věc na něm záleží; probral zevrubně všechny námitky proti rozdělení dosud přiváděné, vyslechl co nejpozorněji a nejlaskavěji vyvrácení jich rektorem a prohlásil ke konci porady asi 1 a půl hodiny trvavší, že nabyl plného přesvědčení, že za poměrů stávajících také k rozdělení bohoslovecké fakulty dojíti musí; zvláště padlo na váhu poukazování rektorovo k tomu, že rozdělení fakulty nemá nikterak v zápětí rozdělení kněžského semináře, což byl zvěčnělý předchůdce v úřadě arcipastýřském za věc nezbytnou pokládal, jakmile fakulta rozdělena bude.

Dne 22. října 1889 učinil Dr. Fr. Lad. Rieger na českém sněmě návrh, aby vláda byla vyzvána, by rozdělení bohoslovecké fakulty provedla, tak aby česká bohoslovecká fakulta 1. října 1890 do života vstoupila, a odůvodnil jej stkvělou řečí. Návrh byl sice přijat, otázkou hnuto, ale věc opět nepokročila ke předu.

Tu ujal se s veškerou rázností věci sám J. Em. kardinál (od 24. května 1889 kardinálem) kníže-arcibiskup Schönborn, vyžádal si v zasedání říšské rady zvláštní slyšení u Jeho Veličenstva, a prosil společně s Drem. Riegrem za zřízení bohoslovecké fakulty české. Tato prosba J. Em. p. kardinála byla vyslyšena, a vyšlo Nejvyšší rozhodnutí z 9. července r. 1890, aby česká bohoslovecká fakulta počátkem studijního roku 1891—92 v život vstoupila.

Teď šlo pouze o to, aby professoři jednotlivých předmětů byli jmenováni, a potřebné místnosti pro přednášky byly opatřeny. Ministerstvem byla vytčena zásada, že posavadní místnosti nerozdělené bohoslovecké fakulty zůstanou německé bohoslovecké fakultě se vším, co v nich jest, a pro českou že mají se vyhledati potřebné místnosti, které se sice hledaly, ale nenalézaly. Vláda za těchto okolností byla by ráda aktivování české bohoslovecké fakulty odložila, ale chtěla, aby J. Em. p. kardinál a kníže arcibiskup sám vyslovil přání, aby bylo aktivování české bohoslovecké fakulty za těchto nesnází na rok odročeno, a v tomto čase aby vhodné místnosti se opatřily. Tu odstranil J. Em. kardinál všechny obtíže rázem, svoliv k tomu, aby přednášky prozatím v museích semináře konány byly, než fakulta vlastních místností dostane. Bylo to tenkráte kritické okamžení. Kdyby byl J. Em. pan kardinál k odročení na rok svolil, bylo by to bývalo, jak se okolnosti vyvinuly, na nepřehledné časy. V českém národě dostala totiž tak zvaná svobodomyslná strana vrch, která příkře proti ministerstvu Taaffeovu se postavila, železný kruh pravice na říšské radě, o které se ministerstvo opíralo, rozbila, všudy v osamocení stála a nikde ani slovem o české bohoslovecké fakultě se nezmiňovala. Za tohoto rozervaného politického stavu v národě nebylo by bývalo ani pomyšlení na zřízení české bohoslovecké fakulty. Česká Karlo-Ferdinandova universita byla by zůstala kusou a stále ve svém bytí ohroženou, mohouc každou chvíli jako kusá býti zrušena.

Za pobytu J. V. císaře a krále Františka Josefa I. v Praze při příležitosti zemské jubilejní výstavy bylo přání J. Em. pana kardinála a českého národa vyplněno. J. V. císař a král František Josef I. podepsal 28. září 1891 v den slavnosti sv. Václava, patrona země české, dekréty, kterými professoři pro c. k. českou bohosloveckou fakultu byli jmenováni. Dekréty jsou datovány z ministerstva kultu 30. září 1891 a prohlášeny v úřední části »Wiener Zeitung« 2. října 1891. Řádnými professory stali se: Dr. Václav Horák, posud mimořádný professor pastýřského bohosloví v české

řeči při bohoslovecké fakultě v Praze, kněz rytířského řádu křižovnického s červenou hvězdou, pro pastýřské bohosloví; Dr. Frant. Xav. Kryštůfek, posud professor církevních dějin a základního bohosloví při bohoslovecké diecésním ústavě v Král. Hradci, pro církevní dějepis, a PhDr. Eugen Kadeřávek, posud professor při českém c. k. gymnasiu olomouckém a soukromý docent křesťanské filosofie při tamější fakultě bohoslovecké, kněz řádu premonstrát. ze Želiva, pro fundamentální theologii a křesťanskou filosofii; dále mimořádnými professory jmenováni: Dr. Jan Sýkora, professor náboženství při českém učitelském ústavě a docent katechetiky v české řeči při theologické fakultě v Praze, pro biblické studium Nového Zákona a vyšší exegesi; Josef Pachta, kn. arcib. knihovník a caeremonář v Praze, pro dogmatiku, a Dr. Antonín Vřešťál, světský kněz a supplující professor mravouky při bohoslov. posud nerozdělené fakultě, pro mravouku. Přednášky o církevním právě byly od J. Exc. p. ministra Dra. Gautsche svěřeny řediteli k. a. klerikálního semináře Dru. Josefu Doubravovi, bývalému docentu na jednotné fakultě, který tak přešel z bohoslovecké fakulty nedělené na českou, a přednášky o biblickém studiu Starého Z. a o východních jazycích svěřeny kaplanu při hlavním chrámě u sv. Jindřicha Dru. Jaroslavu Sedláčkovi jako supplujícímu professoru. Dru. Sýkorovi bylo dále přednášeti o katechetice a methodice, pokud pro tyto předměty zvláštní docent ustanoven nebude.

Aktivování české bohoslovecké fakulty bylo od veškerého českého duchovenstva a českého národa přijato s velikou radostí. Hlavní zásluha o to náleží Jeho Eminencí panu kardinálu Františku de Paula Schönbornovi, který jest vlastním otcem české bohoslovecké fakulty. Jeho jméno stkvíti se bude vždycky zlatým písmem v dějinách české theologické fakulty a celé české university. Český národ bude mu za to vždy žehnati.

Dle zákonův universitních tvořili sbor professorský Dr. Horák, Dr. Kryštůfek, Dr. Kadeřávek a Dr. Sý-

kora, jako zástupce mimořádných professorů. První schůze sboru professorského konala se 8. října 1891 za předsednictví rektora Dra. Ant. Friče v rektorátě, v níž provedeny byly akademické volby: děkanem zvolen Dr. Horák, proděkanem autor tohoto spisu a členem akademického senátu Dr. Kadeřávek. Poprvé dostavili se jmenovaní dne 8. prosince 1891 do akademického senátu, který poprvé byl úplným. Posluchačů bylo zapsáno pro zimní běh 159.

Veškeren učitelský sbor c. k. české theol. fakulty představil se po vykonaných volbách akademických J. Em. p. kardinálovi. Děkan Dr. Horák představil jednotlivé členy a prosil v delší řeči Jeho Eminenci aby nad českou theologickou fakultou ochrannou ruku podržel, neboť jenom jemu že jest za to děkovati, že česká bohoslovecká fakulta v život vstoupila. J. Eminence kardinál přijal professory velmi laskavě a otcovsky a ujistil je svou ochranou. Od J. Eminencí odebrali se professoři představiti se a poděkovati se Jeho Milosti světícímu biskupu Ferdinandu Kalousovi; Jeho Milosti Dru. Eduardu Terschovi, který jako referent pro fakultu vydatně s veškerým úsilím pracoval a návrhy na jmenování professorů J. Em. kardinálu a vysoké vládě předložil; J. M. generál. vikáři Dru. Frant. Hrádkovi; J. M. kapitolnímu děkanu Ant. Horovi a prelátu-scholastiku Dru. Klementu Borovému, který byl všech nových sil učitelských někdy professorem.

Fakulta byla s dovolením Jeho Eminence prozatím umístěna v kn. arcib. semináři, jehož ředitel Dr. Josef Doubrava s veškerou úslužností, seč byl, pro ni činil. Musea proměnila se a proměňují se posavad dopoledne v posluchárny.

Dne 28. října 1891 byl děkan Dr. Václav Horák zvolen za velmistra řádu křižovnického. Proděkan v čele veškerého professorského sboru blahopřál mu k této vysoké důstojnosti a projevil přání, aby i jako velmistr až do konce studijního roku professorem pastorálky a děkanem zůstal. Velmistr Dr. Horák přislíbil, že vůli professorského sboru vyplní, když s tím vysoké ministerstvo a J. Eminence kardinál srovnávati se budou. J. Em. kardinál vyslovil k němu při

představení se jako velmistra přání, aby svou professuru až do konce studijního roku zastával. Velmistr Dr. Horák podal resignaci dne 19. listopadu r. 1891, avšak spolu s oznámením, že J. Em. kardinál si přeje, aby až dokonce studijního roku professorem zůstal. Professorský sbor připojil se ku přání Jeho Eminence a v tomto smyslu poslal proděkan zadání k vys. ministerstvu 20. listopadů 1891 č. 44 s resignací velmistra, prose, aby ministerstvo jej v jeho úřadě až do konce roku ponechalo. J. Excellence ministr kultu Dr. Gautsch vyhověl této prosbě výnosem z 15. března r. 1892 č. 565 a spolu nařídil, aby učiněn byl návrh na obsazení stolice pastýřského bohosloví. Tento návrh byl učiněn 18. dubna 1892 a na první místo položen Dr. Gabriel Pecháček, kněz řádu křižovnického a professor pastýřského bohosloví, katechetiky a methodiky v Králové Hradci.

Při nových akademických volbách dne 18. června r. 1892 byli zvoleni na studijní rok 1892—93 za děkana autor této knihy, za proděkana Dr. Kadeřávek a za člena akademického senátu Dr. Sýkora.

Nejvyšším rozhodnutím z 15. srpna 1892 a dekréty z 20. srpna 1892 byli jmenováni prof. Dr. Jan Sýkora a Dr. Jos. Pachta řádnými professory svých předmětů a Dr. Gabriel Pecháček mimořádným professorem pastýřského bohosloví, kterýž poslední stal se řádným professorem nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. června 1896 a dekrétem z 22. června 1896; docentem katechetiky a paedagogiky byl ustanoven Karel Tippmann, prof. při c. k. českém učitelském ústavě. Dr. Ant. Vřešťál stal se řádným professorem svého předmětu nejvyšším rozhodnutím ze dne 5. září 1895 a dekrétem z 11. září 1895.

Když ředitel semináře Dr. Jos. Doubrava přípisem z 12. října 1892 vzdal se supplentury církevního práva právě v té době, když sbor professorský, uznávaje jeho odborné vědomosti, vysokému ministerstvu kultu a vyučování jej za mimořádného professora navrhnouti chtěl, stal se jeho nástupcem adjunkt Dr. Jos. Tumpach, který potom nejvyšším rozhodnutím ze dne

24. září 1896 a dekrétem z 30. září 1896 jmenován byl mimořádným professorem církevního práva a křesťanské sociologie, která takto nejprve na české bohoslovecké fakultě pražské jako povinný předmět pro bohoslovce zavedena byla. Před ním byl nejvyšším rozhodnutím ze dne 6. dubna r. 1896 a dekrétem ze 17. dubna 1896 mimořádným professorem svého oboru jmenován Dr. Sedláček.

Prvním rektorem z theologické fakulty byl dne 23. června 1893 zvolen na r. 1893—1894 jednohlasně autor této knihy a potvrzen výnosem J. Exc. p. ministra kultu a vyučování 10. července 1893 č. 14.290. Když J. Exc. ministr kultu a vyučování ryt. Madeyski dne 26. června r. 1894 universitu prohlížel, jsa provázen českým místodržitelem Jeho Excellencí hrabětem Thunem a rektorem, učinil ho rektor pozorným v posluchárně třetího ročníku na nepřístojnost, že polovice posluchačů zády k professoru jest obrácena, přikázav posluchačům, aby si tak sedli, jak při přednáškách sedávají. Jejich Excellence, ministr i místodržitel, zhrozili se tohoto unika a prohlásili, že nic podobného nikdy neviděli. Tento stav trvá však posud, jelikož česká fakulta bohoslovecká nemá posavad svých místností.

Obavy obou kardinálů kn.-arcibiskupů, Schwarzenberga a Schönborna, ohledně semináře kněžského se nesplnily. Jednotný klerikální seminář zůstal tak, jak byl, a není v něm při moudrém a otcovském ředitelství Dra. Josefa Doubravy a jeho nástupce Jos. Farského žádných sporů.

---

§ 96. Socha Panny Marie na Staroměstském náměstí a pomník Husův.*)

Socha Neposkvrněného Početí Panny Marie na Staroměstském náměstí v Praze, překrásný to pomník vítězného obhájení měst pražských proti Švédům, jest

*) Srv. »Slova Pravdy« redakcí kanovníka Dra. J. Buriana. V Praze 1899. Roč. IX., č. 5.

od delšího času trnem v očích mnohých t. zv. svobodomyslníkův a nevěrců. Tuto sochu dal zříditi císař a král Ferdinand III. rozkázav dekrétem královské komory české dne 22. dubna 1650, aby na věčnou paměť osvobození Prahy od Švédův vyzdvižena byla na náměstí tom. Dne 23. května téhož roku byl učiněn k témuž bohumilému dílu počátek kopáním jámy k základům. Kámen základní položil jménem císařovým nejvyšší hofmistr království Českého hrabě Bernard Ignác Martinic. Pískové balvany byly k účelu tomu na Staroměstské náměstí přivezeny z lomů žehrovických. Sochařskou práci provedl cís. sochař Jan Jiří Pendel, slovutný umělec, jemuž pomáhali kamenníci, Arnošt Heidelberger, Stanislav Goldschneck a Melber. Dílo dařilo se tak dobře, že vysoký 70 centnýřů vážící korintský sloup, z jediného kusu pískovce zhotovený, byl již dne 26. září 1650 vztyčen, po čemž hned 30. září byla na něj vytažena socha Panny Marie. Posvěcení tohoto pomníku bylo odloženo, až když císař do Prahy přijel, což se stalo 3. července 1652. Slavnost posvěcení konána s velikou okázalostí dne 13. července, v den narozenin císařových, u přítomnosti císaře a krále Ferdinanda III. i syna jeho Ferdinanda IV. Spolu učinil císař nadání, aby po všecky soboty a o všech hlavních svátcích Marianských jeden z kanovníků svatovítských z chrámu Týnského při zvonění velkým zvonem vedl k soše té slavný průvod, kde s doprovázením hudby byly zpívány litanie loretánské. Císař Ferdinand III. súčastňoval se s celým dvorem svým, kdykoli v Praze dlel, těchto průvodů, což rovněž činíval císař a král Leopold I. O svátcích Početí, Narození a Nanebevzetí Panny Marie přicházely k této soše k dotčené pobožnosti též Marianské družiny studentů z kolleje Klementinské. Vůbec byly pobožnosti při soše Marianské na Staroměstském náměstí velice oblíbeny a od Pražanů horlivě navštěvovány.

Aby pobožnosti ty rušeny nebyly, rozkázáno dekrétem král. komory české dne 17. prosince r. 1650 přenésti šibenici nedaleko na náměstí stojící za ulici židovskou na břeh vltavský.

K nadání sochy náležel mezi jiným též dům

čp. 134 na Malé Straně, a majetníci jeho byli povinni 30 zl. do obecní pokladny odváděti. Na podstavci sochy býval nápis nyní již nečitelný: Virgini genitrici sine originis labe conceptae, propugnatae et liberatae urbis causa, Caesar pius et justus hanc statuam ponit. R. 1757 po obléhání Prahy od Prusů byla socha jednoho ze čtyř andělů na podstavci sochy nepřátelskou kulí roztříštěna a teprve za naší paměti novou nahrazena.

Za císaře Josefa II. byly slavné průvody k soše té zakázány. Od té doby konala se fundovaná pobožnost Marianská v chrámě týnském, avšak tím ochablo účastenství lidu při ní tak, že konána na místě každé soboty a o všech svátcích Panny Marie, jakož zprva bývalo, pouze jednou v měsíci, a to o 5. hodině odpoledne každou první sobotu, kdy znamení na veliký zvon se dávalo. Konával ji pod infulí kanovník svatovítský s assistencí dvou střídníků sv.-Vítských i obou kaplanů týnských, při čemž řiditel kůru s vokalisty chrámu pěl litanie loretanské na kruchtě. To trvalo až do r. 1874, kdy tato pobožnost přeložena byla do chrámu svatovítského. Roku 1898 počaly opět slavné průvody k této soše a o svátku Nanebevzetí Panny Marie konal Jeho Eminence kardinál Schönborn u slavnostním velkolepém průvodě všech katolických spolků pražských u této památné sochy Rodičky Boží pobožnost.

V podstavci jest výklenek s obrazem Panny Marie, v němž zbožné duše stálé světlo udržují. Každodenně večer shromažďuje se tu zástup zbožného lidu, jenž se tu modlí a písně Marianské pěje.

Katolický ráz Prahy, »matky českých měst«, pálí mnohé svobodomyslníky jako sůl v očích, a odstraňují jej, jak mohou: tak byly odstraněny sochy svatého Jana a sv. Václava z náměstí Svatováclavského; ulice pojmenované po svatých, pokud ještě tak se zovou, ztratily název: »svatý«; čte se ulice Tomášská místo Svatotomášská, Václavské náměstí atd.*) To-

*) Ani Duch sv. nenalezl milosti u svobodomyslníků; čteme: Dušská ulice místo Svato-Duš-ká. Jiní všichni národové ponechávají při pojmenováních míst a ulic: »Svatý«.

muto osudu měla propadnouti i tato socha Boží Rodičky; již r. 1884 její odpůrci volali, že jest zvětralá a proto že by měla se odstraniti. Avšak tenkráte katolíci pražští se tomu rázně opřeli a v málo dnech sebrali na opravu sochy přes 1500 zl.

Zatím ustavil se v Praze spolek pro zbudování pomníku mistra Jana Husi. Hledalo se vhodné místo pro pomník. Nejprve se obrátil zřetel k malému náměstí Staroměstskému, ale brzo se od tohoto ustoupilo. Spolek podal potom k městské radě žádost, aby k zbudování pomníku mistra Jana Husi poskytla místo v dolejší části náměstí Sv.-Václavského. Na základě žádosti této bylo z nařízení městské rady uspořádáno několik porad kommissionálních, k nimž pozváni byli nejčelnější umělci čeští, aby se stanovilo, zda zmíněné místo na Sv.-Václavském náměstí, anebo některé jiné z náměstí pražských by se hodilo pro zamyšlený pomník. Záhy shodli se znalci na úsudku, že Sv.-Václavské náměstí pro zbudování pomníku jest nezpůsobilým. Mezi jiným bylo poukazováno k tomu, že v hořejší části téhož náměstí má býti postavena socha sv. Václava, při čemž by ovšem dvě sochy, představující nejrůznější směry náboženské na témže náměstí, nedaly se nikterak srovnati, nehledě ani k tomu, že při postavení několika soch na jednom a tomže náměstí vzniká konkurrence, při které pomníky na effektu ztrácejí. Naproti tomu vyslovila se kommisse znalců, že pro pomník Husův bylo by způsobilé v prvé řadě Velké náměstí Staroměstské, v druhé pak náměstí Betlémské.

Pro náměstí Betlémské přimlouval se tehdy professor Josef Schulz a architekt Osvald Polívka (protestant), naproti tomu pro Velké náměstí horoval professor J. Myslbek a prof. J. Zítek.

Rada městská, majíc na paměti zvláštní poměry Velkého náměstí, uznala za potřebné, aby zevrubně označeno bylo místo pro pomník Husův, a aby také o tomto místě byl slyšen podrobný úsudek znalců. Četná kommisse znalecká prohlédla náměstí Staroměstské, zejména vzavši v úvahu i místo zvláště vytčené, mezi tak zvaným domem Gränovým a palácem

hrabat Vchynských, v severní polovici náměstí dle plánu předloženého výborem spolku pro zbudování pomníku Husova, po čemž po dlouhém rokování uznala (všemi hlasy proti jednomu), že místo ono pro pomník Husův se nehodí, ježto by byl pomník příliš v ústraní a domy takořka zatopen, nehledíc ani k tomu, že má náměstí v místě tom neodčinitelný svah, z kteréžto příčiny by jedna strana pomníku musila býti zdvižena.*) Za to však znalci uznali za vhodné pro pomník Husův ono místo, kde se křižuje osa uličky Týnské s osou radnice Staroměstské. Marianský sloup měl po dokončené stavbě Husova pomníku se posunouti blíže ke kostelu Týnskému, jenž by ovšem stržením obou domů před ním stojících musil býti odkryt a obnoven.

Rada městská usnesla se 5. června r. 1896, aby pro pomník Husův věnováno bylo místo na Betlémském náměstí, neb jiné vhodné místo, kdyby se takové našlo, a rovněž sbor obecních starších 22. července 1896 vyslovil se za předsednictví tehdejšího starosty Čeňka Gregora po dlouhé a pohnuté debattě pro Betlémské náměstí 32 hlasy proti 30. Proti velikému náměstí mluvili kanovník Dr. Marek a Dr. Milde, pro toto náměstí Jos. Sokol, Březnovský, Dr. Scheiner a Dr. Podlipný.

Ale spolek pro zbudování pomníku mistra J. Husi postavil si hlavu a obnovil svoji žádost za vykázání místa pro pomník v severní třetině náměstí Staroměstského. Mezi tím hledalo se pilně v archivě městském; má-li město nějaká práva na sochu Marianskou, po případě, zdali by město o své újmě mohlo sochu postaviti jinam. Přišlo se však k poznání, že sochou Bohorodičky se nesmí hnouti. Zbylo tudíž pro pomník místo jen v severní třetině náměstí Staroměstského nedaleko domu Schierova, jak je označil pan Münzberger.

Rada městská na tento projekt r. 1899 přistoupila, a sbor obecních starších po neslýchaném nátlaku

---

*) Srv. administrativní zprávu obce král. hlavního města Prahy za rok 1896, sešit 2., str. 110.

ve schůzi dne 16. ledna r. 1899 toto projektované místo schválil.

Přípisem z 10. ledna 1899 obrátila se katolicko-politická jednota pro království České na sbor obecních starších města Prahy, aby Husův pomník na Staroměstském náměstí postaven nebyl.*) V pátek dne 13. ledna 1899 dostavila se do praesidia na radnici pražské deputace katolíků, vedená J. Osv. hrabětem Vojtěchem Schoenbornem, a podala tisíce podpisů s protestem proti tomu, aby pomník Husův byl postaven na Staroměstském náměstí.

Konečné rozhodnutí o věci učinil sbor obecních starších král. hlávního města Prahy v mimořádné schůzi, kterou zahájil v pondělí dne 16. ledna 1899 o $^1/_2$5. hod. odp. starosta Dr. Podlipný. Magistr. rada Gruss přečetl návrhy městské rady: Kommisse nedoporučuje, aby socha Panny Marie odstraněna byla, poněvadž obec dle právního poměru k této soše k tomu oprávněna není, a též z příčin náboženských odstranění její schvalovati nelze; zároveň činí kommisse návrh, aby ku postavení pomníku M. Jana Husi bylo zvoleno místo resp. bod na Velkém náměstí, navrhovaný obecním starším Münzbergerem; kommisse návrhy tyto odůvodnila tím, že potom nebude nutno sochu Panny Marie překládati, a že nebude též třeba domy před Týnským kostelem upravovati.

Městský radní Dr. Milde jménem národní strany (Staročechů) prohlásil se sice za ctitele M. Jana Husi, horlil pro místo na Betlémském náměstí, ale z důvodu starobylého rázu Staroměstského náměstí, z důvodů uměleckých, aesthetických a náboženských, konečně též politických byl proti postavení pomníku na Staroměstském náměstí.

Obecní starší Dr. Scheiner hleděl seslabiti vývody předcházejícího řečníka Dra. Mildeho, že prý nejde o žádnou náboženskou otázku a o žádnou provokaci náboženského přesvědčení.

---

*) Viz jej v »Katolických Listech« ze dne 12. ledna 1899, č. 12, str. 3.

Se zlou se potázal školní rada Tonner, že mluvil proti postavení pomníku na Staroměstském náměstí. Byltě ve své řeči stále vyrušován. Pak mluvil ještě Dr. Chudoba a Dr. Baštýř. Katolického stanoviska nezastával nikdo. Při hlasování byly 44 hlasy pro náměstí Staroměstské a 40 hlasů proti tomu.

Hlasování na pražské radnici mělo svůj nemilý dozvuk hned druhý den 17. ledna ve Vídni. Členové katolické lidové strany a Poláci činili totiž mladočeským poslancům výčitky pro usnesení obecního zastupitelstva pražského v příčině postavení pomníku Husova. Zejména mladočeským vůdcům a Dru. Grégrovi a Dru. Stojanovi přednášeli své stížnosti. Němečtí konservativci poukazovali k tomu, že to bylo nanejvýše nepolitické, právě v nynější rozechvěné době takové usnesení učiniti, a netajili se obavami, že antisemité tohoto usnesení použijí k agitaci proti katolické lidové straně, jí že bude vytýkáno, že jde s Husity, čímž, že je postavení katolické lidové strany nanejvýše znesnadněno. Poslanec P. Kern žádal jménem katolické lidové strany od vůdců mladočeských, zejména také od Dra. Grégra vysvětlení, bude-li sochou Panny Marie na Staroměstském náměstí pohnuto čili nic. Aby dostal odpověď authentickou, zavolán byl k telefonu starosta pražský Dr. Podlipný, který telefonicky ujistil zástupce katolické lidové strany, že sochou Panny Marie hnuto nebude, a že bude dáno příslušné prohlášení také do novin; předsedovi klubu Dru. Englovi že bude poslán od starosty Dra. Podlipného celý plán náměstí, aby se katolická lidová strana mohla přesvědčiti, že sochou Panny Marie hnuto nebude. Katolická lidová strana vyhrožovala z počátku, že z usnesení obecního zastupitelstva pražského ihned bude odvozovati důsledky, ale dala se odpovědí Dra. Podlipného upokojiti. Dr. Grégr prohlásil, že sochou Panny Marie pohnuto nikterak nebude, načež členové katolické lidové strany mu vytýkali, proč to mladočeská strana veřejně nepoví a také v novinách neprohlásí.*)

*) »Večerní List« Hlasu Národa ze dne 17. ledna 1899, č. 17, str. 2.: »Katolická lidová strana a Husův pomník«. — »Katolické Listy« z 19. ledna 1899, č. 19, str. 1.: »Quod fecisti, nega«.

Aby zlý dojem rozhodnutí obecních starších pražských byl zahlazen, prohlásila městská rada ve svém sedění ze dne 18. ledna roku 1899 za předsednictví Dra. Podlipného, že k žádosti spolku pro zbudování pomníku Mistra Jana Husi propůjčeno bylo místo ku postavení pomníku na Staroměstském náměstí v třetí jeho třetině, a sice v bodu, kde protínají se kolmice vedené z průjezdu paláce Kinského s kolmicí vedenou z průjezdu domu Schierova, při čemž socha Panny Marie zůstává netknuta, že jest i na dále v platnosti usnesení sboru obecních starších ze dne 22. července r. 1896, dle něhož pro pomník Mistra Jana Husi propůjčeno bylo místo na náměstí Betlémském. — Tedy spolek pro Husův pomník má vlastně dvě místa k disposici: na náměstí Staroměstském a na náměstí Betlémském.*)

S hlasováním obecních starších byly všechny mladočeské listy, pak všechny německé listy, nepřátelské národu českému, spokojeny; za to však všechny konservativní listy je zavrhovaly. Novověcí ctitelé Husovi slibovali si od onoho usnesení mnoho. Doufalit, že rozproudí se proti němu veliká agitace se strany upřímných katolíků, která se strany svobodomyslníkův vzbudí protiagitaci, hlavně, že teď pro pomník Husův příspěvky hojně poplynou. Ale přepočítali se. Spolek pro postavení pomníku Husova měl sice 22. ledna schůzi a vydal provolání k národu v »Národních Listech« ze dne 29. ledna 1899, jehož trestí jest, že chybí na pomník ještě 100.000 zl. Ale sešlo se jen pár zlatých. V provolání jest též pamětihodné místo, kde se praví: že sbor věnoval místo pro pomník Husův na historickém, krví slavných hrdinných bojovníků českých posvěceném Velkém náměstí Staroměstském. Avšak o některých těch hrdinných bojovnících vypravuje Gindely »v dějinách českého povstání« nehrdinné věci.**)

---

*) »Kat. Listy« l. c. str. 4.: »Z městské rady král. hl. města Prahy.«

**) »Katolické Listy« ze dne 25. března 1899 ve stati: »Památce obětí pobělohorské krvavé exekuce na Staroměstském náměstí« píší: »Dnes pereme se s každým, kdo má na dveřích ně-

§ 97. Lev svobodný pán Skrbenský z Hříště, kníže-arcibiskup pražský (od 15. září 1899)*)

Nástupcem kardinála knížete-arcibiskupa Františka de Paula hraběte Schönborna na stolci sv. Vojtěcha a Arnošta z Pardubic stal se svob. p. Lev Skrbenský z Hříště, sídelní kanovník olomoucký, potomek starého československého rodu na Moravě a ve Slezsku. Narodil se v Hukovicích, obci přifařené do Bartošovic

---

mecký nápis, aneb kdo neudá češtinu za svůj obcovací jazyk: protakovéto lidi jsou sloupce novin pranýřem. Však současně velebíme jako vlastenecké mučeníky lidi, kteří česky neuměli vůbec, aneb česky nemluvili a svojí obstrukcí přivalili na národ náš svou nesmyslnou revolucí rány, pro něž by měli býti na věčnou výstrahu. Kdosi nejmenovaný navrhl, aby jim byla deska zasazena. Měli bychom jednu podmínku, aby na desce uvedena byla jména popravených v tom jazyku, jakého za života užívali, t. j. u Čechů česky, u Němců německy. Pomůckou mohou nám býti protokoly, jež se o výslechu jejich ve dnech 3.—17. dubna 1621 dochovaly. Z nich poznáváme, že direktoři: Bohuslav z Michalovic, Martin Fruwein z Podolí, Pavel z Říčan, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Henrych Otta z Lossu, Šťastný Václav Pětipeský z Chýše a Egerberka výpovědi své složili v jazyce německém. V jakém jazyku vypovídali ostatní, pověděti neumíme, poněvadž se protokoly nezachovaly, ale známo jest, že Dr. Jesenský byl Maďar, který česky se nenaučil, a že Jáchym Šlik z Holejče vstoupil na popraviště v průvodu německého predikanta M. Davida Lippacha, který i Jesenia připravoval. Rovněž tak známo jest, že polní maršálek »českých« stavů Linhart Kolona z Felsu — který včasnou smrtí ušel osudu popravených — maje 26. srpna 1619 na sněmě odevzdati první hlas při volbě nového krále, nechtěl tak učiniti, omlouvaje se, že není mocen jazyka českého tou měrou, aby hlasování své řádně mohl odůvodniti. Jaký duch ostatně mezi popravenými a jejich přáteli vládl, poznáváme z toho, že mluvčí sedmnáctičlenné deputace, jež se na hranice zemské do Waldsasů vypravila, aby vzdorokrále přivítal, oslovil tohoto řečí pouze německou, jeho manželku pak francouzskou. Vyvolilť sobě tito vzorní »čeští vlastenci« za krále muže, který ‚česky neuměl' a za svého pobytu zde se česky ani ‚nenaučil'«.

*) Skrbenský z Hříště jest jméno starožitné šlechtické rodiny česko-slovanské, nyní hlavně v rakouském pruském Slezsku usedlé. Na Moravě připomíná se z rodu toho nejprve r. 1446 Martin z Hříště, který nějaké dědiny u Senic v olomouckém kraji držel; jeho manželka Eliška z Vranovic měla část statku vranovského (tamtéž), na kterouž svého muže do spolku vzala.

u Příbora na Moravě, dne 12. června r. 1863 z otce Filipa a matky Leonie rozené svobodné paní Czeike-Badenfeldové, majitelky panství Dřevohostic a Domažlic u Přerova; dětství trávil u své babičky na zámku Dřevohostickém, započal gymnasijní studie na benediktinském gymnasiu v Kremsmünsteru v Horních Rakousích, absolvoval vyšší gymnasium v Kroměříži, které tenkráte měli ve správě piaristé, poslouchal v letech 1882—1884 práva na universitě v Innomosti v Tyrolsku, konal 1884—1885 jednoroční vojenskou službu u pluku dragounského v Brně, vstoupil v říjnu r. 1885 do semináře olomouckého, kde poslouchal 1885—1889 bohosloví na tamější c. k. bohoslovecké fakultě a pěstoval s velikou zálibou po obyčeji bohoslovcův olomouckých českou literaturu, byl 5. července r. 1889 od kardinála knížete-arcibiskupa Fürstenberga

---

Jan z Hříště, sudí menšího práva zemského kraje olomouckého, zdědil okolo r. 1531 ves Skrbení (v Olomoucku), odkudž příjmí: Skrbenský, přijal. Jeho druhorozený syn Jaroslav nabyl statku Senova (Schönhof), Velkých Kunčic a Vratimova (v knížectví Těšínském) a zdědil po svém starším bratru panství Hošťálkovské. Byl maršálkem zemským knížectví Těšínského a připomíná se ještě r. 1602. Tento Jaroslav měl pět synů, z nichž třetí jménem Jan jest praotcem svobodných pánů Skrbenských nyní v rakouském Slezsku usedlých. Tento měl po otci Šenov a koupil statek Řepiště. Později nabyl úmluvami s ostatními spoludědici učiněnými zboží Hošťálkovského i Velko-Kunčického a Vratimovského. Byl soudcem zemským knížectví Těšínského, dosáhl první z rodu svého dne 25. listopadu 1658 povýšení do stavu svobodných pánů rodů starožitných v království Českém a zemích přivtělených, a zemřel okolo roku 1662. Měl sedm synů, z nichž jest Karel Jetřich praotcem našeho arcibiskupa. Karel František, syn Karla Jetřicha, byl nejprve nejvyšším sudím, potom maršálkem a konečně od r. 1738 hejtmanem zemským knížectví Těšínského, jakož i c. k. tajným radou a komořím a zemřel 18. října r. 1768. Jeho druhý syn Karel Leopold padl jako podplukovník kyrysníků 18. června 1757 v bitvě u Kolína. Jeho třetí a nejmladší syn Otto, pán na Šenově, byl hejtmanem zemským knížectví Těšínského a zanechal Šenov synu Janovi, jenž zemřel jako komoří 7. dubna 1822. Tohoto synové jsou: 1. Filip (nar. 21. října 1789), c. k. komoří, tajný rada a někdejší president hornorakouské zemské vlády v Linci, a 2. Antonín (nar. 1. ledna r. 1791), pán na Šenově a c. k. komoří. Tento Antonín měl syny Karla, Felixe, Filipa (nar. 5. března 1830). Tento Filip, c. a k. major v. v., jest otcem J. kn. M. našeho pana arcibiskupa.

na kněžství posvěcen a sloužil svou první mši svatou v Dřevohosticích, v milém to jemu místě z mládí.

Nejprve byl ustanoven za kooperatora v Dubě u Olomouce, odkudž byl poslán brzo do Říma na vyšší studia, stal se tam kaplanem v Animě (1889 až 1891) a dosáhl hodnosti doktora církevního práva. Vrátiv se do své arcidiecése, byl ustanoven kaplanem v Uherském Ostrohu poblíž Uherského Brodu (od 24. září až do 17. ledna 1894).

Roku 1893 podrobil se farnímu konkursu v Olomouci a dostal r. 1895 faru v Melči, osadu to smíšenou česko-německou v rakouském Slezsku, náležející patronatem hraběti Razumovskému, kde působil se zdarem, jsa milým Čechům i Němcům. Tak měla se tam konati sv. missie, a to jazykem německým; avšak farář Skrbenský provedl to, že se konala jazykem českým i německým, aby vnikla do srdcí Cechův i Němců. Dne 16. května r. 1896 byl zvolen od metropolitní kapitoly nesídelním kanovníkem v Olomouci, a opustil Melč 20. října 1897, neboť stal se proboštem *) kollegiatní kapitoly a spolu farářem v Kroměříži u sv. Mořice, odkudž byl 11. září 1899 za sídelního kanovníka olomouckého installován. Avšak již za čtyři dni potom dne 15. září byl od Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. jmenován pražským knížetem-arcibiskupem.

Nově jmenovaný arcibiskup pražský Skrbenský byl od papeže Lva XIII. dne 14. prosince 1899 praekonisován čili slavně potvrzen a učinil potom 21. prosince 1899 ve Vídni předepsanou přísahu věrnosti J. V. císaři a králi.

Na biskupské svěcení připravoval se na posvátném Velehradě duchovními cvičeními. Tam také sloužil o půlnoci na rozhraní roku 1899 a 1900 s velikou assistencí jubilejní mši sv. Apoštolskou Stolicí dovolenou a podával déle nežli hodinu Tělo Páně věřícím. O slavnosti Zjevení Páně dne 6. ledna 1900 byl slavně

---

*) Tímto proboštem musí býti kanovník olomoucký, a bývá jím kanovník nejmladší.

na biskupství posvěcen od J. Excellence knížete-arcibiskupa olomouckého Dra. Theodora Kohna za assistence Jeho Excellence Dra. Martina Říhy, biskupa česko-budějovického, a Msgra. Ferdinanda Kalouse, světícího biskupa pražského. Pražské kapitoly byly zastoupeny: svatovítská msgrem. proboštem Horou, kapitulárním vikářem Brusákem a kanovníkem-arcijáhnem Hornsteinerem; vyšehradská Drem. Karlachem; kapitola »u Všech Svatých« kanovníkem Drem. Kryštůfkem; řeholní opati gener. opatem ze Strahova, Sigm. Starým. Slavnostního úkonu súčastnili se Jeho Výsost arcikníže Petr Ferdinand Salvator, J. Excel. místodržitel moravský baron Spens-Boden, zemský hejtman hrabě Vetter z Lilie, členové rodiny svěcencovy: otec Filip, c. k. komoří v. v., bratr Jan, c. k. rytmistr, se svou chotí Annou, rozenou hraběnkou Kolovratovou z Rychnova, švagři generál-major baron Spiegelfeld a baron Stillfried, c. k. setník, se svými manželkami Irenou a Marií, a třetí sestra Anna, dáma ústavu šlechtičen v Brně, dále všechny přední osobnosti z města Olomouce, civilní i vojenské, přednostové úřadův a nesčetný zástup věřících, tak že prostranný dóm byl bez ohledu na zimu přeplněn.

Po skončeném svěcení přijímal primas království Českého v arcibiskupské residenci blahopřání všech přítomných hodnostářův.

Nový primas království Českého zavítal do Prahy v sobotu dne 13. ledna 1900 o 2. hodině odpolední zvláštním vlakem státní dráhy. V nádraží uvítali jej kapitulární vikář Brusák a kanovník Binder, a starosta král. hlavního města Prahy Dr. Jan Podlipný s oběma náměstky Drem. Srbem a Voitlem. Starosta pražský oslovil po česku primasa vzletnou vlasteneckou řečí.

Nový primas poděkoval srdečně nejprve českým a pak německým jazykem a jel potom v slavnostním voze hustým špalírem obecenstva a spolků ulicemi pražskými, jejichž četné domy prapory byly ozdobeny, za hlaholu všech zvonů pražských do chrámu svatého Mikuláše na Malé Straně, kde bylo shromážděno ve-

škeré pražské duchovenstvo a přítomni: biskup královéhradecký Brynych, světící biskup pražský Kalous, Jeho Exc. místodržitel hrabě Karel Coudenhove, velící generál Fabini, zemský maršálek kníže Jiří Lobkovic a četná šlechta, spolky a věřící, tak že kostel byl přeplněn.

Slavné nastolení na prestol sv. Vojtěcha a Arnošta z Pardubic dělo se předepsaným řádem a pořádkem v neděli dne 14. ledna 1900, jehož se súčastnili všechny kapitoly, všichni příbuzní nového arcipastýře svrchu jmenovaní i paní matka Leonie, J. Exc. místodržitel hrabě Coudenhove s místodržitelskými rady, Jeho Jasnost kníže Jiří Lobkovic, zemský maršálek s přísedícími zemského výboru, J. Exc. zemský velitel polní zbrojmistr Fabini, president vrchního soudu Jansa, starosta pražský Dr. Podlipný, přečetní hodnostáři a nesmírné zástupy věřících.

Nový arcibiskup přijel do své diecése s veškerou láskou a důvěrou a získal si svou skromností lásky a důvěry všech.

V úterý dne 17. dubna 1900, v jubilejním to roce, nastoupil pouť do Říma „ad visitanda limina«, a za ním ve středu dne 18. odjel tam vlak s poutníky česko-moravskými, jichž bylo 281. Poutníci přibyli do Říma v pondělí dne 23. dubna, byli týž den od svého vrchního pastýře uvítáni, a dostali jeho prostřednictvím ve středu dne 25. dubna 1900 po 11. hodině slyšení u Jeho Svatosti Lva XIII. Čechům stala se ta zvláštní veliká pocta, že byli na prvním místě, a že český kostelní zpěv zahlaholil u přítomnosti papeže, duchovenstva a poutníků z nejrůznějších zemí. Poutníci vykonali sv. zpověď a přijali tělo Páně v basilice S. Marie Větší z rukou svého arcipastýře, který s nimi též všechny pobožnosti k dosažení plnomocných odpustků konal.

Pro své zotavení pobyl vrchní pastýř v Italii ještě celý květen, dle hlavně ve sv. Andělu u Sorenta, byl 25. května přítomen ve velechrámě sv. Petra prohlášení za svaté: blah. Jana Křt. Dellasalle a blah. Rity z Cassie papežem Lvem XIII., při čemž bylo přítomno

přes 100 cizích biskupův a kolem 60.000 osob, mezi nimi 30.000 poutníků z Francie, Italie, Portugalska a Německa, a navrátil se potom do Prahy 31. května r. 1900.

Ještě za pobytu svého v Italii byl vlastním listem J. V. císaře a krále Františka Josefa I. z 18. května r. 1900 jmenován »tajným radou«.

— —

§ 98. Dr. Theodor Kohn, kn.-arcibiskup olomoucký (od r. 1892). Svatomethodějské jubileum r. 1885. Dr. František Sal. Bauer, biskup brněnský (od r. 1882).

Kníže-arcibiskup olomoucký Dr. Theodor Kohn narodil se v ryze české osadě Březnici u Zlína na Moravě dne 23. března 1845 z rodičů nezámožných; jest synem domkáře Josefa Kohna a matky Veroniky, rozené Hanačíkové. Na radu zemřelého faráře březnického Josefa Hrastíny a učitele Josefa Matušky chodil dvě léta do hlavní školy v Uh. Hradišti, pak studoval na piaristském gymnasiu ve Strážnici a na vyšším gymnasiu v Kroměříži, kde složil maturitní zkoušku s vyznamenáním. R. 1868 vstoupil do semináře v Olomouci a byl 5. července 1871 od knížete-arcibiskupa Fürstenberga na kněze vysvěcen. Potom byl po dvě léta kooperatorem ve Vsetíně, kde byl jednatelem českého vzdělávacího spolku: »Snaha«. Ve Vsetíně připravoval se na rigorosa z bohosloví a učinil zkoušku katechetskou pro střední školy. R. 1873 byl ustanoven za učitele náboženství na českém nižším gymnasiu v Příboře, odkudž jej arcibiskup Fürstenberg povolal r. 1874 za ceremonáře. Jako ceremonář byl r. 1875 povýšen na c. k. bohoslovecké fakultě v Olomouci za doktora bohosloví, téhož roku jmenován konsistorním auditorem, r. 1876 konsistorním radou, r. 1879 papežským komořím, r. 1880 konsistorním assessorem a r. 1881 ordinariátním sekretářem. V říjnu r. 1882 byl jmenován mimořádným professorem církevního práva a základního bohosloví při c. k. bohoslovecké

fakultě v Olomouci a přednášel až do konce studijního roku obojí vědu. R. 1883 byl pro svou obratnost a svou hlubokou znalost církevního práva povýšen na kancléře a ředitele konsistorní kanceláře. Vedle své konsistorní činnosti rozvíjel Dr. Kohn též literární činnost, jmenovitě v oboru církevního práva, a podal cenné krásné články v »Časopise kat. duchovenstva«, v »Pastýři duchovním«, »Právníku« a »Archivu für kath. Kirchenrecht«.*)

Když se blížil památný rok 1885, kde tomu bylo 1000 let, co náš apoštol sv. Methoděj zemřel, nastal zvláštní ruch na všech stranách, obzvláště ve světě slovanském. Kardinál kníže-arcibiskup olomoucký lantkrabě Bedřich Fürstenberg († 20. srpna r. 1892), jehož »pravou rukou« byl kancléř Dr. Kohn, vydal pastýřský list**) o hodu Božím vánočním dne 25 prosince r. 1884, kde praví: »Mým přáním jest, a to nejvroucnějším, aby rok 1885 byl obzvláštním způsobem zasvěcen oslavě sv. Methoděje, a ta oslava aby se děla způsobem co nejdůstojnějším Vás, arcidiecése, vlasti!«

Krásný jest v ohledu tomto pastýřský list brněnského biskupa Dra. Frant. Salesia Bauera z 15. prosince 1884.***) K biskupům moravským připojili se společným pastýřským listem z 22. února 1885 všichni biskupové čeští, vybízejíce Čechy, aby se súčastnili slavnostního roku Svato-Methodějského.†)

Tato oslava byla založena na širokých základech a průběh její měl býti velikolepý. Byl utvořen v Brně ústřední slavnostní výbor, v jehož čele stál: hrabě Egbert Belcredi, J. V. císaře a krále Františka Josefa I. tajný rada, říšský a zemský poslanec, a členy byli vynikající církevní a světští hodnostáři, a vydal příslušné provolání z 25. prosince 1885 k Moravanům i Čechům, aby se k uctění památky sv. Methoděje sešli na po-

*) Uvádí je Dr. J. Tumpach v Památníku jubilejním české akademie z r. 1898, I. 3. str. 38 nn.

**) Viz jej v »Časopise kat. duchovenstva«. 1885, str. 41—47.

***) Viz jej l. c. str. 48—60.

†) Viz jej l. c. str. 129—140; v »Blahověstu«. 1885, str. 109 až 113.

svátném Velehradě.*) Podobně utvořil se v Praze výbor pro slavnosti Velehradské, v jehož čele stáli: hrabě Karel Schönborn, předseda; metrop. kanovník Dr. Klement Borový a hrabě Karel Ervín Nostic, místopředsedové, a obrátil se k Čechům provoláním v únoru roku 1885.**)

Působením děkana velehradského, Jos. Vykydala, měla to býti slavnost všeslovanská, a nejen všeslovanská, nýbrž všekatolická. Na posvátný Velehrad byli pozváni na pouť ke hrobu sv. Methoděje netoliko všichni Slované, ale i katolíci všech národů. V čele posvátného ruchu stáli biskupové, jichž bylo na pouť pozváno 37.

Však nastal náhlý netušený obrat. Všeslovanská slavnost, ač byla církevní a neměla žádného politického pozadí, nelíbila se vládě za ministerstva Taaffova. Bylo tudíž tajemnou mocí úřední bráněno biskupům a jiným hodnostářům přijíti na Velehrad, pak objevily se pověstné »Velehradské neštovice«, a tu bylo bráněno lidu veřejnými zákazy putovati na Velehrad.

Na Velehradě nevěděli dlouho nic o »tajemné moci« oné, jenom bylo jim nápadno, že pozvaní hodnostáři mlčí a neopovídají svého příchodu na Velehrad. Velehradský děkan Josef Vykydal poslal svého kaplana Jana Vychodila do Olomouce přeptat se na to, kde to vězí, a pobídnout k rychlejšímu postupu, aby chystané slavnosti jubilejní neutrpěly újmy. Kaplan Vychodil pověděl upřímné přání a tužby velehradské kancléři Kohnovi, který pilně poslouchal, ale nic neříkal. Kaplan jal se důrazněji mluviti a s nadšeností kladl kancléři na srdce nutnost rychlejšího postupu. Avšak kancléř poslouchal opět jenom klidně, a odvětil klidně: »Nemůže to býti tak, jak sobě myslíte« — a zaplakal. Po klidném a přátelském výkladě »o nemožnosti« radil kancléř, aby si došel ke generálnímu vikáři hraběti Emanueli Püttingovi a jemu řekl, že jej

*) Viz je v »Čas. kat. duch.« 1885, str. 65–68, v »Blahověstu« 1885, str. 16.

**) Viz je v »Časop. kat. duchovenstva«. 1885, str. 140—143, v »Blahověstu«. 1885, str. 115, 116.

tam kancléř poslal. Velehradský kaplan odebral se k hraběti Pöttingovi, velikému příteli slovanského lidu, ale hned jeho prvními slovy byl poučen, že slavnostem velehradským zvoní se umíráčkem. Kaplan vyřídil neočekávaný vzkaz generálního vikáře děkanu velehradskému. Se slavnostmi na Velehradě bylo zle a zle, klesly na obyčejný místní význam.

Pozvaní biskupové nepřišli, ba nesměli přijíti, leč z Moravy, Čech a pak z Vídně. Jihoslovanští biskupové Ilija Hranilović a Juraj Posilović přišli jenom na pobídku velikého biskupa slovanského Josefa Jiřího Strossmayera, a přišli jako on pomodlit se na posvátném Velehradě na hrobě sv. Methoděje, překonavše nesmírné »překážky« a jdouce tam »na svou velikou zodpovědnost«, jak vyznal sám a řekl otevřeně neohrožený biskup Strossmayer.

Za těchto nepříznivých okolností snažil se olomoucký velepastýř Bedřich, ačkoli stár a churav, aby svou častější přítomností na Velehradě dodal větší slávy a lesku slavnostem velehradským. Nejslavnější oktávu, oktávu cyrillomethodějskou, začal slavnou mší svatou pontifikální 5. července a skončil ji 12. července. Kardinál Bedřich z Fürstenbergu zachránil slavnosti velehradské, ano sám je nejvíce zvelebil.

A »pravá ruka« kardinálova, kancléř Dr. Theodor Kohn, neunavný v práci mnohé, pamatoval neustále na Velehrad a potřeby jeho. Neboť on vyzval kněžstvo, aby hlásilo se na výpomoc ve zpovědnici na Velehradě; určil jim příhodnou dobu a roztřídil přihlášené tak, aby poutníci po celý čas mohli co nejsnáze vykonati sobě po vroucím přání svém zbožnou pouť a smířiti se na posvátném místě s Pánem Bohem. Aby na Velehradě bylo vždy s dostatek zpovědníkův, toť vlastní myšlenka kancléřova; o prázdninách připutoval sám do svatyně velehradské, modlil se zde k Pánu Bohu dobrotivému, vzdal poctu sv. apoštolům Cyrillu a Methoději před jejich krásnými sochami Maxovými, kdež též biskup Strossmayer vroucně se modlil. Zasedl též do zpovědnice u sakristie a pilně zpovídal. Vykonal skromně a nepozorovaně pouť a pobožnost svou. Skromně si vedl v chrámě, skromně v refektáři,

kdež seděl mezi lidem přicházejícím, seděl tiše a zadumán, pohlížeje častěji na krásné freskové malby Raabovy i na sádrový vypouklý obraz Panny Marie.

Kancléř Kohn stal se r. 1887 nesídelním olomouckým kanovníkem a r. 1892 kanovníkem sídelním a přestěhoval se do poslední malé kanovnické residence. Ještě téhož r. 1892 byl nejmladší kanovník pro svou zdatnost a moudrost dne 8. listopadu 1892 při druhé volbě zvolen za kníž-arcibiskupa olomouckého. Pěšky ubíral se skromně k volbě do dómu, kamž ostatní vyšší kanovníci ve stkvostných dvojspřeženích se sjížděli, a od volby vrátil se v nádherném šestispřežném kočáře kn.-arcibiskupův olomouckých. Morava i Čechy pozdravily nově zvoleného arcibiskupa velmi vřele. České časopisectvo chválilo jeho výtečné vlastnosti srdce i ducha, a Moravané plesali zvláště proto, že na stolec sv. Methoděje dosedl po dlouhé době opět jednou muž z lidu a české krve vzešlý, jejich mateřského jazyka znalý, v němž byl vychován, a také ho milovný.*)

Zvolený arcibiskup Kohn byl od Jeho Svatosti Lva XIII. 16. ledna 1893 potvrzen a v neděli dne 5. února 1893 co nejslavněji na biskupství posvěcen od Jeho Eminence kardinála knížete-arcibiskupa pražského Františka de Paula hraběte Schönborna, za assistence brněnského biskupa Dra. Františka Bauera, světícího biskupa vídeňského Angerera a pražského světícího biskupa Msgra. Ferdinanda Kalouse. Přítomni byli opat Korčián z Rajhradu, kapitola olomoucká, zástupcové kapitol brněnské a kroměřížské, četní duchovní, rodiče arcibiskupovi, čeští poslanci z Moravy, náčelníci úřadů civilních i vojenských a nepřehledné množství věřících, kteří naplnili prostranný dóm. Potom dělo se slavné nastolení v neděli 12. února r. 1893. Dne 10. dubna 1893 odebral se nový arcibiskup do Říma ad visitanda limina apostolorum.

Jsa učeným theologem a maje z předcházejících úřadů důkladný rozhled ve správě vysokého úřadu a statkův arcibiskupských, uchopil se mocnou rukou

*) Sborník Velehradský. Redaktor Jan Vychodil. Roč. VI Stať: »Kníže-arcibiskup Kohn«, str. 177—182.

velepastýřské berly, aby řídil stádce Kristovo, a těší se veliké oblibě kněžstva i lidu. V hospodářství statkův arcibiskupských zavedl pořádek opravami časovými a zvýšil tak jejich výnosnost. Podporuje knížecí štědrostí všechny církevní i kulturní podniky své diecése a vyniká skromným životem.

Od roku 1893—1900 bylo jeho přičiněním naléhavým působením na příslušných místech v olomoucké arcidiecési zřízeno 12 nových far, 3 jednoduchá obročí, 16 nových katechetských míst na školách měšťanských a obecních a 18 nových míst pro kněze výpomocné (kaplany a kooperatory). Dvaadvacet (22) nových klášterů rozvětvilo po arcidiecési blahodárnou činnost vychovatelskou a humanní, a to nejvíce v městech na místech ohrožených. Kníže-arcibiskup Theodor jest sobě vědom dalekosáhlého vlivu, který mají klášterní školy a ústavy na vychování křesťanského dorostu obojího pohlaví a na obrození společenských poměrů především v rodinách městských.

V sedmi letech byla provedena generální visitace ve 28 dekanátech (vikariátech) rozsáhlé arcidiecése, což činí úhrnem 350 far, 21 střední ústav a 1034 školy měšťanské a obecné se 2824 třídami, jež byly všechny postupně zkoušeny. Mimo to bylo posloužení při generální visitaci a v době svatodušní 216.771 biřmovanci svátostí sv. biřmování. V těchto sedmi letech vyřídil arcibiskup Theodor vlastní rukou 49.000 úředních záležitostí. Pak ovšem nelze se diviti tomu, že i jeho síly r. 1899 klesly, a on do těžké nemoci upadl, kterou však, díky Bohu, šťastně přestál.

Jeho činnost srovnávají veřejné listy na Moravě nezřídka se šachovními tahy, a jisté časopisy nazvaly jej diplomatem a stratégem na stolci arcibiskupském. A skutečně, promyšlená organisace klášterních osad, rozmožování duchovních působišť a pracujících sil na kazatelnách, ve školách a zpovědnicích, vysílání schopných, nadaných kněží na cizozemská proslavená učeliště za tím účelem, aby i domácí duchovenstvo dovedlo závoditi s nejmodernějšími vědeckými školami ve všech oborech se životem církevním souvisících, zavedení povinné návštěvy služeb Božích se strany

školní mládeže i ve všední dny, pořádání duchovních cvičení čili exercicií pro studující, učitelstvo a duchovenstvo, povinné vykonávání křesťanských cvičení nejenom ve farních chrámech, ale též v obcích přifařených, konání sv. missií dle jistého pořadu ve všech farnostech arcidiecése, konání společných porad při konferencích duchovenstva jednotlivých dekanátů (vikariátů): toť jsou zajisté šachovní tahy, to jsou strategické pohyby, před nimiž ovšem vším právem trnou radikálové a pokrokáři nové doby, pohyby, jichž klidně nesnese jejich tisk.

Humanní podniky a potřeby společenské mají v knížeti-arcibiskupu Theodoru jednoho ze svých nejpřednějších a nejštědřejších mecenášů. V sedmi letech věnoval k účelům spolkovým a dobročinným 845.723 zlaté.

Opravy, stavby a meliorace provedené na státcích arcibiskupských obnášejí již nyní 985.449 zlatých. Co tady má výdělku lid a umění!

Kn. arcib. sbírka mincí v Kroměříži byla obohacena památkami v ceně 14.000 zlatých, a kn. arcib. knihovna tamtéž rozmnožena cennými novinkami zakoupenými za 17.000 zlatých.

Na zřízení české obecní a měšťanské školy při klášteře sv. Voršily v Olomouci bylo povoleno 20.000 zlatých a na dětskou zahrádku v Kojetíně 15.000 zlatých, pro konvent Salvatorianů ve Valašském Meziříčí na zřízení gymnasijního juvenátu 16.000 zlatých.

Dále byl založen roku 1898 darem v pravdě knížecím 100.000 zlatých utěšeně vzkvétající spolek svatého Theodora ve prospěch kněží deficientů pro část arcidiecése olomoucké v Rakousku, a darem 14.000 zlatých byl možným učiněn podobný podporovací spolek i pro část arcidiecése zahraniční v Prusku.

Na chudobinské ústavy a na podporu farností visitovaných bylo vynaloženo při generální visitaci v sedmi letech přes 34.000 zlatých.

Zkrátka lze říci, že v arcidiecési olomoucké nebude podniku důležitějšího, k němuž by kníže-arcibiskup svou hřivnou vydatně nebyl přispěl.

Katolický tisk v arcidiecési olomoucké i mimo ni, jmenovitě česko-slovanský, jest po většině jemu, jakožto svému přednímu příznivci a ochránci vřelými díky zavázán.

Umělecká díla knížetem-arcibiskupem Theodorem nově zakoupená a opravy umělecké provedené v olomoucké residenci a v kn. arcib. zámku kroměřížském zůstanou, jak nedávno veřejné listy oznamovaly, pravými ozdobami sídel arcibiskupských a výmluvnými svědky ideálních snah nynějšího arcibiskupa, jehožto díla ostanou tím cennější, čím méně připravena a vnímava byla půda, na níž zbudována byla.

Máme zvláštní úkazy v životě národův, jmenovitě národa česko-slovanského. Po třech stech letech stala se žádoucí změna na stolci Svatomethodějském, který po celý ten dlouhý čas drželi synové vysoké a nejvyšší šlechty, ano též císařští princové.*) Jisto jest, že kdyby se byla změna nestala, byli by moravští »lidovci« pokorně klonili šíje: ale že syn prostinké moravské matky hájí práv a výsad stolce Svatomethodějského, proto jest u mnohých — zle.

Že činnost knížete arcibiskupa Theodora v lidu péči jeho svěřeném blahodárný vzruch způsobila, toho jest důkazem čilý vzpružený život náboženský na sesterské Moravě. Za 7 let bylo v olomoucké arcidiecési založeno 85 dobročinných spolkův, jež sebraly k účelům církevním obnos 266.751 zl. Tyto spolky byly vesměs založeny při generální visitaci na radu a pokyn arcibiskupa

*) Olomoučtí biskupové: Stanislav II. Pavlovský z Pavlovic (1579—1598); kardinál kníže František Dietrichstein (1599—1636); Jan XVI. Platteis z Plattensteina (1636—1637); arcikníže Leopold Vilém, syn císaře Ferdinanda II. (1637—1662); arcikníže Karel Josef (1663—1664); Karel II. hrabě Liechtenstein (1664—1695); Karel III. vévoda Lotarinský a Barský (1695—1710); Wolfgang Hannibal, hrabě ze Schrattenbachu (1711—1788); Jakub Arnošt hrabě Liechtenstein (1738—1745); Ferdinand Julius hr. z Troyeru (1745—1758; od r. 1747 kardinál); Leopold II. Fridrich hrabě z Egkhu a Hungersbachu (1758—1760); poslední biskup Maximilian hrabě z Hamiltonu (1761—1776). Papežskou bullou z 5. listopadu 1777 byla Olomouc povýšena na arcibiskupství. Posloupnost a jména arcibiskupů viz v díle I., str. 96. Dr. Theodor Kohn jest prvním arcibiskupem z občanského rodu.

Theodora, kterýž jejich stanovy sám vypracoval. Jmění spolkové bylo vynaloženo na opravy a stavby kostelů, na zakoupení mešních rouch a posvátných nádob a ulevení nouze chudých. Mimo to byly v těchto sedmi letech založeny 3844 církevní nadace, jejichž jmění se páčí na 1,500.000 zlatých (1 a půl millionu zlatých).

Tam, kde se nádherné kostely stavějí, kde se tisíce obětují na zvelebení bohoslužby a bohoslužebních rouch, kde zbožný lid okázale putuje v nepřehledných řadách na posvátná místa, kde chrámy Páně nestačí zástupům lidu: tam neumírá víra, tam bije mocně srdce katolické. O tom může se každý přesvědčiti.

Pro své zásluhy byl kníže-arcibiskup od J. V. císaře a krále Františka Josefa I již r. 1895 jmenován tajným radou.

Jeho Excellence kníže-arcibiskup Theodor posvětil svobodného pána Lva Skrbenského, který ze sídelního kanovníka olomouckého stal se knížetem-arcibiskupem pražským, dne 6. ledna 1900 o slavnosti Zjevení Páně ve svém stoličním chrámě na biskupství.*)

Brněnský biskup Frant. Sal. Bauer narodil se v Hrachovci blíže Valašského Meziříčí na Moravě 26. ledna r. 1841, studoval gymnasium v Kroměříži, vstoupil r. 1859 do semináře v Olomouci, a byl 19. července 1863 na kněze vysvěcen. Stal se kaplanem ve Vyškově, r. 1864 adjunktem bohoslovecké fakulty v Olomouci, byl 30. června 1869 za doktora bohosloví povýšen a stal se brzo potom c. k. řádným professorem biblického studia při tamější c. k. bohoslovecké fakultě. Roku 1873 byl povolán za professora téhož předmětu na c. k. universitu pražskou. Po odchodu velezasloužilého a všeobecně milovaného ředitele semináře Františka Srdínka za kanovníka do St. Boleslavi byl r. 1879 jmenován ředitelem semináře v Praze, zůstávaje professorem. Jako v Olomouci tak i v Praze byl velmi čilým v katolickém spolkovém životě: při dědictví sv. Prokopa byl jednatelem (od 29. října 1874 až do 20. února 1880), potom pokladníkem jako ředitel se-

*) Srv. § 97, II. str. 759.

mináře (od r. 1880 až do 2. listopadu 1882); zasedal ve výboru Svatováclavské záložny, byl po sobě pokladníkem, místopředsedou a předsedou Křesťanské akademie, které snažil se dáti vnější lesk.

Byl též činným jako spisovatel mnohými cennými rozpravami a pracemi původními i překlady, které v časopisech, jmenovitě v Časopise katolického duchovenstva, veřejnosti podal.

Dne 30. května 1882 byl od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. jmenován biskupem brněnským, a brzy po té od papeže Lva XIII. potvrzen; na biskupství vysvěcen v Olomouci dne 15. srpna 1882 od kardinála knížete-arcibiskupa olomouckého lantkraběte Bedřicha Fürstenberga za assistence světících biskupů hraběte Gustava Belrupta z Olomouce a Dra. Karla Průchy z Prahy, a v Brně slavně v přítomnosti moravského místodržitele hraběte Bedřicha Schönborna a duchovních i světských hodnostářů dne 3. září 1882 nastolen a sloužil sám pontifikální mši sv. Jako biskup hájí statně rovného práva jazyka českého na Moravě a vede si neohroženě na poli církevním i školském.

Od roku 1889 věnoval veškeru péči opravě staroslavného stoličního chrámu sv. Petra a Pavla v Brně, měl r. 1889 několik porad se svou kapitolou o této opravě, přikročil k ní hned téhož roku, vydal 8. listopadu 1890 krásný pastýřský list,*) v němž vypisují se podrobně dějiny tohoto památného chrámu, který hned za prvních dob křesťanských na Moravě byl založen. Za válek v 15. a zvláště v 17. století byl chrám sv. Petra a Pavla velice poškozen a zpustošen. Zejména obléhání Švédů v l. 1643 a 1645 zasadilo mu četné rány. Věž i střecha byly spáleny, ozdobné klenutí na dvou řadách pilířův na kamenných žebrech spočívající s ochozem sbořeno, kamenné kružby a sloupce z oken vylámány, vnitřní zařízení zpustošeno a zničeno, takže chrám celý podobal se zřícenině. Po odchodu Švédů bylo sice s obnovou chrámu započato, ale pro nedostatek potřebných prostředků nebyla dokončena. Oprava lodi chrámové mohla býti předsevzata teprve o sto

*) Viz jej v »Methodu« 1890, str. 133—136.

let později. Presbyterium v 17. a loď v 18. století opraveny, na vystavění věže však začalo se pomýšleti teprve r. 1877 při stoletém jubileu zřízení brněnské diecése. Tehdy biskup brněnský Karel Nöttig († 14. ledna r. 1882) založil na ten účel zvláštní fond na vystavění věže, který však dosud obnáší sotva pátý díl částky, co na stavbu jest rozpočteno. Zároveň však stav chrámu a presbyteria zhoršil se ještě tou měrou, že nezbylo, než aby bez ohledu na skrovné prostředky ihned se stavbou se započalo. Stalo se tak po svátcích velikonočních roku 1889 a již za několik měsíců byla dokončena oprava presbyteria, vyžadující nákladu asi 130.000 zlatých. Tím však již způsoben dluh 50.000 zlatých dosud neuhrazený. Ježto diecése brněnská čítá bez mála jeden million katolíků, kdyby každý z nich ročně přispěl jen krejcarem, bylo by již 10.000 zl. pohotově a mohlo by se bez obavy v opravách pokračovati. Pastýřský list k těmto věcem obraceje pozornost, vyzývá ke konci věřící, aby na stoliční chrám sv. Petra a Pavla skládali horlivě příspěvky, by starobylá tato památka stavitelská došla žádoucího obnovení. Všestrannou obětavostí byla oprava toho památného chrámu provedena.

Pro své zásluhy byl biskup Bauer od J. V. císaře a krále Františka Jofefa I. jmenován tajným radou.

V březnu jubilejního roku 1900 putoval do Říma a za ním nastoupilo tam pouť 466 Moravanů, které v Římě očekával a přivítal. Papež Lev XIII. udělil Moravanům slavné slyšení 26. března v kapli Sixtinské, požehnal jim, projevil radost nad katolickým spolkem učitelstva a prohlížel si s velikou zálibou národní kroje slovácké a hanácké. Když papež do svých komnat nazpět se odebíral, zaslechl, blíže se východu, po hymně papežské nadšenou píseň Velehradskou: »Bože, cos ráčil před tisíci lety«, dal zastaviti a vyslechl celé dvě sloky, jsa uchvácen krásným zpěvem. Sixtinská kaple slyšela poprvé naše české krásné velebné zpěvy kostelní.*)

---

*) Srv. »Vlasť« 1900. Ročník XVI. stať: »Pouť do Říma« str. 676—679.

§ 99. Ministerstvo Thunovo (od 5. března 1898 až do 2. října 1899). Politické a církevní poměry za něho. Ministerstvo Claryovo (od 2. října až do 21. prosince 1899), Wittkovo (od 21. prosince 1899 až do 18. ledna 1900) a Körbrovo (od 19. ledna roku 1900).*)

Jak pověděno v § 88., odstoupilo ministerstvo Gautschovo 5. března 1898, a téhož dne jmenován novým ministerským předsedou hrabě František Ant. Thun-Hohenstein, člen historické české šlechty, muž vysokého nadání a ryzí povahy, upřímně katolický a rozhodný konservativec, tělem i duší oddaný dynastii. Do veřejného života vstoupil r. 1879, byv od konservativního velkostatkářstva zvolen do říšské rady a pak do sněmu království českého, kdež dne 5. října 1888 promluvil památnou řeč končící přáním, aby Jeho Veličenstvo císař a král dovršil své dlouholeté panování tím, aby na jeho skráně posazena byla koruna sv. Václava. Rok potom, dne 7. října 1889, jmenován byl na místo odstoupivšího barona Krause místodržitelem království českého. Němci jmenovali ho z příčiny oné řeči »místodržitelem korunovačním«. Jako místodržitel vyznamenal se o veliké povodni r. 1890, navštěvovav s největší osobní obětavostí místa oním hrozným neštěstím postižená a postarav se s nevšedním úsilím o znovuzřízení z části pobořeného mostu Karlova. Nemenších a to nehynoucích zásluh dobyl si r. 1891 o českou jubilejní výstavu.

Avšak poměr místodržitelův k panující mladočeské straně byl neutěšený. V ní byly živly socialistické a radikální, z nichž vyvinula se »omladina« a »pokrokáři«. Roku 1893 stupňovala mladočeská strana svou opposici tou měrou, že věci dospěly na ostří nože: vyhrožovalo se i nejvyšším kruhům; přišly události

*) Ač spis přítomný jedná vlastně jen o době do r. 1898, přece — jelikož tisk protáhl se až do r. 1900 — podáváme k vůli úplnosti tuto (jakož i jinde se již stalo) též věci z doby po r. 1898.

u »Choděrů«, banket na Žofíně, útěk poslanců z něho, po čemž ihned následoval 13. září roku 1893 výminečný stav.

Ba »Omladina« a »pokrokáři« chtěli i českou universitu učiniti svým rejdištěm, tak že jí hrozilo roku 1893—1894 nebezpečenství, že bude zavřena. Vypukly totiž proti prvnímu rektoru z theologické fakulty, jímž byl spisovatel této knihy, při jeho installaci za rektora dne 11. listopadu 1893 demonstrace, které byly umluveny a měly ráz protináboženský a protivládní. A když po skončené přednášce brali se officielní účastníci její průvodem z auly, byli uvítáni na chodbě auly voláním »Pereat« a hlomozením. Než všichni professoři, hosté i akademikové počtem 600—700 odsuzovali toto počínání demonstrantův.

Hrabě Thun jako místodržitel nepokládal se tou měrou za úředníka ministerstva a jeho výkonný nástroj, jako spíše za náměstka J. V. císaře a krále, a proto počínal si velice samostatně. On pevně stál o to, aby zbytky české dvorní kanceláře v ministerstvu vnitra, záležející v tom, že věci do oboru působnosti tohoto ministerstva spadající byly z celého království vyřizovány jediným referentem a nikoli podle departementů agendy ministerstva s hlediska věcného různými referenty, se zachovaly, které potom zticha ministr Badeni odstranil. Žádný místodržitel neměl takové samostatnosti, neboť požíval neobmezené důvěry panovníkovy.

I s mladočeskou stranou hleděl navázati styky, ale strana to odmítla a zavedla proti němu na českém sněmě obstrukci, kterou potom Němci na říšské radě převzali, ale — proti Čechům. Když stal se Badeni ministerským předsedou a navštívil v září 1895 místodržitele hraběte Thuna v Praze, aby se o stavu věcí v Čechách poučil, dal mu Thun jakožto důkladný znalec politických poměrův a stran v království vážné pokyny a velmi moudré rady, a chtěl, aby místo ministra-krajana pro Čechy hned obsadil. Ovšem mínil, aby úkolem ministra-krajana bylo trvalé hájení kulturních a hmotných zájmů celého království v radě ko

runy, nikoli jen dočasné spolupůsobení při upravení otázky jazykové. Ale Badeni vážných rad nedbal, vešel úplně na záměry mladočeské a přijal mladočeský klub do své vládní strany; pod vlivem stoupenců tohoto klubu nemile nesl samostatné úřadování Thuna jako místodržitele, takže Thun opětně, posléze 7. ledna 1896, podal vládě žádost za propuštěnou z úřadu, aby ji Jeho Veličenstvu předložila. Žádosti bylo vyhověno a zároveň vzata na vědomí ochota, že povede správu zemskou až do ukončení českého sněmu, zač také byl dožádán. Přijetí demisse překvapilo Němce v Praze. Odstoupení neodbylo se tak hladce. Thun stěžoval si ve Vídni na to, že z kruhů vládních dostávaly se do »Národních Listů« a Mladočechům o rozmluvách mezi místodržitelem a Badenim zprávy, takže Mladočeši mohli opatření místodržitelova paralysovati. Badeni učinil kabinetní otázku: kladl váhu na to, že uherské vyrovnání může provésti pouze pomocí Mladočechův, a tu jest prý odstoupení Thunovo nutností, chce-li Mladočechy získati. Na to zřejmé prohlášení rozhodla se koruna, povždy loyálně podporujíc trvající kabinet, pro politiku Badeniho. Ovšem nastaly tomuto zavedením německé obstrukce do sněmovny říšské za pouličního spoluúčinkování socialistů těžké nesnáze, kteréž jeho pád záhy způsobily.

Po odstoupení ministerstva Badeniova pokládal se hrabě Thun za jediného muže, který v rozhárané poměry rakouské pořádek uvésti může. Vždyť z osvědčeného několikaletého řízení království českého znal co nejdůkladněji spory a síly stran v Čechách, kdež těžiště nápravy politického života v celé cislajtánské polovině říše se nachází. Hrabě Thun byl od Jeho Veličenstva císaře a krále 5. března 1898 jmenován ministerským předsedou, aby nové ministerstvo sestavil.

Po jeho návrhu jmenoval Jeho Veličenstvo císař a král vlastnoručními listy ze 7. března roku 1898 jej samého spolu správcem ministerstva vnitra; polního zbrojmistra hraběte Welsersheimba znova ministrem zemské obrany; Dra. Jindřicha rytíře Wittka

znova ministrem železnic; Dra. šlechtice Ignáce Rubera znova ministrem spravedlnosti; hraběte Arthura Bylandta-Rheidta, bývalého ministra orby z kabinetu Gautschova, ministrem kultu a vyučování; zemského hejtmana v arciknížectví hornorakouském svobodného pána Michala Kasta ministrem orby; řádného professora české university Dra. Josefa Kaizla ministrem financí; radu zemského soudu mimo službu Dra. Josefa Baernreithra ministrem obchodu, a rytíře Adama Jędrzejewicze ministrem pro Halič. Křeslo ministra-krajana pro Čechy nebylo obsazeno; stalo-li se tak vlivem mladočeským, jenž snad odtud obával se sesílení konservativního živlu v kabinetě, aneb s ohledem k Němcům — nelze říci.

Ministři: Baernreither z klubu ústavověrných velkostatkářův a Dr. Kaizl, Mladočech, byli rozhodnými liberály. Baernreither odstoupil vlivem ústavověrných velkostatkářů spojených s obstrukcí v brzku z ministerstva a na jeho místo vstoupil baron Dipanli z katolické lidové strany.

Vysoká šlechta a upřímní přátelé Thunovi soudili o jeho povolání, že měl přijíti o něco později, a obávali se, že snad poměry budou mocnější než rozhodná vůle a poctivá snaha. Stalo se bohužel tak.

Úkolem nového ministerstva bylo: 1. odstraniti obstrukci a učiniti sněmovnu poslaneckou způsobilou ke práci; 2. provésti uherské vyrovnání; 3. vyříditi státní rozpočet, a 4. provésti předlohy na zabezpečení finančních prostředků pro upravení platův úřadnických v říšské radě.

Mladočeši prohlašovali sice za místodržitelství hraběte Thuna, že s ním »nikdy« mluviti nebudou; ale slovo, »nikdy« v politice »nikdy« neplatí. Časy a poměry sbližují a činí přátele z bývalých zásadních i osobních nepřátel a odcizují bývalé přátele. Mladočeští poslanci nejen ochotně s Thunem mluvili, nýbrž tvořili část jeho vládní strany. Však pravice začala se bortiti; v katolické lidové straně přišel na vrch směr barona Dipauliho z Tyrol, který jaksi chtěl s levicí navázati.

Proto byl 26. dubna 1898 návrh levice na obžalobu ministerstva Badeniova 175 hlasy proti 167 schválen; výsledek uvítala levice neslýchaným povykem. Katolická lidová strana zdržela se proti slibu svému do jednoho muže hlasování a rozhodla ve prospěch opposice. Dne 27. dubna 1898 učinil ministerský předseda prohlášení o otázce jazykové a přimlouval se za zřízení stálého výboru jazykového; jde zde, pravil, o celý soubor otázek jazykových, které jest řešiti podle zeměpisných poměrův, podle potřeb říše nebo země nebo dosahu různých zákonů; jest rozřešiti kompetenci čili příslušnost: co náleží stanoviti říšským, co zemským zákonem a co vládním nařízením; dlužno vydati zákony na ochranu menšin a odstraniti spor národnostní, pokud jde o menšiny.

Proti této smírné snaze a zajisté správnému stanovisku ministerského předsedy hraběte Thuna prohlásil poslanec Dr. Funke, purkmistr litoměřický, jménem všech opposičních stran, že každá positivní práce parlamentu bude činěna nemožnou, pokud nebudou odvolána jazyková nařízení.

Levice dostála svému slovu a veškera práce parlamentu byla její obstrukcí zmařena.

Pro pravici nastal příznivý obrat řečí Wolfovou dne 7. června 1898. Wolf totiž prohlásil, že Německo přijde Němcům v Rakousku na pomoc, hrozil hromadným odpadnutím katolíků ke protestantství, a že Němci, kteří přešli z opposice do obstrukce, přejdou z obstrukce do revoluce, a nazval tridentského biskupa Valussiho »kněžourem«, poněvadž zakázal »Bozener-Zeitung«, která jízlivě proti církvi vystupovala. Katolická lidová strana měla hned potom schůzi a zvolila barona Dipauliho, jenž byl r. 1870 papežským zuavem, za předsedu svého klubu, kterého od 20. března r. 1898 neměla, a Dra. Kathreina do parlamentární kommisse pravice. Dipauli prohlásil po volbě, že bude pracovati za právo a spravedlnost; pravice byla tím se svou většinou zachována.

Ministerstvo vyhovělo neodbytným státním nutnostem tím, že všechny předlohy o vyrovnání rakousko-uherském vydalo jako prozatímní zákony na základě

§ 14. státního základního zákona o zastoupení říšském z 21. prosince 1867.

Ministr financí Dr. Kaizl užívaje uvedeného § 14. zvýšil daň z cukru při každém kilu o šest krejcarů (12 haléřů) a tím nabyl úhrady na zvýšené platy státních úřadníkův a služebníkův a zvýšení kongruy duchovenstva.

Ale druhý veliký úkol, uložený korunou vládě, aby vyrovnala protivy národnostní, aby odstranila obstrukci opposičních Němcův, aby je získala pro Rakousko, by nastal konec jejich protirakouským agitacím a velkoněmeckým demonstracím, nezdařil se při vší mírnosti, s jakou vláda opposičním Němcům vstříc vycházela. Poslední pokus je smířiti učinil předseda sněmovny, muž ryze německý, Dr. Fuchs, srozuměv se s ministerským předsedou, a pozval 11. září 1899 opposiční Němce ke konferenci, o shodě s ostatními stranami: avšak opposiční Němci všichni, mezi nimi starosta vídeňský Dr. Lueger, zamítli pozvání 22. září roku 1899.

Ministerstvo Thunovo nezmohlo obstrukce na říšské radě, kterou nejprve 26. července 1898 uzavřelo, a opětně svolanou potom 1. února r. 1899 odročilo. Doba pro opětné svolání říšské rady blížila se; bylo ji nutno svolati, aby volby do delegace vykonala: ministerstvo nevidělo žádné možnosti, aby poměry ve sněmovně zlepšilo, a nemělo pražádné jistoty, že by volby do delegace mohly se podle zákona provésti. Opposiční Němci hlásali na schůzích a ve svých časopisech, že volby do delegací třeba násilím zmaří. Delegace jsou poslední státní páskou, kterou Rakousko s Uherskem spojeno jest, a jíž koruna vším právem hájí a pevně drží. Vláda chtěla v posledních dnech svého života zrušiti jazyková nařízení Gautschova, ale za jistých podmínek, které se však nesplnily a vyžadovaly ochoty Mladočechů. Nezdar konference svolané předsedou sněmovny Drem. Fuchsem neměl bezprostředně rozhodujícího vlivu na odstup ministerstva Thunova, jehož půda u koruny byla již před tím nejistou učiněna ministrem zahraničných věcí hrabětem Goluchovským, který měl krátce před odstoupením

Thunovým konferenci s německým říšským kancléřem knížetem Hohenlohem v Úži a s náčelníkem generálního štábu hrabětem Beckem, poukazujícími na vnější poměry a Německo. Velevyslanec německý Eulenburg působil též v příslušných kruzích proti ministerstvu Thunovu.

Koruna rozhodla se tudíž povoliti opposičním Němcům a získati je zrušením jazykových nařízení a povolati ku vládě nové ministerstvo, které by bylo rázu úřadnického a tudy nad stranami stálo. Ministerstvo Thunovo, vidouc dobře, že by též schválení prozatímního vyrovnání s Uhry v poslanecké sněmovně provésti nemohlo, přenechalo tento úkol novému ministerstvu.

Dne 23. září 1899 o 9. hod. dopoledne konala se za předsednictví Jeho Excell. ministerského předsedy hraběte Thuna ministerská porada, ve které bylo usneseno, že celé ministerstvo podá žádost za propuštění. J. Exc. ministerský předseda byl potom o 10. hodině přijat od císaře ve zvláštním slyšení, kde podal žádost za propuštění celého ministerstva, kteréž 2. října 1899 obdržel. Ještě v září srážel však hrabě Thun se zrušení jazykových nařízení.

V poslední době vytýkala se z mnohých stran, obzvláště z katolické lidové strany, ministerstvu Thunovu nerozhodnost a chabost v hájení státní autority naproti Wolfovcům a Schönererovcům v severních Čechách, ve Štýrsku a jinde.

Schönerer a Wolf přenesli totiž politickou agitaci na pole náboženské heslem »Pryč od Říma« (Los von Rom).*) Říšský poslanec, vůdce německo-nacionální radikální strany, Dr. Jiří Schönerer, bohatý velkostatkář v Kremži v Dolních Rakousích, horoucí ctitel starého germánství a vydavatel »Nezfalšovaných německých slov« (Unverfälschte dentsche Worte), vydal v tomto listě 16. listopadu (16. Nebelungu) 1898 provolání začínající slovy: »Los von Rom« (Pryč od Říma) a pokračuje takto: »Ve staré německé východní marce

*) Srovnej: Die »Los von Rom« Bewegung in Oesterreich v »Historisch-politische Blätter« 1900, sv. 125, str. 135—149

(in der alten deutschen Ostmarke) se slovanská vysokomyslnost a římská panovačnost spojily, aby němectví v této říši, zbudované na německém základě, zničily. Popské pletichářství (Pfäffische Ränkesucht) vykonává vliv více nežli jindy na veškerý státní život v Rakousku a jeví svůj nebezpečný účinek na svobodné osvědčování národních sil německého lidu způsobem každého Němce právem úzkostí naplňujícím. Vzhledem na rostoucí nebezpečenství, které nám z Říma a Prahy hrozí, vzhledem na klerikální agitaci, která den ode dne drzeji vystupuje, přemocné prostředky po ruce má, a ve svých záměrech konečných mocnou, od Bismarcka stvořenou německou říšskou budovu podkopati chce, a docela poslovaněného Rakouska k tomu za nástroj užívá, musí každý pravý německý vlastenec pomýšleti na prostředek proti tomu. — Boj proti německo-nepřátelské římské moci lze vésti pouze pod všeobecným válečným heslem: »Los von Rom« (Pryč od Říma) s nadějí v konečné vítězství germánství nad neněmeckou bojující římskou církví. Dlouho již bylo mluveno o přestupu ku protestantství nebo starokatolictví. Vzhledem na rostoucí nebezpečenství následujtež po slovech skutky! — Tedy pryč s pouty, které vás víží na německo-nepřátelskou církev! — Ne jesuitský, ale germánský duch panuj v německých zemích.« *)

Toto provolání bylo sice policejně zabaveno, ale německo-národní radikální strana podala 17. listopadu roku 1898 v říšské radě interpellaci k ministru spravedlnosti o tomto zabavení, při čemž celé provolání bylo přečteno. Rokování říšské rady a její protokolly nepodléhají dozoru tiskových úřadův, a tak bylo provolání časopisy rozšířeno. Zvláštní jeho otisky byly v tisících a tisících výtiscích mezi obyvatelstvem rozšířeny a rozmetány. Spolehlivé osoby dostaly je s přídavkem tohoto obsahu: »Podepsaný prohlašuje tímto čestným slovem, že toho dne, který poslanec Schönerer svého času označí, svůj výstup z katolické církve úřadům oznámí. Jméno a příjmení: .... stav: ....

*) L. c. str. 140, 141.

bydliště: ... pošta: ... korunní země: ... podpis: ... (ke konci): Toto prohlášení budiž zasláno panu poslanci Schönererovi do Kremže na Dunaji v Dolních Rakousích.« *)

Dne 15. ledna 1899. byla první valná schůze odpadu. Schönerer mluvil tam nadšeně a prohlásil, že má naději, že do 1. dubna, narozenin to velikého Bismarcka, 10.000 odpadů v ruce míti bude, a že on pak v slavné schůzi svůj výstup z církve Urbi et Orbi (Římu a Světu) oznámí. Avšak nestalo se dle jeho pomyslu.

Při vší zimniční agitaci bylo všech odpadů za tři měsíce: leden, únor, březen 1899, dle výkazu samého Schönerera rovným počtem 2600.**) Přítel Schönererův Karel Wolf odpadl se svou rodinou ku protestantství o Velikém pátku dne 31. března 1899. Manželka Schönererova nechtěla nic slyšeti o odpadu svém a hrozila docela svému muži rozvodem.***) Dle zprávy evangelické vrchní rady ve Vídni ze dne 26. srpna r. 1899 byly od počátku ledna do konce června ve veškerém Rakousku 3474 přestupy, z nichž náleží 1269 vídeňské superitendenci (ve Vídni 786), 185 hornorakouské, 212 moravsko-slezské (v Brně 73), 1394 české (v Ústí 294, v Jablonci-Gablonz 147, v Chomutově 147).

V listopadu 1899 bylo dle Schönerera odpadlíků 7751. V Čechách bylo odpadlíků 4817; v Dolních Rakousích 1373; ve Štýrsku 930; v Solnohradu 72; v Korutansku 95; v Tyrolsku 77; ve Slezsku 18; na různých místech 100.

V první polovici ledna 1900 odpadl konečně sám Schönerer k lutheránskému vyznání, k vyznání to, jak praví, »Bismarkovu«.

Německo-národní strana očekávala hromadné vystupování Němců z katolické církve, jelikož s ní, jak se tvrdí, jistá část německo-rakouské intelligence v úřad-

---

*) L. c. str. 141, 142.

**) Srv. »Vaterland« z 17. května 1899, A.-Bl. č. 134, str. 3, »Der Abfall«.

***) Srv. Salzburger Kirchenzeitung ze 14. července 1899.

dnictvu, na universitách a gymnasiích veřejně i tajně sympatisovala, a židovsko-liberální časopisectvo jí do rukou pracovalo.*)

Vídeňští universitní studenti, jsouce štváni nesvědomitými agitátory, »demonstrovali« již 10. a 11. prosince 1897 ve dvou četně navštívených schůzích proti »Římu«. Dva medikové, Födisch a Rakus, hřímali proti Římským, proti nepřátelům vědy a svobody svědomí. Posluchači, mezi nimiž bylo veliké procento židů, tleskali řečníkům a slibovali, že všechny svazky s německo-nepřátelským Římem přetrhají. Co tito nezralci po provolání Schönererově provedli, není známo.**)

Ve veřejných německých gymnasiích panuje potají namnoze schönererovství; žákům, kteří se chtějí věnovati studiu katolického bohosloví, přimlouvá se zhusta potud, až se svého úmyslu vzdají. Odtud pochází pamětihodný a pro katolické Rakousko přesmutný úkaz, že státní gymnasia málo kandidátů pro stav duchovní vysílají.***)

Jak ve veřejných listech bylo čísti, utvořily se na mnohých gymnasiích tajné spolky německo-radikálního směru pro odražení »římských vlivů«; v Brně »Gothia«, v Novém Jičíně na Moravě »Libertas«, v Linci »Ostmark«, v Innomostí »Germania«, ve Vídni při každém gymnasiu »Verband« (svazek).†)

Toto celé hnutí »Pryč od Říma« jest vlastně politickou otázkou, která s náboženstvím nemá nic činiti, jest vlastně hnutím »Pryč od Rakouska«, »Pryč od Habsbursko-Lothrinské dynastie«; chceť rozbiti Rakousko a tak připraviti je pro německou říši. Věřící protestanté mají je sami za politickou demonstraci, za kterou je prohlásil i evangelický pastor vídeňský Dr. Johanny v delším článku ve »Wiener Allgemeine Zeitung« a potom 2. prosince 1898 při posvěcení evangelického

*) Srv. Die »Los von Rom« Bewegung v »Histor. politische Blätter« 1900, sv. 125, str. 143.

**) L. c. str. 143.

***) L. c. str. 141.

†) L. c str. 147. poznámka.

kostela ve Währingu, což mu Wolf ve své »Ostdeutsche Rundschau« velmi ve zlé vykládal, ačkoli to sám v ní v č. 350 z r. 1898 prohlásil, řka: »Opětně prohlašujeme, že německo-národní heslo ‚Pryč od Říma‘ pouze a výhradně z politických úvah se prýští.« *)

Když heslo »Pryč od Říma« ztrácelo svou přítažlivost a více nepůsobilo, založilo několik literátů v Tyrolsku žijících v posledních dnech října 1899 na zámku Angeru u Klausenu »Jednotu Oldřicha z Huttenu«,**) jejíž účelem jest uvésti hnutí »Pryč od Říma« do lepšího proudu. Hutten byl prostopášník a mravní zpuštěnec, jehož štít naznačuje povahu jednoty.

Německé heslo »Pryč od Říma« nalezlo chabý ohlas též mezi Čechy. V Nové Pace postavili r. 1898 sochu Jana Husi, a tamější lékař Dr. Václav Matys podal českému lidu knížečku s názvem »Mučeník Kostnický M. Jan Hus«, v níž znáti jest všudy ruku pastorskou. Jest to pokus uloviti katolíky pro lutheránství nebo helvetství. Řízně odbyla jej brožura: »Jan Hus dle Dra. Matysa z Nové Paky a dle pravdy« od H. Z. Hradeckého, která v 15.000 výtiscích jmenovitě na Novo-Packu se rozšířila.

Do Nové Paky byl pozván odpadlý kněz František Iška ze Švýcar, aby založil »českou národní církev katolickou«. Týž zavedl přijímání pod obojí a služby Boží v jazyku českém, zavrhl prvenství papežovo a soukromou zpověď a vydává časopis »Národní katolík«. O nějakém úspěchu není řeči.***) Tento Iška žádal již před tím u rakouské starokatolické synodální rady za dovolení, aby směl v Rakousku konati služby Boží starokatolické; byl však odmrštěn, poněvadž starokatolická církev jest národní církví německou. †)

Protestantská propaganda, pěstovaná pastory z německé říše, nabyla v severních Čechách značného roz-

---

*) l. c. str. 185—187.

**) Srv. o Huttenovi můj »Všeob. círk. dějepis« III. 28—31, 46, 47.

***) »Časové úvahy« v Hradci Králové. 1899. Roč. III. č. 2.

†) »Vaterland« z 27. května 1899. Čís. 143. M.-B. strana 1. »Böhmen«. (Die Wiener Altkatholiken und Herr Iska.)

měru. Kde to poněkud lze provésti, pořádají se schůze a konventikule (pokoutní schůze) pruských a saských kazatelův, agenti s propagujícími letáky chodí z místa na místo, roztrušují je, a lid dočítá se v nich, že jest blízka doba, v níž Němci přivtěleni budou k Německu. Vlastizrádné snahy spojené s odpadem od katolictví se rozšiřují. S veškerým úsilím pracuje se o to, aby severní Čechy byly zprotestantštěny.

V Žatci byla v prosinci 1899 a na počátku ledna r. 1900 sta letáků, malých to rozprav s názvy: »Čeho jest třeba? evangelické víry« (»Was thut noth? der evangelische Glaube«) — »Mým katolickým sestrám v Německém Rakousku« (»An meine katholischen Mitschwestern in Deutsch-Oesterreich«) — »Protestant« — »Luther, německý vlastenec« (»Luther der deutsche Patriot«), po ulicích a náměstích rozházena, přes zdi do dvorů vházena a v obálkách katolíkům rozeslána. Všechny tyto letáky jsou tištěny v Lipsku a podloudnicky dopraveny přes hranice. »Vaterland« činí otázku: »Což jest v Rakousku cizozemcům všechno dovoleno?« V Trnovanech (Turn) u Teplic chodili agenti dům od domu a vyzývali obyvatele, aby se stali protestanty a zapsali se do listiny odpadlíkův, užívajíce při tom slov: »Chcete-li býti Němcem, musíte býti lutheránem.« Ve Hrobech (Klostergrab) prodalo obecní zastupitelstvo vlivem a pod nátlakem protestantské agitace na stavbu evangelického nepotřebného kostela prostoru 2635 □ sáhů à 25 kr., tedy za nepatrný obnos splatný v deseti letech: avšak okresní zastupitelstvo duchcovské prohlásilo prodej za neplatný, poněvadž chudá obec takového daru z obecního jmění poskytovati nemůže *)

V Trutnově, kde v městě jest 13.421 katolíků, 171 protestant vyznání augsburského a 6 helvetského**) [v celém vikariátě trutnovském jest 289 protestantů mezi 52.420 katolíky***)] staví se protestantská mo-

*) »Vaterland« ze 14. ledna 1900, č. 12. M.-B. str. 3. »Aus Nordwestböhmen«. (Die Abfallsagitation.)

**) Catalogus cleri Dioeceseos Reginae-Hradecensis 1899. Strana 207.

***) L. c. 288.

dlitebna. Když však 4000 trutnovských Čechův opatřilo si v domě Čecha Schejbala síň pro služby Boží české a arciděkan Hoffmann*) dle rozkazu královéhradecké konsistoře ji v tichosti o sv. Václavě 1899 vysvětil, a ten den služby Boží se tam konaly a v neděli 1. října r. 1899 opakovati měly: překazil je purkmistrovský úřad, poněvadž prý mu nebylo udáno, k čemu přestavba (ze tří pokojů veliká síň) se provedla; městští policejní strážníci zakazovali v neděli 1. října o 9. hod. přicházejícím na služby Boží vstoupiti dovnitř a vchod do místností byl zatarasen.**)

Z okresní nemocnice v Ústí n. Labem byly milosrdné sestry vyhnány a na jejich místo dosazeny protestantské jáhenky, čímž se stává, že teď třetina nemocných umírá bez zaopatření. Katolický kněz bývá toliko k výslovnému přání nemocného připuštěn. Stalo se, že katolický kněz musil před vraty nemocnice státi, nežli byl k loži nemocného připuštěn.***)

Ve Štýrském Hradci chodili gymnasisté večer na náboženské hovory k pastorovi, až to bylo zakázáno.

Konservativci doufali, že ministerstvo Thunovo živlům konservativním opatří náležitou svobodu a obranu; bohužel, že zámysly ministerského předsedy byly mařeny; živly obstrukční těšily se svobodě, ale strana katolická a vlastenecká byla co nejdrzeji napadána od strany nevěrecké a radikální, jsouc bez náležité ochrany. V Celovci byla v noci z 30. na 31. červenec 1899 (z neděle na pondělí) provedena liberály a pouličním davem veliká demonstrace proti knížetibiskupu Dru. Kahnovi, muži zbožnému, vlasteneckému, pokojnému, kterýž ovšem církevních zájmů na sněmě korutanském s velikou rázností hájí a liberály se zastrašiti nedává; potom demonstrováno proti duchovenstvu a katolickým ústavům, ale úřední »Klagenfurter Zei-

*) Jeho předchůdce Kraus odstranil české služby Boží z děkanského chrámu Páně.

**) »Obnova« ze 6. října 1899, č. 40, str. 4. »Trutnovské násilí«.

***) »Kat. Listy« č. 266 z 26. září 1899. Příloha »Katolických Listů« k čís. 267 z 27. září »Dědictví po hraběti Thunovi« opakováno ze zabaveného čísla 266.

tung« nepřinesla o tom ani písmenky a umlčovala celou demonstraci; nebýti »Kärnthner Zeitung«, katolického to listu, nebyl by nikdo zvěděl o této noční demonstraci.*)

Dne 22. srpna 1899 konal »Spolek pro zřízení katolické university v Solnohradě« slavnostní schůzi v Celovci v hotelu »Rainerhofě«, která popudila německé nacionály a sociální demokraty v městě tak, že provedli demonstraci proti »černým«. Shromáždili se na Kardinálském náměstí před Rainerhofem, zpívali píseň »Wacht am Rhein« a »Píseň práce«, nadávali »popům«, pískali, křičeli a bombardovali hotel kameny, které do slavnostního sálu lítaly; vrata hotelu byla násilně otevřena. Městská policie procházela se a nečinila nic, a starosta města cís. rada Neuner vyjednával s demonstranty jako s nějakou válečnou mocí a rozpustil slavnostní schůzi večer. O 10. hodině vytáhlo vojsko, aby pořádek učinilo a rozehnalo zástupy. Když několik duchovních osmělilo se jíti přes »náměstí kardinálovo«, byli zástupem přepadeni, poraženi, týráni a sbiti, jmenovitě domácí jesuité, místoředitel Schmid, professor církevních dějin Danner a professor Grieszl ze Štýrského Hradce, kteříž utrpěli značná poranění; Schmid byl odvezen do nemocnice milosrdných bratří do svatého Víta **) Druhého dne 23. srpna zakázal starosta Neuner pokračovati ve schůzi jak na programu stálo, místo aby se o její svobodu postaral. Zajisté smutné to následky štvanic proti církvi. Dne 23. srpna byly zase demonstrace před kn. bisk. palácem, u něhož mřížová brána byla prolomena, a jenom vojsko, které vytáhlo, zabránilo, že luza nevnikla do paláce; za to rozbila okna u semináře v Seminářské ulici (Priesterhausgasse).***) O půl noci byl zjednán pokoj.

---

*) Stopoval jsem tuto věc za svého pobytu o prázdninách r. 1899 v Celovci.

**) Srv. »Vaterland« z 25. srpna 1899, č. 233. M.-Bl. str. 2. »Die freisinnige deutsche Cultur an der Arbeit«.

***) L. c. str. 3. »Klagenfurt«. Srv. »Vaterland« z 24. srpna r. 1899, č. 232. M.-Bl. str. 2. Wien (Die Excesse in Klagenfurt) a A.-B. str. 1.

Nevěrci, liberálové a radikálové dovolovali si všechno proti církvi. V Innomostí konali liberálové 21. června 1899 pohanskou slavnost »slunovratu« za účastenství několika tisíc lidí, v níž ozývalo se heslo »Pryč od Říma«. Ve slavnostní řeči nazýván byl náš Spasitel po příkladě odpadlíka, římského císaře Juliana, pouze »Gallilejským«, a jeho »učení o spáse« prohlašováno za báj, za pouhou smyšlenku a pověst. Proti všem těmto potupám neozvalo se ve schůzi ani slovo odporu, ani nebylo slyšeti vyrušovacích výkřiků, kterými jindy tak štědře ve schůzích bývá plýtváno. Liberální časopisy innomostské srovnávaly se se schůzí, a jmenovitě nápadně to činil humoristický list »Scherer«. Tento list vyznamenává se neslušností a surovými výroky proti katolické víře, brousí svůj vtip pouze na duchovenstvu, vydává je nejsurovějšímu posměchu a přece nalézá čtenářův a podpory.*) Brixenský knížebiskup Dr. Šimon Aichner**) vystoupil ve svém pastýřském listě z 30. června 1899 proti rouhání vyslovenému na oné schůzi a prohlásil, že každý, kdo »‚Scherera‘ čte, na něj platí a jej podporuje, zle uráží povinnost svědomí.« Biskup končí: »Katoličtí mužové v Innomostí, spojte se k obraně Vám dochované víry, nedejte sobě a svým potomkům od novověkých nevěrcův uloupiti, potupovati a veřejnému opovržení vydávati, co je nejdrahocennějším statkem a nejstkvostnějším klenotem každého národa a každého jednotlivce.« ***) Za to spálil redaktor »Scherera« Habermann jeden výtisk tohoto pastýřského listu dne 6. července r. 1899 při pochodňovém průvodě, který děl se v Innomostí na oslavu básníka Pichlera, hodiv jej okázale na hromadu dohořívajících pochodní. Národně-liberální časopisy vyličovaly tento skutek jako obzvláště zají

*) Četl jsem o prázninách 1899 jedno číslo v Korutanech ve sv. Mohoru (Hermagoras) v hostinci na nádraží a divil jsem se tomu, že taková sprostota může nalézati čtenářův.

**) Sepsal jako kanovník Brixenský: »Compendium Juris Eccl.«; výborná to práce.

***) Viz jej ve »Vlasti« 1899. Roč. XV. str. 1120. »Pryč od Říma«.

mavou událost. Innomostské státní návladnictvo podalo žalobu na redaktora, že obyčej a zřízení katolické církve potupil, byvši k tomu vyzváno přípisem okresního hejtmana innomostského hraběte Schaffgotsche ze 17. července r. 1899, kde se praví: »že redaktor onen skutek nejen spáchal, ale o jeho rozšíření se staral, a tím na jevo dal úmysl vydati pastýřský list opovržení a potupiti vrchního pastýře; tento čin dal největší pohoršení, které žádá trestu: proto žádá okresní hejtmanství státního návladního, aby učinil trestní návrh; veřejné potupení pastýřského listu jest veřejná urážka katolického vědomí v pravém smyslu slova, poněvadž se tím činí útok na základní zařízení (instituci) katolické církve.«

Obžalovaný přiznal se u soudu výslovně, že pastýřský list spálil, ale ohrazoval se proti tomu, že měl úmysl jej potupiti, a prohlásil list biskupův za neoprávněný přehmat do svého svědomí a svobody vyjadřovati svoje mínění. Dva svědkové, kterých obžalovaný se dovolával, jeden kupec a jeden advokátní koncipista, kteří při spálení listu poblíže stáli, neslyšeli prý dobře, co obžalovaný při spálení pravil, ale ujišťovali, že akt byl slavnostní a krátký. Obhájce Dr. Erler odvolával se potom na to, že urážlivý výrok nebo posuněk dokázán není; ve spálení prý neleží žádná potupa, nýbrž jenom ohrazení čili protest; církev sama prý spálila tisíce kacířských knih, nikoliv aby je potupila, nýbrž aby prokázala, že jich neuznává; obžalovaný prý měl dobré právo, aby toto neuznávání se své strany vyjádřil, »neboť nežijeme více v čase konkordátu, nýbrž státních základních zákonů«, zvolal slavnostně obhájce.

Soudní dvůr přidal se k vývodům obhájcovým a osvobodil redaktora Habermanna z těchto důvodů: »Náleží k zařízením katolické církve, že biskup při daných příležitostech »v pastýřských listech« k věřícím svého okresu se obrací, při čemž vnější forma před obsahem v pozadí ustupuje. Toto zařízení záleží v tom, že biskupská slova bývají nejen s kazatelny prohlašována, ale též tiskem rozšiřována. Zkoumaje

otázku, zdali jednání obžalovaného objektivně bylo způsobilé tento obyčej církve potupiti, popírá ji soudní dvůr, poněvadž tento obyčej od Habermanna nebyl potupen ani snižován. Spálení znamená pouze protest (ohrazení) obžalovaného proti obsahu zvláštního pastýřského listu, kterýž již dle obyčeje byl prohlášen a se zabýval vynikajícím způsobem s časopisem od obžalovaného řízeným. Kdyby obžalovaný byl na veřejném místě pastýřský list potupným způsobem četl nebo glossoval (t. j. poznámky k němu dělal), byl by býval obyčej sám snižoval. Totéž bylo by, kdyby byl čtení pastýřského listu přerušil. Když tedy zde není objektivního činu § 303. trestního zákona, následuje výrok osvobozující dle § 259. trestního processního řádu.« *) K tomu dokládá »Vaterland«: »Soudní výroky jsou vůbec proti každé kritice chráněny. Jenom jednu otázku učiníme: ‚Směl by tento úřadní rozsudek za podobných okolností bez trestu býti veřejně spálen?‘« **) Proti rozsudku podal státní návladní zmateční stížnost ke kassačnímu soudu do Vídně, kterýž jí vyhověl 19. ledna 1900 a nařídil nové přelíčení před zemským soudem v Innomostí.

Na hanebné útoky na bezbranného biskupa tridentského Eugena Valussiho, který konal jenom svou povinnost, že zakázal »Bozener-Zeitung«, která soustavně štvala proti víře, církvi a biskupovi, odpověděla diecése jeho velikým táborem, konaným 28. června r. 1898 na slavnost sv. Petra a Pavla. Nával lidu byl obrovský. Ulice Bolzanské poskytovaly již dopoledne obraz velice pestrý. Ze všech údolí, z blízka i daleka, valily se proudy selského lidu, vedeného duchovenstvem, ponejvíce ve starém lidovém kroji, částečně v organisovaných průvodech s hudbou a starými prostřílenými prapory. Panoval vzorný pořádek.

Nadarmo bylo pohotově vojsko v kasárnách. Účast-

---

*) Viz rozsudek ve »Vaterlandu« z 24. srpna 1899, č. 232. A.-Bl. str. 1.

**) »Vaterland« z 25. srpna 1899, č. 233. M.-Bl. str. 1. článek »Der verbrannte Hirtenbrief« ke konci.

níků bylo mnohem více než 10.000. Déšť, podobný průtrži mračen, který trval déle než půl hodiny, ohrožoval zdar tábora, ale přes to stáli rolníci na kost promoklí jako zeď na svých místech.

Předseda tábora Zallinger rozvinul před nadšeným lidem tyrolským jeho katolickou a rakouskou minulost, na niž jest hrdým a která jest jeho slávou. Při vší své lásce k církvi byl lid tyrolský vždy tak svobodomyslný, že se nesnížil nikdy k tak nízkým prostředkům, jakých používá radikalismus, do Tyrol se vtírající. Zallinger nemilosrdně odhalil nízkost radikálů, k vůli kterým vojsko musilo býti svoláno do kasáren, když katolický lid chtěl ukázati své přesvědčení. Když zmrskal svobodomyslnost radikálů, začal mrskati katolictví svobodomyslných, které záleží v odpadlictví, jelikož nosí jméno katolické, ale jsou mu k hanbě a ukazují se vždy nepřáteli církve. Končil slovy: »Zde jsme se sešli, abychom protestovali proti útokům na osobu svého biskupa, proti útokům na svou církev.«

Úchvatnou, s nadšeností přijatou řeč měl baron Dipauli: »Růženec a meč byly zbraněmi našich otců, jimiž dobyli sobě nesmrtelné slávy v dějinách a Rakousku svobody z ponížení a poroby. Katolíky byli a Němci zůstali. Nejsme my snad dnes Němci proto, že jsme věrni církvi a císaři? — S němectvím, jež káže odpadnutí od domu panovnického, nemají Tyrolané ovšem nic společného. Nepotřebujeme chrp. Tyrolská orlice jest naším symbolem. Černožlutá jest barva naše, Tyrolsko Tyrolanům! Nám není třeba kočujících apoštolů nového pohanského Němectva a nedáme se mistrovati cizinci. — Rakousko nemůže býti německé, ne slovanské, Rakousko jest Rakouskem a musí Rakouskem zůstati! Sláva zemi tyrolské, silné ve víře a věrné císaři!«

Tábor odsoudil resolucí necírkevní chování »Bozener-Zeitungu«, vyslovil opovržení odpadlým katolíkům, kteří vzdorují zákazu vrchního pastýře, a ujišťoval biskupa svou nejoddanější láskou a nejvěrnější přítulností. J. Sv. papeži, J. V. císaři a biskupu byly za-

slány holdovací telegramy. Za zvuku národních a zbožných písní skončil se velikolepý ten tábor.*)

»Bozener Zeitung« podala žalobu na biskupa tridentského, který byl sice ve svém paláci vyslýchán, ale vrchní zemský soud innomostský zastavil soudní řízení proti němu, poněvadž bez svolení panské sněmovny, jejímž členem kníže-biskup jest, nemůže býti trestně stíhán. Na její svolení nelze však pomýšleti, a tím process jest ukončen.

Proti všem útokům německo-radikální strany konali bodří Tyrolané počtem přes 1500 tábor pod širým nebem ve Stummu v neděli dne 29. října 1899 a ohrazovali se proti všem nájezdům na katolické náboženství, na císaře, biskupa a rakouské vlastenectví, a přísahali, zvedajíce prsty k nebi, věrnost katolické víře a rakouské vlasti.

Ministerstvo Claryovo (od 2. října až do 21. prosince 1899). — Když J. V. císař a král rozhodl se pro propuštění ministerstva Thunova, oznámil předákům pravice 28. září 1899 a levice 29. září, že bude zřízeno ministerstvo neutrální t. j. úřadnické, jehož hlavním úkolem bude zrušení jazykových nařízení a provedení voleb do delegací. Potom listy z 2. října r. 1899 propustil ministerstvo Thunovo a jmenoval listem z téhož dne 2. října tajného radu a štýrského místodržitele Manfreda hraběte Clary-Aldringena ministrem orby a svěřil mu zatím předsednictvo ministerské rady. Dále jmenoval: hraběte Zenona Welsersheimba opětně ministrem zemské obrany; tajného radu Dra. Jindřicha rytíře Wittka opětně ministrem železnic; tajného radu Dr. Arnošta šlechtice Körbra ministrem vnitra; tajného radu a předsedu vrchního zemského soudu v Terstu Dra. Edvarda rytíře Kindingra ministrem spravedlnosti; ministerského radu v presidiu ministerském Dra. Kazimíra rytíře Chlędowského ministrem pro Halič. Dále byla svěřena odborovému náčelníku Dru. Vilému rytíři Hartlovi správa

*) Srv. článek: »Bolzano« v »Katolických Listech« z 1. července 1898, č. 178 str. 1.

ministerstva kultu a vyučování, odborovému náčel- Dru. Fr. Stibralovi správa ministerstva obchodu a odborovému náčelníku Dru. Severinu rytíři Kniazoluckému správa ministerstva financí.

Císařským listem z 8. října r. 1899 k ministru-presidentu Clarymu bylo 15. zasedání říšské rady uzavřeno, a patentem z 9. října říšská rada svolána na den 18. října 1899. Stalo se tak po přání levice, aby cesta do sněmovny byla jí urovnána a sněmovní předsednictvo znova mohlo býti voleno dle vkusu levice. Všecky ministerské předlohy, veškeré návrhy obstrukce na obžalobu ministerstva Thunova, jichž bylo sedm, a všecky pilné návrhy staly se tak bezpředmětnými.

Ministerstvo zrušilo výnosem ze dne 14. října r. 1899, prohlášeným due 17. října, nařízení ze dne 24. února 1898 (jež byla prohlášena 27. února) zák. zem. č. 16 o užívání zemských jazyků při úřadech v království Českém (§ 1.) a zavedlo až do zákonného upravení, které se připravuje, prozatímně ustanovení a zásady, které v této příčině byly rozhodné až do času, kdy začalo působiti ministerské nařízení ze dne 5. dubna 1897 zák. zem. čís. 12, jež pozbylo moci dnem 15. března 1898 (§ 2.)*)

Spolu byla týž den zrušena jazyková nařízení pro Moravu.

Potom vydal ministr spravedlnosti Kindinger nařízení ze dne 16. října 1899 č. 298, kterým zavádí se u c. k. soudů v království Českém vnitřní úřadování jazykem německým. Také jiných úřadů došlo nařízení podobné.**) V platnost vstoupila nařízení ministerstva vnitra (Taaffeova) a spravedlnosti (Stremayra) ze dne 19. dubna 1880, týkající se užívání zemských jazyků ve styku politických a soudních úřadův a státních zastupitelstev v království Českém se stranami a

*) »Pražské Noviny« v úřadní části ze dne 17. října 1899; »Večerní list Hlasu Národa« ze dne 17. října 1899, č. 288; »Katolické listy« z 18. října 1899, č. 288.

**) »Hlas Národa« z 20. října 1899, č. 291 str. 3. »Opětné zavedení vnitřního úřadování jazykem německým.«

samosprávnými orgány o 11 paragrafech, jejichž krátký obsah jest, že jmenované úřady mají se stranami obcovati a úřadovati ústně i písemně v jazyku stran.*) O vnitřním jazyku těchto úřadů není zde nic stanoveno.**)

Říšská rada byla 18. října 1899 zahájena. Nejstarší poslanec dle věku Zurkan zaujal předsednické místo, oslovil sněmovnu a ke konci provolal slávu císaři, při čemž Schönererovci okázale opustili sněmovnu. Potom byl zvolen bývalý předseda sněmovny Dr. Fuchs opět za předsedu 264 hlasy; 55 lístků bylo prázdných (z levice). Potom četl ministerský předseda svou programmovou řeč, při níž byl stále přerušován, a bouřlivé výkřiky proti ministerstvu stupňovaly se, když hrabě Clary mluvil o potřebě zrušiti jazyková nařízení, aby se sněmovna stala zase dělnou.

Ministerstvo provedlo sice zakročením koruny***) u pravice telegramem J. V. datovaným v Budíně-Pešti 28. října k ministerskému předsedovi volby do delegace, ale vzdalo se užívání § 14., a nemohlo cestou parlamentární provésti zbytky uherského vyrovnání; místo obstrukce německé nastala obstrukce česká, která říšskou radu učinila nedělnou, a jíž ani zakročení koruny neodstranilo, proto podalo ministerstvo žádost za propuštění, které 21. prosince 1899 obdrželo.

V církevním ohledě podal správce ministerstva vyučování Dr. Hartl v sedění říšské rady 26. října 1899 předlohu zákona, kterou se mění některá ustanovení zá-

---

*) Viz je v »Hlasu Národa« ze dne 18. října 1899 č. 289 str. 2. »Nařízení Taaffeovo a Stremayrovo«; v »Katolických Listech z 20. října 1899.

**) V Praze byly 17., 18. a 19. října veliké demonstrace, které i v jiných českých městech se děly; podobně vypukly bouře na Moravě v hrozných rozměrech ve Val. Meziříčí a v Holešově 22. října a ve Vsetíně (24.—25. října); v těchto posledních dvou místech užito střelné zbraně, i bylo 11 mrtvých a 46 raněných: v Holešově 5 mrtvých, 10 těžce raněných a 11 lehce; ve Vsetíně 3 mrtví a 17 raněných.

***) Telegram byl poslán Clarymu a zněl: »Prosím, abyste řekl p. ryt. Javorskému, že by vykonání voleb do prázdnin bylo velice žádoucí, a že se mne zpráva o odložení voleb dotkla velice trapně.« Obnova z 3. listop. 1899, č. 44. Příloha.

kona z 1. května r. 1887 o platech a pensích učitelského personálu na římsko-katolických a řecko-katolických diecésních učilištích a bohosloveckých ústavech v Gorici a Zadru, a tito professoři na roveň staví se professorům středních škol

Dne 26. října roku 1899 podal rusínský poslanec Taniaczkiewicz návrh na změnu kongruového zákona, a sice § 1., k němuž navrhl dodatek: »Výpomocní kněží obdrží decennální příplatek 100 zlatých« Tento návrh podepsala většina německé lidové strany.

Poslanec Dr. Stojan navrhl pak 27. října 1899, aby se v příští schůzi vykonala volba 48členného výboru rozpočtového, kterému se má odkázati předloha o platech učitelů při diecésních ústavech.

Na jeho pilný návrh byla vládní předloha, týkající se příspěvků pro matici náboženskou, bez prvního čtení přikázána rozpočtovému výboru, v němž pro tento návrh, jakož i pro návrh Taniaczkiewiczův byl dne 16. listopadu 1899 ustanoven referentem opat Treuinfels. Vládní předloha o platech a pensích professorů při diecésních ústavech byla odevzdána do referátu poslanci Kurzovi, Čechu. Co se týká platu duchovenstva, jsou poslanci proto, aby svůj plat napřed (anticipando) jako úřadníci dostávalo. Avšak pro nedělnost říšské rady věci nepokročily.

Wittkovo ministerstvo (od 21. prosince r. 1899 až do 18. ledna 1900) mělo ráz prozatímní: byli v něm pouze tři skuteční ministři: rytíř Dr. Jindřich Wittek, ministr železnic a prozatímní předseda ministerské rady, hrabě Welsersheimb, ministr zemské obrany, a Dr. Chlędowski, haličský ministr krajan; ostatní obory byly obsazeny ministerskými správci. Ministerstvo provedlo pomocí § 14. zbývající část rakousko-uherského vyrovnání a prozatímní rozpočet, a koruna ustanovila kvotu; potom 18. ledna roku 1900 odstoupilo.

Körbrovo ministerstvo (od 19. ledna 1900). — Císař jmenoval vlastním listem z 18. ledna r. 1900 šlechtice Dra. Arnošta Körbra předsedou ministerské

rady a vlastními listy z 19. ledna 1900 pověřil jej správou ministerstva vnitra a jmenoval polního zbrojmistra Zenona hraběte Welsersheimba opět ministrem zemské obrany; tajného radu Dra. Jindřicha Wittka opět ministrem železnic; tajného radu a senátního presidenta u správního soudu Dra. Eugena rytíře Böhm-Bawerka ministrem financí; tajného radu a moravského místodržitele Aloisa sv. p. Spens-Bodena ministrem spravedlnosti; tajného radu a odborového přednostu Dra. Viléma rytíře Hartla ministrem kultu a vyučování; tajného radu odborového přednostu Dra. Ant. Rezka ministrem-krajanem; diplomatického agenta a generálního konsula první třídy s titulem a charakterem mimořádného vyslance a plnomocného ministra Quidona svob pána Calla z Culmbachu a Rosenburgu ministrem obchodu; radu správního soudu svobodného pána Giovanelliho ministrem orby; konečně em. řádného professova lvovské university dvor. radu Dra. Leon. Piętaka ministrem.

Úkolem tohoto ministerstva jest odstraniti národnostní spory, jmenovitě v Čechách a na Moravě, učiniti říšskou radu opět dělnou a pěstovati hospodářské zájmy říše.

K uklizení národnostních neshod v Čechách a na Moravě svolalo ministerstvo konference důvěrníků Čechův i Němců, které trvaly od 5.—20. února 1900. Dne 23. února byla zahájena říšská rada, v níž ministerský předseda podal vládní prohlášení, že ministerstvo není žádnou vládou stran; Rakousko že není jedním národním státem, proto jeho národové musí se srovnávati; první povinností vlády že jest učiniti pokus na rozřešení národnostní otázky, jmenovitě v Čechách a na Moravě; po skončení konference předloží prý vláda osnovu této látky se týkající k ústavnímu projednání; dále rozvíjel velkolepý hospodářský programm, obzvláště co do stavby drah (dráhy túrské a jiných).

O vládním prohlášení rokovala poslanecká komora od 1.—3. března 1900; němečtí poslanci z levice prohlašovali, že němčina musí býti prohlášena za »státní jazyk« (Prade a Wolf), nebo za »řeč zprostředkující« (Dr. Pergelt, Dr. Menger), což jest konečně

totéž. Panská komora rokovala o něm dne 6. března, a tu žádal kníže Auersperg z Vlašimě z levice příkře, aby němčina byla prohlášena za jazyk zprostředkující. Baron Dr. Rieger osvědčil se svou řečí býti starým obhájcem jazyka a práv národa českého. Tyto debatty nepřičinily nic ke smíru mezi Čechy a Němci.

Ministerstvo provedlo, že mu poslanecká komora 13. března odvod branců povolila a 16. března volby do delegací vykonala; 17. března měla své poslední sedění a byla 25. března 1900 odročena. Smiřovací konference konaly se opět od 19.—22. března 1900.

---

§ 100. Dvojí rozhodnutí nejvyššího správního dvora: první z 8. března 1899, že „obce nemají práva věnovati milodary na stavbu kostelův", a druhé z 19. března 1899, že „nemohou poskytovati zálohy na ni."

Důležitým v církevním ohledě jest rozhodnutí nejvyššího správního dvora z 8. března 1899, že »obce nemají práva věnovati milodary a příspěvky na stavbu kostelů«. Průběh byl tento:

Dne 10. prosince 1896 usnesla se vídeňská obecní rada, že věnuje spolku sv. Vavřince pro vystavění kostela a fary v Breitensee podporu 30.000 zl. pod tou podmínkou, že vydání na ruční práce a potahy, které na obec vídeňskou připadnou, nepřekročí obnosu 64.000 zl. Proti tomuto usnesení podal obecní rada Lucian Brunner, žid, na jedné straně stížnost přímo k nejvyššímu správnímu dvoru, na druhé straně odvolal se k místodržitelství. Tento úřad, jakož i ministerstvo vnitra zamítly odvolání Brunnerovo z toho důvodu, že zde jde o veřejnou právní věc, a proto že není příčiny k rozhodnutí ve smyslu § 100 obecního statutu vídeňského.

Uvedená stížnost k nejvyššímu správnímu dvoru obrací se proti usnesení vídeňské rady z 10. prosince roku 1896 ve dvojím ohledě, a sice: proti příspěvku

30.000 zl. a proti závazku obce v usnesení obsaženém, zapravovati náklad na ruční práce a potahy.

Správní dvůr jednal o stížnosti Brunnerově dne 8. března 1899. Žida Brunnera zastupoval Dr. Ofner, žid; vídeňskou obec a spolek pro stavbu kostela svatého Vavřince v Breitensee zastupoval Dr. ryt. Ervin Spaun.

Po skončeném ústním řízení odebral se správní soud skládající se z předsedy a 4 votantů k poradě. Porada trvala déle; jak do veřejnosti vniklo, byli dva votanti proto, aby se stížnosti vyhovělo, druzí dva, aby se zamítla. Předsedající Dr. Lehmayer, jenž jest druhým předsedou nejvyššího správního dvora,*) přidal se k mínění onomu, pročež výrok zněl: Stížnosti obecního staršího Luciana Brunnera se vyhovuje a usnesení z 10. prosince 1896 se zrušuje jako zákonně neodůvodněné.

Tento výrok byl takto odůvodněn: Ono usnesení nemůže dle názoru správního dvora býti odvozováno z práva svobodné správy obecního jmění. Toto právo jest pouze v mezích, které říšskými a zemskými zákony jsou vytčeny. Jsou to všeobecné zákonné meze o oboru působnosti v říšském obecním zákoně, zvláště pak v § 38. a 39. vídeňského obecního statutu. Právo obecní správy vztahuje se pouze na věci obce, ne však na věci kultu, jež zastávati náleží jiným činitelům. Co do věcí farních osad, jsou zájmy jejich od oněch obce podstatně rozdílny, jak to zákon ze 7. května 1874 výslovně praví. Pro tyto potřeby jest rozděliti výdaje na členy farní obce, nelze však zájem členů farních osad s oním příslušníků místní obce stotožňovati. Beze vší pochyby jednalo by se tak proti zákonům kulturním. Obec sice namítá, že tyto výdaje poplynou z obecního jmění a nikoli z vlastních obecních daní; ale jest patrno, že by tyto obecní daně, když by se jich k takovým účelům užívalo, byly větší. Když obec oprávněnost poskytovati takové podpory z § 52. lit. q. obecního statutu odvozuje, myslí správní dvůr, že tento paragraf přiznává pouze kompetenci

*) Prvním jest J. Exc. hrabě Bedřich Schoenborn, bývalý ministr spravedlnosti.

pro tyto věci obecní radě proti jiným orgánům jako magistrátu, ale na meritoričnost věcí se nevztahuje. Když tedy věc obor působnosti obce překročuje, jako v tomto případě, nemůže se takové překročení o ustanovení obecního statutu opírati. Vzhledem na rozhodnutí o prvním článku stížnosti odpadá pro správní dvůr nutnost obírati se druhou stížností o nákladu na ruční práce a potahy.*)

Rozhodnutí správního dvora, že politické obce nemají práva věnovati příspěvky na potřeby náboženské a církevní, opírá se hlavně o paragrafy jednoho církevně politického zákona ze 7. května 1874, a sice o §§ 35., 36. a 37.**)

Avšak zákon v § 37. slíbený nebyl nikdy vydán a proto posud není nikde ustavena ani jedna farní obec. Místo tohoto zákona vyšlo ministeriální nařízení podepsané od Lassera a Stremayra, které zní: »Pokud nebude dán zákon v § 37. zákona ze 7. května 1874 slíbený o ustavení a zastoupení farních obcí a pak o obstarávání jejich věcí, jest obstarávati věci katolických farních obcí jako posud od zastupitelstev místních obcí. Tyto budou též na dále o příspěvcích k účelům katolického kultu, které se farních obcí týkají neb od nich zapravovány býti mají, se usnášeti a o jejich krytí a placení se starati.«

Toto nařízení bylo pojímáno všeobecně tak, že ve příčině příspěvků na potřeby katolického kultu zůstane to při starém. A také to při starém zůstalo: politické obce dávaly příspěvky; avšak dle uvedeného rozhodnutí správního dvora byly všechny ony příspěvky nezákonné, tudy neplatné.

»Vaterland« dokládá k tomu: »Komu jest v budoucnosti příspěvky platiti? Správní soudní dvůr praví: ‚farní obci‘. Když se mu odpoví: ‚Avšak farní obce nikde nejsou, a kdo není, nemůže platiti‘: odpo-

---

*) »Neue Freie Presse« z 8. března 1899, č. 12, 408. A.-B. str. 3. »Vom Verwaltungs-Gerichtshofe«; z 9. března 1899, č. 12.409. M.-B. str. 2. »Wien«. (Die Wiener Kirchenbau- Subvention vor dem Verwaltungshofe.)

**) Viz tyto paragrafy v tomto díle II. str. 553 a 554.

vídá správní soudní dvůr. ‚Do toho mně nic není; v zákoně stojí, že jenom farním obcím jest platiti; punctum.‘ To jest vnější právní poměr katolické církve, který liberálové utvořili. Co učiní vláda? Odpoví na všechny stížnosti příslušných církevních úřadů o neudržitelných právních poměrech pokrčením ramen?« *)

Rozhodnutí správního dvora vyvolalo velikou nevoli ve všech katolických kruzích**) a bylo podrobováno nejostřejší kritice.

Z týchž důvodů rozhodl nejvyšší správní dvůr za předsednictví svého prvního předsedy Jeho Excellence hraběte Bedřicha Schoenborna dne 19. prosince 1899, »že obce nemají práva poskytovati zálohy na stavbu kostelů.«

Vídeňská obec totiž usnesla se po dlouhém vyjednávání, které se s dolnorakouským místodržitelstvím, s ministerstvem kultu a vídeňským ordinariátem od r. 1893 o stavbu kostelů ve Vídni dělo, dne 7. února r. 1899, že súčastní se v půjčce pěti millionů na stavby kostelů ve Vídni, splatné v 90 letech v ročních splátkách, se 40 proc. t. j. obnosem dvou millionů zlatých, a při tom prohlásila, že se to děje »zálohou na účet katolických farních obcí, které se zřídí.« Proti tomuto usnesení podal obecní starší žid Lucian Brunner stížnost ke správnímu dvoru, na jehož vyzvání přistoupilo ministerstvo kultu k tomuto právnímu sporu jako súčastněná strana a podalo na stížnost Brunnerovu »odpověď«,***) v níž rozhodně žádalo za její zamít-

*) »Vaterland« z 9. března 1899, č. 68. M.-B. str. 2. ve stati »Wieder einmal die Frage der Pfarrgemeinden«.

**) Srv řeč Dra. Josefa Porzera, katolíka, ve voličské schůzi vnitřního města vídeňského ve »Vaterlandu« ze 17. května 1899, č. 134. A.-B. str. 1—3. »Die Lucian Brunner Action gegen die Kirchenbauten«. »Katolické Listy« ze 14. března 1899, č. 73. »Brunnerův protest«. Viz moji stať: »Obce nemají práva věnovati milodary a příspěvky na stavbu kostelů« v Časopise kat duchovenstva 1899 str. 617—622, kde celý průběh pře podrobně jest podán.

***) Viz tuto »odpověď« ve »Vaterlandu« M.-Bl. z 28. listopadu 1899, č. 328, str. 1, 2. »Das angefochtene Kirchenbau-Anlehen der Gemeinde Wien.«

nutí. Podobně podala vídeňská obec »odpověď« vypracovanou Drem. Robertem Pattaiem.

O stížnosti žida Brunnera jednal správní dvůr dne 28. listopadu 1899. Senát tvořili za předsednictví J. Exc. hraběte Bedřicha Schoenborna dvorní radové Heiterer, který byl spolu referentem, Dr. Reissig, baron Schenk a baron Schurda. Ministerstvo kultu zastupoval dvorní rada rytíř Hussarek, vídeňskou obec Dr. Pattai, k jehož assistenci dostavil se magistrátní rada Silberbauer; stěžovatel žid Lucian Brunner přišel osobně, jeho zástupcem byl žid, advokát Dr. Julius Ofner. Všechny strany odůvodňovaly své stanovisko.*) Potom odebral se soud ku poradě, a předseda prohlásil, že rozsudek správního dvora bude 19. prosince r. 1899 prohlášen, který potom zněl: »Stížnosti obecního staršího Brunnera vyhovuje se, a usnesení obce zrušuje jakožto zákonně neodůvodněné.«

Důvody jsou tytéž jako při předešlém rozhodnutí: stavba kostela jest věcí ryze konfessionální; tu dle článku 9. zákona z 25. května roku 1868 Č. 49 Ř. Z. mohou příslušníci jiné církve náboženské společnosti ke příspěvkům v penězích nebo v plodinách nebo k dávkám na práci pro účely kultu a dobročinnosti jiné náboženské společnosti jenom tenkráte býti přidržováni, když mají povinnosti věcného patronátu, nebo když závaznost k takovým povinnostem na důvodech soukromoprávních, listinami dokázatelných spočívá, nebo knihovně zjištěna jest; účastněním v půjčce na stavby kostelní a vložením úrokův a splátek kapitálu (annuit) do obecního rozpočtu byli příslušníci též jiné náboženské společnosti ve svazku obecním stojící, nežli pouze příslušníci katolické církve, k těmto dávkám přidržováni, a tu jest účastenství v půjčce proti zák. z 25. května 1868 R. Z. Č. 49, jelikož by skutečně členové obce, kteří zákonně od dávek k účelům

*) Srv. »Vaterland« z 28. listopadu 1899, čís. 328. A.-Bl. str. 1, 2. »Das angefochtene Kirchenbau-Anlehen der Commune Wien; M.-Bl. z 29. listopadu 1899, čís. 12.669, strana 2, 8. »Das Wiener Kirchenbau-Anlehen«; M.-Bl. z 29. listopadu 1899, č. 12.670, str. 4. »Wien. 28. Novemb. Vom Verwaltungs-Gerichtshofe; das Wiener Kirchenbau-Anlehen.«

kultu jiné náboženské společnosti osvobozeni býti mají, usnesením obce takovýmito dávkami stíženi byli, a to přes ustanovení § 55. obecního statutu města Vídně, které výslovně praví, že konkurrence na stavby kostelní a farní jest předmětem zvláštních zákonů, t. j. svrchu jmenovaného zákona z 25. května 1868, Č. 49 R. Z. a zákona ze dne 7. května 1874 Č. 50 R. Z. (§§ 35. a 36.)

Tedy vzhledem na zákon z 25. května 1868, Č. 49 R. Z., jest pro místní obce právní nemožností, účely kultu vlastními prostředky (tedy přidržením všech poplatníků obce k dávkám) podporovati.

Ačkoli prý správní dvůr závažné důvody, které pro zřízení nových katolických far v obvodu města Vídně a tudy nových kostelův a farních budov uvedeny byly, úplně uznává: přece dle platných zákonů, kteréž jest svědomitě tomuto dvoru zachovávati a ku platnosti přiváděti, jsou pouze katolíci povoláni a zavázáni pro spořádané poměry kulturní peněžní oběti přinášeti, a přidržování všech poplatníků místní obce vídeňské, i nekatolíků, vídeňskou městskou obcí k nákladu na stavby kostelní cestou půjčky v obnose 2,000.000 zl., kterou chce obec vídeňská učiniti, třeba to byla pouze záloha, nelze uznati za zákonné ani tenkráte, když se to stalo, jak praví »odpověď« obce» kompromissem se státní mocí.

Z uvedených vývodův a z vlastnosti stěžovatele jako poplatníka obce vídeňské a příslušníka nekatolické náboženské společnosti plyne prý jeho legitimace čili oprávněnost ke stížnosti, poněvadž, kdyby ono usnesení vešlo v právo, nemohl by více na ně si stěžovati.*)

---

*) »Vaterland« z 19. prosince 1899, č. 349. A.-Bl. str. 1, 2. »Das Kirchenbau-Anlehen der Stadt Wien sistirt.« »Neue Freie Presse« z 19. prosince 1899, čís. 12.690. A.-Blatt str. 2.: »Das Wiener Kirchenbau-Anlehen«. Srv. moji stať o veškerém průběhu tohoto sporu v »Časopise kat. duchovenstva« 1900, str. 132—137; 216—223: »Obce nemají práva poskytovati zálohy na stavbu chrámů«.

§ 101. Řecko-sjednocené diecése v Rakousko-Uhersku.*) Dějiny latinsko-slovanského (hlaholského) obřadu v Přímoří. Hlaholské kostely.

Řecko-katolická církev má v Rakousko-Uhersku 10 diecésí: tři řecko-slovanské (rusínské) v Haliči, dvě řecko-slovanské (rusínské) v Uhrách, jednu řecko-slovanskou (srbsko-chorvatskou) v Charvatsku, a čtyři řecko-rumunské v Sedmihradsku a Uhersku.

A) Recko-slovanské (rusínské) diecése jsou:

a) V Haliči: 1. Lvovská metropolitní arcidiecése, s níž Kamenická kanonicky spojena jest. V čele jejím jest metropolita se světícím biskupem a kapitolou složenou z 5 prelátů, z nichž dva jsou infulováni, a 5 kanovníků. Mimo ty náleží ke kapitole 12 čestných kanovníků, kteří většinou v duchovní správě jsou. Odznaky kanovníků jsou: stejnoramenný náprsní kříž (nahoře opatřený císařskou korunou a rusínským nápisem: »Capitulum metropolitanum r. g. c. Leopoliense« a dvěma ovalními obrazy, sv. Jiří na přední, blah. Matky Boží s Ježíškem na zadní straně), který při slavných příležitostech na stužce barvy třešňové, jindy na řetěze se nosí, pak kolár taktéž barvy třešňové, pás se zlatými střapci, u prelátů červený, u ostatních černý, a prsten. První dva preláti mají v nejnovějším čase právo nositi mitru a pastorale. Zasloužilí kněží bývají titulem: »konsistorní rada« vyznamenáváni, s čímž spojeno jest právo nositi talár cum rochetto et manteletto. Arcidiecése má 30 děkanství, 710 far, 41 lokalii, 140 kooperatur, 750 kostelů mateřských a 495 filiálních a 27 kaplí; dále 8 klášterů basilianských se 44 řeholníky, a 2 kláštery ženské (ve Lvově a Slovitě) s 10 řeholnicemi; věřících jest 1.039,608.**)

*) Srovnej Pelesz: Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom II. 1085—1095; dle něho jest sestaven: Historicko-statistický přehled řecko-katolických diecésí v Rakousko-Uhersku« od Pazderky v »Časop. kat. duch.« 1880, str. 377—383.

**) Schematismus arcidiecése lvovské řecko-sjednocené na rok 1899.

2. Přemyšlská diecése se Samborskou a Sanockou, které s ní kanonicky spojeny jsou, prostírá se po velké části západní Haliče. Správu její vede biskup s kapitolou o 4 prelátech neinfulovaných a 4 kanovnících, mimo něž jest ještě 10 čestných kanovníků. Kanovnické odznaky jsou podobné lvovským; kanovníci mají černé pásy a na kříži náprsním obraz svatého Jana Křtitele. Diecése má 39 děkanství, 715 far, 76 lokalií, 22 expositury, 48 kooperatur, 104 hlavní a 560 filiálních kostelů, 823 světské kněze, 7 basiliánských klášterů s 37 řeholníky, 1 ženský klášter se 6 basiliánkami, a věřících 986.000.

3. Stanislawowská diecése obsahuje celou Bukovinu a největší část východní Haliče až na město Halič. V čele jest biskup s kapitolou o třech prelátech a třech kanovnících. Diecése má 21 děkanství (vikariát), 405 far, 28 lokalií a 103 kooperatury, 534 světských kněží, 4 kláštery mužské s 11 kněžími a 10 fratery a 3 kláštery ženské se 14 řeholnicemi (Congregatio sororum Servularum B. V. M.); věřících jest 844.867.*)

b) V Uhrách: 4. Munkačovská (Munkačov-Munkacsiensis, maď. Munkacs) diecése se sídlem v Ungvaru prostírá se po 7 komitátech (Beregh, Maramaros, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Ung a Zemplín). V čele jest biskup, jemu po boku kapitola o 7 kanovnících; kromě těch má diecése tato 14 titulárních opatství a 7 čestných kanonikátů. Zasloužilí kněží bývají jmenováni konsistorními assessory a oprávněni červené pásy nositi. Diecése jest rozdělena na 8 archidiakonátů s archidiakony v čele, tyto pak na vicearchidiakonáty počtem 46, jež vicearchidiakoni spravují. Dva archidiakonáty jsou zároveň biskupskými vikariáty s vlastními konsistořemi. V celé diecési jest 379 far s 557 farními filiálními kostely a 415 kněžími; 9 klášterů se 42 mnichy, diecésní seminář a 413.500 věřících.

5. Prešovská diecése (Eperiessensis) rozkládá se po 7 komitátech (Saros, Ungvar, Borsod, Torna,

---

*) Schematismus universi cleri graeco-catholici dioecesis Stanislaopolensis pro anno D. 1897. Stanislaopoli 1897.

Spiš, Gömör a Zemplín) horních Uher, má biskupa, kapitolu se 6 kanovníky skutečnými a 5 čestnými, 5 archidiakonátů, 22 vicearchidiakonáty s 188 farami, 309 kostelů, 206 kněží, 2 kláštery se 6 mnichy, pacholecký seminář a 163.520 věřících.

c) V Charvatsku: 6. Križevacká (sv. Kříž; Crisiensis) diecése jest jediná sjednocená diecése v Charvatsku, v jejíž čele stojí biskup s kapitolou o 5 členech. Jest rozdělena na 4 vicearcijáhenství čili děkanství (vikariáty) a má 23 fary, 25 kostelů, 24 kněze, věřících 26.000; kněžský a chlapecký seminář jest v Záhřebě.

B) Řecko-rumunské sjednocené diecése v Uhrách a Sedmihradsku: Řecko-rumunské sjednocené diecése počtem čtyři tvoří samostatnou církevní provincii Fogarašskou = Bělohradskou (AlbaJulia).

7. (a) Fogarašská a Bělohradská (Fogaraš a Alba Julia, Karlsburg; maďarský Gyula; — Fogariasiensis et Alba Juliensis) metropolitní diecése má v čele metropolitu, kterého duchovenstvo volí, a kapitolu o 10 kanovnících; metropolita sídlí v Blažově (něm. Blasendorf, maď. Balázsfalva, rumunsky Blas), městečku v dolnobělohradské župě v Sedmihradsku, jehož metropolitní chrám jest velkolepý; dělí se na 10 arcijáhenství a 39 vicearcijáhenství (děkanství) se 722 farami, 741 kostelem, 708 kněžími, 1 klášterem v Blažově se 4 mnichy, diecesním seminářem a 361.000 věřících.

8. (b) Velko-Varadínská (Magno-Varadinensis) diecése má biskupa, 6 kapitulárů, 6 čestných kanovníků, 6 arcijáhenství, 20 vicearcijáhenství, 168 far, as 186 kostelů, 179 kněží, seminář a 117.200 věřících.

9. (c) Szamos Ujvarská (Szamos-Ujvarensis) diecése má biskupa, 6 kapitulárů, 6 čestných kanovníků, 4 titulární opatství, 8 arcijáhenství, 44 vicearcijáhenství, 525 far, 671 kostel, 533 kněze, 1 klášter s 5 mnichy v Bikszadě, seminář a 407.000 věřících.

10. (d) Lugošská diecése má biskupa, kapitolu, se 6 skutečnými a 6 čestnými kanovníky, 5 arcijáhenství, 16 vicearcijáhenství 155 far, as 150 chrámů vlastně kaplí, 166 kněží a 81.900 věřících.

Uvedené řecko-sjednocené diecése jsou obřadu

řecko-slovanského nebo řecko-rumunského, t. j. mají obřad východní řecký s jazykem staroslovanským a písmem kyrillským nebo s jazykem rumunským nyní běžným. Avšak vedle nich jsou ještě v Přímoří (Illyrii) kostely, v nichž panuje latinsko-(římsko-)slovanský obřad, t. j. jsou kostely s duchovní správou obřadu latinského (římského), avšak s jazykem staroslovanským a písmem hlaholským.*)

Nebudeme řešiti otázku, které písmo jest starší, zdali hlaholice (glagolice), nebo kyrillice, a které od sv. Cyrilla pochází: učenci dnešního dne kloní se k tomu, že to jest hlaholice. Ottův Naučný Slovník**) praví: »Dle všeho jest nám uznati, že hlaholské písmo jest starší, jehož užívali slovanští apoštolé, a že teprve později, když již toto písmo jakéhosi stupně vývoje dosáhlo, uznali někde za dobré vzdáti se tohoto, ovšem nepraktického písma a přizpůsobiti řecké unciální písmo na základě hlaholského slovanskému jazyku. Tak vzniklo písmo, které nazýváme nyní kyrillským. To se mohlo státi především ve východním Bulharsku za panování cara Simeona (890?—927), kdežto jinde, jako v Macedonii a některých odlehlých místech někdejší velkomoravské říše, jakož i v krajinách charvatských, pěstovala se dále hlaholice. Ve východním Bulharsku mohli se rozhodnouti pro řecké uniciální písmo, neboť byli pod vlivem byzantským více nežli kde jinde; stkvělá doba jmenovaného panovníka vyžadovala nádherných knih, jaké viděli u Řekův, a pro ty by se nehodila tak složitá hlaholice, nýbrž spíše řecká unciálka, kterou též lépe znali.«

Charvaté přijali za času svého knížete Branimíra za života sv. Methoděje slovanskou liturgii, t. j. přeložili si své církevní knihy obřadu latinského (římského) do slovanštiny, a tento latinsko-slovanský obřad rozšířil se mezi Slovany v Přímoří. Církevní sněm splitský chtěl sice okolo r. 925 c. 10 vyhubiti latin-

*) Srv. článek: »Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih«. Sepsal Dr. Ondrej Fékonja; v slovinském časopise: »Dom in Svet« redakcí Františka Lampeho. V Ljublanji. 1898. Roč. XI. str. 498, 530, 599, 630, 662, 696, 735, 764.

**) Sv. XI. str. 333 heslo: »Hlaholice«.

sko-slovanský obřad, aby na nouzi duchovenstva vymřel. Avšak zakročení biskupa Řehoře Ninského a papeže Jana X. mělo ten účinek, že latinsko-slovanský obřad měl 140 let pokoj, až teprve synoda splitská r. 1068 za předsednictví papežského legáta Maynarda, kardinála-biskupa ze Sylvy Kandidy, jej přísně zakázala, stanovíc: aby budoucně nikdo neopovažoval se konati služby Boží v jazyku slovanském, a aby žádný Slovan nebyl připuštěn k sv. svěcení, který by neuměl též latinsky. Toto usnesení bylo potvrzeno papežem Alexandrem II. a prováděno.

Od těchto časů živořil slovanský obřad; v krajinách, které připadly pod vládu benátskou, zahynul, a trval toliko v krajinách, kterým panovali králové charvatští, později charvatsko-uherští, jmenovitě ve Slavonii. Nového potvrzení dostalo se mu od papeže Innocence IV. (1243—1254) v Lyoně 19. března 1248. Nově povýšený biskup senjský, jehož jméno známo není, jsa latiníkem, věděl, že v jeho diecési konají se služby Boží po slovansku, a tu prosil papeže, aby sám také mohl je po slovansku vykonávati, a tak sjednotil se s obyčeji své diecése; spolu odůvodňoval tento obyčej tím, že písmo, kterého duchovní slovanského obřadu užívají, jest, jak oni praví, písmem sv. Jeronyma. Papež maje zření, jak sám praví, k tomu, že řeč jest podrobena věci, a nikoli věc řeči (sermo rei, et non res est sermoni subjecta), dovolil biskupovi, aby tam, kdež onen obyčej se zachovává, též dále se zachovával, jenom aby pro různost písmene smysl nebyl porušen, t. j. aby překlad liturgických knih byl věrný. Bezpochyby slovanští duchovní chtějíce slovanského písma hájiti proti svým protivníkům vydávali je za písmo vynalezené sv. Jeronymem, poněvadž myslíce, že Slované a Gothové jsou jedno, věděli, že Jeronym byl rodem ze Stridonu, který Gothové ztroskotali, a s učenými gothskými duchovními obcoval. Jako nemohli Slované vyvrátiti bludný náhled latiníkův o svatém Methoději, tak opět tito nebyli s to, aby vyvrátili jejich domněnku o sv. Jeronymovi.*) Co učinil biskup

*) Srovnej můj »Všeobecný církevní dějepis« II. I. str. 324 až 329.

senjský, učinil též biskup na ostrově Krku pro benediktiny kláštera sv. Mikoláše v Omišlju. Vymohlť na Innocenci IV. 26. prosince r 1252, že »směli v slovenských písmenách dle obřadu římské církve služby Boží konati, jak k tomu oni a jejich předkové vedeni byli.«

Papež Innocenc IV. schválil tedy výslovně římsko-slovanský obřad s jeho staroslovanskou řečí a staroslovanským písmem, hlaholicí, který se opět rozšiřoval, vnikl do krajin, z nichž byl r. 1068 vypuzen a dobýval si nového území. Skoro celá Istrie, charvatské Přímoří a Vojenská hranice, značná část Charvatska a Dalmacie až k řece Cetyni a místy až do Neretvy se všemi přiležejícími ostrovy Siného (Adriatického) moře byly pokryty glagolskými kostely a farami, kteréž až za meze Charvatska k Požehu a Ďakovu ve Slavonii zasahovaly. Avšak latinsko-slovanský obřad nebyl zde jediný, nýbrž vedle něho byl též obřad pouze latinský, který v mnohých krajinách měl vrch nad oním. Převahu měl jenom v Istrii od Buseta, v charvatském Přímoří i Vojenské Hranici a v Dalmacii až po řeku Krk a na ostrovech přiležejících: Krku, Cresu, Ložině, Osoru, Rabu, Pagu, Pasmanu, Lungu a jiných menších v obvodu bývalého patriarchátu Aquilejského (Voglejského), biskupství Senjsko-Modrušského a někdejšího Ninského. Kláštery františkánův a benediktinů konaly služby Boží hlaholsky.

Větví tohoto latinsko-slovanského obřadu bylo štípení Karla IV., který s povolením papeže Klementa VI. založil r. 1347 v Praze benediktinský klášter pro latinsko-slovanské mnichy z Charvat, zvaný »na Slovanech« neb Emauzský, kde se sloužila mše sv. jazykem staroslovanským a pěstovala hlaholština až do konce válek husitských r. 1436, ustoupivši potom mši utrakvistické. Latinsko-slovanští (římsko-hlaholští) kněží, »popi glagolitaši«, pěstovali samojediní slovanský jazyk a slovanské písmo hlaholské (hlaholici) v liturgii i v letopisech. *)

*) Připomíná se starý hlaholský žaltář, který přepsal pop Mikoláš z Rábu r. 1222 z jiného, který byl napsán brzy po smrti

Ačkoliv latinsko-slovanský obřad byl úplně Apoštolskou Stolicí uznán, přece četní latinští biskupové nepřáli mu. Aquilejský patriarcha František Barbarus snažil se na provinciální synodě, r. 1596 ve Vídni slavené, zameziti hlaholskou liturgii a zavésti všeobecně liturgii latinskou. Šibenický biskup Vincenc Arigoni nutil hlaholské duchovenstvo okolo r. 1622, aby se učilo latině, a senjský biskup Petr Mariani napadal zjevně slovanské služby Boží okolo r. 1652 a bránil zpívati mši sv. ve slovanském jazyku. Než snaha tato neměla podpory u Apoštolské Stolice ani u věřících. Za to splitský arcibiskup Sfortia Pauzonius ujímal se horlivě hlaholštiny a vydal zvláštní zřízení pro hlaholské duchovenstvo. Jeho nástupce Štěpán Cosmus vydal r. 1688 na synodě diecésní velmi příznivé nařízení pro obřad latinsko-slovanský, kde praví, že »mezi 30 farami venkovskými této diecése jest pouze 8 obřadu latinského, ostatní illyrského; poněvadž zvláštní a převzácnou výsadou matky Církve svatá liturgie koná se v jazyku illyrském, proto jest míti zřetel největší k tomu, aby duchovní tomuto jazyku správně se naučili a učili; duchovní nechť znají Asbuquidarium (t. j. slovanskou abecedu: As, Buky, Vědy) a jsou od znalých kněží vyučováni, kteříž ať k tomu obzvláště péči věnují, aby illyrský jazyk spisovný (Illiricum litterale), ve kterém missál a brevíř jsou sepsány, dokonale znali, jinak ať vědí, že nebudou k duchovním řádům povýšeni; šest kněží buďtež ustanoveni v provincii Politin (Poglizza), kteří by na jiné kněze dohlíželi, je vyslýchali a opravovali, by co do missálu a brevíře a přisluhování sv. úkony všechno dle řádu dokonale se dělo.« *) Podobně na synodě

sv. Methoděje na rozkaz solinského biskupa Theodora (880—890); bohužel od polovice 17. století nepřipomíná se více tento rukopis. Nejstarší rukopisný hlaholský missál jest onen, který přepsal kněz Novák, dvorní kaplan uherského krále Ludvíka I. Velikého, r. 1368, a nejstarší hlaholský brevíř jest onen, který přepsal Jihen Kvirin v Senji r. 1359 Oba byly vícekrát opsány; na příklad mi sál r. 1387, 1402, 1441, 1456, 1463 a brevíř r. 1387, 1389, 1412, 1444; tolik jest známých rukopisů.

*) Ginzel: Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method und der slavischen Liturgie. Leitmeritz 1857 Appdx str. 101.

Porečské (Parenzo) r. 1733 bylo šest examinatorů pro slovanský církevní jazyk ustanoveno. Ale studium hlaholštiny a jejího písma klesalo náramně.

Roku 1483 byl první missál hlaholský tištěn v Benátkách v krásných hlaholských písmenách*) a vyšel znova péčí Fr. Pavla de Modrussa Ord. Minorum Conventualium tamtéž r. 1528 u Bindoniho. Po třech letech dal modrušský biskup Šimon Kožičić ve Rjece (Flumii seu Tarsaticae) r. 1531 tento missál na svůj náklad znova vytisknouti.**) Potom byl opět hlaholský missál vytištěn v pevnosti sv. Víta péčí senjského biskupa Jana VI. de Domenis okolo r. 1540, a jiné vydání opatřil r. 1561 v Benátkách Mikuláš Brozić, farář v Omišli na ostrově Krku (Veglii). Avšak tyto práce byly soukromé a neměly schválení Apoštolské Stolice.

Dle usnesení sněmu tridentského (sess. XXV. Decretum de Indice et Missali) provedl papež Pius V. opravu římského missálu a předepsal jej všem kostelům, které neměly svého missálu od Apoštolské Stolice schváleného a neužívali ho přes 200 let.***) Měl-li hlaholský missál býti opraven, musila tuto práci vykonati Apoštolská Stolice, kterou k tomu ještě měl jmenovitě císař Ferdinand II. Tento císař byv pohnut prosbami z illyrských provincií, žádal na papeži, aby o tisk illyrských missálů se postaral, poněvadž lid nemoha slyšeti mši sv. u svých kněží, kteří missálů neměli, chodil do rozkolnických kostelů; kde se služby Boží konaly sice dle obřadu řeckého, ale jazykem illyrským. Odtud přicházela veliká škoda duším; katolíci obcovali v posvátných úkonech s bludaři a přečetní z nich přecházeli k bludům rozkolníkův.†) Císař Ferdinand II. učinil tisk hlaholských missálů možným, darovav hlaholské typy r. 1621 nuntiovi Karlu Cara-

*) Výtisky tohoto vydání jsou velmi řídké; jeden výtisk má cís. knihovna vídeňská.

**) Jeden výtisk tohoto druhého vydání jest v cís. knihovně v Praze.

***) Bulla »Quo primum« ze dne 14. července 1570. Bullar. ed. Luxemb. 1727. T. II. 333.

†) Josephi Simonii Assemani Kalendaria Ecclesiae universae. Romae. 1755. 6 T. IV. 432 n. 6.

fovi pro kongregaci de Propaganda Fide. Tyto typy pocházely od císaře Ferdinanda I. († 25. července r. 1564), jenž je uložil v Štýrském Hradci, odkudž je potom nuntius Carafa přes Dalmacii a Jaderské moře dopraviti dal do Říma.*)

Poněvadž do obřadných knih, sepsaných původně jazykem starobulharským (cyrillo-methodějským) časem mnoho příměsků charvatských se dostalo a dále hlaholský missál s římským od Pia V. a Klementa VIII. opraveným srovnávati se měl, postaral se papež Urban VIII. o vydání římsko-hlaholského missálu a svěřil tuto práci Rafaelu Levakovičovi, charvatskému františkánu. Však Levakovič neměl tak hlubokých známostí církevní staroslovantšiny, a nebyl proto s úkol naň vznesený; proto čtení evangelií a epištol nesrovnávala se s opravenou latinskou vulgatou, a staroslovanština nebyla očištěna od slov obecné řeči lidu.**) Kongregace schválila práci Levakovičovu a vydala jeho missál roku 1631 tiskem. Papež schválil tento missál***) a předepsal jej všem hlaholským kostelům bullou »Ecclesia catholica« z 29. dubna 1631, která v jeho čele vytištěna jest. Praví tam papež: »Missál v jazyku slovanském někdy od papeže Jana VIII. povolený nebyl již skoro 100 let tiskem vydán, čímž se stalo, že kostely Slovanů takovou nouzi o missály měly, že v největší části míst ani kněží mši sv. sloužiti, ani lid církevnímu přikázání, by ji slyšel, pohodlně dosti učiniti nemohli: proto jsme poručili kardinálům z kongregace de Propaganda Fide, aby se o to postarali, by co možná nejvíce missálů, jazykem slovanským sepsaných, z Dalmacie do Říma bylo přineseno, a znalci slovanského jazyka dle oprav, na římském missálu od papežů Pia V. a Klementa VIII. učiněných, bylo opraveno, missál úplně s římským se shodující složen a ve slovanském jazyku pro potřebu

*) Zpráva Carafova u Ginzla l. c. str. 158, pozn. 9.
**) Assemani: Kalend. IV. 438, Ginzel l. c. str. 158.
***) Má název: »Missal Rimskij na jezik slovenskij sozdan poveleniem P. G. N. papi Urbana Osmago. Peč. v Rimu iždivenim Propagandi« 1631. 4° dva díly.

kostelův, osad a provincií týchž křesťanův, kde se posud řečeným jazykem sloužilo, vytištěn byl. Když řečení kardinálové toto pilně provedli, schvalujeme jejich práci a jmenovaný starý missál odstraňujíce zakazujeme užívání starých missálů v jazyku slovanském jak tištěných tak jejich rukopisů pod trestem svého hněvu a tresty, které v listech našich předchůdců Pia a Klementa stanoveny jsou. Mimo to pod týmiž tresty zakazujeme všem kněžím a duchovním světským i řeholním, aby tam, kde se slouží řečeným jazykem slovanským, po uplynutí osmi měsíců ode dne prohlášení v Městě (Římě) neužívali jiného nežli tohoto nového missálu, kdyby nechtěli latinského.« *)

Tento missál byl vydán opětně v Římě r. 1706 péčí Jana Pastriče (ital. Pastrizio), který byl rodem ze Splitu, přišel v 7. roce svého života do Benátek, potom do Říma, kde se stal opatem a lektorem polemické literatury a institutorem akademie de Conciliis. Avšak teprve v 52. roce svého života učinil hlaholici předmětem svých studií, měl mnohem menší její známost nežli Levakovič a vydal missál z r. 1631 v úplně věrném otisku, tedy se všemi jeho vadami.**)

Nové vydání missálu hlaholského opatřila Propaganda ze své tiskárny r. 1741 za papeže Benedikta XIV. (1740—1758) na zakročení arcibiskupa zaderského Vincence Zmajeviče (1713—1745), který si u ní stěžoval na nouzi slovansko-liturgických knih a z ní plynoucí novoty a zlořády při sloužení mše sv.***) Propaganda svěřila opravu hlaholského missálu na doporučení jmenovaného arcibiskupa Matouši Karamanovi, Dalmatinci ze Splitu, který několikaletým pobytem

---

*) Assemani: Kalendaria Eccl. univ. IV. 116. — Nicolai Nilles S. J.: Kalendarium Manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, Oeniponte 2 T. 1896. I. 502, 503. — Ginzel Appdx. str. 97. — Tento papež Urban VIII. udělil dominikánům v Senji odpustky výsadního oltáře, kolikrát pějí glagolskou mši při oltáři přečisté Panny.

**) Assemanni: Kalendaria IV. 414.

***) Kněží vkládali do mše sv. orace a modlitby v národním jazyku běžném, v němž se modlili začátek Evangelia sv. Jana a žalm »Lavabo«, majíce to latinkou tištěno.

v Petrohradě známost církevního jazyka starého v Rusku užívaného si přisvojil a jej za původní čistý pokládal. Jeho práce byla předložena čtyřem rusínským censorům, prokuratorům rusínských basilianů: Maximilianu Zwodskému a Cesareji Stebnovskému pak archimandritu miňskému Innocenci Piehoviči a Silvestru Rudickému, který později biskupem luckým se stal, ku posouzení, kteří jej schválili.*) Vyšel pod názvem: Missale Romanum Slavonico idiomate editum jussu Urbani VIII. Romae. 1741 in 4. — Missal Rimskij slavenskim jazikom poveleniem P. G. N. Urbana Osmago izdan; v Rimu 1741. 4⁰.

Tento missál přijali Rusíni a Dalmatinci sice s pochvalou, ale Karaman místo opravy pokazil staroslovanský missál, natrousiv do něho místo starobulharských a charvatských slov a forem velmi nezpůsobně a nezdařile ruské formy a slova, a zpitvořil k tomu ještě hlaholské písmo, snaže se učiniti je ruskému (kyrillici) podobným. Proto chválili jej rusínští censorové. Papež Benedikt XIV. odměnil práci Karamanovu tím, že jej povýšil za opata dvou klášterův a visitatora kolejí v Assisi, Ternu a Loretě, a učinil ho 9. července 1743 biskupem v Oseru a potom 11. ledna 1746 arcibiskupem v Zadru. Avšak missál Karamanův narazil na veliký odpor glagolitův, v jejichž čelo postavil se dubrovnický kněz Štěpán Rosa, který pracoval o zavedení obecného jazyka a latinského písma do knih církevních místo staroslovanštiny a glagolice. On sám přeložil celé Písmo sv. do jazyka obecného a zaslal jeho překlad r. 1750 papeži Benediktu XIV. ku potvrzení a vytištění a spolu spis: »Annotazioni in ordine alla versione slava del Missale Romano«, kdež útočil na Karamana, jako by jeho překlad obsahoval bludy. Propaganda poslala »Annotazioni« Karamanovi, který právě dlel v jisté církevní věci v Benátkách, aby se o výtkách v nich učiněných vyslovil a z nich se ospravedlnil. Karaman odpověděl spisem v rukopise nadepsaném: »Considerazioni«, jejž věnoval papeži Benediktu XIV. r. 1753. Odpověď Karamanovu posoudili 2. července

*) Assemani: Kalend. IV. 435. — Ginzel str. 159 n. 13.

roku 1754 ve jméně Dalmatincův a Rusínův Antonín Tripkovič, zvolený biskup ninský, a Basil Božičkovič, generální prokurator rusínské kongregace Basilianské, a dali mu za pravdu.*) Potom schválil papež Benedikt XIV. r. 1754 vydání missálu z r. 1741. Karaman zemřel r. 1771.

Brevíř v staroslovanském překladě a s hlaholským písmem mělo duchovenstvo od časů sv. Cyrilla a Methoděje. Některé rukopisy ze 14. století jsou dle Assemaniho v knihovnách římských, o jiných z 15. století, které byly v Dalmacii, činí zmínku Karaman.**) První hlaholským písmem tištěný brevíř vyšel r. 1492 v Benátkách; na čí rozkaz, není známo. — Potom vydal r. 1561 brevíř znova Mikuláš Brozič, farář v Omišli na ostrově Krku; tentýž byl opět tištěn v tiskárně Propagandy r. 1621 in 4 a 1629 in 8.***) Jako se papežská Stolice postarala o vydání hlaholského missálu r. 1631 skrze Levakoviče, tak nařídila opět jemu, když s missálem byl hotov, aby přehlédl brevíř. Se svou prací byl hotov r. 1635 a dva rusínští mnichové Josafat Isakovič a Filip Borovička ji schválili.†) Avšak přehlédnutý brevíř nebyl tiskem vydán, poněvadž se ukázalo, že překlad žaltáře nesrovnává se s Vulgatou; proto bylo papežským dekretem v tajné konsistoři dne 10. listopadu 1642 nařízeno, aby ze čtyř stávajících slovanských překladů žaltáře ten, který nejvíce s Vulgatou se srovnává, byl opraven a k této práci mimo Levakoviče též jiní slovanského jazyka znalí bohoslovci byli přibráni.††) Jelikož v Římě právě Methoděj Terlecki, biskup chelmský, s jinými Malorusy v příčině unie s Apoštolskou Stolicí dlel, dostal od kongregace de Propaganda Fide 1. září r. 1643 rozkaz, aby žaltář s Levakovičem přehlédl. Již 16. září dosvědčoval Terlecki, že jím přehlédnutý žaltář s textem vulgaty se srovnává, a od illyrských zvláštností

*) Viz posudek ap. Assemani: Kalendarium IV. 436. Ginzl str. 160 n. 16.
**) Assemani: Kalend. IV. 422. sq.
***) Assemani: Kal. IV. 425. Ginzel str. 161 n. 2.
†) Assemani: Kal. IV. 427. Ginzel str. 162 n. 5.
††) Assemani: Kalend. IV. 427. Ginzel str. 162 n. 5.

očištěn a v původní pravý, slovanský církevní jazyk uveden jest.*)

Pomocí Terleckého byl brevíř poruštěn. Když Terlecki své vysvědčení vyhotovil, byl dán rozkaz, aby brevíř byl vytištěn,**) a vyšel pod názvem: Breviarium Romanum Slavonico idiomate jussu SS. D. N. Innocentii X. editum. Romae. Typis et impensis Sac. Congregationis de Propaganda Fide MDCXLVIII. (Časoslov Rimskij slavinskim jazikom poveleniem S. G. N. Innokentia papi X. izdan. 1648.) Papež Innocenc X. schválil jej bullou z 22. února 1648, »Romanum Pontificem«, která na rozkaz papeže Innocence XI. r. 1688 v čele brevíře římsko-illyrského vytištěna byla. Praví tam Innocenc X.: »Když známo jest, že posvátné knihy národův illyrských, kteří daleko a široko v Evropě rozšířeni jsou, a hlavně od blahoslavených knížat apoštolů Petra a Pavla víře Kristově vyučeni byli, již od časů sv. Jeronyma, jak praví starodávné podání neb jistě od panování slavné paměti papeže Jana VIII., našeho předchůdce, jak z jeho listu o té věci známo jest, římským sice obřadem, ale jazykem slovanským a písmem sv. Jeronyma vůbec zvaným sepsány byly, ale teď vhodného přehlédnutí potřebují: my následujíce papeže Urbana VIII., svého též předchůdce, který poručil missál illyrský písmem Jeronymovým a slovanským jazykem tiskem vydati, rozkázali jsme s radou kardinálův z kongregace de Propaganda Fide svému bratru Rafaelovi,***) arcibiskupu ochridskému nebo Primae Justinianae, aby brevíř illyrský před 100 lety vytištěný přehlédl, a na způsob latinského římského brevíře, nedávno od našeho předchůdce Urbana opraveného, v uvedeném jazyku slovanském upravil. Když to týž Rafael arcibiskup pilně provedl, a tento nový brevíř od znalců řečeného jazyka a od učených mužů v sv. Písmech schválen byl: tu z plnosti Apoštolské

---

*) Jeho schválení čili approbace ap. Assemani: Kalend. IV. 114 sq.; Ginzel Appdx. 99—101.

**) Assemani: Kalend. IV. 428. Ginzel str. 163 n. 10.

***) Rafael Levakovič stal se arcibiskupem ochridským a zemřel r. 1650.

moci a s radou jmenovaných svých bratří řečený brevíř tímto listem potvrzujeme, schvalujeme a vytisknouti poroučíme.« *)

Jelikož v 40 letech Levakovičův brevíř byl rozebrán, žádali dalmatští biskupové u Propagandy za nové jeho vydání. Propaganda svěřila tento úkol, jako při missálu, tak teď při breviáři Janu Pastričovi, **) který vydal nezměněné vydání brevíře Levakovičova z roku 1648. Avšak od r. 1648 přibylo do brevíře 21 nových officií de praecepto a 12 ad libitum, a tu použil rusínských učitelů. ***) Jeho vydání brevíře z r. 1688 má nápis: »Breviarium Romanum Slavonico idiomate jussu SS. D. N. Innocentii XI. editum. Romae typis et impensis Sac. Congregationis de Propaganda Fide MDCLXXXVIII.« Opětné vydání vyšlo na rozkaz papeže Pia VI. v Římě r. 1791 tiskem a nákladem kongregace de Propaganda Fide.

Duchovenstvo latinsko-slovanského obřadu mělo rituál v obecné řeči lidu přeložený. Avšak ani Karaman ani Assemani nečiní zmínky o hlaholském rukopise rituálu; jest zde pouze tištěné vydání jeho, kteréž obstaral Mikuláš Brozič, farář v Omišlu na ostrově Krku, r. 1561 v Benátkách. †) Tento rituál byl opětně v Římě r. 1621 a 1629 tiskem vydán. Potom dostal jesuita Bartoloměj Kašič, illyrský penitentiář při vatikánské basilice, od papeže Urbana VIII. rozkaz, jak známo jest z jeho listu k tomuto papeži, ††) aby římský rituál do illyrštiny přeložil. S touto prací byl hotov r. 1636. Překlad Kašičův schválil nejprve Mutius Vitellescus, generál řádu jesuitského, v Římě r. 1637,

---

*) Assemani: Kalend. IV. 118. Ginzel, Appdx str. 98, 99. Nilles: Kalendarium utriusque Ecclesiae Orient. et Occident. I. pg. 504.

**) Zemřel v Římě 20. března 1708.

***) Assemani: Kal. IV. 414 sqq. Ginzel str. 164 n. 13, 14, 15.

†) Breviarium una cum Missae canone, nec non Missa pro defunctis atque Rituali. 8. Venetiis apud filios J. F. Turresani 1561.

††) Tento list jest připojen k bulle papeže Pavla V. o římském rituálu ze dne 17. června r. 1614. Viz jej ap. Assemani: Kalend. IV. 438 sq. Ginzel str. 165 n. 2. Nilles: Kalendarium Manuale utriusque Ecclesiae Orient. et Occid. I. 504.

potom František Manolla rodem ze Splitu, kanovník u sv. Jeronyma v Římě (Ap. s. Hier. Illyricorum de Urbe), 25. března 1637. Manolla prozkoumal tento illyrský překlad na rozkaz Mikoláše Riccardia, Magistra s. Palatii Apostolici, jak sám praví.*)

Kasičův rituál vyšel pod názvem: Rituale Romanum Urbani VIII. Pont. Max. jussu editum illyrica lingua. Romae ex typographia s. Congreg. de Prop. Fide. 1640 in 4. Tento rituál jest tištěn latinskými písmeny a má připojený římský církevní kalendář v staroslovanštině.**) Nové vydání vyšlo v Benátkách r. 1827, a potom v Římě roku 1893. V nejnovější době byl pečlivě přehlédnut a pod dozorem učeného kanovníka Parčiće v Římě v Propagandě roku 1893 vydán. Má název: Rimski Ritual (Obrednik) izdan po zapoviedi sv. otca Pape Paula V. a pomnožan i poizpravljen Benedictom XIV. čestite uspomene s dodatkom raznih novinijih blagoslova. U Rimu, Tisak sv. sbora de Propaganda fide.« Nové vydání má dvojí schválení, kteréž v předu jest vytištěno: od arcibiskupa zaderského Řehoře Rajčeviče (de dato 22. dubna 1893) a od tajemníka propagandy Msgra. Augustina Ciasca, titulárního arcibiskupa z Larissy (de dato 24. srpna r. 1893).***)

Benedikt XIV. (1740—1758), za jehož papežování byl hlaholský missál, jak jsme viděli, r. 1741 znova přehlédnut a tiskem vydán, prohlásil potom konstituci z 15. srpna 1754 »Ex pastorali munere«, kde přísně poroučel, aby se staroslovanský jazyk v liturgii psaný a tištěný písmem zvaným Jeronymovým (hlaholicí) nemíchal s obecným jazykem, a aby všichni, kteří se k obřadu latinsko-slovanskému přiznávají, missálů, tabell a brevířů s písmem Jeronymovým (hlaholicí) v Kongregaci Propagandy fidei tištěných užívali.†) Avšak illyrský rituál v obecném charvat-

*) Oba posudky ap. Nilles l. c. I. 504; Assemani: Kalendarium IV. 438.

**) Assemani: Kalend. I. 119.

***) Srv. Innsbrucker Zeitschrift f. kath. Theol. 1895, str. 380 až 381, »Das croatische Rituale Romanum«.

†) Benedicti XIV. Bullarium. Romae 1757 T. IV. 223 sq.; Ginzel Appdx 102—104.

ském jazyku zůstal v užívání, poněvadž Apoštolská Stolice nevydala ho v jazyku staroslovanském s písmem hlaholským.

Ačkoliv Apoštolská Stolice vřele latinsko-slovanského obřadu se ujímala a o jeho posvátné knihy pečovala, měl přece tento obřad doma mezi vyšším latinským duchovenstvem četné nepřátele, ale též mnohé příznivce. Ke příznivcům náleží Vincenc Zmajevič, arcibiskup zaderský (1713—1745), a jeho nástupce Karaman; pak arcibiskupové splitští: Antonín Kadčič, který byl nejprve biskupem trogirským (1722—1730), pak arcibiskupem splitským (1730—1745), a Bizza Antonín, rodem z Rabu, jenž se stal r. 1739 biskupem rabským a r. 1746 arcibiskupem splitským († 1756) Arcibiskup Zmajevič vymohl si u papeže Benedikta XIII. r. 1729 dovolení, aby si mohl zříditi duchovenské semeniště hlaholské, které však teprve jeho nástupce Karaman r. 1746 otevřel. Po jeho příkladu a vida nutnost toho, zřídil jmenovaný arcibiskup splitský Bizza hlaholské semeniště v Omiši, kde nejprve bylo 12 alumnův, jichž počet však vzrostl na 50. Avšak obě semeniště neměla dlouhého věku; Omišské zaniklo záhy a Zaderské proměnil r. 1828 za panování císaře Františka I. arcibiskup zaderský, Josef Novák, rodem Čech, v latinské. Zůstala tam pouze professura hlaholštiny, kterou zastával od r. 1823—1855 Benedikt Mikalevič, rodem z ostrova a města Krku, a po něm od r. 1855 Jan Brčič († 1870), jenž byl nadšený milovník a důkladný znatel hlaholského písemnictví. K nepřátelům hlaholice náležel biskup bosenský čili djakovský a srěmský Emerich Karel Raffay (1816—1830), kterýž usiloval ji zameziti do konce: starší duchovenstvo hájilo jí proti němu dle možnosti.

Nehodou pro písemnictví hlaholské bylo, že zanikly hlaholské tiskárny: Římská r. 1791 a Benátská r. 1812. O kleslosti písemnictví hlaholského svědčí ta okolnost, že Jan Ješič, biskup senjský a modrušský († 1833), dal pro mladší duchovenstvo hlaholštiny neznalé ve Rjece r. 1819 missál tisknouti latinkou. Teprve asi r. 1858 zřídila si tiskárna synů Bohumila Haase v Praze přičiněním Pavla Šafaříka obojí písmo

hlaholské: okrbuhlé bulharské, kterým dříve nikdy nic tištěno nebylo, a hranaté charvatské, a vydávala hlaholské knihy, z nichž první vyšla r. 1859.

Na obranu římsko-slovanského (hlaholského) obřadu povstali v novější době mužové nadšení apoštolským duchem sv. Cyrilla a Methoděje pro Slovany, jako Dr. Josef Jiří Strossmayer, biskup v Djakovaru a miláček Jihoslovanů; Jiří Dobrila, terstský biskup; Milinović Šime, barský arcibiskup (Antivari na Černé Hoře); Dr. Jiří Posilovič, arcibiskup záhřebský; Dr. Stadler, arcibiskup serajevský; Frà Šime Pavlinovič; kanovník Parčič a jiní.

Papež Lev XIII. ujal se proti všem nepřátelům obřadu římsko-slovanského. Pracuje o sjednocení slovanských rozkolníků s církví vydal svou slavnou encykliku »Grande munus« ze dne 30 září r. 1880*) ke všem patriarchům, primasům, arcibiskupům a biskupům katolické církve. Lev XIII. přivlastniv si výzkumy a badání slovanských učencův, jmenovitě katolických, podává na tomto základě přesný život našich slovanských apoštolů Cyrilla a Methoděje, prohlašuje je za apoštoly všech Slovanů: Moravanů, Čechů, Liburmanů, Srbů, Bulharů, Dalmatinců, Korutanců (Slovinců), Polákův a Rusů, schvaluje veškeru jejich blahodárnou činnost a jejich slovanský obřad a položil jejich svátek jako duplex pro veškeru církev na den 5. měsíce července s vlastní mší a officiem v breviři. O užívání jazyka slovanského v liturgii píše tam papež: »Konečně zde (t. j. u Apoštolské Stolice) jest vyprošeno užívání řeči slovanské v obřadech přesvatých, a letos desáté století splňuje se, co papež Jan VIII. k Svatoplukovi, knížeti moravskému, takto pravil: ‚Písmo slovanské, jímž chvály Bohu povinné se rozléhají, právem chválíme, i aby v témž jazyku učení a skutkové Krista, Pána našeho, vypravováni byli, přikazujeme. Aniž zdravé víře nebo nauce odporuje, buďto mše v témž jazyku slovanském zpívati, nebo sv. Evangelium nebo čtení Boží Nového i Starého Zákona

*) Viz ji v českém překladě od V. Vojáčka v »Časopise kat. duchovenstva« 1881, str. 38—46.

dobře přeložená nebo vyložená čísti, nebo jiné hodinkové pobožnosti vždycky odzpěvovati.' Kteroužto zvyklost po mnoha osudech stvrdil Benedikt XIV. apoštolským listem léta 1754 dne 25. srpna daným.« *) Tímto výrokem stvrdil Lev XIII. znova řecko-slovanský i latinsko-slovanský obřad: dílo Cyrillo-Methodějské. Docela důsledně dovolil Lev XIII na prosbu černohorského knížete Mikuláše, aby v černohorských katolických kostelích konala se staroslovanská (hlaholská) liturgie; bylot na jeho rozkaz zhotoveno zvláštní dobrozdání, že v názvu »Illyrie« papeže Benedikta XIV. Černá Hora i Srbsko zahrnuty jsou.**)

Dále nařídil papež Lev XIII. kongregaci obřadů, aby otázku latinsko-slovanského obřadu důkladně na základě papežských bull, jmenovitě Apoštolské konstituce Benedikta XIV. »Ex pastorali munere« ze dne 15. srpna 1754, prozkoumala; kongregace obřadů vydala potom 13. února 1892 prozatímní rozřešení otázky o staroslovanské liturgii stanovíc: 1. »Kde zákonným obyčejem užívá se jazyka slovanského, musí to býti jazyk staroslovanský, nikoliv moderní (novověký) a obecný (volgare). 2. Není dovoleno míchati jazyk slovanský s jazykem latinským při mši, vyjma Evangelium a Epištolu, které mohou býti čteny nebo zpívány po latinsku. 3. Slovanští kněží přikázaní ke kostelu latinského obřadu musí sloužiti mši slavnou po latinsku; totéž musí činiti latinští kněží v kostele slovanském.***) Tento dekret prohlásil 25. března 1894 o hodu Božím velikonočním Jiří Posilovič, biskup senjský a modrušský, nynější arcibiskup záhřebský. †)

Konečné rozhodnutí vydala kongregace obřadů se schválením papeže Lva XIII. dne 5. srpna r. 1898 k arcibiskupům a biskupům provincií gorické, zaderské a záhřebské. ††) Obsahuje 14 článků, které zní

*) L. c. str. 44.

**) Časop. kat. duchov. 1888, str. 874. »Staroslovanská liturgie v Černé Hoře«.

***) Dekret jest ap. Nilles: Kalend. Man. utriusque Eccles. Orient. et Occid. I. 507.

†) L. c.

††) Sacrae Rituum Congregationis ad Archiepiscopos et Ordinarios provinciarum Goric., Jadren. et Zagabrien. Literae de usu

takto: 1. Užívání staroslovanského jazyka ve svaté liturgii musí se pokládati a držeti jako věcná výsada (reale privilegium), jež přináleží jistým kostelům, a nikoli jako výsada osobní, jež přináleží jen některým kněžím. Bude tedy povinností biskupův, aby každý ve své diecési sestavil seznam čili katalog všech i jednotlivých kostelův, o nichž určitě jest známo, že dosud užívají této výsady. Aby se pak vyhnulo všem pochybnostem, důkaz řečené výsady musí býti podán dokumenty a svědky, již by určitě vyložili a platně dokázali, že tato výsada byla v užívání, a že skutečně nepřetržitě trvá aspoň po 30 let dosud, kterážto doba ze zvláštní milosti sv. Stolice dostatečna jest v této věci. Kdyby nastaly spory neb obtíže v dokazování toho, ať to přednesou biskupové sv. Kongregaci Ritů k rozhodnutí, jasně a správně vyložíce všechny okolnosti k rozhodnutí jednotlivých případů.

2. Když bude zmíněný seznam kostelů privilegovaných jedenkráte sestaven a prohlášen, žádnému pak nebude dovoleno, aby pod žádným způsobem, aneb pod nějakou záminkou do jiných kostelů jazyka staroslovanského do svaté liturgie neuváděl; a kdyby se někdo jinak aneb proti tomuto pokoušel, takové odvážné pokusy budou přísnými tresty potlačeny.

3. V kostelích, které užívají této zmíněné výsady, bude dovoleno mši sv. sloužiti a druhé obřady liturgické vykonávati slavně nebo veřejně jenom jazykem staroslovanským, s úplným vyloučením jakéhokoliv druhého jazyka. Knihy ke mši sv. a pro liturgické obřady musí býti tištěny písmem glagolským a od sv. Stolice přehlédnuty a potvrzeny. Veškeré druhé knihy liturgické neb jiným písmem tištěné, nebo bez potvrzení sv. Stolice, jsou zakázány a nedovoleny.

4. Kdekoliv lid knězi při sloužení mše svaté a obřadech odpovídá, nebo některé části mše sv. zpívá, i to bude dovoleno jedině jazykem staroslovanským v kostelích privilegovaných a těšících se této výsadě. Aby však se to snáze mohlo státi, smí ordinariát vě-

---

Linguae Slavicae in sacra Liturg. Viz je v »Katol. Listech« ze dne 10. a 12. listopadu 1898, č. 309, 311 ve feuilletonu: »Glagolice, staroslovanská liturgie a nový glagolský missál od Lva XIII.«

řícím výlučně dovoliti obřadní knihy příruční písmem latinským tištěné, na místě písmem hlaholským.

5. Ve zmíněných kostelích, které mají dovoleno užívati jazyka staroslovanského, bude též dovoleno rituálu (obřadník), slovanským písmem tištěného užívati při posluhování svatými Svátostmi a svátostinami (sacramentalia), jenom když takový rituál bude od Apoštolské Stolice přehlédnut a potvrzen.

6. Biskupové ať se pilně snaží ve svých seminářích pěstovati jazyk latinský a staroslovanský, aby tak vždy byli pohotově kněží v každé diecési ke službě v obou jazycích.

7. Povinností biskupů bude, aby před sv. svěcením na kněžství určili kleriky, kteří buď latinským nebo staroslovanským kostelům přiděleni budou, vyšetřivše dříve vůli a způsobnost vysvěcenců, leč že by jináče vyžadovala potřeba církve.

8. Jestli kněz, přidělený kostelu, v němž latinského jazyka se užívá, měl by přisluhovati v kostele, kde užívá se jazyka slovanského, musí slavnou mši svatou sloužiti a hodinky církevní zpívati jazykem staroslovanským, ačkoli mu dovoleno bude soukromě mši sv. sloužiti a kanonické hodinky modliti se i latinským jazykem. Totéž platí obráceně o knězi, jenž přidělen jest kostelu se staroslovanským jazykem a musil by snad latinskému kostelu přisluhovati.

9. Rovněž dovoleno bude kněžím latinského jazyka v cizím kostele, jenž užívá výsady staroslovanského jazyka, sloužiti soukromě mši sv. latinsky. Naopak zase kněžím kostela staroslovanského dovoleno jest v kostelích latinského jazyka sloužiti soukromě mši sv. staroslovanským jazykem.

10. Kde zavládl zvyk, při mši sv. Epištolu a Evangelium slovansky zpívati, po odzpívání těchto latinsky pak čísti v kostelích latinského jazyka, tato praxe může se zachovávati, jenom když se k tomu užije jazyka staroslovanského. Při farních mších sv. bude dovoleno po odzpívání sv. Evangelia toto přečísti obecným jazykem, k pastýřskému poučení věřících.

11. Pro případ, že by ve farnosti s jazykem staroslovanským někdo z věřících nechtěl dáti křtíti své

dítě leč dle latinského rituálu, budiž křest udělen; aneb kdo by se zpěčoval oddavky slaviti leč v jazyku latinském, ať je duchovní pastýř (farář) případně (opportune) poučí a napomene; a kdyby na svém předsevzetí pevně stáli, křest a oddavky buďtež soukromě jazykem latinským vykonány. Naopak kdyby si ve farnosti latinské někdo slovanským jazykem žádal křest a oddavky, buďtež mu soukromě vykonány.

12. Při kázaní slova Božího a jiných obřadních úkonech (cultus actionibus), jež přesně liturgické nejsou, jest dovoleno užívati jazyka slovanského obecného pro pohodlí a užitek věřících; zachovati však při tom dlužno všeobecných nařízení této sv. Kongregace Ritů.

13. Biskupové těch krajin, kde jest v užívání obecný jazyk (lingua vernacula), ať se snaží o jednostejný překlad modliteb, písní a žalmů, jichž lid užívá ve vlastním kostele, proto, aby oni, kteří přecházejí z jedné diecése nebo farnosti do druhé, nebyli uráženi rozdílností modliteb a písní.

14. Nábožné knihy liturgických modliteb, do řeči lidu přeložených k užívání jenom soukromému věřících, ať jsou od biskupů řádně přehlédnuty a potvrzeny.

Dáno v Římě, ze sekretarie sv. Kongregace Ritů dne 5. srpna r. 1898. C. Card. Mazzela S. R. C. Praefectus; D. Panici S. R. C. Secretarius.

Pro všechny kostely jihoslovanské, kde se při slavné mši sv. zpívá Epištola a Evangelium slovansky, byly a podnes ještě jsou neznalým »glagolského písma a knih« liturgické knihy tištěné latinkou, zvané od Vlachů »Schiavetti« (»schiavo« v obyčejné řeči Vlachů místo »Slavo«) a s nápisem: »Sčavet. Pisctole i Evanghiely etc. po razlogu Missala Duora Rimskoga (U Slavinski Jezik) v Buezih 1739«, obsahující výtahy z římského missálu v staroslovanské řeči těch částí, které se při slavných bohoslužbách zpívají. Nejstarší zachovaný »schiavetto« z r. 1495 tištěný v Benátkách s nápisem »Evangelia et Epistolae cum praefationibus et benedictionibus per anni circulum in lingua sclavinica« jest nyní jediné v universitní knihovně v Oděse a druhý jemu podobný v Zadru.

Papež Lev XIII., veliký přítel Slovanů, vydal roku 1893 při příležitosti svého 50letého biskupského jubilea jako dar jihoslovanskému národu nový glagolský missál, jenž má nápis: »Rimski Misal slavenskim jezikem. Presvietloga G. N. (Gospodina Našega) Urbana Papi VIII. poveljenjem izdan. V Rimu 1893. Missale Romanum, Slavonico idiomate ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII., Urbani VIII. et Leonis XIII. auctoritate recognitum. Romae ex typographia polyglotta S. Congregationis de propaganda fide 1893.« Úpravu a opravu řídil kanovník u sv. Jeronyma v Římě, Ant. Parčić. O tomto missálu praví professor slovanské filologie při české universitě Dr. František Pastrnek, že »jest dílo důstojné nejen stolice římské, ale i filologie slovanské.« *) Stkvostně vázaný exemplář tohoto missálu poslal Lev XIII. s řádem Piovým I. třídy černohorskému knížeti Mikuláši po Msgru. Milinovičovi, arcibiskupu barském, kterýž mu jej odevzdal v slavném slyšení dne 5. října 1894.**)

Jmenovaný Parčić vydal před tím roku 1881 v Římě Appendix ad Missale Romano-slavonicum anni MDCCXLI, t. j. část misssálu Karamanova, jejíž jazyk od rusismův očištěn a podle starých vzorů ze století 14.—16. upraven jest.***)

Území hlaholice vyměřuje Pavel Šafařík r. 1853 takto: »V zaderském arcibiskupství počítají se vesměs 84 fary a expositury, z těch na 46 konají se od 70 kněží bohoslužby hlaholsky. V šibenickém biskupství jeden kněz slouží mši sv. slovansky. Ve splětském biskupství jest na 73 farách a kaplankách do 98 slovanských kněží. V kotorském biskupství jest jeden kněz ze splětské diecése. V krkském biskupství na ostrově Krku po krajině v každé faře konají kněží službu Boží ve dny zasvěcené slovansky, mnozí i ve dny všední: v městě Krku jen latinsky. Na ostrově Rabu téhož biskupství jen latinsky, ačkoli s příměsí

*) Ottův Slovník Naučný XIII. 429.
**) Die katholischen Missionen 1894, str. 22 »Montenegro«.
***) Ottův Naučný Slovník XIII. 429.

slovanských modliteb a zpěvů. Na Lošiních, vyjma dvě města, všudy slovansky. Jsou ještě i v Istrii zde onde fary hlaholské. Bratří třetího řádu sv. Františka provincie illyrské, jichž se v předešlém století počítalo do 200, mají sice na Krku, Čresu, v Zadru i Prvići ještě sedm klášterů, než řeholníků v nich ne více než čtrnáct. Nařízení k nim vycházejí od provinciálův hlaholicí.« *)

Ginzel udává území hlaholice dle úředních dat jemu od knížete arcibiskupa gorického Dra. Ondřeje Gollmayra r. 1857 zaslaných takto: V diecési krkské (Veglia) konají se služby Boží vůbec hlaholsky, vyjma město Krk, kde jsou latinské; jest tam 13 far a kuriací hlaholských se 13.285 dušemi, a 4 kláštery třetího řádu illyrského sv. Františka s 10 kněžími. V arcibiskupství zaderském jsou 23 fary a 17 expositur hlaholských s 22.538 dušemi a dva kláštery. Ve splitském biskupství jest 47 far a 14 expositur se 40.761 duší. V biskupství šibenickém jest 1 fara v Prviči a 2 expositury: v Sepučině a Kaprii s 2077 dušemi. Úhrnem jest 117 duchovních správ se 78.641 duší a 6 klášterů. Ve spojených diecésích Poréči a Pulji, náležejících k církevní provincii gorické, není hlaholských kostelů.**)

Oba uvedené seznamy nesrovnávají se. O ostrově Rabu biskupství krkského a Lošiních Ginzel mlčí.

Dle uvedeného rozkazu kongregace obřadův jest biskupům sestaviti seznam hlaholských kostelů. Zaderský ordinariát prohlásil ve svém listě: »Prohlašujeme, že ani jeden kostel v naší arcidiecési, ani farní ani kuriatní (expositura), nemá práva k výsadě, při sloužení mše užívati staroslovanského jazyka.***) Toto prohlá-

---

*) Pavel Josef Šafařík: Památky hlaholského písemnictví. V Praze 1853, str. XLVIII. XLIX.

**) Geschichte der Slavenapostel Cyrill und Method. Leitmeritz 1857. Anhang III., str. 125—132.

***) Collectio actuum officialium Curiae Archiepiscopalis Jadrensis. — Jaderae mense Martio. 1899. Numerus 3.: »Declaramus nec unam in hac Archidioecesi Nostra sive Parochialem sive Curatialem Ecclesiam jus habere ad privilegium lingua palaeoslavica in Missae celebratione utendi.«

šení jest s podivením; tu jest učiniti otázku: kam ve 40 letech se poděly 23 fary a 17 expositur a dva hlaholské kláštery s 22.538 dušemi? Odpovídá-li zaderský ordinariát: není jich více, pak byly proti papežským bullám, tedy proti právu a spravedlnosti, odstraněny a v latinské proměněny. Toto vystoupení zaderského arcibiskupa Rajčeviče vyvolalo v arcidiecési velikou nevoli a nesmírné rozčilení, neboť obyvatelstvo pokládá hlaholskou liturgii za posvátný odkaz otcův Apoštolskou Stolicí stvrzený. Shromáždění kurátního duchovenstva vyslovilo se uprostřed dubna r. 1899 pro podržení hlaholské liturgie a vyslalo deputaci k arcibiskupovi, který však jí nepřijal. Kurátní duchovenstvo usneslo se, že podá pamětní spis k Apoštolské Stolici. Arcibiskup zakročil proti náčelníkům odporu, suspendoval Dra. Ivona Prodana a divinis a sesadil děkana Zanka s děkanství (s vikářství). Konsul Reljia z Ohmucevic odebral se do Říma působit proti arcibiskupovi, který byl tam povolán Též zemský výbor království Dalmatského podal ohrazení k Apoštolské Stolici. Spor není dosud rozhodnut.

Z 19 míst diecése Poréči-Pulje (Parenzo-Pola) podali věřící v prosinci 1898 k Apoštolské Stolici žádosti za obnovení výsady staroslovanského (hlaholského) obřadu. Žádosti byly jednotlivě zkoumány od kongregace obřadův, která však 21. dubna 1899 rozhodla, že žádné z oněch 19 míst nemá nároku na tuto výsadu.*)

---

*) »Vaterland« z 20. května 1899, č. 137. M.-B. str. 1. Wien. »In Sachen der altslavischen Liturgie«.

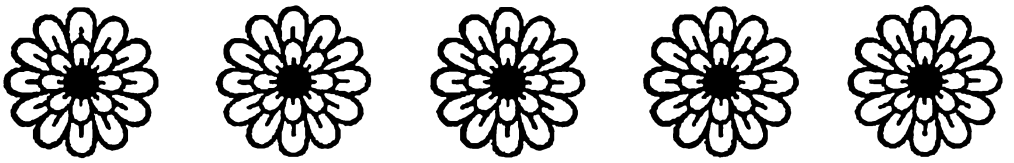

Dějiny církve katolické v Uhrách.*)

§ 102. Primasové v druhé polovici 19. století: Jan Scitovský de Nagy-Ker (1849—1866); Jan Simor (1867—1891); Klaudius Frant. Vaszary (od r. 1891). Dr. Štěpán Moyses, biskup báňsko-bystřický. Kardinál Haynald, arcibiskup kaločský. Marná snaha přeložiti sídlo primasovo z Ostřihoma do Budína-Pešti.

Po smrti primasa Josefa Kopácsyho (1838—1847) stal se jeho nástupcem Jan Scitovský de Nagy-Ker. Narodil se 1. listopadu r. 1785, byl r. 1809 na kněžství posvěcen, stal se r. 1828 biskupem rožňavským, roku 1839 biskupem pětikostelským a konečně r. 1849 arcibiskupem ostřihomským a r. 1853 kardinálem. Byl velmi činným pastýřem a slavil r. 1858 provinciální synodu a o dva roky později synodu diecésní. Decreta et Acta synody provinciální vyšla v Pešti tiskem r. 1859, Statuta diecésní synody r. 1860; též dal na své útraty Dankem upravené vydání Synodálních konstitucí (Constitutiones synodales) z r. 1450 v Ostřihomě r. 1865 vytisknouti. Dokončiv stavbu nádherné basiliky, vysvětil ji 31. srpna r. 1856 v přítomnosti císaře a arciknížat a mnohých církevních i svět-

*) Srv. moje »Dějiny katolické církve v Uhrách v 19. sto; letí« v »Časopise kat. duchovenstva« r. 1891, str. 157, 200, 267-1896 str. 1, 77, 135, 229, 269, 336, 420, 495, 525, 614.

ských hodnostářů z celé říše rakouské ke cti Nanebevzetí Panny Marie a sv. Vojtěcha. Do té doby činil náklad na basiliku 2,051.527 zl. 47 kr. Zemřel 19. března r. 1866. Za svého biskupování vydal na církevní a dobročinné účely a vychovávací ústavy skoro půl třetího millionu zlatých.

Jeho nástupcem stal se Dr. Jan Simor.*) Narodil se 23. srpna 1813 v Královském Bělehradě jakožto syn řemeslníkův. Vystudoval nižší gymnasium ve svém rodišti, 5. a 6. třídu v Budíně, kde se německy dobře naučil, a odebral se r. 1828, maje věku svého 15 let, do Ostřihoma, kdež jej primas Rudnay mezi seminaristy přijal. Pobyv v Ostřihomě rok, odebral se do Prešpurka na studie a odtud do Trnavy, kde svá filosofická studia ukončil, a obdržel r. 1831 od biskupa Jordanského nižší svěcení. Následující čtyři léta strávil ve Vídni jako chovanec »Pazmanea«, kdež ukončil theologická studia a přísným zkouškám pro nabytí theologického doktorátu se podrobil. Na kněžství byl posvěcen 28. října 1836 od biskupa Petra Hermenyia a brzy po té za doktora theologie povýšen. V únoru r. 1837 poslán za kaplana do Pešti na faru Terezínskou, kde působil půl třetího roku; r. 1839 stal se exhortatorem při universitě a supplujícím professorem při theologické fakultě, r. 1840 studijním prefektem při Pazmaneu ve Vídni a r. 1842 farářem v Bajně, nedaleko Ostřihoma. Ale již r. 1846 byl povolán z Bajny do Ostřihoma na učitelskou stolici theologické encyklopedie při »Presbyterin« a za defensora manželství, stal se r. 1848 arcibiskupským tajemníkem a byl r. 1850 od císaře Františka Josefa I. za studijního direktora při Frintaneu a dvorního kaplana do Vídně povolán. Těše se důvěře vyšších kruhů, byl r. 1851 jmenován odborným radou v ministerstvě kultu hraběte Lva Thuna a spravoval tam uherské církevní věci. Téhož času stal se bělehradským kanovníkem a titulárním opatem széplakským. Císař František Josef I. jmenoval ho 19. března 1857

*) Srv. přílohu k listu »Vaterland« ze dne 24. ledna 1891, Nro. 24; dále »Blahověst« 1891. Z Ostřihoma, str. 63.

rábským biskupem a kardinál Scitovský posvětil jej 29. června v Ostřihomě na biskupství. V Rábě pořídil ve své domácí kapli, stoličním chrámě a venkovských kostelích tolik nového sv. náčiní a jiných uměleckých předmětův a provedl takové opravy, že církevní umění zvelebil a v tom ohledu nesmrtelné jméno si pojistil. Jeho pastýřské listy v 10 svazcích jsou pokladem theologických vědomostí a řádným poučením o duchovní správě. Po smrti primasa Jana Scitovského byl od J. V. císaře a krále Františka Josefa I. 20. ledna 1867 arcibiskupem ostřihomským jmenován a 16. května nastolen, a převzal 24. května 1867 vládu své arcidiecése. Dne 8. června 1867 korunoval císaře Františka Josefa I. za krále uherského v Budíně v chrámě sv. Matěje a odcestoval do Říma k 1800leté slavnosti umučení ss. apoštolů Petra a Pavla. Roku 1869 účastnil se sněmu Vatikánského a byl 23. prosince 1873 na kardinála povýšen.

Velikou péči věnoval Simor vychování ženské mládeže a založil pro ni mnohé vychovávací ústavy, a to jako biskup rábský: v Györssigetě, Šoproni (Oedenburku) a Uherském Altenburku, jako primas: v Budapešti, Ostřihomě, Komárně, Neuhäuselu, Štávnici (Schemnitz), Szélakně, Lévě Balassagyarmatě, a nadal je bohatě pro všechny časy. Pro svou osobu byl šetrný, spravoval arcibiskupské statky sám, byl sám jejich řiditelem a hospodářským radou, zvýšil výnosnost těchto statkův a mohl tudíž všude štědrým se ukazovati. Dohlížel pilně na vychování duchovenstva, býval přítomen theologickým zkouškám a sám je řídíval. Vystavěl arcibiskupský palác, v němž jeho umělecké sbírky, obrazárna, starožitnosti a knihovna o 50.000 svazcích veliké místnosti zaujímají, jsouce ceny nesmírně veliké. Na účely dobročinné a vzdělavací vydal mnoho millionů zlatých a zanechal ještě pět millionů zl., z nichž třetinu k účelům církevním, třetinu chudým a třetinu příbuzným odkázal. Zemřel 23. ledna 1891, maje věku svého 77 let, a byl dne 28. ledna s neobyčejnou slávou pochován. Maje ve své arcidiecési 194 fary slovenské, litoval, že slovensky neumí; ale ovšem lítostí takovou není Slovákům zpo-

moženo. Na řeč diecésanů vládní kruhy maďarské při obsazování biskupství nehledí.

Po něm byl 27. října 1891 jmenován primasem království uherského a arcibiskupem ostřihomským arciopat sv. martinský Klaudius František Vaszary. Týž narodil se 12. února 1832 v Keszthely jakožto syn chudého mistra kožešnického, který zemřel, když bylo nynějšímu knížeti-primasovi pět let, zanechav mimo něj ještě 6 sirotků. Vaszary studoval částečně v Keszthely a v Hoře sv. Martinské u Rábu, kde roku 1854 vstoupil do benediktinského kláštera. Odtud poslán jako professor dějepisu a řeči latinské do Komárna a roku 1856 stal se převorem v Pápě, kdež seznámil se s pozdějším dlouholetým ředitelem katolického literárního spolku sv. Štěpána, s Tomášem Füssym, s nímž se dohodl o rozvrhu »Všeobecných dějin« a s nímž roku 1857 založil uherského »Plutarcha«. Z té doby pocházejí četné paedagogické, kritické a církevní články jeho, které v různých odborných časopisech byly uveřejněny. V letech šedesátých účastnil se také hnutí politického a snažil se cestou mírnou vymoci vlasti své obnovení ústavních práv; byl ohnivým a výmluvným řečníkem. Roku 1866 stal se professorem dějepisu v Ostřihomě a roku 1869 stal se ředitelem vyššího gymnasia v Rábu. Jako učitel snažil se ohnivým a vzletným přednesem buditi v mládeži ducha vlasteneckého, nadšeného pro historická práva vlasti své. Arcikníže Josef skládal zkoušky z vyššího gymnasia před Vaszarym a odtud se datuje náklonnost arciknížecí rodiny k jeho osobě. Roku 1863 sepsal Vaszary v řeči maďarské »Světové dějiny« a roku 1865 přepracoval »Dějiny Uher« od Michala Horvatha pro střední školy. Jako ředitel gymnasia v Rábu byl rovněž velice literárně činným a r. 1884, slavě třicetileté jubileum své professorské činnosti, byl vyznamenán rytířským řádem císaře Františka Josefa I. Následujícího roku stal se arciopatem na Hoře sv. Martina. Jako arciopat zavedl vzornou hospodářskou správu na statcích kláštera a mohl takto veliké sumy na všeobecně užitečné účely věnovati. Za 120.000 zl. vystavěl gymnasijní budovu v Rábu, tolikéž věnoval

na zvelebení lázní v Raleton-Füredu, za 60.000 zl. vystavěl ženský klášter a opatrovnu ve sv. Ivanu, v kterémžto opatství věnoval také veliké sumy na pomaďaření obcí a škol charvatských.*) Kníže-arcibiskup Vaszary byl od papeže Lva XIII. dne 16. ledna 1893 povýšen za kardinála-kněze titulu ss. Silvestra a Martina ai Monti.

Dr. Štěpán Moyses, biskup báňsko-bystřický, narodil se 24 října 1797 ve Veselí, v stolici nitranské, z rodičů selských. Studoval gymnasium v Trnavě a byl r. 1813 přijat mezi kleriky ostřihomského arcibiskupství. Studia filosofická konal v Trnavě a theologická v Pešti na ústředním semeništi, která r. 1819 dokončil. Pro své mládí byl teprve v lednu 1821 na kněžství vysvěcen a kaplanoval osm let; od 11. ledna 1828 až do konce října 1829 byl kaplanem v Pešti u sv. Josefa. Stav se mezi tím doktorem filosofie, byl za professora filosofie na kr. akademii do Záhřeba povolán a professoroval tam od 2. ledna 1830 do 18. října 1847 s velikým úspěchem. R. 1837 jmenován královským censorem tisku, a tu chovaje se spravedlivě k národní straně charvatské, musil snášeti mnoho protivenství od král. uherské vládní rady v Budíně. Roku 1847 stal se záhřebským kanovníkem, a biskup učinil jej rektorem semináře. Při tom redigoval časopis »Zagrebački katolički list.« Ku konci července 1849 odebral se jako důvěrník charvatský do Vídně, dlel tam až do 9. června 1850 a pracoval v tom čase s prospěchem o mnohých věcech, mezi jiným také o to, aby záhřebské biskupství povýšeno bylo na arcibiskupství. Pro jeho zásluhy jmenoval jej J. V. císař František Josef I. dne 30. srpna 1850 biskupem báňsko-bystřickým a papež Pius IX. praekonisoval jej 17. února r. 1851. Moyses podporoval jako biskup časopis »Cyrill a Method«, zřídil vyšší gymnasium v B. Bystřici, ústav pro vzdělání učitelův a s velikými peněžitými obětmi katolický vychovávací ústav pro děvčata. Postaviv se v čelo národního hnutí slovenského, vedl v prosinci

*) Blahověst 1891 str. 495. »Z Uher. Nový arcibiskup ostřihomský«.

r. 1861 slovenskou deputaci do Vídně, a to nikoliv bez úspěchu. Bylo povoleno první slovenské gymnasium v B. Bystřici, jakož i »Matice Slovenská«, jejíž předsednictví převzal a matičnou deputaci na poděkování do Vídně vedl. I hmotný stav svého biskupství tak povznesl, že za druhého zakladatele tohoto biskupství právem se pokládá. Za své zásluhy byl jmenován 31. července 1863 cís. kr. skutečným tajným radou. Zemřel 5. července 1869 k veliké žalosti národa slovenského, jehož věrným synem i otcem byl. Bohužel, katoličtí Slované v Uhersku mají po řídku takovýchto vlasteneckých biskupů.

Kardinál Dr. Ludvík Haynald, arcibiskup kaločský, narodil se 3. října 1816 v Szecseny v novohradské stolici. Byl r. 1839 v Ostřihomě na kněžství vysvěcen, stal se r. 1851 biskupem hebronským in part. a koadjutorem stařičkého biskupa sedmihradského Mikuláše Kovacse z Tasnád, po jehož smrti byl 15. října 1852 jeho nástupcem učiněn, a spravoval biskupství sedmihradské až do r. 1864. Ačkoliv toto biskupství jest jedno z nejchudších v koruně sv. Štěpána, věnoval přece přes 300.000 zl. na dobročinné účely. Jsa horlivým zastancem uherských zemských práv a protivě se ministerstvu Schmerlingovu, musil se biskupství vzdáti, a Pius IX. povýšil jej 22. září r. 1864 za arcibiskupa karthaginského in part. Když však uherský stát byl obnoven, byl povýšen za arcibiskupa kaločského a od papeže 17. května r. 1867 praekonisován. Za kardinála byl povýšen 12. května r. 1879. Jsa již arcibiskupem, dostal 60.000 zl. vývazného dodatečně jako sedmihradský biskup, a věnoval veškeru tuto summu kostelům a školám sedmihradské diecése. Založil diecésní podporovací fond, kterému ročně věnoval 20.000 zl., a na králi vymohl, že i jeho nástupcové v arcibiskupství touto summou ročně k tomuto fondu přispívati musí. Zemřel r. 1891.

Roku 1891, jmenovitě po smrti primasa kardinála Simora, začaly rozhodující kruhy vládní a vlastenecké silně o to pracovati, aby sídlo primasovo z Ostřihoma

do Budína-Pešti*) přeloženo bylo. Dne 18. února 1891 podal hrabě Emmanuel Andrássy k ministrovi osvěty interpellaci v ten smysl, aby sídlo primasovo přeloženo bylo do Budína-Pešti, kdež prý chrám krále Matyáše a budova říšského sněmu budou primasovi připomínati ústavu uherskou, kdežto prý doposud basilika ostřihomská ustavičně Řím mu na mysl uváděla. Ministr Albin hrabě Csáky na to ihned odpověděl, že s úmyslem tím souhlasí, a že již vydal rozkazy, aby v té otázce konány byly pilné studie, kterak by onen úmysl nejsnadněji provésti lze bylo. J. V. král František Josef nebyl této myšlence nepřízniv, ale rozhodující církevní kruhy nevidí v přeložení 900letého sídla primasova žádných prospěchů pro církev. Proto dne 6. března 1891 podala deputace ostřihomské primatiální kapitoly, skládající se ze světícího biskupa Boltizsára, titulárního biskupa Markuse a kanovníka Rossivala, J. V. králi v Budíně-Pešti ve slyšení memorandum, o němž se dne 25. února r. 1891 usnesení bylo stalo, a v němž se kapitola ohrazuje proti přeložení primatiálního sídla z Ostřihoma do Budína-Pešti;**) pak odebrala se deputace k ministru-presidentovi Szapárymu a podala mu totéž memorandum, jehož opis každý ministr obdržel. Toto memorandum bylo zasláno též J Sv. papeži Lvu XIII. Věc od té doby nepokročila dále.

---

*) Roku 1890 cestoval jsem Uherskem. Budín-Pešť, hlavně Pešť, činí na katolíka dojem města bezkonfessijního; jest to moderní, krásné, na rychlo zbudované město se 494.561 obyvatelem, z nichž jest skoro 68 proc. katolíků; ale nadarmo hledáš po ulicích nějakého kříže nebo sochy svatého, která by je nebo náměstí zdobila; Pešť má snad jenom tři kostely a Budín 8. Za to Ostřihom jest město katolické, které mimo velikolepou basiliku má tři farní chrámy, klášter františkánský s kostelem a ještě 3 jiné chrámy a více kaplí. Dnes jest Ostřihom městem úplně maďarským; koho jsem oslovil po česku, odpověděl mi »ném tudum« (nerozumím), jenom jeden starý strážník v basilice byl Slovákem, který mne po vrchu královském sprovázel.

**) Viz je v »Časopise kat. duchov.« 1891 str. 369—373: »Rozklad metropolitní kapitoly ostřihomské proti přeložení sídla uherského primasa z Ostřihoma do Budapešti«.

§ 103. Samostatný uherský stát. Košut a jeho kult.

Přes všechny nehody času a války turecké zachovaly Uhry svou starobylou ústavu a hájily jí i proti centralistickým snahám císaře Josefa II. Když císař Josef II. dekrétem z 18. března 1785 komitátní ústavu zrušil, r. 1786 nový soudní řád zavedl a r. 1787 zemi vyměřiti kázal, aby berně jako v jiných zemích upravena býti mohla, nastalo veliké jitření lidu v zemi, které by se bylo málem v revoluci proměnilo. Po smrti císaře Josefa II. († 1790) obnovil jeho bratr Leopold II. při svém korunování zemské zřízení v celé bývalé rozsáhlosti a ustanovil, aby zemský sněm alespoň každý třetí rok k povolení daní a rekrutů byl svolán. Uherský sněm byl skutečným sněmem, kdežto sněmové ostatních zemí a království byli pouhým stínem sněmu a pouhou formalitou, při níž panovník jako absolutní pán si počínal. Císař František I. předložil uherskému sněmu svůj finanční patent z r. 1811, nikoliv aby jej přijal, ale pouze aby dobrozdání podal, kterak by jej bylo lze provésti. Avšak sněm prohlásil, že nepřipustí, aby patent v zemi byl proveden. Císař rozpustil sněm, vybíral daně tak, jak posledním sněmem povoleny byly, a nemínil žádného sněmu více svolávati. Ale župy činily takový odpor vládě, že císař od r. 1825 zase sněm uherský každá tři léta svolával. Tímto zdarem sesílila se opposice proti vládě a rostla jmenovitě od r. 1840, kdy Maďaři o to úsilovně pracovati začali, aby práva svá naproti koruně rozšířili a nemaďarské národy potlačovali. Na sněmě r. 1839—1840 dosáhli toho, že maďarština byla prohlášena za úřadní řeč místo latiny. Všechny úřady měly si mezi sebou dopisovati po maďarsku a všechny veřejné písemnosti měly se spisovati jazykem maďarským, a to nejen v krajinách maďarských, ale i nemaďarských; i matriky musily se psáti po maďarsku. Také do škol byla maďarština na místo latiny zavedena (r. 1830—1846). Horlivci pro maďarštinu byli zároveň radikalisty na půdě státoprávní. Hlavními

pak zástupci radikalismu byli protestanté, jmenovitě maďarští kalvíni.

Hlavou opposice proti vládě byl hrabě Ludvík Batthyany, její duší Ludvík Košut, a orgánem »Pesti Hirlap« (»Peštský Věstník«).

Ludvík Košut*) (Kossuth) narodil se 12. září 1802 v Monoku v zemnenské stolici. Jeho otec Ladislav, chudý šlechtic, pocházel z malé vesnice Košutů, od Sv. Martina v turčanské stolici asi 20 minut vzdálené, kde mluvilo se pouze slovensky, neboť snad do té doby nedotekla se půdy této dědiny noha maďarská. Matka Karolina Vebrová z Trlinku v Modré byla rovněž Slovankou. Náboženství byli kalvínského. Ladislav Košut, opustiv Košuty, usadil se v Monoku, kde se stal zástupcem hraběcí rodiny Andrássyovské. Zde narodil se jim syn Ludvík. Tento vykonav gymnasijní studia v Sator Alja Ujhelyi, studoval práva v Saros Pataku a Prešově a stal se r. 1823 juratem**) v Pešti. Ve svých studiích zachvácen byl horečkou velkomaďarskou a ze Slovana stal se Maďarem a největším nepřítelem Slovanů. Rozšířiti a utvrditi panství jazyka maďarského na útraty ostatních národů: Slovanů, Rumunův a Němců, vytkl si za účel svého života, jehož s veškerým zápalem své náruživé povahy a svého velikého nadání se domáhal. Pak vstoupil do soukromé služby k hraběnce Szapáryové za důchodního; opustiv brzy tento úřad, usadil se r. 1831 jako advokát v Pešti. Již následujícího r. 1832 zasedl na sněmě v Prešpurce jako zástupce jednoho šlechtice. Uherský sněm nesměl svá rokování uveřejňovati. Hned v prvním zasedání sněmu učinil však Košut 19. prosince 1832 návrh, aby sněm vydával svůj časopis, v němž by řeči proslovené veřejnosti byly podávány. Návrh byl velikou neslýchanou novotou. Vláda, držíc

*) Srv. »Die Kossuth-Frage in Ungarn« v »Hist.-pol. Blätter« 1890 sv. 105, str. 183—207; »Der Kossuthkultus und die öffentliche Lage in Ungarn« v »Hist.-pol. Blätter« 1894, svazek 114, str. 901—924. Košut = Kozel.

**) Juraty sluly v Uhrách před r. 1848 absolvovaní právníci, kteříž odbyvše zkoušky a nemajíce ještě veřejného úřadu advokátskou praxi provozovali.

se přísně litery ústavy, nesvolila k vydávání časopisu sněmovního: ale opposice neupustila od svého záměru. »Nemůžeme-li vydávati novin tištěných, budeme vydávati psané,« bylo jejím heslem. S pomocí přítomných juratů, jichž byl hojný počet v Prešpurce, začal Košut vydávati psaný časopis »Ország gyülesi tudósitások« (»Sněmovní zprávy«), prvý list, jenž veřejnost maďarskou jazykem maďarským s činností sněmovní seznamoval. Tímto skutkem vstoupil Košut z posavadního ústraní do popředí politického života maďarského, a než minnlo několik let, byl jeho středem a vzpruhou. Záhy nebylo maďarské aneb pomaďarštěné župy, obce aneb besedy, aby nebyla odbírala Košutových »Sněmovních zpráv«. Účinky se dostavily: opposice proti vládě rostla, a jméno Ludvíka Košuta, ve sněmovně prešpurské do nedávna ještě neznámého, vyslovováno bylo ve všech župách a stalo se proslulým v celém Uhersku.

Košut hlásal ve svých novinách, že každý obyvatel Uherska má býti Maďarem. Vyzvání Košutovo padlo na dobrou půdu. Dvacet a jedna župa podala sněmu žádost, aby se sněm zasadil o výhradní panství maďarštiny ve škole i v církvi, v obcování úřadův a soudův; i služby Boží, ani mše sv. nevyjímajíc, měly býti příště slouženy ne latinským, ale maďarským jazykem; maďarské měly býti i peníze a maďarskými měla býti nahrazována i cizí, t. j. nemaďarsky znějící jména rodinná. Všechno to vložil sněm císaři na srdce jako stížnost neboli gravamen sněmovní.

Co se týče poměru Uher k ostatním zemím rakouským, začal Košut hlásati zásadu úplné samostatnosti a nezávislosti Uherska. Zásada tato stala se praktickou po smrti císaře Františka I. († 2. března 1835), když jeho syn Ferdinand na trůn dosedl. Proti titulatuře »císař Ferdinand« ozvali se uherští stavové velmi ostře, hlásajíce zásadu, že Uhersko nemá žádného císaře, nýbrž jenom krále, a že tvoří samostatnou říši, která císařství rakouskému není podřízena. Spor, který vznikl proto, má-li se Ferdinand jako král nazývati »pátým« aneb jako císař rakouský »prvým«, rozhodl král sám, prohlásiv se za zákonného

krále uherského, a jako král uherský nazvav se »pátým«.

Když politické a národní hnutí v Uhrách vládě přes hlavu přerůstalo, odhodlala se tato násilnými prostředky učiniti mu konec. Poněvadž Košutovy »Noviny« pro svou smělou řeč, peprné posudky a jízlivé poznámky byly vládě velice nepohodlnými, vláda je prostě zastavila. Ale Košut odvolal se k župní hromadě peštské, která proti vládnímu zákazu důrazně se ohradila, a její ohrazení nabylo v celé zemi ohlasu a souhlasu. Košut vydával svůj list dále a vedl si tím příkřeji, čím více tento způsob psaní u lidu maďarského obliby nalézal. Tu zatkla vláda Košuta, který byl na 4 léta do těžkého žaláře odsouzen a do Munkačova zavezen. Volby do sněmu 1840 sesílily opposici; král nejvyšším rozhodnutím z 29. dubna 1840 udělil všem politickým odsouzencům milost. Košut dostal se na svobodu, a stal se redaktorem »Pesti Hirlapu« (»Peštského Věstníku«), který byl na počátku r. 1841 založen a vydáván, a jímž v dějinách maďarského národa začíná nová doba. Košut jako redaktor »Pesti Hirlapu« měl ročního služného 2400 zl., jež mu bylo zvýšeno na 6000 zl. Ze žaláře přinesl si neskonalou nenávist k posavadní soustavě vládní a vštěpoval ji svému listu, píše o věcech, které tenkráte veřejností uherskou hýbaly, slohem jasným a jadrným, ale také dráždivým. Svým pérem stal se Košut vůdcem maďarského národa. Censura nevěděla si rady proti tomuto způsobu psaní. Účinek »Pesti Hirlapu« byl ve veřejnosti maďarské očividný. Odkrývaje vady a nedostatky státního zřízení uherského, dovedl toho Košut, že široké vrstvy maďarské počaly si osobovati právo, samy bez souhlasu ostatních národů rozhodovati o novém státním a společenském pořádku. Košut, odrodilý Slovák, neznal v Uhrách jiné národnosti nežli maďarskou, a šlapaje práva ostatních národů, rozněcoval Maďary, aby jeho příkladu následovali. Stát, církev, škola, společnost: všechno mělo býti nástrojem maďarisace.

Avšak s přepjatostí Košutovou a jeho strany nebyli všichni Maďaři spokojeni; byli ještě četní, kteří

střízlivou rozvahu si podrželi. Hlavou maďarské přemrštěné opposice košutovské byl hrabě Ludvík Batthyány, ovšem pouze dle jména; vskutku byl jí Košut sám. Hlavou strany, která si přála oprav, ale cestou zákonnou, a chtěla spolu šetřiti práv ostatních národností a historického vývoje a svazku s ostatními rakouskými zeměmi, byl šlechetný a rozvážný hrabě Štěpán Széchényi.*) Tento pravý vlastenec maďarský, znamenaje zhoubné účinky, které »Pesti Hirlap« ve veřejnosti maďarské hrozil způsobiti, pokládal za svou povinnost, varovati svůj národ od scestí, kamž Košut snažil se ho strhnouti. »Největší Maďar«, jak Košut sám Széchényiho nazval, pustil se s Košutem do zápasu, v němž podlehl. Ve svém spise »A Kelet népe« (»Východní národ«) vytýkal Košutovi, že řídí se příliš obrazností místo skutečností, že obecný lid dráždí a rozčiluje, že úctu k vrchnosti zmenšuje, že chudé proti bohatým štve a tím společenské svazky uvolňuje, že touž dobou, co vládu k opravám vyzývá, zároveň župy vybízí, aby se obíraly věcmi, jež vážnost vlády podkopávají, že chválí každý úřad, který z mezí své pravomocnosti vybočí, že křik neuvědomělých zástupů nazývá veřejným míněním, že nestrpí vedle sebe jiného mínění, že baží po chvále lidu, a aby se mu jí dostalo, že lichotí nejnižším jeho náruživostem. Ale nadarmo varoval Széchényi svůj národ před propastí, kterou Košut dovedně pestrým kvítím mu zakrýval; nikdo již nevšímal si hlasu jeho: jeho spis neměl jiného výsledku, nežli že autor Széchényi mnoho na své vážnosti ztratil.

Uherský sněm, svolaný na den 20. května 1843, měl převahu stoupencův učení Košutova a vítězil nad přísnými konservativci i nad mírnými reformátory směru Széchényiova. Když poslanci charvatští při schůzích sněmovních výhradně jazyka latinského užívali, učinili Maďaři nález, aby maďarština byla ja-

*) Hrabě Štěpán Széchényi věnoval r. 1826 obnos 60.000 zl. na založení maďarské akademie. Jeho příkladu následovali četní šlechtici, tak že brzy k tomu účelu bylo upsáno 250.000 zl. ve stříbře. On jest tedy zakladatelem Akademie, která o zvelebení řeči a literatury maďarské velikých zásluh si získala.

zykem zákonodárství, státní správy a veřejného vyučování; pro Charvatstvo usneseno, aby maďarština do středních škol za jazyk vyučovací byla zavedena, aby charvatské župy a úřady jednaly se sněmem a uherskými úřady jen maďarsky, a aby každý, kdo po 10 letech nebude uměti maďarsky, zbaven byl svého úřadu. I v komoře magnátů způsobila otázka jazyková pohnuté rokování. Záhřebský arcibiskup Haulik ujímal se horlivě práv svého národa, kdežto hrabě Jan Erdödy líčil národní hnutí charvatské jako ruskou propagandu, a sám palatin, arcikníže Josef, odsuzoval illyrismus, řka, že v Uhrách jest jenom jeden národ, a to národ uherský. Rozvážní Maďaři, jako Széchényi, Eötvös a jiní, stavěli se na odpor maďarisaci, kterou sněmovna stavovská podle receptu Košutova všude zaváděla; avšak hlasy jejich nebyly slyšány. Náruživosti, které zmítaly sněmem, ozývaly se také na ulici. V Prešpurce, sídle sněmu, řinčela okna, ozývaly se kocoviny, tekla krev, a nepřítel maďarisace nebyl v městě jist.

Tato zpupnost přinesla Maďarům žádoucí ovoce. Královským reskriptem z 25. ledna 1844 bylo požadavkům maďarským vyhověno: Jazykem zákonodárství, vlády a úřadův od nynějška bude jazyk maďarský; každá, v jiném jazyce vyhotovená listina, jest neplatna; jazykem veřejného vyučování jest výhradně maďarština; Charvatům udělena lhůta do 1. ledna 1850, aby se maďarsky naučili. Košutův směr zvítězil. Nemaďarští národové byli Maďarům vydáni na pospas. Následek toho byl, že nenávist k Maďarům, jmenovitě v Charvatsku a mezi Srby, se vzmáhala a bouři proti Maďarům připravovala.

Bojuje za maďarisaci, bojoval Košut spolu neohroženě proti výsadám šlechty a za politická práva lidu, působil pro povznesení blahobytu země a hlásal krajanům svým správnou zásadu, že každá země zůstane chudou, která vede obchod jenom se svými surovinami. Ku povznesení obchodu a průmyslu byla r. 1843 zřízena obchodní společnost, která 1. července 1844 v život vstoupila. Důležitější nežli tato, byla »vlastenecká ochranná jednota« (Honi

védegylet), o jejíž zřízení měl Košut největší zásluhu. Utvořila se na ochranu domácí výroby proti cizím výrobkům. Košut s hrabětem Batthyánym a hrabětem Telekym byl v předsednictvu jednoty, která 60.000 členů čítala, kteří čestným slovem se zavázali, že ničeho z ciziny nekoupí, ale spokojí se domácími výrobky.

Košut byl největším zbožňovatelem župní soustavy: župa byla nejdůležitějším činitelem ve veřejném životě maďarském, veřejná správa byla v její moci a vykazovala sněmu svými poslanci a určitými instrukcemi směr. Jediným orgánem vlády byl králem jmenovaný vrchní župan, který však pravidelně sídlil mimo župu, tak že správu župní vedl místožupan. Vláda chtěla nabyti půdy ve správě župní, a proto vydal kr. uherský dvorní kancléř rozkaz, že vrchní župané mají v župě sídliti, ji objížděti a veškeru správu sami říditi. Kdo nechtěli rozkazu se podrobiti, byli přinuceni vzdáti se úřadu, a na jejich místo byli ustanoveni administrátoři s platem 6000 zl. Proti administrátorům hřímal Košut a název: »noví krajští hejtmané«, kterým je pojmenoval, nesl se od jednoho konce Uher k druhému a odsuzoval vládní opatření. V peštské župě upozorňovali Košut, Josef Eötvös a jiní shromáždění, že národu hrozí nebezpečenství, a nebude-li na stráži, že zřízení jeho bude pohřbeno. V župách nastaly bouře, místožupanům nařízeno, aby administrátorům úředních pečetí nevydávali a vůbec netrpěli, aby administrátoři do správy župní se míchali.

Uprostřed všeobecného kvašení, které za příčinou administrátorů bylo způsobeno, zemřel 13. ledna 1847 stařičký palatin, arcikníže Josef, bratr císaře Františka I., jenž těšil se úctě a lásce veškerého obyvatelstva. Za svého 50letého úřadování v Uhrách nenaučil se sice sám maďarsky, za to však s Maďary cítil a jejich snahy dle sil svých podporoval. Jeho smrtí přetrženo pojítko, kteréž Uhry s vládou vídeňskou spojovalo. *)

---

*) Srovnej »Dějiny nové doby«; sepsal Dr. Jan Kryštůfek, c. k. gymn. professor v Českých Budějovicích; sv. II. str. 31—66.

Hlavou opposice byl hrabě Ludvík Batthyány, který r. 1839. vstoupil do komory magnátů, stál od té chvíle v čele radikální opposice proti Vídni, a podporoval všechny výstřední snahy Košutovy. Jeho vlivem stalo se, že byl Košut do uherského sněmu dne 17. října r. 1847 zvolen, a spojil se s ním k radikální opposici proti Vídni. Při volbách do sněmu r. 1847—1848 dostala opposice vrch. Císař Ferdinand I. (král Ferdinand V.) zahájil sněm 12. listopadu 1847 v Prešpurce maďarskou řečí, z čehož nastalo veliké plesání, a sněm nepostaviv ani kandidátů, prohlásil arciknížete Štěpána, syna palatina arciknížete Josefa, za palatina. Opposice vystupovala ostře proti vládě, a Košut žádal 3. března 1848 ústavní vládu pro rakouské země a samostatné ministerstvo pro Uhry. Začala se zřizovati národní obrana čili garda. Uherská deputace, majíc v čele samého palatina arciknížete Štěpána, přijela do Vídně, přednesla císaři přání země, a císař Ferdinand I. potvrdil je 17. března 1848. Hrabě Ludvík Batthyány, hlava opposice a důvěrný přítel palatina, arciknížete Štěpána, dostal rozkaz, sestaviti ministerstvo, v němž Košut dostal ministerstvo financí. Avšak povolení uherského ministerstva stalo se bez náležitého rozvážení a bez jasného vytčení oboru jeho působnosti. Vídeňská vláda poznala své ukvapení a začala vyjednávati o obor působnosti uherského ministerstva.

Sněm uherský stál o to, aby Uhry měly úplně samostatnou správu, aby měly své vlastní vojsko i samostatné řízení zahraničných věcí. Vídeňská vláda nemohla se tomu statně opříti. Mezi tím dostala strana Košutova úplnou převahu nad stranou rozvážnější ve sněmě, který byl 11. dubna 1848 samým králem Ferdinandem ukončen. Nově potvrzené ministerstvo vešlo 14. dubna 1848 do Pešti.

Ale proti pánovitosti a přehmatům Maďarů povstali Charvaté, majíce v čele svého bána Jelačiće, a Srbové. Palatin arcikníže Štěpán žádal na sněmě, aby mu povolil vojsko a peníze na potlačení nepokojů na jihu (srbsko-charvatských). K vyzvání Košutovu povolil sněm 11. července roku 1848 200.000

mužův a 42 milionů zlatých. Ministerstvo poslalo toto usnesení králi ku potvrzení, které však dlouho nepřicházelo. Košut, nečekaje královského potvrzení, vydával bankovky a sbíral vojsko. Císař Ferdinand odvolal přípisem z 21. srpna 1848 z části ústupky, v březnu učiněné. Arcikníže Štěpán vzdal se palatinství, a císař Ferdinand jmenoval 25. září hraběte Lamberga mimořádným královským komisařem pro Uhersko a nejvyšším velitelem veškerého vojska i národních gard a dobrovolníků v celém Uhersku. Mezi tím 12. září odstoupilo celé uherské ministerstvo, a zároveň bylo vydáno provolání, aby celý národ povstal k obraně vlasti. V krátkém čase bylo postaveno značné vojsko proti Charvatům. Dne 17. září bylo pod předsednictvím opět hraběte Ludvíka Batthyányho sestaveno nové ministerstvo, v němž Košut nebyl, který 24. září oznámil sněmovně, že se odebéře na jih. Odcestoval na jih a bouřil tam plamennými slovy proti Vídni. Při návratu jeho do Pešti rokoval sněm právě o císařském ustanovení hraběte Lamberga kr. komisařem. Košut prohlásil toto nařízení za neústavné, které sněm zavrhnouti musí. Sněmovna přijala návrh Košutův a Lamberg byl, sotva se ukázal, na mostě mezi Budínem a Peští od rozkvašeného lidu zabit. Císař Ferdinand vydal 3. října manifest ze Schoenbrunnu, kterým sněm byl rozpuštěn, nad Uhry stav obležení prohlášen, Jelačić jmenován kr. komisařem s plnou mocí výkonnou a generálu Récseyovi uloženo sestaviti nové ministerstvo. Košut hřímal proti všem těmto ustanovením. Uherský sněm vypověděl císaři poslušnost, prohlásil bána Jelačiće za zrádce vlasti, svěřil výkonnou moc výboru pro obranu zemskou a jmenoval náčelníkem jeho Košuta, který byl teď vladařem Uherska a úředním náčelníkem revoluce.

Když ve Vídni 6. října 1848 vypukla revoluce a město od Jelačiće a Windischgraetze bylo sevřeno, kázal Košut uherskému národnímu vojsku, jemuž velel generál Mog, táhnouti Vídni na pomoc; ale Uhři byli od Jelačiće u Schwechatu 30. října poraženi. Košut odňal velitelství Mogovi a ustanovil místo něho majora

Arthura Görgeye. Dne 2. prosince 1848 poděkoval se císař Ferdinand I. v Olomouci ve prospěch svého bratrovce, nyní slavně panujícího císaře a krále Františka Josefa I. Košut prohlásil ve zvláštním provolání vzdání se trůnu Ferdinanda V. za neplatné, poněvadž prý pouze smrt aneb usnesení moci zákonodárné mohou panovníka zbaviti jeho povinností. Veškeré úřadování dělo se dále ve jménu krále Ferdinanda V. Nový císař František Josef I. poslal Windischgraetze potlačiti uherskou revoluci, který 18. prosince 1848 bez odporu do Prešpurka vtáhl a 5. ledna 1849 Budín obsadil. Košut opustil Pešť, přivedl s sebou i sněm uherský do Debrecína za močály na Tise, a prohlásil, že vlast jest v nebezpečenství. Císařští generálové, kníže Windischgraetz a jiní, byli zprvu proti maďarské revoluci vítězi; Windischgraetz porazil odbojné Maďary 28. února dne 1849 v bitvě u Kápolny, ale s velikými vlastními ztrátami. Odbojní Maďaři sebrali všechny své síly, porazili císařskou armádu pod Windischgraetzem 6. dubna 1849 u vesnice Zagyva čili nynějšího Gödöllo, která k Pešti ustoupila; dále porazil Görgey císařského generála Götze u Vácova. I nový vrchní velitel Welden nebyl šťastnější. Rakušané musili ustoupiti přes Váh a Ráb. Maďarské vojsko vtáhlo do Pešti a jeho generál Görgey dobyl útokem z 20. na 21. května Budína, kde císařský generál Jindřich Hentzi z Arthurmu velel a padl; položivý byl od surových Maďarů do smrti ukrutně umučen. *)

Válečnými úspěchy domníval se Košut se svým

---

*) Za svou statečnost dostal Hentzi po své smrti dne 26. března r. 1850 řád Marie Terezie a r. 1852 pomník nákladem císaře Františka Josefa I. Když tento pomník dne 21. května 1886 na rozkaz generála Janského byl ověnčen, byla v Budíně-Pešti způsobena veliká protirakouská demonstrace. Dne 26. března 1895 byl učiněn pokus zničiti jej, kterýžto pokus opětoval 1. dubna téhož roku redaktor Adorjan Czelesz. Opětný pokus nezdařil se zase a útočník dostal od úřadů čas, útěkem zachrániti se do Francie. Konečně byl pomník se svolením císaře a krále Františka Josefa se svého veřejného místa v Budíně r. 1899 odstraněn a v kadetní škole na dvoře postaven. Maďaři zvítězili, chrabrý rakouský generál podlehl.

revolučním směrem v Debrecíně, že mají již vyhráno, a k čemu směřovali, teď že mohou provésti. Dne 14. dubna 1849 přeložil uherský sněm do prostranného chrámu kalvínského, kde dle plánu, v tajných poradách sosnovaného měl býti smělý státní převrat proveden před obličejem četně shromážděného posluchačstva. Jakmile sedění započalo, uchopil se Košut slova, měl dlouhou řeč, plnou nejhrubších urážek arcidomu Habsbursko-Lotrinského, a učinil na konci tyto návrhy:

1. »Uhersko a s ním zákonně spojené Sedmihradsko se všemi, k němu náležejícími zeměmi, částmi a provinciemi prohlašují se za svobodný, samostatný a nezávislý evropský stát a spolu vyslovuje se nedělitelnost a neporušitelnost territoriální jednoty tohoto celého státu.«

2. »Habsbursko-Lotrinský dům, postaviv se proti národu uherskému, porušiv svou přísahu a uchopiv se zbraně, dále pokusiv se ozbrojenou mocí o rozkouskování territoriální jednoty země, odtržení Sedmihradska a Charvatska od Uher a odstranění samostatného státního života země a nehroziv se k tomuto účelu zavolati též vojenskou pomoc cizí mocnosti k vraždění národa, roztrhal vlastní rukou pragmatickou sankci, jakož vůbec onu pásku, která na základě dvoustranné smlouvy mezi ním a Uhry s vedlejšími zeměmi stávala. Tento Habsbursko-Lotrinský dům zbavuje se tímto ve jménu národa panování nad Uhry a s nimi spojenými Sedmihrady a k nim náležejícími zeměmi, částmi a provinciemi na věčné časy, vypovídá se z půdy této říše a prohlašuje se za zbavena požívání všech občanských práv.« Dle úředního protokolu pozdvihl Košut při těchto slovech ruce k nebi a volal hlasitě: »Tak budiž. Amen;« po čemž otřásal se chrám nadšeným voláním zástupův: »Amen.«

3. »Uherský národ vstupuje mocí svého přirozeného práva jako samostatný a nezávislý stát do evropské rodiny států, prohlašuje zároveň, že s jinými státy pokoj a přátelství zachová; obzvláště chce s oněmi národy, kteří před tím s ním pod jedním panovníkem

stáli, jakož i se sousední tureckou říší a italskými zeměmi dobré přátelství založiti a v něm pokračovati a na základě společných zájmů s nimi upřímně přátelské spolky uzavírati.«

4. »Budoucí vládní soustavu země ve všech podrobnostech ustanoví národní shromáždění; až do té doby povede vládu nad veškerou zemí guvernér jako president s ministry, které si zvolí, za své zodpovědnosti a povinnosti skládati účty, jakož i za osobní zodpovědnosti a povinnosti skládati účty jím zvolených ministrův.«

Sotva Košut několika závěrečnými slovy tyto své návrhy ku prozkoumání a přijetí doporučil, tu za nesmírného křiku a bouřlivé pochvaly beze všeho rokování byly všechny uvedené čtyři články, každý jednotlivě, akklamací přijaty. Když bylo hlasování skončeno, ozvalo se najednou volání: »Ať žije guvernér Ludvík Košut«. Jeden poslanec chtěl jakési obmezení diktatury provésti, ale návrh jeho byl za hrozného hluku zamítnut. Důvěrný přítel Košutův, poslanec Ladislav Madarasz, učinil návrh, »aby posavadní president vlády Ludvík Košut dle vůle národních zástupců za guvernéra uherského byl zvolen a jemu utvoření vlády svěřeno«. Návrh byl hned přijat; ihned připojila se k němu komora magnátův. Tak stal se revolucionář Košut 14. dubna 1849 guvernérem, vlastně diktatorem čili neobmezeným pánem Uherska. Dne 15. dubna byl vydán manifest, v němž Uhry za samostatný evropský stát prohlášeny a důvody uvedeny byly, proč panující rod byl sesazen. Košut zřídil si své ministerstvo, v němž Szemere převzal správu věcí vnitřních, Vuković spravedlnost, Dušek finance, čanadský biskup Horváth kultus a vyučování, hrabě Kazimír Batthyány vnější věci, Cranyi veřejné práce a Görgey vojenství. Nová vláda usadila se v nově dobyté Pešti.

Košutovou snahou bylo již dávno, odtrhnouti Uhry od Rakouska: plnou silou pracoval o to, když uherské ministerstvo ještě stálo na půdě zákonné. V září 1848 navrhl Košut tehdejšímu palatinu arciknížeti Štěpánovi v Budínském hradě, aby si uherskou korunu na hlavu

posadil. Arcikníže Štěpán nepokáral tohoto hanebného vlastizrádného návrhu, nezamítl ho s největší rozhořčeností jakožto nejhanebnější zločin, než odmítl jej pouze vzdychaje, poněvadž svému umírajícímu otci, arciknížeti-palatinu Josefovi, přísahou se zavázal, že nikdy svého bratránka císaře a krále Ferdinanda s trůnu nesvrhne.*) Otec znal syna a věděl, proč takové přísahy na něm žádal. Arcikníže Štěpán složil svou důstojnost palatinskou, odebral se ještě na podzim r. 1848 na svůj statek Schaumburg na Rýně, který po matce zdědil, a ztrávil zde ostatek svého života ve vyhnanství († neženatý 19. února 1867 na souchotiny; Vídeň navštívil jenom jedenkráte, při příležitosti narození † korunního prince Rudolfa).

Kam Košut zaměřuje, bylo pravým uherským vlastencům známo; největší Maďar a uherský vlastenec hrabě Štěpán Széchényi dal se r. 1847 od župy Mošonské zvoliti do nižší sněmovny, aby vydatně mohl vystupovati proti straně Košutově. Když r. 1848 stal se po boku Košutově ministrem obchodu a kommunikace, napomínal stále své spoluministry k vyrovnání s vládou vídeňskou, Charvaty a Srby. Když revolučního proudu Košutova nemohl zameziti, »přišel z toho o rozum« (zemřel v Döblinském blázinci v Rakousích, zastřeliv se v nestřeženém okamžení pistolí ze dne 7. na 8. dubna 1860). František Deák, ministr spravedlnosti, a baron Josef Eötvös, ministr kultu a vyučování v prvním ministerstvě r. 1848 (tento i v druhém), opustili Košuta a vstoupili do soukromého života. Jiní, jako hrabě Ludvík Batthyány, ministr-president obou ministerstev z roku 1848, setrvali při něm, aby svým vlivem odtržení Uher od Rakouska zamezili. Bývalý ministr Košutův hrabě Kazimír Batthyány odtrhl se listem z 29. října 1851 veřejně od Košuta, připisuje mu »na nejvýše bezcenný charakter«, a dává mu hlavní vinu, že jeho příbuzný hrabě Ludvík Batthyány byl popraven.**)

*) Die Kossuthfrage in Ungarn. »Hist.-pol. Blätter«. 1890, svazek 105, str. 186.

**) L. c. — Dne 5. ledna 1849 vtrhl kníže Windischgraetz do Pešti a dal týž den zatknouti Ludvíka Batthyányho, který tam

Sláva »guvernéra« Košuta trvala čtyři měsíce. Císař František Josef I. sešel se s ruským carem Mikulášem I. ve Varšavě, požádal ho za pomoc proti maďarským povstalcům, a již v červnu vtrhlo 130.000 Rusů pod generálem Paskěvičem do Uher. Haynau převzal po Weldenovi velitelství nad hlavní armádou rakouskou, silnou 60.000, stojící u Prešpurka. Spojené moci rakousko-ruské podlehli odbojní Maďaři, které porážka za porážkou následovala. Revoluční vláda Košutova utekla se z Pešti nejprve do Szegedina a potom do Aradu. Mezi Košutem a Görgeyem vypukla neshoda: Košut vinil Görgeye, že zradil vlast, a chtěl, aby generál Bém postaven byl v čelo vojska a válka do největší krajnosti se vedla. Avšak válečná rada vidouc, že všechno nadobro jest ztraceno, nepostoupila po tomto plánu; Košut byl přinucen dne 11. srpna r. 1849 složiti svou moc jako guvernér Uherska do rukou svého největšího odpůrce osobního, vrchního velitele Arthura Görgeye, který vida nezbytí vzkázal ještě téhož dne ruskému generálu Rüdigerovi, že jest ochoten vzdáti se bez výjimky, jen když při tom žádní Rakušané nebudou. Rüdiger přijal nabídku, a Görgey složil s 28.000 muži a 142 děly zbraň před Rusy u Vilagoše, při čemž dle smlouvy žádní Rakušané přítomni nebyli. Ostatní menší velitelé následovali tohoto příkladu; jenom Komárno bránil Klapka s 20.000 muži; konečně vzdal se 2. října pod čestnými podmínkami i on, a tak byl konec uherské revoluci učiněn. Po revoluci byla v Uhrách zavedena absolutní vláda a všechny řády, jaké byly v ostatním Rakousku.

Po kapitulaci u Vilagoše hledal Košut spásu v útěku, zakopal uherskou korunu, kterou proti všemu právu a zákonu s sebou vlekl, u Oršavy ve Vojenské Hranici a vstoupil dne 17. srpna na půdu tureckou, kde byl přes dvě léta internován. Na zakročení Anglicka

---

zůstal. Vojenský soud odsoudil jej 5. října 1849 pro velezradu k smrti provazem. Avšak jeho manželka dodala mu tajně dýku, kterou se těžce zranil na hrdle a nemohl býti oběšen. Velící generál kníže Liechtenstein změnil ortel ve smrt zastřelením, která byla vykonána 6. října 1849.

a Severních Obcí Amerických dostal v srpnu 1851 svobodu a odebral se do Anglie, kamž do Southamptonu dne 17. října 1851 na americké lodi Mississipi připlul a s velikou slávou přijat byl. Zatím bylo jeho jméno ještě s 35 jinými jmény in contumaciam pro nepřítomnost k smrti odsouzených povstalců dne 22. září r. 1851 v Pešti od kata na pranýř přibito. Košut cestoval po Anglii, pak odplul do Spojených Obcí Amerických v listopadu 1851, a měl všude chvástavé řeči o revoluci uherské a svých vlastních zásluhách, které nejprudšími útoky proti Rakousku a jeho dynastii opepřoval. V červnu 1852 vrátil se do Anglie. Jeho prudké řeči z počátku se líbily, ale když jeho povaha a cena byla poznána, jmenovitě když jeho spojení s arcirevolucionářem Mazzinim ve známost přišlo, bylo po oblibě. Jeho bývalí stoupenci a vroucí ctitelé opustili ho, poznavše zevrubněji jeho charakter. Jeho bývalý stoupenec a druh v ministerstvě Bartoloměj Szemere vyjádřil se o něm ostře, prohlásiv, že jeho vystupování v Anglii a v Americe bylo nezákonným, že nebyl nijak oprávněn představovati se jako »Excellence« a »guvernér«. »Košut,« — píše Szemere — »jest dosti marniv, že za hrdinu se pokládá, ačkoliv se nehrdinsky choval; neboť zřídka kdy slyšel děla hřímati, a to ve vzdálenosti 10 mil. On prohrál velmi často svou věc a věc opposice, ale vždycky vkročila v to událost, kteráž mu z jeho nerozumu a politických kleští pomohla. Jsem přinucen prohlásiti jeho nároky jako guvernéra za nestydatost. On byl z prvních uprchlíků z Uherska, a teprve když byl na turecké půdě zase jist, hrál si opět na guvernéra«.

Košut hrál si opravdu v Anglii a v Americe na guvernéra, vydával jako guvernér listiny, činil jmenování, a běda uherskému emigrantu čili vystěhovalci, který by se byl opovážil jinak ho osloviti nežli názvem »guvernéra«. Větší část emigrantův ho opustila; četní nalezli novou vlast v Americe, jiní navrátili se po amnestii domů.

Jakýsi význam dostal Košut r. 1859, když císař francouzský Napoleon III. strojil se jako »osvoboditel Italie« k válce proti Rakousku. Prostřednictvím červe-

ného prince Napoleona přišel Košut do styku s císařem Napoleonem III., který chtěl jeho služeb použiti k postavení uherské legie a k roznícení revoluce v Uhrách. Tuto svou revoluční činnost popisuje Košut sám v I. svazku svých »Spisů z vyhnanství« *) s velikou zálibou. Ale brzy byl od císaře Napoleona III. odstrčen; za to však měl s ním a jeho stoupenci nemilé obtíže Viktor Emanuel, »nový král italský«.

Po roce 1859 vstoupil starý revolucionář v důvěrné styky s vůdci hnutí v Rumunsku, Srbsku, Bulharsku a Řecku, chtěje s jejich pomocí osvoboditi Uhry od panství rakouského. »Svobodné Uhry« měly tvořiti s bulharskými zeměmi »Dunajskou konfederaci«. Bylo to nerozumné blouznění Košutovo, neboť národové pobalkánští, Rumuni a Slované, nenávidí Maďarů z celé duše.

Po nešťastné válce Rakouska s císařem Napoleonem III. r. 1859 byla ke dni 31. března 1860 svolána »rozmnožená říšská rada«, ve které uherští starokonservativci měli rozhodné slovo. J. V. císař a král vydal neodvolatelný diplom z 20. října 1860, který historických práv jednotlivých království a zemí rakouských šetřil, a základem jejich ústavního života býti měl. Diplom ten v život uvésti dostal za úkol ministr Goluchowski, který však nebyl k tomu schopen. Po jeho propuštění z ministerstva byl 13. prosince 1860 jmenován státním ministrem rytíř Ant. Schmerling, starý liberál, a dostal opět za úkol uvésti zásady diplomu v život. Jeho oktrojovaná ústava z 26. února r. 1861, nesoucí se duchem centralistickým a nešetřící historických práv, vyvolala prudký odpor v zemích koruny uherské, jakož i v Čechách a Haliči. Uherský sněm byl 7. ledna 1861 ke dni 2. dubna svolán, a hned potom prohlášen volební řád, zdělaný zvláštní kommissí v Ostřihomě pod předsednictvím knížete-primasa Scitovského na základě zákona z roku 1848. Sněm byl skutečně 6. dubna 1861 v Budíně zahájen, ale přesídlil hned do Pešti. Po dlouhém rokování přijal sněm ke konci června adressu, ve kteréž i diplom

*) Z maďarštiny vydal po německu v Prešpurce C. Stampfel.

i únorový patent zavrhl a pouze pro osobní unii Uherska s ostatními zeměmi se vyslovil, a poslal ji do Vídně; ale císař nepřijal jí pro její neslušnou formu. Po té dána byla adresse ona forma, kterou původně strana Deákova navrhovala; císař přijal ji sice, ale zamítl její hlavní požadavky a žádal za revisi zákonů z r. 1848. Sněm prohlásil druhou adressou k císaři, že na takovém základě srozumění jest nemožné. Potom byl sněm císařským přípisem z 22. srpna 1861 rozpuštěn. Župy prohlašovaly se jedna po druhé pro zákony z r. 1848 a osobní unii; daně byly odpírány, až konečně stav obležení v Uhrách prohlášen; ale odpor Uhrů zlomen nebyl.

Když bylo patrno, že říšská ústava dle únorového patentu provedena býti nemůže, zasáhl panovník sám do ústavního sporu, prohlásil při své návštěvě v Pešti v červnu r. 1865, že jeho pevnou vůlí jest, aby přáním Uhrů bylo vyhověno, avšak beze vší újmy síle a moci Rakouska, propustil ministra Schmerlinga, povolal na jeho místo nejvyšším listem z z 27. července r. 1865 hraběte Richarda Belcrediho*) za státního ministra a předsedu ministerské rady, zastavil patentem z 20. září 1865 ústavu únorovou a dal svolati sněmy uherský, charvatský a sedmihradský. Ministerstvo Belcrediovo vstoupilo zase ve vyjednávání s Uhry.**)

Co všechno Maďaři žádali, přesahovalo veškery meze; jejich požadavky nemohl žádný rakouský státník za své přijati a koruně doporučovati. To učinil teprve cizozemec, Sasík, baron Friedrich Ferdinand Beust, bývalý saský ministr vnějších věcí, který 30. října r. 1866 na místo Mensdorffovo za ministra zahraničných věcí vstoupiv, brzo ministerstvo Belcrediovo ku pádu přivedl. Belcredi odstoupil 7. února 1867 a s ním »poslední všerakouské ministerstvo«, a předsedou ministerstva jmenován Beust, kterýž Uhrům proti jejich očekávání všechno povolil. Uhři žádali mnoho, aby

*) Srv. Erlebnisse des Bernhard Ritter von Meyer. Herausg. von dessen Sohn Bernh. Meyer. Wien und Pest, 1875, 2. Bd.: »Unter dem Ministerium Belcredi.« Str. 41—90.

**) Srv. výše § 56. »Ministerstvo Belcrediovo«, II. str. 325 až 332 a § 57. »Ministerstvo Beustovo«, II. 332—344.

mnoho dosáhli, majíce z čeho slevovati, avšak neslevili nic, poněvadž Beust žádného slevení nežádal. Císařským reskriptem ze 17. února 1867 bylo všem hlavním požadavkům Uherska vyhověno, a hrabě Julius Andrássy dostal rozkaz, aby sestavil nové uherské ministerstvo. Dne 18. února r. 1867 bylo uherskému sněmu obnovení ústavy z r. 1848, jakož i sestavení zvláštního ministerstva uherského s Andrássym v čele oznámeno. Dne 8. června 1867 byl J. V. císař František Josef od primasa arcibiskupa ostřihomského Jana Simora slavně za krále uherského korunován, a schválil dne 28. července usnesení uherského sněmu o nakládání se společnými věcmi a o změnách zákonů z r. 1848. Při své korunovaci za krále uherského prohlásil Jeho Veličenstvo císař všeobecnou amnestii beze vší výjimky a navrátil zabavené statky politickým provinilcům a vyhnancům. Velkodušný císař a císařovna darovali jako korunovační dar 100.000 dukátův invalidům, vdovám a sirotkům honvedského revolucionářského vojska z r. 1848 a 1849; vedli si šlechetně a rytířsky. Tak přestalo »staré jednotné Rakousko«, a na jeho místo vstoupilo »dvojaté Rakousko-Uhersko«; »císař Rakouský, král Uherský a Český« přestal býti, a na místo jeho vstoupil »císař Rakouský *a* apoštolský král Uherský«; všechno »c. k.« proměnilo se v »c. *a* k.« Samostatnost Uherska byla všady přesně a ostře vytčena.

S vyrovnáním z r. 1867, dle něhož Uhři platí na společné věci 30% a Rakousko 70%, může býti i nejpřemrštěnější Maďar spokojen. Také i nejzarytější revolucionáři smířili se s velkodušným svým králem. Nový ministr-president hrabě Julius Andrássy byl k smrti odsouzeným utečencem, a stal se později ministrem zahraničných věcí. Revoluční generál Jiří Klapka zasedl r. 1867 v uherské sněmovně za město Ilové. I Košut mohl císařské milosti, kteráž i pro něho platila, použiti a navrátiti se do své vlasti; ale on zůstal dobrovolně v cizině a bojoval proti zákonnému vývoji věcí v Uhersku. Ke konci května r. 1867 vydal Košut několik dní před uherskou slavností korunovační otevřený list k Františku Deákovi, ve kterém na státo-

právní vyrovnání uherské útočil a tohoto velikého uherského vlastence obviňoval, že prý zemská práva zadal. Ale účinek listu nebyl valný; jenom nepatrný hlouček jeho věrných v poslanecké komoře, tak zvaná opposice »nejkrajnější levice«, pokládal ještě Košuta za politického vůdce. Košut soptil hněvem, že stoupenci jeho jeden po druhém s novými poměry se smiřovali, a dával to na jevo ve svých četných listech, v nichž prohlašoval, že věrně se drží usnesení uherského sněmu ze dne 14. dubna 1849 v Debrecíně učiněného, a vinil každého z vlastizrády, kdo se přesvědčil o jiném. Když jeho bývalý ministr kultu a vyučování, uherský dějepisec a čanadský biskup Michal Horváth,*) který po nezdaru revoluce z vlasti prchl a po 18 let nejvíce v Belgii, Paříži a Italii žil, s novými poměry se smířil a za své rodné město Szegedin do sněmu zvolen byl, napadl ho Košut s veškerou jízlivostí a zuřivostí. Horváth odbyl ho maďarskou brožurou »Felelet Kossuth leveleire« (Odpověď na Košutovy listy),**) v níž hájí vyrovnání z r. 1867 a ukazuje, že Košut stále na půdě revoluce stojí a své snahy by pouze revolucí ve skutek uvésti mohl, ale pro svou převratnou politiku půdy v uherském národě nemá.

Vliv Košutův na průběh událostí a poměrů v Uhrách nebyl žádný, pokud František Deák byl vůdcem v říšském uherském sněmě a ministr-president Andrássy měl otěže vlády v rukou. Mimo stranu »Osmačtyřicátníků« nebylo pro kult Košutův místa. Ale když v listopadu 1871 Julius Andrássy do Vídně za ministra zahraničných věcí odešel a na jeho místo vstoupil Melchior Lonyay (1871),***) když Deák pro stáří a chu-

*) Byl r. 1851 rakouským vojenským soudem odsouzen in contumaciam k smrti provazem; k téže smrti oprátkou odsouzen byl hrabě Julius Andrássy.

**) Po německu »Auf Kossuth's neuere Briefe«. Von Michal Horváth. Pest. 1868 (131 strana).

***) Lonyay odstoupil z ministerského předsednictví koncem listopadu r. 1872; po něm byl ministrem-presidentem Szlávy; po tomto Štěpán Bittó (od 25. března 1874 až do 14. února 1875); pak Wenckheim (od 2. března 1875 do 21. října 1875); potom Koloman Tisza (od 21. října 1875 do 13. března 1890).

ravost do pozadí ustupoval, Německo svými vítězstvími nové německé císařství na základě národnostního principu založilo a Italie na témž základě se sjednotila: tu začalo maďarsko-národní hnutí v Uhersku znova bouřiti, aby panství maďarství na troskách ostatních národností: slovanské, rumunské a německé, založilo a tyto pohltilo. Tento přemrštěný maďarsko-národní princip přijal za svůj Koloman Tisza, vůdce »levého středu« v uherském říšském sněmě, a přiblížil se tak k politickému stanovišti Ludvíka Košuta, který se pokládal za vtělený onen princip.

Koloman Tisza jsa horlivým kalvincem agitoval r. 1859 horlivě proti patentu ministra Lva Thuna, kterýž upravoval církevní věci protestantské v Uhrách,*) byl r. 1861 zvolen do uherského sněmu za město Debrecín, stal se vůdcem »levého středu« a stál svorně s Deákem až do r. 1866, s nímž se z příčiny »společných věcí« rozešel. Po léta upíral Tisza se svou stranou uznání státoprávního vyrovnání z r. 1867 a měl za heslo: »Pryč s delegacemi! pryč se společným ministerstvem! Chceme samostatné uherské vojsko.« Tak přišel Tisza se svým »levým středem« v úzké styky s táborem Košutovým, které se tím vroucnější stávaly, čím méně hrabě Melchior Lonyay se své postavení byl. Ctižádostivý Tisza pracoval s veškerou důsledností o to, aby ministerstvo Lonyayovo svrhl a rozklad stárnoucí strany Deákovy urychlil. Nastaly pikle, rejdy a agitace ve sněmě, v časopisectvu a ve veřejných shromážděních, kteréž opposice zosnovala, aby ministra-presidenta a stranu Deákovu ve zlou pověst uvedla, a prohlašovala Kolomana Tiszu za politického spasitele Uherska. Mužové »mírné opposice« spojili se s muži »nejkrajnější opposice« a holdovali při veřejných příležitostech okázalým způsobem Košutovu kultu.

Na počátku března r. 1872 podnikli »Osmačtyřicátníci« v komoře poslanecké proti vládní předloze o volební opravě parlamentární obstrukci, mluvíce tak

---

*) Srv. § 40. tohoto dílu: »Patenty týkající se protestantů«. II. str. 227—232.

dlouho o všech možných a nemožných věcech, až předlohu umluvili. Strana Tiszova připojila se při této obstrukci k nim. Košutův kult se vzmáhal. Dne 10 března r. 1872 konala se »zemská konference« »levého středu«, v níž Tisza na konci své prudké řeči proti vládě od vlastních stranníků pozdraven byl voláním: »Ať žije Košut«. Hned potom učiněn byl návrh, aby obě opposiční strany se spojily a Košut jako jejich vůdce domů byl povolán. Tisza a jeho užší důvěrnější přívrženci pozorovali s hrůzou, kterak v jejich straně kult Košutův pevně se zakořeňuje, se rozvíjí a bují. Předseda této »zemské konference«, Koloman Ghyczy, později »deákský« finanční ministr, povstal všecek v obličeji bledý a musil navržený pozdrav prohlásiti za přijatý a po telegrafu do Turina odeslati. U večer byl pochodňový průvod k oslavě opposice v Pešti, při němž účastníci na březích Dunaje hořící pochodně »hezky vysoko drželi, aby na druhé straně v kr. hradě Budínském viděny býti mohly.« Při slavnostním bankettě pronesl důvěrný přítel Tiszův, básník a romanopisec Mořic Jókai, přípitek, řka: »Prvním Uhrem jest král; ale největším Uhrem jest Košut.«

Na počátku r. 1875 bylo provedeno »splynutí« rozervané strany Deákovy s levým středem; rozervaná většina podrobila se dobře vycvičené menšině. Koloman Tisza přijal v koaličním ministerstvě úřad ministra vnitra, stal se potom v říjnu sám ministrem-presidentem (od 21. října 1875 až do 13. března 1890), a řídil tak skoro 15 let osudy Uherska.

V tuto dobu spadá rusko turecká válka a »okkupace« (obsazení) Bosny a Hercegoviny rakouským vojskem. Tisza jako ministr-president hrozil, že »rozemele« nemaďarské národnosti, které se nechtějí dáti pomaďařiti. Ale co se týče vyrovnání z r. 1867, tu Tisza jako ministr-president obrátil; dříve je zatracoval, teď je v parlamentě hájil jako Uhersku výhodné. Ve sněmovně nebojoval proti Košutovcům, jako spíše proti nové »umírněné opposici«, která se utvořila z trosek bývalé konservativní strany Sennyéyovy čili z »pravého středu« a ze secessionistů čili odštěpenců z tábora

»liberální strany« za vůdcovství mladého hr. Alberta Apponyiho.

Kult Košutův se vzmáhal: »ovoce revoluce« bylo zde a to zákonně upraveno; čeho si Maďaři revolucí přáli, dostali zákonně vyrovnáním z r. 1867. Proto přečetní vzpomínali vděčně na Košuta, který za toto ovoce bojoval. Košut a jeho kult slal se politickou zásadou pro národně-politické snahy Maďarův, a za vlády Tiszovy vzmáhal se velice. Tisza jej nejen trpěl, nýbrž i schvaloval a těšil se mu, poněvadž ho proti koruně potřeboval, aby ji mohl zastrašovati tím, kdo by po něm přijíti mohl. Dříve slavili »den Ludvíkův« jako národní svátek mužové »nejkrajnější levice« a nezralá mládež, teď konala se tato slavnost po celé zemi; ten den posílaly se na guvernéra telegramy s pozdravy, konaly se slavnostní řeči a bankety s povinnými přípitky ke cti »největšího Uhra«. Za vlády Tiszovy jmenovalo přes 30 měst Košuta »čestným občanem«; každý maďarský spolek začal nebo končil svou schůzi holdováním »velikému vyhnanci« v Turině; časopisectvo velebilo »tvůrce ústavy z r. 1848«, a ročně konaly se poutnické průvody do Turina »k polobohu«, jak jistý maďarský časopis Košuta nazval. V červnu 1889 byl poutnický ten průvod přes 800 osob silný, a v něm byli bohužel i katoličtí duchovní, státní a župní úředníci, professoři, učitelé, kteří holdovali »panu guvernérovi«. Na jejich pozdravení a oslovení odvětil Košut: »že by se rád do své vlasti navrátil, ale to prý by se mohlo státi pouze pod podmínkou, že Uhersko bude samostatným, neb alespoň na jisté cestě k samostatnosti.«

Protidynastický ráz Košutova kultu vystupuje všude na jevo; jmenovitě ukazuje se ve všech otázkách, které s »otázkou uherské armády« souvisí. »Samostatné uherské vojsko« jest posud ideálem přečetných Maďarův a bylo ještě r. 1872 hlavním článkem Tiszova programmu. Z jara r. 1889 bylo skandální rokování o zákonech o obraně, útočeno na společnou armádu, a na podzim r. 1889 byl černožlutý prapor pohaněn.

Dle uherského zákona z r. 1879 (člán. 50, § 31.) ztrácí své občanské uherské právo onen státní občan,

který 10 let po vydání tohoto zákona nepřetržitě v cizozemsku žije a v tomto čase u vyslanectva nebo konsulátu nebo u domácího župního nebo městského úřadu neprohlásil, že toto státní občanství na dále podržeti chce. Tu báli se Košutovci, aby »největší Uher« 1. ledna r. 1890 dle zákona svého občanského uherského práva neztratil, a »nejkrajnější levice« uchopila se této příležitosti, aby zasadila ránu ministru-presidentu, k níž připojil se proto též hrabě Albert Apponyi. Strana »nezávislosti« podala skrze poslance Iranyiho, který 14. dubna r. 1849 byl zapisovatelem revolučního sněmu v Debrecíně, odůvodněný návrh na změnu zákona domovského z r. 1879 a žádala za změnu paragrafu 31. Tisza prohlásil 22. listopadu 1889, že »není třeba změniti onen paragraf, neboť když někdo za čestného občana zvolen byl a volbu přijal, již tím dokazuje, že občanem tohoto státu zůstati chce, a na takového Uhra v cizozemsku žijícího nehodí se uplynutí 10leté lhůty: Košut přijav četné volby za čestného občana uherských měst zachoval tím trvání svého státního občanského práva, pročež pokládá prý ho vláda stále za uherského státního občana«. To bylo stanovisko ministra-presidenta dne 22. listopadu; avšak o pět dní později, dne 27. listopadu, změnil je a prohlásil, »že změna některých ustanovení domovského zákona jest nutnou, jmenovitě pro rozsáhlá vystěhování, a vláda že podá v tomto ohledu své návrhy.« Mezi tím rozvinula »strana nezávislosti« rozsáhlou agitaci, aby všechna municipia a města žádala, by zvláštním zákonem trvání občanského práva Košutovi zajištěno bylo. Četné obce poslechly. O jedné takové žádosti rokovalo se 10. prosince 1889. Tisza vystoupil proti této žádosti, a vládní strana byla rozhodnuta, že ji zamítne. Dne 11. prosince mělo se hlasovati dle jmen. »Strana nezávislosti« hrozila za kulisami vládě, že Košutovci při jednoduchém zamítnutí žádosti vstoupí ve sněmu na cestu obstrukce a zahájí v zemi rozsáhlou agitaci. Důvěrník ministra-presidenta, romanopisec Mořic Jókai, dal se pohnouti, že v sedění 11. prosince podá zprostředkující návrh. Když to ministr-president zvěděl, prohlásil, že lze pro upoko-

jení mysli předsevzíti revisi domovského práva a ji též na § 31. rozšířiti i na okolnost, o níž se mluví (t. j. na ohrožené státní občanství Košutovo), i na četné krajany, kteří se do Ameriky vystěhovali. Toto vyjádření zarazilo vládní stranu; za to bylo však s jásotem přijato od opposice, která to hned do Turina telegrafovala Košutovi, jenž sám tímto obratem byl překvapen. Ale Tisza nepochodil se svou povolností u Košuta, který jeho výklad domovského práva ve svůj prospěch se vší rozhodností zamítl. Košut prohlásil své právní stanovisko v listě z 20. prosince 1889 takto: »Naproti slabosti zadávající právo, při pomíjejícím pokolení odvolávám se na věčnou sílu spravedlnosti (!) a maje důvěru v budoucnost, nepodrobuji se tomuto (státoprávnímu) stavu legitimovaného bezpráví, a když jako rozený uherský občan, jenž této vlastnosti nikdy se nezřekl, proti tomu nic více činiti nemohu, chci se proti tomu ohrazovati tím, že nemám vlasti. Ani na okamžení neuznával a neuznávám se za poddaného »Rakouského císaře a Uherského krále« Františka Josefa«. Starý revolucionář Košut byl týmž dne 20. prosince 1889, jakým byl dne 14. dubna 1849.

Tisza byv takto proti svému očekávání odbyt, opravil se, co se Košuta týče, ve své novoroční řeči 1890; navrátiv se ke správnému stanovisku zákonnému, vykládal »kterak Košut, jehož některé strany ke svým účelům využitkovati chtějí, žádné tajemství z toho nečiní, že nižádným způsobem neuznává toho, co od 22 let zákonodárství národa stvořilo, a že neuznává krále, kterého národ korunoval a jemuž nejen povinnou věrnost, nýbrž i skutky osvědčené nadšení v ústrety přináší; tito pánové nechť uváží, zdali se to s důstojností národa srovnává, aby pro takového muže zákonodárný sbor, který on za nic nepokládá, v jeho prospěch zvláštní zákon utvořil, jejž koruna od něho neuznávaná má potvrditi.« Košutovci vinili potom Tiszu z nevěrnosti, ačkoliv za jeho vlády »strana osmačtyřicátníkův a nezávislosti« skoro na 100 členů ve sněmě vzrostla. Tisza otřásl svým nadržováním směru Košutovu postavení vládní strany a vzbudil nedůvěru koruny. Za jeho 15leté vlády vznikla »otázka Košutova«.

Koloman Tisza odstoupil 13. března 1890. Byl dle náboženství kalvincem, naplnil všechna ministerstva protestantskými úředníky na úkor katolíkův, a dal tak veškerému úřadování směr katolické církvi nepříznivý. Opravil komoru magnátů, z níž titulární biskupy vyloučil a ve kteréž místo a hlas superintendentům zaopatřil; místo rabbinům v ní zaopatřiti se mu sice nepodařilo, ale přece vpravil do ní žida jako člena korunou jmenovaného.

Po ministerstvu Tiszově následovala: ministerstvo hraběte Julia Szápáryho (od března 1890 — do listopadu 1892), ministerstvo Weckerlovo I. (od listopadu 1892 — do června 1894), rekonstruované ministerstvo Weckerlovo II. (od června 1894 do ledna 1895), ministerstvo Bánffyovo (od 15. ledna 1895 do 27. února 1899) a ministerstvo šlechtice Kolomana Szella (od 27. února 1899).

Košut, maje věku svého 92 léta, zemřel v Turině dne 20. března 1894. Za krátko zanesl telegraf zvěst o tom do Pešti, odkudž rychlostí blesku rozletěla se po veškeré zemi. Všechna velká města maďarská, v první řadě Pešť, Debrecín, Szegedin, byla do rána zahalena spoustou smutečních praporův. Peštské zastupitelstvo sešlo se 21. března ve smutečně zastřené zasedací síni městské radnice a usneslo se, aby převezení mrtvoly, pohřeb a pořízení mausolea děly se na útraty města Pešti, jehož čestným měšťanem Košut byl. Studentstvo a lid provedli, že již dne 21. v městských divadlech hráno nebylo, a žádali, aby též v maďarském národním divadle a v maďarské opeře, kteráž obě divadla mají podporu od státu a král. dvora, hráno nebylo. Intendant hrabě Zichy slíbil, že obě divadla budou zavřena, ale teprve v den pohřbu Košutova. Avšak četné zástupy vedraly se do obou divadel, rozehnaly diváky, zpívaly Košutovu hymnu a učinily představení nemožným.

Ačkoli Košut legitimního krále a zákonné vlády neuznával, přece obě sněmovny projevily smuteční soustrast. V poslanecké komoře podal její předseda a c. a k. skutečný tajný rada a komoří Jeho Veličen-

stva Bánffy: »smutnou zprávu o veliké a bolestné ztrátě, kterou všichni bez rozdílu stran utrpěli úmrtím muže, který skoro ojediněle v našich dějinách stojí a jehož vznešené vlastenectví a velikost sotva s něčím podobným měřiti lze.« Ministr-president dr. Alexander Weckerle uznal jménem vlády »zásluhy Košutovy«, řka: »V úctě a pietě k zemřelému jsme svorni: tento pocit jest nám všem společný. Košut byl vůdčím duchem veliké doby, vyplnil své poslání při přetvoření naší státní formy a našeho veřejného života a spolupůsobil zde způsobem vynikajícím. Po událostech smutné paměti, které později nastaly, vstoupil, jsa věren svému ideálu, v odpor s naším novějším zákonodárstvím. Dnes, kdy smrt protivy vyrovnala (!), nemůže nás nic zdržovati, abychom se před jeho zásluhami neskláněli a poctě a nehynoucím díkům výrazu nedávali.« Bánffy navrhoval, aby sněmovna jednohlasně k tomu svolila, by zmínka o zásluhách Košutových v protokolle vyjádřena byla; by jménem sněmovny rodině Košutově soustrast vysloviti směl; aby sněmovna do Turina ku pohřbu deputaci vyslala, která by v jejím jméně na rakev zvěčnělého věnec položila; a konečně, aby sněmovna až do skončení smutečních slavností žádných schůzí nekonala. Poslanec Justh nebyl s tím spokojen a navrhl jménem »strany nezávislých a osmačtyřicátníkův«, aby pohřeb byl vypraven na útraty země, představení v král. divadle a král. opeře aby byla zastavena, italskému království a městu Turinu za pohostinství Košutovi prokázané díky vzdány, a vláda aby zásluhy Košutovy zapsáním do zákonníka zvěčnila. Hrabě Apponyi navrhl jménem národní opposice, aby pohřeb byl nákladem poslanecké komory vypraven a Košutovi pomník postaven, na nějž by sbírky sněmovna sama řídila. Oba návrhy byly po řeči ministra-presidenta Weckerle, jenž velebě zásluhy Košutovy za přijetí návrhu Bánffyova se přimlouval, zamítnuty: Justhův 249 hlasy proti 93, Apponyiův 199 hlasy proti 142 hlasům, po čemž návrh Bánffyův jednohlasně přijat.

Celé Uhry byly v táboře Košutově. Časopisectvo a ulice byly Košutem nadšeny, v Pešti byly demon-

strace za demonstracemi, hlavně proto, že vláda nedovolila vztyčiti smuteční prapory na královských budovách, připustivši je toliko na budovy, které jsou majetkem národním; policie a vojsko udržovaly s velikou nouzí pořádek. Konečně hrozil Košutův syn František Pešti, že mrtvoly otcovy tam nepřiveze, a tato hrozba zavedla pokoj. Peštský magistrát dal tento telegram veřejně přibiti a poděkoval jeho zasilateli za jeho zásluhu o obnovení pořádku.

V Turině byla mrtvola Košutova vystavena v evangelickém chrámě uprostřed rakví jeho manželky a dcery, jejichž tělesné ostatky z Janova do Turina převezeny byly. U rakve stála čestná stráž studentův a poslanců maďarských v krojích národních. Synové Košutovi František a Ludvík rozeslali úmrtní listy na 100.000 adress v jazyku maďarském a italském, podávajíce truchlivou zvěst »o smrti milovaného otce Ludvíka Kossutha z Kossuth a Udvardu, zvoleného guvernéra uherského království«. Dne 28. března konala se pohřební slavnost v protestantském chrámě za ohromného účastenství; na nádraží odevzdal turinský starosta mrtvolu náměstku peštského purkmistra, o čemž sepsán byl protokoll. Poslanec Rohonczy, vůdce uherské sněmovní deputace, děkoval Italii a jejímu králi za pohostinství Košutovi prokázané. Dne 30. března přijel průvod na uherskou půdu a byl v Csakathurnu deputacemi a zástupy lidu uvítán. Když se zastavil, zpíval lid »Sózat« (Ohlas), byly konány řeči a na rakev položeny věnce. To opakovalo se na všech železničních stanicích až do Pešti, na nichž všude cikánské hudební kapely hrály Košutovu hymnu. Ve Stoličném Bělehradě ozdobila deputace města rakev věncem. František Košut pravil: »Děkuji občanstvu, že ověnčilo rakev mého otce. Kde před věky byli korunováni uherští králové, věnčen jest můj otec. Pro něho měl věnec vždycky větší cenu nežli koruna.« V Pešti očekávalo mrtvolu na nádraží alespoň 120.000 lidí. Byla na šestispřežném voze dopravena do dvorany musejního paláce a vystavena na nádherném katafalku, kolem něhož stáli na stráži honvédi z r. 1848 a studenti s vytasenými šavlemi. Pohřeb konal se

v neděli dne 1. dubna a byl nad pomyšlení velkolepý. Průvod sám čítal přes 20.000 účastníkův a pohyboval se špalírem, utvořeným od 300.000 lidí ze všech končin Uherska. Po vykonaných církevních obřadech protestantských měl u rakve pohřební řeč poslanec a romanopisec Mořic Jókai, a to ve jménu sněmovny, líče v ní život a činnost Košutovu, a náměstek peštského purkmistra Gerlöczy loučil se s mrtvolou jménem Budapešti. Pohřební průvod hnul se o 11. hodině a začal 20 vozy, na nichž bylo přes 6000 věnců; pak následovaly různé deputace, sestárlí honvédi z roku 1848 s prapory v bitvách za revoluce prostřílenými, a četní členové obou komor sněmovních. Rakev táhlo osm vraníkův, a za ní kráčeli oba synové. V celém průvodu nebylo viděti ani jediné úřednické nebo vojenské uniformy. Unikem jest to, že v pohřebním průvodu za rakví kráčel katolický arcibiskup Jagerský dr. Josef Samassa, J. V. c. a k. skutečný tajný rada a velkokříž řádu sv. Štěpána, kdežto Košut byl urputným kalvínem, zarytým nepřítelem katolické církve a důvěrným přítelem Mazziniho. Na hřbitově řečnil nejprve evangelický duchovní, potom poslanci Justh, Herrmann a jiní. Hrob Košutův stal se poutním místem, byl denně čerstvými květinami zasypáván, a »vlastenečtí učitelé a učitelky« vodili tam školní mládež, pěli písně a řečnili. Školní úřady k tomu mlčely.

Po pohřbu táhli zástupové od hrobu a holdovali Košutovým synům Františkovi a Ludvíku Theodorovi, kteří den po dni přijímali deputace z hlavního města i země, zástupce žup a měst. František tvářil se, jako by byl nosičem »ideje« svého otce. Moudří mužové nesli nelibě, že takové holdování děje se cizincům, synům krutého nepřítele dynastie, ale vláda, potřebujíc podpory radikálů pro své proticírkevní zákony, trpěla to všechno. Dne 28. října 1894 přišel František Košut, ředitel zkrachované italské hornické společnosti, do Budapešti, a po celé cestě tam děly se mu ovace. V Pešti byl přivítán tak, jak vítány zřídka korunované hlavy. Tisícové očekávali ho na nádraží a doprovázeli jeho vůz do hostince; přes hodinu trvala jízda, krok za krokem; František Košut stál na voze

s obnaženou hlavou a přijímal holdování. Hned při svém příchodu podal své politické vyznání; pravil, že přišel, aby vyplnil svou povinnost a dostiučinil právu, sloužiti své vlasti, onomu právu, kteréž jest právem syna nejmaďarštějšího z Maďarův. »Můj otec říkával, že jeho věrnost k zásadám bude v budoucnosti úrodným zrnem, a že z jeho popela vyroste, co z jeho života vzrůsti nemohlo.« »Úrodné símě bylo s jeho popelem do země položeno, a já přišel, abych toto símě pěstil, by vzešlo a v samostatnost vlasti rozkvetlo.« »On (František) sklání prý se před vůlí národa, který se smířil (t. j. s korunou) a závoj nad minulostí rozestřel,« ale hned dodal, že zásad svého otce nikdy se nevzdá, jakkoli »k tomu, aby ve skutek přešly, jinou cestu voliti musí, cestu, která se stavem národa prakticky se srovnává.« František Košut navštívil, jsa doprovázen říšskými poslanci, města Czegled, Arad, Mako, Szegedin, Debrecín a jiná ještě města, dílem z vděčnosti za jejich příchylnost k otci, dílem, aby »zemi a lid« poznal. Drzost dosáhla vrcholu v Debrecíně dne 18. listopadu 1894, kam se s velikým průvodem odebral a slavně přijat byl. Tisícové z města a okolí holdovali mu. Zde prohlásil: že o mrtvolu jeho otce ucházela se o závod italská města; on však že ji přinesl z toho důvodu, aby její popel s prachem uherské půdy se smíchal, a z této smíšeniny vyrostlo ono Uhersko, které bylo ideálem jeho! Při bankettě, který k jeho poctě byl dáván, pronesl jeden reformovaný kazatel první přípitek na krále, ale žádný z hostů nepovstal, nýbrž hrající cikánská kapela zahrála dvě hanopísně na Němce, a všichni tleskali. Když náčelník kapely byl otázán, proč to udělal, odvětil, že si to »páni« poručili. Potom byl pronesen přípitek na Františka Košuta, a tu řinčely sklenice a všichni vyskočili se svých sedadel. Konečně poslal celý stůl telegrafický pozdrav italskému králi, kde se praví: město (!) Debrecín posílá toto holdovací pozdravení proto, poněvadž, jsouc »největším maďarským městem«, Františka Košuta slavnostní hostinou oslavuje.

Slabost vlády Weckerlovy ukázala se, když říšský poslanec Petr Burbach dne 21. listopadu se tázal, lze-li

dovoliti, aby poddaný cizího státu po Uhrách politickou okružní cestu konal, při tom ve svých řečech na uherské státní právo útočil a politickým popuzováním mír země porušoval, a pak zdali ministr spravedlnosti ve příčině skandálu při debrecínském bankettě učinil opatření, která jsou nutna pro potrestání urážek Jeho Veličenstva. Ministr vnitra odpověděl matně, že agitace a činy proti platným zákonům ani od domácích, ani cizích bez trestu konati se nemohou; »co týče se Františka Košuta, myslí prý vláda, že by nebylo vhodno zvláštních opatření užívati proto, že jest příslušníkem cizího státu, jelikož jest známo, že se ucházel o uherské občanské právo, a vyjednávání v tomto směru brzo bude ukončeno.« Ministr spravedlnosti dodal, že »z listů zvěděl o případě onom, který v celé zemi rozhořčení vyvolal a všeobecně odsouzen jest«; před úředním vyšetřováním nemůže prý se určiteji vysloviti; on prý jest dalek toho, aby tomuto případu přikládal zvláštní mimořádný význam. Právem poukázal Burbach k tomu, že každý cizozemský emissař proti uherskému státnímu zřízení brojiti může, jenom když podá dříve žádost za státní občanství. Trestní vyšetřování ve příčině debrecínského bankettu vedeno bylo skorem rok: hudebníci a služebnictvo při bankettě byli vyslýcháni, ale další trestní vyšetřování bylo zastaveno.

František Košut stal se ředitelem peštské továrny na hasičské potřeby, dostal státní uherské občanství a přišel na útraty státní k velikému jmění. Uherská vláda koupila od synů Košutových literární pozůstalost jejich otce za 100.000 zlatých, kterýžto obnos měl býti splacen v 5 ročních lhůtách po 20.000 zl. Do rozpočtu ministerstva vyučování na rok 1895 byla přijata položka 20.000 zl. na doplnění archivního oddělení. Ministr-president Dr. Weckerle věděl dobře, že tato okolnost učinila na J. V. císaře a krále trapný dojem, když zvěděl, že spisy Košutovy mají býti zakoupeny. Tehdejší ministr vyučování Eötvös nevěděl o tom nic a byl ochoten postaviti položku do rozpočtu; byl však státním tajemníkem Pulszkym na to upozorněn. Když tato věc na Nejvyšším místě ve zná-

most vešla, byl Pulszky jako ředitel národního musea dán na odpočinek. Propuštění ministerstva Weckerlova jest s touto koupí ve spojení. Nový ministr-president Bánffy chtěl tuto položku z rozpočtu škrtnouti, a nový ministr kultu a vyučování Vlasics se s tím srovnával; ale František Košut dal si oněch plných 100.000 zlatých jednou peštskou bankou eskontovati. Košutovství vlády zaplatí poplatník.

Dne 1. února 1895 tázal se při rokování o rozpočtu poslanec hrabě Ferdinand Zichy na vysvětlení položky 20.000 zl. na zakoupení spisů Košutových pro národní museum. Ministr Vlasics odpověděl, že vláda položku v plném vědomí, k čemu jest jí použiti, převzala a při ní setrvává; na příště bude prý ji vůbec dávati do rozpočtu pro zakupování listin (hlučná pochvala). Zichy chtěl odpovídati, ale předseda sněmovny Szilagyi přerušil ho s podotknutím, že o položce té se nerokuje. Košutovci musili se styděti za vlastenectví Košutů.

František Košut byl ve volebním okrese tapolzaském v szaladské stolici zvolen za poslance. Na své volební objížďce měl ke konci března 1895 ve Valaton Füredu svou první řeč, »v níž se prohlásil pro úplnou státní nezávislost Uher se samostatnou armádou, samostatnými financemi a samostasnou diplomacií«.

Hrob Košutův jest oblíbeným místem politických demonstrací, jmenovitě »o Dušičkách«. V den »Všech věrných dušiček« r. 1895 položilo »hlavní a residenční město« Budín-Pešť na hrob Košutův veliký věnec se stužkami ve svých barvách, ale bez nápisu. Ve jméně klubu »Osmačtyřicátníkův a nezávislosti« byla konána řeč, v níž se pravilo: »Tvoje jméno není pouze ideou, ale velikými národními dějinami, které kdyby u tvého hrobu byly ukončeny? — Nikoli. Vítězství tvých ideí bude tvým nejkrásnějším pomníkem; může se sice opozditi, ale žádný čas, žádná moc nemůže je zameziti. Náš věnec jest větví naděje, která v tvém posvátném popelu se zakoření a strom s korunou vyžene, pod kteroužto korunou millionové bratrského

národa odpočívati budou: pod korunou samostatnosti a nezávislosti naší drahé vlasti.« *)

Kult Košutův jest protidynastický, směřující k odtržení Uher od Rakouska na dobro, a spolu ve svém základě nepřátelský k církvi katolické, o jejíž ujařmení spolu pracuje; bohužel že i četní katoličtí duchovní jsou jím zachváceni.

Protirakouské a proticísařské projevy uherského ministerstva a uherské komory poslanecké jsou něčím obyčejným. Ministerstvo kolem osoby J. V. krále má své sídlo ve Vídni v Bankovní ulici v paláci, na němž jest dvouhlavý císařský orel, který pochází ještě z časů sedmihradské dvorní kanceláře a jest na části stavení od ní zbudované. Tento císařský orel byl trnem v očích přemrštěných Maďarů, kteří ročně při rokování o položce rozpočtu: »Ministerstvo kolem osoby J. V. krále« proti němu zuřili. Ministři a latere těšívali sněmovnu tím, že při příležitosti opravy bude odstraněn. Dne 13. ledna 1896 žádal jako v předcházejících letech poslanec Pazmandy, aby onen cís. orel byl odstraněn. Ministr a latere baron Jósika odpověděl, že nemíní »orla« odstraniti, poněvadž jeho vlastenecké city jsou úplně tím uspokojeny, že v uherském paláci od tří desítiletí uherský ministr úřaduje; on prý ve svém liberalismu nemiluje ani stínu intolerance (ve sněmovně veliká veselost a hluk v levo, pohnutí v pravo); možno že prý Pazmandy řídí se osobními pohnutkami, ale Uher jest vždycky tolerantním, pročež ať o věci dále se nerokuje. Proti tomu prohlásil Košutovec Gabriel Ugron, že ponechání »orla« není toliko opomenutím, ale ponížením; orel byl z celé země vyhozen, pouze ve Vídni musíme se před ním krčiti, což jest ponížením, pokořením. Košutovec Karel Eötvös, kalvínec a důvěrný rádce ministerského předsedy Bánffyho, prohlásil liberalismus barona Jósiky za zemězradu z nedbalosti, a dodal: »My se o to postaráme, aby na jeho místo přišel muž, který povinnosti k svému národu lépe bude žnáti a tohoto dvouhlavého orla odstraní.«

---

*) Srv. »Vaterland« z 8. listop. 1895. Č. 302, str. 4. (Allerseelen).

(Veliká pochvala.) Na tuto pohoršlivou řeč neodpověděl hned náležitým způsobem žádný ministr, nýbrž Mikoláš Kun z nejkrajnější levice ptal se vlády, zdali jest solidární s názorem Jósikovým. Místo, aby tyto nectné útoky mužně odrazil, ujal se baron Jósika po závěreční řeči referenta Nemenyiho slova a pravil, že nikoli z liberalismu, nýbrž »z tolerance, traditionelní tolerance, za ponechání znaku prosil« (!!), kterážto tolerance prý vždycky Uhru vlastní jest. Celé pohoršlivé rokování ukončil ministr-president Bánffy prohlášením ve jménu vlády, že znak, který bez toho pouze historickou cenu má, při opravě bude odstraněn, a prozatím že bude na palác uherský dán znak s nutným nápisem.*) Položka: »Ministerstvo kolem osoby J. V.« byla 131 hlasem proti 78 hlasům schválena.

Konečně při opravě tohoto uherského paláce ve Vídni byl 10. srpna r. 1898 císařský orel, jak Bánffy slíbil, odstraněn a tak přemrštěnosti maďarské dostiučiněno.

O císařském orlu smýšlejí jednostejně Košutovci i uherští ministři: onino jej vyhodí, tito jej odstraní, v obojím však případě zmizí císařský orel, pod jehož perutěmi slavně bojovali Čechové, Charvati i Němci proti Turkům, osvobodili Uhersko od jha tureckého, proměnili budínský turecký pašalík opět v království uherské a zachovali je řádnému králi z rodu Habsburského, kdežto Maďaři namnoze se svými vzdorokráli a rebelly tureckým sultánům, jejich vezírům a pašům v prachu se kořili.

Po ohyzdném rokování v poslanecké komoře proti cís. orlu nastala v Uhrách honba na zbytky cís. orla. Do »Budapesti Hirlapu«, listu vládní strany, jehož nakladatel za dobré obchody s vládou učiněné nejvyšší vyznamenání dostal, bylo »doneseno«, že na Temešvárském stoličním chrámě jest »orel«; a týž list připomíná, že též na Velkovaradínském dómě jest »ohyzdný pták«, kterýž jej proti právu zpitvořuje«.**) Ten-

*) Srv. »Vaterland« ze 14. ledna 1896. Nr. 13. (Abendblatt) a Morgenblatt.

**) »Vaterland« z 23. ledna 1896, č. 22. Morgenblatt str. 2. Ungarn. »Die Jagd auf den kais. Adler«.

týž list přinesl pln radosti zprávu, že »neznámí pachatelé« orla s kostela Tökölyova v Aradu »z jeho hnízda« odnesli, a táže se, zdali by nebylo lze »tyto ptáky ke cti millennia se všech kostelů sníti«; ovšem však dodává potměšile: »Nemyslíme, aby neznámí vlastenci v noci jej odnesli, ale, jak se to samo sebou rozumí, kostely, biskupové, kapitoly a faráři mohli by to učiniti a dvojatého orla za bílého dne odstraniti, prohlásíce, že toto očištění v roce millennia za svou vlasteneckou povinnost pokládají. Za tento tichý čin nikdo jich do hlavy neudeří.« *)

---

§ 104. Uherské zákony z r. 1868 na úkor církve vydané.

Roku 1868 vyšly mnohé zákony na úkor církve, které do jejího života rušivě zasahují. Jsou to zákony o přestupu z jednoho vyznání k druhému, o smíšených manželstvech a o vychování dítek z nich pochodících, o svěcení církevních svátkův, o rozvodu smíšených manželství, a pak školní zákon z 5. prosince roku 1868.

Zákon o přestupu z jednoho vyznání ke druhému stanovil, aby při přestupu protestanta ke katolické církvi, při němž posud úplná svoboda panovala, všechno tak se konalo, jako díe posavadního zákonodárství při přestupu katolíkově ku protestantství. Kdo k jinému vyznání přestoupiti chce, musí míti 18 let svého věku a oznámí svůj přestup před dvěma svědky svému posavadnímu faráři; po 14 dnech, nanejvýš po 30, oznámí zase před dvěma svědky svému faráři, že při svém úmyslu setrvává; o obojím oznámení vyhotoví mu farář vysvědčení, a kdyby toho učiniti nechtěl, vyhotoví mu ono vysvědčení oba svědci. Farář onoho vyznání, ke kterému se přestup děje, nesmí přestupujícího dříve přijati, pokud oněch dvou vysvědčení nemá.

---

*) »Vaterland« z 31. ledna 1896, č. 30. Morgenblatt str. 2. »Treibjagd auf den kais. Adler«.

Smíšená manželství buďtež ohlášena jak v kostele katolíkově, tak nekatolíkově; kdyby však farář jedné strany ohlášky neb vydání ohlašního listu odpíral, postačí k dovolenému uzavření smíšeného sňatku, když ono zdráhání dvěma svědky jest dokázáno. Z dítek ze smíšených manželství zrozených následují synové náboženství otcova, dcery náboženství matčina;*) všechny smlouvy nebo reversy kteréhokoliv druhu jsou neplatny. Kdyby jeden z rodičů náboženství před sedmým rokem dítka změnil, následuje dítko jeho nového náboženství.

Dle zákonodárství z r. 1790 musili protestanté katolické svátky pro veřejnost světiti, což dle nového zákona přestalo; toliko jest jim se vystříhati všeho, co by poblíž kostela nebo církevního průvodu (processí) služby Boží rušiti mohlo.

Na hřbitovech mohou příslušníci všech vyznání býti pochováni; to však neplatí o místech, kde každé vyznání vlastní svůj hřbitov má.

Dle zákonodárství z r. 1790 náležela smíšená manželství před církevní soud. Dle nového zákona musila se katolická strana obrátiti na katolický církevní soud, který dle katolického církevního práva rozhoduje, protestantská na občanský soud, který dle protestantského církevního práva rozhodne.

Kníže-primas Dr. Jan Simor vydal důkladnou instrukci svému duchovenstvu, aby uvedené zákony, pokud lze, církevnímu životu neškodnými učinil.**)

Uherský sněm rozhodl sice na podzim r. 1868, aby manželské církevní soudy prozatím byly ponechány, ale při tom prohlásil se Deák pro zavedení povinného občanského manželství. V květnu r. 1874 prohlásili se členové subkomitétu výboru pro církevně politické věci i s ministrem kultu pro povinné občanské manželství, a ministr spravedlnosti měl o tom

---

*) Dle staršího zákonodárství z r. 1790 a r. 1844 následovaly dítky ze smíšeného manželství všechny náboženství otcova, když byl katolíkem; byl-li nekatolíkem a matka katoličkou, mohly se dítky dle pohlaví rozděliti, mohly také býti všechny katolickými.

**) Viz Veringův »Archiv« sv. 22., str. 149—156.

vypracovati zákon a ještě týž rok jej předložiti; ale věc nepokročila dále, patrně proto, že vláda i sněmovny dobře věděly, že lid občanského manželství si nepřeje.

Nový školní zákon z r. 1868 ponechával konfessionální farní školy, a dovoloval i pro budoucnost takové konfessionální farní školy zřizovati, když v každém ohledu zákonem předepsaným požadavkům vyhovují; kdyby však tomu tak nebylo, může vláda konfessionální školy v obecné (kommunální) proměniti. Tyto obecné školy jsou všem dítkám bez ohledu na vyznání přístupny, a jsou takové jako naše (interkonfessionální). Choditi do školy jest stanoveno na šest let.

---

§ 105. Sedmihradská katolická církevní samospráva.*)

V Sedmihradsku rozšířilo se protestantství velmi záhy a katolíci tvořili rozhodnou menšinu v zemi. Tu sestoupilo se duchovenstvo a věřící na půdě stavovské ústavy v jeden šik, aby církevní jmění zachovali, a utvořili jakýsi druh katolického zvláštního sněmu, který otázky o katolickém církevním jmění z působnosti zemského sněmu vyňal a sám o nich za předsednictví biskupova rozhodoval. V jeho obor náležely až do r. 1767 tyto věci: návrh terna na obsazení biskupského stolce, dozor na kostely, školy, vychovávací a zaopatřovací ústavy, správa školního a církevního jmění. Na místo tohoto katolického stavovského sjezdu (jaksi-sněmu) vstoupila r. 1767 vládou zřízená tak zv. »katolická kommisse«, která původně jenom některé fondy spravovala, r. 1770 svou působnost již na všechna nadání rozšířila a r. 1775 všechny školní a církevní

---

*) Srv. Beiträge zur neuesten Kirchengeschichte Ungarns. Von Prof. Dr. Danko, v Oesterreichische Vierteljahresschrift für kath. Theologie 1867, str. 627. — Viringův Archiv für kath. K.-R. sv. 29, str. 254.

věci do své moci dostala. Na místo samosprávy nastalo státní poručníkování.

Roku 1848 učinil biskup Kovacs pokus, aby katolický stavovský sjezd obnovil a znova upravil a svolal všeobecnou schůzi. Schůze usnesla se o katolické samosprávě, vypracovala volební řád a předložila 31. srpna 1848 palatinu a uherskému ministerstvu svá usnesení ku potvrzení. Uherská revoluce však potvrzení zamezila.

Dne 10. ledna 1867 konal se sjezd duchovních a světských římsko-katolických stavů pod předsednictvím Dr. Michala Fogarassyho, biskupa sedmihradského, v Kološi (Klausenburg), který se radil o to, kterak by bylo lze obnoviti samosprávu v církevních a nadačních věcech. Byla složena adressa k J. V. císaři a králi za obnovení starobylé samosprávy a spolu podána žádost k uherskému ministru kultu, aby jejich prosbu u J. V. podporoval. J. V. císař a král František Josef I. vyplnil tuto žádost nejvyšším rozhodnutím z 19. srpna 1867 a ministr kultu baron Josef Eötvös oznámil to biskupu Fogarassymu přípisem z 22. září r. 1867, že při sedmihradské vládě ustanovená »Catholica Commissio« jest rozpuštěna a její posavadní obor na zastupitelstvo římsko-katolických stavů přechází, při čemž nejvyšší patronátní a inspekční práva králova zachována budou. Následkem tohoto výnosu svolal biskup Fogarassy 1. listopadu 1867 sjezd těchto stavů na 5. ledna 1868 do Kološe. Sjezd skládal se ze 172 členů, mezi nimiž byli 84 duchovní. Tak vstoupila katolická samospráva v Sedmihradsku v život. Sjezd volí správní výbor o 24 členech, 8 duchovních a 14 světských, v jehož čele stojí duchovní a světský předseda; duchovním jest sedmihradský biskup. Sídlo výboru jest Kološ, a jeho působnost vztahuje se, vyjma víru, obřady, církevní vládu a kázeň, na jmenování v oboru školství, na všechny katolické, kostelní a školní fondy a nadace a na všechny církevní věci, které se světskými v nějakém spojení jsou. Svou moc vykonává ve jméně kongressu a pod jeho dozorem.

---

§ 106. Snahy po církevní samosprávě v Uhrách.*)

Již r. 1848 učinili biskupové v Prešpurku kroky pro dosažení církevní samosprávy; opět radili se o ní r. 1865, majíce v čele primasa kardinála Scitovského; podali žádost v tomto smyslu ke trůnu, ale nedostali žádné odpovědi. Když primatiální stolec na podzim roku 1866 byl uprázdněn, uvažovali biskupové zase o samosprávě katolické církve a složili své úvahy v žádosti, kterou jagerský arcibiskup Vojtěch Bartakovics osobně 8. ledna 1867 J. V. králi podal. Žádost římsko-katolických stavů sedmihradských za církevní samosprávu byla podnětem ministru kultu baronu Eötvösovi, že v červenci r. 1867 knížeti-primasovi zvláštní přípis zaslal, v němž vykládal, že ku pojištění samosprávy katolické církve v Uhersku jest nutno, aby též uherští katoličtí laikové měli vliv na školy, církevní jmění a jiné církevní zájmy. Primas odpověděl ministrovi listem z 8. srpna r. 1867.**) V říjnu r. 1867 svolal primas biskupy ostřihomské, kaločské a jagerské církevní provincie do Pešti ke konferencím, v kterých r. 1868 pokračovali a o návrhu se radili, kterak by katolická církevní samospráva upravena býti měla; spolu radili se o účastenství laiků ve správě církevního jmění a katolického školství, jakož i o patronátních právech králových při obsazování církevních míst. Když tento návrh 1. října r. 1868 v Pešti ve schůzi, ke které více vážených uherských laiků bylo povoláno, předložen byl, povstal po zahajující řeči primasově Deák a pravil, že on s ostatními přítomnými laiky za zástupce uherských katolíků se pokládati nemohou, poněvadž k tomu žádného mandátu nemají; proto nemohou prý rozhodovati o věcech, které všech uherských katolíků se týkají; církevní

*) Danko l. c. — Dr. Al. Bozóky: Die kath. Kirchenautonomie in Ungarn ve Veringově Archivě sv. 29, str. 218—253. — Vering: Historische und kritische Streiflichter auf die projektirte ungarische Kirchenautonomie. Archiv sv. 29, str. 254—268.

**) Viz Danko l. c. str. 628—642.

samospráva že musí míti širší základ, nežli návrh biskupův obsahuje; počet laiků musí prý býti větším nežli počet duchovenstva; biskupové nechť vypracují nový návrh, který by pouze volební řád obsahoval, pak ať svolají schůzi z duchovních a laiků, která by o návrhu rokovala.

Když pak r. 1869 dle prozatímního volebního řádu zástupcové všech uherských diecésí zvoleni byli, sestoupil se katolický předběžný kongress, který od 24. až do konce června 1869 v Pešti pod předsednictvím primasovým rokoval. Působením liberálních členů byl zvolen 18členný výbor, aby konečný volební řád vypracoval. Práce tohoto výboru, jehož předsedou byl szathmarský biskup Ladislav Biro, byla od předběžného kongressu, kterýž od 7.—13. října 1869 v Pešti rokoval, s některými změnami a dodatky přijata a od krále 25. října 1869 schválena jako »volební řád členů kongressu pro úpravu katolické církevní samosprávy«. Dle něho tvoří duchovní jednu třetinu, laikové však dvě třetiny kongressu.

Dle tohoto volebního řádu zvolení zástupcové zvolili r. 1870 27členný výbor, který by návrh o katolické církevní samosprávě vypracoval a kongressu předložil. Byly vypracovány dva návrhy: jeden od většiny, jejímž zpravodajem byl Virgil Szilagyi, a druhý od 6členné menšiny. Kongress rokoval od 9.—30. března r. 1871 za předsednictví primasova v Pešti o návrzích, a přijal návrh většiny s několika změnami. Ke konci generální debatty hlasovalo pro něj 96 členů, proti němu 54, a 13 členů nebylo přítomno. Ke konci speciální debatty byla většina ještě větší. Dle návrhu většiny měla církevní rada farní voliti do rady dekanální, tato do diecésní a diecésní do kongressu: ale tu provedla menšina, aby volby do kongressu děly se přímo od distriktů. Usnesení kongressu mělo se předložiti sněmu, a sice 1. za příčinou vydání církevního jmění a 2. za příčinou změny v kr. nominačním právě. Menšina počínala si radikálně a chtěla zavésti kr. placetum a exequatur a míti vliv na liturgii a církevní kázeň.

Dne 30. dubna 1871 konal 12členný, kongressem zvolený výbor v Ostřihomě pod předsednictvím prima-

sovým sedění, v němž složil zadání, které k návrhu kongressu přiloženo a J. V. králi zasláno bylo.

Skoro dvacet let odpočívala samospráva katolíků: tu svolal ministr kultu hrabě Albin Csáky na podnět tak zvané liberální katolické strany enquêtu, která 11. a 12. prosince r. 1890 opět církevní katolickou samosprávou se obírala. V 1. sedění žádali liberálové a hrabě Ferdinand Zichy, upřímný katolík, samosprávu pro veškerou zemi, ale ministr chtěl ji připustiti pouze pro jednotlivé církevní obce v městech dle vzoru Prešpurka. V 2. sedění žádal Pavel Kiralyi, aby kongress z r. 1871, jehož členem jest a který právně posud trvá, byl opět svolán a dále rokoval. Hrabě Štěpán Szapary, upřímný katolík, pravil, že o samosprávě katolíků mluviti nelze, pokud odpověď od J. V. krále na usnesení kongressu nepřijde; částečné zavedení samosprávy jest prý nemožné, pokud vláda vlivu, který laikům na církevní věci propůjčiti chce, jasně nezná a obor působnosti světských živlů zevrubně určen nebude. František Fenyvessy doporoučel prozatím diecésní samosprávu. Státní tajemník Berzeviczy pravil, že patronátní právo, tak jak jest, udržeti nelze, a jeho dědicem že bude církevní farní obec, i přimlouval se za církevní farní samosprávu jako začátek, za nímž pak diecésní a konečně zemská samospráva následovati bude. Arcibiskup jagerský Dr. Josef Samassa kladl váhu na to, že otázka o katolické samosprávě v Uhrách splývá v jedno s otázkou o poměru mezi církví a státem, a tu přeje si, aby stát a církev se rozeznávaly, ale od sebe neoddělovaly; konečně přimlouvá se za místní a diecésní samosprávu. Ministr Csáky pravil, že uherští katolíci pro všeobecnou církevní samosprávu posud smyslu nemají; před zavedením zemské samosprávy musí prý býti rozřešena právní otázka o nadacích, komu jich správa přináleží, a musí býti upraveno patronátní právo, což všechno s velikými obtížemi spojeno jest a mnoho času vyžadovati bude; ale proti zavedení místní církevní samosprávy není prý žádné zvláštní překážky a z této může se znenáhla vyvíjeti zemská samospráva; konečně přečetl ministr návrh stanov takovéto místní samosprávy.

Ministr rozpustil schůzi s díky za její upřímnost a ujišťoval ji, že její rady bedlivě bude uvažovati.

---

§ 107. Náboženská a studijní matice uherská.

Tyto dvě katolické matice uherské mají asi 22 milliony kapitálu a 136.000 jiter pozemků. Dle výkazu ministra kultu Eötvöse z r. 1869 měla studijní matice katolická 6,360.404 zl. 31 kr. jmění v státních a soukromých cenných papírech a pozemkového majetku 58.722½ jitra, z čehož jest 14.989 jiter polí, 25.878 jiter lesa, ostatní pastviny a pouze 1841 jitro neužitečné půdy.

Do hospodářství se studijním fondem, povstalým z církevního jmění, nahlédl jistý pán, jenž pod značkou dr. H. J. uveřejnil dva sensační články v »Pressb. Tagblattu«, které zasluhují přijíti na jasné denní světlo.

Studijní katolický fond uherský má neméně než 12 millionů zlatých, kterýžto obnos má sloužiti církevním účelům. Jak se s ním nakládá, vysvítá z položek rozpočtu. Ze všech úroků a příjmů tohoto fondu celých 30 zl. jest věnováno ryze církevnímu účelu, kdežto ostatní položky jsou buď zcela, buď zpola rázu světského. Celým výnosem katolického fondu hospodaří diskretnost ministra kultu a vyučování, který dává poukázky a rozděluje. Katolické akademie mezi tím hynou, neboť dostávají z celého výnosu fondu sotva 68.643 zl., kdežto jiná položka »příspěvků« vykazuje 87.527 zl. a položka pensí dokonce má abnormální obnos 114.122 zl. Většina pensistů při katolickém studijním fondu jsou protestanté, kteří v době voleb zvláště dobré služby vládě vykonali. Toť jeden důležitý bod z hospodářství s katolickým fondem. Z celého jmění vykazuje se příjem:

z kapitalií	271.680 zl.
z pozemků	158.186 »
dohromady	429.866 zl.

Správa toho jmění vyžaduje neméně než 201.649 zlatých (příspěvky 87.527, pense 114.122 zl.), tak že

vlastní čistý výnos ze dvanácti millionů jest toliko 228.217 zl. V uvedeném výtěžku jest rozpočten výnos z 50.000 jiter půdy, která, kdyby pronajata byla jen za 4 zl. celé jitro (což i nejhorší pastvina nese), musila by dáti 200.000 zlatých čistého výnosu bez velké správy. Kapitalií má fond přes 6 millionů zl. Správa tohoto pohyblivého jmění vyžaduje jen člověka, který dovede stříhati kupony. Však na správu pronajatých polí a na stříhání kuponů vyžaduje se náklad, jenž se rovná polovině celého příjmu. Druhou polovici, jak již vzpomenuto, poukazuje a rozdílí dle svého dobrozdání pan ministr kultu a vyučování, při čemž na katolické účely ničeho takřka se nedostane, kromě oněch 30 zl., o nichž není známo, byla-li za ně spravena zvonice neb patronátní stříška. Mezi »příspěvky« zařaděno jest 20.000 zl, které dány různým řádům, zabývajícím se vyučováním. Ostatních 60.000 zlatých spolkne správa ve způsobě provisí.

Správa kapitalií dělí papíry v cenné papíry všeobecného oběhu a privátní kapitalie, o kterých není dále nic více známo. Rozpočet pro rok 1898 byl následovní:

Státních obligací bylo za 4,497.200 zl., které vynášely 179.889 zl.

Pozemkových obligací bylo za 661.900 zl., které vynesly 28.712 zl.

Cenných papírů peněžních závodů bylo za 11.340 zlatých a vynesly dohromady 45 zl. ! !

Privátních obligací bylo za 1,404.980 zl. a vynesly celkem 63.224 zl.

Ze 6 mil. movitého jmění katol. studijního fondu bylo a jest půl druhého millionu zlatých v rukou soukromníků, jichž schopnost hypotheční posuzuje jedině ministr kultu a vyučování. »Pres. Tagbl.« píše: »Opakujeme zde opětně, že při státní kasovní spekulaci nemá nikdo ani potuchy, kdo jsou oni klienti pana ministra kultu a vyučování, v nichž jsou kapitalie uloženy; právě tak málo jest známo, zda tyto kapitalie, nad nimiž nejvyšší dozor má nejvyšší patronátní pán, s jeho svolením a s jeho souhlasem byly umístěny

u soukromých pánů a zda jsou zjištěny a knihovně zapsány.

To jsou otázky, na něž marně čekáme odpověď. Dnes stojí kapitalie ještě na papíře; kdy a kolik svého času bude odepsáno, to jest tajemství budoucnosti. Však ani to nic neznamená; zbude ještě dosti kapitálu, který by mohl býti vydán na železniční závodní akcie a na soukromé obligace, a až jednou ničeho více nezbude, pak se jmenované fondy předají do samosprávy.«

Těmi slovy končil »Pres. Tagbl.« smutnou kapitolu, která jest navlas podobna kapitole o fondu náboženské matice v Uhrách.*)

---

§ 108. Odekřtívání dítek ze smíšených manželství a matriční spory.**) Počátek kulturního boje.***)

Od r. 1867, t. j. od obnovení uherské ústavy, pracoval liberalismus v Uhrách o to, aby katolickou církev ujařmil. Pokud nenabyl moci, nevystupoval proti církvi veřejně, nýbrž rozšiřoval své zásady, pěstoval shánění se po penězích a požívání, zavedl opovrhování ctností a chudobou, a omámiv svými prostředky společnost, opatřil si většinu ve sborech zákonodárných a dobyl státu. Tento směr vznikl a rozšířil se za 15leté vlády Kolomana Tiszy, který r. 1875 liberální soustavu v Uhersku učinil panující. Prostředkem k tomu bylo mu porušení čili korrupce ve správě a zákonodárství. Poněvadž nejvyšší královské patronátní právo ve příčině jmenování katolických hodnostářů

---

*) »Katolické listy« z 22. listopadu 1898, č. 321. »Katolický studijní fond v Uhrách«.

**) Srovnej rozpravu: »Wegtaufen oder die Matrikelfrage in Ungarn« od Jana Forstera, kaplana v Sibíni, v »Theologisch-praktische Quartal-Schrift«. Linz 1890, str. 88 - 102. — Jako úvod k tomuto paragrafu srv. stať: »Smíšená manželství v Uhrách« v § 72 dílu I. str. 450—454.

***) Der Religionskrieg in Ungarn; 4. vydání. Wien 1895. Verlagshandlung »St. Norbertus«. Výtah z této knihy jest v »Kärntner-Zeitung« 14., 15., 17., 18. August 1895 č. 185—188.

církevních vládě do rukou dáno bylo, byli povyšováni pouze liberálové, a vysoké duchovenstvo nezůstalo liberalismem nedotknuto. Jelikož stát potřeboval peněz, aby kryl schodek v rozpočtu, a vláda aby voliče upláceti mohla, nalezl Tisza se svými druhy vydatných pomocníků v domácím a cizozemském židovstvu, kteréž od té doby zvláštní ochraně vlády a zákonodárství se těšilo a v Uhrách k největšímu vlivu přišlo. Ministr-president Tisza, jsa kalvínským vrchním kurátorem, vyřizoval státní věci s kalvínskou předpojatostí a pokalvinčil veškeru správu, kalvínce a své přátele na důležitá místa dosazuje. Postaral se o to, aby protestantské církve svůj starý »presbyterianský« ráz ztratily a oblekly se v »biskupský«, majíce místo »superintendentů« »biskupy«, kteří v komoře magnátů zasedli a tam převahu katolické církve zlomiti pomáhali.

Ale pokud lstivý Tisza moc držel, neučinil veřejného útoku na katolickou církev; bylot jeho obyčejem, vyhýbati se nesnadným otázkám a velkým nebezpečenstvím. Kulturní boj zosnoval tenkráte, když viděl pád svého ministerstva. Záminkou k němu bylo »odekřtívání« dítek ze smíšených manželství.

Protestanté provedli zákon (čl. LIII. ex 1868), kde bylo stanoveno, že smíšená manželství přede všemi duchovními správci přijatých vyznání uzavírána býti mohou; synové z takových manželství následují náboženství otcova, dcery náboženství matčina (§ 12.); všechny smlouvy, tomuto zákonu odporující, jsou neplatny (§ 12.); přestup od jednoho vyznání k druhému nesmí se státi před dokončeným 18. rokem; jenom když otec nebo matka před 7. rokem dítka náboženství změnili, následuje jich dítko v jejich novém náboženství (§ 14.). Když tedy katolický farář syna protestantského otce nebo dceru protestantské matky pokřtil, byli syn nebo dcera v očích státu až do 18. roku svého věku protestanty.

Avšak bez ohledu na tento nový zákon z r. 1868 žádali katoličtí faráři od snoubenců reversy jako před tím, protestanté je dávali a dítky ze smíšených manželství byly katolické. A tu žalovali pastoři katolické faráře, že jim jejich příslušníky »odkřtívají«. Soudcové

rozhodovali někdy pro vinu, jindy zase pro nevinu; podobně potvrzovala rozsudek druhá stolice (králov. tabule) nebo zamítala; konečně pak přišel spor před poslední stolici (královskou kurii), která rozhodlla: když katolický farář syny protestantského otce nebo dcery protestantské matky křtí, nedopouští se žádného trestního činu, podobně ne pastoři; křtíti není zákonem (čl. LIII. ex 1868) zakázáno; zakázáno jest přijati někoho do církve před ukončeným 18. rokem jeho věku; všechna křesťanská vyznání uznávají křest za platný bez ohledu na osobu přisluhovačovu; křest není známkou nijakého přijetí do zvláštního křesťanského vyznání, ale jest přijetím do všeobecného křesťanství. V jiném odůvodnění praví královská kurie, že neoprávněné křtění není nezákonným, poněvadž při křtu a při zápisu dítka do matriky mimo jméno a stav rodičů též jejich náboženství do určené rubriky zapsáno jest, a tedy zjevno, ke kterému náboženství dítko do 18. roku dle zákona náleží; tohoto rozhodnutí jest prý tím spíše se držeti, poněvadž každá úmluva proti zákonu jest neplatnou; proto prý křtíti není trestním skutkem, a to tím spíše, poněvadž v zákoně o žádné sankci řeči není.

Ačkoli tedy reversy při smíšených manželstvích byly státně neplatnými, nebyly přece zakázány; a tu katoličtí duchovní majíce mravní jistotu o zárukách, kopulovali smíšená manželství, a dítky z nich byly po katolicku vychovány.

Na ustavičné žaloby protestantů byl však do zákona o policejních přestupcích (čl. XL. ex 1879) vložen § 53., který praví: Kdo někoho, který 18. roku svého života ještě nedokonal, proti ustanovení zákona (LIII. ex 1868) do jiného vyznání přijme, propadá trestu žaláře až dvouměsíčního a pokutě až 300 zl. V tomto § byla v první větě původně navržena slova »bez svolení rodičů nebo poručníka«, která však při parlamentární debattě byla vynechána a tak § zostřen a ve prospěch protestantů změněn.

Poněvadž zde třenice a spory nastaly, obrátil se primas kardinál Simor k Apoštolské Stolici prose: aby papež dovolil žehnati smíšená manželství, poněvadž prý

rodičové ve smyslu zákona žádného jistého dodržitelného slibu o katolickém vychování dítek obojího pohlaví učiniti nemohou, a ukázal při tom na tresty a obtíže § 53.

Avšak Apoštolská Stolice nevyhověla žádosti primasově a rozhodla, že smíšených manželstev, při nichž světský zákon vychování katolického nedovoluje, netoliko nelze připustiti, ale ani trpěti; po zákoně státním že strany mohou dáti své dítky pokřtiti od kohokoli chtějí, a jenom křtící farář že propadá trestu; ten však že musí raději tento trest vytrpěti, nežli proti své povinnosti a svému úřadu se prohřešiti; biskupové nechť se obrátí na apoštolského krále a sněm o nápravu.*)

Bohužel, nestalo se od biskupů po 10 let nic, a primas Simor rozhodnutí Apoštolské Stolice duchovenstvu neprohlásil. Všechno zůstalo při starém: katoličtí kněží křtili čili odekřtívali, a pastoři žalovali; první stolice odsuzovala katolické kněze k pokutě, byl-li soudce protestantem; královská tabule potvrzovala výrok, seděli-li v senátě dva protestanté proti jednomu katolíkovi; královská kurie prohlašovala katolické kněze za nevinné.

Tu vydal ministr kultu Trefort r. 1879 nařízení, aby faráři, kteří »nepříslušně« křtí, úřadní křestní list pro zápis do vlastní matriky příslušnému duchovnímu správci v osmi dnech zaslali. Biskupové neprohlásili úřadně tohoto výnosu duchovenstvu. Pastoři žalovali a žádali matričních výtahův, ale katolické duchovenstvo toho nečinilo. Královská kurie rozhodla opět: že 1. ani cizí křtění, 2. ani zápis do matriky křtícího a 3. ani nevydání výtahu příslušnému duchovnímu správci není trestním činem; duchovenstvo že není povinno říditi se vládním nařízením, kteréž mu úřadně prohlášeno nebylo.

Pastoři poznávali, že cestou přísného práva u soudů ničeho nepořídí, a musili při svých žalobách soudní útraty, které byly veliké, zaplatiti, poněvadž prohráli.

---

*) Decretum S. Congregationis s. Officii d. 29. Julii 1880 ad Card. Primatem et Archiepisc. Strigoniensem, de mixtis matrimoniis, ap. Forster, l. c. p. 95. 96.

Tu nastoupil nový ministr kultu hrabě Csáky vlivem ministra-presidenta Tiszy na novou cestu a učinil úřadní křestní listy středem veškerého sporu. Dal vypracovati návrh ministeriálního nařízení a rozeslal jej důvěrně biskupům, aby o něm své dobrozdání podali. Co biskupové odpověděli, není známo, až na dva listy primasa kardinála Simora, který vládu na těžkosti z nastávajícího nařízení plynoucí pozornu činil. Někteří biskupové vyslovili svůj souhlas s nařízením. Bez ohledu na obavy primasovy přijala ministerská rada návrh Csákyho 26. února 1890 *), jehož hlavní ustanovení jsou tato: 1. V případě, když některý duchovní nepříslušně křtí a tento křest do své matriky zapíše, nemá tento zápis žádné právní platnosti; tento případ nemůže býti do statistických tabell zapsán, ani pro odvod k vojsku v evidenci chován, a duchovní nemůže o něm žádného matričního výtahu učiniti; takový zápis platí pouze pro vnitřní řízení téhož vyznání (konfesse); k právoplatnému zápisu křestního úkonu jest oprávněn jenom onen duchovní správce, k jehož vyznání dítko dle smyslu zákona LIII. ex 1868 náleží; pročež 2. všichni duchovní správcové, kteří nepříslušně křtí, jsou povinni úřadní křestní list příslušnému duchovnímu správci v 8 dnech zaslati, aby týž pokřtěnou osobu do své matriky zapsal; kdo by tohoto křestního listu nezaslal, propadne po prvé pokutě 10 až 50 zl. a v opětných případech pokutě 50—100 zl.; pokutu budou vyměřovati budoucně politické úřady: městský hejtman nebo stoliční soudce v první stolici, magistrát nebo stoliční výbor v druhé stolici a ministerstvo vnitra v poslední stolici.

Toto nařízení protiví se 1. zákonu XXIII. ex 1827, který matriční zápisy prohlašuje za právoplatné, a jest tudy nezákonné;**) ministerské nařízení nemůže zákona odstraniti; 2. protiví se učení církevnímu; neboť

*) Viz Veringův »Archiv f. kath. K.-Recht.« sv. 64. strana 210, 876.

**) Srv. rozpravu Aladára ze Szaczway-e: Ist die Verordnung des ungarischen C.-Min. vom 26. Feb. 1890 betr. die Wegtaufen gesetzlich? v »Archivě« f. kath. K.-Recht sv. 64. str. 470—476.

žádný duchovní nemůže nižádného dítka vydati bludu, a poněvadž by při smíšených manželstvech záruk nebylo, nemohl by biskup dáti prominutí od překážky smíšeného manželství; konečně protiví se 3. právnímu státu, poněvadž jest zde soudce a zákonodárce tentýž: ministerstvo; ministerstvo učinilo to proto, poněvadž slabé stránky svého nařízení uznávalo.

Jelikož vláda byla přesvědčena, že by biskupové tohoto ministeriálního nařízení duchovenstvu neprohlásili, poslala nařízení ono duchovenstvu v cestě politických úřadův; ale duchovenstvo následujíc příkladu velkovaradinského dekanátu (vikariátu) zaslalo je politickým úřadům nazpět, poznamenavši k tomu, že pouze od biskupův jest mu nařízení přijímati. Ministerstvo Tiszovo vydalo ono nařízení dne 26. února r. 1890 a zadalo potom za dvě neděle dne 13. března r. 1890 za propuštěnou.

Že z onoho nařízení konfessionelní spor vznikne, věděla vláda Tiszova velmi dobře, neboť o této věci již po léta, již za ministra kultu Treforta, se radila, ale váhala vydati o tom nařízení; teprve když viděla svůj neodvratný pád, vydala je a hodila jako jiskru, která zemi zapálí. Vznikl boj, vyznání byla proti sobě poštvána a štváčem bylo ministerstvo. Katolické církvi byla vypověděna válka, kterou proti ní vedla vláda a liberální strana, s nimiž všechny katolické církvi nepřátelské živly: židé, protestanté, nevěrci a svobodní zednáři, se spojily. Tisza zanechal zlo, které zplodil, novému ministerstvu, jehož ministrem-presidentem byl hrabě Julius Szapáry, jako dědictví. Dobře si vypočítal, že tím protestanty si naklonì a po svém pádu z ministerstva alespoň vůdcovství liberální strany si pojistí.

O nařízení z 26. února 1890 měli biskupové konferenci v Budíně-Pešti dne 12. dubna 1890, ale nesjednotili se; usnesli se na okružníku k duchovenstvu, kterýž měl jakýsi modus vivendi na čas zavésti. Poněvadž v konferenci nebyla jednomyslnost, prohlásila pouze menšina biskupův okružník, v němž bylo nařízeno, aby se křtilo jenom v nutném případě; avšak ať prý duchovní nezasílá pastorovi křestního listu, ale

pouze attestát (vysvědčení).*) Okružník biskupský dopustil se dogmatické chyby a protiví se rozhodnutí Apoštolské Stolice z r. 1880. Biskupové snad myslili, že duchovenstvo onoho nařízení nezná, ale duchovenstvo znalo je, a pojalo věc jinak. Názor jednoho faráře přinesl list »Magyar Allam« **) 12. dubna 1890: Křtíti musíme na všechen způsob; ale na žádný způsob nesmíme vydati ani křestní list, ani attestát, neboť kdo nenahlíží, že mezi oběma není rozdílu nežli nanejvýš ve jméně? Ani když v případě nutnosti křtem posloužíme, nesmíme attestát vydati, data pro blud a průvodní list pro peklo vyhotoviti. Ač nám biskupové dovolili vyhotovovati attestát, my tohoto dovolení neužijeme; ab errore illorum cum reverentia recedo (od bludu jejich s úctou odstupuji). — Dekanáty ohrazovaly se proti násilnému zasahování státu do věcí církevních, a katolíci podepisovali petice ke sněmu za změnu zákona LIII. ex 1868, aby rodičům bylo volno rozhodovati o náboženském vychování dítek. Komárenský opat a farář byl pětkrát obžalován a dvakrát od dvou stolic odsouzen; konečně přišla věc v třetí stolici k ministerstvu vnitra, které důvěrně vrchním županům prohlásilo, aby případ od případu, nezavádějíce úřadního vyšetřování, akta ministerstvu zasílali. Ministerstvo Szapáryovo chtělo patrně ostří ministeriálnímu nařízení odníti a věc ke spánku uložiti.

Za tohoto stavu věci obrátil se primas kardinál Simor ve jméně uherského episkopátu k Apoštolské Stolici 20. května r. 1890 a předložil jí dvě otázky: 1. »Lze-li trpěti, aby katoličtí faráři ministeriálního nařízení poslouchali a křest dítek ze smíšených manželství zrozených jinověreckým duchovním oznamovali;

---

*) Odpovědí na biskupskou konferenci byl kalvinský konvent, v Budíně-Pešti za předsednictví Kolomana Tiszy dne 17. dubna r. 1890 slavený, který se usnesl o adresse k ministru kultu Csákymu za provedení únorového nařízení.

**) Jest to jediný katolický denník v Uhersku; bohužel, stal se listem pouze kněžským, a tudy laikům jako politický list nezáživným. Do této chyby padají i jiné četné katolické listy, které nemají býti kněžskými, ale obsahem katolickými; kněžské věci náležejí v odborné listy.

a 2. je-li po onom ministeriálním nařízení biskupům uherským dovoleno užívati fakulty Apoštolskou Stolicí propůjčené, dispensovati od překážky smíšeného manželství?

Apoštolská Stolice odevzdala primasovy otázky ku prozkoumání zvláštní kongregaci kardinálů, kteří po bedlivém uvážení věci rozhodli, že »nelze trpěti, aby duchovní správcové křest dítek ze smíšených manželství jinověreckému duchovnímu oznamovali;« ke druhé otázce odpověděli též záporně, leč by to bylo dvé podmínek: první záleží v tom, když obě strany, katolická i nekatolická, všechny záruky podají, kterých přirozené a božské právo při smíšených manželstvích žádá; a druhá jest, aby biskupové o upřímnosti snoubenců měli mravní jistotu, že bez ohledu na ministeriální nařízení zárukám dostojí. Toto rozhodnutí schválil papež Lev XIII. a kardinál-státní sekretář Rampolla oznámil je 7. července 1890 primasovi, řka spolu ke konci listu, že by bylo velmi včasné, kdyby toto rozhodnutí Apoštolské Stolice též veškerému duchovenstvu společným pastýřským listem biskupův oznámeno bylo, aby jasně poznalo, jak daleko vzdáleny (abhorreant) jsou od zásad katolického učení o smíšených manželstvích jak zákon z r. 1868 tak i ministeriální nařízení.*)

Primas Simor odložil prohlášení papežského rozhodnutí, chtěje ministerstvu ponechati času, aby nějakým způsobem nařízení ministra kultu neškodným učinilo. Ministr-president hrabě Szapáry rozmlouval s primasem 20. srpna roku 1890, a hrabě Csáky byl v Ostřihomě i u nuntia ve Vídni. Z jednoho vyjádření Csákyova a z poloúřadních listů vyšel na jevo plán ministrův: kněz neoprávněně křtící měl poslati matriční výtah ne pastorovi, ale politickému úřadu, ovšem za tím účelem, aby výtah byl pastorovi odevzdán.

Dne 15. října 1890 prohlásil hr. Csáky v poslanecké komoře při debattě o rozpočtu na dotaz poslance

---

*) Viz latinské znění této důležité listiny ve Veringově Archivě f. k. K.-Recht svaz. 65 str. 184 a 185.

Helfyho, že nařízení jeho jest přirozeným následkem zákona; on prý se mezi vyjednáváním přesvědčil, že žádná dogmatická překážka mu na závadu není; dodatečně objevil se sice názor, že zde dogmatická závada jest, ale on prý neuznává nižšího duchovenstva za příslušného soudce v dogmatických otázkách. V časopisech byli jmenováni někteří biskupové, kteříž onen bludný dogmatický názor ministrovi vpravili. Někteří biskupové ohrazovali se proti takovému nařknutí.

Když budínský probošt a děkan Bugisich primasovi ohrazení duchovenstva venkovské kapitoly oznámil, odpověděl mu primas, že si přeje, aby nejen duchovenstvo, ale též věřící za změnu zákona z r. 1868 žádali. Probošt svolal velikou schůzi lidu v Budíně-Pešti ke dni 23. října 1890, ale primas přikázal mu, by od toho ustoupil, aby se nezdálo, že ona schůze na rozkaz jeho se koná.

Primas Simor porokovav s ministry, oznámil jejich nový návrh do Říma listem z konce srpna a pak listem z 5. září 1890. Papež sestavil opět zvláštní kongregaci kardinálův, aby návrh ministerstva prozkoumala. Kardinálové uváživše věc rozhodli: »Ze zásad katolických o smíšených manželstvích plyne, že nutno jest, aby zákon z r. 1868 byl odvolán nebo změněn, poněvadž se protiví jedné z hlavních podmínek, kterých církev žádá, když dispens ke smíšenému manželství dává; totéž jest říci o nařízení ministra Csákyho, které náleží nejen ku provedení onoho zákona, ale též ukládá katolickému duchovenstvu přeobtížnou povinnost oznamovati jinověreckým duchovním křty dítek ze smíšených manželství, aby v bludu vychovány byly. Těchto nehod neodstraňuje změna vládou navržená. Ať faráři oznamují křty jinověreckým duchovním neb občanským úřadům, napomáhají vždycky ku provedení záměru, k němuž ministrovo nařízení směřuje, pouze s tím rozdílem, že v prvním případě přímo, v druhém nepřímo, totiž prostřednictvím jiné osoby (per interpositam personam) jednají.« Toto rozhodnutí papež schválil.

Toto rozhodnutí Apoštolské Stolice oznámil kar-

dinál státní sekretář Rampolla v listě z 26. září 1890 primasovi, a připojil k tomu ostrou důtku Apoštolské Stolice některým biskupům, řka: »že byla papeži obtížnou a trpkou zpráva o tvrzení ministra kultu, že někteří biskupové před čtyřmi roky svým farářům dovolili, aby vysvědčení o křtech (testimonia baptismatum), o něž jde, jinověreckým duchovním zasílali, a že na dotaz ministra, nežli své nařízení vydal, odpověděli, že nic nevadí, aby od farářů veškerého království toto zasílání se dělo; toto počínání bylo sv. Stolicí rozhodně zavrženo« (hanc agendi rationem vehementer a S. Sede fuisse improbatam). *) Bohužel vidíme z těchto slov, že několik uherských biskupů zapomnělo, že více sluší poslouchati Boha než lidí.

Znění papežských výnosův tuto uvedených otiskl »Magyar Allám« v č. 296 ze dne 18. prosince 1890, začež dostal ostrou důtku od kardinála-primasa, který s vládou dále vyjednával a proto také výnosů neprohlásil. Kdo výnosů redakci »Magyar Allámu« dodal, zůstalo redakční tajností.

V tomto sporu mezi církví a státem zakročil Apoštolský král František Josef I. sám a vyslovil přání, aby rokování o nepříslušném křtění čili odekřtívání v panské sněmovně uherské, jakož i vydání společného pastýřského listu biskupův bylo odloženo. Toto přání J. V. krále (našeho císaře) oznámil hrabě Szapáry biskupům.

Do komory poslanecké přicházely petice proti nařízení o »odekřtívání«, a dosáhly počtu 600; přes 200.000 občanů žádalo, aby sněm jejich náboženství se nedotýkal. Za odpověď přijal sněm návrh Szivákův, který ministr spravedlnosti, kalvinec Desiderius Szilágyi, koncipoval, že únorové nařízení jest zákonné a nutné, zajišťujíc pokoj mezi vyznáními, státem a církví, a protože jest je podržeti, v případě zavésti občanské matriky. Stalo se to v únoru r. 1891, rok po vydání onoho nařízení. Od této doby stával se boj protestantských vyznání proti katolické církvi velmi

*) Viz latinské znění tohoto druhého listu l. c. str. 185—187.

trpkým a jizlivým. Protestantští duchovní, jsouce takto vládou a sněmem povzbuzeni, žádali v každém jednotlivém případě »odekřtění« matriční výtah, kterýž jim katolický kněz odepřel a byl proto od nich žalován. Katoličtí duchovní, odvolávajíce se při svém »odekřtívání« na přirozené právo rodičův a proto katolicky pokřtěných dítek nevydávajíce, nemohli protestantským duchovním jednostejnou mincí spláceti. Také není případu, aby katolický kněz jako žalobce byl vystoupil.

Když poslanecká sněmovna únorové nařízení za zákonité prohlásila, žádali katolíci na obou komorách za změnu článku LIII. zákona z roku 1868. Osudnou chybou ministra-presidenta bylo, že onomu usnesení sněmu přisvědčil; potom nebyl více s to, aby zadržel vlny, které na něho dorážely; kolísal se a jeho spoluministři ho klamali.

Po smrti primasa Simora neměla církev uherská hlavy; za to pozdvihli zpupně hlavu její nepřátelé. Szapáry byl by rád spor po dobrém odklidil; obrátil se tedy na vídeňského nuntia Galimbertiho a poslal jagerského arcibiskupa Samassu do Říma, aby tam modus vivendi našel. Ale jeho kroky byly marny, poněvadž svými vyjádřeními na únorové nařízení a Szivákův návrh se uvázal, a podobně i ministerstvo a celá liberální strana. Tu pravilo se, že tato otázka jest otázkou státní suverénity; kdo se nechce smlouvati, s tím nelze smlouvu učiniti.

Po smrti primasa Simora († 23. ledna 1891) byl 27. října 1891 jmenován novým primasem Klaudius Vaszary, arciopat kláštera sv. Martina.

Týž jest muž velmi mírný, stoupenec liberální strany, který chtěl, jak se od něho doufalo, učiniti mír; »mír« bylo jeho heslem. Napomínal katolíky k trpělivosti, ukonejšil na své první biskupské konferenci ony biskupy, kteří si ostřejšího vystoupení přáli, vyhlídkou na mírné vyřízení »otázky odekřtívání«, a provedl na konferenci katolických magnátů, že se panská komora zdržela opposice, která prý není časovou, »poněvadž věc ještě není v posledním stadiu.« Primas vyjednával s vládou a Apoštolskou Stolicí, a

snad by se byl mír zjednal, kdyby Koloman Tisza a jeho kalvinští stranníci nebyli úmyslů Vaszaryových a Szapáryových zmařili.

Dne 5. září r. 1892 slavil Koloman Tisza v Komárně své jubileum jako kalvínský kurator. Této slavnosti použili účastníci, aby katolickou církev hrubě urazili, obviňujíce beze všeho důvodu papeže, primasa, uherské biskupy a duchovenstvo. Štěpán Tisza, syn Kolomana Tiszy, prohlásil allianci mezi uherským státem a kalvinci. Byla to hrozná vyzývavost proti katolické církvi; rozhořčení a roztrpčení katolíků bylo veliké. Kníže-primas Vaszary vydal dne 8. září 1892 k svému duchovenstvu okružník jakožto odpověď na ony urážky, napomínaje je k trpělivosti, aby svým rozčilením a spravedlivou rozhořčeností unésti se nedalo. Církevní politika vstoupila do nového stadia.

Před otevřením říšského sněmu bylo několik ministerských porad, ve kterých nerokovalo se již o modus vivendi, o částečných občanských matrikách a smíření, nýbrž o povinném občanském sňatku, všeobecných státních matrikách a svobodě bezvyznání čili bezkonfessnosti. Szapáry povoloval den ode dne; konečně obrátil se na krále a vrátil se s prohlášením: »že vláda nemohla dosíci svolení Jeho Veličenstva ku předložení návrhu zákona o povinném manželství občanském.«

Dne 6. listopadu 1892 přijal J. V. král demissi Szapáryovu a dne 11. listopadu bylo Dru. Alexandru Weckerlovi uloženo, aby nové ministerstvo sestavil. Koloman Tisza dosáhl svého cíle.

---

§ 109. Povinný sňatek občanský. Náboženství dítek. Občanské matriky.

Přijatá náboženství (religiones receptae) byla v Uhersku tato: 1. církev katolická, 2. řecká rozkolnická, 3. lutherská, 4. reformovaná čili kalvínská a 5. unitářská, které zastupovaly křesťanství. V Uhrách byl

dovolen přestup od jednoho přijatého náboženství ke druhému; výstup bez přestupu nebyl dovolen, byl vlastně nemožným. Mezi přijatými náboženstvími panovala (dle článku XX. zák. z r. 1848) úplná rovnost, která článkem LXX. zák. z r. 1868 zevrubněji byla určena. Vedle nich bylo židovství méně oprávněno, ačkoli židé dle článku XII. zák. z r. 1867 měli všechna politická práva, těšili se úplné svobodě vyznání své víry, a jejich náboženské obce byly korporacemi veřejného práva a měly značné výsady. Pro sekty Nazarenů, Baptistů atd. panuje administrační tolerance, která však v zákoně odůvodněna není. Recepce čili přijetí židovství proměňuje posavadní stát křesťanský ve stát křesťansko-židovský.

Křesťanství nezná sňatku občanského, nýbrž jenom manželství v církvi uzavřené; církev katolická zná pouze svátost manželství. Občanský sňatek zplodila francouzská revoluce na konci minulého století, když náboženství odstranila, a nevěru a bezbožství čili atheismus zavedla. V Uhrách platil od časů krále Kolomana (1095—1114) pouze církevní sňatek, »který v kostele, v přítomnosti kněze před svědky se svolením obou stran uzavřen byl; každé jiné spojení muže a ženy nebylo sňatkem, nýbrž souložnictvím.« Tento starý křesťanský zákon vymýtila z uherského zákonodárství vláda Weckerlova. Otázka týkající se »odekřtívání« dítek stala se za vlády té vedlejší. Povinné občanské manželství, státní matriky, svoboda náboženská, kde člověk i bez vyznání býti může, a recepce židů staly se programem nové vlády. Ustanovení o náboženství dítek ze smíšených manželství bylo rozšířeno na všechna přijatá čili uznaná náboženství; přestup k židoství jako přijatému náboženství měl býti dovolen, a dítky ze smíšených manželství mezi židy a křesťany pocházející, ano již pokřtěné, mohly býti v židovství vychovány.

Koloman Tisza a Dr. Alexander Weckerle počítali velmi dobře; svrhli Julia Szapáryho tenkráte, když nebylo povoleného státního rozpočtu a žádné vlády schopné většiny v říšském sněmě, přivedli J. V. krále do úzkých a vynutili na něm schválení nového pro-

gramu. Po hraběti Juliu Szapárym stal se ministrem-presidentem Dr. Alexander Weckerle, náboženstvím kalvínec. Pocházel ze švábské rodiny, byl ještě r. 1886 ministeriálním radou v ministerstvě financí, r. 1889 stal se ministrem financí a r. 1892 ministrem-presidentem. Jako ministr financí jest původcem naší nové zlaté měny; jako ministr-president řídil se ministrem spravedlnosti, kalvíncem Desideriem Szylagyiem, který jako kalvín z celé duše katolické duchovenstvo a katolickou církev nenáviděl a nenávidí.

Nové ministerstvo Weckerlovo prohlásilo svůj radikální církevně-politický program dne 22. listopadu r. 1892, otřáslo konfessním pokojem v zemi a jako zástupce »novověkého protikřesťanství« podstoupilo boj s křesťanským učením a křesťanským zřízením. Dále měla jeho radikální politika přispěti »k sesílení maďarského jednotného státu a k pomaďarštění nemaďarských národností«. Sasové, Rumuni, Srbové, Slováci a Rusíni měli posud v církvi oporu své národnosti. Vedení matrik, uzavírání manželství a manželská pravomocnost vykonávaly se v domácím jazyku. To všechno mělo přestati a díti se po maďarsku. Nemaďar neměl nejrodinnějším listinám bez tlumočníka rozuměti.

Když nový ministr-president své ministerstvo říšskému sněmu představoval, jásala liberální strana a pozdravila je nadšeně. Upřímní křesťané byli zaraženi, a katolíci poznali nebezpečenství, které jejich víře hrozí. Ale již bylo pozdě; zapomněliť před tím na pravdu slov: Principiis obsta (začátek zameziž). Následkem radikální církevní politiky ministerstva odpadli četní poslanci od vlády, a liberální strana se rozdvojila. Vystoupili z ní: hrabě Julius Szapáry, Tomáš Péchy, bývalý ministr a předseda komory poslanecké, Antonín Tibád, bývalý státní tajemník, hrabata Pongácz, Zay, Theodor Batthyányi a Abraham Gyürky, v celku 30 poslanců; s velikou těžkostí byla většina zachována. Vláda musila se spojiti s převratnými živly »nejkrajnější levice«, chtěla-li svůj církevně politický radikalismus provésti, a Košut povzbuzoval svými listy stoupence své, aby tento radikalismus podporo-

vali. Za to rozvíjel se úžasně kult Košutův. Při rokování o rozpočtu na rok 1893 pronášeny byly prudké řeči s obou stran, církevní politická opposice se probudila, ale pozdě. Nejostřejší řečí byla řeč ministra kultu a vyučování Albina Csákyho, kterýž odhalení proti biskupům učinil, aby z nich kompromitoval ony, kteří dříve liberální vládě sloužili, ale později nařízení sv. Stolice se podrobili a proti vládě se postavili. Veliké bylo podivení, když tajná akta předčítal, a potom důvěrná vyjádření z biskupských porad čili konferencí odhaloval. Takováto indiskretnost ministrova roztrpčila i nejmírnější uherské biskupy; dostalit odměnu za to, že vládě sloužili. V komoře magnátův opakovaly se debatty, a katoličtí magnáti vyslovili dne 10. května r. 1893 vládě nedůvěru většinou 25 hlasů, první to spor mezi oběma komorami říšského sněmu.

Katoličtí biskupové poznali teď, ale pozdě, že musí s věřícími a nižším duchovenstvem ve styky vejíti a s nimi pevný šik na obranu církve utvořiti: teď začalo se do opravdy mluviti o zlepšení kongruy a o katolické církevní samosprávě. V květnu téhož roku 1893 odcestovali primas Vaszáry, pak koločský arcibiskup a několik biskupů do Říma, aby se s Apoštolskou Stolicí o těžkých uherských poměrech poradili.

Vláda nebyla na takový odpor připravena a chtěla jej stůj co stůj zlomiti; vstoupila na půdu veřejné agitace. V čelo hnutí postavili se vrchní župané, kteří v generálních municipiálních schůzích měli řeči pro vládní církevní politiku. Vláda přijímala od municipií adressy a projevy důvěry a díky za svůj programm. První byla župa Samogyerská, která se svým úřadnictvem po návrhu místožupanově pro vládu demonstrovala. Tohoto příkladu následovaly jiné župy. Aby opposice byla potlačena a vláda Weckerlova oblíbenou učiněna, vešli agenti ministerstva ve styk s arcirevolucionářem Ludv. Košutem, k němuž Karel Eötvös do Turina cestoval. V tajnosti byly učiněny sbírky, jichž účastnili se hlavně mužové vlády a banky jí sloužící, a za peníze takto sebrané byla koupena knihovna zadluženého arcizrádce Košuta pro museum, Košutovi bylo pomoženo z nouze, a část levice byla získána, která

se stala stranou, jež v komoře poslanců, v župách, ve volebních okresech a ve svých časopisech pro vládu horovala. Aby každá opposice byla ubita, skoupila vláda svými agenty celou řadu časopisův opposičních v Budíně-Pešti, aby pro její židovsko-zednářskou a radikální politiku psaly a ji velebily.

Vláda vypracovala nejprve návrhy zákona o státních matrikách a o recepci židův a odevzdala je poslanecké komoře, kteráž je výborům odkázala, kdež odpočívaly; potom vypracoval ministr spravedlnosti, kalvínec Szilágyi, návrh zákona o povinném občanském manželství a předložil jej J. V. králi. Koruna odevzdala tento návrh kardinálům: primasu Vaszárymu a biskupu velkovaradínskému Schlauchovi, aby jí své dobrozdání o něm podali. Primas učinil to krátkým vyjádřením, biskup Schlauch obšírnou kritikou. Neuplynul ještě ani rok, co ministerstvo Weckerlovo úřadovalo, a nakupily se takové obtíže, že bylo lze očekávati krisi. Poslanecká komora čekala na návrhy zákona, důvěra liberální strany v ministerstvo byla otřesena, jitření v zemi rostlo. Konaly se katolické sjezdy, nejprve v Šoproni (Oedenburku), potom v Komárně a Theresiopoli, které proti církevní politice ministerstva se ohrazovaly, a činily se přípravy pro veliký katolický sjezd v Budíně Pešti. Voličové žádali na oněch poslancích, kteří při příležitosti své volby slíbili, že práv a zájmů katolické církve hájiti budou, veřejným vyzváním, aby svému slovu dostáli. V tomto napjetí užil ministr-president po druhé úskoku, aby korunu státním rozpočtem do úzkých uvedl. Oklamal ústavního panovníka tím, že mu představoval, že náboženský mír obnoven bude, když návrhy zákonů, kterých prý převážná část národa si přeje, do rokování sněmovního přijdou. Odvolával se na projevy důvěry a usnesení municipií, které si před tím objednal. Tak vynutil na králi pro rokování o státním rozpočtu na rok 1894, že byl zmocněn prohlásiti, že návrh zákona o sňatku občanském říšskému sněmu předložen bude. Tím upevnila se zase vláda, aby ve své politice mohla pokračovati. Návrh ministerstva o manželství občanském jest datován ze dne 2. prosince 1893;

měl 167 paragrafův,*) a byl sněmovně poslanecké podán. Biskupové měli poradu od 30. listopadu do 7. prosince 1893 a vydali společný pastýřský list, který byl o Zjevení Páně 1894 čten; praví k věřícím: »Shromažděte se kolem svých pastýřův a pozdvihněte pod vedením jiných ctihodných katolických mužů svůj hlas, ohrazující se proti našim těžkostem.«**)

Zatím co o návrhu manželského zákona mezi Apoštolskou Stolicí, uherskými kardinály a vládou se vyjednávalo (ovšem nadarmo), konal se v Budíně-Pešti dne 16. ledna r. 1894 veliký katolický sjezd. Veliký sál reduty byl katolickými duchovními a věřícími ze všech stran země přepluněn. Veškeren episkopát, vůdcové opposice v magnátské komoře a četní katoličtí poslanci byli přítomni. S nesmírnou nadšeností byly přijaty řeči primasa Vaszáryho a hrabat Ferdinanda Zichyho a Mikuláše Mořice Esterházyho. Ohrazení bylo jednohlasně usneseno, a hold poslán papeži a králi. Největší účinek měla telegrafická milostivá odpověď J. V. Apoštolského krále, která byla knížeti-primasovi adressována a na sjezdě přečtena. Vláda Weckerlova byla zastrašena a tušila svůj blízký pád. Spolu nahlížela, že pouze pomocí Košutovou a jeho osobním zakročením návrhy své v komoře poslanecké provede, a obrátila se ještě jednou a naposledy do Turina. Košut, 92letý stařec, jsa Ignácem Helfim nutkán, zavázal listem stranu »nezávislosti«, aby pro občanské manželství hlasovala. Tímto listem byla města strany »nezávislosti« mobilisována, aby dne 4. března 1894 do Budína-Pešti se dostavila na demonstraci, kterou liberální strana způsobila. Majíce v čele liberální magnáty a poslance strany vládní, táhly veliké zástupy do blízkého městského lesíka; byli to hlavně židé, kteří, co jich bylo v Budíně-Pešti, byli na nohou. Deputace ze země, které se dostavily, náležejíce ke straně »nezávislých«, byly v odděleních do průvodu mezi stoupence vlády vřaděny, a v jejich čele hrála všudy hudba, aby

*) Viz jej ve Vehringově »Archiv für kath. Kirchenrecht« 1894, sv. 71. str. 277—304.

**) L. c. sv. 71, str. 305—312.

písně košutovské přehlušila. Co nebylo z vojů strany »nezávislosti«, bylo posláno od vrchních županů na svobodné jízdní lístky a s dietami pod dozorem stoličních soudcův a notářův. Tábor odbyl se bez veliké nadšenosti; opposice odkryla hned jeho vládní ráz. Vláda dosáhla tolik, že nejkrajnější levice a ti členové, kteří posud proti ní stáli, z úcty ke Košutovi, který mezi tím zemřel a pohřben byl, pro občanské manželství hlasovali.

Papež Lev XIII. měl v konsistoři dne 18. března r. 1894 allokuci ke kardinálům: »In litteras nostras«, v níž se ostře proti občanskému manželství v Uhrách vyslovil;*) ovšem bez úspěchu.

Pod nátlakem smrti Košutovy a s ní spojených demonstrací v zemi a v hlavním městě přijala poslanecká komora po dlouhých a tuhých debattách občanské manželství většinou 176 hlasů, většinou to velikou. Rychle byl návrh poslán do komory magnátů, kde vláda doufala, že pod nátlakem oné většiny a kultu Košutova většiny alespoň několika hlasů dosáhne. Magnáti začali o předloze rokovati na počátku května a zavrhli ji většinou 21 hlasu. Tu vláda sáhla ke hnusnému prostředku: tupila magnáty, aby je zastrašila. Vrchní župané zasypávali komoru magnátů hanami, které jako déšť na ně též v komoře poslanecké padaly: nejkrajnější levice a vládní listy žádaly za zrušení komory magnátův. Poslanecká komora vzala nuntium magnátské komory hned do porady, přijala svůj návrh zákona po druhé a poslala zase magnátům. Ale vláda věděla dobře, že bez krále proti magnátům nic nesvede. I žádala na králi, aby se věci ujal a pro vládu proti opposici magnátů působil a ji zlomil: tudy aby vládním a dvorským hodnostářům, kteří jsou proti vládě, zakázal súčastniti se sedění v komoře magnátův a tam proti vládě hlasovati, — aby 9 nových doživotních členů pro magnátskou komoru jmenoval, a poněvadž to všechno ještě jistoty nepodávalo, aby ku jmenování dědičných magnátů při-

*) Viz ji l. c., 1895, sv. 73.

stoupil. Král nemohl takové požadavky přijati. Weckerle odebral se s ministrem uherské zemské obrany Fejervárym do Vídně a dne 31. května oznámil králi, že ministerstvo zadalo žádost za propuštěnou. Chtěl tím krále přinutiti, aby se poddal a dědičné magnáty jmenoval. Ale byl náramně překvapen, když mu král dal oznámiti, že jeho žádost za propuštění přijal.

Ale Weckerle, spoléhaje na podporu liberální strany a bursy, ustanovil se, že bude králi vzdorovati a své postavení nazpět žádati. Král povolal charvatského bána hraběte Khuen-Hedervárvho, Maďarona, liberála, ale umírněnějšího a věrnějšího, aby nové liberální ministerstvo z panující strany, na niž král po 19 let si již zvykl, utvořil. Weckerle telegrafoval to do Budína-Pešti a jel domů. Jeho stoupenci měli hned sedění: jedno v budově »Lloydu« a druhé v kavárně »Abbazia«; tam bylo na návrh Ignáce Darányiho, nejvřelejšího důvěrníka Kolomana Tiszy, usneseno, že bána Khuen-Hedervárvho potřebovati nemohou, jakož vůbec žádných jiných ministrů leč Weckerle a Szilagyiho, a že pouze takovou vládu budou podporovati, která církevně politický programm ministerstva Weckerlova provede. Z kavárny »Abbazie« vyzývali Karel Eötvös, Gabriel Karolyi a Otto Hermann, tiskopisy ulici k demonstracím. Mládež židovského Leopoldova a Terezína táhla k nádraží, obklopila Weckerle, vypřáhla koně z jeho vozu, a když se dostavil do liberálního klubu, byl od Tiszovců voláním »Eljen« uvítán; na ulici pak demonstrovali legionáři košutovští. To byla odpověď králi.

Charvatský bán Khuen-Hedervárv maje sestaviti nové ministerstvo, byl přijat všude s potměšilým usměchem a nepořídil u nikoho. Darmo obrátil se za radu a podporu na Kolomana Tiszu a jeho syna Štěpána, vůdce jedné části liberální strany, a na Weckerle a Kolomana Széllа, náčelníky druhé části; nadarmo obrátil se na Bánffyho a Szlávyho, liberální předsedy obou komor. Když 4. června 1894 přijel král pouze v průvodu Königa, tehdejšího ředitele kabinetní kanceláře, do Budína-Pešti, aby nové ministerstvo jmenoval, bylo již rozhodnuto, že žádného jiného ministerstva

nepřijmou, leč rekonstruované ministerstvo Weckerlovo.

Spiklenci seděli v paláci ministra-presidenta Weckerle, a první a hlavní starostí jejich bylo, aby osamotněli krále. Pravili mu, že pouze liberální ministerstvo v Uhrách jest možným; kdyby se říšský sněm rozpustil, že byli by stoupenci strany »nezávislosti« v takovém počtu zvoleni, že by vyrovnání z r. 1867 ohrožovali; král ať prý ve prospěch ústavy a jednotného vojska důvěřuje ve svou věrnou liberální stranu; aby vážnost vlády netrpěla a opposice povzbuzena nebyla, ať prý nepovolává k slyšení vůdcův opposice. K slyšení doporoučel liberál liberála; napřed umlouvali se u Weckerle, nežli do král. hradu šli, a každý, kdo se od slyšení vrátil, oznamoval druhům, co s králem mluvil. Šest dní trvala tato falešná informace krále, až se tento konečně rozhodl, že vládu Weckerlovu obnoví. Spojenci resp. spiklenci povolili, že ministr kultu Csáky a ministr kolem osoby královy neoblíbený Ludvík Tisza odstoupili, ale vymínili si, aby ministr spravedlnosti Szilágyi mohl zůstati. Byli by rádi také Szilágyiho obětovali, ale on se obětovati nedal, hroze, buď že musí spolu zůstati nebo všichni padnouti. Ministr orby hrabě Bethlen byl vyštípán, poněvadž s bánem Khuen-Hedervárym se spojil. Vláda upustila od jmenování dědičných členů magnátské komory, ale za to slíbila koruna, že bude u magnátů k tomu působiti, aby zákony o povinném občanském sňatku, státních matrikách a náboženství dítek ze smíšených manželstev přijali. Král byl k tomu přiměn, poněvadž se mu předstíralo, že tím náboženský mír snadno a rychle bude zaveden. Král dostál svému slovu; dne 10. června 1894 bylo druhé Weckerlovo ministerstvo jmenováno. Král povolal několik vynikajících opposičních magnátů k sobě, projevil jim své přání, a občanské manželství bylo 21. června 1894 většinou čtyř hlasův od komory magnátské přijato.

Při příležitosti a za příčinou tohoto rokování o povinném občanském sňatku v magnátské komoře byli primas, biskupové a katoličtí magnáti, ano i šlechtičny, necudnými urážkami insultováni od lůzy vedené

vedené vládními poslanci a poslanci nejkrajnější levice před tváří policie, která nečinně na to pohlížela. Pro lání, hrozby holí a pokálení šlechtických povozů nebyl nikdo před soud nebo policii volán, aby se z toho zodpovídal.

Avšak katolíci nelenili; znova konali katolické sjezdy ve Velkých Topolčanech, v slovenském městysi v župě nitranské, v Žilině a Prešpurku, a prosili krále, aby občanského sňatku nepotvrzoval; totéž učinili sedmihradští katoličtí stavové. Zmužilejší biskupové vybízeli duchovenstvo a věřící v pastýřských listech k vytrvalosti. Práce nebyla zprvu marnou. Když v říjnu 1894 návrhy zákonův o recepci židův a svobodném vykonávání náboženství, kde hlavním článkem bylo, aby někdo bez vyznání býti mohl, které poslanecká komora přijala, na denní pořádek v magnátské komoře přišly: seřadili se katoličtí magnáté, kterým víra byla drahou, a zavrhli obě předlohy, recepci židů 109 hlasy proti 103 a bezvyznání čili bezkonfessnost 122 hlasy proti 96. Ukázalo se, že rádcové a ministři krále oklamali, když mu namlouvali, že po přijetí občanského sňatku opposice se poddá. Vláda dala sice poslaneckou komorou na rychlo zpět zaslané předlohy schváliti, ale stav její se tím nelepšil. Její stav byl podoben stavu, který v květnu po zavržení občanského sňatku magnátskou komorou nastal: byl spor mezi oběma komorami, v zemi panovalo rozjitření, rozšiřovaly se pověsti o ministerské krisi, vláda žádala na koruně rukojmí, že jejím zakročením vládní předlohy většinou v magnátské komoře projdou. Mezi tím vrátil se František Košut do vlasti, což vláda ráda viděla; jeho okružní cesta po Uhersku, na kteréž ho úřadové pozdravovali, měla býti nátlakem na dvůr, aby byl ministerstvu po vůli; neboť kdyby ministerstvo padlo, bude prý Uhersko a s ním veškera monarchie státoprávním zmatkům vystavena. Časopisectvo jsouc v rukou židovských, počínalo si až nestoudně i k nejvyšším osobám, aby nátlak činilo. Vláda chtějíc korunu povolnou učiniti a ještě větší nátlak na ni vykonávati, nedala sněmu o rozpočtu rokovati po celý čas od září do listopadu, maříc uměle drahý čas. Král byl

opět v úzkých a zdráhal se dlouho podepsati občanský sňatek s doložkou, že jest mu milý, že jej schvaluje, sám jej zachová a zachovávati dá.

Každému bylo jasno, že vláda Weckerlova ztratila důvěru koruny, kterou velice urazila nad to tím, že na rychlo Františku Košutovi státní uherské občanství dala a bez vědomí a svolení J. V. krále literární pozůstalost po starém Košutovi za 100.000 zl. na státní útraty koupila. Vláda sice nutkala krále a dala nutkati týden po témdni, aby potvrdil zákon, ale nadarmo. Odložila rokování v magnátské i poslanecké komoře; Weckerle předstoupil před krále a zvěděl ztrátu jeho důvěry, — ale nepoděkoval se. V liberální straně kuly se pikle jako v červnu, a krise měla se za neodvratnou, kdyby se do polovice ledna odložila. Liberální strana, chtěla-li se udržeti, musila míti zákony potvrzeny; za to byla ochotna obětovati Weckerle i Szilagyiho, jako to učinila před půlletem s Csákym. Dlouho bylo pochybno, zdali koruna zákonův o sňatku občanském, náboženství dítek ze smíšených manželství a státních matrikách potvrdí, a církevně politická opposice začala míti naději, že se to nestane. Tu učinilo ministerstvo zoufalý krok. Z ministerské rady byla podána přednáška ke králi, uvádějíc protokoll jedné ministerské konference za předsednictví J. V. krále roku 1893 konané, ve které si vymohli dovolení na králi, aby podali návrh o sňatku občanském. Do jednoho článku této konference byl vpraven slib, že když onen návrh zákona oběma komorami v podstatě nezměněn přijat bude, panovník nebude překážeti, aby zákonem se nestal. Tím odvolali se na rytířské čestné slovo panovníkovo, aby splnil, co do onoho protokollu vpraveno bylo. Ministr zemské obrany Fejerváry přinesl přednášku s kabinetní otázkou do Vídně. Za odpověď přinesl nazpět do Budína-Pešti slib potvrzení oněch tří zákonův a — ministerskou krisi. J. V. král potvrdil ony tři zákony 9. prosince r. 1894, dne 18. prosince byly prohlášeny v zemské sbírce zákonův a 30. prosince přijal král žádost ministerstva Weckerlova za propuštěnou.

---

§ 110. Ministerstvo Bánffyovo (1895—1899). Další projednávání návrhů zákona o svobodném vykonávání náboženství a o přijetí židův. .

Odstup ministerstva Weckerlova byl ohlášen dne 23. prosince r. 1894 a stal se dne 15. ledna 1895. S Weckerlem odstoupili hrabě Julius Andrássy (ministr okolo osoby J. V. krále), Karel Hieronymi (ministr vnitra), baron Roland Eötvös (ministr kultu a vyučování), Desiderius Szilagyi (ministr spravedlnosti) a Bela Lukacs (ministr obchodu). Charvatský bán hrabě Karel Khuen-Hederváry obdržel opět od J. V. krále rozkaz, aby utvořil nové ministerstvo. Liberální strana byla ochotna jej podporovati, bojíc se o svou moc; ale bán vida její číselnou slabost, žádal na ní, aby k tomu přivolila, by o spojení jejím s ostatními stranami, na půdě vyrovnání z r. 1867 stojícími, vyjednávati a je v skutek uvésti mohl. Vůdcové vládní strany byli s tím v zásadě srozuměni, ale nechtěli k tomu přistoupiti, aby spojení tvořilo zvláštní článek v novém vládním programě. Proto po dvounedělním vyjednávání odevzdal bán utvoření nového ministerstva zpět do rukou J. V. krále. Podobně nepřijali poslání sestaviti nové ministerstvo předseda magnátské komory Josef Szlávy a bývalý finanční ministr Koloman Szell; tak zbyl předseda poslanecké komory Desiderius Bánffy jako možný muž, o kterém již v červnu 1894 byla řeč, a který v dědictví Weckerlovo se uvázal. Nežli král nové ministerstvo jmenoval, dal se v posledních pěti dnech prosince 1894 o politickém stavu poučiti, poslechnuv 22 vynikající muže ze všech politických stran, které na půdě vyrovnání stojí, liberály i konservativce.

Baron Desiderius Bánffy narodil se r. 1843 v Kološi, kde byl jeho otec vrchním županem, studoval v Lipsku a Berlíně, vstoupil do administrativní služby v Sedmihradsku, přistoupil r. 1875 ke straně liberální, byl tehdy jmenován vrchním županem v solnocké stolici a brzo potom dostal jako kr. kommissař správu sedmihradské stolice násodské. Jako urputný Maďar

potlačoval jakožto vrchní župan po 17 let Sasy a Rumuny. Po opravě magnátské komory za ministerstva Tiszova byl jmenován jejím doživotním členem, r. 1892 byl zvolen za poslance a stal se předsedou poslanecké komory. Náboženstvím jest kalvínec.

Nové ministerstvo Bánffyovo představilo se 19. ledna 1895 oběma komorám, a Bánffy rozvinul za všeobecného napjetí svůj program, kde se sice prohlásil »za dědice a stoupence zásad odstouplého ministerstva«, ale vytkl si za účel »obnoviti důvěru mezi korunou a říšským sněmem a varovati se při provádění církevně politických zákonův, aby zájmův a citů jednotlivých vyznání neporušil«; spolu co do zbývajících zákonů prohlásil, že zásadně na denním pořádku zůstanou, avšak vláda že jest ochotna k povolnosti a dorozumění. V komoře magnátů pravil, že se bude snažiti o to, »aby spolupůsobení rozcházejících se názorů možným učinil«, dále že spravedlivě proti nemaďarským národnostem si počínati a vyrovnání z r. 1867 hájiti bude. Po řeči Bánffyově prohlásily se, vyjma liberály, ostatní strany proti ministerstvu. Místo Bánffyho zvolen za předsedu poslanecké komory bývalý ministr spravedlnosti Isidor Szilagyi, kalvínec.

Avšak Bánffy nedostál svému slovu. Nařízení únorové o »odekřtívání« dítek nebylo hned po prohlášení o náboženství dítek nazpět vzato. Dne 24. ledna 1895 prohlásil nový ministr kultu a vyučování Vlassics, že jsou ještě dvě církevně politické předlohy nevyřízeny, opakoval, co ministr-president řekl, že »tyto předlohy při úplné nedotknutelnosti zásad v nich obsažených provedeny budou«, a připojil při hřmotu a odporu nejkrajnější levice, že by bylo osudným, kdyby se kladl odpor každé změně, která by ke shodě obou komor a k upokojení myslí vedla. Sestátnění všech konfessionelních škol že prý nelze zatím s ohledem na finance v skutek uvésti; školní zákon bude prý revidován.

Vláda vyjednávajíc s magnáty o bezvyznání snažila se místo upřímného smíru jenom seslabiti katolickou opposici: předsevzala takovou změnu, kteráž obojetným textem ministerstvo zmocňovala, aby mohlo, co ze zákona vynechává, totiž upravení bezvyznání a

odložení křesťanství, cestou nařízení zavésti, ale tak, aby tento ministerialní patent nemohl býti nazpět vzat, než jenom zákonem změněn. Aby svému úskoku většinu opatřila, dala učiniti tento návrh »dobrými katolíky«, které si zjednala. Magnátská komora rokovala o obou zbývajících zákonech v březnu 1895. Dne 19. března konala se v Pešti pod předsednictvím primasa, kardinála Vaszáryho, biskupská konference, které bylo přítomno 14 biskupů; 8 se omluvilo, ale slíbili, že se do Pešti k hlasování dostaví. Bylo usneseno hlasovati proti předlohám a zamítnouti veškeré kompromissní návrhy. Téhož dne konala se též u hraběte Mikuláše Esterházyho v Pešti porada členů magnátské komory, kteráž o témž se usnesla. Dne 20. března 1895 rokovala magnátská komora o rozpočtu státním, který přijala; řečníci mluvili při tom též o církevní politice vlády. Sněmovna byla velmi četně navštívena; veškeren episkopát všech ritů dostavil se v plném počtu: byli přítomni 32 biskupové a arcibiskupové. Dne 21. března při přeplněné sněmovně, kdež obě strany skoro v jednostejném počtu proti sobě stály, byla osnova zákona o svobodném vykonávání náboženství předmětem rokování. Za ni přimlouvali se Felix Czorda, hrabě Zay, hrabě Keglevich, baron Pronay a hrabě Szechényi; proti ní biskup Dessewffy a baron Vecscy. Po skončené povšechné debattě přikročeno za velikého hluku k hlasování dle jmen. Zapisovatelé nemohli se dohodnouti; jedni pravili, že jest 119 hlasů pro a 118 proti, a druzí tvrdili opak. Tu prohlásil předseda Szlavy, že druhý den dá hlasovati znova. Druhý den, dne 22. března, prohlásil Szlavy, že jak pro předlohu o svobodném vykonávání náboženství, tak proti ní odevzdáno bylo 119 hlasův. Když hrabě Ferdinand Zichy jménem své strany tento výpočet správným uznal, oznámil předseda, že chtěje podrobné rokování o předložené osnově možným učiniti, hlasuje sám pro předlohu. Potom zahájili magnáté podrobné rokování. Biskup Steiner z Kr. Bělehradu navrhl, aby škrtnuty byly §§ 3. a 4., kteréž ustanovují, že náboženské předpisy nikoho zdržovati nemají od vykonávání jeho zákonných povinností, a

že jest zakázáno ukládati církevní tresty těm, kteří by i proti předpisům svého náboženství své zákonné povinnosti plnili. Jeho návrhy byly většinou tří hlasů zavrženy. Hlavním bodem předlohy byl třetí oddíl jednající o těch, kteří k žádnému zákonně uznanému náboženství nenáležejí. Hrabě Esterházy navrhl, aby celý tento třetí oddíl o bezvyznání čili bezkonfessnosti ze zákona byl škrtnut. Jeho návrh byl 126 hlasy proti 118 hlasům, tedy většinou 8 hlasů, přijat. Výsledek hlasování byl od katolických magnátů uvítán voláním: »Eljen!« Za tento výsledek hlasování bylo děkovati dvěma důtklivým a působivým řečím barona Vecscyho a kardinála Schlaucha; veškera výřečnost ministra kultu Vlassicse byla marnou.

Dne 23. března rokovalo se o recepci židů. Ministr Vlassics prohlásil, že trvá na předloze v té formě, ve které byla podána, poněvadž prý pouze spravedlivé požadavky obsahuje. Pravilť v hlavních bodech toto: »Paragraf o přestupování platí nejen o přestupu z křesťanské víry k židovské, ale též při přestupu ze židovství ke křesťanství; toto zásadní stanoviště nemůže býti ani předmětem sporu; nelze mysliti, aby některému vyznání taková překážka vadila; článek víry nemůže býti rozhodným pro státní zákony; židy lze počítati k nejužitečnějším občanům v zemi, oni jsou důležitým činitelem v uherské kultuře, průmyslu a obchodu a jsou dobrými vlastenci; byla by to úzkoprsost odpírati jim rovné právo; naopak důležitým zájmem státu jest, aby svazek všech státních občanů byl upevněn;« ministr doporoučel předlohu ke přijetí. Ale všechno velebení maďarského vlastenectví židů ministrem bylo nadarmo. Recepce židů byla 118 hlasy proti 112, tedy většinou 6 hlasův, a to již v povšechném rokování, zavržena.

Vláda podala oba návrhy opět sněmovně poslanecké, kde byly po třetí v původním znění přijaty a přišly v něm po třetí do komory magnátské. Ministr-president pracoval o to, aby si malou většinu opatřil. Již dříve byly tři noví členové pro magnátskou komoru jmenováni; teď byl jmenován čtvrtý, všichni čtyři liberálové; za to zůstala sídla zemřelých biskupů

neobsazena. Vláda rozdávala dvorní tituly, dávala hostiny a nešetřila slibů; skutečně někteří magnáté vzdálili se z Pešti, někteří přešli na stranu vládní, ale přece nebyla vláda většinou jista, neboť opět jiní opposičníci se dostavili. Vhod přišel vládě spor s nuntiem Agliardim, který svévolně vyvolala, aby svou domnělou ráznost v hájení samostatnosti země dokázala a tak nátlak na magnátskou komoru učinila. (O tomto sporu budeme mluviti níže v § 112.) Aby proti církevní politice vlády Srbové nemohli se prohlásiti, nepovolilo ministerstvo na počátku května patriarchovi Brankovičovi svolati srbský církevní kongress, pod záminkou, že úhrada jeho není prý kryta, ačkoli náklady spojené se svoláním a zasedáním kongressu měly úhradu pojištěnu více nežli dostatečně. Rokování o zbývajících dvou předlohách církevně-politických začalo po třetí v magnátské komoře 14. května 1895. Před sněmovnou byli ministři s jásotem od zpracovaného obecenstva přijati. Sněmovna byla četně navštívena, jmenovitě biskupové sešli se v plném počtu. Komora usnesla se 117 hlasy proti 116, aby se v podrobné rokování o renunciu poslanecké komory ve příčině volného vykonávání náboženství vešlo. Avšak § 22 byl na návrh hraběte Zichyho 119 proti 115 hlasům škrtnut; podobně § 23, a to 112 proti 110 hlasům; druhý den 15. května, byl návrh hraběte Zichyho, aby se škrtly §§ 25, 26, 27 a 28, při hlasování dle jmen 114 proti 109 hlasům přijat. Tak zavrhla komora magnátů po třetí bezvyznání čili bezkonfessnost. Potom rokováno o renunciu poslanecké komory ve příčině osnovy zákona o recepci židův. Hrabě Ferd. Zichy navrhl, aby sněmovna nebrala předlohu za základ podrobného rokování. Ministr kultu Vlassics doporoučel předlohu ku přijetí. Po krátké debattě hlasovalo se dle jmen: tu bylo 107 hlasů pro a 107 proti; předseda rozhodl svým hlasem, aby se v podrobnou debattu vešlo. Při § 2., jednajícím o přestupu k židovství, pravil hrabě Zichy, že toto ustanovení příčí se zásadám dogmatickým církve, a navrhl jeho škrtnutí. Hrabě Keglevich a ministr Vlassics přimlouvali se za jeho přijetí; ministr prohlásil, že tento § jest nejdůležitěj-

ším ustanovením zákona a spravedlivým požadavkem reciprocity. Návrh Zichyův byl přijat, a § 2. zamítnut hlasováním dle jmen 115 hlasy proti 94. Dne 16. května pokračovali magnáté v rokování a přijali většinou ostatní §§ zákona. Při třetím čtení zákona bez § 2. bylo 96 hlasů pro a 96 proti: předseda rozhodl svým hlasem pro; a tak byla recepce židů, avšak bez přestupu k židovství, přijata. Tento zákon byl prohlášen v sobotu dne 2. listopadu 1895 »o dušičkách«.

Když nuntium magnátské komory do poslanecké přišlo, bylo odevzdáno školskému výboru, který zákon o recepci židů, jak od magnátů přijat byl, též přijal, ale usnesl se, aby paragrafy, v zákoně o svobodném vykonávání náboženství magnátskou komorou škrtnuté, zase do něho byly vřaděny, a spolu aby § 2. z návrhu zákona o recepci náboženství židovského do zákona o svobodném vykonávání náboženství přijat byl. Avšak vláda neměla teď tolik zmužilosti, aby v průběhu jednoho roku po čtvrté návrhy komoře poslanců k rokování předložila: odložila věc až na podzim. Těžiště spočívalo zase v magnátské komoře, jejíž odpor měl býti stůj co stůj zlomen. Tu vymohla vláda na koruně, že bylo několik nových magnátův a doživotních členů magnátské komory, samých to liberálů, jmenováno.

Poslanecká komora přijala zákon o svobodném vykonávání náboženství, jak ze školského výboru vyšel: tedy přestup k židovství z křesťanství a bezvyznání. Magnátská komora sestoupila se dne 21. října 1895 ve stísněné náladě k rokování o tomto zákoně: poznávala, že svou slabostí a povolností k nevěreckému židovství a svobodnému zednářství zadává nejsvětější zájmy. Na žádné straně nebylo valné chuti pouštěti se do dlouhých řečí, jichž marnost byla zjevna: výsledek hlasování bylo lze předvídati; mužové, kteří posud žádného hlasování nezanedbali, nedostavili se; nově jmenovaní magnáté byli všichni přítomni, aby bezvyznání a přestup k židovství svým hlasováním možným učinili. Bezvyznání čili bezkonfessnost byla přijata 118 proti 111 hlasům. Když o přestupu z křesťanství k židovství se rokovalo, měl hrabě Ferdinand Zichy řeč, která hluboký dojem na komoru učinila a

s níž každé křesťanské věřící srdce se srovnává a srovnávati musí; volal v ní: »Kdo jest křesťanem, nemůže s tímto zákonem se srovnávati, a země, která takové ustanovení do svého zákona vtěluje, přestává býti křesťanskou.« »Kdo v křest nevěří, není křesťanem, ke kterémukoli vyznání se čítá«. Proti této zničující kritice nepovstal žádný magnát, toliko ministr kultu Vlassics snažil se ze své povinnosti-planými, magnáty lhostejně přijatými frázemi o rovnoprávnosti a vzájemnosti přijatých vyznání pomoci vládní straně z rozpaků; a chtěje si dobrati hraběte Zichyho, vyčítal mu, že jest ho velmi často v Cislajthanii viděti; výčitka to, která z úst ministra J. V. krále podivně zní a o veliké loyalnosti nesvědčí. Zichy odbyl a zahanbil neloyalní poštívání čili insinuaci královského ministra. Přestup z křesťanství k židovství byl přijat 120 hlasy proti 113. Hrabě Zichy chtěl zachovati, co by se ještě zachovati dalo, a zdařilou řečí poukázal k tomu, že pod názvem »vykonávání náboženství« vykonává se docela násilí ve prospěch židovství, když dítky níže 7 let stojící ze smíšených manželství mezi židy a křesťany i tenkráte v židovství jest vychovávati, když rodičové ke křesťanství přestoupí. Otupělé svědomí většiny hlasovalo i pro toto ustanovení. Tak umělou většinou sedmi hlasů, velikým nátlakem na komoru, ztratilo Uhersko »kříž«. Dobře pravil hrabě Zichy: »Tento kříž jest nyní pouze ozdobou, nikoli však znakem vykoupení, nikoli nejvyšším a nejvznešenějším znamením v životě, nikoli rukojmím vykoupení.« Všichni katoličtí a též rozkolničtí praelati a stará dědičná šlechta hlasovali proti bezvyznání a proti paragrafu o přestupu k židovství; avšak všichni církevní hodnostáři (superintendenti) evangelické, reformované a unitářské církve hlasovali pro »bezvyznání« a pro přestup k židovství. Kalvínský superintendent v Komárně, Gabriel Pap, jsa velice churav, dostavil se proti zákazu lékařskému, jak myslil, jako patriot do sedění magnátské tabule: ale zhoršil svůj stav a zemřel. Tak dne 21. října 1895 přestalo Uhersko býti zemí »křesťanskou« a stalo se zemí židovsko-křesťanskou; jest to dílo kalvínství, židovství a svobodného zednářství.

---

§ 111. Strana lidu. Strany na říšském sněmě uherském.

Politická strana křesťanského lidu vznikla z potvrzení prosincových zákonův a zrodila se 20. ledna roku 1895 zároveň s ministerstvem Bánffyovým. Dne 18. listopadu 1894 konal se sjezd katolíků v starém korunovačním městě Královském Bělehradě za účastenství nejméně 10.000 katolíkův a pod předsednictvím bělehradského biskupa Dra. Filipa Steinera. Přítomní poznali, že ve smíření není naděje a potvrzení zákonů každou chvíli očekávati lze. Tenkráte při hrobě sv. Štěpána pravil hrabě Mikuláš Mořic Esterházy: »Jest nutno, abychom se proti nepřátelskému táboru upravili a proti svým protivníkům silné, nepřemožitelné vojsko do pole vypravili. Vypovídáme válku.« Ke konci sjezdu před resolucí prohlásil hrabě Ferdinand Zichy, c. a k. tajný rada, rytíř zlatého rouna a člen magnátské komory, »utvoření katolické strany lidu« s tímto programem: »Katolická strana lidu stojí na základě státoprávního vyrovnání z r. 1867, drží pevně ke králi, hájí katolického náboženství proti církevní politice vlády, přeje si zachovati rodinné statky, chce zachovati jazyk národnosti neporušeným, bude za poslance do říšského sněmu voliti pouze muže katolického smýšlení, drží se pevně katolické školy, zavrhuje církevně politické předlohy vlády, bude J. V. krále prositi, aby jich nepotvrzoval, a budou-li potvrzeny, zasadí se všemi zákonitými prostředky o to, aby zase byly odstraněny«. Pozdravy sjezdu došly od nuntia ve Vídni, primasa, mnohých biskupů, korporací a vznešených osobností. Arcikníže Josef poslal předsedajícímu biskupovi tento telegram: »Požehnání Boží řídiž Vaši činnost; za to modlím se k Nejvyššímu.«

Tento sjezd vyvolal veliký poplach v liberálním táboře. Dne 20. listopadu interpelloval starý republikán a nevěrec Otto Herrmann, člen strany »nezávislosti«, ministra-presidenta Weckerle »pro demagogické snahy« bělehradského sjezdu, napomínal ho, »aby měl více

vážnosti ke králi,« nekonal na něho »nátlaku« pro potvrzení nebo nepotvrzení církevně politických zákonův, a připomenul též trestní paragrafy. Ministr-president odpověděl hned, prohlásil program bělehradského sjezdu »za nebezpečný, který pokoj v Uhrách rušiti může«, a dodal, že bude na potvrzení zákonův u J. V. krále »prosebně naléhati«.

Když zákony o povinném občanském manželství a státních matrikách v prosinci 1894 byly potvrzeny, a v lednu r. 1895 ministerstvo Bánffyovo jmenováno sestoupili se dopoledne dne 28. ledna 1895 posavadní činitelé katolického hnutí v Pešti u hraběte Mikuláše Mořice Esterházyho, aby program sjezdu katolického v Bělehradě do života uvedli, a zvolili výbor, který by již odpoledne řádný program sestavil. Bylo usneseno zvoliti 12členný výbor za předsednictví hraběte Ferdinanda Zichyho. Tak povstala nová strana, která se nazvala »stranou lidu«, a také od lidu s jásotem byla přijata; ale hrůza zachvátila stranu liberální, když se svým vlastním kandidátem do říšského sněmu Janem Zelenyakem v Levoči (Latschau) vystoupila, který byl také zvolen. Kterak vláda o nové straně smýšlí, prohlásil dne 26. února r. 1895 ministr vnitra Perczel, řka, »že co do agitace se strany lidu neviděl prý nijakého politického hnutí, které by s tak malým vlastenectvím jako toto do života bylo vstoupilo; hnutí obrátí prý se brzy proti organisatorům, a přinutí vládu, aby jich samých proti jejím přívržencům chránila.« Štěpán Tisza dodal, »že strana lidu proti všem stranám stojí, a proto všechny strany že musí se proti ní postaviti.« Časopisy, jmenovitě: Nemzet, Pesti Napló, Budapest, Egyetértés, Szabadszó, Népszava, Magyar Ujság, Magyar Hirlap a jiné zuřily jako smyslů pominulé; nebylo nadávky, které by se nebylo dostalo vůdcům strany lidu: byli se všemi svými stoupenci vyhlašováni za buřiče, podvodníky, zrádce vlasti, tmáře, muže převratu. Všechno zuření bylo však marno. Když noví ministři a sekretáři ve svých volebních okresech nové volbě se podrobovali, postavila se jim strana lidu na odpor; teď měli tuhé boje ti, kteříž jindy snadno vítězili. V Bonyhádě, Dunaszerdahely, Czaka-

thurně vystoupila nová opposice velmi rázně. I ministr kultu Vlassics byl by ve svém starém okrese propadl, kdyby se nebylo sáhlo k nezákonnému násilí: četníci a stoliční soudcové honili liberální voliče k volbě a stranničtí předsedové zamítli tolik hlasů strany lidu, až malou většinu pro ministra sehnali. Neslýchaná nespravedlnost dosáhla svého vrcholu v nitranské volbě, kde nový státní sekretář Latkoczy stál proti kandidátu strany lidu hraběti Janu Zichymu. Volba konala se 20. a 21. března r. 1895; předsedou volební kommisse byl Gustav Tarnoczy. Většina Zichyho byla zajištěna; tu, aby liberál zvítězil, nakládalo se ukrutně s opposičními voliči. V ostrém větru, pronikavé zimě, v lijáku a v hrozném blátě musili pod širým nebem mimo město tábořiti; i chléb byl jim odňat, aby hlad trpěli. Celý den nebyli k hlasování připuštěni, a za noční tmy v zástupech zamítáni; ulice byly vojskem a četníky obsazeny, a Gustav Tarnoczy, volební kommissař, dal město v stav obležení. Lid všechno trpěl, držel se až do rána a nedopustil se ani nejmenší nezákonitosti. Za takových hrůz byl zvolen liberál, státní sekretář Latkoczy, 930 hlasy proti hraběti Janu Zichymu, který dostal 274 hlasy. Všeobecné rozhořčení z této volby, kterémuž i v komoře poslanecké byl dán výraz, přimělo Latkoczyho, že se mandátu vzdal. Při nové volbě působilo se ne tak surově, ale prohnaněji. Po neděle byli voličové zastrašováni, sváděni a upláceni: když to nic nepomáhalo, sáhlo se zase k násilí, aby menšina stala se většinou. Pro liberálního kandidáta hlasovali mrtví i nepřítomní; za to řadní voličové strany lidu byli z nejničemnějších záminek hlasovacího práva zbavováni. Takovým způsobem byl 24. a 25. dubna 1895 zvolen za poslance župní vrchní notář Emerich Janicz 923 hlasy proti Janu hraběti Zichymu, jenž 847 hlasův obdržel, tedy většinou 76 hlasů; dle vládního protokollu bylo 345 hlasů zamítnuto. Strana lidu podala proti volbě ohrazení,*) žádala v něm prohlášení volby

*) Viz je pod názvem: »Die Neutraer Wahl« v díle: »Der Religionskrieg in Ungarn« str. 52—57.

za neplatnou, disciplinární vyšetřování proti úředníkům a potrestání vinníků, kteří nejsou úředníky. Nitranský biskup, který toto násilí na vlastní oči viděl, nepozval o slavnosti Narozenin J. V. krále dne 18. srpna 1895 k hostině župních úředníků, začež byl od židovských a vládních časopisů obviňován z neloyality. Ještě větší násilí dělo se při volbě ve slovenském městysi Stupavě (Stampfen, Stomfa) v župě prešpurské, kteráž jest takovou politickou ohavností, jaké Uhersko ještě nevidělo. Volba začala za předsednictví Aurela Bartala, bratránka jednoho ministra, o 8. hodinně ranní dne 5. prosince 1895 a trvala do 8. hodiny večerní 6. prosince, tedy plných 36 hodin, což se ještě v Uhrách nestalo. Voličů strany lidu bylo 1252. Voličové strany lidu nebyli vpuštěni do města, poněvadž židé, kteří horlivě pro vládního kandidáta působili, roztrousili pověsť, že prý chtějí město zapáliti, a musili proto tábořiti na blízkém pahrbku. V noci padal sníh a vál ostrý vítr, a stoliční soudce nedovolil jim ani oheň rozdělati, aby se trochu ohřáli, z nichž četní lehce byli oblečeni, a potom z nastuzení se rozstonali. Vojsko bylo k ochraně volby povoláno: pro psí počasí dala jízda své koně do chlévův, ale občané-voliči nesměli pod střechu. Při tomto ukrutném nakládání s voliči dostal vládní kandidát, státní sekretář Latkoczy, 864 hlasy, protikandidát strany lidu Slovák Dr. Karel Otocska 651 hlas; o 600 hlasů byla strana lidu připravena.*) Při této volbě šlechetně jako pravý kněz zachoval se farář prešpurského předměstí Blumenthalu, Vincenc Havlicsek; k němu dostavil se kněz Zovanyi (dříve se jmenoval po slovensku Janoška), kterýž jednou od víry odpadl, a pak opět se navrátil a teď v jakémsi listě, jenž za katolický se vydává, pro liberální vládu působí, a nabízel mu ve jménu vlády a prešpurského vrchního župana proboštství, když pro Dr. Otocsku působiti nebude. Havlicsek, který je členem ústředního výboru strany lidu v prešpurské župě a jako slovenský spisovatel u Slováků vážnosti se těší,

*) Srv. »Vaterland«, Abendblatt ze 7. prosince 1895, č. 336 str. 1. »Latkotzyanismus«.

zamítl s veškerou rozhodností tuto hanebnou nabídku, zneuctívající vládu i podlého kněze Zovanyiho.*) Za příčinou stupavské volby povstal z nejkrajnější levice, ze strany Ugronovy, poslanec Hollo a vyčetl ministerstvu veškeru surovost ve Stupavě spáchanou, při čemž levice volala »Eljen Bánffy!« (10. prosince 1895). Ministr Perczel hájil sice proti němu řádnost volby, ale byl hned potom od časopisu »Budapesti Hirlap« řádně vyvrácen a jeho výmluvy a ospravedlňování novými podrobnostmi o stupavských surovostech odmítnuty.**) Časopis »Magyar-orszag« nazval volbu stupavskou »darebáctvím«. Čtyři učitelé, kteří pro kandidáta strany lidu agitovali, byli od vlády hned propuštěni.***)

Strana lidu poznala svou sílu a staví všudy při doplňovacích volbách své kandidáty do sněmu bez ohledu, zdali zvítězí nebo podlehnou; učinila tak v Sohle a Zichyfalvě; v Lubló, jehož poslanec do konkursu upadl, zamezila vláda ztrátu mandátu, aby tam strana lidu nezvítězila.

Strana lidu není stranou výlučně katolickou, ale stojíc na základě katolickém, chce všechny křesťany spojiti v jeden celek proti nekřesťanskému liberalismu a nevěře a proti němu bojovati. Svůj program podala v maďarské a německé brožuře: »Co chce strana lidu,« †) v níž se ke všem uherským občanům obrací. Praví tam na straně 13: »Východištěm naší organisace jest založení politické strany, která si vytkla za účel, křesťanský ráz naší společnosti podporovati, křivdy v naší vlasti na katolické církvi a křesťanství spáchané hojiti a hospodářské a politické zájmy národa a lidu pěstovati. Ona nechce židy a

*) »Vaterland« z 11. prosince 1895 č. 340 str. 5.
**) l. c.
***) »Večerní Noviny z 19. prosince 1895 č. 147.
†) Tato brožura (jejíž německý výtisk zní »Was will die Volkspartei« 54 stránky: Buchdruckerei »Szent Géllert«: Budapest. 1895) není v knihkupectví; s velikým namáháním jsem si ji opatřil. Mohu vyznati, že tak populární, jasné a jadrné brožury jsem ještě nečetl; vydařila se katolíkům, kteří v ní učeného i nevzdělaného se svým programmem seznamují.

mohamedány vyhnati, ale chce, aby Uhersko, kteréž jest křesťanským, také křesťanským zůstalo. Na tomto všeobecném základě přijímá do svého středu každého věřícího křesťana k ochraně společných a mezi sebou spojitelných zájmův.«

Strana lidu jako samostatná politická strana, stojící na základě uherského státního práva a vyrovnání z r. 1867, rozvíjí svůj program ve 14 článcích: 1. »Žádáme revisi zákonův o povinném občanském sňatku a státních matrikách.« 2. »Budeme bojovati proti takovým nařízením a návrhům zákona, které se článkům víry protiví neb svornost přijatých vyznání ohrožují, kterážto svornost ve prospěch země obnovena býti musí. Držíme se pevně svobody vyznání, ale za to žádáme též pro katolickou církev nedotknutelnost jejích práv a svobod.« 3. »Žádáme pro katolickou církev samosprávu čili autonomii, a proto vydání katolických fondův a nadací.« 4. »Budeme hájiti zákony o vyučování (to jest náboženskou školu), zajištěnou svobodu vyučování a žádáme jejího rozšíření na všechny obory vyučování.« 5. »Poněvadž Uhry jsou v první řadě státem zemědělským, žádáme náležitého ohledu na zájmy, posud zanedbané, rolníkův, jmenovitě malostatkářů v berní, celní a obchodní politice.« 6. »Žádáme všech zákonných opatření pro rolnický lid, aby v této vlasti žíti a prospívati mohl.« 7. »Žádáme opatření úvěru rolníkům a řemeslníkům.« 8.—12. »Žádáme oprav v bernictví.« 13. »Naše strana chce národnostem vstříc vycházeti a jejich nároky, pokud s jednotou a národním rázem uherského státu je spojiti lze, uvažovati a spravedlivě vyplňovati.« 14. »Žádáme spravedlivé konání voleb.« *)

Strana, která si vytkla za svůj program: křesťanský ráz Uherska, povznesení rolníkův a řemeslníkův a spravedlnost k národnostem, má budoucnost, a bude velikým činitelem v rozvoji Uherska. Jako svůj orgán vydává nový katolický denník: »Alkotmány«.

Strany na říšském sněmě uherském jsou: 1. Strana

*) L. c. str. 18—54, kde každý článek populárně se vykládá.

svobodomyslná čili liberální, též vládní zvaná, které se vyčítá v uvedené brožuře, že »všechno slibuje, ale nic neplní.« Slibovala lidu »zlato«, ale dala mu — aby se mnoho neotřelo — nikl; dobré stříbrné zlatníky přes noc proměnila (ungemauschelt) v 50krejcarové koruny, za které cizozemsko sotva 25 kr. nabízí. Liberální strana slibovala blahobyt, a jaký blahobyt! poslancům zvýšila diety, dala ministrům a vrchním županům vysoké platy a pense, rolník obdrží 6 zlatých za pšenici a lid žebráckou hůl. Ona dala občanské manželství, státní matriky, na které lid musí platiti, a nádavkem recepci židův. Národe, co chceš více?*) Liberální strana se svým církevně radikálním programem není ještě u konce. Sestátnění škol obecných, t. j. proměnění škol náboženských a konfessních ve státní, bez vyznání, odložil ministr kultu Vlassics, poněvadž na to nemá peněz; věc jest pouze odložena. Dne 30. ledna 1895 mluvil poslanec Otto Herrmann o zabavení církevního jmění, které prohlásil za nutné a nevyhnutelné, a generální konvent lutheránský usnesl se, aby dosavadní státní subvence jejich v stálou dotaci proměněna byla, aby proveden byl článek 20. zákona z r. 1848, a vykládá jej tak, jakoby zabavení církevního jmění ustanovoval. Protestanté i liberálové pohlížejí závistivě na značné církevní jmění v Uhrách a programem jejich jest: jej zabaviti.

Druhou stranou jest tajná vládní strana, kterou tvoří »Osmačtyřicátníci«, majíce v čele Justha, Eötvöse a Františka Košuta: jsou to praví Košutovci.

Třetí stranou jest strana »Nezávislých«, dle svého vůdce Ungrona též Ungronovou zvaná, která o vyrovnání z r. 1867 slyšeti a o společných věcech věděti nechce, jsouc pouze pro osobní unii.

Čtvrtou stranou jest strana národní, jejímž vůdcem jest hrabě Albert Apponyi; stojí sice dle slova na půdě vyrovnání z r. 1867, ale chce takovému jeho vývoji, který by konečně k osobní unii dospěl.

---

*) L. c. str. 3—5, kde všechny její hříchy se srozumitelně lidu vykládají.

Pátou stranu tvoří oni vystouplí členové ze strany liberální, kteří se zavázali svým voličům, že budou proti radikálnímu programu vlády a jejím proticírkevním návrhům hlasovati; jsou to vlastně liberálové a mají v čele hraběte Julia Szapáryho.

Šestou stranou jsou: nestranní, tak zvaní »divocí«, kteří k žádné straně nenáležejí.

Sedmou stranou jest strana »lidu,*) kteráž s pomocí Boží obrodiž Uhersko.

---

§ 112. Cesta vídeňského nuntia Agliardiho v Uhrách. Spor pro ni mezi Bánffym a Kálnokym. Pád Kálnokyho.**)

Papežský nuntius ve Vídni Msgre Antonín Agliardi, arcibiskup caesarejský in part., cestoval od 15. do 25. dubna 1895 po Uhrách a zdržel se v Ostřihomě, Budíně-Pešti a Velkém Varadíně. Kardinál knížeprimas Vaszáry v Ostřihomě a kard. biskup Dr. Schlauch ve Velikém Varadíně dávali k jeho poctě hostiny, při nichž měl nuntius řeči, kterým v zápětí netušené následky se dostavily; jmenovitě platí to o přípitku v Ostřihomi. Na cestě pozdravovali katolíci duchovního i světského stavu nuntia s velikou nadšeností, ale vládní kruhy a jejich orgány chovaly se demonstrativně s náramnou zdrželivostí, ačkoliv nuntius ministra-presidenta i ministra kultu v Pešti navštívil a všudy úplně správně se choval. Ministr-president Bánffy praví ve své odpovědi k interpellaci v uherské sněmovně 1. května 1895, že »on po svém jmenování (tedy v lednu) papežského nuntia ve Vídni navštívil, který v rozmluvě s ním pravil, že již dávno zamýšlí přijíti do Uher, aby navštívil primasa v Ostřihomi, seznámil se s ministrem kultu a vyučování a udělal několik návštěv v Uherskn;« »ze své strany,« dodal

---

*) L. c. str. 5—9.

**) Srv. Oesterreich-Ungarn: der Konflikt Bánffy-Kálnoky. Aus Ungarn; v Hist.-polit. Blaetter. 1895, sv. 115, str. 868—892.

Bánffy, »musil jsem toto rozhodnutí pozdraviti s radostí.« O své cestě vyrozuměl nuntius uherského ministra kolem J. V. krále barona Jósiku a ministra vnějších záležitostí hraběte Gustava Kálnokyho. Uherští ministři byli s cestou srozuměni, ale Kálnoky činil notou ministra presidenta Bánffyho na to pozorným, že »čas cestě nuntiově do Uher není vhodným, a to vzhledem na předlohy církevně politické, kteréž ještě vyřízeny nejsou, a vzhledem na konfessní rozjitření v zemi panující, jmenovitě na pokroky tak zvané katolické strany lidu; to vložiž se na srdce nuntiovi.« Ale Bánffy nepostoupil po tomto přípise ani po pozdější rozmluvě s Kálnokym, jenž mu radil, aby nuntia meškajícího v Pešti s cesty do Velikého Varadína jakožto méně vhodné zrazoval. Tato cesta k výtečnému kardinálu Schlauchovi zdála se velmi nebezpečnou.

Nuntius přišel, byl všude slavně uvítán, jeho chování a řeči byly úplně správny a všichni, přátelé i nepřátelé, byli s ním spokojeni. Vládní »Pester Lloyd« z 20. dubna r. 1895 praví v úvodním článku: »Delší pobyt nuntia Msgra. Agliardiho v Uhersku jest od veřejného mínění přijat se všeobecnou spokojeností. Všude panuje pocit, že ctihodný zástupce kurie, abychom kanonického výrazu užili, propter bonum pacis (pro dobro pokoje) sem přišel.« Vysoce officiosní vídeňská »Politische Correspondenz« z 23. dubna dala si dopsati z Budína-Pešti (od říšského poslance Alexandra Hegedüse, dobrého přítele Kolomana Tiszy a náboženstvím kalvínce): »Uherské časopisectvo rozepisuje se (o cestě nuntiově) docela klidným a mírným tonem; k tomuto chování veřejného mínění přičiňuje bez pochyby též ta okolnost, že Msgre Agliardi s onou, papežské diplomacii vlastní obratností ve svých projádřeních každého veřejného útoku se varuje. Ano on vyvolal tím, že vedle prospěchů církve též na prospěchy vlasti takovou váhu kladl, velmi příznivý dojem. Když výroky nuntiovy na příslušné straně učiněné dle svého přímého smyslu se vykládají, pak jsou úmysly Vatikánu vzhledem k Uhrám pokojné. Když se věci tak mají, pak se obapolné dobré vůli podaří pokoj mezi státem a církví v krátkém čase zas obno-

viti.« Podobně byl spokojen opposiční »Budapester Tagblatt«, který 20. dubna 1895 se vyjádřil, že »láska a smířlivost mluví ze všech slov nuntiových.«

Nuntius dokončil svou cestu, s kterou všichni byli spokojeni, a o níž v Uhrách potom nikdo více nemluvil, navrátil se do Vídně a byl již týden doma, když tu vypukla bouře, kterou způsobily pikle a pletichy Kolomana Tiszy. Kálnokyho pokládala rodina Tiszova za hráz proti panování Tiszův a proto pracovala proti němu. Když interpellace proti nuntiovi Agliardimu měla býti podána, byl vyzván k jejímu podání nejprve Julius Horváth, kterýž jest rozhodným přívržencem Tiszovým a odpůrcem Kálnokyho. Když toho nepřijal, byl vyhlídnut poslanec Terényi. Nápadno bylo a připravenou intriku prozrazovalo, že jeden vysoce postavený vídeňský přítel Tiszův a odpůrce Kálnokyho (Kallay, ministr společných financí) právě před interpellací odešel na dovolenou. Chtěl býti vzdálen, když vše dobře bylo navlečeno. *) Ministr-president Bánffy smluvil se s Terényim, kterýž jest synovcem † biskupa velkovaradínského Arnolda Stummera-Ipolyiho, a nezasvětil do svého plánu svou stranu, než pouze několik důvěrníkův.

Dne 1. května 1895 podal Terényi umluvenou interpellaci o cestě nuntiově: »Návštěva nuntiova způsobila znepokojující dojem; největší část veřejného mínění v zemi spatřuje v této návštěvě něco více nežli obyčejný úkon zdvořilosti, něco více nežli snahu vztahující se na vývoj a posilnění katolické víry; spatřuje spíše v této návštěvě dotýkání se naší vnitřní politiky a myslí, že jest v tom úmysl, aby cizí vliv ku platnosti byl přiveden. Doklady tohoto názoru jsou: volba doby k této cestě; ochota, s kterou nuntius řeči k sobě obrácené a často politicky zabarvené přijímal; výroky jeho, kteréž, jak v několika velkoměstských (!) listech psáno bylo, k žurnalistům jej navštěvujícím učinil, a jež též na obsazování biskupství se vztahovaly, a to tak, že i práv korunovaného krále se dotkly. Všechny

*) Dle »Vaterlandu« Hlas Národa z 11. května 1895, č. 129 »Kálnoky a Bánffy«. »Z Vídně«. 10. května. (Tel.)

tyto dojmy(!) byly potom sesíleny rozšiřovanými výpovědmi, které nuntiovi v soukromém obcování do úst byly kladeny (! od koho?). Když toto všechno se uváží, jeví se návštěva nuntiova takovou, která chtěla podporovati a povzbuzovati směry a snahy, jež se vztahují na revisi církevně-politických zákonův, oběma komorami říšského sněmu přijatých a korunovaným králem již schválených, a pak na zavržení návrhů, které ještě zbývají. Jsou zde příznaky snahy, míchati se do vnitřního politického hnutí země, které zaplašiti nelze. Toto všechno jeví se právem (!) jako překročení mezí obyčejného a nutně zdrželivého postavení diplomatického zástupce. Proto činí interpellant k veškeré vládě tyto otázky: které stanoviště zaujímá vláda k cestě papežského nuntia do Uher? Učinila-li vhodné kroky neb je-li ochotnou je učiniti, aby znepokojení bylo rozptýleno? A je-li zde nedorozumění, ať jest odstraněno a pro budoucnost jeho opakování nemožným učiněno.« Interpellant podal interpellaci ničím neodůvodněnou, a byl pro svou jistotu tak chytrým, že ani velkoměstských žurnálů nejmenoval.

Po interpellaci bylo nápadným, že Bánffy hned povstal a písemně již připravenou odpověď podal. Pravil, že »vláda touto otázkou již dříve se obírala, nežli interpellace byla podána«; potom vypravovav o své návštěvě u nuntia ve Vídni pokračoval: »Když on (nuntius) byl v Ostřihomě, a já zase náhodou ve Vídni, zvěděl jsem k svému překvapení z listův o chování, proslovech a přípitku, který měl v Ostřihomě. Později, ještě stále ve Vídni, zvěděl jsem z časopisův o stycích a výpovědech, které zde v Budíně-Pešti se staly. Navrátiv se do Budína-Pešti dostal jsem zde též přímou zprávu o jedné a druhé události, jakož i o jeho velko-varadínské návštěvě. Ačkoliv se nepokládám za oprávněna, abych proti nuntiovi, ať již pro jeho počínání, ať pro jeho slova přímé obvinění učinil, přece veškeren způsob, čas, vystoupení a vztahy, za kterými zde vystoupil, učinily na mne dojem, že překročil ony meze, které mu jako zástupci cizí mocnosti ve příčině vnitřních otázek vytčeny jsou; neboť mezi papežským vyslancem a velevyslanci a vyslanci

cizích států nelze činiti rozdíl. Ačkoliv jest nepochybno, že římská kurie (!) v duchovních věcech právní kruh a obor působnosti a příslušnosti k domácím katolíkům má: přece za žádných okolností nemůže kurie tento právní a příslušný obor vykonávati oním nuntiem, jehož do jednotlivé země přímo za vyslance posílá. Vykonávati tento právní obor a styky v duchovních věcech, jest dle našeho státního práva vloženo v ruce knížete-primasa. Za těchto okolností jest zde, když i ne skutečnost, když i ne úmysl, alespoň zdání, že papežský nuntius Agliardi snad bez úmyslu svůj právní a příslušný obor překročil. To jest náhled můj a názor vlády, a vláda ve srozumění se společným ministrem vnějších záležitostí, který v tomto ohledě stanoviště vlády svým učinil, dala tomuto názoru cestou diplomatickou prostřednictvím společného ministra vnějších věcí před sv. Stolicí výraz, žádajíc nejprve za vysvětlení, potom přejíc si, aby bylo vzato na vědomost, že toto chování zdá se takové, jakoby se míchalo do našich vnitřních věcí.«

Odpověď ministra-presidenta vyvolala v říšském sněmě u stoupenců vládních podivení, u opposice rozhořčení a veliký odpor, která na to naléhala, aby se řeklo, »v čem nuntius obor své právní a příslušné působnosti překročil.«

Cesta nuntiova do Velkého Varadína byla nevhod reformatorům církevně politickým, a maďarská zuřivost se bála, aby setkání nuntiovo s řecko-katolickým biskupem a jeho věřícími (sjednocenými Rumuny) národnostní otázky se nedotýkalo. Tu dal se bývalý ministr-president Koloman Tisza, dva dni před příchodem nuntiovým, nenadále na cestu do Velkého Varadína, jehož poslancem jest, a dovedl toho, že všechny úřady biharské župy nuntia si nevšímaly. Týž Tisza pronesl 24. dubna ve Stoličním Bělehradě při banketu zadunajského reformovaného církevního distriktu přípitek, jímž kalvínce jako nejvlastnější uherské vlastence velebil a hrubé útoky činil. »na červa, který v tajnosti na stromě hlodá, proti němuž (totiž proti probouzejícímu se katolictví) v boji pokračováno býti musí,« a vybízel kazatele, aby se nespokojovali

se slovem na kazatelně, nýbrž aby vnikali též do rodin a tak konali propagandu skutku.

Pro cestu Tiszovu do Velkého Varadína a onen přípitek viděl Bánffy najednou značné nebezpečenství v cestě nuntiově, a obrátil se notou z 21. dubna na společného ministra vnějších věcí oznamuje mu, »že by se snadno státi mohlo, že by nynější cesta nuntiova po Uhersku mohla býti učiněna předmětem interpellace v poslanecké komoře.« Bánffy mohl to předvídati, poněvadž si interpellaci chtěl opatřiti. »On chce prý před okamžitým zodpovídáním takové interpellace moudré názory ministra vnějších věcí v tomto případě co nejdříve zvěděti, při čemž musí se dvojí stanoviště uvažovati, a to: z jedné strany ohled na sv. Stolici, a z druhé zvláštní poměry Uherska a hájení onoho hlediště, dle něhož žádné cizí mocnosti nelze připustiti právo míchati se ve vnitřní věci, tedy, vyjímajic vnitřní věci katolické církve, též ne svaté Stolici«.

Na tuto notu odpověděl hrabě Kálnoky důvěrným listem ze dne 25. dubna, v němž poukázal na těžkosti »učiniti si úsudek o míře, ve které se Agliardi do vnitřních věcí míchal, pokud jsme pouze na zprávy časopisecké obmezeni.« Poněvadž tenkráte uherský ministr při c. a k. dvoře baron Jósika do Uher cestoval, vyžádal si hrabě Kálnoky skrze něho »laskavá vysvětlení o tomto článku a též o delších rozmluvách, které ministr-president a ministr vyučování s Msgrem Agliardim měli, a při nichž bezpochyby obavy uherské vlády proti vystoupení nuntiovu precisněji byly formulovány.« Hrabě Kálnoky pokračuje v notě: »Obdržený právě telegram neobsahuje sice žádné z oněch informací, kterých jsem si přál, abych situaci na základě spolehlivých dat posouditi mohl, přece však opakovala Vaše Excellence při tom přání, aby co nejdříve zvěděla můj náhled pro případní odpověď na nepodanou ještě interpellaci a hlediště v úvahu přicházející. V tak choulostivé věci, jako jest tato, musí se odpověď na interpellaci říditi nevyhnutelně dle otázky. Nejsem tedy s to, abych se zevrubněji vyjádřil o odpovědi, kterouž jest dáti, pokud otázka není formulována. Co se týká

hledišť za rozhodující označených, jež Vaše Excellence v té věci formulovala, že totiž ohledy, které si přejeme na zřeteli míti vůči sv. Stolici, rovněž v úvahu přijíti mají, jakož i zvláštní poměry v Uhrách a zachování práva, že my žádné cizí mocnosti nedovolíme zasahovati ve vnitřní věci a tudíž také ne sv. Stolici: obě tato stanoviska pokládám za zcela správná. K prvnímu z těchto hledišť mohu jenom podotknouti, že s ohledem na stáří papežovo není to také v zájmu Uher, porušiti vážné styky se sv. Stolicí, kterouž po tak dlouhou dobu jednání o církevně-politických předlohách podařilo se v přátelství udržeti. Ačkoliv není zde nijaké naděje, že by Apoštolský Stolec svého dogmatického stanoviska o nerozlučitelnosti manželského svazku se vzdal, přece není to jedno, zaujme-li Vatikán v příčině provádění těchto zákonů příkřejší nebo mírnější stanovisko. Ježto jest nám bdíti zároveň se společného stanoviště nad styky Rakouské části mocnářství ke sv. Stolici, pokládám za svou povinnost na tuto stránku otázky obzvláštní váhu položiti, zdali apoštolskému nuntiovi jednoduše postavení vyslance cizí mocnosti přináleží, a pak všechno, co nad to jest, nesprávné jest. Dle moderního názoru tvrdí se tak theoreticky, jmenovitě ve Francii, kde zákonodárství styky episkopatu k papeži a jeho zástupcům upravilo, ale v praxi nelze to prováděti ani ve Francii, poněvadž vždycky dopřává se apoštolskému nuntiovi, jakožto zástupci nikoli světské moci, ale hlavy katolické církve v katolických státech, podstatně rozdílné postavení než vyslancům ostatním. To spočívá v uznané svrchovanosti papežově nad katolickou církví a nade všemi katolíky, ovšem jenom ve věcech víry. Avšak nic nemůže býti obtížnějším než označiti meze, pokud katolická církev svých práv hájiti smí, a kde přestávají. Očividný důkaz pro mimořádné postavení, kterého apoštolský nuntius v katolických státech požívá, nalézáme právě v slavném způsobě, kterým Msg. Agliardi nyní v Uhrách nejen od biskupův, ale též ode všech vrstev obyvatelstva byl přijat. Kde dostalo se cizímu vyslanci něčeho podobného? Co se konečně týká míchání se do vnitřních věcí nikoliv duchovního

rázu, tu jsou Vaší Excellenci in loco tak důkladné informace po ruce, že každým způsobem Vaše Excellence lépe o tom může si svůj úsudek učiniti, nežli já, který co do zvláštních poměrův uherských žádného nároku na dokonalou známost věcí nečiním. Přece však zdá se mně, že dopustil se nuntius pokárání hodné beztaktnosti tím, že se nespokojil učiniti návštěvy církevním knížatům, kteří jej pozvali, ale v odporu se svými předchůdci, kteří v takových případech nikdy demonstrativně nevystupovali, veřejné řeči a přípitky činil, které, jak při stanovisku sv. Stolice jest, nijak jinak, nežli opposičně, proti vládní politice vypadnouti nemohly. Snad nese na tom též vinu demonstrativní přijetí, kterého se nuntiovi od uherského duchovenstva a katolické strany dostalo. Na všechen způsob měl svou cestu jakožto nevhodnou odložiti nebo se ujistiti, že cesta jeho žádných politických nepříjemností nezanechá a pro strannické účely vykořistěna nebude. Také jsem připraven, byť i královská uherská vláda za vhodné to nepokládala, prostřednictvím c. a k. vyslance u sv. Stolice proti tomuto rozhodně beztaktnímu vystoupení a zasažení apoštolského nuntia do vnitřních věcí, kteréž agitace v Uhrách ještě větší měrou rozdmychati může, vznésti odpor a stížnost a zastupovati ono stanovisko, které každé vměšování se apoštolského nuntia v církevně politické poměry a boje vylučuje.«

V této notě jest mnoho odporův. Ministr Kálnoky nechce si o míře vměšování se nuntiova do uherských vnitřních poměrů na základě zpráv novinářských učiniti úsudek; proto žádá též skrze ministra Jósiku u ministra-presidenta za vysvětlení a zevrubné zprávy, a telegram ministra-presidenta přece jich nepodal; — ale přece zdá se mu, že nuntius beztaktně se choval, a on povede na toto beztaktní vystoupení (které?) u Apoštolské Stolice stížnost.

Tohoto »důvěrného listu« zneužil ministr-president Bánffy a napadl ve své odpovědi na interpellaci drsně a neomaleně papežského nuntia, jakoby to byl nějaký ubohý sedmihradský Sasík nebo Rumunčík, a

ne velevyslanec, který ve sboru diplomatickém zaujímá první místo. Kdyby tak byl napaden velevyslanec německý, ruský neb anglický, byl by okamžitě odvolán, na Rakousku bylo by žádáno nejponižující dostiučinění a armáda byla by mobilisována, která by důrazu dodala. Z Bánffyho vybuchla kalvínská zuřivost, která v nuntiovi nevidí, leč nenáviděnou katolickou církev.

Bánffy odvolával se ve své odpovědi na interpellaci na to, že společný ministr vnějších věcí »v tomto ohledě stanovisko uherské vlády za svoje přijal,« a stížnost na nuntia sv. Stolici poslána byla. Hrabě Kálnoky byl náramně překvapen, a nemoha takovéto věci snésti, podal hned druhý den po odpovědi Bánffyově, dne 2. května, J. V. císaři žádost za propuštěnou a sepsal pro poloúřadní »Politische Correspondenz« ve Vídni vlastní rukou tuto odpověď, která dne 3. května byla uveřejněna: »Forma a obsah odpovědi, kterou dal uherský ministr-president Bánffy poslanci Terényimu na jeho interpellaci o poslednější cestě apoštolského nuntia Agliardiho do Uher, způsobila jako všude, tak i v c. a k. ministerstvě zahraničných věcí veliké překvapení. Nemalé podivení (Befremden) způsobilo, že v některých podstatných částech vývody barona Bánffyho jsou věcně nesprávny, a proto s názory ministra vnějších záležitostí se nekryjí. To platí jak o odůvodnění, tak i o důsledcích ministerského prohlášení, a není zde též známo, jak baron Bánffy oprávněn byl prohlásiti, že ministr věcí zahraničních stanovisko uherské vlády za svoje přijal. O tom akta ještě uzavřena nebyla, jakož i nikoliv o případné otázce, pokud a v které formě důvěrná sdělení o vystoupení Msgra Agliardiho v Římě učiněna býti mají. To musilo záviseti od zprávy, která však ministrovi věcí zahraničních ještě předložena nebyla, od zprávy, která by vměšování se apoštolského nuntia do vnitřních věcí uherských byla dokázala. Podal-li baron Bánffy v uherském parlamentě prohlášení určité, že se to již stalo, lze to jenom připisovati jeho neobeznámělosti s diplomatickými věcmi, která též má vinu na tom, že ministr-president na vlastní zodpovědnost a bez ohledu na naše přátelské styky k sv. Stolici mohl v parlamentě učiniti prohlá-

šení, které jest vlastně vyzváním k boji, což pro věc samu může míti pouze škodlivé následky. Odpověď barona Bánffyho povede asi ještě k dalším výkladům a důsledkům.«

Takto ostře a řízně odbyl Kálnoky Bánffyho, jako by byl nějakým jeho velice podřízeným úřadníkem; a zasloužil toho v plné míře. Hrubost odpovědi Bánffyovy na interpellaci cítili všichni. Tomuto pocitu dal v parlamentě uherském výraz hrabě Albert Apponyi, prohlásiv, že tato odpověď porušuje »všechna přijatá pravidla mezinárodních vztahů;« »k zachování cti země jest třeba nejen sílu a rozhodnost ukazovati, ale též činiti to formami u vzdělaných národův obyčejnými, abychom si vedli po způsobu evropských národů; jinak by trpěla naše čest a vážnost právě tak surovostí našeho vystoupení, jakoby mohla trpěti bezenergičností našeho počínání.«

Nota »Politické Correspondence« přišla v Pešti ve známost ještě dne 3. května; o 7. hodině večerní zvěděl o ní ministr-president Bánffy, měl hned poradu s Tiszou a Dr. Falkem a odjel ještě v noci do Vídně. Druhý den, 4. května, měl delší rozmluvu s uherským ministrem a latere Jósikou, kterýž pak o 1. hodině měl slyšení u J. V. krále, které půl hodiny trvalo a v němž prohlásil, že by za nic ručiti nemohl, kdyby baron Bánffy bez dostiučinění do Uher se vrátil; pak byl přijat hrabě Kálnoky, a o 2. hodině ministr Kallay, který později s Bánffym konferoval. Dne 5. května měl o 10. hodině opět slyšení u J. V. krále hrabě Kálnoky; potom před 11. hodinou byl přijat Bánffy, který panovníkovi veškeru na krisi se vztahující korrespondenci vyložil a stav věcí vylíčil. O 12. hodině byl přijat v slyšení předseda rakouského ministerstva kníže Windischgraetz. Odpoledne konferoval Bánffy s ministrem říšských financí Kallayem a ministrem Jósikou, nejprve jednotlivě, potom společně. Odpoledne setkal se Bánffy v ministerstvě zahraničních věcí a měl rozmluvu též s hrabětem Kálnokym. Bylo pak všade vyjednáváno o smír. J. V. král vyjádřil se k Bánffymu ve slyšení, že může a musí býti docíleno

smírné porovnání vzniklého rozporu mezi ním a hrabětem Kálnokym. Úkol prostředníka pro toto vzájemné dohodnutí připadl uherskému ministru a latere baronu Jósikovi; také rakouský ministr-president Windischgraetz dělal prostředníka. Hrabě Kálnoky byl ochoten k dorozumění, ale ku pravému, které by bylo stálým a nikoli pouhým sklížením; chtěl poctivému smíru, který by učinil možným prospěšné spolupůsobení zahraničního ministerstva s uherskou vládou. K tomu účelu pokládal za nezbytné, aby všude bylo konstatováno, že není dovoleno, officielní zprávy o zahraničních věcech v jednom nebo druhém parlamentě bez předběžného vědomí a srozumění ministra zahraničních věcí podávati. Hrabě Kálnoky nehájil své osoby, ale tradicí a důstojnosti zahraničního ministerstva a chtěl, aby obvyklost od roku 1867 zachovávaná i nadále byla zachována. Poněvadž koruna spor mezi oběma ministry v pokoji vyrovnaným míti si přála, podrobili se oba ministři této vůli: Bánffy dostal dovolení, že směl výměnu not v příčině cesty nuntiovy v uherské sněmovně přečísti, čímž měl býti podán důkaz, že ministr-president byl oprávněn ve své odpovědi na interpellaci na srozumění s ministrem vnějších záležitostí se odvolávati a tento na stanovišti uherském stál, a Kálnoky měl zaslati do Říma představení o cestě nuntiově Jeho Veličenstvo král nepřijal žádosti hraběte Kálnokyho za propuštěnou a ujišťoval ho vlastnoručním listem ze dne 6. května svou »úplnou důvěrou«. Baron Bánffy odjel večer 5. května do Pešti, kamž ráno přibyl, a hned o 9. hodině ranní byla konána ministerská porada o vyjádření, které Bánffy v poslanecké sněmovně podá.

Ve sněmovně poslanecké podal totiž 4. května hrabě Apponyi interpellaci k vládě s otázkou: 1. »Ve kterých skutcích papežského nuntia Agliardiho spatřovala vláda míchání se do vnitřních věcí uherských?« 2. »Jaké vyjednávání ohledně zamýšlených diplomatických kroků bylo učiněno s ministrem zahraničních věcí a k jakému vedlo výsledku?« 3. »Na jakém základě tvrdil ministr-president ve své odpovědi na interpellaci, že ohledně této otázky panuje s ministrem

zahraničních věcí shoda a že ministerstvo zahraničních věcí u sv. Otce diplomatické kroky učinilo?«

Na tuto interpellaci odpověděl Bánffy dne 6. května v poslanecké komoře. Když ministr-president vstoupil do komory, byl uvítán od opposice posměšným voláním: »Eljen«. Bánffy v odpovědi na interpellaci hraběte Apponyiho prohlásil, že v tomto stadiu může o věci pouze všeobecně mluviti; zmocněn jsa k tomu se strany příslušné předkládá spisy, které mezi ním a hrabětem Kálnokym byly vyměněny. V příčině otázky, bylo-li již u kurie zakročeno, musila vláda, jelikož k dotyčnému přípisu ministra zahraničních věcí ze dne 25. dubna již dne 29. dubna odpověděla, dne 1. května mysliti, že zakročení již se stalo; on prý ústavních práv ministerského předsedy vždycky hájiti a chrániti bude a prosí, aby odpověď jeho byla vzata na vědomí. S touto odpovědí nebyl hrabě Apponyi nijak spokojen; pohřešoval v ní naznačení, jaké dostiučinění ministerský předseda dostane, vytkl to, že nuntius měl býti upozorněn na nevhodnost doby k návštěvám, pak že ministerský předseda posud nepověděl, v čem nuntius obor své působnosti překročil; konečně prohlásil za jeho největší chybu, že zakročení v Římě prohlásil za hotovou událost, což jest proti pravidlům mezinárodních diplomatických stykův a prohřešením proti formám obvyklým v civilisovaných státech. Avšak sněmovna vzala odpověď Bánffyovu velikou většinou na vědomí.

Ministr-presidenta Bánffyho zahanbil dne 14. května v magnatské komoře kardinál primas Vaszáry, prohlásiv: »Tvrzení, že nuntius za svého pobytu v Uhersku svůj příslušný obor přestoupil, dotklo se bolestně katolíků uherských, a to tím více, když o tom svědectví podati mohu, že pokud já jsem čest měl z jeho návštěvy se těšiti (v Ostřihomě), nic neřekl a nic neučinil, co by mělo jenom zdání nějakého vměšování se do našich politických věcí; rovněž mohu na základě svého zmocnění s jedné příslušné strany prohlásiti, že též jeho výpovědi jinde učiněné tohoto kriteria nemají, nejsou-li to snad ony výroky, jimiž všechny, kteří blíže k němu přistupovali, k lásce a věrnosti k církvi a tím

též k vlasti povzbuzoval.« Baron Bánffy seděl tam, slyšel slova ho zdrcující, mlčel, ale setrval ve svém úřadě, nic si z toho nedělaje, že byl s příslušné strany tak vyvrácen a zahanben.

Hrubá urážka nuntiova se strany maďarské nezůstala bez účinku na rakouskou polovici říše. Hrubostí maďarskon byli rakouští katolíci uraženi. U nás v Čechách vyjadřovaly se ostře proti ní časopisy: »Večerní Noviny«, »Čech« a »Hlas Národa«. Na říšské radě podali dne 6. května princ Liechtenstein jménem antisemitů, pak baron Dipauli a hrabě Belcredi dne 7. května interpellaci k ministerskému předsedovi knížeti Windischgrätzovi, kde se praví: »Závěr, který hrabě Kálnoky ke konci své noty činí, jest vhodný k tomu, aby se dotekl postavení nuntia tím způsobem, který se svobodou církve srovnati nelze Třeba že authentický text nemluví o církevně politických věcech, nýbrž jen o vnitřně politických záležitostech, jest přece, pokud jde o dogmatické zásady, svrchovanost papeže učením katolické víry, a svoboda hlavy církve nemůže býti v řízení církve obmezována, ať již papež tuto svobodn přímo nebo skrze zástupce vykonávati za vhodné uznává. Podepsaní nechtějí se do vnitřních poměrův uherských míchati; ježto však následkem spojení celé věci není vyloučen výklad, že vnitřními politickými poměry také církevně politické otázky rozuměti se mohou, činí podepsaní tento dotaz: »Mají se dle ponětí vlády slova ministra zahraničních věcí:.... »stanovisko zastupovati, které všeliké míchání se apoštolského nuntia do vnitřních věcí politických vylučuje« vykládati v ten smysl, že pod vnitřními věcmi církevně politické otázky zahrnuty jsou?« (31 podpis.)

O této interpellaci umluvili se podepsaní katoličtí poslanci v kanceláři místopředsedy poslanecké komory Kathreina, kam též na pozvání dostavili se ministři Windischgraetz, Falkenhayn a Madeyski, kteří se proti podání interpellace vyslovili; klub Hohenwartův jako klub nechtěl ji připustiti, ale nebránil svým členům, aby ji podali. Interpellace učinila veliký rozruch v koaličním táboře: liberálové souhlasili s Maďary a jejich

hlavní list »Neue Freie Presse« troubil na maďarské trouby; konservativci a katolíci nechtěli dovoliti porušení úcty k Apoštolské Stolici. Spojená levice měla dne 8. května u večer klubovní schůzi, v níž o podané interpellaci barona Dipauliho živě rokovala, a usnesla se takto: »Klub spojené levice béře se schválením na vědomí, že předsednictvo klubu, hned jakmile ve známost vešla interpelace poslance Dipauliho a soudruhů, ve správném poznání jejího politického dosahu učinilo ji předmětem zevrubných úvah. Klub spatřuje ve skutečnosti, že veliký počet členů strany ke koalici náležející jednostranným krokem dal na denní pořádek jednu z otázek, jichž odložení jest nezbytným podkladem k trvání koalice, ohrožení koalice; spolu vyslovuje určité očekávání, že vzhledem na vážnou protivu mezi názory, na nichž interpellace spočívá, a právním stavem zaručeným státními základními zákony, zásadám strany (levice, liberálů) v této věci bude s veškerou rozhodností dán výraz.« Též polský klub rokoval dne 8. května o této interpellaci u přítomnosti ministra vyučování Madeyského a ministra krajana Jaworského, a schválil po řeči Madeyského tuto resoluci: »Polský klub vyslovuje nynější vládě ohledně církevně-politické otázky důvěru a chová přesvědčení, že svoboda trvajícího poměru mezi sv. Stolicí a věřícími katolické církve žádným způsobem újmy neutrpí.« Mladočeský klub nevšímal si celého sporu; v sobotu dne 4. května bylo pouze 8 mladočeských poslanců ve Vídni, z nichž tam dva stále bydlí. Nastala kritická chvíle pro koalici a koaliční ministerstvo, v němž vedle liberálů zasedali konservativci a upřímní katolíci: ministr-president kníže Windischgraetz, ministr spravedlnosti hrabě Schoenborn, ministr kultu a vyučování rytíř Madeyski, ministr orby hrabě Falkenhayn. Liberálové žádali ve svém hlavním orgáně »Neue Freie Presse« za rozhodné vystoupení vlády proti interpellaci a hrozili okamžitým vystoupením levice z koalice, když se tak nestane.

Dne 9. května byla společná porada parlamentární kommisse koaličních klubů, radíc se o nastalé situaci. Této poradě podala vláda svou odpověď na interpellaci

k posouzení, která byla též od nich schválena. Potom ještě týž den 9. května odpověděl kníže Windischgraetz na obě interpellace: prince Liechtensteina a barona Dipauliho takto: »Vláda sdílí úplně zásadní názory vyslovené v notě ministra zahraničních věcí ze dne 25. dubna 1895, vedle kterých hlavě katolické církve v řízení věcí církevních v legitimním styku s věřícími se strany státu nijak není překážeti, aniž při tom má býti stát ve vykonávání svých práv z venku nějak obmezován. Vláda myslí, že nemůže přistoupiti na věcné (meritorní) zodpovídání otázek v interpellaci poslance barona Dipauliho, protože v oboru její působnosti nejde o rozhodnutí konkrétního případu. Vzhledem k okolnosti, že otázky v interpellaci knížete Liechtensteina týkají se výhradně úředního oboru ministra zahraničních věcí, a vzhledem ke skutečnosti, že další jednání o této věci, dosud v proudu se nalézající, jakož i vůbec přetřásání církevně-politických otázek bez příčiny, týkající se této polovice říše, nemůže býti žádoucí: dovoluji si, užívaje práva vyhrazeného v § 68. lit. b) jednacího řádu, odepříti zodpovídání obou interpellací.« Mladočeský poslanec Dr. Kramář učinil návrh, aby o této odpovědi zahájila se debatta, a žádal, aby o jeho návrhu hlasovalo se dle jmen. Návrh na zahájení debatty byl koaličními stranami 123 hlasy proti 41 hlasu zamítnut. Tím byla celá věc vyřízena a koalice zachována.

Apoštolský Stolec nechoval se k věci nuntiově úplně trpně. Státní sekretář papežský, kardinál Rampolla, žádal na hraběti Reverterovi, rakouském velevyslanci u sv. Stolice, vysvětlení výrazů pro vídeňského nuntia urážlivých a zcela neoprávněných, které v notě hraběte Kálnokyho, zaslané baronu Bánffymu, jsou obsaženy a úředně uveřejněny, kteréž výrazy tím více zarážeti musí, poněvadž jsou v odporu s prohlášeními, kteráž od samého hraběte Revertery jménem hraběte Kálnokyho o politování hodné řeči barona Bánffyho v uherské sněmovně byla podána.

Pro podání interpellace knížete Liechtensteina a barona Dipauliho vrhlo se liberální a židovské časopisectvo na nuntia Agliardiho se svojí v církevních

věcech obvyklou neurvalostí. Za to dostával nuntius projevy souhlasu z kruhů katolických, k nimž připojila se i vysoká šlechta, kteráž osobně nebo navštívenkami na nuntiaturu se dostavila.

Než spor mezi Bánffym a Kálnokym nebyl odklizen, nýbrž pouze sklížen. Bánffyho a jeho stoupence mrzel náramně vlastnoruční list J. V. krále, který tak lichotivě zásluhy Kánokyho uznával. Při vyjednávání o smír nebyl tento list vymíněn. Stoupenci Bánffyovi žádali v parlamentě a časopisectvu »dostiučinění« pro »uraženého ministr-presidenta«, v němž »důstojnost úřadu a vážnost uherského státu jest porušena.« Poslanec Helffy podal dne 10. května v poslanecké sněmovně tuto interpellaci: »1. Byla již zaslána nota, která se římské kurii poslati má? 2. Pokládá to ministerský předseda se svou důstojností i s důstojností svých ministerských druhů, kteří jsou s ním solidární, a pak se státoprávním postavením Uher za srovnatelné, aby po událostech poslední doby ve svém postavení jako ministerský předseda setrval?« Ve svém odůvodnění pravil Helffy, že v chování Bánffyho a Kálnokyho musí spatřovati pokoření Uherska a jeho státoprávního postavení. Bánffy pravil, že na věcnou část interpellace odpověděti nemůže, ale ujistil, že vláda při svém stanovisku setrvá a nestrpí, aby bylo státoprávního postavení Uher dotknuto. »Dostiučinění« Bánffymu bylo heslem liberální strany v Uhrách.

Hrabě Kálnoky pracoval o to, aby těžkosti s Římem odstranil V Uhersku křičeli, aby do Říma byla poslána stížnost, ale »nač«, sami nevěděli. Hrabě Kálnoky pracoval o to, aby nuntius Agliardi šetrným způsobem byl odvolán, a zdálo se, že snaha jeho nebude marna. O této vyhlídce zvěděl úředně též baron Bánffy, kterému však, jakož i jeho stoupencům po chuti to nebylo. Chtělit míti s Římem a ministerstvem zahraničních věcí spor. Jako 1. května Bánffy hrubě napadl nuntia, tak dal teď nešetrně svými žurnály rozhlašovati, že odvolání nuntiovo jest uzavřenou věcí. Toto vyzrazení choulostivého diplomatického vyjednávání rozmrzelo hraběte Kálnokyho tak, že bez ohledu na pochvalný list J. V. krále ze dne 6. května 1895 ob-

novil dne 14. května 1895 svou žádost za propuštěnou, kterouž J. V. král přijal a jeho nástupcem hraběte Agenora Goluchowského, syna bývalého rakouského ministra-presindenta, listem ze dne 16. května 1895 jmenoval, jenž byl do listopadu 1894 vyslancem při dvoře bukarešťském. Bánffy zůstal a zvítězil nad Kálnokym, který zahraniční věci od r. 1881—1895 zdatně řídil a postavení naší monarchie na venek k veliké platnosti přivedl. Pád Kálnokyův dojal se nemile všech zahraničních kruhův. Byl svržen uherskou liberální stranou, tedy onou stranou, kterou posud chránil a u koruny za jedinou jistou podporu státoprávního vyrovnání z r. 1867 prohlašoval. Nepadl vlastně k vůli nuntiovi, nýbrž za příležitosti sporu nuntiova pro zásadní otázku, že »zákonného příslušného oboru svého úřadu se držel a nechtěl k tomu přivoliti, aby se stal diplomatickým listonošem jednotlivých vlád v Rakousko-Uhersku.«

Nuntius Agliardi zůstal na svém místě, až byl v červnu r. 1896 povýšen za kardinála.

---

§ 113. Krátký obsah zákonův o povinném občanském sňatku, náboženství dítek ze smíšených manželství a státních matrikách.*) Červencové patenty z r. 1895. Uvedení techto tří zákonů do života.

Zákon o povinném občanském manželství v Uhersku (o 150 paragrafech) jest spěšnou prací, pouhým opisem podobných cizozemských zákonův, a nepodává ani výměru, co manželství jest. Manželství musí býti uzavřeno před civilním úředníkem, kterým jest a) matrikář, b) první úředník municipia, c) vrchní stoliční soudce, d) měšťanosta města se zvláštním magistrátem,

*) Die ungarischen kirchenpolitischen Gesetze: Ehegesetz; Religion der Kinder; Staatliche Matriken. Uebersetzt und mit Anmerkungen versehen von Dr. Desider Márkus, k. Gerichtsrath. Budapest 1895.

e) diplomatický zástupce, konsul rakousko-uherské monarchie, neb jejich zástupce jménem plnomocenství od uherské vlády obdrženého (§ 29.). V manželství nemohou vstoupiti pokrevenci a) v přímé linii, b) bratr a sestra, c) bratr nebo sestra s potomky bratrovými nebo sestřinými, d) manžel s pokrevenci druhého manžela v přímé linii, i kdyby manželství za neplatné prohlášeno bylo; při článku c) může na návrh ministra spravedlnosti král uděliti prominutí (§ 11.). Též bratranci nemohou platné manželství uzavříti; ale ministr spravedlnosti může uděliti prominutí (§ 17.). Dle § 11. d. jest švagrovství obmezeno pouze na linii přímou. Sliby a svěcení (ordo) jsou překážkami manželství bez svolení církevní vrchnosti (§ 25). Kněz, který by snoubence církevně oddal, nežli by tito dokázali, že své manželství před civilním úřadníkem uzavřeli, dopouští se přečinu a trestá se pokutou až 1000 K; v případě opakování žalářem až dvou měsícův a pokutou 1000 K (§ 123.).

Kr. soudní rada Márkus ospravedlňuje zavedení občanského sňatku v Uhrách tím, že prý Uhry měly dosud devatero manželských práv, tak že prý v životě panoval veliký zmatek.*)

Zákon o náboženství dítek jest o 8 paragrafech a praví: Manželé náležející k různým přijatým nebo zákonně uznaným náboženstvím mohou před uzavřením svého manželství jednou pro vždycky učiniti smlouvu o náboženství svých dítek, takže všechny dítky náboženství otcova nebo matčina následovati neb v něm vychovávati se budou; tato smlouva musí býti učiněna před kr. veřejným notářem, kr. okresním soudcem, purkmistrem neb vrchním stoličním soudcem, kterýž o tom veřejnou listinu vyhotoví (§ 1.). Není-li takové smlouvy, následují dítky ze smíšeného manželství dle pohlaví náboženství svých rodičů: synové náboženství otcova, dcery náboženství matčina (§ 2.). Ona smlouva může býti změněna pouze tenkrát, když smíšené manželství smíšeným býti přestane přestupem jednoho manžela k náboženství druhého: tu dítky, které se

*) L. c., str. 1—4 pod čarou.

v budoucnosti narodí, a dítky, které sedmého roku ještě nedokončily, následují všechny společného náboženství svých rodičů; dítky, kteréž sedmý rok překročily, ale ještě 18 let staré nejsou, mohou s modalitami §§ 3.—8. čl. LIII. z roku 1868 ke společnému náboženství rodičů býti převedeny, ale pouze se svolením úřadu poručnického (§ 3.).

Totéž platí o náboženství nemanželského dítěte, které následuje náboženství matčina (§ 5.), podobně jak v § 2. stanoveno jest.*)

Zákon o státních matrikách jest o 95 paragrafech, a jest velikým poplatkovým břemenem pro lid; § 16. praví: Úřední místnost pro matrikáře a do ní nutné předměty a zařízení dle § 31. al. 2. opatří obce, které tvoří matriční obvod. K zařízení náleží: úřední pečeť matrikáře, tabule k ohláškám sloužící, dle možnosti drátěným pletením opatřená, a nutné úřední odznaky pro matrikáře. K nářadí náleží seznam míst všech obcí země dle rozdělení na matriční okresy. Obce opatří topivo, svítivo a posluhu v úřední místnosti. Za matriční výtahy platí se taxy (§§ 44. 45.). Matrikář dostane plat od státu. Matrikářem nemůže býti duchovní správce (rabín) neb jeho zástupce (§ 9.).

Dosud bylo 18.000 farních úřadů; teď jest 4.800 matričních obvodů; přes 7.000 farních obcí musí se svými sňatky daleko putovati: nová obtíž.

Ku provedení těchto tří zákonů prosincových z r. 1894 vydáno bylo v červenci 1895 dvanácte nařízení; třinácté nařízení ponechalo židům jejich 500 matričních okresů. Tato nařízení byla vydána v červenci, když nezasedá říšský sněm, lidé jsou polní prací zaneprázdněni a opposice na prázdninách. Ministerstvo vyvolilo si prostřed léta, bojíc se kritiky. V zemi bylo ticho, jakoby lid se zákony byl spokojen.

V těchto 12 nařízeních překročila vláda obor své příslušnosti; výkonná vláda přisvojila si právo zákonodární. Nejprve dopustila se formální chyby, že vstou-

*) Srv. článek Dra. Tumpacha: »Náboženské vyznání dítek dle občanského zákona uherského v »Časop. kat. duch.« z r. 1896, str. 159 nn.

pení občanského sňatku do života nenařídilo veškeré ministerstvo, nýbrž pouze ministerský předseda podepsal nařízení. Když toto není správno, poněvadž 31. článek zákona z r. 1894 docela jasně něco jiného stanoví, jest mnohem nesprávnější nařízení ministra spravedlnosti, které pravomocnost soudní ve věcech manželských církevním úřadům odnímá a ji na státní soudy přenáší. K tomu bylo třeba zákona. Za ministra spravedlnosti Szilágyiho byl návrh zákona o manželském processu zhotoven, ministerskou radou přijat a králi k prozatímnímu schválení předložen, ale říšský sněm nedostal ho k rokování. Ministerstvo Weckerlovo, chtějíc se ospravedlniti, podalo tuto práci před svým pádem veřejnosti: liberální vládní kruhy myslily ještě před půlletem, že jest to výlučnou věcí zákonodárstva, zřizovati nové soudy a upravovati soudní zařízení. Uherský občanský řád (článek LIV. z r. 1868 § 22.) ustanovuje jasně příslušnost a obor manželských soudů katolické církve latinského a řeckého obřadu, církve řecko-východní, evangelické obou vyznání, lutheránského a reformovaného, a unitářův. Jiný zákon mluví o vykonávání soudcovské pravomocnosti. Článek IV. zákona z r. 1869 v § 21. stanoví zásadní pravidlo: »Mimo cestu zákonodárství není dovoleno zákonem ustanovené soudy zrušovati nebo mimo ně pod kterýmkoliv jménem nebo titulem jiné zaváděti nebo v zákoně stanovenou příslušnost, okres, jakož i počet soudců v soudech měniti.« Podobně praví článek XII. zákona císaře Leopolda II. z r. 1790/91. Tudíž ministr spravedlnosti Alexandr Erdély porušil zákon a ústavu.

Duchovní soudy nemohou soudní akta na základě ministerského nařízení vydati a král. soudy světské jich žádati.

Věc přišla též k řeči v uherském říšském sněmě v březnu 1896 při rokování o rozpočtu ministerstva spravedlnosti, kde poslanec Geza Polonyi o přímém porušení ústavy ministrem spravedlnosti mluvil, poukazuje k tomu, že dle § 22. článku 59. zákona z r. 1868 mají římsko-katolické, řecko-katolické, unitářské a obě protestantská vyznání vlastní pravomocnost v církevních sporech manželských; § 21. článku

4. zákona z r. 1869 stanoví, že soudy zákonem stanovené jenom zákonodárnou cestou mohou býti zrušeny a novými soudy nahrazeny; tento zákon porušil ministr svým nařízením o vstoupení do života církevněpolitických zákonů; vláda neměla práva cestou nařízení zrušiti soudy, které v zákoně jsou odůvodněny (souhlas v levo); ku konci učinil řečník návrh, aby poslanecká komora poukázala ministra spravedlnosti, by za příčinou zavedení nového manželského práva podal osnovu zákona, která by příslušnost čili kompetenci v manželských soudech upravovala a processuální řád zjednodušila. Na to odpověděl ministr 11. března r. 1896: »že soudního řádu v manželských věcech není třeba.« Většina souhlasila s ministrem, a jak »Vaterland« dobře dodává: »parlament právníků se blamoval.« *) Před násilím, třeba parlamentárním, musí ustoupiti právo.

Jedno z nařízení červencových odvolává nařízení Csákyho ze dne 27. února 1890 »o odekřtívání« jako zbytečné.

Prosincové zákony z r. 1894 vstoupily do života dne 1. října r. 1895. S ustanovením matrikářů měla vláda velikou potíž; nejprve chtěla ustanovovati za matrikáře učitele, ale poněvadž škola jest posud náboženskou, nedovolili toho biskupové; potom ustanovila vláda za matrikáře, kde koho k tomu schopného nalezla, muže všelijaké kvalifikace. Matrikář má okresnímu soudu udati, když porod neb úmrtí v předepsané lhůtě oznámeno není, a jest oprávněn obeslati svědky a trestati je, kdyby se nedostavili.

Všechny občanské sňatky a státní matriky vedou se v jazyku maďarském. Matrikář smí do matriky zapsati pouze maďarské křestní jméno, nikoliv po slovansku, německu nebo rumunsku; jenom v řídkých případech lze připojiti k maďarskému jménu jméno v národním jazyku. Aby jméno dobře po maďarsku bylo psáno, dostal každý matrikář výtisk seznamu

---

*) »Vaterland« A. B. z 12. března 1896 k číslu 71. str. 1. Ungarn (Ein Verfassungsbruch).

jmén, který kommisse maďarské akademie v Pešti zhotovila. Proti tomuto maďarskému násilí povstali první Rumuni na župní hromadě v Lugoši. Jejich mluvčí Bradianu ohrazoval se proti tomu, že všechno po maďarsku se vede, nemaďarská jména se překrucují a do maďarštiny překládají. Prohlásil, že nesúčastní se tisícileté oslavy uherského státu, poněvadž zde nejde o Uhry, nýbrž o Maďary a maďaření.

Neoblíbenost nových církevně-politických zákonův ukázaly jasně události posledního téhodne v září 1895. Lidé ve všech krajinách urychlovali sňatky, aby se vyhnuli sňatku občanskému a nemusili se dostavovati k matrikáři všelijakého rázu. Kněží nestačili oddávati snoubence. Tento spěch byl u katolíků, rozkolníkův a augsburských; i sami kalvínci, kteří občanskému sňatku přáli, měli na kvap. Jediní židé naopak až na půl roku schválně zdržovali své sňatky, aby se mohli dát 1. října oddati po občansku. V Budíně-Pešti bylo v posledních třech dnech zářijových v kostelích katolických 830 sňatkův a v hlavním kostele kalvínském 60; v celém království uherském bylo v posledním zářijovém témdni nejméně 14.000 církevních sňatkův. V neděli dne 29. září 1895 byl čten v katolických kostelích pastýřský list, který zavedení občanského sňatku oznamoval. Kostely byly plny pláče a vzlykání, tak že kněží čtení nebo své oslovování přerušovali.

V Pešti uzavřeli první občanský sňatek žid a židovka; žid jmenoval se Karel Irrshaber, ředitel asfaltové společnosti, a židovka byla dcerou poslance Mezcye. V prvních třech dnech říjnových bylo v Uhrách oddáno 350 židův a židovek po občansku. Máme zde nejjasnější důkaz o tlachavosti svobodomyslných, kterak si národové v Uhrách přáli církevně-politických novot, a neméně výmluvný doklad, kdo o ty zákony nejvíce stál a komu jsou vhod (židům).

Roku 1896 bylo v Uhrách 121.776 sňatků, z nichž bylo dle církevních obřadů uzavřeno 109.955, a to 50.507 římsko-katolických, 11.443 řecko-katolické, 10.419 lutheránských, 18 087 kalvínských, 14.602 pravoslavné, 4417 židovských a pak něco jiných vyznání: 11 821 bylo pouze občanských bez veškerého úkonu

náboženského. Značná to číslice. Za rok 1898 nebylo pokřtěno 15.407 dítek. Manželské rozvody rostou v hrozných číslicích. Povinné občanské manželství vstoupilo do života 1. října 1895. Roku 1895 obnášel počet žádostí podaných za rozvod 2.465, r. 1896 již 3.221; r. 1897 5.840.*)

Heslem strany lidu jest: revise nového církevně-politického zákonodárství. V čele této strany stojí katoličtí magnáté a nižší duchovenstvo. Opposici biskupův uherských proti církevně-politickým předlohám i zákonům nazvaly naše »Večerní Noviny« 1895, č. 122. právem »pouze akademickou«. Dne 28. září 1895 za krutého kulturního boje světil kníže-primas Vaszáry nově vystavěný most přes Dunaj v Ostřihomě, při čemž byli přítomni ministerský předseda Bánffy, ministr vnitra Perczel, ministr vyučování Vlassics, samí nepřátelé katolické církve, a ministr obchodu Daniel, a pak dával na počest ministrů hostinu. Ke konci prosince 1895 vydal primas Vaszáry za příčinou tisícileté oslavy uherského státu pastýřský list, plný maďarsko-vlasteneckého nadšení a úvah o povolání maďarského národa; nezmiňuje se v něm ani slovem o proticírkevních zákonech a zapomíná, že má ve své arcidiecési 194 slovanské fary, k nimž mluví po maďarsku.**)

---

*) Dle zprávy uherského ministerstva spravedlnosti o působnosti uherských soudů v letech 1885—1897. Srv. »Katolické listy« z 2. července 1899, č. 180, str. 2.; stať: »Účinky povinného sňatku občanského v Uhrách«. Viz též »Časop. kat. duch.« z r. 1900, kdež na str. 64 n. podána jsou data z civilních matrik uherských za rok 1898.

**) Dle katolického listu »Herkó Páter« svolal jagerský arcibiskup Dr. Josef Samassa vikáře (okresní děkany) k sobě a učinil jim slovně tento návrh: »Kdyby nekatolická strana odepřela revers a na oddavky do protestantského kostela se odebrala: pravda, že takové manželství bylo by a jest přece platné? Církev uznává je za platné. Když tedy církev sama taková manželství, která v lůně katolické církve uzavřena nejsou, za platná uznává; rovněž tak smíme, ano musíme souditi o manželstvích mimo lůno církve nebo vlastně u občanského fora uzavřených, proti kterým církev přece jenom nadarmo se ohrazuje, a proto musí

§ 114. Oslava tisíciletého trvání říše uherské (millenia) r. 1896. Oslava padesátiletí zákonodárství z r. 1848 r. 1898.

Dle maďarského výpočtu – zdali správného nebo nesprávného, nebudeme rozhodovati — byla říše uherská založena Maďary roku 996, a tudíž uplynulo tisíc let od jejího založení. Toto tisícileté trvání říše bylo oslavováno velikolepými slavnostmi jako skutek výlučně maďarský, a veškera snaha liberálního ministerstva Bánffyova a liberální panující strany směřovala k tomu, aby katolická církev a biskupové byli posunuti stranou, a v popředí aby byla postavena svrchovanost národa resp. parlamentu na úkor svrchovanosti královy. Byla zřízena zemská kommisse pro slavnost milleniovou, jejíž předsedou byl Koloman Szell, která by program slavnosti sestavila a pak o jeho provedení se starala. Dne 29. února 1896 učinil František Košut v říšském sněmě návrh, aby uherský parlament pozval parlamenty spřátelených států k oslavě millenia. Ministr-president prohlásil, že s obsahem návrhu se srovnává, aby vláda byla poukázána k tomu, by cizozemské parlamenty na millenium pozvala; on prý to učiní, pročež ať sněm o tom nerokuje. Po tomto vyjádření vzal Košut svůj návrh nazpět. »Vaterland« podotýká k tomu docela správně, že zastoupení na venek nenáleží uherskému sněmu, ani ministerstvu, nýbrž společné vládě J. V. císaře a krále, a děje se jenom v jeho jméně.*)

Jedním článkem v programu slavností milleniových bylo slavnostní sedění v nové říšské budově, a tu do

---

takové občanské sňatky i s církevního stanoviska rovněž za zákonné (legální) pokládány býti.« Na to odvětili děkani: »Vaše arcib. Milost račiž nám to též dáti písemně do rukou.« »K čemu?« pravil arcibiskup, »toho neučiním.« Podivné to smýšlení katolického arcibiskupa! (Correspondenz-Blatt. 1896, str. 642. »Res hungaricae«)

*) »Morgenblatt z 2. března 1896, č. 61, str. 2. »Ungarn und das Ausland«.

programu byla vzata přítomnost králova. Ministr-president Bánffy žádal na králi, aby se k němu též odebral, ale dostal zápornou odpověď: »Pokud jsem králem uherským, neučiním toho.« Když král to odepřel, byla vzata do programu »koruna«, která však nenáleží říšskému sněmu, nýbrž králi, a o níž po Bohu rozhoduje král a pragmatická sankce, a nikoliv říšský sněm.

V říšském sněmě pravil poslanec Ugron, »že státní svrchovanost jest pramenem všech práv, proto že lze žádati, aby král korunu do parlamentu doprovázel.« Podobně chtěl tomu hrabě Apponyi. Jest to theorie francouzsko-revoluční.*)

Dne 27. února 1896 byla konference biskupů za předsednictví primasova, která se snažila, aby milleniu dala ráz trochu katolický. Biskup Steiner podal návrh, aby košičtí mučeníci (dva Jesuité a jeden kanovník), kteří v Homonně utrpěli smrt mučenickou, za millenia za blahoslavené byli prohlášeni; aby byl svolán sjezd katolických učitelů; aby dne 3. května všickni biskupové in corpore přítomni byli službám Božím v manteletě a bez infule; aby ministr-president byl požádán, by 3. června při vyzdvižení koruny byli vedle regnikolární deputace přítomni dva biskupové jakožto zástupci všech biskupův a dostali též dvorní povozy; tito dva biskupové aby korunu doprovázeli do kostela Matyášova a do budovy parlamentní a nazpět v plném ornátě; aby mimo to všichni preláti v plném ornátě s infulí a pluvialem přijali korunu u brány chrámové; aby ministr-president byl dále požádán, by primas byl přítomen při vyzdvižení a odevzdání koruny na její místo, poněvadž jest též primatiální pečetí zapečetěna; aby den sv. Štěpána byl obzvláště slaven; aby papež byl požádán, by se dal při této slavnosti zastoupiti; aby všichni biskupové súčastnili se průvodu a doprovázeli pravou ruku sv. Štěpána; aby primas požádal papeže za zastoupení v této slavnosti.**)

---

*) Srv. »Vaterland z 28. února 1896. M.-B. č. 58, str. 1. a 2. »Krone und Parlament«.

**) »Vaterland« z 28. února 1896. A.-Bl. č. 58 str. 2. »Das ungarische Millenium und der Episkopat«.

Vláda obrátila se dle »Budapesti Hirlapu« na primasa Vaszáryho, aby potřebné kroky učinil, by papež v slavnostech milleniových byl zastoupen. Tímto způsobem měli se obejíti nuntius a ministerstvo vnějších záležitostí, kteří v tomto ohledu jsou příslušnou stolicí. *)

Při všech slavnostech milleniových měl směr »protikrálovský« vrch: dvůr a J. V. král měli se jich účastniti, ale parlamentární svrchovanost přicházela všudy k platnosti.**)

Na oslavu millenia byla v Budíně-Pešti zemská výstava. Ministerstvo staralo se všemožně o její četnou návštěvu, jmenovitě aby návštěvník i z daleka lacině po dráze do Budína-Pešti se dostal a tam lacině žil (všechno za 8 zl.). Vrchní župané pořádali celé výpravy, i katoličtí faráři měli spolupůsobiti. Vrchní župan železno-hradského komitátu poslal okružník katolickým farářům, aby lid k návštěvě povzbuzovali. Farář z Martouhely Josef Bagary odpověděl: »Podepsaný miluje svou vlast a svůj lid velmi, proto nedá se používati za nástroj, aby dobrý uherský lid tam byl voděn, kde nic dobrého, nanejvýše ohavnou porušenost poznati může. V takové záhubné věci nemůže duchovní správa, která vlasť a národ miluje, spolupůsobiti; já alespoň ne.«***)

První slavností milleniovou byl 22. března, ve výroční den úmrtí Košutova, slavný průvod po ulicích Budína-Pešti ke hrobu »proroka«, »otce«, »osvoboditele«, »vůdce a mučeníka Uherska«, jak jej nazýval »Budapesti Hirlap«. Při hrobě řečnil jeden poslanec z nejkrajnější levice, který ke konci pravil: »Věřím v jednoho Boha, v Boha Uhrů; věřím ve věčnou spravedlnost tvých (Košutových) ideí, v triumf tvých zásad; věřím v tvou nesmrtelnost, a věřím ve tvé vzkříšení; neboť ty jsi neumřel, Ludvíku Košute, a nikdy, nikdy neumřeš.« List vládní strany »Pesti Hirlap« těšil se,

---

*) »Vaterland« ze 4. března r. 1896. M.-Bl. č. 63, str. 3. »Umgehung des Nuntius und des Ministers des Äusseren«.

**) »Vaterland« z 10. března 1896. M.-Bl. č. 69. »Antiköniglichе, königliche Kunst«.

***) »Vaterland« z 18. března 1896, č. 77. A.-Bl. str. 2. »Aus Ungarn«.

že tento den byl »za veliký národní svátek« povýšen, který lásku uherského národa k svobodě budí, a přinesl otištěnou báseň, která na hrobě Košutově v přítomnosti Košutovské strany byla recitována, kde se praví, že »Košut z ruky tyranovy vyrazil vládní žezlo«. a kde svobodní Uhři přísahají: »nedáme pokoje, až ze svého hrobu vstane.« V průvodu účastnili se posluchači university a techniky, mládež středních a obchodních škol, paní a dělníci. František Košut stoje na konci hrobu přijímal mlčky každou sklánějící se korouhev. Na zpáteční cestě zastavil se průvod na Musejním náměstí, aby na balkoně Brazayského domu stojící sestru Košutovu Aloisii Ruttkayovou »uctivě pozdravil«, jak pravil »Pester Lloyd«. Byl to asi pokyn pro Budínský hrad a předehra. Zpráva policejního úřadu pravila: »Projevení smutku dělo se v úplném pořádku.« K tomu dokládá »Vaterland«: »Ale co z toho pořádku vzroste?« *)

Velikolepou milleniovou slavností církevní byly slavní služby Boží s »Te Deum« dne 3. května 1896 v Budíně v kostele Matyášově,**) jejichž program byl přesně určen a veřejnosti podán.***)

J. J. V. V. král a královna přijeli večer dne 29. dubna do Pešti a na nádraží nebylo úředního uvítání. Do pevnosti Budína byly vydávány lístky, kolem 25.000. Byla rozvinuta velikolepá nádhera: lesk císařského dvora spojil se s nádherou biskupů, magnátů, velmožův a zástupců země, které v jiných zemích viděti nelze. Jmenovitě arcikněžny a uherské dámy rozvíjely při svém příjezdě nádheru, která ani o koruno-

---

*) »Vaterland« z 24. března 1896. A.-Bl. č. 83, str. 1.: »Die erste Milleniumfestlichkeit«.

**) Jest to kostel »Panny Marie« na hradě budínském vystavěný od sv. Štěpána, krále, a nikoliv od Matyáše Korvína, po němž se křivě a necírkevně nazývá kostelem Matyášovým. Turci proměnili tento chrám v mohamedánskou mešitu, v níž sultán Soliman k Allahovi se modlil. Vítězstvím císaře Leopolda I. a Karla Lotarinského r. 1686 stala se mešita znova chrámem křesťanským, který byl krásně obnoven, ale uherskými malbami jest přeplněn. Zde byl r. 1867 František Josef I. za krále uherského korunován a s ním J. V. choť Alžběta.

***) Viz »Vaterland« z 2. dubna 1896 č. 92 M.-Bl. strana 3. »Ungarn«.

vaci větší nebyla. O půl deváté začal příjezd a trval do tří čtvrtí na 11. hod. V kostele, v presbyteriu, byl na straně epištolní trůn pontifikujícího kardinála primasa a faldistorium kardinála Schlaucha, a řada lavic pro diplomatický sbor a jeho dámy. Na straně evangelia byl baldachin a klekátko pro J. J. V. V. krále a královnu a sedadla pro členy nejjasnějšího Arcidomu; arciknížata dostavili se větším dílem v uherské parádní uniformě. V presbytáři jest v pravo a v levo vystupující oratorium, do něhož po schodech se vchází. V oratoři na straně evangelia byli římsko-katoličtí a řecko-katoličtí biskupové, v oratoři na straně epištolní generálové. Hned v lodích kostela za císařskou rodinou byli společní, uherští a rakouští ministři, rytíři zlatého rouna, tajní radové atd.; za lavicemi diplomacie v pravém úhlu byly lavice palácových dam. Jejich Veličenstva, pak členové císařského domu, palácové dámy a dámy diplomatického sboru jevili mezi službami Božími velikou zbožnost a ukazovali, co jsou sv. místu a sv. úkonu povinni; za to v prostorách pánů nebylo lze, vyjma jednotlivce, podobné zbožné chování pozorovati. Ostatní lavice zaujali členové komory magnátské a poslanecké se svými dámami; důstojníci společné armády a honvédští jakož i úřadníci stáli. Mezi členy komory magnátské byli biskupové řecko-nesjednocení a pak dva kalvínští superintendenti.

Před třemi čtvrtěmi na 11. hod. přijel kardinál, kníže-primas Vaszáry do kostela za zpěvu: »Ecce sacerdos«, oblékl se a za assistence dvou biskupů, Bendeho a Rimelyho, odebral se ke kostelní bráně očekávat Jejich Veličenstev.

Průvod z Budínského hradu začal se pohybovati: zahřímala děla s citadelly, jimž odpovídal v Dunaji kotvící monitor »Szamos«, což dělo se i mezi službami Božími. Ve čtvrtém slavnostním dvorním povoze, v němž bylo zapřaženo osm běloušů, jeli J. J. V. V. král a královna jsouce nadšeným voláním »Eljen« od zástupů pozdravováni. Průvod jel přes náměstí sv. Jiří, svato-Jirskou ulicí, náměstím parádním, ulicí Tarnokovou do kostela korunovačního. Zrovna o 11. hod. přijel průvod ke chrámu, před nímž nebyla vojenská kapella,

aby nemusila hráti císařskou hymnu: »Zachovej nám, Hospodine«. V bráně kostelní podal primas J. J. V. V. králi a královně svěcenou vodu, kteří potom za zpěvu »Elegis« brali se k oltáři, za nimiž následovali arciknížata a arcikněžny. Kníže-primas zapěl Te Deum a měl potom pontifikálku, při níž zpívala se korunovační mše od Františka Liszta, kterou při korunovaci tento sám řídil. Při graduale byla zpívána krásná píseň sv. Štěpána krále, při offertoriu starouherská Marianská píseň: »Boldogságos anyank«.

Po mši sv. oslovil kníže-primas J. J. V. V. krále a královnu krátkou řečí, kde mezi jiným pravil: »Meč dobyl tuto vlast, kříž ji zachoval. Náš národ přijav křesťanství, vstoupil sice do rodiny evropských národův, ale nesplynul s ní; jeho kníže nebyl žádným poddaným ve smyslu instituce onoho času; nebyl žádným vasallem římského císaře, nýbrž stvořil, jsa korunován korunou od papeže obdrženou, na nikom nezávislé samostatné království. Tato koruna uděluje králi moc a povznáší jeho vážnost; avšak uvnitř v jeho svědomí váže ho, poněvadž ho zavazuje, aby zachovával ústavu. Naše sv. koruna vznáší se proto jako ochranný Cherub nad králem a národem, ukazujíc onomu i tomuto povinnosti a pojišťujíc oběma vzájemná práva.« Byla to řeč vlastenecko-maďarská, zapomínající, že v Uhrách jsou ještě jiní národové nemaďarští. Potom za zpěvu uherského hymnu (Bogisičsko-Jokayského) opouštěli kostel J. J. V. V. král a královna, kteří při bráně kostelní stiskli ruku primasovi. Služby Boží trvaly půl druhé hodiny, odjezd až do druhé hodiny.*) Večer bylo velikolepé osvětlení města a večerní zábava u hraběte Tassila Festeticse, kterou J. J. V. V. a členové arcidomu svou přítomností poctili, a kníže primas, první hodnostář říše, byl obmezen pouze na kostel.

Dne 4. května o půl 11 hod přijal J. V. král ve zvláštním slyšení knížete-primasa Vaszáryho, kterýž měl rozkaz vysloviti J. V. králi blahopřání Jeho Sva-

---

*) »Vaterland« ze 4. května 1896 č. 123. A.-Bl. str. 1.—8. »Der ungarische Milleniums-Dankgottesdienst«.

tosti papeže za příčinou millenia. O 11. hod. přijal J. V. král diplomatický sbor a ještě dopoledne poděkoval papeži za jeho blahopřání.*)

Ostatními slavnostmi bylo otevření nové síně pro výtvarné umění J. V. králem dne 4. května; slavné přijetí všech hodnostářů dvorem o 9. hodině dne 5. května, a pak přehlídka vojska.

Dne 10. května byly ve veškeré zemi konány ve všech kostelích a chrámech všech vyznání slavné služby Boží za tisícileté trvání říše,**) jichž se všichni úřadové súčastnili. Dne 17. května bylo slavnostní sedění uherské Akademie věd, jíž se J. V. král na prosbu ministra kultu a vyučování Dra. Julia Vlassicse a pak deputace akademie, mající v čele presidenta barona Rolanda Eötvöse, súčastnil.***) Odpoledne byla na generální louce národní slavnost, kterou poctil svou návštěvou J. V. v průvodu barona Bánffyho, a večer odejel do Vídně.†) Dne 13. května bylo slavnostní sedění university v paláci Akademie, jehož se ministr Vlassics súčastnil. Stolice a městská municipia konaly slavnostní schůze, v nichž se řečnilo o významu millenia

Papež vydal na oslavu millenia z 1. května 1896 list ke všem uherským biskupům, kde ukazuje, co papežové pro Uhry učinili, a zač také Uhři vždycky Apoštolské Stolici vděčnými byli, a udělil biskupům i všemu lidu millenium slavícímu apoštolské požehnání. ††) Papežského okružníku zneužívalo svobodomyslné časopisectvo maďarské, jakoby papež byl schválil politicko-církevní zákonodárství uherské.

---

*) »Vaterland« z 5. května č. 124. M.-Bl. str. 5. »Ungarn (die Glückwünsche Seiner Heiligkeit)«.

**) »Vaterland« z 11. května 1896 č. 130. A.-Bl. str. 2. »Ungarisches Millenium«.

***) »Vaterland« z 18. května 1896 č. 137. A.-Bl. str. 1. a 2. »Ungarisches Millenium«.

†) L. c. str. 3. »Das Volksfest«.

††) Viz list celý ve Vaterlandu ze 16. května 1896 č. 135. M.-B. str. 1. a 2. »Schreiben S. Heiligkeit des Papstes Leo XIII. an die Bischöfe in Ungarn«.

Panovníci, jako císařové ruský a německý: Mikuláš II. a Vilém II., královna anglická Viktorie, královna-vladařka španělská Kristina, princ-regent bavorský Luitpold, král saský Albert, král italský Humbert, president republiky švýcarské a jiní zaslali J. V. králi blahopřejné telegramy.*)

Milllenium mělo býti zvěčněno zákonem. Jeho návrh smluvil ministr-president Bánffy s čelnějšími poslanci v konferenci. Bylo usneseno, aby poslanci v černém oděvu do sedění se dostavili, a zákon jednoduše beze všech řečí a všeho rokování přijali; podobně magnaté. Poslanecká komora přijala zákon 21. dubna 1896 tiše, němě: po řeči presidentově volalo se »ať žije král!«, ale též »ať žije samostatné Uhersko!« **) Komora magnátů přijala milleniový zákon 25. dubna 1896; generální inspektor augsburské konfesse baron Desiderius Pronay litoval toho, že J. V. král nesúčastní se slavnostního sedění. ***)

Koruna a korunovační odznaky byly od 5.—7. června na hradě budínském v korunovačním chrámě vystaveny; poslední den výstavy jejich dne 7. června bylo pravé stěhování národů k nim. Večer o 5. hodině uzavřeny v sakristii.

Dne 7. června měli vrchní župané vedeni jsouce Bánffym slyšení u J. V. krále, a po nich deputace hlavního města Budína-Pešti.

Ve výroční den korunovace J. V. za krále uherského, dne 8. června 1896 bylo slavnostní sedění říšského sněmu v kopulovitém sále nové říšské sněmovny. Pro tento den byl odložen dvorní smutek za † arciknížete Karla Ludvíka, bratra císařova. Město bylo slavnostně vyzdobeno, jmenovitě ulice, kudy se holdovací průvod pohyboval. Vojsko, spolky a školní mládež tvořily špalír. Členové holdovacího průvodu shro-

*) »Vaterland« ze 7. května 1896 č. 126. A.-Bl. str. 1. a 2. »Vom ungarischen Millenium«.

**) »Vaterland z 22. dubna 1896 č. 111. A.-Bl, str. 2. »Aus Ungarn«.

***) »Vaterland z 26. dubna 1896 č. 115. M.-Bl. str. 3. Ungarn »Das Milleniums-Gesetz im Magnatenhause«.

máždili se ráno na generální louce u Budína. O $^3/_4$9 začal se průvod pohybovati. V čele jelo šest uherských heroldů troubících fanfary, pak jelo 11 pánů nesoucích zemské korouhve, potom banderia všech komitátův a měst, které vedl ministr vnitra Desiderius Perczel, za nimi jelo na koních 45 členů komory magnátské a poslanecké, pak v parádních vozech evangelický vrchní inspektor Laszary, srbský patriarcha Brankovič, arciopat Féher, biskupové Dessewffy, Meszlenyi, Bubics, Bende, arcibiskup Csaska a kardinál Schlauch, a na dvou vozích deputace hlavního města. Průvod přibyl na dvůr hradu o 9. hodině. J. J. V. V. král a královna a členové císařského domu vstoupili na balkon a k oknům a přijali holdování. Jedenáct nosičů zemských korouhví a 89 nosičů korouhví komitátův a měst skláněli třikráte korouhve na znamení holdu. J. J. V. V. prohlédli si banderia a vyslovili jim svůj obdiv. U korunovačního kostela připojil se průvod biskupů, strážců koruny a korouhevních pánů s korunovačními odznaky ke průvodu municipií. Korunovační odznaky byly vezeny v nádherném dvorním povoze se šesterým spřežením. Kníže-primas jel za korunními strážci a pány určenými k nesení kornnovačních odznaků. Korunovační odznaky byly potom do nové budovy parlamentární pod baldachýnem přineseny, a na zvláštní připravený podstavec položeny: uprostřed koruna, v pravo žezlo a říšské jablko, v levo meč.

Arciknížata a arcikněžny jeli přímo z hradu k sedění. Sedění zahájil vzletnou, krátkou řečí místopředseda magnátské komory hrabě Tibor Karolyi, který dělil se o předsednictví s předsedou poslanecké komory Desideriem Szilagyiem, potom přečetl zapisovatel Antonín Molnar potvrzený milleniový zákon, který byl s velkou nadšeností přijat, čímž sedění bylo skončeno.

Potom bral se průvod zpět na hrad do audienčního sálu, kamž byly korunovační odznaky přineseny. V slavnostním slyšení oslovil J. V. krále předseda poslanecké komory Szilagyi, avšak nemluvil ve jméně národa nebo říšského sněmu, ale ve jméně liberální většiny a jejich nauk dlouhou frázovitou řečí k veliké

mrzutosti poslanců, magnátův a přítomného panstva. Odpověď J. V. obsahovala díky Bohu a národu, kladla váhu na náboženství, věrnost ke králi a bratrskou svornost. Mezi řečí hřímala děla z pevnosti a dunajského monitoru. Po slavném slyšení byly korunovační odznaky od hodnostářů k tomu ustanovených, mezi nimi od primasa, opět převzaty, do své škříně vloženy, zapečetěny několika pečetěmi, mezi nimi primasovou, a na své místo uloženy. Tím skončila slavnost. Večer bylo dobrovolné, velikolepé osvětlení města.*)

Církev a její hodnostáři byli při celé slavnosti pouhou stafáží k velebení svrchovanosti parlamentu.

Od 5.—10. července 1896 konal se zemský sjezd katolického učitelstva uherského; spolkový prapor posvětil vesprimský biskup baron Dr. Karel Hornig, oslovil kongress, a přinesl mu pozdrav J. Svatosti papeže Lva XIII.**)

Sjezd všech uherských katolických spolků konal se od 17.—19. srpna 1896. Byl otevřen ve velikém sále nové městské radnice dne 17. srpna za nesmírného účastenství všech spolkův a jejich členů od presidenta hraběte Mikuláše Mořice Esterházyho řečí plamennou, která všechny dojala.***) Kníže-primas byl zvolen za čestného předsedu; hold byl telegraficky zaslán J. V. králi a J. Sv. papeži.†) Dne 18. srpna súčastnili se členové služeb Božích za J. V. krále, které měl biskup Dr. Hornig, po nichž byly porady v odborech. Mimo to byla první generální schůze uherských spolků sv. Vincence za předsednictví hraběte Ferdinanda Zichyho a ustavení jejich správní rady. Odpoledne bylo processí k uctění Nejsvětější Svátosti

*) Srv. »Vaterland« z 8. června 1896 č. 157. A.-B. str. 2. «Millenium« a z 9. června 1896 č. 158. M.-B. str. 1.—3. »Die ungarische Milleniumsfeier«, A.-Bl. str. 2. a 3. »Von der Milleniumsfeier«.

**) »Vaterland« z 8. července 1896 č. 186. M.-Bl. Příloha »Katholischer Lehrerkongress in Ungarn«.

***) Viz ji ve »Vaterlandu« z 19. srpna 1896 č. 22. »Graf Esterhazy über den ungarischen Katholicismus.«

†) »Vaterland« z 18. srpna r. 1896 č. 226. M.-Bl. strana 3. »Budapest«.

Oltářní; nejprve kráčeli členové sjezdu, potom eucharistický spolek kněží, následovala Nejsvětější Svátost Oltářní, kterou pod baldachýnem nesl budínský dvorní farář Vezinger, za ním šel spolek k uctění Nejsvětější Svátosti, maje v čele hrabata Zichyho a Esterházyho, a četné dámy ze šlechty; domy a okna byly ozdobeny; průvod učinil veliký dojem v městě.*)

V hlavním sedění sjezdu dne 19. srpna byli přítomni biskupové Hornig z Vesprimu, Bubics z Košice, Dessewffy Csanadu, Rimely z Bystřice a opat Féher z hory sv. Martina. Předseda hrabě Esterházy přečetl papežův telegram s díky za hold s apoštolským požehnáním, vytkl účel sjezdu bojovati proti necírkevním proudům a nevěře, potom byly čteny a přijaty referáty všech čtyř odborův a usneseno ještě za millenia vykonati pouť do Říma a poděkovati papeži za jeho dobrodiní prokázaná Uhersku. Esterházy ukázal na hraběte Ferdinanda Zichyho, mezi nimi dlícího, tohoto mučeníka katolické věci uherské, který potom měl dojemnou, úchvatnou závěreční řeč, při níž a po níž se mu děly veliké ovace. Biskup Hornig poděkoval kongressu za jeho práci, a biskup Bende udělil mu požehnání.

Večer měly valnou hromadu spolek sv. Tomáše Aquinského a uherské spolky tovaryšů.**)

Svátek sv. Štěpána, krále a patrona Uher, koná se v Uhrách 20. srpna. V ten den koná se v Budíně vždycky průvod s rukou sv. krále, k němuž z daleka věřící spěchají. V milleniu byl tento den obzvláště slavný. Průvod vedl kníže-primas, jemuž assistovali arcibiskup Csaska, biskupové: Bubics, Dessewffy, Rimely, Bende, arciopat Féher, a ještě tři sjednocení biskupové. Kolem sv. pravice kráčel magistrát v slavnostním úboru, za ní jeden ministr a četní magnáté. Průvodu súčastnily se četné spolky ze všech diecésí

---

*) L. c. str. 2. »Budapest«.

**) »Vaterland« z 20. srpna 1896 č. 228. M.-Bl. str. 1. a 2. a z 22. spna 1896 č. 230. M.-Bl. str. 2. 3., kde jsou řeči Esterházyho a Zichyho »Am Vorabende des Stephans-Festes im Milleniumsjahre«.

země a poprvé ze všech městských far; dále kláštery, ústavy, bratrstva, spolky a šlechtické dámy. Pravice svatého Štěpána byla z hradní kaple sv. Sigmunda do budínského kostela P. Marie od kněží nesena, kde měl tajemník jagerský Parvy slavnostní kázaní, po němž měl kníže-primas pontifikální mši sv.; pro spolky byla sloužena mše sv. venku. Potom navrátilo se processí s pravicí sv. Stěpána do hradní kaple.

V Bělehradě, kde svatý Stěpán zemřel, konala se velikolepá slavnost. Průvodu s ostatky sv. Štěpána, který vedl kardinál Schlauch za assistence diecésního biskupa Steinera a biskupa Horniga,*) súčastnil se s dovolením J. V. krále i arcikníže Josef August, četní magnáté, 12.000 lidu, kdežto nepřehlední zástupové tvořili špalíř.

Tato Svato-Štěpánská slavnost byla poslední velikolepou slavností milleniovou.

Zákonodárství z revolučního roku 1848 tvoří podklad a základ dnešní uherské samostatnosti a veškerého právního života. Jelikož 11. dubna 1898 připadla 50letá památka potvrzení zákonodárství z roku 1848 králem Ferdinandem Dobrotivým, usnesly se obě komory říšského sněmu o zvláštním holdu tomuto zákonodárství: o zákoně oslavujícím zákony z r. 1848. Tento hold děl se za assistence koruny dne 11. dubna 1898. J. V. král přijel o 5. hod. 40 minutách do Pešti a odebral se na hrad; obě sněmovny shromáždily se k slavnostní společné schůzi o půl 12. hodině; avšak ze strany neodvislých nedostavil se žádný poslanec; biskupové, členové panské sněmovny, se dostavili.

Místopředseda panské komory, hrabě Tibor Karolyi, zahájil schůzi místo nemocného jejího předsedy Viléma Totha, a předseda poslanecké komory Desiderius Szilagyi oznámil, že podle došlého přípisu předsedy ministerstva schválil J. V. král zákon, týkající

*) »Vaterland« z 21. srpna roku 1896 č. 229. M.-Bl. str. 4. »St. Stephans-Feier in Ungarn«; a z 23. srpna 1896 č. 231 příloha: »Die St. Stephansfeier in Stuhlweissenburg«.

se zvěčnění paměti zákonodárných výtvorů z r. 1848. Potom byla přečtěna adressa holdovací a přijata voláním bouřlivého »Eljen«.

Z poslanecké sněmovny odebrali se členové obou zákonodárných sborů v nekonečné téměř řadě povozů do budínského dvorního hradu. Členové obou sněmoven shromáždili se ve velikém sále dvorního hradu, kdežto ministři, korouhevní pánové, kníže-primas seskupili se v sále audienčním. Potom vstoupil v průvodu ministrů, korouhevních pánův a knížete-primasa J. V. král, před nímž nesl uherský nejvyšší podkoní hrabě Julius Szechenyi obnažený státní meč a titulární biskup Pellet apoštolský kříž, do velikého sálu, byl bouřlivým »Eljen« uvítán a posadil se na trůn. Předseda Szilagyi poklonil se hluboce před J. V. králem, oslovil J. V. a předčítal adressu, kterou potom J. V. přijal a na ni nejmilostivěji odpověděl. Za bouřlivého volání »Eljen« odebral se J. V. král do svých pokojů. Večer byl stkvělý průvod s pochodněmi do dvorního hradu. J. V. král objevil se na balkoně a děkoval za nadšené projevy.

V chrámech všech vyznání byly 11. dubna 1898 na oslavu potvrzení zákonů z r. 1848 konány slavné služby Boží.*)

Při veškeré slavnosti byly služby Boží věcí vedlejší, a kníže-primas pošinut stranou.

---

§. 115. Snaha zavésti maďarský jazyk do liturgie. Utiskování Slovanů maďarskými biskupy.

Ve sjednocených diecésích řecko-slovanských Mukačovské**) a Prešovské (Eperies) a v rumunsko-sjednocných diecésích Velkovaradínské a Szamos-Ujvarské žijí mezi Rusíny a Rumuny četní Maďaři,

*) Srv. »Vaterland« z 12. dubna 1898 č. 100. A.-Bl. str. 16 Huldigung für 1848. — »Katolické Listy« z 12. a 13. dubna 1898 č. 100 a 101 — »Hlas Národa« z 12. a 13. dubna 1898 č. 101 a 102.

**) Biskupské sídlo jest v Užhorodu (mad. Unghvár), v městyse na řece Uhu (Ungh).

kteří se přiznávají k řecko-slovanskému nebo řecko-rumunskému obřadu a mají služby Boží buď v jazyce staroslovanském*) neb rumunském. V Munkačovské diecési jest jich kolem 60.000 s hlavním sídlem v Hajdu- a Doroghu. Již na počátku 18. století, potom na říšském sněmě r. 1843, dále na schůzích r 1868 a 1881 snažili se tito řecko-sjednocení Maďaři, aby byli z oněch biskupství vyloučeni, jim zvláštní biskupství zřízeno a maďarská liturgie u nich zavedena.

Od r. 1868 zavedli nejprve jednotliví, potom vždy četnější faráři samovolně maďarskou liturgii. Tato snaha rozšířila se zvláštními spisy a články ve svobodomyslných časopisech budínsko-pešťských, zachvacovala další a další kruhy maďarské a obrátila se konečně na říšský sněm a ministerstvo. V pátek dne 26. června 1896 přišla veliká deputace do Budína-Pešti z oněch čtyř jmenovaných diecésí, a hned bylo veřejně ohlášeno, že druhého dne v sobotu 27. června bude jeden člen deputace, Hajdo-Dorožský duchovní Ondřej Ujhelyi v universitním kostele o půl 9. hodině sloužiti mši sv. v maďarském jazyce. Skutečně sloužil »zpívanou mši dle řecko-katolického obřadu v maďarském jazyce,« kteréž obcovali mimo členy deputace papežští komoří: Michal Krizsan a Dr. Michal Bundala, seminářský prefekt Dr. Ivan Purt, konsistorní notář Viktor Szakacz, vikariátní sekretář Desiderius Demeny, římsko-katolický farář od sv. Alžběty, Dr. Bela Tothfalussy, universitní professoři Michal Breznay a Dr. Michal Herczeg a jiní. Budínsko-Pešťské listy přinesly potom zprávu o této maďarské mši sv., a pravily, že zástupce nepřítomného biskupského vikáře, titulární biskup a děkan Bogisich, kostel k ní propůjčil, což však on veřejně popřel a pravil, že o ničem nevěděl.

Po maďarské mši sv. odebrala se deputace k ministerskému předsedovi kalvínci Bánffymu, k předsedovi říšského sněmu, kalvínci Szilagyimu, nepříteli katolíkův, a k ministru kultu Vlassicsovi. Bánffy ujistil deputaci, že vláda věc bude uvažovati a s Apoštolskou

*) Srv. § 65. tohoto dílu I. 404; můj »Všeob. círk. dějepis« II. 1, 460 sqq.

Stolicí o ní vyjednávati. Szilagyimu odevzdala deputace petici k poslanecké komoře, ve které se žádalo, by ministerstvo bylo poukázáno, aby hned učinilo J. V. králi návrh na zřízení biskupství v Hajdu-Dorogu pro maďarské řecko-sjednocené věřící. V petici praví, že jim chybí maďarský biskup, »který by svou biskupskou mocí úřadně povyšení maďarského jazyka na oltář nařídil a za svou povinnost pokládal, vymoci příslušné dovolení u římského Stolce.« Též podala deputace, skládající se ze 40 členů, kalvínci Szilagyimu exemplář maďarské liturgie. Szilagyi poslouchal »s velikou pozorností stesky deputace« a odpověděl jí takto: »Dobře jste učinili, že jste ve svém boji vytrvali, a já vám pravím, abyste i dále vytrvali, ať teď cíle svého dosáhnete nebo ne, poněvadž jenom silný svého cíle dosáhnouti může, a slabý stranou posunut bývá. S rázností, vytrvalostí a moudrostí následujte pokojně svých vůdců, neboť i já myslím, že čas pro splnění vašich přání jest blízký. Vidím, že věc má pouze církevní překážky, nikoliv dogmatické, též nikoliv disciplinární, ale může býti, že sv. Otec se bojí, že by příklad nakažlivě působil. Ovšem, jest potom oprávněna otázka, zdali pouze uherská řeč jest nakažlivá. Podanou maďarskou liturgii pokládám za dar poslanecké komoře učiněný, kterýž jí předložím, aby ji na vlastní oči viděla. Já pro svou osobu slibuji, že budu vždycky podporovatelem podané prosby.«

Potom rozmlouval Szilagyi s deputací o řecko-sjednocených biskupech. Od něho odebrala se deputace k ministrovi kultu a vyučování, Vlassicsovi, kde byl jejím mluvčím protestant Ravesz, který podal přehled bojů již půl století v tomto ohledu trvajících, a prosil ministra, aby se věci ujal. Ministr položil důraz na vlastenectví řecko-katolických Maďarův, a prohlásil k nim, že má jejich věc za velmi důležitou; ministerstvo bude prý se jí velmi brzy obírati a zaujme, vyslechnouc všechny příslušné činitele, definitivní stanovisko. Ministr rozmlouval potom delší dobu se členy deputace, tázal se jich na nejmenší podrobnosti věci a pravil, že se stanoviska státní idey proti maďarskému biskupství pouze jediný důvod by byl, zdali

by rozdělení seminářů nebylo škodlivé, poněvadž by potom do rusínských a rumunských seminářů žádný Maďar nevstoupil.

V pondělí 29. června odebralo se osm členů deputace do Balaton-Füredu ke knížeti-primasovi Vaszárymu, který k nim pravil: »Vaší oprávněné prosbě nebudu překážeti, naopak, budu se snažiti, abych ji co možná nejdříve ve skutek uvedl. Zříditi maďarské biskupství jest se stanoviště církevního možno; hmotnou část věcí lze rovněž vyříditi. Myslím, že i v Římě vaší prosbě protiviti se nebudou.« Potom dotazoval se knížeprimas deputace důkladně na stav věci. Když deputace odešla, přišel k primasovi ministr kultu Julius Vlassics, a oba rozprávěli o této věci.*) Co se dále stalo, nevešlo do veřejnosti. Nuntius vídeňský vyslovil se proti maďarské liturgii.

V březnu r. 1900, roku jubilejního, přijel do Říma poutnický vlak řecko-sjednocených Rusínův počtem přes 500, majících v čele biskupy prešovského a mukačovského. Poutníci měli slyšení u papeže Lva XIII. dne 9. března, a tu chtěl biskup prešovský přednésti prosbu papeži za maďarskou liturgii, ale sv. Otec nepřipustil této demonstrace.

Co uherští biskupové maďarskou přemrštěnost proti jasným předpisům církevním podporují, potlačují Slovany.

Když turčansko-svatomartinský slovanský spolek ve slovenských župách sbíral podpisy na memorandum k J. V. králi a říšskému sněmu, aby jazyk jednotlivých národností země do obecní správy a zemského soudnictví byl zaveden, vydal spišský biskup Pavel šlechtic Szmrecsányi, původem Slovák, školní výchovou Maďaron, v říjnu 1899 okružník k děkanům (vikářům), kde praví, že jest o tom přesvědčen, že jestli se sbíráním podpisů na mnohých místech již započato bylo, milí duchovní soudruhové všechno s náležitou opatrností a rázností vykonají, aby své věřící

*) Srv. Vaterland z 2. července 1896 č. 180. M.-Bl. str. 3. stať: »Eine Bewegung unter den Griechisch-Unirten.«

od tohoto hnutí odvrátili, jež může přinésti zisk jen těm, kteří zmatek a nespokojenost vyvolati zamýšlejí; děkani ať prý se dají do boje s duchovními svého okršku a o výsledku sbírání podpisův jemu zprávu podají.

Dle rozkazu biskupova mají děkani (vikáři) býti policejními agenty, a duchovní mají se stavěti naproti hnutí prosebnému k J. V. králi. Pro násilnou maďarisaci koločského arcibiskupa Čassky přestoupilo roku 1898 v Santově 1500 srbských katolíků ku pravoslaví. Košický biskup Bubič poručil kázati v pouze slovenských farnostech po maďarsku. Baňsko-Bystřický biskup Benda rozkázal svému kněžstvu a úřednictvu, aby volilo za poslance Štěpána Tiszu, urputného kalvínce, proti katolíku Kaldsovičovi*) (Slovanu). Za takovéto správy biskupské nemůže arci církev v Uhersku prospívati.

---

§ 116. Kuriatní soudnictví. Paragrafy o kazatelně.

Kuriatní soudnictví záleží v tom, že o platnosti poslaneckých voleb nerozhoduje parlament, ale kurie, nejvyšší správní dvůr, čímž mají býti vzdáleny (ale nebudou) od voleb všechny nepřístojnosti a nemístné vlivy. Již celé čtvrtstoletí byla tato předloha chystána, ale nikdo nechtěl ji uzákoniti; ani Bánffy se toho neodvážil, zejména nechtěl z archivu vytáhnouti kazatelský paragraf. Teprve ministerstvo Kolomana Szella**)

---

*) Srv. »Katolické Listy« z 28. listopadu 1899 č. 329, str. 2 stať: »Výkřik nešťastného národa slovenského«.

**) Bánffy dosáhl při volbách na podzim r. 1896 ohromné většiny, ale volby stály svobodomyslnou stranu 3 milliony, které dali ti, kteří si tituly a důstojnosti koupili (Hist.-pol. Blätter 1899 sv. 123, str. 532). V Uhersku jest 16 millionův obyvatelů, ale pouze 600.000 poplatníků má právo volební. Bánffy srazil opposici se 200 hlasů na 100. Menšina sáhla po příkladě říšské rady ve Vídni k obstrukci, které se súčastnila též strana lidu. Bánffy dal si klubem své strany podepsati tak zvanou »lex Tisza«, kteráž mu udělovala moc, aby za stavu mezizákonnosti (Ex lex) rozhodoval o státních nutnostech. Tu přestoupilo 30 vážených členů

podvolilo se tomuto úkolu; ale ani ono není přesvědčeno o účinku nového zákona, který platí pouze na 8 let, načež rozhodne sněm o jeho další platnosti. Všechny části zákona byly umluveny, nežli jeho osnova byla v dubnu 1899 poslanecké sněmovně podána.

Dne 27. dubna 1899 začalo rokování v říšském sněmě o volební pravomocnosti. Strana lidu dostavila se skoro v plném počtu do sedění. Její předseda opat a farář Jan Molnar byl prvním řečníkem proti předloze. Duchovní členové liberální strany podali ministerskému předsedovi prohlášení, že vzhledem na svůj stav nemohou pro zákon hlasovati. Toto vyjádření, které »Neue Freie Presse« nazvala loyálním, přijal ministerský předseda na vědomí. Tito členové zdrželi se hlasování a též veškerého účastenství v rokování. Zpravodajem byl Emerich Szivak, který předlohu doporučoval.*)

Molnar ohrazoval se jménu strany lidové proti tvrzení barona Bánffyho, které pronesl, oznamuje v klubu liberální strany své propuštění, »že opposice, — tedy i strana lidu — žádala za provedení předlohy o kuriatní pravomocnosti v oné formě, ve které návrh zákona od komory poslanecké r. 1896 přijat byl, což však není pravda; strana lidu nežádala nikdy oněch ustanovení a musí je dnes zamítati; osnova zákona

---

strany vládní, mezi nimi i předseda poslanecké komory jako liberální dissidenti k menšině, a nastalo plané mluvení bez konce; skoro šest měsíců zuřil boj; Bánffy těšil se stále důvěře koruny a své většiny. Když 26. února 1899 konečně přece odstoupiti musil, dostal krásný list od J. V. krále, kterýž uznával jeho činnost, konanou za velmi obtížných poměrů, vždycky s úplnou oddaností a vzácným sebezapřením, a vedenou čistými vlasteneckými úmysly, a ujistil jej nezměněnou svou milostí; spolu byl mu udělen velkokříž sv. Štěpána, potom pěkná dvorní hodnost nejvyššího uherského dvormistra a byl povolán do panské komory. Za svého nástupce doporoučel honvedského ministra, polního zbrojmistra Fejervaryho. Stal se jím však Koloman Szell (26. února 1899), jehož kabinet podržel staré ministry až na Perczela, Erdelyiho a Daniela; šlechtic Szell převzal ministerstvo vnitra; novými ministry byli jmenováni pouze dva: ministr spravedlnosti Dr. Plosz a ministr obchodu šlechtic Alexandr Hegedüs.

*) »Vaterland z 28. dubna r. 1899. M.-Bl. č. 116, strana 2 Ungarn (der Kanzelparagraph).

jest v celku dobrá, ale má své trny: odstavec 8. § 3. zakazuje duchovenstvu agitovati proti právní instituci manželství; dle některých jest právní institucí manželství civilní manželství: agitace proti němu byla by trestním činem.« Molnar pokračoval:

»Největší stížnosti vyvolávají odstavec 9. § 3. a pak §§ 170. a 171., které urážejí hluboce soudní coërcitivní moc církve. Odstavec 9. § 3. prohlašuje volbu za neplatnou, když duchovní v čase tří měsíců před volbou učiní vyjádření, které má za účel vykonávati vliv na výsledek volby. Odstavec jest velmi elastický a pravé právnické absurdum a obmezuje moc učící církve. Návrh zákona zakazuje užívati náboženských věcí a symbolů k politickým účelům, což však není vždycky zavržení hodné. Křižáci připínali si na prsa kříže a duchovní před bitvou majíce kříž v ruce oslovují i dnes vojáky.« Řečník přijal předlohu v celku, ale nebudou-li ostavce 8. a 9. § 3. a §§ 170. a 171. škrtnuty, bude strana lidu proti předloze hlasovati.*) Proti předloze mluvil též Josef Madarass.

Všeobecná debatta skončila se 28. dubna a téhož dne začala debatta podrobná.

V podrobné debattě navrhl Štěpán Rakovszky, aby § 3. s §§ 170. a 171. zároveň se projednávaly. Ministr spravedlnosti Plosz neměl ničeho proti tomu, aby odstavec 9. s paragrafem 170. zároveň se projednával. Rakovszky upravil svůj návrh ve smyslu ministrově, což komora přijala.

O těchto paragrafech začala speciální debatta v sobotu dne 29. dubna 1899, kde proti nim mluvili: Josef Farkas ze strany lidu, Jan Asboth k žádné straně nenáležející, a prelát Jan Molnar, který žádal za vynechání §§ 170 a 171 a odstavce 9. § 3., za něž však přimlouval se August Pulszky. V pondělí dne 1. května 1899 mluvil proti nim Alan Kalocsay z Ugronovy frakce, který prohlásil, že tyto paragrafy pouze katolické církve se týkají a ji urážejí.

---

*) »Vaterland« z 28. dubna r. 1899 čís. 117. M.-Bl. str. 1. Ungarn.

Štěpán Rakovszky pravil: »Tyto paragrafy jsou následkem církevně politických oprav, které byly úplně zbytečnými. Co následovalo na tyto reformy? Hanebné volby, poněvadž tyto reformy jenom tak mohly býti hájeny, a vláda, o jejímž přednostovi (Bánffym) ještě dnes se neví, co bylo větší, zdali jeho špatnost nebo zpozdilost, zdali jeho směšnost nebo nesvědomitost, o němž se neví, zdali náleží na lavici obžalovaných nebo do operetty.« »Ostatně Koloman Tisza sám psal do Říma, aby si zjednal podpory katolického duchovenstva při všeobecných volbách. Tyto paragrafy byly do předlohy přijaty, poněvadž bývalý ministerský předseda hrozil, že předlohu přivede k pádu v komoře magnátů.«

Ze strany Košutovské přimlouval se za ně Ludvík Olay velmi urážlivě pro katolickou církev a duchovenstvo tak, že z toho povstal bouřlivý výstup mezi Olayem a Rakovszkym, z něhož následoval souboj mezi nimi. Proti paragrafům mluvil hrabě Jan Zichy. V úterý dne 2. května učinil Soma Visontai z frakce Ungrovy návrh, aby paragrafy o kazatelně byly justičnímu výboru zpět navráceny ku přepracování. Proti tomu vystoupil ministerský předseda Szell, pravě, že musí setrvati na znění zákona tak, jak jest, poněvadž jest plodem onoho kompromissu, na němž dnešní situace spočívá, a má na sobě ráz vyrovnání různých názorů; nejde prý o legitimní vliv duchovenstva, ale o vliv illegitimní; profanování prostředků milosti Boží ve volebním boji nelze prý připustiti.*)

Horanszky, který byl jedním z hlavních činitelů pro obstrukci, chtěje k vládní straně přeběhnouti, vystoupil jako zarytý nepřítel duchovenstva. Prohlásil, že »nelze dáti duchovním žádné výsady na štvaní a popouzení lidu«; toto prý chtějí zameziti §§ 170 a 171. Touto řečí dostala strana lidu jidášskou mzdu za služby, které národní straně v obstrukci prokázala. Národní strana měla své účastenství v paragrafech

---

*) »Vaterland« z 3. května r. 1899 čís. 120. M.-Bl., str. 2. Ungarn (Ueber den Kanzelparagraphen).

o kazatelně.*) Sněmovna přijala paragraf o kazatelně (§ 170), pro nějž hlasovali liberálové a Košutovci, proti němu strana lidu a frakce Ugronova. Všechny návrhy menšiny na škrtnutí a změnu byly zamítnuty. Potom rokovalo se o § 171, který trestá zneužívání prostředků milosti. Molnar žádal za jeho škrtnutí, potom mluvil Szilagyi, který činil vývody Rakovszkého a Molnara směšnými. Paragraf byl přijat.**)

Sněmovna přijala zákon v 2. čtení dne 4. května a ve třetím čtení dne 5. května 1899.

Katolická strana měla při svržení Bánffyho značný podíl, konala služby pomocné bez záruky radikálům a teď dostala odměnu. Oněmi paragrafy budou trpěti nemaďarští národové a katolíci, nikoli maďarští štváči a vládní stoupenci.

Dne 6. května započala se za předsednictví kardinála knížete-primasa Vaszáryho dopoledne biskupská konference, která se zaměstnávala osnovou zákona o kuriatním soudnictví, pokud se týká duchovenstva, ale nestalo se žádné usnesení.

Primas Vaszáry měl dne 8. května u J. V. krále slyšení, zdali jako tajný rada pouze formálně nebo o kuriatním soudnictví, není jisto.

Dne 9. května pokračovali biskupové v konferenci. Arcibiskup jagerský Dr. Karel Samassa přimlouval se za to, aby biskupové své stanovisko ve všeobecné debattě vytkli, změny naznačili a předlohu za základ speciální debatty přijali. Podobně mluvil kardinál biskup Velkovaradinský Vavřinec Schlauch. Návrh Samassův byl přijat, a primas měl názory biskupů v magnátské komoře tlumočiti.***)

Katoličtí magnáté měli poradu o svém stanovisku dne 9. května. Magnátská komora měla sedění 10. května. Biskupové majíce v čele kardinály Schlaucha a Vaszá-

---

*) »Vaterland« z 4. května 1899 čís. 121. A.-Bl. str. 1. a 2. »Der ungarische Kanzelparagraph«.

**) »Vaterland« z 4. května 1899 č. 121. M.-Bl. str. 2. »Der Kanzelparagraph angenommen«.

***) »Vaterland« z 10. května 1899 č. 127. A.-Bl. str. 1. »Ein freudiges Ereigniss in Ungarn«.

ryho, dostavili se skoro v plném počtu. Oba kardinálové žádali v generální debattě za vynechání stížných paragrafů zákona; proti nim povstal ministerský předseda Szell a hájil předlohu, jakožto výsledek kompromissu, a dokazoval proti nim, že neubližují církvi a katolickému duchovenstvu, zakazujíce mu mluviti o politice na kazatelně.

Hrabě Julius Szapáry tázal se, proč není jasnými slovy vysloveno, co jest rozuměti »církevními prostředky milosti«; ony paragrafy jsou pro církev stížné, ale on přece hlasuje pro návrh z politických příčin a v důvěře v pravomocnost kurie.

Po generální debattě nastala v debattě speciální pouze rozprava o tak zvaných paragrafech o kazatelně; t. j. o odstavci 9. § 3. a §§ 170. a 171. Kardinál Schlauch kladl váhu na to, že stát touto předlohou zasahuje do zařízení církve, když přisluhování svátostmi podrobuje se kontrole, a že povedou ku pronásledování duchovenstva, a navrhl škrtnutí oněch paragrafů. Proti kardinálu mluvil ministr spravedlnosti Plosz, že vláda jest vzdálena každého pronásledování a má jenom za účel čistotu voleb. Hrabě Mikuláš Esterházy připojil se k návrhu Schlauchovu, po případě, kdyby byl zavržen, činil návrh na změnu, totiž, aby trestati zneužívání církevních prostředků milosti bylo ponecháno církevní vrchnosti. Hrabě Ferdinand Zichy připojil se k návrhům Esterházyho. Ministr Koloman Szell doporoučel však paragrafy k nezměněnému přijetí. Paragrafy byly velikou, skoro dvoutřetinovou většinou přijaty, a celý zákon přijat hned v třetím čtení.

Mezi kalvínským Bánffym a katolickým Szellem není žádného rozdílu.*)

---

*) »Vaterland« z 11. května 1899 č. 128. M.-Bl. str. 2, 3. »Der ungarische Kanzelparagraph — Thatsache«.

§ 117. Uherská církevní samospráva katolíků.

Samosprávou katolické církve v Uhrách rozumí se samospráva veškerého církevního jmění, pokud nenáleží k církevním obročím, školství*) a jistých věcí osobních katolické církve v Uhrách.

Když vláda své církevní zákonodárství na újmu katolické církve provedla a r. 1895 do života uvedla, vzala zase,**) chtějíc rozbouřené mysli katolíkův utišiti, téhož roku církevní samosprávu do rukou. V říšském sněmě byla čtena resoluce králova z 25. listopadu 1895, kde pravil: »Na návrh svého ministra pro kult a vyučování dovoluji, aby kongress o organisaci katolické církevní autonomie ve lhůtě, která se později ustanoví, se sestoupil, a ustanovuji spolu, aby 1. tento kongress byl sestaven dle volebního řádu, který jsem 25. října 1869 schválil, a 2. aby tomuto kongressu byl zpět zaslán statut jím r. 1870—1871 vypracovaný, aby jej uvážil a časem vhodné změny v něm učinil bez újmy mých nejvyšších patronátních a dozorčích práv, jakož i organisace katolické církve.«

---

*) V Uhrách jest 18 nebo 14 gymnasií vydržovaných ze studijní matice a přes 60, které vydržují benediktini, cisterciáci, premonstrati a piaristé. Onino stojí přímo pod ministrem kultu a vyučování, tito »nepřímo«; nekatolíci musí na ně býti připuštěni, učební plán je státní. Na universitě mají nejdůležitější obory protestanté a židé, před nimiž kandidáti professury z řeholí musí skládati státní zkoušky. Správa veškerého církevního jmění: kostelního, nadačního, náboženské a studijní matice, universitního fondu a skoro všech katolických stipendií jest v rukou ministerstva kultu a vyučování; personalie, od jmenování knížete-primasa až k poslednímu kanovníku a veliké části farářů, náležejí do oboru ministra kultu, jakož i veškeré střední a obecné školství přímo nebo nepřímo, ovšem pouze katolické. Čas od času činí se otázka, zdali náboženský, studijní a universitní fond jsou majetkem katolické církve, nebo jsou-li zemskými fondy, které všem »církvím« a jednostejně náležejí. Všechna »vyšetřování« v tomto ohledu učiněná — jedno od hraběte Alberta Apponyiho podepsané — prohlašují je za katolické, ale vláda nechává tyto věci nerozřešenými a hrozí katolíkům, že je »rozřeší« v jejich neprospěch.

**) Srv. § 108—110, 113.

Ve smyslu této Nejvyšší resoluce byl 14. května 1897 vydán kr. list, kterým 23. října 1870 svolaný bývalý kongress za ukončený prohlášen a nový se svolával v 6 měsících od této resoluce k organisaci katolické církevní autonomie. Pro způsob svolání a pracovní program o kongressu mělo býti měřítkem, co obsaženo jest v listě z 29. listopadu 1895. Spolu bylo přikázáno, aby kardinál kníže-primas v rámci uvedeného listu způsobil, co nutno jest ke svolání a řízení kongressu.*)

Když přípravné práce byly provedeny, sešel se zemský kongress pro katolickou samosprávu v Pešti dne 11. listopadu 1898 Po vzývání Ducha sv. sešli se členové ve sněmovně magnátův a kníže-primas Vaszáry zahájil sjezd Nejvyšším reskriptem a svou vlastní řečí. Potom byly mandáty zvláštnímu výboru odevzdány k prozkoumání a kongress ustanovil se potom 13. listopadu, zvolil za svého světského místopředsedu hraběte Julia Szapáryho a usnesl na návrh knížete-primasa zaslati holdovací adressu J. V. králi a J. Sv. papeži. Byl zvolen 27členný výbor přípravný. Sjezd odročil se, až přípravný výbor podá zprávu. Tento výbor zvolil opět devítičlenný užší výbor, aby osnovu katolické samosprávy uherské vypracoval. Vypracovanou osnovu doručil předseda hrabě Julius Szapáry ministrovi kultu a episkopátu, a podal potom tomuto 9člennému výboru, jenž dne 19. dubna 1899 v konferenční síni sněmovny magnátů zvláštní schůzi konal, zprávu, že jak ministr, tak i kníže-primas prohlásili, že tou dobou nelze jim z ohledů vhodnosti své stanovisko vytknouti. Dále oznámil Szapáry, že 27členný výbor svolal na 20. dubna a doručil jeho členům osnovu samosprávy. Tento 27členný výbor začal 20. dubna 1899 všeobecné rokování o osnově oné, a po něm měl zvláštní rokování o jednotlivých paragrafech. Zpravodajem byl Dr. Julius Havanyi.

Výbor byl se svou prací hotov 26. května 1899

---

*) »Die Kirchenautonomie in Ungarn«; vom Domkapitular Dr. Joh. Surángi; v. Archiv für kath. Kirch.-Recht 1898, sv. 78, str. 161—167.

a přijal celou osnovu samosprávy v konečném znění pro kongress. Avšak Gabriel Ugron, Akos Fimon, Julius Györffy, Julius Saghy a Josef Hortovanyi, kteří s osnovou ani vůbec se nesrovnávali, ohlásili zvláštní votum*) a vypracovali novou osnovu menšiny pro kongress.

Z paragrafů přijatých uvádíme § 2.: »Na základě vyzvání Jeho Veličenstva jakožto nejvyššího patronátního pána ustanovují katolíci uherští svéprávné organisace společným spolupůsobením církve a laiků k vedení věcí světského rázu, jako jsou: správa církevního jmění, školství a správa jmění těchto ústavů. Vrchní dozor přísluší Jeho Veličenstvu.« § 3.: »Z těchto věcí organisací vyloučeny jsou všecky otázky věro a mravoučné, náležející do pravomocnosti církve, věci obřadů, správy církve a církevní kázně, což vše patří pod nejvyšší moc Jeho Svatosti římského papeže.« § 4.: »Pakli by katolický zemský sjezd nebo některá svéprávná obec náboženská překročila obor své působnosti, jest primas království uherského s dorozuměním episkopátu oprávněn obrátiti se k J. V. králi jakožto nejvyššímu patronátnímu pánu v té věci.**)

Obsahem dalších paragrafův jest:

1. V každé obci budiž na nejširším základě zvolená »školní rada«, která by spolu »církevní obec« zastupovala, a v obojí této vlastnosti jmění školy a kostela »spravovala«. 2. V každé diecési budiž »diecésní rada«, jejíž počet členů se dle velikosti diecése řídí; ona jest nejvyšším dvorem v diecésních školních věcech a s nimi spojených hmotných otázkách; spolu chce míti jakýsi vliv na jmenování kanovníkův, obsazování far a udělování vyznamenání. 3. Kongress 200členný, v němž jsou biskupové pouze rovnoprávnými členy jako každý laik, vede nejvyšší správu všech věcí »uherské církve«, pokud nejsou ryze církevními. 4. Kongress volí ze svého středu »nejvyšší řídící radu« o 60 členech, která se dělí na odbory dle různosti agend; jest stálým výborem kongressu vzhle-

*) »Vaterland« z 27. května 1899, č. 143. M.-Bl. strana 2. »Ungarn (Katholiken-Autonomie)«.

**) »Katol. Listy« ze 7. května 1899, č. 125, str. 4.

dem na správu fondů, vykonává nejen kontrolu proti ministerstvu, ale má též rozhodující hlas, řídí věci obecného a středního školství a vykonává královské patronátní právo při farách fondům náležejících, jest slyšena při obsazování biskupství a jest skrze ministerstvo kultu ve všech těchto věcech ve spojení s Nejvyšším patronem.

Osnova bdí bedlivě nad tím, aby ve všech zastupitelstvech počet světských členů byl dvakráte tak veliký, aby poměr byl 2:1.*)

Kníže-primas Vaszáry podal v konferenci biskupské, konané v Pešti dne 6. května 1899, zprávu: že všem biskupům poslal vypracovanou osnovu 9členné kommisse, aby mu své poznámky o ní podali; asi polovice biskupů že podala dobrozdání, která však tak se rozcházejí, že nelze na základě jich podati jednotný operát; jest prý tedy nutna v tomto ohledě biskupská konference a ústní jednání; biskupové nechť sledují rokování 27členné kommisse.**)

Osnovou většiny 27členného výboru obírala se biskupská konference dne 14. a 15. září r. 1899. Dne 15. září prohlásil rumunský arcibiskup Dr. Viktor Mihalyi z Karlovského Bělehradu (Alba Carolina, maďarsky Károly Fejérvér v Sedmihradsku), že »všeobecná zemská autonomie nesmí nadobro odstraňovati samosprávu rumunských katolíků řeckého obřadu, poněvadž by tím veliké rozčilení mezi nimi, jak věřícími tak duchovními, vzniklo. Toto rozčilení bylo by prý tím větší, poněvadž sedmihradská samospráva pro farní osady a diecési v návrhu se zachovává, kdežto rumunské farní osady a diecése mají se návrhu přizpůsobiti. Kdyby samospráva řecko-katolické rumunské metropole nebyla zachována a záruk nedostala, nesúčastní prý se rumunští deputovaní práce kongressu o katolické samosprávě, aby ani stínu sou-

*) Srv. »Die Autonomie der katholischen Kirche Ungarns« v Hist.-pol. Blätter 1899, sv. 124, str. 512, 513.

**) »Vaterland« z 10. května 1899, č. 127, A.-B. str. 1, »Ein freudiges Ereigniss in Ungarn«.

hlasu nevyvolali.« Prohlášení metropolity učinilo veliký dojem na biskupskou konferenci.

Kardinál biskup velko-varadínský Schlauch odvětil, že tato věc nenáleží do biskupské konference, nýbrž před kongress, kterýž o tom se usnese. Potom usnesli se biskupové, že na kongressu pro osnovu 27členné kommisse vůbec a za její základ pro podrobné rokování hlasovati budou.*)

Ku projednávání osnovy byl svolán kongress na 31. ledna 1900. Den před ním konaly se na třech různých místech oddělené porady: jedna u světského vůdce uherských katolíků hr. Ferd. Zichyho st., druhá u světského předsedy kongressu hr. Julia Szapáryho, a třetí u posl. Ugrona, spolupůvodce osnovy, již podala menšina: jsou to jaksi tři strany; pak jsou čtvrtou stranou biskupové, kteří měli svou poradu 29. ledna, a pátou stranou je vláda.

Kongress zahájil 31. ledna kníže-primas Vaszáry; byly zaslány holdovací telegramy papeži a králi, kteří poděkovali za ně depešemi.

Zpravodajem o osnově většiny byl Hovanyi, o osnově menšiny Julius Györffy. Po všeobecném rokování o obou osnovách přijal kongress osnovu většiny za podklad pro podrobné rokování, ale na návrh posl. Ferdinanda Horanszkého postoupil jej onomu 27člennému výboru nazpět s vyzváním, aby ohledně zjištění katolických fondův a nadací, ohledně vyučování a vychování, jakož i propůjčování obročí vešel ve vyjednávání s příslušnými činiteli, a jak výsledek tohoto vyjednávání, tak případně z něho plynoucí změny aby vzal v úvahu a své návrhy kongressu učinil. Hrabě Julius Szapáry požádal jako předseda 27členného výboru katolického kongressu knížete-primasa a ministra kultu, aby ustanovili způsob, v jakém by episkopat a vláda chtěly vyjednávati s tímto sborem. Ministr kultu a vyčování Vlassics odpověděl na přípis hr. Szapáryho, že hodlá konati s delegáty výboru a

*) Srv. »Vaterland« z 15. září 1899, č. 254, A.-Bl. str. 1. »Die ungarische Bischofsconferenz«; ze dne 16. září 1899, č. 255, str. 1, »Die ung. Bischofsconf.«

biskupského sboru porady důvěrné, a jmenoval sedm svých důvěrníků, většinou odborových radů ministerských. Dále byl požádán též ministr spravedlnosti Dr. Plosz, aby vyslal delegáta do těchto porad.

Dne 3. března r.1900 konala se v Pešti za předsednictví primasova biskupská konference, a zvolila tříčlenný výbor, který by vstoupil ve spojení se 27členným výborem, a vytkl mu stanoviště, které biskupové vzhledem na zemskou katolickou samosprávu zaujímají.

Členy tohoto tříčlenného výboru byli: velkovaradínský kardinál-biskup Dr. Vavřinec Schlauch, vesprimský biskup baron Dr. Karel Hornig a spišský biskup Pavel Szmrecsanyi. Jím vypracovaný elaborát přinesl ve zvláštní příloze katolický list ve Velko-Varadíně vycházející »Tiszantal«. Elaborát dokazuje na základě příslušného uherského zákonodárství vlastnické právo církve na školy a ústavy vydržované katolickými fondy a na náboženskou a studijní matici, žádá s veškerou rozhodností, aby katolické fondy, nadace a ústavy jako v Sedmihradsku, dále fondy katolických právnických akademií a katolické budínsko-peštské university od vlády církvi byly vydány; což prý také bylo jejím úmyslem, jelikož by jinak kongressu nebyla svolala; elaborát opírá se úmyslu, aby hierarchická organisace doplněna byla novým z nižšího duchovenstva a laiků skládajícím se organismem, což by odporovalo katolické hierarchii; v církvi jest biskup, v kterém se právo věřících a církevní obce soustřeďují, ale na něhož též veškera zodpovědnost spadá; správa a dozor nemůže se obmezovati pouze na věci duchovní, ale musí též školu a jmění obsahovati; dualismus v církvi býti nemůže, nýbrž všechno v ní spadá v pravomocnost biskupskou, proto nemohou diecésní sbory a porady, které na samosprávě spočívají a zvláštním právům těšiti se mají, do rámce církevní organisace býti vpraveny; účastenství věřících ve vyřizování církevních věcí lze jen tenkráte připustiti, když budou při tom základem a pravidlem nezměnitelné články víry a nikoli nějaká politická vládní forma; co do jmenování kanovníků zůstaniž to

při nynějším způsobu.*) — Avšak uherská samospráva katolíků pohybuje se od počátku, co se počalo o ní jednati, v duchu maďarském.

Rusíni**) a Rumuni***) obávali se již v letech 1870 a 1871, kdy o samosprávě katolíků se rokovalo, nebezpečenství pro svůj obřad a samostatnost vzhledem na církevní kázeň, vnitřní církevní úpravu a správu svých fondův a nadací; obávali se, že tato samospráva bude podporou ku maďarštění Slovanů, Němcův a Rumunů, poněvadž jazykem správním a rokovacím bude maďarština. Rusíni a Rumuni žádali v letech 1870 a 1871 pro své diecése zvláštní církevní samosprávu, a poněvadž tehdejší kongress po jejich přání nepostoupil, opustila část Rumunův a Rusínů kongress, který však bez ohledu na to do svého statutu i řecko-katolické diecése pojal a zemskou samosprávu katolíků i na katolické Rusíny a Rumuny rozšířil.

Po třiceti letech vzdali se ubozí Rusíni, jak se zdá, svého odporu, jejich biskupové neozvali se na biskupské konferenci ve dnech 14. a 15. září 1899, ale Rumuni setrvali ve svém odporu. Sotva kardinál kníže-primas s Nejvyšším svolením v říjnu r. 1897 zemský kongress katolíků svolal, sešli se katoličtí Rumuni duchovního i světského stavu na konferenci v Kološi, usnesli se o pamětních spisech k primasovi a kr. uherské vládě, ve kterých zvláštní církevní samosprávu pro svou metropoli žádali, a nedostavili se na církevní kongress. Jejich metropolita Dr. Viktor Mihalyi vyslovil jasně své stanovisko jakož i stanovisko ostatních biskupů rumunských v konferenci všech uherských biskupů 15. září 1899. Jeho rozhodné vystoupení za zvláštní rumunskou samosprávu učinilo dojem na biskupskou konferenci, a mimo ni vyvolalo veliké nadšení u Rumunů, kteří

*) »Vaterland« z 26. dubna 1900, čís. 113, M.-Bl. str. 3. »Ungarn (Katholiken-Autonomie)«.

**) Rusíni mají svá sídla v severovýchodním Uhersku a jest jich 880.000.

***) Sjednocených Rumunů jest 1 a čtvrt milionu.

od farních osad až k metropolitní kapitole podávali ohrazení proti tomu, aby jejich katolická metropole byla do všeobecné církevní samosprávy pojata. K tomu přistoupilo slyšení rumunských biskupův u J V. krále a pamětní spisy k J. Sv. papeži Lvu XIII., aby obě tyto hlavy chránily samostatnosti rumunské metropole v její vnitřních církevních a školních věcech. V listopadu 1899 sešla se synoda veškeré rumunské metropole v Balazsfalvě (Blasendorf, slov. Blažov, rum. Blás), v metropolitním sídle, a učinila 24. listopadu r. 1899 jednomyslně tato usnesení:

1. Budiž zaslán telegram Jeho Veličenstvu králi Františku Josefu I. a Jeho Svatosti papeži Lvu XIII., v němž sjednocené duchovenstvo rumunské svůj hold přináší a zároveň podává ohrazení proti zamýšlenému splynutí sjednocené rumunské církve s navrženou samosprávou katolické církve v Uhrách — 2. Synoda prohlašuje, že veškeré sjednocené duchovenstvo se zavázalo hájiti samostatnosti rumunské sjednocené církve, a dává metropolitovi plnou moc, aby v tomto ohledě všechny možné kroky u vlády, krále a římského papeže činil. — 3. Poněvadž budoucího roku (1900) bude tomu 200 let, co sjednocení s papežem učiněno bylo: proto ať rumunští preláti způsobí pouť sjednocených Rumunů do Říma, která budiž velikolepou manifestací ve prospěch samostatnosti a národního rázu rumunské sjednocené církve. 4. Buďtež jak u vlády uherské, tak u J. V. krále Františka Josefa I. učiněny nutné kroky, aby svolán byl národní kongress rumunské sjednocené církve. Tohoto kongressu súčastní se všichni vážení mužové sjednoceného vyznání, kterýž rozhodne o krisi, v které teď sjednocená rumunská církev jest.

Reč této synody jest rozhodná. Na kongress katolíků svolaný do Budína-Pešti na 31. ledna 1900 nedostavil se nikdo z Rumunů, ani z duchovních, ani z laiků; na biskupskou konferenci dne 29. ledna konanou přišel pouze biskup ze Szamos-Ujváru.

Avšak vedle této úplně správné a zákonné cesty ukazuje se bohužel ještě jiný směr mezi Rumuny. Mnozí totiž hlásají, že pro Rumuny není jiné cesty,

aby své národnosti proti přemrštěnosti maďarské*) chránili, nežli návrat k rozkolu. Jest zde tudíž veliká krise, k jejíž rozšíření jest třeba veliké opatrnosti a pravého katolictví.

Jubilejní rok 1898.

§ 118. Jubilea Jeho Svatosti papeže Lva XIII.

Papež Lev XIII. (hrabě Jáchym Pecci) narodil se v Carpinetě 2. března r. 1810; na kněžství byl posvěcen 31. prosince 1837, za biskupa Damiatského in part. inf. praekonisován 27. ledna 1843 a na biskuptsví posvěcen 19. února 1843; po té povýšen za biskupa Perugie 19. ledna r. 1846, za kardinála 19. prosince roku 1853, zvolen za papeže 20. února a korunován 3. března 1878.

Jeho Svatost Lev XIII. slavil tudíž své kněžské druhotiny dne 31. prosince 1887 a jsa papežem slavil své padesátileté jubileum biskupství 19. února 1896 za radostného účastenství katolického světa i za projevování úcty panovníků nekatolických. Ze zvláštní milosti Boží slavil pak papež 31. prosince 1897 své 60leté jubileum kněžství, sloužil svou diamantovou mši sv., a 20. února roku 1898 slavil jubileum svého 20letého přeslavného papežování.

Rakouští biskupové poslali J. Sv. papeži k jeho 60letému kněžskému jubileu blahopřejnou adressu, datovanou ve Vídni 25. listopadu 1897,**) na niž odpověděl svatý Otec, děkuje listem daným pražskému arcibiskupu kardinálu Františku de Paula Schoenbornovi z 23. prosince 1897.***) Zemský sněm mar-

---

*) Srv. rozpravu: »Die unirten Rumänen und die Katholiken-Autonomie in Ungarn« v »Hist.-polit. Blätter« 1900, sv. 125, str. 394—406

**) Viz ji v »Ordinariatním listě pražské arcidiecése« 1898, str. 9—11.

***) Viz jej l. c. str. 11.

krabství moravského dne 10. ledna 1898 slavně zahájený vyslovil papeži nejvyšší hold a nejoddanější úctu, kterou do Říma hned zaslal zemský hejtman hrabě Felix Vetter.*)

Z českého sněmu zaslala velkostatkářská kurie delší telegrafické blahopřání Jeho Sv. dne 1. března r. 1898, podepsané nejvyšším maršálkem knížetem Jiřím Lobkovicem a hrabětem Karlem Longueval-Buquoyem, jakožto předsedou kurie velkostatkářské.**)

Na oba projevy poděkoval ve jméně papežově kardinál státní sekretář Rampolla.

Dne 2. března 1900 slavil Lev XIII. své 90leté narozeniny. Nikdo by si toho v březnu 1899 nebyl pomyslil, že papež Lev XIII., jsa tenkráte na smrt nemocen a přestáv nebezpečnou operaci, bude slaviti nové jubileum: devadesátileté narozeniny. Když byl r. 1878 zvolen za papeže, vyhlížel v 68. roce svého věku jako mdlý stařec; r. 1885 měl spisovatel tohoto díla, vraceje se ze své pouti z Jerusalema a sv. Země, slyšení v neděli dne 26. dubna u Jeho Svatosti***) a divil se tomu, že při své slabosti a churavosti dává tak přeochotně slyšení a na všechno bystře se vyptává; a tento churavý stařec, v jehož slabém těle žije veliký, rázný a pilný duch, dožil se s pomocí Boží věku 90 let. Tento den vzbudil všudy radostný rozruch. Jeho Svatosti blahopřáli J. V. císař a král František Josef I.; ministr zahraničných věcí hrabě Agenor Goluchowski; ministerský předseda šlechtic Dr. Koerber a veškeré ministerstvo; telegrammy blahopřejné zaslali do Říma z říšské rady polský klub, klub konservativních velkostatkářův a klub jihoslovanský, a podobně též obecní rada lvovská; vídeňský starosta Dr. Lueger blahopřál v nuntiatuře. V haličském sněmě učinil 4. dubna 1900 posl. Jaworski pilný návrh, aby sněm jménem země vyslovil papeži vzhledem

*) Viz tento hold v »Katolických Listech«, č. 12, str. 3.

**) Viz je v »Katolických Listech« ze dne 2. března 1898, č. 60, str. 2.

***) Srv. jeho spis: »Cesta a pouť do Egypta a sv. Země«. V Praze 1886. Nákladem katolického spolku tiskového.

k jubilejní slavnosti svoje nejuctivější blahopřání a jej zároveň ujistil nezvratnou věrností, příchylností a láskou. Poslanec Barwiński přidal se k návrhu jménem Rusů z celého srdce, po čemž byl návrh jednohlasně přijat. Dne 6. dubna oznámil zemský maršálek hrabě Stanislav Badeni, že kardinál státní sekretář Rampolla telegraficky vzdal díky za blahopřání, jež přinesl sněm papeži k jeho jubileu.

Veškeré časopisectvo, i liberální, velebilo toho dne činnost papežovu. Krásně posuzuje činnost papeže Lva XIII. »Hlas Národa« v článku: »Lev XIII., devadesátiletý«, řka:*) »Mezi souverény světskými i mezi autoritami duchovními vyniká nyní nade všecky stříbrovlasý kmet, nejvyšší biskup katolické církve, Lev XIII., devadesátiletý papež. — Pozorujeme li celou činnost Lva XIII, vidíme v něm kněze, učence a státníka, a chceme-li obraz jeho doplniti zvlášť líbezným detailem, i básníka. Nynější papež jest velmi smířlivý: nemůže se ovšem vzdati nároků na papežský stát, ale s dvorem italským udržuje přátelské osobní styky, a bolestně nesl porážku Vlachů v Erythrei. S rozkolnickým Ruskem žije v dobrém poměru — když car se ženil, poslal mu katolický papež srdečné blahopřání, a když anglická princezna Mand brala si Karla, vévodu dánského, obdržela od papeže svatební dar. Mimo titul: papež »smiřovatel«, jehož sprostředkování i Bismarck se domáhal, náleží Lvu XIII. i titul: »Rozmnožovatel a Sjednotitel církve«. Že katolická církev se rozšířila v Indii, Africe a zvláště Severní Americe, že sjednotila se na Východě a v Egyptě, že v Anglii dobývá si denně nových přívrženců, jest dílem Lva XIII. Lev XIII. jest »sociální« papež. Jako otec veškerého křesťanstva sklonil se k vyděděným a ubohým naší společnosti a na základě evangelia, tohoto radostného poselství pro trpící a ponížené, s výše apoštolské stolice zvěstoval jim vznešené učení lásky a spravedlnosti křesťanské. Papež Lev XIII. s pomocí Boží toho dovedl, že v den, kdy slaví své devadesátileté narozeniny, celý svět v úctě se před ním sklání a přeje mu

*) Číslo 61. ze dne 2. března 1900, str. 2.

dlouhého ještě věku. 1810—1900! Nechť století dvacáté uvidí Lva XIII. ještě na stolci papežském!«

Ve své »sociální« činnosti vydal papež některé velmi důležité encykliky. Dne 28. prosince 1878 vydal encykliku »Apostolici munneris«, kde mluví o sociální demokracii, kommunismu a nihilismu, a ukazuje na hrozné následky, které zásady jimi hlásané mají pro společnost lidskou v zápětí, a dovozuje, že k obrození společnosti lidské jest nevyhnutelno, aby učení církve katolické přišlo opět ku platnosti, jak toho plným právem zasluhuje. Dne 20. dubna 1884 vydal encykliku »Humanum genus«, kde se obrací proti svobodnému zednářstvu, dne 1. listopadu encykliku »Immortale Dei«, kde rozebírá základní zásady křesťanské společnosti a poměr církve ke státu. Jmenovitě však encyklika »Rerum novarum« ze dne 15. května 1891 dala podnět k organisaci katolického dělnictva a ukazuje, že otázku dělnickou lze rozřešiti pouze smírnou cestou mezi zaměstnavateli a dělnictvem podle náboženství křesťanského.

Ke konci voláme k Hospodinu: »Bože, Ty Lva XIII. žehnej i nám zachovej!«

---

§ 119. Smrt J. V. císařovny a královny Alžběty.*)

V sobotu dne 10. září 1898 byla J. V. císařovna a královna Alžběta při své návštěvě v Ženevě zákeřnicky zavražděna: paní, která nikdy nikomu neublížila, a všudy jenom dobrodiní prokazovala, sklátila ve hrob dýka vrahova. O 12. hodině 40. minutě v poledne opustila hotel Beau Rivage, aby se odebrala do přístaviště parníků. Na cestě na nábřeží Montblancském vrhl se na ni Luigi Lucheni, anarchista, rodilý Pařížan a příslušný do Parmy, a bodl ji do srdce dýkou, která měla podobu trojhranného zašpičatělého pilníku. Císařovna klesla k zemi, zvedla se přece a dospěla k par-

*) »Katolické Listy« od 11.—21. září 1898, č. 249—259; „Hlas Národa« od 11.—21. září 1899, č. 250—260.

niku, kde upadla do mdlob. Loď vyplula na žádost družiny J. V. císařovny; ale sotva to učinila, vrátila se zpět. Císařovna nenabyla více vědomí, byla dopravena na nosítkách do hotelu Beau Rivage, kde za několik okamžení skonala. Vrah byl zatčen.

J. V. císař a král dostal telegrafickou zprávu o tomto hrozném neštěstí po 4. hodině odpolední. Dojem její na něho byl zdrcující; zachvěl se, sáhl si na skráně a klesl na židli. Potom zasténal a zvolal pln bolesti: »Já nemohu býti na světě ušetřen ničeho zlého!« Svou útěchu hledal ve sv. náboženství, přijal svátost pokání a posilnil se Tělem Páně, aby tuto hroznou ránu s odevzdaností do vůle Boží snášeti mohl.

Zpráva o strašné ženevské události rozšířila se bleskem po veškeré říši a Evropě a vyvolala všeobecný zármutek. Všichni panovníci a vládnoucí ministři projevili Jeho Veličenstvu a rakouské vládě nejupřímnější a nejhlubší soustrast. Totéž učinili všichni místodržitelé a zemští presidenti, všichni biskupové, stoliční a kollegiátní kapitoly, kláštery, hlavní města, zemské výbory a korporace. Prapory na panovnických palácích staženy na půl žerdi. Když sv. Otec uslyšel o ohavném zločinu, spáchaném na císařovně rakouské, královně uherské a české, poklekl a modlil se vroucně k Bohu a zaslal Jeho Veličenstvu císaři a králi projev otcovské soustrasti. Zároveň kázal papežskému nuntiovi ve Vídni, aby projevil soustrast rakousko-uherské vládě.*)

»Osservatore Romano« podal veřejnosti doslovné znění telegramu, kterým J. V. císař František Josef I. odpověděl na soustrastný telegram J. Svatosti papeže. Telegram zní: »V hrozném neštěstí, jež postihlo Mne a Mou rodinu, byla slova Vaší Svatosti, plná svatého rozhorlení a náklonnosti a prodchnutá věrou, která byla vždycky Mou jedinou útěchou, živou útěchou Mému stísněnému srdci. Přijměte, Sv. Otče, Můj hlu-

*) »Katolické Listy« z 13. září 1898, č. 251, str. 6, »Soustrastné projevy v cizině«; »Hlas Národa« z 13. září 1898, č. 252. str. 3, »Z Říma«; »Obnova« ze 16. září 1898, č. 87, str. 3 »Projevy soustrasti«.

boce pociťovaný dík za Vaše slova, za Vaše otcovské požehnání. Račtež také příště milosrdně pamatovati ve Svých svatých modlitbách na duši Mé nešťastné, velemilované družky, na Mne a Mou rodinu.«

Mrtvola J. V. císařovny byla v Ženevě vykropena v hotelu Beau Rivage v úterý dne 13. září o 5. hod. odpoledne od Msgr. Dernaza, biskupa z Lausanna, vyvezena dne 14. září ve zvláštním dvorním, pro ni vyslaném vlaku ze Ženevy za velikolepých projevů smutku a bolesti veškerého ženevského obyvatelstva, které se k smuteční slavnosti v počtu přes 30.000 dostavilo. Na všech stanicích železničních v říši byla vítána hlaholem všech kostelních zvonův, a přibyla do Vídně 15. září o 10. hodině večerní. V kapli na nádraží na rychlo připravené vykropil ji dvorní farář Dr. Mayer a pak byla vezena při účastenství veškeré Vídně do císařského hradu a položena na katafalk v zámecké dvorní kapli, kde byla v přítomnosti J. V. císaře a krále zase vykropena. Po tomto církevním úkonu klekl si císař k hlavě rakve a rozplakal se hlasitě a usedavě tak, že jeho pláč rozléhal se hlasitě po celé kapli; pak naklonil se na rakev a políbil dvakrát její studený rov. V pátek dne 16. září ráno vykonal tak zvaný malý výkrop vesprimský biskup baron Dr. Hornig jako kancléř J. V. královny uherské, po čemž byl obecenstvu dovolen vstup Nával obecenstva do kaple byl nesmírný.

V sobotu dne 16. září o 4. hod. odpolední konal se dle obvyklého předepsaného ceremoniálu pohřeb J. V. císařovny a královny z císařského hradu do rodinné hrobky u kapucínův. Rakev doprovázel dvorní farář s assistencí a průvod bral se ke kostelu kapucínskému, kde byl J. V. císař a král, všichni členové nejjasnějšího Arcidomu a shromáždění hosté. U kostelních vrat přijal mrtvolu kardinál kníže-arcibiskup vídeňský Gruscha s assistencí a vedl průvod k hlavnímu oltáři, před nímž byla rakev na katafalk postavena. Císař nespustil rakev s očí.

Po vykonaných církevních obřadech byla rakev snesena za světla pochodní do hrobky, kamž se odebral císař, jeho oba zeťové a bratr zvěčnělé císařovny, ba-

vorský vévoda Theodor. V hrobce byl ještě jeden výkrop, pak odevzdal nejvyšší dvormistr kapucínskému kvardianu klíč od rakve císařovniny k ochraně.*) Císař plakal hořce a stopy slzí bylo viděti, když se navrátil do kostela. Pohřebních slavností účastnili se všichni členové nejvyššího Arcidomu a četní panovníci, jako německý císař Vilém II., král saský, rumunský, srbský, princ vladař bavorský, korunní princ italský a jiní.

První slavné Requiem sloužil ve Vídni v úterý 20. září vídeňský kardinál kníže-arcibiskup Gruscha, druhé ve středu 21. září uherský kníže-primas kardinál Vaszáry a třetí ve čtvrtek 22. září kníže-arcibiskup pražský, kardinál Schoenborn. Kázaní měl dvorní kazatel Kickh a dvorní kaplan Schnabl.

Ve všech chrámech všech vyznání byly konány smuteční a zádušní služby Boží. V pražské arcidiecési bylo dle nařízení konsistorního ze dne 14. září 1898 v den pohřbu od 4.-5. hod. ve všech kostelích farních a klášterních vyzváněno a při odpoledních pobožnostech konaly se modlitby za † císařovnu a královnu. V metropolitním chrámu Páně u sv. Víta bylo v pondělí 19. září o třetí hodině »officium defunctorum«, v úterý 20., ve středu 21. a ve čtvrtek 22. září slavné zádušní služby Boží o 9. hodině, k nimž se c. k. a samosprávní úřadové dostavili. V ostatních kostelích diecésních byly zádušní služby Boží s »Libera« a »Salve Regina« dne 20. září.

J. V. císař vydal Nejvyšší list ze dne 16. září k svým národům, kde jim děkuje za projevenou soustrast a končí: »Modlím se k Všemohoucímu, jenž tak těžce mne navštívil, aby dal Mi ještě síly splniti to, k čemu Jsem povolán. Modlím se, aby žehnal národům Mým a osvítil je, by našli cestu lásky a svornosti, na které by prospívati a šťastnými se státi mohli.« **)

Císař založil listem datovaným v Schoenbrunně ze 17. září 1898 na památku své choti a ke cti její

---

*) Rakev J. V. císařovny Alžběty jest 127. v hrobce u Kapucínů.

**) Viz jej v »Katolických Listech« z 20. září 1898, č. 258. Příloha str. 1.

patronky sv. Alžběty Durynské řád pro ženské pohlaví, jemuž dal jméno: »Řád Alžbětin«. První velkokříž obdržela hraběnka Irma Sztarayová za služby císařovně v hodině její smrti prokázané.

---

§ 120. Jubileum 50letého panování J. V. císaře a krále Františka Josefa I. dne 2. prosince 1898.

Dne 2. prosince 1898 bylo tomu 50 let, co J. V. císař a král vstoupil na dědičný trůn habsbursko-lothrinský. Národové chystali se tento památný den oslavovati projevy své loyality co největšími a hlučnými slavnostmi. Avšak ohavný zločin ženevský pokazil tento radostný den. J. V. císař odřekl všechny hlučné slavnosti pro panující smutek.

Ačkoliv po přání samého Jubilanta bylo ode všech hlučných a velkolepých veřejných osvědčení upuštěno, přece staly se loyální projevy rozličného způsobu. J. V. císaři a králi byly projevovány holdy království a zemí, jimž panuje, měst, korporací, ústavů, které docházely do dvorních úřadů do Vídně, jakož i věnování literárních děl.*)

Památka tohoto dne byla uctívána zakládáním dobročinných ústavův, institucí a nadací.

V popředí všech projevů vystoupil pastýřský list všech rakouských biskupů ze dne 1. listopadu 1898.**) Tlumočí věrně smýšlení a city duchovních velepastýřův, a jest důstojnou a velikolepou manifestací k jubileu císařskému, jak svou vznešenou formou, tak svým obsahem a zásadami v něm projevenými. Pojí se úzce k manifestu, jejž J. V. císař a král, vstupuje na trůn, ke svým národům vydal, mluví dojemně k srdci věřících a jest spolu politickým manifestem, aby všichni

---

*) I II. díl tohoto spisu jest věnován památce »Padesátiletého jubilea panovnického císaře a krále Františka Josefa I.«

**) Viz jej v pražském »Ordinariátním Listě« 1898, č. 21 a 22, str. 85—92; »Katolické Listy« z 27. listopadu 1898, č. 326, str. 1 a 2; »Hlas Národa« ze 17. listop. 1898, č. 317, str. 1 a 2.

národové, tvoříce jednu velikou rodinu a majíce v čele moudrého otce a panovníka, na základě rovného práva a spravedlnosti v míru se snášeli a všeobecné blaho zjednati usilovali; pastýřský list líčí dále zbožnost císařovu a mnohé stkvělé stránky jeho působnosti k ulevení bídy a nouze, k zjednání humanních a dobročinných ústavů, k odstranění bezpráví a křivdy a k nabytí všech záruk požehnaného míru; doličuje, kterak toto jubileum padesátileté slaví všichni národové, jemuž Rakousko podle slov jubilantových má býti společnou záštitou. Národové rakouští tvoří mezi všemi státy evropskými stkvostný obraz mosaikový, v němž všechny části zaujímají místo oprávněné a tak ke kráse jeho přičiňují. Pastýřský list způsobem nikoho neurážejícím ukazuje i k nemírným požadavkům, jimiž požehnané dílo míru jest stěžováno, končí přáním, aby památný den jubilejní stal se smiřovací slavností pro všechny národy rakouské, kteří stejnou oddaností a láskou pohlížejí k panovníkovi svému, a svolává požehnání na hlavu císařovu, aby dopřáno mu bylo dlouhého věku a na večer života jeho aby svítilo slunce míru a nezkaleného štěstí.

Uvedeme hlavní místa slovně: »Nic více nevzdělává, než když panovníci sami svým poddaným dávají příklad věrnosti u víře a svědomitého plnění svých náboženských povinností. Jest nám však třeba, uváděti katolíkům rakouským znovu na paměť, jak vznešený jubilár v půl století svého panování věrným synem svaté církve katolické se osvědčoval? Což nevidí ho vždy v čele řad svých při slavnostech církevních a úkonech náboženských, když veřejně vyznávají víru svou a plní předpisy sv. náboženství? Či neměl vždy srdce vroucího a ruky otevřené, kdykoliv šlo o podporu církevních ústavův a účelů náboženských? To vše je v srdcích rakouských katolíků zapsáno písmem nesmazatelným, a proto svému šlechetnému mocnáři v jeho jubilejní den děkují za to srdcem radostným a vděčným.

Nejvznešenější přednosti křesťanského knížete jest milost rozdávati, slabých chrániti, bídu a nouzi mírniti, odpouštěti a shovívati. Zajisté »nese meč ku potre-

stání zlých, aby ti, kdož zlé činí, se báli.« (Řím 13, 4.) Ale kdekoliv blaho celku nevymáhá volného průchodu spravedlnosti, tam se mírné srdce jeho vždy rozhoduje pro prominutí. S rekovným sebepřemáháním odpouštěl, zapomínal i na těžké přečiny proti říši a rodu panovnickému a podával ochotně ruky ke smíru, by blaho svých národů podporoval a snahy všech pro velikost a moc říše sjednotil. Této Bohem dané ochotnosti, odpouštěti a zapomínati, jež se všude a neustále v životě našeho císaře pána obráží, nemalou měrou děkuje říše naše za klidný rozvoj státních záležitostí a blahobyt svých národů. – A co máme říci o jiné stránce jeho mírného a dobrotivého srdce, o jeho otcovské lásce k chudým a nouzi trpícím? Kdekoliv třeba duševní nebo tělesnou bídu mírniti, v nouzi a neštěstí rychle přispěti, chudobě ulehčiti, opuštěným sirotkům nového domu otcovského poskytnouti, nemocným a potřebným laskavého a zkušeného opatrování opatrování zjednati: všude tam vidíme dobrotivé srdce a štědrou ruku císaře našeho. — A proto jeho národové tlukotu jeho šlechetného srdce porozuměli, když země, obce, spolky, družstva všeho druhu často beze vší domluvy a přece skoro jednomyslně spolu závodily, aby na trvalou památku tohoto památného roku jubilejního ke cti jubilára zřídily ústavy, věnované chudým, nemocným, opuštěným, zkrátka pomoci všeho druhu potřebným. — A podle kterého programu vládne? »Rakousko musí býti záštitou všech národů,« tak zní jeho heslo císařské. »Rakousko budiž velikou vlastí, povolanou k tomu, aby všecky své různé národy, ať mluví jazyky jakýmikoliv, rovnou spravedlností, rovnou přízní, rovnou péčí o jejich zájmy a zvláštnosti objímala.« Tak označuje sám ve své trůnní řeči cíl, jehož dosíci se snaží. Naše říše je veliká rodina národů, ve které různé národnosti jsou spojeny, je »prostranným příbytkem pro kmeny různých jazyků«, jak ji nazývá Jeho Veličenstvo v prohlášení při nastoupení svém vydaném. Tak se věc má. Národové společné naší vlasti tvoří velikou rodinu, a císař pán je společným otcem této rodiny. Za takovou pokládá i sám vznešený jubilár svou říši. »Jsem hrd a šťasten zároveň, že mohu

národy, jak je tato říše objímá, pokládati za svou velikou rodinu.« Ale tak mají také rakouští kmenové a národové na věc pozírati; neboť je hned na počátku své vlády osvícený panovník takto napomínal: »Ať jsou národové této veliké říše jakéhokoliv jazyka, důvěřuji se, že se všichni budou vyznávati a osvědčovati věrnými syny vlasti společné.«

Tato láskyplná slova naznačují případně vzájemný poměr, jak panovník národům rozuměti má a jak národové panovníku věrni býti a vlast milovati mají. Ale jako s malým kruhem rodinným, tak se věc má také s velikou rakouskou rodinou národův. Různé jsou zvláštnosti lidu, různé vnější poměry živobytí národů, na jichž základech se má rozvíjeti život národní. A přece mají všichni spolu býti za jedno, svorně vedle sebe žíti a spolupůsobiti. »Ale přichází nepřítel a naseje koukolu« (Mat. 13, 25.), praví evangelium, a toho zakoušíme také mezi sebou. Domáhají se platnosti zájmy, které se často sobě naprosto příčí; snahy, které se navzájem potírají; požadavky, které oprávněnému přání jiných jsou na újmu. Proto jest odporné zájmy vyrovnávati, protivy mírniti, zvláštní snahy s obecným dobrem v soulad uváděti, zkrátka pokojný vývoj všech jednotlivých národů podporovati a zároveň celou říši udržovati a sílíti. Kdo může bez obdivu vzhlédnouti ke vznešené osobě našeho císaře jubilára, jehožto padesátileté panování před duchem naším se rozvíjí se všemi vzpomínkami na to, čeho se domáhal a došel, co zakusil a vytrpěl — vznešený to obraz nezměněné věrnosti v povinnostech, nezlomné oddanosti ke své říši a svým národům, v pravdě bohatýrské vytrvalosti ve všech změnách a příhodách. Nad tímto padesátiletým životem panovníkovým nesvítilo vždy slunce štěstí; více než jednou zasáhla tvrdá a neúprosná ruka osudu drsně a bolestně zraňujíc do tohoto života. Vždyť ještě krvácí nejnovější a nejtěžší rána, kterou Jeho Veličenstvu i nám zasadila hrozná událost 10. září, a směšujeme své slzy se slzami jeho ve truchlivém zármutku pro naši císařovnu tak záhy nám vyrvanou. — Však nikdy pod tíhou těchto ran nepozbýval důvěry v Boha, nikdy víry v budoucnost

Rakouska, ani v posledních smutných dnech při strašlivé smrti drahé družky svého života. — Spravedlnost je cílem císaře našeho, a právo všem zjednávati jeho radost. — Císař pán chce každému dáti a nechati, což po právu a spravedlnosti a historickém vývoji jemu přísluší; ale všichni mají býti pamětlivi, že toliko pokojnou shodou a spolupůsobením všech může jednotlivec dojíti štěstí a pokroku. Blaho celku je podmíněno souladným rozvojem jednotlivých částí; ale části docházejí zase života a síly od celku. Šťastný rozvoj jednotlivých národů závisí na moci a síle celé říše, již sesilovati a v plném lesku udržovati náš císař pán bez ustání se přičiňuje. Tak má rakouská říše národů mezi státy evropskými představovati vznešený obraz mosaikový, ve kterém každá část zaujímá místo oprávněné a tak přispívá ku kráse obrazu celého. — Ze srdce díků plného provoláváme jasnému jubilárovi v den jeho jubilea: Tys naděje Rakouska a pevná záštita jeho mohutnosti, tys nepřetržitelná páska jeho národův! Kéž Všemohoucí Bůh prodlouží dny Tvoje k nejzazším mezím života lidského! Kéž Maria, královna všech svatých, a všichni naši svatí patronové u trůnu Božího s našimi modlitbami se spojí a nám na Bohu vyprosí, by vznešenému jubiláru na trůně rakouském bylo popřáno ještě dlouhého večera života, ale zároveň aby tento večer života ozařovalo slunce míru a nezkaleného štěstí.«

Tento pastýřský list byl první neděli adventní dne 27. listopadu s kazatelen přečten, a věřící vybízeni, aby za J. V. císaře a krále obětovali soukromé pobožnosti, na př. sv. přijímání, růženec, almužnu.

Na tento pastýřský list odpověděl J. V. císař a král vlastnoručním listem datovaným v Gödöllö, dne 18. listopadu 1898 k J. Em. knížeti-arcibiskupu pražskému Františku de Paula kardinálu Schönbornovi, jakožto předsedovi biskupské konference ve Vídni, jenž zní: »Milý kardinále Schönborne! V pastýřském listě rakouského episkopátu, vydaném za příčinou padesátiletého výročí mého nastoupení na trůn, spatřuji s vroucím pohnutím nový důkaz vždy osvědčené, zcela příchylné oddanosti k mé osobě a věrné

lásky k vlasti. Třeba bych i následkem nenahraditelné ztráty, již jsem utrpěl, jen v tichém zármutku oslavoval den, který láska mých národů radostným svátkem učiniti chtěla, přece nelze mi uzavříti srdce svého citům nejupřímnějšího uspokojení nad projevem tak loyálním, prodchnutým pravou důvěrou v Boha. Děkuje co nejvřeleji za tento projev Vaší Eminenci i všem spolupodepsaným knížatům církevním, spojuji své modlitby s modlitbami zbožných věřících s vroucím přáním, aby požehnání Všemohoucího vždy spočívalo na říši, jejížto řízení mně Jeho milostí svěřeno jest.«

Jako biskupové rakouští, podobně i biskupové uherští a charvatští, každý sám pro sebe, vydali pastýřské listy, jako kníže-primas Vaszáry; arcibiskup kaločský Dr. Jiří Csaszka; kardinál Dr. Schlauch, biskup velko-varadínský; Dr. Jiří Strossmayer, biskup ďakovský, a ostatní, z nichž však nade všemi vyniká obzvláštní krásou pastýřský list Dra. Jana šlechtice Zalky, biskupa rábského.*)

Dne 25. listopadu 1898 měly obě sněmovny slavnostní schůze, aby J. V. císaři a králi Františku Josefu I projevily svůj hold k padesátiletému panovnickému jubileu. Poprvé byl na říšské radě oslavován »Císař a Král«, a nikoli pouze »Císař«, k veliké nelibosti mnohých centralistů, kteří proti tomu své námitky po schůzi činili. V panské sněmovně byli přítomni z církevních hodnostářů: kardinál Gruscha, kníže-arcibiskup olomoucký Dr. Kohn, kníže-biskup labodský Dr. Napotnik, kníže-biskup sekavský Dr. Schuster a probošt vyšehradský Dr. Lenz.**)

Večer dne 1. prosince byla v hlavních městech říše i v městech venkovských velikolepá osvětlení s krásnými případnými transparenty; osvětlení v Praze vynikalo neobyčejnou krásou; ulice byly zástupy přeplněny.

Vlastní památný den 2. prosince byl všudy slav-

---

*) Srv. »Katolické Listy« z 27. listop. 1898, č. 826, str. 8, »K panovnickému jubileu«.

**) »Katolické Listy« z 26. listop. 1898, č. 825, str. 1,» Slavnostní schůze říšské rady«.

nými službami Božími ve všech kostelích oslavován. Dle nařízení pražského ordinariátu*) bylo v celé arcidiecési v předvečer slavnosti dne 1. prosince po celou hodinu slavnostně vyzváněno. Dne 2. prosince byla v metropolitním chrámě sv. Víta a ve všech kostelích kollegiatních, farních a klášterních sloužena slavná mše sv. s »Te Deum«. V metropoli u sv. Víta měl pontifikálku J. Em. František de Paula kardinál Schönborn. Odpoledne od 2—4 hodin byla vystavena Nejsv. Svátost a pobožnost zakončena slavným požehnáním.

Ve Vídni konaly se slavné služby Boží ve všech chrámech; ve velechrámu sv. Štěpána konal je o desáté hodině kardinál kníže-arcibiskup Dr. Antonín Josef Gruscha.

J. V. císař a král odebral se 1. prosince do Wallsee, kdež v nejužším rodinném kruhu u své milé dcery Valerie a zetě Františka Salvatora slavil pamětní a památný den svého nastoupení na trůn.

Dodatky.

A. Dodatek k § 98: Posvátná místa Hostýn a Velehrad. — Posvátný Velehrad, kolébka cyrillomethodějského křesťanství, kteréž osvítilo veškeré Slovanstvo, a posvátný Hostýn, sídlo zvláštní ochrany Matky Boží, kde tato »divy tvoří«, jsou dva body křesťanské kultury, v nichž se dnes stále více soustřeďuje křesťanský život nejen Moravy, ale i jiných slovanských zemí, a proto jsou nepřátelům církve katolické trnem v očích.

Kardinál kn.-arcib. olomoucký Bedřich lantkrabě z Fürstenberka, obětavý příznivce obou jmenovaných posvátných míst, odevzdal je do správy řádu Tovaryšstva Ježíšova. R. 1887 v měsíci květnu započala se činnost Tovaryšstva na Hostýně P. Janem Nepomuckým Cibulkou, a r. 1890 v prosinci na Velehradě,

---

*) Ordinariatní list Praž. z r. 1898, č. 21—22, str. 92.

který posud byl světskou farou, P. Edvardem Vostatkem. Údové Tovaryšstva Ježíšova stali se strážci velebných svatyní a lámou chléb duchovní věřícím, kteří zblízka i zdálí, i z dalekých zemí slovanských, putují na posvátný Velehrad neb na sv. Hostýn. Jeho všestrannou apoštolskou činností stala se tato místa dnes ohniskem křesťanského života naší intelligence; na posv. Hostýně přijímají sv. svátosti mnozí vzdělanci, kteří by doma neb kdes ve městě jich nepřijali; hlavně pak vítá Velehrad naše katolické učitelstvo, shromážděné na duchovních cvičeních, podobně i professory s českými akademiky a studentstvo škol středních. Na Velehradě shromažďují se nejraději mužové katolické národní strany k poradám; na Velehradě pořádají se sjezdy odborných spolkův a akademie. A co se křesťanských mužů z lidu týče, vzkvétají tu víc a více pouti mužů po jednotlivých dekanátech (vikariátech) neb též z několika najednou, tak že na tisíce mužů křesťanských, shromážděných v seřaděný šik, obnovuje se tu na těchto poutních místech v životě křesťanském a přísahá církvi věrnost. Tyto pouti jsou tudíž mohutným projevem sv. víry cyrillo-methodějské.

Z Velehradu vycházejí Otcové Tovaryšstva Ježíšova na sv. missie po všech zemích koruny české a působí blahodárně pro obnovení křesťanského života. Rektor kolleje a farář na Velehradě P. Ant. Rejzek jest znám po vlastech česko moravských jako výtečný missionář; opustil však své posavadní místo v listopadu r 1900, a přišel jako superior do Králové Hradce, kamž toho měsíce ke chrámu Panny Marie uvedl jesuity J. M. biskup Edvard Brynych.

B. Dodatek k § 101: Hlaholské kostely. — Rozhodnutí kongregace obřadů z 5. srpna r. 1898*) zdálo se v čl. 1. hlaholskému obřadu býti příznivo stanovíc, že všechny kostely mají jej podržeti, v nichž »skutečně nepřetržitě aspoň po 30 let dosud trvá«; ale ve

*) Viz je v tomto díle str. 821—824.

svém znění prováděn, byl by býval článek ten hrobem tohoto obřadu, poněvadž u málo kterého kostela tento obřad 30 let trval; o to starali se již mnozí latinští biskupové, jako na př. arcibiskup Rajčevič ze Zadru. Tu ujal se tohoto hlaholského (latinsko-slovanského) obřadu s veškerou rázností a upřímností u sv. Stolce statný arcibiskup vrhbosenský ze Serajeva, Dr. Josef Stadler, a vyložil mu upřímně všechny okolnosti za své přítomnosti v Římě roku 1899 a 1900, a papež Lev XIII., tento veliký přítel Slovanův, uznal důvody ty a podal výklad článku 1., který zní takto:

»V Římě, 22. srpna 1900. Nejjasnější a nejdůstojnější pane bratře! Vzhledem k výkladu čl. 1. rozhodnutí č. 3.999 čili listu sv. obřadů ze dne 5. srpna r. 1898 o užívání slovanského jazyka ve sv. liturgii byla následující pochybnost Apošt. Stolici k příznivému vyřízení předložena, totiž: Zdali výsada slovanského jazyka vůbec přestala za příčinou přerušeného užívání téhož jazyka za posledních 30 let i v oněch kostelích, o nichž se bezpečně ví, že před tím měly zákonitě tento jazyk? Náš svatý pán, papež Lev XIII., uznav za dobré, co se vyložilo po radě téhož sboru, kterému byla tato věc svěřena, aby ji vyšetřil, ráčil se vyjádřiti, že výše řečeným kostelům výsada nepřestala, když užívání staroslovanského jazyka za posledních 30 let bylo přerušeno ne úmyslně, nýbrž z nutnosti následkem vnějších poměrů, které překážely, jako z nedostatku slovanských missálů nebo kněží tohoto jazyka znalých. Aby pak se tak odepsalo i oznámilo, nařídil dne 14. srpna 1900, a spolu by ostatní předpisy výše řečeného rozhodnutí nebo listu ze dne 5. srpna 1898 zůstaly v platnosti. A oznamuje toto podle své služby Tvé Jasnosti, ze srdce přeji mnoho štěstí, jako nejoddanější bratr L. M Card. Parocchi; D. Panici, arcibiskup Laodicejský, tajemník sboru sv. obřadů.«

Tento nový dekrét zachová tudíž hlaholský obřad, který může se teď rozšířiti i tam, kde tu chvíli není, ale býval.

Avšak i po tomto rozhodnutí zakázal biskup poréčsko-puljský Flapp pod trestem suspense zaváděti

hlaholici do chrámů své diecése, ačkoli právě v diecési puljské, jako nejbližší ostrovům dalmatsko-charvatským, se nejdéle na poloostrově istrijském udržela. V zaderské diecési, odkudž za † arcibiskupa Rajčeviče hlaholice byla vypuzena, obnovuje se opět. Kněží »glagoláši« činí tak o své újmě. Dne 7. října zpíval mši svatou po dlouhé době zase hlaholsky v Preku u Zadru tamější farář k veliké radosti obyvatelstva. Na zavedení hlaholice mají právo i přemnohé kostely v Bosně, neboť i tam hlaholský jazyk a písmo v liturgii až do nedávna vládly. Poslední »glagoláš« (lid je nazýval »ćurdijaši«) byl Bono Oršolić, jenž zemřel v letech padesátých. Bosenští františkáni hodlají žádati o znovuzavedení hlaholice do svých klášterů. Mají na ni historické právo, jak missály hlaholské v jejich klášteřích a kostelích o tom svědčí

Ostatně pro budoucnost název »hlaholice« bude již nemístný. Tento název náležel jenom písmu, které však je teď opuštěno. Nejnovější knihy mešní a obřadní tisknou se v Římě obyčejným písmem, latinkou a charvatskou abecedou; jazyk však sám jest staroslovanský, obřad pak jest obřad církve latinské.

V mnohých kostelích přímořských diecésí jako zbytek dávno zaniklé hlaholice zůstal živý charvatský jazyk, kterého se užívalo při čtení epištoly a evangelia mše sv. a při posluhování sv. svátostmi. To prohlásil dekrét kongregace obřadů z 5. srpna 1898 za abusus, neprávem ujatý. V kostelích bylo zakázáno užívati živého jazyka, ale nezaveden jazyk staroslovanský. Stalo se to nejvíce v Istrii, odtud asi i nynější zákaz poréčského biskupa Flappa.*) Hlaholský obřad bude míti při vší přízni Apoštolské Stolice další boje s mnohými nepříznivci v latinském duchovenstvu.

---

*) »Hlídka«. V Brně 1900. Roč. V. (XVII.) str. 745, 746.

Prof. Dr. František Xav. Kryštůfek.

Několik dat o životě a činnosti autora tohoto spisu sdělují

pořadatelé „Vzděl. knih. katol."

Ukončivše toto obsáhlé dílo universitního professora dr. Františka Kryštůfka, připojují pořadatelé »Vzdělavací knihovny katolické« zcela stručně některá prostá data ze života a činnosti jeho, ponechávajíce ocenění celé činnosti té jiným osobám a na jiném místě.

Dr. František Xav. Kryštůfek narodil se v Humpolci dne 28. října r. 1842; nižší gymnasium studoval v Německém Brodě (1854—1858), vyšší (akademické) v Praze (1858—1862). Studia bohoslovecká konal jako alumnus kníž.-arcib. semináře Pražského na theol. fakultě v Praze, po jichž ukončení byl dne 15. června r. 1866 od J. E. kardinála Schwarzenberka posvěcen na kněze. Téhož roku na podzim ustanoven byl za kaplana ve Velvarech, odkudž však povolán byl již v dubnu r. 1867 za adjunkta bohoslovecké fakulty v Praze, kdež setrval až do října r. 1869, kdy se stal professorem církevních dějin při bohosloveckém učilišti v Hradci Králové. Dne 14. července r. 1870 byl na universitě Pražské povýšen za doktora bohosloví, když byl před tím jako kaplan Velvarský a pak jako adjunkt fakulty theologické složil předepsaná rigorosa. Od r. 1875 přednášel vedle dějin církevních též fundamentální theologii, byl r. 1878 jmenován prosynodálním examinatorem při farních konkursech, r. 1881 stal se radou diecésního soudu a r. 1887 čestným

konsistorním radou.*) Po rozdělení bohoslovecké fakulty Pražské na českou a německou jmenován byl dr. Kryštůfek dne 28. září 1891 řádným professorem církevních dějin při fakultě české,**) zvolen byv hned pro rok 1891—1892 proděkanem jejím, načež v letech 1892—1893 a 1899—1900 byl jejím děkanem. Roku 1893—1894 zastával, první z theologův, úřad rektora české university, v době nikoliv klidné, kdy mnozí se až strachovali, nebude-li snad universita zavřena, což však za obezřetného si počínání akademického senátu a rektora se nestalo; proto podal též místodržitel hr. Thun pochvalnou zprávu o vedení rektorátu Jeho Vel. císaři a králi ve slyšení, jež měl v červnu r. 1894, jak to dne 28. června 1894 rektorovi a spolupřítomným děkanům dru. Bráfovi, dru. Rezkovi a proděkanovi dru. Sýkorovi oznámil, když všem za zachování pořádku děkoval. R. 1895 jmenován byl professor Kryštůfek od Jeho Vel. císaře a krále kanovníkem král. kollegiatní kapitoly u Všech Svatých na hradě Pražském. Mimo to byl r. 1899 děkanem sboru doktorů bohosloví v Praze, je od r. 1894 předsedou »Spolku přátel katolických škol bratrských«, o jichž uvedení do Bubenče u Prahy přísluší mu nemalá zásluha, od r. 1896 předsedou »Historického kroužku« při družstvu »Vlasť«, kterýžto úřad zastává též ve »Vědecké jednotě Arnošta z Pardubic«, zasedá ve výboru »Dědictví svatého Prokopa«, je pokladníkem »Akademie křesťanské« atd.

Bohatou literární činnost jeho repraesentují následující práce:

»Všeobecný církevní dějepis« (4 veliké svazky). V Praze; r. 1883 vydán díl I.***), r. 1886 dílu II. č. I.†), 1889 dílu II. č. II.††), r. 1892 díl III.†††) Nákladem Dě-

*) Za pobytu v Hradci Králové nabízel mu drážďanský biskup Vorwerk dvorní kaplanství u král. dvora saského v Drážďanech.

**) Viz o tom výše § 95.

***) Viz posudek Dr. Fr. Krásla v »Časopise katol. duchovenstva« z r. 1888, str. 173 nn.

†) Viz pos. Dr. Fr. Krásla v »Č. k. d.« z r. 1886, str. 616 nn.

††) Viz pos. Dr. Fr. Krásla v »Č. k. d.« z r. 1890, str. 54 nn.

†††) Viz pos. Fr. Vacka v »Č. k. d.« z r. 1893, str. 56 nn.

dictví sv. Prokopa. — »Cesta a pouť do Egypta a sv. Země«. V Praze 1886. Nákladem katolického spolku tiskového.*) — »Rozloučení manželství císaře Napoleona I.« V Praze 1893. (Řeč inaugurační). — Pojednání o nejnovějších dějinách církve katolické v Rakousko-Uhersku, uveřejněná v »Časopise katol. duchovenstva« pod názvy: »Císař Josef II.« (r. 1874), »Císař Leopold II.« (r. 1875), »Císař František I.« (r. 1875), »Císař Ferdinand I.« (roku 1877), »Císař František Josef I.« (r. 1879, 1881, 1895) a »Dějiny katolické církve v Uhrách v 19. století« (r. 1891, 1896), kteréžto články tvoří základ přítomného dvojdílného spisu »Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740 až 1898.«**) — »Sv. Irenaeus«. (Časopis katol. duchovenstva 1873.) — »Učení sv. Athanáše o východu Ducha sv. též ze Syna (Filioque)«. (Tamtéž 1880). — »Platnost smlouvy o vychování dítek ze smíšených manželství.« (Tamtéž 1882.) — »Jan Nep. Stárek«. (Tamtéž 1883.) — »Jan Nep. Rais«. (Tamtéž 1884.) — »Stručné dějiny katolické církve v Rusku«. (Tamtéž 1885, 1887, 1888, 1890.) — »Církev katolická v Německu, zejména v Prusku, od r. 1800—1842«. (Tamtéž 1876.) — »Smrt Lutherova« (Tamtéž 1892.) — »Kulturní boj v Prusku«. (Tamtéž 1893.) — »Čechy nenáležely nikdy diecésí k Řeznu«. (Tamtéž 1897. Též samostatně, nákladem vlastním, v Praze 1897.)***) — »Zřízení Pražského arcibiskupství«. (Tamtéž 1898. Též samostatně, nákladem vlastním, v Praze 1898.) — »Obce nemají práva věnovati milodary a příspěvky na stavbu kostelů« (Tamtéž 1899.) — »Obce nemají práva poskytovati zálohy na stavbu chrámů«. (Tamtéž 1900.) — »Patron, třeba byl vlastníkem kostela, nemůže jej propůjčiti jinověrcům ke spoluužívání«. (Tamtéž 1900.) — »Husův ochranný list«. (»Vlasť« 1896.) — »Mistr Jan Hus«. (Tamtéž 1897.) — Mimo to uve-

---

*) Viz pos. Dr. Kl. Borového v »Č. k. d.« z r. 1886, str. 253 n.

**) Viz pos. dílu I. z péra Dr. Al. Soldáta v »Č. k. d.« z r. 1899, str. 265 nn.

***) Viz posudek J. Havránka ve »Vlasti«, r. XIV., str. 581 nn.

řejnil prof. dr. Kryštůfek v »Blahověstu« více kázaní, v »Ottově Slovníku Naučném« celou řadu článků historických, v různých časopisech četné posudky a kratší pojednání, a jest od r. 1897 spoluredaktorem »Časopisu katolického duchovenstva«. Pro tuto svou bohatou a záslužnou činnost literární zvolen byl r. 1893 za mimořádného člena královské české společnosti nauk.

Avšak činnost ta není ještě ukončena. Aby pak dlouho trvala, jest přáním všech přátel české literatury bohoslovné.

Q. F. F. F. Q. S.

Ukazovatel.

Sestavil VÁCLAV TUMPACH, učitel v Plzni.

I. Ukazovatel jmen.

(Římská II. značí díl II.; číslice arabské znamenají stránky; kde není připojena číslice římská, rozumí se díl I.)

A.

Abanedr Karel, II. 22.
Abel P., II. 724.
Abertini 169.
Adámek, posl., II. 620, 657.
Adiže, řeka, II. 285.
Admont 195.
Afrika, II. 213, 218, 220, 968.
Agliardi, nuntius pap., II. 903, 913—915, 917—919, 921, 923, 927—929.
Achleitner, II. 441.
Aidin u Smyrny 324.
Aidynian Arsenius P. 323.
Aigner 487.
Aichner, II. 616, 665, 789.
Akerman Josef, II. 248, 250.
Alba Julia, viz Bělehrad Sedmihradský.
Albani, kardinál, 17, 38, 100, 288—291. II. 152.
Albert, vévoda belgický, 207, 208; vévoda sasko-těšín. 33; král saský, II. 943.
Albertini 169.
Albrecht, arcivévoda, 465, II. 92, 162, 498; A. II. vév. 162, 163, A. III. vévoda 162.
Aleppo 320.
Alexandr II., papež, 95, II. 808; A. VII. 196, II. 742; A. VIII. 15; A. I., car ruský 385, 388.
Alfons Este, vév. moden.. II. 577.
Alois z Parmy, II. 576.
Altmann, II. 101.
Altöttting 396.
Alxinger 118.
Alžběta, císařovna rakous., 281, II. 33, 109, 969; dcera Rudolfa a Štěpánky, II. 34; dcera Karla IV. 162; Kristina, man. Karla VI. 20; manž. arciv. Este 533; Wirtemberská 210, 281.
Amadeus z Verony, II. 578.
Amberg, duchovní rada 527.
Amberger, II. 397.
Amerika 67, 325, 394, 398, II. 44, 115, 468, 479, 725, 849, 858, 968.
Ampfelvang v Hor. Rak. 424.
Ananiáš, biskup, 320.
Anastasius (Radla), biskup, 404.
z Andechsu Berthold 51.
Anděl sv. u Sorenta, II. 763.
Anderson James 115.
Andrassy Antonín, biskup, 98, 184; Emanuel, hrabě, II. 834; Julius, ministr-president, II.

338, 385, 393, 476, 498, 499, 505—507, 509, 539, 852, 853, 899.
d'Andrea, II. 239.
Andronikus sv., II. 137, 138.
Anežka Přemyslovna, blahoslavená, II. 573—575.
Angelis, kardinál, II. 461.
Angelowicz, biskup, 310—312, 317; arcibiskup, II. 269.
Anger, zám. u Klausenu, II. 785.
Angerer, biskup, II. 712, 768.
Anglie (Angličané) 27, 28, 63, 67, 114, 115, 200, 385, 388, II. 25, 30, 59, 129, 149, 212, 281, 283, 468, 479, 480, 725, 848, 849, 968.
Anglické panny, II. 571.
Anhalt, kníže falcký, 59, 61.
Ankona 297, II. 289.
Ankwicz, arcibis., 496, II. 265.
Anna, manž. Ferdinanda I., 25.
Antivari, II. 585.
Anton Alois, kněz starokatolický, II. 481, 482.
Antonelli, kardinál, 289, 291, 292, II. 154, 162, 386, 387, 389, 395, 458, 473, 474.
Antoniané (armén. mnich.) 321.
Antonius, biskup, 320.
Antverpy 207.
Apponyi, hrabě, II. 856, 857, 860, 912, 922, 924, 937.
Aquileja 51, 52.
Arad, II. 66, 848, 863, 868.
Aranda 12, 54.
z Arenbergů Pavlína, II. 104.
Archetti, kardinál, 291.
Arigoni, biskup, II. 810.
Arko, biskup, 194, 195, 229.
Arméni 319, 320, 322, 323.
Arnauld 41.
Arndts, II. 856.
Arneth, II., 543, 622.
Arnim, II. 485, 519.
Arnoldi, biskup, II. 55, 56, 239.
Arnon, arcibiskup, 192.
Arnošt z Pardubic, II. 115, 116; arcikníže, II. 498.
Arsenij, patriarcha, 101.
Arthaber 460.
Asboth Jan, II. 954.
Aschaffenburg, II. 150.
Asie 320, II. 220.
Asperges, II. 144.
d'Aspre, II. 21.
Assemani, II. 815, 817.
Assisi, II. 573, 574, 732, 814.
Astfeld Jos. 86.
Athanasius, arcibiskup, 101.
Attems, apoštolský vikář, 52.
Attems, hrabě, II. 233.
Auersperg Adolf, II. 499, 501, 509, 622; Antonín, II., 347, 357, 543; Karel, II. 341, 343-346, 362, 364, 386, 888, 512, 513, 527, 540, 548, 560, 563, 569, 572, 594, 595; Josef Frant., biskup, 152, 191, 228; z Vlašimě II., 798; místodržitel haličský 111.
Augsburg 218, 303.
August II., kurfiřt saský, 33; král polský 33.
Augustiniani 156, 160, 355; II. 496.
Australie 325.
Avaři 34, II. 138.
Avedik Efrem, arménský patriarcha 321.
Azara 188.
Azarian Aristaces, arcibiskup, 322, 323, II. 152.

B.

Babikian, opat, 322, 323.
Bacquehem, ministr, II. 600.
Baczyński Ond., bisk., 100, 309; Ladislav, II. 266.
Badeni Kazimír, min., II. 601-606, 688, 689, 776, 777, 779; Stanislav, II. 716, 968.
Badensko 325, 397; II. 58, 480, 481.
Baerenreither, min., II. 778.
Bagary Jos., II. 938.
Bach Alexandr, min., 460, 518, 522; II. 23, 29, 44, 63, 71, 85, 123, 127, 141, 154, 157, 159, 162, 208, 210, 215, 218

293, 294, 298, 300, 321, 328; hraničář, II. 524.
Baillet de Latour, min., II. 605.
Bajna, II. 829.
Bakács, arcibiskup, 409.
Bąkowice—Chyrów, II 496.
Bakunin 505, 506.
Balasfalva 102, 408
Balaton—Füred. II. 951.
Baltzer, prof 479; II. 239.
Bamberg, město. 303, II. 239; generalmajor, II. 127.
Banát 37. 102, II. 229, 296.
Bánffy Desid., min., 408, II. 859, 860, 865—867, 899, 900. 906, 907, 913—916, 918, 920-925, 927—929, 935—937, 942, 943, 949, 952, 953, 956, 957.
Banjaluka, II. 588, 592.
Banneville, marquis, II. 457.
Bannhaus, min., 374, II. 347, 509.
Banoštov II. 139.
Banset 498.
Baranyi S. J. 101.
Barbach, poslanec, II. 863, 864.
Barbarus, patriarcha, II. 810.
Bärenklau, hrabě, 26.
Barkóczy, arcibiskup, 410.
Barnabité 157, 291.
Barnabó, kardinál, II. 267, 457.
Bärnfeind, poslanec, II. 542.
Bartakovics, arcibiskup, II. 872.
Bartal, II. 909.
Bartenstein 34.
Barth 163, 477.
Bartmanski, II. 655.
Bartošovice u Příbora, II. 759.
Barwiński, poslanec, II. 968.
Baryové, černoši, II. 218.
Basil Vincenc, kapucínský provincial, II. 578.
Basilej 303.
Basiliani 310, 311.
Basiskovič, biskup, 184.
Bastian, II. 34.
Baštýř, II. 457.
Bathyany Josef, arcibiskup, 164, 184, 233, 235, 410, 411; Karel 88; Kazimír, II. 846, 847; Ludvík, II. 836, 839, 841-843, 847; Theodor, II. 890.
Bauer Frant., biskup, 97, II. 535, 630, 711, 713, 716, 717, 721, 727, 737, 765, 768, 772 až 774; Antonín, II. 145.
Bauernfeld 441, 460, 466.
Baumgartner, ministr, 470, II. 121, 122.
Baur Jan 66.
Bavory (Bavoři) 25, 27, 30, 127, 305—307, 325, 326, 396, 397, 423, 424, 504, II. 58, 59, 115, 151, 239, 285, 478, 480.
Bazanella, II. 687.
Baziaš, II. 130.
Beatrice Bikkarda, manželka Ferdinanda, syna M. T., 82.
Beauvollier Ant. F. 321.
Beck 34.
Beck, hrabě II. 781.
Becke, II. 326, 338, 361.
Becket Tomáš, arcibiskup, 454.
Beckx, S. J., II. 160, 225, 317.
Bedeković, ministr, II. 143.
Bedřich I., král prus., 67; B II. 25—30, 33, 35, 38, 39, 56, 79-72, 82, 91, 92, 116, 191, 303, II. 735; B. III. cís něm. 190, II. 150; B. III. kurfirst branib. 67; B. August, král sas. 393; B. Vilém I., král prus. 67, 68; B. Vilém II., král prus., 303, 466; B. Vilém III., král prus., 324, 388, 444, 445, 447; B. Vilém IV., král pruský, 445, 447, II. 84, 227; B. princ prus., II. 352, 526.
Beer, dvorní rada, II. 607, 620, 622, 655, 685; Jakub, velmistr křižov., 501, 510, 512, 514, II., 96, 100, 248, 250; Jan 83.
Bechyně II. 576.
Beidtel 326, 327, 355.
Bela IV., král uherský, 164, II. 585.
Bělák, II. 880.
Belc 309.
Belcredi Richard, min., II. 310, 317, 325—332, 334—336, 338, 340, 341, 497, 622, 625, 665, 851, 925; Egbert, II. 711, 716, 765.

Bělehrad, II. 141, 144; královský (Stoliční) 97. II 242, 829, 861, 901, 906, 907, 918, 947; Sedmihradský (Alba Julia) 100, 101, 102. II. 806.
Belgie (Belgičané) 13, 126, 127, 143, 167, 187, 200, 207, 208, 209, 251, 268, 276, 398, 468, II. 44, 496, 725, 853.
Bellisomi, kardinál, 289, 291.
Bellmann, II. 431.
Belrupt, biskup, II. 773.
Bělský, II 112, 349.
Bém 532, II. 66, 848.
Benátky (—čané) 51, 180, 188, 230, 288, 292—296, 321, 322, 380-382, 474, 517, II 25, 33, 35, 128, 129, 158, 180, 223, 282, 289, 296, 324, 811, 813, 815, 817, 818, 824.
Bende, biskup, II. 940, 944, 952.
Benedikt XIII., papež, II. 819; B. XIV., pap., 33, 38, 48, 49, 52, 103, 129, 137, 234, 242, II. 198, 266, 813, 815, 818, 82[illegible].
Benediktini 411, 448.
Benešov, II. 493—495; město ve Slezsku 522.
Beregh, II. 805.
Berchtold, biskup, 97.
Bergmüller 473
Berger, ministr, II. 344, 347.
Berlín 71, 72, 116, 117, 283, 325, 385, II. 57, 227, 228, 232, 286, 472, 520, 525, 731, 899.
Bernard z Andermattu II. 579; Jan, kanovník II. 112; probošt, II. 719.
Bernhard, opat, II. 248, 250.
Bernis, kardinál, 188, 216.
Beroun, II. 493, 494.
Berchtold z Andachsu 51.
Bertrand ze St. Genis 51.
Berzewiczy, II. 874.
Bessarion 101, 318.
Bethlen, II. 896.
Beust, ministr, II. 329, 330, 332, 334-336, 338—344, 346, 347, 352, 361, 385-389, 444, 450, 451, 471, 472—474, 485, 486, 498, 499, 504—507, 540, 594, 851, 852.
Bezděz 156.
Beyer 94.
Biala, II. 695, 708.
Bialištok 117.
Biankini, II. 666.
Biehl 487.
Bielanski, bis.. 112, 113, 309, 310.
Bielecki, II. 44, 52.
Bielopolje, II. 582, 584.
Biliński, ministr, II. 601.
Bílá Hora viz Hora Bílá.
Bílá Voda, město ve Slezsku, II. 494, 495.
Bilenberg 196.
Bilio, kardinál, II. 457, 461.
Binder, kanovník, II. 762; poslanec, II. 621, 712; Vilém 387.
Bindoni, II. 811.
Birkenstock 118.
Biro, biskup, II. 873.
Bischelsdorfer 256.
Bischofswald, II. 56.
Bismarck, II. 343, 345, 471, 478, 480, 499, 512, 519, 520, 524, 525, 582, 782, 968.
Bizza, arcibiskup, II. 819.
Bizzari, kardinál, II. 457, 461.
Blatno (Platten) 42.
Blažej, S. J., II. 97.
Blažov (Blasendorf) II. 806, 965.
Bloome, hrabě, II. 221, 335. 357, 712.
Blovice 495.
Blum Josef, biskup, II. 524, 525; Robert, II. 57.
Blumauer 118.
Blümegen, hrabě, 86, 181.
Blumenfed, ministr, II. 600.
Bobicz, II. 409, 411.
Bogisich, II. 949.
Böhm-Bawerk, ministr, II. 600, 605, 797.
Bohomilci viz Patereni.
Bohosudov (Maria-Schein) 56, 397, II. 225.
Boleslav Mladá 31, 156, II. 493—495, 630; Stará 56, II. 112, 772.

Bologna 295, 296, II. 203, 279, 284, 286
Boltiszár, biskup, II. 834.
Bolzano (Bozen) 307, II. 21, 496.
Bolzano Bernardo 355—362, 364—374, 376, 513.
Bombeles, hrabě, 443, 472.
Bombelles Jindřich, vychovatel J V., II. 17, 18, 21.
Bonagarius, II. 574.
Bonald 389.
Bonaventura P., II 592.
Bonitz, II. 232, 233, 308.
Bonn, II. 222, 239, 241, 470, 479, 480, 519.
Bonnaz, biskup, II. 246.
Bonyhady, II. 907.
Boos 423, 424.
Boosovci (Vzbuzení) 423.
Bor (Hayd) II. 234.
Borčič, II. 666.
Bořek 68.
Borkovič 103.
Börne, II. 51.
Boroš 504.
Borovany 156.
Borovička, II. 815.
Borový Klement, II. 535, 749, 766.
Borrosch, II. 47.
Borsod, II. 805.
Bosagi, arcibiskup, II. 219.
Bosagian 323.
Bosičkovič, biskup, 100, 103, 184.
Boskovice 160.
Bosna (Bosňáci) II. 582—592, 595, 715, 855, 982.
Bossuet, biskup, 14.
Boston 115.
Bošín, II. 579.
Bourbonové 19.
Bourgoing 183.
Bowyer, II. 281.
Bozen v. Bolzano.
Božičkovič Basil 103, II. 815.
Božího Hrobu strážcové 156.
Brabant 207.
Brabec 498.
Bradáč, II. 291.
Bradacz, biskup, 99, 100.
Bradianu, II. 934.
Brambosch 531.
Brand, II. 255.
Brandeis, hrabě, II. 349.
Brandis, hrabě, II. 398, 711.
Brandl Max, II. 716; Vincenc, II. 716.
Brandýs nad Labem, II. 493-495.
Braniborci 27, II. 574.
Branimír, kníže charv., II. 807.
Branis Jos, II. 717.
Brankovič, patriar., II. 903, 944.
Brasilie, II. 24.
Brašov 170.
Bratkowski 111.
Braumann, II. 441.
Braun, II. 507.
Brauneis, II. 724.
Brauner 504; poslanec, II. 42, 48, 49, 55.
Braunsberg, II. 479, 481.
Brčič Jan, II. 819.
Bregenz, II. 504.
Breither, II. 221.
Brejský, ministerský rada, II. 328.
Brestl, II. 46.
Brestel, ministr, II. 344, 347.
Brestovsko, II. 592.
Břetislav, město, 97, 120, II. 224, 227.
z Bretzenheimu, kníže, II. 234, 235.
Breuner, generální vikář, 190.
Breznay Mich, professor, II. 949.
Březnice v Čechách 56, u Znojma, II. 764.
Březnovský, II. 755.
de Brigido Michal 53.
Brik Norbert P., II. 581.
z Brindisi Vavřinec, II. 116.
Brinkmann, biskup, II. 523, 525.
Brinz, professor, II. 516.
Brischar Jan, II. 222.
Brixen 218, 255, 258, 303, 305, II. 496, 670.
Brno 56, 63, 87—90, 95, 96, 120, 128, 159, 160, 482, 495, II. 35, 96, 100, 117, 130, 220, 355, 501, 575, 576, 578, 579, 630, 670, 694, 707, 715, 717, 720, 723, 760, 765, 774, 783, 784.
Brod Český 157; Německý 156, II. 495

Broumov 31, 42, 59, 155, 424, II. 490, 496.
Brozič Mikuláš, II. 811, 815, 817.
Bruck nad Murou, II. 581.
Brücke, rytíř, II. 622.
z Brucků Karel Ludvík, ministr, II. 29, 63, 121, 128, 154, 282, 293, 320.
Brůna 507.
Brunn, II. 234.
Brunner 178, 480, 483, 487, 488.
Brunner Sebastian 442, 513, 520, II. 239; Lucian II. 798, 799, 801, 802.
Brunšvik, II. 57; —icko 120.
Bruntál, II. 494, 495.
Brusák, generální vikář, II. 762.
Brussel 207.
Brychta Antonín, II. 668.
Brynych Eduard, biskup, II. 629, 718, 721, 737, 739, 763, 980.
Bubics, biskup, II. 944, 946, 952.
Büchinger, kanovník, 527.
Buchmayr Antonín, biskup, 346, 482, 487, II. 39, 94, 95
Budějovice České 156, 157, 196-198, 255. II. 108, 117-119, 254, 257, 260, 493, 494, 670, 716, 717, 721, 728, 729, 738, 742; Moravské 392.
Budín 276, 409, 412, 451, 506, 529-531, 536, II. 65. 139, 142, 220, 227, 228, 230, 231, 334, 339, 343, 476, 503, 507, 562, 563, 715, 795, 828—830, 832, 834, 836, 843, 844, 850, 939, 944, 946.
Budinská Magdaléna, II. 493.
Budken 175.
Budyšín 371, 514.
Buffalo, město americké, II. 59.
Buffon 39.
Bugisich, II. 885.
Bühl, město würtember., II. 222.
Bukonjič, biskup, II. 593.
Bukovina 29, 74, 102, 317, 320, 384, II. 31, 64, 77, 130, 263, 264, 296, 347, 348, 398, 399, 608, 609, 648, 649, 654, 694, 707, 805.
Bulharsko (Bulhaři) 323, II. 140, 219, 220, 807, 820, 850.
Büllau, místodržit. rada, II. 713
Bülov, S. J., II. 513.
Bundala Michal, II. 949.
Buol-Schauenstein, II. 122, 127, 154, 162, 278, 292, 332.
Buquoy Jan, hrabě, 166; Karel, II. 967.
Burger, místodržitel a ministr, II. 282, 297, 325.
Burgundsko, II. 149.
Burian Jos., kanovník, II. 721.
Bursík Ferdinand, opat, II. 718.
Bydžov Nový 31, 66, 149.
Bylandt-Rheidt, ministr, II. 568, 605, 706, 737, 778.
Bystřice Báňská (Neusohl) 97, II. 242, 832, 833; Nová 157; pod Hostýnem 85.

C.

Cagiana, kardinál, II. 245, 246.
Cahensly, II. 714.
Cáchy 388, II. 306.
Calcagnini, kardinál, 292.
Call z Culmbachu, II. 797.
Campanelli 187.
Capalti, kardinál, II. 160, 457, 461.
Capellari Maurus (Řehoř XVI.), opat, 423.
Carafa, nuntius papežský, II. 812.
Caratelli Vavř. P., II. 576.
Carpara, kardinál, 289.
Carpineto, II. 966.
Carsana Jan XII. arcibiskup, 383.
Carvalh Josef 54.
Cařibrad (Konstantinopol) 321, 323, 324, II. 220, 487, 587, 593,
Castelfidardo, II. 288.
Caterini, kardinál, II. 246, 247, 254, 457.
Cavour, hrabě, II. 130, 214, 277, 279—281.
Celestýnky 157.
Celj 322, II. 581.
Celovec 33, 120, 354, 425, II. 397, 581, 670, 787, 788.
Cetyně, řeka, II. 809.
Cialdini, generál, II. 288.

Ciasca Aug., arcibiskup, II. 272, 818, 944, 946, 952.
Cibbini 472.
Cibulka, S. J., II. 979.
Cippico, arcibiskup, 383.
Církevní stát, II. 281.
Cislajtanie, II. 609, 610, 905.
Cisterciaci 156.
Cisterciačky 159, 160.
Citov u Mělníka, II. 118.
Clam-Martinic Jindřich, II. 29, 142, 498, 499, 502, 503, 506, 623, 744; Richard, II. 654, 655, 658, 664, 665.
Clarend, lord, II. 277, 278.
Clary-Aldringen, II. 714, 715, 793—795.
Clemens, prof., II. 239.
Cmunt 492.
Cobenzl, min., 282, 283, 299, 302.
Collenbach 283.
Columbus Josef, kanovník, II. 19, 21, 22, 23.
Colloredo Frant. 275, 283, 462; Jeronym, arcib., 17, 127, 189, 194, 305; Mansfeld, II. 345, 595; Waldsee, arcib., 96, 226.
Conrad z Eybesfeldu, místodr. a ministr. II. 501, 595, 618 až 62 , 622, 623, 637, 655, 664, 671, 674, 693.
Consalvi, kardinál, 288, 293 až 299, 301, 302.
Conti, kardinál, 216.
Cordon, ministr, II. 29.
Coronini, hrabě, II. 17, 18, 21, 697, 620.
Corvey, město, 303.
Cosmus, arcibiskup, II. 810.
Coudenhove, místodr., II. 737, 763.
Covley, lord, II. 283.
Cranyi, město, II. 846.
Cremona, II. 224.
Crivelli, vyslanec, II. 385—388, 446.
Csakathurn, II. 861, 907.
Csáky Albin, ministr, II. 834, 874, 881, 884, 885, 891, 896, 898, 933.
Csanad, II. 946.
Curtona, město v Italii, II. 25.
Curych, II. 286.
Custozza, II. 625.
Cybichowskj, biskup, II. 523.
Cypr, ostrov, 321.
Cyriaci 157.
Czartoryski, kníže, II. 543, 598, 624.
Czaszka, arcib., II 978.
Czech, biskup, 415.
Czegled, II. 863.
Czeike-Baidenfeldová (Skrbenská), II. 760.
Czerkawski, II. 272, 597.
Czernek, hora, 99.
Czerniewicz, gen. vikář, 56.
Czerski, II. 56, 57, 59.
Czeschik, probošt. II. 249, 250.
Cziráki, hrabě, 453.
Czorda Felix, II. 901.

Č.

Čáslavsko 149.
Čistá 412.
Částka, probošt, 510, II. 248, 250.
Čechy (Čechové) 25—32, 49, 50, 55, 57, 62, 63, 68—72, 76, 78, 80, 82, 93, 133, 134, 140—146, 155, 165—167, 181, 185, 198—201, 206, 209, 251, 276, 286, 356, 360—362, 468, 474, 493, 501—506, 511, 514, 515, 517, 522—525, 535, 536, 538, II. 20, 22, 26, 33, 54, 69, 74, 77, 97, 103, 108, 110, 112, 114-116, 120, 128, 223, 224, 234, 254, 260, 292, 296, 301, 313, 318, 324, 328, 345, 347—350, 397—399, 407, 418, 430, 471, 474, 483, 490, 491, 494, 495, 497—503, 506, 507, 510, 512, 518, 575—578, 581, 594—598, 603, 604, 606, 608, 609, 612, 629, 638, 645, 647, 648, 651, 653, 656, 657, 659—662, 666, 694, 699, 707, 714, 715, 721, 728—733, 741, 742, 771, 783, 785, 794, 797, 85 , 853, 867.
Čejka, probošt, 284.
Čejkovice 56.

Čelakovský J., II, 620.
Čermák 507.
Černá Hora, II. 582.
Černín z Chudenic, II. 493; Otakar, II. 100, 287.
Černínové 505.
Černovice 317, 384, II. 294, 694, 707.
Černý, rytíř, II. 441.
Červenka, II. 630.
Česká Lípa 157, II. 624.
Čiměř u Jindřich. Hradce 495.
Činěves 224.
Čoudil Matěj 72, 82.
Čres, ostrov, II. 809, 826.
Čtvrtín, ves, 82.

D.

Dačice, II. 576.
Ďákov, II. 137, 139, 140, 144, 478, 585, 587, 588, 809, 820.
D'Alton 208.
Dalmacie (Dalmatinci) 103, 380 až 382, 384, II. 77, 143, 225, 297, 305, 345, 347, 398, 399, 504, 582, 584—586, 589, 593, 608, 609, 641, 648, 649, 654, 666, 695, 699, 708, 809, 812, 814, 815, 820.
Dambšov, II. 580.
Damian, patriarcha, 100; z Benátek P., 578.
Daniel, min., II. 935.
Dankesreither, biskup, 346.
Dannenmayer 170.
Danner, professor, II. 788.
Dánsko 39.
Daránvi Ignác, II. 895.
Darfeld, zámek, 444.
Darmštat, II. 59.
Darnaut Vincenc 395.
Daru, ministr franc., II. 473.
Daun, gener., 29, hrabě, II. 735.
Deák Frant. 529, II. 324, 330, 331. 335, 393, 446, 507, 517, 847, 851—855, 869, 872.
Debrecín, II. 65, 227, 233, 844, 845, 853, 854, 857, 859, 863.
Deckert, II. 714.
Degenfeld, ministr, II. 297, 298, 307.
Delangle, min. franc., II. 283.
Dembinski, II. 64, 66.
Demeny Desiderius, II. 949.
Demetrius, arcibiskup, 408.
Denis 118.
Desaguliers Theofil 115.
Dessewffy, bis., II. 901, 944, 946.
Diener, provincial, II. 249.
z Diepenbrocku Melchior, bis., II. 72, 84.
Diesterweg, II. 417.
Dietrich Wolf, arcib., II. 577.
Dietrichstein Fr., kardinál, 62, II. 493, 494; Moric 441; hrabě 117; zednář svob. 117, 118.
Dipauli, baron a ministr, II. 778, 779, 792, 925—927.
Dimitrovič, biskup, 103.
Distler, ministr, II. 348.
Dittes, II. 408.
Dittrich, bisk., 498, 514. 515.
Djakovar 184.
Dlask, II. 258.
Dobblhoff, min., 462, 470, 518, II. 23, 26, 28.
Dobler, II. 654.
Dobrila Jiří, bisk., II. 820.
Dobrotivá Sv. 157.
Dobrovský 173, 371.
Dočkal Jiří, II. 145.
Dolfin 52.
Dolliner, prof., 389.
Döllinger Ignác, II. 458, 470, 478—480, 483, 528.
Domabyl, II. 718.
Domažlice u Přerova, II. 760.
de Domenis, bisk., II. 811.
Dominik, arcibiskup, 409.
Dominikáni 156, 190, II. 227.
Dominikánky 160.
Donin 520.
Doppelbauer, bis., II. 713, 714.
Dornheim 177.
Dornik v Belgii 235.
Doubrava Jos., II. 748—751.
Doupor 56, II. 493—495.
Dowiat, II. 59.
Doxany 156.
Drágosy, bis., 102.

Dráva, řeka, 192, II. 131, 132, 137.
Drážďany 283, 385, 388, 456, 515, II. 35, 37.
Drbohlav, II. 249, 250.
Dreml, II. 98.
Dřevohostice u Přerova, II. 760, 761.
Drina, řeka, II. 586.
Drouot, II. 440.
Drozd, II. 734.
Druma, město 376.
Dub u Olomouce, II. 761.
Dublin 115.
Dubocović, probošt, II. 72.
Dubrovník 382—384, II. 225, 226, 318, 355.
Dubský, hrabě, II. 593.
Duch, bis., II. 135.
Dumba, II. 620.
Dunaj 190.
Dunajewski, ministr, II. 693, 698, 699.
Dunaszedahély, II. 907.
Dunin, arcib. 446.
Dušek, min., II. 846.
Düsseldorf 424.
Duvno (Delminium), II. 588.
Dvořák Pavel 392; Leopold, II. 219.
Dzieduszycki, hrabě, II. 683.

E.

Ebenboch Alfred, II. 626—628, 713, 714.
Eberhard II., arcib., 195; Matěj, biskup, II. 523, 524.
Eberov 117, 120.
Ečmiadzin, město, 320.
Eder, arcibiskup, II. 712; opat solnohrad., II. 397; opat mölkský, II. 310; Albert, O. S. B., 306.
Edling, arcib., 52, 170, 230, 231.
Eger 498.
Eggenburk 895, 476, 477, II. 95.
Egidius (Jiljí), legát pap., II. 139.
Egkh, biskup, 220.
Egypt, II. 968.
Ehrentlitsberger, II. 442.
Ehrlich 498, II. 108, 204, 239.
Eibisfeld, II. 399.
Eichhorn, II. 683, 684.
Eichstadt, min., 303
Eipeldauer, II. 482.
Eisl z Eiselburku, II. 441.
Elberfeld, město, II. 29, 57.
Eleonora, cís., 162; Schwarzenbergová, II. 104.
Eliáš Antonín, II. 493; z Kostony, II. 573.
Eliška Přemyslovna, II. 574.
Elsner, II. 442.
Elster 362.
Elvenich, II. 239.
Ems 18, II. 499.
Encyklopedisté 12.
Endlicher 461, 466, 473.
Eufer, klášter, II. 138.
Eng, professor, II. 232.
Engel 473, 483.
Engl, II. 757.
Enže, město, 191, 194.
Eötvös 529; Josef, ministr, II. 393, 475, 517, 840, 841, 847, 864, 871, 872, 875; Karel, II. 866, 891, 895; Roland, II. 899, 912, 942.
Erberk 433.
Erdelji, biskup, II. 140.
Erdély, II. 932.
Erdödy, hrabě, II. 840.
Eremité 155.
Erler, II. 790.
Erthal, arcibiskup, 17, 199.
Erythrea, II. 968.
Erzerum 320.
van Espen 15.
Essen, město, II. 93.
z Este, primas uherský 412.
Estegar Wardau P. 323.
Esterházy Karel, arcibiskup, 99, 184; biskup záhřebský 170; Ladislav, bisk. rožňavský, 415; Mikuláš, hrabě, II. 901, 902, 946; Moric, ministr a velvyslanec, II. 160, 298, 325, 326, 329, 330, 893, 906, 907, 945, 957; Pavel, biskup pětikostelský, 184.

Ettl Hubert, provincial, II. 579.
Eugen IV., papež, II. 150, 591; Savojský, II. 583.
Eulenburg, velvyslanec německý, II. 781.
Evangelíci, II. 316.
Exner Frant., II. 95, 232, 233.
Eybel 182, 238, 239; Jan, II. 735.
Eynatten, II. 293.

F.

Faber Klement, S. J., II. 226.
Fabián, II. 108.
Fabini, II. 737, 763.
Fabricius 60.
Falcinelli, nuncius pap., II. 387.
Falk, pruský ministr, II. 520, 522, 525, 922.
Falkenhayn Jul., hrabě, ministr, II. 543, 595, 598—600, 622, 625, 711, 714, 925, 926.
Falkenstein, hrabě, 38.
Falknov 31, II. 579, 736.
Farkas Emerich II. 242; Josef, II. 954.
Farský Josef, II. 751.
Faster 497—500.
Faulhaber, kanovník, 335.
Febronie z Pernšteina, II. 491.
Febronius 15, 42.
Féher, opat, II. 946.
Feistric, město ve Štýr., II. 29.
Fejérkövy, arcibiskup, 409.
Fejerváry, ministr, II. 895, 898.
Fejfalík, poslanec, II. 54.
Feldkirch 306, II. 226, 318, 355, 496.
Fels 60.
Fenneberg 532.
Fenyvessy, II. 874.
Fenzl, II. 308.
Ferdinand I. Habsburk, král český a uherský, 25, 27, 57, 410, 419, II. 812; F. II. Štýrský, císař, 59, 60, 61, 63, 78, 130, 196, 197, II. 307, 577, 579, 638, 742, 811; F. III. cís., 196, II. 742, 752; F. III. syn Leopoldův, 251; F. IV. syn Ferd. III., cís., II. 752; F. IV. král sicil., 33, 54; F. IV. španěl. 54, 386; Dobrotivý 305, 318, 400, 411, 412, 426, 433, 434, 436, 438, 439, 441, 449, 450, 454, 457, 461, 466, 472, 474, 481, 492, 497, 498, 500, 515, 517, 522, 523, 531—537, II. 17, 32, 33, 38, 48, 92, 102, 106, 644, 837, 842-844, 847, 947; Este, arciv. 533; Max, arciv. 533, II. 17, 162; syn M. Terezie 32; vévoda parmský 33, 54.
Fernay 39.
Ferrara 295, 296.
Ferrari, prelát papežský, II. 154.
Fesl Michal Josef 355, 356, 361—366, 370, 373-376, 378.
Fessler, biskup, II. 213, 222, 321, 323, 397, 404, 418, 423, 459, 468, 479.
Festetics, II. 941.
Fiček Al., II. 683, 684.
Fick, II. 21, 101.
Ficquelmont, hr., 467-469, II. 25.
Fiedler, II. 618.
Fiegerle, biskup, II. 245.
Fichte, II. 234.
Fimon, II. 960.
Filip V., král španělský, 27.
Firmian Leopold Ant., biskup, 67, 190, 305; Max., bisk. 331.
Fischer, arcibiskup, 413; kanov., 347; poslanec II. 542, 655.
Fischhof 462, 530, II. 35.
Fitzinger 483.
Flagini, kardinál, 292, 294.
Flamm 83, 85.
Flapp, biskup, II. 981, 982.
Flaschhart In. 477.
Florencie 25, 38, 115, 210, 250, 275, II. 487.
Födisch, II. 784.
Fogarassy, biskup, II. 871.
Fogaraš 102, II. 806.
Fojnica, II. 587.
Foligna 297.
Forgách, arcibiskup, 409; hrabě, II. 294, 298, 324.
Forst, město, II. 98.
Förster, biskup, II. 397, 418, 523, 524.

Fortunát z Verony, II 580.
Francie (Francouzi) 12, 14, 19, 25—28, 39, 54, 92, 285, 286, 288, 289, 293, 295, 303, 305, 306, 322, 331, 382, 390, 395, 397, 433, 434, 455, II. 129, 130, 150, 151, 226, 278, 280, 283-285, 289, 335, 457, 460, 468, 473, 479, 486, 520, 577, 725, 764, 919.
Franck, ministr, II. 298, 326.
Frankenberk, kardinál, 207.
Frankenstein, město, 41.
Frankfurt nad Moh. 16, 26, 27, 35, 60, 276, 385, 501, 502, 505, 509, 518, 531, II. 31, 59, 293; (Bullion) 15.
Frankl 441.
František, arcib., II. 494; král neapol., II. 289; F. I. cís., 53, 96, 113, 119, 120, 163, 165, 197, 199, 200, 214, 243, 256, 269, 275, 277—282, 284, 285, 288, 298, 299, 304, 310, 315, 331, 332, 376, 377, 382, 386, 388, 389, 390, 394, 396, 398, 407, 408, 411, 412, 414, 425, 426, 433-437, 439, 441, 448, 457, 479, 482, II. 17, 104, 105, 121, 123, 151, 192, 206, 211, 269, 570, 571, 579, 607, 643, 644, 819, 835, 837, 841.
František I., král franc., II. 150; F. IV. syn Ferd. 32; F. V. vév. moden., II. 214; F. Ferdinand, syn Kar. Ludvíka, II. 34, 737; F. Herkul III. vév. moden. 32; F. Josef I. 102, 384, 403, 407, 443, 465, 468, 521, 528, 533-536, II. 17, 19, 22, 32, 37, 38, 63, 65, 87, 90, 92, 108, 109, 117, 118, 120, 136, 140, 153, 162, 172, 183-185, 187-204, 213, 263, 264, 284, 285, 293, 320, 339, 361, 384, 499, 516, 547, 548, 560, 587-589, 637, 644, 668, 693, 699, 701, 702, 706, 722, 725, 728, 737-741, 745, 747, 761, 764, 765, 772-774, 829-832, 834, 844, 848, 852, 858, 871, 886, 965, 967, 970, 978; F. Kar., arcivév., 439, 440, 457, 468, 533-536, II. 17, 28; F. Salvat., II. 34, 737, 979; F. Serafin. sv., II. 572, 573, 576; F. Štěpán 25, 27, 29, 33, 35, 36, 116.
Františkáni 156, 160, 267, 384, 401, II. 233, 496, 570, 572-575, 584, 586, 587, 590—592.
Franz, S. J. 33.
Fränzl, II. 18.
Freinberg u Lince, II. 226.
Freiburk v Sasku 515.
Freising, město, 303.
Freyberger, II. 211.
Frezza, arcibiskup, II. 152.
Frič 498, II. 749
Friedau ve Štýrsku 267.
Friedberg, II. 528.
Friedrich, II. 476.
Fries Moric, hrabě, II. 218, 219.
Fridrich II. viz Bedřich II.; F III. císař 162, F. IV. falcký 58; F. V. falcký 60, 61, 63.
Frind 301; Antonín, biskup, II. 115, 259, 740.
Frings, II. 239.
Frint Jakub, biskup, 354, 355, 358, 359, 367-371, 375, 376, 378, 379, 458.
Fritz 256.
Frodl Antonín, II. 668.
Fronleiten, město. 477.
Frost, ředitel, II. 100.
Frýburk 120, 167, 168, 448.
Frýdek Alois, II. 718.
Frydlant, II. 630, 716.
Frydrych, II. 630.
Frühstück, II. 441.
Fugger, biskup, 199.
Fuchs ze Slez., II. 542; arcib. 413; vikář, II. 684; Viktor 655, 666, 682-685, 687, 725, 780, 795.
Fulda 303, II. 521, 525.
Füllinger, II. 441.
Fulnek, 160, 220, II. 579.
Funke, II. 779.
Furlansko 52.
Fürstenberg, kardinál, 96, 119, 146, 533, II. 109, 419, 760, 764, 765, 767, 773, 979; purkmistr 146.

Füssen 27.
Füssy Tomáš, II. 831.
Fux, II. 484, 542, 548.

G.

Gaëta, II. 73, 289.
Gaganecz, biskup, II. 242.
Gagern, II. 711.
Gaisnik, arcib., 188, 305.
Galgoczy, biskup, 97.
Galimberti, nuncius pap, II. 712, 713, 887.
Gall, bis, 240, 262, 423.
Galluenkirchen 423.
Galufa, biskup, 103, 184.
Galura, biskup, 307, 527, II. 52.
Galyuf, biskup, 184.
Gangauf, opat, II. 239.
Gangelbauer, arcibiskup, II. 625, 665, 675, 713.
Garampi, nuntius, 111, 179, 184, 329.
Garibaldi, II. 289.
Gärsten, klášter, 192.
Gärtner 483, 520, II. 58, 239.
Gasser, biskup, II. 314, 315, 418, 468, 475, 543, 712.
Gaston 5.
Gastýn, II. 499.
Gau Ant., 375.
Gautsch z Frankenthurnu, ministr, II. 595, 599, 601, 605, 606, 626, 668—670, 676, 683 686, 689, 698, 699, 746, 748, 750, 775, 780.
Gebbard, II. 249, 250.
Gebler 189.
Geisler 182, 204, 230, 232.
Geissel, bis., 445, II. 239, 240.
Geistinger 367.
Gejza, kníže uherský, 404.
Genull 463.
Georgenthal, město, II. 579.
Gerdil, kard. 289, 291.
Gering 95, 177.
Geringer, II. 224.
Gerlóczy, II. 862.
Ghislieri 295—297.
Ghyszy, II. 855.
Gianelli, arcibiskup, II. 459.
Gieldanowski 401.
Giffschütz 177.
Gindely, II. 758
Gindl, biskup, 97, 346.
Ginzel, II. 646, 826.
Giovanelli, ministr, II. 538, 539, 628, 655, 797.
Girk, biskup, II. 242.
Gisela, arcikněžna, II. 34, 35; manž. Štěpána uher. 404.
Giskra, ministr, II. 342, 344, 345, 347, 349, 354, 355, 862, 393, 397, 399, 422—425, 503, 516.
Glanz z Eichy, min., II. 601.
Glaser, min., II. 509, 548, 595.
Gleinek, klášter, 192.
Gleisdorf 397.
Gleispach, min., II. 601.
Gmeiner 170.
Gmund 425.
Gmunden 292.
Gneist, II. 528.
Gniewosz, II. 669.
Gobbi, II. 54.
Godeasi 383.
Gödöllö, II. 65, 844, 977.
Goldmark, II. 36.
Goldschneck, II. 752.
Gollmayr, arcib., II. 826.
Goluchowski, místodržitel a ministr, II. 27, 271, 272, 293 až 295, 297, 328, 346, 497, 780, 850, 929.
Gömör, II, 806.
Görg, II. 840.
Görgey Arthur, II. 65, 66, 846, 848.
Gorice 52, 120, 181, 194, II. 108 398, 399, 581, 608, 648, 654, 669, 670, 694, 697, 699, 707, 796.
Goriupp, II. 47, 49.
Görres 165.
Gorski, II. 567.
Gossner 424.
Goszler, prus. min., II. 525.
Gothal 234.
Gothani, II. 284.
Göthe 361, 373.
Gothové, II. 808.

Götz, město, II. 844.
Götze, II. 65.
Gozze Lukáš, II. 161.
Gradiska 52, 53, 225, 252, 255, 257, 258, II. 580, 608, 694, 699, 707.
Grafendorf 424.
Granitsch, II. 503, 655.
Grebmer, II. 400, 499, 500.
Grégr Eduard, II. 598, 757; Julius, II. 598.
Gregor, II. 755.
Greif, II. 104.
Greiner 118.
Greuter, II. 351, 538, 539, 541, 597.
Grieszl, prof., II. 788.
Grociati, II. 540.
Grocholski, II. 447, 507, 509, 597, 654.
Groll 502.
Grönenbach, město, 423.
Gross, II. 446.
Grosz, II. 655.
Grottkava, II. 57.
Gruber Augustin, arcibis., 306, 346, II. 105; Matěj, kan., 527.
Grün Milo 358, 375.
Grünburg, II. 441.
Grüne, II. 284.
Grünne, hrabě, 533, II. 21, 22.
Gruscha, arcib., 483, II. 678, 713, 971, 972, 978, 979.
Gruss, rada, II. 756.
z Gualtenberga Kresel, kardinál, 84.
Gucia Gora, II. 587.
Gudenus, baron, II. 542, 621, 724.
Gueranger ze Solesmesu, opat, II. 465.
Gugler, převor, II. 145.
Günther Antonín, II. 234—241.
Güntner, II. 249, 250.
Gutenbrunn 191.
Gutz 111—114.
Gvozdanko, II. 130.
Gyarmath 120.
Györffy, II. 960, 962.
Györssiget, II. 830.
Gyürki, II. 890
Gyulay, hrabě, II. 284, 967.

H.

Haas, bis., II. 224.
Haase, II. 819.
Habelschwerd, II. 249.
Habermann, II. 789—791.
Habětínek, II. 479, 598.
Habtmann, kanovník, 527, II. 72.
Hadely 39.
Hadrian II., papež, II. 138.
Hág 115, 116.
Hagenauer, II. 713.
Hagleitner 423, 425.
Haindorf, II. 576.
Hais, biskup, II. 117, 515, 616, 669, 738, 740.
Hajda-Dorogh v Uhrách, II. 949, 950.
Hájek u Prahy, II. 576.
Halič, město, 309, 311, 379, II. 264, 805; země 74, 89, 104, 106, 110, 114, 167, 179, 252, 255, 257, 320, 324, 378, 379, 396, 397, 448, II. 26, 28, 30, 31, 35, 44, 45, 50, 64, 65, 77, 80, 128, 130, 157, 158, 203, 263, 264, 267, 271, 294—296, 324, 328, 346, 398, 399, 496, 498, 534, 600, 608, 609, 641, 648, 649, 651, 654, 686, 695, 699, 708, 715, 716, 778, 793, 805, 850.
Hall v Tyrol., II. 496.
Halla 498
Haller Frant., kancléř, II. 326; Jan, arcibiskup, 306, II. 714; spisovatel, 389.
Halenkov 85.
Halter, II. 45.
Hamburk 115.
Hamilton, bis., 220.
Hammelmüller, vikář kapitolní, II. 402.
Hammer 436, II. 219.
Hanikýř Ant. 495.
Hanl Karel, biskup, 347, 481, 525, II. 72, 97, 98, 104, 248, 257, 287, 291, 313, 368, 418, 419, 427, 515, 568.

Hannoveransko 120, II. 58, 151, 285, 601.
Hanuš, bibliot., 78.
Harasiewicz 310, 311.
Harrach Arnošt, arcibiskup, 62, 196; hrabě 31.
Harrachové 286, 505.
Harrant, II. 533, 541.
Hartberk, město, II. 581.
Hartig, hrabě, 466, II. 25.
Hartl, ministr, II. 793, 795, 797.
Harum, II. 497.
Hasle, II. 58.
Hasner, min., II. 300, 306, 344, 345, 347, 356, 359, 361, 362, 364, 370, 421, 425, 455, 456, 501, 543, 607, 622, 665.
Hasselwandter, II. 48, 398, 400.
Hast, II. 239.
Hatala Petr, II. 317.
Haubner Frant. 477.
Haug 532.
Haulik, biskup, II. 72, 136, 142, 196, 201, 840.
Hauser, II. 725.
Hauslab, II. 18.
Häusle 489.
Häuszler 172.
Havanyi Jul., II. 959, 962.
Havlíček (Borovský), 502, 503, II. 67, 74, 75.
Havlicsek Vinc., II. 909.
Havránek Josef, II. 717, 722; Karel, II. 110.
Hay Jan Leop., bis., 44, 84, 85, 87, 89—95, 148, 149, 151, 152, 171, 220—224, 228, 229, 235.
Hayd, II. 493.
Haydn Jos. 118.
Haymerle, min., II. 446.
Haynald Lud., arcib., II. 246, 445—447, 833.
Haynau, II. 66, 224, 848.
Hefele, dějep., II. 441, 458.
Hegedüs, II. 914.
Heidelberg, II. 481, 482.
Heidelberger, II. 752.
Hein, II. 36, 54, 297, 325.
Heindl, opat, II. 248, 250.
Heinke 256.
Heinrich, kanovník, II. 249, 250, 255, 258.
Heiterer, II. 802.
Helfersdorfer, opat, II. 397, 500, 503, 598.
Helfert, II. 50, 52, 55, 85, 326, 665, 688, 714.
Helfy, II. 885, 893, 928.
Hellich, malíř, II. 100.
Helm, prof., II. 23.
Hennet, baron, II. 305.
Hentzi, II. 65, 844.
Herbst Eduard, ministr, II. 312, 343—345, 347, 352, 353, 356, 359, 362, 385, 431, 497, 624, 647; profes., II. 516.
Herberstein Arnošt, biskup, 192; Karel, biskup, 224, 226, 230.
Hercegovina (Hercegovci), II. 582 až 584, 592, 593, 595, 855.
Herczeg, II. 949.
Herder 361, 373.
Hergenröther, II. 471.
Herites, kanov., 141.
Hermenyi, biskup, II. 829.
Hermer, II. 441.
Herndl, II. 28.
Hermann Otto, posl., II. 862, 895, 906, 912.
z Hermannsdorfů Heřman 175.
Herzan (Hrzan), kard., 180, 188, 184, 186—188, 214—220, 225, 232, 288—295, 298.
Herzig 504.
Hess, II. 284.
Hessensko 825, 397, II. 59, 480.
Heydekamp, bis., II. 480.
Hieronymi Karel, ministr, II. 899.
Hildegarda, arcivévod., II. 302.
Hildesheim, město, 303, II 57, 239.
Hilgers, professor, II. 239.
Hille Aug. Bartol., bis., 375, 514, 525, II. 72, 99, 104, 225, 248, 257, 287, 313.
Hinke Theod., provinciál, II. 579.
Hipoliti, II. 713.
Hippolyt Sv., město, 188, 192, 262, 264, 354, 471, 487, II. 245, 499, 670, 685.
Hirnle, kanovník, 363—366.
Hirschberger, II. 58.

Hlava, professor, II. 736.
Hlaváček, II. 255.
Hlavan Antonín, II. 249, 250.
Hlinecko 151.
Hnojek, probošt, II. 225.
Hock 465, II. 239.
Hodic, hrabě, 116.
Hoffbauer Maria Klem. (Dvořák) 323, 392—395, II. 235.
Hoffer, poslanec, II. 542, 620.
Hoffinger, II. 222.
Höfler, professor, II. 518, 543.
Hoffmann 251, II. 787.
Hoffmanová, II. 630.
Hofstädter August, II. 442.
Hohenfriedberg 27.
Hohenlinden 305.
Hohenlohe 6 ; kardin., II 525; hofmistr, II. 342, 357; bavor. ministr, II. 471, 472; německ. říšský kancléř, II. 781.
Hohenwarth, místodržitel a ministr, II. 119, 323, 397, 404, 497—500, 504—509, 512, 538—541, 596, 599, 600, 602, 605, 654; biskup a arcibisk., 163, 300, 322, 359, 394, 448; hrabě 163.
Holandsko 13, 200, 385, 388; II. 151, 468, 469, 479, 725.
Holbein 161.
Holešov 160.
Hold-Migö-Vasárhely, II. 233.
Hollo, poslanec, II. 900.
Holohlavy, II. 249.
Holowacki, prof., II. 271, 272.
Holý 495.
Holzapfel 483.
Holzer, probošt, 425.
Holzgethan, ministr, II. 348, 497, 505—507, 510.
Homonna, II. 937.
Honorius III., papež, II. 154.
Hontheim 15, 16, 18, 42.
Hophen, II. 538, 655.
Hoppe, vikář, II. 267.
Hora Anton., II 255, 258, 713, 717, 721, 731, 736, 749, 762.
Hora Bílá 61, 63. II. 307; Černá II. 821; Kutná 56, II. 571, 630, 742; Pannonská, II. 242; Sv. Martina v Uhr., II. 831; Sv. u Příbrami 56, II. 116, 224, 735; Železná, II. 118.
Horák Václav, II. 747—750.
Hořanský Pavel 86.
Horanszky Ferd., II. 955, 962.
Horažďovice 157, II. 738.
Hormayr 45.
Hormisda, papež, II. 465.
Hornbostel, min., 518, II. 23, 55.
Hornig, bis., II. 945-947, 963, 971.
Hornof, II. 630.
Hornsteiner, II. 762.
Horny, II. 219.
Hořovice, II. 576.
Horský Rudolf, II. 717-719, 722.
Horst, ministr, 510, II. 595, 599.
Horšův Týn, II. 581.
Horváth Jul., II. 915; Michal, bis., II. 65, 66, 831, 846, 853.
Hostinné, II 97, 576.
Hostovanyi Josef, II. 960.
Hostýn, II. 979, 980.
Hoštálkov 85, 92—94.
Hovězí 85.
Hoyos, hrabě, 470—473.
Hrachovec u Val. Meziříčí II. 772.
Hradec Jindřichův 56, 157; II. 575; Králové 56, 58, 171, 196, 197, 229, 258, 343, 344, 377, 495, II. 96, 97, 112, 117, 118, 254, 342, 512, 568, 569, 630, 667—670, 718, 719, 723, 727, 739, 742, 748, 750, 980.
Hradec Štýrský 120, 167—170, 173, 176, 194, 195, 224, 305, 378, 392, 397, 424, 477, 479, II. 59, 109, 294, 340, 346, 397, 483, 496, 527, 578, 580, 581, 651, 787, 788, 812.
Hrádek František, II. 259, 292, 720, 749.
Hradiště Mnichovo 157, II. 630; na Moravě 56, 83, 84, 90, 94, 160, II. 576; Uherské, II. 764.
Hrady Nové 157.
Hranice Vojenská, II. 129, 143, 181, 229.
Hraničáři, II. 504.
Hranilovič Ilija, biskup, II. 767.
Hrastina, II. 764

Hrdina, kanovník, II. 248, 250.
Hroby 59, II. 786.
Hron Voj., opat, 510, II. 113, 495.
Hruban, II. 721, 722.
Hrubá Skála, II. 719.
Hübner, vyslanec a min., 533, 534, 537, II. 283, 293, 351, 352, 385.
Huber, professor, II. 479.
Hubertsburk 29.
Hukovice, II. 759.
Hulín, II. 630.
Humbert, král italský, II. 942.
Hunnové 34.
Hurdálek, bisk., 146, 149, 171, 174, 175, 356, 363-365, 373-377.
Hurter Bed., dvor. rada, II. 85, 90, 101, 218, 219, 221, 222, 246, 307; Jindřich, II. 220; Jiří, II. 303.
Hus Jan, II. 754—758.
Hušek, vikář, II. 255.
Hussarek, II. 802.
Hustopeč, II. 494.
Hutmann 483.
Hutten II. 785.
Huttenjagerl 425.
Huttenried 423.
Huyn, hrabě, II. 210.
Hvar, město, 383.
Hyberňáci 157.
Hýbl Tadeáš 393.
Hye, professor, 461, 463, 473; ministr, II. 305, 338, 341, 351—353, 385, 504, 543, 622.
Hyndfort 26.

Ch.

Chanovský, S. J. 62.
Chartum, II. 218, 219.
Charvatsko (Charváti) — 103, 381, 453, 505, 506, 517, II. 135, 137, 142, 144, 229, 294, 296, 300, 324, 327, 339, 477, 504, 582, 583, 585, 804, 806, 807, 809, 840, 842, 843, 845, 847, 867.
Cheb (Chebsko) 56, 127, 156, 198—200, II. 108, 500, 575.
Chelm 309, 310
Chelmacki, II. 542.
Chersones 200.
Chertek Emil, min., II. 618.
Chiaramonti, kard., 292, 393.
Chledowski Kazimír, ministr, II. 793, 796.
Chlumčanský, arcib., 175, 360, 363, 366, 369.
Chlumec 31.
Chlumecký, min., II. 509, 595, 624.
Choc z Dobrše 119.
Choiseul 54, 127.
Chomutice 214.
Chomutov 56, II. 783.
Chorinský, bis., 96, 226; místodržitel, II. 355.
Chotějovice (Kotwitz), II. 97, 98.
Chotek Ferd., arcib., 96; místodržitel, II. 501, 507; hrabě 505, II. 498.
Chotěšov 156.
Chotkowski P., II. 713.
Chotusice 26.
Chovanety, II. 221
Chrast 224, 343, 492.
Christoph, II. 97, 100.
Chrudim, II. 579.
Chrudimsko 146, 149, 151, 223.
Chrzanowski, II. 597.
Chuba 198.
Chudoba, II. 757.
Chudonice 66.
Chvaly, II. 112.
Chýše 157.

I.

Ignác sv. Antiošský 454.
Ilják, město, II. 139.
Illeshazy, hrabě, 82, 93
Illuminátí 12, 118.
Illyricum, II. 137, 138.
Indie, II. 155, 968.
Inglič, provinciál, II. 582.
Innocenc, papež IV., II. 585, 808, 809; In. X. 196, II. 742, 816; In. XI. 14, 15, II. 816; In. XII. 15; In. XIII. 101.
Innská čtvrt 30, 194.

Inšpruk (Innomostí) 25, 33, 120, 162, 167—169, 397, 472, 504, 506, 517, 520, 535, II. 21, 22, 26—28, 93, 226, 315, 426, 504, 512, 517, 727, 760, 784, 783, 791.
Inzaghi, kancléř, 467.
Irduing v Štýr., II. 581.
Irrshaber; II. 934.
Irsko, II. 468.
Isakovič Isák, arcibisk., 320; Josafat, II. 815.
Ischl, II. 176, 352, 385, 499, 505.
Iška, II. 785.
Isonzo, řeka, II. 25.
Issabela, manž. Josefa II., 35.
Istrie 380, 381, II. 399, 468, 586, 608, 641, 648, 654, 694, 699, 707, 725, 809, 826, 982.
Italie (Vlaši) 14, 27, 37, 127, 249, 251, 293, 382, 386, 394, 455, 462, 470, 506, 537, II. 21, 22, 25, 26, 35, 130, 149, 180, 214, 277, 278, 281, 283—286, 288, 290, 292, 293, 446, 447, 457, 485—487, 493, 520, 577, 763, 764, 853, 854, 861.
Ivan sv., město v Ubrách, II. 832.
Ivaničgrad, město, II. 137.

J.

Jablonec, II. 783.
Jablonné 156.
Jacobi, II. 234.
Jacobini, nuntius, II. 114, 525, 712, 742, 743.
Jaeger, II. 22, 351, 352, 398.
Jagailo 98.
Jagalič, II. 716.
Jager 43, 99, 184.
Jahn, prof., 417.
Jachimowicz, bis., 318, II. 72, 263, 270.
Jáchym III., patriarcha, II. 593.
Jáchymov 362, II. 617.
Jajce, II. 583, 587.
Jaksch, kanovník, 347, 510, II. 151, 213.
Jan, arciv., 518, II. 28, 538; arcib., 409; biskup, 99, 319; Jan III., arcib., 408, 409; Jan VIII., papež, II. 138, 812, 816, 820; Jan X. pap., II. 808; Jan XXII., pap., II. 591; de la Salle, II. 763; Rudolf, arciv., 96.
Jandaurek, II. 249, 250.
Jandera, prof., 357.
Janicz, II. 908.
Janiszenski, bis., II. 523.
Janitschek, II. 403.
Jankovics 164.
Janků, II. 717, 719.
Janov, II. 861.
Janonski, II. 272.
Jansa, II. 768.
Jansenisté 13.
Jansenius 12, 13.
Jarcke, stát. rada, II. 18.
Jaresch, převor, II. 248, 250.
Jarkovič 531.
Jaroměř 515.
Jaroměřice 160.
Jaroš 507.
Jasenka 85.
Jaworski, min., II. 600, 967.
Ječný, II. 718.
Jederlinicb, bis., II. 225, 226.
Jędrzejewicz, min., II. 778.
Jechl, prof., II. 249, 250.
Jekelfalusy, bis., II. 476, 477.
Jelačič, bán, 5' 5, 529, 532, 533, 537, II. 65, 66, 136, 140, 842.
Jelowicki 532.
Jeníkov Golčův 56.
Jeronym sv., II. 808, 816.
Jeronym Jos., bis., 229, 230.
Jerusalem 424.
Jeruš (Geras) 237.
Jesenik Veliký, II. 249.
Ješič, bis., II. 819.
Jesuité 54, 56, 57, 396, 397, 477, 478, II. 46, 50, 77, 82, 223-226, 317, 318, 394, 426, 496, 513, 548, 625.
Jevíčko 160.
Jičín 56, II. 49, 50, 97; Nový, II. 784.
Jihlava 56, 160, II. 576.
Jihoslované, II. 508, 605.
Jilemnice 206.
Jílové 156.

Jindřich II., císař něm., 404; vojv. bavor., 404; J. V., cís. něm., II. 148; ze Joyeuse, vévoda, II. 577; biskup, 264.
Jirák Alois, II. 721, 722
Jireček Jos., min., II. 119, 272, 396, 482, 497, 500, 504, 512, 655, 657, 664
Jiří II., arcib., 409; saský princ, II. 35.
Jiříček Petr 82.
Jiroušek Tom, II. 718.
Jirsík Jan Valerian, bisk., 197, 495, 498, II. 100, 108, 114, 117—120, 249, 257, 259, 260, 287, 310, 313, 316, 418, 427, 616, 728.
Joechlinger, provincial, II. 248, 250.
Johanna Antoinetta 28.
Johanny, II. 784.
Johanová, město, 85.
John Frant, min., II. 340, 361.
Jókai Mořic, II. 855, 856, 862.
Jolly, min., II. 480.
Jordanski 415, 416, II. 829.
Josef I., cís., 20, 81; J. II. cís., 17, 18, 20, 29, 32—39, 43, 51, 52, 54, 64, 74, 86, 87, 90, 93, 96, 104, 112-114, 117-119, 125—128, 130, 141, 142, 149, 152, 153, 155—158, 163, 164, 176, 179, 186, 189, 194, 197-207, 209—214, 219, 223, 224, 230, 236, 249, 268, 275, 279, 282, 298, 299, 309, 312, 331, 379, 390, 457, 494, II. 151, 192, 205, 269, 307, 323, 423, 570, 580, 607, 638, 639, 742, 753, 835; arciv., 277, II. 831, 840, 841, 847; patriarcha, 100; arciv., syn Ferd. Dobrot., 533; arciv., syn Leopolda II., 450, 533; August, arciv., II. 947; Emanuel I., král portug., 54.
Jósik, baron, II. 866, 867, 914, 918, 920, 922.
Josika 456.
Julian, cís. řím, II. 789.
Jungmann Jos. 79, 492, 496.
Juránek, II. 96.
Jüstel, probošt, 346, 479—481.
Justh, II. 860, 862, 912.
Justinian I., cís. řím., II. 138, 147.
Justus z Monte Casina P., II. 580.
Justus od sv. Justa P., II. 580.

K.

Kácov, II. 118.
Kadaň 157.
Kadčič, arcib., II. 819.
Kadeřávek Eug., II. 748—750.
Kadlčák, II. 630, 716, 722.
Kaim, II. 26.
Kaindl, II. 442.
Kairo, II. 219.
Kaiser z Kaisernu 98.
Kaiserfeld, II. 345, 349.
Kaizl, min., II. 685, 689, 706, 778, 780.
Kajetan, kardinál, II. 574.
Kajetani 157.
Kalay, min., II. 584, 922.
Kalda S. J., 414, 415, 417.
Kaldsovics, II. 952.
z Kalchsbergů, II. 325.
Kalivoda, opat, II. 598.
Kalixtus II., pap., II. 148; Kal. III. pap., II. 591.
Kallinikus 101.
Kalksburg u Vídně, II. 224, 496.
Kalm, bis., II, 714, 787.
Kálnoky, min., II. 914, 915, 918, 920—925, 927—929.
Kaloča 397, II. 224.
Kalous Ferd., bis., II. 717, 721, 736, 737, 749, 762, 763, 768.
Kalousek, II. 621.
Kaltner, II. 714.
Kalvin 12.
Kamaldulští 155.
Kamarýt Josef Vlast., 485; Frant., II. 249, 250.
Kamenec (Stein am Anger) 97, 106, 184, 287, 309, II. 242.
Kamenice Česká 354.
Kamienec Podolský 319.
Kant, II. 234.
Kanterbury 454.
Kaplice, II. 249.
Kápolna v Uhrách, II. 54, 64, 65.

Kappel-Savenau, II. 826.
Kaprie, II. 826.
Kapucíni 157, 160, 436, II. 510, 572, 576—578, 580.
Kapuscinski, II. 27.
Karaman Matouš, II. 813—815, 817, 819, 825.
Karapet, biskup, 321.
Karbonáři 436.
Karen Frant 56.
Karel, arciv., 277, 283; falckr. zweibrückenský 30; vévoda dán., II. 968; K. III. král špan. 54, 275; K. III. vév. parmský, II. 214; K. IV. král čes., II. 514, 809; K. V. cís. 435; K. VI. cís. 20, 25, 69, 70, 190, 279, 409, II. 139; K. VII. císař 27, 35; K. IX. kr. franc., II. 577; Albert, král sardin., 474, II. 25, 26; Albrecht, kurfirst bavorský, 25; Ferdinand, arciv., 533; František, syn Ottonův, II. 35; Ludvík, arciv., 533, II. 17, 34, 299, 315, 498, 948; Ludvík Theodor, II. 861, 862; Theodor 30; Veliký 192, II. 148.
Karlach, kanov., II. 656, 711, 716, 762.
Karlín, II. 96, 108, 118, 651.
Karlon, II. 541, 711.
Karlovce (Karlstadt), II. 504, 580.
Karlovci, II. 147, 148.
Karmelitky 155, 157, 392.
Karolina Augusta, manželka císaře Frant. I., 281, II. 483.
Karolyi Gabriel, II. 895; Tibor, II. 944, 947; hraběnka 164.
Karmelští 157.
Karthouští 155.
Kartouzy, II. 305.
Kartusiani 157, 159.
Kateřina II., ruská car., 29, 56, 93, 200, 283, 308.
Kathrein, II. 683, 685, 779, 925.
Katovice, II. 481.
Katschthaler, biskup, II. 714.
Kašič Bart., II. 817, 818.
Kast Michal, ministr, II. 778
Kazimír Vel., král polský, 319.
Keglevich, hrabě, II. 901, 903.
Kellersperg, ministr a místodržitel, II. 345, 509.
Kellner, opat., II. 622.
Kempen, II. 99, 218.
Kempten, baron, II. 127, 293.
Kerbler, II. 57.
Kerens, biskup, 192, 226.
Kerk (Gurk) 53, 191, 193, 194, 228, 305.
Kerksko (Gurkfeld) II. 581.
Kern P., II. 757.
Kerticza, biskup, 184.
Kesselsdorf 27.
Keszthely, II, 831.
Kežmark, II. 229, 230.
Khuen-Hederváry, bán, II. 895, 896, 899.
Kickh, II. 972.
Kielmannsegg, min., II. 600, 601.
Kindermann Ferd. 84, 89.
Kindinger, min., II. 793, 794.
Kinský, II. 493; hraběnka 299—301.
Kiralyi 415, II. 874.
Kirchheim 447.
Kirchmaier, II. 442.
Kirchner, II. 219.
Kisdi, biskup, 99.
Kissling, rytíř, II. 442.
Kiszka, metropolita, II. 272.
Kladsko 26, 27, 91, 110, 200, II. 249, 255
Kladruby 156.
Klaič, II. 542.
Klapka, II. 66, 848, 852.
Klarisky 159, II. 574, 575.
Klatovy 56, 120, 156, 234, II. 108, 496.
Klaudy, II. 32, 46. 349.
Klebersberg, II. 47, 129.
Klecanský, rada, 508.
Klejzar, II. 96.
Klement VI., pap., II. 156, 809; Kl. VII., II. 577; Kl. VIII. 311, II. 577, 580, 812, 813; Kl. XI. 13, 321; Kl. XII. 116, 120; Kl. XIII. 16, 37, 54, 100, 289, 406; Kl. XIV. 16, 49, 54, 100, 137, 289, 407, II. 50,

139; August, arcib., 443, 445; Václav, arcib., 17.
Klepsch, II. 484
Klinkovström 394.
Ključ, v Bosně, II. 583.
Kljun, kanov., II. 713.
Klobusitzki, arcib., 414, 415.
Klobuszycki, biskup, 397.
Klokoty 495, II. 717.
Klopstock 39.
Klose, provincial, II. 249, 250.
Knappe Vavř., II. 441.
Kniazolucki, ministr, II. 794.
Knilowski, biskup, II. 273.
Knittelfeld, II. 581.
Knoblecher, II. 218, 219.
Knobloch Eduard, II. 259.
Knoodt, prof, II. 239, 479.
Kobencl, hrabě, 92.
Koblenc 385.
Kozel, II. 138.
Kocléřov 396, II. 97, 223.
Kočí Frant. 159.
Kodaň, II. 493, 573.
Koenigsacker 267.
Köhler, provincial, II. 249, 250.
Kohn Theodor, arcib., 96, II. 630, 683, 737, 762, 764—772, 978.
Kojetín, II. 770.
Kolb Jan 168, 169; Viktor, S. J., II. 714.
Kolín v Čechách 29, 303, II. 510, 579, 630; K. nad Rýnem 445, II. 207, 480.
Kollar Ad. Fr. 46; Josef 495.
Koller Alex., místodržitel český, II. 345, 346, 348, 510.
Kollonič, arcib.. 116.
Kolloredo, viz Colloredo.
Kolocsay Alan, II. 954.
Koloman, král uherský, II. 889.
Kološ (Klausenburg) II. 871, 899, 964.
Kolovrat 505; biskup 492; hrabě 161; Filip, hrabě. 119; Frant. Ant., ministr. 435, 439—441, 460, 466, 467; Leopold 119; Liebsteinský 359, 369.
Komárno 412, II. 65, 66, 830, 831, 846, 888, 892, 905.
Komers Eman., ministr, II. 326, 329.
Koniáš, S. J., 78—80.
Konojedy 157.
Konopiště 31.
Konstancie, manželka Přemysla Otakara, II. 573.
Konstantin, arcik., 100.
Konstantin Vel., II. 137, 146.
Kopacsy, biskup, 415, 450, 451, 453, II. 828.
Kopar 53.
Kopeček Sv. 160.
Kopp, biskup, II. 484, 526, 546, 547, 654, 683.
Korb-Weidenheim, ministr, II. 595, 599.
Körber Arnošt, ministr, II. 605, 793, 796, 967.
Korčián, opat II. 768.
Korčula, II. 695.
Kordáč Frt., II. 719.
Kořínek, II. 631.
Kořisko Jan 82.
Korjatovič, kníže, 98.
Kormín (Cormono), II. 580.
Korn, II. 234.
Korutany 32, 59, 70, 93, 167, 193, 195, 381, 425, II. 77, 106, 294, 297, 301, 346, 398, 399, 496, 578, 581, 648, 649, 653, 694, 699, 707, 714, 783.
Kosakiewicz 311, II. 50.
Kosmák, II. 716.
Kosmonosy, II. 493.
Košice, II. 946.
Košíře 377.
Kosovo pole, II. 582.
Košťál 171.
Kostnice 303, 447, II. 480.
Košumberk 56.
Košut Frant., II. 861, 865, 897, 898, 912, 936, 939; Ludvík 453, 462, 529, II. 10, 65, 66, 836—850, 852—861, 890, 891, 893, 894, 938; Matouš 94.
Kotor 383, 384.
Kotrba, II. 721.
Kotromanič, bán, II. 584.
Kött, biskup, II. 524.

Kounic Václav, kníže, 29, 34, 37, 40, 54, 87, 179, 182, 183, 186, 187, 190, 191, 194, 199, 200, 210, 215—219, 276, 282, 294, 329, 385, 386.
Kovačič, biskup, II. 586.
Kovacs, biskup, II. 833, 871.
Kowalski, II. 548.
Kováň 224.
Kovář Matěj, II. 630, 717, 721.
Kožičič, biskup, II. 811.
Krach Erasmus, II. 291.
Krakov 379, 380, 448, 495, II. 295, 648, 654, 695, 708.
Krall, rytíř, II. 600.
Královec v Prusku 416.
Kralovice 495.
Královo Pole u Brna 159.
Krajina (Kraňsko) 32, 59, 167, 230, 381, II. 129, 294, 297, 301, 399, 578, 581, 608, 609, 648, 649, 653, 694, 699, 707, 713.
Kramář, II. 927.
Kranj, město, II. 580.
Krásl Frant., II. 629, 719, 720, 733, 734.
Kratochvil, II. 44, 250.
Kravařský Adam, S. J. 62.
Kraus rytíř, min. a místodr., 467, 518, 531, II. 23, 29, 30, 63, 94, 121, 122, 328, 664, 728, 731, 740, 775.
Krebs 141, II. 442.
Křečhoř, II. 735.
Krejčí, biskup, 248, 250, 255.
Krek, II. 716.
Kremona 120.
Kremsmünster 238, II. 496, 760.
Kremže 377, 396, 477, 482, II. 409, 738, 781.
Krenn Frant., II. 441, 443.
Kreševo v Bosně, II. 585, 587.
Křešice 375, 495.
Kressl, dvorní rada, 84, 175, 255, 268, 479, II. 639.
Kreuznach, město, II. 57.
Krk, ostrov, II. 809, 811, 815, 817, 819, 826.
Krka, řeka, II. 809.
Krkonoše, II. 660.
Krieg, baron, II. 122.
Krieger, biskup, 223.
Kriegsau, ministr, II. 618.
Kristian August, arcib., 409.
Kristina, král. španělská, II. 943.
Krištof, biskup, 319.
Krištofor de Folivio, II. 575.
Kriszan, II. 949.
Kříž Sv. v Uhrách 412; v Gorici, II. 581.
Křížek, II. 585.
Křiževac 104, 184.
Krňov 26, II. 576.
Krombholz 374, 375.
Kroměříž 63, 81, 96, 220, II. 30, 32, 33, 36, 54, 55, 64, 68, 494, 760, 761, 764, 770, 772.
Kronawetter, II. 666, 687.
Krubner Jos., II. 718.
Krufft 17.
Krug 498.
Krumlov 56, 156, 157, 160, II. 576.
Krupka Tomáš 82.
Krušné Hory, II. 660.
Krušovice v Uhrách 412.
Kryštůfek Frant., II. 292, 748, 762, 983.
Krzecnowicz II. 542.
Kübeck, hrabě, min., 467, II. 24, 122, 123, 154, 162, 208, 487.
Küčük-Kajnardži 29.
Kudler, II. 47.
Kudlich Jan 522.
Kuefstein, hrabě, II. 714.
Küfter Albert, prelát, II. 258.
Kuhn, II. 458.
Kukla, II. 97, 98.
Kukleny 156.
Kukovič, biskup, II. 139.
Kukuljevič Ivan 505.
Kulda Beneš, II. 259.
Kulm, ministr, II. 505, 506.
Kulmer, ministr, II. 63, 140.
Kun Mik., II. 867.
Kuncman 393.
Kunszt, arcib., II. 224, 246.
Kuranda 502
Kurlandsko 393.
Kurz, II. 496.
Kürzinger, II. 484.

Kutassy, arcibiskup, 409.
Kutnar, biskup, II. 106.
Kutschker, prof., biskup a arcib., 525, II. 344, 420, 422, 517, 528, 598, 712.
Kuziemski, kanov., 318, II. 272.
Kuzmany Karel, II. 229.
Kvasnička 146.
Kvaterník II. 504.
Kvíčala, II. 62 ·, 623, 624.
Kvis, kanov., 141.
Kyjev 307.
Kyjevský Isidor 318.
Kyjov 160, II. 494, 495.
Kystrima, pevnost, 394.

L.

Laa, město, 354.
Labe 204
Labod 194, 252, 258, 305.
Lacy 210.
Ladenberg, provincial, II. 84.
Ladislav svatý, král uherský, II. 130, 134, 135.
Laengenfeld, II. 581.
Lachenbauer, biskup, 96.
Lájesák, bis., 450.
Lamarmora, II. 519.
Lamberg, gen., 530, 531, II. 843.
Lambruschini, kard., 449, 452.
Lämmel 498.
Lamoriciere, II. 288, 289.
Landškroun 223, 393.
Langen, professor, II. 479, 524.
Langenau, baron, 536, II. 26.
Lani Jiří 416.
Langrand-Duemonceau, II. 389.
Lanzemer Lambert, II. 581.
Larisch Jan, min, II. 326, 330.
Lascy, maršálek, 36.
Lasser, místod. a min., II. 54, 55, 295, 297, 325, 384, 398, 40 ·, 501, 509, 513, 548, 563, 594, 800.
Laszary, II. 944.
Laterán, II. 485.
Lateránští kanovníci 160.
Latkoczy, II. 908, 909.
Latour Vaillet, min., 442, 469, 470, 473, 518, 530, 531, II. 23, 29, 41, 485, 615.
Laudon 29, 30, 91.
Laufner 483.
Laurahütte ve Slezsku, II. 56.
Laurin František, prof., II. 528, 745.
Lausanna, II. 971.
Laxenburg, II 33, 34.
Layard, lord angl., II. 281.
Lázně Marianské, II. 108, 567.
Lažanský, hrabě, ministr, 119, 285, 343, 532.
Ledebur, min., II. 292, 601.
Ledóchowski, arcib., II. 113, 519, 523.
Lehmayer, II. 527, 655, 799.
Lehrbach 218.
Lenz Ant., probošt, II. 717, 978.
Leonidas, II. 625.
Leonhardi 354, 367, 396, II. 83, 153
Leopold I., císař, 20, 99, 101, 103, 196, II. 578, 583, 742, 752; L. II., císař, 32, 34, 39, 51, 113, 114, 119, 140, 179, 219, 240, 243, 249—252, 262, 265—269, 275, 279, 280, 282, 298, 299, 309, 332, 334, 353, 385, 450, II 206, 835, 932; L II., král belg., II. 84, 116; bratr Marie Terezie, 20; bavorský, manžel Giselin, II. 34.
Lepař František, II. 718.
Lesina (Hvar), II. 72, 695.
Lessing 39.
Lev IV., papež, II. 148; Lev X, II. 56, 150; Lev XII 53, 1:0, 323, 382, 383, 412; Lev XIII. 120, 384, II. 114, 116, 144, 264, 446, 524—526, 579, 588, 591, 620, 721, 722, 725, 728, 729, 731, 732, 733, 738, 739, 743, 761, 763, 768, 773, 774, 820, 821, 825, 832, 824, 884, 894, 945, 951, 965—969, 981.
Levakovič Rafael, II. 812, 813, 815—817.
Lewicki, biskup, 318, II. 72, 208, 263, 269—271.
Levoč, II. 907.

Leyda 40.
Leydolt, vychov. J. V., II. 18.
Lhota 94.
Lhotský Ignác 344.
Libenyi, II. 33.
Liberec 504, II. 495.
Liběšice 56.
Libochovice, II. 225.
Libuň 495.
Liburmani, II. 820.
Licinius, císař řím., II. 146.
Lidmanský, bisk., 527, II. 72.
Liebenstein 116.
Liebhart 487.
Liebštejnský Kolovrat, II. 493.
Lienbacher Jiří, II. 541, 596, 617, 619, 620, 623, 624.
Liguoriani, II. 46.
Lichnowski 531.
Lichtenfels, II. 18, 22, 355, 358.
Lichtenstein Alfred, II. 596, 597, 925, 927; Alois, II. 617, 619; Bedřich, II. 622; Jakub Arnošt 26, II. 494; Josef Václav 128; Karel 166.
Lika v Chorvatsku, II. 580.
Lilienfeld 237.
Limperk 223.
Linec 188, 192, 238, 239, 258, 262, 348, 392, 397, 423, 448, II. 21, 68, 100, 245, 355, 395, 397, 441, 475, 481, 483, 500, 501, 514, 670, 694, 707, 713, 784.
Lindauer, bis., 197, 525, II. 72, 104, 118.
Lindava u Č. Lípy, II. 234.
Linke Ignác 357.
Lípa Česká, II. 496.
Lipnice, II. 581.
Lipník, II. 494.
Lipsko 325, 386, 515, II. 57, 786, 899.
Liptál 85, 86, 92, 93.
Lišov, II. 738.
Lisowski, arcib., 311, 312.
Lissa, II. 625.
Liszt Frant., II. 941.
Litava, řeka, 192.
Litoměřice 31, 56, 156, 157, 171, 196, 197, 252, 258, 355, 362 až 364, 366, 368, 370, 374 až 376, 378, 479, II. 99, 115, 118, 234, 419, 578, 579, 670, 719, 723, 740, 742.
Litomyšl, II. 118, 491, 494, 495.
Litomyšlsko 70, 71.
Litva 320.
Litwinowicz, metropolita, 318, II. 266, 269, 270, 272, 310, 418.
Livizzani, kardinál, 291.
Livno v Bosně, II. 587.
Ljubitratič, II. 583.
Lobkovic Ferd., II, 717; Jiří II. 501, 721, 728, 731, 737, 763, 967; Josef 533, 536; Karel Jan, II. 315
Lobkovice u Měl. 204.
Lobkovicové 286.
Löbl, min., II. 605.
Lodron, místodr., II. 498.
Lodi v Mil., 52, 230.
Lollok Jos, II. 219.
Lombardsko (Lombardie) 127, 186, 296, 381, 474, 517, II. 25, 26, 35, 128, 129, 157, 158, 180, 223, 282, 284, 286.
Lomnice, II. 99, 738.
Londýn 115, 116, 283, II. 24, 127, 507.
Lonovič, bis., 452, 453, II. 206.
Lónyay, ministr, II. 338, 506, 507, 853, 854.
Loos, arcib., II. 479.
Lorenc 479.
Loretta v Italii, II. 578, 73, 814.
Lošiny, II. 809, 826.
Losoncz, II. 233, 234.
Lotarinsko dolní 207.
Lott, II. 308.
Louisa, vévod. parm., II. 214.
Louka 160.
Lovaň 15, 167.
Löwe, prof., II. 109, 239, 453.
Lozinski Jos., II. 272.
Lubek, město, II. 306.
Lublaň 52, 53, 101, 225, 506, 520, II. 141, 398, 501, 581, 670, 713, 715, 716.

Lubno (Leoben) 194, 258, 260, II. 581.
de Luca, kardinál a nuntius, II. 203, 219, 457, 461.
Lucembursko 17, II. 335.
Lucie sv., město, II. 91.
Lüders, II. 65.
Ludwig Jan, II. 249, 250, 255.
Ludvík XIV., král franc., 14; Lud. XV. 28, 54, 115; Lud. XVI. 33, 54, 471; arcik., 435, 439, 440, 464, 467, 468, 535, II. 17, 19, 325, 737; král bavorský, 163, 447; Filip, král franc., 386, 459.
Lueger, II. 604, 605, 724, 780, 967.
Lugoš, II. 934.
Luccheni, II. 969.
Luitpold, bavor. princ, II. 943.
Lukacs, ministr, II. 899.
Luňáček 172—174, II. 809.
Lung, II. 809.
Lustkandl, II. 664.
Luther 11, 57, 92, 360, II. 56, 204.
Luttich 303.
Luxemburg 167, II. 93.
Lužice 127.
Lvov 106, 110—113, 120, 167, 168, 179, 309—311, 315, 319, 379, II. 27, 28, 157, 263, 270, 294, 295, 641, 695, 708, 715.
Lyon, II. 808.
Lysá n. L. 157.

M.

Maassen, prof., II. 484.
Macedonie, II. 807.
Macek, O. S. F., II. 219.
Mačuda Jos. 93.
Madarass Jos., II. 954
Madarasz Lad., II. 846.
Maďaři 34, 404, 530, II. 65, 66, 503, 508, 835, 836, 838, 839, 842, 844, 848, 850—852, 856, 866, 867, 925, 934, 936, 948 až 950.
Madrid 17, II. 386.
Madun na Slovensku 495.
Madeyski Stan., min., II. 600, 701, 702, 733, 751, 925, 926.
Magdalenky 156.
Magdeburk, II. 57, 95.
Magenta, II. 284.
Magnis, hrabě, II. 493.
Margelík 119.
Maier-Willibald, II. 221.
Maistre, hrabě, 389.
Majláth 163, 164, 280, 355; Jan, hrabě, 453, 454; Jiří, hrabě, II. 142, 325, 326, 334.
Makarska, město, II. 72, 695.
Mako, město, II. 863,
Malinowski Michael, kanovník, II. 266, 272.
Mallinkrodt, II. 522.
Malopolsko 29.
Malowetz, baron. II. 512.
Malta, ostrov, 54.
Mamula Lazur, místod., II. 225, 226.
Manastyrski, bisk., II. 269.
Manderscheid, arcibisk., 26, 69, 234.
Manbarti 423, 425.
Maniš Jan z Ratiboře 86.
Manning, arcib., II. 464.
Manolla Fr., II. 818.
Mansee, klášter, 192.
Mansfeld 410.
Mantovsko 181.
Manuk 320.
Maramaros, město, II. 805,
Mařan Jan, kan., II. 249, 250.
Marek, kanov., II. 755; Antonín 495; Jan Jindřich 495.
Marengo, město, 296, 297.
Mareš. II. 397.
Margelik 119, 379.
Marchegg, II. 130.
Mariabrunn 185.
Maria-Enzersdorf 395.
Maria-Plain, II. 715.
Maria-Sorg, II. 579.
Maria-Stern, II. 592.
Maria-Zell 47, 134.
Maribor 176, 181, 196, II. 106, 261, 262, 580, 670.

Marie Alžběta, dcera M. T., 33; Amalie, dc. M. T., 33; Anna, dc. M. T., 33; Anna Karolina, manž. Ferdin. Dobrot., 436; Antoinetta, dc. M. T., 33, 54; Dorota, arcivév., 533; Eleonora, manž. Metter., 385; Josefa, princ. saská, II. 35; Josefina, bavorská, 35; Karolina, králov. neapolská, 54; Karolina Aloisie, dc. M. T., 33; Kristina, dc. M. T., 33, 35, 54; Kristina, belgická, 207, 208; Ludovika, španělská, 249, 269, 275; Ludovika, man. Leopolda II., 450; Ludovika, dc. cís. Františka I., II. 104; Ludovika Beatrix, man. Frant. I., 281; Terezie, císařovna rak., 20, 25—33, 35, 36, 39—42, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 64, 71, 76, 82 až 84, 86, 90, 91, 93, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 108, 111 až 113, 116, 118, 138, 181, 212, 214—216, 219, 220, 224, 229, 234, 249, 268, 282, 312, 322, 348, 406, 407, 410, 411, II. 89, 178, 192, 205, 269; Terezie, man. Frant. I., 433; Terezie, neapol., 281; Wirtemberská 451.
Mariani Petr, bisk., II. 810.
Marinus, arcib., II. 395.
Markfi Samuel, II. 243.
Markovič 146, II. 145, 592.
Markus, bisk., II. 834; dvorní rada, II. 930.
Marky, II. 287, 288.
Marmont, generál, II. 226.
Marmontell 39.
Marquard z Halberstadtu, II. 578.
Marschhoffer Ondřej 177.
Martin IV., pap., 186; Mar. V., pap., II. 149, 150, 591; Konrád, bis., II. 523, 524.
Martin sv., město na Sloven., II. 836, 946.
Martini 33, 34.
Martinic, hrabě, II. 492; Bernard, II. 752; Jaroslav 59, 60; Karel 33.
Marusziewicz, II. 654.
Maurerovci 424.
Maury, kardin., 289.
Massela, nuncius, II. 525.
Maštalíř Ant., II. 97.
Matějka Theofil, provincial, II. 249, 250.
Matouš de Bassi, II. 576, 577.
Mattei, kard., 289—292, 294, II. 111.
Mattes, prof., II. 239.
Matuška, II. 764.
Matyáš, císař, 59, 60; Korvin, II. 583.
Matys, II. 785.
Maupas, arcib., 383, II. 468, 712.
Maurovič Ant., bisk., II. 145.
Mautern, město, 395.
Maxentius, císař řím., II. 146.
Maximilian, arcikníže, 17, 476, II. 283; císař, 17, 57, 58; vévoda bavor., II. 577; z Este, arciv., II. 224; Josef, syn Karla VII., 27, 29, 30, 35; Josef, král bavor., 281; syn M. T., 32, 181; syn Ottonův, II. 35.
Mayer 239, II. 54, 55, 239, 249 až 251, 271.
Mayerhofer, 221.
Maynard, legát pap., II. 808.
Maynolto 483.
Mazzela, kard., II. 824.
Mazzini, II. 281, 849, 862.
Mazzinisté, II. 214.
Mečislav I. polský, 404.
Mecséry, min., II. 297, 325.
Meczyi, II. 934.
Mednyanský Alois 453.
Meinert 180.
Meiselschlag, město, II. 26.
Mechitar 320, 321.
Mechitaristé 320—324, 400, II. 152, 219.
Melber, II. 752.
Melč ve Slezsku, II. 761.
Melchers, arcib., II. 523.

Melchior z Diepenbrocku, kardinál, II. 239. Viz »Diepenbrock«.
Melchisedek, patriarcha, 319.
Melkonian 321.
Mělník 157, II. 579.
Menais 389.
Mendl 66.
Mendikanté 185, II. 570.
Menger, II. 618, 623, 797.
Mensdorff, hrabě, 508, II. 22.
Mensdorff-Dietrichstein, místodržitel, II. 348, 357, 498.
Mensdorff-Pouilly, min., II. 21, 326, 329, 330, 332, 851.
Menzel, prof., II. 524.
Meran, II. 316, 350, 496.
Mercandin 532.
Merovingové, II. 147, 148.
Merten, II. 239.
Merveldt, hrabě, 301.
Meschutar Ondřej 346.
Messenhauser 532.
Meszáros Ondřej, II. 242.
Meszlenyi, bis., II. 944.
Metternich Klem. Václav 283, 385—389, 398, 399, 426, 435, 436, 439—442, 456, 459, 460, 461, 463—465, 467, 497, II. 18, 19, 29, 58, 92, 152, 473, 485.
Metzner 483, 487.
Meyer, rytíř, 456, 459, II. 157, 159, 208, 221, 289—291, 300, 326, 328, 334, 337, 340.
Meysenburg, II. 388.
Meziříčí 84, 93, 166, II. 770.
Mezník, II. 541.
Miakič Gabriel 103.
Mickiewicz Jordan 114, 310.
Migazzi, arcib., 36, 41, 42, 55, 131, 132, 170, 181, 183, 220, 230, 231—234, 242, 299, 300.
Mihalovič, arcib., II. 137.
Mihalyi, arcib., II. 961, 964.
Michal, arcib., 320.
Michelis, prof., II. 239, 479, 481.
Michl, II. 292.
Mikalevič, II. 819.
Miklosič, II. 54.
Miklosich, II. 665.
Mikuláš I., car rus., II. 24, 65, 848; M. II., car rus., II. 943; M. IV., papež, 186; M. V., papež, 408; kníže černohor., II. 821, 825.
Mikulov 160, 220, II. 493, 495, 578.
Milán 38, 120, 186, 382, 435, 456, II. 25, 26, 282, 284.
Milde Vinc., bis. a arcib., 377, 378, 458, 475—477, 482, 483, 487, 488, 521, II. 39, 70, 71, 82, 94, 95, 100, 154, 218.
Milde, II. 755, 756.
Milešov, klášter, II. 582.
Milinovič, arcib., II. 820, 825.
Milo Grün 358.
Milosrdní bratři 478.
Milosrdné sestry, II. 105, 302, 304, 305, 593.
Mincio, řeka, II. 285.
Minden, město, 444.
Minice u Velvar, II. 118.
Minorité 160, II. 573, 574, 576.
Minsterberk 71.
Mirotice II. 738.
Miškolec 120.
Mislin, prelát, II. 219.
Missia, bis., II. 626.
Misca Blažej, II. 717.
Mladočeši, II. 595, 599, 602, 603, 777, 778, 780.
Mnichov 26, 27, 218, 424, II. 59, 241, 472, 479, 481, 482, 517.
Modena, město, II. 151, 213, 281, 283.
Modena 321.
Modřice u Brna 492.
Modrussa Pavel, II. 811.
Mog, gener., II. 843.
Moháč 164, 410. II. 583.
Mohan, řeka, 198.
Mohamed II., II. 583, 587.
Mohuč 303, 385, 389.
Mohylev 319.
Mokrý, gen. vikář, II. 248, 250.
Mölk, klášter, 237, 239, 267; město v Dolních Rakousích, II. 496.
Mollinary, II. 504, 505.

Molner Ant., II. 944; Jan. II. 953, 954, 956.
Molvice 25.
Monastýr, II. 222.
Moniteur, II. 283.
Monok, město, II. 836.
Montebell, město, II. 284.
Montecuccoli, hrabě, 462, 473.
Monte Falca, klášter, II. 576.
Montquitin v Lucemburku 17.
Moorfield v Anglii, II. 212.
Morch Karel, rytíř, II. 272.
Morava (Moravané) 31, 32, 5^, 56, 62—64, 70, 71, 82, 88, 90, 91, 93, 95, 133, 134, 143, 146, 166, 167, 201, 220, 268, 276, 310, 363, 491, 506, 524, II. 20, 29, 77, 80, 115, 138, 261, 294, 296, 301, 345, 346, 349, 398, 399, 419, 490, 491, 493, 495, 575, 576, 578, 608, 605, 608, 609, 630, 647, 658, 657, 661, 666, 686, 694, 699, 707, 715, 716, 732, 759, 767, 768, 769, 771—773, 794, 797, 820, 979.
Morosini Jan, bisk., 226.
Mořice, měs., 160.
Moser, II. 725
Most 156, II. 493, 494, 576, 579.
Mostar, II. 588, 592, 593.
Moyses Štěpán, bis., 97, II. 242, 832.
Mozart 118.
Mras Ignác 344.
Mühler, min. pruský, II. 520.
Mühlfeld, prof., II. 309, 310, 312, 351, 354, 359.
Müller 343, 497.
Multany 101.
Munkačov 99, 103, II. 805, 838.
Münster 303, 444, 445.
Münzberger, II. 755, 756.
Mura, řeka, II. 132.
Muratori 89.
Murava, město, II. 581.
Mureck, měs., II. 581.
Mutti, patriar., II. 195.
Myslbek Jos., II. 754.
Myslenice v Haliči, II. 50.
Myslivec Václ., II. 718.
Mýto Vysoké 150, 151.

N.

Nába, řeka, 198.
Nadásdy Fr., II. 325.
Nagy de Sellye, bis., 97.
Nagy-Karolyi 164.
Nagy-Körös, II. 233, 242.
Náhlovský František 509—515; Vincenc, II. 249, 250, 255, 518.
Náchod 377, II. 727.
Náměšť 160.
Namszanowski, bisk., II. 520.
Napajedly, II. 630.
Napoleon I. 277, 304, 305, 310, 381, 382, 384—386, 389, 393, 397, 423, II. 150, 228.
Napoleon III., II. 35, 104, 130, 281—283, 285—287, 289, 329, 332, 385, 473, 485, 519, 849, 850.
Napotnik Michal, bisk., II. 262, 978.
Nassavsko 325, 397.
Naumovič, II. 534.
Navrátil 477.
Neapol (Neapolitáné) 38, 54, 288, 294, 296, 297, 389, 398, II. 25, 151, 161, 219, 281, 289.
Nebinger, II. 441.
Necker 39.
Nehiba Jan, bisk., II. 246, 477.
Nejedlý Voj. 495.
Německo (Němci) 12, 14, 18, 55, 63, 64, 115, 130, 198 až 200, 282, 285, 302—305, 381, 382, 386, 387, 445, 455, 460, 469, 497, 502, 506, 509, II. 56, 57, 59, 119, 130, 148, 150, 180, 222, 284, 285, 286, 291, 301, 323, 341, 343, 349, 390, 408, 445, 458, 460, 462, 468, 470, 471, 474, 502, 503, 510, 513, 520, 524, 539, 564, 581, 598, 604, 606, 711, 725, 764, 775, 776, 779, 854, 867.
Němečtí katolici, II. 56.
Nemenyi, II. 867.

Nepomuk, II. 114, 115, 495.
Neretva, II. 809.
Neudorf 181.
Neuhäusel, II. 830.
Neukirchen 181.
Neumann, II. 47.
Neuner, II. 788.
Neuschl, II. 716, 720, 722.
Nicoles 41.
Nicolič, baron, II. 584.
Nina Vavřinec, II. 160.
Nissa 38, 91.
Nitra 184, 412, II. 230.
Nizozemí 27, 40, 185, 207, 251.
Nizza 322.
Norimberk, II. 306.
Novara, II. 92.
Nostic Albert, 504, II. 349; Frant. Ant. 119; Karel, II. 718, 719, 736, 766.
Nöttig Karel, kanovník a biskup, 97, II. 403, 774.
Novák Chrisostom, arciopat, 415; Josef Frant., arcibiskup, 383, 507, II. 819.
Nová Paka 157. II. 785.
Nové Dvory u Kutné Kory 156.
Nové Město (Neustadt) v Štýr., II. 580, nad Met. 149, na Moravě 38, za Vídní 226, II. 409.
Nový Hradec 220.
Nový Sad 820, 323.
Novopazarsko, II. 583.
Nugent, II. 25, 66.
Nyary, II. 324.
Nymburk 156.

O.

Oberndorffer, II. 620, 621.
Oberschützen, II. 233.
Observanti, II. 575, 577.
Oděsa, II. 220, 824.
Odonell Jindř. 178, 285, 286, II. 219, 221, 222.
Oeltz, poslanec, II. 542.
z Oetingen-Spilberku, hraběnka 166.
Oetzthal, II. 581.
Offenbach, město, II. 57.
Ofner, II. 799, 802.
Ohře 198.
Ochin Bernardin, II. 577.
Ochrida (Justinianopol) II. 138.
Oláb Mikuláš, arcib. 409.
Olay Ludvík, II. 955.
Olbram arcib., II. 116.
Olivier Emil, min. franc., II. 473.
Olomouc 56, 81, 84—86, 95, 96, 159, 160, 167, 169, 177, 200, 220, 260, 482, 495, 525, 531 až 534, 536, 537, II. 22, 23, 26, 32, 33, 45, 73, 130, 161, 261, 579, 721, 761, 762, 764—766, 770, 772, 773, 844.
Olšák Jakub 94.
Olszawski Manuel, biskup, 99, 100.
Omišlje, II. 809, 811, 815, 817, 819.
Ondřej II., král uher. 409, II. 135, 138.
Ondřej sv., město v Korutanech 195, 196, II. 106.
Onorati, kardinál 292.
Opava 56, 63, 95, II. 397, 576, 694, 707.
Opavsko 26.
Opočensko 70, 71.
Opočno, II. 579.
Oršava město, II. 848.
Orsini Felix, II. 282, 283.
Oršolič Bono, II. 982.
Osiek v Slavonii 120, II. 139.
Osor, II. 814.
Osimo město 292.
Osman II. 61.
Osnabrücken 303, II. 525.
Oser, ostrov II. 809.
Ostini, nuncius, II. 152.
Ostroh Uherský na Moravě, II. 761.
Ostrov, město, II. 113, 492.
Ostřihom 404, 405, 408—410, 412, 450, II. 136, 215, 242, 244, 828, 831, 833, 834, 850, 873, 884, 913, 916, 924, 935.
Ott Emil, II. 745, 746.
Otto arciv., II. 35, 735.
Otocska Karel, II. 711, 909.
Ozarkiewicz, II. 623, 654, 664.

P.

Pacov 157.
Paderborn 302, II. 239, 525.
Padlesák, probošt, II. 112, 249, 250.
Padova 882, II. 224, 282, 732.
Pag, ostrov, II. 809.
Pagrany, město 354.
Pachta Jos., II. 748, 750.
Palacký Fr. 469, 496, 501, 504, 505, II. 30, 32, 33, 54, 55, 64, 96, 120.
Palestina 409, 424.
Pálffy, hrabě 400, II. 324.
Palkovič Fabr. 103; Jiří 412.
Pallas Fr., kanov. 284, 362, 373.
Pallavicini, kard. 216.
Palmerston, ang. lord, II. 281.
Palomba, ryt., II. 451, 452.
Panebianko, kard., II. 395, 457.
Panici, arcib., II. 824, 981.
Paní dobr. Past., II 302, 303, 441.
Panonie, II. 138.
Pap Gabriel, II. 905.
Pápa, II. 831.
Papst, II. 238.
Paradis, hrabě 118
Parčič kanov., II. 818, 820, 825.
Pardubice 156, II. 630.
Pardubicko 150.
Parhammer, S. J. 33
Paříž 14, 38, 40, 115, 299, 304, 318, 343, 385, 386, 388, 433, 459, 472, 486, 497, 506, II. 104, 142, 283, 385, 386, 473, 485, 577, 853.
Parma 27, 28, 38, 54, II. 214, 281, 283, 969.
Parocchi, kard., II. 981.
Parvy, II. 947.
Paskevič, gen, II. 65, 848.
Pasman, ostrov, II. 809.
Pasov 191, 192, 194 303.
Passavalti, arcib., II. 461.
Passerát P. 475.
Passy Jiří P. 400.
Pastrič Jan, II. 813, 817.
Pastrnek Frant., II. 825.
Paszto, opatství, II. 243.
Pataki Jan 101.
Patatits, arcib. 184.
Patereni (Bohomilci, Bulhaři), II. 584, 585, 588.
Patrizi, kard, II. 160, 457, 466.
Pattai Rob., II. 802.
Pauer, II. 655.
Pauholzer, II. 714.
Pauleo, ministr, II. 476, 477.
Pauli, II. 58.
Di Pauli, II. 714.
Paulinovič, II. 542.
Paulus 361, 373
Pauzonius Sfortia, arcib, II. 810.
Pavel I., car ruský 56, III. pap. II. 577, V. pap. 103, II. 155; Sv. město v Korutanech, II. 496, z Vardy, arcib. 410.
Pavie 130, 169, 249.
Pavláni 157, 160.
Pavlinovič, II. 820.
Pavlovič, II. 583
Pavlovský Stan., bis. II. 261.
Payre Jiří 115.
Pazmanda, II. 866.
Pazmány, kardin. 417, II. 224.
Pecci Jáchym, kard., II. 114; Pecci Jos., bratr pap. II. 727
Pehem 42, 327, 348, 349.
Pecháček, II. 750.
Péchy Tom., min., II. 890.
Pelcl 140, 165.
Pelesz Jul., bisk., II. 264, 273.
Pellet, bis. II. 948.
Pelzel 79.
Pendel Jan, II. 732
Pengler 394.
Penzing u Vídně, II. 481, 482.
Peppert 483.
Perczel, min., II. 66, 907, 910, 935, 944.
Perenyi Lad. 453.
Pergelt, II. 797.
Pergen Jan, bis. 140, 227; Ant. hrabě, II. 711-713.
Perič, II. 687.
Perná (Pirná) 160.
Persan, II. 289.
Pertholer, min. rada, II. 298.
Perugie, II. 124, 966.
Perus, vyslanec bav. 25.

Pesara, město 296, 297.
Pešť 120, 529, 530, II. 65, 227, 230, 339, 343, 507, 539, 842 až 844, 846, 848 - 851, 855. 859 až 862, 872, 873, 901, 903, 907, 913, 914, 922, 923, 934, 939, 947, 959, 961, 963.
Pešina Václ. Mich. 496, II. 110, 118.
Petazzi, bisk. 224.
Pětikostelí 184, III. 242.
Petr III. car ruský 29; Ferd. Salvator, arcikníže II. 762.
Petrino, min., II. 348.
Petřivaldský 94.
Petrohrad 117, 309, 385, II. 24, 814.
Petrovaradin, II. 139, 140.
Pezzl 206.
Pfeifer 358, II. 248, 250.
Pfersche, II. 604.
Pflügel 490, II. 538, 621, 623, 655.
Pfretzschner II. 314, 315.
Philipp, provincial, II. 576.
Phillips, II. 221, 222, 289.
Piacenza 27.
Piaristé 411, 482, II. 96, 226, 233, 490 - 495.
Pie bisk., II. 466
Piéhovič, II. 814.
Piemont, 291, II. 214, 281, 288.
Pietak Leon, min., II. 797.
Pichler, II. 789.
Pichlerová 119.
Pilgram, II. 18, 19, 123, 153.
Pilichsdorf 354.
Pilis, opatství, II. 243.
Piller, kanov., 363.
Pillersdorf, min. 467—474, 487, 488, 491, 499, 502—504, 518, II. 28, 223.
Pimodan, gener., II. 289.
Pinger, kanov., II 714.
Piminski, II. 685-687.
Pinkas, II. 4 , 51, 52, 54, 55.
Pint Em. 54.
Pirmasens v Bavor. II. 302.
Písek 156.
Pištěk, bis. 367, 371.
Pistoj 249, 250.
Pisty u Budyně, II. 113.
Pita Jan 66.
Pitrof 177
Pitteri, II. 42.
Pius IV., papež 416; P. V., II. 811—813; P. VI. 17, 52, 96, 97, 102, 103, 180—185, 192, 194, 197, 209, 220, 224, 235, 250, 288, 289, 298, 299, 426, 407, II. 240, 742, 847; P. VII. 53, 56, 114, 120, 288, 289, 292-298, 300, 305, 307, 318, 319, 362, 363, 373, 376, 389, 394, 397, 407, 408, II. 151, 264, 265; P. VIII. 443, 445, II. 152; P. IX. 102, 120, 195, 318, 323, 407, II. 73, 100, 108, 109, 113, 114, 119, 120, 136, 137, 143, 183, 194, 196, 201, 203, 218, 219, 239, 240, 242, 245—247, 253, 254, 266, 270, 284, 288, 290, 291, 313, 316, 320, 323, 386, 390, 394, 395, 447, 452, 453, 456, 457, 469, 480, 485, 521, 523—525, 537, 574, 711, 740, 832, 833.
Pivoňka 156.
Planá (Plan), II. 727.
Planá Chodová 520
Planck Beda 238, 239.
Plánice, II. 738.
Plasy 156.
Plattner Ferd., provinc. II. 581.
Platzer, II. 654.
Plaucar, kan., II. 249, 250, 255.
Plener Arnold, min., II. 297, 325, 344, 347, 348, 600, 701, 702.
Plevje, II. 584.
Plichta ze Žirotína, II. 575.
Plosz, min., II. 954, 957, 963.
Plzeň 156, 196, 197, 495, II. 108, 496, 576, 742.
Poděbrady 224
Podgorski Jan P. 393.
Podgórze u Krakova, II. 695, 708.
Podlipný Jan, II. 737, 755-758, 762, 763.
Podmilaje u Jajky, II. 592.
Podmokly, II. 130.

Podolí 320.
Pogačar 520.
Pohled (Frauenthal) 156, 157.
Pohunek Fr., II. 716, 718, 722.
Pöchmüller, II. 440.
Pokorný Fr., děk., II. 249, 250.
Pola 53, 230.
Polanski Tomáš, bisk., II. 266, 269, 270, 272.
Police 156.
Polička 223.
Politin (Poglizza), II. 810.
Polívka Osvald, II. 754.
Pollanz 173.
Polonyi Geza, II. 932.
Polsko (Poláci) 29, 70, 92, 98, 113, 251, 307—309, 320, 379, 393, 408, 455, 468, 469, 505, 506, 522, II. 28, 108, 151, 156, 220, 265, 270—272, 328, 341, 342, 345—347, 503, 509, 513, 575, 596, 599, 657, 715, 757, 820.
Pombal 12.
Pompadourová 28, 54.
Pomoří, II. 297.
Pongacz, hrabě, II. 890.
Poniatowski Stan., král polský 29, 393.
Popp, II. 625.
Poppenberger II. 101.
Poreč 53, II. 826, 827.
Portofina, měs. 297.
Portugaly 12, 14, 53, 54, 289, II. 24, 468, 725, 764.
Porubský, II. 304.
Porýnsko II. 726.
Porzer, II. 724.
Pöschl Tomáš 424
Pöschlovci 424.
Posilovič Jiří, biskup a arcib., II. 137, 145, 767, 820, 821.
Posselt Vojt., převor II. 624.
Postler Jos. 166.
Pöstlingberk, město 423, II. 440.
Postupim 68, 324.
Potocki Alfred, min., II. 344, 346—350, 452, 487, 496, 500.
Potsy Alex., bis. 415.
Pötting Em., II. 766, 767.
Povela Jos. 93.
Požeh, II. 809.
Poznaň, 379, II. 56, 522.
Pozzobonelli, arcib. 187.
Prade, II. 797.
Praemonstráti 160, II. 495, 496.
Praemonstrátky 156.
Praha 25—29, 31. 33. 42, 47, 50, 55, 57, 58, 60—63, 66, 77, 79. 95, 97, 118, 120, 134, 146, 156—159, 165, 167—169, 174, 176, 177, 200, 204, 214, 224, 234, 235, 251, 253, 277, 344, 347, 356, 357, 363, 364, 366, 367, 377, 392, 397, 435, 491, 492, 495, 497, 498, 501—509, 525, 534, 536, II. 22, 64, 67, 95, 98, 100, 103, 107—120, 141, 204, 218, 224, 232, 239, 247, 254, 257, 260, 291, 302, 346, 385, 397, 431, 455, 470, 479, 493, 495, 516, 518, 571, 574, 630, 641, 668, 717, 720, 723, 727, 728, 730, 754, 756, 762, 772, 777, 809, 978; k. sv. Ambrože, II. 575; sv. Anežky 156; sv. Anny 156; sv. Antonína 159; sv. Bartoloměje 56, 234; sv. Bernarda 158; Betlémská kaple 158; Betlémské nám., II. 756; Celetná ulice 507, 508; k. sv. Františka X. 158; sv. Havla 157; Hradčany 157, 158, II. 102, 579; sv. Ignác 56, 397; k. sv. Jakuba, II. 574; sv. Jana Evang. 158; sv. Jana Křtitele 158, 159: sv. Jana pod Skalou 156; sv. Jiří 156; sv. Josefa na Malé Straně 157, II. 579; Josefské kasárny 506; Karlov 156, 396; Karlovo nám. 158, 397; k. sv. Karla Borom. 158; sv. Kateřiny na Nov. Městě 156; sv. Klement 56, 158; Klementinum 251; Koňský trh 498; k. sv. Kříže 157, 158; sv. Lazara 158; sv. Linharta 158; Malá Strana 157, 396, 508; k. sv. Martina 158; sv. Maří Magdaleny 156, 159; sv. Ma-

těje 159; sv. Matouše u Loretty 159; sv. Michala 157, 158, 159; sv. Mikuláše 55, 156, 158; sv. Norberta 158; Nové Město 118, 157, II. 571; k. sv. Ondřeje 158; Ostruhová ul. 146; k. P. Marie Bolestné 157; k. P. M. Sněžné. II. 575; k. P. M. Vítězné 157; k. P. M. v kolébce 158; k. P. M. u Strahov. brány 159; P. M. na Vyšehradě 159; k. P. M. na vojen. cestě 159; k. sv. Pavla 158; k. sv. Petra a Pavla 158, 159; Prašná brána 508; k. sv. Prokopa 159; Příkopy 392, 508, II. 736; k. sv. Rocha 159; sv. Salvatora 157; Staré Město 61, 507, 508; Staroměstské nám., II. 751, 752, 756, 758; Strahovská brána 61; Svatováclav. lázně 502, 507, II. 67; k. sv. Štěpána 158; k. sv. Tomáše, II. 496; Týnský chrám 141, 498, 505, II. 518; k. sv. Václava 156, 159; Václavské náměstí 498, 507, II. 736; k. sv. Valentina 158; k. sv. Vavřince 159; k sv. Víta na Hradčanech 25, 26, 28, 134, 135, 141, 234, 235, 285, 500, II. 113, 115, 118, 119, 251, 535, 723, 731, 732, 740, 972; k. sv. Vojtěcha 158; k. Všech Svatých 234, 344, 347, II. 256; Vyšehrad 506, II. 731; na Zderaze 156. Židovské město 78; Žofín 500, 505, II. 776.

Práchenský, II. 655.
Praitschaft 224.
Prašingr, kanov., II. 568, 569.
Prato, II. 46
Pražák Alois, II. 348, 538, 595, 599.
Pražský Vinc. 344.
Přehořovský z Kvasejovic, II. 493.
Prek u Zadru, II. 982.
Přeloučsko 150.
Přemysl Ot. I, II. 573.
Přemysl Ot. II., II. 574.
Přemysl, město v Polsku, 110, 112, 113, 309, 315, 380, II. 49, 270, 670.
Přerovsko 84.
Prešov 120, II. 242, 836.
Prešpurk 73, 94, 410, 412, 434, 478, 532, II. 20, 233, 234, 829, 836, 837, 840, 842, 844, 848, 872, 874, 897.
Pretis, ap. rada, II. 32.
de Pretis, ministr. II. 548, 510, 560, 595.
Prieboje v Novopazar., II. 582.
Prjepolje v Novopazarsku, II. 582, 584.
Prlov 85.
Přibor, II. 494, 764.
Příbram, II. 716.
Přichovice 234.
Přichovský, arcib., 49, 149, 171, 176, 197, 223, 224, 234, 235, 251, 493.
Přímoří, II. 27, 649, 807, 809.
Prodan Ivan, II. 827.
Procházka 495
Promber, II. 620.
Pronay, II. 227, 231, 901, 943.
Prostějov 160.
Protestanté 528, II. 227, 228, 306, 317, 320, 480.
Proudhon 455.
Průcha Karel, bisk., II. 97, 112, 114, 119, 249, 250, 255, 259, 569, 712, 740, 773.
Prusko (Prusové) 25, 27—30, 67, 71, 72, 82, 91, 93, 120, 127, 134, 200, 251, 285, 3 3, 326, 379, 385, 393, II. 3 , 58, 59, 75, 110, 129, 130, 151, 283, 285, 286, 329, 331, 332, 335, 343, 457, 471, 480, 481, 519, 536, 594, 753, 770.
Prvič, město, II. 826
Pržno 85, 92—94
Pštross Tomáš 502, 503.
Ptuj (Petovia), II. 349, 580.
Puchmajer Ant. 495.
Pulje, II. 826, 827.
Pulszki, II. 503, 864, 865, 954.
Purgstall 436.
Purt Ivan, II. 949.

Puttkamer, min. prus., II. 525.
Putz 86, II. 19.
Pyrker, bisk. a arcib., 188, 381, 451.

Q.

Quastalla 27.
Quesnell 250.
Quirinal, II. 487.

R.

Raab 184.
Ráb, město v Uhrách, II. 235, 242, 830, 831; ostrov, II. 809, 825, 826.
Rába, řeka, II. 65, 844
Rabštejn 157.
Račkí Frant., II. 141.
Radecký 456, 470, 474, 537, II. 21, 25, 26, 223, 539.
Radkersburk, II. 581.
Radnice u Plzně 495.
Radnitzki, II. 203.
Raffay, bisk., 415, II. 819.
Raičevič Řehoř 383.
Rainer, arciv., 312, II. 162, 297, 317, 318, 325, 497, 542.
Rais Jan, II. 248, 250, 512, 568.
Rais-ul-Islam, II. 593.
Rajčevič, arcib., II. 818, 827, 981, 982.
Rakias, II. 504.
Rákoczy, kníže, 99.
Rakousy Dolní 32, 134, 143, 185, 190, 395, 492, II. 260, 296, 301, 398, 399, 410, 496, 500, 535, 578, 608, 641, 648, 653, 659, 661, 666, 686, 693, 699, 706, 724, 781, 783; Rakousy Horní 25, 26, 30, 32, 143, 185, 190, 192, 268, 381, 392, 424, II. 77, 287, 294, 297, 310, 349, 398, 399, 496, 500, 596, 608, 609, 641, 648, 653, 661, 694, 699, 707, 714.
Rakovica, město, II. 504.
Rakovník, II. 495.
Rakovszky Štěpán, II. 954-956.
Rakus, II. 784.
Raleton-Füred, měs., II. 832.
Rambousek, II. 715.
Rampolla, kard., II. 144, 720, 722, 743, 884, 886, 927, 967, 968.
Ranolder, bisk., II. 242.
Rapp, II. 500, 513, 542.
Rastag, II. 538.
Rastatt, měs., 304.
Ratiboř 86.
Rattenberk 168.
Rauch, bán chor., II. 142-144.
Rauch, baron, II. 477
Rauscher Jos. Otmar, bisk. a arcib. 521, II. 18, 22, 23, 72, 83, 123, 153, 154, 159—162, 176, 177, 188, 189, 196, 201, 203, 206, 215, 219, 239, 245, 246, 287, 305, 321, 353—358, 397, 398, 401—403, 418, 439, 440, 444, 475, 482, 497, 500, 518, 534—538, 541, 543, 566.
Rautenkranz Jos. 495.
Rautenstrauch 42, 43, 171, 174.
Rava, město v Haliči, II. 28.
Ravenna 293.
Ravesz, II. 950.
Razumowski, hrabě, II. 761.
Rayneval, hr., II. 280.
Redemptoristé 392—396, 398, 400, 475—478, 484, 520, II. 82, 95, 99, 223, 224.
Redemptoristky 396, 476, 477, II. 82.
Regalisté 15.
Rechbauer, II. 512, 527, 548.
Rechberg Jan, min., II. 221, 287, 289, 293, 297, 326, 329, 332, 356, 357.
Rechberger, prof. a bisk. kancléř 348—351, 389, 391, 489, II. 85, 107, 151, 213.
Reichel 344, 498.
Reichenbach, město, 91.
Reichensperger, II. 522.
Reichenstein, baron, II. 325.
Reinbeck Jan 68.
Reindl Fr. 434.
Reiner (Reindl) Hynek 68,
Reinkens Jos., II. 479, 480.
Reinwarth, II. 249, 253.

Reisach Kar. Aug., arc. II. 239, 316, 457, 461.
Reiser Ant. 416.
Reischl, prof., II. 479.
Reissig, II. 802.
Reiter, II. 107.
Rejzek Ant. P., II. 980.
Reljia z Obmucevic, II. 827.
Renk, II 500.
Repnin, kníže, 92.
Reusch, 222, 479, 524.
Reusz, vysl. prus., II. 525.
Reuter, vychov. J. V., II. 18.
Revay Ant., bis., 97, 98, 184.
Revertera, hrabě, II. 927.
Rezek Ant., min., II. 797.
Reyl Frant., II. 719.
Rho u Milána, II. 195.
Riccabona, bisk., II. 316.
Riccabona Jul. z Tyrol II. 711.
Riccardia Mik., II. 818.
Ricci, gen. Jesuitů, II. 50.
Ricci Scipio, bisk., 249, 250.
Ried, město, II. 483, 484, 694, 707.
Rieder, kanov., 490, II. 69, 72.
Rieger Frant. 504, 529, II. 32, 36, 41, 43, 48, 49, 52—55, 341, 347, 348, 349, 447, 498, 499, 503, 506, 597, 623, 656, 657, 742, 743, 744, 746, 798.
Riegger 42, 43, 119, 175.
Riga 117.
Richter, II. 228.
Rimely Mich., biskup, II. 242, 940, 946.
Risbek 36.
Rita z Cassie, blahosl., II. 763.
Rittner, II. 600, 682.
Rjeka, II. 143, 580, 811, 819.
Ročov 157.
Rodler, II. 292.
Rogge, II. 500.
Rohan, kard., 54.
Rhonczy, II. 86.
Roketnice 84.
Rokytanský, II. 342, 358, 497.
Romagne, II. 284, 286.
Romaszczkan, arcib., 320.
Romilli, arcib., II. 195.
Ronge Jan, II. 56—59.
Roon, min. prus., II. 521.
Rosa Štěpán, II. 814.
Rosenberk 210.
Roskományi, bisk., II. 242.
Rossava, město, 375, II. 46.
Rossival, kanov., II. 834.
Rössler, II. 141.
Rost Fr. Ant. 344.
Rotoszinski Petr 99.
Rottenhann Jind. 119.
Rotter Jan, opat, 510, 512, 514, II. 248, 250, 255, 490.
Rotterdam, II. 480.
Roudnice, II. 118, 579.
z Roupova Vilém 60.
Rouška 86, 92.
Rousseau 39, 40.
Roveredo 218, 307, II. 46.
Royko Kašpar 176, 177, 347.
Rožňava 97, 184.
Rožnov 453.
Ruber Ignác, min., II. 605, 778.
Ruczka, II. 654, 655.
Rudicki Silvestr, II. 814.
Rüdiger, gen., II. 66, 848.
Rudigier, bisk., II. 226, 245, 395, až 397, 404, 418, 437, 439, 442, 444, 445, 468, 472, 475, 479, 481—484, 497, 515, 536, 542, 566, 616, 621, 624, 625, 712.
Rudnay Alex. 412, 414, 450, II. 829.
Rudolf II., císař, 58, 59, 163, II. 575, 577, 580; Jan, arcib., 96, 498; korun. princ, II. 34, 116, 117, 498.
Rumburk, II. 579.
Rumunsko (Rumuni) 100, 101, 102, 323, II. 339, 886, 850, 890, 900, 934, 948, 964, 965.
Rusíni 98—100, 104, 108, 109, 111, 113, 114, 311, 312, 316, 506, II. 28, 156, 265, 269 až 272, 328, 341, 345, 715, 814, 815, 890, 948, 951, 964.
Rusko (Rusové) 29, 56, 57, 92, 93, 112, 127, 162, 200, 308, 310, 311, 314, 319, 320, 379, 386, 393, 396, 397, 505, II. 30, 65, 66, 129, 220, 271, 272,

277, 283, 479, 480, 814, 820, 848, 968.
Ruspoli 425.
Russ, II. 538, 655, 686.
Russel, angl. lord, II. 281.
Rust, gen., II. 504.
Růžička Arnošt, bisk., 197.
Rybníček Ant., II. 722.
Rychnov, II. 493—495.
Ryl, S. J., II. 218.
Rylo, bisk., 111, 113, 309.
Rýn, řeka, 27.
Rytíři sv. Michala 525.
Rzeszov, II. 26.

Ř.

Řecko (Řekové), II. 29, 205, 278, 850.
Řehák Jan, kanov., II. 249, 250.
Řehoř II. z Palósze, arcib.; Ř. IV. papež, II. 586; Ř. VII pap. 137, 140; Ř. IX. pap., II. 138, 149, 574; Ř. XI. pap., II. 591; Ř. XIII. pap., II. 156, 591; Ř. XVI. pap. 120, 306, 398, 423, 425, 443, 445, 449, 452, 458, 492, II. 105, 106, 152, 206, 207, 218, 279; Ř. biskup 319, Ninský, bisk., II. 808.
Řezno 68, 119, 199, 304, II. 221.
z Říčan Pavel 60.
Říha Mart. J., bisk., 197, II. 714, 716, 717, 721, 729, 730, 737, 762.
Řím 16, 18, 37, 38, 42, 46, 52, 79, 100, 101, 111, 130, 139, 154, 166, 179, 183, 185—188, 191, 197, 199, 206, 214-217, 220, 225, 257, 267, 276, 288, 290, 292, 293, 295—297, 299, 300, 311, 312, 319, 321, 327, 330, 331, 333, 360, 362, 389, 391, 393, 394, 398, 399, 404, 422, 425, 446, 447, 452, 458, 511, II. 82, 105, 109, 111, 113, 114, 116, 119, 138, 140, 141, 143, 147, 151, 153, 154, 156, 159—162, 206, 215, 216, 239, 266, 267, 270, 277—279, 287, 288, 292, 316, 320, 321, 323, 351, 353, 356, 386—389, 394, 395, 443, 445, 446, 451, 453, 457—459, 469, 470, 472—479, 485-487, 519, 520, 525, 526, 578, 584, 590, 616, 638, 720, 722, 727—732, 761, 763, 768, 774, 782, 784, 812, 813, 815, 817, 818, 824, 827, 830, 885, 887, 891, 921, 923, 924, 928, 946, 951, 955, 965, 967, 981, 982.

S.

Sádlo, II. 99.
Sadská 224.
Saghy Jul., II. 960.
ze Sachsen-Lauenburgu, vévod. II. 492.
Sála, řeka 198.
ze Salbecku Kar., bis. 98, 184.
Salfinger, vikář 490.
Salm, kníže 232, II. 122, 714.
Salm-Salm Vilém Flor., arcib. 235, 299, 301, 358.
Salvati, ryt., II. 122, 123, 153, 154.
Salza, řeka 305.
Salzbacher 483, 486.
Samassa, arcib., II. 862, 874, 887, 956.
Sambor, měs. 309.
Sanfedisté II. 355, 356.
Sanok, měs. 309.
Santa Lucia, II. 21.
Santor m. II. 952.
Santucci, kardin., II. 160, 162.
Sapieha, kníže, II. 598.
Sarajevo, II. 583, 588, 589, 590, 592, 593, 716, 781.
Sardinie 25, 127, 517, II. 130, 151, 277, 281-284, 286, 287, 289.
Sarningstein, II. 481.
Saroš-Patak, II. 805, 836.
Sartiges, velevysl. franc., II. 386.
Sas Knilowski Jan, bis., II. 264.
Sasko, Sasy (Sasové) 25-28, 62, 78, 82, 136, 144, 285, 441, II. 57-59, 339, 568, 890, 900.
Sator Alja Ujhelyi, II. 836.
Sauer, hrabě 251.

Saurau, hrabě a min. 60, 118, 285, 374, 376.
Sava řeka, II. 132, 137, 585.
Savojsko, II. 289.
Sayna měs. 424.
Sázava měs. 156.
Scitovský Jan, bisk. a kardin. 453, II. 72, 161, 196, 203, 215, 224, 242, 244, 325, 828, 830, 850, 872.
Scotti Jos. Řehoř, arcib. 883.
Sebasta, měs 320, 321.
Sedan, II. 485.
Sedláček Jar., II. 748, 751 Vojtěch, praemon. 495.
Sedlec 156, 495, II. 663.
Sedlnitzki, hrabě 400, 404, 441, 461—463, 497.
Sedmihradsko 73, 75, 86, 100, 102, 126, 309, 311, 324, 408, 412, II. 35, 65, 180, 206, 207, 229, 293, 296, 297, 300, 339, 351, 804, 806, 845, 870, 871, 899, 963.
Seiffert Frant., II, 441.
Seidl 498, II. 548.
Seitenstetten v D. Rak. II. 496.
Sekov 194, 195, 257, 305.
Selig Arnošt, II. 272.
de Séllye Ignác, biskup 97.
Sembratowicz, arcib. 318, II. 266, 273, 712, 715.
Senestrey Ignác, bisk., II. 221.
Senj, město 225.
Sennyey, II. 855.
Sepučin, II. 826.
Servité 167, 160.
Sestry drahé krve Kristovy, II. 592; S. chud. dítka Ježíše, II. 303; S. milosrdné (viz M. s.); S. šedivé, II. 110; S. školské, II. 119; S. sv. Vinc. z Pauly, II. 592.
Setzer 483.
Severoli, nuncius 310.
Seyk, II. 717.
Schaffgotsch, hrabě, II. 790.
Schafgotsche Ant., Arnošt, bisk., 97, 490, 524, II. 72, 83, 153, 403, 419, Jan Arn., purkrabí 69; Jan Prokop, bisk. 197.
Schäffle, min., II. 497, 498, 506, 540.
Scharschmidt, II. 655.
Schaumburg na Rýně, II. 847.
Scheidenmühle, m. II. 56.
Scheicher, II. 682, 686.
Scheiner 400—402, II. 755, 756.
Schejbal, II. 787.
Schelling, II. 234.
Schenk, baron, II. 802.
Scherner Ant., II. 482.
Schiaffin, kardin., II. 729.
Schiedermayer 489.
Schiller 361, 373.
Schilling 502.
Schillinger, II. 716.
Schindler, 519, 714.
Schier, II. 291.
Schlauch, bisk., II. 892, 902, 913, 914, 940, 944, 947, 956, 957, 962, 963, 978.
Schleinitz, II. 283.
Schlosser 39.
Schlözer, II. 526.
Schmalfuss 173.
Schmerling Ant., ministr, 460, 462, II. 85, 86, 12 , 141, 142, 294, 297—301, 305, 306, 309, 312—319, 321, 324, 325, 327, 330, 345, 438, 497, 516, 598, 622, 833, 850.
Schmid, II. 239, 788.
Schmidt, II. 622.
Schmidtner 322.
Schmitt 521.
Schnabl, II. 972.
Schneider 375, 377, II. 48.
Schober Prokop, prov., II. 578.
Schöbl Eman., bis., II. 115, 117, 669, 720, 730, 737, 738, 740.
Scholler, min., II. 497.
Schönborn Bedřich, II. 600, 728, 772, 801, 802, 926; Ervín, II. 726; Frant. de Paula, arcib., 197, II. 292, 626, 676, 678, 688, 712, 717, 720, 721—723, 725—739, 745, 746, 748, 751, 753, 759, 768, 966, 972, 977, 979; Karel, II. 728, 766; Vojtěch, II. 628, 629, 716, 717, 720, 721, 728, 734, 756.

Schönbrunn u Vídně 38, 471, 522, 531, II. 22, 73, 269, 318, 843, 972.
Schönfeld 161.
Schongau, město, 423
Schönhals, II. 539.
Schönhausen v Německu, II. 579.
Schönerer, II. 604, 690, 781 až 784.
Schönburgová Alosie 536.
Schopper Frant, 442.
Schopper Jiří, bisk., II. 477.
Schrattenbach Vinc. Jos., biskup, 97.
Schrenk Alois Jos, arcibiskup, 481, 492, 512, 513, 515, 525, II. 102, 103.
Schröckh 170.
Schrötter, vychov. J. V., II. 18.
Schuch, II. 724.
Schulstein, bisk., 175.
Schulte Jan Bed., II. 351, 385, 452, 454, 455, 470, 479, 480, 528.
Schulz Jos, II. 754.
Schulzig, II. 65.
Schurda, baron, II. 802.
Schuselka, II. 32, 42, 43, 57.
Schuster, bisk., II. 978.
Schütz Adeodat, provincial, II. 249, 250, 496; Wilhelm, II. 978.
Schwamberk (Labodovec), měs., II. 581.
Schwarz K., bisk., II. 730, 731; z Vídně, II. 714, 724.
Schwarzbach, město, II. 105.
Schwarzenberk Bedřich Josef, arcibisk., 158, 306, 493, 521, 527, II. 70, 71, 73, 83, 91, 103—117, 119, 196, 198, 202 až 204, 218, 226, 239, 247, 248, 255, 257, 2-7, 288, 291, 313, 316, 319, 356, 357, 418, 426, 433, 436, 454, 471, 474, 510, 5 6, 518, 538, 569, 574, 610, 616, 622, 623, 664, 667, 668, 712, 717, 727, 728, 740, 744, 745, 751; Felix, ministr, 534, 537, II. 24—26, 29, 31, 32, 35, 63, 67, 86, 121, 122, 127, 152, 153, 332; Josef Jan, vévoda krumlov., II. 104, 105; Karel z Vorlíka, II. 104, 292, 598; Karel, vítěz u Lipska 386.
Schwarzenbergové 286, 505.
Schwarzer, min., 518, 520.
Schwechat, II. 843.
Schweinitz, II. 499.
Schwetz 483.
Sibíň 102
Silberbauer, II. 802.
Siccardi, II 93.
Sidon, II. 49, 50
Sierakowski Vác., biskup, 111, 114, 530.
Sigmund, král čes. a uher., 98, 409.
Sigmund Václav, II. 249, 250.
Sikulové, II. 500
Simen, kanov., 40.
Simeon, car bulhar., II. 807.
Simeoni, kardin., II. 267.
Simony, II. 476, 477.
Simor Jan, arcib., II. 242, 339, 476, 477, 829, 830, 833, 852, 869, 879—881, 883—885, 887.
Siné moře, II. 809, 812.
Sinj, město, 384.
Sinzendorf 34.
Sirmium (Srěm), II. 137, 138.
Skalice 156.
Skalka u Prahy, II. 576.
Skultéty Kar., II. 630.
Skorevič Tomáš, bisk., II. 586.
Skorodyński Mik., bisk, 310.
Skramlík, II. 720.
Skrbenský Filip z Hříště, II. 760, 762; Jan, II. 762; Lev, arcib., II. 759—764, 772.
Sladovský 507, II. 347.
Slané, 492, 494, 576.
Slanina Alipius, prov., II. 578.
Slavata 60
Slavík, II. 599.
Slavíkovice 118.
Slavkov 310.
Slavonie 103, II. 132, 142, 229, 294, 296, 339, 583, 585, 808, 809.

Slezsko (Slezané) pruské 25, 27 až 29, 118, 144, II. 57; rakouské 56, 70—72, 90, 159, 167, 351, II. 20, 57, 65, 77, 294, 296, 301, 397—399, 490, 491, 494, 495, 575, 576, 578, 603, 608, 647, 653, 694, 707, 715, 732, 759, 783.
Slomšek Ant. Mart., bisk., 195, 196, 527, II 72, 106, 108.
Sloupnice u Litomyšle, II 98.
Slováci 506, II. 229, 830, 890, 909.
Slované 505, 506, 517, 522. II. 31, 308, 336, 345, 595, 766, 808, 812, 825, 836, 951.
Slovinci 196, 506, 520, II. 106, 342, 345, 347, 398, 500, 508, 581, 596, 715, 820.
Smetana Augustin, II. 95, 96; Frant. Josef 495.
Smíchov 436, II. 116, 651, 729.
Smilutin Sterca, arcib., 102.
ze Smiřic Albrecht 60.
Smogorzenski 112, 113.
Smolka 522, 530, 531, II. 30 až 33, 54, 309, 345, 348, 538.
Smutek Jan, II. 249, 250.
Smyrna 324.
Sobek Matouš, bisk., 196.
Sobieski Jan 410.
Sobotka 234.
Sohla, II. 910.
Sokčevič, bán char., II. 142.
Sokol Jos., 629, 755.
Sokolský Jos., arcib., II. 220.
Soliman, sultán, 410.
Solnohrad (—sko) 194-196, 229, 303, 305, 381, 401, 424, 527, II. 45, 103, 105, 109, 112, 239, 287, 294, 297, 304, 310 398, 399, 496, 499—501, 577, 596, 608, 648, 653, 694, 699, 707, 714, 725, 783, 788.
Solterin, II. 285.
Soluň, II. 584.
Sommaruga, min., 467.
Sommerau-Beckh, arcibis., 96, 490, 492, 524, II. 30, 37, 38, 71, 82, 107, 109, 161.
Somogyi, bisk., 414, 415.
Sonnenfels 44, 118, 182, 256.
Sorgenfrey, II. 249, 250, 256.
Southampton v Anglii, II. 819.
Sovič Lazar, II. 583.
Spaun Ervín, II. 799.
Spaulang Jan, II. 420.
Spens-Boden, min., II. 762, 797.
Speranza Petr Alois, bis., II. 194, 195.
Siegenfeld, II. 762.
Spinčič, II. 648
Spiš, město, 98, 184, II. 806.
Split 382, II. 72, 813, 818.
Sponring Julian 311.
Srb, II. 762.
Srbsko (Srbové) 103, 323, 506, 517, II. 820, 821, 840, 842, 847, 850, 890, 903.
Srdínko Frant., kanov., II. 256, 431, 772.
Sršeň, II. 97, 98.
Stadion Frant., min., 283, 287, 385, 537, II. 20, 24, 26—29, 35, 41, 55, 63, 71, 85, 152, 153, 271; Jan Filip, min., II. 26; Rudolf 500, 501.
Stadler Jos., arcib., II. 589 až 591, 820; Max., opat., 239, 240.
Stach Václav 495.
Stanhope 116.
Stanich Konst., bisk., 415, 418.
Stanislavov, II. 263.
Stará Voda, město, II. 494, 495.
Stárek Jan 495, II. 249, 250, 667.
Starhemberg 116, 210, 283.
Stark 375, II. 33.
Staročeši, II. 595, 598, 599.
Starokatolíci, 474—484, 524.
Starovice, II. 235.
Starý Sigmund, opat, II. 762.
Stebnovski Cesarej, II. 814.
Stefanowicz Samuel, arcib., 320
Stein, město, 396, 477; professor, II. 576.
Steindl Mat., bisk., 395.
Steiner Fil., bisk., II. 901, 906, 937, 947.
Steiniger 89.
Steppischnegg, bisk., II. 261, 475.
Stermberg, město, 160
Steyer, měs., II 481, 694, 707.

Stibral Fr., min., II. 794.
Stillfried, bar., II. 855, 762.
Stock Šimon, kanov., 40, 41.
Stojan Ant., II. 716, 722, 757, 796.
Stollberg 389.
Strassburg 303, 385.
Strasser, II. 47.
Strauch 89
Strážnice, II. 493—495, 764
Strebrnice (Argent.) v Bosně, II. 586.
Stremayer, min., II. 347—349, 384, 410, 411, 426, 448, 450, 475, 483, 484, 487, 489, 497, 509, 512, 514, 515, 517, 527, 528, 540—543, 546, 548, 560, 563, 564, 572, 595, 599, 609, 618, 646, 654, 659, 794, 800.
Stříbro 156.
Strídon, II. 808.
Strobach 502, 504, 521, 529, II. 30, 33, 53, 55.
Strobel 374.
Strossmayer Jiří Jos., bisk., II. 137, 139—145, 220, 471, 478, 587, 767, 820, 978.
ze Stufflerů Václ., bisk., 97.
Stumm v Tyrol., II. 793
Stummer-Ipolyi, II. 915.
Stupava (Stampfen), II. 909, 910.
Sturm, II. 548, 654, 655, 664.
Styrum, bisk., 18.
Sučava 317.
Sudiska (Sutliska), město, II. 587.
ze Sudthausenu Frant. 117.
Suess, II. 597, 623.
Suk, opat, II. 145.
Sulucz-Sterka Al., arcib., II. 201.
Summer, rytíř, II. 513.
Süss, II. 399
Sušice, II. 579.
Sušil Frant. 495.
Svatopluk, kníže mor., II. 820.
Světtá (Zwetl) 237.
van Swieten Gottfried 40, 41, 164, 165, 168.
Svidnik 103.
Svoboda Jos., II. 719, 720.
Svojšín 234.
Sychrava Norbert, opat, II. 248, 250, 511.
Sýkora Jan, prof., II. 748, 750.
Sylva-Taroucca, hr., II. 713, 714, 732.
Sylvestr II., papež, 404, 405.
Szábel, II. 45, 51.
Szabolcs, II. 805.
Szakacz Viktor, II. 949
Szalbek Kar., bisk., 184.
Szálkan Lad., arcib., 409.
Szamos-Ujvár, II. 965.
Szaniszló Frant., bisk., II. 246.
Szapáry, II. 834, 859, 874, 882 až 884, 886—890, 913, 957, 959, 962.
Szapáryová, hraběnka, II. 836.
Szaszkiewicz, II. 45, 266.
Szathmár, II. 224, 805.
Szécsenyi, min., II. 298, 833.
Szegedin, II. 66, 130, 848, 853, 859, 863.
Széchényi, II. 839, 840, 847, 901, 948.
Széchy Dionysius 408.
Székács, II. 231.
Szell Koloman, min., II 859, 895, 899, 936, 952, 955, 957.
Szélakna, II. 830.
Szemere, II. 846, 849.
Szemered, II. 280.
Szenczy Frant., II. 242.
Szépes Váralja 98.
Szeptycki Leo, bisk., 110, 111, 113, 308, 309.
Szérenyi Otto, II. 716.
Szilagyi Desider, min., II. 865, 873, 886, 890, 892, 895, 896, 898—900, 932, 944, 947—950, 956
Szily Jan, bisk., 97, 184.
Sziváky, II. 887, 953.
Szlávy, min., II. 584, 899, 901.
Szmrecsanyi Pavel, bisk., II. 951 963.
ze Szögönyi a Purckhartlu, II. 122.
Szolnok v Uhrách, II. 130.
Szörenyi, bisk., II. 139.
Sztarayová, hraběnka, II. 973.
Szujski, II. 622.

Szumlanski Jos., bisk., 110.
Szymonowicz, arcib. 320.

Š.

Šafařík Pavel Josef 496, 505, II. 819, 825.
Šaguna, metropolita, 102.
Šavel Jan, kanov., II. 248.
Šefl, II. 97.
Šemnice, II. 230, 233, 234.
Šestovice, II. 630.
Ševčík, II. 716.
Šibeník 382, 384, II. 72.
Škarbek Ankvič, arcib., 396.
Škofijaloka (Bischofslak) II. 581.
ze Šleiniců Max Rud., bisk., 196.
Šlik, II. 54, 65.
Šnobolín u Olom. 492.
Šopka 156.
Šoproň (Oedenburg), II. 227, 230, 830, 892.
Španěly (Španělové) 12, 25, 54, II. 468, 725.
Špýr 303.
Šrámek Frt., II. 718.
Šrom, II. 657, 744.
Šrůtek Jos, 377.
Štábl, II. 718.
Šťavnice, II. 830.
Štěňovice 157.
Štěpán, arciv., 457, 530, II. 19, 21, 842, 843, 846; Štěpán II. z Ceseny, 578; František 25; Š. sv., král uher., 404, 405, 408; Štěpán Veliký, vévoda, 100.
Štěpánka, manž. Rudolfa, II. 34, 116.
Šternberk Adam 58.
Šteyer Mat., S. J., 493.
Štulc Václ. 495, 497, 501, 513, 514, 526, II. 100
Štuttgart 378, 502.
Štýrsko 47, 59, 167, 176, 191, 193—195, 201, 267, 395, 397, 401, 4'4, II. 93, 97, 106, 120, 297, 301, 345, 349, 398, 399, 496, 500, 534, 580, 581, 608, 609, 648, 651, 653, 694, 699, 707, 714, 783.
Švábsko (Šváby) 447.
Švédové 39, 62, 72, 115, II. 751, 752, 773.
Svýcary 63, 195, 433, 455, II. 157, 211, 289, 536, 725, 785.

T.

Taaffe Edv., min. a místodr., 467, II. 338, 341, 344, 346 až 348, 361, 370, 436, 437, 439, 498, 508, 518, 595—597, 599, 618, 619, 637, 693, 698, 699, 747, 766, 794.
Tábor 157, II. 717.
Tachecy, kanov., 375.
Tachov 157, II. 575.
Talleyrand, min., 304.
Taliani, nuntius, II. 724.
Tamburini 169, 249.
Tannuci 54.
Taniaczkiewicz, II. 796.
Taraszowicz Basil 99.
Tarnoczy Max. Jos., arcib., 306, II. 106, 475, 538; Gustav, II. 908.
Tarnopol 397.
Tarnov 120, 260, 380, 448, II. 670.
Tasovice 392, 393.
Tataři 409.
Tausenau 471, 529.
Teichel Jan 343.
Telč, II. 576.
Telce 56, 82.
Temešvár 120, II. 130.
Teplá 495.
Terebes, II. 505.
Terényi, II. 915.
Terezie, dcera Josefa II., 35.
Terlecki Meth., bisk., II. 815, 816.
Terna, II. 814.
Terracina 288.
Tersch Eduard, II. 249, 250, 255, 258, 732, 749.
Terst 53, 167, 321—323, II. 29, 33, 54, 294, 398, 399, 580, 608, 641, 648, 653, 666, 686, 694, 699, 707, 793.
Těšín 26, 56, 81, 91—94.

Tessin, II. 284.
Theatini (Kajetáni) 157, 319.
Theofil, arcib., 101.
Theodor, vév. bavorsk., II. 972.
Theodosius, císař římský, II. 137, 146.
Theresiopol, II. 892.
Thienfeld, min., II. 29, 63, 127.
Thugut, min., 282, 287—289, 296, 297, 302.
Thun Bedřich 504, II. 292; Eduard, II. 440; František, II. 110, 605, 670, 689, 706, 733, 737, 751, 775—781, 787, 793, 794; Jaroslav, II. 292; Lev 503—508; II. 20, 27, 86, 87, 89, 90, 93, 94, 98, 153, 154, 156, 161, 162, 188, 194, 195, 199, 203, 208, 218, 225, až 228, 230—233, 271, 293, 294, 309, 319, 344, 356—358, 489, 543, 568, 623, 644, 645, 665, 829, 854; Sigmund, II. 714.
Thürheim 190.
Thurn, purkrabí karl., 59—61.
Thurnher Jan, II. 711.
Thysebsert Rud., bisk., II, 140.
Tibád Ant., II. 890.
Tiegl Eman. 515
Tieftrunk, II. 291.
Tichanyi Temes 453.
Tilšer, II. 623, 624.
Tinti 116.
Tippmann Frant. Vilém, bisk., II. 72, 103; Karel, II. 750.
Tisa, řeka, II. 54, 844.
Tišnov 160.
Tisza Koloman, min., II. 854 až 859, 877, 878, 881, 882, 888, 889, 895, 896, 914, 915, 917, 918, 922, 955; Štěpán, II. 888, 895, 907, 952.
Titian 163.
Toekelyi 416, 453.
Toggenburg, místodr., II. 345, 623
Tököly, II. 868.
Tomáševič Štěpán, II. 583.
Tomasetti Alois, II. 160.
Tomek Mikuláš, II. 248; Václav Vladivoj 63, II. 45, 453, 744.
Tomory Pavel, arcib., 410.
Tonner, II. 757.
Toperzer, II. 230.
Topolčany Vel., II. 897.
Torbar Josef, II. 145.
Torna, město, II. 805.
Toroszewicz Mik., arcib., 319.
z Törringu Max. Prokop, bisk., 199.
Toskánsko (Toskána) 39, 250, 251, 275, 305, II. 214, 281, 283.
Toth Vilém, II. 947; Emerich, bisk., II. 242.
Tothfaluss Bela, II. 949.
Trakal Jos., II. 722.
Trappisté, II. 592.
Trauttmannsdorf Maria Tadeáš, arcib., 96, 336, 337, 343; hrabě 116; velevyslanec rak., II. 472—474, 598.
Traveger Jos. 392; Ondřej 392; —ová Magd. 392.
Travnik, II. 590, 592.
Třebíč, II. 579.
Trebie, řeka, 289.
Trebinje, II. 588.
Trebitsch, prof., II. 239.
Třeboň 156, II. 99.
Třebová Morav., II. 494, 495, 576.
Trenčín 73, 93.
Trefort, min., II. 880, 882.
Treuinfels, II. 687, 796.
Trevír 303, II. 56, 239, 525.
Trevisanato, patriarcha, II. 316.
Tribonian, II. 197.
Trident 224, 303, 305—307, II. 211, 670, 725.
Trinitáři 157, 160, 185.
Tripkovič Ant., bisk, II. 815.
Trnava 99, 410, 412, 413, II, 136, 224, 829, 832.
Trnka 128.
Trnovany u Teplic, II. 786.
Trojan 497, 498, 500.
Trubecký Sergius, kníže ruský, II. 24.
Trutnov 31, II. 786.

Tschabuschnigg, min, II. 348, 543.
Tschiederer Jan, biskup, 527, II. 105.
Tubinky, II. 239.
Tuchoměřice 56.
Tuchov 375.
Tuillerie, II. 228, 283.
Tumpach Jos., II. 721, 750.
Tupý Karel Eugen (Jablonský) 495.
Tuřany 56,
Tuřanský Marcel 506.
Turgot 39.
Turecko (Turci) 29, 61, 101, 178, 251, 282. 321, 324, 410, 416, II. 29, 66, 129, 137, 139, 212, 218, 582, 583, 585—587, 590, 867.
Turin 38, II. 284, 855, 856, 858, 861, 891, 893.
Turnov, II. 576, 630, 717, 719.
Tvrdko Štěpán, bán, II. 582.
Týn nad Vlt., II. 738.
Týnec Panenský, II. 575.
Týnice (Horšův Týn), II. 579.
Týnice u Krakova 448.
Tyroly (Tyrolané) 32, 167—169, 189, 196, 238, 306, 307, 381, 423, 425, 471, 472, 478, 517, 520, 522, II. 22, 47, 48, 77, 81, 120, 121, 129, 157, 158, 220, 287, 296, 298, 309, 310, 314, 316, 342, 347, 350, 399 až 401, 413, 496, 498, 500, 504, 539, 581, 596, 608, 648, 653, 694, 699, 707, 714, 778, 783, 785, 792, 793.

U.

Ugarte, min., 287.
Ugocsa, II. 505.
Ugolinus (Ugrinus), arcibiskup, II. 138.
Ugrinovič Mik., bisk., II. 586.
Ugron Gabriel, II. 866, 910, 912, 937, 954, 960, 962.
Uhlefeld 34.
Uhry (Uhři) 26, 33, 43, 46, 55, 78, 78, 81, 87, 89—92, 94, 97, 99, 101, 108, 117, 120, 130, 143, 145, 190, 192, 201, 208, 209, 214, 238, 241, 251, 276, 279, 280, 309, 311, 323, 354, 381, 397, 403, 405, 408—411, 413, 416, 417, 419, 425, 437, 450, 452, 453, 459, 460, 462, 474, 504, 506, 509, 517. 529, 530, 537, II. 20, 33, 35, 44, 54, 55, 63—65, 128, 132, 138, 142, 154, 180, 200, 201. 206, 207, 214—217, 224, 227, 229 až 233, 241, 293, 294, 296, 299, 300, 310, 322, 324, 325, 327, 328, 330—339, 343, 344, 351, 393, 446, 475—477, 503, 504, 507, 508, 588, 594, 606, 715, 780, 781. 804, 806, 833, 835—856, 860, 862, 864 až 867, 872, 874, 877, 878, 888, 889, 894, 896, 897, 905, 907, 909, 911—924, 928—930, 934, 938—942, 946, 852, 958, 965.
Ujhelyi Ondřej, II. 949.
Umbrie, II. 287, 288.
Umlauft, II. 542.
Una, řeka, II. 132.
Unčov 160
Ung, II. 805.
Unger, min., II. 510.
Ungvár 99, II. 805.
Unterpretinger 238.
Unterthingau 423.
Ullepitsch, II. 43.
Ullmann, II. 513.
Ullrich 343, II. 812, 816, 817.
Ulm 447.
Urban V., papež, II. 156; Urban VIII., pap., 114, 319, II. 156, 264, 265, 638.
Ústí nad L. 157, II. 483, 787; na Moravě 85.
Utrecht 13, 41, II. 479.

V.

Vacek Jos. (Kamenický) 495; Václav 66.
Václav I., II. 574; Václav IV., II. 574.

Václavíček Václav Vilém 347, II. 102, 107, 248—250.
Vácov 232, II. 242, 844.
Váh, řeka, II. 65, 844.
Vahala Augustin Pavel, biskup, 527, II. 38, 107, 114, 418, 427.
de Val 322.
Valašsko Morav. (Valaši) 81, 82, 88, 90—92, 95.
Valaton-Füred, město, II. 866.
Valdenští, II. 281.
Valdice u Jič. 157.
z Valdšteina Arn., bisk. 171.
Valencie, město, 288.
Valenti, kardin., 289, 291.
Valerie Marie, dcera J. Vel., II. 34, 979.
Valenzi Vavř., II. 160, 161.
Valussi, bisk., II. 779, 791.
Vanutelli, nuncius, II. 117, 728, 743.
Vaněček Fr., II. 721.
Vaňka 498, 503.
Varadín Vel. 102, 354, 413; II. 913, 914, 917, 918, 963.
Varády, II. 446.
Varaždín 117, 120; II. 580.
Varda Pavel, arcib., 409.
Varlubie v Prusku, II. 56.
Varšava 117, 393; II. 65, 848.
Vary Karlovy 120.
Vassali 297.
Vaszáry Frant. Klaud., arcib., II. 831, 832, 887, 888, 891 až 893, 901, 913, 924, 935, 938, 940, 941, 951, 956, 959, 961, 962, 972, 978.
Vatikán 188; II. 447, 485, 486, 526, 914, 919.
Vavřinec, bisk., II. 585; Brindisský, sv., II. 578, 580.
Vay Mikuláš 453; II. 231, 232, 294, 295, 298, 324.
Vecsey, baron, II. 901, 902.
Veith Jan Em. 498, 520, 521; II. 58, 238.
Velehrad 160; II. 111, 630, 761, 766, 767, 979, 980.
Verantius Ant. 409.
Verola měs. 393.
Verona, II. 211, 223, 226, 284 až 286.
Versaille, II. 519.
Veselí na Moravě 160; v Ubrách, II. 832.
Veselý Řehoř, provinciál, II 576, farář, II. 684.
Vesprim, II. 242, 946.
Vetter Felix, II. 967, z Lilie, hr., II. 762.
Vetterle 502.
Vezinger, II. 946.
Viale-Prelà, nuncius, II. 94, 103, 136, 140, 154, 156—160, 162, 176, 177, 188, 189, 191, 196, 197, 201, 203, 222.
Viber Jos., bisk., II. 242, 243.
Vicenza, II. 25.
Videm (Udine) 51, 52, II. 810.
Vídeň 16, 17, 20, 25, 26, 31-33, 40—43, 46, 47, 55, 59, 60, 63, 74, 83, 93, 95, 99, 103, 111, 113—120, 133, 146, 161, 162, 167—170, 177, 180—185, 189 až 192, 208, 210, 216—219, 228—232, 235, 238, 239, 242, 249, 251, 255, 277, 284, 289 až 291, 294, 297, 299, 300, 305, 306, 322, 323, 331, 343, 346, 354, 355, 358, 359, 367, 374, 375, 388, 391—396, 401, 414, 427, 433, 442, 445, 448, 459, 460, 461, 465, 466, 469, 471—483, 486, 491, 493, 498 až 504, 506, 520, 521, 522, 529, 532, 535, 536; II. 21, 22, 26, 27, 30, 32, 33, 53, 59, 64, 69, 72, 73, 93, 95, 98—101, 104, 105, 107, 116, 136, 137, 140, 142, 143, 150—154, 161, 195, 201, 203, 210, 215, 224, 226, 228, 231, 232, 235, 283, 291, 301, 307—310, 351—354, 357, 387, 393, 397, 400, 409, 411, 412, 419, 420, 481, 482, 485, 486, 498, 504—510, 516, 518, 527, 547, 605, 620, 628, 644, 660, 683, 711, 712, 722, 724, 730, 731, 761, 803, 829, 842, 843, 867, 913, 916, 971, 973, 979.

Vigilius, pap. II. 138.
Viktor Emanuel, král sardinský, 436, II. 130, 284, 286, 289, 486, 487, 850.
Viktorie, královna anglická, II. 943.
Vilagoš v Uhrách, II. 66, 92, 848.
Vilček, hrabě 472.
Vilém I., cís. něm., II. 499, 519, 521, 525, 731; Vil. II., císař něm., II. 943, 972; Vil., arciv., 533, II. 128; Vilém z Roupova 60.
Villafranca, II. 285, 286.
Villamarina, II. 277.
Vinařický Kar., 495, II. 220.
Vincencie, město, 382.
Viscardini, S. J., II. 226.
Visconti Filip 187.
Visontai Sorna, II. 955.
Vistonice 177.
Vít sv., pevnost, II. 811.
Vitelescus Mutius, S. J., II. 817.
Vitězič, II. 542.
Vitola 84, 85, 240—242.
Vladislav II., král český, 57.
Vlassics, min., II. 865, 900, 902, 903, 905, 908, 912, 935, 942, 949—951, 962.
Vlček 501, II. 721.
Vlčice (Wildschütz), II. 98.
Vlk, prof. II. 716; Cyr. II. 719, 722.
Vobořiště 157.
Voith, II. 511.
Voitl, II. 762.
Vojenská Hranice, II. 504, 809, 848.
Vojtěch sv. 404, 454, II. 116.
Vojvodina, II. 229, 296.
Volkmuth, II. 239.
Volný 66.
Voltaire 36, 39, 40.
Volyň 320.
Vondruška Kar., II. 732.
Vopařany 56.
Vorarlberg 196, 806, 519, 520, II. 33, 77, 297, 349, 397—399, 496, 542, 608, 648, 653, 694, 707.
Voršilky 157, 394, II. 571.
Vorwerk Lud., bisk., II. 568, 569.
Voss 89.
Vostatek Ed., S. J, II. 980.
Votice II. 576.
Vranov 160.
Vratan Simeon 103.
Vratenín 160.
Vratislav II., král česk. 95; Vrat., hrabě, 505.
Vratislav město 25, 26, 61, 200, 257, II. 56, 57, 239, 241, 479, 519, 525.
Vrbnová Marie Anna, hr. 433.
Vřešťál Ant., II. 725, 748, 750.
Vrhbosna, hrad, II. 588.
Vsetín 81—85, 92, 94.
Vukodol, II. 593.
Vuković, II. 846.
Vulkan Samuel, bisk., 414.
Vurda Ant. 343.
Vurum Jos., bisk., 413—415, 418, 421.
Vydra, prof. 357.
Vychodil Jan, II. 766.
Vykydal Jos., II. 766.
Vyšín 498.
Vyskočil 498.
Vyškov 160, II. 772.
Vyzovice 83, 85, 86, 89.

W.

Wackař Leop., opat, II. 248.
Waechter 502.
Wagner Jan, min., II. 347; Michal, bisk. 398.
Wagrein Alex, bisk., 194, 195.
Wahl Lud., bisk., II. 737.
Wachnianyn, II. 687.
Wachsmann Petr 158.
Wald 416.
Waldeck Vilém, II. 718.
z Waldensteinů Arn., bisk., 171.
Waldsteinové 505.
Waldrast v Tyrol. 162.
Wales 115.
Walewski, min., II. 277, 278, 280.
Walldorf 82.
Wallis Jos., min., 31, 285, 287.
Wallsee, II. 979.

Walterskirchen, II. 724.
z Wangen-Geroldecku, Bedř., bisk. 189.
Wangler 531.
Warnsdorf, II. 483, 484.
Wateresiewicz, arcib., 320.
Weber, místodrž., II. 115, 399; prof., II. 479; Frant., II. 654; Jan, II. 97, 98; z Moravy, II. 715; Vincenc 343.
Weckerle Alex., min., 408, II. 859, 860, 863—865, 888-890, 892, 893, 895, 896, 898, 899, 906, 932.
Weeber Aug., II. 538, 541.
Wegscheider 861, 373.
Welden, II. 65, 101, 221, 844, 848.
Wels, II. 694, 707.
Welsersheimb, min., II. 600, 601, 605, 777, 793, 796, 797.
Weichs, baron, II. 420.
Weiss Theodor, II. 326, 349.
Weisskirchner, II. 724.
Weisz, II. 100.
Weitlof, II. 623.
Wenzl Frant. 173.
Werner 375, 456, 487, II. 239.
Wesel, pevnost II. 523.
Wessenberg 518, 537, II. 23-25, 30.
Westfalsko 235.
Wibling, měs. 447.
Wickenburg, min, II. 35, 297.
Widmann, min., II. 348, 400.
Wiedemann, II. 222.
Wieland 361, 373.
Wiery, bisk., II. 397, 475.
Wierzchlejski, posl, II. 49, 52, 72.
Wierzchleyski, arcib., II. 267, 269, 475.
Wiesbaden, II. 57.
Wiesenauer, II. 47.
Wieser, II. 49, 53, 655.
Wiesinger, II 304.
Wildner, II. 47, 538.
Wilfling Ondřej, II. 255.
Wilhelm Frant. 358.
Willim, II. 219.
Wiltenský, II. 47.
Windhorst, II. 522.
Windischgraetz Alfred, kníže a min., 463—465, 503, 504, 506 až 508, 532—537, II. 23, 24, 35. 54, 64, 65, 600, 701, 702, 843, 844, 922, 923, 925-927.
Winkelhofer, II. 724.
Winkler, II. 725.
Winnicki, bisk. 110.
Wirsingová Anežka 425.
Wiseman, kard., II. 212.
Witelshöfer, II. 303.
Wittek, min., II. 600, 777, 793, 796, 797.
Wittinghof-Schell, II. 715, 724.
Wolf Adam 278; Antonín, bisk. II. 83, 153; Karel, II. 604, 779, 781, 783, 785, 797.
Wolfpassing 482.
Wolfsberg, II. 581.
Wolkenstein, hr. 519, II. 123, 153 299.
Wollstein 132.
Wolski, II. 597.
Worms 303, II. 57.
Wisniowski, II. 27.
Wunsiedelsko 198.
Würfel Adolf, kanov., II. 248, 250, 255, 291.
Wurm, II. 538, 541, 542.
Wurmbrand Vilém, hrabě, 504, min. II. 600.
Wurmser, hr. 146.
Würtembersko 325, 397, 441, II. 58.
Würzburg 303, 305, 515, II. 38, 72, 107.

Z.

Záblatí, II. 738.
Zábrdovice 160
Zader 382, 384, II. 108, 141, 225, 669, 670, 695, 697, 708. 796, 814, 824, 826, 981.
Zahradník Vincenc 374, 375, 495.
Zahražany u Mostu 156.
Záhřeb 120, 184, II. 130—139, 140, 145, 580, 585, 832.
Zákupy II. 579.

Zaleski II. 22.
Zalka Jan, bisk., II. 978.
Zallinger, II. 792.
di Zamagna Marino, II. 225.
Zamość, II. 272.
Zanek, II. 827.
Züngerle Roman Seb., bisk., 378, 395, 397, II. 97.
Zanini Petr 467, 468.
Zápolský Jan 410.
Zárov 27.
Zásmuky, II. 576.
Zášov 160.
Zaus Jos., II. 725.
Zay, hrabě, II. 890, 901.
Zbraslav 156.
Zbyněk Berka z Dubé, arcib., II. 577.
Zecha Jiří, II. 494
Zeidler Jeron., opat, II. 248, 250, 312, 360, 397.
Zeil Sigmund, bisk., 305.
Zeilberger, II. 395, 542.
Zeisl 310.
Zeithammer, II. 503.
Zelenyak Jan, II. 907.
Zemplín, II. 805, 806.
Zenner, bisk., II. 245.
Zenotty 487.
Ziegler Řehoř Tom., bisk., 39', 447—449, II. 39, 68, 72.
Ziemialkowski, min., II. 341, 595, 599.
Ziemialowski, II. 46, 51.
Zichy Ferd., II. 859, 865, 874, 893, 901, 903—907, 945—947, 962; Frant., bisk., 184; Frant. br., II. 121; Heřman II. 324, 325; Jan II. 908, 955; Karel min. 285.
Zichyfalva, II. 910.
Zimmerl 487.
Zimmermann 325, II. 229
Zindensdorf 117.
Zippe Aug. 171—174, 255.
Ziraz, opatství, II. 243.
Zítek J., II. 752
Zlatá Koruna 156.
Zmajevič Vinc., bisk. a arcib., II. 813, 819.
Znojmo 56, 159, 160, 392, II. 481, 579.
Zorn Alois, arcib., 384.
Zolgar, II. 621.
Zovanyi, II, 909, 910.
Zsedenyi, II. 227, 232, 294.
Zvingli 11.
Zvizdovič Angel, II. 587.
Zvodski Max., II. 814.
Zvornik, II. 593.
Zwerger Jan, bisk., II. 418, 468, 475, 535, 536, 626.
Zubrnice 375
Zukriegl, II. 239.
Zurkan, II. 687, 795.
Zyblikiewicz, II. 341, 345.

Ž.

Žatec 31, 157, II. 495, 579, 786.
Žďár 160
Žebrák 495.
Žehušicko 150.
Želiv 156, II. 748, 776.
Ženeva 115, II 577, 969, 971.
Židé 64, 65, 478, II. 295, 296, 297, 301.
Žilina, II. 897.
Žofie 457, 533, 536, II. 17.

II. Ukazovatel věcí.

A.

absoluce generální 226.
absolutismus 384, 438, 455; II. 42, 45, 48, 67, 212, 293, 324. 537, 538, 564.
absolutní monarchie, II. 121, 123.
absolutní vláda, II. 438.
Academia ecclesiastica, II, 727.
Adalbertinum, II. 718.
adressa biskupů císaři Fran-

tišku Josefu I., II. 73; adressa Čechů cís. Ferdinandu I., 504; adressa arcibiskupu Mildemu 483, 484; adressa občanům vídeňským 485; adressa ministru 486; adressa solnohradské provincie říšsk. sněmu 527; adressa díků biskupů, II. 91; adressa díků spolku mnichovského, II. 92; adressa přímořské církev. provincie, II. 40; adressa sv. Otci roku 1859, II. 286, 287; adressa blahopřejná papeži Piu IX, II. 453.
agenda 511.
agenda královská 325
agitace zednářská, II. 726.
akademie věd císařská 436; akademie křesťanká, II. 773; akademie věd a umění jihoslovanská, II. 141.
akce protizednářská, II. 726.
akta manželská soudní, II. 419, 420.
alliance 384, 388.
allokuce, II. 183, 388, 390, 391, 392, 393, 394, 395.
alumnáty biskupské 42, 335.
alumnaticum 339.
amnestie, II. 35.
amuletty, II. 98.
anarchismus, II. 710.
annáty, II. 149, 150.
anticipáty 287.
arcibiskupství armen. ve Lvově 319; fogarašské, 102, 407; gorické 52; lublaňské 52; milánské 186; olomoucké 95; pražské 89; solnohradské 192, 304; videmské 52; vrhbosenské, II 588; záhřebské, II. 136; zaderské 383.
arcidiecése lvovská řecko-sjednocená, II. 804; pražská 198, 223, II. 742; vídeňská 192.
armáda, II. 340; armáda papežská, II. 355; armáda rakouská, II. 333; armáda uherská, II. 856.
asbuquidarium, II. 810.
autonomie, 596
atheismus 442, II. 889.
attestát, II. 883.

B.

bankocetle 285, 286.
banky, I. 594.
Barbareum 113.
barrikády 506, 508.
basilika ostřihomská 412.
beneficia, II. 40.
bezkonfessnost II. 897, 900, 902, 903, 904, 905.
bezkonfessnosti svoboda, II. 888.
bible česká 492.
binace mše sv., II. 262.
biskupství báňsko-bystřické 97, 406, 408; bělehradské 97, 408, II. 134, 136; bibenské 52; bosenské, II. 585; brixenské 306; brněnské 96; budějovické 197; čanadské 408; ďakovské (bosenské), II. 136, 139; fogarašské 101; goricko-gradištské 53; churské 196; kamenecké 97, 408, II. 133; kerkské 193; komské 52; košické 407, 408; kotorské 103; královéhradecké 196; labodské 195; linecké 192; litoměřické 196; lugošské 102; lvovské 105; modrušské, II. 136; mukačovské 407, 408; nitranské 408; pětikostelské 408; přemyšlské 105; prešovské 408; rábské 408; rožňavské 97, 408; rusínská 113; sedmihradské 408; sekovské 193; seňsko-modrušské 53, II. 136; spišské 98, 407, 408; srěmské, II. 137; stanislavovské, II. 263, 264; svatohippolytské 192; sv.-Křížské v Charv. 408, II. 136; svidnické 103, szamosujvarské 102; szathmarské 407, 408; terstské 52; tridentské 52, 307; vácovské 408; velkovaradínské 102, 408; vesprimské 408;

vratislavské 199; záhřebské, II. 130, 135; zaderské 103.
bitva Bělohorská 61; u Castelfidarda 1860, II. 289; u Kápolny, II. 54, 844; u Kolína 29; na Kosově Poli 1389, II. 582; u Moháče r. 1526, II. 583; u Santa Lucia, II. 21; u Slavkova r. 1805, 310; u Solferina, II. 285; u Vilagoše, II. 66; u Zagyvy, II. 844.
Blahověst, časopis, 498, II. 100, 101, 220, 431, 432, 435.
bohoslužba 143, II. 81.
boj kulturní pruský, II. 519 až 522, 523—527; boj o investituru, II. 148; boj proti pamětnímu spisu českých biskupů z r. 1879, II. 617; boj proti »straně lidu katolického« v Uhrách, II. 907—910; boj proti sněmu vatikánskému, II. 471, 472, 473, 478.
bolzanismus 365.
Borromeum, II. 105.
Boží Hrob 133.
bouře proti redemptoristům ve Vídni 475, 476; proti redemptoristkám ve Vídni 476, 477.
bratrstvo sv. Michala, II. 729; nejsv. Srdce Pána Ježíše 226; nejsv. Svátosti Oltářní 255; třetího řádu sv. Františka 226; účinné lásky 166, 255, 339.
brevíře 401, 511, II. 198; brevíř blaholský, II. 815, 816.
budovy školní, II. 609, 621.
bulla »Deus humanae salutis auctor«, II. 184; »In Coena Domini« 129, 241; »Legati nobilitatis« 405, 406; »Unigenitus« 13, 129, 241; bully cirkumskripční, II. 151; bully proti svobod. zednářství 120.
bursa, II. 594.
byrokracie 280, 436.

C.

censura 351, 389, 391, 399, 400, 401, 441, 464, 465, II 180, 195.
centralismus, II. 508, 509, 596.
cesta nuntia Agliardiho v Uhr., II. 913, 915; cesta císařského dvora do Olomouce, II. 22; cesta Františka I. do Říma 389, 395; cesty cís. Františka Josefa I., II. 33, 35; cesty Josefa II 37.
církev a stát 88, 153, II. 521, 874.
církev evangelická 324; starokatolická, II. 484; státní, II. 213, 358.
církevní dohled, II. 556; círk. hierarchie, II. 46; círk. jmění 335, 511, II. 50, 51, 52, 69, 76, 78, 88, 189, 216, 282, 318, 319, 518, 523, 554, 661, 665, 870, 872, 912, 958, 960; církevní kázeň, II. 181; církevní obročí, II. 565, 566; církevní opravy 213; církevní patronát, II. 528, 553; církevní pokladna, II. 282, 638; círk. rada vrchní, II. 305; církevní soud manželský 403, II. 189, 206, 359, 391, 420, 421, 422, 423, 427, 569; církevní společnosti, II. 533; círk. správa, II. 79; církevní stát 288, 289, 290, 293, 294, 295, 297, II. 277, 278, 279, 280, 445, 486; církevní statky 287, II. 76, 174; církevní svoboda, II. 63, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 305, 532; církevní tresty, II. 81; církevní úřady, II. 549.
církve katol. upravení vnějších právních poměrů, II. 528, 538, 564.
coelibát 512, 513, II. 48, 56.
Collegium bohemicum, II. 728, 732; collegium germanicum 234.
Concilium Tridentinum 222.
Corpus evangelicorum 68, 69, 70.
cvičení náboženská, II. 409, 415, 613.

Č.

Časopis pro katol. duchovenstvo 497, II. 118, 220, 471, 773.
časopisy, II. 263; časopisy roku 1848 520; časopisy katolické, II. 86, 101, 220, 533; časopisy rakouské 442; časopisy theologické 391.
čítárna a hovorna pro kněžstvo 488.
článek první základ. práv, II. 40, 41, 42; články gallikánské 250; články fundamentální, II. 503, 504, 505, 506; články jansenistův 249, 250.
členové schůze biskupů r. 1849, II. 72.

D.

daň kuponová, II. 643, 663; pozemková, II. 643; třídní 284; pro nábož. matici, II. 640, 641, 647, 649, 650, 658, 660, 661, 662, 665; z cukru, II. 480.
dávky prekární, II. 662.
deficienti 339.
deismus 148.
deklarace, II. 345, 398, 502; deklarace gallikánská, II. 150.
dekrét duchovenstva řeholního 340; dekrét duchov. světského 338; dekréty Jos. II. o klášteřích 154; dekréty pro laiky 419; dekréty před toler. patenty 142, 143.
dekréty provinc. sněmu kolocského, II. 246; provinc. sněmu ostřihomského roku 1858, II. 244, 245; provinc. sněmu pražského, II. 254; diec. synody pražské, II. 256; synody rusínské, II. 273; prov. sněmu vídeňského II. 246.
delegace, II. 333, 334, 445, 446, 486, 487, 539, 730, 793, 795, 798.
demokratismus sociální, II. 710.
demonstrace r. 1848, 462, 468, 472.
deputace k císaři Ferdinandovi 498, 499; deputace říšského sněmu kroměřížského, II. 33; deputace národ. sněmu prešpurského r. 1822 415; deputace maďar. ve Vídni 529.
desátek, II. 38, 50, 76, II. 175, 189, 523, 524,644.
despotismus, II. 42.
dědictví sv. Jana Nepom. 495, 496, II. 111; dědictví sv. Prokopa, II. 260, 772; dědictví Svatováclavské 80, 493; dědictví sv. Vojtěcha, II. 111.
dělení Polska 29, 307, 308, 309, 393.
diecésí nových zřízení 511; diecésí českých velikost, II. 741, 742.
diecése banjalucká, II. 591, 592; českobudějovická, II. 742; fogarašská a bělohradská řecko-sjednocená, II. 806; královéhradecká, II 742; križevacká řecko-sjed., II. 806; litoměřická II. 742; lugošská řecko-sjed., II. 806; markano-trebinjská, II. 593; mostarská, II. 588, 592; mukačovská řecko-sjednocená, II. 805, 948, 949; přemyšlská řecko-sjednocená, II. 805; prešovská řecko-sjednocená, II. 805, 948; stanislavovská řecko-sjednocená, II. 805; szamosujvarská řecko-sjednocená, II. 806, 948; velkovaradínská, II. 806, 948; diecése rumunské 408.
diplom inaugurální 434; z 20. října r. 1860, II. 35; říjnový r. 1860 II. 293, 295, 298, 299, 321, 325, 330, 339, 850.
directorium in publico-politicis 81; directorium nejvyšší 479; directorium říšské 199.
disciplinární moc biskupů 391.
dispens od slibů 130.
dluh státní, II. 333.

dobytí Bosny Turky r. 1463, II. 583; dobytí Pešti a Budína, II. 65; dobytí Vídně 532.
dogmata, II. 43.
dominium eminens 328.
doplněk breviáře 413.
dozor nad školami 351, II. 398, 399, 624; dozor školní v Tyrolsku, II. 400, 401.
drahota r. 1810 285, 286.
družstvo politické tiskové, 739.
družstvo svatého Vojtěcha, II. 734.
dualismus II. 295, 299, 594.
duch febroniánský universit 43.
duchovní alumnatu Stockova 41.
duchovní pravomoc, II. 81.
duchovní referenti 346.
duchovní úřady, II. 80.
duchovní úřední moc a správa, II. 551.
duchovenstvo za císaře Františka I. 280.
duchovenstvo dvorní 391.
duchovenstva pražského schůze 509.
duchovenstvo řeholní, II. 68.
duchovenstva postavení hmotného zlepšení, II. 654, 663.
duchovenstva zaopatření, II. 640.
dvacetníky staré, II. 282.

E.

»Ecclesia catholica«, II. 177.
edikt náboženský (jeho znění), II. 310; edikt proti svobod. zednářství 119.
elaborát 67členného výboru maďarského, II. 333, 334.
emancipace židův, II. 295.
emigranti čeští 68, 70, 71.
Emská punktace 18.
»Evropa Mladá«, spolek, 455, 506.
examen kulturní, II. 526; examen 76.
exercicie, II. 111; exercicie kněžské, II. 107.
exhorty Bolzanovy 359, 368.
expositury, II. 645.
exulanti čeští 62, 64.

F.

fakulty theologické, II. 94, 528, 553; fakulty bohoslov. v Praze rozdělení, II. 744, 745, 746, 747; fakulta bohoslov. evangelická, II. 306, 516, 518.
fakult biskupských zrušení 129.
fary 511, II. 171, 200, 644, 645; fary za Josefa II. 201; fary nové, II. 641, 642, 658; fary staré, II. 641, 642, 643, 658;
far v Bosně obsazování, II. 590; fary rozmnožení, II. 639.
farní osady, II. 553.
fasse, II. 660, 662, 664, 671, 672, 673, 674, 677, 678, 689.
febronianismus, 15, 42, 249, II. 150, 464, 470.
figury obětní 50, 135.
fideikomissy, II. 36.
filosofie sv. Tomáše Akvinského, II. 262.
finance rakouské, II. 128.
foederace, II. 121.
fond náboženský, 557, 656, 657, 875, 963.
Frintaneum 355, 356, II. 140, 829.
fundace, II. 88, 660, 662, 663.

G.

gallikanismus 14, 249, II. 464, 470.
garda mobilní 532; garda národní 466, 469, 470, 471, 473, 475, 476, 480, 499, 507, 532; garda národní uher., II. 842.
germanisace 63, 64.
»Grande munus« encyklika, II. 820.
gubernia 32, 266, 333, 342, 346, 390, 457, II. 641; gubernium české 89, 90, 141, 146, 171, 172, 223, 235, 347, 494; gubernium haličské 309, 318,

gubernium linecké 238, 239, 268; gubernium moravské 87, 89, 494.
güntherianismus, II. 234—241.
gymnasia 64, 336, 338, 342, 345, 494, II. 233, 489, 490; gymnasia biskupská 382; gymnasium budějovické, II. 119; gymnasia církví vydržovaná, II. 436; gymnasia protestantská, II. 233, 234; gymnasia řeholní zrušená, II. 494, 495.

H.

haléř svatopetrský, II. 286, 288, 355.
hanopisy 339.
hejtmanství okresní, II. 328; hejtmanství zemská 32.
heslo »Pryč od Říma«, II. 781, 782, 783, 784. 785 -787, 789.
hlaholice, II. 807, 809, 810, 811, 812, 814, 982.
hrob sv. Jana Nep., II. 112.
hrob Košutův, II. 865.
hřbitovy, II. 391, 419.

CH.

chabrus konservativní, II. 512; chabrus ústavácký, II. 510, 512.
charita křesťanská, II. 722.
cholera asiatská v Haliči, II. 26, 27.
chrám karlínský, II. 109; svatého Petra a Pavla v Brně, II. 773; na Smíchově, II. 116; sv. Víta 28, II. 113, 115.

I.

idee restaurační 389.
immunita chrámů, II. 168.
impedimenta occulta 129.
indifferentismus 442, II. 46.
indult na pobožnosti 130.
installace arciv. Štěpána, II. 19.
installace rektora, II. 518.
instituce kanonická 298.
instrukce čes. biskupů duchovenstvu v školních radách zasedajícímu, II. 406, 407; instrukce bisk. českých o manželském zákoně, II. 427 až 429; instrukce pro censory 399; instrukce Migazziho 233.
interpellace o cestě nunt. Agliardiho, II. 915, 916, 918, 925, 926.

J.

Jansenismus 13, 332, 389.
jazyk český 492, 493; illyrský, II. 810; latinský 493; maďarský 410, 411; německý 494; polský, II. 271; rusínský, 317, II. 270, 271; staroslovanský, II. 262; jazyky klassické, II. 233.
Jednota katolická, II. 118; jednota katolíků, II. 714; jednota katol. linecká, II. 100; jednota katol. pražská, II. 100, 287; jednota katol. ve Vídni 520, II. 101, 307; jednota katol.-politická pro Čechy, II. 729, 756; jednota katol. učitelstva, II. 629, 630; jednota sv. Michala archanděla, II. 289 až 290, 291, 292; Jednota Nep. Početí Panny Marie, II. 219; jednota Oldřicha z Huttenu, II. 785; jednoty křesťanských matek, II. 258, 261; jednota sv.-Václavská, II. 732; jednota pro dostavění chrámu sv. Víta, II. 110. 729; jednota sv. Rafaela, II. 714; jednota vlastenecko-hospodářská v Praze, II. 510; jednota vlastenecká ochranná, II. 840; jednoty katolické, II. 86, 100, 101.
jmění církevní viz círk. jmění.
jmenování biskupů 352, II. 1[illegible]5, 189; jmenování kanovníků 130, II. 69, 155.
Johanneum, II. 732.
Josefinismus 214, 293, 294, 410, 489, II. 48, 50, 94, 150, 387, 470, 529.

Josefinisté 391.
jubileum 900leté památky zal. pražsk. biskupství, II. 258; jubileum Cyrillo-Methodějské, II. 111; jubileum cís. Františka Josefa I., II. 722; jubileum cís. a krále Frant. Josefa I., II. 973—979; jubileum pap. Lva XIII., II. 721, 729, 731, 966—969; jubileum 50leté pap. Pia IX., II. 452; jubileum svato-methodějské roku 1885, II. 765—768; jubileum svatořečení sv. Jana Nep., II. 114; jubileum zákonů z roku 1848 v Uhrách, II. 947.

K.

kalendáře 38.
kalvínství 57, 64.
»kamarilla« 472.
kancelář dvorská 72, 346, 401, 437, II. 644; kancelář česká dvorní 31, 63, II. 776; kancelář dvorní česko-rakouská 87, 88, 90, 161; kancelář dvorní charv.-slavonská, II. 142; kancelář uherská dvorní 309.
kancionál, II. 111.
kancléř český poslední 31.
kanonikáty domicilární, II. 80.
kapitola lvovská, II. 269; přemyšlská, II. 269; staroboleslavská, II. 112.
kapitoly kollegiátní, II. 80.
kapitulace uherská u Vilagoše, II. 848.
kaple šternberská, II. 116; vlašimská, 116; sv. Vojtěcha, II 115
karbonáři 436.
kardinalát český 511.
katechetů ustanovování, II. 21.
katechismus, II. 466.
katolicismus za Jos. II. 147.
kázaní missionářská 260; kázaní a pobožnosti na poslední den v roce 255; kázaní odpolední 253; kázaní pro universitní studující, II. 111.
kazatelny zneužívání, II. 515.
kázeň duchovenstva 420, II. 198; kázeň kajicníků 253; kázeň klášterní (řeholní) 239, 262, 340, 341, II. 88, 108.
klanění se ustavičné nejsv. Svátosti Oltářní 253
kláštery 340, 512, II. 50, 68, 69, 82, 189, 333, 533, 542, 547; klášterů rušení 153, 156, 159, 185, 201, 478; kláštery v Čechách zrušené a znovu obnovené 157.
klášter basilianský u Munkačova 99; kláštery františkánské, II. 575, 576; kláštery františkánské provincie bosenské, II. 587; kláštery jesuitské v Čechách 55—56; kláštery jesuitské na Moravě 56; kláštery jesuitské ve Slezsku 56; kláštery kapucínské provincie česko-moravské, II. 579; kláštery kapucínské štýrské provincie, II. 581; klášter kremsmünsterský 238, 268; kláštery »Minoritů«, II. 576; klášt. »na Slovanech« v Praze, II. 809; kláštery řádů žebravých, II. 570.
klausura 391.
»Klíč« Koniášův 79, 80.
klub česko-moravský, II. 31; český, II. 596, 597, 657; Hohenwartův, II. 596, 597, 599, 662, 665, 925; levice, II. 32; ministerský (centra), II. 31; německých Rakušanů, II. 31; polský, II. 596, 597, 657, 926; práva II. 657; levého středu, II. 597; pravého středu, II. 596; ústavověrný, II. 598.
»kniha červená«, II. 445, 446; kniha Frintova 354, 358; kniha Rechbergrova církev. práva 349, 350, 389, 391; knihy haeretické 78; knihy Koniášem zničené 79; knihy theo-

logické 402; knihy učebné, II. 199, 229, 613, 627.
knihosklad normální 493.
knihovna Košutova, II. 891, 898.
kolleje řádu Piaristů, II. 491 až 494.
kollej Arnošta z Pardubic, II. 732.
kollegium Germano-Hungaricum 130.
kolonisace pruská 67, 71.
komité finanční 286.
kommisaři krajští 264.
kommisse censurní 223; duchovní dvorní 83, 84, 86, 237, 254, 255, 257, 259, 262 nn., 478; katolická v Sedmihradsku, II. 870, 871; pro zavedení latinky místo kyrillice, 272; parlamentární, II. 597; provin. sněmu pražského, II. 250; pro svolání sněmu vatikánského, II. 457; řídící sněmu vatikánského, II. 458, 759; dvorní studijní 44, 343, 344, 346, 359, 402; synodální, II. 243; normální školská 89; ústavního výboru, II. 54.
kommunismus, II. 155.
komora appelační král. 143; komora dvorská 437; dvorská ve Vídni 63, 437; královská v Praze 63; nižší, II. 63; panská, II. 312, 354; komora panská r. 1874, II. 543, roku 1876, II. 545; roku 1879, II. 598; r. 1885, II. 665; r. 1893, II. 666; komora poslanecká, II. 312, 516, 517; komora poslanecká r. 1874, II. 528; poslanecká r. 1876, II. 546, 547; r. 1893, II. 666; komora vyšší, II. 63.
kompaktata 57.
»kompetence« (kongrua), II. 649, 650, 657.
konfederace dunajská, II. 850.
konference biskupská r. 1874, II. 537; konference duchovní 512; konference protestantů r. 1848 528; konference smiřovací r. 1900, II. 797, 798; konference státní 435, 439, 461, 463, II. 69.
konfesse česká 58.
konfessní předlohy, II. 537, 539.
kongregace generální sněmu, provinc. ostřihomského, II. 243, 244; kongregace valné nár. sněmu prešpurského 418; kongregace generál. provin. sněmu pražského, II. 251, 252, 253.
kongregace marianské, II. 714.
kongregace Mechitaristů 320 až 324; kongregace sv. Srdce 250; kongregace školských sester, II. 119.
kongregace de Propaganda Fide, II 812, 813, 815, 816, 817, 818; kongregace ritů, II. 822.
kongress berlínský roku 1878, II. 582, 583; kongress pařížský r. 1356, II. 277—279; rastattský 303, 385; srbský, II. 903; starokatolický v Kolíně, II. 480; těšínský 92; kongress v Ubrách, II. 958, 959, 960, 962, 963, 964; vídeňský 379, 384, 397.
kongrua, II. 38, 40, 69, 76, 78, 172, 260, 261, 514, 566, 567, 638, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 650, 651, 652, 658, 659, 660, 661, 676, 684, 687, 730; kongruy doplněk, 640, 642, 658; kongruy upravení, II. 651, 652, 659, 670; kongruy zvýšení, II. 648, 653, 657, 662, 664, 891; kongrua kanovníků, II. 666.
konklave 292, 293, 294.
konkordát s Bavory r. 1817, II. 151; s Francií r. 1516, II. 150; frankfurtský r. 1446, II. 150; kostnické 1418, II. 149; s Napoleonem r. 1801, II. 151; s Francouzi a Neapolskem r. 1818, II. 151; rakouský 397, 398, 403, 407, II. 52, 89,

146; konkordát rakouský z r. 1855, II. 151, 153, 154, 155, 162, 184, 185, 187, 194, 195, 198, 202, 203, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 227, 241, 243, 308, 310, 312, 313, 318, 319, 320, 321, 322, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 385, 386, 387, 390, 393, 399, 402, 417, 418, 424, 438, 439, 441, 446, 510, 516, 527, 529, 530, 531, 536, 537, 538, 565, 625, 646; konkordátu rakouského tajné články, II. 189—194; konkordátu rakousk. nepřátelé, 211; konkordátu rakousk. ratifikace, II. 176, 185; konkordátu rakouského revise, II. 321, 322; konkordátu rakousk. znění, II. 163—176; konkordátu rakouského zrušení, II. 448, 449, 450, 451; konkordát se Sardinií a Modenou r 1841, II. 151; španělský a toskánský roku 1851, II. 151; vídeňský (Aschaffenburský), II. 150; vormský r. 1122, II. 148.

konkordie, II. 266, 267, 268, 269.
konkubinát, II. 205.
konkursy farní 69, II. 80, 91.
konsistoře 259, 346, 349, II. 200, 420; konsistoř kapitulární, II. 103; konsistoře ve Lvově a Přemyšlu 112; konsistoř olomoucká 84; pražská 77, 78, 80, 223, 403, 503; senioratní, II. 229; superintendenční, II. 229.
konstituce 465, 466, 497.
konstitutionalismus, II. 281.
kontrasignace zákonů. II. 122.
kontribuce válečná 285.
konventy jesuitské, II. 513.
konvikty 338, II. 524, 526.
korrespondence řádů řeholních, II. 68, 82.
koruna svato-václavská 251, II. 112; uherská 97, II. 848, 937, 943.
korunovace cís. Ferdinanda I. 434, 435; císaře Františka I 276; císaře Frant. Josefa I. za krále uherského, II. 339, 852; Karla bavor. 25; císaře Leopolda II. 385; pap. Pia VII. 292.
kosmopolitismus, II. 42.
kostely a kaple v Praze zrušené 158.
kostel v Breitensee, II. 798.
kostely hlaholské, II 809, 812, 822, 826, 980.
kostel t. zv. černých Španělů ve Vídni, II. 307.
krach r. 1878, II. 594,
»kruh pravice železný«, II. 508, 596, 599, 747.
kult Kosutův, II 854, 855, 856, 866, 891.
kurfiřství duchovní 303.
kurie pátá, II. 603.
kurrenda arc. Mildeho 488; kurrendy 258, 482.
kvota, II. 503. 606, 796.
kyrillice 318, II 270—272, 807.

L.

latina v liturgii 142, 265.
legace 289, 295, 296.
legáti papežští 330.
legatus natus 404, 406, 409.
legie studentské 465, 470, 471, 473, 507.
lekce pátá de vita Gregori VII. 139.
léto milostivé, II. 459.
liberalismus, II. 52, 281, 301, 343, 452, 504, 509, 532, 594, 596, 600, 604, 710, 877.
list arcib. Sommerau-Beckha min. Pillersdorfovi 491; list cís. Frant. Josefa I. papeži, II. 187; list Pia IX. kardin. Schwarzenbergovi, II. 288; list papeže Pia IX. z r. 1874, II. 537; list kabinetní císaře Ferdinanda I., 460; list pam. řeholního duchovenstva, II. 68, 69; list pastýřský bisk.

Haye 220—221, 228; list pastýřský biskupa Herbersteina 225; list pastýřský bisk. Rudigiera, II. 437, 439, 443; pastýřský list bisk. Schöbla, II. 740, 741; list pastýřský arcib. Schrenka, 515, 516, 517; listy pastýřské Zieglerovy 489; list pastýřský k duchovenstvu z r. 1849, II. 83; list pastýřský k věřícím z r. 1849, II. 83; list pastýřský česk. biskupů o manželství, II. 429—431; list pastýřský rak. biskupů z r. 1898, II. 976—977; list vlastizrádný českých tajných protestantů 74, 75.
listina ústavní z r. 1848, 468, 474, II. 68.
listy křestní úřední, II. 881, 882, 883.
litanie odpolední 253, 256.
liturgie 511; blaholská, II. 810, 821; latinská, II. 810; maďarská, II. 949, 950, 951; slovanská 384.
lokalie, II. 201, 645.
lokalisté 333, 339.
»Lloyd rakouský«, II. 29.
lože svob. zednářů v Praze 118, 119; ve Vídni 116, 118; v Rakousku 117, 120.
lutheránství 57, 64.
lyceum akademické v Brně 96.

M.

maďarisace biskupů uherských, II. 951, 952.
maďarština, II. 835, 837, 840, 964.
magistrát vídeňský 180.
majestát Rudolfův 58, 60.
majetek státní 474.
manifest cís. Frant. Josefa I., II. 82.
manželky cís. Frant. I. 281.
manželství 202, II. 201, 204, 205, 343, 418, 419, 427; manželství hrab. Kinské, 299; manželství občanské, II. 38, 39, 362, 391, 424, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 529, 548, 869, 870, 888, 892, 894, 896, 907; o manželství patent Josefa II. 258; manželství smíšená 492, II. 154, 156, 192, 207, 265, 266, 268, 306, 320, 322, 323, 351, 352, 353, 360, 388, 391, 419, 427, 447 nn., 868, 869, 878, 880, 882 nn., 889, 896, 898; manželství židovské, II. 296.
materialismus, II. 412.
Matice Česká 496; matice česká náboženská II. 567; farní, II. 639; haličsko-ruská 318, II. 271; matice náboženská 165, 201, 258, 262, 339, 379, 491, II. 38, 40, 69, 70, 76, 77, 88, 90, 94, 172, 174, 175, 195, 196, 282, 426, 514, 528, 541, 556, 568, 570, 571, 638, 639, 640, 642, 643, 646, 647, 649, 650, 652, 656, 657, 659 nn., 672, 675, 676, 796; matice náboženská v Uhr., II. 963; Matice Slovenská, II. 833; matice studijní 55, II. 69, 76, 77, 88, 172, 174, 312, 358, 516; matice školní, II. 76, 77, 79, 88, 312.
matriky, II. 262, 423, 424; matriky občanské, II. 886, 888; matriky státní, II. 888, 889, 892, 896, 898, 907, 911, 912, 933.
manifest cís. Frant. Josefa I. 1859, II. 284.
memorandum arcib. Sommerau-Beckha, II. 37, 38; memorandum církevní provincie vídeňské, II. 39; memorandum rak. episkopátu r. 1885 k ministeriu kultu, II. 671—678.
metropole bačská 408; fogarašská 408; haličská 309, 311; jagerská 408; ostřihomská 408; srěmská, II. 138.
měna konvenční 286; vídeňská 286; zlatá v Rak., II. 890.

millenium uherské, II. 936-947.
milostivé léto, II. 114.
ministerstvo Auerspergovo z r. 1868, II. 344, 509, 527, 569, 572, 594; Badeniovo, II. 601, 604, 605, 688, 689, 777, 779; Bánffyovo, II. 859, 900, 906, 907, 936; Belcrediovo, II. 317, 325, 326, 328, 329, 332, 851; Beustovo, II. 341; Cobenzlovo 283, 302; Claryovo, II. 793, 795; Doblhoffovo, II. 23; Gautschovo, II. 605; Goluchowského, II. 293—295; Hasnerovo, II. 347; Hohenwartovo, II. 497; Kielmannseggovo, II. 600; Košutovo, II. 846; Körbrovo, II. 796; Lonyayovo, II. 854; občanské, II. 343, 344, 355; Potockého, II. 348, 452, 496; Schmerlingovo, II. 297, 298, 301, 321, 325; Schwarzenberkovo, II. 26-29, 31, 35, 67, 85, 86, 121; Stremayrovo, II. 595; Szapáryovo, II. 859, 883; Szellovo, II. 859, 952; Taaffovo, II. 346, 508, 595, 596, 598, 599, 747, 766; Thugutovo 302; Thunovo, II. 568, 777, 779, 780, 781, 787; Tiszovo, II. 859, 882; Weckerlovo, II. 859, 889, 890, 892; Weckerlovo II., II. 896, 898, 899, 932; Windischgrätzovo, II. 600; Wessenbergovo, II. 23; Wittkovo, II. 796.
ministerstvo financí, 127; hospodářského vzletu, II. 594; koaliční, II. 600; kolem osoby J. V. krále uher., II. 866; konferenční 438; obchodu, II. 297, 470; orby, II. 127; policie, II. 127; státní, II. 294, 341; uherské 408, II. 842; války, II. 127; veřej. prací 470; vnitra, II. 341; všerakouské poslední, II. 851; vyučování 469; zahraničních věcí, II. 333; zodpovědné 467.
mír basilejský roku 1795 303; lunevillský r. 1801 303; v Curychu r. 1859, II. 286; drážďanský 27; füssenský 27; hubertsburský 29; karlovický r. 1699, II. 583; náboženský v Uhrách, II. 892; pařížský 1814, 305; pařížský r. 1856, II. 277; prešpurský r. 1805, 305, 310; svatoštěpánský, II. 582; těšínský roku 1779, 92; s Tureckem 251; ve Villafrance r. 1859, II. 285; vídeňský r. 1809, 305.
míry pařížské 384.
missály 401, 511; missál hlaholský, II. 811, 812, 813, 818, 825; missál Karamanův, II. 814.
missie 62, 475, II. 95 nn., 198, 218, 219, 223, 224, 458, 460, 470.
missivy konsistorní 173.
místodržitelství v Černovicích, II. 291; v Krakově, II. 294; pražské 63, 77, 78, 504, II. 313, 318; v Solnohradě, II. 294.
mládí cís. Ferdinanda I. 433.
mnišství 241.
moc trestní biskupů 425.
modlitby ve škole, II. 415.
modlitby církev. žehnání 255.
modlitebna první protestantská v Praze 146.
mše sv. (stížnosti biskupů) 253.
mše dotační, II. 675, 684.
mše sv. diamantová Strossmayerova, II. 144.
mše nadační, II. 675, 677, 680, 686.
mše sv. půlnoční 356.
mše sv. pro náboženskou matici 339.
mše sv. slavné 253.
mše sv. zádušní 254.
municipia, II. 330, 331.
myslitelé svobodní 114.
myšlenky centralistické Jos. II. 126.

N.

náboženství 44, II. 47, 48, 488, 540, 710; náboženství na gymnasiích. II. 409, 410; náboženství na reálkách, II. 410; náboženství na školách obec., II. 411, 413, 610, 611, 612, 613, 621, 625, 6.6; náboženství na ústavech učit., II 416; náboženství přijatá v Uhersku, II. 8-8.
nadace, II. 680, 684, 963; »Nadace Bedřichova«, II. 113.
nařízení proti deistům 150; proti Israelitům 149; o hlaholici, II. 822—824; jazyková, II. 603, 605, 779, 780, 781, 793, 794, 795; proti protestantům 72, 73, 85, 87; in publico-ecclesiasticis 231, 243, 264; o prosincových zákonech r. 1894 v Uhrách, II. 931; ve věcech církevních 45; zeměpanská 255.
»Národní Noviny«, II. 67, 74.
nástin základ. práv rakouských, II. 37.
nastolení arcib. Schwarzenberka, II. 103.
nástupci cís. Frant. Josefa I., II. 34, 85.
návrhy Hayovy 93.
návrhy Košutovy, II. 845.
návrh ústavy od Palackého, II. 54.
návštěva školní, II. 619, 620, 621, 625; návštěvy školní úleva, II. 610.
návštěva cís. Viléma I. v Gastýně, II. 499.
němčina ve školách, II. 127; v úřadech 31, 251; jako státní jazyk, II. 797.
nemoc cís. Josefa II. 209.
nenávist císaře Ferdinanda I. k Vídni 535.
neomylnost papežova, II. 447, 448, 450, 451, 464, 465 nn., 474 nn., 519, 531.
netečnost náboženská 352.
nevěra francouzská 40.
nevolnictví 128.
nouze o duchovenstvo 334, 336.
novella školní 22. května 1883, II. 622, 623, 624, 631.
Noviny církevní (Nouvelles ecclesiastiques) 13, 41.
noviny vídeňské církevní 240, 241, 242.

O.

obcování biskupa s duchovenstvem 131.
obligací vinkulování, II 69.
obnovování klášterů 267, 268.
ohňů pálení 136.
obor katol. sněmu sedmihradského až do r. 1767, II. 870.
obležení Komárna, II. 65.
obročí církevní, II. 69, 80, 194, 196, 260 (viz též: beneficia).
obřady církevní 222; obřad hlaholský, II. 980, 981, 982; latinsko-slovanský, II. 808, 809, 810, 819, 820, 821; řecko-rumunský 102; obřady zednářské, II. 726.
obsazení Bosny r. 1878, II. 583, 595; obsazení Říma II. 485, 519.
obstrukce proti jazyk. nařízením, II. 604; obstrukce v říšské radě, II. 778, 779, 780.
odboj Uhrů proti konkordátu, II. 215, 216.
oddělení katol. v ministerstvě kultu v Němcích, II. 520.
odjezd cís. Ferdinanda Dobr. z Vídně do Inšpruku 471.
odekřtívání dítek ze smíšených manželství, II. 878, 886, 887, 889, 900, 933.
odpady k protestantismu, II. 783.
odpadlictví, II. 391
odpor biskupů uher. proti toler. patentu 145, 235, 236.
odpůrci güntherianismu, II. 239.
odpustky 250, 254, II. 57, 114, 137, 149, 226, 401, 459.

odsouzení kněze pro zločin, II. 193.
odvolání do Říma 130.
odznaky kanovníků lvovských a přemyšlských 112; odznaky kanovníků lvovské řecko-sjednocené arcidiecése, II. 804; odznaky kanovníků přemyšlské diecése řecko-sjednocené, II. 805.
ohlašování bull apoštol. 45.
okkupace Bosny, II. 584, 855.
okresy volební, II. 298.
oltář sv. Jana Nepomuckého 284, II 732; P. Marie na sv. Hoře 284.
»Omladina«, II. 775, 776.
opatové kommendatární 236, 237, 238, 262, 267; opatů volba, II 200.
opposice Čechů, II. 594.
oprava zřízení státního 465.
»Optime noscitis«, breve, II. 185.
ordinariáty 266, 351.
orel císařský, II. 867.
organisace duchovenstva 233, 234; organisace katol. II. 717; organisace universit. úřadů, II. 517.
osady »německo-katol.« v Němcích, II. 57.
ostatky svatých 135; ostatků sv. svátek 253; ostatků sv. výstava 253; ostatky sv. Jana Nep., II. 112; ostatky sv. Štěpána, II. 947; ostatky sv. Vojtěcha, II. 116.
ostřihomští arcibiskupové 409.
otázka bankovní, II. 333, 338; česká, II. 602; dělnická, II. 718; jazyková, II. 779; italská, II. 280, 281; manželská, II. 88; národnostní, II. 797; nadační, II. 874; rolnická, II. 724; římská, II. 714; sociální, II. 263, 714, 717, 718, 720; školská, II. 718; ženská, II. 722.
ozbrojení studentů 464.
ozdoba kostelů 135.

P.

pamětní peníze na památku uzavření konkordátu, II. 203.
pamětní spis duchovenstva lineckého, II. 69.
pamflety o pap. Piu VII. 182.
pantheismus, II. 235.
paragrafy o kazatelně, II. 954, 955, 956, 957.
parlament anglický, II. 280; frankfurtský 501; sardinský, II. 280
patent finanční z r. 1811, 284, 286, II. 76, 571, 640, 642, 835; konskripční 222; o konkordátu z r. 1855, II. 188; patenty pohřební 203; protestantský, II. 228, 229, 232, 305, 306, 3 9, 314; in publico-ecclesiasticis 479, II. 72, 74, 151; robotní 30; stolový 50, 51; toleranční 88, 142, 143, 147, 148, 228, 231, 235, II. 320; únorový, II. 321, 330, 339, 342, 851.
patriarchát aquilejský 51, 52; karlovický 102.
patronát církev., viz: církevní patronát.
Pázmaneum, II. 136, 829.
petice arcid. vídeňské říšskému sněmu 527; petice k císaři Ferdinandovi 498, 506; petice českého duchoven. za úpravu kongruy, II. 656; petice kanovníka Riedera 490; petice studentů 507.
péče o členy zruš. řeholí 155.
perikopy 511.
písmo hlaholské 334; písmo sv. Jeronyma, II. 808, 818; písmo řecké uniciální, II. 807.
placetum regium 45, 128, 189, 199, 216, 226, 233, 265, 312, 331, 401, 447, 449, 490, 527, II. 155, 448, 475, 476, 477, 478, 873.
platy professorů při bohoslov. diec. ústavech, II. 667, 668,

669, 670, 796; státních úředníků, II. 778, 780
pobožnost májová, II. 261; pobožnosti v pašijovém témdni 253; pobožnosti večerní 254.
pobyt cís. Frant. Jos. I. v Tyrolích, II. 22.
počet členů klášterních 154.
poddanství 522, II. 64.
podpora duchovenstva, II. 514, 647, 652, 664.
pohřeb cís a král. Alžběty, II. 971; Košutův, II. 860, 861, 862; bisk Rudigiera, II. 625; papeže Pia IX., II. 114.
pohřby, II. 81, 207, 208, 209, 210; pohřbívání nekatolíků 204, 205, II. 193.
pokladna církevní, viz: církevní pokladna.
pokladna solní česká, II, 638.
»Pokrokáři«, II. 775, 776.
policie tajná 251.
politika, II. 718; politika antiinfabilní, II. 520.
polosvátky 48, 49.
poměr církve k státu 524, II. 529; poměry interkonfessní, II. 312, 313; poměr kat. křesťanů k židům, II. 262; poměry konfessionální, II. 547; poměry náboženské, II. 602; poměry starokatolíků, II. 548.
pomník Mistra Jana Husi, II. 754, 755, 756, 757, 758.
poněmčování 494; poněmčování služeb Božích 140.
pontifikál 511.
poplatky školní, II. 548.
pořádek služeb Božích 133.
posty, II. 57.
pouť Čechů do Říma, II. 114; pouti 47, 390, II. 57.
povaha cís. Františka I. 278
povstání v Benátkách a Lombardii 474, Hraničářů, II. 504; pražské 504; továrních dělníků ve Vídni 464; vídeňské, II. 24.
požehnání sv. Blažeje, II. 262.
Prahy od Švédů obléhání 62.
pravidla pro kazatele 132.
právo církevní 348, 458, II. 178; právo církevní rakouské 327, 329, 330, 332; práva církevního kniha Rieggerova 43; práva církevního v Rak. prameny 349; právo církevní josefinské 479, právo církve trestní, II 49, 70; právo české státní, II. 498; právo dispensační 332, II. 205, 206; práva krále uherského, II. 215, 216; právo manželské 202, 203, 229, 232, 389, 403, II. 123, 206, 352, 448, 529; právo manželské josefinské, II. 76, 214; právo nejvyššího dozoru 327; právo nejvyšší ochrany církve 327; práva nekatolíků v Rakousku 143, 144; právo nominační králov., II. 873; právo patronátní, II. 80, 168, 182, 647, 872, 874; právo patronátní králov. v Uhrách, II. 877; právo spolčovací a petiční 482; práva státních občanů, II. 63; práva uherského krále 406, 407; právo volební všeobecné, II. 599; právo zakazovati církev. nařízení 328, práva základní, II. 47, 48, 49.
pravomocnost arcibisk. arménského ve Lvově 320; pravomoc biskupů trestní, II. 90; pravomocnost papežova, II. 526 531; pravomocnost primatialní soudní, II. 215.
praesentace 328.
prebendy, II. 549.
primát 361, II, 57, 469.
princip dynastický, II. 24.
privatisté, II. 234.
probabilismus 241.
process bisk. Rudigiera, II. 441; Habermannův, II. 790.
processí církevní 47, 252, 256, II. 66; processí o Božím Těle a o sv. Marku 133; processí zrušení 134.

program »strany lidu katol.« v Uhrách, II. 911.
promoce doktorů, II. 518.
pronásledování duchov. katol. v Německu, II. 523, 524; pronásledování řeholí II. 301, 302, 303, 304.
propaganda 320.
propuštění Beusta, II. 507.
prosba mor. protestantů císaři Josefu II. 94.
protestantství 12, 64, II. 150.
protireformace katolická v Čechách 62; na Moravě 62.
provincie belgické 268; provin. rusínská církev. 307; provin. štýrská kapucínská, II. 579, 580.
provisorium 439.
předlohy o poměru církve a státu, II. 527, 528.
předměty biskup. seminářů 338, 345; předměty, o nichž jednalo se na diecésních synodách uherských, 414; předměty učebné na škole obecné, II. 626.
předpisy censurní 251; předpisy obledně protestantů 350.
překážky kanonické 129; překážky manželství 202.
překlad arménský Písma sv. 321.
přednáška Thunova o církevní otázce, II. 87—89.
přestoupení od církve katol., II. 191; přestup z vyznání do vyznání, II. 822, 352, 868, 878, 889; přestupování k protestantismu 145, 146; přestupování Rusínů k obřadu latinskému 113, 114; přestup k židovství, II. 903, 904, 905.
přisluhování sv. svátostmi, II. 524, 526.
příjem arcibisk. ostřihomského 410; příjmy beneficií 329.
přísaha, II. 47; přísaha biskupská 131; přísaha na ústavu z r. 1867, II. 394, 395, 396; přísaha věrnosti metropolitů a biskupů, II. 170, 522.
punktace, II. 598, 599.
purkrabství Karlotýnské 59.
půjčka národní, II. 128, 129, 130.
působnost papežsk. nuncia 298.

R.

Rada národní, II. 27; obecní vídeňs·á, II. 798; diecésní v Uhrách, II. 960; řídící nejvyšší v Uhr., II. 960; říšská, II. 121, 293, 308, 312, 313, 314, 319, 321, 335, 339, 342, 345, 347, 349 nn., 385, 439, 497, 498, 502, 503, 510, 512; rada říšská r. 1862, II. 516; rada ř. r. 1871, II. 647; rada říšská r. 1873, II. 527; rada říšská r. 1879, II. 595, 654; rada ř. r. 1895, II. 682; rada říšská r. 1899, II. 795; rada říšská r. 1900, II. 797; rada říšská mimořádná, II. 335, 341; rada ř. užší, II. 299, 300, 324; rady říšské členové r. 1851, II. 122; rady říšské pravice r. 1879, II. 596; rady školní zemské v Čechách rozdělení, II. 599; rada státní 437, 438; rada-státní a konferenční 479; rada školní v Uhrách, II. 960; rada válečná dvorní 283; rada dvorská vojenská 437; rada vyučovací, II. 300, 306.
radikalismus 461, 491, 509, II. 836; radikalismus církevní politický v Uhrách, II. 890.
rationalismus 345, 458, II. 40.
ráz století XVIII. 11.
reálky, II. 234, 489, 490.
recepce židův, II 889, 892, 897, 902, 903, 904, 912.
referenti duchovní 457; referenti duchovní při česk. guberniu 347.
reformy církevní Josefa II. 126;

politické Josefa II. 121; školství 342.
rejstříky civilní, II. 547.
rekurs kard. Schwarzenberka, II. 433, 434, 435, 436.
»Res publica christiana«, II. 277.
residence arcibisk. v Praze 235.
reskript královský z roku 1843 452; cís. Ferdinanda I. z r. 1848, 499, 500; královský z 12. září 1870, II. 501, 502, 503, 504, 506, 507.
resoluce polská, II. 345, 346, 347, 398.
revoluce francouzská 18, 268, 269, 282, 331, 385, 397, 455, 459, 460, II. 51, 201, 889; pařížská 497; pražská 506, 508, 513; protestantů morav. (valašských) 83, 86; protest. stavů v Čechách 60; v Rakousku 414, 455; švýcarská 456; uherská, II. 844, 871; vídeňská 442, 466, 480, 497, 536, II. 843.
rigorosa, II. 78, 90.
rituál hlaholský, II. 823; illyrský, II. 818.
robota 499, 500, 503, 522, II. 28.
roucho Kristovo, II. 55, 56.
rozhodnutí správního dvora, že obce nemají práva věnovati milodary na stavbu kostelů, II. 799; rozhodnutí správního dvora, že obce nemají práva poskytovati zálohy na stavbu kostelů, II. 801.
rozsudek královské kurie o křtu dítek, II. 879; rozsudek v processu bisk. Rudigiera, II. 444; rozsudek vrchního zem. soudu proti kard. Schwarzenberkovi, II. 435; rozsudek zem. soudu o instrukci a pastýřském listě o manželství, II. 431—433.
rozprava Náhlovského 510.
růženec 241, 256.
rytíři růžového kříže 118, 119.

Ř.

řád Alžbětin, II. 978.
řád censurní 460.
řád gymnasijní studijní 80, II. 489.
řád dominikánů, II. 227; františkánů, II. 573, 574; jesuitský 54, 57, 477, 493, II. 228 nn.; kapucínský, II. 577, 578; Piaristů, II. 225, 226, 490; Redemptoristů 477, 478, II. 223, 224.
řád pobožností 141, 253.
řád služeb Božích 265, 353.
řád sněmu vatiánského, II. 459.
řád studijní 43; řád studijní pro bohosloví, II. 204; řád školní, II. 233; řád universitní studijní 30.
řád volební, II. 502, 599, 600, 608; řád volební pro Tyrolsko, II. 298; řád volební pro úpravu katol. církev. samosprávy v Uhrách, II. 873; řády volební zemské, II. 298.
řády zemské, II. 298.
řád židovský 152.
řehole, II 489, 490, 520, 522.
řeholní roucho 391; řeholní stanovy 391.

S.

saekularisace 282, 302, 304, 307, II. 277, 279.
samospráva církevní, II. 891; v Sedmihradsku, II. 871; v Uhrách, II. 872—875, 911, 958, 959, 960, 963, 964; rumunská, II. 964, 965; zemská 468.
samostatnost Uherska, II. 845, 852.
Sanfedisté, II. 355, 356
sankce pragmatická 20, 27. II. 845.
sbor doktorů theologie, II. 518.
sbor učitelský české fakulty boslovecké, II. 748, 749.

sedění slavná nár. sněmu prešpurského 415 nn.
sekta Abrahamitů 148, 151; Baptistů v Uhr., II. 889; Nazarenů v Uhrách, II. 889; »Německých katolíků«, II. 56, 58, 59; »Niců« 150.
semináře diecésní 334, 335, 336, 338, 344, 512, II. 90, 169, 188, 524; generální 42, 167 až 170, 175, 177, 179, 235, 258, 334, 335; generální pražský 170—175; generální lvovský 113; generální pro moravské diecése 177; semináře blaholské, II. 819; chlapecké, II. 46, 79; učitelské, II. 79; vendický 510, 512.
sesazení dynastie rakouské, II. 65.
shromáždění »přátel národa« 473.
schema »o katolické víře« na vatikán. sněmu, II. 466.
»Schiavetti«, II. 824.
sídla primasa uherského přeložení, II. 834.
sjednocení části Rumunů 100; uher. Rusínův 98; Srbů diecése křiževacké 103.
sjezd biskupský, II. 70, 74, 194 až 201; delegátů všech diecésí ve Vídni, II. 683; sjezdy katolické, II. 710, 711; katol. spolků uherských, II. 945; protest. stavů 60; slovanský r. 1848, 505, 513; kat. v Král. Bělehradě, II. 906, 907; kat. v Brně 1894, II. 715; v Budíně-Pešti, II. 715, 893; katol. v Hradci Králové, II. 718; kat. v Krakově, II. 715; kat. v Linci, II. 500, 713; v Lublani, II. 715; kat. ve Lvově, II. 715; kat. v Praze, II. 720 až 723; kat. v Prešpurku, II. 897; kat. v Příbrami, II. 716; katol. šlavovský v Sedmihradsku, II. 871; kat. v Solnohradě, II. 714, 725; kat. v Táboře, II. 717; kat. ve Vel. Topolčanech, II. 897; protizednářský v Tridentě, II. 725; kat. v Turnově, II. 719; kat. jednot ve Vídni, II. 222; kat. ve Vídni, II. 711, 712, 715, 724; katol. v Uhrách, II. 892; kat v Žilině, II. 897; učitelů rak., II. 352.
slavnost sv. Cyr. a Methoděje, II. 262; 150leté korunovace P. Marie Svatohorské, II. 116; »posvěcení chrámu« 136; sl. »slunovratu«, II. 789; sněmu tridentského, II. 816; vzkříšení 183; založení pražského biskupství, II. 113.
sliby řeholní 195, II. 48.
slovník slovenský 413.
slyšení biskupů u cís. Frant. Josefa I., II. 202.
smlouva altranstäd. 81; kutnohorská r. 1485 57; tolentinská 289, 295.
smrt cís. a královny Alžběty, II. 969; cís. Ferdinanda I. 534; císaře Františka I. 425; cís. Josefa II. 210; Košutova, II. 859; cís. Leopolda II. 269; cís. Marie Terezie 39; kard. Schwarzenberka, II. 127.
sňatek občanský, II. 889, 897, 898, 911, 912, 933.
sňatek cís. Frant. Josefa I., II. 33; kor. prince Rudolfa, II. 116.
sněm bukovinský, II. 510; král. českého 251, 279, 500, 502, 504, II. 341, 345, 346, 349, 350, 398, 410, 501, 505, 507, 510, 512, 595, 621; dolnorakouský, II. 503, 621; florenský církev. 100; hornorakouský, II. 504, 510, 621, 624; korutanský, II. 503; krajinský, II. 503, 510; lvovský, II. 622; národní církevní v Prešpurce 414; německo-katol. v Lipsku, II. 57; moravský, II. 398, 503, 510; pešťský 529; prov. koločský r. 1863, II. 246; provinciální ostři-

homský r. 1858, II. 242; provinc. pražský r. 1860 247; provinc. vídeňský r. 1858, II. 245; říšský 482, 522, 524, II. 28, 30, 81, 36, 54, 68; říšský kroměříž., II. 30; říš. v Řezně 119, 304; říš. uherský 279, 451, 452, II. 300, 953; slezský, II. 397, 503; solnohradský, II. 503; štýrský, II. 503, 621; tyrolský, II. 314, 315, 317, 400, 504, 512, 513; uherský, II. 324, 330, 338, 339, 835, 839, 842, 843, 845, 850; uherský korunovační 434; vatikánský r. 1870, II. 447, 452, 457, 460 nn., 477, 519, 530; vorarlberský, II. 504, 510; záhřebský 505; zemské, II. 24, 54, 293, 501.

sněmovna panská, II. 345, 347, 356, 513, 518, 623, 654; poslanecká, II. 514, 617, 622, 654, 664.

socialismus 455, II. 155, 722.

socha sv. Jana na nám. Svatováclavském v Praze, II. 753; P. Marie na Staroměstském náměstí v Praze, II. 751, 752, 753, 754, 756, 757; sv. Václava na náměstí Svatováclavském v Praze, II. 753.

soud appelační 77; soudy církev. manželské, viz: církev. soudy; soudy okresní, II. 829; soud zemský linecký, II 438.

soudní zákony organ., II. 128; soudní dvůr král. pro církevní věci, II. 526.

soudnictví kuriátní, II. 952, 956; soudnictví za M. Terezie 31.

soustava josefinská 388, 457; soustava povolnosti 19; soustava stability 384, 390; soustava vládní za Ferdinanda Dobrotivého 438; soustava župní, II. 841.

souverenita národa 19; souveverenita papežova, II. 279, 447; souverenita státu, II. 534, 887.

spiknutí proti caru Mikulášovi, II. 24.

spiritismus, II. 34.

spis pamětní biskupů českých z r. 1879, II. 611, 616, 618; biskupů moravských 524, 525; české církevní provincie 525, 526; protestantů česk. guberniu 528; Riegrův o nutnosti nových diecésí v Čechách, II. 742, 743.

spisovatelé z kněžských kruhů 495.

spojenství morav. Valachů se Švédy 81.

společnosti akciové, II. 594.

společnost biblická anglická, II. 281, 314.

společnosti náboženské, II. 528, 530, 543, 560; klášterní, II. 545, 553; jich vnější poměry, II. 528.

společnost »Repeal« 497.

spolek demokratický 518; Gustav-Adolfský 326, II. 227, 306, 308; sv. Josefa, II. 258; juridicko-politický čtenářský ve Vídni 459, 460; katolické, II. 218, 535; katol. konstituční 520; Kristův 365, 374; německo-radikální, II. 784; Marianské 390; ku podp. missií, II. 218; pro zřízení kat. university v Solnohradě, II. 788; pro postavení pomníku mistra Jana Husi, II. 758; Severinský vídeňský, 286; »Sonderbund« 456; sv. Vavřince ve Vídni, II. 798.

spoluvladařství Josefa II. 36, 37.

spor konfessionelní v Uhrách, II. 882—888; mezi Bánffym a Kalnokym, II. 928; mezi obřadem latinským a řeckoslovanským, II. 264.

správa král Českého, II. 20; správa říše za Ferdinanda Dobrot. 437; správa uprázd-

něných katol. biskupství, II. 522, 526.
správcové duchovní 333.
starokatolictví v Německu, II. 478, 479, 524; v Rakousku, II. 481, 482.
stav obležení v Praze, II. 33; stav obležení v Haliči, II. 64.
stav výminečný nad Prahou, II. 345, 346
stát a církev viz: církev a stát.
stát církevní viz: církevní stát.
stěhování Čechů do Pruska 67.
stolice jazyka českého 251.
stoupenci güntherianismu, II. 238, 239.
strany dvorské za Marie Terezie 36.
strana katol. lidová na říšské radě, II. 605, 757, 778, 779; konservativní v panské sněmovně, II. 598; liberální v Uhrách, II. 912, 953; lidu katol. v Uhrách, II. 906 až 911, 935, 953; národní v Uhr., II. 912; německo-lidová na říš. radě, II. 605; něm. národní radikální, II. 782; německo-národní na říš. radě, II. 605; německo-pokroková na říš. radě, II. 605; nezávislosti v Uhrách, II. 857, 859, 893, 896, 912; »osmačtyřicátníků« v Uhrách, II. 854, 859, 912; středu v panské sněmovně, II. 598; svobodomyslná 502, 503, II. 598; strany říšského sněmu uherského, II. 911—913.
studentů pražských vzpoura 507.
studenti v r. 1848, 461.
svátky zasvěcené 48, 49.
svatořečení 23 mučeníků japonských, II. 111.
svazek národní mezi Němci, II. 502.
svěcení neděle a svátků, II. 81, 94, 715, 868, 869; svěcení zrušených svátků 137.
svící voskových prodej 50.
svícny kovové 135.
svoboda církevní viz: církevní svoboda; hlasování, II. 286, 288; náboženství, II. 901; rolnická 522; tisku 152, 460, 465, 466, 475, II. 36; svoboda vyznání 519.
svržení rodu Habsburského, II. 845.
»Syllabus«, II. 313, 530.
synody diecésní 259, II. 69, 148, 199, 241; budějovická, II. 257, 259, 260; král.-hradecká, II. 257; labodská, II. 261, 262; litoměřická, II. 257; pistojská 249, 250; pražská, II. 255, 258; provincialní 259, II. 81, 198. 199, 657; rumunské metropole, II. 965; rusínská, II. 272; splitská, II. 808; zamościská 312.

Š.

šajny 286
šestnáctiměstí spišské 98.
šíření katol. knih 80, 89.
školství 45, 63, 493, 512, II. 200, 229, 405, 408, 418, 596, 714, 717, 958, 960; škol. kat. 177, II. 571, 596, 870, 872; školství v Uhrách, II. 963; školy návštěva, II. 607, 608, 615; školy střední, II. 229, 233, 409, 490; škola obecná rusínská 318.
šlechta 279, 493, II. 24, 36, 345.
šlechtictví při kanonikátech, II. 80, 90.
štola, II. 38, 50, 643, 646, 662, 672, 673, 677, 679, 684.

T.

tabulky votivní 226, 241.
»Tagsatzung« 455.
taxa úřední 339; volební II 69.
temporalie 230.
theologie studium, II. 526.
tisk, II. 504, 711, 714, 718, 722.
tiskárny hlaholské, II. 819.

titul arcivévodů a arcivévodkyň z rodu Habsbursko-lothrinského 278; titulu »Apoštolský král« obnovení 46; titul císaře Františka I., 277, 278; titul císaře Ferdinanda, II. 837; titul českého primasa, II. 215; titul říšského primasa, II. 215; titul říše Rakousko-Uherské, II. 339.
tolerance 86, 92, 93, II. 309.
tortura 30.

U.

účast duchovenstva v radách školních, II. 401, 402, 403, 404, 405, 406.
účastníci provinc. sněmu koločského, II. 246; provinc. sněmu ostřihom., II. 242; první diec. synody pražské, II. 255; druhé synody pražské, II. 258; provinc. sněmu pražského, II. 248, 249; nár. sněmu prešpurského 414, 415; provinc. sněmu víd., II. 245; katol. sjezdu ve Vídni r. 1877, II. 712.
učení o nejsv. Trojici, II. 236; zednářů, II. 726.
učitelé náboženství, II., 414, 614; škol národních, II. 79.
úcta Panny Marie a svatých 253, 334; blah. Anežky Přemyslovny, II. 113.
účty zádušní, II. 674.
úkol matrikářů v Uhrách, II. 933.
ultramontanismus 391, 447.
umění, II. 711.
umývání nohou, II. 113.
unie osobní Uher a Rakouska 474, II. 851, 912; brestská, II 715; Rusínů v Haliči 104.
university, II. 178, 233, 515, 516, 517; Gregorianská, II. 727; olomoucká 96; pešťská, II. 517; pražská 64, II. 452, 516, 743, 745, 776; vídeňská 40, II. 308, 517; záhřebská, II 141.
úpadek státní (bankrot) 286.
upravení protest. církve za Josefa II. 147.
úřad censurní 44; justiční nejvyšší 31; kontrolní účetní, II. 128; patrimonialní, II. 121.
úředníci provinc. sněmu pražského, II. 249, 250.
ustanovování duchovních, II. 521.
ústav sv. Jeronyma, II. 140.
ústava 467, 468; březnová, II. 63; cís. Ferdinanda I. 481; komitátní 208, II. 835; oktrojovaná, II. 55, 67; presbyterialní, II. 229; prosincová, II. 343, 345, 347, 502, 504; pruská, II. 520; synodální, II. 229; uherská 403; únorová, II. 299, 300, 313, 326, 327.
ústavy theologické 334, II. 78, 524; učitelské, II. 408, 416; úvěrní, II. 594.
útok na cís. Frant. Jos. I., II. 33; na Napoleona r. 1858, II. 282.
utraquismus 141.
území blaholice, II. 825, 826.

V.

válka o bav. dědictví 29, 82, 91; proti francouzské republice 277; francouzsko-německá, II. 344; krimská, II. 130, 332; o rak. dědictví 25, 70; rak.-pruská r. 1866, II. 329, 331, 594; rusko-turecká r. 1853, II. 129; sardinská r. 1859, II. 130, 284; selská 30; slezská (sedmiletá) 25, 70; svatá, II. 66; s Tureckem 209, 251.
valuta 285, II. 121, 129.
vandalismus Jos. II, 161—165.
vědy bohoslovné, II. 262; přírodní, II. 233.
velvyslanectví římské, II. 445, 446.
verbíři pruští v Čechách 68, 70; na Moravě 82.
víra a věda, II, 358.

vítězství u Chotusic 26.
visitace apošt. nunciů 45.
vláda v Čechách prozatím. 504; národní, II. 65.
volba biskupa, II. 69; církevních představených 511; fakultativní 502; opatů, II. 69; papeže Pia VII. 288; do říšské rady, II. 341, 346, 347, 510, 513; do sněmů, II. 349; vikářů, II. 69.
voskovice 135.
Vulgata, II. 815.
výbor bezpečnosti 474, 518; biskupský, II. 83; budgetní říš. rady, II. 426; činný starokatolíků, II. 482; interkonfessijní, II. 309, 310; konfessionální, II. 353, 354; kongruový, II. 654, 655, 657; národní 501, 502, 503, 504; občanský 473; studentský 469, 470; svato-Václavský 497, 499; ústavní r. 1848, II. 54; ústřední 470, 471.
vychování cís. Františka I., 275; cís. Frant. Jos. I., II, 17, 18, 19, 22; a vzdělání duchovenstva, II. 199.
vychovatelé cís. Frant. Jos. I., II. 17, 18, 21, 22; Josefa II. 33.
vyrovnání s Čechy, II. 498, 499, 503, 506, 507; uherské, II. 506, 594, 606, 778, 781, 795.
vyslanectví v Římě, II. 486.
výstava jubil. zemská v Praze, II. 747; průmyslová první 251; v Budině-Pešti, II. 938.
vysvědčení, II. 233.
vyučování, II. 70, 78, 156, 164, 448; vyučování náboženství, II. 79, 90, 730.
vyznamenání apoštol. Stolice 130.
vyznamenání Metternichova 386; Veithova 521.
vzdání se trůnu císaře Ferdinanda I. 533.
vzdělání duchovních, II. 521, 528, 548.
vzpoura Belgičanů 207; Charvatů, II. 842, 843; Uhrů 208.

Z.

zajetí arcib. kolínského 443.
zakladatelé svob. zednářů 115.
zákon o církev. disciplinární moci, II. 521; o círk. trestních prostředcích, II. 521; interkonfessionální, II. 352, 358; garanční, II. 485; o kongrue, II. 654, 670, 673, 676, 682, 685, 796; zákon manželský, II. 354, 356, 358, 361, 387, 420, 421, 426, 427; o manželství občanském v Uhrách, II. 929; o náboženství dítek ze smíšeného manželství, II. 930; o státních matrikách, II. 931; o výstupu z církve, II. 521; o zastavení platu, II. 525; proti pluralitě beneficií 232; školní, II. 352, 353, 354, 358, 391, 400, 412, 607, 622, 623, 868, 870, 900; tiskový, II. 39, 67; z 15. listopadu 1867, II. 385; z 21. prosince 1867, II. 361; z 25. května 1868, II. 363, 364, 365, 366, 367; z 31. prosince 1868, II. 368, 369; ze 14. května 1869, II. 369; ze 24. února 1873, II. 370-384; ze 7. května 1874, II. 548; z 20. května 1874, II. 560; z 2. května 1883, II. 631-637; z 19. dubna 1885, II. 690; z 1. května 1889, II. 697; ze 13. dubna 1890, II. 698; ze 7. ledna 1894, II. 699, 702; z 19. září 1898, II. 702.
zákonník Justiniana I., II. 147; Napoleonův, II. 277; občanský, II. 205, 206; občanský a trestní, II. 122; říšský, II. 67; Theodosiův, II. 146.
zákony amortisační 389; interkonfessní, II. 488; josefinské 298, 390; konfessionální, II. 418, 497, 504; manželské, II. 504; politické organ., II, 128;

pohřební 205, 206; prosincové z r. 1894 v Uhrách, II. 934; školní, II, 406, 488, 489, 504, 612, 626, 627, 628; zákonů školních revise, II. 617; zákonů rakouských z r. 1874 poměr k pruským z r. 1872, II. 563.
zápisy matriční, II. 881.
zásady gallikánské 837.
zásluhy Františkánů v Bosně, II. 586; katol. kněží o znovuvzkříšení národa českého 494 až 496.
závěť politická císaře Frant. I. 435.
zavraždění hraběte Latoura 531.
zednářství svobodné 115, 116, 117, II. 503, 714.
zkouška z náboženství, II. 414.
známka z náboženství, II. 409.
zodpovědné ministerstvo 474.
zpěv mešní »normální« 252.
zpovědníci při dvoře Marie Terezie 40.
zpráva motivní, II. 528, 529, 530, 531, 532, 533.
»Zprávy sněmovní«, časop. uherský, II. 837.
zrušení oktrojované ústavy, II. 122, 123, 127.
zřízení česk. fakulty bohoslov., II 747—751.
zřízení král dvorního soudu pro církev. věci, II. 521.
zřízení rakouské státní 384.
zřízení zemská obnovená 63.
zvelebení selského stavu za Josefa II. 128.
zvonění proti mračnům 136.

Ž

žádost českých vystěhovalců 68, 69.
žalářování duchovenstva v Německu, II. 523.
židovství v Čechách 65; židovství v Uhrách, II. 889, 902.
život církevní v Rakousku za Hohenwarta, II. 500.
životopis sv. Anselma 140; Bánffyův, II 899; bisk. Bauera, II. 772—774; Bolzanův 356; min. Brucka, II. 29; biskupa Brynycha, II. 738, 739; bisk. Arca 229; Czerského, II. 56; Feslův 864; Jakuba Frinta 354; Ant. Günthera, II. 234, 235; arcib. Haulika, II. 136; bisk. Haye 220; arcib. Haynalda, II. 833; bisk. Herbersteina 224; kard. Herzana 214; Hofbauerův (Dvořákův) 392; bisk. Jirsíka, II. 118 až 120; Jüstelův 479; arcibisk. Kohna, II. 764—772; Košutův, II. 836; Kryštůfkův, II. 983 až 986; papeže Lva XIII., II. 966; Mechitarův 320; Metternichův 885; arcib. Mildeho 482; bisk. Moysesa, II. 832; arcibisk. Příchovského 234; Rautenstrauchův 42; Rongeův, II. 56; Rudnayův 412; bisk. Říhy, II. 737, 738; primasa Scitovského, II. 828; bisk. Schöbla, II. 740, k. Schönborna, II. 726—737; arcib. Schrenka 492; kard. Schwarzenberka, II. 104—118; knížete Felixe Schwarzenberka, II. 24; primasa Simora, II. 829; arcib. Skrbenského, II. 759—764; Stadionův, II. 26; biskupa Strossmayera, II. 139—145; primasa Vaszáryho, II. 831; Veithův 520; Vurumův 413; bisk Zieglera 447.
žurnalistika katolická, II. 211; židovská, II. 93; židovsko-liberální, II. 211, 212, 221.
župy uherské, II. 841.

OBSAH.

DÍL II.

Doba slavného panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. 1848—1898.

Svoboda církevní, založená konkordátem. Boj církve s liberalismem.

I. Období: Trvání zásad z roku 1848 až do ukončení sněmu kroměřížského dne 7. března r. 1849.

Církevní otázka na sněmě kroměřížském.

Strana

§ 1. Krátký nástin života J. V. císaře a krále Františka Josefa I. až do nastoupení trůnu 17
§ 2. Nové ministerstvo Schwarzenbergovo a Stadionovo . . 23
§ 3. Přeložení říšského sněmu z Vídně do Kroměříže . 30
§ 4. Nastoupení císaře a krále Františka Josefa I. na trůn. Některé znamenité doby z jeho života 32
§ 5. Ministerstvo Schwarzenbergovo a kroměřížský sněm říšský 35
§ 6. Olomoucký arcibiskup Sommerau-Beckh 37
§ 7. Adressy církevních provincií vídeňské a přímořské ke sněmu říšskému 39
§ 8. Rokování říšského sněmu o prvním článku základních práv 40
§ 9. Všeobecná jednání o upravení poměrů církevních . . 44
§ 10. Podrobná debatta o §§ 13., 14. a 15. práv základních . 47
§ 11. Jednání o ústavě. Rozpuštění říšského sněmu 53
§ 12. Tak zvaní »Němečtí katolíci« (Rongeani) 55

II. Období: Trvání ústavy ze dne 4. března r. 1849 až do jejího odstranění dne 31. prosince 1851.

Začátek církevní svobody na základě březnové ústavy. 1849—1851.

§ 13. Ústava březnová z r. 1849 a poměry politické v Rakousku po rozpuštění sněmu kroměřížského 63
§ 14. Činnost ministerstva na základě ústavy 67

Strana

§ 15. Vídeňský sjezd biskupů a jednání jeho s vládou . . . 68
a) Povolání biskupů do Vídně. Žádost řeholních představených a duchovenstva lineckého 68
b) Zahájení sjezdu biskupského. List papežský. Slyšení u císaře 70
c) Nepřátelé sjezdu biskupského 74
d) Návrhy biskupů v příčině matice náboženské, školní a studijní 75
e) Návrhy biskupův o správě jmění církevního . . 78
f) Návrhy biskupů v příčině vyučování . . 78
g) Žádosti biskupů v příčině církevní správy, duchovních úřadův a bohoslužby 79
h) O duchovní pravomoci 81
ch) Návrhy biskupů v příčině klášterů 82
i) Ukončení sjezdu. Listy pastýřské 82
§ 16. Biskupové pruští 84
§ 17. Průtah ve vyřízení návrhův od biskupů rakouských podaných 85
§ 18. Přednáška ministra kultu Thuna o církevní otázce, konaná před J. V. 87
§ 19. Patenty císařské z dubna 1850 o svobodě církevní . . 90
§ 20. Missie 96
§ 21. Katolické jednoty a časopisy 100
§ 22. Úmrtí pražského arcibiskupa Schrenka. Jeho nástupce kardinál Schwarzenberg 102
§ 23. Krátký životopis kardinála Schwarzenberga a Jana Val. Jirsíka, biskupa budějovického 104
§ 24. Zrušení oktrojované ústavy 120

III. Období: Absolutní vláda (1852—1859).

Konkordát.

§ 25. Politické poměry za absolutní vlády 127
§ 26. Zřízení záhřebského arcibiskupství r. 1852. Ďakovský biskup Strossmayer 130

Konkordát.

§ 27. Krátký dějepisný nástin konkordátů vůbec 146
§ 28. Nutnost konkordátu pro Rakousko 151
§ 29. Obapolné vyjednávání a konečné uzavření konkordátu 153
§ 30. Znění konkordátu 163
§ 31. Přílohy konkordátu 176
§ 32. Tajné články konkordátu 189
§ 33. Schůze biskupů ve Vídni 194
§ 34. Právo manželské. Manželské soudy církevní. Smíšená manželství. Otázka pohřební 204
§ 35. Nepřátelé konkordátu 210
§ 36. Konkordát a Uhři 214
§ 37. Spolky katolické a jednoty missijní 217
§ 38. Katolické časopisectvo, zvláště politické 220
§ 39. Redemptoristé. Jesuité. Ostatní řády 223

Strana

§ 40. Patenty týkající se protestantů 227
§ 41. Střední školství. Nový studijní řád. Vliv církve na střední studia 232
§ 42. Güntherianství 234
§ 43. Provinciální a diecésní synody 241

A. Provinciální sněmy církevní.

a) Ostřihomský provinciální sněm r. 1858 242
b) Vídeňský provinciální sněm r. 1858 245
c) Koločský provinciální sněm r. 1863 246
d) Pražský provinciální sněm r. 1860 247

B. Diecésní synody.

a) České synody diecésní 254
b) Diecésní synody na Moravě 261
c) Synody diecése Labudské 261

§ 44. Rusíni v Haliči. Zřízení nové diecése řecko-slovanské v Stanislavově. Spory mezi obřadem latinským a řecko-slovanským; jejich urovnání tak zvanou »Konkordií«. Boj Rusínů za samostatnou rusínskou národnost a kyrillici. Provinciální synoda z r. 1891 263

IV. Období: Ústavní život. 1860—1898.

Církev za doby ústavní.

§ 45. Politické a církevní poměry Rakouska a Evropy před říjnovým diplomem. Jednota sv. Michala archanděla . 277

A. Stránka politická.

Císařský diplom ze dne 20. října 1860.

§ 46. Následky války v Italii. Ministerstvo Goluchowského . 292
§ 47. Emancipace židů 295
§ 48. Ministerstvo Schmerlingovo a ústava ze dne 26. února roku 1861 297
§ 49. Štvaní proti řeholím. Brojení proti všemu katolickému 301
§ 50. Církevní otázka na říšské radě 308
§ 51. Tyrolsko a protestantský patent ze dne 8. dubna 1861 314
§ 52. Státní ministr Schmerling a jesuité 317
§ 53. Zakročení českých biskupů za vydání církevního jmění do správy církevní 318
§ 54. Vyjednávání vlády s Apošt. Stolicí o revisi konkordátu 319
§ 55. Propuštění ministerstva Schmerlingova 324
§ 56. Ministerstvo Belcrediovo 325
§ 57. Ministerstvo Beustovo. Změna ústavy. Prosincová ústava 332
§ 58. Občanské ministerstvo čili ministerstvo Auerspergovo z r. 1868 344
§ 59. Ministerstva: Taaffovo, Hasnerovo a Potockého 346

B. Stránka církevní.

§ 60. Brojení proti konkordátu v říšské radě. Manželský, školní a interkonfessní zákon 351
§ 61. Znění nových zákonů, pokud se církve týkají 360
A) Základní zákon státní z 21. prosince 1867 . . . 360
B) Zákon manželský z 25. května 1868 361
C) Školní zákon z 25. května 1868 363
D) Interkonfessní zákon z 25. května 1868 364
E) Zákon z 31. prosince 1868 o manželstvích smíšených 368
F) Zákon z 31. prosince 1868 o smiřovacích pokusech 369
G) Říšský školní zákon ze 14. května 1869 369
H) Zákon z 24. února 1873 o dohlídce ke školám (pro Čechy) 370
CH) Zákon spolčovací z 15. listopadu 1867 . . . 385
I) Zákon o právu shromažďovacím z 15. list. 1867 385
§ 62. Vyjednávání s Římem o revisi konkordátu 385
§ 63. Sv. Stolice a nové konfessní zákony 390
§ 64. Přísaha na ústavu 394
§ 65. Prosincová ústava, jmenovitě říšský školní zákon na sněmech zemských. Účastenství duchovenstva ve školních radách. Náboženství ve školách. Škola v poměru k církvi 397
§ 66. Biskupové a nové zákonodárství vůbec. Spor o soudní akta manželská. Matriky a pravomocnost ve věcech manželských. Zrušení čl. XIV. a XVI. konkordátu 417
§ 67. Instrukce a pastýřský list biskupů českých o manželském zákoně ze dne 25. května 1868 před soudy . . . 426
§ 68. Biskup Rudigier před lineckou porotou 437
§ 69. Velevyslanectví římské před delegacemi 445
§ 70. Zrušení konkordátu 447
§ 71. Pražská universita, 50leté kněžské jubileum papeže Pia IX. a vatikánský všeobecný sněm 452
§ 72. Vatikánský všeobecný církevní sněm. Rakouští biskupové na něm. Poměr rakouské vlády k němu 456
§ 73. Prohlášení článku víry o »papežské neomylnosti s kathedry« ve státech rakousko-uherských 474
§ 74. Tak zvaní »Starokatolíci« 478
§ 75. Obsazení Říma Italy 20. září 1870. Přesídlení italské vlády a dvora do Říma. Chování se rakousko-uherské diplomacie k tomu 485
§ 76. Zásady ministra Stremayra o nových interkonfessních a školních zákonech, směřujících proti duchovenstvu. Jeho vystoupení proti středním školám řeholí. Zaniknutí těchto škol 487
§ 77. Ministerstvo Hohenwartovo r. 1871. Ústavní a církevní poměry 496
§ 78. Ministerstvo Auerspergovo. Jeho slib konfessních zákonů a nepřátelství proti jesuitům. Přímé volby do říšské rady 509

§ 79. Státní podpora duchovenstva. Výnos ministra Stremayra proti zneužívání kazatelny 514
§ 80. Setření katolického rázu universit r. 1873 515
§ 81. Pruský kulturní boj proti církvi 519
§ 82. Květnové konfessní zákony rakouské z r. 1874 527
§ 83. Předloha zákona o vnějších právních poměrech klášterních společností. Další snahy pokračovati v zákonodárství na úkor církve. Konec církevního zákonodárství 545
§ 84. Znění zákonů květnových z r. 1874 548
A) Zákon ze dne 7. května 1874 o vnějších právních poměrech církve katolické 548
B) Zákon ze dne 7. května 1874 o příspěvcích k náboženské matici 557
C) Zákon ze dne 20. května 1874 o uznání společností náboženských 560
§ 85. Poměr rakouských květnových zákonů z r. 1874 k zákonům pruským z r. 1872. Ministerský doprovodní výnos k nim z 22. května 1874. Chování se biskupů vzhledem na ně. Oznamovací povinnost kandidátů na obročí. Papežský indult o oznamování administrátorů přivtělených far a farních vikářů. Drážďanský apošt. vikář Vorwerk v Králové Hradci 563
§ 86. Vystoupení ministerstva Auerspergova proti Františkánům, Kapucínům a některým ženským klášterům. Českomoravsko-slezská provincie františkánská, minoritská a kapucínská. Štýrská provincie kapucínská 569
§ 87. Bosna a Hercegovina 582
§ 88. Odstoupení ministerstva Auerspergova r. 1879. Ministerstva: Taaffovo, Windischgrätzovo, Kielmanseggovo, Badeniovo, Gautschovo. Hrabě František Thun, ministr-president 594
§ 89. Školství: osmiletá povinná návštěva školy; nepříznivý poměr školy k církvi; částečná náprava školní novellou z 2. května 1883. Úmrtí lineckého biskupa Rudigiera. Katolické Jednoty učitelské 607
§ 90. Znění školní novelly 631
§ 91. Kongrua duchovenstva 638
§ 92. Znění kongruových zákonů 690
I. Zákon z 19. dubna 1885 690
II. Zákon z 1. května 1889 697
III. Zákon z 13. dubna 1890 698
IV. Zákon ze 7. ledna 1894 o kanovnících . . . 699
V. Zákon ze 7. ledna 1894 o expositech 702
VI. Zákon z 19. září 1898 702
§ 93. Katolické sjezdy 710
§ 94. František de Paula kard. Schönborn. Čeští biskupové: Dr. Martin Říha z Č. Budějovic, Edv. Brynych z Králové Hradce a Dr. Emanuel Schöbl z Litoměřic. Návrh Dr. Riegra Apoštolské Stolici na rozmnožení českých diecésí 726

Strana

§ 95. C. k. česká bohoslovecká fakulta v Praze 743
§ 96. Socha Panny Marie na Staroměstském náměstí a pomník Husův 751
§ 97. Lev sv. pán Skrbenský z Hříště 759
§ 98. Dr. Theodor Kohn, kn.-arcibiskup olomoucký. Svatomethodějské jubileum r. 1885. Dr. Frant. Sal. Bauer, biskup brněnský 764
§ 99. Ministerstvo Thunovo. Politické a církevní poměry za něho. Ministerstva: Claryovo, Wittkovo a Körbrovo . 775
§ 100. Dvojí rozhodnutí nejvyššího správního dvora: první z 8. března 1899, že obce nemají práva věnovati milodary na stavbu kostelů, a druhé z 19. prosince 1899, že nemohou poskytovati zálohy na ni 798
§ 101. Řecko-sjednocené diecése v Rakousko-Uhersku. Dějiny latinsko-slovanského obřadu v Přímoří. Hlaholské kostely 804

Dějiny církve katolické v Uhrách.

§ 102. Primasové v druhé polovici 19. století: Jan Scitovský, Jan Simor, Klaudius Vaszáry. Dr. Štěpán Moyses, biskup báňsko-bystřický. Kardinál Haynald, arcibiskup kaločský. Marná snaha přeložiti sídlo primasovo z Ostřihoma do Budína-Pešti 828
§ 103. Samostatný uherský stát. Košut a jeho kult 835
§ 104. Uherské zákony z r. 1868 na úkor církve vydané . . 868
§ 105. Sedmihradská katolická církevní samospráva 870
§ 106. Snahy po církevní samosprávě v Uhrách 872
§ 107. Náboženská a studijní matice uherská 875
§ 108. Odekřtívání dítek ze smíšených manželství a matriční spory. Počátek kulturního boje 877
§ 109. Povinný sňatek občanský. Náboženství dítek. Občanské matriky 888
§ 110. Ministerstvo Bánffyovo. Další projednávání návrhů zákona o svobodném vykonávání náboženství a o přijetí židův 899
§ 111. Strana lidu. Strany na říšském sněmě uherském . . 906
§ 112. Cesta vídeňského nuntia Agliardiho v Uhrách. Spor pro ni mezi Bánffym a Kálnokym. Pád Kálnokyho . 913
§ 113. Krátký obsah zákonův o povinném občanském sňatku, náboženství dítek ze smíšených manželství a státních matrikách. Červencové patenty z roku 1895. Uvedení těchto tří zákonů do života 929
§ 114. Oslava tisíciletého trvání říše uherské (millenia) r. 1896. Oslava padesátiletí zákonodárství z r. 1848 roku 1898 936
§ 115. Snaha zavésti maďarský jazyk do liturgie. Utiskování Slovanů maďaronskými biskupy 948
§ 116. Kuriatní soudnictví. Paragrafy o kazatelně 952
§ 117. Uherská církevní samospráva katolíků 958

Strana

Jubilejní rok 1898.

§ 118. Jubilea J. Sv. papeže Lva XIII. 966
§ 119. Smrt J. V. císařovny a královny Alžběty 969
§ 120. Jubileum 50letého panování J. V. císaře a krále Františka Josefa I. dne 2. prosince 1898 973

Dodatky 979
A. Dodatek k § 98: Posvátná místa Hostýn a Velehrad 979
B. Dodatek k § 101: Hlaholské kostely 980

Dr. Fr. X. Kryštůfek 983

Ukazovatel (sestavil Václav Tumpach, učitel v Plzni):
I. Ukazovatel jmen 987
II. Ukazovatel věcí 1032

Obrazy v textu:

Císař František Josef I. 9
Císařovna Alžběta 11

Opravy:

Na str. 759 v 5. řádku dole (v pozn.) *vynech* slovo »pruském«.
Na str. 798 v záhlaví § 100 čti »*19. prosince*« místo »19. března«.
Na str. 1010 místo Mamula Lazur čti *M. Lazar.*
Na str. 1011 místo Maynollo čti *Maynolto.*
Na str. 1012 místo Misca čti *Mixa.*
Na str. 1013 místo Molner čti *Molnar.*
Na str. 1013 místo Montebell čti *Montebello.*
Na str. 1015 místo Patereni čti *Patareni,*
Na str. 1015 místo Pauholzer čti *Panholzer.*
Na str. 1015 místo Pauleo čti *Pauler.*
Na str. 1022 místo Schiaffin čti *Schiaffini.*
Jiné chyby opraviž si laskavě čtenář sám.